

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sefer Kiryah ne'emanah

kolel Nevi'im u-khetuvim

Sefer Yirmeyah

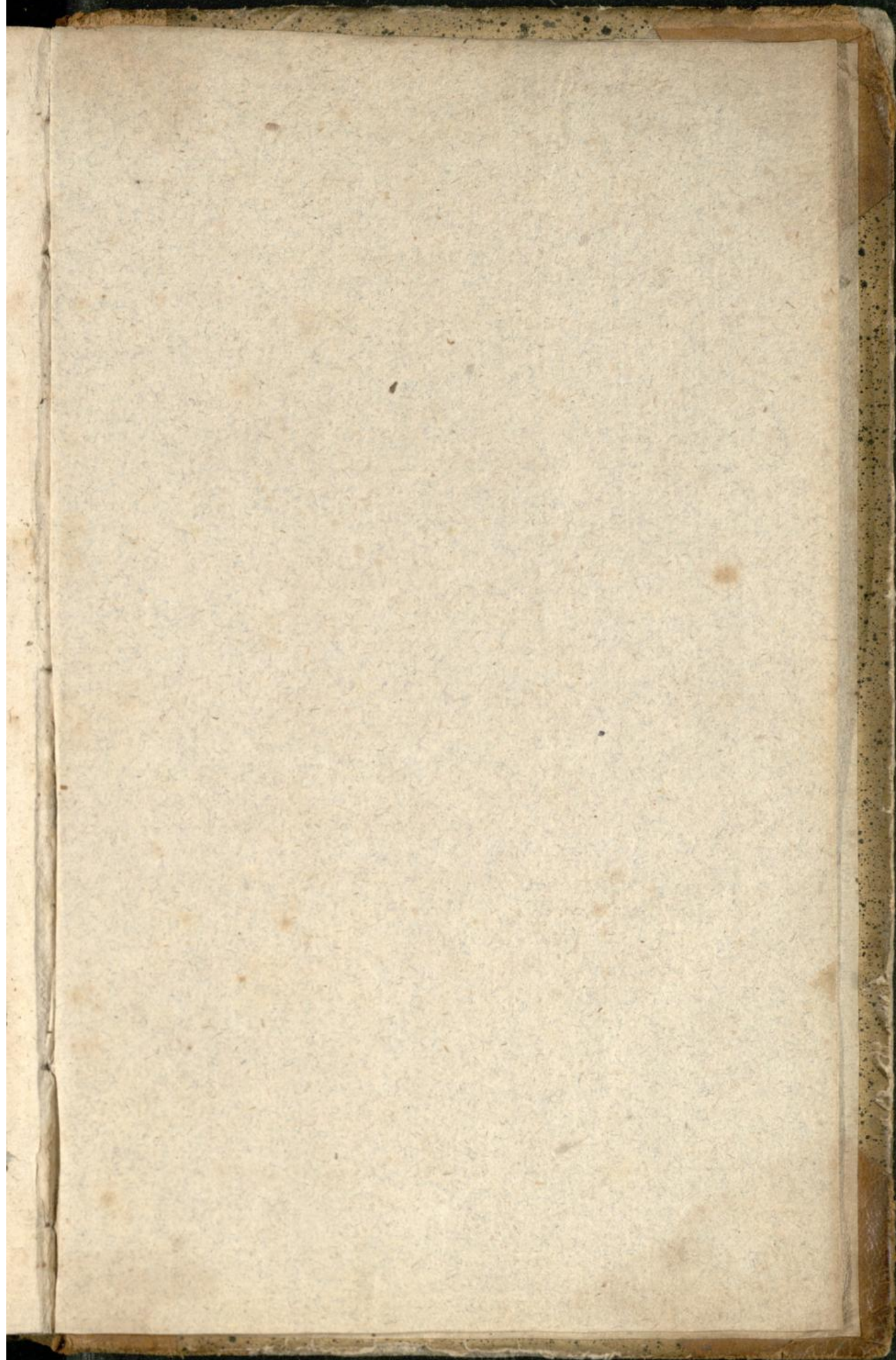
Shelomoh ben Yitshaq

Fyorda, 5570 [1809/1810]

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9844

1
Liber de rebus et personis
et de rebus et personis
et de rebus et personis
et de rebus et personis

Jerusalem.

ספר

קריה נאמנה

כולל נביאים וכתובים

*Gesamte bibl. Sammlg. in J. Gelande von —
Verlegt Israel Sachs 14. 10. 57*

נדפס

בשנת ה'תק"ע לפ"ג

by Isaac David Zirndorffer, in Fürth.

ה'תק"ע

ה'תק"ע

ה'תק"ע

ה'תק"ע

ה'תק"ע

ה'תק"ע

ה'תק"ע

קריה נאמנה כולל נביאים וכתובים.

ספר

ירמיה

מהורגם אשכנזית ומבואר

מראש הספר עד פרשה י"א, מאת הבחור השלם כ"ה

דוד אטטענוואסער.

ומפרשה י"א עד סוף הספר, מאת החכם הגדול, שמו נודע בשערים, כ"ה

שלום הכהן נר"ו.

העגתי בו פירוש הנשר הגדול רש"י זצ"ל, ובכל מקום שכתב

בפירושו מלת בלע"ז, בא בצדו באר היטיב פירושו בל"א.

ונלוה אליו פירוש מכלל יופי, שכל דבריו כנופך ספיר

ויהלום, מזאזר בקצרה כל סתור ונעלם.

בפירוש דוד א

G. 5.

בבית וברפוס התורני כהר"ר איצק יצ"ו.

בן המנות התורני כהר"ר דוד צירנדארף ז"ל.

בשנת ה'תק"ע לב"ע.

הַיְיָ אֱלֹהֵינוּ
שֶׁנִּשְׁמַח בְּעַמּוֹתָיו

הַיְיָ אֱלֹהֵינוּ

וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ
שֶׁנִּשְׁמַח בְּעַמּוֹתָיו
וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ

וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁנִּשְׁמַח בְּעַמּוֹתָיו
וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ

וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁנִּשְׁמַח בְּעַמּוֹתָיו
וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁנִּשְׁמַח בְּעַמּוֹתָיו
וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ

וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ

א.ע

וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁנִּשְׁמַח בְּעַמּוֹתָיו
וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ

וְהַיְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁנִּשְׁמַח בְּעַמּוֹתָיו

7716
UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek

לכבוד

מיודעי ואיש בריחי

גבר עוז לו בחכמה ברעה ובלשון, תום לב ויפה מעללים,

ה"ה הישיש הנכבד והשלם כש"ה כ"ה

יוסף וויצענה ויזען

נר"ו,

הנקרא פייט,

אחד מחושבי קרית בערלין המפוארה, ומראשי נכבדי משפחותיה,

זה דודי וזה רעי

בחרה אהבי לשון עברית;

ולכבוד

כל חברים היקרים לחברה הזאת;

מאה

המבאר והמעתיק רוב הספר;

הקדמה ומבוא הספר

הספר הזה כולל דברי תוכחות ויעודים, ונבואות על ישראל ועל גויי קדם, וספורי דברי הימים לישראל, מה ק"ה להם בעת חרבן בית ראשון, וסמך לו לפניו ולאחריו, וספורי קורות ירמיה; וכולם חוץ מפרשה אחרונה, ככהה גם כן סוף מלכים ב', שלדעת חז"ל מפרשים אנשי כנסת הגדולה (הוסיפו) יצאו מפי ירמיה הנביא, הוא הגבר, אשר ראה עני עמו, ושבע זעם חלבים, אשר נגע בנחלתו; בימיו בא נר ואויב לירושלים, ושרף בית ה', והגלה ישראל מעל אדמתם בבבל, אחרי אשר ישבו עליה יותר משמונה מאות שנה. ואחר מלכי הנביא, מזמן נבואתו ומעלתו, מהספר הזה וכותבו, סדרו וסדר פרשיותיו, ותכונות מליכותיו.

חיי הנביא וזמן נבואתו

ירמיהו הנביא כולל בעצמות, עיר הכהנים, סמוך לירושלים, בארץ בנימין, בתחלת מלכות יהשיהו מלך יהודה; וסוף בן חלקיהו פסוק (ירמיהו א' א'). וכפי הגרסה הוא חלקיהו, אשר מלא ספר תורה גמול בבית ה', ונתן אותו אל שפן הסופר, לקורא לפני המלך יהשיהו, כמזכר במלכים ב' (כ"ב, ח' — י"ד); ומשך יחובו עד פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, ככתוב בדברי הימים א' (ה', ל' — ל"ח): אלעזר הוליד את פנחס וכו', ונדון הוליד את שלום, ושלום הוליד את חלקיהו; ויחוס הזה נמצא גם כן בעזריהו (ז', א' — ו'), ולא מלאו שם חלקיהו אחר ביחוס הכהנים. (וחלקיהו המזכר בנחמיה (י"א, י"א): שרים בן חלקיהו בן משלם בן נדון וכו', הוא חלקיהו הזה בעצמו, אך שהיו לאביו שני שמות, שלום ומשלם.) ומה שזכר בדברי הימים א' (שם) וחלקיהו הוליד את עזריהו, ולא אמר גם כן הוליד את ירמיהו ושרים? לפי שלא זכר שם אף אותם ששמו ככהנים גדולים, ולירמיהו פקודה אחרת, כי היה נביא ורועה עמו, ושרים כהן הדיוט היה.

(**ותמה** אני על הרד"ק, שכתב בשם אביו, וזה חלקיהו בן שפן הכהן שמואל ספר תורה וכו', וגם הזכיר אברהם בן יצחק דבריו, והוסיף עליו: חלקיהו בן שפן הכהן הגדול אשר מלא וכו'; אמנם לא במלכים ב', ולא בדברי הימים ב', אשר שם נזכר המעשה מנציחות הספר תורה, לא נמצא שחלקיהו הזה היה בן שפן! רק נתן ספר התורה אשר מלא אל שפן הסופר, והוא איש אחר ולא אביו; ומה גם, לא מנציח שם שפן כלל בין הכהנים. —)

עודנו נער החל רוח נבואה לפעמו, כי טרם יצא מרחם אמו הקדושה אהים לסיבות נביא לגוים (ירמיהו א' ה') (וכפירוש הרמב"ם ז"ל, כי מעיקר יצירתו נתן לו הכנה טבעית לקבל השפעת הנבואה). ויחל לנבא בשלש עשר למלכות יהשיהו, ונבא יותר מארבעים שנה בירושלים, לפני חרבן הבית; כי נבא י"ח שנה בימי יהשיהו, ג' חדשים בימיו והוא, י"א שנה בימי יחזקאל, ג' חדשים בימי יסויקין, וי"א שנה בימי נדקיהו. וגם אחר כי הגלה ישראל לבבל, וסע חירו

ה ק ר מ ה •

והשחירו נבזרחין עם יתר כליטת העם בירושלים, אלל גדליהו בן אחיקם, היה
נבא להנשאים האם; וגם כלל דברי נבואתו לגולי בבל אשר הגלו עם יכניה מלך
יהודה שם כל הקרפיטל כ"ט, והזהירם להיותם דורשים בשלום העיר אשר
הגלו שמה, ולבלתי שמועל נביאי שקר, המנשרים להם גאולה בקרוב. גם אחר
תועבות מעשה ישמעאל, שהרג את גדליהו, ויוחנן בן קרח ושרי החילים אשר
איתו חשבו מזמה, ללכת עם יתר העם למצרים, יעץ ונבא להם ירמיה, והתחמץ
בכל כחו למנעם מדרך זה. ויהי כי לא יאזבו שמוע לעצתו, וילך עמם מצרימה,
לסודותם ולנחמם גם שמה, והרבה שם דברי תובחות ונבואות (שם מ"ג, ח' עד
סוף הקאפיטל, וכל הקאפיטל מ"ד).

ונמצא כמה הגדות בספרי חילישינים (אפוקריפי) מקורות ירמיה אחר
החרבן ואחר ירידתו למצרים. יש מספרים, שאמר חרבן ירושלים
לקח ירמיה את מזבח הקטרת, והארוך העדות ויריעות אהל המשכן, ויחבאם
במערה אלל הר חורב; ויש מספרים, שהרגוהו בני עמו במצרים, על אידות
נבואתו הקשה, ואכסנדר הגדול בכבשו את מצרים, כבדוהו צמותו, וילך לקחת
ענוותיו משם, ולקברו באלכסנדריה של מצרים. ויש חומרים שנקבר במצרים
סמוך לעיר הגדולה קאירא, ועוד רגילים יושבי הארץ הזאת להראות לעוברי
דרך ויקים קבר ירמיהו. חמנם כל הגדות האלה חין להם שחר ואית אמת.
ומאחתי בסדר עולם (סוף פרק כ"ו), בשנת עשרים ושבע לנבוכדנצר
„נחנה מצרים בידו, נשא המונה ושלל שללה ובזז ביזה, שבר לחילו, והגלה
„ירמיהו וברוך לבבל.“ ולפי דבריו נראה שמת ירמיהו בבבל.

מ ד ר ג ת ה ב כ י א •

בין ראשונים לחתי"ם, אשר מלתו צפיהם, בין קדושי ארץ ונדיקי יסודי עולם,
אשר לבס טהור ותמים עם אלהים ואנשים, וכל הון וצנע, וגם חיי גיפס
צח יבזו להם, צעה כי נגע הדבר באמת וצטוב בני אדם, ועל כל צטוב עמם
וארץ מולדתם, קנני למלין, בין מעטים מילודי אשה, המכבדים נלם אלהים
אשר על פניהם, הים ירמיהו בן חלקיהו. נתן גזו למכים ולחיו
למורטים, והגיד האמה צפני מלכים, ולא כחדוהו תחת לשונו. גבר אומללה
איש אלהים קדוש הזה, כיחי בדור אשר חיננל ראו לו. אשר חזו הנביאים נפניו
מרחוק, ראה ירמיה צעינו. ראה פרעות צישרא, ומשבתות צישרון. צימיו
רפו ידי התורה והלדק, החמם והזדון גברו, והאמונה והאחדות, בהן נקשרו
חבלי קהלת עם סגולה הזה, וקיבוצם בארץ אשר נתן אלהים לנהלם להם, הלכו
ומעטו יום יום, וצא כמותם שבע עונשם, ושמות חדמותם, והרבן העיר
כלילת יופי, והריפת מקדש חלום, מהר חלצא; חכה! אשר יגיר, צא,
פחד פחד ויאתה! על כן לבו מר לו, יומם לא יסקיט, ולילם לא ינוח, ויגד
לפני מלכים פשעם, וכחשם צפני מרים יענה, ויבשר להם הרעות העתידות
לצוא עליהם, ולא פנה לנרות ומכאזכות, אשר עברו על ראשו, למחיר ק שט
חמריו, ולגמול תום לבבו. הכוהו, פנעוהו, שמהו למחפכת, אסרוהו וענרוהו
בחצר המטרה, השליכוהו לבזר, עד טבע ציון המעולה. וכוא לא שנה את

טעמו

דס,
חשון,
יונה,
גדולה,
ושבע
ח'ה,
מאות
יתנו,

בארץ
לקיחו
תורה
נזכר
הארץ
פניהם
א גם
נים
גדוק
(ס')

ה אר
ועה

כהן
וסוף
לבים
לא
שפן
בין

הים
ויקר
עשר
כי
יס,
בל,

ח ק ד מ ה

טעמו, ויתחזק באהיו, ולא ירא מודבר האמה, מלהזכיר ומסוכית לבני דורו, ומלכקש צמענה רך שיסובו.

ויראה דמוהו הכמים, לפי מעלתו ושלימותו ומקרותיו, למשה אדון הנביאים, כי כן אמרו צפסיקתא רבתי (והוצא ג"כ צילקוט שמעוני, בפסוק דברי ירמיהו): „ר' יהודה בר סימון פתח: נביא חקים להם, „מקרב אחיהם כמון, וכתוב ולא קם נביא בישראל עוד כמשה, ואחיה אמת „כמון? אלא זה ירמיהו, שהיה כמוהו בתוכחות. אחיה מולא כל מה שכתוב „בזה, כהוב בזה, זה נתנבא מ' שנה, וזה נתנבא מ' שנה, זה נתנבא על יהודה „וישראל, וזה נתנבא על יהודה וישראל, זה עמדו בני שבטו כנגדו, (במחלוקתו „של קרה), וזה עמדו בני שבטו כנגדו (הם אנשי ענות, אשר בקשו להשקותו „סם המות), זה הושלך ליחור, וזה הושלך לבזר, זה ציוול ע"י חמה, וזה „נולד ע"י עבד *), זה בא בתוכחות, וזה בא בתוכחות.“

והחכם אשר צנחל (בהקדמתו לספר ירמיהו) הוסיף עליו עוד ששה דמיונות שביניהם; ואליהם לך פה איזה מהם: משה היה משבט לוי, וירמיהו משבט לוי, זה ייעד לישראל בגלותם וגאולתם מהגלות, וזה ייעדם בגלותם וגאולתם מהגלות, זה בקש מהקצ"ה שאלת רשע וטוב לו דיוק ורע לו, באמור הודיעני נא את דרכיך וכו', וזה שאל ג"כ מדוע דרך השעים בלתי וכו', משה הזהיר לישראל, שלא ישובו למצרים, וירמיהו גם כן וכו'.

והנה חף אמנם כי בני עמו ובני משפחתו בגדו באיש הקדוש הזה, והמירו כבודו בקלון ונגע, בכל זאת נבר מעלת גדולתו צעיני הכר הכורר ומחריב את ישראל. נבוכדנצר ראה וידע יקר תפאר' הכדיק הזה מכל עמו, וגם לנבוכדנצר להיטב עמו בכל הטובות, ולתת לו החופש והרצון, ללכת בצלה, או להשאר חלל יתר פליטת עמו הנשאר בארץ (ירמיהו ל"ט י"א). אך גם בזה התראה מעלת איש אלהים הקדוש, ישרו וטוהר לבבו; כי חף אם היה סולך לבבל, בלי ספק כדוהו נבוכדנצר, ונתן לו ארוחתו ארוחת תמיד בהשקט ומנוחה, בכל זה בחרה נפשו הענוגה להשאר בארץ אבותיו, לספוד ולבכות בין חרבות משכן אלהיו, ולנוע ולגוד בין פליטת אחיו הדלים והנבזים הנשארים, ולהנחותם צענה טובה וצמוסר השכל. וגם אחר הריגת גדליהו, בלאת יוחנן בן קרח עם כל יתר הפליטה למצרים, מפחד הכשדים, הלך ירמיהו עמם, לארץ נכריה, ציגון ובמהסור; הגם כי לא היה לו לפחד מאומה מחמת הכשדים, יען כי כדוהו וידעו נקיון כפו, בכל זאת לא בקש לשבת בשלוה לבדו, ואחיו יהיו מטולטלי בארצות אחרות. ובצדק ובמישור קונן איש אלהים הזה צמגלת איכה (ג'): „אני הגבר ראש עני בשבט עברתי“, כי כל צרות ראש הנדכא צעיניו; „אחתינהג וילך חשך ולא אור וכו' השבעני במרורים הרוני לענה“. הנה לא על צרת נפשו בכה וילל, כי על זה לא יחשו קדושים כמוהו, אך מצרות עמו נשבר לבו, באמור (שם פסוק מ"ח): „פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי“. וגם עוד קודם הגלות והחרבן נר לו נר, כי בהרוסה' לבשר תמיד רעות על עמו, ואמר

(*) אם דרשה הוא כדור, אך לפי פשטות המקרא לא היה עבד מלך הכושי, אשר הצילו מצור, עבד ממש, רק שם פרטי שלו היה עבד מלך (ראה מה שכתבתי בנאור (ל"ט ז') בשם רד"ק

ה ק ד מ ה

ואמר (ירמיה ט"ו, י"ז) „מפני ידך בדר ישבתי כי זעם מלאחתי“, ואומר (שם י"ז, ט"ו) „ואני לא אגתו מרועה אחריו, ויום חנוש לא התחיתו“ (ראה באור פסוק הזה) • מכל אלה ראינו ונדע, כי ירמיהו היה במדרגה הראשונה ממעלת הנביאים הקדושים אשר בארץ המדבר, ואשר היו בחירי עליון וגאוני תפארת ישורון מעולם •

ב ו ת ב ה ס פ ר

אמרו צ"ס (בבא בתרא פרק א', ט"ו, ע"א) ירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקניות • והאומר הזה תמוה מאוד; הלא מקרא מפורש הוא, שברוך בן נריה כתב מפי ירמיה כל דברי נבואתו, עד שנה רביעית ליהויקים, על הספר, כאומר (ירמיה ל"ה, ב') קח לך מגלת ספר וכתבת עליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים מיום דברתי אליך מימי יאשיהו ועד היום הזה; ועל זה נאמר (שם, פסוק ד') ויקרא ירמיה את ברוך בן נריה וילכתו ברוך מפי ירמיה את כל דברי ה' אשר דבר איו על מגלת ספר • ונאמר ג"כ (שם, מ"ה, א') אל ברוך בן נריה בכתבו את הדברים האלה על ספר מפי ירמיהו? ואף לפי מאמרם ז"ל (מ"ק, כ"ו, ע"א) שהמגלה אשר שרף יהויקים (והיא המגלה הזאת אשר כתב ברוך) היתה מגלת איכה; בכל זאת נשאר הקושי איך אמרו, שירמיה כתב ג"כ מגלת קניות? ועוד, לפי פשטות המקרא, באמרו „על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים מיום דברתי איך מימי יאשיהו“ וכו', נראה כי כונתו על ספר ירמיה, יען כי לא נמצא יעודים על ישראל ועל הגוים במגלת איכה; ובן פירש הרד"ק על מלות וכתוב איכה, אמר לו שיכתוב כלל הדברי מראש הספר ועד הסוף • ותשובת האברבנאל על זאת „שבעבור שבאותה מגלה קונן ירמיה על ישראל ועל יהודה בחרבנותם וגלותם, וגם בה זכר נקמת השם באויביהם, כמו שכתוב: תבא כל רעתם לפניך וכו', ואמר: שישי ושיחיו בת אדום וכו', לכן כנגד הדברים האלה נאמר כאן, אשר דברתי עליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים וכו'“ היא תשובה גרועה ורחוקה; כי נאמר שם: „מיום דברתי איך מימי יאשיהו“, ובמגלת איכה לא נכללו כל הנבואות לירמיה מימי יאשיהו עד שנה רביעית ליהויקים • ואין לאמר, שירמיה כתב שלשה ספרים המכונים צ"ס, וברוך העתיקם מכתבו; הלא נאמר בפרשם זו תמיד מפי ירמיה, מפיו ולא מפי כתבו • ועוד שא"כ מה שאלוהו השמים (שם ל"ה, י"ז) איך כתבת את כל הדברים האם מפיו (ר"ל איך יכלת לכתוב הכל ע"פ השמע, פן טעית בשמוע), הלא מן כתבו ולא מפי השמע כתב? וגם באר סיטב אמר ברוך: מפיו יקרא אלי וכו' ואני כותב על הספר בדיו • והנה כל מפרשי התלמוד שחקו ולא העירו על שאם העצומה הזאת • אמנם העיר עליה החכם הפראפעס • סאר ר' אהרן האללע בהקדמתו למגלת איכה, ואחריו שם בדברים נכוחים • ואמר: „שנוכל לאמר, כי מה שיחסו רז"ל הכתיבה לירמיה איך כוונתם על הכתב, רק על סדור המלות והמליצות, ואחרי שברוך לא הוסיף על הדברים שדבר ירמיה, ולא גרע מהם, כמו שאומר מפיו יקרא וכו' ואני כותב על הספר, נופל זה הלשון שירמיה כתבם“ • ונראה דברי החכם ר' אהרן הכ"ל, כי בן

נמצא

ה ק ד מ ה

נמצא במגלת אסתר: ותכתוב אסתר המלכה וכו', ונמקום אחר נאמר: אשר כתב מרדכי וכו'? רק היה מותה, והוא כתב, ויחס הכתיבה גם אליה. וכן יאמרו עוד היום: פלוני כתב ספר או אגרת, הגם אם לא יתפוס עט סופר רק מזה לאחר שיכתוב. ויתכן שזה כונת ברוך באמרו, ואני כותב על הספר בדיו, ר"ל לא שניתי ולא הוספתי על דבריו, רק הכתיבה בדיו, כלומר כתבתי מלה במלה על הספר, כאשר קרא לפני (ראה בחורי על הפסוק הזה). וזה יולדקו דברי חז"ל ואין להרהר אחר מאמרים.

ולא זה כלל, כי גם נראה כי אף נבואות ירמיה' אחר זמן זה, נכתבו מפיו ע"י ברוך. כי אחר ששרף יהויקים את המגלה, וגם ה' לירמיה', לכתוב מגלה שנית, נאמר (שם פס' ל"ב), וירמיה לקח מגלה אחרת ויתנה אל ברוך בן נריה הסופר, ויכתוב עליה ברוך מפי ירמיה' את כל דברי הספר אשר שרף יהויקים וכו', ועוד נוסף עליהם דברים רבים בהמשך. ולפי פשוטו הם דברי רבים הנוגדים אחר שריפת המגילה, והם ספור מעשה השריפה בעצמו, ושאר נבואות וקורות אשר קרו אחרי כן (הנכללים בספר ירמיה'). גם נראה שירמיה' צוה לברוך ברחשונה לכתוב המגלה, למען יקרא בו דבריו לפני המלך והעם בבית ה', יען כי הוא ה' עוזר בהוצאת המטרה, ולא יכול לבוא בבית ה' (שם פס' ה'); איננו אחר שריפת המגילה קרוב הדבר שיהיה לכתוב לדורות, והוא הספר הנמסר לירמיה'.

ואפשר שמוצא הספר באו חלופי האותיות וזרות הנקוד, חסירות ויתירות, וקרי וכתוב, וכתוב ולא קרי, וקרי ולא כתוב, הנמצא' במנין רב בספר הזה, כמו החליף אל תחת על, ועל תחת אל, איה תחת עליה, ולהיפך, (אשר תמצא כמעט בכל קאפיטל), מקללני, ישבתי, נהנתי, ישבתי, מקננתי, הואתה, בשנת, והיו, ירא, לוועה, שוחט, ובהנה רבים מאוד, כאשר יספרם בעלי המסורה; וזה, כי אף שברוך דקדק לכתוב הכל על נכון כפי אשר קרא לפניו ירמיהו, אין זה רק בדבר המגיע לעם כונת הענין או המחמור, כי על זה שאל לקורא לפניו דעתו במקום שלא הבין אותו היטב, אמנם בתיקון הכתיבה (אך טהאגראפיע) לא ימלט שגגה בשמע, להחליף אותיות הדומות בהצרתן, או להבליע אות הגרון, ולהחסיר הנח נסתר ובהנה, אשר לא משנים בעצם הכונה. ואפשר ג"כ שבא זה יען כי שניהם חונים בצער ובפחד ובהלה מחמת רודפיהם, כאשר אזכור למטה. (כן היתה מחשבתו תמיד בעת יעצתי בהעתקת זה הספר, ואינני מחזיק דעתי לאמת ברור. ואח"כ מנאתי קרוב לדעה הזאת במבוא החזרה להחכם אייכה ארן *) אך הוא הפרוץ על מדותיו מאוד, ומחליט דברים אשר המה רק אומדנות.)

ס ד ר ה ס פ ר ו פ ר ש י ו ת י ו

בבבא צהרא (פרק השותפין, י"ד, ב') אמרו רז"ל: סדרן של נביאים, יהושע, שופטים, שמואל, מלכים, ירמיה, יחזקאל, ישעיה, תרי עשר; ונתנו הטעם: בין דמלכים סופים חרבנא, וירמיה כוליה חרבנא (**), ויחזקאל סופים נחמה.

*) Eichhorns Einleitung ins alte Test. 3. Th. Jerem.
 **) לאו דוקא, לא רובא חרבנא, כי נמצא ג"כ דברי נחמה בירמיה, כמו (ט"ז, י"ד) — ט"ז כ"ג, ב' עד ח' (כ"ד, ה' עד ט"ו) וכל הקאפיטל ל"א, ועוד שאר מקומות.

ה ק ד מ ה

נחמתי, וישעיה כוליה נחמתי, כמ"ך חרצנה למדנא, ונחמתי לנחמתי.
וכתב הר"ק (בהקדמתו לירמיה): אמנם בכל הספרים הטובים אשר בידינו,
הנכתבים ממנה שנים בספרד, ראינו סדרם לפי זמנם, ישעיה קודם לירמיה,
וירמיה קודם ליחזקאל. אך התרי עשר הניחו על סדר חז"ל, הגם שהיו צנזרים
האלה קודם בזמן לפני ירמיהו ויחזקאל, לפי שנבואתם קטנה, לא כתבו כל
ספר וספר לבד, לכל יאבדו צמיעוטים (כמו שאמרו ז"ל שם אידי דזוטרי מרכם),
ונכתבו נבואותם בספר אחד עם נבואות חגי זכריה ומלאכי, שהיו הנביאים
האחרונים, ונבואותם ג"כ קטנה; לכן סדרו גם נבואות השע, ויאל עמוס
וכו' אחר יחזקאל.

ובענין סדר הפרשיות בספר הזה, הן שלא כסדרן מאד. כי כמה פעמים
המאוחרין בזמן נכתבו לפני המוקדמין. הנה ירמיה נבא בימי חמשה
מלכים (כאשר כתבתי למעלה), ובכמה פרשיות זכר זמן הנבואה, תחת אותה
מלך, ובאותה שנה למלכותו היתה; וזה צנזרו' אשר נבא בימי יהויקים ונדקיהו,
שזכר בכך וכך שנה למלכותם, או זכר סתם צר אשית מלכותו, או מוכח
מענינו, כי מימי נדקיהו או יהויקים ידבר. אמנם נבואות הנאמרות בימי
שלשה מלכים האחרים, והם יאשיהו, יהואחז ויכניה, לא זכר הזמן כלל,
ופרשיות כאלה לא נודעו לנו, אם היו תחת שלשה מלכים האלה, או תחת יהויקים
ונדקיהו. וגם הפרשיות אשר נזכר בהם הזמן, הן שלא כסדרן, כי לפעמים
תבאנה הנבואות שהיו בימי נדקיהו קודם לנבואות שבימי יהויקים; גם בסדר
השנים שנבאו מלך יקדים כמה פעמים האחר, כמו

בימי יהויקים	בימי צדקיהו
קאפיטל כ"ה בארבעה למלכותו.	קאפיטל כ"א (סתם) במלכותו.
כ"ו בתחילת מלכותו.	כ"ד } בתחילת מלכותו.
כ"ה (סתם) במלכותו.	כ"ז } בתחילת מלכותו.
כ"ו } בארבעה למלכותו.	כ"ח בארבעה למלכותו.
כ"ה } בארבעה למלכותו.	כ"ט (סתם) במלכותו.
	ל"ב } בעשרה למלכותו.
	ל"ג } בעשרה למלכותו.
	ל"ד } בעשרה למלכותו.
	ל"ה } בעשרה למלכותו.
	ל"ו } בעשרה למלכותו.
	ל"ז } בעשרה למלכותו.
	ל"ח } בעשרה למלכותו.
	ל"ט } בעשרה למלכותו.

וכבר נתנו חז"ל כלל, כי אין מוקדם ומאוחר בתורה, וכן צנזרים. ובספר
הזה נראה שיש סבה מיוחדת לאיפוך הסדר, והיא שריפת המגלה ע"י
יהויקים; כי בליספק היה ירמיה כתב ע"י ברוך כל נביאה ונבואה שלו בזמנו, וזכר
הזמן בראש כל פרשה בסדרה, אך אחר שנשרפה המגלה הזאת, וה' נוס לו לכתוב
מגלה

ה ק ד מ ה

מגלה אחרת, קרא הדברים לברוך כפי אשר באו הדברים בזכרוננו, ואשר זכר
ראשון ראשון קרא לפניו, ולפעמים המאוחר לפני המוקדם, ויען כי לא זכר
היטב הזמן, לכן לכל ישקר לא כתב הזמן כלל בנבואות שלפני יהוה ויהוה
בא כי לא נזכר בפרשיותיו רק זמן השנים מיהוה ויהוה, שהיו אחר
שריפת המגלה. והדברים נראים קרובים לאמת.

ח כ ו ג ת מ ל י צ ו ת ה נ ב י א

אם אמנם כי חיש הקדוש הזה, אשר רוח אלהים דבר בו מנעוריו עד יוחר
מחרצעים שנה, היה לו לשון למודים ושפה נחה וברורה, אשר זה חלק
וסגולה אך מעט מנבי חכם, בכל זאת אמת הו' ואין לבחש, כי מך ערך מליצו'
ירמיה בם פר הזם ממליצות ישעיה ואחר נביאים, הן בתוקף עוז המלים
(ענערגיע דעם אויסדרוקס), ובשליבת המאמרים השיריים ומדותיהם (פער-
בווא), והן בליוריס ותמונות הדמיונות (פאעטישע בילדער, פאנטאזיע),
ובשאר יפוי המליצה, הכודעים למיני שירי ומליצות קדם. ולא לבד בנבואותיו
המקוריות (זיינע אריגינעלען וויזיאנען), כי גם בנבואות המושאלות לו משאר
נביאים אשר לפניו, עשה כמה פעמים חלופים ושינוים, והרפס כח המליצה.
ולאמת דברי חגיגה לפניך פה חזיה משלים.

משה אדון הנביאים והמליצים כתב (מ"ח מ"ה — מ"ו) השאלום
בנבואתו על מואב (במדבר כ"א) ועשה בהם שינויים:
(כ"ח — כ"ט)

בצל השבון עמדו מכה נסים
כי אש יצא מחשבון
ולחבה מבין סיחון
וחאכל פאת מואב
וקדקד בני שאון:
אוי לך מואב
אבר עם כמוש
כי לקחו בניך בשבי
ובנותיך בשביה:

כי אש יצאה מחשבון
להבה מקרית סיחון
אכלה עח מואב
בעלי במות ארנון
אוי לך מואב
אברת עם כמוש
נתן בניו פליטם
ובנותיו בשביה
למלך אמרי סיחון:

ומי אשר אך הפס מעט טעם נחכו, לא
יתענג מנועם ומתק החרוזים האם?

הנה קטור המאמר: צלל חשבון וכו' (אשר נלאו המפרשים למצוא כוננו,
כי רחוקה היא), וגם וי' החזור במלת ולה צה, והחילוף מ צ ין סיחון
(תמורת קרית סיחון), וכן הקצוות פאת, וקדקוד (תחת ער מואב ובעלי
צמות ארנון), וכן בפסוק השני אבר, הסעברה מנוכח לנסתר שלא כדון,
ולמחסור הנעימות, והכפל במלות שונות צה צי, צה ציה (תחת נוף דוש
אמרי משה: נתן בניו פליטם ובנותיו בשביה למלך אמרי סיחון!) כל חלוקתנו
מגרעות

הקדמה

מגדעות בחרתי משה הנאמרים והנעיימים האלה • וכן באתה הנבואה עמך •
אמר ישעיה (ט"ו, ד' — ט"ז) :

והזעק חשבון ואלעלה
עד יהץ נשמע קולם

על כן חלצי מואב ירעו
נפשו ירעה לו :

לבי למואב יזעק
בריהה עד צער עגלת שלשיה

כי מעלה הלחית בבכי יעלה בו
כי דרך חרנים זעקת שבר יעוערו :

כי מי נמרים משמות יהיו וכו' •

הנה אמר מזעקת וכו' נתנו קולם • והוא קושי מאוד • וכפילת הלשון
(פלעאנאסמוס) שלא כמנהג • וזכסוק ט' (טס) אמר :

כי מעלה הלחית בבכי יעלה בכי
כי במדר חרנים צרי צעקת שבר שמעו :

ונתן עמל וטורה למפרשים להרכיב המאמרים ולמלא כונתם • וכן נמצאים
חלופים כאלה רבים בשאר נבואות המושאלות לו • וקרה היריעה פה מהכילם •

אך אזכיר עוד איזה מהם •

מה נעמו מה נמלנו דברי ישע' בלעגו
לעבוד פסילי' באמרו (ישע' מ"ד י"ז — י"ז)

חרש ברזל מעצר
ופעל בפחם

ובמקבות יצרתו
ויפעלהו בזרוע כחו וכו' :

חרש עצים נטה קו
יתארהו בשרד

יעשהו במקצעות
ובמחוגה יתארהו

ויעשהו כתבנית איש
כתפארת אדם לשבת בית :

לכרת לו ארוים
ויקח חרזה ואלון וכו' :

והיה לאדם לבער
ויקח מהם ויחם

אף ישיקן ואפה לחם
אף יפעל אל וישתחו

עשהו פסל ניסגד לו וכו' וכו' :

וכס' מרקע
מתרשיש יובא

וזהב מאופז
מעשה חרש וידי צורף

חכלת וארגמן לבושם
מעשה חכמים כלם

וכה

ה ק ד מ ה

ומה אמר ואדברה, כי אראה ואשוב נבואת ירמיה על צלל לנבואת ישעיה
על אומם הזאת? צלל, פטיש כל הארץ; צלל, מטה זעם צידה', להחריב
ולהשמיד מדינות ויושביו; גם שוכני חנור וקדר השלמים בחסותם, ודבר אין
להם עם אדם, גם המה שודרו וגשמו מחר המשחית הזה; צלל, אשר תחת
עולו עול ברזל נאנח האדמה כמה מאות שנה; צלל, אשר על ידו, אהה! הרם
ה' מעשי ידיו, נתש נטיעותיו, וגפן אשר הסיע ממזרים, וישרש שרשים בארץ,
עתה ארום כל עוזרי דרך! גם בית זבול לו, מכן לשבתו הקדוש, הולת באש
ע"י הגוי הערץ והזדון הזה; צלל, המחריב והמשחית, בא גם קטו, וגמול
ידו ישולט לו, עלה הכורת גם עליו, ומנפון באו מלכי מדי ופרס, להורידו ממרום
עזו, להחריב ולהשחית גם אותו; שמעו עמים מפלתו וישמחו, ראו גוים משבתו
וימחאו כף. הראית ענין גדול מזה להלכה רעיוני משוררי קדם, להגביהם עוף
במליצותם וגאומתם על חרבן עם הזה, בפרט משוררי ישראל הקדושים? ובאמת
כביר מנחה יד ישעיה בנבואתו על עם זה; על נפלי דמיונו ואברת מליצותיו
הבגזות ההרחק ודאס עד שמים, ואין ערוך להרחיו בנבואתו על צלל. וישא
משלו על מלך צלל ויאמר: (ישע' י"ד) „אך שבת נגש שבתה מדהבה: שבתה'
מטה רשעים שבת משלים: מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה רדה באף גוים
מרדף בלי חשך: נחה שקטה כל הארץ פנחו רנה: גם ברושים שמחו לך ארזי
הלבנון מאז שכבת לא יעלה הכורת עלינו: שאלו מתחת רגזה לך לקראת בואך
עורר לך רפאים וכו': הורד שאלו גאון המית ככליך תחתיך ינערמם ומכסיך
תולעה: אך נפלת משמים ארץ הילל בן שחר נגדעת לארץ חולש על הגוים:
ואתה חמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי חל ארים כסא וכו': אעלה על
במתי עב אדמה לעליון: אך אל שאל תורד אל ירכתי צור: וכו', וכו'... ראה
בא בעיניך, קורא אהוב! קרא שם כל הקאפיטל י"ג וי"ד, ותשפוט כי אין זה רק
רוח אלהים מדבר מתוך גרונו.

אמנם מהרחקו דרכי מליצת ירמיה בענין הזה ממליצת ישעיה! האומנם כי גם
ירמיה הרבה אמרים גדולים, נעימים ומושכלים, בנבואת צלל, ואדם
זה מחשבות רבות וחדשות, אשר לא נמצאו בישעיה; למשל הפסוקים צ' עד ט'
בקאפיטל כ', ופסוקים כ"ב עד כ"ט באותו קאפיטל, ומאוד בעלה המשל: כוס
זה צלל צידה' וכו' (פסוק ז' עד י"א בקאפיטל כ"א), ועל כלם הציור מבסורת
לכידת העיר ובמנודות וכו' המובאה אל מלך צלל ע"י הרצים (סס ל"א עד ל"ו),
ועוד חזרה מקימות. חולם בערך יופי המליצה בכללה, וקוצר המאמרים
ושליבותיהם, ועוז ותוקף מבטאיהם, לא באה עד קצה נבואת ישעיה על צלל.
מלבד הקושיות הרבות הנמצאות בנבואת צלל לירמיה, כמו (כ"א א') „ואל
יושבי לב קמי“, ושם פסו' ג', „א ידרך ידרך קשתו וא יתעל בסריונו“;
ובפסוק כ' עד כ"ד כפל ט' פעמים מלת וגבצתי בתשעה מאמרים רגופים, אשר
לא נמצא דמיון כמוהו במקרא.

והנה בעבור זה, ובעבור הזרות בחיקן הכתיבה, אשר זכרתי למעלה, עלה
על רוח האברבנא לתה פיתות במעלת הנביא הקדוש הזה, לאמור, שלא
היה שלם בנחות הלשון והמליצה, וכתב עליו (בהקדמתו לירמיה) לאמור:
„ואני

ה ק ד כ ה •

” ואני אחשוב שהיתה הסבה בזה, היות ירמיהו נער בשנים כשהתחיל בנבואה,
” ולכן לא היה עדיין שלם בדרגתו השלשון ובסדריו וביופיו המליכה, ועל זה באמת
” אמר: הנה לא ידעתי דבר כי נער אני • כי הנה יסעי' להיותו מורע המלכות
” ונתגדל בהר בית המלך, לכן היה דברו ערצ ולשון נאום; ושאר הנביאים
” נבאו אחרי שהושלמו בענין העולם ובעסקיו, ונשאו ונתנו עם בני אדם, ולכן
” ידעו לסדר דבריהם • אמנם ירמיהו היה מן הכהנים אשר בעגלות, ובקטנותו
” קודם שירגיל הדבור וידע מולאו ומובאיו, באמתו הנבואה, וסוכרת לדבר
” מה שזכו ה' בלשונו הרגיל צם •

ואחר מחכמי עמים חשב, שבימי ירמיהו החלה שפת עברים להיות נשתתפת בפי
דובריה, כי ע"י התחברותם עם הכשדים (כי ארץ יהודה וישראל היתה
תחת ממלכת מלך בבל, מגלות יכניה עד מרידת נדקיהו) התערבו הלשונות
והמדות משתי החומות האלה יחדו, והספספה החלה להיות בלילה, לכן לא היתה
לשון ירמיהו נחה כשאר נביאים •

ולפי אנו הנער לא כן עמד! ואם אסלה לחכמי עמים, אשר לא מצוי אמונתנו
הם: ודבר אין להם עם מאמרי חז"ל (וענין לא טוב הוא להם, כי רובם
לא יחשבו לדברי הקדמונים, בפרט אם מפי איש ישראל יצא, וכל העולם על
רוחם, ימכרו ויחלטו, ויחזיקו לאמת צרור), לא אסלה לאיש אמונתנו, ומאוד
אחפלה על החכם וירא הצרנפאל, כי ירפא לדבר כאלה נגד איש קדוש ומליך
אחיי, ירמיהו, וגם חטא נגד מאמר חז"ל, הלא גמרא ערוכה היא (ברכות ס)
אין כשיניה שורה הנא על חכם גבור וכו'; וידוע כי מפאת החכם, שיהיה בקי
בעניני עולם, ומועורר עם הדברים, ודבריו נכחת ומסודרים וכו'; ואם הושפע
השפעה אלויה על ירמיהו, בלי ספק היו צו כל המדות האלה, וכל הכנות הנבואה
מנעוריו; ואך מלא לב הצרנפאל לאמר בדברים האלה מירמיהו! ועוד הלא
אמר עליו השם: „נביא לגוים נחתיך“, וידוע כי במלת נביא, הנגזרת מן
גיב שפתים (לדעת רש"י ז"ל, וכן הסכימו רבים מחכמי השלשון) נכללה הוראת
המליץ וידוע לשון למודים, לדבר במקלות עם רב • (וכבר עורר עליו
החכם המדקדק רז"ה בהקדמתו לספרו בגין שלמה, וזה נגד הצרנפאל,
על אודות הדבר הזה, בדברי קטטה, ובאש ריב ומדון, אך לא הסתיר דבריו
יפה, כי הוא לא השיב רק על היה זרות בדקדוק המלות בירמיהו, אמנם מענין
המליצה ונחמה לא זכר רז"ה מאיזה •)

ודעת חכמי העמים מכלבול והשתתפת השלשון בימי ירמיהו, היא דעה כוזבת,
ונסתרה מאליה; כי הלא הגי זכריו ומלאכיו, שהיו זמן רב אחר ירמיהו
ויותר מעורבים בין הכשדים, הטיבו בלשונם מאוד • ואם נאמר מהמון עם,
ואחר ע' שנה לגלות בבל: (נחמיה י"ג כ"ד) ובעתם חלום מדברים אשדודית
ואינם מכירים לדבר יהודית וכו', לא נאמר כזה קודם הגלות, ועל בחירי עם
הנביאים החכמים והקדושים •

והעולה על רוחי הוא זה, וצרור בעיני: אין ספק, שבימי שהיה ירמיהו אחד
מראשי הנביאים במעלת הקדושה והטהרה והתמימות, ובמ"ג
פעליונה מוקדלי השפעה אלוהית, כן היה אחד מראשי המדברים והמליצים,
ואין

הקדמה

ואין לך עדות גדולה על זה מספר מגלת איכה אשר כתב, והיא כליל יופי סדרת המליצה, הן בענין המחמרים והמלות, ובענינות השיר והלחות, והן בענין הדמיון והמשל. ופרשה חגי הגבר וכו' היא יקר תפארת אשר חין למעלה מונה, וכמעט לא נמצא דמיונה בספר ישעיה לענין קולר המחמרים וטוהר הלשון. וגם נבואתו על מנרים (ירמיה מ"ז) היא נפלא במלכות המליצה. אך ספר ירמיהו שכתב בעת החרבן וסמוך לו, ובעלולו למנרים, לבן מר לו מאור, נפשו עליו תשתוח, ורוחו מלחם דאבון ויגין, בראותו בתחילה שוד עמו וחרב מולדתו כי ימחר ויחיש לבוא, ובני דורו רעים וחטאים, ומוקשים ערף לתוכחותיו ואזהרותיו, לכן במרירתו לא דק לפעמים על לחות ונעימות הלשון, מלחם רות בטנו, וידבר כחשך עם לבבו, וכפי אשר השתפכה נפשו גזלו חמרו, בלי חשבון ומלח, ובא פעם בצקשה ומענה רך, ופעם בתוכחות וקללות ומכעס על החטאים האלה הנפשות, אשר בידים הרסו בנין אבותיהם, ומקץ על הרעות אשר עשו בגופו תמיד, להכות ולחסרו בנית המשמר, לגדפו ולחרפו, כמו שאמר (ירמיה ט"ו, יו"ד) ; אוי לי חמי כי ילדתי איש ריבוזים מדון לכל הארץ לא נשיתי ולא נשו בי כלם מקללני ; בא לפעמים לכלל טעות בדבורו. גם מר לו כי השפיע הוא יתברך עליו תמיד נבואות פורענות על עמו ועירו, והוא געדר מכל שמה, כמו שאמר (שם פסוק י"ז) לא ישבתי בסוד משחקים ואעלה מפני ירך בדד ישבתי כי זעם מלחמתי ; ואומר (שם כ"ח) כי מדי דברי אזעק חמם ושוד חקרא וכו' ; לכן חין להתפלא אם לא נגר על דל שפתיו לדבר תמיד בלשון זה ונקי. הנה גם ברובן נרדף שהיה סופרו, קונן וילל לאמר (שם מ"ה, ג') אוי לי כי יסוף ה' וגון על מבחוצי יגעתי באנחתי ומנוחה לא מלאתי (ראש בחורי על פסוק הזה), לפי שכתב תמיד חזות קשה על ישראל, מפי ירמיה. אמר מגל איכה אשר כתב ירמיה חת' החרבן, הגם כי לבן עודנו מר לו מאור, בכל זה לא היה כל כך רעש ומנוחה בעשתונותיו, כי ידוע במהלך הנפש, שאדם יותר בהול ובצוק מפחד הנה העתיד לבוא, מאשר הוא בשכב עזרה על ראשו, שכבד ישבע ממוררים ורגיל בנה, ויתנחם וירגיע. לכן אין חקר ותקן מגלת איכה ביותר מנוחה והסקט, וכתבה לדורות, בשלימות המליצה והנעימות, כיד ה' הטובה עליו, וכפי הכנותיו אשר חננו אליהם מרחם אמו.

עוד מה מליצות ירמיה בפרט. ועל דבר תכונת הנבואה ומליצות הנביאים בכלל, כבר הטיבו המחברים אשר לפני את מלחם די באר. מוערכת שירי הקדש האריך החכם הכולל רמ"ז ל' בבאורו לשירת הים בדברי חן וטעם (ולפניו דברו מזה הענין בעל מאור עינים חלק ה', פרק ט', וגמלה ג"כ בדברי סוף מאמר שני). וגמלה ג' בדברים נכוחים ויקרים להחכם ר' יואל ברי"ל ל' בהקדמתו לס' תהלים ; גם יקרו דברי המבאר והמעתיק ס' ישעי', ה"ה הבחור השלם כהר"ר דוד אשטענאסער נר"ו, בענין מליצות ישעיה. ובענין הנבואה ותכונותיה וגדרים, הפליאו לדבר החכמים מעתיקי ספרי תרי עשר, בהקדמתם היקרה מאור, הנקראת סלת למנחה, וכל דבריהם לקוחים מספרי מחקרים הקדמונים, והם הוסיפו לקח בתוספת באור, בטוב טעם ודעת, וכל קורא דבריהם ימלא דבר טעם ; ועוד ספרים אחרים הדוברים מענינים האלה ; לכן מה לי לכפול ולשנות פה דבריהם ?

ואני

ה ק ד מ ה

ואני טרם אכלה דברי הקדמתי, אודיעך קורא חסד! אפס מעט מודרני
באורי וסעתקת הספר הזה, ומה הגיע לי לגשת אל המלאכה הזאת.

המדפיס היקר כ"ה איצק צירנדארף בפירדא, סודיע בצסורה מן כ"ג
אל תקסס"ל, כי מתכנתו להוית
בדפוסו ספרי נביאים אחרונים, מבוארים ומועתקים אשכנזית; ויקרא
להצחור השלם כ"ה דוד **אטטענזאסער**, אחד מתושבי עירו, ויפקידו
על מלאכת ה', לעשות צדעת ובחכמה הצחור וסעתקה; וכן עשה ר' דוד
הנ"ל, החל וכלה ספר ישעיה, אשר זה ימים יצא לאור עולם החתשמו; וגם
החל מלאכתו בספר ירמיה, וסעתיק וצאר עשרה קאפיטל הראשונים, כאשר
הס לעיניך. אך צע"ה נפלה עליו חולי עינים, קמו עיניו מלראות, ולא יכול
לעבוד עוד ולשרת בקדש (כר לי עליו, זר לי! כי כביר מנחה יד צעיר ימים ורצ
תבונות הלז, לולא קרה לו מקרה הרע הזה). ויהי כראות ר' איצק המדפיס
כי הושגתה המלאכה, ויפן כה וכה, וירא כי אין איש בסביבתו, אשר יאזה לשא
יד במלאכה הזאת, ויגר לו על הכסף אשר הוית בהדפסת עשרה הקאפיטל
הנדפסים האלה, ועל כי לא יכול למלאות נדרו וסעתקתו לתחומיו, ויפנר בו,
לכלות המעשה אשר החל ר' דוד הנ"ל. ואני מיום עסקי בעשות ספרים ת"ל,
מנעתי ידי מבוא בהעתקה כזאת, כי ידעתי קשי העבודה, וצער עירי, ידעתי
כי רבה המכשלה בצחור ספרי הקדש הישנים ונושנים; הן אשר לא מנחו מאות
המפרשים הקדמונים, הן נמאסו אנתו האחרונים? ולהעתיק תמיד רק
דבריהם, הקרובים וסרחוקים, ולמשש בעור הסולך לתומו, נשען על זרוע
מנהלו, הוא דבר זה צעירי כל חושב מחשבות. — ופעמים דעות המפרשים
שונות ורחיקות אלה מאלה, עד לא ידע המצאר, איזה יכשר לברס לו? ובעבור
זה, וממחסור המנוחה ומרגוע אשר לי בעת, מסבות הספוכות הזמן, אשר
חציו נגעוני גם אני, בעחתי צרה וזוקה באלה, מאנתי בתהלה לעמים עלי
משא הזה; אך לגדל הפזרת המדפיס הנ"ל, ולמען הנילו ממזכותו, נרנתי
להתם המלאכה: וסנה חפנתי להחל הצחור וסעתקה מראשית הספר הזה,
להיות הספר כנו מתכונת פועל אחד, אך חסתי על הנזק אשר יגיע צום
למדפיס, אשר כבר הוית כספו להדפסת עשרה קאפיטל הראשונים: לכן
נשאתי את פניו גם צום, וסחלתי את מעשי מקאפיטל י"א. וזה דרכי באורי: לא
הארכתי ולא קצרתי יותר מדי, אך עמדהי על הענין, במקום הנריך באר היטב.
ובמקום שפירו' אחד ממפרשים הקדמונים הוא ברור ומספיק סעתקתי לפי דבריו
אשכנזית, וסראיתי מקומו בצאורי; ובמקום שקשה עלי סבחירה, סנאתי דעות
כלם, למען יצח' הקורא את הישר צעיניו, וסעתקתי אשכנזית לפי הפירוש
היותר נאות למליצת הלשון הזאת. אולם במקום שלא נח דעתי בכל מפרשי
העברים, סנאתי גם דעות חכמי עמים (במחמר החכם: קבל סזמת ממי
שחמרו; ופעמים נמא מרגניתא בחול), או סגדתי דעת עצמי, כיד ה' הטובה
עלי, ובעזרת השם חדשתי כמה דברים הנראים טובים לעיני, כאשר תחזינה

עיני הקורא בפנים הספר.

ועל

הקדמה

ועל דבר ההתקפה האשכנזית, פגעו המדפוס הנ"ל, לשמור בכל האפשרות
העתקה מלה במלה, לפי הספר הזה נועד לבתי ספר וחינוך, אשר
למו ההתקפה לפי הענין לא לתועלת היא. והערך נדק עמו. לכן התאמצתי
בכל יכולתי לבחור תמיד מלה אשכנזית הדומה בהוראתה למלת העברית, ולהרכיב
המאמרים קרוב למאמרים; אך במקום שדרך מליצה אשכנזית איננה סובלת
כזאת, השאיתי מלה אחרת לומר מאמר אחר, הדומה לה אולי בכונה על צד הרחוק.
ות"ל יגעתי להעתיק בלשון אשכנזית נחה ונקיה, ולא חדשתי מלות חדשות
להתפאר ולהתקטט בתפארת מלים, ושמרתי שפתי מחטוא נגד חקי הלשון
האשכנזית ומונהגיה.

אמנם בכל זה שגיאות מיידין? ואם מפי גדולי הקדמונים יצאו שגיאות, מה
יענה צעיר כמוני? ובפרט כי קצרה העת הנגזלת לי ללכות המלאכה
הזאת; ומבלעדי זה עמוסות עלי שאר עבודת הקדש, כידוע לכל מכירי ומיודעי.
על כן התנפל לפני כל קורא מבין, אם המלאכה הזאת משגשג, הן בהעתקתה
וסן בציאורה, יסא פני וירגני, כי כמה טעויות נפלוג"כ בדפוס, ולא יכולתי
לתקן, בהיותי רחוק ממקום הדפוס (ומה שגיתי וידעתי בדברי שלום ואהבה,
ואכני אודים על האמת לעין כל, ואחן תשואת חן למורי ומלמדי.
ואלהי האמת ינחני במעגלי נר, יאיר עיני במחשכים, ואניטה נפלאות
מתורתו; יקל מעלי עול דאגה ויגון, יראני בטוב ביתי וחרעי, ובטוב
עמו בית ישראל, ובנחמות כל בני אדם. יצו אתנו את הצרכה, החיים והשלום!
האמבורג, עשרה לחדש אב, התק"ע.

שלום הכהן

פרשיות עשר מירמיה הישראלי,
אכן גבצר ממני אשר יומתי:
מכתב מקרא עיני זה ימים כהן.
עודה, שרומ! כהן, שגם מתנה!
סופר מהיר, קח גא נוסחך בידך!
לפרי עטף נבנים הלא פמהו יודים, כיצד
דוד אשטענואסער

[illegible]

ירמיה א

א דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות בארץ בנימין : (ב) **אשר היה דבר יהוה אליי בימי יאשיהו בן אחזון מלך יהודה בשלש עשרה שנה למלכו :** (ג) **ויהי בימי הנביאים בן יאשיהו מלך יהודה עדתם עשרה עשרה שנה לצדקיהו בן יאשיהו מלך יהודה עד גלות ירושלם בחדש החמישי :** (ד) **ויהי דבר יהוה אלי לאמר :** (ה) **בטרם אצורך ויתירה בפטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך גביא לגוים**
נהתיך

ר ש י

א (א) דברי ירמיהו : מן הכהנים • ליתי צר קלקלתא דתקן עוזדוסי ירמיה צא מרחצ הזונה ולוכח צר מתקנתא דמקלקלן עוזדוסי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן שבאו מזרע כשר : (ב) אשר היה דבר ה' אליו וגומר • אשר התחילה שכינה לשרות עליו באותו הזמן : (ג) ויהי צימי יהויקים • ויהי נביא כל ימי יאשיהו הנותר וימי יהויקים צנו וימי צדקיהו צנו עד תם עשתי עשרה שנה היא השנה עד גלות ירושלים בחדש החמישי • (ה) בטרם אצרך בצטן וגומר • מימי אדם הראשון הראו הקדוש פרוך הוא לאדם דור ודור ונביאיו • אצרך לשון נורה : ידעתך קניוש"טוי בלע"ז , (ר"ל קאנע טאע , Connoistoï קאנטע דין , וצדש"י ב"י בלע"ז ליתא) כמו לא נודעתי להם (שמות ו') : הקדשתך • זמנתיך לכך : נביא לגוים • לישראל שהם נוהגים עצמם כגוים כך נדרש בספרי נביא מקרבך וגומר (דברים י"ח) יקום לך ולא למכחישי תורה הא מה אני מקיים נביא לגוים נתתיך בנוהגיו מנהגיו גוי' ועוד יש לפתור נביא לגוים כמו על הגוים להשקותם כוס התרעלה להנבא עליהם פורענות כמו שנא' קח את כוס היין החימה הזאת מידי והשקית אות' ואת כל הגוים (לקמן כ"ה) : ד"א בטרם תצא מרחם הקדשתך עליך אמרתי

מכלל יופי

א (ה) בטרם אצרך , כן כתיב צו יוקרי הצד"י בקמן חטף כמשפועם הכנויים ואין עמו ו' והענין אחד : הקדשתך , לשון קדושה : ידעתך , לשון גדולה כמו ידעתך צדש : (ו) אהה , האל"ף נוספת והיא קריאה כך על הצערו והדאגה : לא ידעתי דבר , דונה לומר דברי תוכחה כי אני נצר ואיך אוכח עם אחד : (ז) על כל אשר אשלך , על במקום אל וכן וילך אלקנה הרמתי על ביתו כמו אל ביתו : (ח) להצילך , בא בטרם אצורגול הלמ"ד לפי שיש לו העמדה ופעמים יש לו משפט הפסק : (ט) ויגע על פי , פועל יוצא ופירושו הגיע ידו על פי ואע"פ שאין הגעת הדבר אלא על האוזן לא על הפה במראה הנכונאס כראה לו כאלו שם בפיו דבר שיש לו ממש לתקן בו פיו לדבר בחתיך לשון בלא מורא וכן אמר בישי' ויגע על פי שהגיע הרגפה על פיו כי שניהם ויגע פתח היו"ד מבנין הפעיל : (י) הפקדתיך , ענין מצי וגזירות : לבחוש , ענינו העקירה : ולגחון , ענינו השכירה והסריסה • ובפירוש ואמר

א (א) וואָרטע דעם ירמיהו, וואָהן דעם חלקיהו, אויס דען פריסטערן צו ענתיה, אים לאַנדע בנימן, (ב) וועלכעם דאָ וואָרט דעם עוויגען נאָרד, אים דרייצעהנטען רעגירונגס־יאהרע דעם יאשיהו, וואָהן אמו'ס, קעניגס איבער יהודה, (ג) אונד נאָכהער, צור צייט דעם יהויקים, וואָהן דעם יאשיהו, קעניגעס איבער יהודה, בים דאָס איילצטע יאהר דער רעגירונג צדקיהו'ס, וואָהן יאשיהו'ס, צו ענדע וואָר, נעמליך בים ירושלים אים פֿינפטען מאָנאָטע צערשטערט וואָרדע. (ד) דעם עוויגען וואָרט וואָרד מיר, וויא פֿאַלגט:

(ה) עה' איך דיך אים מוטטערלייבע געבילדעט, וואָרסט דוא פֿאַן מיר ער קאָהרען; עה' דוא אויס מוטטערלייבע גענאָנגען, וואָרסט דוא פֿאַן מיר געוויי העט, בעשטימט צום פראָפֿעטען דער נאציאָנען. (ו) איך אָבער שפראַך:

אַ הערר! אַ עוויגער! איך בין יא נאָך צו יונג, ניכט פֿעהיג, איינע רעדע צו האַלטען

ב א ו ר

א (א) דברי וגו' . ראה במבוא הספר . ירמיהו וכו' . מהפסוק הזה עד פסוק ד' . ויהי דבר ה' אלי וכו' , כולל שם המחבר הספר הזה, ומשפחתו ומולדתו, וחזון, אשר בו היה מתנבא, דהיינו בזמן, אשר מלכו שלשה מלכים, יאשיהו, יהויקים וצדקיהו (המבאר בהפטרות) . מן הכהנים וגו' . מן רישי מערת כהנים, מן אמרכלים, דהו בירושלם; גברא דקביל אחסנתיה בענתות, בארע שנטא דבנימן . (הכשדי) .

(ב) בימי יאשיהו וכו' . בשלש עשרה שנה למלכות יאשיהו בן אמון המלך ירמיהו בן חלקיהו החזה להנבא בשם ה', אלהי ישראל, וזה היה שנה אחת אשר אשר הואיל המלך הזה לטהר יהודה וירושלים מן האלילים, הפסילים והמסכות, כאשר כתוב בספר דברי הימים (ב' ל"ד ג' וגו') . (ג) ויהי בימי וגו' . דבר ה', שהיה אליו, היה גם כן בימי יהויקים, בן יאשיהו, וכן בימי צדקיהו, עד תום מלכותו, שאלך י"א שנה, ונשנת אחת עשרה נפל ביד מלך בבל, וגלתה ירושלים בחדש החמישי, כמו שכתוב בס"ף ספר מלכים . (ד"ק) . ועל פיו ז"ל תרגם החכם המתרגם אשכנזי, ורש"י ז"ל הסיב מלת ויהי על הנביא . עד וכו' . עד דאחא גבוכדנצר מלכא דבבל, וזר על ירושלים תלת שנין, ואגלי עמא דבה . (הכשדי) .

(ד) ויהי וגו' . פה מתחיל הספר . (החכם המבאר בהפטרות) . דבר ה' . פתגם נבואה מן קדם ה' . (הכשדי) . (ה) אצרך . ראה טעם המלה הזאת בנאיור רמב"ם ז"ל לספר בראשית (ב' ד'), ובספר ישעיה (מ"ג ז') . ידעתיך וכו' . כבר כתב אדוני אבי (ז"ל), כאשר ברא היסודות הארבעה, ידעו בכח הטבע, ואחר כך הוציאו לפועל, וכן אמר ישעיהו (מ"ח ט"ז) : מעת היותה שם אני, בכח היסודות הייתי מוזמן שהיתה עת בעולם, ועתה הוציאני מכח לפועל, ושלחני ברוחו, או פירוש ידעתיך, כמו ידעתיך בשם (שמות ל"ג י"ב), שאמר למשה, ומורה עליו, ונעדרם תבא מרחם הקדשתיך, מלשון קדושה, וידעתיך לשון גדולה, ולפירוש הראשון יש לשאול: והלא כל הנביאים והצדיקים, וכן הרשעים, נעדרם הנראים ידעם והכירם? אך יורה זה, כשאני ואמו נהרו בקדושה וטהרה, נעת ההריון, שהיה הנביא מקודש, והחכם הגדול רבינו משה בר מיימון ז"ל כתב, כי זה ענין כל נביא, אי אפשר לו, מבלי הכנה טבעית בעיקר יצרתי, שהיה נכון לנבואה, עם ההתלמדות, ויש לדעתו לשאול: למה לא אמר זה הענין לנביא אחר, אלא לירמוהו? וטובל לומר, לפי שידע האל יתברך, שירמיהו יסרב בשליחות האל, הודיעו, כי הוא מוכן לנבואה מן הבטן, כדי שיחזק לבו, ללכת בשליחות האל, ואם תאמר, והלא משה רבינו, עליו השלום, היה מסרב גם כן בשליחות האל, ולא אמר לו כן? הנה הראל לו אות גדול, לחזק את לבו, והוא אות הסכה, והאותות האחרים, שכתב בו יכולת, לעשותן בפני כרעה,

זאת
אליו
כו:
שרה
זדש
רף
גנים

דוכי
לקלן
דבר
ויהי
דקיה
סי
הוא
זו
(כמו
יס
בריס
והגוי
יעלה
זקית
עליך

ואין
יעתיד
דבר
על
טרחא
ל יונא
נבואה
ישעיה
זיד
פירוש

תרגום אשכנזי

האלטען • (ז) דא ערוויידערטע דער עוויגע מיר : שפּריך ניכט : איך בין נאָך צו
 יונג , זאָנדרען געה' נור , וואָהין איך ריך זענדע , אונד בעשטעללע , וואָס
 איך דיר אויפֿטראַגע • (ח) פֿירכטע דיר פֿאַר קיינעם ! איך שטעהע דיר ביא ,
 אונד שיצע דיר • זאָ שפּריכט דער עוויגע • (ט) זיינע דאָנר בעריהרטע נון
 מיינען מונד , אונד ער פֿוהר פֿאַרט : זיה' ! הירמיט דאָבע איך מיינען אויפֿֿ
 טראַג דיר אין דען מונד געלעגט • (י) נונמעהר ביסט דו־ פֿאַן מיר געזעצט
 איבער נאָציאָנען אונד רייכע , דוא קאָננסט אומרייסען , איינשטירצען , פֿער־
 גיכטען אונד צערטריממען , ערבויען אונד איינפֿלאַנצען • (יא) מיר וואָרד
 דעם

ב א ו ר

זאָס נוכל לומר , כי משה רבינו ידע זה כבר מעצמו , כי חכם גדול היה , וידע , כי צעיקר
 יצירת האדם יש הכנה טבעית לבואה , למי שהוא עתיד להתנבא , ולא זה בלבד , אלא כל
 חכמה וכל טבע יש באדם , שהוא גובר בו , יש לו קצת הכנה בו , צעיקר היצירה , יגבר
 זה עם ההתלמדות • (רד"ק) • ובטרם וגו' • ועד לא שתיתא לעלמא זמיתך • (הכשדי) •
 צביא וכו' • כנייא , משקי כס דלווט לעממיא , מיתך • (הכ"ל) • (ו) אהה וגו' •
 קביל בעותי , ה"א להים ! (הכ"ל) • לא ידעתי וכו' • רוצה לאמור , דברי תוכחה , כי
 אני נער , ואיך אוכיח עם אחד ? ואין תמה , אם באה לו נבואה , והוא נער , כי הנהגם
 בן שמואל היה נער בתחלת נבואתו , כמו שכתוב (שמואל א' ג' ח') , ורוח הנבואה הסכימה
 איתם , אף על פי שהיו נערים , ואפשר כי נער רוצה לומר , משרת , ואף על פי שהוא
 גדול בשנים , יקרא נער , כמו שכתוב (שמות ל"ג י"א) : ושמרתו יהושע בן נון נער , והיה
 משרת נביא אחד , שהיה בימיו , או חכם , ורוצה לאמור , ביד גדול ממני ראוי לשליח זאת
 השליחות , לא בידי , כמו שאמר משה רבינו (שמות ד' י"ג) : שלח נא ביד תשלח , והמפרשים
 פירשו , כי נער היה בשנים בהנבאו , וכן שמואל וזכריהו בן עדוי • (רד"ק) • כי וגו' • ארי
 דבי אנא , ומשירתי עקא וגלו אנא מתנבי על עמא הדין • (הכשדי) • (ז) כי על וכו' •
 כי בענות באה לי הנבואה בתחלה , ורצה האל לשלחו לירושלים , מקום המלוכה , להוכיח
 את המלך ואת עמו , והבטיחו שיחזק לבו , ללכת למקום , שלא היה רגיל שם , ויתקן דבריו
 צפוי , שידע לדבר דברי תוכחות , בלא מורא • (רד"ק) • (ח) אל תירא וגו' • ירמיהו
 היה ירא מחמת המכירים לו מבני עמו (ראה להלן י"א כ"א , כ"ב , ל"א וי"ו) , ולכן רצה
 להמנע מהוכיח רשעי יהודה וירושלים , אך ה' הבטיחו , להיות בעזרתו , ולהגילו מיד כל
 הקמים עליו • כי אתך וכו' • לא הבטיחו , שלא יגע בו , אלא יגע בו , ויכוהו , ויגלוהו
 מידם , שלא ימיתוהו , אף על פי שהיה ברצונם להמיתו , כמו שכתוב , וכשאלו להמיתו ,
 ואת ברוך , אמר (להלן ל"ו כ"ו) ויסתירם ה' • (רד"ק) • (ט) וישלח וגו' • כתרנומו :
 , ושלח ה' ית פתגמי נביאתיה , וסדר צפוי • (המבאר בהפטרות) • וראה בספר ישעיהו
 (ו"ו ז') • (י) ראה וכו' • שמתך פקיד וממונה עליהם , לטוב ולרע , כי כאשר תתנבא
 עליהם , כן יבא עליהם , וכפל הלשונות , הנתינה וההרסה , לפי שהרבה לדבר רע על
 ישראל , ועל האומות , והטוב היה מעט באומות , כמו שאמר בבני עמון (להלן מ"ט וי"ו) :
 ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון , ואמר בעילם (שם ל"ט) : והיה באחרית הימים אשיב את
 שבות עילם , ואמר לבנות כנגד לנתוש , ולנטוע כנגד לנתן , ויונתן חלק הפסוק , הרע
 לאומות , והטוב לישראל , שתרם : חזי דמניתך יומא דדין על עממיא ועל מלכוותא ,
 למעקר ולתרעא , ולאנדא ולפגרא , ועל בית ישראל , למנני ולקיימא • (רד"ק) •
 לנחוש ולנחוצ וגו' • כלומר , בידך לעשות הרע והטוב • (המבאר בהפטרות) • (יא) ויהי
 וכו' • זה מראה נבואה אחרת • (הכ"ל) • מקל שקד • מקל מן שקד , כי שם האילן ,
 אשר בו שקדים , יקרא שקד , ובעבור זאת אמר (צפיקי הבא) היטבת לראות , כלומר ,
 במה

נְתִיחָהּ : (ו) וַאֲמַר אֲהֵה אֲדָנִי יְהוָה הִנֵּה לֹא יָדַעְתִּי דְבַר כִּי־נָעַר
אֲנִי : (ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֲלֵה־תֹאמַר נָעַר אֲנִי כִּי־עַל־כָּל־אֲשֶׁר
אֲשַׁלְחֶךָ וְהָלַךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְךָ תִּדְבֹּר : (ח) אֶל־הָעִירָא
מִפְּנֵיהֶם כִּי־אָתָּה אֲנִי לְהַצִּילָהּ נָאִם־יְהוָה : (ט) וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־
יָדוֹ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נְתַחֲתִי דְבָרִי בְּפִיךָ : (י) רֵאה
הַפְקַדְתִּיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמְּמַלְכוֹת לְנִתּוֹשׁ וּלְנִחּוץ
וּלְהַאֲבִיד וּלְהָרוֹס לְבָגוֹר וּלְגִטּוֹעַ : (יא) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר

ר ש י

חֲמֹרְתִי נִמְשָׁה נָצִיחַ אֲקִים לָהֶם כְּמוֹךְ (דְּבָרִי י"ח) זֶה הוֹכִיחַם זֶה הוֹכִיחַם זֶה
נִתְנָחַ אֲרֻבָּעִים שָׁנָה וְזֶה נִתְנָחַ אֲרֻבָּעִים שָׁנָה : (ו) אֵלֶּה לִשְׁוֹן יִל"ל
קוֹמְפְּלִינ"ט זֵלַע"ז : Complainte. (ז) אֶל קִלְאָגֶּע וְכֵן לִוְעֵז הַרְצָזֵר"ס ל"ד : כִּי נָעַר
אֲנִי • חֲנִי כְּדִי לְהוֹכִיחַ מִשָּׁה הוֹכִיחַן סְמוּךְ לְמוֹתָתוֹ כְּזֶר נִחְשָׁז צַעֲיוֹנִים' בְּכֹמֶה נָסִי'
שֶׁעָשָׂה נָהֵם הוֹצִיָּאם מִמִּנְרִים וְקָרַע לָהֶם אֶת הַיָּם הוֹרִיד אֶת הַמֶּן הַגִּז אֶת הַשְּׁלִי
נָחַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרֶה הַעֲלָה אֶת הַבָּאֵר חֲנִי בְּתַחֲלַת שְׁלִיחוֹתִי חֲנִי זֶה לְהוֹכִיחַ :
(ז) עַל כָּל אֲשֶׁר אֲשַׁלְחֶךָ • אֵל הָאֻמוֹת : אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲזַכֵּךְ • לִישְׂרָאֵל תִּדְבֹּר :
(ט) וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יָדוֹ • כָּל שְׁלִיחוֹת שְׁהוּא אֲלַל יָד לִשְׁוֹן הוֹשְׁטָה ל"א כְּתָרָגֶם
וְשַׁלַּח ה' ח"י פְּתֻגְמוֹ נְצִיחוֹתֶיהָ : (י) הַפְקַדְתִּיךָ • מִיִּנְחִיךָ עַל הַגּוֹיִם : לְנִתּוֹשׁ
וּלְנִחּוץ אֲדִים פְּנִי"ר זֵלַע"ז (ר"ל אֲדַעֲפֹאִיר , defaire , זֵל"א כֹּן פֶּעֶרְדֶּעֶרְצֵן ,
פֶּעֶרְכִּיכֶטֶן) וְעַל יִשְׂרָאֵל לְבָנוֹת וּלְגִטּוֹעַ אִם יִשְׁמְעוּ כִּךְ תִּרְגַּם יוֹנָתָן : (יא) מִקַּל
שָׁקֶד • מֵאֲנֹדוֹלִי"ר זֵלַע"ז : Mandolar (מִלְשָׁן אִיטָלִי מֵאֲנֹדָלָא"ר , זֵל"א
מֵאֲנֹדָל

מכלל יופי

וְאִמֹר לְבָנוֹת כְּנָגַד לְנִתּוֹשׁ וּלְגִטּוֹעַ כְּנָגַד לְנִתּוֹשׁ : (יא) מִקַּל , בְּזֵר"י : שָׁקֶד , יָדוּעַ וְגַם הוּא
לְקוֹת מַעֲבִין כִּי שָׁקֶד חֲנִי עַל דְּבָרִי כִּי עֵץ הַשָּׁקֶד יִמְהַר לְהַכִּין מֵאֲחַר הַעֲשִׂים וְכֵן אִמֹר לְבָנוֹת הַיִּטְבָּת
לְרֹאוֹת כִּי שָׁקֶד חֲנִי עַל דְּבָרִי נִרְאָה כִּי שָׁקֶד מִלְשָׁן שָׁקֶד שְׁהוּא עֵנִין הַמְהִירוֹת וְהַשְׁתַּדְלוֹת
וְהַתְּמִיד עַל הַדְּבָר וְכֵן לְשָׁקֶד עַל דְּלִתּוֹתֵי יוֹם יוֹם : [וְרִבּוֹתֵינוּ] לְאִמְרוֹ הַשָּׁקֶד הוּא מִשְׁע' חֲנִיטָתוֹ
עַד גִּמְרָה בִּישׁוֹלֵי כ"א יוֹם כְּמִנְיָן יָמִים שְׁנֵי י"ז בְּתַמָּח שְׁנֵי הוֹצָקָה הַעִיר לט' בִּאֲבָשׁוֹ כְּשֶׁרָף הַבֵּית
ל"ט : (יג) סִיר כְּפוֹח , כְּפוֹחַ תֹּאֲרֵי וּפִירוֹשׁ רֹתַח וְהַסִּיר כְּשֶׁהוּא רֹתַח מַעֲלָה הַבֵּל כְּמוֹ
הַכּוֹפֵס בִּאֲשֶׁר שְׁמוֹתָ הַבֵּל מִפּוֹי בַּעַת הַכְּפִיחָה : וּפְנִי מִפְּנֵי כְּפוֹחָה , הַכֵּד מִן הַסִּיר שִׁינְקוֹ מִמֶּנּוּ
יִקְרָא פְּנִים : מִפְּנֵי כְּפוֹחָה , הִיָּה לוֹ לִוְמֹד אֵל פְּנֵי כְּפוֹחָה אֵלֶּה בְּאִמְרוֹ בַּמ"ס בִּלְאֵר בִּי שְׁנֵי עֲנִינִים
כִּי פְּנֵי כְּפוֹחָה מוֹרֶה כִּי פְּנֵי הַסִּיר הֵיוּ פְּנִינִים פְּנֵי כְּפוֹחָה וְאִמֹר אוֹתוֹ בַּמ"ס לְהוֹרוֹת כִּי הַמְרַתִּיחִים
אוֹתָהּ הֵיוּ מֵאֲרָץ כְּפוֹחָה וְהוּא בְּבֵל שְׁהוּא מוֹרַתִּי כְּפוֹחָה לֹא"י : (יד) חֲפַחַח , עֵנִין הַתְּמִיד
שְׁהוּא קְרוֹב לְעֵנִין הַתְּמִידָה כְּמוֹ וּפִתְחָה הַגְּמָלִים : (טו) לְבַל מִשְׁפָּחוֹת , הָאֻמָּה נִקְרָאת
מִשְׁפָּחָה כְּמוֹ וְאִם מִשְׁפָּחָה מִזְרִים : (טז) לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם , בִּי"ד וְיִסְפְּרִים שְׁכַתּוֹ בְּהֶם
לְמַעֲשֵׂה בֶה"א וְעַל פִּי הַמַּסֶּרֶת יִדְעוּ זֶה : (יז) פֶּן אֲחַתְךָ , מִן הַכְּפוֹלִים וּפִ"א
הַפַּעַל

ירמיה א

לֵאמֹר מַה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וַאֲמַר מִקֵּל שִׁקָּר אֲנִי רֹאֶה :
 (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִטַּבְתָּ לְרֹאשׁוֹת כִּי־שִׁקָּר אֲנִי עַל־דְּבָרַי לַעֲשׂוֹת :
 (יג) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר מַה אַתָּה רֹאֶה וַאֲמַר סִיר
 נְפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צְפוֹנָה : (יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מִצְפּוֹן

תפתח

ר ש י

מחגל צוים) : (יב) פיטצת לראות • השקד הזה הוא ממחר להוציא
 פרה קודם לכל החילנות אף אני ממחר לעשות דברי ויונתן תירגם מקל שקד
 מלך דמותי לאבאשה • ומדרש אגדה השקד הזה משעת חניטתו עד גמר ציטולו
 עשרים ואחד יום כמניין ימים שבין שצעה עשר בתמוז שבו הוצקה העיר לתשעה
 באב שבו נשרף הבית : (יג) סיר נפוח • רותח צויל כ"ט בלע"ז : Bouilant.
 (כל"ח זידנט, קאכנד) ופניו • רתוחותיו אשי שאוני"ש בלע"ז : (ד"ל עזעס
 אנדעס, & ses onbes. אונד זיינע אויף וואלונג, זיין גשטרודיל) :
 (יד) מצפון תפתח הרעה • צבל לנפונה של ארץ ישראל היא : (טו) ודברתי
 משפטי

מכלל יופי

הפעל בחירק שלא להתחלק עם עתידו הדגוש מנחי הלמ"ד : (יח) ולעמוד ברזל, פירוש
 שהעמודים קיום הבית או אשר הם תחתיהם : על כל הארץ, ואחר כך פירש למלכי יהודה וי"ת
 על כל הארץ לאשקאה כס דלווט על כל יתבי ארעא :

ב (ב) הלוד, בא המקור במקום צווי וכן זכור את יום השנת תמוז אשורי : באוני ירושלים,
 ר"ל עם ירושלים ומדבר כנגד העיר כאלו מדבר כנגד העם : כלולותיך, שם מענין מכלל
 יופי כי האשה בימי חפתה כל יופיה וכל תכשיטה או הם : (ג) הבואתה, כתוב בה"א במקום
 ו' כעשאהלה ודומים להם : יאשמו, האל"ף בשוא לבדו מענין אשם הוא • נאם, שם ענינו
 מאמר : (ו) ושוחה, ענינו שממה ותרבה וכן ת' בארע מישור וחרוב : (ח) הכרמל, קרא
 א' כרמל לפי שהארץ הנעבדת בשדות וכרמים ואילנות טובים נקרא כרמל וא"י היתה כן כמ"ש
 עליה ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון לפיכך קראה ארץ הכרמל : (ט) והגביאים, הם
 גבאי השקר : (יא) בחיים, מלא בשני יודי"ן : הן, אע"פ שענינה לשאלה מלת הן היא
 כמשמעה לא שיהיה הן בדרך אס כמו שכתב רבי יונה אבל הן כמשמען לקיים הדבר כחזירו כי
 תבא ענין השאלה בלא אס ובלא ה"א השאלה כמו אתה זה בבו עשו והדומים לו וענינה כמו אס י
 [ורבותיכו] ל' אמרו כתיים עובדים למיפ וקדריים עובדים לאש ואע"פ שידעו שהמים מכבים
 את האש לא הניחו את אלהיהם ולפי דרכם יבא בטוב אומרו בקדר והתנוכחו מאד • ל"ש : (יב)
 ההימר, שרשו מיר ובכתב היו"ד בין ה"א הפעיל ובין פ"א הפועל והוא הנח אשר בהקיס השיב
 ובכתב בואת המלה שלא כמנהג ואפשר שהכוונה להרכיב המלה בשני ענינים האחד לשון המיר
 הוא לשון התלפה כמו ואם המיר ימיר מנחי העי"ן כלומר אס החליף גוי אלהים באלהים אחרים
 אע"פ שהמה לא אלהים והענין השנימן בכבודם תתימרו מנחי הפ"א והוא ענין גדולה ויהיה
 הימר בשקל היטב ששרשו יטב ופירושו ההגדיל גוי אלהים אחרים שאינו אלהיו ואע"פ שהמה לא
 אלהים לא זה ולא זה : (יג) שמו, ענין שממה : ושערו, בשי"ן כמו בסמ"ך ענין סערה :
 חרבו מאד, ענין חרבן והפי"ת תקרא בקמן חטף והוא צווי מן הקל כמו שמו ושערו • וכתב רבי
 יונה כי אבשים היו קוראים אותו כמו חרבו פני האדמה והיו מפרשים אותו צווי מן הדגוש על
 משקל

דעם עוויגען וואָרט, דאָן שפּראַך: וואָס ויהעסט דוא, ירמיהו? איך זעהע איינען
שטאַק פֿאַן מאַנדעלבויםהאַלץ, ערווירערטע איך. (יב) נישט געזעהען, שפּראַך
דער עוויגע, איך ווערדע מיינע דראָהונגען שלייניג אין ערפֿילונג ברינגען.
(יג) ער פֿראַגטע מיך אַבערמאָלס: וואָס ויהעסט דוא, ירמיהו? איינען
ווערנען טאָפּף זעהע איך, אַנטוואָרטעטע איך, אַן דער נערדליכען וויטע שטייגט
ווינע וואָלונג אויף. (יד) יא, שפּראַך דער עוויגע, פֿאַן נאָרדען זאָלל אויך
דאָן

ב א ו ר

במה שבתונת במקל הזה, אשר אין בועתה, לא עלים, לא פרחים ולא שקדים, שהוא
מן שקד, והראה לו זאת, כי מקל מורה על פורענות, וכמו שהאילן שקד מורה לפרוח,
כן יבוא הפורענות מורה. (הכ"ל) והכשדי תרגם בדרך משל (אללעגאריש):
"מלך רמתי לאבאש." והנה גם משה אדונינו, אבי הנביאים, יעדו האלהים לנבואו,
כאמן ביתו, באות הנעשה במטה, אשר בידו (שמות ד' ב' וכו') אני רואה. הנה
פיה תחלת דבר ה' בירמיהו הנביא במראות וסיונות, כמו בזכריהו בן ברכיהו (שם ד' ב' וגו').
(יב) היטבת לראות. יאות חזיתא. (הכשדי). כי שוקד אני. ענין מהירות וחפזון,
כמו שתרגם גם הכשדי: ארי מוסי אנא, וכן (דניאל ט' י"ד) וישקוד ה' על הרעה, ודומיו.
(יג) ויהי דבר וגו'. מה שאמר שנית, לפי ששתי המראות היו בענין אחד, ואף על פי
שהדברים הנראים לובשתו, אמר, כי בענין זה נראה לו פעם שנית, שאלו גם כן, מה
הוא רואה, ופירש לו גם כן המשל תוך המראה, לא שבא לספר הפעמים, שנראה לו,
כי לא ספר אלא זאת, וכן (יונה ג' א') ויהי דבר ה' אל יונה שנית, לפי שדבר עמו בענין
ניבוי שני פעמים, לפיכך אמר שנית, לא כדברי בעל הדרש, שאמר (יבמות כ"ח):
שנית דברה עמו שכינה, שלישית לא דברה עמו. (רד"ק). וכוונת הרב ז"ל כמסקנת הש"ס
(שם), וכדאמר רבינא: על עסקי כינוי קאמר, ואין להאריך. מה אחה וכו'. הנה
הכפיל ה' את המראה לחוזה, להורות על אמתת הנבואה, ועל מהירותה לבוא, וראה
בספר בראשית (מ"א ל"ב). סיר נפוח. נפוח תואר, ופירוש רותם, והסיר כשהוא
רותם, מעלה הבל, כמו הכופת באש, שמוציא הבל מפיו, בעת הנפילה. (רד"ק).
וכדומה לו מנאנו בדברי איוב (מ"א י"א): כדוד נפוח. והכשדי תרגם בדרך משל: מלך,
דרתח כדוד, אנא חוי, והכוונה על נבוכדנצר מלך בבל. ופניו. הנה מן הסיר, שיצקו
ממנו, יקרא פנים. (רד"ק). והש"ס ז"ל פירש פניו ענין רתיחות הסיר, ועל פיו תרגם
החכם המתרגם אשכנזי. מפני צפונה. היה לו לומר, אל פני צפונה, אלא באמרו
במ"ס, ביאר בו שני ענינים: כי פני צפונה מורה, כי פני הסיר היו פונים פני צפונה,
ואמר אותו במ"ס, להורות, כי המרתיתין אותו היו מארץ צפון, והוא בבל, שהיא
מזרחית צפונית לארץ ישראל, ואדוני אבי ז"ל פירש ופניו, פני השפתים, או הכירה,
שזפתין עליה הקדרה, אמר, כי פני השפתים, שמכניסים משם האש, תחת הסיר,
היו לצד צפון, מורה, שהמבעיר האש תחת הסיר יבוא מצפון, והסיר היא ירושלים, כמו
שהמשיל אותה גם כן בנבואת יחזקאל (י"א ג' ז') לסיר, ואמר (שם כ"ד ג'): שפת הסיר
שפוח, וכל הענין, ושם מבואר הענין. (רד"ק). והכשדי תרגם: ועיקוס מזריתיה,
דמדברין ואיתין מאפי ציפונא, והכוונה על חיל הכשדים, אשר באו עם נבוכדנצר מלכס,
דרך ארץ ארם (זריען), ובגשו בתחלתה העיר דן (שופטים י"ח כ"ט), שהיתה בגבול
ארץ ישראל, לצד צפון, וראה להלן (ח' ט"ו). (יד) מצפון. ארץ ארם הנזכרת היא
צפונית לארץ ישראל, וממנה בא נבוכדנצר, ללכוד את ארץ יהודה, ראה להלן (ל"ט ה'
ו"ו, כ"ב ט'), ובספר מלכים (ב' כ"ה ו"ו). הפתח הרעה. תשדי בישתא למיתי.
(הכשדי). וכלשון אשכנז מתורגם כפי הענין. (טו) כי הנני קורא וגו'. כאילו אני
קורא

תרגום אשכנזי

דאן אונגליק אויסברעכען איבער אללע איינוואוהנער דיוועס לאנדעס .
 (טו) דען איך בערופע אללע געשלעכטער דער נערדליכען רייכע , שפראך דער
 עוויגע , דאס זיי קאממען , אונד איין יעדער קעניג ווינען טהראן זעצע אן
 איינגאנג דער פפארטען ירושלים'ס , אונד אויף איהרע מויערן אומהער , אונד
 זא ביא אללען שטעדטען יהודה'ס . (טז) מיינע רעכטסזאכע ווילל איך אלסדען
 פיהרען ווידער זיא (ישראל) , וועגען אללער איהרער באסהייט , דא זיא מיד
 פערלאססען , אנדערן געטטערן אבער גערייכערט , אונד איהרער הענדע ארבייט
 פערעהרט האבען . (יז) דוא אבער גירטע דיינע לענדען , אונד מאכע דין אויף ,
 זאגע איהנען , וואס איך דיר אויפטרעגע ; צאגע ניכט פאר איהנען , זאנסט
 ווירד' איך דין אין איהרער געגענווארט צו שאנדען מאכען . (יח) אבער איך
 מאכע דין אויך געגען דיא קעניגע פאן יהודה , געגען דיא פירסטען , פריסטער
 אונד פאלק , איינער פערסטען שטארט , איינעם אייווערנען פפאהל , אונד איינער
 עהערנען מויער גלייך . (יט) לאס' זיא אלסא נור ווידער דין שטרייטען , זיא
 קאממען דיר ניכט ביא ; דען איך שטעהע דיר ביא , שיצע דין . זא שפריכט
 דער עוויגע !

ב (א) דעס עוויגען ווארט קאס צומיר , אונד שפראך : (ב) געה'הין , רופע
 לויט אין ירושלים פאלגענדע ווארטע : זא שפריכט דער עוויגע : איך
 געדענקע דיר נאך דיא האלדזעלוגקייט דיינער יוגענדיאהרע , געדענקע דיינער
 ליבע

ב א ו ד

קורא להם , שיבאו , כלומר , אשים בלבם , שיבאו . (רד"ק) . משפחות וכו' . הם
 הנוים , אשד בלו עם נבוכדנצר , מלך כשדים . איש . כל מלך מהם . (טו) ודברתי
 וגו' . הקב"ה יהיה נשפט עם ישראל , בעבור מעלליהם הרעים . אוחם . כמו אהם ,
 זרבים ככה . ויקטרו וכו' . ואסיקו בוסמין לטעוות צממיה . (הכשדי) . (יז) האזור
 מתניך . ללכת בזריות , כמו שאמר באלהיו (מלכים א' י"ח מ"ו) וישנם מתניו וירץ לפני
 אחאב . (רד"ק) . אל וגו' . לא תתמנע מלאו כחותהין . (הכשדי) . פן וכו' . אס לא
 תירא מהם , ותנחם בי , אזילך מידם , ואס תירא מהם , אחתך , ואפילך לפניהם . (רד"ק) .
 וכל"א מתורגס כפי הענין . (יח) נהתיך וגו' . אמר , תהיה כנגד עיר מבצר , שלא
 יוכלו להרע לך , כמו שלא יוכל אדם לכבוש עיר מבצר , כל שכן אס יהיו לה חומות נחושת ,
 וכעמוד ברזל , שלא יוכל אדם להטותו ולשברו . (הכ"ל) . על וכו' . ואמר כך פירש ,
 למלכי יהודה וגו' . (הכ"ל) . (יט) ונלחמו אליך . ויהיו דיינין ומגיחין לקבלך , למסתר
 ית פתגמי נבואתך . (הכשדי) . ביוגו' . ארי בסעדך מימרי . (הכ"ל) .
ב (ב) באוני ירושלים . רוצה לאמור , עם ירושלים , ומדבר כנגד העיר , כאילו
 מדבר כנגד העם . (רד"ק) . והכשדי תרגם : קדם עמא די בירושלם , וכעין זה תרגם
 החכם המתרגם אשכנזי . כה אמר וכו' . אף על פי שאני מביא עליך רעה , בעבור מעשיך
 הרעים , לא אעשה אותך כלה , וגם אעבש המריעים לך , כי זכרתי לך חסד נעורך .
 (רד"ק) . ודברתי וגו' . דכירנא לכוני יומי טעות קדם , רחמת אהבתכון , דהימנו צמימרי ,
 ואולי כפר תרין שליחי , בתר משה ואהרן , במדברא ארבעין שנין , בלא צוודין , בארעא דלא
 גודרעא . (הכשדי) . חסד וגו' . דמה ישראל , אשר ילאו ממזרים , ונהיו לעם נבחר ,
 סעולה מכל העמים , לה' אליהם , למערה רכס בשנים , באה וסעודה , ואהבה על חסדי .
 אשר

ירמיה א ה

תפתח הרעה על כל-ישיבי הארץ : (טו) כי והנני קרא לכל-משפחות ממלכות צפונה באם-יהוה ובאו ונתנו איש כסאו פתחו שערי ירושלם ועל כל-חומתיה סביב ועל כל-ערי יהודה : (טז) ודברתי משפטי אותם על כל-רעתם אשר עזבוני ויקטרו לאלהים אחרים וישתחוו למעשי ידיהם : (יז) ואתה תאזור מחניה וקמת ודברת אליהם את כל-אשר-אנכי אצוה אל-תחת מפניהם פן-אחתה לפניהם : (יח) ואני הנה נתתיך תיוס לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחמות נחשת על-כל-הארץ למלכי יהודה לשרית לכהניה ולעם הארץ : (יט) וגלחמו אליה ולא-יוכלו לך פיראיתה אני באם-יהוה להצילך :

ב (א) ויהי דבר-יהוה אלי לאמר : (ב) הלך וקראת באזני ירושלם לאמר בזה אמר יהוה זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך **ד ש י**

משפטי אותם • אתווכח עמם עם יהודה וירושלם : (יז) תאזור מתניך • לשון זרות באיש חיל : (יח) למלכי יהודה • כנגד מלכי יהודה : (יט) וגלחמו חליך • ויחזקו דייגן ומגיחין למיסתר פתגמי נביאותך : **ב** (ב) זכרתי לך • חס היותם שבים חלי תאוותי לרחם עליך כי זכרתי חסד נעוריך ואהבת כלולתיך חופתך שהכללתך לחופה ול' הכנס' הוא כלולתיך גוני"ה

מכלל יופי

משקל פרקונומי הזה זהו הוא השיב אותם מפני המסרת שהוא על חרבו מאד לית דכותיה ועל חרבו המים אימר שהם שנים ובפסוק : (יד) לא יכילו המים • לא יחזיקו המים לא יפלו מהם כי הם נשברים כמו אנפוס בת יכיל : (טו) העבר ישראל • ה"א פתוחה כי היא לתמיה : (טז) נצחו • ענין הנצרה והדלקה כמו ותנת נסנכי היער והוא על דרך עריכס גרופית אש • ויש לפרש ענין שממה וכן ת"י וקרוהי צדין ושרשו ינת זכתיב צה"א וקרי ב"ו • כמו ידינו לא שפכה והדומים לו : (יז) והחופנס • כתיב וקרי ותחפנסם והוא עיר בארץ מצרים תקרא בזה וצוה כי קרובים הם : ירעוך • ישנודך כמו רועה המדועה רועה עקרה ורועה דליותו • ורעו את ארץ אשור : (יח) הלא זאת תעשה לך • אמר תעשה כלשון נקבה על עונך שהוא מקור לפי שהמקור יהוא כדמות השם ויבא כלשון זכר ולשון נקבה • ובמכלל בא כלשון נקבה אע"פ שאינו צה"א וחזרו כלשון זכר כמשפט באמרו כי רע ומר עונך וכשזכרו כלשון נקבה ואמר עליו תעשה לך כאלו אמר תעשה עזיבתך כי המקור כדמות השם וכן בא כלשון נקבה כמו הנקלה נעיכס התחתן במלך : בדרך • אמר בדרך ניריעה כלום • הדרך הידוע שהלכו צה אבותיך הראשונים : (כ) ומשבתיך ענין

ירמיה ב

כָּל־הַיּוֹד לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמִדְבָּר בְּאַרְצָא לֹא זָרְעָהּ : (ג) קִדְּשׁ
יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֹאשִׁית חֲבוּאֶתָּה כָּל־אֲכָלֶיךָ יִאֲשָׁמוּ רָעָה חָבֵא
אֲלֵיהֶם נֶאֱסִי־הוּא : (ד) שָׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־מִשְׁפָּחוֹת
בֵּית יִשְׂרָאֵל : (ה) כֹּה אָמַר יְהוָה מִה־מִּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עוֹל
כִּי רָחֲקוּ מֵעָלַי וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיִּהְיֶה בָלֹו : (ו) וְלֹא אָמְרוּ אִי־הָ
יְהוָה הַמַּעֲלָה אֶתְנוּ מֵאַרְצָא מִצָּרִים רַחֲמוּלֵךְ אֶתְנוּ בְּמִדְבָּר בְּאַרְצָא
עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאַרְצָא צִיָּה וְצִלְמוֹת בְּאַרְצָא לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא־
יָשָׁב אֶרֶס שָׁם : (ז) וְאָבִיָא אֶתְכֶם אֶל אֶרְצָא הַכְּרָמִל לֶאֱכֹל פְּרִיָּהּ
וּמְטִיבָה

ר ש י

נוצי"ש צלע"ז : (נאסע"ם, Noees. צל"א האכזיט) • ומה הוא חסד נעוריד
לכתך אחר שלוחי משה ואהרן מארץ נוסבת ינאט' למדבר ואין גדה לדרך כי האמנת'
זי : (ג) קדוש ישרא • כתרומה : ראשית תצוהתה • כראשית קציר לפני
העומר שאסור באכילה ואכילתו מתחייב כן כל אוכליו ואשמו כן תירגס יונתן :
(ו) ולא אמרו איה' • כי נלך אחרי אלהים אחרים : ערצה פלגור"א
צלע"ז • Planure. (מלה נוסבת צלשון, פלאך, ענן), ושוחה אינפוש"א
צלע"ז : (אנפח"ס, Enfofses. צל"א פאללר גרונן) • ציה דיסקאט"ה צלע"ז
(ר"ל דעגאטע, Degate. צל"א פערדארצן פערדוויסט, כמו לקמן י"ד ו')
צלמות • לשון חשך הוא : (ז) אל ארץ הכרמל • לארע"א דישראל דהוות
מנצבא

מבלל יופי

ענין המדר • J והטעם כי רע ומר יהיה לך על עונך את ה' אלהיך ועל שלא היתה יראתי ופחדתי
אליו • או פירושו לא אמרתי כי רע ומר דרך גיוס להפחידך, כדרך המוכיחים כי באמת ינא
לך הרעה והעונש נאס' ה' אלהים נבאות • ל"ט : ולא פחדתי, שם בה"א הנקבה כי הכפרד
פחדה בשקל אהבה אחיה : (כא) כי מעולם, מוזן רב : לא אעבור פי' לא אעבור בנריתך,
ובפירוש לא אעבור עוד על מצותיך והכתוב אעבור כלומר לא אעבור עוד ע"ז : צעה, הולכת
ונוסעת ממקום למקום ובן מהר צועה להפתח וכן צועה צרוב כמו או הוא פועל ינא ואמרו
צועה זוכה כי כן דרך הזונה ללכת ממקום למקום ומבית אל בית כמו שאמר עליה במקום אחר
בביתא לא ישכנו רגליה : שורק, הוא המשובח ממיני הגפן • וכתב הר"י בן גיאט שהוא מין
הטוב מן הגפנים שהענבים לא ימנא בהם חרצן : סורי, תאר פי' ינא תארי העי' פעמים
בשורק כמו ותבט עיני בשורי, שובי מלחמה • רוצה לומר הנטישות הסורים מן הגפן כלומר כן
בהפכת' לי בסורי הגפן ובגפן ככרי' שפירותי' באש' לא ענבי' • וגפן ימנ' בל' זכר ובקב' בל' זכר
גפן בוקק ובל' נקבה והיא כפירת' לגפן אדרת הגפן נכריה : (כב) כי, מלת הטעם לרבות:
בנחר, הוא מענין ויתר ממקומו שעיניו ההסרה וההעתקה מהמקום ובקרא כן לפי שמעביר
הכתם ומסירו ממקומו, ויש מי שפירש שה' שקרין לו צלע"ז אל"ס שמלבנים בו הנמר' ויש שפירש
שהוא העפר שדומים בו הראש ומנקין בו כל דבר : בורית, שרש ברר. כי הרי"ש היתה ראיה
להדגש

תרגום אשכנזי

ו

ליבע צו פיר אלס ברויט , דא דוא מיר נאכפאלנטעסט אין דיא וויסטע , אין
 איין אונבעזעמטעס לאנד . (ג) דארום איזט ישראל דעם עוויגען זיין הייליג-
 טהום , איזט איהם דער פרייטע ערסטלינג ; ביסען זאלל דערייניגע , דער
 צאהן און איהן לענט , אונגליק טרעפפע איהן , זא שפרייט דער עוויגע .
 (ד) דערט דא ווארט דעם עוויגען , הויז יעקב'ס , אונד איהר געשלעכטער
 ישראל'ס ! (ה) זא שפרייט דער עוויגע ; וואס פיר אונרעכט ענטדעקטען
 איירע פארפאהרען אן מיר , דאס זיא זיך פאן מיר ענטפערנטען ? בעטהערט
 נאך וואהן וואנדעלטען ? — (ו) דאכטען ניכט : ווא איזט דער עוויגע , דער
 אונס אויס דעם לאנדע מצרים הינויף געפיהרט , דער אונס אין דער וויסטע
 געלייטעט האט ? אין איינעם עדען , וויסטען לאנדע , אין איינעם לאנדע , ווא
 דיררע אונד טאדעסשאטטען העררשעט ; אין איינעם לאנדע , ווא נימאנד דורכ-
 רייזטע , דאז ניא בעוואהנט וואר . (ז) דארויף בראכטע איך אייך אין איין ערענ-
 דייכעס לאנד , דעסען פרוכט אונד איבערפלוס צו געניסען ; אונד איהר קאמט
 העריין

ב א ו ד

אשר אורסה לו , וכן אמר יחזקאל (ט"ז) ותרכי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים . נעוריק .
 על דור המדבר , וקורא הימים הקדמונים ימי נעורים , בדרך השאלה , כמו שהנערים קודמים
 לנחורים ולזקנים . (מדברי ד"ק) . כלולותיך . שם מן כלה . כי כנסת ישראל נדמית
 לכלה , ביום מתן תורה , והקדוש , ברוך הוא , נדמה לחתן . (הכ"ל) . (ג) קדש וכו' .
 נחשב כמו קודש , שלא יאכלנו זר , ומא שאמר , ראשית תבואתו , הוא כפל ענין בעלות שנות ,
 כי התרומה , שהיא ראשית התבואה , היא קדש , וכל זרים אוכליה ים עליהם אשם , כן
 ישראל , אף על פי שהקדוש , ברוך הוא , מביא עליהם האויב , הוא נענש עליהם , כי זוכר
 להם חסד נעורים , שהוא חסד האבות , כמו שראינו בסנחריב , וכן בנבוכדנצר , ולעולם
 ישראל נחנכה בכל , כמו שכתוב . (הכ"ל) . ישראל וגו' . קודשית אינונית ישראל קדס ה' ,
 ועל בוזיהו , כדמעה ארמיה עללא , דמן דאכיל מיכיה , סייב לממת , וכשירו חסד עומר
 ארמותא , דעד לא מקרבין מניה כהניא , בני אהרן , קורבניא על מדבא , מן דאכיל מניה
 מתחייב : אף כן כל בוזיהו דבית ישראל , יחובין , בישתא תיתי עליהו . (הכשדי) .
 (ד) וכל משפחות וכו' . אף אותן , שכבר גלו לארץ אשור . (המבאר בהפטרות) .
 (ה) אבותיהם . הדורות הראשונים , משנכנסו לארץ , שעבדו עבודה זרה . (ד"ק) .
 וילכו וגו' . נפתו בשירות לבס הרע , ללכת אחרי הנלי הנזים , אשר סביביתם .
 (ו) איה ה' וכו' . לא כתנו על דעתם , לאמר , איך נעבוד אלהים אחרים , ואיה ה' ,
 המעלה אותנו ? כלומר , איה השלכנו אותנו אחרי גווינו , ולא פנינו אליו ? (ד"ק) .
 דשווה . וקרב . (הכשדי) . ופן מתורגס אשכנזית . וראה בדברי רש"י ז"ל בזה .
 וצלמות . הוא שם ההרכבה , מן כל ומות , וכן תרגומו , כי במקום , אשר לא דרך בו כף
 דגל סי , יאמר לו , דרך דמיון , שהמות שוכן בו , ויעש גלו על הארץ ההיא . (המבאר
 המבאר בהפטרות) . ולא ישב וגו' . שמתאמר , כבר בימים ההם נתישבו המקומות ההם ,
 ואחר כך חרבו , ושנומדבר ? זה לא היה , כי אין המקומות ההם ראויים לישב , כי אינם
 מקוים זרע . (מדברי ד"ק) . (ז) ואביא וכו' . מה שסמך אותה אל הכרמל , לפי שהארץ ,
 הנעבדת בשדות ובכרמים ובאילנות טובים , נקראת כרמל , ולפי שארץ ישראל היתה כן ,
 כמו שכתוב עליה (דברים ס' ח') ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ודמיון וגו' , קראה ארץ
 הכרמל . (הכ"ל) . אל ארץ הכרמל . לארע דישראל , דהוית מנבא בכרמלא .
 (הכשדי) . וראה במפר יעקבו (י"ד י"ח) . ארצי . ארע בית שכינתי . (הכ"ל) .
 לחועבה

דש
 בא
 חות
 עול
 יה
 ירין
 לא
 דיה

וריק
 מנת
 לפני
 תן
 ור"א
 יא"ה
 לע"ז
 (ו)
 הוות

נחתי
 ת יבא
 נספרד
 דיתך
 הולכת
 ואמרו
 אחר
 ואח מין
 נעמים
 מר כן
 זכר
 רבות;
 מעביר
 שפירש
 דאווה

תרגום אשכנזי

העריין , אונד פֿעראונרייניגטעט עם , מיין אייגענטהום האַכט איהר צום גרייעל
געמאַכט . (ח) דיא פֿריסטער דאַכטען ניכט : וואָ איזט דער עוויגע ? דיא האַנד-
האַבער דעם געזעצעס וואָללטען מיך ניכט קעננען , דיא דזירטען (קעניגע)
עמפֿערטען זיך ווידער מיך ; דיא פֿראַפֿעטען ווייזנאָנטען פֿיר דען בערל , אונד
אונניצען וועזען הינגען זיא נאָך . (ט) דאָהער , שפֿריכט דער עוויגע , ווערד'
איך בעשטענדיג מיט אייך האַדערן , יא , זעלבסט מיט איירען קינדעסקינדערן
ווערד' איך נאָך האַדערן מיססען . (י) דען געהט הינאָיבער צו דען אינוועלן דער
כתיים , אונד זעהט צו ! זענדעט נאָך קדר , אונד לאַססעט עמויג נאָכפֿאַר-
שען ! זעהט , אָב יע זאָ וואָס געשעהען ? (יא) אָב יע איין פֿאַלק וויינע געטטער
(דיא דאָך קיינע זינד) וועקסעלטע ? — אונד מיין פֿאַלק האַט דיא מאַגעסטעט
מיט נוצלאָזעס געוועקסעלט ! (יב) היממעל ! שטוינעט דאָראָב , בעכט אונד
ער-

ב א ו ר

לחועבה . כתרגומו : לפולחן טענותא , שהם תועבת ה' . (הכספ המבאר בהפטרות) .
(ח) וחופשי וגו' . הם החכמים , לומדי התורה , לא ידעו , שלא למדו התורה לשמה ,
לקיים מה שכתוב בה , אלא לומדים בפה , ולא בלב , זהו , לא ידעו , כי המחשבה הטובה ,
והמעשים הטובים , הוא דעתה , לא הלימוד לבד , וזאת תרגם : ומלפי אוריינתא לא אליפו
למידע דתלתי . (דד"ק) . והרועים וכו' . הם המלכים , שהם רועי העם , כמו שהרועים
רועים הצאן , וכן תרגם יונתן : ומלכיא מדרו דמימרי . (הכ"ל) . והנביאים וגו' .
וגבאי שקרא מתנבן בשום טענותא . (הכשדי) . לא יועילו . האלילים , אשר לא יועילו ,
ולא יגילו , כי תהיה המה . (ט) לכן עוד וכו' . אדבר אתכם עוד דברי ריב ותוכחה ,
ואמר עוד , כי הקדים בדברי תוכחה , באמרו (פסוק ה') מה מצאו אבותיכם וגו' , ואמר ,
כמו שאמרתי על אבותיכם , כן אני צריך לאמר לכם , כי גם אתם רעים כמותם , וכן אהיה
צריך להריב עם בני בניכם , כי גם הם ירעו כמוכם : וזה על הדרך , שאמר משה רבינו
(דברים ל"א כ"ט) : כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וסרתם מן הדרך . (דד"ק) .
ואח בני וגו' . ומן בני בניכם , דאס יעצדון כעובדיכון , אנא עתיד לאתפרעא . (הכשדי) .
(י) איי כתיים . הכוונה פה על היונים (ראה בספר בראשית י"ד ד') , אשר נתיישבו בימי
קדם בגלילות איי ים האמצעי , ועל הרומיים , אשר גם הם ישבו כמון לחוף הים ההוא .
וראה בספר ישעיה (כ"ג א') . וקדר . הערביים , השוכנים למזרח ארץ ישראל , ראה
בספר ישעיה (מ"ב י"א , ס' ז') , והנה הזכיר הנביא מדינות עובדי אלילים ממזרח וממערב .
שלחו וכו' . ולמדינת ערבאי שלחו , ואסתכלו לקרא ! וחזו עממיא , דגלן מכרך לכרך ,
וממדינה למדינה ; כטלין ית טענותהון , ומובלין להון עמהון , ובאתר דאינון שרן , פרסין
ית משכניהון , ומקיימין ית טענותהון , וסגדין להון . הידא היא אומא ולישן , דעבדת
כוותכון , בית ישראל ? (הכשדי) . והחבוננו מאוד . דרשו וחקרו היטב . (יא) ההימור .
שרשו ימר , והוא ענין חילוף , מלשון הוא ותמורתו (ויקרא כ"ז י"ד) , ויהיו ימר ומור
ענין אחד , כמו ישע שוע , טוב יטב , ודומיהם , ובמסורה כמסר פה : לית ומלא .
וראה בדברי ר' שלמה בן מלך בזה . והמה וגו' . מאמר מושג (פארענטהעוים) , ולכן
הוא מופסק בטעם אחר , שהוא מפסיק יותר מאשר לכינוי , כמשפט . בבורו . פולחני ,
די בדיליה אנא מייתי עליהון יקרא . (הכשדי) . והנה הרחיק בזה את ההגשמה , כדרכו
תמיד , וגם החכם המתרגם אשכנזי הרחיק אותה במתק לשונו . (יב) שומו . ענין תמהון ,
כמו שביאר רש"י ז"ל , וכאשר מתורגם בל"א . ושערו . כמו (דברים ל"ב י"ב) אשר לא אערוס

אבותיכם

וּמִיָּבָה וַתָּבֹאוּ וַתִּטְמְאוּ אֶת־אֶרֶצִי וַנִּחַלְתִּי שְׁמִיָּהֶם לְחֹעֶקְבָה :
 (ח) הַכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ אֵינָהּ יְהוָה וְהַפִּשִּׁי הִתְוַדָּה לֹא יָדְעוּנִי
 וְהָרַעִים פָּשְׁעוּ בִי וְהַנְּבִיאִים נָבְאוּ בַבֶּעַל וְאַחֲרֵי לֹא יוֹעִלוּ הַלְכוּ :
 (ט) רֵבֶן עַד אָרִיב אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה וְאֶת־בְּנֵי בְנֵיכֶם אָרִיב :
 (י) כִּי עָבְרוּ אֲנִי כְתִיבִם וְרָאוּ וַקִּדְּר שְׁלַחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מֵאֵד וְרָאוּ הֵן
 הִיָּהָה כְּזֹאת : (יא) הִהְיִמִּיר גּוֹי אֱלֹהִים וְהִמָּרָה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי
 הִמִּיר

ר ש ״ י

מִנְצֵל כְּכֹרֵמֶלָא • פִּי נְטוּעָה כִיעֵר : (ח) תּוֹפְשֵׁי הַתּוֹרָה • סְנֵה־דְרִין :
 וְהָרַעִי • הַמִּלְכִּים : נִבְאוּ בַבֶּעַל • בָּשָׁם הַבֶּעַל : (ט) עוֹד אֲרִיב • טֹרֶם
 חֲזִיָּה עֲלֵיכֶם רַעַה הַתּוֹכַח עִמָּכֶם עוֹד עַל יְדֵי נְבִיאֵי אֲעֶפ־י שְׂרַבְתִּי עִמָּכֶם כְּבָר
 יוֹמִים רַבִּים : (י) אֲנִי כְתִיבִם • לֹאֲנִי כְתִיבִם אֲנִי אִישׁ־לֵשׁ בִּלְעָזָה : (אִל־ס
 Iles. בִּל־אִינִיזֶלֶן כִּמּוֹ לִקְמוֹן מִזֶּד־), וְקִדְּר שְׁלַחוּ • וַקִּדְּר שְׁלַחוּ לִרְאוֹת מִנְהַגֶּם
 וְהִתְבּוֹנְנוּ מֵאֵד • וְשִׁמּוֹ לֵב לִהְיוֹת כְּדָבָר יִפְסָה : הֵן • כִּמּוֹ אִם הִמִּיר גּוֹי מִהֶם אֵת
 אֲסִיּוֹ וְאֲעֶפ־י שֶׁהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הִמִּיר אֵת כְּבוֹדוֹ אֲשֶׁר בִּי הָיָה נִכְבָּד • וְכְתִיבִם
 וְקִדְּרִים יוֹשְׁבֵי אֱרֵצוֹת וְרוּעֵי מִקְנֵה וְנוֹסְעִים וְסוֹלְכִים וּמִטְלָלִין מִמִּרְעָה לִמִּרְעָה
 וּמִמִּדְבָּר לִמִּדְבָּר וְנוֹסְעִים אֵת אֱלֹהֵיהֶם עִמָּהֶם לְמִקּוֹם שְׁחוּטִים שָׁם וְאֲנִי נִשְׁאַתִּי
 אֲתֹכֶם עַד אֲשֶׁר קִבַּעְתִּי אֲתֹכֶם וְהִנֵּה אֲנִי כֵן תִּירָגֶם יוֹנָתָן וְרִבְזֵיתוֹ אֲמָרוּ
 כְּתִיבִם עוֹבְדֵי לִמִּים וְקִדְּרִים עוֹבְדִים לֹא־שׁוֹאֵע־פ־שׁוֹדְעִים שֶׁהֵמָּה מִכְּבִין אֵת הָאֵשׁ
 לֹא הִנִּיחוּ אֵת אֱלֹהֵיהֶם : (יא) בִּלְאִי יוֹעִיל • צִע־אִי שֶׁאֵין צֶם תּוֹעֵלֶת :
 (יב) שְׁמוֹ שְׁמִים • לִשׁוֹן תִּמְהוֹן שְׁמוֹ הַשְׁתוּמָּמוֹ וְהוּא לִשׁוֹן כְּוִי כִּמּוֹ אִם כֵּה יֵאמְרוּ
 אֲלֵינוּ

מכלל יופי

לְהַדְגֵּשׁ לִלְבִּי כִּי לֹא תִקְבַּל דְּגִשׁ וּמִשְׁפָּטוֹ בְּרִית בְּשִׁקְלֵהֶם תְּכַנִּית וְלִפִּי שֶׁהוּא מִצְרַר הַצֶּנֶד
 בְּקִרְאָה בְּרִית • וּפִירֵשׁ רַבִּי יוֹנָה כִּי הוּא עֵשֶׂב שֶׁמִּכְנָסִים בּוֹ , וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים אֹתוֹ כִּי הוּא הַגִּקְרָא
 בִּלְעָזָה פִּנְסָן : נִכְתָּם , כִּמּוֹ נִרְשָׁם וְרִבְזֵיתוֹ לִקְרָאוֹ לְדוֹשֵׁם הַדָּבָר כֹּתֶם : (כג) בְּכֹרֶה ,
 הַבְּכֹרֶה מִן הַגְּמֻלִים עוֹלֵת יָמִים וְהִיא רַחֵם יוֹתֵר מִהַזְכֵּר : מִשְׁרַכָּה , מַעֲנִין אִם מִקְטוּעַ שְׂרוֹךְ
 נֶעַל כְּלוּמָר מִכֻּלְּהִי דְרָכֵי וְרַחֵם סָבִיב הַנֶּעַל כִּמּוֹ פְּעֻמִּים : (כד) פִּדְרָה , נִכְתָּם בֵּה־אִי כִּמּוֹ בִּלְעָזָה
 פִּרָא אֲדָם הֵן פִּרָאִים בְּמִדְבָּר וְהוּא חֲמוּר הַבֵּר : לְמוֹד , תֵּאֵר עֲנִינוֹת הַלְמוּד וְהַהֲרָגָל וְהַכֶּרֶת
 בְּפִסּוֹק זְכַר וְנִקְבָה כִּי פִרָא הוּא לִשׁוֹן כֻּלָּל לִזְכֹּר וְלִנְקָבָה כִּמּוֹ חֲמוּר וְשׁוֹר וְהִי לִי שׁוֹר וְחֲמוּר •
 וְאֲפֹשֶׁר שֶׁהִנְקָבָה רַחֵם יוֹתֵר לְפִיכָךְ זְכַר לִשׁוֹן נִקְבָה וְאֲמָר בָּאוֹת נִפְשָׁה אֲבָל אֲחֵר שֶׁהוּא כְּתוּב נִפְשָׁה
 לִשׁוֹן זְכַר כֹּאמֵר הַמֶּלֶךְ הַזֶּה עַל זֶה וְהַקְרִינִי נִפְשָׁה כִּמּוֹ שֶׁהוּא רֹב הַפִּסּוֹק בִּלְשׁוֹן נִקְבָה : שְׁאִפְּהָ
 רוּחַ , כִּמּוֹ שֶׁאִפּוֹ רוּחַ כְּתִיבִם וְהִיא הַהֲרָחָה וּמִשִּׁכָּת הָאֲוִיר אֲלֵהֶם עֵנִין בְּלִיעָה • אִוִּי הִיָּה עֵנִין
 הַנְּטָה וְהִיָּה פִירוּשׁ רוּחַ עֲבָרָא פִּלָּה : הַאֲנַחָה , מִן אֲנָה לִידוֹ שֶׁהוּא עֵנִין גֶּרֶם הַדָּבָר וְסִנּוּנוֹ :
 בְּחֻדְשָׁה , הַחֹדֶשׁ שֶׁתִּשְׁלַם הַדְּיוּנָה אִוִּי הִיא מִלֵּאָה וְכִבְדָּה וְאִוִּי יוֹכֵל לְהַשִּׁיגָה וְלִמְצָאָה כֵן כְּנִשְׁתָּ
 יִשְׂרָאֵל

ירמיה ב

המיר כבודו בלוא יועיל : (יב) שמו שמים על-זאת ישערו חרבו
מאד נאס-יהוה : (יג) בישתים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור
מים חיים לחצב להם בארות בארות נשפכים אשר לא יכלו
המים : (יד) העבר ישראל אם יליד בית הוא מדוע יהיה לבו
פחה בס"פ : (טו) עליו ישאגו כפרים נתנו קולם וישיתו ארצו לשמח
עריו נצחיה נצחו קרי מבלי ישב : (טז) גם בני-נה ורחפנם
ותחפנחם קרי ירעוך קדקד : (יז) הלא-זאת תעשה לך עזבך את
יהוה

ר ש י

אלינו דומו (שמואל א' י"ד) : ושערו : לשון סער : חרצו מאד • כאילו אתם
נחרצים על בית המקדש שעתיד ליחרצ : (יג) שמים רעות • אם המירו יראת'
בכונת זה יש כאן רעה ועכשיו שאלתי עזבו מקור מים חיים ללכת אחרי
ע"א שהי' כבורות של מים מכוונסין ונשדריין ונסדקיין ומימיהם נבלעים בסדקיהם
אשר לא יוכלו טינדר"ונט בלע"ז (טיענדרחנ"ט, Tientront בל"א ווערדן
פחטען, האלטן) את מימיהם שהמים מטשטשין את שפתם וכתליהם
וכס נופלין : לחצוב • לחפור : (יד) יליד בית • בן הבית : (טו) ישאגו
שואגים ל' הוה : כפירים • מלכים : נחה • נחתו בזה : (טז) גם בנינוף
ותחפנחם הם מזרים שאתם בועטים עליהם לעזרה : ירעוך קדקד • ירצו
גלגלחכם • ירעוך לשון רציצה כדומת רגמיקן ורצן ורעוע : (יז) הלא זאת תעשה
לך • הלא את הרעה ואת הפורענות הזאת תגרום לך האשמה והעון אשר עזבת
את

מכלל יופי

ישראל רוצה לומר בחדש שנגזר עליה שלא תוכל להנצל מחק מבקשיה והוא חדש אב ומלאוה
ולארי"קס פירוש אחר בשרשו : [ופשר חדש פירש הרי"קס בחדש מקור כלומר למה לא ייעפו
כל מבקשיה כי בכל עת ומלאו אותה בחדש כאלו עתה מתחלת לדרך לפניהם • וראיתי מי שפי'
פירא לומר מדבר שהיו ישראל למודים מזמן המדבר שכהיו להם כמא בקע האל ית' צור ויוצבו מים
ומשם שכן יהיה תמיד אבל לא נעשה עתה כי באות נפשה שאכלו מלוחים ואותה נפש מים
שאפיה דוח שנתנו להם הישמעאלים נודות נפוחים ומתו שמונים אלף בחירים כמו שספרו רז"ל •
ופירוש תאנקה מענין תאניה ואניה כלומר הבכיה שזכו בלילה ההוא על ענין המרגלים מי
ישיבה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל אמר רקנ"ה אתה בכית בכיה של חכם אני אקבע להם בכיה
לדורות על כן בחדש שעשו אותה בכיה • יה תשעה באב ומלאוה • ואתה תראה כי החדש הקניע
לרעת ישראל הוא חדש אב בליל ט"ג נגזרה גזירה על דור המדבר ששם ימותו, בו ביום נחרצ בית
ראשון ובית שני, בו ביום נחרצ אלכסנדריה, בו ביום היה גרום אינגלה טירה, בו ביום נעשה
גרום ברפת, וכשגזר מלך ספרד גרום על כל היהודים אשר בכל מדינות מלכותו שיצאו כחשש
סדקים כשלא זכיה יום ה' יצאה ע' באב והיא לא ידע מזה הזמן דבר כאלו מן השמים הדריכוהו
להגבלת הזמן הזה לקיים דברי הנביא שאמר בחדש ומלאוה • ל"ג] : ימצאוה, בא גתופפת

תרגום אשכנזי

ה

ערשרעקקעט זעהר! שפריכט דער עוויגע. (יג) דען איין צווייפאך איבער
האט מיין פאלק בעגאנגען: מיך, דיא קוועללע דעם עוויגען וואס כערס האבען
ווא פערלאססען, אום זיך ציסטערנען צוגראבען, לעכריגע ציסטערנען, דיא
קיין וואססער האלטען. (יד) איזט ישראל איין קנעכט דען, איין הויגעבארגער
שקלאפע ער? ווארום וואורד'ער דען צור בייטע? — (טו) ווארום בריללען
לעווען, ערהעבען איהרע שטיממע איבער איהם? מאכען זיין לאגד צור איינערע,
זיינע שטערטע צו רואינען, אויס מאנגעל אן בעוואנהער? — (טז) אויך דיא
זעהנע נוק'ס אויג תהפנחם צערשמעטערן דיא שייטעל דיר? —
(יז) דיס האט עס דיר פערדאוראכעט, דאס דוא דען עוויגען, דיינען גאטט,
פער=

ב א ו ר

אבותיכם, ונאמר רמב"ן ז"ל: לא יראו מהם, לא עמדו שערות מפניהם, כי דרך
שערות האדם לעמוד מפני היראה, ואנכי תרגמתי לפי הכוונה. (המבאר בהפטרות).
(יג) אותי וגו'. פולחני שבקי, די בדיליה אנא מיייתי עליהון יקרא, כמבוע דמין, דלא
פסיק, וזעו בחר טעויות, דאיוון להון כגובין תבירין, דלא יכלין לקיימא מיא. (הכשדי).
מקור מים וכו'. המשיל הטוב, המשפיע לישראל, בעודם מחזיקים בתורתו, למקור מים
חיים, שנובע מים בלא הפסק, כן הייתי להם אני, ועזובי, לעבוד אלוהות, שהם להם
כמו בארות נשברים. (רד"ק). יכילו. יחזיקו, כמו (מלכים א' ז' כ"ו) אלפים בת יכיל.
(הכ"ל). (יד) העבד וגו'. ה' א' פתחה, כי היא לתמיהה, כלומר, אס ענד הוא,
או יליד בית, שגילד מן השפחה, שיש לו לאדם בניתו? והלא נקרא בני בכורי (שמות ד'
כ"ב), בנים אחס לה' אלהיכם (דברים י"ד א'), ומנהג האב לרחם על הבן, ואיך נטשו
האב, שזכו איתו אויביו? וכי ענד הוא, שאין משגיח האדון כל כך עליו, כמו משגיח האב
על הבן. (רד"ק). מדוע וכו'. אס כן, שאינו ענד, ולא יליד בית, מדוע היה לבן?
(המבאר בהפטרות). (טו) עליו וגו'. מדוע (בפסוק הקודם) מוסך ענמה ואחר עמה,
מדוע עליו ישאגו וכו'. (הכ"ל). ישאגו וגו'. מדוע עליו ישאגו כפירים, ונתנו קולם עליו,
הבהיליהו בקולם, ובזוהו בידם, ומדוע היה זה? והכפירים הם מלכי האומות, נדמו
לכפירי אריות, והשאלה הזאת, כאילו ישראל שאלים, מדוע היה להם כל זה? והנביא
משיבם (פסוק י"ז): הלא זאת תעשה לך עובד את ה' אלהיך. (רד"ק). כפירים.
מלכיא. (הכשדי). נחנו קולם. ירימון קלהון. (הכ"ל). עריו נצחו. קרוהי נדיין.
(הכ"ל). וכן מתורגם אשכנזית. (טז) גם בני וכו'. אמר הנביא. והשיב להם,
כתופש דבריהם, כן הוא, כמו שאתם אומרים, ועוד, כי אפילו בנינוף ותחפכחם, זאת
צוטת בהם, והולכת למזרים, לנפש עזר ממזרים, גם הם ירעוך קדקוד, ומה יעשה לך
כל זה? עובד את ה' אלהיך. (רד"ק). ירעוך וגו'. ישנריך, כמו (ישעיהו כ"ד י"ט)
רועה התרועעה הארץ, ורעו את דליותיו (להלן י"א ט"ז), ורעו את ארץ אשור (מכה ה'
ה'), ומה שאמר קדקד, כי מכת הקדקד מכה רבה היא, מוחצת הראש באמצע, כי
הוא מוחצת הראש, וטרף ורוע אף קדקוד. (הכ"ל). והכשדי תרגם בדרך משל (אללע-
גאריש): יקטלון גנרד, ויבזון נכסך. (יז) הלא זאת וכו'. זאת היא הסבה, שנהיית
לבן. (המבאר בהפטרות). עובד את ה' אלהיך. בא המקור עם חינוכיו במקום השם,
וכן הוא בלע"ז. (דאן פערלאססען דיינעם גאטטעם). ואנכי תרגמתי לפי הכוונה,
ולפי הנאות בלשון, שאות פה, וכן להלן (פסוק י"ט) רע ומר עונד וכו', ועיין מה
שכתבו חכמי בניאורס על איכה (א' י"ד), בפסוק בידי לא אוכל קום. (הכ"ל). בעת
וגו'. הוא היה עליך אותך בדרך ישרה, ואת נטית מצליה, ועזבת את ה', ללכת אחרי
אלהים

הרגום אשכנזי

פֶּעַר לִסְעָסָם , וְיַעֲהֲרֵנּוּ עַד דִּיךְ אִיף דַּעַם רַעֲמָטָן וְעֻגָּע פֶּיהֲרַמְטַע .
 (יח) וְזָאָם נִיצַט דִּיר אֶלֶזָּא דַּעַר וְעֻגָּ נֶאֱךְ מַצְרִים , אֹם אֶלְלֶדָּא שִׁיחֻרְוָאֶסְסַעַר
 צו טְרִינְקֶען ? וְזָאָם נִיצַט דִּיר דַּעַר וְעֻגָּ נֶאֱךְ אַשּׁוּר , אֹם אֶלְלֶדָּא וְזָאָסְסַעַר אֹוִים
 דַּעַם שְׁטַרְאַמְעֻצוּ שְׁלִירְפֶּען ? — (יט) דִּיין אִיגְנַעַר פֶּרַעֲפֶעל וְוִירַד דִּיךְ שְׁטַרְאַפֶּען ,
 דִּינַע אִיגְנַע אֹוִים שְׁוִיפֶּוֹנַג וְוִירַד דִּיךְ אִיבַעַר פֶּיהֲרַעַן ; דַּאֲמִיט דֹּואַ עֲרַקֶּנְעַסְט ,
 עַמְפֶּינְדַּעַסְט , דַּאָס עַם אִיין אִיבַעַל אֹונֶר אֹונְגֶליקֶברִינְגַּעַנֶד זִיַּא , דַּעַן עֹוִיגַעַן ,
 דִּינַעַן גַּאָטַט , צו פֶּעַר לֶאָסְסַעַן , אֹונֶר דַּאָס דֹּואַ קִינַע פֶּוֹרְכְּט פֶּאָר מִיר הָאָסְט ,
 שְׁפֶרֶכְט דַּעַר עֹוִיגַע , דַּעַר הָעֵרֶר צַבֹּאוֹת . (כ) פֶּאָן יַעֲהֲרַעַר הָאָבִי אִיךְ דִּיין יֶאֱךְ
 צַעַר־בְּרָאָבֶען , דִּינַע בֶּאָנְדַע צַעַר־רִיסְסַעַן , דַּאֲבִיַּי פֶּעַר־וִיכֶּרְטַעַסְט דֹּואַ :
 „ אִיךְ וְוִילֵל נִיצַט וְוִירַדַּעַר אִיבַעַר טַרְטַרְעַמְטָן ; “ אֹונֶר דַּאָךְ טְרִיבַסְט דֹּואַ אֹוִיף יַעֲדַעַם
 עֲרַהֲבַנְעַן הִיגַעַל , אֹונְטַעַר יַעֲדַעַם גְּרִינַעַן בֹּוִים שְׁעַנְדִּלִּיכֶּע אֹונְצֹוֹכְט .
 (כא) דַּאָ אִיךְ דִּיךְ צֹוֶר עַד־לַעַן וְוִינְרַעֲבַע פֶּפֿלֶאָנְצַטַע , לֹוִיטַעַר עֲכְטַע רִיזֶעַר ;

אונר

ב א ו ר

אֱלֹהִים אֲחֵרִים , וְאִמֶּר בְּדֶרֶךְ , בִּירְעִיָּה , כְּלוּמַר , בְּדֶרֶךְ הַיְדוּעָה , שֶׁלְכוּ צֶה אֲנֹתִיךְ
 הֲרַאֲשׁוּכִים . (רד"ק) . (יח) וְעַהָּ וכו' . לְמַה תִּלְכִּי , לְבִקֵּשׁ עֲזָר מִמַּצְרִים וּמֵאֲשׁוּר ,
 וְעֹזֶרֶךְ בְּמִקּוֹמְךָ , אִם תֵּרָצִי לִלְבַּת דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל , לֹא הִיִּית זָרִיכָה לְטוֹרוֹת בְּדֶרֶכִים רַחֲוִיקִים ,
 כִּאֲלוֹ הִתְאֵוִית לַשְׁתּוֹת מִי שִׁחֹור , אֹו מִי נִהַר מֶלֶךְ אֲשׁוּר . (הכ"ל) . לְדֶרֶךְ מַצְרִים . רַאֲה
 בְּסִפְר מַלְכִּים (ב' כ"ג ל"ד ל"ה) , וְהִלָּן (ל"ז וכו') . שִׁיחֹור . הוּא כִּילּוֹם . (הַמְבַּאֵר
 בַּהֲפֻטְרוֹת) . וְרַאֲה בְּסִפְר יִשְׁעִיָּהוּ (כ"ג ג') . וְזִמָּה לֶךְ וְגו' . וְזִמָּה לִכּוֹן , לְמַגֵּזר קִיִּים עַם
 אֲתוּרָאִה , לִאֲגַלְאָה יִתְכּוֹן לִהְלֵאָה מַעֲבַר פֶּרֶת . (הַכְּשָׁדִי) . לְדֶרֶךְ אֲשׁוּר . רַאֲה בְּסִפְר דְּבָרֵי
 הַיּוֹמִים (ב' כ"ח כ"ח כ"א) ? (יט) חִיסְרֵךְ וכו' . רַעַתֶּךָ וּמִשׁוֹבוֹתֶיךָ , הֵמָּה יַעֲבִישׁוּ אִתְּךָ .
 (הַמְבַּאֵר בַּהֲפֻטְרוֹת) . רַעַתֶּךָ וְגו' . אִיתִיתִי עֲלֶיךָ יִסּוּרִין , וְלֹא מִכַּעַת מִבִּישְׁתֶּיךָ ; וְעַל דִּלָּא
 תִּנְתָּא לְאֹוִרִיתָא , פִּירַעְנוֹתָא תַּתְּעִבִיד מִינֶךָ ; וְדַעֲנִי , וְחַזִּי , אֲרִי בִישְׁתָּא וּמִרִירָא אִיתִיתִי
 עֲלֶיךָ , יְרוּשָׁלַם , עַל דִּשְׁנַקְתָּא יֵת פּוֹלְחֵנָא דֵּה' אֱלֹהֶיךָ , וְלֹא שׁוֹוִיתָא יֵת דִּחֲלִיתִי לְקַבִּיל עֵינֶיךָ .
 (הַכְּשָׁדִי) . וּמִשׁוֹבוֹתֶיךָ . רַאֲה בְּסִפְר יִשְׁעִיָּהוּ (מ"ו יו"ד) . וְלֹא וכו' . אִמֶּר , יִרְחַתִּי
 וּפִסְדִּיתִי לֹא הִיִּתָּה חֲלִיךְ , וְלֹא פִסְדִּית , שְׁאִבִּיתִי עֲלֶיךָ רַע , בַּעֲוֹנֹת מַעֲשֵׂיךָ הָרַעִים . (רד"ק) .
 (כ) כִּי מַעֲוֹלָם וְגו' . מִזְמָן קִדְמוֹן שְׁבַרְתִּי עוֹל מַצְרִים מַעֲלִיכִם , וְכֵן בְּכָל דּוֹר וְדוֹר נִתְקַתִּי
 מִסִּדְרוֹת הַגּוֹיִם מַעֲלִיכִם , וְכַשֵּׁיתִי מִפִּיל אֹוֹתֶךָ , הִיִּית אֹוֹמֶרֶת , לֹא אֶעֱבֹד עוֹד עַל מַצְוֹתֶיךָ ,
 וְלֹא עֲשִׂית כֵּן , אֲלֵא בְּנוֹחַ לֶךְ , עֲבַרְתָּ עַל מַצְוֹתִי , וְשָׁנַת לַעֲבֹד עֲבֹדָה זָרָה , כְּמוֹ שְׁאִתָּה
 עוֹשֶׂה עֲתָה , כִּי עַל כָּל גִּבְעָה גְבוּרָה וכו' . (הכ"ל) . שְׁבַרְתִּי וכו' . תִּבְרִית נִיר עֲמִמִּיא
 מִצְוֵרִיכּוֹן , פִּסְקִית חֲנִיקִיכּוֹן . (הַכְּשָׁדִי) . וְהָאֲמַרְוִי וְגו' . וְאִמֶּרְתִּין : לֹא נֹסֵף עוֹד
 לְמַעֲבַר עַל מִימַרְךָ . (הכ"ל) . לֹא אֶעֱבֹד . כֵּן קִרִּי , וְהַכְּתִיב הוּא : לֹא אֶעֱבֹד ,
 בְּדִלָּת , וְהַטַּעַם , לֹא אֶעֱבֹד עוֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים . כִּי עַל כָּל וכו' . דְּמָה אֹוֹתָה בַּעֲבֹדָתָהּ
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים , כְּמוֹ הַזֹּנָה , שֶׁתִּדְבֹּק מִעַם זֶמַן בְּזוֹנָה אֶחָד , וְאַחֲרַי כֵּךְ תִּתְּסֹוֹק זֹנָה אֶחָד ,
 וְתִלָּךְ אֲחֵרִיו , וְזֹנָה הַמַּשְׁלָאֵס רַבִּי יִתְּסֹוֹק אֵל , כֵּן אִתָּה עֲבַדְתָּ עֲבֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית זֶמַן אֶחָד ,
 וְאַחֲרַי כֵּךְ עֲבֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית , וְאַתָּה הוֹלַכְתָּ מִגִּבְעָה אֶל גִּבְעָה , וּמִעַן רַעַנָן אֵל עֶזְרַעַן ,
 לַעֲבֹד עַ"ז . (רד"ק) . צוּעָה זֹוֹנָה . כַּתֵּב הָרַד"ק : „ צוּעָה , הוֹלַכְתָּ וְכוּסַּעַת מִמִּקִּים
 לְמִקִּים , „ וְלִפִּי פִירֹוֹשׁוֹ יִתְּסֹוֹס (בִּיסַט דֹּואַ אִינַע שְׁטַרְאַסְעִנְהוֹרַע) , וְאִנִּי תִרְגַּמְתִּי
 לִפִּי הַכּוּוֹנָה . (הַמְבַּאֵר בַּהֲפֻטְרוֹת) . וְרַאֲה בְּסִפְר יִשְׁעִיָּהוּ (ס"ג א') . וְהַכְּשָׁדִי תִרְגַּם בְּדֶרֶךְ
 מַעַל : אֵת פִּלְחָא לְטַעֲוֹתָא . (כא) וְאִנִּי וְגו' . דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים אֵל יִשְׂרָאֵל : אִנִּי בְּטַעֲתִי
 אֶתְכֶם לְמַעֲשֵׂי הַפִּסְאֶרֶת , כַּגֶּפֶן יָקָר , כִּי אֲנֹתִי כֶסֶם , אֶפְרַחִים יִתְּסֹוֹק וְיַעֲקֹב , הַתְּהַלְכוּ לִפְנֵי ,
 וְהִיוּ

ירמיה ב

ט

יהוה אלהיך בעת מולכך בדרך : (יח) ועתה מה-לך לדרך
מצרים לשמות מי שחור ומה-לך לדרך אשור לשמות מי נחר :
(יט) תיסרך רעך ומשבותיך הוכחך ודעי וראי כי-רע ומר
קמץ ב"ק עובד את-יהוה אלהיך ולא פחדתי אליך גאם אדני-יהוה
צבאות : (כ) כי מעולם שברתי עלך נתיבותי מוסרותי ותאמרי
לא אעבוד אעבוד קרי כי על-כל-גבעה גבהה ותחת כל-עץ רענן
אתה צעה זנה : (כא) ואנכי נטעתך שורק בלה זרע אמת ואיך

נהפכת

ר ש י

את ה' אלהיך : בעת מוליכך בדרך • שהיה מלמד אותך דרך הטובה והישרה :
(יח) מה לך לדרך מצרים • למה תעזבי אותי ותצטחי על מצרים : לשמות
מי שיחור • שטבעו זכריכם בגילום שיחור הוא גילום כמה שג' מן השיחור אשר
על פני מצרים בספר (יהושע י"ג) : ומה לך • למרוד צי למען תגלי לדרך
אשור למעבר נהר פרס : (יט) תיסרך רעך • סוף שרעתך תביא עליך
יוסורין : ומוסבותיך • לשון צנים שוצנים (לקמן ג') : תוכיחך • לשון
מוסר : ולא פחדתי • פחד שלי לא היה בלנך לירא אותי : (כ) שברתי
עולך • העול של עץ נופל בו לשון שצירה והמוסרות שהן של עור נופל בהן לשון
נתיקה : מוסרותיך • הם רצועות שקושרין בהם העול : ותאמרי לא אעבוד • על
דברך : כי על כל גבעה • אך אתה לא שמרת הצטחתך ועל כל גבעה את נועם
לשון משכב ומונע • כי משמש לשון אלא : (כא) נטעתך שורק • שורק הוא
זמורות הגפן טוב כלומר בני אבות כשרים ולדיקים ומדרשו נטעתך שורק הוספתי

לך

מבלל יופי

נו"ן עם הכנוי שלא כמנהג הראוי וימארה : (כה) מיחף , נקרא כן מי שאין לו מנעלים
צרגליו והוא תאר ופירושו מהלך יחף • או הוא שם • ובפירושו יחף שם כי אלו היה תאר היה אומה
יחפה כי רגל היא בלשון נקבה אויה' זכר ונקבה כמו יד והנה יד שלוח' אלי והנה בו מגל' ספר :
וגרונך , וגורנך כתיב והענין אחד אולי הם שני משקלים : מצמאה , שם בלשון נקבה בשקל
שמלה : נואש , ענין יאוש ידוע ופירושו נואש לבי מאהבת השם יתברך ואמר לא כי אינני רוצה
בו רק אהבתי זרים ואחריהם אלק והמלה הזאת יש בה הסתר ענין כי מלת נואש היא כפעל לזכר
היחיד וכמאלת בזכר ונקבה ובחבים לפיכך נראה כי הנסתר לב הכולל אותם : (כו) כבושת
גנב , הפירוש הכבד כתר גומו כנהתת גנב דמתחשב מהימן ואשתכח גנב כי הגנב המפורסם
אין לזבושת : בן הובשו , פירושו היה להם להוביש : שריהם , בלא ו'ו' כמו שמש ירח ראובן
שמעון והדומים להם : וביאירהם , כנאי השקר : (כו) אומרים לען ולאבן , לללמי הען
והאבן : אביאתה , גדולי ואדוני : ילירחנו , בא חירק במקום פתח בעי"ן הפעל והקמץ
שתחת התי"ו במקום חירק כי חירק היה משפטו על המנהג כי אבן תכונה בלשון נקבה והי' ראוי
ילדתו בפתח והוא כמו ילדתו וכן בטרם הרים ילדו : כי פנו אלי עורף , פנייתם אלי אינו אלא

בעורף

ב א

2 1

ירמיה ב

נְהַפְכָה לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נִכְרִיָּה: (כב) פִּי אֶם־הִכְכֵּסִי בַּנֶּחֱר וְהִרְבִּילֶלְךָ
בְּרִית נִכְתָּם עֲוֹנְךָ לִפְנֵי גֹאֲם אֲדֹנִי יְהוָה: (כג) אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא
נִטְמַאתִי אַחֲרֵי הַבָּעֲלִים לֹא הִלַּכְתִּי רְאִי דְרָכְךָ בִּנְיָא דְעֵי מִה
עֲשִׂית

ד ש י

לך ועל שבע מלות בני נח שש מאות ושש מניין שורק • סורי דיטורלטור"ש צלע"ז :
(דאטור"ר לעטורש, Detour le tour. צל"א חצווייכען פאס וועג) גפן נכריה
הנמוחת ביערים : (כב) נתר • מין אדמה שחפין ושפין זה את הצגדים :
צורית • נקיון כמו ובר לבב (תלים כ"ד) ויש לועזים צורית שאצו"ן צלע"ז :
(זיפע, כמו יסעי' א' כ"ה) : נכתם עונך • הוא כרושם כתמא דלא דכי קן
סגיא חוציק קרמי : כתם, טאק"א צלע"ז (טאש"ער, Tachr. צל"א)
צעפלעקט, צעזולט) עונך • על עון העגל נאמר שהוא קיים לעולם כמו שנא'
ציוס פקדי ופקדתי עליהם (שמות ל"ז) כל פקידות הצחות על ישראל יהא
מוקצת עון העגל בהם : (כג) ראי דרכך בגיא • מה עשית מול בית פעור
ועוד עתה את מחזקת צחותו הדרך כצכרה קלה המשרכת דרכיה כצכרה גמולה
בקצה בחורה שהיא אוקצת לנוע בכרי מדין (יסעי'ס') מתורגם הוגני מדין והם
גמלי' בחורי' כמו שמנינו בסנהדרין נפיש גמלי סבי דטעוני משכי דהוגני : משרכת
מחזקת • בדרכי נעוריה לשון מסוך סריך ויש לחצרו עם שרוך הנעל (ראשית
י"ד)

מכלל יופי

צעורף והיא כפירה ביוכן נזכר כפירה בעורף הפכה עורף מואב ביש : (כט) למה תריבו,
ענין מריבה ותלונה : (ל) לשוא הכיתי, ת"י למנן כלומר לחנם הכיתי אותם כי מוסר לא
לקחו : (לא) הרור, ה"א ה"א הקריאה כה"א הקהל חקה אחת לכם : ראו דברה' ,
הנינו מה שהוא אומר לכם כי יש ראה בלב כמו ולבי ראה הרבה ראה דברך טובים והדומים
להם • ובמדרש כי נכנסת המן הראה להם לפיכך אמר להם ראו ולא אמר שמעו : מהמרבר
הייתי לישראל, אם הייתי להם כמו המדבר או כארץ מאפליה שלא ימצא בהם האדם צרכו :
במאפליה, במקצת ספרים מדוייקים המ"ס בפתח והאל"ף בשוא ויש ספרים שנקוד בהם המ"ס
בשוא והאל"ף בפתח והפ"א בדגש חזק ובכל הספרים היא מלה אחת וענינה שתי מלות והוא שם,
וסמך מאפל אל יה להגדיל האופל וכן שלהבת יה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ויהי לחרדת
אלהים נפתולי אלהים • או יהיה מאפליה שם תאר לארץ והיו"ד ליחס כיו"ד תחתיה שלישיה :
רדנו, ענין ממעלה כלומר יש לנו ממעלה ושרים ומלכים לא בנוא עוד אליך ויונתן תרגם
אטלטלנא ענין טלטול כמו זכר ענין ומרדיו וכן תרגם וענינים מרודים מטלטלין : (לב) כללה,
בקראת כן לפי שהאזה בימי החפה כל יפיה וכל תכשיטה אז הם כמו מכלל יופי : קשריה,
רובה לימר על החליים והענקים שקושרת הכלה בראשה או בנגרותיה : (לג) מה תיטיבי,
תתקני : לבקש אהבה, לבקש אהבת האומות : אתה הרעות, תאר פירוש הנשים הרעות •
ובפירו' כלומר האומות הרעות למדת את דרכיך כלומר שהרעו' מהם והם למדו מרעותיך וכתוב
למדתי והוא מאמר הא"ר"ל כאלו למדתי אותן מדרכיך שזכרו עליך והקרי למדת כמו שפירשנו :
(לד) גם בכנפיק, בכנפי בגדך על דרך ויז נכנסם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי • ויונתן תרגם
אף בכתרא אשתכחת דאשדיאת דם זכאי תרגם בכנפיק סתרא כמו ולא יגלה כנף אביו שמפרשי'
אותו

תרגום אשכנזי

אונר וויא וואַנדעלסט דוא צום אויסגעארטעמען אונר ווילדען וויינשטאָק !
 (כב) וואַשע דין נור איממער מיט רויגע , נימם פֿירל וויפֿע ! דיינער וינדען
 פֿלעק בלייבט פֿאַר מיר , שפּריכט גאָטט , דער הערר . (כג) וויא קאַנסט
 דוא בעהויפטען : — „ איד בין ניכט אונריין געוואָרדען , נאָר דען בעלים בין איד
 ניכט געגאָנגען ? „ זי' דאָך נור דיינען וואַנדעל אים טהאַלע , ערקענגע ,
 וואָס דוא טהאַטעסט , איינער
 לייכטען

ב א ו ר

והיו תמים במוטותי וחוקותי ; ואיך הריעותם מעשיכם , ונהפכתם לשורש פורה ראש ולענה ,
 כזמורות נשחתות , מעלות באישים תחת ענבים . גטעחיד וכו' . ואנא קיימתכון קדמי ,
 כמכנב נכנא בקירא , כולכון עבדי קשט ; ואיכדין אשתכיתין קדמי בעובדיכון מקיקליא ,
 סטיתון מנתר פולחני , הויתון כגפן , דלית ביה הנאה . (הכשדי) . שורק . ראה בספר
 ישעיהו (ה' ב') . זרע אמת . אשר יתן פריו לעמים , והוא מה שקורין (עכט) .
 (המבאר בהפטרות) . סורי וגו' . סורי הגפן הם הכדים הרעים , שסירין אותם מן
 הגפן , שאין בהם צורך , אמר , נהפכת לי כמו סורי הגפן , או כמו גפן נכריה , שפירותיה
 באישים , לא ענבים . (מדברי רד"ק) . (כב) כי אם וכו' . ארי אס תדמין , לאתנקאה
 מחוביך , כמא דמקין בנתרא , ומחורין בצוריתא : הא כרוסם כתמא , דלא דכי , כן סגיא
 חוביך קדמי . (הכשדי) . הכבסיו וגו' . כמו שמכבסים הבגד בנתר ובצורית , להעביר ממנו
 הכתם , כן אס תכבסי עצמך ותנקי , כלומר , שתשובי בתשובה , אף על פי כן אענישך על
 עונך , כל כך הוא רבוענאס , והנה כתוב (להלן ד"ד) כבסי מרעה לנך ירושלים למען
 חושעי , התשובה לזאת השאלה , כי על כל פנים , אס עשו ישראל , שבאותו הדור ,
 תשובה , היו נושעים מהאיוב , ולא היה מגלה אותם , אבל היו מקבלים עונש עונם הרב
 בארצם , כי יש עין , שאינו מכופר בתשובה לבדה , אלא עם היסורין , שמוקדקין העין אחר
 התשובה , ורבותינו ז"ל (ר"ה י"ט ע"א) הקצו אלו הפסוקים , ותרנו , כי זה היה אחר
 גזר דין , אלא כאן בגזר דין , שיש עמו שנועה , כאן בגזר דין , שאין עמו שנועה , כי גזר
 דין , שיש עמו שנועה , אינו נקרע , כמו שנאמר (שמואל א' ג' י"ד) ולכן כשנעתי לבית
 עלי , אס יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם . (רד"ק) . בנתר . לדעת קנת
 (כאשר הביא גם רד"ק ז"ל) הוא מה שקוראים (אלוין) בל"א , ואחרים אמרו , שהוא מין
 האבן , הנקרא (ואלפעטער) , ויש שתרגמו המלה הזאת (לויגע) , וכן תרגם הקב"ה
 המתרגם אשכנזית , וראה דברי ר' שלמה מ' מלך בזה . בורית . יש מפרשים , שהוא שקורים
 לו בלע"ז סבון (סאוןאן , וויפֿע בל"א) , ויש מפרשים , שהוא עשב , שמכבסים בו .
 (רד"ק) . ובל"א מתורגם על פי הדיעה הראשונה , וראה בספר ישעיהו (א' כ"ה) . נכתם .
 מענין שורש כחם , בלשון כשדים . (כג) איך תאמרי וגו' . רוצה לאמור , כל כך עונך
 מגולה , שאס רצית להכחישו , לאמור , לא נטמאתי , ואחרי הבעלים לא הלכתי , לא
 תוכלי לכחש . (רד"ק) . ראוי וכו' . זקופי עיניך על ארחתך , כד הוית יתבא בחילתא ,
 לקביל בית פעור . (הכשדי) . ולדעתו כוון הכניא בזה על חטאת ישראל , אשר חטאו לה' ,
 בנחתם בשטים , ונכמדו לנעל פעור , וכמו שבארו רש"י ורד"ק ז"ל , וראה בספר במדבר
 (כ"ה ג') , ובספר דברים (ג' כ"ט) . אך היותר נראה מהמשך פשוטו של מקרא הוא ,
 שכוונת הכניא על תועבות בני ישראל בימיו , אשר העבירו את בניהם באש למוֹלך , בניא בן
 הינוס , בפתח עיר ירושלים , ראה מזה להלן (י"ט ב' וגו') , בספר מלכים ב' (כ"ג יו"ד) ,
 ובספר דברי הימים ב' (ל"ג וי"ו) . דעו וגו' . דעו , מה עבדת ? הוית דמיא לינקא קלילא ,
 דמקלקלא ארחתהא . (הכשדי) . מה עשית וכו' . בניא מול בית פעור , והנה גם כן
 בארנך הנה את כבכרה קלה , שמזרכת דרכיה , פעם תרזן הנה , ופעם תרזן הנה , כן
 את , פעם את עובדת עבודה זרה פלוגית , ופעם ע"ז פלוגית . (רד"ק) . בכרה . היא
 הגמלה הקטנה , עולת ימים , והיא רצה יותר מהזכר . (הכ"ל) . קלה . במזונית .

תרגום אשכנזי

לִיכְטֵען קאַמעלעגלייך , דיא נור אַבוועגע וועט ! (כד) יענעם ווילדע גלייך ,
 נור דער וויסטען געוואָהנט , אונגעשטערט נאָך יעדער בעגירדע שנויבענד ; (מאָן
 דאַרף זיך ניכט ערמידען , אום עס אויפצוזוכען , אין יעדעם פֿאַרסטע פֿינדעט
 מאָן עס) . (כה) הערע דאָך אויף , דייןע פֿיסע דער בלעזע , דייןע קעהלע
 דעם דורסט' צו איבערלאָסען ! דוא שפּריכסט אַבער פֿערצווייפֿעלנד : „ניין !
 „איהנען ווילל איך נאָכגעהען ! “ (כו) וויא איין דיב בעשעמט איזט , וואָן ער
 ערטאָפּפּעט ווירד : זאָ איזט דאָז הויז ישׂראל בעשעמט , זיא , איהרע קעניגע ,
 איהרע פֿירסטען , פּריסטער אונד פּראָפֿעטען . (כו) דיא צום בלאָקק זאָגען :
 „דוא

ב א ו ר

בושרכת • כמו מסרכת , דרכי סורר (איכה ג' י"א) תרגם יונתן : אורחי סרך • (המבאר
 בהפטרות) • וראה בדברי ר' שלמה ז' מלך בזה • (כד) פרה לימוד וגו' • פירוש הפסוק
 כך הוא : אחרי שהמשיל הנביא את ישראל לבכרה קלה , דימה אותם גם לפרה , ואולי היתה
 חיה נודעת בעת ההיא , אשר לא עלה עליה מתג ורסן , ולכן אין איש יכול להחזיקה , נפשה
 שאפה עושה מה שלבה חפץ • (המבאר בהפטרות) • והכשדי תרגם מלת פרה : כערוה ,
 שהוא סמור הכר , וכן ביאר רד"ק ז"ל , ולדעתם פרה , נה"א , הוא כמו פרא ,
 צאל"ף , בחילוף אותיות הגרון , וראה בספר איוב • (ו"ו ה' , ל"ט ה') •
 שאפה וכו' • שאיפה האמורה פה היא ענין תשוקה ומדה , כמו (איוב ז' ב') כעצר שאף
 כל , ודומיו , ורוח הוא ענין רצון , כמו (יחזקאל א' י"ג) אשר יהיה שמה הרוח , והדומים
 לו , והטעם , כי הסיח המדברית תמלא תמיד תשוקה ורצונה החפשים , ואין מי ימנענה ,
 מעשות חפצה • ועל פי זה מתורגם אשכנזית • האנחה וגו' • מן אנה לידו (שמות כ"א י"ג) ,
 שהוא גרס הדבר וסיבובו , כלומר , כאשר תאנה עצמה , ללכת למקום תאותה , מי יוכל
 להשיגה ? (רד"ק) • כל מבקשיה וכו' • אינו מן הנביאות , אלא דברי הנביא בעצמו •
 (המבאר בהפטרות) • בחדשה • מטעם וישב דוד בחורשה (שמואל א' כ"ג י"ט) , והוא
 לשון יער • (הכ"ל) • וכן תרגם אשכנזית , ונפלא תעליו מאוד , כי ביאר מלת בחדשה ,
 בדכ"ת , כאילו כתוב בחדשה , נרי"ש , ואולי החליף הדל"ת נרי"ש , • (רד"ק) •
 בחילוף אותיות הלשון • (הכ"ל) • והשיינים , הנודע לבטל חכמת (עטימא לאגיא) ,
 ובאמת דברי הנביא בזה סתומים המה , ונדחקו בהם המפרשים , כאשר יראה הקורא הנעים
 בדבריהם • (כה) מנעי רגלך וגו' • מליך כפרה נמדבר , יסוף ומת בצמא , הלא ארץ
 טובה לפיך , לעבוד את ה' אלהיך , אך את תאמר : לא כי וכו' • (המבאר בהפטרות) •
 והכשדי תרגם בדרך משל : „מנעי רגליך , מלאכתה נרא לעממא , ופומיך , מלמפלא לטעות
 עממא ! ואמרת : תבית מבתר פולחנך , לא , ארי רשימית לאתחננא לעממא , ובתר
 כולחן טעוותרון אהך • “ והאמרי וכו' • כלומר , נושא לבני , מלכת אחרי ה' , לא אלק עוד
 אחריו , אלא אחרי זרים אלק , שאני רואה , שהם מצליחים , ואהנתי אותם • (רד"ק) •
 (כו) כבושת וגו' • הפירוש הנכון בתרגומו : כבהת גבר , דמתקשב מהימן , ומשתבח
 גניב , כי הנגב המפירסם אין לו גושט • (הכ"ל) • כן הובישו וכו' • פירוש , היה להם להוביש ,
 כי הם לא היה להם גושט , כי אם היה להם גושט , היה שבים מדרכיהם הרעים , ולא היה
 להם להוביש מועשים הרעים , כי הם היו עש , אשר בחר ה' בהם ובאבותיהם , והם תשו
 אחרי אלהים אחרים , הנה הם במשל כאדם , שהיה מוחזק בנאמן , ונמלא בגנבה , שיתבייש
 מהמעשה , אשר קרבו , באמת כן ישראל היו מוחזקים בצדק , עושים מצוותיו , ודנקים בו ,
 ושבנו לעבוד אלהים אחרים , היה להם להוביש , כי ינאלו מחזקתם • (הכ"ל) • וכהנייהם •
 כהני העל • (הכ"ל) • ונביאיהם • ונבייהון דסקרא • (הכשדי) • (כו) אומרים וגו' •
 אמרין לכלם דאעא : „אנוא את ! “ ולמה דמתעביד מן אנא , אמרין ליה : „את
 בריתנא

ירמיה ב יא

עשית בכרה קלה משרכת דרכיה: (כד) פרה למד מדבר באות
נפשו נפשה קרי שאפה רוח תאנתה מי ישיבנה כל מבקשיה לא
יעפו בהדשה ימצאונה: (כה) מנעי רגלך מיהף וגורגך וגרונך קרי
מצמאה ותאמרי נואש לוא פראתה בתי זרים ואחריהם יאלך:
(כו) כבשת גנב כי ימצא בן הבית ישראל המה מלכיהם
שריהם וכהניהם ונביאיהם: (כו) אמרים לעץ אבי אתה ולאבן

את

ר ש י

י"ד) קושרת דרכי נערוהם בלזה: (כד) פרה, שלוואדיק"ו בלע"ז
Salvatico (מל' איטאלי' בל"א ווילד) ויש לוועזין פוליי"ן בלע"ז (פולאי"ע,
Poulaiue חייך יונגעס פילכען) למוד מדבר. הלמוד להיות במדברות כן
אוסבת לנוע: שאפה רוח. פותחת את פיה ושואפת רוח ולעולם הוא חוזר
למקומו: תאנתה מי ישיבנה. אותה מדת תנינים שיש בה כי גם התנין שואף
רוח כמה שנאמר שאפו רוח כתנים (ירמיה י"ד): מי ישיבנה. מאותה מדה
כן אתם מי יוכל להשיבכם מדרכיכם הרעה: כל מבקשיה לא יעפו. כי על
חנם יעפו שלא יוכלו להשיגה. ומהסופה בחדשה ימצאונה חדש אחד יש בשנה
שהיא ישנה כל החדש ואז היא נלכדת אף אתם חדש אחד (הוא אב) הכן
לכם כזר מימות המרגלים שקצעו אבותיכם בכית חנם בו תלכדו. תאנתה
שון דגרו"מ מינט בלע"ז (וברש"י כ"י כתוב שון דרגונמנט, ר"ל זח"ג
Sou dragonement. בל"א זיין דראכען ארטיגעס וועזן)
לשון אחר ש"א קונטרס"ה בלע"ז (בל"א זיינע געגענד, לאנד
שאפט, כמו יהושע י"א ב'), וכן תרגם יונתן נירודא דבר אחר לשון וללה
במו תאניה ואניה (איכה ב') ל"א שאק נטר"איה בלע"ז. כמו תאנת שילה
(יהושע ט"ו): (כה) מנעי רגליך מיהף. זו היא מדתך כפרא האוסבת
לנוע בביאי אומרים לך מנעי ענמך מע"א שלא תלכי יחף בגולה ומנעי גרונך
מלמות בצמא ותאמרי על דברי הנביאים נואש אין מיוחם נואשתי בדרכיכם נואש
נוקלי"ר בלע"ז: (ר"ל נוקלי"ר שהוא נא"ן כא"ל אחר Non chaloir.
בל"א אונבעזארגט): (כו) כי ימצא. בתחל' כשהוא נמצא גנב והוא היה
מוחזק באמן כן תירגמו יונתן: (כו) ובעת רעתם יאמרו. אי קומה וכושיענו

וכן

מכלל יופי

אותו סתם אביו והיא אשתו ומה שאמר נמצאו ואמר דם כאלו אמר דמים שהרי אמר נפשות: לא
במחשבת, שנאמר אם במחשבת ימצא הנכב והכזה ומת אין לו דמים ואת לא מצאת אותם
במחשבת למה הרגת אותם והם נקיים: [ויש מפרשים לא הרגת אותם בעבור שמצאת אותם
במחשבת כי אם על כל אלה כלומר על שהיו מוכיחים אותך בדברים האלה ל"ש] מצאתים,
התיו

יד
מאן
דעש
הלע
יין!
אן ער
גע
ער
מבאר
פסוק
היתה
נפשה
דא
יא
ישאף
דומים
גכה
ג'
י יוכל
צמו
והוא
זה
(א)
הכנים
לא ארץ
(ות)
טעות
ובתר
לך עוד
(ק)
נשתכח
וביש
לא היה
ס' תשו
יתבייש
ס' נו
יהם
ס' וגו'
אף

ירמיה ב

את ילדתי ילדתי קרי כי פני אלי ערף ולא פנים ובעת רעתם
יאמרו קומה והושיענו : (כח) ואיה אלהיך אשר עשית לך יקומו
אם יושיעוך בעת רעתך כי מספר עריך יהיו אלהיך יהודה :
(כט) למה תריבו אלי כלכם פשעתם כי גאם יהיה : (ל) לשוא
הביתי את בניכם מוסר לא לקחו אכלה חרבכם נביאיכם באריה
משחית : (לא) הדור אתם ראו דבר יהוה המדבר הייתי לישראל

אם

ר ש י

וכן תי וצעידן דבישת חייתי עליהם כפרין צטעותתון ומודן קדמי ואמרין רחים
עלנא ופרוקנא : (כח) מספר עריך היו אלהיך . בכל עיר ועיר אלוה אחר :
(כט) למה תריבו . איך תבא להחלוקה דריז ולומר לא חטאנו : כולכם פשעתם
כי . חף הדריקים במשמע היינו דאמרי אינשי דהדי הווא לקיא כרצא :
(ל) לשוא הכתי . על חנם כי לא הועיל שיקחו מוסר : אכלה חרבכם את
נביאכם הרגתם את זכריה וישעיה : (לא) ראו דבר ה' הווא להם לננות
המן אמר להם ראו כאן מה דבר ה' מועיל : המדבר הייתי לישראל לשון תימא
הוא

מבלל יופי

התי' ולקבה הכמאית וחלוקה מאת אותם כי כן תזכר הנקבה הכמא' עם הכניי בחירק התי' :
[והרדי' א פירש מאתים כמו מאתים אותם והכניי שג' אל דם כפשות אביונים נקיים ופירושו לא
בסתר כמו המסתרת מאתים כי אם בפרסום וגלוי על כל אלה הכנפים שזכר גם בכנפיה נמא
כי היו מתהללים בשפכות דם אחיהם ומביאים דמם על מלבושיהם ל"ע] : כי על כל אלה , טעמו
דבק עם הפסוק הבא אחריו : (לו) מה תזלי , מבנין בקל ושרשו אזכ והנח שבין התי' והזי' ו
במקום פ"א הפועל ולכן תי' תזלי בנורי להעמידה ולהוליד נח בינה ובין הזי' וענינומה תלכי
כתרגומו : (לו) מאת זה , כמו מזה רוצה לומר מן המקום הזה : במבטחך , שם
להם , רוצה לומר בעצורם :

ג (א) ושוב , מקור : (ב) איפה , נכתב בה"א על פי המסורת והקבלה : שגלה , כתיב
שכנת קרי כמו ישגלה ישכנה לשון נקיה ולשון הזנות והשכיבה הוא ענין העבודה
זרה : בזנותך , הקבוצ בא במימן רצוי הזכרים לבד : (ד) קראתי , כתיב ביו"ד כאלו הוא
מדבר בעדו וקרי בלא יו"ד כמו לכמא : (ה) הינטור , איתן שלם ענין שמירה תרגום וישמור
ונטרוכין לא אטור לעולם : דברתי , כתוב ביו"ד וקרי דברת בשוא התי' כנוי הכמא : וחובל ,
תרגום יונתן ואם נביאת כלומר הרבית לעשות הרעות ככל יכלתך וזה הפירוש הוא ככון אמר גשית
הרעות כמו שיכלת עשות . או פירושו כאשר יכלת לעשות ויש ו' במקום כאשר כמו אם לא ישבעו
ויליטו ושפתי רכות יהלל פי . וכן במכלל ותוכל הו' במקום כאשר רוצה לומר כאשר יכלת ונא
לנקבה בלשון זכר ולא שיהיה זה נופל על זה אלא שבענין כנסת ישראל ידבר לשון זכר כנגד העם
ולשון נקבה כנגד הכנסה והכל אחד : (ו) משבחה ישראל , תאר ענין המרד ושרשו שוב וכן
מביריו אשר בפרשה : והזני , כמו ותזנה הה"א למ"ד הפועל מומרת ביו"ד וכן צור ילדך תשי
ומטאתם עלפניך אל תמתי . או הוא מדבר לכנס הנקבה ואע"פ שתחלת הכתוב שלא לטובת
שאר הולכת היא הדבה ימא כזה נכתוב ש דבר בפסוק אחד לכנס ושלא לכנס : (ז) ותרא
ותראה

„דוא ביסט מיין פאטער !“ צום שטיין : „דוא דאסט מיך געצייגט !“
 מיר ווענדען ווי דען נאקקען צו , ניכט דאן געוילט . ווען עס איז געווען אכער
 איבעל געהעט , זאגען זיי : „אויף , הילף אונס !“ (כח) וואָ וינר דען
 דיינע געטטער , דיא דוא דיר געמאכט האסט ? — מעגען זיי זיך דאך אויפֿ-
 מאַכען , אונר דיר אין דיינעם אונגליק העלפֿען ! דען נאך דער צאָהל דיינער
 שטערטע וינר יא דיינע געטטער , יהודה ! (כט) וואָרום האָרעסט איהר נאך
 מיט מיר ? — איהר ווירט אַללע פֿאַן מיר אַבגעפֿאללען , שפּריכט דער עוויגע .
 (ל) פֿערגעבענס ציכטיגע איך איירע קינדער , זייא געהמען קיינע לעהרע אָן ;
 אייער שווער פֿערגעהרט איירע פֿראַפֿעטען , וויא רייסענדער לעווע .
 (לא) אַ איהר אויסגעארטעטעם געשלעכט ! מערקט אויף דעם עוויגען וואָרט !
 וואָר

ב א ו ר

בריתנא ! „ (הכ"ל) . בי וכו' . ארי אחריו בפלמני קדל , ולא שיאז דחלתי לקביל אפיהו .
 (הכ"ל) . פנו וגו' . רוצה לאמור , כל עבודתם אינה אלא לעבודה זרה , אינם פונים
 לעבודתי כלל , ופנותם אלי אינו אלא בעורף , והיא כפירה בי , וכן נזכרה הפניה בעורף
 (להלן מ"ח ל"ט) : הפנה עורף מואב בוש . (רד"ק) . ומאזנו מאמר דומה לזה שלפניו
 במלות ובכוונה , בספר דברי הימים ב' (כ"ט וי"ו) : ויסבו פניהם ומשכן ה' ויתנו עורף .
 ובעת וכו' . ובעידן דבישתא אתיא עליהו , כפרין בטעותהו , ומודין קדמי , ואמרין :
 „ רחיס עלנא , ופרוקנא !“ (הכשדי) . רעהם וגו' . כשתנא עליהם הרעה , ורחיס ,
 כי אין אלהיהם מושיע אותם , יאמרו אלי : קומה והושיענו , כמו שאמר נדקיהו (להלן כ"א
 ב') : דרש נא בעדני את ה' כי נבוכדנצר מלך בבל נלחם עלינו . (רד"ק) . (כח) כי
 מספר וכו' . ואם תאמר , אין לי אלהים אחרים , מספר עריך היו אלהיך , כי בכל עיר יש
 לך אלוה . (הכ"ל) . (כט) למה וגו' . ענין מריבה ותלונה , אמר , כשינא האויב
 עליכם , אתם מריבים עלי , ואומרים : למה עזבנו ה' , ויתנו ביד אויבינו ? ולמה זה
 אתם מריבים עלי ? והלא כלכם פשעתם בי . (הכ"ל) . אלי . מסדר הטעמים הפרד
 המלה הזאת באתנח , ועל פיו תרגמתי אשכנזית . כלכם . פירוש , גדולים וקטנים .
 (רד"ק) . פשעתם בי . מרדתן בזימרי . (הכשדי) . (ל) לשוא וכו' . אמר בניכם ,
 לפי שאמר כלכם , אמר , למה אתם מריבים עלי ? ואם תאמרו , למה אני מכה אתכם ביד
 האויבים ? אתם פשעתם בי , ואם תאמרו , למה אני מכה את בניכם ? לפי שהם למדים
 מקטנותם , לדבר שוא , ואם מוסרים אותם נביאי ה' , מוסר לא לקחו , אם כן , למה
 תריבו עלי ? ויכתן תרגם לשוא , למן , כלומר , בחנם הכיתי אותם , כי מוסר לא
 לקחו , ורבותיכו"ל פירשו לשוא , על עסקי שוא , שאמרו (שבת דף ל"ב) : בעון נדרים נכיס
 מתים , דכתיב לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו , על עסקי שוא . (רד"ק) . וכל"א
 תרגמתי כדעת יונתן בן עוזיאל . אכלה וגו' . קטלת חרבכון נבייכון , כאריא דמחבל .
 (הכשדי) . נביאיכם . יספרשים , כי אמר זה על זכריהו ועל אוריהו הנביאים , שהרגום ,
 ואין זה הפירוש נכון , כי לא היה אומר נביאיכם , כי לא היו נביאים אלא נביאי השקר , כמו
 שאמר (למעלה פסוק כ"ו) וכהנייהם ונביאיהם , אלא הככון כמו שפירש אדוני אני ז"ל ,
 אמר נביאיכם , שהם נביאי שקר , אתם הרגתם אותם , כשמעפס דבר ה' , ונבואתם גרמה
 לכם אבד הנפשות , לפיכך אמר , כאריה משחית , שמשחית הבשר , וקורעו קרעים בטרפו ,
 בן אתם השחתם אותם בנפשותם ובגופותם . (רד"ק) . (לא) הדור וכו' . אתם , דור
 עקש ופתלתול , אשר לא הלכתם בדרכי אבותיכם הישרים ! וכן תרגמתי אשכנזית . וה"א
 הדור ה"א הקריאה (פֿאַקאָטיף) , ראה בדברי ר' שלמה ז' מלך . אתם וגו' . אתון ,
 קבילו

הרגום אשכנזי

וואר איך ישראל איינע וויסטע ? דיכט פֿערפֿינסטערטעם לאַנד ? — וואָרום
שפּריכט מיין פֿאָלק : „וויר זינד געשידען , קאָממען ניכט מעהר צו דיר ? „ —
(לכ) פֿערגיסט דיא יונגפֿרויאַ איהרעס שמוקעס , איהרעס געשמיידעס דיא
ברויט ? — אונד מיין פֿאָלק פֿערגיסט , זייט אונדענקליכען צייטען , מינער ! —
(לג) וואָרום בעשענעסט דוא זאָ דיינען וואַנדעל , גונסט צו זוכען ? פֿירוואַהר !
דעם לאַסטערהאַפֿטעסטען לעבענס בעפֿלייסעסט דוא דיר . (לד) יא , ועלכסט
דיר פֿטיגער , אונשולדיגער מענשען כלום האַפֿטעט אַן דיינעם שאַפֿזע — דוא
טראַפֿסט

באר

קבלו פתגמא דה'! (הכשדי) * ראו דבר ה'. הבינו מה שהוא אמר לכם, כי יש ראה בלל, כמו (קהלת א' ט"ז) ולבי ראה הרבה, ראה דברך טובים (שמואל ב' ט"ו) * והדומים להם, ויזרע: כי נצטננת המן הראה להם, לפיכך אמר להם ראו, ולא אמר שמעו * (רד"ק) * ואנכי תרגמתי על פי הדיעה הראשונה * המדבר וכו' * אם הייתי להם כמו מדבר, או ארץ מאפליה, שלא ימנא בהם האדם ברכו, אלא כל ברכם וסיפוקם מנאן צי, כל זמן שהלכו אחרי * (הכ"ל) * היותי וגו' * הא במדבר צדי, דלית ביה הנאה, הוה מימרי לישראל? אם כארע חורבא? (הכשדי) * ארץ מאפליה * פירוש, ארץ אפל, ולהגדיל האפל, סמך אותי למלת יה, וכן (שיר ח' ו"ו) שלהבת יה, כהדרי אל (תהלות ל"ו ז'), עיר גדולה לאלהים (יונה ג' ג'), ויהי למדנת אלהים (שמואל א' י"ד ט"ו) * (רד"ק) * ועל פי זה תרגמתי אשכנזית * וראש בספר ישעיה (נ"ט י"ט) * רדנו * ענין הפרשה והבדלה, כמו (שופטים י"ד ט'), ראה שם נדברי רש"י ז"ל) וירדו אל כפיו, וכאשר ביאר פה רש"י בשם מדרש רבי תנחומא, ותכמינו ז"ל השתמשו הרבה בשיעור הזה בהוראה הנזכרת, וקרוי לזה תרגום הכשדי: אטלטלגא, וכן תרגם (ישעיהו כ"ח ז') מרודים, ראה שם בבבאורי, ועל פי זה מתורגם אשכנזית * וכתב רד"ק ז"ל: "רדנו, מענין רד עם אל (הושע י"ב א'), שהוא ענין ממשה * , וחסם אחד מחכמי העמים הוציא המלה הזאת מלשון הערב, שבה יורה שורש רוד על ענין חפץ ורצון, ויתורגם כל"א (וידר בלויבען בייא אונוערס וויללען), והבוסר יבחר * לא וכו' * לא כתוב עוד לפולחן * (הכשדי) * (לב) התשבח וגו' * האפשר, דתתנשי נתולתא תיקונהא, כלתא קישוטהא? (הכ"ל) * בחולה וכו' * שיעור המקרא: מה נפלאה סבלות ישראל, החטאים בנפשות לה' אלהיהם! בתולה לא תשכח נזמה וחליה, וכלה תזכור תמיד את ענקיה ונמדיה, והם דברים קלי הערך, נזמים בעיני משכילים, והם שכתו זמן רב את אל מחוללם, אשר פדס מני נר * ועמיו וגו' * איך שכתו אותי היום, והלכו אחרי אלהים אחרים, זה כמה ימים ושנים? ובאמרו איך מספר, הוא להפלגה * (רד"ק) * (לג) מה היטיבי וכו' * כוננת המאמר: למה תתראו כנים ועובים, ותכזבו לה' נפיתם ובלשונכם, ותחשבו, שישוב להטות אליכם חסד, ולא יחוב אתכם, כאשר מאז? הלא עוונותיכם רבו למעלה ראש, ודרכיכם רעים ונשקתים מאוד מאוד * גם את וגו' * סודת על כל רוע דרך, ללמוד את המקולקלת שכולן * (מדברי רש"י) * ועל פי הרב ז"ל תרגמתי אשכנזית, ולמתרגם הכשדי וירד"ק ז"ל דרך אחר בזה * (לד) גם בכנפיך וכו' * בכנפי בגדך, על דרך ויז נחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי (ישעיהו ס"ג ג'), ויונתן תרגם: אף בסתר אשתכחת, ראשית דם זכי, תרגם בכנפיך בסתר, כמו ולא יגלה כנף אביו (דברים כ"ג א'), שמפרשין אותו, סתר אביו, והיא אשתו, ומה שאמר כמנאן, ואמר דם, כאילו אמר דמים, שהרי אמר בפסוק * (רד"ק) * וראש טעם תרגומי האשכנזי בתרגום ספר מנחה שיהודה (תגי נ"י), זכריהו ח' כ"ג), ובביאור החכם ר' יואל בר"ל ז"ל לספר זמירות ישראל (ע"ט י"ב) * בפסוק * בלא בניאור הרב רבי הירץ וויל כ"ע לשפר ויקרא (ב' א'), ובביאור ותרגום רמב"מן

אם-אֶרֶץ מִאֲפִלְיָה מְדוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רִדְנוּ לוֹא-נִכְוָא עוֹד אֵלֶיךָ :
 (לב) הַתְּשִׁיכָה בְּתוֹלָה עֲדִיָּה כָּלָה קִשְׁרֶיהָ וְעַמִּי שִׁכְחוּנִי יָמִים אֵין
 מִסֵּפֶר : (לג) מִהֲתִשְׁכִּי בְּדֶרֶךְ לִבְקֹשׁ אֶהְבֶּה לָכֵן גַּם אֶת־הָרָעוֹת
 לַמִּדְתִּי לִמְדָה קִרִי אֶת־דֶּרֶכְיָךְ : (לד) גַּם בִּכְנָפֶיךָ נִמְצְאוּ יָדַם נַפְשׁוֹת
 אֲבִיוֹנִים

ר ש " י

הוא לכך נקוד' מ"ס רפיוה"א בחטף פת"ח כלום נדמה לאבותיכם שהיה מדבר
 כשהלכו בו שהורדתי להם לחם זה ודבר יום ביומו : מאפליה • לשון חשך :
 מדוע • אמרתם : רדנו • נכדלנו מומך כמו הרוד' פת מן התנור כך מדרש
 ה' תנחומא ומנהם פירש רדנו לשון ירידה ועוד פנים אחרים : (לג) תשיבי •
 תקשטי ענמך לקראת נאפיד כמו (מלכים ב' ט') ותיטב ראשה דחזבל כפרשת
 יהוא : גם את הרעות למדת • חזרת על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלת
 שכולם : גם • לשון אפילו • לכן • לשון שנועה אמת אך את הדרך הרעה
 שכל הדרכים למדת לענמך • לימדת הנכונת : (לד) לא במחלת מלחמים •
 לא מלחמת חותם במחלת כשהרגת אותם : כי על כל אלה • שהיו מוכיחים אותך
 בדברים

מכלל יופי

ותראה כתיב ואחד הוא : בגודלה, תאר והמשפט בגודלה נשוא בפלס רחוקה ונא בקמן הבי"ת
 על דרך היסוד : (ח) [שלחתיה ואמן את ספר כריתיה אליה, אם יאמר לך אומר
 כי ה' שלח את ישראל מעל פניו ונתן להם גט כריתות ולא ישובו אלי עוד הנה תשובתו בדרו
 שובו בניס שובנים נאם ה' כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה
 והנאתי אתכם ציון ונתתי לכם רועים כלבי ורעו אתכם דעה והשכל הנה צפירוש איתמר כי
 אחרי חרבנם וגלותם ישובו לקדמותם ויקנצם ה' מכל הגוים ומכל הארצות אשר הלכו שמה
 ויביאם אל אדמתם כמו שפורש באר היטב גם בנבואת יחזקאל סימן ל' וסימן ל"ז ובדברי כל
 הנביאים פה אחד וכן נאמר בזה המקום ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והנאתי
 אתכם ציון כי אפילו יהודי אחד שהיה לבדו בעיר מעיר הגוים משם יקח וכן אפילו שנים לבדם
 באומה אחת ויביאם לציון ויתן עליה רועים כלבוי שהיו צדיקי' ויעשו רעונו לא כרועי' הראשינים
 והם מלכי ישראל ויהודה שהיו מדריכים אותם בדרך רעה ולעבוד ע"ז אבל ירעו אותם דעה
 והשכל בדרכי ה' ובתורתו, ומה שאמר שלחתיה ואמן את ספר כריתותיה אליה הוא משל על
 גרושם וגלותם שגלו מעל שלחן אביהם על כל קטלתם כמו הבעל שגרגש את אשתו כי מלאכה
 ערות דבר אבל זה הגרוש לא יהיה לנצח אלא כל זמן שיעמדו במדרס כמו שאמר אחר זה הלוך
 וקראת את הדברים האלה צפונה ואמרת שובה משובה ישראל נאם ה' לא אפיל פני בכם כי חסיד
 אני נאם ה' לא אטור לעולם כי ספר כריתותיה לא היו גט פטורין בהחלט אלא על כל אודות
 אשר נאפה משובה ישראל שכל זמן שיתמידו בקטלם יהיה ספר הכריתות קיים ועל כן ה' מצוה
 את הנביא שיתרה בעשרת השבטים גם אחרי גלותם שובה משובה ישראל כי אם תעשו תשובה
 לא אפיל פני בכם ולא יתמיד ספר הכריתות כי חסיד אני לא אטור לעולם וכמו שאמר בתפלת
 זאת הנבואה לאמר הן ישלח אים את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב עוד אליה ואת
 זני רעים רבים ושוב אלי נאם ה' כי אע"פ שלחתי את אשתו היא כנסת ישראל מעל פניו ונתן
 לה ספר כריתות והלכה מאתו ותנאף את האנן ואת העץ עם כל זה ושוב אלי נאם ה' כי בשבט
 נתתי

ירמיה ב ג

אֲבִיּוֹנִים נְקִיִּים לֹא־בִמְחִירָה מִצְאָתִים כִּי־עַל־כָּל־אֱלֹהִים :
 (לה) וְהֵאמְרִי כִי נְקִיתִי אֶךְ שָׁב אִפּוּ מִמֶּנִּי הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ עַל־
 אֲמָרְךָ לֹא חָטָאתִי : (לו) מִה־הַזֹּלִי מֵאֵד לְשָׁנוֹת אֶת־דֶּרֶכְךָ גַּם
 מִמְּצָרִים תִּבְשִׂי בְּאֶשׁ בִּשְׁתֵּי מַאֲשׁוֹר : (לז) גַּם מֵאֵת זֶה תִּצְאִי וִיֵּרֶךְ
 עַל־רֹאשְׁךָ כִּי־מָאֵס יְהוָה בְּמִבְטָחֶיךָ וְלֹא תִצְלִיחִי לָהֶם :

ג (א) לֵאמֹר הֵן יִשְׁלַח אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִלָּכָה מֵאִתּוֹ וְהִי־תֵרָחַק

לאיש

ר ש י

בדברים האם : מנאיתי כה ואמר לנקזה לשון פעלת והרבה יש בספר יחזקאל (י"ז)
 את נשחתם : (לה) ותאמרו : בלבך : כי נקיתי : אשר זכאח אני נפשי :
 נשפט אותך : בא עמך במשפט : (לו) תזלי : לשון זלזול לשנות את דרכך לעצוב
 אותי ולסמוך על מזרים לעזרה בימי יהויקים ונדקיהו (ל"ק ל"ז) : לשנות לשון
 שינוי : כאשר בוסת מאשור : שסמוך אחז עליו ויזר לו ולא חזקו כוחם שנאמר
 (בדברי הימים כ"ח) :

ג (א) לאמר הן ישלח וגומר : יש לי לומר שאין עוד את ראוייה לי כי כן דרך
 המשל' את אשתו והלכה לה וגו' ואת זמית רעים רבים : עם אלהים רבים

ואף

מבלל יופי

בתשובה שלימי' ישובו אל בעלה הראשון ויבעל אותם וישיבם על אדמתם וזה שאמר הנביא ישעיה
 אִיזֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ כִּי לֹא שְׁלַחְתִּיהָ בַּחֲלָט אֶלָּא בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם
 וּבַפְּשָׁעֵיכֶם שֻׁלַּחְתֶּם אִמְכֶם וּסְפֵר הַכְּרִיתוֹת יִתְמִיד כָּל זֶמַן שֶׁתִּהְיֶי פֹשְׁעִים וּמַטְאִים כִּי בִזָּה הִתְנַאֲפִי
 הָיוּ הַנְּרוֹשִׁים לֹא לַעֲוֹלָם כִּי הִשִּׁיתָ לֹא עֹז אֶת עֲמוֹ וְנִחַלְתּוּ עֲוִיבָה מוֹחֲלֶטת נִכְחִית אֲבֵל־יִשְׂרָאֵל
 יִרְחֲמֻ וַיִּכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵיכֶם וַיִּשְׁלַךְ בַּמַּגִּלּוֹת יֵם כָּל חֲטָאתֶם כְּאֶשֶׁר הִעִידוּ כָּל הַנְּבִיאִים כִּי אֵלֶּכֶם לְעָם :
 בְּרִיחַתִּיהָ , שֶׁם מְקִיבֵן בְּלִשׁוֹן רַבִּים : בְּגֵדָה , בֵּא בְּנֵי עֵינֵי הַפֶּעַל עַל דֶּרֶךְ הַיִּחַד וְכֵן נִטְרָה
 אֶת הַכְּרִמִּים וְהַדּוּמִּים לָהֶם : (ט) מִקֵּל זִנְיָה , מִן הַכְּפֹלִים בְּשִׁקְלָתָם עֹזֵם בְּחֹלֶם וּפִירוֹשׁ
 מִקֵּלֹת וְהַמִּסְרָת עֲלִיו לִית חֶסֶד בְּקִלְיוֹתָהּ : וּבְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ל' מִפְּרָשִׁים אוֹתוֹ כַּמִּשְׁמֵעוֹ וְאָמְרוּ
 קוֹל בְּאֶשׁ עֲרוּהָ וְהָיָה טַעַם וְהָיָה מִקֵּל לְזִנְיָה וְתִנְאֵף אֶת הַאֲבָן וְאֶת הָעֵץ : וְחֻחֲבָה , פֹּעַל יִזְאֵל
 אוֹ פִירוֹשׁ עִם הָאֶרֶץ כַּחֲבִירָיו : (יב) הַלֹּךְ , אִינוֹ אֹמֵר לִנְבִיא שִׁילָךְ כְּפִיכָה בְּמִקּוֹם שְׁגָלוֹ עֲשֵׂרֶת
 הַשְּׁבָטִים בְּחֹלֶם וְחִבּוֹר אֶלָּא פִירוֹשׁ הַלֹּךְ עֵינֵי זָרוּחַ כְּמוֹ לֵכָה כֹּא אֲנִשְׁכָּה בְּשִׁמְכָה לְכוּ וּנְפִילָה גִּזְרֵי לֹת
 וְהַדּוּמִּים לָהֶם שֶׁאֵמֵר וְקִרְאת רֹכֶה לֹמֵר שִׁקְרָא הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּירוֹשָׁלַם לִפְנֵי זִקְנֵי יִהוּדָה
 וַיִּקְרָא הַדְּבָרִים כַּנֶּגֶד יִשְׂרָאֵל שְׁגָלוֹ כְּאֵלֹ מַדְבֵּר עִמָּהֶם פָּנִים בְּפָנִים וְאֹמֵר לָהֶם שׁוֹבָה מִשׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל
 רָמוֹז לָהֶם שְׁעִתִּידִים לָשִׁיב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים : לֹא אֶפִּיל פָּנִי , לִפִּי שֶׁהִכְעַם נִרְאָה בְּפָנִים כִּנְהוּ בִּם
 וּפִירוֹשׁ כַּעֲסִי כְּמוֹ שִׁמְתִּי אֲנִי אֶת פָּנִי בְּחַיִּשׁ הַהוּא פָּנֵי ה' חֲלָקִים וְהַדּוּמִּים לָהֶם : וְהָיָה שֶׁאֵמֵר לֹא
 אֶפִּיל פָּנִי בְּכֶם רֹכֶה לֹמֵר לַעֲוֹלָם וְטַעַם לַעֲוֹלָם לִשְׁנִים לֹא אֶפִּיל וְלֹא אֶטוֹר כִּי כִבֵּר הַפִּיל פָּנָיו
 בָּהֶם בְּהַגְלוֹתוֹ אוֹתָם : (יד) שׁוֹבְבִים , תֵּאֵר עֵינֵי הַמֶּרֶד : בַּעֲלָהִי , כַּמִּשְׁמֵעוֹ כְּלֹמֵר אֲנִשְׁכָּה
 בְּכֶם אַחֲרֵי שֶׁנִּדְשִׁיתִי אֶתְכֶם : וְהָיָה קֵס פִּירָשׁ כִּי כָּל לִשׁוֹן בַּעֲלִיָּה שֶׁהוּא דְּבוֹק עִם בִּי' הוּא ל' גִּנְאִי
 וְכֵן וְאֲנִי בַּעֲלָתִי בִּם וְכֵן פִּירוֹשׁ קִבְּתִי כְּלֹמֵר קִבְּתִי בָהֶם בְּזֶמַן שֶׁעָבַר אֶךְ עֵתָה אֲקַבֵּן אֶתְכֶם וְכֵן
 אֵמֵר בְּעֵרְבִי בַּעֲלִי אֶלְרָגִל בֵּא ל' מֶרֶץ כְּלֹמֵר קָן בַּהּ וְגֵרְשָׁה : מִמִּשְׁפָּחָה , הַאִימָה נִקְרָאת
 מִשְׁפָּחָה

טראַפֿסט זיאַ ניכט ביים איינברוכע ; וועלכע לאַסמערטהאַטען !
 (לה) אונד דעננאָך שפּריכסט דוא : „איך בין ריין ! יא , זיין צאָרן ווענדעט
 זיך פֿאַן מיר ! „ אַ איך ריכטע דיר נאָך , ווייל דואַ זאָגסט : „איך האָבע ניכט
 געזינדיגעט ! „ (לו) וואָרום נידריגסט דואַ דיר זאָ זעהר , ענדערסט זאָ אַפֿט
 דינען וועג ? — אויך מצרים'ס שעמסט דואַ דיר נאָך , וויא דואַ דעם אשור דיר
 שעמסט . (לו) אויך פֿאַן דאָ (פֿאַן מצרים) לויפֿסט דואַ נאָך וועג , דיא הענדע
 איבער דעם הויפט' צוזאַממענגעשלאָגען ; דען דער עוויגע פֿעראַבשייעט דינע
 שטיצען , זיאַ ברינגען דיר קיין גליק . —

ג (א) זאָג'אָן , יאָגט איין מאַן זיינע פֿרויאַ פֿאַרט , זיאַ געהט פֿאַן איהם הינ-
 וועג

ב א ו ר

רמב"מ ז"ל לספר במדבר (ט"ו ל"א) . לאַ במחלת ונו' . שנאמר (שמות כ"ב א')
 אם במחלת ימצא הגבב והנבב ומת אין לו דמים , ימת לא מנחת אותם במחלת , למה
 הרגת אותם , והם נקיים ? (רד"ק) . כי על וכו' . המאמר הזה קשה להולמו , וכדחקונו
 המפרשים , ראה בדבריהם , ואנכי תרגמתי על פי הכוונה בלבד , ולפי הכחות בל"א .
 ושפית דם נקי האמורה במקרא הזה מוסבת היא , לדעת קצת , על הקרבת הולדים למוֹלֵךְ ,
 ראה להלן (ז' ל"א) , והיותר נראה , שהיא מוסבת על הדיגת נביא'ה' , ראה למעלה מזה
 (פסוק למ"ד) , ולהלן (כ"ו כ' ונו') . (לה) וחאמרי ונו' . אני מוכיח , על שאת
 הולכת אחרי העמים , ועובדת אלהיהן , וטופכת גם כן דם נקי , ואת אומרת , כי נקיתי
 ממעשים רעים , ושב אף האל ממני , ולא ירע לי עוד , וזוה עונך כפול , כמה שאמר
 החכם , כפירת העון שתי עונות , וזוה אני כשפט אותך , ומענישך בזה , על אמריך לא
 חטאתי . (רד"ק) . הנני וכו' . הא אגא עבד עמך פורענות דין , על דאמרת : „לא
 חטיתי ! „ (הכסדי) . (לו) תולוי . לשון זלזול ובזיון , כמו שכתב רש"י ז"ל , והוא עתיד
 מבנין הקל , מבנין פ"א יו"ד , ודומה לו כל מכנדיה הזילוח (איכה א' ח'), שהוא עבר
 מבנין הכבד הכיסף , מבנין העי"ן , ויהיה יול עם זול ענין אחד , כמו ישע , שוע ,
 ודומיהם , ועל פי זה תרגמתי בל"א , ואין כן דעת הכסדי ורד"ק ז"ל . לשונות אחר דרכך .
 אמר , מה תלכי הנה והנה , לבקש עזר , ותשנה את דרכך , פעם לאשור , פעם למצרים ?
 (רד"ק) . גם ממצרים ונו' . אשור , ששלח לו אחז שומר , ואומר בדברי הימים (צ"ב כ"ח
 כ') ויכר לו ולא חזקו , וכן בימי חזקיהו תפס כל ערי יהודה הנזרות (מלכים ב' י"ח י"ג) ,
 ואמר גם כן , תבשי ממצרים , שנתן יהואשם שומר לפרעה נכה , והעריך את הארץ ,
 לתת השומר , ויעזור לו ממלך בבל (שם כ"ג ל"ג ל"ה) , ולא הועיל , כי יצאו גדודי כשדים ,
 ולא הוסיף עוד מלך מצרים לנחת , כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרס (שם כ"ד ב'
 ז') , והנה בזה יהודה מעורה , וכשל עזר , ונפל עזר , לפיכך אמר זה הפסוק .
 (הכ"ל) . (לו) מאת זה . ממצרים . תצאי . שלא יועילך מנעתיך , שהיית בוסתת
 בהם . (הכ"ל) . וידיך על ראשך . כדרך המיללים והמקוננים , וכן יאמר גם האשכנזי
 (דיא הענדע איבער דעם קאפף צוזאַממענגעשלאָגען) . להם . רוצה לאומר , בעבורם .
 (רד"ק) .

ג (א) לאמר . המלה הזאת קשה להולמה פה , וכדחקו המפרשים בביאורה , ולדעת
 היה קריאה אל כנסת ישראל החוטאת לה' , ובאילו קרא המליץ הקדוש : אמר
 נא , את המרשעת ! אש שלח אש ונו' . ועל פי זה תרגמתי אשכנזית . ישלח ונו' .
 הא יפטר גבר ית אנתתיה . (הכסדי) . הישוב אליה . הבעל הראשון . הלוא וכו' . הלא
 מיסב תישוב ארעא ההיא ? (הכסדי) . חנוף ונו' . הארץ , שיעשה בה זה המעשה , כמו
 שאמרה תורה (דברים כ"ד ד') : כי תועבה היא לכמי'ה' , ולא תחטא את הארץ , כן אמר ,
 הנה

תרגום אשכנזי

וועג , ניממט איינען אנדערן מאן : קאן ער זיין ווידערנעהמען ? ווירדע
 ניכט יענעם לאנד בעווערעלט ? — אונד דא ביהלעטעסט מיט פילען ביהלרען ,
 אונד ווילסט צו מיר צוריקע קעהרען , שפריכט דער עוויגע . (ב) העב' דיינע
 אויגען צו דען היגעלן עמפאָד , שוויא אומהער ! וואָ ביסט דא ניכט בעשלאָפֿען
 וואָרדען ? — אויף העערשטראָסען האָרדעסט דא איהרער , וויא אַראַבער אין
 דער וויסטע , בעווערעלט דאָ לאַנד מיט דיינען לאַסטערן , מיט דיינער הורערייא .
 (ג) פֿריהרעגען בלייבט אויס , שפעטערעגען ערשיינעט ניכט ; אונד נאָך האַסט
 דא

ב א ו ר

הנה חנוך תחנך הארץ, כלומר, תחנף . (רד"ק) . ראה טעם תרגומי האשכנזי
 בביאורי לספר ישעיהו (כ"ד ה') . ואת וכו' . ואת טעיתא , ואתחברת לעממין סניאין .
 (הכשדי) . זניה רעים וגו' . במקומות רבים המסיל הכתוב כנסת ישראל לאשה , והקדוש
 ברוך הוא בעלה , כלומר . שלקחה לו לעם נחלה , והיא לו כאשה , והוא לה כבעל , וכמו
 האשה , שתזנה תחת בעלה , שהיא חייבת , כן ישראל , שהלכו אחרי עמים רבים , ודנקו
 בטעותם , קורא הכתוב זה זנות , וזה הענין כמנא בכניאים , שדברו בזה המשל , וקראו
 ענין זה ענין זנות , ושמשו בו בכל לשון של זנות , וזה הדבר בספר יחזקאל , אמר , ואחר
 שהלכת לבעלים , איך תשובי אלי עוד ? ואפילו תשובי בתשובה , לא תוכלי לשוב אלי , עד
 שתגלי מארץך , ותשבני שם ימים רבים , עד תשבחי עוונך הראשון , ולא יעלה על לבך עוד
 עבודת אלילים , ואחר כן תשובי אלי , ואשוב אליך . (רד"ק) . ושוב וכו' . מקור במקום
 עתיד לזכרת , והטעם , ואת רוצה לשוב אלי , וראה בביאורי לספר ישעיהו (ח' כ"ח) .
 (ב) שפיים . מקומות גבוהים , כמו ההרים הגבוהים והרמים , והגבעות הנשאות , כי
 כן היה דרך עובדי עבודה זרה , בזמן ההוא , כמו שכתוב . (רד"ק) . איפה וגו' . היכא
 לא אתחברת לך , למפלט לטעותא ? (הכשדי) . שוגלח . כתיב , שוכנת קרי , כמו
 (דברים כ"ח למ"ד) ישגלנה , ישכנה , לשון נקיה , וכבר פירשנו , כי לשון הזנות והשכיבה ,
 הוא ענין עבודה זרה . (רד"ק) . על דרכים וכו' . פירוש , לעובדי עבודה זרה , כלומר ,
 יצאת מיתלת עובדי דרכים , שהם מכמה מקומות , רוצה לאמור , עם ועם עובד אלהיו ,
 ואת התאוית לכלם , לעבדם , כמו שאמר (למעלה מזה ב' כ"ח) כי מספר עריך היו אלהיך
 יהודה . (הכ"ל) . בערבי במדבר . בערביים , הנקראים אנה ואנה (בערואינען) ,
 ואורבים לאורחות הסוחרים ועובדי דרך (קאראוואנען) , לשלול ולבז את חילם . ורחניפי
 וגו' . ותייבת ארעא בטעותיך ובבישתך . (הכשדי) . (ג) וימנעו וכו' . הוא המטר ,
 והוא היורד במרחשון , והוא הנקרא יורה (דברים י"א י"ד) , ומורה (יואל ב' כ"ג) , וכן
 בדברי רבותינו ז"ל (תענית דף ו"ו עמוד א') : יורה במרחשון , ומלקוש בניסן , פי אלה
 שני הזמנים הם זמני המטר , לצורך התבואה , ובדבר הזמנים רוב המטר יורד בחג מרחשון ,
 לפיכך נקרא ירח בול (מלכים א' ו' ל"ח) , מענין מבול , ונקרא המטר ההוא רביבים ,
 במקום שנקרא במקום אחר יורה , וענין הפסוק אומר , כי נמנעו הגשמים מפני מעשיהם
 הרעים , כמו שאמר בתורה (שם ט"ז) : וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וגו' , וזרה אף ה'
 בכס ועצר את השמים ולא יהיה מטר (שם י"ז) , ועם כל זה , שאנעתי הרביבים בעונך ,
 ומלקוש לא היה , לא נכלמת ממעשיך , והיה לך מנח כאשה זונה , שאינה בושא מנאפופיה ,
 ומרימה מנח , ומעוזה פניה , אף על פי שהנביאים מוכיחים אותך , ואומרים לך , בוש
 ממעשיך , ראי העונש , שמיניך בעבורם , עם כל זה מאנת הכלם , זהו שאמר מאנת ,
 כלומר , שהיית ממאנת בתוכחת הנביאים , ולא בושא מפניהם , ורבותינו ז"ל דרשו הפסוק ,
 ואמרו (תענית ז' ע"ב) : אין הגשמים נעצרין , אלא בשביל עזי פנים , שנאמר : וימנעו
 רביבים וגו' . (רד"ק) . רביבים . עיפי מטר , כמו (דברים ל"ב ב') וכרביבים עלי עשב ,
 ראה

לֹאִישׁ אַחֵר הָיָה שׁוֹב אֵלַי עוֹד הָלֹא חָנוּף תַּחֲנוּף הָאָרֶץ הָיְתָה
וְאַתָּה זִנִּית רַעִים רַבִּים וְשׁוֹב אֵלַי נֶאֱסִיחָה : (ב) שְׁאֵי עֵינֶיךָ עַל־
שָׂפִים וְרָאִי אֵיפֹה לֹא שָׁגַלְתָּ שִׁכַּבְתָּ קִרִי עַל־דָּרָכִים יִשְׁבֶּתָּ לָהֶם
בְּעָרְבִי בַּמִּדְבָּר וְהַחֲנִיפִי אֶרֶץ בְּזִנוּתֶיךָ וּבִרְעָתֶךָ : (ג) וַיִּמָּנְעוּ רַבִּבִּים
וּמַלְקוּשׁ

ר ש י

וְאִךְ עַל פִּי כֵן שׁוֹבִי אֵלַי : וְשׁוֹב אֵלַי . כִּמוֹ עֲשׂוֹת וּלְשׁוֹב אֵלַי אֲנִי עוֹסֵק בְּךָ :
(ב) שְׁפִיטִים . יִצְלִי מִיָּם : לֹא שָׁגַלְתָּ . לִשׁוֹן פִּלְגָשׁ : יִשְׁבֶּתָּ לָהֶם . לִהְיוֹת נִכְוֹנָה
לְקַרְחָתָם : בְּעָרְבִי . יוֹשֵׁב אֶחָד שֶׁהוּא תָמִיד מִזִּיז בַּחוּץ בַּמִּדְבָּר וְעַל שֶׁ כָךְ הוּא
קוֹרֵי עָרְבִי שֶׁשׁוֹכֵן בְּעָרְבָה : (ג) מַלְקוּשׁ . הַמִּטְר הַיּוֹרֵד בְּנִסְכָּן עַל הַמְלִילוֹת וְעַל
הַקֶּשֶׁת

מכלל יופי

מִשְׁפָּחָה כְּמוֹ וְאִם מִשְׁפָּחָה מִזֵּרִים לֹא תַעֲלֶה וְכֵן לְכָל מִשְׁפָּחוֹת מַמְלָכוֹת צְפוֹנָה : (טו) רַעְיָה ,
שֶׁם : (טו) [וּפִירוּשׁ לֹא יֵאמְרוּ עוֹד אֲרוֹן בְּרִית ה' בַּפֶּסֶק שֶׁלֹּא חָרְיוּ בַּעֲת הַהִיא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַיִם
כַּפֶּסֶת ה' וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא תִהְיֶה הַקְדוּשָׁה בַּמִּקְוֶה הָאֲרוֹן לְבַד . אֲלֵא בְּכָל עִיר יְרוּשָׁלַיִם יִמָּצֵא הַקְדוּשָׁה
שֶׁהִיטָה בַּמִּקְוֶה הָאֲרוֹן בְּקֹדֶשׁ הַקְדָּשִׁים וְכֵן פִּי' רַש"י לֹא יֵאמְרוּ עוֹד אֲרוֹן בְּרִית ה' כִּי כָל כְּנִיסַתְכֶם
תִּהְיֶה קְדוּשָׁה וְאֵשֶׁכֶּן זֶה כֹּאֲלוֹ הוּא אֲרוֹן וְלֹא יַעֲלֶה עַל לֵב וְלֹא יִזְכְּרוּ בּוֹ וְלֹא יִפְקְדוּ וְלֹא יַעֲשֶׂה עוֹד
כְּמוֹ שֶׁהִי מִכְּנֶס לְהוֹצִיא הָאֲרוֹן בַּמַּלְחָמָה זֶה לֹא יַעֲשֶׂה עוֹד וְלֹא יַעֲלֶה עַל לֵב וְכֵן ת"י . וְלֹא יַעֲשֶׂה
עוֹד וְלֹא יִזְעָק וְלֹא יִגִּיחַ עוֹד קִרְבָּא ל"ט] : (יז) שְׁרִירוֹת לֵב , מִדְּבָרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁרִיר
וְקִים : (יח) עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל , עַם בֵּית יִשְׂרָאֵל וְכֵן וַיִּצְאֻהֶם עַל הַנְּשִׁים : (יט) נַחֲלַת
צָדִיק , עֲנִינוֹת הַחֶפֶץ וְהַרְצוֹן . וַיִּשְׁמַע ה' אֹתוֹ לִשְׁוֹן הַדָּר וּפָאֵר וְכֵן צִנְאוֹת וְהוֹמַרָה הִיוּ דְּבָאֵל"ף
צָדִיק וְאִשְׁפָּר שֶׁהִי צִנְאוֹת גּוֹיִם מִן צָדִיק : תִּקְרָאוּ , כְּתִיב וְקִרִי תִקְרָאִי : תִּשְׁוֹבוּ , כְּתִיב לִשְׁוֹן
וְקִרִי תִשְׁוֹבִי ל' נִקְבָּה : (כ) אֲבָן צִנְדָּה , כְּמוֹ שֶׁנִּגְדָּה אִשָּׁה מִרַעְיָה וְהוּא צִנְדָּה כֵּן בְּנִדְתָּסָבִי וְהִיא
שֶׁקֶר זוֹת הַלִּשָּׁן עִם מ"ס שֶׁלֹּא כְּמִנְהַג רֹצֵחַ לומר כִּי בְּנִדְתָּה צִנְדָּה הוֹלֶכֶת מֵאִתּוֹ לֹאִישׁ אַחֵר .
וּבַמִּכְלָל מִרַעְיָה הִיא מִקְוֶה בִּי"ת : (כא) שְׁפִיטִים , הַמִּקְוֶה הַגְּבוּהִים וְכֵן וַיִּלְךְ שְׁפִי : נִשְׁמַע ,
כִּפְעַל בִּינּוּנִי כִי הוּא קִמֵּץ וּפִירוּשׁ הַפֶּסֶק אִמֵּר הִיא רִאשִׁי לָהֶם שִׁשְׁמַע קוֹלָם לְמִדְּחָק עַל שְׁפִיטִים
וַיִּצְבוּ וַיִּתְחַנְּנוּ לֵאלֹהֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ לֹבֵי הָעַם הָעוֹשֶׂה אֶת דְּרָכָם וְשִׁכְחוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם כִּי אִם
הִיוּ עוֹשִׂים זֶה הֵייתִי מִקְבֵּל אֹתָם בְּתַשׁוּבָה וְאִמֵּר לָהֶם שׁוֹבוּ בְּנִים שׁוֹבְצִים אֶרְפָּא מִשׁוֹבוֹתֵיכֶם וְהִם
יֵאמְרוּ הִנֵּנוּ אֲתָנוּ לָךְ כִּי אֲתָה ה' אֱלֹהֵינוּ : (כב) אֶרְפָּא , שְׂרָא רַפָּא וְנִכְתַּב בִּה"א וְנִקְרָא
בְּבַעֲלֵי הָא"ף וְהוּא עֵינֵץ רַפּוּאָה וְאִמֵּר עֵינֵץ סְלִיחָה עַל הַרְפּוּאָה דְּרַךְ הַשָּׁלָה וְכֵן רַפּוּאָה נִפְשִׁיכִי
חֲטָאִיתִי לָךְ כִּי כְּמוֹ שֶׁיִּכְתּוּב הַגּוֹף נִרְפָּאָה בְּרַפּוּאָה שְׁעוֹשֵׁין לָהּ כֵּן מַכַּת הַנֶּפֶשׁ וְהוּא הָעוֹן רַפּוּאָתָהּ
הַסְלִיחָה עִם הַתַּשׁוּבָה : הַגְּנוּ , בְּקִלּוֹת שְׂנֵי הַנּוֹעִץ וּבִשְׂאֵל הַרְפּוּאָה : וְנִסְמִינָן ע"ז כִּי אִשְׁפָּר נִכְתְּבוּ
בְּתִיבָה שְׁתֵּי אֲוִתִּיּוֹת הַדּוּמּוֹת וְתִקְדָּם לָהֶן תַּנּוּעָה קִטְנָה יִבְלִיעוּ הָאֲחֵת וְלֹא יִבְאֲרוּ קִרְיָאֵת שְׁתֵּיהֶן
לֹא יִקְרְאוּ שְׁתֵּיהֶן כֹּאחֵת בַּחֲטִיפָה : אֲחִינוּ , שְׂרָאֵתָה מִכְּתִי הַלֵּל ד"ה"א וְנִקְרָא בְּקִמֵּץ בְּבַעֲלֵי
הָא"ף וְכֵן וְאֲתָה מִרְצוֹת קֹדֶשׁ : (כג) הַמּוֹן הָרִים , קִמֵּץ כִּי אִינוּ פְּמוֹךְ אֶל הָרִים כִּי אִם אֶל מ"ס
מִגְבָּעוֹת שֶׁאִם הִיא סְמוּךְ הִיא אִמֵּר הַמּוֹן צִנְאוֹת וּפְתַח הַה"א כְּמוֹ אֶל הַמּוֹן גּוֹיִם וְהוּא מִגְבָּעוֹ עוֹמֵד
בַּמִּקְוֶה שֶׁכִּי רֹצֵחַ לומר מִגְבָּעוֹת וְהָרִים וְכֵן הוּא פִירוּשׁ הַפֶּסֶק הַהֵמָּן הַמִּצְפִּים מִהַגְבָּעוֹת
וְהָהָרִים שֶׁהֵיוּ מִצְפִּים שִׁבָּא הַמּוֹן מִן הַגּוֹיִם לְעֹזְרֵתָנוּ לְשִׁקָּר הִיא שֶׁלֹּא יַעֲזְרוּ וְלֹא יוֹשְׁעוּ בָּהֶם אֲכָן
צָה"ל אֵינִי תַשׁוּעָת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁאִמֵּר בְּנִפְתָּנוּ צִנְאוֹת אֶל גּוֹי לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ בִּירֵשׁ הָרִיק"ס . וּבִפִּירוּשׁ אֲכָן
לְשִׁקָּר יִתְּנוּ וַיִּאמֵּר לְשִׁקָּר עֲבָדָנוּ ע"ז וּפִירוּשׁ מִגְבָּעוֹת הַתַּשׁוּעָה שֶׁהֵיוּ מִקְוֶה מַעְבֹּדֶת הַגְּבָעוֹת
וְכֵן

ירמיה ג

וּמִלְקוֹשׁ לֹא הָיָה וּמִצֵּחַ אִשָּׁה זִוְנָה הָיָה לְךָ מֵאַנְתָּה הַכְּלָם : (ד) הֲלוֹא
מַעֲתָה קָרָאתִי יְחִידִי לִי אֲבִי אֱלֹהֶיךָ נָעַרִי אֲתָה : (ה) הִינְטוֹר לְעוֹלָם
אִם יִשְׁמַר לִנְצַח הִנֵּה דִבַּרְתִּי יְחִידִי וַתַּעֲשֵׂי הָרְעוּת וַתּוֹכַל :
(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בְּיָמַי יֵאָשִׁיחוּ הַמֶּלֶךְ הָרְאִיתִי אֲשֶׁר עָשִׂיתָ

משבה

ר ש י

הקשין ומלקוש טרדיוו"א צלע"ז : (טארדי"ף Tartife. צל"א , שפאט רעגן) :
(ד) הלא מעתה . הלאי שנת מרעתך וקראת לי חצי ואם תעשי כן הינטור לך
אדוניך לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנצח לא ישמור : (ה) הנה
דברתי . בפוך לא נבא עוד אליך וחותה הרעה תעשי ולא תתני לב לשון :
ותוכל . וגלית למרוד : (ו) משובה . נגחת ומוכחת בימי יחשיכו המלך
כשנוכי להחזיר עשרת השבטים : הראית אשר עשתה משובה ישראל . השובנה
אנכי

מכלל יופי

וכן ההמון שהיינו מתקננים בהרים לעבוד שם ע"ז לשקר הו' והרים חסר ב"ת השמוש כמו הנמצא
בית ה' לזכות בית אביה וזולתם : (כד) והבשת , כנוי לבצל כמו ויכורו לבשת שהו' כמו
לבצל . וכן נקרא ירובשת ירבעל כי הבצל בשת וכלימה למי שמתעסק בו והגיע הו' תבואת השדה
ופירות מעורבו כי אכחנו ראינו זה לאבותינו מעורבו :

ד (א) חשוב , הראשון במשמעו והשני ענין השקפה והנחה כמו נשובה ונפת תושעון :
ולא תכוד . כלומר לא תכודו מארצכם וו' ולא כו' וישא אברהם את עיניו : (ג)
[אפירושו ולא תכוד מעבודתי ללכת אחרי שקויד וגזרת הכתוב למטה והתברכו בו גוים ובו
יתהללו ל"ע] : גירו , ענינו ענין חרישה ואמר כן על דרך משל על מחשבת הלב תרגום ולחרוש
חרישו ולמיכר כיריה וכן בדברי רבותינו ז"ל שדה כיר כיר שנה וזרע שנה : גירו , כמו הכירו כמו
שימו השימו כי ה"א הכין כופלת להקל : אל קנים , כמו על קונים כמו ויד את הפלשתיא מנחו
כמו על מנחו והדומים להם : (ה) מלאו , כונו מהרגוש והוא קל הלמ"ד והיה ראוי להדגש
ענין קבץ ופירושו האספו כמו מלא רועים קראו אחריך מלא שפירוש ענין אפיפה : (ו) העיוו ,
כמו שלח העז את מקנך וענינו המנוס והאסיפה העיר : (ז) מסבכו , הכי"ת בשוא ופתח
ווש כפרים בשוא לבדו ודגש הכי"ת לתפארת . ובמכלל הכפרד ממנו סנד והיה לו לומר סבכו
הכי"ת בקמץ חטף לא שהספיק לו בשוא לבד להקל ואפשר שיהי' הכפרד ממנו תחת שדך האה ובא
בשורק כמו מן גדל גדלו ומן קמץ קמכו וענינו הכתבכות והסתעפות ועיקר הלשון שנקר' כן
הסעיף לפי שהענפים והסעיפים נאחזים ונקשרים ומעורבים זה בזה . ובפירוש מסבכו היה
סכתו שהו' סיכב בה תמיד ולפי שנגעית מסבכי ענין נקראת כן : חצינה , ענין חרבה ושמה
כמו גלים נמים וכן ת"י קרוין צדיין : (ט) יחמהו , תרגם יונתן ישתעממון כמו שתרגם
אנקלוס ונתמחו ללב ובשעמימות לבא והו' אבדת הלב והנהלה : (י) השא השאת , ענין
ההסת והפתוי : [ופירושו כיון שאתה מאריך אף לכביאי השקר המטעים אותם ומסיתים אותם
לאמר שלום שלום הרי הו' כלא אתה משי' אותם ויחשבו רוב העם כה' דבר אתם כן פירשורד"ק
ורבינו סעדיה פירש השא השאת גלית שקרות כביאי השקר המשיאי' אותם לאמר שלום יהיה לכם .
ולדעתי פירוש השא השאת מענין נבואה כמו המשא אשר חזה חננאל ואע"פ שזה כתוב בשי"ן ימיו
זה בשי"ן שמשאל ופירושו כי בראות הכביאי זאת הרעה אשר דבר ה' לעשות לעמו נעק בקול מר
אהה

רוא איינער בזהלערין אונפערשעמטע שטירנע, קעננט שאמא האפטיגקייט גיבט.
(ד) א ריפּעסט דוא מיר נור: „פאַטער! מיינער יוגענד הערר, דוא! „ —
(ה) ווירד' איך עוויג גראַלל נאכטראַגען, איהן האַלטען פֿיר אונד פֿיר? —
אַבער דוא בעשליסעסט איבעלטהאַטען, פֿאַללפֿיהרסט, נאך קרעפֿטען, ווא? —
(ו) דער עוויגע שפּראַך צו מיר, אין דען רעגירונגס־אַהרען דעם קעניגס יאשיהו:
זיהסט

ב א ו ר

ראה שם בדברי רש"י ז"ל, והטעם פה על המטר הראשון, הכופל על האדמה אחרי עת הזרע,
שהיא בחודש מרחשון. ומלקוש. הוא המטר האחרון, הכופל על תבואת השדה, סמוך לעת
הקציר, שהוא בחודש האביב, בארץ הכני, ועיקר טעם המלה ענין איחור בלשון כשדים, וכן
תרגמו אונקלים ויונתן בן עוזיאל את מלת העטופים (ראשית למ"ד מ"ב) לקסייא. והנה
ימעט הגשם מאוד בקיץ, בארץ הקדושה, וזה לא יזיק מאומה, כי באביב יתלו לקצור את
תבואתם, כאומר, אך יקו למטר השמים בימי החורף, ובתחלת האביב, בהתקשו' התבואה
בקשיה. ומצח וכו'. וחנפא, כאמתא בפקת ברא, הוה לך. (הכשדי). (ד) קראתי
וגו'. כתיב ביו"ד, כאילו הוא מדבר בעדו, וקרי בלא יו"ד, כמו לכנא, ופירוש הקרי,
אמר, הלא מעתה, כיון שראית, שעברתי הגשמים, היה לך לשון אלי, ולקרוא לי אבי,
אלוף כעורי, אלופי וגדולי, מימי הנעורים, והוא זמן יציאת מצרים, כי אז נכנסו ישראל
תחת כנפי השכינה, ובתחנכו במצותיו, ובידיעת אלהותו, כמו הנער הנכנס ללמוד,
ומחנכין אותו בידיעת תורה וחכמה, ופירוש הכתיב, אמר, הלא מעתה, כלומר, היה
לך מעתה לקרוא לי אבי, כיון שקראתי לך, על ידי כנאי, בני, היה לך לענות, ולומר
לי, אבי, אלוף כעורי אתה, ולא עשית כן. (רד"ק). אלוף. ענין שירה וגדולה, כמו
(ראשית ל"ב ט) אלופי הקורי, ודומיו. וכן מתורגם אשכנזית. (ה) הינטור וכו'. בא
נסתר תחת מדבר בעדו, כמו (ישעיהו ל"ג ב'): היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה,
ודומיו, ושיעור הענין, שאמר האלפים אל בני ישראל: לו שבתם אלי, וקראתם לי:
„אבינו, אדונינו וגו' אלנו, מנעורינו ועד עתה!“ הכי אשמור לעולם שגאה, ואם לעד
אזכור עין? אך אתם חשבתם מחשבות תרמית וגבלה, ועשיתם רעה, כפי יכולתכם.
דברתי וגו'. כתיב, ביו"ד, אמר הכניא, הנה דברתי לך, לשון, ולא עשית, הלא הרעות
לעשות, ותעשי הרעות, וקרי דברת, ביו"ד התי"ו, כינוי הנמצאת, אמר הכניא, הנה
דברת לעשות רעות, ועשית כמו שדברת. (רד"ק). (ו) בימי וכו'. למה אמר זה?
והלא ידוע, כי בימי יאשיהו נתנבא? הלא לפי שנתנבא אף בימי יהויקים ודקיהו, אמר,
כי נבואתו היתה בימי יאשיהו, קודם שעשו תשובה ויאשיהו ויהודה, שהרי יאשיהו בער
עבודה זרה מן הארץ, וכאן הוא אומר (פסוק ט'): ותבאף את האבן ואת העץ, אם כן
הנבואה נאמרה קודם התשובה, ומה שאמר (פסוק יו"ד) בכל זאת לא שנה אלי כי אם
בשקר, שדומה, שעשו תשובה, הלא שעשו אותה בשקר, אפשר, כי בתוכחות הכניא
ירמיהו, שהתנבא עליהם, אפשר ששנו מקצתם בנראה ובגלוי, לא בסתר, זהו שאמר,
בשקר, וגם יש לפרש, שנבואה נאמרה אחר התשובה, ואף על פי שאומר ביאשיהו (מלכים
ב' כ"ג כ"ה): אשר שב אל ה' בכל לבנו ובכל נפשו, הוא ששז בכל לבנו, אבל אנשי דורו שנו
מוכרחים, מאימת המלך, וזהו שאמר, לא שנה אלי כי אם בשקר. (הכ"ל). הראית וגו'.
זה לא היה בימי יאשיהו, שכבר גלו ישראל בשנת שש לחזקיהו (מלכים ב' י"ד י"ד), ואיך ראה
ירמיהו מה שעשו ישראל קודם גלותם? והלא בתחלת נבואת ירמיהו היה לגלות ישראל תשעים
ושש שנה, והוא אמר (למעלה מזה א' ו'): לא ידעתי דבר כי נער אנכי, ואם כן נפרש
הראית, שמעת, או הידעת, כמו (ראשית מ"ב א') וירא יעקב כי יש שגר במצרים,
והדומים לו, או נפרש אשר עשתה, על השארת הנמצאת מישראל, מפוזרים בארץ מצרים,
וממנה ומשמעין ומנפתלי, שהיו שם בימי יאשיהו, כמו שאמר בדברי הימים (ב' ל"ד ו'):
ונערי

תרגום אשכנזי

ויהיט דוא / וואס ישראל / דיא פֿערזינדערטע / טהוט ? — ויא געהט אויף
יערען האָהען בערג / אונטער יעדען שאַטטיגען בוים / אונד בוהלט דאָזעלכסט .
(ז) איך שפּראַך / נאָכדעם ויא דים אַללעס געטהאָן האַטטע : קעהרע צו מיר
צוריק ! — ויא קעהרטע ניכט צוריק . דים וואָה איהרע שוועסטער / דיא טרייאַ-
גאָזע יהודה . (ח) איך ערוואָג דיא אומשטענדע דעם עהעברוכעם דער פֿער-
זינדערטען ישראל / יאָגטע ויא פֿאַרט / אונד גאָב איהר איינען שידעכריף ;
דענאָך פֿירטעט זיך איהרע שוועסטער / דיא טרייאַלגאָזע יהודה / ניכט / געהט
הין / בוהלט עבענפֿאַללס . (ט) דיא לייכטפֿערטיגע בוהלערין ! ויא בעזודעלט
דאָ לאַנד / בעגעהט עהעברוך מיט שטיין אונד האַלץ . (י) וואָ קעהרט / דער
(בעשטראַפֿונג ישראל'ס) אונגעאַכטעט / איהרע שוועסטער / דיא טרייאַלגאָזע
יהודה / ניכט מיט גאַנצעם הערצען / נור מיט פֿערשטעללונג / צו מיר צוריק /
שפּריכט דער עוויגע . (יא) דער עוויגע שפּראַך פֿערנער צו מיר : ישראל /

דיא

ב א ו ר

ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי / ואמר (שס"ט) אשר אספו הלויים שומרי הסף מיד
מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל . (הכ"ל) . משובה . ראה טעם המלה הזאת בדיאורי
לספר ישעיהו (מ"ז י"ד) . הולכה וכו' . לפירוש הראשון / פירושו / שהיתה הולכת היא
ולפירוש השני / כי עתה הולכת היא / ולא לקחה מוסר / כאשר גלו . (רד"ק) . על כל וגו' .
אזלין איכין על כל רמא מנטלא / ולתחות כל אינן ענוף / ופלחין אעין לעשותא . (הכשדי) .
(ז) ואומר וכו' . דברי האלהים : אף אחרי אשר הלכה ישראל / הבת השובבה / בשירות
לבה הרע / אמרתי לה : שובי אלי / ואשוב אליך ! והיא לא אבתה שמוע / אך נתנה כתף
סוררת . וחרא וגו' . כלומר / ראתה / שעשתה כל זה משונה ישראל / ולא שתה אל לבה /
והכתוב ספר הענין / אבל מן הכתוב כבין / מה שאינו כתוב / וכן פסוקים רבים במקרא /
כמו (משלי כ"ט ט"ז) : נגיד ספר תבניות וגו' / וזולתו / כמו שכתבנו בספר מכלול / בחלק
הדקדוק ממנו . (רד"ק) . בגודה . משקריא . (הכשדי) . וכעין זה תרגמתי אשכנזית .
(ח) וארא וכו' . מאמר האל : התבוננתי בגדל חטאי ישראל / אשר הלכה שיבבה בדרכיה
הנשחתים / וזנתה מאחרי / ללכת אחרי אלהים אחרים / ולכן גירשתיים מעל פני / והשלכתים
אל ארץ אחרת / כאשר יגרש איש את אשתו / אשר מנא בה ערות דבר / שיכתוב לה ספר כריתות /
ושלחה מביתו ; ובכל העונש הרע והמר / אשר ענשתי את ישראל / המורדת בי / לא יראה
אחותה יהודה / הבוגדת בי / אשר הייתי גואלה מני קדם / והשחיתה מעלליה / לעבוד אל
בכר / כעשרת השבטים / אשר גלו מארצם בעבור זה . ולא יראה וגו' . ולא דחילו משקריא /
דבית יהודה אחיהון / ואזלו / וטעו אף איכין . (הכשדי) . (ט) והיה וכו' . והוא מוקלילא
בעיניה טעוהא . (הכ"ל) . הנה ביאר מלת **מוקל** ענין קלות / וכן נמסר עליה
במסורה : לית ספר בקליותא / ועל דרך זה תרגמתי אשכנזית . וזחנף וגו' .
והיבת ית ארעא / וטעת עם פלחי אנכיה ואעיא . (הכשדי) . (י) וגם בכל וכו' .
בכל זאת / שראתה / שלחתי אחותה / לא שבה אלי בכל לבה / וזה קודם תשובת יאשיהו /
או אחר תשובתו / כמו שפירשתי למעלה / בפסוק ויאמר ה' אלי וגו' . (רד"ק) . וזאת וגו' .
ואף בכל דא / לא תבו לפולחני משקריא / אחיהון דבית יהודה / בכל לבהון / אלהן בשקרא
אמר ה' . (הכשדי) . (יא) ויאמר וכו' . אף על פי שחטאה משונה ישראל תחלה / הנה
אחותה יהודה הוסיפה לחטוא / עד שנחשבת אחותה ישראל כדקה כנגדה / ומוספת החטא
ביהודה הוא לבנות בית האל / להכניס שם פסיליהם ואילייהם / ולבטל שם עבודת האל /
לעבוד עבודה זרה בנית עצמו / כמו שנאמר באחו (מלכים ב' ט"ז י"ד וגו') / שזה לעשות

בבית

מִשְׁבֶּה יִשְׂרָאֵל הִלְכָהּ יָאֵל כָּל הָרָגְבָה וְאֶל־תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן
וְהַזְנִי־שָׁם : (ו) וְאָמַר אַחֲרַי עֲשֵׂתָה אֶת־כָּל־אֵלֶּה לִּי תִשׁוּב וּלֹא־
שָׁכַח וְתִרְאֶה וְחָרָא קִרִי בַגֹּדֶה אַחֲוֹתָה יְהוּדָה : (ח) וְאָרָא בִּי עַל־
כָּר־אֲדוֹת אֲשֶׁר נִאֲפָה מִשְׁבֶּה יִשְׂרָאֵל שְׁלַחְתִּיהָ וְאָתָּן אֶת־סֵפֶר
כְּרִיתָתֶיהָ אֵלֶיהָ וְלֹא יִרְאֶה בַגֹּדֶה יְהוּדָה אַחֲוֹתָה וְתִלְךְ וְתִזֶן גַּם־
הִיא : (ט) וְהָיָה מִקֵּל זְנוּתָהּ וְתַחֲנֹף אֶת־הָאָרֶץ וְתִנָּאֵף אֶת־הָאֶבֶן
וְאֶת־הָעֵץ : (י) וְגַם־בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁכַח אֵלֶּי בַגֹּדֶה אַחֲוֹתָה יְהוּדָה
בְּכָל־לֶבָהּ בִּי אִם־בְּשֹׁקֶר נִאֲם־יְהוָה : (יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי צִדְקָה

נפשה

ר ש י

אֲנִי־חַיִּים זֶלַע"ז (אִינוּוִיזִי"א כִּנ"ל כְּמוֹ יִשְׁעִי מ"ז ז' , וְלִקְמוֹן פֶּסוּק י"ד ,
וּבְהוֹשֵׁעַ ו' י"א , Invicieu. זל"א לֹא־סָטֵר הָאִפֶּט) : יִשְׂרָאֵל . עֲשֵׂתָה הַשְׁבָּתִים :
הוֹלֵכֶה הִיא . צְעוּדָה עַל אֲדוֹתָהּ קוֹד' שְׁגִלָּת' בְּיָמֵי חֲזָקִי עִם הוֹשַׁע בֶּן אִם . הוֹלֵכֶה
הִיא הוֹלֵכ' עַל כָּל הַר גְּבוּרָה : וְהַזְנִי שָׁם לַע"א . וְהַזְנִי כְּמוֹ וְתִזֶן י' יִתִּיר : (ז) וְחָמוּ.
עַל יָדֵי נְצִיחֵי עַמּוּס יִסּוּעַ בֶּן בָּאֲרִי וְשֹׁאֵר נְצִיחִים אֵלֶּי תִשׁוּב : וְתִרְאֶה צְעוּדָה אַחֲוֹתָה
יְהוּדָה כָּל זֶה . צְעוּדָה קֶשֶׁת מִמִּשְׁבֶּה : יִשְׂרָאֵל . שֶׁהִם רָאשׁוֹנִים לְקִילְקוּל וְלֹא
רָאוּ פוֹרְעָנוֹת לְלִמּוּד מִמֶּנּוּ וּלְשׁוֹב קְרוּיִין מִשְׁבֶּה : יְהוּדָה . שֶׁרָאֵה שְׁגָלוֹ חָלוּ וְלֹא
לְקַח מוֹסֵר קְרוּיִים צְעוּדָה : (ח) וְתִרְאֶה כִּי עַל אֲדוֹת וְגו' . נְקוּדוֹת טַעֲמֵי
מִקְרָא זֶה מִלְּמוּדֵי עַל פִּירוּשׁוֹ יִשְׂרָאֵל נִקְדָּ זֶקֶף מוֹבְדֵל מִשְׁלַחְתִּים שְׁלַחְתִּים נִקְדָּ זֶקֶף
גָּדוֹל לְעִנְיָנוּ וְזֶה פִירוּשׁ וְתִרְאֶה נִסְתַּכְלָתִי בִּי לִפְרַע מִמֶּנּוּ וְלִמָּה כִּי עַל כָּל אֲדוֹת
אֲשֶׁר נִאֲפָה מִשְׁבֶּה יִשְׂרָאֵל וְזֶה הִיא נְקֻמָּתִי שְׁלַחְתִּים מִעַל פְּנֵי וְלֹא יִרְאֶה צְעוּדָה
יְהוּדָה שֶׁרָאֵה צְעוּדָה שְׁלֹשׁ מִשְׁבֶּה לְתַת לִבָּהּ לְשׁוֹב : (ט) וְתִנָּאֵף אֶת־הָאֶבֶן .
וְטַעַת עִם פְּלַחֵי אֲבִי וְהָעִיָּה וְיוֹנָתָן הִרְגָּם מִקֵּל אֹתָהּ לִשְׁן קוֹלֶת מִדְּקִילָן צְעִינָהּ
טַעֲוֹתָהּ : (י) וְגַם כָּל זֹאת . שֶׁרָאֵה בְּקִלְקֵלָה פוֹרְעָנוֹת חֲבָרִים : כִּי אִם
בְּשֹׁקֶר . דּוּרוֹ שֶׁל יִשְׁאִי וְחָרָא עִנְיָנוּ שֶׁהִם נְדִיקִים וְהִם רַשְׁעִים הֵיוּ צָרִים
צוּרֹת שֶׁל ע"א עַל דְּלִתוּתֵיהֶם מִצְּפִנִּי חֲרָא עַל זוֹ וְחָרָא עַל זוֹ וְכִשְׁהִיוּ מִצְּפִנִּי ע"א
צוּדְקִין הֵם הַדִּלֵּת פְּתוּחַ וְלֹא הֵם מִכִּירִין בִּי : (יא) נִדְקָה נַפְשָׁה מִשְׁבֶּה
יִשְׂרָאֵל

מכלל יופי

אֵלֶּה ה' אֱלֹהִים הַנֶּה הֵאֵל הַשֵּׁאת וְדַבָּרָת ע"י עֲבָדָי הַנְּבִיאִים לְעַם הַזֶּה וּלְדוֹשְׁלִים לְאִמּוֹר שְׁלוֹם
יְהִי לָכֶם וְעַתָּה אֲנִי רוֹאֶה כִּי נִגְעָה חָרָב עַד הַכֶּפֶס וְאָמַר זֶה כַּמִּתִּים וְכִי הִזָּאת הָעִיר שֶׁאָמַר ת
לְהַבִּיא עֲלֶיהָ שְׁלוֹם וְהִיא עָתָה לְמַלְחָמָה אִם אֲמַרְזֶה כְּעוֹקֵץ עַל רֹעַ מוֹלֵךְ שֶׁנָּא בְּיָמֵי הָרַעַה וְהוּא
יִכְבָּא לְמַלְחָמָה וְלָרַעַה וְהַנְּבִיאִים אֲשֶׁר קִדְּמוּהוּ נִכְאָו שְׁלוֹם וְרַב טוֹב לְעַם יְהוּדָה וּלְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַּם
בְּצִוּוֹת ה' אֱלֹהֵי שְׁמִיחָתָם . וְאִם תִּרְצֶה לְפָרְשׁוֹ עֵינֶיךָ הַסֵּתֶה וּפְתוּי כִּדְג' לִי פִירוּשׁוֹ . אֵלֶּה ה' אֱלֹהִים הַנֶּה
קֶשֶׁת

א ג 3 1

ירמיה ג

בְּפִשָּׁה מִשְׁכָּה יִשְׂרָאֵל מִבְּגֵדָה יְהוּדָה : (יב) הִלֵּךְ וַקְרָאתָ אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צִפְנָה וְאָמַרְתָּ שׁוּבָה מִשְׁכָּה יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה
לֹא־אֶפִּיל פָּנַי בָּכֶם כִּי־חֲסִיד אָנֹכִי נְאֻם־יְהוָה לֹא אֲשׁוּר לְעוֹלָם :
(יג) אֲךְ דַּעֲיֹנֶךָ כִּי בַיהוָה אֱלֹהֶיךָ פָּשַׁעְתָּ וַתִּפְזְרִי אֶת־דְּרָכֶיךָ
לְזָרִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעְנָן וּבִקְוֵי לֹא־שִׁמְעָהֶם נְאֻם־יְהוָה : (יד) שׁוּבוּ
בָנִים שׁוֹבְבִים נְאֻם־יְהוָה כִּי אֲנֹכִי בָעֲלֹתִי בָכֶם וּלְקַחְתִּי אֶתְכֶם
אַחֵר מֵעִיר וּשְׁנִים מִמִּשְׁפַּחָה וַהֲבֵאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן : (טו) וְגִרְתִּי
לָכֶם

ר ש ״ ם

ישראל • נקחה ופטרה עזמה מן הדין שלא היה לה ממי ללמוד : (יב) הלך וקראת
וגו' • הלך כתרגמו חזיל ל' זווי כאן זיווהו לילך ולחזור עשר' השבטי' בימי יאשיהו
כמו שאמר למעלה שבטי יאשיהו נאמרו לו נבוא' זו וחזרו מקצת מהן בשמונ' עשרה
ליאשיהו • נפונה • א המקומו' שגלו שם לאשור : עני • רוגזי כן ת"י : (יג) פשעת •
מדרח • ותפזרי את דרכיך ל' זנות פיסוק רגלים למשכני אשה : (יד) שובבים •
חנוויישיי' ר' בלע' (לאסטר האפט כמו ג') שובבתם דרכיכ' מרוב כל שהית' בשלום
ועונג כמו שהו' חומ' הפורטי' ע"פ הככל (עמוס ו') השותים במזרקי יין (סס) : כי
חנכי בעלתי בכם • ונקראה' בשמי שאני ארון לכם ואין כבודי להני' אתכ' ביד חויבי :
(טו) לא יאמרו עוד ארון • כי כל כניסתכם תהא

קדושה

מכלל יומי

השא השאת ופתית את העם הזה עם ירושלים לאמר שלום יהיה לכם כי הם בטוחים צד"המק
אשר ביניהם שלא תבא עליהם רעה ושלא יגלו מארצם כמו שגלו עשרת השבטים וכמו שאמר א
תבטחו א דברי השקר לאמר היכל ה' היכל ה' תמה ועשם ההסתה כמוויסתה' את דוד
להענישם על תטאתיהם ל"ט : (יא) רוח נק, שרש נחת וכו' תאר וענינו הזכות והבהירות
כמו דודי נח ואלוה' נח ומלכ' או יהיה ענין יובש כלומר רוח יבש מן והשביע בנחתו' כפסך כלומר
שיבש הארץ ויחרבנה : שפיום • ענינו גיבה ופירוש • כשיבש האויב עליהם יבא כמו רוח נח
העובר על שפיים כמו להרים והגבעות או כמו רוח ההולך במדבר שבלה המקומות יעבור הרוח
מאין מוכע כן האויב בא מאין מוכע אותותיו זה דרך בא דרך בת עמי : ולא להבדל, פתח בסוף
פסוק ענין ברירה ופירוש זה הרוח אינו להיטיב להם כמו רוח שזורים בו התבואה ומבררי' אותה
מן המון ע"י הרוח וזהו שאמר אחר כך רוח מלא מלא יבו' לי וגו' : (יג) רוח מלא, ענין
חזק כלומר יבא הרוח מלא בכל כחו וכן על הדרך הזה מלא ידו בקצת ופירוש רוח חזק ייתר
מלא מרוח שהו' לזרות ולהבדל : יבוא לי, מאמר הנביא במקום ישראל : (יד) הליון, ענין
השקידה על הענין תמיד כי כן נמצ' בלה"ק לשון ליבה בזה הענין כמו ובהמרות' תלן עיני בדיארו
ילין עין ודומים להם כי אין ענינם ליבת הלילה לבד אלא השקידה תמיד וכו' פיעל עומד •
ובמכלל בא לנקבה בלשון זכר ולא שיהי' זה נופל על זה אלא בכל אחד מהם דבר כסתר נופל ולא
פירש אותו דק ד' • ובפירוש ימה שאמר תלן לשון זכר וכו' מדרב כנגד נקבה וכו' ירושלים כבד
פירשנו כי כשמדבר הנביא כנגד כ"י ידבר פעם לשון זכר פעם לשון נקבה הנקבה כנגד הנכסה
והזכר כנגד העם וכן כשמדבר כנגד ירושלים : אונן • ענין שקר ובמכלל בו' נחה מענין עמל
ואון

דיא פֿערווילדערטע , האָט זיך געדעכטער געמאַכט , אַלס יהודה , דיא טרייאַ
לאָזע . (יב) געה'הין , רופֿע פֿאַלגענדע וואָרטע נאָך נאָרדען ! שפּריך : קעהרע
ווידער , פֿערווילדערטע ישראל — זאָ דעם עוויגען וואָרטע ! — מיין צאָרן ענטֿ
ברענגע ניכט איבער אייך ; איך בין גנעדיג , שפּריכט דער עוויגע , טראָגע ניכט
עוויג גראַלל נאָך . (יג) ערקענגעט נור איירע וינדען ! איהר פֿילעט פֿאַם עוויגען ,
איירעם גאָט , אַב , גינגעט , אויף מאַנגיגֿאַלטיגען וועגען , אינטער יעדען
שאַטטיגען בוים , פֿרעמדען נאָך , געהאָרעטעט מינער שטימע ניכט , שפּריכט
דער עוויגע . (יד) קעהרעט ווידער , פֿערווילדערטע קינדער ! שפּריכט דער
עוויגע , איך נעהם' אייך ווידער אויף , פֿיהר' אייך איינען אויס איינער
שטאָרט , צווייאַ אויס איינעם געשלעכטע — ברינג' אייך נאָך צוין צוריק .
(טו) איך

ב א ו ר

בבית המקדש מונח , דמות המונח , אשר בדמשק , ונטל עבודת מונח ה' , ויסגור את
דלתות בית ה' (דברי הימים ב' כ"ד) , ונאמר (שם כ"ט ז') ויכבו את הנרות ,
וקטורת לא הקטירו , ונאמר עליו (מלכים ב' ט"ז ג') : וגם את בנו העביר באש כתועבות
הגוים וגו' , וכן במנחה נאמר (שם כ"א ג') : וישתחו לכל כנא השמים , ונאמר (דברי
הימים ב' ל"ג וי"ו) : והוא העביר את בניו באש , בניא פֿן הכוס , ועוקן ויכחשוכישק , ועשה
אוב וידעוני , הרבה לעשות הרע בעיני ה' , להכעיסו , ונאמר עליו (מלכים ב' כ"א י"א) :
הרע מכל אשר עשו האמורי אשר לפניו , וישטיא גם את יהודה בנילוליו , ונאמר (שם ט"ז) :
וגם דם נקי שפך מנחה הרבה מאוד , עד אשר מלא את ירושלים פה לפה . (רד"ק) . נפשה
דאה טעם המלה הזאת בניאורי לספר ישעיהו (מ"ו ב') . (יב) הלוך וגו' . אזיל , ותתכני
ית פתגמיה האילין , בארע ציפונא . (הכשדי) . צפונה . הכוונה פה על ארץ (מעדיען)
ומדינת (מעוּפּאָטאַמיען) , אשר הגלה שם שלמנחסר מלך אשור את עשרת השבטים ,
והן מורחית נטויות לארץ ישראל , וראה בספר מלכים ב' (י"ז וי"ו) , ועוד במקומות אחרים
בספרי הקודש . לא אפיל וכו' . לא אשליח רוגזי בכון , ארי מסני למעבד טבוון אנא , אמר
ה' . (הכשדי) . פני . פירוש , כעסי , כמו (ויקרא כ' ה') ושמתי אני את פני באיש
ההוא , פני ה' תלקס (איכה ד' ט"ז) , והדומים להם . (מדברי רד"ק) . כי וגו' . רוצה
לאומר , כי אף על פי שטאתם , והייתם חייבים כלים , אני חסיד , כמו שאמר במדות האל
(שמות ל"ד וי"ו) : ורב חסד , והחסד הוא יתרון הטובה , יותר על הראוי . (הכ"ל) .
(יג) אך וכו' . אך קודם שאשיבך אלי , בריך שתדעי עוונך , ותכירי בעצמך , על מה
הגליתיך , כי בך' אלהיך פשעת , וכיון שתכירי זה , תשובי אלי , ואשוב אליך . (הכ"ל) .
כי בה' וגו' . ארי בנימרא דה' אלהיך מרדת , וק'לקילת ית אירחתך , אתחברת לעממא ,
פלאי טעווא , תחות כל אילן ענוף , ולמימרי לא קבילתון , אמר ה' . (הכשדי) .
וחפזרי וכו' . כי לא עבדת עבודה זרה אחת לבדה , אלא פזרת את דרכיך לזרים , לזה ולזה ,
כמו שאמר (למעלה מזה ב' כ"ח) : כי מספר ערך היו אלהיך יהודה . (רד"ק) . ועל פי
זה תרגמתי אשכנזית . ובקולו וגו' . כי הייתי מתרה בכס תמיד , על ידי בניאי , ולא
שמעתם . (הכ"ל) . (יד) כי אנכי וכו' . ארי אנא אתרעיתי בכון . (הכשדי) . ועל דרך
זה מתורגם בל"א . וזה לשון רד"ק ז"ל : ,, כלומר , אבעל בכס , אחר שגרשתי אתכם ,
ואדוני אני ז"ל פירש בעלתי , קנתי , לפי שהוא קשור בצי"ת , וכן (להלן ל"א ל"ב) : ואנכי
בעלתי בם כאוס ה' , ודמה אותו כן בזה הענין , בלשון ערבי . " וראה בדברי ר' שלמה ז'
מלך בזה . ולקחתיו וגו' . ידוע , כי לא עלו כל עשרת השבטים לירושלים , בימי כורש מלך
פרס , רק מעט מהרבה , ורובם נשארו בארצות , אשר כושבו שמה , ובני בתים , ונטעו
גנות וכרמים . (טו) ונחתיו וכו' . ואמני עליכון פרנסין , עבדי רעותי , ויפרנסון יתכון
במדע

תרגום אשכנזי

(טו) איך געב' אייך פֿירסטען נאָך מיינעם זין , דיין אייך מיט ערקעננטניס , מיט פֿערנונפֿט רעגירען . (טז) דאָן , וואָן איהר אייך מעהרעט , פֿרובטבאָר ווערדעט אים לאַנדע — אין יענען צייטען , שפּריכט דער עוויגע , זאגט מאָן ניכט מעהר : „דעם עוויגען בונדעסלאַדע !“ בעהערציגעט עס ניכט , ערוועהנעט דעססען ניכט , דענקעט ניכט דאָראַן — דיס געשיהעט דאָן ניכט מעהר .

(יז) צו יענער צייט נעננעט מאָן ירושלים : דעם עוויגען סתראָן ; איהר שטרעמען אַללע נאָציאָנען צו , דעם עוויגען צום רוהמע , וואָנדעלן ניכט מעהר אין איהרעם בעזען הערצענס דינקעל . (יח) אין יענען טאָגען פֿעראייניגעט זיך יהודה'ס הויז מיט דעם הויזע ישראל , קאָממען צוזאָממען פֿאַם נערדליכען לאַנדע אין דאָן לאַנד , דאָן איך איהרען פֿעטערן צום בעזענע גאָב . (יט) איך דאָכטע עה'דעם שאָן : וויא זאָלל אונטער אַנדערע עררענועהנע איך זיך זעצען ? — דרום גאָב איך זיך איין אַנפֿוטהיגעס לאַנד , איין ערבע , נאָך דעם דער פֿעלקער מענגע ליסטערן וואָר ; זיין , דאָכט' איך , זאָללעטעס דוא פֿאַטער מיך נעננען , ניא פֿאַן מיר ווייכען . (כ) אונד דאָך — וויא עהעפֿרויא איהרעם מאָנע אונטרייא ווירד

ב א ו ר

צמדע ונחוכמא . (הכשדי) . רועים וגו' . הס עזרא , נחמיה , ויתר אשני כנסת הגדולה , אשר שרתה עליהם רוח הקדש . כלבי וכו' . שירעו אותם כלבי וספני , לא כרועים הראשונים זהם מלכי ישראל ויהודה , שהיו מדריכים אותם בדרך רעה , לעבוד עבודה זרה , אבל אותם הרועים , שהתן להם בזמן הנסועה , ירעו אותם דעה והשכל , והרועים הם פרנסי ישראל . (מדברי רד"ק) . (טז) והיה וגו' . כלומר , אף על פי שתרבו , ופריתם בארץ , לא יקנאו בכס הגוים , שיבואו להלחם בכס , ותצטרכו ללכת למלחמה , וארון האלהים עמכם , כמו שהיה מנהגם , שהיו מביאים הארון למלחמה , ונימים ההם לא יצטרכו לזה , כילא יהיה להם מלחמה עוד , וזה אמר , לא יאמרו , ולא יעלה על לב , ולא יצרכו בו , ולא יפקודו , ולא יעשה עוד , כלומר , לזה הדבר , להוציא למלחמה . (יז) בעת וכו' . בעידנא ההיא יקרון לירושלם : אחר בית שכינתא דה' , ויתחזק למלחמה בה כל עממיה , לשמא דה' , לירושלם , ולא יצרכו עוד בחר הדבור לבהון ציפא . (הכשדי) . יקראו וגו' . אין צריך לומר , שלא יבאו הגוים על ירושלים , להלחם , אלא יקראו אותה כסא השם , ונקוו אליה הגוים , לשם ה' , לעבדו , לא להלחם , ומה שאמר לירושלים , אחר שאמר אליה , רוצה לומר , שיאמר אחד לחבירו , כלך לירושלים , ולא ילכו עוד אחרי שרירות לבם הרע , לא ישראל , ולא הגוים . (רד"ק) . שרירות דאיה טעם המלה הזאת בביאור רמב"ם ז"ל לספר דברים (כ"ט י"ח) . (יח) בימים דההמה וכו' . ביומיא האינזן יתחברין לבית יהודה עם בית ישראל , וייתן כחדא מארע ציפויא לארעא , דאחסיניית ית אבהתכון . (הכשדי) . מארע צפון . כמו שכתבנו , כי עשרת השבטים בארץ צפון , כלפי מזרח , מהלאה לצבל . (רד"ק) . (יט) ואנכי אמרתי וגו' . דברי האלהים : מימי קדם חשבתי : איך אשיש אתכם , בני ישראל , עם בגולה , בין יתר בני האדם , כעמים אחרים ? ועל כן נתתי לכם ארץ זבת חלב ודבש , מחמד עיני כל הגוים , אשר בה חשקה נפש כל בנאותיהם , ואמרתי : מעתה תקראו לי : „אבני אתה !“ ולעולמי עד לא תעזבו את עבודתי ויראתי ; אך אתם בנגדתם בי , המשיב אתכם בטוב , כאשר תזנה אשת זנוכים מאחרי אלוף נעוריה , אהבה בכל לבו . כן שיעור המקרא הזה והבא אחריו לפי עומק פשט המאמרים , וכן ביאר רש"י ז"ל , ועל פי זה תרגומי אשכנז , ולרד"ק ז"ל ולמחרת הקשדי דרכים אחרים בזה . ואומר וכו' . ואמריק

וירבוי

לכם רעים כלבי ורעו אחכם דעה והשכיל : (טו) והיה כי תרבו
ופריתם בארץ בימים ההמה נאם יהוה לא יאמרו עוד ארון ברית
יהוה ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד :
(יז) בעת ההיא יקראו לירושלם בסם יהודה ונקוו אליה כל
הגוים לשם יהוה לירושלם ולא ילכו עוד אחרי שררות לבם
הרע : (יח) בימים ההמה ילכו בית יהודה על בית ישראל ויבאו
יחדו מארץ צפון על הארץ אשר הנחלתי את אבות כם : (יט) ואנכי
אמרתיו איך אשיתך בבנים ואהן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות
גוים ואמר אבי תקראו תקראי קרי לי ומאחרי לא תשובו חשובי ק' :
(כ) אכן בגדה אשר מרעה בן בגדתם בי בית ישראל נאם יהוה :

(בא) קיל

ר ש " י

קדושה ואשכון זה כאילו הוא ארון : יפקדו • כמו יזכרו : ולא יעשה
עוד • מה שנעשה בו כבר נשילה שהזיחוהו במלחמה עם פלשתים זימני עלי
(שמואל א' ד') : (יז) ונקוו • ונקצו לשון מקוה מים : שרירות • לשון
רחייה כמו אשורנו (מדבר כ"ד) : (יח) ילכו בית יהודה על בית ישראל •
עמם יתחברו ויתוספו עליהם להיות ממלכה אחת : (יט) ואנכי אמרתיו •
בלבי ולכן הנחלתי לאבותיכם : איך אשיתך בצנים • אה עדתי ואומתי בתוך
שאר בני מעורבם בין העובדי כוכבים לפיכך ביררתי מנה יפה ואהן לך הרץ
חמדה צבי צבאות גוים כל צבאות גוים : (כ) אכן • אבל אתם לא עשיתם

מחשבותי

מכלל יופי

ואן ובאה ה' ונחה כמו עולתה ועולתה פעם נחה פעם נעה : (טו) און, ענין עמל ויגיעה
וכער כמו עמל ואון : (טז) לגוים, הלמ"ד במקום בעבור כלמ"ד אמרי לי אחי הוא • וטעם
הנה כלומר ומה הוא הקול המגיד שאומר בעבור הגוים כי הנה הם : נצרים, עם עיוסוים
א נכבד כאשר לרבי יונה והריק"ם : [ורש"י פירש כוברים נותני עזר עליהם • וגם נכון לפרשו
כמו שומרים כמו שאמר בשומרי שדי היו עליה מסניב • ויונהן תרגם כמו כוברים בני"ת שתרנס
משירות עממין חטופין ותרנס לא תבצר לא תקטף ל"ט] : (יז) כשמרי שדי, כמו
שדים או שדות ובא בחסרון מ"ם כמו וקדע לו חלוצי שה' כמו חלוצים וחשופי שם כמו וחשופים
והדומי להם או היו"ד תמורת הה"א והו' כמו שדה אבל י"ת לשון רבים כנטרי קקלן • ופירוש
עליה על ירושלים ר"ל סניב לה בסמוך כמו ועליו מטה מכסה והדומים להם : בי אותי מרתה,
אותי פירשו דברי על יד הנביאים כי דברו כמו עצמו וכן ממרים הייתם עם ה' פירש את פי ה'
כי לשון מרי יקשר במלת את עם דבר כמו מרייתם את פי ולא מרו את דברו כי ענין מרי ה' שנות
והחליף הדבר והמזה או יהיה פירוש אותי כמו כי יבא בקשר הבני"ת כמו כי מרו בך וימרוני :
(יח) עשו, מקור והוא במקום עבר כאן אמר עשה או עשו : (יט) מעי מעי, כן דרך
הנביאים

ירמיה ג

(כא) קול על־שפיים נשמע קמץ בוק בְּכִי תִהְיוּנִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי
הָיוּ אֶת־דִּרְכָם שָׁכְחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם : (כב) שׁוּבוּ בָנִים
שׁוֹבְבִים אַרְפֶּה מִשׁוֹבְתֵיכֶם הִנֵּנוּ אֲתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ :
(כג) אֲכֵן לִשְׁקָר מַגְבֵּעוֹת הַמֶּזֶן הָרִים אֲכֵן בִּיהוָה אֱלֹהֵינוּ תְשׁוּעַת
יִשְׂרָאֵל : (כד) וְהַבִּשְׁת׃ אֲכָלָה אֶת־יָגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ אֶת־
צֹאנֵם וְאֶת־בְּקָרָם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם : (כה) נִשְׁכַּכְרָה
בְּבִשְׁתֵּנוּ וְתִכְסְּנוּ כָל־מַחְנוּ כִּי לִיהוָה אֱלֹהֵינוּ חָטְאוּ אֲנַחְנוּ וְאֲבוֹתֵינוּ
מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ :

ד (א) אם

ר ש " י

מוחשנתי כי אם כמו חשה שבוגדת מרעה על שחינו יכול להספיק מזונותיה כן
בגדתם כי המספיק לכם כל טוב כך מדרש אגדה : (כא) על שפיים נשמע *
קרוצ הוא להשמע : (כב) הננו אחתנו לך * הנביא מלמדם להתוודות ולומר
כן הננו אחתנו לך חכן לשקר וגו' וקצת חכלה וגו' נשכזה בצשתינו כל
זה לשון תפלה שהנביא מלמדם לומר : אחתנו * חחנו : (כג) חכן לשקר
שמרנו * מגבעות והמון הרים שעבדנו עבודת אלילים שם : חכן * צאמת :
(כד) והצשת * ע"א שעסקנו בה כמה דאחא חמרו ויזכרו לצשת (הושע ט') היא
חכלה אחת יגיע אבותינו בעון עבודתה היום יגיענו לבז :

ד (א) אם

מכלל יופי

הנביא והכואבים לכפול דבריהם וכן ראשי ראשי : אוחילה , מענין תוחלת ופירושו אחרתי
שאחז תוחלת למעי כי עדיין יקו העוב אע"פ שהם עתה ברע והנה קירות לבי הומה לי ולא אוכל
להחריש ולשתוק משאנתי והמיתי * אויבי' מענין חיל כיוצא ויהי' יחל ויחל בע"א כלומר אחז
חיל למעי ברוב דאנתי והמיתי * או פירושו אכאב ואחיל מכאב מעי ומכאב קירות לבי : קירות
לבי , בא בדרך ההשאלה ואמר לבי מפני שהלב יש בו דפנות וחללים : שמעת נפשי , אומר נפשי
ולא אומר אזני כי עדיין לא שמעו אזני כי עדיין לא בא האויב אבל נפשי שמעת ובנבואה ידבר
בנבואה נפשו כלומר את נפשי גרמת לי שלא אוכל להחריש כי את שמעת קול שופר וגו' * וכתוב
שמעתי ביו"ד ואחד הוא עם הקרי כי שמיעתו היא שמיעת הכפש : (כ) נקרא , ענין מקרה
אע"פ שה' בא"ק : שדרו אהלי , בשורק : (כב) סכלים , ענין טפשות : (כג) והנה תהו
ובהו , בחרנומו נדיא וחרובא : ואל השמים , כמו ואת וכן אספרה א חק כמו את חק וירדפו
א מדין כמו את מדין והדומים להם : (כד) החקלקלו , בהכפל הפ"ת והוא מענין קלקול
בדברי רבותינו ז"ל שהוא מענין ההרס וההשחתה כמו שאמרו כל המקלקלים פטורים * ור' יונה
פירשו לשון חנועה בענין הקלות וכן הריק"ם כלומר רעזו מרוב קלותם כי כנדותם יעמידם :
(כו) והנה הכרמל המדבר , פי' הכרמל שהוא מקום תבואה ועץ פרי ראיתי אותו כמו המדבר
ומה שמך הערים לכרמל שאמר עריו לפי שהערים סבת הישיב' בהם שדות וכרמים ועץ פרי
יהם בקראים בכלל כרמל : נחצו , מבנין נפעל ענין נתינה והרים' : (כו) שפטה , שם :
(כה) תאבול

ווירד, וזא ווארדעט איהר, הויזשראל'ס, מיר אונטרויא, שפרייט דער עוויגע. —
 (כא) אבער נון ערטענען שטיממען אויף דען היגעלן, ישראל'ס זעהנע פלעהען
 וויינערליך; דען ויא קריממען איהרען פפאר, פערגאסען דעם עוויגען, איהרעם
 גאטטעם. (כב) קעהרעט ווידער, פערווילדערטע קינדער, איך היילע אייך
 פאן איירער פערווילדערונג; „היר זינד וויר, קאממען צו דיר — דוא, עוויגער,
 „כיסט אונזער גאטט! (כג) אַך! טאנד וואר דאן געטיממעל אויף היגעלן,
 „אויף בערגען; נור פאן דיר, עוויגער, קעממט ישראל'ס רעטטונג. (כד) שענדליכער
 „געצענדיהנסט פערזעהרמע אונזער פערטער ערווערב, פאן אונזער יוגענד פאן;
 „איהרע שאאפע, איהר רינדפיה, איהרע זעהנע, איהרע טעכטער.
 „(כה) אַ לאסט אין אונזרע שאנד' אונס היילען, אונזרע שמאך דעקקע אונס!
 „וויר וינדינטען דעם עוויגען, אונזערם גאטט, וויר אונד אונזרע פערטער, פאן
 „יוגענד פאן, ביס אויף דזען טאג — געהארטען דעם עוויגען, אונזערם
 „גאטט, ניכט. —

ד (א) וויללסט

ב א ו ר

„רבוני! „תזלין קדמי, ומצח פולחני לא תתובין. (הכשדי) • (כ) אכן וגו'.
 זכן כמה דמסקרא אתתא בצעלה, כן שקרתון במימרי, בית ישראל, אמר ה' • (הכ"ל).
 (כא) קול וכו'. מפה צד סוף הפרשה כייר המליץ הקדוש את תשובת בני ישראל, אשר
 חטאו לה' אלהיהם, ומה נעמו אמרתיו בזה, מה מתקו למשכיל, מבין נפות המליצה!
 (כב) שובו וגו'. דברי האל • ארפה משובותיכם • חני, ה', רופא לכל בשר, ארפא
 אתכם מרוע תכונות נפשותיכם, ואברא לכם לב טהור, ככון לעבודת בוראכם, המזילכם
 מכל רע • הגנו וכו'. דברי ישראל, עד סוף הפרשה • אחנו — אתה • השתמש המליץ
 הקדוש בזה בלשון נופל על לשון (פארנאמאזיא) • (כג) אכן וגו'. זכן, לשקרא
 פלחנא על דמתא, ולא להנאה אתרבישא על טוריא; ברס במימרא דה', אלהנא, פורקן
 ישראל • (הכשדי) • לשקר וכו' • יתורו, ויאמרו, לשקר עבדנו עבודה זרה, כי לא
 הועילה לנו, כי העבודה הזרה היו עובדים על ההרים ועל הגבעות, לפיכך אמר, מנבעות
 המון הרים, ופירוש מנבעות, התשועה, שהיינו מקווים מעבודת הגבעות, לשקר היא,
 כי אין תשועת ישראל, כי אם בזה' אלהינו • (מדברי רד"ק) • המון הרים • פירוש,
 התשועה, שהיינו מקוונים מעבודת הגבעות, שהיינו עובדים עליהם, לשקר היא, וכן
 ההמון, שהיינו מתקננים בהרים, לעבוד שם עבודה זרה, לשקר הוא • (מדברי הכ"ל) •
 השועות ישראל • לפי שעינו עליהם לטובה, כשילכו בדרכיו, וזמרים תמיד • (הכ"ל) •
 (כד) והבושות • עבודת אלילים ועצבים, שהיא בושת לנעלי שכל ותבונה • יגיע • חיל
 האדם ורכושו, שהוא יגע לאספו, כמו (ישעיהו מ"ה י"ד) יגיע מצרים, ודומיו • מנעורינו
 וגו' • רוצה לאמור, כי אנחנו ראינו מנעורינו, כי יגיע אבותינו נאכל בעובי • (רד"ק) •
 (כה) גשכבה וכו' • לה', הרחום וחנון, הצדקה, ולבו בושת הפנים, כי מרדנו בו,
 המטיב לנו, כרוב חסדיו, ועל כן נתכסה בנשתנו, כאשר יתכסה איש בשמלתו, אשר הוא
 שוכב עליה • ועל פי זה מתורגם אשכנזית • ודיבור לבישת חרפה וכלמה רגיל הוא בספרי
 הקדש, כמו (תהלות ק"ט כ"ט) ילכשו שוטני כלמה ויעטו כמעיל בשתם, איבינו אלביש בושת
 (שם קל"ב י"ח), ודומיהם • והכסנו כלטחנו • על דרך ובושת צני כסתני (תהלות מ"ד
 ט"ז) • (רד"ק) • מנעורינו וגו' • פירוש, מנעורינו עשינו הרע, כמו שראינו לאבותינו •
 (הכ"ל) • ולא וכו' • ולא קנילנא למימרא דה' אלהנא • (הכשדי) •

ד (א) אם

תרגום אשכנזי

ד (א) ויילסט דוא , ישראל , צוריקע קעהרען , שפרייט פער עוויגע , זא קעהרע צו מיר צוריק ! אונד ריימסט דוא דיינע גרייטע פאן מיינעם אנגעזיכט הינווען , זא ווירסט דוא נייכט פליכטיג ווערדען . (ב) שווערסט דוא : זא וואהר אדער עוויגע לעבט ! און ווארהייט , גערעכטיגקייט אונד טוגענד : זא ועגנען פלקער זיך מיט דיר , ריהמען זיך דיינער . (ג) פירואהר ! זא שפרייט דער עוויגע צורען מעננערן יהודה'ס , צו דען איינוואהנערן ירושלים'ס : פאכעט אייער פערל אורבאר , זעט נייכט אונטער דארנען ! (ד) ווייהעט אייערן זינדעס עוויגען , שאפפערט אייער הערצען פארהויט וועג , איהר מעננער יהודה'ס , ירושלים'ס אייג

ב א ו ר

ד (א) אב וגו' . אס תתב , ישראל , לפולחני , אמר ה' , תתקבל תיבתך , עד לא תתקיים גזירתך . (הכ"ל) . תשוב וכו' . אס תתורו בדברים האמרים , ותשובו אלי , אני אקבל אתכם בתשובה , ותשובו , ולא תגלו מארצכם . (ד"ק) . ואם תסיר וגו' . ואם תעדי שיקנך מן קדמי , לא תיטלטל . (הכש"ל) . מפני . רוצה לאמור , בכל מקום , שהם בארצכם , השיקנים והגילולים , כי בכל מקום שהם , הם לפני , ויותר בארצכם , שהם מקים קיבול רוח עליוני , ויותר בהמ"ק , ששמו שם השיקני . (מדברי ד"ק) . ולא . הו"ו כטעם או , לתשובת התנאי , כמו (ויקרא כ"ו ג') אס בחוקותי תלכו וגו' , ונתתי גשמים בעתם , והדומים לו . חנוד . כלומר , לא תגדו מארצכם . (ד"ק) . (ב) ונשבעת וגו' , אס תקיים בשמי : קיים הוא ה' ! "נקיטא , בדינא ובזכותא : ויתברכו עממיא בישראל , וביה ישתחוו . (הכש"ל) . חי ה' וכו' . לא כמו שאתם נשבעים עתה , שאתם נשבעים בשם ה' לשקר , כמו שאמר (להלן ה' ב') : ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו , ומה שאמר באמת , במשפט ובצדקה , פירש אדוני אבי ז"ל , באמת , כשתדע , שהם באמת , במשפט , כשתחייב מן הדין נשבעה , ובצדקה , שאתם תכיר , שהמשפט אינו בצדקה , לא תקבל הנשבעה , ויתכן פירוש ונשבעת , כמו (דברים י"ד כ') ונשמו תשבע , כי השבע' בשם ה' היא כבוד והדר למי , שייראנו ויעבדנו בלב שלם , השבעה בדבר , שידמן לו , להשבע , היא מנוה , הרי הוא כמי שמהללו ומגדלו , כשנשבע בשמו , כמו שדרך העולם , להשבע , במה שיאהב יותר , כמו נפשו וראשו , ובן הנביאים היו נשבעים תמיד בדבריהם , ולא כל אדם ראוי להשבע , אפילו באמת , לא יראי השם ואוהביו , לפיכך אמר : באמת במשפט ובצדקה , וכן אמר בתורה (שם) : את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ונשמו תשבע , ופירשו רבותינו ז"ל : כשהיו נך כל המדות הללו , ראוי לך להשבע בשמו , ואם לאו , אי אתה ראוי להשבע בשמו . (ד"ק) . והחברכו וגו' . פי עדיבא זמן , שאפילו שאר הגוים יתברכו בו , ויתהללו בו , ולא באלילים , ויתכן לפרש כנוי בוש לישראל , כלומר , אס תעשה כל זה , יתברכו הגוים בך , כמו שכתוב (ראשית כ"ד ד') והתברכו בורעך כל גויי הארץ , ומה שאמר ונשבעת לנוכח , ואמר בו , שלא לנוכח , כן דרך המקרא במקומות רבים . (הכ"ל) . והנה הכש"ל הככים לדעה האחרונה , כמו שהזכרתי דבריו . וכן תרגומי אשכנזי . (ג) נירו וכו' . ענידו לכן עובדין טבין , ולא תבעין פורקן צמדין ! (הכש"ל) . ניר . הניר הוא חרישת השדה , קודם הזריעה , ובחרישה היה עקרו הקונים והעשבים הרעים מן השדה , ויהיה ראוי לזריעה אחר כך , והמשל הוא שייטיב את לבם , להניח את דברי השם , ולקבלם בלב נכון , והוא כחוש האדמה , לקבל הזרע , לא שיאמרו בפה , נשמע את דבר השם , ולבם לא נכון עמו , כמו שאמר למעלה (ג' י"ד) לא שבה אלי בכל לב כי אס בשקר , זהו פורע אל הקונים , שלא ינחם . (ד"ק) . וראה טעם תרגומי בביאור החכס"ר איצק אייכעל ז"ל לס' משלי (י"ג כ"ג) , ובביאור ס' מגנה טהור' (הושע י"ב) . (ד) המולו וגו' . זאת היא מילת הלב , ופירושו לפני , והסירו ערלות לבבכם . (ד"ק) . ואנכי תרגומי אשכנזי כפי הענין וכפי הנאות בלשון ההיא . לה' וכו' , תובו לפולחנא דה' , ואעזו

ד (א) אִם-תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל, נָאִם-יְהוָה אֱלֹהֵי הַתְּשׁוּבָה וְאִם-תִּסָּר
שְׁקוּצָה מִפְּנֵי וְלֹא תִגְדֹּר : (ב) וְנִשְׁבַּעְתָּ הַיְּהוָה בְּאֵמֶת בְּמִשְׁפָּט
וּבְצִדְקָה וְהִתְבָּרְכוּ בּוֹ גּוֹיִם וּבּוֹ יִתְהַלְּלוּ : (ג) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה
לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיְרוּשָׁלַם גִּירוֹ לָכֶם גִּיר וְאֶל-תּוֹרְעוֹ אֶל-קָצִים :
(ד) הַמְלִיל לַיהוָה וְהָסֵרוּ עֲרִלּוֹת לְבַבְכֶם אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם

פן

ר ש י

ד (א) אם תשוב ישרא • בתשובה זו אלי תשוב לכבודך וגדולתך הראשונה :
ואם תסיר • שיקוניך מפני אז לא תגוד לנחת צולה : (ב) ונשבעת
חי ה' בחמת • כשתשבע בשמי תשבע בחמת ולא כאשר עתה שכתוב צבם (ל"ק
ה') חי ה' יאמרו חכן לשקר ישבעו : והתברכו בו גוים • אם תעשי כן אז
יתברכו בישראל הגוים כל גוי ואמר לבנו תהא כפלוני ישראל : יתהללו • יגידו
שבחם ד"א יתהללו מי שיוכל להדבק בישראל יתפאר בדבר פורוונטי"ר בלע"ז :
(ר"ל פאיר וואנטער Fair vanter בל"א זיך ריהמן , וכן יסעי"מ"ה כ"ה) :
(ג) כי כה אמר ה' וגומר • גירו לכם גיר • הוו למידים מעובדי אדמה
שגרים אותה צימי הקיץ להמית שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוים צעת
הזרע בחורף אף אתם הטיבו מעשיכם צטרם תצא אליכם הרעה שלא תהא
תפלתכם גומאשת כשתנעקו : ואל תזרעו אל קוים • ואל תהי נעקחם לפני
מתוך הרשע כי אם מתוך תשובה שלא תהיו דומים לזרע בלא גיר והיא
גהפכת לקוים קרדונ"ש בלע"ז : (שארדאנגס Chardons בל"א דיסטלין וכן
שמות כ"ה' , ובשבת קמ"ד ז') : (ד) המלו לה' • צטרם תהא חמתי כאש

זהו

מכלל יופי

(כח) חאבל , תשחת וכן אכל תירוש נשחת : זמחי , מלעיל עבר מהקל ענין מחשב : (כט)
פרש , נקרא כן לפי שהוא מפריש הסוס במגפיים שברגליו להריץ אותו מענין וכפועני יפריש
זהו לשון יסיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור : ורמה קשת : יורה הסנים בקשת :
ברחת כל העיר , בורחים כל אנשי העיר וכן אמר וכל הארץ באו מנרימ' והדומים לו ואינו
אומר על עיר מיוחדת באמרו כל העיר לא ר"ל כל אנשי עיר ועיר : בעבים , י"מ ענין עובי
כלומר ביערים העבים והמסובכים באילנות להסתתר שם וכן ת"י עלו למערק בחורשיא ותרגם
יער חירשא כן פ' בשרש עוב פ' במקומות הגבוהים כעבים על דרך הפלגה :
ובבפים , פרגים סלע כיפא : כל העיר עזובה , רוצה לומר כל עיר ועיר כמו שפירשנו לפיכך
אמר ואין יושב בהן איש : (ל) ואח שדוד , בא לנקבה בלשון זכר ולא שיהיה לשון זה נוסף על
זה לא שבענין כ"י דבר לשון זכר כנגד העם ולשון נקבה כנגד הכנסה והכל אחד : כי תקרעי ,
כאלו קורעת עיניה מרוב התמדתה לכסול עיניה : בפוך , הוא הכסול השמור : חתיפי ,
כלומר מתקשטי ותראי עמך שאת יפה בעיני העוננים : ענבים , ענין אהבה ומשק וכן ת"י
קצו בך רחמיק וכן ותענבי על מאהציה והדומים לו בזה הלשון ענין חשק : (לא) בחולה ,
תאר בפלס טובה מענין חיל כיוולדה ומשרשו : במבכירה , תאר ליוולדת ראשונה שכל"י יותר

פזקים

ירמיה ד

בְּרַחֲמֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְיִשְׁמְעוּ אֶת קוֹלֵנוּ וְיִשְׁמְעוּ אֶת קוֹלֵנוּ
(ה) הַגִּידוּ בִּיתְהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם הַשְּׁמִיעוּ וְאָמְרוּ וְהִתְקַעוּ תִּקְעוּ קוֹל
שׁוֹפָר בְּאַרְצָן קְרָאוּ מִלְּאוֹ וְאָמְרוּ הֵאֱסָפוּ וּנְבֹאָה אֶל־עֲרֵי הַמִּבְצָר :
(ו) שְׂאוּ־נֶגֶם צִיּוֹנָה הָעִיּוֹ אֶל־תַּעֲמָדוֹ כִּי רָעָה אֲנֹכִי מֵבִיא מִצָּפוֹן
וְיִשְׁבֵּר גְּדוֹל : (ז) עָלָה אֲרִיָּה מִסָּבִיב וּמִשְׁחִירַת גּוֹיִם נָסַע יֵצֵא
מִמָּקְמוֹ לִישׁוֹם אֶרֶצָךְ לִשְׁמָה עֲרִיךְ הַצִּיּוֹנָה מֵאֵין יוֹשֵׁב : (ח) עַל־
זֹאת חָגְרוּ שָׁקִים סָבְרוּ וְהִלְלוּ כִּי לֹא־שָׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִמֶּנּוּ :
(ט) וְהָיָה

ר ש י

זֶהוּ כְּטִיר לִפְנֵי הַזֶּרַע : (ה) וְאָמְרוּ תִּקְעוּ שׁוֹפָר • הַזְכִּירוּ אֶת יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ שִׁיתְקַעוּ
בְּשׁוֹפֵר לְבָרוּחַ : מִלְּאוֹ • לִשְׁוֹן אֲסִיפָה וְהַרְבֵּה יֵשׁ בְּמִקְרָא חָשֵׁר יִקְרָא עֲלֵיו מִלְּאֵ
רוּעִים (יִשְׁעִים ל'ח) יִקְרָאוּ אַחֲרֶיךָ מִלְּאֵ (לִקְמֹן י"ב) יִהְיֶה עֲלֵי יִתְמֵלָאוֹן (אִיּוֹב ט"ז) :
(י) שְׂאוּ נֶגֶם • לְבָרוּחַ לְצִיּוֹן : הָעִיּוֹ • הֵאֱסָפוּ כְּמוֹ שֶׁלַח הָעֵז (שְׁמוֹת ט') :
(י) עָלָה אֲרִיָּה • בְּזִכֹּר נֹר : מִסּוֹבֵב • דֶּרֶךְ אֲרִיָּה לִישׁוֹם בְּמִאֲרֵב סָבִיב הַיַּעַר
אֲשֶׁר פִּיטְיָשִׁי"ס בִּלְע"ז (ר"ל עֲפָאִיסְעֵר, Epaisseus. בל"א דִּיקִיקֵט דִּיקֵקֵט גִּעְצִים) :
תִּצְנֶה • לִשְׁוֹן צִיָּה : (ח) עַל זֹאת • מִה הוּא זֹאת כִּי לֹא שָׁב וְגו' וְאֵעִפ"י
שֶׁדָּבָר לְמַעַלְהָ בְּזִכֹּר נֹר עַל הַחֲזָרָה כֵּן חָזַר לְדָבָר בְּמִיתָת יִאֲשִׁיחוּ • כִּי לֹא שָׁב
חֲרוֹן אֶף וְגו' • וְאֵעִפ"י שֶׁשָּׁב יִאֲשִׁיחוּ בְּכָל לֵב בְּאֵמֶר בּוֹ (מַלְכִים ב' כ"ג) לֹא שָׁב ה' מִחֲרוֹן

מבאר יופי

חֲזָקִים וּפִירוֹשׁ בְּרַחֲמֵי יְהוָה כְּמִבְכִּירָה : חֲחִיפָה, מַעֲבִין וּפִתְחֵלָקן שֶׁהו' עֵינִן חֲגִיּוֹן
וּפִירוֹשׁ תַּהֲנֶה וְתַהֲמָה וְתִקְוֹן עַל הַרְוִיָּה וְאִוְרֵת אֵין כֹּל לִיּוֹג' וי"ת דְּמַשְׁתַּחֲסֵא וּפִרְסָא יִדְהָא
וְאִמְרָה וְיִכְעֵן לִי : חֲפִרָה כְּפִיָּה, עֵינֵינוּ תִּשְׁבֵּר יִדְהָא כְּמוֹ פִּרְסָה צִיּוֹן בִּידְהָא וְכֹל הַלִּשְׁוֹן הַזֶּה
בְּפִרְסָה יִדְהָא וְהַנּוֹף בְּאֵבֶל מִרְבֵּב הַזֶּה וְהוּא כְּתוּב בְּשִׁין :
ה (א) שׁוֹטְטוּ, עֵינֵינוּ כְּעֵינֵי תוֹרוֹ : בְּחֻצוֹת, פִּירוֹשׁ שׁוֹטְטִים : אִישׁ, גְּדוֹל וְנֹעַל
מַעֲשִׂים טוֹבִים הֵלֵךְ אִישׁ אֶת־הַתּוֹרָה וּפִירוֹשׁ לִפְנֵי אִישׁ יֵשׁ עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְגו' וְכֵן ת"י אֵם תִּשְׁכַּח
בְּנֵי דִלִּיָּה עוֹבְדֵי טִבִּין : (ג) עֵינִיךְ הֵלֵךְ לִאֲמוֹנָה, עֵינִיךְ קִיּוֹם כְּמוֹ אֲמוֹנָה אֲמוֹן בְּמִקְוִים נֶאֱמָר
וּפִירוֹשׁ הַשְׁתַּחֲוֶה נֶהֱסֵה לְדָבָר קִיּוֹם לֹא לְדָבָר נֶהֱסֵה : (ד) אֶךְ, עֵינֵינוּ לִאֲמֵת הַדָּבָר : (ה) וְאֵב
עֲרֻנוֹת, עֵינֵינוּ מִדָּבָר כְּמוֹ בְּמִדָּבָר בְּעֲרֻנוֹת וְאִפְשָׁר לְפָרְשׁוֹ מִן עֲרֻנוֹת שֶׁהו' הַלִּילָה לְפִי שֶׁהַזִּנְיָה בְּאִישׁ
צִעִיר בְּלִילָה לְטֶרֶף טֶרֶף כִּי אִינוּ נֹעַל לֵב חֹזֵק כְּמוֹ הַנִּמְרוֹת וְכֵן ת"י כְּדִיבֵי רִמְשָׁא : יִשְׁרָדֵם, בֹּא
שֶׁלֶם וְנִקְוֶה כְּמוֹ שֶׁהִיָּה בְּחִסְרוֹן הַכֶּפֶל יִשְׁדָּם כִּי נִקְוֶה הַשֶּׁלֶם הוּא יִשְׁדָּם בְּפִלְס יִשְׁמָר וְהוּא מִהֲקֵל
וְיִתְכֵן הִיּוֹתוֹ מִבְּנֵי פִעוֹל הַכֶּבֶד הַדּוֹמָה לְמִרְבֹּעַ מִן יִשְׁעֵי מִבְּנוֹתם " וְכֹא " כְּמַשְׁפָּטוֹ
וְהוּא הַנִּבְנוֹן : גִּמְר, הַמְשִׁיל הָאֵיב כְּגִמְרָה וְהִיא חִיָּה שְׂעוּרָה כְּתוּמִים : שִׁקָּר, כְּמוֹ שֶׁהוּא שִׁקָּר
שׁוֹמֵר עֵינֵי הַמְּהִירָה וְהַשְׁתַּחֲלָה וְהַתַּמְדָּה עַל הַדָּבָר : בְּהִנָּה, ר"ל מִן הָעֵרִים : (ז) אִי
לִזְמַן, חֶסֶד כ"ק וְלֹא־יִדְהָא הַרְעָה אֲסִלָּח לָךְ כִּי בְּנִיךְ עוֹבְדֵי : יַחְגוּרְדוּ, יִתְכַּבְּרוּ גְדוּלִים
גְדוּלִים וְלֹא יִבְשׁוּ אִישׁ מִחֲבִירוֹ וְכֵן ת"י מִסְתַּיֵּעִין : (ח) מִיּוֹנִים וְכִתְיָבִיב וְקִרִי בִי"ד וְאִוְרֵת
אֶהו"י

איינוואהנער ! זאגסט ברייט מיין גרים , וויא פלאממע , אויס , לאָדערט אונז
פֿערלעשכאַר עמפּאַר , אום איירער לאַסטערט האַטען וויללען . (ה) פֿערקינדעט
אין יהודה , לאַסטעט אין ירושלים עס הערען ! שרייעט לויט , שטאַסעט אין דיא
פּאַזוינע אים ראַנדע ! קינדעט פֿערזאמלונג אַן , רופֿעט : „ זאממעלט אייך ,
ווייר וואָללען אין דיא פֿעסטען פּלעצע אונם ווערפֿען ! „ (ו) ערהעבעט פּאַניר
אין ציון , פֿליהעט שנעלל , זיימעט נײַט , דען אונגליק , גראַסעס פֿערדערבען
פֿיהר' אויס נאָרדען איך הערבייא . (ז) דער לעווע רענגעט אויס דעם דיקקייטע ,
דער נאַציאָנענפֿערדערבער ברייט אויף , פֿערלעסט זיינע שטעללע ; מאַכט דיין
לאַנד צור איינער , דיינע שטערטע צור מענשענלעערען וויסטענייא .
(ח) דרום גירטעט זעקקע אַן , קלאַגעט , היילעט לויט ! דען , אַך ! דעם עוויגן
ענט

ב א ו ר

ואעדו רשע לכבין , אנש יהודה ויחזי ירושלם ! דלמא ידלק כאשתא רוגזי , וישיני , ולא יהי
חיים , מן קדם נישית עינדיכון . (הכשדי) . והסירו וכו' . ראה טעם המליכה הזאת בביאור
רמב"ם ז"ל לספר דברים (י"ד ט"ז) . ערלוח לכבבם . שנעים הזקנים תרגמו את שתי
המלות האלה (סקלער אקארדיאן) , שהוא ענין קשיות וטמטום הלל בלשון יין , וזה מסכים
עם תרגום אונקלוס וזכתן בן עזיאל במקום הנזכר . (ה) הגידו וגו' . אומר לשומעים נבואתו ,
שיגידו איש לחבירו , שילך בכל עתיד לבוא עליהם , מפני רוע מעלליהם . (ד"ק) . השמיעו
וכו' . על ידי כרוז , ולהשמיע יותר , יתקעו בשופר . (הכ"ל) . מלאו וגו' . פירושו , אספו ,
כמו (ישעיהו ל"ד) מלאו רועים , קראו אחריו מלא (להלן י"ב וי"ו) שפירושו ענין אסיפה ,
וכל זה , כדי שיאספו אל ערי המצור . (הכ"ל) . (ו) שאו וכו' . ועוד ישארו נס במגדל
ציון , כדי שיראוהו מרחוק , וינסו , ויאספו אל ערי המצור , או אל העיר ירושלים , ואף על פי
שכלם עתידים להכשש , ערי המצור וירושלים , אמר להם זה , להצלת זמן מועט , או אמר להם
זה , לפי מחשבתם , שינכלו . (הכ"ל) . ציונה . אל ציון , כלומר , במגדל ציון , כי הוא מקום
גבוה , ויראוהו מרחוק . (הכ"ל) . העיוו . ענין אסיפה לנרוח , כמו (ישעיהו י"ד למ"ד)
יושבי הגנים העיוו , וכן תרגם הכשדי סס ופה : גלו , ושרש המלה עוו , מנחי עין וי"ו ,
ונראה , שהוראתו קרובה להוראת שרש עוו , שהוא ענין חזק ותוקף , והטעם , כיסה ונכריסה
בחסרון ובמרובה , בכל מאמצי כח . ועל פי זה תרגמתי פה אשכנזית . אל וגו' . לא תתעבבון .
(הכשדי) . מצפון . היא ארץ ארם (זירען) , אשר ממנה בא חיל הפשדים לארץ ישראל ,
וראה למעלה מזה (א' י"ד) , ולהלן (פסוק ט"ו , ח' ט"ז) . (ז) עלה וכו' . זה מלך בבל ,
והמשיכו לארץ , שאין עומד לפניו , כן נבוכדנצר כבש כל הארצות , לא עמד איש בפניו ,
ופירוש המשל לפניו , ומשחית נויס . (ד"ק) . אריה . מלכא . (הכשדי) . וראה בביאור
לספר ישעיהו (ט"ו ט') . מסובכו . עני עניש , מסובכים ומעורבים בענפיהם , כאשר
ביאר רש"י ז"ל , וכן (ראשית כ"ב י"ג) נסבך , ראה סם בביאור רמב"ם ז"ל , בסבכי היער
(ישעיהו י"ד ל"ג) , ודומיהם , ועל פי זה מתורגם בל"א . והכשדי תרגם על פי הכוונה :
מכרכים . ומשחית וכו' . ומחבל עממא נטל במשריתיה , נפק מאתריה . (הכשדי) .
חצינה . יכדיין . (הכ"ל) . וכן תרגמתי אשכנזית . וכתב ד"ק ז"ל : „ אדוכי אב"ז ל"פ"ו ,
תכמחנה , מענין הנלו הרמונים (שיר ז' י"ג) , ויהיו לפי זה הפתרון שנים שרשים , וענין אחד ,
והערים הקרובות יכמיתו דשאים ועשבים" . (ח) על זאת וגו' . כי לא שב חרון אף השם
ממנו , כי לא שבנו אליו , וחרון אפו לא שב ממנו , אלא עתיד לבוא עלינו . (ד"ק) . כי לא
וכו' . המתחסדים בעם יהודה (ראה למעלה מזה ב' ל"ה) , בימי יאשיהו הנביא , התראו
כישורים ותמימים , ואמרו : „ נקינו מפשע ! וק' ישוב מחרון אפו עלינו ! „ ובמסתרים עבדו
אלהים אחרים , והרגו לפשע ; ולכן קרא המלך הקדוש פה : התאבלו על אנדן הארץ ! כי
ינא

תרגום אשכנזי

ענטבראנגטער צאָרן ווענדעט זיך ניכט פֿאַן יאָנוס ! — (ט) יענעס טאָנעס , שפּריכט דער עוויגע , זינקעט דעס קעניגס , דער פֿירסטען מוטה ; דיאפריסטער ערשערקען = דיאפראָפֿעטען זינד בעשטירצט * (י) איד שפּראַך : אַך , הערר , עוויגער ! פֿירנאָהר ! רוא ליסעסט דיפֿ פֿאַלק אין ירושלים אירדע לייטען , איממער היס עם : „ פֿירדע ווירד אייך ווערדען ! „ — אונד נון דרינגט דאָ שווערד אין דיאזעעלע * (יא) צו יענער צייט ווירד דוועם פֿאַלק , אין ירושלים , שטורמט ווירד בייא לויטערס היממעל פֿערקירדעט , איבער דירדען היגעלן אויסדער וויסטע שטירמענד , אויף דעם וועגע צור טאָטער מיינעס פֿאַרלָקעס — ניכט צום וואָרפֿעלן

ב א ו ר

ינא הקנף אלפני ה' , לבלות פועלי און , אשר נתוכה * (ט) והיה וגו' . כי דרך המלך והשרים , לחזק לב העם , בבוא עליהם אויב , והם יאבד לבם , ויהיו נבהלים , בבוא עליהם השבר הגדול , והמלך הוא נדקיהו * (רד"ק) . יאבד וכו' . יתבר לבא דמלכא , ולבא דרבנאי * (הכשדי) . וגשמו . ויזדון * (הכ"ל) . הנה ביאר המלה הוּאָת כמשמעה , ענין חורבן ושממה , והטעם , חרדת לב ופחד , שהוא שממון השכל וחורבנו , וקרוֹב לזה חורדת התהוּן על דבר נפלא ובגדתי רגיל , כמו (למעלה מזה ב' י"ב) שמו שמים , ודומיו , ועל פי זה תרגמתי אשכנזית * הכהנים * הסכהני הנעות , ואז יהיו נשמים , כי בטלה עבודתם * (רד"ק) . והנביאים וגו' . נביאי השקר יתמהו , כי שקר נבאו לעם , שהיו אומרים להם , שלום יהי' לכם * (הכ"ל) . יתמהו . ת"י , ישתעממו , כמו ש"א (דברים כ"ח כ"ט) ובתמהן לבב , ובשעמימות לבא , והוא אבדת הלב והבהלה * (הכ"ל) . ועל פי זה תרגמתי אשכנזית , וראה בתרגום ובניאור רטבמן ז"ל במקוש הנזכר * (י) אכן וכו' . כיון שאתה מאריך אף לנביאי השקר , המטעים אותם , ומשיאין אותם , שלום , הרי הוא כאילו אתה משיא אותם , ויחשבו רוב העם , כי ה' דבר אתם , והם על שני הסעיפים , אם ישמעו להם , ואם ישמעו לי , ורובם נוטים אחריהם , לפי שהם רבים , או פירושו , כמו (יחזקאל י"ד ח') אני ה' פתיתי את הנביא ההוא , שענינו הערת חפץ , כדי לגלות את שקריהם ורעתם , שעושין בסתר , ועוד נפרש זה הענין בספר יחזקאל , בפסוק והנביא כי יפותה (שם) * (רד"ק) . השא * ענין הטעה והסתר , כמו ראשית ג' י"ג) הנחש השיאני , ודומיו . השא וגו' . בכן הא נביי שקרא מטען לעמא דדין , וליתבי ירושלם * (הכשדי) . ורבינו סעדיה ז"ל פירש השאת , דוכה לאמור , גלית שקרות נביאי השקר , המשיאים אותם , וכן אני ה' פתיתי את הנביא , בארתי עליו , שהוא מפותה , ומליצה וזכמו (דברים כ"ה א') והנדיקו את הנדיק והרשיעו את הרשע * (רד"ק) . ונגעה וכו' . והנה חרב האויב כנגעה עד הנפש , כלומר שהקל להרוג בעם , לא בזה , ולא שבי לבד , אלא אף הורגים , ואיך יאמרו , שלום יהיה לכם ? (הכ"ל) . (יא) . בעת ההיא וגו' . בעת יבוא האויב , יאמר להם , הנה האויב בא עליכם , כמו רוח צח , העובר על שפיים , שהם מקומות הגבוהים , כמו ההרים והגבעות , או כמו רוח העובר שבאלה המקומות יעבור הרוח מאין מונע , כי ביישוב , כשתעבור הרוח , תמצא מונעים הרבה , שלא תעבור , הבתים והכותלים והקדרות , אבל בשפיים ובמדבר לא תמצא מונע , כן האויב בא , ואין מונע אותו , ואיזה דרך בא ? דרך בת עמי * (הכ"ל) . ולירושלים . וליתבי ירושלם * (הכשדי) . רוח וכו' . כונת עיהרין * (הכ"ל) . והטעם , רוח הסוער , כאשר יהיה בהיר בשחקים מחשכת עבים , וייבש ויחרוב את האדמה במדבר , ובפרט על ההרים ועל הגבעות , ורוח כזה הוא רוח הקדים (אסטווינד) בארץ הכנז * צח . ענין זכות ובהירות , כאמור , כמו (איכה ד' ז') צח מחלב , ודומיו , או יהיה ענין יובש , כמו (ישעיהו כ"ח י"א) והשביע בנחמחות , והדומים לו , ומוסב על מלת שפיים , הנאה אחר זה , והטעם , רוח סערה , ייבש וסורף את עפר הארץ על הגבעות , באדמת ציה ושממה * ותרגומי האשכנזי כונל את

(ט) והיה ביום ההוא נאם יהוה יאברו לבית מלך ולב השירים
ונשמו הכהנים והנביאים יחמיהו : (י) ואמר אהיה אדני יהוה
אבן השא השאת לעם הזה ולירושלם לאמר שלום יהיה לכם
ונגעה חרב עד הנפש : (יא) בעת ההיא יאמר לעם הזה ולירושלם
רוח צח שפיתם במדבר דרך בתי עמי לוא לזרות ולא להבר :
(יב) רוח

ד ש " י

מוחרון אפו על כל הכעסי אשר הכעיסו מנשה : (ט) ויהי ביום ההוא : ביום
של יאשיהו : יחמיהו : למה עלתה צו כל כך וחס אין יודעין שאין דורו חוזר יפס
בשבא לבער את ע"א מה הים ליגני הדור עושין חוקקין צורת ע"א על דלתותיו
חזיים גדלת זה כשהיה פותחו לא הית נכרת וכשהלך משם סוגרם והיה מתחברת :
(י) השא השאת : א טינטא"ר בלע"ז (הוא א טענטער As tenter. בל"א
האסט פערזוכט , אן געריינט) לשון הנחש השיאני (ראשית ג') שביאני
השקר נביאים לכם שלום יהיה לכם : לעם הזה : על העם הזה כשיגלו כולם :
(יא) צח שפיתם : מכבד ומטאט אף את שדות יבלי המים לשיחם מדבר :
ל"א צח"ל צמח דמרגמין צחותא : דרך בתי עמי : אותו רוח צח וגם לא לזרות חוק
מגורן א הצוני"ר בלע"ז (אוואני"ר כנ"ל כמו ישע"ל ל"כ"ה , שהוא א וואנער
a vanner , בל"א לו שווינגען) כמו ויזרס צמורה (לקמן ט"ו) ולא להבר
ולנקות תבואה הוא צח כלומר לא לטובה כי אם לרעה להגלות חגשים (וגשים)
וטף

ב א ו ר

שתי הכונות יחד : לא וגו' . זה הרוח לא ימצאו בו שום נחת רוח , כמו רוח , שזורים בו
התבואה , ומכריזים אותה מן המון , על ידי הרוח , הנה הרוח , כשלא תהיה חזקה יותר
מדאי , אף על פי שתזיק לדברים , תועיל לדברים , אבל הרוח הזה , שנמשל בו האויב , לא
יבוא לישראל , אלא להרע להם , ולא ימצאו בו שום דבר טוב , אלא רע . (מדברי ד"ק) .
לזרות וכו' . בארצות המזרח ישימו את התבואה הכידושה , המעורבת עדיין בתבן מחותך על
ידי הסרוך (ראה בביאורי לספר ישעיהו כ"ח כ"ז) , במורה (שם למ"ד כ"ד) עשוי מעץ ,
ויניסו הדגן עם התבן המחותר באויר , בגורן פתוח , לזרות התבן מן התבואה ע"י הרוח ,
כי יוליכו הרחק מן הדגן , אשר מכבדו יפול מהר על הארץ , *) ופעמים יעשוהו בצלילה ,
(ראה מגלת דות ג' ב') , בעת ישיב הרוח יותר קר וחזק , כי לזרות התבואה בארצות ההן
יטערו לתנועה חזקה באויר , מה שאין כן בארצות המערב , שאין טורח להבדיל מן הדגן , רק
העפר והאבק ומעט מן התבן הנשאר , אשר נעשה דק על ידי מקרה , ועל פי הדברים האלה
תבין את כונת המליץ הקדוש במאמר הזה , וכמו שהזכרתי כבר בשם ד"ק ז"ל . להבר :
מקור מנכין הכבד המוסף , לזרות הכפולים , והפת"ס מקום צירי , נענור
ההפסק

*) S. Zuverlässige Nachrichten vom Akkerbau der Morgenlän-
der, Seite 142. u. f.

ירמיה ד

(יב) רוח מלא מאלה יבוא לי עתה גם אני אדבר משפטים אותם :
 (יג) הנה יפצננים יעלה וכסופה מרבותיו קלו מנשרים סוסיו אוי
 לנו כי שדרנו : (יד) כבסי מרעה לבך ירושלם למען הוישעי עד-
 מתי תלין בקרבך מחשבות אונך : (טו) כי קול מגיד מדן ומשמיע
 און מהר אפרים : (טז) הזכירו לגוים הנה השמיעו על ירושלם
 נצרים

ד ש י

וטף ובהמה : (יב) רוח מלא מאלה * הפורענות יבוא לי : רוח מלא *
 רוח שלם שלא לחזור בו ולא חנחם רוח טלג"ט בלע"ז : (ווילען , בארתי
 כזר בד"ס בקהלת ח' ו') : משפטים * לשון ויכוח : (יג) וכסופה * חיקוי ח'
 & comme tourbillon טורבילון בלע"ז (בל"ח חונד וויא ווירבל ווירד ,
 עיין תילים פ"ג ט"ז) (יד) חונך * חמסך : (טו) כי קול מגיד מדן * ארי
 קל כזיח מתנבן עליהן דיגלון על דפלתן לעגל' דבן ומבשרן בשורן ביטן ייתן
 עליהן על דאשתעבדו לדמות דחקום מיכה בטורח דבית אפרים ואף על
 פי שכבר גלו העגלים מיומות סנחריב עדיין עונם קיים גדולה היא עבירה
 ששבר' לפניו ולאחריה לפניו מיומות אברהם שנח' וירדוף עד דן (ראשית י"ד)
 כיון שהגיע לדן תשש כחו שעתידין בניו לעבוד שם ע"א ולאחרים בחורבן הבית
 שנאמר

מכלל יופי

אחי"מתחלפות והוא כמו הפוך וענינו כמו מוויכוח שן כל י"ז ור' יעקבן לעזר כתבו בענין
 מוין : משכים , שם וכן וכטל משכים הולך כלומר בהשכמה בכל נקר ונקר היו כסוסי' מיוזנים
 בענין שנאמר הוי חושבי און ופועלי דע על משכבותם באור הנקר יעשוה כי יש לאל ידם . ובשרש
 משך פירוש אחר : [ובשרש משך פי' משכים סוסים מיוחסים למשך כי משם יבאו הסוסים
 החבירים הומים ומתאווים לה הנקבה ל"ט] : אל אשת רעהו , בעבור אשת רעהו : יצאלו , ענין
 עליזות : (ט) ואם בגוי אשר כזה , זה עס ו' השמוש והבאים אחר זה בפרשיות האחרות הם
 בלא ו' השמוש : נפשי , נפשו הוא והוא נפשו וכן נשבעה' להם נפשו כמו בי נשבעתי , וי"ת
 צרעתי כלומר ברצוני : (י) בשרותיה , האחד שור בחולם והקנון בקמן כמו מן יום ימים
 ראש ראשית והוא בלשון נקנות . או י"ה' הנפרד שרה נפלא קמה וענינו קומה ותרנוס קומה
 שור : נטישותיה , כמו זאת הנטישות הסיר התו הסעיפים הארוכים שמתפשטים אלה ואנה
 ונקראו כן מעין ויטוש על המחנה . וי"מ שיני החומה למינא"ש בלע"ז ויונתן תרגם כמו
 ארמנותיה דרכייתהא : (יג) והדבר , שם בדגש : (יז) ואכל , יש אכילה שהיא איכות
 המאכל ויש אכילת המרד וכן ת"י ויבן חדרך ומיכלך יקטלון בך ונמתך : ולחמד , כלל כל
 מאכל : ירשש , מנחי העי"ן או מן הכפילים ענין עובי , ובפירוש ענין רשוע שר וענין הריעות
 נופל גם כן בהריסת הערים כמו תאמר אדום רשעו ונשוב ובנה חרבות : בחרב , בעת המרד
 או טעם בחרב לבניך ובנותיך הנזכרים למעלה כאו אמר יאכלו בניך ובנותיך בחרב : (כב) ולא
 יעברכהו , בא בתוספות נו"ן עס הכניי שלא כמנהגו והראוי יעברוהו וכן כל היום יברכנהו והשני
 הראוי יעברוהו : (כב) ויתגעשו , גלוי שאומה בשוק : (כג) סרו וילכו , פירוש סרו
 מהדרך הטובה והלכו להם באריות לבס , ויונתן תרגם על דבשו מנתר פילחניגלו : (כד)
 נידא

תרגום אשכנזי כד

וואָרפֿעלן, נישט צום רייניגען • (יב) יא, העפֿטיגד שטורם טריפֿט וואָנן — מינע רעכטסוואַכע פֿיהר' איך ווידער ווא • (יג) זיה! וואו וואַלקען פֿעהרט ער איינהער, וואו ווירבעלונג זיינע וואָנען — זיינע פֿעדרע שנעללער, דען אַדלער; וועה' אונס! וויר ווערדען פֿער העערעט • (יד) רייניגע דיין הערץ פֿאַן לאַסטער, אַ ירושלים, דאַמיט דאָ גערעטטעט ווערדעסט! וואו לאַנגע לעסעסט דאָ נאָך ענטוידפֿע דער געוואַלטטהעטיגקייט אין דיינעם אינגערן ווילען? — (טו) פֿירוואַהר! שטיממע פֿערקינדעט אויס דין, אונגליקליכע באַטשאַפֿט פֿאַן אַפֿרים'ס געבירגע • (טז) פֿערקינדעט דען פֿעלקערן: ועהם! לאַסט אין ירושלים עס הערען, בעלאַגרער קאַממען אויס פֿערנעם לאַנדע, ער

ב א ו ר

הפֿסק, כמו (ישעיהו מ"ב כ"ב) ואין אומר השב • והוראת המלה ענין ברירות ונקיון, והטעם, לנקיט את התבואה מקצה, כאמר • (יב) רוח וגו' • דברי האלהים: סער חזק וכורא אשכּ על ישראל, אשר מרדו בו, ואז אתווכח עמם בדברי משפט, על פשעיהם, כי התגברו מאוד • כן כראה כיונת המקרא הסתום הזה, לפי עומק פשוטו, וכן כוונה דעות המתרגם הכשדי, ועל פי זה תרגמתי בל"א • ומפרשי הפשט לא ביארו דעתם כדאין • מלא • חזק, כלומר, יבוא הרוח מלא בכל כוסי, וכן על הדרך הזה (מלכים ב' ט' כ"ד): מלא ידו בקצת • (דל"ק) • מאלה וכו' • בזן משריית עממיא מאילין, קלילין כרוסא, ייתון עליהון • (הכשדי) • (יג) הנה וגו' • הא מלך במשריית יספק עליהון, כענכא דסליק, ופסי ית ארעא, וכעלעולין רתיכוהי, קלילין מכשריית פוסותיה; ווי לנא! אריאתי למכונא • (הכ"ל) • בעננים וכו' • כמו שהעננים עולים מן הארץ, כמו שאמר (ראשית ב' וי"ד) ויזד יעלה מן הארץ, ועולים קל מהרה, כן יעלה האויב על ארץ ישראל • (מדברי דל"ק) • יעלה • מושב על נבוכדנצר, מלך בבל, שנמשל לאריה למעלה מזה (פסוק ז') • ובסונוה וגו' • היא הרוח החזקה, שהולכת במרוצה ובחזקה, כן ילכו מרכבותיו • (דל"ק) • קרו וכו' • כי הכשר קל לעוף, מאשר עופות, ועף בגובה האויר, ויתר מכלם, וכן אמר (דברים כ"ח מ"ט): כאשר ידאה הכשר • (הכ"ל) • (יד) כבסי וגו' • לא תהיה תשובתך בנדאה לבד, אלא אף בנסתר, והוא שאמר לבד, כמו שאמר למעלה (ג' יו"ד) לא שנה אלי בכל לבד כי אם בשקר, וכן אמר הנה גם כן, תלין בקרבך מחשבות חונך, והו, תשובתם לא היוזה מלב, והנה אמר הנה, כבסי למען תושעין ולמעלה (ב' כ"ב) אמר, כי אם תכבסי בנתר, ותרבי לך צורית וכו', ובאותו פסוק כתבנו תשובת השאלה • (מדברי הכ"ל) • עד מחי וכו' • עד חמתי וירכון ויתקיימן עבדי אונס, די בנוויך? • (הכשדי) • חלין • ענין התמדת העיכוב במקום אחד, כמו שזכרתי בשם המתרגם הכשדי, וכן הוראת הפעל הזה במקומות אחרים בספרי הקידש, ראה בדבריו' שלמה'ן מלך בזה • ועל פי זה תרגמתי אשכנזית • (טו) כי קול וגו' • אומר, כי מדן יבוא, מי שיגיד להם ביאת האויב, והפסוק כפול בענין, במלות שיכות, כי שמיע כש מגיד • (מדברי דל"ק) • מדן • העיר דן היא בגבול ארץ ישראל, לבד לפון, כנודע, ומשם בא חיל נבוכדנצר, מלך כשדים • און • פירוש, עמל ורעה, כמו (תהלות נ"ו ד') עמל ואון • (דל"ק) • ועל פי זה תרגמתי • מהר אפריס • ראה מה שכתבתי מזה במבוא הספר • (טז) הזכירו וכו' • קריאת המליץ הקדוש: הגידו לכל הגוים אמרו להם: ראומה היתה ליושבי יהודה, המורדים בה! קחו מוסר, והטיבו מעלליכם! על • במקום ב' ת' השימוש, ורבים ככה • נוצרים • נותני מזור עליהם • (רש"י) • ועיקר הוראת שרש נצר מענין שמירה, כמו שזמרי שדה חוגן, שלא יבוא איש שמה, לקחת מן הפירות (ראה בפסוק הבא), והטעם על חיל הכשדים, שיכורו על ערי ארץ יהודה, וישמרו את שעריהן, מכל עבדים, לבלתי תת יונא ונא ליושבי העיר • ועל פי הדברים האלה מתורגם אשכנזית

תרגום אשכנזי

ערהעבען קריגסגעשרייא אין יהודה'ס שטעדטען • (יז) וויא וועכטער אויף דעם
פֿעלדע אומגעבען זיא דיא שטאדט (ירושלים), דען מיר ווידערועצטע זיא זיך,
שפריכט דער עוויגע • (יח) דיין וואַנדעל, דייע האַנדלונגען פֿעראורזאכטען
דיר דיזעס; דאָהער דייע ביטטערן ליידען, דיא אין דיין אינגערעם דרינגען!
(יט) אַך! דער שמערץ וויטהעט אין מיינעם אינגערן, וויהלט טיף אין מיינעם
פאָכענדען הערצען — איך קאָן ניכט רוהיג ווערדען; דען פאָזינענשאַלל,
קריגסגעטיממעל הער'אים גייסט' איך טענען • (כ) אונפֿאַלל אויף אונפֿאַלל!
דאָ גאַנצע ר־אַנד איזט פֿערהעערעט! פלעצליך ווערדען מיינע צעלטע צער-
שטערעט, אים גוא מיינע טעפפֿיכע אַללע • (כא) וויא לאַנגע נאָך ווערד' איך
פאָניר ערבליקען? פאָזינענשאַלל פֿערנעהמען? — (כב) „פֿירוואַהר! טהאַרען
„זינד מיין פֿאַלק, ערקעננען מיך ניכט — טהעריכטע, אונפֿערשטענדיגע קינדער;
קלוג

ב א ו ר

אשכנזית, ואין כן דעת רד"ק והמתרגם הכשרי, ראה בדברי' שלמה'ן מלך בזה • מארץ
המרחק • ארץ בבל וכשדים, אשר משם בא נבוכדנצר, להחרב ארץ יהודה • קולם • קול
תרועת מלחמה • (יז) בשומרי וגו' • כנטרי חקלן הוו עלה מסחור סחור, ארי על מומרי
סריבת, אמר ה' • (הכשרי) • (יח) דרכך וכו' • ארמך בישתא, ועונדך מקלקליא
גרמאילין לך • (הכ"ל) • ומעלליך וגו' • פדרך, שכלבת בה, והמעשים שעשית, הם
גרמאילך כל זה הרע, שגא האויב, להחרב את ארצך • (רד"ק) • עשו • הש"ן נקודה
בסוף ס', והוא מקור מבין הקל, לגזרת נח' למ"ד ה"א, וכן נמסר עליו במסורה:
ד' כתיבין וי', ובא תחת עבר לרבים נסתרים, כמו שכתב רד"ק ז"ל, וכאשר מתורגם בל"א,
וראה בבואורי לספר ישעיהו (א' כ"ח) • אלה • הרעית • זאת וכו' • מעשיך הכתעבים
הם הסנה, אשר צעורה תבאנה עליך נרות רבות ומרות, שתבקענה בקרבך, וישחיתוך עד
היסוד • רעתך וגו' • דא בישתא ומררא אייתי עליך, ירושלם! (הכשרי) • (יט) מעיוכו' •
אמר נביא: מעי, מעי כביד לי, זה כמד לבי; המילי לבי, לא שתיק; ארי קל נוחת קרנא
שמעת נפשי, יבנות ענדי קרבא • (הכ"ל) • אוהילה וגו' • מענין חיל כיוולדה (תהלות
מ"ח'), אמר הכביא, אלעק מכאב מעי, כלומר, שאחזני חיל וכאב במעי, על הרעה,
הבאה לנו, וכן קירות לבי אוקילה • (מדברי רד"ק) • לא אחרישי • לא אוכל להחריש, כי
לבי הומה לי תמיד • (הכ"ל) • כי קול וכו' • אמר, למה לא אוכל להחריש? כי את, נפשי,
שמעת קול זוכר, ואמר נפשי, ולא אמר אזני, כי עדיין לא שמו אזני, כי עדיין לא בא
האויב, אבל נפשו שמעה, ונבואה ידבר כנגד נפשו, כלומר, את, נפשי, גרמת לי, שלא
אוכל להחריש, כי את שמעת קול שיפר, תרועת מלחמה • (הכ"ל) • ועפ"י תרגומי אשכנזית •
(כ) שבר וגו' • תברא על תברא יתערע, ארי אהבזות כל ארעא • (הכשרי) • פחאום
וכו' • בתכיף חרובת ארעי, זמן חדא כל קרווי • (הכ"ל) • (כא) עד מתי וגו' • השומרים
מנהג' לעמוד במגדלי הגבוהי, ובחרים הרמי, וכשרואין האויבים באים, מרימים הנס, כדי
שיראוהו העם, ויתקעו בשופ', כדי שישמעו העם, ויהיו נזהרי, ואמר הכבי, עד מתי יהי' זה?
הלא תשוב מחרון אפך, על עמך ישראל? וענהו ה' • כי חויל עמי וכו' • (רד"ק) • ולדעת חכם א'
מחכמי העמים מוסב ענין ראיות הנס הנשוא על חיל הכשדים, אשר יבואו לארץ יהודה, ואמר
הכביא, שלא יעברו בארץ, כחלוצי לבא, הממהרים לבית מלחמתם, רק יכבשו את ערי יהודה,
וירימו בהן את דגלי מחניהן, כדרך אויבים מנצחים • והקודם הכעים יבשר לו את הטוב בעיניו •
(כב) כי וכו' • כל המקרא הזה הוא חסות האלהים על דברי הכביא בפסוק הקודם, כאשר
הזכרתי בשם רד"ק ז"ל, וגם אנכי בינתי זה בתרגומי האשכנזי • אויל וגו' • ארי אישכשו
עמי

ירמיה ד כה

נצרים באים מארץ המדבר ויתנו על ערי יהודה קולם : (יז) פשמי שרי יהו עליה מסביב כי ארתי מרתה נאם יהוה : (יח) דרפך ומעלליך עשו אלה לך זאת רעתך פי מר קמץ בו"ק פי נגע עד לבד : (יט) מעי מעי אוחילה אוחילה קרי קירורת לבי הומה קרי לבי לא אחרש פי קול שופר שמעתי שמעת קרי נפשי התרועות מלחמה : (כ) שבר על שבר נקרא כי שדדה כל הארץ פתאום שדרו אהלי רגע יריעתי : (כא) עד מתי אראה גלם אשמעה קול שופר : (כב) כיו אויל עמי אותי לא ידעו בגלים סבלים המה ולא

נבונים

ד ש "

שגאמר כי קול מגיד מודן : ומשמיע חן : שבר : (טז) נצרים : נותני מזור עליהם : (יז) שרי : כמו שדה : אותי מרתה : הקניטה כמו ממרים הייתם (דברים ט') מרגזין : (יח) עשו אה : לעשות אלה לך : (יט) אוחילה : לשון חיל ורתת : קירות חגיגה "שכלע" : (ר"ל אינטענסע Intense כל"ה) היטלע העפטיקייט : שמעת נפשי : מאחורי הפרגוד באתני בשורר קול מתרועת מלחמה : (כ) שבר על שבר : חרבות ירושלם על גלות יבניה : רגע יריעותי : רגע שודרו יריעותי : (כא) עד מתי אראה : האסיפות האלה הנושאים

מכלל יופי

נראה נא , נו"כ נקראת דעה אע"פ שחלת נירא נקראת מלעיל : הנותן גשם , ואחר כך פירש יורה ומלקים בעתו אבל למה שכתב ויורה צו"ה השמש פירושו הנותן גשם בשאר ימות השנה לצורך הגנות ולשמות ולשאר צרכי האדם והבהמות ונותן גשם כן יורה ומלקים לצורך התצואה כל אחד בעתו ויורה במדתשן ומלקים בניסן : שבעות , בשוף השי"ן ענין שבעה כלומר מה שאמר וירעוקציר וקורוחם וקין וחורק ויוס ולילה לא ישתו : והריק"ם פירושו מענין מלא שבעה זאפ ופירושו אותם שביעות של קציר ישמר לנו מקית הקציר שלא היה יורד המטר צא"י בימי הקציר זהו שאמר שמואל הלא קציר חטים היום אקרא א ה' ויתן קולות ומטר לפיכך אומר הנותן גשם יורה ומלקים בעתו לא בימי הקציר כי אינו עתה : (כו) ישור , ענין הבטה וענין כמו אשורנו ולא קרוב : בשך יקשים , שם או תאר כמו מניח ענין הנחה מענין וחמת המלך שזכה וסך הוא פועל יוצא ושכחה הוא פועל עומד : יקושים , תאר לפס הלוכד בפלם עזים עזומים ופירחו יביט כמניח הפח שחבט אל העופות כשיצוהו כך : מביטים ומארגים לאנשים : ובפירוש יקושים שם כמו מוקשים ויתכן להיות כשך מקור מן הכפולים לגזרת פעל בפלם לרד לפני צוים ויהי יסור ענין הליכה כלומר ילכו בנחת בעלי היקשים והם פורשי המטרות שיטחו ולא יציבו פה בלילה והם ילכו כל הלילה והציבו משתית אנשים ילכו : משוחים , הפס נקרא כן : (כז) בכלוב , פירושו סל עשוי מציטים מעשה שזכה שמגדלים שם העופות ודומ' לרוהנה בכלוב קין : בן נתיבם מלאים מרמה , ר"ל ממון מקובץ במרמה : ויעשירו , אינו יוצא ואם הוא מהפעיל : (כח) עשתו , כמו וכו' מן עשת שן : עבדו דברי רע , יותר עשו רעות ממה שעשו אנשים

רעים

ד א 4 1

ירמיה ד

גבונים המה חכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו : (בג) ראיתי
את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורם : (כד) ראיתי
ההרים והנה רעשים וכל הגבעות התקלקלו : (כה) ראיתי והנה
אין האדם וכל עוף השמים נדדו : (כו) ראיתי והנה הפרמל
המדבר וכרערי נחצו מפני יהוה מפני חרון אפו : (כז) פירכה
אמר יהוה שממה תהיה כל הארץ וכלה לא תעשה : (כח) על
זאת תאבל הארץ וקדרו השמים ממעל על כידברתי ימתי ולא
נחמתי ולא אשוב ממנה : (כט) מקול פךש ורמה קשת ברחק
כל העיר באו בעבים ובכפים עלו כל העיר עזובה ואין יושב

בהן

ד ש י

הנשאים גם להקבץ לזא להלחם : (כד) התקלקלו : נתקו ונזרקו ממקומן
ועם קלקל צחנים (יחזקאל כ"א) חזרו מנחם : (כו) והנה הכרמל *
ארץ הנטועה כל טוב ככרמל נהיה מדבר מדרש חגדס ראיתי את ההרים אלו
האבות וכל הגבעות אלו אמהות כלומר זכותן תמה חין האדם זכות משה שנאמר
צועני מכל האדם (מדבר י"ג) והנה הכרמל אליהו * (כז) וכלה לא תעשה *
צושבים כי אחזיר פליטי שילכו בגולה : (כח) תאבל * תחרב : זמותי *
לשון מחשבה : על כי דברתי * הפורענות הזה ואקיימנה : ולא חשוב * ולא
אנחם לחשוב מחשבות טובות עליהם : (כט) ורומה * כמו רמה צים

שמות

ב א ו ר

עמי , מידע דחלתי לא אליפו ; בנין טפסין אינון , ולא סוכלתנין אינון ; חכמינו אינון לאבאשא ,
אלא אבא לית אינון ידעין * (הכשרי) * עמי וכו' . כי אילו היו חכמים , ומכירים הדרך
הטובה , וידעו אותי , כי אני המטיב להם , והמריע , לפי מעשיהם , לא היו רואין כס ,
ושמעין קול שופר * (ד"ק) * בנינים סכלים וגו' . לפי שנקראו בני האל , כמו שאמר (דברים
י"ד) * בני אדם לה' אליהם , ואמר , אלה הבנים סכלים המה , ולא נבונים המה , כלומר ,
תבו נחם וחכמתם אינה נחשבת הנבונה וחכמה , אלא סכלות , כיין שלא ידעו את ה' , כמו שאמר
צמק ס' אחר (להלן ח' ט') הנה נדבר ה' מאסו , וחכמת מה להם , ובן אמה ישיעיהו הנביא
(צ"ו י"ז) ובילדי נכרי יספ קו , והחכמ' השלמ' אינ' כי אס' עם תור' ה' , כמו שאמר (דברים
ד' ו' י"ו) * לא היא חכמתכם ובינתכם לעיני העיני , ואחר שאינם יודעים את ה' , ולא עושים
מצוותיו , חכמתם היא ערמה ותחבולה , לפרע לא להיטיב , אבל התורה מלמדת את האדם ,
לעשות הטוב והישר * (הכ"ל) * (בג) ראיתיו וכו' . פה התנשא המלך הקדוש על כפני
התלהבות , והביע אומר בצור (היפאטיפאזיס) חשיי ומעורר משבר בת עמו , עד פסוק
כ"ז - ודאך יחר מדרך חליטה כזה בהקדמתי לספר ישיעיהו . והנה תורה וכוהו . כתרגומו
נדיא ותרובא (בנושאא שלפני מלאתי : נדיא וריקניא , ובאשר תרגם אונקלוס בספר בראשית

(א)

קלוג ונר זיא , לאסטער אויז צו איבען , וואהלטהון קענען זיא ניכט .
 (כג) איך זעהע דיי עדרע — זיא איזט וויסט אונד לעער ; בליקע צום היממעל
 עמפאר — פערשוואונדען איזט זיין ליכט . (כד) איך זעהע דיא בערגע — זיא
 ערבעבען , עס צערשטיבען דיא היגעל אללע . (כה) איך שווא אומהער —
 הינוועג וינר דיא מענשען , פערשייכט דעם היממעלס געפליגעל . (כו) איך
 זעהע דען ברמל — ער איזט וויסטענייא , דיא שטערטע אללע פערהעע
 רעט ; דים טהאט דער עוויגע , טהאט'ס אין זיינעם צארגעס וואוטה .
 (כז) פירוואהר ! זא שפריכט דער עוויגע : פערוויסטעט ווירד דאז גאנצע לאנד —
 דאך ריכט' איך ניכט אללעס צו גרונדע . (כח) טרויערן מוס דער ערדבאלל ,
 דיא היממעל פאן אבען פערריסטערן ; דען איך רעדעטע , בעשלאס — בערייע
 ניכט — לאס' ניכט אב דאפאן . (כט) פאר דעם געטיממעלדער רייטערייא ,
 דער

ב א ו ר

(א' ב') , וכן תרגמתי אשכנזי , כפי הכחות פה לענין , כיין שהיא שמה , ואין יושבין
 עלי' , הרי היא כחור ובוהו , כמו בתחלת בריאתה , שאלמר (במקום המזכר) והאין היתה
 תורה וטובה . (ד"ק) . ואל וגו' . אשתכלית בשמים , והא לא מזהרין ניהוריהון . (הכסדי) .
 וכל זה דרך משל , מרוב הצרה , כאילו קדרו השמים , ורעשו ההרים והגבעות , וכן (להלן)
 פסוק כ"ה) : עוף השמים נדרו , אמר דרך הפלגה , מרוב חורבן הארץ , כל העופות משם ,
 ולא יעופו באותה הארץ . (ד"ק) . (כד) ראיתו וכו' . חזיתי טוריא , והא זיעין .
 (הכסדי) . החקלקלו . אשתקדא . (הכ"ל) . ועיקר המלה מענין קלות , כמו שכתבנו
 יוסף קמחי , ודני יונה המדקדק ז"ל , והטעם , שהגבעות התפרקו , והיו לאבק דק וקל , טורח
 באויר . ועל פי זה תרגמתי כל"א . (כה) אין האדם . האדם , שהיו בארץ , אינם , והם
 ישראל . (ד"ק) . וכל וגו' . וכל עופא דשמיא איטלטלו . (הכסדי) . והכה יקוץ הנביא
 בזה על חורבן ארץ יהודה , כי יבואו הכסדים בחיל כבד , וישחיתו כל הארץ ; עס יהודה ילכו
 בשבי צלה , וארץ כנען , אשר היתה זאת חלב ודבש מימי קדם קדמתה , תהיה שמה מאין
 אדם , וגם עוף השמים ידרו ממנה , כי לא ימצאו בה מתיבה . (כו) ראיתו והנה וכו' . חזיתי ,
 והא ארעא דישאל , דהוות מנכבא כבדמלא , תנת למחוי כמדברא , וכל קרוואה נדיאה , מן
 קדם פ' , מן קדם תקוף רוגזיה . (הכסדי) . הברמל . הכרמל שהוא מקום תבואה ועץ
 פרי , ראיתי אותו , כמו המדבר . (ד"ק) . וראה נמבוא הספר , ובתרגומי לספר ישעיהו
 (כ"ט י"ז) . נחצו . ענין נתיבה והריסה , ויונתן תרגם : נדיאה , כמו הפוך , כמו שתרגם
 נבתי (למעלה מזה ב' ט"ו) , אולי היה לומר בן , אבל אכתבו מנאנו נתנו , התי' קודם לנדי' .
 (ד"ק) . ועל פי הדברים האלה תרגמתי אשכנזי . (כז) וכלה וגו' . כמו שהבטחתי
 בתורה . (ויקרא כ"ד) : לא מאסתים ולא געלתים לכלותם . (ד"ק) . (כח) חאבל
 הארץ . ראה טעם תרגומי בביאורי לספר ישעיהו (כ"ד ד' ז') . וקדרו וכו' . ויקבלון נהורי
 שמיא מלעילא , על הגזירת במימרי , חזיבית בעצתי , אעבדינה , ולא אתיבינה . (הכסדי) .
 על ביוגו' . כי מה שדברתי אל הנביאים , כאשר תצטני , לא נאמתי עד הנה , ולא אשוב ממנה
 עוד , כי כאשר תצטני ודברתי , כן יהיה , ועל זאת דאוי , שתאכל הארץ . (ד"ק) .
 (כט) מקול וכו' . מקל פראשין ודגנדין בקשתא גלי כליתי ארעא , עלו למערק בחורשא ,
 סליקו לחיטמרא בכיפא ; כל קרויהון שביקן , ולית דיתב בהון אינש . (הכסדי) . ורומה
 וגו' . ומה החנים בקשת , אמר , כשישמעו את קול הפרשים והקשתות , שיחיו וימנה רב ,
 וישמעו קולם מרחוק , יבחרו , וינאמו מהערים , להצנב במקומות הנביהים . (ד"ק) .
 בדרהת כל העיר . כל אנשי העיר יבחרו , ובא סימן ענש הכוללת את סיון ענש הכלול בזה

ייתי
ייתי
זנה
מל
כה
על
ולא
חר
ישב

קומן
מל
סאלו
כאמר
סה
ותי
ולא
זיס

אשא
הדרך
זכס
דברים
בלומר
שאלמר
הנביא
(דברי'
עושים
האדם
לכספי
דפסוק
תרגומו
בראשית

תרגום אשכנזי

דער באַגענשיצען פֿליהעט מאַן אין אַללען שטערטען ; אין דיקקע וועלדער פֿלייבֿ־
טען וואָ , בעשטייגען פֿעלדענאָברענגע ; פֿערדֿאַססען זינר אַללע שטערטע ,
גאַנץ פֿאַן בעוואָהנערן לעזר * (ל) וואָס טהוסט דואַ נון , געפֿלינדערטע ? —
דואַ מעגעסט אין שאַרלאַך דיק היללען , אין גאַלדגעשמידע פֿראַנגען , מיט
שמינקע דיאָ אויגענברוינען דיר רייכען — אומזאָנסט שטיקעסט דואַ דיק ! וואָ
פֿעראַכטען דיק , דיאָ בוהלען , טראַכטען דיר נאָך דעם לעבען .

לאָ (פֿירוואָהר ! קלאַגעגעשרייאָ פֿערנעהמ'אָיך , איינער געבעהרערין ווינעלן ,
דיאָ ערסטען מוטטערוועהען פֿיהלענר — שטיממע דער טאַכטער ציון ! וואָ
יאַמערט לויט , רינגעט דיאָ הענדע — ״וועהע מיר ! אין מערדערהענדען טום
״ מיינען גייסט איך אויסהויבען ! ״ —

ה ״ (א) דורכשטרייכעט ירושלים'ס גאַססען , שויעט אומדער ! ציהעט
״ קונדע איין , זוכעט אין איהרען שטראַסען ! פֿינדעט איהר איינען ווירדיגען
״ מאַן , איזט יעמאַנדראָ , דער רעכט איבעט , טרייע שעצעט : זאָ ווילל איך
״ איהר פֿערגעבען ! ״ (ב) אַבער — דופֿען וואָ : ״ זאָ וואָהר דער עוויגע לעבט ! ״

פֿיר־

ב א ו ר

והשתמש המליץ הקדוש פה בדרך המליצה , הנקרא (מעטאָנימא) בלח"ע : וראה יותר מה
בהקדמתי לספר ישעיהו * באו בעבים * במקומות הנזוהים כפנים , על דרך הפלגה , או
פירוש נעבים , ענין עובי , רוצה לאמור , בערים העבים , והמסובכים באלנות , להסתר
סם * (רד"ק) * והנה הכשדי הסכים לדיעה האחרונה הזאת , כאשר הזכרתי בשמו , וכן
ביאר רש"י ז"ל , ועל פי זה תרגמתי בל"א * ובכפיים * ענין סלע , בלשון כשדים * כל העיר
וכו' * רוצה לומר , כל עיר ועיר , כמו שפירשנו , לפיכך אמר , ואין יושב בהן איש * (רד"ק) *
(ל) ואח"כ * ואת הא מיתבואא , מה אית ניד חיל למעבד ? (הכשדי) * שני * ראה
בביאור רמב"ם ז"ל לספר שמות (כ"ה ד') , ובתרגום החכם מהו' דוד פרידלענדר כ"י
להפטרות חזון ישעיהו (א"י"ח) * כי תקרעו וכו' * מנהג אנשי הקדם , בבחלם את פניהם ,
לשרוט את העור העליון בבשרם , למען ידבק בו עפר הכחול היטב , וזה ענין קריעה בפוך ,
הנזכרת פה * ובל"א תרגמתי כפי הענין * בפוך : הוא הכחול השחור * (ן' מלך) * וראה
בביאור לספר ישעיהו (כ"ד י"א) * לשוא וגו' * לא להכאס תתקנין , קנוניך רחמך , מקטלין
כפשך בעין * (הכשדי) * עוגבים * חושים , וכן (יחזקאל כ"ג ה') ותעגב על מאהביה ,
והדומים לו בזה הלשון , ענין חשק * (רד"ק) * ובל המקר' הזה הוא בדרך משל (אַללעגאָריש) ,
ושיעורו , שאמר המליץ הקדוש אל אנשי יהודה : שוא לכם בטוח על עזרת מזרים , אנשי
צריקכם ! לא יועילו , ולא יגילו אתכם , אף אם תחניפו להם , ותתראו להם כאוהבי' נאמנים *
(לא) כחולה * מענין חיל כחולה (תהלות מ"ח ז') , ומשאו * (מדברי רד"ק) * צרה
וכו' * אמר דרך משל , כי צת ציון תרים קיל , כמו האשה , היושבת על המשבר ותחיל , תזעק
בצבליה , ועוד הגדיל הענין , והמשילה למזכירה , והיא האשה , היולדת ראשונה , כי חנליה
קאים מחבלי אשה אחרת , ופירוש צרה , שהיא צועקת צרה כמזכירה * (הכ"ל) * תחיפה *
ענין צעקת יללה , כמו שביארו רש"י ורד"ק ז"ל , וכן תרגמתי אשכנזית * ועיקר הוראת שורש
יפה קרוב להוראת שרש נפח , וענינו דיבור ויציאת אור הנשימה מן הפה * הפרש בפיה *
תשבר ידיה * כמו (איכה א' י"ז) פרשה ציון בידיה , כי כן דרך המנטער , לפרוש כפיו אחת
באחת , לרוב הצער * (רד"ק) * אוי נא וגו' * דברי ירושלים המושגמה (פערואַניפֿיצירט) :
אללי לי ! כי נפלת ביד אכזרים , לא יחמלו , וכבר אחזתני תרדמת החולשה ואפסית
הבוקות , והנני מתה ביד המרפאים *
ה (א) שוטטו

בָּהֶן אִישׁ : (ל) וְאֵתִי וְאֵת קִרִּי יִשְׁדּוּד מִהַתְעַשִּׂי כִּי־תִלְבַּשׁ שָׁנִי
כִּי־תַעֲדִי עֲדִיזָהּ בִּי־תִקְרָעִי בַּפּוֹךְ עֵינַיִךְ לִשְׂוֹא תִתִּיפִי מֵאֲסָרְךָ
עֲגָבִים גִּפְשֵׁךְ יִבְקֶשׁוּ : (לא) כִּי קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה
כַּמְבִּירָה קוֹל בְּתִצִּיּוֹן תִּתִּיפֶחַ תִּפְרֹשׁ בִּפְיָהּ אֲוִירָנָא לִי כִּי־
עֵינַי גִּפְשִׁי לַחֲרָגִים :

ה (א) שׁוּמְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַּיִם וְרֹאדוּ נָא וְדַעוּ וּבִקְשׁוּ
בְּרַחוּכֹתֶיהָ אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ אֲבוֹשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מִבִּקֵּשׁ אֱמוּנָה
וְאֶפְלַח לָהּ : (ב) וְאִם חִיָּהוּהָ יֹאמְרוּ לָכֵן לִשְׁקֹר יִשְׁבְּעוּ :

(ג) יְהוָה

ר ש "

(שמות ט"ז) : זֶהוּ צַעֲזִים . צִיעֲרוֹת עֲצִים מִקִּים סִינַי קוֹצִים לַהֲטֹמָן :
וּצְבָעִים עָלוּ . סָלַע מוֹתָרָגִם כִּיפָא : (ל) כִּי תִלְבַּשׁ שָׁנִי . לַהֲתַנְחֹלֹת וּלְמַלֵּא
רַחֲמִים לִפְנֵי הַשִּׁדְדִּי . תִּקְרָעִי בַּפּוֹךְ לִשְׂוֹן קִרְעִים שֶׁהַפּוֹךְ נִרְאֶה כְּמַרְחִיב קִרְעַת
הָעֵינַן כִּךְ שִׁמְעִתִּי וְגַם מִנְחָם לֹא חָלַק בְּמַחֲזַרְתָּ קִרְעִי . פּוֹךְ . לִשְׂוֹן כּוֹחַל : עוֹגֲזִים .
הַמִּשְׁחָקִים עִם הַנָּפִשִׁים צָלְדֵי מִינֵי נִיחוּף כְּמוֹ וְתַעֲגֹבָה עַל פִּלְגְּשִׁיהֶם (יחזקאל כ"ג) :
נִפְשָׁךְ יִבְקֶשׁוּ . מִבְּקִשִּׁים לַהֲרָגֶךָ : (לא) כְּמַצְבִּירָה . כֹּאשָׁה הַמַּצְבִּירָתָא תַּחֲלֹת
לִידָתָהּ : תִּתִּיפֶחַ . תִּיַּלֵּל וְתִזְעַק גִּיחוֹת קוֹנֵפְלִי"ט צִלְעִ"ז : (קלחגֵּן
זִיפְטָן כְּמוֹ לַעֲלִי א'') כְּמוֹ וּפֶתַח חֹמֶם : (תִּלְסִּים כ"ו) ל' דִּיבּוֹר : חוּי נֹא לִי
כִּךְ חֹמֶרֶת :

ה ב ואם

ב א ו

ה (א) שׁוּמְטוּ וְגו' . הַלִּיכּוּ בְּשׁוּקֵי יְרוּשָׁלַם . (הַכְשָׁדִי) . בְּחוּצוֹת וכו' . הִנֵּה אֹמֵר דּוֹר
בְּסֶפֶר תִּהְיֶה (ע"ט ב') : נִתְּנוּ אֶת נִכְלַת עֲבָדֶיךָ מֵאֵכָל לַעֲוֹף הַשָּׁמַיִם , בָּשָׂר
חֲסִידֶיךָ לִמְתוֹת אֶחָד , הִנֵּה , כִּי הֵיוּ בִירוּשָׁלַם חֲסִידִים וְעַבְדֵי הָאֵל , וְאִךְ אֹמֵר יִרְמְיָהוּ : אִם
יֵשׁ עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט , מִבְּקֵשׁ אֱמוּנָה ? פִּירָשׁ אֲדוֹנֵי אֲבִיז"ל , כִּי יִרְמְיָהוּ אֹמֵר , בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם ,
וְאֹמֵר בְּרַחוּכֹתֶיהָ , כִּי הַחֲסִידִים , שֶׁהֵיוּ בִירוּשָׁלַם , הֵיוּ מִתְּחַבְּלִים בְּנִתְּיָהֶם , וְלֹא הֵיוּ יוֹכֵלִים
לְהַתְּלֹאֹת בְּרַחוּכֹתֶיהָ וְחוּצוֹת , מִפְּנֵי הַרְשָׁעִים , וְרַחוּתֵיכֶם לִפְרֹשׁ , כִּי־נִתְּנוּ עַל יְדֵי אֲוִיבִים ,
עַל יְדֵי כֵן , אֵף עַל פִּי שֶׁהֵיוּ רַשָּׁעִים וְחִיבֵי מִיתָה , נִתְּכַפֵּר לָהֶם בְּמִיתָתָם , וְקָרִי לָהֶם , עֲבָדֶיךָ
וְחֲסִידֶיךָ . (רד"ק) : אִם וְגו' . אִם תִּשְׁכַּחֲנוּ נָבֵר , דְּלִים עוֹבְדֵי טַבִּי ? (הַכְשָׁדִי) .
וְאֵלֶיךָ נִלְוֶה רַד"ק"ל , וְכֵן תִּרְגְּמִתִּי אֲשַׁכְנֹת . אִם יֵשׁ וכו' . הִנֵּה דָבָר פֶּה ה' הַדְּבָר עַם
יִרְמְיָהוּ חֲזוֹ , עַל אֲדוֹת יְרוּשָׁלַם , כֹּאשָׁר דָּבָר עִם אֲנָרְהִם אֲוִיבֵינוּ , צַעֲבֹר חֲטָאת סָדוּם
וְעִמּוּרָה (רֹאשִׁית י"ח כ"ו וְגו') , כִּי גָדַל עוֹן יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם כְּעוֹן אֲנָשֵׁי סָדוּם , אֲשֶׁר הֵיוּ
רַשָּׁעִים וְחֲטָאִים לְה' מְאֹד , רֹאשׁ מוֹה בְּסֶפֶר יִשְׁעֵיהֶם (א' יו"ד , ג' ט') , וּבְנִבְאוֹת יִתְזַקֵּאל
(ט"ז מ"ו וְגו') . לֹא . כְּנִי הַמִּקְבָּה אֶבַע עַל יְרוּשָׁלַם , הַמַּצְבִּירָתָא הַמִּקְרָא . (ב) וְאִם
וְגו' . וְאִם נִשְׁמָא דֵּה' יִמֵּן , בָּכָן לִשְׁקֹרָא אִינֵן מִשְׁבָּעִין . (הַכְשָׁדִי) . חִיָּה וכו' . כִּי בְּרוּךְ הֵם
נִשְׁבָּעִים בְּאֱלֹהִים אֲחֵרִים , כְּמוֹ שֶׁאֵמֵר (לִלְכֵן פִּסְקוֹ ז') וְשִׁנְעוּ בְּלֹא אֱלֹהִים , וְאִם יִתֵּה ,

ירמיה ה

(ג) יהוה עיניך הלא לאמונה הבית אתם ולא חלו פליתם מאנו
 קחת מוסר חזקו פניהם מפלע מאנו לשוב : (ד) ואני אמרתי אך
 בליס הם נזאלו כי לא ידעו דרך ירוה משפט אלהיהם :
 (ה) אלכה לי אל הגדלים ואדברה אותם כי המה ידעו דרך
 יהוה משפט אלהיהם אך המה יחדו שברו עול נהקו מוסרות :
 (ו) על-כן הפם אריה מיער ואב ערבות ישדרם נמר שקד על-
 עריהם כל-היוצא מהנה יטרף כי רבו פשעיהם עצמו משובהיהם :
 (ז) אי לזאת אסלח אסלח קרי לך בגיך עיבונני וישבעו בלא אלהים
 ואשבע

ר ש י

ה (ג) ה' עיניך הלא הם • על צעלי אמונה להטיב ולמ' בגדו חלה כך ואין
 מבקשין אמונה : הכיתה אותם • ולא נעשו חולים על המכה לשום אלצם
 לשון מרעתם : קחת • כמו לקחת : (ד) ואני אמרתי • הנביא אומר כן אך
 דלים הם מחכמה או שאני מדבר עמהם : נואו • לשון חויל כתרומתו חיטפשו :
 (ה) אלכה לי אל הגדולים • הם ישמע' אך לא הועלתו וגם המה יחדו •
 שברו עולו של הקצ"ה מעליהם : (ו) חריה מלכות צבל : זאב • מלכות מדי :
 נמר • מלכות יון יטרף באדום • זאב ערבות • לשון ערצם ושום זאב המדבר :
 שוקד • מוסר ומנחם חזרו עם לשון שנייה כמו לשקד על דלתותי (משלי ח')
 וי"ת לשון אריהם : (ז) אי לזאת אסלח לך • בתמויה שמה לזאת אסלח לך
 ומנחם

ב א ו ר

שישצו צי , להראות עצמם , שהם יראי שמי , וכשנעים צממי , שקד הם כשנעים צממי ,
 ואני היודע • (ד"ק) • (ג) ה' עיניך וגו' • ה' ! הלא גלי קדמך , לאוטבא לעבדי הימנחא !
 רשיעא , אלקיתא יתהון , ולא תבו , שינתינון , סריבו לקבלא אולפן ; אתקיפו אפיהון
 מטינרא , מסרבין למיתב • (הכשרי) • הכיתה וכו' • הכה הכית איתם , על מעשיהם
 הרעים , ולא חלו , כלומר , לא באנו , ולא הרנישו בעצמם , כי אתה המכה אותם בעיונם ,
 אס כן , מה הועילה השגחתך בהם ? ודומה למה שאמר (למעלה מזה ב' למ"ד) : לזאת
 הכיתי את בניכם , מוסר לא לקחו , וכן מה שאמר ישעיהו הנביא (א' ה') : על מה תוכו ,
 עוד תוסיפו כרה • (ד"ק) • בליתם וגו' • הבאתם עד קרוב לכליה , אך על פי כן מאנו
 קסח מוסר , ואס נביאיך מזהירי אותם , חזקו פניהם מכלע , ולא נזשו מפניהם , ואני לשוב •
 (הנ"ל) • (ד) ואני וכו' • ואנא אמרתי : ברם מדמסבין אינון , איטפשו , ארי לא
 אליכו למידע ארחן , דחקן קדם ה' , למעבד דין דקשוט קדם אלההון • (הכשרי) •
 אמרתי וגו' • אמר הנביא , נסיתי אותם בעניני התוכחה , הקטנים והגדולים , אמרתי ,
 כלומר , חשנתי בעצמי , כשהוכחתי העם , ולא קבלו , אמרתי , הך דלים הם , נזאלו ,
 כי ברוב דלת העם , אין להם דעת ובינה , כמו הגדולים , לפי שהם סורמים ויגבים , וכל
 פסקיהם עבודת האדמה , ולא יתעסקו בדברי מוסר , ובתורה ודכמה , לפיכך לא קיבלו
 תיכתי

פִּירוּיָאָהָר ! זיא שווערען פֿאַלשען איד . (ג) עוויגער ! דיין אויגענמערק אזט
 אויף טרייע נור געריכטעט ! — דוא שלעגסט זיא — זיא פֿיהלענ'ס ניכט —
 ריכטעסט זיא צו גרונדע — זיא בעדערציגען דייע לעהרען ניכט ; פֿעסטער ,
 דען פֿעלזען , צייגען זיא איהר פֿרעכעס אַנגעזיכט , וואָללען ניכט צוריקע קעהרען .
 (ד) איך ראַכטע : טהעריכט איזט דער אַרמע הויפֿע , זיא קענען דעס עוויגען
 וועג , איהרעס גאָטטעס רעכטע ניכט . (ה) איך וויל צו דען גראַסען געהן ,
 ווילל מיט איהנען רעדען — זיא קענען דעס עוויגען וועג , איהרעס גאָטטעס
 רעכטע ; אַבער , אַך ! אויך זיא אַללע צערברעכען דאָן יאָך , צערייסען דאָ
 באַנדע אַללע . (ו) דרום צערייסעט זיא דעס וואָלדעס לעווע , דער וואָלף
 אויס דער וויסטע צערפֿלישעט זיא ; לעאָפּאַרדען לויפֿען אום איהרע שטערטע ,
 ווער זיך הערויס וואַנט , ווירד איהר רויב ; דען פֿיל זינד איהרער פֿערגעהונגען ,
 גראַס איזט איהרע פֿערווילדערונג . (ז) , ווואַנאָך וואָלל איך דיר פֿערגעכען ? —
 „דיינע זעהנע פֿערלאַסען מיך , שווערען בייאַ אויגענמערק ; איך פֿערלייחע
 „איהנען

ב א ו ר

תוכחה , כי כואלו , ואין להם דעת , כילא ידעו דרך ה' , משפט אלהיהם . (ד"ק) .
 (ה) אלהיה לי וכו' . אהך לי לות דברניא , ואמליל עמון , ארי אינן אליפי למידע
 ארחן , דתקנן קדש ה' , למעשר דין דקשט קדש אלהיהן ; דרס אינן כחלא מרויין
 אורייתא , אחרחקו מן אולכנא . (הכשדי) . אל הגדולים וגו' . כי לפי שהם גדולים
 ועשירים , ואינם מתעסקים במלאכה , יש להם פנאי ללמוד תורה יסבמה , ונרבים הם בעלי
 מוסר ודעת , ולמדו תורה ומשפט אלהיהם , ואולי תועיל בהם תוכחה , כי יבינו ויטבילו
 למה שאמר להם , והנה כסדרתי עמם , יחדיו שברו עול התורה , אף על פי שידעו ,
 נתקו עליה מעליהם , ונתקו מוסרתי . (ד"ק) . יחדיו . רוצה לאמור , כולם מנאפים
 בן . (הכ"ל) . (ו) על כן וכו' . על כן מן כסדרתי יסק עליהן , בארית מחרשא ,
 ויקטלונן ; עממא , דחקיפין ארבי המא , וצוונון ; שלטונין , דחסינין כממרא ,
 כמנין על קרויהון , כל דיפוק מנהון יתקטלו . (הכשדי) . אריה וגו' . הנכון , שהאריה
 משל למלך , כמו שהאריה מלך החיות , הוא משל לחיל , והנמר לשר החיל , וכן תרגם
 יונתן . (מדברי ד"ק) . ולדעת קדם אחד מחכמי העמים ירמיה הנביא בשלש המית הטורפות
 האלה על שלש שפטי הרעים הידועים (ראה בספר יחזקאל י"ד י"ג וכו') , והם : דבר וחרב
 והעב . והנחר יבחר . ואב ערבות . ואב שיוכל לעת ערב , ובא סמך ליישוב , כדי לטרוף
 הנמכא יחיד , כי אינו בעל לב חזק , כמו הנמר , וכל שכן כאריה , לפיכך ירא לבית ברוב ,
 אלא לעת ערב , לפיכך אמר , ואב ערבות , ויש מפרשים ערבות , כמו (דברים א' א')
 במדבר בערבה . (מדברי ד"ק) . והנה הכשדי הסכים לדעה הראשונה , כאמור , ובאמת
 דרך הזאנים לבית בערב , לטרוף טרף , כי אז יחזק עליהם הרעב , אם לא מצאו אוכל
 כל היום , וכן אמר בפניה הנביא (ג' ג') : ואני ערב לא גרמו לבקר , אך אני מרגמתי
 על פי הדעה האחרונה , כי באה מלת ערבות בסיומן ריבוי הנקבה , מן היסוד ערבה
 (למעלה מזה ב' וי"ו) , ומלת ערב . היא בכל מקום בלשון זכר . שוקד .
 כמו (תהלות קכ"ז א') הוא . שוקד שומר , ענין השתדלות על הדבר , והשתמדה בו .
 (ד"ק) . ובל"א מתורגם כפי הענין . (ז) אי לזאת וכו' . מלת אי לשון קריאה , והוא הפוך
 בלשון ערבי ויש אומרים , מה טובה יש נך , שאומר , לזאת אשליח לך , כלומר , בעבור זאת
 הטובה , ואיכני מוכא בך טובה , רק רעות רבות , בנך עובדי וגו' , והקריאה כנגד ירושלים
 (הכ"ל) . ולדעת ר' שלמה ז' מלך חסדא כ"ף ממלת אי , והעש , איך לזאת הרעה .
 הגדולה

תרגום אשכנזי

"איהנען איבערפֿלום — ויא בעגעהען עהעברוך, וצממעלן ויך שאַהענווייזע אין
 "דען הייזערן דער אינצוכט. " (ח) געפֿיטערטען, פֿייריגען הענגסטען גלייך,
 וויהערן ויא אַם פֿריהען מאַרגען איהרעם נעכסטען ווייב ענטגעגען
 (ט) אונד דים אַללעם וַאָלל איך ניכט אַהנדען, שפּריכט דער עוויגע, אַן איי-
 נעם פֿאַלק', וויא דיועס, גיכט ראָכע נעהמען? — (י) בעשטייגעט איהרע
 מויערן, רייסעט נידער! — דאָך ריכטעט ניכט אַללעס צו גרונדע! — וועג
 מיט איהרען פֿלאַנצונגען! ויא זינד דעם עוויגען ניכט. (יא) פֿירוואַהר!
 אונטרייא זינד ויא מיר וואָרדען, ישראל'ס אונד יהודה'ס דיוון, שפּריכט דער
 עוויגע. (יב) ויא לייגנען דען עוויגען, שפּרעכען: "ער איזט ניכט! —
 "אונס

ב א ו ר

הגדולה, אשר עשית, אסלח לך? וחכם אחד מחכמי העמים אמר, כי מלות אי לואת
 בן כמו לאי ואח, ונחלפה אות השימוש ממלה לחכמה, כמו (ראשית ל"א כ"ט) יש לאל
 ירי, הראוי, יש לאל לירי, ודומי, ויהיה אי ואח בלשון נקבה כמו אי זה (מלכים
 א' י"ג י"ב) לזכר, והטעם, אי זאת תהיה הסבה, אשר בעבורה אסלח לך? ועל פי זה
 תרגמתי אשכנזית. **אסלוח**. כתיב, והוא עתיד מבני הקל, לגזרת **אפעול**, והקרי
 הוא **אסלח**, לגזרת **אפעל**, כמשפט, אס עי' או **למ"ד**
 הפעל. אית גרונית, והענין. אסד. עזבני וכו', ואיכון שנקו פולחני,
 ונקיימין בשום טעויות; עזב שבעית ירחי טובא, ואיכון תבז למחוי זכאן, ובית נפקת ברח
 מסת יעין. (הכשדי). בלא אלהים. תרגמתי על פי רמב"ם ז"ל בשורת האזינו (דברים
 ל"ב כ"א). ואשביע יכו'. על דרך (שס ט"ו) וישמן ישרון ויבצע. (רד"ק). והנה
 המדך המלך הקדוש את מלת ואשביע על מלת וישבעו הקודמת בלשון נופל על לשון
 (פאראנאמאזא). יתגודדו. יתאספו גדודים גדודים, וכן מלת מסתייען בתרגום
 הכשדי, אשר הזכרתי, ענינה כן בלשון כשדים. (ח) סוסים מוונים. כתיב בוי"ו,
 וקרי בוי"ד, ואיתיות אכו"י מתחלפות, והוא כמו הפוך, מוונים, מן מוון, אמר, הנה
 הם כמו הסוסים, שנתנו להם מוון רב בלילה, והם שבעים בתאומם, ובבוקר יבאו
 וינהלו, וינהלם היא נתינת קולם בשמחה, כן הם יבאו בלילה עם נשי רעיהם, וימלאו
 תאומם, ובבוקר יוצאים שמחים, מתהללים ברעותם. (רד"ק). והנה לפי הכתיב:
מוונים, הוא מענין מוון, כדעת רד"ק הנזכרת, ויהיה גיטוי פעול מבני הכנע הנוסף,
 מגזרת נחי עי' וי"ו, אבל לפי הקרי: **מוינים**, יהיה פעול מבני **פעל**
 הדגוש, וכמו הפוך: **מוינים**, כמו כנש, כנש, ודומי, וענינו חימוש
 ומילוך בכלי זין, ראש. בביאור ראש ז"ל, ובדברי ר' שלמה ז' מלך בזה. ותרגומי
 באשכנזי טובל את שתי הידיעות יחד משבים. שם, וכן (הושע י"ג ג') וכטל משכים הולך,
 כלומר, בהשכמה בבוקר. (רד"ק). ועל פי זה תרגמתי אשכנזית. (ט) העל וכו'.
 העל חילין לא אכער, לאיתתא עליוהן בישתא, אמר ה'. (הכשדי). אלה וכו'. אס
 על אלה הרעות לא אפקוד, איאפשר שלא לענישם על הרעות הגדולות האלה. (רד"ק).
 ואם בגוי וכו'. כפל הענין במלות שונות. (הכ"ל). לא וכו'. לא אחפרע מכהן כרעותי.
 (הכשדי). והנה הרחיק בזה את ההגשמה, כדרכו תמיד. (י) בשרוחיה על חומותיה,
 מלשון עלי שור (ראשית מ"ט כ"ג), ואולי בקראת החימה כן מענין ראיה ופנטה, כמו
 (במדבר כ"ג ט') ומגזרות אשורכו, ודומי, כי העימד על הסמה למרחוק עיניו יבטו. ועל
 פיה מתורגם בל"א. והכשדי תרגם: בקדוהא, לפי הכוונה בלבד. הסירוגנישוהיה.
 כמו (ישעיהו י"ט וי"ו) ואת הכנשיות הכריתו, שהם סעיפי הא למות המתפסטים. (רד"ק).
 וקדוב

וַאֲשַׁבַּע אֹתָם וַיִּנָּאֲפוּ וּבֵית זִנְיָה יתְגוֹדְדוּ : (ח) סוֹסִים מְיוֹנָנִים
מְיוֹנָנִים קרי מְשֻׁכִּים הָיוּ אִישׁ אֶל-אִשְׁתּוֹ רִיעָהוּ יִצְהָלוּ : (ט) הָעַל-
אֵלֶּה לֹא-אֶפְקֹד נָא־יְהוָה וְאִם בָּנוּי אֲשֶׁר-כָּזָה לֹא תִחַנְקֶם נַפְשִׁי :
(י) עָלוּ בְּשִׁירוֹתֶיהָ וְשַׁחֲתוּ וְכָלָה אֶרֶץ-תַּעֲשׂוּ הַסִּירוּ נְטִישׁוֹתֶיהָ
כִּי לֹא לִיהוָה הַמָּה : (יא) כִּי בָגוֹד בָּגְדוּ בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית
יְהוּדָה נָא־יְהוָה : (יב) כִּהְיִשׁוּ בִיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֹא-הוּא וְלֹא-

חבוא

ר ש " י

ומנחם פי'אי כמו אין אשר צניח עזבוני אשביע אותם כל טוב : יתגודדו • יתקצצו
גדו'ים : (ח) סוסים מיוננים משכים היו • כסוסים אלו המיוננים צקושי
חבר השמים בכל צקר היו משכים לאחר צקר הוא בהשכמה : יצהלו • לשון זה
נופל על הסוסים וקול מנהלות חציריו (לקמן ח') לשון זהלה המיושמים"ט
צלע"ז (ר"ל העניסעמענט, Hennifsement. כל"א דאז וויסרין דער פפערדע)
(י) צערותיה • לשון מישור ומנחם חצרו לשון חומה עם חלג שור (תנים י"ח)
אך לא יתכנו נטישות צ"ש צלע"ז (צ"פ"ש Cep. כל"א כנו ישעי' י"ח ה', כל"א
וויין שטאק) שהם שרשי כרם להיות נחשבים עם החומות ולא עם המישור ואני
אומר שרותיה לשון שורות הכרם וי"ת צערותי בקירובא ונטישות צורניתא :
(יב) ויאמרו לא הוא • לא מן קדמוהי אתא עלנא טבתא : (יג) והנביאי' יכוין

ב א ו ר

וקרוב לזה תרגמת • והנה מלת נטישותיה היא דרך דמיון (מעטאפאריש) על יושבי העיר •
כי וכו' • ארי לא רעוא קדם ה' בהין • (הכשרי) • (יא) כי בגוד וכו' • ארי שקרא שקרו
במימרי בית ישראל ובית יהודה, אמר ה' • (הכל"ל) • בגדו וגו' • לפיכך חקרו נקמתיהם,
ובדין אני מזה לכס, שתשיתוס, כי הם בגדו בי • (רד"ק) • (יב) כחשו וכו' • פירוש,
לא הוא, שיטניע עלינו, ויראה במעשינו, ואם נעשה כחפצנו, לא תבוא עלינו רעה בעבור
זה, ותרבורעב לא נראה, אע"פ שמפחידין אותנו נביאי על זה, שקר הם אומרים, כי לא
תבוא להם נבואה מאת האל, כי הוא אינו רואנו, ואינו יודענו, ועל הדרך הזה תרגם יונתן:
בדיבורימירא דה', ואמרו: לא מן קדמוהי אתיא עלנא טבתא, ואף לא תיתי עלנא ביטתא,
ודקטלין במרבא ובכפנא לא יכחו • • (הכל"ל) • והנה לפי הדברים האלה יכוין המלך
הקדוש בזה על אנשי רשע, הכופרים בהשגחת האל יתברך על תבל וצאצאיה, אך מלבד שיהיה
העיקר חסר מן הספר, כי לא נזכר במקרא הזה מאומה מן ההשגחה העל וכה, הנהגם דעת
מסדר הטעמים מתנגדת לדעת זאת, כי הוא נגד מלת לוא הוא באמת, שהוא המפסיק היותר
גדול זולת סוף פסיק, ולכן נראה, שכונת המחבר כמשמעו, על הרשעים, המכחישי' במציאות
הבורא יתעלה (אטהעאיסטען, גאטטעסלייגנער), ועל פי זה תרגמתי אשכנזית •
(יג) והנביאים • וכביי שקרא • (הכשרי) • יהיו לרוח • דבריהם יפכו להכל' (מדברי
רש"י) • וכן מתורגם כל"א • והדבר וגו' • כיון שהדבר אין בהם, כלומר, רוח הקדש, אך
ידעו הם כך וכך? אלא שהם קומכים בקלומותיהם, או בקסמיהם, ומנטיקים העם לטוב,

ירמיה ה

תבוא עמינו רעה וחרב ורעב לוא נראה : (יג) והנביאים יריו
 לרוח והדבר אין בהם כה יעשה להם : (יד) לכן כה אמר יהוה
 אלהי צבאות יען דברכם את הדבר הזה הנני נרמן דברי בפיה
 לאיש והעם הזה עצים ואכלתם : (טו) הנני מביא עליכם גוי
 ממרחק בית ישראל נאם יהוה גוי איתן הוא גוי מעולם הוא גוי
 לא יחדע לשונו ולא תשמע מדבר : (טז) ואשפתו בקבר
 פתוח פלם גבורים : (יז) ואכל קציר וליחמה יאכלו בגיה ובגותיה
 יאכל צאנה ובקרה יאכל גפנה וליחמה ירשש ערו מבצרה אשר
 אתה בטיח בהנה בהרב : (יח) וגם בימיב ההמה נאם יהוה לא
 אעשה אתכם פלה : (יט) והיה כי האמרו תחת מה עשה יהוה
 אלהינו

ר ש י

יהיו לרוח כתרנו וגויאי שקרא יסון ללמא כלומר הנבואה הנבאים לנו נביאי
 שקר בשמו של הקב"ה דבריהם יהפכו להבל : והדבר של קדוש שהם אומרים
 לנו בשם הקדוש ברוך הוא אינו זהם : כה יעשה להם : הנביא אומר לאומרים
 זאת כה יעשה להם כאשר אמר ה' לי ומה אמר ה' יען דברכם את הדבר הזה
 וגו' : (יד) ואכלתם : ותאכל אותם : (טו) איתן : תקיף : גוי מעולם
 הוא : מימי קדם התחיל למרוד כי גדור הפלגה בארץ שנער : (טז) חשפתו :
 מקום גדתם החלים : (יז) ירושם ערי מצריץ וגומיר : הרי זה מקרא מסורם
 ירושם צהר' את ערי מצריץ אשר אתה צוט' בהנ' ירושם ימסכן : צחרצ' ע"י גיסו'
 וכן הוא אומ' וחרב לא תעבור בארצכם

ב א ר

כדי שימצאו תן בעיניהם , כשמיאמין להם מעשיהם , ואומרים ' לא תבוא עליכם רעה , ובעונם
 זה יכלו , ויהיו לרוח ' (רד"ק) ' בהוכו ' על דרך (מלכים א' כ"ג) כה יעשה לי אלהים
 וכה יוסף , כלומר , כך וכך רעה יעשה להם ' (הנ"ל) . וכן תרגם הכשדי : דא פורענותא
 תתעביה מנהון , ועל פי זה מתורגם אשכנזית . (יד) יען וגו' . שאתם אומרים עלי , לא
 הוא ולא גבותו , והנה דברי מגיעים אליך ' (רד"ק) ' דברכם ' כינוי הנזכר , ובסיף
 המקרא : ואכלתם , בכוני הנסתר , כמו (מלכים א' כ"ג) ' שמועמים כלם , ודומי ' .
 הנני וכו' ' בזה יכירו , כי נבואתי מנעת אליך , שיתקיימו עליהם דברי לרעה , כמו שאתה
 אומר , ויהי דברך להם , כמו האש לעצים , שתאכל אותם ' (מדברי רד"ק) . גוחן וגו' . הא
 אבא יהיב פתגמי נבואתי בפומך , תקיפין כאשתא , ועמא הדין חלשין כקשא , ויקטלונו .
 (הכשדי) ' ואכלתם ' מוסב על האש , והוא כנוי לנקבה נסתרת עם רבים נסתרים ,
 כמו (ראשית ד' ל"ב) ' רחל גנבה ' , ודומי . (טו) ממרחק : כי צל
 היתרם קה מארץ ישראל . (רד"ק) ' גוי ' וכו' ' עם תקיף הוא ' (הכשדי) ' איתן
 חזק , ששם תוכל להלחם כנגדו ' (רד"ק) ' גוי מעולם הוא ' מוזן רב הוא גוי זה חזק ,
 ושאר

אונס טריפֿט קיין אונפֿאלל , קריגס : אונד דונגערסנאָטד ערליקקען וויר
 נישט . — (יג) אַבער טאָנד שוועצן דיא פראַפעמען , גאָטטעס וואָרט
 ווירד איהנען נישט ; דרום ערנעהען שטראַפֿעריכטע איבער ויא .
 (יד) פֿירזאָהר ! וואָ שפּריכט דער עוויגע , גאָטט צבאָות : ווירל וואָ דוועס
 שפרעכען — זיה ! וואָ ווירד מיין וואָרט פֿלאַמט אין דייניס מונדען , דוועס פֿאלק
 האָלץ , דאָ פֿערצעהרעט ווירד . (טו) זעהעט ! ווייט אויס דער פֿערנע ברינג
 איך איין פֿאלק איבר אייך , הויזישראל'ס , שפּריכט דער עוויגע ; איין מעכטיגעס ,
 אַלטעס פֿאלק , איין פֿאלק , דעסען שפּראַכע איהר נישט פֿערשטעהעט —
 איהר בעגרייפֿעט נישט , וואָס עס שפּריכט . (טז) אַפֿפֿענען גרעכערן גרלייכען
 איהרע קעכער , העלדען זינד ויא אַללעוואָמט . (יז) וואָ פֿערצעהרען איירע
 ערנדטע , אייער בראַד , ריכטען איירע זעהנע , איירע טעכטער דאָן ; פֿער-
 שלינגען איירע שאַפֿע , אייער רינדפֿיה , איירען וויינשטאָק , איירען פֿייגענ-
 בויס ; רייסען איירע פֿעכטען , אויף דיא איהר פֿערטרויעט , יט דען וואָפֿפֿען
 נידער . (יח) אַבער אויך איין יענען צייטען , שפּריכט דער עוויגע , ריכט' איך
 אייך נישט גאַנץ צו גרונדע . (יט) שפרעכען ויא : וואָ דרום ליב דער עוויגע , אונזער
 גאָטט

ב א ו ד

וואָר דגויס הס יראים אותו , ולא תוכל להעזר עם גוי ואלו . (הג"ל) . ועל פיו ז' תרגומי
 אשכנזים . גוי'ל וגו' . לא תבין מה יאמר , וזה יותר קשה מחויב , שמבין אדם לשון . (דק"ק)
 הרע וכו' . הכה האל המלך הקדוש את מאמריו במקרא הזה ובפסוק י' ז' מדברי משה אדונינו
 (דברים כ"ח ט"ז כ"א כ"ב) , אך שינה את מלצו הכמה בתוספות וגרען מלות אחדות . ולא
 וגו' . ולא תבין , והענין כפול במלות שונות . (דק"ק) . חשבע . ענין הבנה , כמו (ראשית
 מ"ב כ"ג) כי שומע יוסף , ודומיו . (טז) אשפתו וכו' . כי חצי האשפה ימיתו כל מי שגע
 בהם , וכאלו כלם קבורים באשפה , ויאמר , וכנר פתוח , שמוכן להשליך שם המתים . (דק"ק)
 פלם גבורים . כי הם מלומדי מלחמה , ואין להם מפלט , להנצל מידם . (הג"ל) . (טז) ואכל
 וגו' . לקח כלל כל מאכל , והאכילה הנזכרת בפסוק , יש אכילה היא איכות המאכל , ויש
 אכילת החרב , כמו שתרגם יונתן : ויבז חסדך ומיכלך , יקטלון בך ובנתיך ; יבזי עינך ותורך ,
 יבזו פירי גופכך ותיכך . (הג"ל) . ועל פי זה מתורגם אשכנזית . יאכלו וכו' . מה שאמר בנך
 ובנתיך , כי כמו כן יאכל האבות , אלא שאמר בתורה (דברים כ"ג) ואכל פרי בטנך ,
 וזה להכחיד נפש האבות , שישקטו בניהם לעיניהם , והם הקטנים , שמתים בעון אבותם .
 (הג"ל) . ירוש' וגו' . ענין רשע , וענין הריגות נופלים כן בהריגת העדים , כמו (מלאכי
 א' ד') כי תאמר אדום רשעו וכסוד וכבדה סודות . (הג"ל) . וכן תרגם הכשדי : יפגד קרווי
 ארעך כריכתא , וכאשר מתורגם בל"א . אשר והו' . המאמר הזה עד מלת בהנה הוא כעין
 מאמר מוסגר (פארענטהעזיס) , וכן דעת מוסדר הטעמים , שנקד מלת בהנה בטפתא ,
 שהוא המלך השלישי , ומפסיק יותר מן הרב"ע במלת מבצריך , שהוא הקטן בארבעת המלכים ,
 וכן משפט כל מאמר מוסגר , כנודע ליודעים דיוני פסקי הטעמים . (יח) וגם וגו' . כשיבוא
 האויב , ויאכל זה וזה , כמו שכתוב , לא תעשה אתכם כלה , כי אתן בלתי האויב , להשחית לכם
 פליטה . (דק"ק) . (יט) והיה וכו' . מדבר כנגד העם , כמו שדבר עד הנה , ושם לדבר
 כנגד הגבוי , שיענה להם תשובת השאלה , כאשר עזבתם וגו' , והשאלה והתשובה תהיה אחר
 שיבוא האויב , ויגלה הפס . (הג"ל) . כאשר וגו' . כמא דשנקתון פולחני , ופלתתון לטעוות
 עממיא , בארעכך : כן תשתעבדון לעממיא , פלחי טעוותא , בארעא , דלא דולכין . (הכשדי) .
 כן וכו' . מדק כנגד מדה , אתא שבדתא אלהי נכד בארעכס , תעבדו עם נכרי , בארץ לא לבס .
 (דק"ק)

תרגום אשכנזי

וַיֵּשֶׁב אֱלֹהִים בְּרִיבְרִיבָהּ אֵיבֶר אֹנֶס עֲרֵגָהּ עֵן ? וְאֵי אֲנִשְׁוֹאֲרֵט אִיהֶנֶן : וְיִיֵּל
 אִיהֶר טִיךְ פֶּרְלִיסֶט , פֶּרְעֻמְדֵּן גֶּעִטְמֶרֶן , אִין אִיִּנְדֶּם לֶאֱנֶרֶ , דִּיהֶנְטֶט ;
 דְּרוֹס מִיסֵּט אִיהֶר פֶּרְעֻמְדֵּן דִּיהֶנֶן , אִין אִיִּנְדֶּם לֶאֱנֶרֶ , דֶּאָן נִיכְט אִיִּער אִיזֵט .
 (כ) פֶּרְקִינְדֶּט דִּים אִין יֶעֱקֹב'ס הִיזֵן , לֶאֱסֵט פֶּאָלְגֶענְדֶּס אִין יְהוּדָה הֶעֱרֵעֵן !
 (כא) הֶעֱרֵעֵט דֶּאָךְ , טֶהֱעִרִיכְטֶעס , פֶּרְנוֹנְפֶּטְלֶאזֶעס פֶּאָלֶק ! — אִיִּנְדֶּן הֶאָבֶען
 זִיִּא , אֹנֶר זַעֲהֵן נִיכְט — אָהֶרֶן , אֹנֶר הֶעֱרֵעֵן נִיכְט — (כב) מִיךְ עֶהֱרֶה
 פִּירִכְטֶעט אִיהֶר נִיכְט , שְׁפִירִכְט דֶּער עֻוִּיגֶע , פֶּאָר מִיר , כִּיִּנְט אִיהֶר אִיִּךְ
 נִיכְט ? — פֶּאָר מִיר , דֶּער אִיךְ זָאגְדֶּר דֶּעם מֶעֶר' צוֹם אֶפֶסֶר זַעֲמֶע —
 עֻוִּיגֶעס , אֹנֶאִיבֶר שְׁרִיטְבֶּאָרֶעס צִיל ! — אֹנֶמֶכְטִיג טָאָבֶען דִּיִּא וועללֶען ,
 בְּרוֹיוֹזֶען — קֶענְנֶענ'ס נִיכְט אִיבֶר שְׁרִיטֶען . — (כג) אִיבֶר דִּיוֶעס פֶּאָלֶק הֶאָט
 אִיִּנְדֶּן אָבֶטְרִינְנִיגֶען , ווִירֶער שְׁפֶענְסִיגֶען זִין , ווִיאַנְדֶּעלט אֹיף אָבֻוועגֶען דִּיִּן .
 (כד) זִיִּא שְׁפֶרֶעכֶען נִיכְט אִין אִיהֶרֶס הֶעֱרֵעֵן : „ לֶאֱסֵט אֹנֶס דֶּאָךְ דֶּען עֻוִּיגֶען ,
 „ אֹנֶווערן גֶּאָטֵט , עֶהֱפִירִכְטֶען , דֶּער אֹנֶס רֶעגֶען גִּיכְט , פֶּרִיֶה — אָוֶנֶר שְׁפֶעטִּי
 „ רֶעגֶען צוֹר גַּעֲרִיגֶען צִיט , דֶּער דֶּער עֶרְנֶדֶטֶע בַּעשְׁטִימְטֶען ווִיאַכֶען אֹנֶס זָאָרֶגִי
 „ פֶּעלְטִיג בַּעֲאָבֶכְטֶעט . „ (כה) אָךְ ! אִיִּרֶע ווִינְדֶּען הִינְדֶּען דִּיוֶעס , אִיִּרֶע
 פֶּערֶה

ב א ו ר

(רד"ק) . (כ) הגירסא . אומר לכל השומעים דברו , שיאמרו להם זאת התוכחה , דבר
 חיל גבול הים (הנ"ל) . (כא) עם סבל . עמא טפשא . (הכשדו) . ואין לב . חסרי
 דעת , ומלת לב תורה בלשוננו גם על ענין השכל והתבונה , כמו (דברים כ"ט) לב לדעת ,
 ודומיו , וכן מלות (קאָרדיא , קאָר) בלשון יון ורומי , המסכימות בעניין למלת העברית
 הזאת , מורות גם כן על רוח עזה וגבורה , חכמה ודעת , כמובן . עינים וכו' . המאמר הזה
 השאילו המליץ הקדוש מדברי נעים ומירות ישראל (תהלות קט"ו ו"ו , קל"ה ט"ז י"ז) , בדבריו
 את אליהו הנביא , מעשה ידי אנוש . (כב) החילו . מענין חיל כוונתו (תהלות מ"ח ז') ,
 ובנ"א תרגומי כפי הענין . אשר שכתי וגו' . זה אחת ממפלאות תמים דעים בתבל ארצו ,
 ממלאת נפשו יראת התרוממות מפני יוכר כל , וכל הנביאים והמשוררים הקדושים החפצו
 ממנה בנבואותיהם ובשריהם הנשגבים , ראה בספר משלי (מ' כ"ט) , ובספר איוב (ל"ח)
 וגו' . ואתה , קורא נעים ! טעום כל נחות לשון מליצה בדבר הנחמד והנשגב במקרא זה ,
 וקופת ימתק לחכך . חול וכו' . אם תאמר , למה לא נתן להם לעדים האותות והמופתים
 הבהירים , כמו קריעת ים סוף והירדן , חולצת משינוי הטבע , שאי אפשר להם מבלתי מחוץ
 וכו' , כי לא היו אלא פעם אחת , בזמן אחד , ואותם שלא היו בזמן ההוא , יוכלו להכחיש בהם , אם
 אם יהיו כופרים בתורה , אבל זה העד היות החול גבול לים , הוא חק עולם , לא סר , ולא
 יסור , כל ימי היות עולם , ובזה לא יוכלו להכחיש , שהרי רואים בעיניהם , ושומעים באזניהם ,
 רואים בראיה גלי הים , עד השפה , ולא יעברו החול , שהוא שפה לים , ושומעים התנועות
 הגלים והמייטס , כאילו בנואם יעברו הכל , ויכסו פני הארץ , זה דבר , שלא יוכל אדם
 להכחיש . (מדברי רד"ק) . (כג) סרוגו' . סרומהדרך הטובה , והלכו להם בשרירות
 לבם . (הנ"ל) . ועל פי זה מתורגם אשכנזית . (כד) ולא אמרו וכו' . למעלה מזה (פסוק
 כ"ב) העיר הנביא את בני עמו , לעבוד את ה' , מכר גדלותו וגבורתו , כי הוא מושל בנאות
 הים , כל יכול בשמים ובארץ , ועתה כייר להם את גויל טיבו וסדרו , כי הוא מוריד גשמי כדבות
 ממכון שבתו , ממרומי שחקים , על תבל ובאזניה , להנמיט את האדמה , ולתת לחם לכל בשר .
 הנוהן

ירמיה ה לא

אֱלֹהֵינוּ לָנוּ אֶת-כָּל-אֱלֹהִים וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עֲזַבְתָּם אֹתִי וַתַּעֲבְדוּ אֱלֹהֵי גֹכֶר בְּאַרְצְכֶם כֵּן תַעֲבְדוּ זָרִים בְּאֶרֶץ לֹא יָדַעְתֶּם : (כ) הַגִּידוּ זֹאת בְּבֵית יַעֲקֹב וְהַשְׁמִיעִיהָ בִּיהוּדָה לֵאמֹר : (כא) שִׁמְעוּ נָא זֹאת עַבְד־סֶכֶר וְאִין לֵב עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יֵרְאוּ אֲנִיִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ : (כב) הָאֹתִי לֹא-תִירָאוּ נְאֻם-יְהוָה אִם מִפְּנֵי לֹא תַחֲלִילוּ אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי חוֹל גְּדוֹל לַיָּם חֶקֶד עוֹלָם וְלֹא יַעֲבֹרְנָהוּ וַיַּחֲגֹעֲשׂוּ וְלֹא יוֹכְלוּ וְהָמוּ גָלְיוֹ וְלֹא-יַעֲבֹרְנָהוּ : (כג) וְלַעֲם הַזֶּה הָיָה לֵב סוֹרֵר וּמִוֶּרֶה סָרוּ וַיִּלְכּוּ : (כד) וְלֹא-אָמְרוּ בְּלִבָּבָם נִירָא נָא אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הִנֵּחַן גִּשְׁם וַיִּוֶּרֶה יוֹרֶה קָרִי וּמִלְקוֹשׁ בַּעֲתוֹ שִׁבְעַת חֻקֹּת קָצִיר יִשְׁמְרֵם-לָנוּ : (כה) עֲזַוְתִּיכֶם הַטּוֹר-אֱלֹהִי וַחֲטֵאֵיכֶם מִגֵּעוּ

הטוב

ר ש י

(ויקרא כ"ו) : (כב) האותי לא תראו • הלא היס שאינו דואג מפני הספורענו' ואינו מנפס לקיבול סכר ירה מפני ואינו עוזר הגבול אשר שמהי סביביו : תחילו • לשון פחד : ויחגעשו גליו • ומרומם לעזור הגבול ולא יוכלו לעזור : והמו גליו • שחוק קול גדול • ולא יעברנהו • הגלים לא יעברו הגבול : (כד) יורה ומלקוש כתרדום בכיר ולקיש : שבעות חוקות קציר • שבע שבעות שחוק לנו זה' שתי חוקות קציר חק העומר וחק שתי הלחם : ישמור לנו שיהא הקציר בזמנו : (כה) הטו אלס • החוקות האלה מעליכם שאינו שומרים לכם ואתם כלים

ברעב

ב א ו ר

הנחתן גשם וי' • ואחר כך פירש , יורה ומלקוש , בעתו , אבל למה שכתב , ויורה , בוי' השימוש , הנותן גשם בשאר עתי השנה , לצורך הגנות , ולשדות , ולשאר צרכי האדם והבהמות , ונתן גם כן יורה ומלקוש , לצורך התבואה , כל אחת בעתו • (רד"ק) • יורה וכו' • מטר בכיר ולקיש בעידכיה • (הכסדי) • וראה למעלה מזה (ג'ג') • שבעות וגו' • אותם שבעות מחוקות קציר ישמור לנו , שלא ירד מטר בימי הקציר , שלא יפסיד הקציר , וזהו חק הקציר ומשפטו , וגם שתהיה רוח טובה נוסבת בימי הקציר , לצדות ולהבר , הוח חוק הקציר ומשפטו גם כן , לפיכך אמר חוקות , ומה שאמר שבעות , ולא אמר ימי הקציר , לפי שאם כי פרים שבעה שבעות עד חג השבועות , לפיכך תלה ימי הקציר בשבעות , ויונתן תרגם : בזמן קיס שבעות דבזמן חזרא נטר לנא • (רד"ק) • חוקות קציר וכו' • זמן הקציר הוא בארץ הצבי מחצי ניסן עד חצי סיון , כנודע , ובזמן ההוא יסוגו ישראל את חג המצות , בתחלת קציר שעורים , שהוא הקציר הראשון (ראה בספר שמואל ב' כ"א ט'), ואת חג השבועות בסוף קציר חטים , שהוא הקציר האחרון (מגלת רות ב' כ"ג) , וראה בביאור ראש"ע ז"ל בספר שמות (כ"ג ט"ז) , ובביאור רמב"ם ז"ל (שם ל"ד כ"ב) • והנה אמר המליץ הקדוש בזה : ראו כל את חקד עלין עלינו , כי הוא ישמור לנו את שבע השבועות האלה , המיועדי' לזמן קציר תבואותינו

שלא

ירמיה ה

הטוב מכם : (כו) כִּי־נִמְצְאוּ בְעַמִּי רָשָׁעִים יִשׁוּר בִּישָׁךְ יִקְוֹשִׁים
הֵצִיבוּ מִשְׁחִית אֲנָשִׁים יִלְכְּדוּ : (כז) כְּכֹלֹב מֵלֹא עוֹף כֵּן בְּהִיָּהֶם
כִּלְאִים מִרְמָה עַל־כֵּן גָּדְלוּ וַיַּעֲשִׂירוּ : (כח) שָׁמְנוּ עֲשָׂחוֹ גַם עָבְרוּ
דְּבַר־רַע דִּין לֹא־נָוִי דִּין יָתוֹם וַיַּצְלִיחוּ וּמִשְׁפַּט אֲבִיּוֹנִים לֹא שָׁפְטוּ
(כט) הִעֲלֵ־אֱלֹה לֹא־אֶפְקֹד נֹא־יִהְיֶה אִם בָּגֵז אֲשֶׁר־כֹּה־לֹא
תחנקהם

ר ש י

צריע : (כו) יִשׁוּר • יִהְרֹב וְכֵן לַמֶּעַן שׁוֹדְרִי (תלם ה') לִשְׁן אֲשׁוּרָנוּ וְלֹא
קִרֹב (מדבר כ"ד) : כֶּשֶׁךְ יִקְוֹשִׁים • כֹּהֵל יִשְׁךְ הִיקוּם שְׁעוֹשִׁין לִלְכוּד לְצִיִּים צִיִּיִר
שָׁרְגָלוּ בֹא לַחֲבוֹ וְכֹהֵל נִשְׁפָּנוּ וּמִחֲזִיקוֹ בְּרָגְלוֹ וְלִלְכָד וְקוֹרִין לוֹ פִּי"ד בִּלְע"ז :
(ר"ל פִּיעֻג"ע , piege. בל"א פֹּס חֲנֻגֵּל) : הֵצִיבוּ מִשְׁחִית , מִכְּבִּי"ל בִּלְע"ז
(כֶּסֶד בִּיחֲרָתִי בִּשְׁ"א י"ד א'), כֵּן עוֹשִׁין חֲרָצִים עַל עֵיר אוֹ עַל דֶּרֶךְ : הֵצִיבוּ •
כְּמוֹ מִלֵּךְ פִּלְשְׁתִּים (סא"א) : (כו) כְּכֹלֹב • הוּא מִקּוֹם שֶׁמִּפְטָמִין בּוֹ עוֹפּוֹת
וְכֵן תִּירְגוּם יוֹנָתָן בְּבֵית פִּיטְמַח פֶּרֶק בִּלְע"ז (לֹא יִדְעָתִי לְכוּנוֹ) : (כח) שָׁמְנוּ
עָשָׂה • לִשְׁן עֵשֶׂת שֵׁן • (שִׁיר ה') גּוֹף עַב וְכֵלֵ"ז אִישׁ פִּישִׁיר"ט , (ר"ל
עֲפִי־סֶר Epaifser. בל"א רִיק אֹנֶד פֶּעַט וְעֶרְדֵּן) , עָבְרוּ דְּבַר־רַע •
אִם בָּחַת רַעִה אוֹ עֲבִירָה לִידָם לֹא נָטוּ מִמֶּנָּה אֲלֵא עָבְרוּ קָה וְעֵשְׂאוֹ : לֹא דָנָה
דִּין

מכלל יופי

רעים אחרים : וַיַּצְלִיחוּ , וְאֵף עַל פִּיכָן יִצְלִיחוּ : (ל) שָׁמָּה , שֶׁסְּעִינָן תָּמָה כְּמוֹ־כֹהֵל
שָׁמְנוּ עַל־רַבִּים וּמִהוּ הַתִּימָה קִנְיָאִים נִבְּאוּ בְּשִׁקְרוֹנָה : וְשִׁעְרֹרָה , שֶׁסְּעִינָן טַנּוֹף וְכִלְכֹּךְ
לְמוֹפְתֵי־הַשְּׁעָרִים : (לא) יִרְדּוּ , שְׁרֹדְרָה עֵינָן לְקִיָּה מִן רֶגֶל הַדֶּגֶשׁ וּפִירוֹשׁוֹ יִרְדּוּ
הַשָּׂדֶה עַל יְדֵיהֶם כְּרֹדֶה הַדֶּגֶשׁ שֶׁהוּא טוֹב וְעָרַב • וַיִּשְׁמְרִים אוֹתוֹ מִעֵינָן וַיִּרְדּוּ מִיַּעֲקֹב עֵינָן
מִמַּעַלָּה כְּלוּמָר הַכֹּהֲנִים קוֹדִים בָּעַם עַל יְדֵי הַכִּנְיָאִים וּפְמֻטוֹת : וְזֶה תַּעֲשֶׂה לְאַחֲרִיתָהּ , כְּלוּמָר ,
לְאַחֲרִית שָׁמָּה וְשִׁעְרֹרָה שֹׁכֵר כִּי מֵרָה תִּהְיֶה בְּאַחֲרֹנָה :
ו (א) הַעִיּוֹ , עֲלִיבֵי־הַמִּטְבֵּחַ וְהַאֲסִיפָה אֵל הָעִיר כְּמוֹ שֶׁלֶךְ הָעֵז אֶת מִקְנֶה : וּבַחֲקוֹעַ תִּקְעוּ
שׁוֹפָר , שֶׁסְּמִקּוֹם הוּא שְׁנֵאֲמָר וַיִּשְׁלַח יוֹאֵב תִּקְוָה וְאֵמֶר דֶּרֶךְ נְסוּתָה לִשְׁן טַפֵּל עַל לִשְׁן
כְּמוֹ וְעַקְדָּן תַּעֲקֹר : וְעַל בֵּית הַכֶּרֶם , מִגְדָּל שְׂבוּכִים בְּכֶרֶם אֶחָד גְּבוּהָ לְשׁוֹר כָּל הַכֶּרֶמִּים אֶחָד
סְבִיבוֹתָיו וְהוּא הַקֶּרֶם בֵּית הַכֶּרֶם וְכֵן הוּא אֹמֶר וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ : כִּשְׁמָא , כְּמוֹ מִשְׁאֵן
מִשְׁאֵל בְּמִשְׁכָּה וְכֹהֵל עֵינָן שְׂרִיפָה וַיִּתֵּן שְׁנֵאֲמָרָה הַשְּׂרִיפָה כֵּן לְעֵינָן הַלֵּב הַנֶּשֶׁא לְמַעַלָּה :
וְשִׁקְפָה , עֵינָן הַשְּׂמָחָה וְהַנֶּשֶׁא וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בִּלְשֵׁן נִפְעַל לְפִי שֶׁהַעוֹמֵד בְּמִקּוֹם גְּבוּהָ וּמִבִּטָּה הוּא
נִשְׁקָף לְמִבִּטָּה אֲלֵיו : (ב) הַנּוּה , תֹּאֵר לְנִקְבָה בְּפֶלֶס דוּה וְתֹאֵר הָאֵשֶׁה בִּלְשׁוֹן הַזֶּה לְפִי
שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּבֵית תַּמִּיד • וְר' יְהוֹדָה חִיוֹג פִּירַשׁ הַנּוּה כְּמוֹ ִּי כֹהֵל בִּלְשׁוֹן מִן כֹּהֵל לְחִיָּךְ
בְּתוֹרִים עֵינָן יוֹפִי וְנָוִי וְכֵן תִּרְגַּם יוֹנָתָן יֵאֵת וּמִפְּנֵקֶתָא : דְּמוּתִי , פֹּעֵל יוֹנָה עֵינָן דְּמוּת כְּמוֹ
אִם הִיא מִהַדְּגוֹם דְּמִיתִּךְ רַעִיָּה כְּלוּמָר דְּמִיתִּי בֶּת צִוִּן לְאֵשֶׁה הַנּוּה וְהַמַּעֲוֹנָה "וְהִנֵּה אֲנִי רֹאֶה
שִׁבְאוֹ עַל־הָרֹעִים וְעִדְרֵיהֶם לְהַחֲרִידָהּ : (ג) אֶת יְדוֹ , כְּמוֹ שֶׁהִיד מוֹכֵכָה לְאֵדָם לְכָל צִרְכּוֹ
כֵּן נִקְרָא הַמִּקּוֹם הַמּוֹכֵךְ יָד : (ד) צִלְלִי , כֹּהֵל נִכְתְּבוּ בְּמִלָּה שְׁתִּי אוֹתִיתִי הַדְּמוּת פְּעֻמִּים
יִבְאֲרוּ שְׁתִּיתִּי חַע"פ שֶׁתִּקְדַּם לָהֶן תְּנוּעָה קַטְנָה אֲבָל יִשְׁמָו מֵאֲרִיךְ עַם הַתְּנוּעָה קַטְנָה וּבִאוֹת
הַדָּא א

פֿערגעהוונגען ענטציהען דאָ גוטע אייד • (כו) דען אונטער מיינעם פֿאלקע פֿינדען זיך בעזעוויכטע ; זיא לויפֿען , וויא פֿאָגלער , דיא שלינגען לעגען , שטעללען הינטערהאלט אויף — פֿאָנגען מענשען • (כו) וויא קעפֿיך מיט פֿעגערלן אָנגעפֿיללט , וואַ איהרע הייזער דעם טרוגעם פֿאָלל ; דרום ווערדען ויא רייך אונד מעכטיג ! (כח) וויא גלענצט איהר פֿייסטער לייב ! — זיא , דיא אים לאַסטער וועטטאייפֿערן , דיא דאָ רעכט , דעם וואַזען רעכט פֿערלעצען — אַך , עס געלינגט איהנען ! — דירפֿטיגע אים געריכטע דריקען ! — (כט) אונד דים אַללעם זאָלל איך ניכט אַהנען , שפּריכט דער עוויגע , אָן איינעם

ב א ו ר

שלא ירד פֿהם מטר סוף , וישחית את האמות המונחו' בשרה , לייבז איתן • (כה) עוונותיכם זגו' • עוונותיכם הטו החוקות האלה מעליכם , שאיזי שומרם לכם , ואתם כלים נרעב • (כז) • ועל פי זה תרגמתי אשכנזי • וחסאיותיכם וכו' • היה לכם לאמור בלנפס , כי אלה הרעות , הנאות עליכם , עוונותיכם הטו אתכם , שהרי כשהייתם עושים רצון האל , היה כותן לכם נשם רעמו , וכל דבריהם באים על הכפיה , אם כן מי מנע לטיבכם ? ומי הביא עליכם הרע ? אלא עוונותיכם וחטאתיכם • (רד"ק) • (כו) ישור וגו' • יביט , כמו (במדבר כ"ד י"ז) • שרנו ולא קרוב , והנסיבט כל אחד בדרכו , אם ילכו אדם , שיגזלו ממנו מה שעמו , ויביט באדם , המליץ יקשים , ללכוד לעופות , כן יביטו הם , ויראו וידעו , ללכוד אנשים , ולגזול מהם מה שעמם • (מדברי הכ"ל) • בשך • ענין פֿסלה , והוא הפך הטעם ומחזיק ברגל העוף המלכוד , כעין מה שכתב רש"י ז"ל , וכן תרגמתי בל"א , ולרד"ק ז"ל דעת אחרת בזה • יקושים • שם תואר (אריעקטיפֿום , אייגענשאַפֿטסוואָרט) לזייד העופות , המכין מוקשים , ללכוד אותם • כמו (תהלות קכ"ד) • מפני יוקשים , וראה שם בתרגום רמב"ם ז"ל • משחיה • מארץ , ללכוד עוברי דרך , כמו שכתב רש"י ז"ל , וכדמתורגם בל"א • (כו) ככלוב • כלוב הוא כלי עשוי מנשרי עץ , ומגדלים בו עופות , וכן נקרא בלשון יון (קלאבאס) • מלא וגו' • כלוב , כלי עשוי מנשרין , מגדלן בהם עופות , ומפסמין אותם שם , וכן תרגם ונתן : כבית פשמא , ודומה לו (עמוס ח' א') והנה כלוב קין , סל עשוי ינשרים , והמשלים לכלוב מלא עוף , כמו שפלות ממלחים אותו עופות , כפי מה שהיה , וכותנים לתופי מאכלים ומשקם , ואוכלים שם תמיד , כן בתי אלה הרשעים מלאים מרמה , רובה לאמור , ממון מקובץ במרמה , ובאין ומתעדכין בו • (רד"ק) • על כן וכו' • על כן שבא להם ממון זה בלי עמל ויגיעה , גדלו בנכסים , והעשירו • (הכ"ל) • (כח) שמנו וגו' • על דרך משל , כמו (דברים ל"ב ט"ו) וישמן ישרון ויבעט , כלומר , הרבו בנכסים , גם יש בו קצת המליצה , כי העשירים הם ברוש שמנים ושנים , וכן תרגם ונתן : עתרו , אף קנוניכסין • (הכ"ל) • עשהו • זכו , מן (שיר ה' י"ד) עשת שן , כי השמן עור בשרו • (הכ"ל) • גם וכו' • לא דים בעשרם , אלא הרבו לגזול ולחמוס , עד שעברו כל דברי אישרע , כלומר , יותר הרעו לעשות , מאשר אנשים רעים , עד שעברו עליהם נרעם • (מדברי הכ"ל) • ועל פי זה תרגמתי אשכנזי • דין לא וגו' • כלומר , משפט היתום והאלם החלוש לא שפטו , ולא לקחו משפט מעושיהם • (הכ"ל) • ויצליחו • הטעם , שקרא המליך הקדוש : אלה ! איך בלחה דרך רשעים , בעליבותיהם הנשחתות ! והוא מאמר מוסגר (פארענטהעזים) , וכן דעת מסדר הטעמים , אשר נקד המלה הזאת בטעם איתנא , שהוא מכסיק יותר מכל המפסיקים שלפניו , כמשפט , ועל פי זה מתורגם בל"א • ומשפט וכו' • כפל ענין במלות שונות • (רד"ק) • (כט) העל וגו' • המקרא הזה כבר אמר הוא למעלה מזה (פסוק ט') , וכפל פה , לחזק מרון אף ה' , וקנאתו , על חטאת עמו הגדולה והעזומ' • (ל) שמה וכו' • שמה ענין תימה , כמו (שעיהו כ"ב י"ד) כאשר שממו עליך רבים , כלומר , דבר תימה הוא , מה

תרגום אשכנזי

איינעם פֿאלק, וויאדעס, ניכט ראכע נעהמען? — (ל) אַ אַבשייליכקייט! ערשטויליכע אַבשייליכקייט אין דיוועס לאנדע! — (לא) פראָפֿעטען ווייזאָגען ליגע, פריסטער העררשען איהנען צור זייטע, מיין פֿאלק ליבט עס זאָ — וואָס וואָלט איהר אַם ענדע טהון? —

ו (א) פֿליהעט שנעלל, אַ זעהנע בנימ'ס, אַזויס ירושלים'ס מיטטע! שטאַסעט צו תקוע אין דיא פאָזינע, שווינגעט פאָניר אַויף בית כרם! דען אונגליק, גראָסעס פֿערדערבען צייגעט אַזויס נאָרדען זיך. (ב) טאַכטער ציון, דיא אַגמוטהיגע, דיא ווייליכע, ריכט'ט איך גאַנץ צו גרויס. (ג) זיא איבער פֿאללען הירטען זאַממט איהרען העררען, שלאָגען רינגס אַזויס זיא הער איהרע צעלטען אַויף; פֿעהרעהערען, יעדער ווינעס אַרטעס.

(יד) דיא

ב א ו ר

מה שנהיה בארץ, מרעות שעושין, ודבר טינוף וליכלוך, חכופירוש שערורה, ענין טינוף וליכלוך, כמו (להלן כ"ט י"ז) בתלמים השוערים, וכן תרגם יונתן שם: תימה, ויש כוסחאות: תימה, והוא לשון כליון, כמו מיתם תימי מיל, בדברי רבותיו ז"ל. (ד"ק). ועל פי זה תרגמתי בל"א. (לא) הגביאים וגו' עתה פירש, מה היא השמה, והשערורה, שנהייתה בארץ, הגביאים נבא בשקר, לעס, ויאמרו: שלום יהיה לכם, וכו' מטיס העס לדרך רע. (הכ"ל). ירדו וכו'. ענין ממשה: מן כי הוא רודה (מלכים א' ה' ד'). לא תרדה בו (ויקרא כ"ה מ"ו), רובה לאמור, הכהנים רודים בעס, על ידי הגביאים ויטותם, ומטיס המשפט כרונס. (מדברי הכ"ל). וכן מתורגם אשכנזית. על ידיהם. לעבריהם, וכדמתורגם בל"א, כמו (שמואל א' י"ט ג') ליד אבי, ודומיו רבים. ועמי וגו'. רובה לאמור, רובם בכל זה, לפי שהם מטיפים להם מעשיהם הרעים. (ד"ק). ומה וכו'. ומה תעבדון לסיפא. (הכסדי). לאחריתה. כלומר, לאחרית שמה ושערורה שזכר, כלומר, אם השמה והשערורה יפה בעיניכם עתה, מה תעשו לאחריתה, כי תדעו, כי מרה תהיה באשרונה. (ד"ק).

ו (א) העיוו. הניסו, כמו (שמות ט"ו י"ט) שלח העז את מקנך. (ד"ק). וכן תרגם גם הכסדי: גלו. וראה למעלה מזה (ד' וי'). בני וגו'. אמר לבני בנימין, שהם בירושלים, אתם, בני בנימין, נוסו, והניסו את אשר לכם מקרב ירושלי, כ"ש שאר עריכם, כי אפילו ירושלים תלכד, ומה שאמר העיוו, הוא דרך גזמא, כי אין להם מקום, אנה ינוסו שמה, אלא כאומר אם יש לכם מקום, שתנוסו, נוסו והניסו מקרב ירושלים, כי גם היא תלכד, וירושלים היתה ליהודה ובנימין, ומה שאמר לבנימין, ולא אמר ליהודה, כאדם שנוהג על קרוביו תחלה, כי הוא כואב עליה יותר, ממה שהוא כואב על אחרים, והוא היה מענות מחרן בנימין, והם היו קרוביו, בני משפחתו, כמו שאמר לו עליהם (להלן י"ב וי'). כי גם אחיך ובית אבין גם המה בגדו בך. (ד"ק). ובתקוע תקעו. תקוע שם מקום הוא, שכאמר (שמואל ב' י"ד ב'): וישלח יואב תקיעה. (הכ"ל). והשתמש המליץ הקדוש בזה בלשון נוסל על לשון (פאראנאמאזיא, ווארטנלייכהייט). ועל פי זה תרגמתי אשכנזית. ולדעת המתרגם הכסדי מלת **ובתקוע**, האמורה פה, היא שם המקרה (אבסטראקטום, אבגצאגנער בעגריף), מורה על התקיעה בעצמה, וכסמך אל הפעל **תקעו**, כדרך העברי במקומות רבים, כמו (ויקרא ה' ט"ו) נפש כי תמעול מעל, למען נכוע. נכע (יחזקאל כ"ב כ"ז), ודומיהם הרבה, כנודע. לידעי דקדוק הלשון, ועל פי זה תרגם: ארי קל צווחת קרנא אשתמעט בארעא. שופר. אמר, תקעו שופר, להכניס העם אל העיר. (ד"ק). בית הכרם. מגדל, שבוים בכרם אחד גבוה, לשמור כל הכרמים, אשר סביבותיו, ואותו נקרא בית הכרם, וכן הוא אומר (ישעיהו ה' ב') ויבן מגדל בתוכו.

תחנקם נפשי: (ל) שמה ושערוה נהיתה בארץ: (לא) הנבאים
נבאו בשקר והפנהים ירדו על ידיהם ועמי אהבו כן ומה תישו
לאחריה:

ו (א) העזי בני בנימן מקרב ירושלם ובתקוע תקעו שופר ועל-
בית הפרס שאו משאת כי רעה נשקפה מצפון ושבר גדול:
(ב) הנה והמעונגה דמיתי בתי ציון: (ג) אליה יבאו רעים
וערריהם תקעו עליה אהלים סביב רעו איש את דודו: (ד) קדשו
עליה

ר ש " י

דין יתום למען ילחיו: (ל) שמה • תמסון: ושערוה • דבר מגונה לכל
ומה דבר התמסון הנביאים נבאים שקר ואומרים הו גחלין ואונסין הכהנים
שהם שופטי העם ונגסיס ירדו את העם על ידי הנביאים כלומר לאחריה כמו
(שמואל ב' ט"ז) והמלך עובר וכל העם עוזבים על ידו ודף אחריו אף כאן
על ידיהם אחריהם לעשות כדברי הנביאים:

ו (א) העזי בני בנימן • ללכת לעריהם לשמור מצריכם: בית הכרם •
שם מקום הוא: שאו משאת • נס להקבץ ולהלחם על נפשם: (ב) הנה
והמעונגה דמיתי • החרבותי תירגמו יונתן לשון וגדמו נאות השלום (לקמן
כ"ה) נדמתה השקלון (לקמן מ"ז): (ג) רעים וערריהם • משל הוא
מלכים

ב א ו ר

בתוכו • (הכ"ל) • ולדעת דש"ל הוא שם מקום, ועל פיו תרגמתי בל"א • וראה במבוא הספר •
שאו משאת • זקופו עממיה סמוותא • (הכשד) • והנה לדעתו מלת משאת היא מענין
שורש שאת, וזוהי פה על כס הוקף למעלה, במקום רסגשא, לאות לעם, שיתאספו
ויתקבצו, להלחם על נפשיתם • ואילו בלשון דש"ל, וכן מתורגם בל"א • ולד"קו"ל דרך
אחר בזה • נשקפה • נראתה ונגלתה, עתה תבוא • (דד"ק) • מצפון • היא צבל, שהיא
לכפץ • (הכ"ל) • (ב) הנה • יאתא • (הכשד) • וכן ביאר רבי יהודה פ"ז צכ"ע, ועל
פיו תרגמתי בל"א • והמעונגה • ומסנקתא • (הכשד) • דמיתו וגו' • פעל יתא, כמו אס
היה מן הדגש, דמיתין רעיתי (זכ"ח ט'), כלומר, דמיתי בת ציון לאשה, הנה והמעונגה,
והנה אני רואה, שיבאו אליה רעים וערריהם, להחריבה, ואדוני אבי, זכרנו לזכרה,
פירש דמיתי כרתי, כמו (הושע ד' ו"ו) כדמועמי • (מדבר דד"ק) • ואנכי תרגמתי על פי
דעת הר"קס ז"ל • (ג) אליה וכו' • המשל המלכים, הנבאים אליה, להחריבה, לרועים,
והעדרים הם ח"ל הסובבאים, וכמוהו רבים במקרא, והמשל המלכים והאנשיהם לרועים,
דעם לצאן, כמו (זכריה י"א י"ז) הוי רועי האליל, ובתתי לכס רועים כלבי (למעלה מה
ג' ט"ו), והדומים להם • (מדבר דד"ק) • יבאו וגו' • להיתקן מלכין ומשריתקן • (הכשד) •
דעו וכו' • אכלו • (רש"י) • ובאמת מלת רעו במקום הזה איננה זה משמעה הקללי, שהיא
ענין מרעה בהמות, ופה הוא דיבור משלי (מעטאפאריש) • מוסבות על מלית רועים
וערריהם, המוכרות בראש המקרא • ואולי כיון המליץ הקדוש גם על ענין שדך וסריס,

אם

ה א ז

ירמיה

עליה מלחמה קומו ונעלה בצהרים אוי לנו כי פנה היום כי יגמו
 צלי ערב : (ה) קומו ונעלה בלילה ונשחיתה ארמניה :
 (ו) כי כה אמר יהוה צבאות פרחו עצה הה' רפה וישכבו על-
 ירושלם סללה היא העיר הפקר פלה עשק בקרבה : (ז) כהקיר
 בור מיניה פן הקרה רעהה חכם ושר ישמע בה על פני החמד
 חלי ומפה : (ח) הוסיף ירושלם פדתקע נפשי כמד פן אשימד

שכמה

ר ש י

מלכים וחילותיהם : רעו . חבלו . את ידו . את מקומו סביבו : (ד) קדשו .
 זמנו : אוי לנו . לעת פנות היום . כאשר פנה לעת ערב היתה האור בבית
 המקדש : (ו) כרתו ענה . לא מפיקה"א וסוף לשון עץ שאין ל' כריחה נופל
 על הענה וענה האמור כאן לשון הרבה עניס כמו דגס לשון דגים הרבה :
 העיר הפקר . שגאה פקודתה : (ז) כהקיר . ל' מקיר : ציר . באר וכן
 הקרה

מכלל יופי

הראשונה מן הדומות היא ופתח וכן כל כללי שנמקרא כי לא רשם : (ו) כרחו , בחירק פ"א
 הפועל : עצה , הה"א רפה והיא ה"א הנקבה ואיננה כנוי : סללה , ענין הרמה והגנה
 והעץ שמרימין עליו האבנים ומשליכין אותם בבתוך העיר נקרא כן כמו שאמר כרתו ענה ושכבו
 על ירושלם סללה , ויונתן תרגם מליתא ומליתא הוא תל עפר בדברי רז"ל שקל מליא ושדא
 צננא אדעתא דארעא וכו' עליו רד"ק וכן הוא פירושו ובענין זה אמר ויגבור עפר וילסדה והוא
 שזיכרים עפר ועצים תוך החפירות אשר סביב העיר עד שממלאים אותם מעפר ועצים תלים
 סביב לעיר על מלוי החפירות כדי לעלות מהם לחומה והוא הנקרא סללה : (הפקד) , ענין
 כירה והשגחה על הדבר ופירושו היא שהפקד עליה ענה : (ז) כהקיר , מענין מקור וכן
 הקרה : (ח) פן תקע , ענין הסרת הדבר ממקומו כמו ותקע כף ירך ועקב ושרש קעע או
 יקע : ארץ לא נוסבת , כארץ : (ט) עולל , מקור מן המרובע מן הכפולים : סלסלות ,
 פ"א ר' יונה כמו ולזלים והם סעפי הנטישים והוא בן ארבע . ורד"ק פירש כי הוא מענין סל
 ומשרשו ונכפלה בו הפ"א והלמ"ד והם הסלים שאדם צויר בהם . ובפירושו כמו סלים שרשו סלל
 והדגש לאות ס"י קוריו בסלסלות נכפל גם כן פ"א הפועל : (י) ואעידה , ענין אזהרה כמו
 העד בעם העד העיד כמו האיש ובא בלשון עדות כי המזהיר באחד מזהיר בו בפני עדים כדי שלא
 יכחיש בו אחר כך : ערלה אונס , כל דבר היתר והכבוד שראוי להשליכו ולהסירו יקרא ערלה
 וכן ערלה אונס לשון בקבה כלומר כבדה ויושרת נשר כאלו אינה כרויה לשמוע : (יא) ואח
 חמת ה' , היוצאת על ישראל מלאתי חמה עד שכללתי להכילה : שפך על עולל , לשפך החמה
 על עולל : ועל סיד בחורים , ענין עצה בדבר סתר . ובפירושו סוד ר"ל סיעה שמתחברים יחד
 בס' ד אחד דענה אחת ולא יועילם : מלא ימים , מאר סמוך והוא יותר מהזקן : (יג) בצע
 צלי , ענין חמדה : (יד) על נקלה , מאר מבין נכפל ופירושו על אמרה נקלה ענין בזיון :
 (טו) הכלים לא ידעו , פירושו לא הרגישו בהכלמה שיכלימום אדם על רוע מעשיהם : הובישו
 כי מועבה עשו , פירושו בחמיה כלומר הם הובישו כשעשו תועבה לא הובישו : (טז) לנהיבות
 עולם , פירושו שאלו בעבור הדרכים אשר מעולם כלומר הדורות שעברו ותמצאו כי מי שאחז

תרגום אשכנזי

לד

ר' (ד) ריסמעט אייך צום קריגע ווידער זיא ! אויף , וויר ציהען אים מיטטאגע
 ר' (ה) — הא , שאן ווייכעט דער טאג , שאן דעהנען זיך דעם אבענדם
 ר' (ה) אויף ! וויר ציהען צור נאכטצייט , רייסען איהרע פאל
 ר' לעסטע נידער ! — (ו) פירוואהר ! זא שפריכט דער עוויגע צנהור :
 הויעט ביימע נידער , ווערפעט באַללזוערק געגען ירושלים אויף ! זיא , דיא
 שטארט , דיא שטרענגע אהדונג טריפעט , דערען מיטטע געוואלטטהעטיגקייט
 פיללעט . (ז) וויא ברונגען וואססער קויללט , זא קויללעט איהרע באַסהייט ;
 פרעפעל , געוואלטטהעטיגקייט ווירד שטעטס אין איהר , פאר מיינעם אנגעזיכט ,
 געהערט

כ א ו ר

אגס הוא מהראת שורש רעה , כמו (להלן י"ח ט"ז) ירעזליותיו , ודומיו , דאך בספר שפחה
 אמת , בשרש הנזכר . ועל פי הדברים האלה תרגמתי אשכנזי : איש לא ידו : את מקומו ,
 וכן (אויב א"ד) רועות על ידיהם , כלומר , מלך אחד , אושר , יציר עיר , אוכל ערים ,
 וכן האחר , עד כלותם לכבוש את הארץ . (רד"ק) . ודאך מקרא האחרון בשרש הקדומה ,
 (ד) קדשו וגו' . דברי אנשי חיל הכשדים , אשר יצרו על ירושלים , עד פסוק ו' : עליה
 וכו' . שיעור המאמר , שיאמרו הכשדים , איש אל אחיו : החלנו למלחמה על העיר ירושלים ,
 המתפזרת בגאון עזה ! אזרו מתניכם , ונסע לקראת חומותיה בצבדים , ולא יעצרו חוס
 היום המלאה , כי רב שלל ונזק כמאזנה : אולם , אלה ! כנרמנה היום לערוב , כנר
 יגדלו הכללים , כי נטה השמש לבוא . אך כל זה לא יעזור ברוחנו , כי נבקיענה עליה , ונחרום
 ארמנות שריה . כן ביאור המקראות האלה לדעתי , וכן תרגמתי אשכנזי , ולמפרשים הרב
 אחר בזה . אוי . ענין קריאה לבד , כמו (זכריהו ב' י"ד) הוי הוי ונסו מארץ צפון ,
 וכדמורגס בל"א . כי פנתו וגו' . כלומר , האור פנה לו לדרכו , והכללים הסמוכים
 ומתפזרים . (מדברי רד"ק) . (ה) ארמנותיה . שם חושבים , להשגב בהם , נאמית
 אותם . (הכ"ל) . (ו) ביבה וכו' . כלומר , מאת ה' היתה זאת , כי הוא רוצה להשקיתה ,
 והעיר את חוסה , לבוא עליה , וכאילו אמר להם : כרתו וגו' . כרתו וכו' . כרתו ענבים ,
 לעשות מהם דיק . (הכ"ל) . עצה . לית , לא מפיק , לשון אעא . (המסורה) .
 והלשון רש"י : ענה , לא מפיקה"א , והו' לשון עץ , שאין לשון כריתה נופל על הענה ,
 וענה האמיר כאן , לשון הרבה ענבים , כמו דגה (שמות ז' י"ח) , לשון דגים הרבה , וביאור
 דברי הרב ז"ע , שאלת עצה , הנמצאת פה , איננה משרשי עץ , ככל ענה , האמורה
 במקרא , רק היא ענין עץ , והיא שם הקיבוץ (נאמען קאללעקטיפוס , זאממעלנאמען) ,
 שהיא מורה תמיד על כמות בלתי מוגבל , ובלתי כדל באישים פרטיים , כידוע למדקדקים .
 ושפכו וגו' . לדעת יונתן סוללה הוא תל גבוה , שחרס סוללה מליתא , והוא , שזפתין עפר
 תוך החפירות , אשר סביב העיר , עד שממלאים אותם מעפר , ועושים תלים סביב לעיר ,
 על מילוי החפירות , כדי לעלות מהם לחומה , והוא הנקרא סוללה . (מדברי רד"ק) . על
 וכו' . ונברו על ירושלים מליתא . (הכשדי) . היא וגו' . היא קרמא , דאחפקידו לה חובה ,
 כולהון אנסין בגווה . (הכ"ל) . העיר וכו' . היא העיר , שהפקד עוונה , סף על פי
 שהאריך לה הקדוש , ברוך הוא , לא יאריך לה עוד , כי כלל עושק בקרבה , בכל העיר ימצא
 אדם עושק . (רד"ק) . כלה . מכדר הטעמים סוגר המלה הזאת , לפי הכוונה , עם
 המלות שאחריה , כי נקד מלת הפקד בטעם קטן , שהוא המלך האני , ומפסק יותר מטעם
 נפחא , במלת כלה , שהוא המלך האני , ועל פי זה תרגמתי בלשון אשכנזי : עושק
 בקרבה . כלומר , אפילו בתוך העיר עושקים , אין צורך לומר חץ לעיר , בדרכים .
 (רד"ק) . (ז) בהקיר וגו' . אמר : כמו שהבאר מייחית תמיד טובעין , בלי הפסק . כן
 הקרה דעפה , והוא שאמר , על פני תמיד . (הכ"ל) . פיר . כן קרי , והכתוב הוא בור ,
 והוא

ו ז ה א

תרגום אשכנזי

געהערט — דאָהער איהרע שמערצהאָפֿטען וואונדען ! — (ח) בעסרעדן ,
א ירושלים , זאָנסט קעננט' איך דיינער איבערדריסיג ווערדען , דין צור איינ-
ערע , צום אנווייטערטער אָרען לאַנדעמאַכען . (ט) זאָ שפּריכט דער עוויגע צבאות :
וויא ווייניגשטאָק ווירד דער רעסט ישראל'ס נאָכגעלעזען ; לים אַללמעליג נאָך ,
(א פֿיינד ,) וויא ווייניגער אויף האָהען ראַנקען ! (י) מיט וועס זאָלל איך
רעדען , ווען וואַרנען , דאָס זיגט עס הערען ? — איהר אָהר איזט יאָ פֿער-
שטאַפֿט , אַלס קעננטען זיא ניכט פֿערנעהמען ; זעהט ! דעס עוויגען וואַרט —
איהרער פֿערזאכטונג , איהרער לעסטונג געגענשטאַנד ! —

(יא) אונד איך — פֿאָן גאָטטעס צאָר-ערפֿיללעט , קאָננ'ס ניכט מעהר ער-
טראָגען — ערגיסע מיך איבער אונמיריגע אויף דען שטראָסען , איבער דער
יוגענד פֿערזאמלונגען אַללע ; פֿירזאָהר ! זאָ מאַן , אַלס פֿרויא ווירד געפֿאָנגען
דינוועג געפֿיהרט , בעטאָגטע אונד אַכעלעכטע גרייזע . (יב) איהרע הייזער
ווערדען

ב א ו ר

וואו חילוק אותיות אלה : והענין אחד : המס וכו' : קל חטיפין וכוונין משתמע בה
קדמי חדיר , על כן אייתיית עליה מרע ומחא (הכסדי) . על פני . כלומר , שאני רואה ,
ואשגית לעד , לא כמו שהם אומרים , איה' רואה אותנו . (רד"ק) . חלי ומכא . אמר ,
חמס ושד . חלי ומכא ישמע בה , שמחלים העניים , ומכוס אותם , כמו שכתב (ישעיהו ג'
ט"ו) ופני עניים תטחנו , או פירשו , לענוס הקמס והשד , שהם עושים , אני מביא עליהם
חלי ומכא . (הנ"ל) . והנה הכסדי הסכים לדעה האחרונה הזאת , כמו שהזכרתי , ועל פיה
תרגמתי אשכנזית : (ח) הוסידי וגו' . שאם לא תוסידי , יפרד רלוני ממך , שלא תרצה
לך . (רד"ק) . תקע נפשי ממך . כמו (ראשית ל"ב כ"ו) ותקע כף ירך יעקב , ענין הסרת
הדבר ממקומו , ושראקע , או יוקע . (הנ"ל) . וראה בביאור רש"י ל' במקום הנזכר .
ומכאנו שרש נקע בהוראה הנזכרת , כאשר נקעה נפשי מעל אמותה (יחזקאל כ"ג י"ח) .
והכסדי תרגם : דלמא ירחק מימרי יתך , גריסוק ההגשמה , כדרכי תמיד , וכן תרגמו
לונקלוס ויונתן בן עוזיאל מאמר וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כ"ו למ"ד) , ועל פיה מתורגם
בל"א . פן וכו' . דלמא אשניך נדיא , כארע סדוס , דלא איתותבת . (הכסדי) . לא
נושבה . כאילו לא נושבה מעולם , כך תהיה שמה : (רד"ק) . (ט) עולל וגו' . איתבזא
יתבזון , כאם דמהלכין על שולי גפן , למקטף , שחרא דשראל . (הכסדי) . יעוללו וכו' .
אמר , כמו שמשוללין הנפץ , אחר שגברו אותה , שיסובו על העוללות הכשירות , ויבזרו
אותם , כן יעשו האויבים , כי שארית ישראל הוא כמו העוללות בגפן . (רד"ק) . השב וגו' .
דברי המליך הקדוש אל מלך בבל , אשר יבוא , להחריב את ארץ יהודה : שטליכוז את עם
המורדים בק' אלהיהם , אל תחשוך , ודמה לבזר כרם , המבולל את האשכולות , ומשיב
ידו , פעם אחר פעם , עד לא ישארו שנים , שלשה ענבים , בראשי דליות הגפן הנבזרים :
פלסלות : כרשדבי יונה , כמו (ישעיהו י"ח ה') הזולזים (בחילוק זס"שרן) , והם סעיפי
הנטיעים , והוא בן ארבע . (מדברי ר' שלמה מלך) . ועל פיה תרגמתי אשכנזית :
ולרד"ק ז' לדרך אחד בזה : (י) על . במקום אל , כמו (שמואל א' ב' י"ח) וילך חלקנה
הרמחה על ביתו , ודומיו : ואעידה : ענין התראה והזהרה , כמו (ראשית מ"ג ב') העד
העיד בנו האיש , רד העד בעס (שמות י"ט כ"ח) , ובא בלשון עדות , כי המזהיר באחד
מזהיר בו בפני עדים , כדי שלא יכחישו אחד כן : (רד"ק) . וכן מתורגם בל"א . וישמעו :
ויקבלו חלקן . (הכסדי) . ולא וכו' . הם עושים ענבים כאילו ערלה אונס , ואין בהם
פוגת להקשיב : (רד"ק) . וכדמתורגם בל"א . הנה וגו' . הא פתגמא דה' הוה לקו
לפי' פודין

שִׁמְמָה אֶרֶץ לֹא גֹשֶׁבֶת : (ט) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹלֵל יְעֹלְלוּ כִגְפֵן שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשֵׁב יָדָה כְּבוֹצָר עַל־סִלְסֹלוֹת :
 (י) עַל־מִי אֲדַבֶּרֶת וְאֶעֱדָה וְיִשְׁמְעוּ קִמָּץ בֹּ"ק הַגֵּרָה עַל־הָאֲזָנִים
 וְלֹא יִזְכְּרוּ לְהַקְשִׁיב הַגֵּרָה דְּבַר יְהוָה הָיָה לָהֶם לְחֶרֶף לֹא יִחַפְּצוּ
 בּוֹ : (יא) וְאַתְּ חֲמַת יְהוָה מְלֹאֲתִי גִלְאֲתִי הַכִּיל שִׁפְךָ עַל־עוֹלָר
 בַּחוּץ וְעַל סוּד בַּחוּרִים יִחְדּוּ כִּי־נִסְאִי שׁ עִסְיָא שֶׁהַ יִלְכְּדוּ זָקֵן עִסְיָ
 מְלֹא יָמִים : (יב) וְנִסְבּוּ בְּתֵיבָם לְאַחֲרִים שְׂדוֹת וְנָשִׁים יִחְדּוּ כִּי

אמה

ר ש ו

הַקִּירָה רַעְתָּה • כֵּן גִּזְעַת רַעְתָּה תְּמִיד מוֹסִיפִים וּמַחֲדָשִׁים • חֲלִי וּמַכָּה •
 ע"כ חֵיטִיתִי חֲלָה וּמַחֲה : (יח) הוֹסֵרִי • קִצְלִי מוֹסֵר : כֵּן תִּקַּע פֶּן תִּגְתַּק
 הוֹקֵעַ לְשׁוֹן חִיבּוֹר וְהוֹקֵעַ חוֹתֶם (מִדְּבַר ב"ה) וְיֵם (שְׁמֵרֶם) ל' הַסֶּרֶת הַחִיבּוֹר
 וְהַרְבֵּה תִיבּוֹת מִשְׁמָשׁוֹת כֵּן : (ט) עוֹלֵל גִּרְפִּי"ץ בִּלְע"ז (הוּא גִרְפִּיפֶר
 Grapper. בִּלְא"ח חִים וְיִין צֶעֱרָג נֶאֱדָךְ לַעֲזֹן) , לְאַחֵר שֶׁצִּנְרוּ הַכֶּרֶם וְגִשְׁאָרוֹ עוֹלֹלוֹת
 וְהַעֲנִי' בְּחִי' וְעוֹלֵלִי' חֵית' כֵּן יִבּוֹז וְיִחְדּוּ וְיִבּוֹז : הַשֶּׁבִּי יִדָּךְ • חֵתֶּה הַשּׁוֹלֵסֶשׁ יִדָּךְ לְשׁוֹל
 שִׁית כְּבוֹצָר הַמִּשְׁבִּי יִדּוּ עַל סִלְסֹלוֹת הַמַּסְלָס וּמַחֲפָשׁ הַעוֹלֹלוֹת וְכֵן הִיתָה מִשְׁהַגֵּלָה
 חֵת יִסְוִיקִים וְהַרְגוּ וְהַמְלִיךְ חֵת יִכְנִיֶה חֹזֵר לַסּוּף ג' חֲדָשִׁים וְהַגֵּלָה חֹזֵר לַסּוּף
 עֲשִׂיתִי עֲשִׂיתִי שָׁנָה וְהַגֵּלָה חֵת גִּרְפִּי' סִלְסֹלוֹת דְּבִירָקוֹר"ש בִּלְע"ז , (לֹא מִלְאֲתִי
 הַמִּלָּה הַזֹּאת לֹא בִלְ גִּרְפֵּת וְלֹא בִלְשׁוֹן חֵיטִי' , חֲבֵל ר"ה סְלוֹי"ז לְכַתֵּב בְּגִמְוִקִּי
 צֶהֱרֶם סִנְסֵל דְּבִירָקוֹר"ש בִּלְע"ז , וְבִלְא"ח שְׁטוּפֶלֶן , ע"כ ל' , וְחֵלִיָּהוּ יוֹד־עֵנו
 מַחֲחֵם ל' הַתִּיבָה הַזֹּאת) בִּלְא"ח פִּטְרִ"ש בִּלְע"ז , (פִּחְטִיעֶר"ם Paniers. בִּלְא"ח
 קִיעֶרֶב) כֵּמוֹ סִלְסֹלָה וְתִרְוּמָן (מִשְׁלִי ד') כֵּךְ פִּירֶשׁ דּוֹגֶשׁ וּמִנְחָם פִּירֶשׁ לְשׁוֹן
 סִלְפִּיר"ש בִּלְע"ז : (י) וְאֶעֱדָה • לְשׁוֹן הַתְּרָאָה : עֲדָלָה • חֲטוּמָה וְכֵן
 כֹּל לְשׁוֹן עֲרַל : לְחֶרֶף • מַחֲרִפִּין חוֹתוֹ : (יא) וְחֵת חֲמַת ה' מִלְאֲתִי : לְבִי מִלְאֲ
 גִּלְאֲתִי לְבוֹא חֲמַת ה' עֲלֵיהֶם הַכִּיל • כֵּמוֹ לְהַכִּיל חֲשׁוּפִירִ"ד בִּלְע"ז , (חֲסוּפִירִ"ד
 a faufil. לוֹ עֲרִטְרָחֶגֶן , עֲרִדוֹלֶטֶן) : שִׁפּוֹךְ עַל עוֹלָל • לְשִׁפּוֹךְ עַל הַיּוֹנְקִים •
 בַּחוּץ • בְּשׁוֹךְ • מִלְאֲ יָמִים • קִרְבִּי לְמוֹת וְסוֹ יִתֵּר עַל זָקֵן : (יב) שְׂדוֹת וְנָשִׁים יִחְדּוּ :

יוסבו

ב א ו ר

לְחִיסוּדִין , מִדְּלֹא בְּנֵן נִיָּה , (הַכְּשִׁי) , לְחֶרֶף וְכו' • כִּי מֵהַ שְׂהוּא חֶרֶף לְאָדָם , לֹא יִרְכָּה
 לְשִׁמְעוּ , כֵּן הוּא לְהַסְדֵּר ה' (רִד"ק) • (יא) וְאֵת וְגו' • וְיֵת נְבוֹאָתָא דֵּה' בְּזִקְוֹף מִן
 קִדְּם ה' חֲתִמִּיתִי , לֹא־תִי לְסוֹבֵרָא , (הַכְּשִׁי) • חֲמַת וְכו' • חֲמַת ה' , הַיּוֹבֵאֶת עַל יִשְׂרָאֵל ,
 מִלְאֲתִי מִמֶּכָּה , עַד שֶׁלֹּא־תִי לְהַכִּילָה (רִד"ק) • שִׁפּוֹךְ וְגו' • לְשִׁפּוֹךְ חֲמַת עַל עוֹלָל • (הַכ"ל) •
 עַל וְכו' • עַל־יִנְקִין בְּשׁוֹךְ , וְעַל סִיעֵת עוֹלִימִין כְּחֵדָא • (הַכְּשִׁי) • סוּד וְגו' • חוֹכָה
 לְחִמּוֹר , סִיעָה , שְׁמַתִּיכִים יִתֵּד כְּסוּד חֵדָה , וְנִעְנֶה חֲסֵה , וְלֹא תוֹעִיל לְהַסְדֵּר כֶּחֶם , וְלֹא יוֹעִילִם
 כֹּל

ירמיה ו

אִמָּה אֶחָדִי עַל־יְשֵׁרֵי הָאָרֶץ נֶאֱמָר יְהוָה : (יג) כִּי מִקִּטְמָנִים וְעַד־
גְּדֹלִים כָּלוּ בּוֹצֵעַ בָּצֵעַ וּמִנְבִּיא וְעַד כָּהֵן כָּלוּ עֲשֵׂה שָׁקֶר : (יד) וַיִּרְפְּאוּ
אֶת־שֹׁכֶר בַּחֲעָמִי עַד־נִקְלָה לֹא־כֹר שָׁלוֹם וְשָׁלוֹם וְאִין שָׁלוֹם :
(טו) וְהוֹכִישׁוּ כִּי־תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַם־בְּיוֹשׁ לֹא יָבוֹשׁוּ גַם־הַכֹּלִים לֹא
יִתְעוּ לָבֶן יִפְלוּ בַּנְּפִלִים בְּעַת־פְּקֻדָּהִים יִפְשְׁלוּ אָמַר יְהוָה : (טז) כֹּה
אָמַר יְהוָה עֲמְדוּ עַל־דְּרָכִים וּרְאוּ וּשְׁאֲלוּ לַנְּחִבּוֹת עוֹלָם אֵיזָה
דֶּרֶךְ הַטּוֹב וּלְכֻדְבָּה וּמִצְאוּ מִרְגּוּעַ לַנִּפְשֵׁיכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא גִלְדָּה :
(יז) וַהֲקִמְתִּי עֲלֵיכֶם צִפִּים הַקְשִׁיבוּ לְקוֹל שׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ לֹא נִקְשִׁיב :
(יח) לָבֶן

ר ש י

יוֹסֵצוּ לְאַחֲרִים : (יג) בּוֹצֵעַ בָּצֵעַ • אִינֶם מוֹמֵן : עַל נִקְלָה • קָל לִנְבִיא הַשָּׁקֶר
לְהוֹלִי מִפִּיהֶם וּלְדוֹמֵר שָׁלוֹם יִהְיֶה לָכֵס וּצְדִיק זֶה מוֹדֵפִין בְּדַבָּרִם אֵת הַשָּׁדֶר הַעֲתִיד
לָבֹא עֲלֵיהֶן : (טז) הוֹשִׁישׁוּ • עֲלִיהֶן לְמִיִּצְהָת : הַכֹּלִים • כְּמוֹ לְהַכִּילִים :
גַּם בֹּשׁ לֹא יִבֹּשׁוּ • אִינֶם מִתְבַּיִשִּׁין מִמַּעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים : (טז) מִרְגּוּעַ •
מִנּוּחַ : (יז) וְהִקְמוֹתִי עֲלֵיכֶם צִפִּים • הוּא שְׁמַעְמִידִין עַל הַמִּגְדָּלִים בְּעַת
הַחִירוֹם אִישׁ צוֹפֶה וְרוֹאֵה אֵם גִּיִּים צֹא לַעֲדֵר תּוֹקֵעַ בְּשׁוֹפֵר וּמוֹזִיר אֵת הָעָם
לְהַחֲלֹק וּלְבַח עֲלֵיהֶם אֵף אֲנִי הַעֲמַדְתִּי נְבִיאִים הוֹשִׁיעִים אֶתְכֶם חַח הַכּוֹרֵעֻטָּה
הַצֹּאֵה לְהַזְדַּרְז וּלְהִתְקַן דְּרָכֵיכֶם שֶׁהִנָּלְוּ וְהוּא כְּשׁוֹפֵר תְּקִיעוֹת הַצֹּפִי הַקָּשִׁיב לְקַל
הַשׁוֹפֵר הַזֶּה וְהַחֲלָו צוֹפִים גִּיִּיטִ"ש בָּלַעֲ"ז (בָּלַח, וְעַכְשָׁר עֵינֵי שֶׁ"ח"י דִּי"ד) :
וְהִקְמוֹתִי פִירֵשׁ הַעֲמַדְתִּי לָכֵס כֶּבֶד וְכֵן תִּי וְהִקְמוֹת : (יח) אֵת אֲשֶׁר

צִפִּים

ב א ו ר

כָּל־זֶה , (רד"ק) • כִּי גַם וכו' • אֲרִי אֵף גִּבְרָעַם אֶתְּא יִתְאַדְדוּ , סָבַעַם דְּשַׁנַּע יוֹמִין •
(הַכְּשָׁדִי) • אִישׁ וְגו' • כְּלוּמַר , עִם אֲשֶׁמֶן • (רד"ק) • זָקֵן וכו' • כִּי לֹא יִתְמַלּוּ עַל זָקֵן
וְיִלְאֵי יוֹמִים הוּא יוֹתֵר מִהֶזְקֵן • (הַכָּל) • (יב) שְׂדוּת וְגו' • וְכֵן שְׂדוּתֵיהֶם תְּהִינֶה לְאַחֲרִים •
(הַכָּל) • כִּי אֲמַתָּה וכו' • אֲרִי אֲרִים יֵת מִחַת גְּבוּרָתִי עַל יִתְבִּי אֲרַעַא , אֲמַר ה' • (הַכְּשָׁדִי) •
(יג) כִּי מִקְטָמָנִים וְגו' • כְּמוֹ שֶׁחָטְאוּ כָלֵס , כֵּן יִלְקוּ כָלֵס • (רד"ק) • וְעַד וכו' • אֲרִי מוֹעִירֵהוּ
וְעַד רִנָּה , כֹּלֵהוּ אֲנִסִּי מִמֶּן , וּמִסְפָּר וְעַד כֵּהֵן , כֹּלֵהוּ עַבְדֵי שָׁקֶר • (הַכְּשָׁדִי) •
וּמִנְבִּיא וְגו' • נְבִיאֵי הַשָּׁקֶר , וְיוֹנָחָן הַגָּדֹל וּמִסְפָּר , בּוֹצֵעַ לְאֲמוֹר , סִיפֵר מוֹזִיר הָעָם , וְכֵן
כֵּהֵן , כֵּהֵן הַנֶּעַל , אִו מִכְּהֵנֵי הַלְוִיִּם , כִּי גַם הֵם הָיוּ רָעִים • (רד"ק) • (יד) וַיִּרְפְּאוּ
וְכו' • נְבִיאֵי הַשָּׁקֶר וְהַכֹּהֲנִים רָפְאוּ אֶת שֹׁדֶר בַּת עָמִי עַל נִקְלָה , כְּלוּמַר , עַל אֲמִירָה נִקְלָה
שֶׁאֵין בָּהּ מִשָּׁה • (הַכָּל) • לְאֲמַר וְגו' • הֵם אֲמָרוּ שָׁלוֹם , וְהִנֵּה אֵין שָׁלוֹם , כִּי הִנֵּה הָאֵוִן
בָּא , יוֹם יוֹם • (הַכָּל) • (טו) הוֹבִישׁוּ וכו' • עֲלִיהֶן לְמִיִּצְהָת , אֲרִי תוֹעֵבָתָא עֲבָדוּ
אֵף מִצְהָת לִית אֵינֶן בְּהִתִּין , אֵף אֶתְכַנְעָה לִית אֵינֶן יִדְעִין ; נִכְּן יִתְרַמּוּן קְטִילִין , בְּעִידֵן דְּחִסְעוּ
עֲלֵיהֶן מוֹנִיחֵן , יִתְקַלֵּן , אֲמַר ה' • (הַכְּשָׁדִי) • (גַּם וְגו' • פִּירוֹשׁ , לֹא הִרְגִּישׁוּ בְּכַלְמֵהּ
שִׁכְלִימֵם מִדָּם , עַל רֹעַ מַעֲשֵׂיהֶם • (רד"ק) • לָכֵן וכו' • נְבִיאֵי הַשָּׁקֶר וְהַכֹּהֲנִים הַנֶּעַל יִפְלוּ ,
בְּעַת

ווערדען פֿרעמדען ציטהייל , פֿעלדער , ווייכער אַללעוואַמטט ; דען איך שווינגע
 מיניע האַנד איבער דעם לאַנדעס איינוואַהנער , שפּריכט דער עוויגע .
 (יג) פֿירוואַהר ! פֿאַן קליין ביס גראַס , יאָגעט אַללעס נאָך אייגענוץ ; וואָ
 פּראָצעט , אַלס פּריסטער — אַללעס איבעט טרונ אויס . (יד) דיא וואַנדע
 ציינעס פֿאַלקעס — זיין וועהנען וואַ לייכט צו היילען ; רופֿען : „ פֿרידע !
 „ פֿרידע ! “ — אונד אַך ! עס ווירד קיין פֿרידע ! (טו) שעמען וואַללען וואַ
 זיך , דען וואַ איבען גרייטלטהאָמען ; אַכער וואַ ווירד אינפֿערשעמט , קעננען
 שאַמגעפֿיהל ניכט . דרום פֿאַללען וואַ אַללעוואַמטט , שטירצען , וואַן איך
 וואַ היימוכע , שפּריכט דער עוויגע . (טז) וואַ שפּריכט דער עוויגע : שטעללעט
 אייך אייף דיא וועגע , שויעט אומהער ! פֿראַגעט נאָך דען אַלטען העערשטראַסען ,
 ערקלערט דען רעכטען וועג , וואַנדעלט איהן , לאַסט איהרע וועלע רוהע
 פֿינדען ! — זיין אַנטוואַרטען : „ וויר געהן ניכט ! “ —
 (יז) איך בעשטעללע אייך וועכטער , פֿערנעהמעט דער פּאָוויגע שאלל ! —
 זיין ערווידערן : „ וויר פֿערנעהמען ניכט ! “ —

(יח) דרום

ב א ו ר

בעת שפּילן שאַר הטפּלים מישראל , וזה יהיה צעת פקודתם , שאפּקיד עליהם את מטאתם ,
 והוא יום חורבן הבית והעיר . (הכ"ז) . ועל פי זה תרגומתי אשכנזית . (טז) כה אמר
 וגו' . פירוש , עמדו בדעתכם על הדרך הטוב , ועל הדרך הרע , יראו צדיקתכם , ואמר זה
 כמו שאמר אליהו לעובדי הכעל (מלכים א' י"ח כ"א) עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים ,
 אם ה' האלהים לבו אחרינו וכו' , וכן אמר להם , הנה נביאי האמת אומרים לכם , הוסרו
 וסובו מדרךכם הרעים , ולא תכתבו ביד איוב , ונביאי השקר אומרים לכם , טוב הוא הדרך ,
 שאתם אוחזים , לא תסורו ממנו , ומה נביאים מפסידים אתכם , כי תכתבו ביד איוב ,
 אל תיראו , כי שלום יהיה לכם , ועתה כתבו בשלכם , איזה הוא הדרך הטוב , גם שאלו
 בעבור כתיבות עולם , כמו שאמר משה רבינו עליו השלום (דברים ל"ב') שאל איבי ויגדך ,
 כן אמר להם , שאלו כתיבות עולם , הלווא , שאלו בעבור הדרכים , אשר מעולם , כלומר ,
 הדורות שעברו , ותמצאו , כי מי שאחז דרך האמת , באלו הטוב , ומי שאחז דרך , שמורים
 אתכם נביאי השקר , באלו הרע , לפי שאחז דרך השקר , ומשני פנים אלה תוכלו להכיר ,
 איזה הדרך הטוב , ולכו בה , או מדרך השכל , או מדרך הקבלה . (הכ"ח) . לנחיבות
 עולם . לשבילין דמן עולם . (הכסדי) . ועל פי זה מתורגם בל"א . וכונת המליץ הקדוש
 על הדרכים לטובים והכבחים , אשר הלכו בהם חבתינו הראשונים , אברהם , יצחק
 ויעקב , וכל עבדי ה' , הקדושים אשר בארץ המה , והעיד בעם יהודה , שיצטוו בנתיבות
 צדק וישר כאלה , ולא יסורו מהן ימיו ושמאל , לטוב להם כל הימים , ולהכליתם בכל מעשה
 ידיהם . ומצאו וכו' . ובה תמצאו מרגוע כפס ונסת רוח , בשתי הסעיפים , וכשאמרתי
 לכם זה , אמרתם , לא כלך , ולא תחקור על הדרכים , כי מה שאנו אוחזים , טוב הוא
 בעינינו . (ד"ק) . (יז) והקדמותי וגו' . נביאי אמת , שמהירים אתכם , ואומרים
 לכם , הקצו ליקול האופר , שתקעים סביבותיכם באופר , מפני האויב , להגן העם ,
 וראו , איך מבטיחים אתכם נביאי השקר , על תוהו , שאומרים לכם , שלום יהיה לכם ,
 ועתה הקצו ליקול האופר . (הכ"ט) . והכסדי תרגם בדרך משל (אללעגארוש) : ואקיימת
 עליכון מלפין , קבילו ליילי נביא ; ואמרו , „ לא נקביל ! “ . עליכם . על במקום שכל
 כמו והוא עומד עליהם (ראשית י"ח ט') , ודומי' . ויאמרו וכו' . כן אמרו , לא נקום לכל
 זה

תרגום אשכנזי

דעם

באר

וְגַרְ

(יח) לָכֵן שָׁמְעוּ הַגּוֹיִם וַדַּעִי עֲדָה אֶת־אֲשֶׁר־בָּם : (יט) שָׁמְעוּ
הָאָרֶץ הִנֵּה אָנֹכִי מֵבִיא רָעָה אֶל־הָעָם הַזֶּה פְּרִי מַחֲשַׁבְתָּם כִּי־עַל־
דִּבְרֵי לֹא הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרָתִי וַיִּמָּאֲסוּ־בָהּ : (כ) לָמָּה־זֶּה לִי לְבוֹנָה
מִשָּׁבָא תָּבוֹא וְקִנְיָה רַחוּב מֵאֶרֶץ מִרְחָק עֲלוֹתֶיכֶם לֹא לָרֶצוֹן
וּבְחִיכֶם לֹא־עָרְבוּ לִי : (כא) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִגַּנִּי גִתִּי אֶל־
הָעָם הַזֶּה מִכְּשָׁלִים וּכְשָׁלוּ בָם אֲבוֹת וּבָנִים יַחֲדוּ שָׁכֵן וָרֵעוּ יֵאָבְדוּ
וּאֲבָדוּ קִרִי : (כב) כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה עִם כָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְגוֹ גָּדוֹל
יַעֲזוֹר מִיַּרְכַּת־אֶרֶץ : (כג) קָשַׁת וְכִידוֹן יַחֲזִיקוּ אֲבוֹרֵי הַיָּם וְלֹא
יִרְחֲמוּ קוֹלָם בַּיָּם יִהְיֶה וְעַל־סוּסִים יִרְכָּבוּ עָרוֹךְ כְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה
עָלֶיךָ בִּתְצִיּוֹן : (כד) שָׁמְעֵנוּ אֶת־שָׁמְעוּ רַפִּי יְדֵינוּ צָרָה הַחֲזָקָתֵנוּ
חֵיל בִּינְלָדָה : (כה) אֶל־הַצָּאִי הַשָּׂדֶה וּבִדְרֹךְ אֶל־תֵּלְכִי כִּי חָרַב

לְאִיב

חֲצֹאוּ קִרִי • חֲלָכוּ קִרִי

ר ש י

צס • אֵת הָרַעַשׁ אֲשֶׁר צִידָם : (יט) פְּרִי מַחֲשַׁבְתָּם סֶכֶר מַחֲשַׁבְתָּם : וְתוֹרָתִי
וַיִּמָּאֲסוּ בָהּ • הִרִי זֶה דּוֹגְמַת עָזִי וְתוֹרָתִי וְהִי לִי לִישׁוּעָה (שְׁמוֹת ט"ו)
שֶׁהִיא לּוֹ לְמוֹר הִיא לִי לִישׁוּעָה חָף כֹּחַ הִיא לּוֹ לְמוֹר וְתוֹרָתִי מֵאֲסוּ בָהּ וְדֶרֶךְ
הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן : (כ) לָמָּה זֶה לִי לְצוּנָה • אֲשֶׁר אֵת מִקְרִיצִי לִפְנֵי אֲשֶׁר
מִשְׁבַּח בָּאָה : לֹא עָרְבוּ • לֹא גַעְמוּ : (כג) יַחֲזִיקוּ • יִקְחוּ כְמוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֹק
צו (סס ד') בֶּן גֵּרָה הַחֲזִיקָתִי הַחֲזָתִי : (כה) מְגוֹר • יִרְאֶה • ל'אֵל לִשְׁוֹן
אֲסִיפָה

ב א ו ר

וְגו' • וּנְכַסְתָּ קוֹדְשִׁיכֶן לֹא יִתְקַבְּלוּן קִדְמִי • (הכשדי) • עָרְבוּ • עֲנִין נְעִימוֹת • כְּמוֹ (שִׁיר
ב' ט"ו) כִּי קוֹלֶךָ עָרַב • וְדוּמִי • (כא) מִכְשׁוֹלִים • שְׁפָטִים רַעִים • עַל עוֹנוֹתֶיךָ • כִּי
עָנִינוּ מֵאִד • שָׁכֵן וְכו' • מְגִיר וְקִרְיָה וַיִּבְדּוּן • (הכשדי) • (כב) יַעֲזוֹר וְגו' • וְאִנִּי הוּא
הַמַּעֲזִיר אֹתוֹ • לְבֹא מִבְּנֵי אֵל יִרְשָׁלַיִם • אֶרֶץ רַחוּבָה • לֹא יִהְיֶה בְּלַתִּי הַעֲרָה • (רד"ק) •
בְּיִרְכַּתִּי אֶרֶץ • מִסִּיפֵי אֶרֶץ • (הכשדי) • וְכֵן מִגְמַתִּי • וְרָאִה בְּיִאֲוֹר הַחֶכֶם ר' יוֹאֵל
בְּרִ"ל ז"ל לְסִפְרֵי יוֹנָה (א' ה') • (כג) בַּיָּם • כְּגַלִּי הִים • (רד"ק) • וְעַל וְכו' • כִּי לֹא
יִבְאוּ רַגְלִים לְבֶדֶךָ • אֲלֹא חָף דּוֹכְבֵי סוּסִים • וְהָיוּ בְּהֵם רַבִּים • וְגַלְמַתָּם יוֹתֵר חֲזָקָה • (הכ"ל) •
עָרוֹךְ וְגו' • כֹּל אֲחֵד מֵהֶם יִהְיֶה עָרוֹךְ בְּכָל־זֶיֶן • כְּמוֹ אִישׁ אֶחָד • הַכִּיעַד לְהִלָּחֵם עִם חֲבֵירוֹ
מִלְחָמָה עָרוּכָה • שֶׁמֶכֶן עָנִינוּ בְּכָל־זֶיֶן • וְנִבְרַח לֹא יִהְיֶה הַרְבֵּים כֹּל כֵּךְ מִזְוִיכִין • וְהָיָה הַקֵּל
יִרְיֶה כֹל אֶחָד מֵהֶם עָרוֹךְ לְמַלְחָמָה • כְּאִישׁ אֶחָד • וְעַל מִי יִבְאוּ? עָלֶיךָ • בֵּת צִיּוֹן • (הכ"ל) •
וְנִדְעָתִי בִּיאֲוֹר הַמֵּאֲמֵר הַזֶּה • שֶׁלֹּא יִהְיֶה חֵיל כְּנֻכְדָּנָר • מִלֶּךְ כְּשָׁדִים • מִפִּיזֹר וּמִפִּזֹּר • צִלִּי
סִידוֹר • רַק יִהְיֶה כָּלֵס בְּאִגּוּדָה אֶחָת • כְּאִישׁ אֶחָד • לְהִלָּחֵם עִם אֲנָשֵׁי יְהוּדָה • בְּרוּחַ גְּבוּרָה •
וְעַל פִּי־זֶה מִגְמַתִּי אֲשַׁבְּתִּי • (כד) שָׁמְעֵנוּ וְכו' • שְׁמַעְנָא יִתְ שְׁמַעְנָא • אֲתֵרֶשְׁלָא יִרְכָּא •
עֲקָא

ירמיה ו

לְאִיב מְגוּר מִסְכִּיב : (כו) בְּרִצְעֵמִי הִגְרִישָׁק וְהִתְפַּלְשִׁי בְּאֶפֶר
 אֲבֵל יָחִיד עֲשֵׂי לֶךְ מִסְפֵּד תִּמְרוּרִים כִּי פִתְאֵם יָבֹא הַשֹּׁדָד עָלֵינוּ :
 (כז) בָּחוּן נִתְחַיֶּה בְּעַמִּי מִבָּצָר וְיִתְדַע וּבַחֲנֻת אֶת־דְּרָכָם : (כח) כָּל־ס
 סְרֵי סוּרְרִים הִלְכִי רַכִּיל נִחַשְׁתָּ וּבְרִיזָל כָּל־ס מִשְׁחִיתָם הַמָּוָה :
 (כט) נָחַר מִפֶּה מַאֲשׁ תָּם מֵאֲשַׁחֵם קִרִי עֲפָרַת לִשְׁוִי צָרָה צָרוּף
 ורעים

ר ש " י

אסיפה כמו מגורי אל חרב (יהזקאל כ"ח) וכן תירגם יונתן : (כ"י) התפלשי
 התגלגלי : חבל יחיד • חבל של בן יחיד מי שאין לו אלא בן יחיד ומת : מספד
 תמרורי • לפי שהוא דבוק נקוד מספד נפתח ואינו נקוד מספד צעיר : עלינו •
 כצרכנו עלי ועליך : (כז) בחון נתחיי • לירמיה נאמר חזק נתתיך בתוככם
 ותדע ובחנת את דרכם שתוכיחם והם לא ישמעו : בחון לשון חזק כמו עופל
 בוחן (ישעיה ל"ז) הקימו בחוניו (שם כ"ח) : סרי סוררים • סרים מן
 הדרך : הולכי רכיל • בין הנחשת והברזל מטילין איזה בין שני שרים שיש בהן
 כח להגרות יחד כך שמעתי • אני אומר הולכי רכיל הם וחזקים נחשת וברזל
 להחזיק בזניהם וי"ת רכיל זה לשון נוכל מהלכין נכבילו כמה דמערב נחשא עם
 ברזל ונוכל הוא לשון מחשבה כמו ויתנכלו אותו להמיתו (ראשית ל"ו) :
 (כט) נחר מפוח • משל הוא כשנורפים כסף נופחין במפוח ונותנין תמיד
 עופרת בתוך הכור ומועיל לנרוף חבל אתם צאתי לנרוף אתכם המפוח נחר
 ונחרך האש והם העופרת כולו : ולשוא • ועל הנס נרף הנרוף כי לא הועיל :
 ורעים לא נתקו • מדרכם הרעים כלומר יגעו הנביאים להוכיח ולא הועילו
 נתקו פורטנדאקיי"ץ בלע"ז, (ר"ל פירכ"ט דעטחש"עס Furent detches.
 בל"א ווארדן אגגעזונדרט, לאז געמאכט), (ל"א ורעים רשעים סא"א) :
 נחר • לשון חרה אפי (איוב ז') ועלמי חרה מני חורב אישר"ש בלע"ז,
 ארז"ע

מכלל יופי

דרך הטוב באלו הטוב וההפך הפך : (יט) כי על דברי, כמו אל דברי וילך אל קנה הרמיה
 על ביתו כמו אל ביתו והם דברי הנביאים : וחורתי, כמו ואל תורתי והיא תורת משה : (ו)
 וקנה הטוב, הנשם שהוא בדמות קנה הנקראת בלע"ז קני"ל"א נקרא כך : (כא) יאברו,
 כתיב ואברו קרי והענין אחד : (כב) יעור, מבנין נפעל ואני הוא המעיר : (כג) קשה
 וכידון, אמר בו התרגום קשתין ותריסין ושרטו כיד : (כד) שמעו, הכניו לגוי אשר זכר
 והוא שם והנפרד מן שמעו שומע כפלים רומח : (כה) הצאי תלכי, כתוב ביו"ד הנקנה
 מדבר כנגד הכנסה תלכו תצאו קרי מדבר כנגד הפרטים והענין אחד : (כו) אבל יחיד,
 אבל אדם שמת לו בנתיב יחידו שהוא אבל קשה : מספד תמרורים, מספד סמוך לפיכך הוא
 פתוח מספד של מרידות ובמסרה שלשה פתחין והם מן תמריא סמיכין לרמוניא פירוש תמריא
 מספד תמרורים סמיכין מספד בית האכל רמוניא מספד הדדיוון : (כז) בחון, בחולס
 פירוש מבצר ומגדל כמו הקימו בחוניו ואמר ובחנת לשון נפל על הלשון : (כח) סרי ושרטו
 שור

דעם פיינדעם פֿורכטבארעם שווערד וויטהעט רינגס אומהער * (כו) אומגירטע
דיך מיט זעקקען , אַ טאָכטער מיינעם פֿאַלקעם , וועלצע דיר אין אַשע ! שטעללע
טיפע טרויער אַן , וויא אום איינען איינציגען זאָהן , קלאַגע ביטטערליך ! דען ,
אַד ! פלעצליך איבערפֿעללט דער פֿערהערער אונס * (כז) צום פֿריפֿענדען
שטעלצער זעצ' איך טיינעם פֿאַלקע דיר ; וויא פֿעסט ! ערגרינדע , פֿריפֿע
איהרען וואַנדעל ! (כח) וויא אַכטרינגיג זינד זיא אַללע ! וועלכע פֿערליימדער !
ערץ אונד אייזען — ענטאָרטעט אַללעזאָממט * (כט) פֿערזענגט איזט דער
בלאָזעבאַלג , דאָהין אים פֿייער דאַן בלייב ; פֿערגעבליכעם לייטערן ! דיא
שלאָקען

ב א ו ר

עקא אַחדתנא , האַ כחצלין לילדתא * (הכשדי) * רפּונו' * שמענו מאמר הנביא ,
שכולל עצמו עם ישראל , המרדוס אל דבריו * (רד"ק) * (כה) הרב לאויב * בא יחס
הנבול שליו (דאָטיף) תחת יחס ההטרפות (געניטוף) , כמו (תהלות ק' א') מומר
לתורה , ודומיו * מנור * ענין מירא ופחד , מלשון ויגר מואב (נמדבר כ"ג') , והדומים
לו , כמו שניאר רש"י ורד"ק ז"ל , וכדמורגס בל"א * (כו) והתפלשי באפר * המגוללי
צחוק האפר * (רד"ק) * אבל יחיד * אבל אדם , שמת לו בטיחידו , שהיא אכל קצה *
(הכ"ל) * מפחד וכו' * מספד במרר * (הכשדי) * בינו' * ארי נתכסף ייתן בוזק עלנא *
(הכ"ל) * (כז) בחון יגו' * במירי הבחך בעמי * (הכ"ל) * והנה דבר המלך הקדוש
בזה במשל (אַללעגאָריא) עד סוף הפרשה , והמשיל את עצמו לצורף הכותן את המתכות
היקרים , ומגדילס מן הסינים המעורבים בהם , ואמר , שהוא בחן את ישראל , ולא מצא בהם
ישר לב , שהם הכסף הטוב , רק כלם סגו , יחדיו גאלחו , ודמולסיגי נכשת ונרזל , וכל
יגיעתו ושרתו ומלאכתו , להוציא יקר מוולל , להנצלולריק הוא , כי לא ננדלו הנבלים מעדת
ישראל , ולכן מאססה' , ויטוש את דור עברתו , כאשר ימאס הכסף הרע , המעורב בסינים ,
שחגסם צורם מאומה * מבצר וכו' * כן אמר לוינתחלת נבואתו (למעלה מזה א' י"ח) הנה
נחתך היום לעיר מנצר ולעמוד נרזל , לפיכך אל תירא מהם , ופסא אחר דרכיהם , והיו
שחזר , ומדע ובחנת את דרכם * (מדבריו רד"ק) * דרכם * ספרים אחרים , לנס *
(המסורה) * ואנכי תרגמתי לפי הכתוב במוסמאות שלפנינו * (כח) סרי סוררים * סרים
מן דרך * (רש"י) * וכן נראה מדברי המסורה : , לית , כתיב סמ"ך , , והכפל הוא לחזק
הענין (עמפֿאָזיס) , ועל פי זה מתורגם בל"א * ואין כן דעת רד"ק והכשדי * רכיל *
מלשינות , כמו (ויקרא י"ט ט"ז) לא תלך רכיל בעמך , וראה שם נביאור הכסר ר' הירץ וויזל
כ"ע * נחושה וברזל * המשיל הנביא את רשעי ישראל לסינים מעורבים עם הכסף ומשחיתים
אותו , כאשר כתבתי , וכדמורגס בל"א , והמפרשים נדחקו בזה , שלא לנרד * (כט) נחר
וגו' * המשיל למלאכת הצורף , כשיחיד את הכסף , ישים את העופרת עם הכסף , כדי שלא
יכלה הכסף באש , והנפח טופח בעפית , לצרף הכסף באש , והמכות הוא משל על הנביא ,
הנפח הוא הנביא , והמפוח הוא פיו וגרונו , אמר , כי זה המפוח נשרף , מרוב התמדת הנפח
בו , ודיבור הנביא הוא הנפוחה , והעופרת תס , ועדיין הכסף הרע לא נתק , והם ישראל
הרעים , שמדבר אליהם הנביא , השכם והערב תמיד , עד שנקר גרונו , ועדיין רעים לא
נתיק , ועודם קשים , והעופרת משל למעשה ההשתדלות וההתמדה , בדבריי משל ומליצה ,
להזכירם לטוב * (מדבריו רד"ק) * מאשחם * כתיב מלה אחת , וקרי תרין מלין * (המסורה) *
ומיחד העמים נקד מלת מפוח בטעם קטן , שהוא המלך הסבי , ומלת מאש בטעם טפחא ,
שהוא המלך השלישי , ומפסיק פחות מהטעם , אשר לפני , ועל פי זה תרגמתי אשכנזית *
לשווא וכו' * לא להנחה א' פוסק מלפיהן , ועובדיהן בישיא לא שבק * (הכשדי) * (ל) *
כסף וגו' * ואמר שלא נתקו מרעתם , הנה הם ככסף נמאס , וכן קראו אותם היודעים
אותם

הרגום אשכנזי

שלאקען שוידען ויך ניכט . (ל) פֿערוואַרפֿנעם זילבער-גענונט מאן וואָ ; פֿיר-
וואָהר ! וואָ זיגד פֿאַם עוויגען פֿעראַכטעט .

ז (א) דאָ וואָרט , וועלכעס ירמיהו פֿאַם עוויגען וואָרד , וואָ פֿאַלגט :
(ב) שטעללע דין אין דאָ טהאַר דעם הויזעס גאַטטעס , רופֿע דאָזעלכסט
פֿאַלגענדע וואָרטע , שפּריך : הערעט דעם עוויגען וואָרט , איהר איינוואָהנער
יהודה'ס אַללע , דאָ איהר אין דיע טהאַרע איינגעהעט , דען עוויגען אַנצו-
בעטען ! (ג) וָאָ שפּריכט דער עוויגע צבאָור , ישראל'ס גאָט : בעססערט
איירען וואָנדעל , איירע ווערקע : וָאָ לאָס איך פֿערנער אייך אין דיעס אָרטע
וואָהנען . (ד) פֿערטרויעט ניכט אויף פֿאַלשע פֿערוואָרונגען : „היר איזט דעם
„עוויגען טעמפל , היר דעם עוויגען פֿאַללאַכט — היר דעם עוויגען וואָהנויך !“
(ה) פֿירוואָהר ! בעססערט איהר איירען וואָנדעל , איירע ווערקע , אַבעט
רעכט

ב א ו ר

אותם ורעתם , כי מאמ'ה' נהם , כיון שלא נתקו מדעתם , ואינם חוזרים למוטב * (ד"ק) .
נמאם וכו' . הא מכסף פיסולא מרחקין קרולאון , ארי רחיק'ה' יתרון . (הכשדי) .
ז (א) הדבר וגו' . לפי הכרח , באה הכנחא , האמורה בפרשה הזאת , אל ירמיהו ,
סוזה'ה' , בשנת שמונה עשרה ל'אשיר , מלך יהודה , אשר חדש בשנה הרא'
למלכותו , את בית'ה' , והזל זהב רב מאוצרו , לחזק כל דרך , אשר כמלאכו , וכתב ברית
צין'ה' ובין ישראל עמו , לשמור את חוקי האלהים ותורותיו (ראה בספר מלכים ב' פרשה כ"ב
וכ"ג) , ומה המעשה התעוררו כהני האליל ונביאי השקר , להבטיח את העם , ולייעד להם
עתרת שלום ואמת , בהתקדם אותם בדרכס הרע ובגלילותיהם הנסחתות , ולכן הטיף להם
המליך הקדוש את הן אמרותיו הטובות כנבואת תוכחת מוסר , ואמר להם , שלא ימלטו מן
הרעה , אשר דבר עליהם שופט כל הארץ , אם לא יטיבו מעלליהם . אשר וכו' . אמר זה
הענין , הדבר אשר היה אל ירמיהו , מה שלא אמר כן בפרשיות הקודמות , אלא כהאמרה'
לפי שאמר לו זאת הכנחא בשער בית'ה' , לפיכך אמר , הדבר אשר היה , להודיע , כי מה
שעמד בשער בית'ה' , מאת'ה' באמר לו דבר זה , שיעשה כן * (ד"ק) . (ב) בשער
וגו' . הוא שער מזרחי , כי הוא המיוחד שנשערים * (הכ"ל) . בשערים האלה * שנה
שערים היו בעזרה , שלשה בצפון , ושלשה בדרום , ואחד בעזרת * (הכ"ל) . (ג) ואשכנז
וכו' . אשמידכם בשכונכם במקום זה , ולא תגלו ממנו , וכעוהו (במדבר ל"ג ו') התייהם
כל נקבה , העמידתם אותם בחיים * (הכ"ל) . (ד) אל חבטוהו וגו' . לא תמרחצון לכוין
על פתגמי כבי שקרא , דאמרין : „קדם היכלא דה' אתון פלחין , קדם היכלא דה' אתון
דנחין ; קדם היכלא דה' אתון סגדין , תלת זמנין בשחא אתון מתחין קדמוהי“ * (הכשדי) .
היכל וכו' . חלו דברי השקר , שאמרים להם נביאי השקר , המתעים אותם , אולם היו
אומרים לנביא , והוא ירמיהו , והיו אומרים לו , לא יסריב היכלו , בעבור העון , ולא תחרב
העיר הזאת , ואמר שלשה פעמים היכל'ה' , לפי שהיו שלשה , אולם היכל דגדיר , כן פי' אדוני
אביו"ל , ופירש , כי פסוק ארץ ארץ ארץ (להלן כ"ב כ"ט) תשובת דבריהם , אמר , הרי
ההיכלות , שאתם אומרים , לפני חצובים כמו ארץ , כיון שאתם חושבים לפני , ומניחים
ההיכלות , ויתכן , כי הכפל לחזק , כיון מנהג הלשון , לכפל הענין , ולחזקו על ידי זה ,
פעם בשתי מלות , פעם בשלש * (ד"ק) . ואנכי תרגמתי את הכפל הזה , כפי הכחות
בלשון אשכנז , וראה יותר מזה בהקדמתי לספר ישעיהו * (ה) עישו . ד' כתיבין וי"י .
(הים דה) . ורצה לאמור , שהוא מקדמבין הקל , מנסי' ד' למ"ד ה"א , והיו' .
מקום ה"א , וראה מה שכתבתי למעלה מזה (ד' י"א) * העשו וגו' . אם מעבד מעבדון דין
דקאט

וְרַעִים לֹא נִתְקִין : (ל) כִּכְף נִמְאִים קָרְאוּ לָהֶם פִּי־נִמְאִים
יְהוָה בָּהֶם :

ז (א) הַדָּבָר אֲשֶׁר־הִירָא אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר :
(ב) עֹמֵד בְּשַׁעַר בֵּית יְהוָה וְקִרְאתָ שָׁם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
וְאָמַרְתָּ שְׁמַעוּ־דְבַר יְהוָה כָּל־יְהוּדָה הַבָּאִים בְּשַׁעְרֵים הָאֵלֶּה
לְהַשְׁתַּחֲוֹת לַיהוָה : (ג) כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֵיטִיבוּ
דַּרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְאִשְׁכְּנָה אֶתְכֶם בְּמָקוֹם הַזֶּה : (ד) אֶל־
הַבְּטָחוֹ לָכֶם אֶרֶץ־דִּבְרֵי הַשָּׁקֶר לֵאמֹר הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל
יְהוָה הֵמָּה : (ה) כִּי אִם־הֵיטִיב הֵיטִיבוּ אֶת־דַּרְכֵיכֶם וְאֶת־מַעַלְלֵיכֶם

אם

ר ש י

(ח'רז"ע arse. כל"א פער צראנד) , (סס ל') : (ל) כסף נמאס *
שחינו נגדך בשום יגיעה :
ז (ד) היכל ה' היכל ה' היכל ה' * תלת זימנין בשתא אנהנא מתחזין
קדמוהי

מכלל יופי

שור ואע"פ שהוא כתוב בסמ"ך וכן אמר התרגום כל רצונותיו מרדין : הולכו רכיל , הוא שם
למלשניות והוא קרוב לענין רוכל והוא הסודר או הנשם וכמו שיש בידם כמה מיני סחורות או
בשמים כן המלשין מאסף הדברים מזה ומהם מעתיקים הסחורות כיוקנו מזה וימכרו
לזה כן המלשין מעתיק הדברים ישמע מזה ומהם ויספר לזה ולזה ונשתתף הלשון הזה עם
ההליכה לפי שהמלשין הולך בבית חבירו ומה שמע בביתו הולך ומספר לחבירו : נהשח וברזל *
פירוש כמו שהנחת מעורב עם הברזל לחתוך יפה והוא שקורין לו בלע"ז אויר"ו כך הם מעוררים
זה עם זה ברכילות להרע וכן תרגם יונתן מהלכין ברכילו כמה למערב נחשף עם פרזא ואמר
סרי סוררים כי סרי הוא כמו סרי צי"ן כלומר אדוני הסוררים והוא סמוך כלומר העבדים
סוררים ורעים והולכי רכיל לאדוניהם כמו הנחשת עם הברזל שלא יעשה מלאכת החתוך זה
מבלי זה וכן פירש הרמב"ם כל נחשה ונחשה שבמקרא שמדבר לענין סוה"ק : (כט) נחר מפוח
מאס , נפעל עבר שרשו חרר ומשפטו נחרר ענין שריפה וכן נחשה נחשתה * ופירשו אמר
שהמפוח שהוא הכלי שנופחים בו האש נדלק ונשרף מרוב התמדתו באש והעופרת חס והוא
שמימיין הנידפס עם הכסף בנרצו כדו שלא יכלה האש הבשף ואומר כי המפוח נשרף מרוב
נפחו באש והעופרת תס ועליון רעים לא נתקו והוא משל על ישראל שידבר הכנניא אליהם השכם
והערב באלו נשרף מרוב דברו אליהם כלומר כחר גרובו בקראו אליהם תמיד וכן אמר במקום
חר על כן חננתי בנביאים הרגתים באמרי פי ועם כל זה לא יסרו ולא יאמינו לקול הנביא :
נאשחם , כתיב מלה אחת וקרי מרין מילין : צרוף , מקור או יהיה תאר לכורף בשקל
גדול : נחקו , מנכין נפעל :

ז (ב) בשערים האלה , שבעה שערים היו בעזרה שלשה בנכין ושלשה בדרום ואחד בצפון
ואמרו עמוד בשער בית ה' הוא שער מזרחי כי הוא המיוחד שנשערים : (1) ואשב ה'
אתכם

ירמיה ז

אם-עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו : (ו) גר יתום ואלמנה
לא תעשקו ודם נקי אל-תשפכו במקום הזה ואחרי אלהים אחרים
לא תלכו לרע לכם : (ז) ושפנתי אתכם במקום הזה בארץ אשר
נתתי לאבותיכם למן-עולם ועד-עולם : (ח) הנה אתם בטחים
לכם על-דברי השקר לבלתי הועיל : (ט) והנבירצח ונאף
והשבע לשקר וקטר לבעל והלך אחרי אלהים אחרים אשר
לא רעתם : (י) ובאתם ועמדתם לפני בפיית הזה אשר נקרא-
שמי עליו ואמרתם נצלנו פתח באחנא למען עשוות את-כל-
ותו עבת האלה : (יא) המערת פריצים היתה הבית הזה אשר-נקרא
שמי עליו בעיניכם גם אנכי הנה ראיתי נאם יהוה : (יב) כי לכו-
נא אל-מקומי אשר בשילו אשר שפנתי שמי שם בראשונה וראו
את אשר-עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל : (יג) ועתה יען עשיתכם
את-כל-המעשים האלה נאם יהוה ואדבר אליכם השכם ודבר
ולא שמעתם ואקרא אתכם ולא עניתם : (יד) ועשיתי לבית
אשר נקרא שמי עליו אשר אתם בטחים בו ולמקום אשר-נתתי
לכם ולאבותיכם באשר עשיתי לשלח : (טו) והשלכתי אתכם

מעל

ר ש י

קדמוני : (ט) הגנוב רצוח וגומר • צתמיה וכי חלה תעשו ויועיל
הסיכל לכם : (יא) המערת פריצים • צעיניכם הנית הזה צתמיה • הנה
ראיתי • שכך הוא צעיניכם : (יד) כאשר עשיתי לשלח צימו עלי כאשר
השלכתי

ב א ו ר

דקשע , בין נברא ובין סברתי • (הכשדי) • (ו) גר וכו' • זכר חלה , וה"ה לאחרים ,
אלא זכר חלה , לפי שהם עשוקים ברוב , לחולשתם • (ד"ק) • ודם וגו' • בכל מקום
הוא רע , ובמקום הזה הוא יותר רע , שהוא מקום השכינה • (הכ"ל) • אלהים אחרים •
טענות עממיות • (הכשדי) • לרע לכם • אחת יודעים , כי לרע לכם הוא הליכתם אחרי
אלהים אחרים , כי צומק אתם עושים זה , אתם נופלים לפני אידיכם • (ד"ק) • (ז) למן
וכו' • לפי דעת מסדר הטעמים , מוסבות המלות האלה על מאמר ושכנותי גו' , האומר בראש
המקרא , כי הוא הפריד מלת לאבותיכם טעם את"נ , ועל פיו תרגמתי לשכנותי • ולד"ק
ול דעת אחרת בזה • (ח) לבלתי הועיל • המלות האלה הן מאמר מיוחד , כי מלת השקר
מופקדת

העכט, איינער גענען דען צונדערן; (ו) דריקקעט איהר פֿרעמדלינג, וואָס
אונד וויטטווע ניכט, פֿערגיסעט ניכט אונשולדיג בלוט אין דיוועס אָרטע, האַנגעט
ניכט פֿרעמדען געטטערן אָן, צו איירעס עוויגען שאַדען: (ז) דאָן זיכר' איך
איך וואָהנונג צו אין דיוועס אָרטע, אין דעם לאַנדע, דאָן איך איירען פֿאַר-
פֿאַהרען גאָב, פֿיר אונד פֿיר. (ח) זעהט! איהר פֿערטרויעט אויף פֿאַלשע וואָרטע —
דיס פֿראַממט איך ניכט. (ט) וויא? שטעהלען, מאַרדען, עהעברעכען —
פֿאַלש שווערען, דעם בעל רייכערן, פֿרעמדען געטטערן אָנהענגען, דיא
איהר עה'דעם ניכט קאָנטעט — (י) אונד איהר קאָממט נאָך הער, שטעללעט
איך פֿאַר מיך הין אין דיוועס הויזע, דאָן נאָך מיינעם נאָמען גענאָנט ווירד,
שפּרעכעט: "וויר זינד גערעטטעט!" זאָלעך גרייער לטהאָמע איכט איהר
אויס! — (יא) אויט דיוועס הויז, נאָך מיינעם נאָמען גענאָנט, איינע
מערדערהעלע אין איירען אויגען? — יא, איך זעה' עס וואָהל, שפּריכט דער
עוויגע. (יב) אַבער געהט נור הין צו מיינעם וואָהנויץ אין שילר, וואָ איך
אוינסט, אין פֿריהערן צייטען, רעזידירטע! זעהט! וויא איך מיט איהם פֿער-
פֿוהר וועגען דער לאַסטערטהאָמען מיינעם פֿאַלקעס ישראל! (יג) איהר איבעט
נון אַללע דיווע בוכענשטיקע, שפּריכט דער עוויגע; איך וואָרנע איך מיט יעדעס
מאָרגען — איהר געהאָרעט ניכט, איך רופֿע איך — איהר אַנטוואָרטעט
ניכט: (יד) דרום פֿערפֿאַהר' איך מיט דעם הויזע, דאָן נאָך מיינעם נאָמען
גענאָנט אויט, אויף וועלכעס איהר פֿערטרויעט — מיט דעם אָרטע, דען איך
איירען פֿאַרפֿאַהרען אונד איך גאָב, וויא איך מיט שילר פֿערפֿוהר.
(טו) איך ווערפֿ' איך הינוועג אויס מיינעם אָנגעוויכט' וויא איך איירע ברידער,
אפרים

ב א ו ר

מופּרדת באת"כח, וכן תרגמתי. (ט) הגנוב וגו'. התחשבו, שתעשו מעשים דעים
ותכללו מעשכם, בעבור שתבואו, ותעמדו לפני בתי הזה, כאשר אתם אומרים, אשר שתעשו
את כל התועבות האלה, ותבואו בבית הזה. (דד"ק) וקטר לבעל. ומסקין בוסמין
לבעל. (הכשדי) (י) למען וכו'. המאמר הזה מופרד מאשר לפניו, כי מלת נצלנו
מנוקדת באת"כח, ועל פי זה מקורנם אשכנזית. (יא) המערת וגו'. דברי האלהים אל
דעי ישראל: התחשבו את בית מקדשי, אשר אמרתי, לשכן שמי הגדול והנורא שם, למערת
פריכים, מושגתי המדות, רוחים עוברי דרך, וחומסים את חילם, אשר יסחרו מעיני בני
אדם, לעשות מעשים המביילים? כי אתם תעשו כל דבר כגלה, ותבואו ותטמאו משכני
הקדוש בתועבותיכם הגדולות. אשר וכו'. המאמר הזה הוא כעין מאמר מוסגר (פארענג
טהעוים), ולכן מלה עליו מנוקדת בטעם טפחא, שהוא מפסיק יותר מטעם הביר במלת
הזה, כידוע למדקדקים, וקרוי לזה תרגמתי אשכנזית. וגם וגו'. אף קדמי כן גלי.
(הכשדי) וכדמיתורגם אשכנזית. (יב) מקומי. לאתר בית שכינתי. (הכ"ל). וראו
ובו. ראו מה עשיתי לו, מפני רעת עמי ישראל, שהרצתי איתו, וסילקתי שכינתי ממנו,
וגלה הארון ממנו, ויהי עס פלשתים (שמואל א' ד' ב' יג'), ולא חששתי לכבודו, אשר שכל
היו מבזים איתו, וכן אעשה בבית הזה. (מדברי דד"ק). (יג) ואדבר וגו'. ושלחתי
לוותכו ית כל עבדי כנזי, מקדים וימלל, ולא קבלתין, ואתנבאו לכוון, ולא תנחין.
(הכשדי) השכם. בכל יום, בנוקר בנוקר, וכדמיתורגם בל"א. (טו) והשלכתי וכו'.
ואגלי

תרגום אישכנזי

אפרים'ם נאבקאממען אללע , הינועגווארף . (טו) דוא (ירמיהו) אבער , בעטע ניכט פֿיר דיועס פֿאלק , ערהעכע קיין יאמערדגעשרייא , קיינע שטיממע דעם פֿלעהענס ! פֿערווענדע דייך ניכט פֿיר ווא — אויך הערע דייך ניכט .
(יו) ויהסט דוא ניכט , וואס ווא טהון אין דען שטערטען יחודה'ס , אין ירושלים'ם שטראסען ? — (יח) דוא קינדער זאממעלן האַלץ , דוא פֿעטער צינדען פֿייער און ; דוא ווייבער קנעטען טייג , פֿערפֿערטיגען קוכען פֿיר דעם היממעלס קעניגין (דוא זאגנע) , גיסען פֿרעמדען געסטערן טראנקאפֿפֿער , יאויף דאס ווא מיר קרענקען . (יט) מאכען ווא דען מיר פֿערדרום ? שפֿריכט דער עוויגע , נור זיך

ב א ו ר

ואנלי יתכן תארגענות שכינותי . (הכדי) . את גי' . ית כל זרעא דישאל . (הכ"ל) .
זרע אפרים . עשרת השבטים אגלו , וביניה איתם לאפרים , לפי שהמלכות היתה לאפרים , מיום שחלקה המלכות , ומשם ואילך נקראו עשרת השבטים בשם אפרים . (רד"ק) . והנה הוכיח הכניח את בני עמי , בהראיתו להם את משפט ה' הנביא , אשר עשה בשני דורות , שחרדו בו , והם (א') דור עלי הכהן ושמאל הכהן , אשר נפס האלהים לפני פלשתיים , באמר למעלה (פסוק ב') , (ב') דור הושע בן אלה , מלך באמרון , אשר הגלה אותו שלמנאסר , מלך אשור , עם כל עשרת השבטים (מלכים ב' י"ז וי"ו) . (טו) ואל תשא עיני הנבטה הקיל . כמו (ראשית ב' ל"ח) ושאעזוקילי . (רד"ק) . רנה . נעקת יללה , כמו (איכה ב' י"ט) קומי ריני בליל , ודומיו , וכן תרגמתי בל"א . חפנע . ענין בקשה ותחנה , כמו (ראשית ב' ח') ופנעולי , וכמו שתרגם הכשדי : ולא תבטיחין קדמי , והעס , לא תתקין אלי בעבור ישראל , וכדמות רגס בל"א ביוג' . ארי לא לעווא קדמי , לקבלא בליתך . (הכדי) . (יח) הבנים וכו' . כל בני הבית מתעסקים בעבודה זו , לשחר , שיקבלו בעבודה . (רד"ק) . **בְּנֵינִים** . מיני מאכלים , שהיו מביאים ומגישים למלכת השמים , וכן (לחן מ"ד י"ט) עמינו . לה כוונת , וכן (עמים ה' כ"ו) ואת כיון כלמיכס , ואולי קראם כוונים , לפי שמכוונים לשם ודעתם אליהם , לעשותם ולתקנם היטב . (הכ"ל) . ובאמת הוראת המלה הזאת על מינו לחם , אשר הקריבו עובדי אלילים לעצניהם על שולחן במערכות סדורות (דומה לחם הפנים במזבח ה', אלהי ישראל) , ולכן נקראו כוונים מענין סדור מבין , והללוים האלה נקראים בפי' (סועטאגוים , הסיפר הרומי , פאניציא) , ובבל"א (קובען) , וכן תרגמתי אשכנזית . למלכת השמים . לשון מלכה , רוצה לאמור , לכובד גדול שבשמים , ויונתן תרגם : לכובדת שמים . (מדברי רד"ק) . ולפי הנראה הכוונה בזה על השמש (ראה בביאורי לספר ישעיהו ס"ה י"א) , שהיא מלכת על כוכבי לכת , אשר סביב לה ילכסן , והיא **מַלְכָּה** . השמים , ועל פי זה תרגמתי בל"א . ויתכן לפרש מלת **למלכת מענין** **מַלְכָּה** , תועבת הבכענים (פֿעניציער) , והוא מורה על כובד מכובד לכת , הנקרא (סאטורנוס) בל"ע , ולו הקריבו הבכענים ויוסבי העיר (קארטהאגא) בחלק (אפֿריקא) את ילדיהם האלונים , והיונים הקריבו לו דמות דפוס ילדים קטנים , עשויים מבצק , כידוע לקורא בהגל"ה , *) והמזרים קראו לאל לזה : מלך השמים , ולפי זה היה כוונת מלת כוונים באמר זה ענין דפס , כמו שכתב רש"י ז"ל , ואין להאריך עוד . וראה בביאור לספר מנחה טהורה (עמים במקום הסוכר למעלה) . למען גי' . גדול לארגוא קדמי . (הכדי) . (יט) האותי וכו' . הם עושים להכעיסני , וכי סבורי' הם , שהם מכעיס' אותי , כי לא תחול בי מדת הכעס , ולא מדה אחר' , אינ' מכעיס' אותי , לא ענין , כי עליה יחול הכעס וארון אף' (רד"ק) . הלא אות' . הלא לאחא להן . (הכדי) . למען גי' .

*) S. Seybolds Einleitung in die griechische und römische Mythologie, p. 31.

מעל פני כאשר השלכתי את כל אחיכם את כל זרע אפרים :
 (טו) ואהיה אליהם כאלהם בעד העם הזה ואלהם בעד רגלי
 והפלה ואלהם כאלהם כיראני שמע אחך : (יו) האניק ראה מה
 המה עשים בערי יהודה ובחוצות ירושלים : (יח) הבנים מלקטים
 עצים והאבות מבקרים את האש והנשים לשורת בצק לעשות
 פוגים למלקת השמים והסוד נסכים לאלהים אחרים למען
 הכעיסני : (יט) האתי הם מכעיסים נאסיהוה הלא אתם למען
 בשר

ר ש י

השלכתי עשר' השבטים : (יח) לעשית כוונים * דפוס הכוזב : לולכת
 השמים : כוזב הגדול היו קורין מלכת השמים * לשון מלכה וכן ת"י מלכת
 שמיים

מבלל יופי

אחכם, אעמידכם בשכונכם במקום הזה ולא תגלו ממנו וכמוהו החייתם כל נקבה אם העמידתם
 אותם נחיים : (ד) אל תצטחו לכם אל דברי השקר, לשון צטחין נקשר עם מלת אל ועם מלת
 על כזה הפסוק הוא אל דברי ונפסיק הנה אתם נוטחים הוא על : היכל ה' כתב הריק"ס כי
 אמר היכל ה' שלשה פעמים לפי שהיו שלשה בתים אולם והיכל ודביר ונקראו כל השלשה היכל
 לפי שהוא היה הגדול ששלשון ופירושו צדקו וכתב רד"ק ויתכן כי הכפל לחזק כי כן מנהג
 הלשון לכפול המלות לחזק הענין פעם שתי מלות פעם שלש * [ופירושו אל תצטחו אל דברי
 השקר שאתם אומרים היכל ה' המה לא יחרים היכליו ויונתן תרגם לא תחרשין לכן על פתגמי
 נביאי שקרא קדם היכל ה' אתן פלחין קדם היכל ה' אתן דבחין קדם היכל ה' אתן
 סגדן תלת זמנין בשמא אתן מתחזין קדמוהי ל"ע] : (ה) עשו, מקור בו"ו כמו בה"א : (ו) גר
 יתום, כמו שמשירח בחסרון ו' החבור : (ז) למן עולם, הלמ"ד מורה על העצם עכמו כמו
 מלת את ויספיק הענין וזלמה : ועד עולם, רוצה לומר כל ימי עולם : (י) נצלונו, נפלו
 נפעלונו ענין הכלה : (יא) המערה, הה"א בנעילת : (טו) ואל תשא, ענין הנבחה
 הקול כמו וישא עשו קולו : דנה, נעקה כמו ויעבור הדנה קומו רוצה כלילה : ואל תפגע בי,
 ענין תחנה ובקשה : (יח) לשוה בצק, אמר כן על שם סופו : בונים, פירושו מיני מאכלים
 שהיו מכינים ומנישים למלאכת השמים ולכלאים וכן עשינו לה כונים וכן ואת כיון כלמיכם וחולי
 קראם כונים שהיו מכונים דעתם ולבם עליהם לעשותם ולתקנם היטב : למלכת השמים,
 חסר אל"ף ושרשו לאך ענין מלאכה ופירושו כמו מעשה השמים כלומר לכובדים * ויש מפרשים
 המ"ם שרש לשון מלוכה רוצה לומר לכובד גדול שבשמים * ויונתן תרגם לכובדת שמים :
 נחכה, לרוב מר צתה לבא עליהם כדבר הכתב אמר כן והוא ענין הנקה והרקה ואמר נחכה על
 אפי ועל חמתי כן הוא דרך הלשון להיות נזכר הפועל עם השם הדבק בו יהיה ראשון או אחרון
 כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתו' אסתר ומרדכי ותאכל היא והוא גרי בתי ואמהותי לזר תחשבוני :
 ובערה, אמר כן מבלי זכר האש לפי שהחמה ענין חמימות וטבע האש אשר באדם מוליד
 הכעס והחמה : (כא) ספו, ענין תוספת שני שרשים וענין אחד יסף וספה וכן ספית
 קטאת על קטאת לספית עוד * ואפשר גם כן ספו משרש יסף בשקל שנו רדו והכוון הזה אינו
 למנוה רכובית אלא כאומר לקבירו עשה מה שתעשה כי לא יועילך : (כד) במועצות, פירושו
 בעצתם

ירמיה ז

בַּשָּׁת פְּנִיָּהֶם : (כ) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנֵּה אֲפִי וְחֲמָרִי
נִתְּכַת אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־עֵץ הַשָּׂדֶה
וְעַל־פְּרֵי הָאֲדָמָה וּבְעֶרְהָ וְלֹא־תִכְבֶּה : (כא) כֹּה אָמַר יְיָ הוֹצֵא צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֲלוֹתֵיכֶם סָפוּ עַל־זִבְחֵיכֶם וְאָכְלוּ בָשָׂר : (כב) כִּי
לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאָ הוֹצִיאִי קָרִי אוֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־דְּבָרִי עוֹלָה וְנוֹכַח : (כג) כִּי אִם־אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה
צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־
לִי לְעָם וְהִלַּכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצִוֶּה אֶתְכֶם לַמַּעַן יִטֵּב לָכֶם :
(כד) וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הָטוּ אֶת־אָזְנָם וַיִּלְכוּ בַּמַּעֲצוֹת בְּשִׁרְרוֹת לָבָם

הרע

ר ש י

שְׁמִיִּיא : (כ) נִתְּכַת • יורדת ומגעת כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט')
לא מטא : (כא) עולותיכם • שחתם מקריבים כליל טוב לכם שתוסיפו אותם
לשמים ותאכלו הבשר שהרי אינם מוקדשות לפני ולמזבחות הפסידים : (כב) ציוס
הוציא אותם • תחלת תנאי לא היתה חלף אם שמעו תשמעו בקולי ושמרתם
את צויתי והייתם לי סגולה (שם י"ח) : (כד) בשירות לבם • במרחה
לבם

ב א ו ר

שִׁבוּשׁוֹ בַּמַּעֲשִׂיִּים הָרָעִים, כִּי אֵלֵי אֵיכִי רָאִיו, שֶׁאֵכֶס עַל־מַעֲשִׂיהֶם, אֲפִלּוֹ אִם תַּחֲלוּ לִי שׁוֹם
מִדָּה, מִה שֶׁלֹּא תַחֲלוּ, כִּי לֹא יִיקָר לִי מַעֲשִׂיהֶם הָרָעִים, וְלֹא יִיטִיבוּ לִי מַעֲשִׂיהֶם הַטּוֹבִים, כִּמוֹ
שֶׁאֵמַר אֱלֹהִים לְאִיּוֹב (אִיּוֹב ל"ה י"ו) אִם סָטָאת מִה תַּפְעֵל בִּי, וְדָבַר פֶּשַׁע מִה תַּעֲשֶׂה לִּי,
וְגו' , וְמִה שֶׁאֵמַר בְּתוֹרָה (דְּבָרִים ל"ב כ"א) כַּעֲסוּכִי בַּהֲבִלִים, דְּבָרָה תוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם,
אֲבָל הוּא יִתְּצֶה אֵין בִּי מִדַּת כַּעַס, וְלֹא מַפְסִיטוֹת הַמִּדּוֹת, הַמַּצִּיּוֹת בְּנֵי אָדָם, כִּמוֹ הַכַּעַס,
וְחֹלְתוֹ • (רד"ק) • (כ) לָכֵן וכו' • כִּי הֵם עוֹשִׂים, לַהֲכַעֵס בִּי, וְהַכַּעַס יִסּוּל, וְאִךְ וְחִמָּה •
(הכ"ל) • הִנֵּה וְגו' • הֵא רֹגְזִי וְחִמָּתִי מִלִּי בְּאַתְרָא הַדִּין • (הכשרי) • וְכַעֲזִיזָה תִּרְגַּמְתִּי
אֲשַׁכְנִיז • וְרָאִה בְּצִיּוֹר רִש"י (לְסַפֵּר שְׁמוֹת ט' ל"ג), וְכֵן בִּיאָרְגַם פֶּה, וְלִדְעַת רִד"ק ז"ל
מִלֵּת נִתְּכַת בִּזָּה עֵינִן הִנָּקָה וְהַתְּכָה (רָאִה בְּדִבְרֵי ר' שְׁלֵמָה מ' מִלֵּךְ), אֲךְ לֹא יִתְּכֶנָּה לְהַמְשִׁךְ
הַמֵּאמָרִים, כִּי אֵמַר בְּסוֹף הַמִּקְרָא וּבְעֶרְהָ וְלֹא תִכְבֶּה, וְאֵין לִשׁוֹן זֶה נוֹפֵל עַל דְּבָרִים נִזְוָלִים
וְנִקְרָא • (כא) עוֹלֹתֵיכֶם וכו', הַצִּיּוֹן הַזֶּה אֵיכָה מִנְּזִיחַ דְּבָרִים, אֲלֵא כֹאדֵם, שֶׁאֵמַר
לְחַבְרוֹ, עֲשֵׂה מִה שֶׁתַּעֲשֶׂה, כִּי לֹא יוֹעִילָךְ • (מִדְּבָרֵי רִד"ק) • וְהֵא הוּא אֵמַר שְׁקוֹרָאִים
הַמִּדְקָדָקִים : צִיּוֹן עַל דֶּרֶךְ שְׁמוֹק וְהִיטוּל (אִירָאָנִישׁ), כִּמוֹ (קֹהֶלֶת י"א ט') שְׁמַח בְּחֹר
בִּילְדוּתְךָ, וְדוּמִיו, אֲךְ הַכֶּסֶם הַמִּתְרַגֵּס אֲשַׁכְנִיז בִּיאָר עַל פִּי דְעַת רִש"י ז"ל, רָאִה אֵת דְּבָרֵינוּ
בִּזָּה • סָפּוּ • מֵאֲרֻשׁ יִסָּף, עַל מִשְׁקַל שְׁבָבוֹ (רָאִישִׁית כ"ה') רִדְנוֹ (שם מ"ב'), או
מֵאֲרֻשׁ : סָפָה, עַל מִשְׁקַל פָּנָה : (בְּמִדְּבָרֵי ד' כ"ה) : , וְשִׁנִּיהֶם עֵינִן
הוֹסֵפָה • (בִּיאָר בַּהֲפִטְרוֹת) : • בָּשָׂר • מִקְרָנָן תוֹרָה וְחִבְתִּי שְׁלֵמִים • (כב) כִּי לֹא
וְגו' • יֵשׁ מִפְּרָשִׁים, כִּי הֵיא הַמִּנְזִיחַ הַרְאָשׁוֹה, וְהוּא מִה שְׁנִיחַ אֹתָם בְּמִרָה, שֶׁאֵמַר בִּי (שְׁמוֹת
ט')

הרגום אשכנזי

בז

אך טהון זיא עס , ציהען ועלכסט ויך שאנדע צו , (כ) פֿירנאָהר ! זאָ שפּריכט גאָט , דער הערר : זעהט ! מיין צאָרן , מיין גרים פֿעהרט הערנאָב אויף דיוען אָרט , אויף מענשען , אויף פֿיה , אויף דעם פֿעלדעס ביימע , אויף דער ערדע פֿריכטע — לאָדערט , אונפֿערלעשליך , עמפֿאָר . —

(כא) זאָ שפּריכט דער עוויגע צבאֹות , דער גאָט ישראל'ס : איירע בראַנד־אָפּפֿער שלאָגט נור איינמער צו איירען שלאָכטאָפּפֿערן , דאָמיט איהר דאָך פֿלויש עססעט . (כב) דען איך האָבע מיט איירען עלטערן ניכטס גערעדעט , איך האָבע איהנען ניכטס בעפֿאָהלען , אַלס איך זיא אויס דעם לאַנדע מצרים'ס פֿיהרטע , וועדער פֿאָן בראַנד־נאָך פֿאָן שלאָכטאָפּפֿער ; (כג) זאָנדרען דאָן האָב' איך איהנען בעפֿאָהלען , אונד געזאָגט : געהאָרעטעט מיינער שטיימע , זאָ ווילל איך אייער גאָט ויין , אונד איהר זייד מיין פֿאָלק ; וואַנדעלט גאָנץ אין דעם וועגע , דען איך אייך געביטען ווערדע , דאָמיט עס אייך וואָהל ערגעהע . (כד) אַבער זיא הערטען ניכט , נייגטען ניכט איהר אָהר דאָו ; זאָנדרען פֿאָלגטען אייגענס ראַטהע , דעם דינקעל איהרעם בעזען דערצענס , אונד וואַנקטען

ב א ו ר

ט"ו כ"ה) שס עס לו חוק ומשפט , והוא מה שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין דף כ"ו) , שבת ודינין במרה איפקוד , ולא כזה על דבר עולה אנוכס , ויש לפרש גם כן , כי עיקר המכות לא היתה על דברי עולה חכם , אלא : שמו בקולי , והייתם לי לעם , וזוהי התנאי כתן להם התורה , ואין בכל עשרת הדברים , שס כלל התורה כלה , זכר עולה חכם , ואף פשידבר על הקרבנות , לא כזה להם , שיקריבו קרבן , אלא (ויקרא א' כ') אדם כי יקריב מכם קרבן , אם יעשה מדעתו , יהיה כך וכך , והתמידים , שזוהי בהם , הוא לכבוד הבית , והיו באין לנבזר , אבל ליחידים לא כזה להקריב קרבן , כמו שזוהי ליחידים , לעשות משפט ושאר המכות , ולא כזה ליחיד לעשות קרבן , אלא אם כן יחטא בשוגג , וזוהי בשריפת האומות , להשיב הסוטא אל לבו , לכוף התאות הבחיות , לפי שתולדת פחלבודס , ויהיה נזר , שלא יהיה שוגג במזיד , כלשון מויד , והתמידים גם כן הכית לעבודה , אפשר שהוא כמו שכתב מורה נדק , רבינו משה ז"ל (הוא רבינו משה בן מימון כ"ע , בספרו המפואר : מורה נבוכים) : להעתיק הדיועות הזרות , ובנין היכולת , שהיו לשם עבודה זרה , דנה להעתיקם לעבודת האל , ושימחה שם עבודה זרה מהם . (רד"ק) . וזה טעם הכתוב בפרשת צו (ויקרא ז' ל"ח) , ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לה' , קרבניהם דייקא , כלומר , מה שהם מקריבים , 'קריבו לה' , וכתב עוד (ויקרא י"ז) למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זבחים על פני השדה והביאום לה' וגו' , ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זוכים אחריהם (שם י"ו) , וכן אמר דוד המלך , עליו השלום (תהלות מ' ז') : זבח ומנחה לא חפצת , אונס כרית לי , עולה וחסאה לא שאלת , ועיין בהקדמת הר"י אברבנאל ז"ל לספר ויקרא (ביאור בהפטרות) . (כד) במועצות . שלהם , כמו (תהלות ה' י"א) יפלו ממוענותיהם , וחד מן חבריו אמר הטעם , במוענות ובשרירות לבם הרע . (הכ"ל) . בשדירות וכו' . בהרהור לבוין (הכשדי) . וכן מתירגס אשכנזית . ויהיו וגו' . כלומר , ועל ידי זה הלכו הלך וכסוג אחר מדרך האמת , ולא הלכו לפנים , לקראת התכלית , הוא הטוב הנמור , וכמו שאמר (פסוק הקודם) למען ייטב לכם . (ביאור בהפטרות) . והכשדי תרגם בדרך אחר : ואחוריו בפולחני קדל , ולא שויא דחלתי לקביל אפיהון . (כה) למן היום וכו' . למ"ד הכולל , שכל העת ההיא היתה כזאת , ואחר שאמר , עד היום הזה , כולל

תרגום אשכנזי

וואָנקטען איממער מעהר צוריק, אונד גינגען פֿאַרווערטס ניא, (כה) פֿאַן דעם
טאָגע אָן, דאָס איירע פֿאַרפֿאַהרען אויס דעם לאַנדע מצרים געגאָנגען זינד,
ביס אויף דיווען טאָג. איך שיקטע אייך מיינע דיהנער, דיא פֿראָפֿעטען אַללע;
מיט יעדעם טאָגע, מיט יעדעם מאָרגען שיקט' איך זיא. (כו) אַבער מאָן
הערטע ניכט אויף מיד, אונד נייגטע ניכט דאָן אַהר; כליב האַרטנעקקיג איממער,
אונד טהאַט מעהר בעזעס, אַלס דיא פֿאַרפֿאַהרען נאָך. (כז) אויך רוא ווירסט
איהנען אַללעס דיוועס פֿאַרשטעללען, אונד זיא ווערדען קיין געהער דיר געבען;
זאָ פֿיל רוא רופֿעסט, זיא אַנטוואָרטען ניכט. (כח) זאָ זאָגע דען פֿאַן איהנען,
דיס איזט דאָן פֿאַלק, דאָן דער שטיממע דעם עוויגען, זיינעם גאָטטעס, ניכט
געהאָרטע, ניא שטראָפֿלעהרע אַננעהמען וואָללעט; הין איזט דיא וואָהר
הייט, אויס איהרעם מונדע אויף איממער געשידען. (כט) שעערע זיא אַב,
דיא קראָנע, ווירף זיא דהין! שטיממע אָן דאָן קלאַגעליד, אויף אַיינזאָמען
העהען! דען דער עוויגע פֿערזאָכטעט, פֿערזוירפֿט דיוע ברוט, דיא זיינען צאָרן
פֿערדיהנט. (ל) דיא זעהנע יהודה'ס טהון, וואָס מיספֿעלליג איזט, שפּריכט
דער עוויגע, שטעללען איהרע שייסליכען געזען אין דאָן הויו הין, אויף וועלכעם
מיינ נאָמע געגאָנגט איזט, דאָס עס פֿעראַנורייניגעט ווערדע.

(לא) ערריכטען זיך אַנהעהען צו תּוֹפֿת, אים טהאַלע **בְּיַהֲנוֹם**, אום
איהרע זעהנע אונד טעכטער דאָרט אין פֿייער צו פֿערברענען, וואָס איך ניא
בע

ב א ו ר

כולל גם הדור הזה, במלות ואשלח אליכם, כלומר לכם ולאבותיכם, וטעם ולא שמעו השני
מעבין הכלתי כידע, כלומר, הראויים שימעו, אתם ואבותיכם, וכמו שתרגמתי. (ביאור
בהפטרות). יום השכם ושלוח. שיעורו, מדיוס ציוס, ובכל בוקרובוקר, ואמר
הר"ק, וזה לשונו: כי רוב ההנהרה תהיה בבוקר, קודם זילך האדם למלאכתו, ע"כ.
(הכ"ל). (כו) הרעו מאבותם. הדבר אשמה מן הראשונים. (הכ"ל). (כז) ודברת וגו'. עבר
ואמון, שהיו אחרונים, הדבר אשמה מן הראשונים. (הכ"ל). (כח) אברה וכו'.
מיוסף לעתיד, בעדות הכניכה, והפעל הנא אחריו, כלומר, גם אתה תדבר אליהם, ככל
שאר הכנביאים שקדמוך, וגם אליך לא ישמעון. (ביאור בהפטרות). (כח) אברה וכו'.
אפילו מפיהם אברה ובכרתה האמונה, שלא יאמרו אמת בפיהם, כל שכן בלבבם, כי רוב
בני אדם מדברים בפיהם, מה שאין כן בלבבם, להראות את עצמם טובים, ואינם, הפך מי
שנאמר עליו (תהלות ט"ו ב') ודובר אמת בלבבו, אבל לא אפילו בפיהם אין אמת. (הכ"ל).
אמנם לפי נוסח הטעמים (שמלת האמונה נקודה בטעם קטן, שהוא מפסיק גדול,
שיעורו כפשוטו, אברה האמונה מבניהם, כי נכרתה מפיהם, ואין לשמוך עליהם. (ביאור
בהפטרות בתוספת קצת). (כט) גוי. מלשון וגו' את ראש (איוס א' כ'). (הכ"ל).
נודך. גידול השער נקרא נזר, לפי שהוא פאר לראש, וטעם לשון כקבה על האומה. (הכ"ל).
ומנהג האבלים בארצות הקדם, לגזז את שער ראשם, ולקרות קרחה בין עיניהם, כנודע
מספרי הקודש. והכשלי תרגם בדרך אחר: תלישי על רברבך, דיגלון. דור עברתו.
כלומר, דור המסוגל, להמשיך עליו עברתו, על ידי פשעיו, ויונתן תרגם: דרא דעברו
על מימריה, והוא דרש. (ביאור בהפטרות). (ל) שמו וגו'. אחז ומנשה עשוכן, כמו
שכתוב (מלכים ב' כ"א ז'), ובני יהודה עמהם. (הכ"ל). (לא) התופת וכו'. מקום
היה

הֲרַע וַיְהִי לְאַחֹר וְלֹא לִפְנֵים : (כה) לְמַךְ הַיּוֹם אֲשֶׁר יֵצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְאֲשַׁלַּח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עַבְדֵי הַנְּכִיָּאִים
יוֹם הַשָּׁבָע וְשַׁלַּח : (כו) וְלֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם
וַיִּקְשׁוּ אֶת־עַרְפֵּם הֲרַעוּ מֵאֲבוֹתָם : (כז) וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵלַיָּה וְקִרְאָתָה אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה :
(כח) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו
וְלֹא לָקְחוּ מוֹסֵר אֲבֹדָה הָאֲמוּנָה וְנִכְרַתָּה מִפִּיהֶם : (כט) גּוֹי גִּזְרִי
וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל־שָׁפִים קִנְיָה כִּי־מָאֵס יְהוָה וַיִּטֵּשׁ אֶת־דָּוָר עֲבָרְתוֹ :
(ל) כִּי־עָשׂוּ בְנֵי־יְהוָה הָרַע בְּעֵינֵי נְאֻם יְהוָה שָׁמוּ שְׁקוּצִיתָם בְּבֵית
אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי־עָלָיו לְמִמָּאוּ : (לא) וּבָנוּ בָמוֹת הַתֶּפֶת אֲשֶׁר
בָּגִיָּא בֶן־הַנֶּגֶם לְשִׁרְיָה אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בָּנֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צוּיְתִי
וְלֹא

ר ש י

לְנֶם לִשְׁוֹן אֲשׁוּרֵנוּ (מִדְּבַר ב"ד) : (כה) יוֹם הַשָּׁבָע וְשַׁלַּח : מוֹדֵי יוֹם
צִיּוֹם הַשָּׁבָע וְשַׁלַּח : (כט) גּוֹי גִּזְרִי * תִּלְשִׁי שַׁעֲרָךְ כִּמוֹ וַיֵּגוּ שְׁלוֹמִים (שס י"ט)
וַיֵּגוּ אֶת רִאשׁוֹ (אִיּוֹב מ') * ל"ח נִזְרָךְ כְּתָרְךְ לִשְׁוֹן גְּדוֹלָה וְכֵן תִּירָגַם יוֹנָתָן רִצְרִצְךְ
וְכֵן חֲבָרוּ מִנְחָם : וַיִּטֵּשׁ * וַיַּעֲזוֹב : (לא) צִמּוֹת הַתּוֹפֶת * הוּא הַמּוֹלֵךְ
שֶׁהֵיָה שֶׁל נַחֲשֶׁת וּמוֹסִיקִין אוֹתוֹ מִתַּחְתּוֹ וַיִּדּוּ פְשׁוּטוֹת וַיִּסְקוּ וַיִּנְתְּנוּ אֶת הַיֶּלֶד עַל
יָדָיו וְהוּא נָכוֹס וְהוּא * וְהַכּוֹמָרִים מְקִישִׁין צִמּוֹתֵים שֶׁלָּה יִשְׁמַע הָאֵב קוֹל הַבֶּן וַיִּכְמְרוּ
רַחֲמָיו * תּוֹפֶת עַל שֶׁם הַתּוֹף הַנּוֹס עַל שֶׁם נִהַמַת הַבֶּן : לֹא צוּיְתִי * צִמּוֹת
שִׁיקְרִיצוֹ

ב א ו ר

הִיָּה , קְרוֹב לִירוּשָׁלַם , בָּגִיָּא , אֲשֶׁר שָׁם בַּעֲלֵיו בֶּן־הַנּוֹם , וְשֶׁם הַקְּרִיצוֹ אֲנִשֵּׁי־יְהוּדָה הַרְשָׁעִים
אֶת בְּנֵיהֶם לְמוֹלֵךְ (רָאֵה לְהֵלֵן י"ט ה' , וּבְסֵפֶר מַלְכִים ב' כ"ג יו"ד) , וְנִקְרָא תּוֹפֶת מֵעֵינִן
וְתוֹפֶת לִפְנֵים אֵלֶיהָ (אִיּוֹב י"ז י"ז) , לִשְׁן תַּפִּים וּמִחֻלּוֹת (שְׁמוֹת ט"ו כ') , כִּמוֹ שֶׁכֶּתֶב רַש"י
ז"ל , וּבַעֲבוּר שִׁאֲשִׁירוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה טִימָא אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה , וְכִיָּה לְהַשְׁלִיךְ שָׁם כָּל מִיּוֹנֵי כְּבָלוֹת
וְטִיטוֹפֶת , לְהַתְעִיבוֹ וּלְהַמְאִיסוֹ , לְכֵן נִקְרָא מִקּוֹם מַשְׁפַּט הַרְשָׁעִים וַיִּנְשָׁא בַּעֲלוֹם הַכְּשָׁמוֹת ,
אֲשֶׁר שָׁם תְּגִילָה נִחְמָה זֹהַמַת כַּפְשׁוֹת הַקְּטָאִים לִפְנֵי הָאֵלֹהִים , וְתַטְוֶה־רֶכֶה בְּנַחֲל־גִּפְרִית אֲשֶׁר
צוּעָרָה , תּוֹפֶת וְגִיהֶנֶם (רד"ק בַּמַּלְכִים ב' בַּמָּקוֹם הַנּוֹכַח) , רָאֵה בְּנִיאוֹרֵי לְסִפְרֵי יִשְׁעִיהוּ (ל'
ל"ג) * וְחֶבֶס אֶחָד מִחֻמְמֵי הָעַמִּים הוֹצִיא מֵאֶת תּוֹפֶת מִלִּשְׁוֹן הָעֵרֶב , שָׁנָה יוֹרֶה פֶּעַל הַפֶּת עַל
עֲבֹדַת אֱלִילִים וְהַקְרַבַת קִרְבָּנוֹת , וְאֵין לְהַאֲרִיךְ יוֹתֵר * אֲשֶׁר לֹא וְגו' * דִּלָּא פְקָדִית בְּאִירֵי־יִתִּי ,
וְלֹא רַעוּא קְדָמִי * (הַכַּשְׂדִּי) * צוּיְתִי וְכו' * לֹא הִיָּה דְּכֻנִּי כֹה , וְלֹא צוּיְתִי לְהֵס , שִׁשְׁרָפוּ
לִי בְּנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם * וְאֵס צוּיְתִי עַל־בֶּשֶׁר בְּהֵמָה , לְשִׁרְיָה לִפְנֵי , לֹא צוּיְתִי לְהֵס , שִׁשְׁרָפוּ
בְּנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם , וְהֵס אֲדָרְפִים אוֹתָם לֹא־לִי אֶחָד , וְאֵינִם מִרְשָׁמִים עֲלֵיהֶם , לִירוֹ אֶהְבֶּתָם
הַעֲבֹדָה

ירמיה ז ח

וְלֹא עָלְתָה עַל-לְבִי : (לב) לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים בְּאִם-יְהוָה וְלֹא יֵאמָר עוֹד הַחַפֹּת וְגִיָּא בְּךָ הַנֶּחֱם כִּי אִם-גִּיָּא תִּהְיֶנָּה וְקִבְּרוּ בַחֲפָרָה
בְּמֵאֵין מְקוֹם : (לג) וְהָיְתָה גְבֻלַּת הָעָם הַזֶּה לְמֵאכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וְלִבְהֵמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד : (לד) וְהִשְׁבֵּתִי מַעְרֵי יְהוּדָה
וּמִחֲצוֹת יְרוּשָׁלַם קוֹל שִׁשׁוֹן וְקוֹל שִׁמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל בָּלָה כִּי
לְחַרְבָּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ :

ח (א) בָּעֵת הַהִיא בָּאִם-יְהוָה וַיֹּצִיאוּ אֶת-עַצְמוֹת מַלְכֵי-יְהוּדָה
וְאֶת-עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת-עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֶת יְעִזְמֹרֶת הַנְּבִיאִים
וְאֶת עַצְמוֹת יוֹשִׁבֵי-יְרוּשָׁלַם מִקְבְּרֵיהֶם : (ב) וַיִּשְׁטְחוּם לְשִׁמְשׁ
וּלְיָרֵחַ וּלְכָל צֶבֶא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֱהָבוּם וְאֲשֶׁר עָבְדוּם וְאֲשֶׁר הָלְכוּ
אַחֲרֵיהֶם וְאֲשֶׁר דִּרְשׁוּם וְאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבְרוּ
לְדָמָן

ר ש י

שִׁיקְרִיבוּ צְנִים לְקַרְצָן וְלֹא דַבַּרְתִּי לְאַחַד מִן הַנְּבִיאִים וּכְשֶׁדַּבַּרְתִּי לְאַחֲרֵיהֶם לֵשְׁחוֹט
אֶת צִנּוֹ לֹא עָלְתָה עַל לְבִי שִׁשְׁחוֹט אֶלֶּל לְהוֹדִיעַ דָּדְקוֹ : (ג) וְאֵין מַחֲרִיד
אֶת הַעוֹפוֹת מֵעַל הַפְּגָרִים :
ח (ב) וַיִּשְׁטְחוּם לְשִׁמְשׁ וְהַכְּשָׁדִים יִשְׁכְּנוּ לְנוֹר עַל הָעֵיר בְּקִצְרֵי הַשָּׂרִי שְׁהִיוּ
גֹאֲסִים כַּפְּלִטָּן : לְדוּמָן • לְצֹל : (ג) וּנְבַחַר מוֹת מַחִיִּים • חָף ע"פ
שֶׁהֵם

ב א ו ר

הַעֲבֹדָה הַזֹּאת, בְּכָל לֵב • (רד"ק) • וְלֹא וְגו' • אֲנִשִּׁי יְהוּדָה הַכַּסִּילִים דִּמּוּ לִלְכַּת בְּדַרְכֵי
אֲבֹתָם אֲבִינִי, נְדִיק תַּמִּים, אֲשֶׁר רָצָה לְהַקְרִיב אֶת בְּטוֹ יִחִידוֹ, לַעֲוֹלָה לֵה' (רַאשִׁית כ"ב ח'
וכו'), וְהַקְרִיבוּ אֶת צְנִיָּהֶם לַבַּעַל, וְלָקַח אֹמֶר לֶהֱם הָאֱלֹהִים : לֹא עָלָה עַל רוּחִי, שִׁיקְרִיב
אֲבֹתָם אֲוֵהֵבִי אֶת צִנּוֹ, אֲשֶׁר אֵהֶב אֶהְבֵּת כֶּפֶס, רַק צוּוִיתִי לִזְכֹּן, לַכֶּסֶתוֹ, וְלִהְרָאוֹת אֶת
נְדָקָתוֹ וְתוֹמָתוֹ לַבָּנוֹ • (לב) וְקִבְּרוּ וכו' • שֶׁהִיא לֶהֱם מְקוֹם קְדוּשָׁה, וְהִיא עֵתָה מְקוֹם
טוֹמָאָה עַל יְדֵי חִלְלֵיהֶם, תַּחַת אֲשֶׁר טָמְאוּ אֶת מִקְדָּשִׁי • (בִּיאֹר בַּהֲפֹטֹת) • בְּמֵאֵין מְקוֹם •
כֵּן יִתְרַבּוּ הַחֲלָלִים • (הכ"ל) • וְהִיא הִיא, בְּלִיתִּי סֶפֶק, בְּצֹא הָעִיר יְרוּשָׁלַם בַּמִּנְזָר, מִפְּנֵי
גִּבּוֹרָתָהּ, מֶלֶךְ כַּשְׁדִּים (מַלְכִּים ב' כ"ה א' וכו') • וְנִעַת הָיָה מִתּוֹ רֹב אֲנִשִּׁי הָעִיר בְּרַעַב
וּבְדַבָּר, וְהוֹשְׁלָכוּ מֵעַל הַקוֹמָה אֶל גִּיא הַנוֹם, שֶׁהִיא סִמּוֹךְ לָעִיר • (לג) גְּבֻלַּת וְגו' •
שָׂרֵי חֲלִירָעַב וְדַבָּר, הַמוֹשְׁלָכִים חֹן לָעִיר, בְּיָמֵי הַמִּנְזָר, כְּאֹמֶר בַּפְּסוֹק הַקּוֹדֶשׁ •
(לד) קוֹל שִׁשׁוֹן וכו' • קוֹל רִנָּה וְהִלָּה, קוֹל שִׁירֵי חֲדוּשֵׁי הַלֵּל, אֲשֶׁר יִשְׁמִיעוּ אֲנִשִּׁי הַמַּעֲתָה,
לִשְׁמֹחַ לִבְחֻתָן וּכְלָה, בְּיוֹם חוֹפְתָם •

ח (א) בָּעֵת הַהִיא • בְּיוֹם הַלְבַּד יְרוּשָׁלַם מִחֵיל הַכַּשְׁדִּים • וַיֹּצִיאוּ • כְּתִים, וְהוּא
מַחֲרִיד מִבְּנֵי הַכְּנַד הַנוֹסֶף, מִבְּנֵי פ"א י"ד, ע"פ וי"ו • הַעֲיִטָּף
וְהַקְרִי

בעפֿאהלען האָבע , וואָס אין דען זין מיר ניא געקאָממען איזט .
 (לב) וואָהרהאָפֿטיג ! עם זאָללען טאָגע קאָממען , שפּריכט דער עוויגע , וואָ
 עם ניכט מעהר הייסען ווירד : חופּת אונד טהאָל בן־הנוֹם , זאָגערן : דאָ
 ווירגעטהאָל , וואָ מאַן צו חופּת בעגראַכען ווירד , אויס מאַנגעל אָן רוים ;
 (לג) וואָ דיא עזער דיעס פֿאַלקעס דען פֿעגעלן דעס היממעלס אונד דעס ווילדע
 דער ערדע צור שפּייזע דיהנען ווערדען , דיא נימאָנד פֿערשייכעט ;
 (לד) וואָ איך אויס דען שטערטען יהודה'ס אונד אויס דען שטראָסען ירושלים'ס
 פֿערבאַננען ווערדע דען וואָננעגעזאָנג אונד דיא לידער דער פֿריידע , שטיממע
 דעס ברייטגאַמס אונד שטיממע דער ברויט : דען דאָ לאַנד זאָלל איינע
 וויסטענייא זיין .

ה (א) צו דיוער צייט שפּריכט דער עוויגע , ווירד מאַן דעררויסציהען דיא
 געביינע דער קעניגע יהודה'ס , דיא געביינע ווינער פֿירסטען , דיא געביינע
 דער פֿריסטער , דיא געביינע דער פֿאַלשען פֿראָפֿעטען אונד דיא געביינע דער
 דעמטטליכען איינוואָהנער ירושלים'ס , אויס אייהרען גרעכערן ;
 (ב) אונד זיא געגען זאָנע , מאָנד אונד דעס גאַנצען היממעלס העער אויס
 ברייטען , דיא זיא זאָ געליכעט , דענען זיא געדיהנט האָבען , אונד נאָכגעגאַנגען
 זינד — דיא זיא אָנגעכעטעט , פֿאַר דענען זיא זיך געביקט האָבען . ניכט ווידע
 רום איינגעטהאָן , ניכט בעגראַכען , זאָללען זיא צו קאָטה אויף דער אָכער
 פֿלעכע

ב א ו ר

והקרי הוא : ויציא , והענין אחד (ראה בניאורי לספר ישעיהו מ"ח ז') . את עצמות
 וגו' . והענין לא ספר הכתוב בחורבן ירושלים , בספר מלכים (פרשה כ"ה) , שהביאו
 הכשדים עצמות המלכים והשרים והכהנים , והנביאים , וישבי ירושלים מקבריהם , לא הנביא
 כבא עליהם , שהיה כך , והיה כך , ואף על פי שלא ספר הכתיב , והיה היה להם העונש
 אחר מיתתם , כמו שנאמר (להלן פסוק ב') אשר אהבום ואשר עבדום , וכן אמר על יהויקים ,
 כשהתנבא עליו עונשו (להלן ל"ז למ"ד) לא יהיה לו יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה מושלכת
 לחורב ביום ולקרח בלילה , וכן אמר בפושעי ישראל (להלן ד"ט ז') יהיו מושלכים בחורבות
 ירושלים , ודנותיגו ז"ל אמרו : בעון חיים מתים נחטטים , וכמו כן זה הפסוק והיתה יד ה'
 בכם ובאבותיכם (שמואל א' י"ב ט') , זה חטוטי שכני , והביאוגם זה הפסוק (פסוק ב')
 לא יאספולא יקברו , והקשו עליו הפסוק הבא אחריו (ג') ובחר מות מחיים , כלומר ,
 למה היה נבחר מות מחיים ? אם היה המתים נחטטים , ואם היה עונש המתים , היה להם
 כפרה , וזה נבחר מות מחיים , אלא אם הוא עונש החיים , ובעון החיים המתים נחטטים ,
 למה אמר , ובחר מות מחיים ? ופירשו , נבחר מות לרשעים , שלא יחיו בעולם הזה ,
 ויחטאו , ויפלו בגיהנם . (רד"ק) . מלכי יהודה . עובדי האלילים (ראה פסוק הבא) .
 והנה עבדי ה' , הולכי נכחו , יטחו בשלום , כאספסוף אל עמם , כאשר נודע קנר דוד ,
 כעיס זמירות ישראל , כמה מאות שנים אחרי מותו , אך רשעים , שוכחי אלה , יושלכו
 מקבריהם , כנזר נתעב . הכהנים . כהני הנזעל . הנביאים . נביי שקרא . (הכשדי) .
 (ב) ושטחום וכו' . השלכת המתים על פני האדמה , לבלתי תתלהם קבר , הוא בזיונם
 במדרגה היותר גדולה , ובפרטות ליושבי ארצות הקדם , ראה להלן (ט"ז ד' , כ"ב י"ט) ,
 ובספר ישעיהו (י"ד כ') . אשר אהבום וגו' . מדה כנגד מדה . לא יאספו וכו' . עוד ,
 אחרי

תרגום אשכנזי

פֿלעכע דער ערדע ווערדען . (ג) דאָך ווירד אין זאָלכער טאָד נאָך ערווינשטער זיין , אַלס דאָז לעבען , פֿיר דען גאַנצען איבריגען רעסט פֿאַן דיוועס בעזען געשלעכטע , דיא נאָך אַן אַלל' דען אַרמען איבריג בלייבען ווערדען , וואָהן איד זיא פֿערשטאַמען האָבע , שפּריכט דער עוויגע , צבאור .

(ד) זאָגע איהנען : זאָ שפּריכט דער עוויגע : וואָללט איהר דען פֿאַללען , אונד ניכט ווירדער אויפֿקאָממען ? ניא פֿאַם אַבוועגע צוריקקעהרען ? —

(ה) וואָרום פֿערהאַרעט דים גאַלל , אין ירושלים , אין אימערעוועהרענדער פֿערווילדערונג ? — אַך , זיא האַלטען פֿעסט אַן טרוג , וואָללען ניכט צוריק קעהרען . (ו) איד מערקע אויף , האָרבע — זיא רעדען אונרעכט , גימאַנד בערייעט זיינע לאַסטער , שפּריכט : „וואָס טהאַט איד ?“ — אַללעס דורכ־רענגעט דיא לויפֿבאַהן , וויא וויטהענדעס ראָם אין שלאַכטגעטיממעל .

(ז) זעלבסט דער שטאַרך אין האָהען ליפֿטען ווייס זיינעס צוגעס צייט , טורטעל־טויבע

ב א ו ר

אחרי שהזכירו אותם מקצריהם . (ביאור בהפטרות) . **רדמן** . לזבל . (הכשדי) . ורבים אי שני ארץ אשכנז יקראו הזבל , אשר יכחו על פני השדה , ^{לשמן את האדמה} (דוס , דומעט) , דומה למלה העברית הזאת . על פני וגו' . כלומר , כי לעולם יהיו על פני האדמה , כי לא יקברו , ולרוב עמידתם על פני האדמה יקברו , וישנו עפר וזבל . (רד"ק) . (ג) ונבחר וכו' . חף על פיהם רואים את המתים נמוכים בנזון , כרת החיים גדולה המנה , ויבחרו את המת . (רש"י) . וכן תרגמתי . (ביאור בהפטרות) . בבל וגו' . בכל מקום , שיהיו הנשאים , כמו הפוך , הנשאים בכל המקומות , אשר הדתים שם , כמו (מלכים ב' י"ד למ"ד) ותשם בפיך עיניה , וכל הארץ באומכרמה לשנוי אל יוסף (ראשית מ"א כ"ז) , באו מצרימה אל יוסף לשנוי , לי יועקו אליה ידענוך ישראל (הושע ח' ב') , לי יועקו ישראל אליה ידענוך , והדומים להם , כמו שכתבנו בספר מכליל , בחלק הדקדוק ממנו . (רד"ק) . וטעם הנשאים בכל המקומות וגו' , כי גם שם יפלוס אויביהם נמרב . (ביאור בהפטרות) . (ד) היפלו וכו' . הכי יספנו לכפול , באין תקומה ? הילכו תמיד שוב בדרך לבס הרע , לבלי שוב ממנה ? כן ביאור המקרא לדעתי , על פי עומק פשוט , וכן תרגמתי אשכנזית . ופרשים דרכים אחרים בזה . אם ישוב וגו' . ישוב הראשון ענין משונה , ומהלך פרוץ , כמו (פסוק הבא) שובבה העם , ודומיו , והשני כמשמעו , לשון תשובה , והשליש המליץ הקדוש בזה כלשון כופל על לשון (פאראנאמאזיא) . (ח) **נצחה** . לעולם , מן **נצח** (להלן ט"ו י"ח) , וכן תרגמתי אשכנזית . החזיקו בחרמית . כמו מרמה , וידמה כי לעולם ירכו להחזיק בזה . (רד"ק) . (ו) הקשבתי וכו' . דברי האלהים . וכן תרגם גם הכשדי : אציתת וגלי קדמי . **לוא־כן** . לא טוב וכשר , כמו (נמדבר כ"ז) . כן צנית בלפחד דיבורות . (רד"ק) . והוא שם מחובר עם מלת השלילה (פֿער־גייגענדע פֿארטיקעל) , כמו (דברים ל"ב כ"א , ראה שם בתרגום רמב"ם ו"ל) בלא־אל , בלא־עם , **אל־כוח** (משלי י"ב כ"ח , ראה שם בתרגום ובביאור החכם ר' איצק אייכעל ו"ל) , וכן יאמר גם האשכנזי (אונרעכט) . שוב . ראה למעלה מזה (פסוק ד') . בסום שוטף . שהוא כמו נשל שוטף , במרוצתו במלחמה . (מדברי רד"ק) . וכעין זה תרגמתי . (ז) גם וגו' . אפילו העופות , שאין להם שכל , נכח הדמיון . שיש להם , י' להם ידיעה , להתרחק מן הנזק , ולהתקרב אל הטוב , ושומרים מנהגם , ומה שנדלו עליו , ועמי שיש להם שכל , לא ידעו את משפט ה' , שהיה להם לדעתו מן השכל , גם לשמרו , לפימה שהנהיגו אותם מורי התורה , ומה שנכלו בו מן אבותם , דור אחר דור , ואמר

לדמן על פני האדמה יהיו : (ג) ונגבחר מות מתים לכל השארים
הנשארים מן המשפחה הרעה הזאת בכל המקומות הנשארים
אשר הדחתים שם נאם יהוה צבאות : (ד) ואמרת אליהם כה
אמר יהוה היפלו ולא יקומו ואם ישוב ולא ישוב : (ה) מדוע שובבה
העם הזה ירושלם משבה נצחת פתח באתנח החזיקו בחרמית מאנו
לשוב : (ו) הקשבת ואשמע לואכן ידברו אין איש נחם על
רעתו לאמר מה עשיתי כלה שב במרצותם במדצותם קרי בסוס
שוטף במלחמה : (ז) גם חסירה בשמים ידעה מועדיה ורחור
וסוס

ר ש י

שהם רואים את המחים נחנין בציון נרת החיים גדולה הימנה ויבחרו את
המות : (ד) היפלו ולא יקומו . הטוב להם שיפילו את עצמם לנפילה שחין
לה תקומם . אם ישוב ולא ישוב . לכסירנו לשוב מרעה' לא ישוב הקצ"ה
מגורתו . ד"א חף הם ישובו בתשובה לא תתקיים צידם כי ימיהו לשוב לרשעתם
וכן ת"י אם למיתב גלי קדמי לא ישובו : (ה) משוב' נצחת . משובת עולם
כמו נצח : החזיקו . חזרו : בחרמית . במרמה : (ו) לא כן . לא כדון
כמו כן צנות נלפחד (מרבר ט') כלה שב במרמה' . כדרך הרחשון חוטאים
וחחרים וחוטאים מרונה קורש' בלע"ז , (קור"ם , Coerfe , לויף כמו לקמן
ב"ג ט') , שוטף . אישפרידי' בלע"ז , Esbrides , (בל"ח חז צוימן , חילען)
חסידה , ציגאניא"ה בלע"ז , Cigogne , (שטארך , כן ויקרא י"ח י"ט) :
(ז) מועדה עת עזרם א' חיי הים מפני הלנה ואת שובם : שמו המתינו .

חור

מכלל יופי

בעצמם לא נעמתי : בשרירות לבם , פירוש הכעת לבם מענין אור על אנשים למה שלבם
כנכה אליו . ויש מפרשים חוקק לבם מענין שרירות לבם בדברי רז"ל נזכר תרגם הרהור לבהון :
(כה) יום , כלומר יום ויום : (כו) יענוכה , נכתב בו ה"א המבטא אחר כ"ף הנמצא וכן
וסם ידיך יכרסוכה והדומים להם : (כז) גזי נורך , גדול השער יקרא נזר ולפי שהנזר לא
יגלח שער ראשו אמרו לשער הארוך גזי נורך וענינו כענין קרחי וגזי :

ח (א) ויוציאו , כתיב וקרי יוציאו והענין קרוב : (ב) לדמן , הוא זבל האשפה : (ג)
בכל המקומות הנשארים , כמו הפך הנשארים בכל המקומות אשר הדחתים שם כמו
ותשם בפך עיניה וכל הארץ באו מצרימה לסבור אל יוסף לי יעקב אלהי ידענוך ישראל לי יזעקו
ישראל אלהי ידענוך והדומים להם : [(ד) היפלו ולא יקומו , כתב רד"ק כי טעמו רבך
עם הפסוק הבא אחריו מדוע שובבה כלומר למה זה החזיקו כל כך במעשיהם הרעים ומאנו לשוב
וכי נפלו בעונם מעשיהם שלא קמו אחר כך כלומר כמה פעמים נפלו בעונם מעשיהם ואחר כך
נשובם קמו וכי כדורים הם שאם ישובו למוטב לא ישוב האל מחרון אפי עליהם א"כ מדוע שובבה
ורש'י פירש הטוב להם שיפילו את עצמם לנפילה שאין לה תקומה ולכסירנו לשוב מרעם לא ישוב
הקדוש

ירמיה ח

וְסוֹם וְסִיס קְרִי וְעִגּוּר שְׁמָרוּ אֶת-עֵרַת בִּאֲנָהּ וְעַמִּי לֹא יָדְעוּ יְהוָה
מִשְׁפַּט יְהוָה : (ח) אֵיכָה תֹאמְרוּ חֲכָמִים אֲנַחְנוּ וְתוֹרַת יְהוָה אֲתָנוּ
אֲכַן הִנֵּה לְשִׁקָּר עָשָׂה עִמָּי שִׁקְר סִפְרִים : (ט) הִבְשִׁי חֲכָמִים חֲתוּ
וַיִּלְכְּדוּ הִנֵּה בְּדַבַּר יְהוָה מֵאִסּוּ וַחֲכַמְתֶּם-מָה לָּהֶם : (י) לָכֵן אֲתָן
אֶת-נְשֵׁיהֶם לְאַחֲרִים שְׂדוּתֵיהֶם לְיֹדְשֵׁים כִּי מִקְטָן וְעַד-גָּדוֹל כָּל-הָ
בִצֵּעַ בִּצְעַת מִגְבִּיא וְעַד-כֹּהֵן כָּל-הָעָם עָשָׂה שִׁקָּר : (יא) וַיִּרְפוּ אֶת-שִׁבְרֵי
בֶּת-עַמִּי עַל-נִקְלָה לֵאמֹר שָׁלוֹם יִשְׁלֹם וְאֵין שָׁלוֹם : (יב) הִבְשִׁי

כִּי

ר ש י

תור וסום ועגור ושפנינא וכורכיא וסנונית כורכא גרוא"ס בלע"ז : Grue.
(גראניך, וכן לועז הרב בקדושין מ"ד ח' ב"ד"ה כי ברוכיא) סנונית ארונדיל"ח
בלע"ז, arondelle. (בל"ח שוואלבע, כן בשבת ע"ז ב') : (ח) אכן הנה לשקר *
הוא חכמתכם לשקר בכ' לרפואתכם על נקלה : עשית עט שקר סופרי נביאכם :
(ט) הובישו חכמים * כמותכם ומהו הצעת הנה בדברי ה' מאסו וחכמות
מה להם : (יא) וירפו * כמו וירפאו : (יב) הובישו * בושת וכלימה
תנח להם * גם בוש לא יבושו * אינם מתבזושים במעשיהם הרעים לתת לב
לשוב

מכלל יופי

הקב"ה מגורתו - או פירושו אם ישובו בתשובה לא תתקיים צידם כי ימהרו לשוב לרשעתם ופן
תרגם יונתן אם למיתב גלוי קדמי דלא יתובן ל"ש [: (ה) שובבה העם הזה, בא עם לשון
קצבה כי רכינו על הכנסה וכן וטאת עמך העם אשר בקרבה יושבת לבטח : שובבה, שרשו
שוב מן הכבד ענין מרד וכן בניס שובבים משונה ישראל : העם הזה ירושלים, חסר הנסמך
העם הזה עם ירושלים וכמהו רבים : משובבה, שם * משנה ישראל תאר : נצחה, פתח בפתחת
והוא תאר מבנין נפעל ועקרו נכנסת ופירושו חזקה מותמדת שלא יפרדו ממנה כי הדבר החזק
הוא מותמד : בחרמיה, כמו מרמה : (ו) לא כן, לא טוב וכשר כמו כן צנות כלפתח דוברים :
נחם, ענין חרטה והוא נפעל עומד כי הוא קמוץ גם מלת אין מורה עליו רוצה לומר כי אין
מלת אין באה על העבר : במרצחם, קרי וכתוב במרצותם לשון רבות והכתוב דרך כלל והקרי
דרך פרט : כסום שוטף, דמה הסום מדוב מרצותו כמו נחל שוטף : (ז) גם חסידה בשמים,
לפי שהיא מקננת בישוב במגדלים הגבוהים כמו שאמר חסידה ברושים ביתה לפיכך אמר בשמים
שהוא גובה האויר כמו שאמר גדולות וצורות בשמים דרך הכשר בשמים : ידעה מועדיה, כי
מנהגה לשכון בימי הקור והחורף במקום אחד ובימי הקץ והחום במקום אחר ולא תשנה
מנהגה : חסידה, פירשו רבותינו ל' זודיה לבנה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם
תנרותיה כלומר במזונות שמחלקת להם - ויש מפרשים שהיא שקורין לה בלע"ז צנוג"י : וחור,
ידוע : וסום, כתוב ב' וקרי ב' ו' וכן במלא כתוב ב' ו' וקרי ב' ו' כסים ועגור כן אלפנף
ויונתן תרגם ככורכיא : * ובדברי רז"ל קם ריש לקיש צוח כי כורכיא ופי' רש"י ל' גרוא"ס
בלע"ז : ועגור, אמר בו התרגום וסנוניתא והיא סנונית המזכרת בדברי רז"ל אימת סנונית
על הכשר * ופירש רבינו האי"ל קטא"ף בערבי והוא הדדד שקורין לי בלע"ז ארונדיל"ח *
ו"ש

טריבע , קראניך גאונר שוואלכע בעאבאכטען דיא צייט זייהרער אנקונפט —
אונד מיין פאלק קעננט דעם עוויגען רעכטע ניכט ! — (ח) וויא וואללט איהר
זאגען : „ וויר זונד ווייזע , האבען גאטמאס לעהרען אינע ? “ — פירוואהר ,
פערגעבליכע ארכייט ! פערגעבליך צייכנעט דער געלעהרטען גריפפעל ! —
(ט) בעשעמט וונד דיא ווייזען , זיא ערבעבען , ווערדען פערשטריקט ; זעהט !
דעם עוויגען ווארט פערזאכטען זיא — וואס פראממט ווייזעהייט איהנען ? —
(י) דרום געב' איך אנדערן איהרע ווייבער , זייהרע עקקער געהומען פערעמדע
אין בעוויז ; דען פאן קליין ביס גראס יאגט אללעס אייגענוץ נאך , זא פריסטער ,
אלס פראפעט — אללעס איבעט טרוג אויס . (יא) דיא וואונדע דער טאכטער
מיינעם פאלקעם — זיא וועהנען זיא לייכט צו רייילען ; רופען : „ פרידע !
פרידע ! “ — אונד אך ! עס ווירד קיין פרידע ! (יב) שעמען וואללטען זיא
ויד

ב א ו ר

זאמר להסירמהוזה , בדרך שאמר ישעיהו (א'נ') : ידע שור קינהו וחמור אבוס בעליו .
(ד"ק) . חסידה . זידיה לבנה , זיגויא (סיגאנע) בלע"ז (בל"א שטארך) ולמה
נקרא שמה חסידה (חולין דף ס"ג) ? שעישה חסידות עם חסידותיה מזונות . (רש"י בביאורו
לספר ויקרא י"א י"ט) . וגם הרומיים קראו לעוף הזה בלשונם (פיא אפיוס) , בל"א
(פראממער פאגעל) . בשמים וכו' . זכר חסידה , וזכר בשמים , לפי שהיא מקננת
ביושב במגדלים הגבוהים , ובמדבר נעים הגבוהים , כמו שאמר (תהלות ק"ד י"ז) חסידה
ברושים ביתה , לפיכך אמר בשמים , שהוא גובה האויר , כמו שאמר (דברים א' כ"ח) ערים
גדולות ובטורות בשמים , דרך הנשר בשמים (משלי ל"ד י"ט) , והחסידה מכהנה לשכון בימי
הקור והסורף במקום אחד , ובימי הקץ והחוס במקום אחד , והכוונתה , שאמר , ולא
תשנה מנהגה , ועמי משנים את משפט ה' , שידעוהו בשכל , אם ירבו , וגדלו עליו אבותיהם
והם , ואינם רוצים להתחזק בו . (ד"ק) . וחור . עוף ידוע , וגם הוא , לפי הנכתב
פה , מן העיפות , המרחיקים כדוד , ומשנים מקום תחנות , לפי עתות השנה , (צוגפאגעל)
בל"א . וסוים . כתיב ביו"קרי ביו"ד , וכן נמצא כתיב ביו"ד וקרי ביו"ו (ישעיהו ל"ח י"ד)
כסוס ענור כן אפפף , ותרגם יונתן וכורכיא , ובדברי רבותינו ז"ל : קס ריש לקיש וכוונת
ככורכיא , ופירש רש"י ז"ל : גרואה (גרוע , בל"א קראניך) בלע"ז . (ד"ק) . ועגור .
פירש רבינו הא"י כט"ף בערבי , והוא הדור , שקורין בלע"ז (אירונדא , שוואלבע) בל"א .
(מדברי הכ"ל בתוספת ביאור) . באנה . ה"א טוספת (פאראגאגיקום) , ורבים ככה .
(ח) איבה וגו' . דברי הכניא א' . בני עמו : איך תאמרו : חכמי לבב אבחנו ,
מלומדים בתורת אל חי ? הלא בדרך רשע אתם הולכים , באמת , שוא לכם מכתבי חכמה !
לשוא יכתבו חכמיכם בעט סופר מהיר , כי אינם יראים את ה' , ומה תועיל חכמתם ? כן
ביאור המקרא הזה על דעתי , וקרוי לזה ביאור ד"ק ז"ל , וכן תרגמתי . לשקר . לחנם ,
כמו (שמואל א' כ"ה כ"א) אך לשקר שמרתי , ודומיו . עשה . מסדר הטעמים הפריד המלה
הזאת בטעם קטן , שהוא מפסיק גדול , ועל פיו תרגמתי אשכנזית . (ט) הובישו וכו' .
כי שקר עשו , כשיראו , שלא תועיל להם חכמתם , אז נכח יהיה להם בנות פנים , ויראו ,
כי אם התעסקו בתורה , וקיימו אותה , היתה מועילה להם , להצילם מהרעות הבאות עליהם ,
ואחר שבדבר ה' מאסו , ולא רבו ללמוד התורה ולעשותה , מה חכמה להם ? לא תועיל החכמה
מבלי התורה . (ד"ק) . חתו . ראה בביאורי לספר ישעיהו (ח'ט') . (י) לכן וגו' .
כלומר , למי שיחזיק בהם בגלות , כאילו הם יורשים . (ד"ק) . בי מקטן וכו' . כל זה
הענין הוא כתוב למעלה (ו'ו' וגו') , עס שאר הפסוקים , הנאים אשר זה , במלות שונות ,

הנהגתו של ה' יתברך

הרגום אשכנזי

ז"ד , דען ויא איבען גרייעלטהאטען ; אבער ויא וינר אונפערשעמט , קעננען
שאמגעפיהל ניכט . דרום פאללען ויא אללעוואממט , שטירצען , וואן איך ויא
היימוזכע , שפריכט דער עוויגע . (יג) „ איך פערניכטע , איך פערניכטע
„ ויא , שפריכט דער עוויגע ; קיינע טרויבע בלייב' אס שטאקע , קיינע פייגע
„ אס בוימע , אונד וואס איך איהנען זאנסט פערליהען — עם שווינרע דאהין . „
(יד) וואס וויילען וויר דען גאך ? פערזאממעלט איך ! וויר וואללען אין פערסטע
שטערטע אונס ווערפען , אונזערן אונטערגאנג דארט שטילל ערווארטען ! דען
דער עוויגע , אינזער גאטט , האט אונזערן אונטערגאנג בעשלאסען , האט
מיט דראכן גיפט אונס געטרענקט , ווייל וויר איהם געווינדיגט האבען .
(טו) אומזאנסט האפפען וויר אויף פרידען — עם ווירד ניכט גוט ; אומזאנסט
אויף בעסרונגסצייט — וואו שאן טאדעס שרעקקען איזט . (טז) שאן הערט מאן
פאן דן אויט דאז שנויבען ווינער ראססע , ערבעט דיא ערדע פאן דעם לערמענע
דען געטעוע ווינער העלדענשאַאר ; ויא קאממען , פערשלינגען דאז לאַנר ,
אונד

ב א ו ר

ביכל הכופל ענין יסבה צמלות * (מדברי הכ"ל) . (יג) אסיפם * ענינו כשרשו , לשון סוף
וקץ , ודומה לזה ענין אסף , שהוטלה אל"ף בתחלתו , וכעשה שרשית בפעל , ויש לשמור
הכלל הזה בפעלים . (ביאור בהפטרות) * אין ענבים וגו' . לא ויותר דבר * (רש"י) .
ואחן להם . עתיד מהופך לעבר , כלומר , וכל מה שנתתי להם עד עתה * (ביאור
בהפטרות) * יעברום * יעבור מהם , וכן (להלן כ' ו') חזקתני ותוכל , חזקת ממני ,
בני יכאובי (להלן יו"ד כ') , יכאוב ממני . (מדברי רד"ק) . ולדעת חזקתני חזריא , המ"ס
במקום בן נוספת , כמו יעברון * (ביאור בהפטרות) * (יד) על מה וגו' . יש להעיר
בהמשך הפרשה , שפעם ידבר הנביא בשם ה' , ופעם בשם עמו , ופעם בשם עצמו . (הכ"ל) .
אנחנו יושבים * בכפרים ובערי המישור , כבטוחים , ועל מה עזרי לנו ? (רד"ק) .
והנכון , שיכלל בו כאן גם כן ענין המתנה והתמהמות (וויילען) * (ביאור בהפטרות) .
וגדמה שם * יש מפרשים , ענין בריתה , ויש מפרשים , ענין שתיקה , אולי שכוון הנביא ,
לכלול שני הענינים יחד , כלומר , כמות שם , ונמות בלי תליכה , כי יש לנו להכדיק את הדין
עלינו , אחרי שחטאנו לה' . (הכ"ל) . הרמנו * גור עלינו הכריתה , וכאילו כבר
הכריתנו , כי לא ינחם . (הכ"ל) . וראה בדברי ר' שלמה'ן מלך בזה . מיראש * מטעם
וראש פתנים אכזר (דברים ל"ב ד) , לשון ארס * (ביאור בהפטרות) . וקריב לזה תרגם
הכשדי : כס דלווט , ביש כרישי חיוון , וכעין זה מתורגם אשכנזית . לה' . כמו (שמות כ"ד
א') ואל משה אמר עלה אל ה' . (ביאור בהפטרות) . כונת הקב"ה המבאר ז"ל , שגא פה
השם תחת הכינוי , ורכים כן * (טו) קוה וכו' . נראה , שתיבות על מה בפסוק הקודם ,
מושכות אחרות עמה . (הכ"ל) . לעה מרפה * בה"א כמו באל"ף , אס קיינו לעת רפואה ,
ממכאוב הצרות * (רד"ק) * והנה בעתה * אימת המות , כי כבר באים האויבים , לבלענו ,
וכבר נשמע מדן וגו' . (ביאור בהפטרות) . (טז) מרן . נבול ארץ ישראל , לכד צפין ,
אשר משם נפתחה הדעה . (הכ"ל) . וראה יותר מזה במבוא הספר . נחרת סוסי' עטישת
סיסיו , ונקראת כן , על שם הנחירים , שהם נקבי האף . (ביאור בהפטרות) . ועטישה
כזאת נקראת בלשון רומי (ראנבוס) , ונגזרת ממלת נחרה , בהיפוך אותיות , כמו כנס
כשב , ורומיו . מקול וכו' . מקל פסיעות נכרוהי * (הכשדי) . וכן מתורגם אשכנזית ,
ולמפרשים דרך אחר בזה * ויבואו וגו' . ייתון , ויבזון ארעא ומלואה , קרוויא ודיתבין בה' .
(הכ"ל) * ויאכלו וכו' . דרך משל , על הכליון הגמור , שיפעלו בארץ * (ביאור בהפטרות) .
(יו) כי

אמר בן אבנר

כי תועבה עשו גם-בוש לא-יבושו והפלים לא ידעו לכן יפלו
בנפלים בעת פקדתם יפשו אמר יהוה : (יג) אסף אסופם נאם
יהוה אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה גבל ואהן להם
יעברום : (יד) על-מה אנהנו יושבים האספנו ונבוא אר-ערי
המבצר ונדמה-שם כי יהוה אלהינו הרמנו וישקנו מיראש כי
חטאנו ליהוה : (טו) קנה לשלום ואין טוב לעת מדבריה והנה
בעתה : (טז) מדין נשמע נחלת סוסיו מקול מצהלות אביריו רעשה
כל

ר ש "

לשוב : (יג) אסף אסופם • לשון בלייה כמו אסוף אסף כל מעל פני האדמה
(צפניה ח') : אין ענבים בגפן • לא יותר דבר : והעלה גבל • לשון כוש
פלייטטי"ש בלע"ז : (פער וועלקן עיין ישעי' ח' כ"ט) כמו וכנבל' מתאנה (ישעי'
ל"ד) כאלה נובלת עליה (שם ח') : ואתן להם יעברום • כל זאת תהיה להם
על כי נתתי להם חוקים ועברו עליהם : (יד) ונדמה שם • ונדום שם נשב
שם דומים ואבלים : מי רוש • כס דלווט ציס כרישי חוין ראש פתנים הוא
ארם שצעינו : (טו) נחרת סוסיו • עטישות נחיריו : מדין נשמע • על
דפלתו לעגלא דבדן : (טז) מנהלות אביריו נהלות משהק סוסיו ומנינו במקום
אחר סוסים נקראים אבירים מנהרות אביריו (שופטים ה') לשון סוס
דוהר

מכלל יופי

ויש מפרשים שהוא עוף שמצפץ בלשון של בני אדם כשנלמדים אותו נא"ה בלע"ז : (ח)
לשקר עשה • ענינו חסם כמו אך לשקר שמרתי : (ט) הובישו • פועל עומד : וחכמה מה
להם • וחכמת סמוך למלת מה כלומר מה מועיל ממה שיש להם חכמה והם החכמות החזוניות
אם אין להם תורה • [ופירושו איכה תאמרו חכמים אנחנו בחכמת החזוניות ותורת ה' אתנו
ואכלנו היא כתובה אם אין אתם מקיימים אותה מה תועיל לכם הנה מי שעשה הקולמוס לכתוב
אותה לחנם עשה אותו וכן שקר סופרים כלומר הסופרים כתבו אותה לחנם כיון שלא תקיימו
אותה הרי היא כאלו איכה כתובה • ויש מפרשים שהם דברי הרשעים שהיו מואסים בתורת ה'
ובזכרים בעינין שאר החכמות והיו אומרים שלשקר ולחנם נעשית עט תורה שנכתב וג"כ לחנם
הסופרים המעתיקים פירוש המצות המקובל מדברי סופרים כי הם חכמים ובשכלם ודעתם
תורת ה' אתם ואיכם צריכים לתורה שנכתב ושנעל פה ועל זה הוכיחם באמרו הנה בדבר ה'
מאסו וחכמת מה להם • ורש"י פירש הנה לשקר עשיית עט שקר סופרי נביאכם המתעי' אתכם
לרפותכם על נקלה לאמר שלום שלום ל"ש] : (י) בלה • ה"ה מקום ו"ו הכנוי וכן בלה עשה
שקר : (יא) וירפוי • שרשו רפא ובא בדרך בעלי ה"ה וכל זה הענין הוא כתוב למעלה במלות
שונות כי הכופל ענין ישנה במלות למעלה מקטנם ועד גדולם והנה מקטן ועד גדול למעלה כלו
בו והנה בלה ב"ה הוא למעל' וירפא בלח"ק נעה והנה וירפוי בבעלי ה"ה והענין אחד ענין
רפואה למעלה את שבר עמי והנה את שבר בת עמי : (יב) הובישו • פירשנוהו למעלה כי
פירושו בתמיה למעלה גם הכלים והנה הכלם מבנין נפעל ומפורש הוא והכלים שהוא מבנין
הפעיל

ירמיה ה

כָּל־הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוּאָה עִיר וַיֵּשְׁבִי בָּהּ : (יז) כִּי
הִגַּנִּי מִשְׁלַח בְּכֶם נְחָשִׁים צִפְעָנִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם לֶחֶשׁ וַיִּגְשְׁכוּ
אֶחָדֶם נֶאֱמַר־הִנֵּה : (יח) מִבְּלִיגִיתִי עָלַי יִגּוֹן עָלַי רַב־יָדָי : (יט) הִנֵּה־
קוֹל שׁוֹעֵת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִרְחָקִים הִיְהוּה אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מִלְּבָה
אֵין בָּהּ מִדּוֹעַ הַבְּעִסוֹנִי בַּפְּסִילִיָּהם בַּהֲבִלִי נָכַר : (כ) עֶבֶר קָצִיר
כָּל־הָקֵץ וַאֲנֹחְנוּ לֹא בּוֹשְׁעֵנוּ : (כא) עַל־שֹׁבֵר בַּת־עַמִּי הַשְׁבֵּרְתִּי
פָּתַח בִּאתָנָה קִדְרֹתִי שָׁמָּה הִחֲזַקְתָּנִי : (כב) הֲצָרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם־

רפא

ר ש י

דוהר (נחוס ג') ויונתן תרגם מקל מפסועית גדרוהי • (יז) נחשים לפעונים •
לסוף שבעים שנה נעשה צפע ואוטם אזנו שלא ישמע לקול חצר המלחשו שנאמר
כמו פתן חרש יאטם אזנו (תלים נ"ח) הוא שנאמר אשר אין להם לחש :
(יח) מבליגיתי עלי יגון • כמו הבלגתי וסס דצר הוא מויסאטינמנ"ץ בלע"ז :
(יט) מלה נוסחת בלשון מעם האיטענעמנט Mes haïtenement בל"א מיינע
פראליכקייט , לוסטיגקייט , כלומר אם אמרתי אבליגה ואחאפק עלי
יגווי : עלי לצי דוי • מקול נבואות הנגלות אלי בפורעניות הבאות :
(יט) הנה קול שועת בת עמי • אני שומע שסופן לצעוק בארץ מרחקים
ולמה כל זאת הלא ה' מניין ואם ישבו אליו ימונא להם : (כ) עבר קציר כלל
קץ • נפינו לעזרת מזרים לא באה אמרנו יעבור הקציר ויהיו פנויים ויבאו
והנה עבר זמן הקציר באייר חזון הקץ בתמוז ולא באו : (כא) קדרתי •
לשון שחרות ואופל : שמה • תמהון : החזיקתני • אחזתני : (כב) הצרי
אין בגלעד • שהצרי בא משם כמו שנאמר עלי גלעד וקחצרי (לקמן מ"ה)
כלומר

מכלל יופי

הפעיל פירשנוהו למעלה למעלה נעת כקדמים פירשנו פקדתי אותם והנה נעת פקודתם שם
והענין אחד : (יג) אסוף אסיפס , שניהם ענין בליה ואם אינם שוים בשרש כי שרש אסוף
אסף והוא מקיל מן ואספתה נפאך ושרש אסיפס סוף מן יחדיו יבופו אלא שאלת אסיפס מבנין
הפעיל והוא יוצא ויסופו מבנין הקל והוא עומד : נבל , תאר : יעברום , פירושו בעבור שנתתי
להם תורה ומצות ועברו עליהם בעונש זה אסיפס וכן תרגם יונתן על דיהבית להן אוריתי
צסיני ועברו עליה : (יד) ונדמה , שרשו דמס והראוי ונדמה בקמן והקלו המלה כי הדגש
שהוא בפ"א הפועל להכרה כי הוא לשון נפעל ולכן סמכו על * המבין והקלו המלה כמבהגם •
ובפירוש והוא מן הקל משקלישם וישרוק מה אקוב ידעו כאן : הרמנו , שרשו דמס מבנין
הפעיל והה"א בשוא יפתח והם ענין שתיקה • או יהיה ענין כריתה כמו ילמו לשאול ונדמו בלות
רשלים : מיראש , ארם עוסיק"ז בלע"ז והוא עשב ומי סקיתת העשב הוא שמשקין למי שרובים
להמית לפיכך הוא אומר מי ראש וכן והסקיתם מיראש : (טו) קוה לשלום , מקור כלומר ואם
נקוה לשלום מהאויב ואין עוב ואיננו השלום שהוא טוב : לעת מרפה , שרשו רפא ונכתב בה"א
כמו

אונד וואס עס פיללעט, דיא שטאדט וואסממ איהרען בעוואנהערן.
 „(יו) יא, איך שיקקע שלאנגען אונטער אייך, אטטערברוט, דיא קיין
 „צויבער באנגעט; דיא וואללען אייך פֿערוואונדען, שפרייט דער עוויגע.
 (יח) איך שטרעב' אומזאנסט, דען שמערץ צו אונטערדריקען; מיין דערץ
 יאממערט לויט אין מיר * (יט) האָרץ, דיא פֿלעהנדע שטיממע מיינעם פֿאלקעס
 אויס פֿערנעם לאַנדע: „איזט דען דער עוויגע ניכט צו ציין? וואַלטעט איהר
 „קעניג ניכט אין איהר? — „וואָרום האָבען זיא מיך ערצירנט מיט איהרען
 „געצענכילדערן? מיט דעם אויסלאַנדעס טאָנר? — (כ) דיא ערנדטע
 „איזט פֿאַראַיבער, דער וואַממער פֿאַראַיבער, אונד נאָך איזט אונס ניכט
 „געהאַלפֿען. — (כא) אַך! דער אונפֿאַלל מיינעם פֿאלקעס רייסט מיך
 „אויך מיט נידער! טרייבן אומהיללעט מיך, מיך איבערוועלטיגט דיא פֿער-
 „צווייפלונג. (כב) איזט דען קיין באַלואַם מעהר צו גלעד? קיין אַרצט מעהר
 דאָרט

ב א ו ד

(יו) ביוגו', כנר הערנו במקום אחר, שלפעמים טעם כי, לאמת הענין, וכאילו בא
 הכניא, לאמת גם בשם ה', מה שאמר בשם העם. (הנ"ל). חנניוכו'. ארי הא אכא
 מגרי בכין עממין קטולין, כחיוון חורמכין, דלית להון לחשא, ויקטלון יתכון אמר ה'.
 (הכשדי). אשר וגו'. ראה בביאור החכם ר' יואל ברי"ל ז"ל לספר ומידות ישראל (כ"ח
 ה'), ובביאורי לספר ישעיהו (ג' ג'). (יח) מבליגיתיו וכו'. ר' אהר' משה פירש
 המלה שם, מבליגיתי בשקל מרבית (ויקרא כ"ה ל'), שהיה בתשלומי מרבית, ובמשקלו
 מבליגית, אמר הכניא, התחזקי עלי יגון, כלומר, שארצה להתחזק עלי יגוני, לא אוכל
 כי עלי לבי דוי. (מדברי ד"ק). וטעם עליו, כטעם ונפשו עליו תאכל (איוב י"ד כ"ב),
 כלומר בקרבן, וטעם ההתחזקות כנגד היגון, הוא כמה שהשיב הכניא לעצמו, שהם ראויים
 לכך, ונענשים כפי הדין, מכל מקום, כשישמע קול שועת עמו, יכאב לבועליו, וידמה
 לו, כאילו כנר ישמע הקול הזה מארץ מרחקים, אחרי גלותם, וכמו שזכר בספוק הבא.
 (ביאור בהפטרות). (יט) הנה וגו'. נועקים ואומרים, הנה אין צדיק, אם מלכה
 אין בה, אם כן איך יבוא עלינו האויב? הלא ה' שכנתו צדיק, ומלך יש צדיק, ואיך ישלש
 בה האויב? והאל משיבם, מדוע הכעיסונו? איך יחשבו להנצל, בהיותי צדיק, והם הכעיסונו
 בפסיליהם? (ד"ק). הנה אין וכו'. ואיך ישלש בנו האויב? ותוך כדי דיבור משיב
 הכניא לעצמו, בשם ה', מדוע הכעיסונו, להבליג על היגון, אמנם עוד מעט, וישיב
 ויגבור הדוי, כשישמע קול שועת עמו, ענר קציר וגו', וכמו שאומר, על שבר בת עמי וגו'.
 (ביאור בהפטרות). מדוע וגו'. מא דין מרגזין קדמי בצלמיהון, בפולסן טענות?
 (הכשדי). בהבלי (עם) נכר. (ביאור בהפטרות). (כ) עבר וכו'. כלומר, כנר
 ענר זמן אחר זמן, שנפיתו לעזרה, ולא באה. (הנ"ל). כל הונו'. לפי הנראה, הכוונה
 פה על הקיץ האחרון, אשר צר כבוד נכר, מלך כשדים, על ירושלים, ועוד קו עס יהודה
 על עזרת חיל מלך מצרים (ראה בדברי רש"י ז"ל בזה), אך החיל ההוא שב לארצו, והכשדים
 לכדו את העיר (להלן ל"ה וכו'). (כא) קדרתי. לשון אופל ושחרות. (רש"י).
 והטעם על הדאגות והצער, המאפילים נפש האדם. (ביאור בהפטרות). שמה. כמו
 שמה, והוא ענין תמהון. (הנ"ל). החזיקחני. מענין חזקתני ותוכל (להלן כ"ז),
 כלומר, התחזקה עלי. (הנ"ל). (כב) הצרי. צרי הוא שרף הכוּסָף מאילנות, הגדלים
 בארץ הגלעד, וטוב מאוד לרפואת מכות, ונקרא (באלואם) בל"ע, וראה בביאור לספר
 נתיבות השלום (ראשית ל"ז כ"ה). אין וכו'. אמר דרך משל, האין צרי בגלעד? אם
 רופא

תרגום אשכנזי

דאָרט ? — דאָס מיינעם פֿאַלקעם היילונג ניכט געדיינען קאָן ? —
(בג) אָ , דאָס מיין הויפט פֿאַלל וואָססערס , איין טהרענענקוועלל מיין אויגע
ווערע ! דאָמיט איך טאָגעלאָנג אונד געכטעלאָנג איבער דיא ערשלאָנגען מיינעם
פֿאַלקעם וויינען קעננטע .

ט (א) אָ , דאָס מאָן מיר אין דער וויסטע איינע הערבערגע געבע , זיך
וואָללטע מיין פֿאַלק פֿערלאָסטען , פֿאַן איהנען געהען . דען „ אַללע זינד
„ זייער עהעברעכער , איינע ראָטטע בעזעוויכטער „ ; (ב) „ שפּאַנגען איהר
„ געשאָס , דיא ליגענהאַפֿטע צונגע , געברויכען איהרע מאַכט צו ניכטס דערליי
„ כעס אים לאָנדע ; פֿערזינקען פֿאַן לאָסטער אין לאָסטער , אונד וואָללען
מיינער

ב א ו ר

רופֿא אין שס ? לרפאות עמי ממכות , וגלעד היה מקום הצרי , כמו שאמר גם כן (להלן מ'
י"א) עלי גלעד וקמי צרי , והיא רפואה לחלואים קשים , כמו נשיכת הנחש וזולתו , כלומר ,
לא יהיה להם שלום מואת הצרה , וכי אין חסיד בנייהם , שיכפר האל בעמיו ? (רד"ק) .
בגלעד . ראה במצוא הספר ' ארוכת . ענין רפואה , וראה בניאורי לספר ישעיהו (כ"ח) .
(בג) מי יחן וגו' . מי יחן , שהיה ראשי כלומים , ויקוב דרך עיני בנכי , וכן תהיה עיני
מקור דמעה , שלא יפסק . (רד"ק) . ויבקש הנביא על זה , לפי שהנביא הוא חזי נחמה ,
צמח שהוא ממעט כאב הלכקת , והצובה ימנח צו נעיונות מה . (ביאור בהפטרות) . אח
חללי . אמר הרד"ק , וזה לשונו : וי' מ' שוכים עליו , כעשה כפעול לבני , ואם לא ישיגו ,
כן דרך לשון העברי , וכן אמר (ראשית ל"ז ל"ה) ויבך אותו אביו , וכן (שם כ"ג) ולבכותה ,
וכן כעשה זה השימוש בלשון אחר , זולתי העברי (כמו בלשון אשכנז : ער בעוויינטע איהן) ,
לפי שבעבורו כעשה הנביא , הרי הוא כאילו מקבל הפעולה , (הנ"ל) .

ט (א) מי יהנני וכו' . יחן לי , כלומר , מיתן לי מקום מנוחה במדבר , ואלכה
שס , לבלתי ראות ברעה , אשר תמצא את עמי , כי אם גם ראויים לכך , כי כלם
וגו' , מכל מקום , איככה אוכל ואראה בארץ מולדתי ? (הנ"ל) . במדבר וגו' . כוונת
המליץ הקדוש פה על סוכה עשויה מענפי ועלי העצים , אשר ישאו עמהם עונדי אורח בארצות
המזרח , אם יסעו מסעיהם בארץ ניה וערבה . מלון אורחים . ישיבת מלון לעונדי אורח ,
שליבו שם בלילה , ואמר הנביא , שיתאוו להיות שוכן באותו המלון , שלא יראה עוד את
ישראל , כי לא יוכל לראות רעתם . (רד"ק) . כי כלם וכו' . עד כאן ה' , כל מה שידבר
הנביא לחובת העם , תולה בדיבור השם . (ביאור בהפטרות) . עצרת בוגרים . שהם
בעברים יחד , לדבר בגדושקר , וכן מרגש יונתן : סיעת שיקרין , ואדוני אביז"ל פירש ,
מלכות בוגדים , מן יורש עבר (שופטים י"ח) , זה יעזר בעמי (שמואל א' ט' י"ז) .
(רד"ק) . והחכם המתרגם אשכנזי הסכים לדעה הראשונה , וראה בניאורי לספר ישעיהו
(ח' י"ג) . (ב) וידרכו את לשונם וגו' . שהיא כמו קשתם , שזמינו לירות בוישרי לב ,
על ידי החכים , אשר יתנו עליו , והם השקר והרכילות , שזיקו בורעיהם , ואני תרגמתי
כפי הענין . (ביאור בהפטרות) . קשתם שקר . היא קשת דירוכס וסיניהם , דבר שקר
ודבר מר . (רד"ק) . ולא לאמונה וכו' . מה שהם מתנבאים ומתחזקים על החלשים , לא
לאמונה , שיפסו משפט אמת , ושימנעו העושים , כי אם להיפך . (הנ"ל) . כי מרעה
וגו' . יש לפרשו על המעשים , יונאים ממעשה רע למעשה רע , רוצה לאמור , כי כל ימיהם
צמעה רע , עיסקים עתה בזה , ועתה בזה , ובכל זה לא נתנו אל לבם שעה אחת , לדעת
את ה' , ויש לפרשו על העונש , מרעת אויב זה יונאים לרעת אויב אחר , אולוקים שנה זו
ה' , ושנה זו בירקון , או בארבה , ועם כל זה לא נתנו לבם , לשון ממעשיהם הרעים ,
את ה' . (הנ"ל) . ובל"א מתורגם על פי הדעה הראשונה . ואותי וגו' . ומידע

ירמיה ח ט

כ"ט

רפא אין שם כי מדוע לא עלתה ארבת בחדשי : (ג) מירחן
ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבברה יומם ולילה את חרלי
בחדשי :

ט (א) מירחני במדבר מלון ארחים ואעזבה את עמי וארבה
מאתם כי כלם מנאפים עצרת בנדים : (ב) וידרכו את לשונם
בשחם שקר ולא יאמונה גברו בארץ כי ברעה אל דעה ויצאו
ואחי לא ידעו נאם ידוה : (ג) איש מרעהו השמרו ויגל כל אצת

אל

ר ש י

כלומר וכי לא היו להם אנשים צדיקים ממי ללמוד ויטיבו דרכיהם : ארובת .
רפואת חנפלאטר"א בלע"ז , (עמפלאטר"ע , Emplatrer. בל"א פלאסטר
חויף לעגן וכן לועז הרב בזחים ו"ח ח' צד"ה רטיה) :

ט (א) עזרת בוגדים . כניסיות בוגדים : (ב) וידרכו . לשון נופל
בהזמנת הקשת לירות חץ וקשת היא ארבליסט"א בלע"ז : arbaleste.
בל"א ארס ברוסט , וכן בשבת מ"א ח' צד"ה לווחים , וצרגלים דורכין אותם
לכך קורא אותם דריכה והנניח המסיל לשוגם לקשת שקר שדרכו לשוגם קשת
בשקר

מכלל יופי

כמו באל"ף ענין רפואה : (טו) נחרת סוסיו , עטישת סוסיו ונקראת העטישה ע"ש הנחיריים
שהם נקבי האף : מצהלות , ענין עליזות : (יז) נחשים צפעונים , הראוי נחשים וצפעונים
כמו שמזיקים . ובשר צפעונים או יהיה צפעונים תאר לנחשים והוא שיהיה הנפשוני הנחש
הקשה והעז : (יח) מבליגותי עלי יעון , אמר הנביא התחזקו עני יעון כלומר כשארצה
להתחזק עלי יעוני לא אוכל כי עלי לבי דוי . ובמכלל מבליגותי אמרו כי היא מלה מרבה מפועל
ומפועלת עם כנוי המדבר בעדו כי המפעל יאמר מבליגותי מפועלת והורכבה המלה
משניהם . ופירושו אמר הנביא אנשים וכשים המתחזקים אותי עלי יעון אמר להם שלא אוכל
להתחזק כי עלי לבי דוי . והנכון שהוא שם הפועל מבליגותי נפלס מרבית שהיה ראוי להיות
מרבית וכן במשקלו מבליגותי ובהתחזקו עם המדבר בעדו יאמר מבליגותי והוא מלשון ואבליגה
מעט כן כתבו רמ"ק והוא הישר : דוי , תאר בשקל נגב והיו"ד תמורת ה"א למ"ד הפועל וענינו
חולה : (יט) בהבל נכר רובה לומר בהבלי אל נכר : מרחקים , המ"ס נפתח : הי"ו אין
צנן , המסרת כל לשון אדנות עם משה מפיק בר מן חד הי"ו אין צנן : (כא) החזיקתני ,
החזיקה בי וענינו שהחזיקה בולתקף אותו בחזקה והוא כענין אחזה : (כב) הצרי , נקמן
חטף והוא חטף שהזכיר הכתוב בסממני הקטרת וכן בדרו"ל ר"ל רכן שמעון בן גמליאל אומר
הצרי אינו אלא שרף המטף מעי הקטף שרושמן בעץ ויוצא ממנו הצרי והוא הנקרא בלשמו
בלע"ז : ארובת , ענין רפואה : (כג) ואבברה יומם ולילה את חרלי את עמי , מי שנזכרים
עליהם כפעול לכבי ואם לא ישיגו כן דרך לשון העברי וכן אמר ויבך איתו אביו וכן ולבכותה
וכן ישנה זה השמוע בלשון אחר וזאת העברי לפי שבעבור נעשה הדבר הרי הוא כאלו מקבל
הפעולה : חללי , הלל"ד בשוא ופתח והסמית מעמדת נגעיא :

עצרת

א ז

7

א

ירמיה ט

אל־הַבְּטָחוֹ בִּי כָל־אֶחָד עָקוֹב יַעֲקֹב וְכָל־דֹּרַע רָכִיל יִהְיֶה לָּךְ : (ד) וְאִישׁ
בָּרָעָהוּ יִהְיֶה לְךָ וְאִמְרָת לֹא יִדְבְּרוּ לְמַדְרוֹל שׁוֹנֵם דְּבַר־שֹׁקֵר הָעוֹלָה
נָלְאוּ : (ה) שִׁבְחָהּ בַּחוּץ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנִי דַעֲת־אוֹתִי נְאֻם־
יְהוָה : (ו) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַגָּבִי צוֹרֶפֶס וּבַחֲנֻתִים בִּי
אִיךְ אֶעֱשֶׂה כִּפְנֵי בַח־עַמִּי : (ז) הֵן שָׁחֹט קִרִּי לְשׁוֹנֵם

מרמה

ר ש י

צֶשֶׁקֶר : מִרְעָה אֶרֶעָה • מַעֲבִירָה אֶל עֲבִירָה : (ג) עֹקֹב יַעֲקֹב • אֶרֶז
יֶחֱרִיב : (ד) הָעוֹלָה נִלְאָה יָגֵעוּ וְטִרְחוּ לַעֲוֹת אֶת דְּרָכָם הָעוֹלָה כְּמוֹ הַכֶּבֶד
חָה לְבוֹ (שְׁמוֹת ח') לַהֲעוֹת : (ה) שִׁבְחָהּ בַּחוּץ מִרְמָה • כִּשְׁחָן יוֹשֵׁב חוֹשֶׁבִּין
מִהַשְׁבוֹת מִרְמָה וּבְמִרְמָה הִחְלִיפוּ יִרְאֵתִי וּמֵאֲנִי דַעֲת־אוֹתִי : בְּמִרְמָה צֶשֶׁקֶר
הַמִּרְמָה : (ו) הַגָּבִי צוֹרֶפֶס • צִיִּסוֹרִין : מִפְּנֵי בַח עַמִּי • מִן קֶדֶם חוֹבֵי
כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל : (ז) הֵן שָׁחֹט לְשׁוֹנֵם • מִשְׁחָן כְּמוֹ זֶה שָׁחֹט (מַלְכִים ח')
וְכֵן וּשְׁחָטָה שְׁטִים (הוֹשַׁע ה') טְרִיִּיט בִּלְע"ז : Trait (בִּל"א גַּעֲחָגֵן כְּמוֹ
יִחְזָקָל

מכלל יופי

מִן (א) עֲצַרְתָּ בִּגְדִים, קִנְיָן הַאֲנָשִׁים וְאִסִּיפְתָּן בַּמָּקוֹם אֶחָד נִקְרָא כֵּן לְפִי שְׁנַעֲנָרִים
וּמִתְעַכְּבִים בַּמָּקוֹם אִסִּיפְתָּן וְכֵן מִרְגָּם יוֹנְתָן סִיעֵת שְׁקָרִין • וְהִרְקִיפ־פִּירָשׁ מִלְכּוֹת
מִן יוֹרֵשׁ עֲזָרָה יַעֲזֹר בַּעֲמִי : (ב) וְיִדְרְבוּ, כַּעֲבִין דְּרַךְ קִשְׁתּוֹ מִנְּכִין הַפְּעִיל מִשְׁפָּטוֹ וְיִדְרִיבוּ
וּבְמִיּוֹהֵר יִדְבְּקוּ גַם הֵמָּה : קִשְׁתָּם שְׁקָר, לְשׁוֹנֵם הִיא קִשְׁתִּי דְרוֹכָה וְחִזְיוֹהֶם דְּבַר־שֹׁקֵר : (ג) יַעֲקֹב,
הָעִיזָה בְּשׂוֹא לִבָּהּ וְכָל אִשָּׁר יַעֲקֹב שׁוֹמֵר כֶּסֶף בְּשׂוֹא וּפְתָח וְעִינָיו הַתְּרַמִּית וְהַעֲרָמָה כְּמוֹ וְיַעֲקֹבִיזָה
פְּעָמִים : (ד) וְהִחְלוּ, עֲקַר הַתִּי"ו לְהַדְגֵּשׁ כִּי הוּא אִיתָן מִהַדְגֵּשׁ וְדָגַשׁ הַלֹּמֶ"ד לְתַפְאֵרֶת
הַקְּרִיָּאָה מִפְּנֵי הוֹקֵף עֲבִין שְׁקָר : לְמַדְרוֹל שׁוֹנֵם, הִרְגִּילוּ כְּמוֹ פֶּה לְמַדְרוֹל מִדְּבַר : (ה) שִׁבְחָהּ
בַּחוּץ מִרְמָה, אִמְרָת הָאֵל יִתְבָּרַךְ מִי יוֹעִיל שִׁבְחָהּ בַּחוּץ מִרְמָה כְּלוֹמַר בַּחוּץ עִם מִרְמָה : (ו) חָץ
שָׁחֹט, כֵּן כְּתוּב וְקִרִּי שָׁחֹט וְהַכְּתוּב רוֹנֵה לְמוֹר כְּמוֹ שָׁחֹט שֶׁהוּא הוֹרֵג כֵּן הוֹרֵגִים הַסִּבִּי אֵלֶם
בִּלְעִיזָה הָרַע וְהַקְּרִי שָׁחֹט לְשׁוֹן מֵאִיכָה ר"ל מִשְׁחָן אֶפְיִלָּא דְּבִלְע"ז • וְהִרְקִיפ־סִי כְּתוּב שֶׁהוּא תֹאֵר
כְּמוֹ שִׁיחַ וְכֵן בְּמִשְׁקְלוֹ אֵלֶם עֲשׂוֹק בְּדָם נִפְשׁ כְּמוֹ עוֹשֵׁק כְּלוֹמַר מִן הוֹרֵג : (ח) לֹא אֶפְקַדְכֶם,
הַשְׂכִּים הַרְאֵשׁוֹת אֵין כְּתוּב בְּסוֹ הַעֲבִין אֶחָד : (ט) נְאֻחָה, שָׂרָה נֹחַ וְהַיְמִינָה הו"ו בִּלְעִיזָה
וְהִלְכִי מִדְּבַר כִּי נִגְשִׁית מִדְּבַר פִּירוֹשׁ אֱלֹהִים וּמִשְׁכָּנִים כְּמוֹ וְכִדְמוֹ בְּאוֹת הַשְּׁלֹם וְכֵן בְּו"ו נֹחַ
מִשְׁלָח וְנִעְזֹב בֵּית כְּרוֹת רוֹעִים וְאִמְרָת מִדְּבַר כִּי יֵשׁ מִדְּבַר שִׁיחַ בְּמִקוֹם מִרְעָה כְּמוֹ וְיִנְהַג אֶת הַנֶּאֱחָ
אֶחָד מִדְּבַר וְתִרְגָּם אֶנְקִלִים בְּתַר שְׁפָר רַעִיָּא דְּמִדְּבַרָא וְכֵן עַל פִּי דְּרַךְ אֶת הַמִּדְּבַר : נִצְחוּ, עֲבִין
חֲרָבִין וְכֵן בְּנִתָּה כְּמִדְּבַר וְשָׂרָה יָנִת : (י) מַעֲוֹן תִּנִּים, מִשְׁכָּן הַתִּנִּים וּמִגֹּרֶם : (יא) נִצְחָה,
עֲבִין הַלִּקְהָה הַנְּעִירָה וְיֵשׁ לְפָרָשׁ עֲבִין שְׁמוּהָ : (יב) מֵאִבִּילָם אֶת הָעֵם הַזֶּה, בִּלְעִיזָה
קוֹדֶם הַיְדִיעָה שֶׁהוּא אֶת הָעֵם הַזֶּה כְּמוֹ וְתִרְאֵהוּ אֶת הַיֵּלֶד אֲשֶׁר לֹא יַעֲבִדוּ אוֹתוֹ אֶת נְבוֹכַדְנֶצַּר
וְשִׁדְמוֹתֵיהֶם לֵהֶם : לַעֲנָה, יָדוּעַ שֶׁהוּא כְּמוֹ רֹאשׁ בְּמִרְכּוֹת אֶבֶן הַסִּבִּי מִיָּכִין • וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים שֶׁהוּא
הַעֲשֵׁב שְׁקָרִין בִּלְעִיזָה אֶפְיִלָּא כִּי : מִי רֹשׁ, לְפִי שֶׁהוּא מִי סִיעֵת הָעֲשֵׁב שְׁקָרִין רֹאשׁ גַּם יֵשׁ שֶׁהוּא
מִקְדָּשׁ הַסִּתָּן כִּי כֵן אִמְרָת וְרֹאשׁ פְּתִינִים וְאִמְרָתוֹ כִּי לְפִיכָךְ נִקְרָא רֹאשׁ כִּי בְּרִיב עוֹשִׂים אוֹתוֹ מִרֹאשׁ
הַסִּתָּן : (טז) לְמוֹקֵגְנוֹת, בְּפִתָּח הַלֵּל דְּר"ל הַמְקוֹנְנוֹת הַיְדוּעוֹת : וְחַבּוּאִינָה, הַיּוֹ"ל

נוספת

תרגום אשכנזי

ג

מיינער ניצט וויספען , שפריכט דער עוויגע . (ג) מאן היטע זיך פאר ווינעם
בווענפריינדע , מאן פערטרויע קיינעם ברודער מעהר ; דען יעדער ברודער
הנטערגעהט , יעדער פריינד פערלוימדעט . (ד) זיא שפאטטען איינער דעם
אנדערן , רעדען דיא ווארהייט ניכט ; איבען איהרע צונגע אים ליגענרעדען ,
כעפלייסען זיך אונרעכטטהון . (ה) דיא זיצעסט אונטער לויטער טרוג , אונד
„ דעם טרונגעם האלבער „ אללען זיא מיך ניכט ערקעננען , שפריכט דער עוויגע .
(ו) פירוואהר ! זא שפריכט דער עוויגע צבאות : איך לייטרע זיא , איך פריפע
זיא ; דען וואס זאל איך טהון , דא עס מיין פאלק דאך איינמאל איזט ? —
(ז) אלליין געשערפטער בפילל אזט איהרע צונגע , דיא רעדע לויטער פאלט ;
מיט

ב א ו ר

דחלתי לא אליפו , אמרתי . (הכדרי) . (ג) עקוב יעקוב . ענין התרומות ודעמה ,
כמו (ראשית כ"ז"ו) ויעקבני זה פעמים . (מדברי ד"ק) . ועיקר המלה מלשון עקב
(ראשית ג' ט"ו) , ראה צד אור לספר נתיבות השלום (במקום הזכר) , וכן
נקרא המזרח אחר סתר מה (הינטערהאלט) עקב (יחזקאל י"ג) , כעקב , שהוא
אחורי הרגל , וכן נקרא אחר מוסף כל דבר (דברים ז"ב) , ראה צד אור רמב"ן ז"ל
(ס"ט) , ואין להאריך . (ד) יהחלו : החכם המתרגם אשכנזית ביאר פה ענין שחוק ולחון
כמו (מלכים א' י"ט כ"ז) ויהחל בהם אליהו ודומיו . למדו לשונם . הרגילו , כמו (למנוח
מוסר כ"ד) פרה לימוד מדברי (ד"ק) . העוה גלאו . להטעות , ולעשות מעשה עול ,
ובא על דרך (יחזקאל כ"ד י"ב) תאונים הלאת . (הכ"ל) . וראה בדברי רש"י ז"ל בזה .
(ה) שבחך וגו' . כלומר , בתוך עם מרמה , שלא תוכל להשיבם אלי , כי בשביל המרמה
מוצא דעת אותי , לבגלתי יטרכו לעזיב דרכם . (ביאור בהפטרות) . ולפי זה הוא דברי
האלהים אל הכנזיא , וכן דעת ד"ק ז"ל , אך הכדרי תרגם : " יתנין צבית כניסתהון ,
ומשתעין על ענייתיהון „ ולדעתו הוא מוסב על ישראל . (ו) לכן וכו' , לשון שבועה , אמר
האל יתברך , הנני כבר נרפתיס ונחנתיס בצרות , לראות , אם ישבו אלי , כי איך אעשה ,
אחרי שהם נקראים עמי ? אמנם כלובינים , אין עישה טוב , אין גם אחד , צפוי ידבר
שלוס וגו' , וכיון שהפסיק השלוס ביניהם , אי אפשר להם להתקיים לפני , כן נראה לי המשך
המאמרים . (ביאור בהפטרות) . הנני וגו' . האלא מייתי עקא , וכדיף להון , ונחר
להון . (הכדרי) . צורפם וכו' . בצרות , שאביא עליהם , אראה , אם ישארו סינים , או
אם ישבו כסף נבחר , מפני הצרות . (ד"ק) . (ז) חץ שווחט . כן כתוב , וקריין
שווחט , והכתיב רוצה לומר , כמו שחט , שהוא הורג , כן . הורגים הם צבית אדס
בשונם ררע , שהם הולכי רכיל , ורקרי הוא שחוט , רוצה לאמור כמשך , אפילו
(ח) ריך להיות (אפילו) בלשון צרפת , ובדברי ר' שלמה ק' מלך כמנא : (אפילו לאטא) ,
וזה לשון איטאליען , ובלשון אשכנז : אבגעצאנען , געשליפענען בלע"ז , רוצה לאמר ,
שהוא כמשך על הסחפות לחידו , (וידמה שיש שחט בהורחתו לשם שחט , שהוא מורה על
פרישת והמשכת גוף על פני גוף אחר , כמו (יחזקאל כ"ו י"ד) משחח חרמים תהיה , ודומיו) ,
ויונתן תרגם : כגיר די מחרף , כמו סכינא חריפה בדברי רבותינו ז"ל , שפירשו מחודד ודק
החתיכה , וזה שפירשו בגס כן לשון משיכה , הוא גם כן מדברי רבותינו , וזכרונם לברכה
שאמרו (חולין למ"ד ע"ב) : התיו את הראש צבת אחת פסולה , ואמרו , מנא הני מילי ?
אמר שמואל , דאמר קרא : חץ שחוט לשונם מרמה דבר , תנא דבי רבי שמעאל : ושחט , אין
ושחט , אלא ומשך , וכן הוא חומר (מלכים א' י"ז ט"ז) : וזה שחוט , ואומר : חץ שחוט
לשונם , ואדוני אבי ז"ל פירש שחוט , שם תואר , כמו שחוט , וכן במשקלו (מלבי כ"ח י"ז)
אדס עשוק בדם נפש , כמו עשוק . (הכ"ל) . מרמה וכו' . כל אחד מהם ידבר מרמה
לפניהו

תרגום אשכנזי:

מיט דעם מונדע שפריכט מאן פריינדליך צו דעם נעכסטען, אונד אים הערען
שטעללט מאן איהם דיא פאללע. (ח) זאלל איך זאלכעם ניכט אן איהנען אהנדען?
שפריכט דער עוויגע, זאלל אן זאלכעם פאלקע איך ניכט ראכע נעהמען? —
(ט) אויף יענע בערגע ערהעב' איך קלאג- אונד וועהגעזאנג, שטיממ' אן דאן
טרויערליך אב דיא פלורען דעם פערלדעם פערעדעט ליגען זיא, פאן קיינעם
וואנדערס פום בעטרעטען; מאן הערט ניכט מעהר דער העערדע בריללען;
פאם פאגעל אין דער לופט, בים צום פיה' איזט אללעס וועגעשייכט, דאפאן
געוויכען. (י) איך מאכע אויך ירושלים צום שטייגהויפען, דער דראכען
וואהנונג; לאססע יהודה'ס שטערטע צו איינערדען ווערדען, אויס מאנגעל אן
וועהאנהער. (יא) וועד איזט דער ווייזע מאן, דער עס בעמערקעט?
אדער צו דעם דעם עוויגען מונד עס גערעדעט? ער זאגע עס אן: ווארום איזט
דאן לאנד צערניכטעט, צערשטערט, וויא איינע וויסטענייא, פאן קיינעם
וואנדער בעזוכט? (יב) אונד דער עוויגע אנטווארטעט: ווייל זיא מיינע לעהרע
פערלאססען, דיא איך איהנען פארגעלעגט, מיינער שטיממע ניכט געהארכט
האכען, אונד איהר ניכט נאכגעוואנדעלט זינד; (יג) זאנדערן ליכער איהרעם
הערצענס דינקעל פאלגטען, אונד דען געצען נאכגינגען, וויא איהרע פעטער
זיא לעהרטען. (יד) פירוואהר! זא שפריכט דער עוויגע צבאות, דער גאטט
ישראל'ס: איך שפייזע דיוועס פאלק מיט ווערמוטה, טרענקע זיא מיט דראכען
גיפט

ב א ו ר

לחזירו, ומפרש מה היא המרמה, בפיו שלוש וגו'. (הנ"ל). בפיו וגו'. בפומהן שלמה
גבר עם חזריה ממלכין, ובמעוהו משווי כמנחיה. (הכשדי). (ח) העל אלה וכו'.
המעשים לא חפדו בהאנשים הללו. (ביאור בהפטרות). (ט) על וגו'. על חורבן ההרים.
(י) וכו' ומתורגס אשכנזית. ההרים. מקום מרעה הנאן והעזים כרוב. (מדברי
רד"ק). נאות. ראה טעם תרגום האשכנזי בביאור לספר זמירות ישראל (כ"ג ב').
מדבר. יש מדבר, שיש בו מקום יורעה, כמו (שמות ג' א') וינהג את הנאן אחר המדבר,
ותרגם אונקלוס: בתר שפר רעיא למדברא, וכן (שמואל ב' ט"ז כ"ג) על פני דרך את המדבר,
ואמר הנביא, בראות חורבן הארץ, שישא בכי וכהילקינה, במקומות המרעה, כי נחרבו,
מבלי איש עובר. (מדברי רד"ק). ולא יכו'. ולא אשתמע קל בעירא בארעהון. (הכשדי).
מעוף וגו'. הוא דרך גומא, להפליג הדבר, או נאמר זה לענין חורבן הארץ, כמשמעו,
כי רוב העופות לא ישכנו במדבר, כי אים במקומות, שימצאו זרע ופירות ופרחי האילנות.
(רד"ק). (י) ונחתי וכו'. מאמר השם, כלומר, לא בלבד הפרזים ונאות הרועים,
כי אים גם המבצרים, אשר נאספו שמה, להמלט על נפשם, אמן שמה. והנה קול שדי זה
במקום הדממה והשממה, שנייר הנביא בפסוק הקודם, הוא נורא מאוד, וירבה ההתפעלות
בלב השומע, ככלב המליץ. (ביאור בהפטרות). לגלים. גלי אבנים, מהבתים והחומות,
שנהרסו. (רד"ק). וכן תרגם הכשדי: ליגורין. חנים. ראה בביאור לספר ישעיהו
(י"ג כ"ב). (יא) ויבן וגו'. מעצמו, או אשר פיה' דובר אליו הטעם, על מה וגו'.
(ביאור בהפטרות). ויגידה. טעם משקל הנקבה, בעבור הכלתי מפורש. (הנ"ל).
כוונתו, שהעברי יסמן את כינוי הסתמי (או בעשטיממטעם פירוואהר) בכינוי נקבי,
כדוע למדקדקים. נצתה וכו'. נדחת במדברא, מבלי יתיב. (הכשדי). (יב)
לפניהם. לא בשמים היא, ולא מענר לים היא (דברים למ' ד' י"ג). (רד"ק).
בה

מִרְמָה דִּבֶּר בְּפִי שָׁלוֹם אֶת־רַעְיוֹנוֹ יִדְבֹּר וּבִקְרָבוֹ יִשִּׁים אֲרָבוֹ :
 (ח) הָעַל־אֱלֹהֵי לֹא־אֶפְקָרְכֶם נְאֻם־יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזָה לֹא
 חֲתַנְקֶם נַפְשִׁי : (ט) עַל־הַהָרִים אִשָּׁא בָכִי וְגַהִי וְעַל נְאוֹת מִדְבָּר
 קִינָה כִּי נִצַּחְתִּי מִבְּלִי־אִישׁ עוֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מְקַנָּה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם
 וְעַד־בְּהֵמָה נִדְרֹו הִלְכוּ : (י) וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלַם לְגִלִּים מְעוֹן תַּנִּים
 וְאֶת־עָרֶי יְהוּדָה אֶתֶּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב : (יא) מִי הָאִישׁ הַחֲכָם
 וַיֵּבֶן אֶת־זֹאת וְאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וַיִּגְדָּה עַל־מָה אֲבָרָה הָאָרֶץ
 נִצָּתָה כַּמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר : (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה עַד־עוֹבֵב אֶת־תּוֹרָתִי
 אֲשֶׁר נָתַתִּי לַפְּנִיָּהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְלֹא־הִלְכוּ בָּהּ : (יג) וַיִּלְכּוּ
 אַחֲרֵי שְׂרָרוֹת לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לְמַדּוּם אֲבוֹתָם : (יד) לָכֵן
 כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵאַכִּילֶם אֶת־הָעָם הַזֶּה
 לַעֲנָה

ר ש " י

יחזקאל כ"א כ"ו) , ליטנא אחרינא לשון שחיטה ממש טראנקאח"ט בלע"ז :
 (טראנקאח"ט, Trenchant. בל"א שניידנד) , וכן חזרו מנחם וכן תירגם
 יונתן כגיר די מחריף : ובקרבן תירגם יונתן ובמעוהי : (ט) על הסהרים
 על חורבן הסהרים . ועל נאות מדבר . נוה רועים במדברות נאות לשון נוה וכן
 נאות אהים (תלים פ"ג וכן לביתך נאות קדש) שם ז"ג) : נחתו . לשון ציחוק
 נחתה : נדדו הלכו . סופן לילך חמשים ושנים שנה לא עבר איש ציהודה מגלות
 לדקיהו עד פקידת כורש מלך פרס ג"כ שנה הן ורמז לדבר ועד צהמה חשבונה
 צגימטריא ג"כ חשבון מכון במסכ' מגילה : (י) לגלים . דגורין : (יא) מי
 החכם שיצין זאת ומי הנביא אשר דבר פי ה' אליו שיגידה ומי יגיד על מה
 אבדה הארץ בא כל הפורענות הזה : (יד) לענה עשז מר : מי ראש .
 ארם

ב א ו ר

בה . כינוי הנקבה שז על התורה , האמורה בראש המקרא , כי קול הוא תמיד בלשון זכר ,
 והחכם המתרגם אשכנזית תרגם כפי הנאות בלשון . (יג) אחרי וגו' . בתר הרהור לבחון .
 (הכשדי) . הבעלים וכו' . הרגילו בהם האבות , וראו אבותם עובדים אותם , ועבדוהם הם
 גם כן , אחריהם , והאבות הם הדורות הרשעים , שעבדו . (יד"ק) . (יד) אלהי ישראל
 וגו' . ביאר הכינוי הזה כאן לאמור , אף שהם סרו , מכל מקום הוא אלהיהם , לענשם על
 עוונותיהם , או יהיה הטעם , לאמור , כי אף ששמו הגדול נקרא עליהם , מכל מקום אין
 נשיאת פנים בדבר , לבלתי הענישם כדין . (ביאור בהפטרות) . הנני וכו' . המשיל הכרות
 ללענה

ירמיה ט

לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מִי־רֹאשׁ : (טו) וְהַפִּיצוּתִים בְּגוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ
הַמָּה וְאֲבוֹתָם וְשָׁלַחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד כְּלוּתִי אוֹתָם :
(טז) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַתְּבוּנָנוּ וְקִרְאוּ לְמִקְוֵנוֹת וְהַבּוֹאֵנָה
וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שְׁלַחוּ וְהַבּוֹאֵנָה : (יז) וְהַמְהִרָה וְהַשְׁנָה חֹסֵר אֵי
צָלֵינוּ נָהִי וְהַרְדָּה עֵינֵינוּ דְּמָעָה וְעַפְעָפְנוּ יְיָ מִים : (יח) כִּי קוֹל
נָהִי נִשְׁמָע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שִׁדְדָנוּ בִּשְׁנוֹ מְאֹד כִּי־עֲצָבָנוּ אֶרֶץ קִמְצָן בּוֹק
כִּי־הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ : (יט) כִּי־שָׁמַעְנָה נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה וְהִתְקַח
אֲזָנָם דְּבַר־פִּיו וּלְמַדְנָה בְּנִתֵיכֶם נָהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָה קִינָה :
(כ) כִּי־עָלָה מוֹת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ

בְּחוֹרִים

ר ש י

אֲרָם נָחַשׁ : (יח) כִּי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ • חַת שׁוֹכְנֵיהֶם וַיֵּשׁ עוֹד לוֹוֶר כִּי
הִשְׁלִיכוּ הָאוֹיְבִים חַת מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ לֶחָרָץ : (כ) לַהֲכָרִית עוֹלָל מִחוּץ • מִן הַשּׁוֹק
כִּמוֹ

מִכְּלָל יוֹפִי

נוספת למשך והראשון בתנועת האלף בסגול והשני ותבואנה בהעלם האלף בתנועה וסג
המשקלים כמנאים בנתי העי' במסרה : (יז) ותשנה , בהעלם האלף גס מן המכתב י
והרדנה , ענין ירידה : דמעה , פירוש בדמעה כי תרדנה פועל ע' מד ומרוב הכב' דמעה :
כאלו העין נחת וירדת בדמעה וכן עינו עיני יורדה מים ויתכן לפי ש' בלא חסרון נ"ת כי לרוב
הזולת הדמעה שתרד מן העינים ככה הירידה לעינים ועל דרך זה וכל אפיקי יהודה ילכו מים :
ועפעפנו , שראו עוף ואישון העין נקרא כן ענין הנזנה והאורה • ותרגם יונתן ונלגלי עיננו
יגרון מים : יולו מים , פועל יולא וענין ענין ההגדה : (יח) ארץ , בקיץ בוקק והוא
אחד מארבע עשר ארץ שהם וקפין קמין : כי השליכו , כלומר השליכו אותנו ממשכנותינו על
דרך ולא תקיף אחכם הארץ : (כ) עולל , נקמן והנערים נקראו כן : (כא) כרמן על פני
האדמה , כונן כלומר כי לעולם יהיו על פני האדמה כי לא יקברו ולרוב עמידתם על פני האדמה
ירקבו וישונו עפר וכל : וכעמיר , היא אגודת השכלים : [(כב) אל יתהלל חכם בחכמתו ,
זכר חלו השלש תכונות לפי שהחכם יוכל פעמים בתחבולתיו ונערמתו וכן הגבור פעמים יוכל
בגבורתו ויבכחו והעשיר גס כן פעם יסד נפשו בעשרו ואמר להם הנביא שלא יכלו בדבר מזה
אלא בהשכל וידוע את ה' • ויש מפרשים אל יתהלל חכם בחכמתו אם הוא משתמש בה לגורו
ולתכונתו לבד וכן העשיר והגבור חבל בזאת יתהלל המתהלל באלו התכונות אם הוא מתכונן בהם
בעבד האל לעשות חסד משפט ונדקה בארץ כי אז באה לו החכמה להשיר ולהדריך את האדם
בדרכי ה' והגבור יוכל עשוק מיד עשוק והעשיר יעש' נדקה בעשרו כי באה חפצתו באס ה' ל"ס] :
(כג) השכל יודע אותי , מקור פירושו בהשכל אותי ובידוע אותי : (כה) על כל מול
בערלה , פירושו על כל מול ועל כל אשר בערלה ועל שזכר עומד במקום שנים : קצוצי פאה ,
ענין חסד ובריות : פאה , קצה כל דבר וסופו יקרא כן ריבה לומר מקוצים ומסופים
לפאה , מן יהיה מצניץ קצה כלומר הסופי' כס' ה' הסופים הרחוקים והדבר הרחוק יקרא
קצה ויקרא פאה כי קצה וכפה רחוקי הגול בכל דבר וקצה וקצן בענין אחד : ערלי לב , כל

דבר

ג'פֿט * (טו) צערשטרייע ווא אונטער פֿעלקער , דיא וועדער ווא , נאך איהרע
פֿאַרפֿאַהרען געקאנט האבען , אונד שיקע דאָן שווערד הינטער ווא דריין , בים
איך ווא אויפֿגעריבען האבע . (טו) אַלואַ שפּראַך דער עוויגע צבאות ! דרום
מערקט דאָרויף , אונד רופֿט דיא קלאַגעפֿרויען , דאָס ווא קאָממען ! שיקקעט
נאָך דען דיכטערינגען , דאָס ווא קאָממען , (יו) דאָס ווא הערכיִיא איילען ,
אונד אַנשטיממען איבער אונס דען וועה'געוואַנג ! דאָמיט אונזרע אויגען אַיז
טעהרענען צערפֿליסען , אַנזרע אויגענל דער פֿאַן וואַססער איבער
שטרעמען . (יח) האָרד ! וועלך קלאַגעגעטען פֿאַן ציון אַוויס : אַך , וויא
אַ אונגליקליך , וויא כעשעמט וינד וויר ! וויר מיסען דאָן פֿאַמערלאַנד פֿערלאַסען ,
אַ אונזרע וואַהנונגען האַבען אונס אַוויסגעשטאַסען . (יט) וואַ הערט אַוויף
גאָטטעס פֿרקינדונג , איהר פֿרויען ! אַייער אַהר פֿערנעהמע ווינעס מונדעס
רעדע , אַיף דאָס איהר אַייערען טעכטערן דאָן קלאַגעליד לעהרעט , דער געשפּילן
דען טרויערגעוואַנג . (כ) דען דער טאָד איזט אין אונזרע פֿענסטער אַינגעשטאַ
גען

ב א ו ר

ללענה וואַש . (מדברי ד"ק) . (טו) ושלחתי וגו' . ואנרי בתריהן דקטלין צחרבא ,
עד ראשי יתהון . (הכדי) . (טו) כה אמר ה' צבאות וכו' . אי אפשר להמך למה
שלאחריו , בעבור מלות וחשנה עלינו (כסוף הבא) , ואן להביא רחיה מכתוב עמו אנכי צרה
(תהלות כ"א ט"ע) , שכבר כתוב אחרי , אַפֿלעו וואכנדען , לכן כרחה ליטעס דהמשך
כזה , אַמר הכניא , אחרי שכה אַמר ה' צבאות , הכני מאכילס וגו' , לכן התבוננו על זה ,
וקראו וגו' , ובה יתישצגס טעס מלת התבוננו כאן , ורבותיכוז"ל דרשו מה שדרשו . (ביאור
בהפטרות) . למקוננות . מנהג אנשי הקדש , לשכור נשים מקוננות , לספוד על מת
ולבכותו , כבודע . ואל החכמות . שהן חכמות בדברי הספד וקינה . (ד"ק) . ועל פי
זה מתורגם אשכנזי . (יו) ותמהרנה : לבוא . עלינו . מאמר הכניא בכלל ישראל .
(ד"ק) . וחרדנה וגו' . כלומר , לקול נהיין והספדן נכבה , ופירוש דמעה נדמעה , כי
תרדנה פעל עומד , ומיוב הכני דמה הענין , כאילו הען כתבת ויורדת נדמעה , וכן (איכה
א' ט"ו) עיני בני יורדה מים , וינתן תרגם : וינטרן עיניא דמעין . (הכ"ל) . וטעם שס
דמ התיאר הפעל (אדרעביאום) , כל מ' שלמות העין תרד יורדת דמעה , אחת אחת
(טהרענענד) כל"א . (ביאור בהפטרות) . (יח) בְּיָמֵינוּ . עבר מצבין נפעל .
(הכ"ל) . מציון . וכן כשמע מאמר המקומות , אלא קודם שנכבשה ציון ,
היו חוששים להשגב ציון וירושלים , שאם תשאר להם ירושלים , עוד היו נבנות שאר הערים
כנכבשו , ואחרין לישובן , כמו שעשו בימי כנחריב , שכבש הכל , זולתי ירושלים , וכיון שנשחרה
ירושלים , כשאר הכל , ולא גלו ולא עזבו ארץ ישראל , אבל כיון שנכבשה ירושלים , אין עוד
תקנה , ואז היה קול הנכי נשמע , ואומרים , איך שודדנו וגו' . (ד"ק) . בִּיהַשְׁלִיבו
וכו' . כאילו משכנותינו השליכו אותנו חובה , או בא על דרך ולא תקיא הארץ אתכם (ויקרא
י"ח כ"ח) , ואין צושת גדול מזה , שיכל אדם מוכרח מביתו , לפיכך נוסט מאוד . (הכ"ל) .
(יט) כי . אף כאן טעם מלת כי , לאמת הענין . (ביאור בהפטרות) . שמענה וגו' .
מה שדבר לעשות לעמו , כדי שתוכלנה ללמד לריעותיכן , מה שתקוננה בקינתן . (הכ"ל) .
נשים . כי המשפד והכני נכשים ברוב , כי הן רכות הלב , יותר מן האנשים . (ד"ק) .
ויתכן שהסיב המליץ הקדוש את דבריו בזה אל נבי עמו , כי הנשים הטובות היתה את לבב
בעליהן אחרי אלהים אחרים , וכן היו נכמדות ביותר אל עבודת האלילים , ראה להלן (מ"ד
ט"ו וגו') . (כ) כי עלה וכו' . דרך משל , שאי אפשר להאמר ולהסגר מפניו , כי בתלונות

תרגום אשכנזי

בען , אין אונזרע פאללעסטע איינגעדונגען ; ראטטעט פאן דען שטראסען דיא
קנאכען וועג , דיא יינגלינגע פאם מארקטע . (בא) רעדע : זא שפריכט
" דער עוויגע , אונד דיא עזער דער מענשען זאללען הינפאללען , וויא קאמט
" אויף דעם פעלדע , וויא דיא גארבע הינטערם שניטטער , דיא קיינער אויפ
" ניממט . " --- (בב) זא שפריכט דער עוויגע : דער קלוגע ריהמע זיך זיינער
קלוגהייט ניכט , ניכט דער רהעלר זיינעם העלדענמוטהעס , ניכט דער דויכע
זיינעם רייכטהומס זיך ; (כג) זאנדרען ראמיט ריהמע זיך , ווער שאן זיך ריהמען
ווייל , דאס ער איינזעהן , ערקענגען מיך געלערנעט וויא איך , דער עוויגע ,
גנאדע אונד גערעכטיגקייט אונד וואהלוואללען איב' אויף ערדען , דאס אן
זאללען

ב א ו ר

בא כנגד . (ביאור בהפטרות) . מות וגו' . כלומר , כי באה לנו הצרה פתאום , שלא היינו
כשמים ממנה , ואף על פי שהיו בניאי האמת אומרים זה אלינו תמיד , לא היינו שומעים
אלהים , ולא עלה על לבנו שיהיה , ואם תהיה , שיהיה גדולה כוחה * (רד"ק) . להבדיל
וכו' . טעם למ"ד התכלית , כי על ידי שבא המות בארמונות , להמית שם , יכרתו העוללים
מהחיות , והנפחורים מהרחובות , שלא יבואו עוד שמה . (ביאור בהפטרות) . עולל וגו' .
כי דרך העוללים לשחק בחץ , והנפחורים ברחובות , והנה הם נכרתים משם . (רד"ק) .
(בא) דבר וכו' . אמר האל לנביא , דבר ואמור , כה נאום השם , כמו כה אמר ה' , חלל
שנאום הוא שם המאמר . (הכל') . כה וגו' . דבר ונפלה , כלומר , כמעט שנגזרה
הגזירה , כן תהיה . (ביאור בהפטרות) . וכעמיר וכו' . שזכרו הקוצר , ונשאר מאחריו ,
ואין מאסף אותו , כן יהיו פגריהם , כנשכמים על פני השדה , ואין קוצר אותם . (רד"ק) .
(בב) כה אמר וגו' . אם יש נכס חכמים , אל יתהללו בחכמתם , כי לא תועילם , כיון
שלא ידעו את ה' , ולא הלכו בדרכיו , חכמה מה להם ? וכמו שאמר (למעלה מזה ד' כ"ב)
חכמים המה להרע , וכן אם יש נכס נבזרים , אל יתהללו בגבורתם , כי לא תועילם ,
להגדיל מן המות , או מן השכי , וכן אם יש נכס עשיר , אל יתהלל בעשרו , כי לא יפדהו
מן החרב , כי הוא ועושרו יאבדו , וזכר אלו התכונות השלש , כי החכם ינצל פעמים רבות
בחבולותיו ובערמתו , וכן הגבור ינצל בגבורתו ובכחו , וכן העשיר יפדה נפשו מיד האויב
בעשרו , כן מנהג העולם ברוב , ואמר להם הנביא , כי לא ינצלו באלה השלש , שדרך
העולם להנצל בהם , אלא כמה ינצלו אותם ? בהשכל וידוע אותי . (הכל') . אל וכו' .
לא יסתבח שלמה בר דוד חכימא בחוכמתיה , ולא יסתבח שמעון בר מנחם גיבורא בגבורתיה ,
ולא יסתבח אחאב בר עמרי עתירא בעושריה . (הכשדי) . (כג) יתהלל המתהלל ,
אף שלא עשה כן , כדכתיב (משלי כ"ז ב') יהללך זר ולא פיך , מכל מקום כשרוצה להתהלל ,
יהיה זה לכל הפחות בענין , שהוא שם אמיתי . (ביאור בהפטרות זו את אהרן) . השכל
וגו' . בהשכל וידוע אותי , פירוש , בהשכל אותי וידוע אותי , והשכל האל הוא , הוא
שישכיל , כי הוא אחד קדמון , ואינו גוף , והוא זורא הכל , ומשגיח על הכל , ומנהיג כל
העולם בחכמתו , עליונים ותחתונים . (רד"ק) . וידוע וכו' . שאני ה' עושה חסד ,
משפט ונדקה בארץ , ואני חפץ באלה , וכמו שאמר הרד"ק ז"ל : " וידועת האל היא ללכת
בדרכיו , לעשות חסד ומשפט ונדקה עם בני העולם , כמו שעשה הוא , וכמו שהוכיח
במקום אחר (להלן כ"ב ע"ז) הלא היא הדעת אותי , נאום ה' . (ביאור בהפטרות הנזכרת) .
בי אני וגו' . שאני ה' וגו' , ושאלה חפצתי גם לראות בנריותי , שעושים כך , כן נראה
לי הענין . (ביאור בהפטרות תשעה באב) . באלה חפצתי . שיעשה אותם האדם , וזו
בהם , מה שאמר בארץ , וחסדו ונדקתו גם כן בשמים , כמו שאמר (תהלות ל' וי"ו) ה'
בהשמים חסדך , אמר בארץ , לפי שחסדו ונדקתו בארץ גלויה לבני אדם כלם , ומה שבשמים

בחורים מרחבות : (כא) דבר כה נאסיהוה ונפלה נבלת האדם
 בדמן על פני השדה וכעמיר מאררי הקוצר ואין מאסף : (כב) כה
 אמר יהוה אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו
 אל יתהלל עשיר בעשרו : (כג) כי אבדבזאת יתהלל המתהלל
 השפל וידע אותי כי אני יהוה עשה חסד משפט וצדקה בארץ כר
 באלה

ר ש י

כמו וחזות חשי' לך דמשק (מלכים א' ד') : (כב) אל יתהלל חכם • אל
 תהללו לומר חכמים אנהנו הנה בדברי מהסתם וחכמת מה לכם אם השכלתם
 וידעתם אותי אז תהללו בחכמתכם : (כג) השכל • כמו הכד (רחשית ח')
 אנטיליו"ט

ב א ו ר

אנטיליו"ט כי אם לחכמים , הנה פירשתי לך שני הפסוקים האלה , לפי ענין הפרשה ,
 דנבקים בעניניה , באר היטב , והחכמים , אשר ראינו ספריהם , פירשו אלה שני הפסוקים
 לענין נאות , אבל לא הדביקום לענין הפרשה , והחכם ר' אברהם בר חייא , המכונה
 בא"ח אל"י רטא , פירש אלו של התכונות , בחכמה יקנה האדם החכמה , ויקרא חכם ,
 וכשיהיה מוסיף על קנינו , ומתגבר בה , נקרא גבור , והמעדיף על זה נקרא עשיר , ואשר
 מגיע אל עומק החכמה , נקרא משכיל , והכתר על ראש החכמות , והמגדל , הנבוי עליהם ,
 הוא דעת אלהים , שאין האדם ראוי להתהלל , כי אם בה , כמו שאמר , כי אם בזאת
 יתהלל המתהלל , ביריעת האל ובלימוד תורתו , אשר היא חסד ומשפט וצדקה , בה ראוי
 שיתהלל המתהלל , והחכם הגדול , מורה דרך , רבי משה בר מיי"מ ז"ל , פירש כן ,
 ואמר תחלה : כי שם החכמה נופל בלשון עברי על ארבעה ענינים , נופל על השגת
 האמיתיות , אשר תכלית כוונתם השגתו , יתברך שמו , אמר (איוב כ"ח י"ג) והחכמה
 מאין תמצא , ונופל על יריעת המלאכות , אינו מלאכה שתהיה , וכל חכם לב בבש
 (שמות ל"ה יו"ד) • וכל אשה חכמת לב (שם כ"ה) , ונופל על קניות מעלת המדות
 וחקניו יחכם (תהלות ק"ה כ"ב) , בישישים חכמה (איוב י"ב י"ב) , ונופל על הערמה
 והסתחמות , הנה נתחכמה לו (שמות א' יו"ד) , ולפי זה הענין אמר ויקח משם אשה חכמה
 (שמואל ב' י"ד ב') , וזוה הענין חכמים המה להרע (למעלה מזה"כ"ב) , ואפשר שיהיה
 ענין החכמה מורה על הערמה , ושימוש החכמה , פעמים תהיה החכמה ההיא ההסתחמות ,
 לקנות מעלות שכליות , או לקנות מעלות מדות , אמר , שאין שלימות הקנין , ולא שלימות
 בריאות הגוף , ולא שלימות המדות הטובות , אין כל זה שלימות , שראוי להתהלל בו ,
 והשלימות שראוי להתפאר בו , הוא יריעת האל יתברך , שהיא החכמה האמיתית , ופירש
 גם כן שלשת השמות , חסד משפט וצדקה , חסד הוא ההפלה בגמילות הטובה • וכולל שני
 ענינים , האחד לגמול טוב למי שאין לו חוק עליו כלל , והשני , להיטיב למי , שראוי לך להיטיב
 לו , יותר ממה שהוא ראוי , וצדקה הוא הישר , לתת לכל אחד , כפי הראוי לו , ומשפט ,
 לדון במה שראוי , על הכון , יהיה נקמה או יהיה טוב , ואמר , שאין ראוי לאדם להתהלל ,
 לא בחכמה ולא בגבורה ולא בעושר , כי אם בהשכל וידוע האל , שהיא החכמה והגבורה ,
 ולא בזה בלבד , אלא גם ביריעת מדות האל ותאריהם , והם לעצת חסד משפט וצדקה , כמו
 שאני עושה אותם , והוא יתברך לפי המציאו הכל נקרא חסד , ולפי שרחמיו על העניים ,
 דונה

ירמיה ט

בְּאֵלֶּה חֲפְצֵי נְאֻם יְהוָה : (כד) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְהוָה וּפְקַדְתִּי
עַל־כָּל־מוֹל בְּעָרָלָה : (כה) עַל־מִצְרַיִם וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־אֲדוֹם
וְעַל־בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל־מוֹאָב וְעַל־כָּל־קְצוּצֵי פֶאֶה הַיֹּשְׁבִים בְּמִדְבָּר כִּי
כָל־הַגּוֹיִם עָרְלִים וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל עָרְלִילִב :

י (א) שָׁמְעוּ אֶת־הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל :

(ב) כה

ר ש י

אנטייליט"ט בלע"ז : (הוא אינטעליגענ"ט, Inteligean, בגרייפן, פערשטעהן) :
(כד) על כל מול בערלה . על כל מול שיש לו ערלה אפילו ערלת לב :
(כה) על מזרים וגומר . שכיני ארץ ישראל היו ולקו אחריה בסמוך לה כמו
שכתוב (ביחזקאל כ"ט) ומפורש בסדר עולם : קצוצי פאה . לשון קנה
המוקלץ בפאת מדבר :

י (ב) אל

מכלל יופי

דבר היתר והכבד שראוי להשליכו ולהסירו יקרא ערלה וכן ערלי לב כאלו לבנם כבד ויתר נשד
ומונ המכסה הוא שלא יוכל להבין על דרך השמן לב העם הזה ואזניו הכבד וגו' :
(י) (ב) אל דרך . במקום את וכמוהו אספרה אל חק וירדטו אל מדין : בימותו הגוים מהמה .
אע"פ שיחתו הגוים מהמה אתם אל תחתו : (ג) במעצד . הוא הקדרום שקורין לו בלע"ז
דישע"אל . או הכלי שקורין לו אי"ש ויהכרח לשני הפנים בדברי רבותיכו ליושרש עבר
תמנאנו : (ד) ובמקבת , הוא גם הכלי שפוסלים בו האנגוס ומוקבין אותם בו והוא הפטיש
שראשו האחד חד לנקוב ולפסול בו ובראשו האחר מכים בו והולמים בו במלחמת הברזל והנחשת
והולתם : ולא יפיק . ענין מכשול והוא יוצא כמאפטו כלומר שלא יצא מתוכו לא יכשל מענין
ופיק ברכים . ויש לפרכשו מענין ותפק לרעב ויהיה זה פועל עומד רוצה לומר שלא יצא ממקומו :
(ה) כחמר . בחולם כמו תמר וכן בא בחולם והיא יושבת תחת תמר כלומר כחמר הזוה והישר
כי לתמר לא יצאו לו ענפים עד למעלה בצורתו וכל גופו מלמטה שזה וישר : מקשה . ענינו ענין
שזה וכן מעשה מקשה שזה : נשוא ינשוא . ענין הטעינה והמשא : ינשוא . נכתב בא"ק ונקראת
כבעלי הה"א . וי"א כי הוא הפוך ומאפטו ינשאו וכן נשוא לשא עריך כמו נשאו : אין אותם . יצא
עם החולם כענין עם : מאין כמוך . יראה בתחלת העיון שהם יתרה ויתכן פירושו ממה שאנו
רואים שאין כמוך ידענו כי גדול אתה וגדול שמך בגבורה : (ו) מילא יראך . ביו"ד האיתן לבד
ופ"א הפועל בעלמה מהמכתב וכמשכת היו"ד בנשיא להורות על יו"ד הנפקדת : כילך יחתה .
ענינו ענין התרבות בדבר והלוינו ופירושו כאלו נתרצה המלוכה לך כילך בכוונה ולא לאחר כי בכל
חכמי הגוים ובכל מלכותם כלומר בכל חכמתם ובכל מלכותם מודים שאין כמוך ותרנום נא ת
נטפם ותרנום אם יפתוך חטאים אל תובא לא תטפם : (ח) יבערו . כמו איש בער לא ידע
והוא קרוב לענין טענו את בעירי' כי הכשיל כנהמה וכן נבער כל אדם מדעת : ויכסלו . פועל
מן והכסיל נחשך הולך : (ט) בסף מרקע . מן וירקעו את פתי הזהב : מתרשיש . שם מקום
ואספר שנקרא כן ע"ש חלישה ותרשיש שהוא שם אומה ונקרא שם המקום הזה על שמה : (י) הוא
אלהים חיים . הוא החי האמיתי שאין חיוו תלויין באחר כי חיוו ממנו וכל החיים זולתו חיוויהם
ממנו ואמר חיים בלשון רבים כמו אלהים קדושים הוא דרך כבוד : (יא) ברגה תאמרן ליום .
אנרת היא שלש ירמיה ליכניה וגלותו בגולה בבבלה לשכיב לכשדים ארמית תאמר . אם אומרים
להם

ואלצעדינגען איך געפאללען האבע , שפרייט דער עוויגע * (כד) זעהט ! עם קאממען טאגע , שפרייט דער עוויגע ; דא איך היימוכעדיא בעשניטטען אללע זאממען דען אונבעשניטטען : (כה) מצרים , יהודה , אדום , דיא זעהנע עמונים , מואב אונד דיא רונד אום דאז הייפט געשארנען אללע , דיא אין דער וויסטע וואהנען . פירוואהר ! אללע פֿעלקער וינד אונבעשניטטען , דיא פֿאם הויזע ישראל'ס אללע — אונבעשניטטען הערצענס * —

י (א) הערעט דיא ווארטע , דיא דער עוויגע צו איך , ישראל'ס רחום , שפרייט

ב א ו ר

רוצה לאמור , הנאותיו צנעלי חיים נכחותיהם , יקרא נדיק , ולפי מה שיתחדש צעולם מן הטובות והרעות , כפי מה שמחייב אותם הדין הנמשך אחר הסכמה , יקרא שופט , והוכיף עוד ואמר בארץ , להודיע כי השנתונם כן בארץ , כפי מה שהיה , כמו שמאגיד בשמים , כפי מה שהם * (רד"ק) * (כד) הנה יגו' . קריבים לנו , וזכר אלה העמים , בעבור ישראל , כי הם הרעו לישראל , ועוד , כי אלה העמים המריב בנוכדננר , וגם הוא ורעו לקו באחרונה , לפי שהרעו לישראל יותר מדאי * (הכ"ל) * על כל וכו' . על כל מולי חלו ישראל , שהם מולים , ועל אשר בערלה , אלו העמים אונד , ועל שזכר עימד במקום שנים * (הכ"ל) * והנהגם משדר הטעמים הסכים לדעה הזאת , כי הוא נקד מלת מול בטפסא , שהיה טעם מפסיק , ועל פי זה תרגמתי אשכנזית , ולרש"י ולרד"ק ז"ל דרך אשר בזה * (כה) על מצרים וגו' . כי ישראל , מלכות אפרים , המריב מלך אשור כנר , ויהודה המריב בנוכדננר , וכל הנשים , אשר זכר * (רד"ק) * ועל כל וכו' . זה קדר וממלכות חנור , אשר הכה בנוכדננר , כמו שהתנבא ירמיהו , ונבואתו כתובה בסוף הספר (מ"ט כ"ח) * (הכ"ל) * קצוצי פאה . מקסי פתח * (הכסדר) * והנה לדעת המתרגם הזה כוון המליץ הקדוש בזה על הערביים , המגלחים שער ראשם , סביב צעיגל , עם הפיאות מזה ומה , וכן יעשו גם היום הזה יושבי מלכות חנורמה , הנקראים (טורקען) בלה"ע (ראה בביאור לר' הירץ וויזל כ"ע לספר ויקרא י"ט כ"ז) * ועל פי זה תרגמתי אשכנזית , ולרש"י ולרד"ק ז"ל דעת אחרת בזה * היושבים במדבר * הם יושבי ארץ קדר , אשר נבא עליהם הנביא להלן (מקום הזכר) , וקראם גם כן קצוצי פאה (ש"ל"ב) , והם הערביים , כפי קדר בן שמעאל (ראשית כ"ה י"ג) , השוכנים בארץ ערב המדברית והסלעית * (אראב א פערטערעא עם דעזערטא שטייגטעס אונד וויסטעס אראביען) , וראו בביאור לספר ישעיהו (מ"ב י"א) * כי כל וגו' . אמר על ישראל , כי אף על פי שהם מולי נצר , הם ערלי לב , וראוים להעגש , ולא אמר על הנשים , שהיו עמוסים בעבור הערלה , כי לא נכטיו עליה , אלא בעבור ישראל אמר , כלומר , הרי שנוכח כל הנשים הקדמונים , שהם ערלים , שלא נבדלו מהם במילתם , אלא כדי שיבדלו גם כן במעשיהם , כשהם רעים , וכיון שמעשיהם דומים , והם ערלי לב , לא תועילם מילת הנצר , והרי הם כאילו לא מלו , כי מילת הנצר נתנה לאות ולברית , להיות סגולה מכל העמים , לעבוד את ה' , כמו שאמר (ראשית י"ז) לברית עלם להיות לך לאלהים ולורעך אחרך , ונחתם את הנצרים , למען יזכרו תמיד , כי הם נבדלים מן האומות , והואיל והתעברו בנשים , ולמדומן מעשיהם , הרי הם כאילו הפרו הברית והאות , ואינו להם לאלהים , כי נצרו תחתיו אלהים אחרים * (מדברי רד"ק) * ערלי לב * ראה טעם הדיבור הזה בביאור רמב"ם ז"ל לספר דברים (יו"ד ט"ז) למד"ו י"ז .

יוד (א) שמתו וגו' . הנבואה הזאת , ההולכת עד פרשה י"א , נחלקת לשני חלקים . בחלק הראשון יזהיר המליץ הקדוש את אנשי עם יהודה , אשר ילכו בשני בבלה , לבגלי למדועבורת אלהי הנכר מן העמים , אשר יקושמה , וינייר גדולת יוצר כל והבלי הגוים

הרגום אשכנזי

שפריצט ! (ב) זא שפריצט דער עוויגע : לערנעט דער פֿעלקער וועגע ניכט , בעכעט ניכט פֿאַר היממלישען צייכען , ווייל אַנדער פֿעלקער פֿאַר איהנען בעכען .
 (ג) פֿיר וואָהר ! טאָג וינר דיא אונטער דען פֿעלקערן איינגעפֿיהרטען געזען , האָלץ וינר זיא , אים וואָלדע געפֿעללעט , פֿאַן ציטמערמאַנסהאַנד מיט האָבעל געגלעטטעט . (ד) מיט זילבער אונד גאָלד ווערדען זיא געשמיקקעט , מיט נאָגעל אונד האַממער בעפֿעסטיגעט , אויף דאָס זיא ניכט וואָנקען . (ה) ווייז פֿאַלמע זינר זיא אין דיא העהע געטריבען , אונד קעננען ניכט רעדען ; געטראָגען מיט מען זיא ווערדען — זיא קעננען ניכט שרייטען . אַ פֿירטעט זיא ניכט , זיא קעננען ניכט בעסעס , ניכטס גוטעס טהון . — (ו) אָבער דוא , אַ עוויגער , ווער גלייכעט

ב א ו ר

הגויים הפתאים במאמדם כשגבים ונעימים מאוד , עד פסוק י"ז . ובחלק השני יקוץ הנביא על שגרב בת עמו , אשר יגדל כים , ועל בית ישראל , ועל עם ה' , כי יפלו בחרב , ויחתום בחפלה לאופט כל הארץ , שינקים נקמת דם עבדיו השפוך . (ב) אל דרך וכו' . כמו את דרך הגוים , וכמוהו (תהלות ב' ז') אספרה אל חוק , וירדכאל מדין (שופטים ז' כ"ה) . (מדברי ד"ק) . ומאותות וגו' . ומאמון , דמשתכן בשמים . (הכשדי) . כונתו , לפי הנראה , על המזויזים השונים , המתהווים באויר הסובב את הארץ (מעטעאָרע , לופֿט ערשייגונגען) , כמו מה שקוראים (שטערנשנופּפּע , נאָרדשיינע) , וכדומה , אשר פחדו מהם העמים הנוערים , עובדי אלילים ועבדים , אשר לא הכירו מעשה ה' הבורא , ופעולות חוקות הטבע , כפי רגובו העליון . וראה בדברי ד"ק ז"ל בזה . (ג) כי חוקות וכו' . וראו אל מה הביאתם עבודה זו , כי מעבודת הכוכבים באו אל עבודת הגלמים , כי אמרו ל־ש כהנייהם כלם זה נעשה במקום השמש , ולכבודו נעשה , והעובדו כאילו עובד השמש , כמו כלם הזהב שגשה כבודו נצח לשמש (דכ"ג ג' א' וכו') , וכן יעשו הגלמים לשאר הכוכבים , ואלו הם חוקות שגמו להם לחוק כהני הגלמים , והרגילו אותם בזה הדעת , עד שארכי השנים בזה הדעת , עד שיחשבו ההמון , כי זה הכלל מטיב ומריע , וזה הוא הכל , ודבר שאין בו ממש , כי הכלל הזה עץ הוא , ומיעד כרתו העושה אותו , והוא מעשה ידי חרש , שתקנו במעצר , וזה הכלל אין לו פעולה בעצמו , ואיך ירע , כאשר יחשבו אלה הסכלים , וזה הכלל שאין פמורו . (ד"ק) . במעצד . דולדו יירא (נתיך להיות דאָלאַירע) בלע"ז . (רש"י) . והוא הנקרא (האָבעל) בל"א , וכן תרגמתי פה . וראה בדברי ר' שלמה מלך בזה , ובספ' ישעיהו (מ"ד י"ב) , וד"ק הסכים לדעת רש"י ז"ל . (ד) בבספ' וגו' . לפי שהוא עץ , חופה אותו בכסף וזהב , כדי שיהיה יפה ונאה בעיני הרואים , ויכנס בלבם לעבדו . (ד"ק) . ובמקבות . קורנם , מר"טיל (מאָרטעל) בלע"ז . (רש"י) . והוא (האַממער) בל"א , וכן תרגמתי , וראה בדברי ר' שלמה מלך . יחזקום . מתקיף ליה . (הכשדי) . ונא בלשון רבים על יחיד , כמו (ויקרא י"ט ט') ואוכליו עונו יסא , ודומיו . ולא יפיק . כלומר , שלא ינא מתכונתו , ולא יכשל , מענין (נחום ב' י"א) ופיק ברכים . (מדברי ד"ק) . וכעין זה תרגמתי . (ה) בחומר וכו' . כמו התמר , שהוא שזה , ואין בגופו עיוות , כי ענפיו הם למעלה , וכל גופו שזה , וכן מעשה מקשה שזה , כן הכלל עומד זקיף שזה , בדמות אדם , ולא ידברו , כי אין בקרבם רוח מניעה , כל שכן מדברת , והוא שאמר , נשוא ינשוא , אם יסיעום ממקום למקום , ינשאו , כי הם לא יצדו ברגליהם , ואחר שהם כך , אל תבטחו בהם , ואל תיראו מהם , כי לא ירעו , וגם אין עמם כח להטיב . (ד"ק) . (ו) מאן וגו' . לית בר מיכך , ה' , רבאת , ורב שמך בגיבורותא . (הכשדי) . כמוך וכו' . ממה שאנו רואים ויודעים , שאין כמוך , לא בעליונים ולא בתחתונים , ידענו , כי גדול אתה , וגדול שמך

(ב) כה ואמר יהוה אל־דרך הגוים אל־תלמדו קמץ בוק
ומאותות השמים אל־תחתו כי־יחתו הגוים מהמה : (ג) כי־חקות
העמים הכל הוא כי־עץ מיער פרתו מעשה ידי־חרש במעצד :
(ד) בכסף ובהב יפהו במסמרות ובמקבות יחזקום ולוא יפיק :
(ה) כתמר מקשה המה ולא ידברו נשוא ונשוא כי־לא יצעדו
אל־תיראו מהם כי־לא ירעו וגם־היטיב אין אותם : (ו) מאין כמות

ירורה

ר ש י

י (ב) אל דרך הגוים אל תלמדו • ואז מאותות השמים אל תחתו מחמה
לוקה וממאורות לוקן : (ג) חרש • חומן : (ד) מסמרות • קלוי"ש
Cloux. בלע"ז : (נעגל) , מעל"ד , דולדוור"ח בלע"ז : דולויר"ח Doloire.
כנ"ל כמו בישעי" מ"ד י"ג ובשבת קכ"ג ז' בד"ס חזינ"ח , בל"ח חיינע האבל ,
מוקבות , קורנס מרטי"ל בלע"ז , (מארטע"ל בלשון אשכנז האמער ,
עיין שופטים ד' כ"א) , יפיק • יכרע ברכיו לשון פוקה (שמואל א' כ"ה)
ופיק ברכים (נחום ז') : (ה) כתומר מקשה • מקיש אותה
בקורנס עד שזוקף לו קומה כדקל : אל תיראו מהם • חס תפרשו מהם כי
לא ירעו לכם : וגם היטב אין אותם חס תעבדום היטיב כמו להיטיב :

(ז) לך

מכלל יופי

להם לעבד ע"זומה שאמר ברנה תאמרן להם שהוא אזהרה לישראל נ"כ בלשון ארמי כדי שלא
לחלוק בפסוק שיהיה חזיו עברי וחזיו ארמי • ואמר להם במ"ס כי פעמים יבא בן במ"ס כמו
שנמצא בעזרא וכן אמרן להם ח"פ שברוב יבאו בנ"ן : רי שמיא וארקא • שמים וארץ : אלה •
לשון עברי ולשון ארמי ג"כ מצאנו בעזרא אלה מאכיל בכתוב הוא אלה וקרי אל • ואל ואלה אחד
הם כמו הארצות האל : (יב) ארץ • יותר כולל ממלת תבל כי תבל כולל כל הארצות הישוב וארץ
כולל המדבר והישוב : (יג) לקול תתו המון מים • הוא כהימת המטר שמשמעת קול • וכן אמר
כי קול המון הגשם : ויעלה נשיאים • ו"ו ויעלה כו"ו וירד מעשות הסעאת והעולה שפירושו אחר
שירד מעשות הסעאת והעולה נשא ידיו א העם ויברכום וכן הן אתה קנפת ונחטא אחר שחטאנו
קנפת וכן ויעלה נשיאים אחר שמעלה נשיאים כותן המים פי • באויר במקום מיוחד שבו ישוב האיד
מים : ארץ • כתוב הארץ קרי והענין אחד : (יד) גסכו • ענין יציקה והתכה כמו פסל
ומסכה • ובפירוש ענין כסוי וחפוי כמו והמסכה הכסוכה ואת קצות הכסף : (טו) חעתעים •
עיקר שרשו תעה והוא כפול הפ"א והעי"ן : פקודתם , ענין זכירה והשגחה על הדבר : (טז)
שבט נחלתו , שם כלל לכל השבטים : (יז) בנעתך , שם ענין השפלה • ובפירוש אמר כנגד
בבל אספי מהעולם ההכנעה שהיית עושה להם כי את עתידה לשבת במצור • וענין אספי בענין
אסוף ידך • ולדעת יונתן הוא כמו כנען בידו מאזני מרמה שתרגם בכני מארעא סמורתך :
ושבתי • כתיב בתוספת יו"ד כמו אוהבתי לדון וקרי יושבת והענין אחד : במצור , ענין מצור
ובקראת בן לפי שלא יכבד אדם אותה צחוקה אם לא במצור שיבנו עליה ויעמדו סביבותי • במצור
עד רדתה מרעב ומצמא • ורבי יונה פירש ענין חזק בענין צור שעיניו פלע : (יח) קולע ,
דמה אותה לאבן בתוך הקלע כלומר ככה ישליכם : והצרותי להם , מלעיל השעם ברי"ש ענין

הדחק

יְרֵמְיָה

יְהוָה גָּדוֹל אֱתָהּ וְגָדוֹל שְׁמָהּ בְּגִבּוֹרָה : (ו) מִי לֹא יִרְאֶה מֶלֶךְ
הַגּוֹיִם כִּי לֵךְ יֵאָתֶה כִּי בְכָל־חֻכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל־מַלְכוּתָם מֵאֵין
כָּמוֹהָ : (ח) וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וַיִּכְסְלוּ מוֹסְרֵי הַבָּלִים עֵץ הוּא : (ט) כָּסֶף
מִרְקָע מִתְרַשֵּׁשׁ יוֹבֵא וְזָהָב מֵאֹפֶן מַעֲשֵׂה חָרָשׁ וַיְדִי צוּרָה
תְּכַלֵּת וְאַרְגָּמָן לְבוֹשֶׁם מַעֲשֵׂה חֻכְמִים כָּלָם : (י) וַיְהוֶה אֱלֹהִים
אֲמַת הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם מִקֶּצֶפוֹ תִרְעַשׁ הָאָרֶץ וְלֹא־
יִכְלוּ

ר ש י

(ז) לְיֵאֵתָה • לֵךְ נָא : (ח) וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ הַגּוֹיִם וּמִה הִיא הָאֵחָת מוֹסֵר
שֶׁל עֵץ שֶׁלֶם וַיִּתְּיִסְרוּ עָלָיו יִבְעֲרוּ לִשּׁוֹן שְׁטוֹת וְכֵן וַיִּכְסְלוּ : (ט) מִרְקָע •
מִרְדּוּד : (י) וְה' אֱלֹהִים אֵחָת • לְמַה כִּי הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם לִכְךָ
יִכּוֹל לְאַמֵּת דְּבָרָיו הַגָּל בְּשֵׁר וְדֵם חוֹמֵר לַעֲשׂוֹת וּמִתְּ חֹן תִּשָּׂא כְחוֹ אוֹ יוֹרֵד מִנִּכְסוֹ
וְאֵין

מ ב ל ל י ו פ י

הַדָּחַק אוֹ עֵינָיו צָרָה וְצִיקָה יִרְאֶה פִּירָשׁ הַפְּסִיק בֵּן כִּי הָאֵם יִתְנַדֵּךְ יִבְיֵא אֱלֹהִים קוֹלְעִים וְרוֹנִים
וַיִּכַּר לֵהֶם מִקְוִים וְהִטְעִם לְהִיטֵם נִחְבְּאִים בְּמִקְוִים אֶחָד לִמְעַן יִמְצְאוּ אוֹתָם הַקּוֹלְעִים • וְהַדִּיק"ם
פִּירָשׁ שֶׁמֶךְ לַפְּסִיק הֵבֵא חֲסִידוֹ לִמְעַן יִמְצְאוּ צָרוֹת רַבּוֹת וַיִּאֲמַר כָּל אֶחָד אוֹ לִי עַל שְׂבִירִי : (יט)
נִחְלָה • הַחִי"ת כִּסּוּף לְבָדוֹ וּפִירוּשׁוֹ נִכְאָבֶת וְאִמֵּר עַל הַמַּכָּה נִפְעֵלֶת וְאֵע"פ שֶׁהִיא נִפְעֵלֶת כִּי הָאֵדָם
הִיא הַנִּחְלָה וְהַמַּכָּה הִיא הַנִּחְלָה עַל הַמַּכָּה הַשְּׂמִית כִּי הַמַּכָּה הַרְאִינָה הִיא הַמְבִיֵּא אוֹתָהּ אֵע"פ כִּי
מִרְכּוֹב הַחֲלָיִים אֲשֶׁר בְּמַכָּה הִיא הִיא נִפְעֵלֶת עַל הַחֲלָיִים הֵם כְּלוֹמַר מִלֵּאָה מֵהֶם וְכֵן כִּי כֻלָּה
וְנִחְלָה כִּי נִחְלָה נִפְעֵלֶת כְּלִיִּן חֲרוֹן כִּי כֻלָּה אֵךְ נִבְהֵלָה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ : אֲמַרְתִּי • חֲשַׁבְתִּי :
(כ) בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • פִּירוּשׁ יִבְיֵא וְיִמְצְאוּ חֻקֵּי וְחֻקֵּי מִמֵּנִי : (כא) לֹא הִשְׁכִּילוּ • לֹא
הִכְלִיחוּ כִּי־וַיְהִי דוֹד לְכָל דְּרָכָיו מִשְׁכִּיל וְהַדִּיק"ם לוֹ : מִדְּרֻשָּׁם • הוּא אֵם לִנְאֻן עֲנִיִּים וְהֵם יִשְׂרָאֵל :
(כב) בָּאָה • שֶׁכֵּן אֵל הַשְּׁמוּעָה לֹא אֵל הַקּוֹל • וְנִכְלָל בְּזָכוֹר שֶׁנִּי דְּבָרִים הַנִּסְמָכִים זֶה עַל זֶה
הַעֲנִין נִסְפָּל עַל הַקְּרוֹב כִּי בָּאָה נִפְעֵלֶת עַל הַשְּׁמוּעָה אֵע"פ שֶׁהַעֲנִין הִיא מוֹרָה עַל הַקּוֹל סִימָן :
(כג) לֹאדָם • בְּקִמָּן הַלֵּל לִיד עֵהוּהָ אֵל הָאֵדָם הַיְדוּעָה הוּא כְּזֹכֶרֶנֶר • [וְהִטְעִם שֶׁכֵּאֲשֶׁר
יִבְיֵא כְּזֹכֶרֶנֶר מִכְּבָל הִיא מִסּוּפָק בְּדַעְתּוֹ חֵם יִבְאֵל עַל בְּנֵי עַמּוּן אוֹ עַל יִשְׂרָאֵל וְכֵן שֶׁאִמֵּר כִּי עַמֵּד
מֶלֶךְ בְּכָל אֵל אֵם הַדֶּרֶךְ בְּרָאָה שֶׁנִּי הַדְּרָכִים מִסּוּפָק חֵם יִלֵּךְ לַעֲמֹן אוֹ לִירוּשָׁלַיִם וְהָאֵל יִתְנַדֵּךְ הַחִי"ף
דְּרוּשׁוֹ שֶׁנִּי אֵת קִסְמוֹ כִּי שִׁבְאָה עַל יִשְׂרָאֵל וְהוֹדִיעְתִּי ה' כִּי לֹא לָאֵדָם דְּרָכָיו לֹא הִיא מִדְּרֻשָּׁה
לַעֲשׂוֹ הַדֶּרֶךְ שֶׁעֲשֵׂה הוּא לֹא לְחִיטָה חֲזָר הַהוּךְ בְּעוֹל' אֵין בְּרִשְׁתּוֹ לְהִכִּין צַעֲדוֹ חֵם לֹא כְמוֹ שִׁילִי כֹחֵה
מִן הַשָּׁמַיִם • וַיִּשְׁפָּרְשִׁים שֶׁהֵם דְּבָרֵי הַנִּבְיָא בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וּפִירוּשׁוֹ יִדְעִי ה' כִּי לֹא הִיא לֹאדָם מִכָּל
צְנִי יִשְׂרָאֵל הַדֶּרֶךְ הַרְחִיק לְהִלָּךְ בּוֹ לֹא לְחִיטָה הוּלֵךְ וְהִכִּין אֵת צַעֲדוֹ כְּלוֹמַר לֹא יִמְצָא לְחִיטָה בְּזִכְרוֹ
שִׁיחִיָּה הוּלֵךְ בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל וְהִכִּין צַעֲדוֹ לִישְׁרָאֵל עַם כְּלֹזֵה יִסְרֵנִי ה' אֵךְ בְּחַשְׁפֵּי אֵבֶל לֹא בְּחַפֵּךְ
כִּי הִנֵּבִיחַ מִדְּבַר בִּלְשָׁן יִשְׂרָאֵל בִּלְשָׁן יִסְרָאֵל דֶּרֶךְ כָּלָל כְּלוֹמַר כְּשִׁעוֹר שְׂאוּבָל לִסְבּוֹל אֵל בְּחַפֵּךְ כֵּן
מִזְעִיטִי כִּי אֵם תִּסְרֵנִי בְּחַפֵּךְ תִּמְעִיטֵנִי מֵהַיּוֹת גּוֹ וְכֵן וַיִּסְרֵתִךְ לִמְשַׁפֵּט וְנָקָה לֹא אֶחָד :
בְּשַׁפְחוֹת • הַגּוֹיִם נִקְרְאוּ מִשְׁפָּחוֹת כִּי הָאוֹמֶה תִּקְרָא מִשְׁפָּחָה כְּמוֹ וְאֵם מִשְׁפָּחָה מִזְכָּרִים
לֹא תַעֲלֶה :

יֵא (כ) וְד בְּרָהֶם

גלייכעט דיר ? — גראָס ביסט דוא , גראָס דיין מעכטיגער נאָמע .
(ז) ווער עהרפֿירטעט דיר נישט ? אָ אַללער פֿעלקער קעניג ! פֿירונגער , נור
דיר געביהרעטעס ; אונטער אַלל דען ווייזען דער פֿעלקער , אין אַללען איהרען
רייכען גלייכעט נישטאָנר דיר . (ח) נאָרדען , טהאָרען אַללעזאָממט ! נישטיגע
לעהרע , האָלץ צופֿעהרען ! — (ט) געפלעטעטעס וולבר אויס חרשיש
קאָממענר , גאָלד אויס אַרפֿן — פֿאָם בילדערשניצער , פֿאָם גאָלדשמיד
געאַרבייטעט — מיט היממעלבלויער , מיט פֿורפֿוראָטהער וואָללע בעקליידעט ,
אַללעס געשיקטע קינסטלער ווערק . — (י) אַבער דער עוויגע אַויס וואָהר
האַפֿטער גאָט , ער — לעבענדיגער גאָט , דעם וועלטאַללס קעניג ; פֿאַר
איינעם צאָרנ' בעכט דוא ערדע , ויין גרים ראָפֿט נאָציאָנען היין .
(יא) וָאָ

ב א ו ר

שמך בגבורה , ואמר אתה , ואמר שמך , לכודיע כי הוא שמו , ושמו הוא . (ד"ק) .
(ז) מי לא וגו' . אומר , מי לא ייראך , לפי שאמר אל תיראו מהם , אומר אותם אין ראוי
לירא מהם , אבל אתה מי לא ייראך ? אפילו הגוים , העובדים האלילים , ראוי להם ,
שייראך , כי אתה מלך עליהם . בי לך וכו' . לך יאתה המלוכה , לא לאחר , כלומר ,
ראויה היא לך , וליתם אותה אליך , לא לאחר , כי בכל חכמי הגוים יבכל מלכותם אומרים ,
מחזין כחך , ואינם עובדים הכוכבים , אלא להיותם אומנעיים ביך ובינם , ואמר חכמי
הגוים , כי הם יודעים , כי הפסל אינו כלום , ואם יעבדו הכוכבים , לא יעבדום , אלא
מפני שהם משרתך , להיותם אומנעיים , ואף על פי כן הם חוטאים , כי אין צריך אומנעי
צין האל ובין האדם , בירס ה' ופל יראה , אבל ההמון חושבים , כי הפסילים מטיבים
ומרועים , מפני שהורגלו בעבודתם . (הכ"ל) . ובכל וגו' . כי המלכים ברוב הם חכמים ,
גם יש עמהם חכמים , ויודעים ומכירים , כי מלפני נן אדם היא מלכות נפסקת , ואין
מלכות קיימת , כי אם לה' . (הכ"ל) . (ח) ובאחת וכו' . חכמי הגוים כאחת יבערו
ויכסלו , שהם משרתים העם , לעבוד את הפסילים , שהם הבליים ועץ , כי הוא מרוקע
בכסף וזהב , ואין לו פעולה בעצמו , כי הוא עשוי מן השפל שבמנחות , והוא הדומם , כי
המנחות שגשה , חי , זומם , דומם . (הכ"ל) . (ט) כסף מרוקע וגו' . מן וירקעו
את פחי הזהב (שמות ל"ט ג') , והם מרקעים הטקוס , לחפות בו פסל העץ , לייפותו ,
ועוד משרתים עצמם , להביא כסף טוב מתרשים , וזהב מאיפן , משהם רחוקים מאלה
המקומות , ועוד מלבישים אותם בתכלת וארגמן , מרוקם במלכות החכמים במלאכה , וכל
זה , להראות בעיני ההמון יפים , ואינם בלבם יראתם , ואימינו בהם , ויעבדום .
(הכ"ל) . מחרשיש . מאיפן . ראה במבוא הספר . (י) וזה אלהים וכו' . אלה
האלהים , שעושים לעבדם , הם עקר , והם מתים , כי אינם אלהים , ואין יכולת בהם ,
אלה ה' אלהים אמת , שהוא אדון על כל האלהים , והם הכוכבים , הוא לבדו אמת
אלהים , ויכול על הכל , ושופט הכל , ואשר זולתו אינם אמת , אף על פי שהם
אלהים , כי אין כחם אלא ממנו , והיא לבדו היכול האמיתי , והשופט האמיתי , שאין
כחם והנהגתו תלויים ביד אחר . (ד"ק) . הוא . מסדר הטעמים סדר המלה הזאת אל
המלה שאחריה במקף , ועל פי זה תרגמתי אשכנזית . אלהים חיים וגו' . הוא הדין
האמיתי , שאין חיו תלויין באחר , כי חיו ממנו , וכל החיים זולתו חיהם ממנו .
ואמר חיים בלשון רבים , כמו אלהים קרובים הוא (יהושע כ"ד י"ט) דרך כבוד , והוא מלך
עולם , ותיכירו זה , כי מקצתו תרעש הארץ , ולא יכילו גוים זעמו , ואין יכולת בהם ,
שיכסלו ממנו כשיקנוף עליהם , ולא יוכלו להכיל ולסבול זעמו , ודעש הארץ הוא משל למרדן
יושבי

תרגום אשכנזי

(יא) ואָנאָעט איהנען (דען באַלדערען) : געטטער , דיא היממעל אונד ערדע
 ניכט שופען , מיססען פֿאָן דער ערדע , אונטער דיוועס היממעל , פֿערטילגעט
 ווערדען . — (יב) ער — גאָטט — ערהעלט מיט מאַכט דיא ערדע , בערייט
 טיט דען ערדבאַלל מיט ווייזהייט , שפּאַננט מיט פֿערנונפֿט דעו היממעל אויס .
 (יג) ער לעמט דיא ראָננערשטימט' ערטענען — וואָסער וואָנען ברויען אין
 דען ליפֿטען , וואָלקען שטויגען אויס דער ערדע עידען ; בלי' אונד רעגענום
 שטירען אַינהער , שאַרמוינר ענטפֿעהרט ווינער פֿערוואַרונג . —
 (יד) טאָרהייט אַללער מענשען קונסט , בעשעמט דער גאָלדשמיד מיט ווינען
 געצען ! פֿירוואַהר , טאָנר זינד דיא געגאָסען בילדער , קיין לעבענסגייסט
 וועבט אין איהנען . (טו) ווייטעלקייט וינד דיא , פֿעדפֿיהרערישעס בלענדיק —
 הינוועג צור צייט דער היימוכונג ! — (טז) ניכט וויא דיוועיעקב' אַנטהייל ! —
 דעס וועלטאַללס שעפֿער איוט' , ישראל ווינעס ערבעס שטאַם — עווינער
 צבאות זיין זאָמע . — (יז) שאַפֿעט אייער ערווערס אויס דעס לאַנדע , דיא
 איהר אין פֿעסטען פלעצען וואָהנעט ! (יח) דען זאָ שפּריכט דער עווינע : דיס
 מאַהל

ב א ו ר

יושבי הארץ , אינז גוי שיהיה , ויכול להכיר כי מאתו הוא , שמדיע איתם תחילה , קודם
 בא הסורענות , ביד עבדיו הנביאים . (הד"ק) . (יא) בדנה האמרוך להום . דנא
 כרשנן איגרתא , דנלח ורמיה כנביא לית שאר סבי גלותא דייבנבל : ואס ימרון לכון עממא ,
 דאחון ביכיון : פלחולטעיתא , בית ישראל , כדן תתיכון , וכדן תימרון להון : טען
 דאחון פלחין להון , טען דלית כהון כרוך איכון ; מן עמית לא יכלין לאסתחא מיטרא , ומן ארעא
 לא יכלין לכמחא פירין , איכון פלחון ויבדו מארעא , ויסתכן מן תחות עמית איכון .
 (הכסדי) . (יב) עשה ארץ כבחו . למי עשה הארץ כבחו אכחו עינדים : חכר ככחו
 על הארץ , לפי שהגלגלים רבים עליהם כבחו עינדים , ככח שאין לו הפסק , הכא מאתו יתברך ,
 ובאותו הכח עומדת הארץ , תלויה בנתים , לא אנון אילין ואילין אפילו כחוש השערה , כמו
 שכתוב : תולה ארץ על בלימה (איוב כ"ו) , לא ידע אדם צמה , אלא שהכח מתנוון , כי
 מכח הסנוב היא עומדת בנתים בלא אום סמיכה , אף על פי שיש טעם אחר , כי בטבעה הוא
 שחמור באמצע , לפי שהיא כבדה , אף על פי כן האל עס כהזה הטבע , ומכחו הוא הכל .
 (הד"ק) . (יג) לקול חתו . וכך אכחו עינדים אותו , לקול חתו המון מים בשמים , והוא
 האויר , הנקרא רקיע , כי ידענו , כי הוא הנותן מטר , כמו שאמר (איוב ה') הנותן מטר
 על פני ארץ , ולא האלילים , כמו שאמר (להלן י"ד כ"ב) הים בהבלי הגיים מגשימים , אס
 השמים יתנו רביבים , הלא אתה אלהינו . והנה אכחו ישראל , שאנו חלקה' יתברך , ועמו
 מודים בו , כי בידו לעשות כל זה אכר , ולא יתנו השמים המטר , כי אין בהם מים , אלא הוא
 כותן אותם בהם אחר שיעלה נשיאום מקצה הארץ , כמו שאמר (בראשית כ"ו) ואיר יעלה
 מן הארץ , והסקה את כל פני האדמה , והמים לא יעלו מן הארץ , אלא איר הוא שיעלה מן
 הארץ , שהעלה אותו האל בטבע שסו , והאל יתנהו מים באויר , ככח שנתן בו , והוא שאמר ,
 לקול חתו המון מים בשמים . (הד"ק) . ויעלה נשיאום . המאמר הזה השאיל המליץ הקדוש
 מדברי נעים ומירות ישראל (תהלות קל"ה ז') , בקצת שינוי לאן : ויוצא וכו' . ומפיק דוחין
 מבית גמזוקי . (הכסדי) . (יד) גבער כל אדם מדעת . מדעת חכמתו , שעושה הדברים
 בחכמה . (הד"ק) . הובישונו . וכל צורף ינוס לפסלו , שלא יוכל לעשות זה , וקורא אותו
 פלוה , יש לו להוביש . (הכ"ל) . כי שקר נסכו . ארי שקר איתכונן , ולא רוחא כהון .
 (הכסדי)

יָבֹלּוּ גִזְיוֹם וְעֵמָּו : (יא) בְּדָגָה תֹאמְרוּן לַהֹוֹם אֱלֹהֵינוּ דִּי שְׁמִיָּא
וְאַרְקָא לֹא עֲבָדוּ פִּתְחָא חֲנָנִי יֹאבְדוּ מֵאַרְעָא וּמִן תְּחִלָּתָא שְׁמִיָּא אֱלֹהֵי :
(יב) עֵשֶׂה הַשׁ בְּצִרְיָ אֶרֶץ כְּכֹז מִבֵּין הַבָּר פִּתְחָמְתוּ וּבְתִבְנוּתוּ
בְּטֹה שְׁמִים : (יג) לְקוֹל תִּתִּיזוּ הַמִּין מִים בְּשָׁמַיִם וַיַּעֲלֶה גִשְׁמִים
מִקְצֵה אֶרֶץ הָאָרֶץ קִרִי בְּרָקִים לְמִטְרָ עֵשֶׂה וַיֵּצֵא רוּחַ מֵאַצְרוּתִי :
(יד) נִבְעַר כָּל-אָדָם מִגֵּת הַכִּישׁ כָּל-צוּרָה מִפֶּסֶל כִּי שָׁקֵר גִּסְבוּ
וְלֹא-רוּחַ בָּם : (טו) הִבֵּל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתוּעִים בָּעֵת פִּקְדֹנָהֶם
יֹאבְדוּ : (טז) לֹא-כִּאלֹהֵי חֶלֶק יַעֲקֹב כִּי-יוֹצֵר הַכֹּל הוּא וְיִשְׂרָאֵל
שֹׁבֵט גִּזְלָתוֹ וְהוּא צָבָאוֹת שְׁמוֹ : (יז) אֲסִפִּי מֵאֶרֶץ כְּנַעַן וְיִשְׁבְּתִי
וְיִשְׁבַּח קִרִי בְּמִצּוֹר : (יח) כִּי-כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי קוֹלֵעַ אֶת-יֹשְׁבֵי

הָאָרֶץ

ר ש י

וְחִין בִּידוֹ לְקִיִּים : (יא) בְּדָגָה תֹאמְרוּן * חֲגִרָה הִיא שְׁלֵה יִרְמְיָה לִכְנִי
וּגְלוּתוֹ בְּגוֹלָה לְהַסִּיב לְכַסְדִּי חֲרֻמֹּת תִּסְוֶכֶס אִם חֲזוּרִין לֵהֶם לַעֲבֹד ע"א :
(יב) נָטָה טִיבְדִּי טַלְע"ז : (טעמ"י Tendit) בִּל"א חֲזוּרִין גַּעֲשִׁימָה
(יג) לְקוֹל תִּתִּיזוּ בָּעֵת בָּז קוֹל שְׁחָא חֲזוּרִין מִים צִמְיִים : גִּשְׁמִים עֲנִיִּים
צִרְקִים , פְּלוֹנְדוֹר טַלְע"ז : (הוא סְפִלְעִינְדֵּר , Splendeur , בִּל"א גִּלְזִין
שִׁין , כְּמוֹ דְּבָרִים ל' צִמְיִים , עֵין תִּלִּים קִל"ס ה') : (יד) נִבְעַר לִשְׁוֹן אִם
צִמְיִים (תִּלִּים ז"ב) וְכֵן נִבְעַר הַרְעִים (כִּזֵּן) : גִּסְבוּ * לִשְׁוֹן מִסְכָּה :
(טו) בָּעֵת פִּקְדוֹתִי * כִּשְׁפִקוֹד עֲלֵיהֶם : (יז) אֲסִפִּי מֵאֶרֶץ כְּנַעַן *
הַחֲכִימִי כְּמוֹ מֵאֶרֶץ סְחֻרְתָּךְ כְּמוֹ כְּנַעַן בִּידוֹ מֵאֲזִי מִרְמָה (הוֹשֵׁעַ י"ג) וּנְחֻס
פִּירִשׁ כְּנַעַן לִשְׁוֹן הַכְּנַעֲנִי וּשְׁפִלּוֹת : וְאֲסִפִּי * לִשְׁוֹן שְׁחִי וְהַשְׁפִּילִי וְיִתֵּר
מִשְׁפָּלוֹ חֲרָן אֶת הַכְּנַעַן אֶת יִרְוֶשָׁם הַיּוֹשֵׁב עֵתָּה בְּמִצּוֹר : (יח) קוֹלֵעַ כּוֹס
שְׁחָא

ב א ד ר

(הַכְּסִדִּי) * (טו) מַעֲשֵׂה תַעֲתוּעִים * מַעֲשֵׂה שְׁחָא וְשָׁקֵר , לְהַתְעוֹת בְּיָדוֹ אִם * בָּעֵת וְכוּ' ,
כְּמוֹ שְׁחָא לְמַעַל : יֹאבְדוּ מֵאַרְעָא , וּפְקוּדָתָם הִיא פְקוּדַת כָּל , שְׁפָקֵד הָאֵל עֲלֵיהֶם גּוֹלָה ,
וּבְחֲרֻבֵּיהֶם מִדִּי-יִפְרָס * וְלֹא-כִּי פְקוּדַת הַחֲלִילִים נָס כֵּן , שְׁחָרִי מֵאַרְצוֹת וּמִעֲבִידָתָם , כְּמוֹ
שְׁחָרִי (יִשְׁעִיחִי ח') כְּרַע בְּלִקְרָם נָס , הֵיוּ עֲבָדֵיהֶם לְמִיחָא וּלְבִיחָא יוֹגִי , כְּלֹמֶר שְׁחָרִי
וּבְחֲרֻבֵּיהֶם הַחֲרֻמֹּת * (ר' ק) * (טו) לֹא כִּאלֹהֵי חֶלֶק יַעֲקֹב * כִּלְאֵל הַדְּבָרִים שְׁחָא
יִרְמְיָה לִזְקִי וְיִשְׂרָאֵל , אֶת גִּלְתִּי כָּל , שְׁחָרִי חֲשׂוֹנָה עִשְׂיָהוּבִין , שִׁעֲנִי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
לְכַסְדִּים , אִם יִרְדּוּ לְפִתּוֹתָם בְּעִנְיַת הַחֲלִילִים * (ה'ל) * (יז) אֲסִפִּי מֵאֶרֶץ כְּנַעַן יוֹגִי *
כְּמוֹ מֵאַרְעָא סְחֻרְתָּךְ , דִּיתְבָּא בְּתִקְפִּיא בְּקִינְיָן בְּיָבִין * (הַכְּסִדִּי) * (יח) קוֹלֵעַ * חֲשִׁי
שְׁחָלִיכִין אֶת בְּקִלְעִי , יוֹשְׁבוֹ כְּלָגוֹ יוֹגִי מִיָּקִי , וַיִּגְלוּ כָּל * (ר' ק) * וְהַשְׁפִּילִי לְהֵם
לְמַעַן

א ח א

ירמיה י

הָאָרֶץ בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְהִצְרֵחִי לָהֶם לְמַעַן יִמָּצְאוּ : (יט) אֹיֵלֵי עַל־
שִׁבְרֵי נַחֲלָה מִבְּחֵי וְאֲנִי אֲמַרְתִּי אֲךָ זֶה חֲלִי וְאֶשְׁאֲנוּ : (כ) אֶהְיֶה
שֹׁדֵד קִמֹץ בּוֹק וְכָל־מִיתְרֵי נִתְקוּ בְּנִי יֵצְאוּ וְאִינָם אֵין־נֶטֶה עוֹד אֶהְיֶה
וּמְקִים יִרְעוּתִי : (כא) כִּי גִבְעֵרוּ הָרָעִים וְאֵת יְהוָה לֹא דָרָשׁוּ עֲרֵי־
כִּן לֹא הִשְׁכִּילוּ וְכָל־מַרְעִיתָם נִפְּוֹצָה : (כב) קוֹל שְׁמוּעָה הִנֵּה בָּאָה
וְרַעַשׁ גָּדוֹל מֵאֶרֶץ צִפּוֹן לְשׁוֹם אַחֲרֵי יְהוּדָה שְׁמִמָּה מַעֲזֵן תַּנִּים :
(כג) יִדְעֵתִי יְהוָה כִּי לֹא לָאָדָם דִּרְכּוֹ לֹא לְאִישׁ הַלֵּךְ וְהִכִּין אֶרֶץ־
צָעָדוֹ : (כד) יִכְרְגֵי יְהוָה אֲךָ בְּמִשְׁפַּט אֶל־בְּאִפָּךְ פֶּן־תִּמְעַטְגִּי :
(כה) שִׁפּוֹךְ חֲמָתְךָ עַל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יִדְעוּךָ וְעַל־מִשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר
בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ כִּי־אֵיכָלּוּ אֶת־יַעֲקֹב וְאֵכָלּוּ וַיִּכְלְהוּ וְאֶרֶץ־
גִּוְהוּ הִשְׁמָו :

יֵא (א) וְהַדְּבָר

ר ש י

שֶׁהוּא זֹרֵק חֵן בְּקֹלַע : לַמַּעַן • אֲשֶׁר יִמָּצְאוּ שָׂכָר פְּעוּלָתָם : (יט) נַחֲלָה •
לִשְׁנֵי חוּלֵי • וְאֶשְׁאֲנוּ • תִּרְגָּם יוֹנָתָן וְהַסּוֹבְרִיטִים חֲסוֹפְרִיר לִנְיָ בִלְעִ"ז •
a souffrir lui. (זל"א) הֵן זֶה עֲרִטְרָחֶנֶן עֵיין לַעֲלִיל ו' י"ח) : (כ) יִפְחוּתִי •
יִפְחוּתִי מִמֶּנִּי יִרְוֹשֶׁלַם חֲזוֹמֶת כֵּן : (כא) הָרָעִים הַמַּלְכִּים : לֹא הִשְׁכִּילוּ • לֹא
הִנֵּחֻהוּ בַּמַּלְכוּתָם כְּמוֹ כָּל אֲשֶׁר יִפְגֹּעַ יִשְׁכִּיל (מִשְׁלִי י"ז) : מַרְעִיתָם • נָחַן
מַרְעִיתָם : (כג) לֹא לָאָדָם דִּרְכּוֹ • כִּי יִנְרֵה הָרַע שִׁבְרָתָהּ בּוֹ מִטְהוֹ מִן הָדָרֶךְ :
(כד) חֵךְ בְּמִשְׁפַּט • בִּיטוּרִים : אֵל בְּאִפָּךְ • פֶּן תִּהְיֶה בְּלִיַּיִם בְּמִשְׁפַּט יוֹשֵׁטִי לִי־
בִלְעִ"ז : (גערִיכֶט חִיבֵן , עֵיין יִשְׁעִי ה' י"ז) , אֲךָ בְּמִשְׁפַּט תִּרְגָּם יוֹנָתָן בְּרַם
בִּדִּין חֲסִיד • ד"א יִדְעֵתִי ה' כִּי לֹא לָאָדָם דִּרְכּוֹ חֵן בִּיד כָּל אָדָם כֹּחַ לַהֲנָלִית
דִּרְכּוֹ וְחַס לֹא עַל פִּיד חֵן כֹּחַ בִּיד חֲזִיב לַחֲסִירִיב בִּיתֶךְ : (כה) אֵכָלּוּ •
דִּיִּוְרִירֹנ"ט בִּלְעִ"ז : Devoreront. פֶּעַרְשִׁלִּינְגֶּעֶן , פֶּעַרְשִׁלִּינְגֶּעֶן)
וְכֵן וְאֵכָלּוּ :

יֵא (ה) חֵן

תרגום אשכנזי נח

מֵאֵל שְׁלִיחַרְעֵ אֵיךְ דַּעַס לֵאנְדֵרֵס אֵינִי וְאֵהֲנֵר הַיְנוּעֵנִי ; עֲנִסְמִינֵעַ זֵיא , אוּיָה
דָּאָס זֵיא עִם פֿֿהֲלֵעֵן . (יט) אָךְ , מִינֵעֵס אוֹנְגְּלִיקֵעֵס , מִינֵעֵר שְׁמֵרֵדֶה אַפֿטֵעֵן
לִיִּדְעֵן ! אוֹנְדֵר אֵיךְ דָּאָכְטֵעַ ; יֵיא , דִּיזֵער שְׁמֵרֵרֵךְ — אֵיךְ קָאָן אֵיהֵן עֵרֵטֶדֶה אַפֿטֵעֵן .
(כ) גֵּעֲפִלִּינְדֵרֵט אֵיזֵט מִינֵעַ וּוְאֵהֲנֵנִי , דִּיא זֵיִלֵּעַ אַלֵּלֵעַ צֵעֵרֵדִיסֵעֵן ; מִינֵעַ
קִינְדֵרֵר וִינְדֵר עֲנִסְפֿלֶאָחֵעֵן , וִינְדֵר נִכְטֵט מֵעֵהֵר דָּא . נִסְמָאָנְדֵר שְׁפֶאָנְט מִיִּדְעֵלֵט
מֵעֵהֵר אוּיִס , נִסְמָאָנְדֵר רִיכְטֵטֵט דִּיא מֵעֲפִיכֵעַ עֲמִפֶּאָר . (כא) פֿֿירוּוְאֵהֵר ! טֵהֵעַ
רִיכְטֵט וִינְדֵר דִּיא הִירֵטֵעֵן , זִוכֵּעֵן דֵּעֵן עֲוִינֵעֵן נִכְטֵט : דֵּרוּם גִּלִּיקֵט עִם אֵיהֵנֵעֵן נִכְטֵט ,
צֵעֵרֵשְׁטֵרִיִּיעֵט וִינְדֵר אֵיהֵרֵעַ הֵעֵרֵדֵעֵן אַלֵּלֵעַ . (כב) שְׁטִימֵמֵעַ דֵּעֵר אוֹנְגְּלִיקֵלִיכֵעֵן
בָּאָטֶשְׁאָפֿט — זֵיא עֵרֵשְׁאָלֵט ! גֵּרָאָסֵעַר שְׁטוּרֵם אוּיִס נֵעֵרֵדִילִיכֵעֵם לֵאָנְדֵרֵעַ ;
יֵהוּדֵה'ס שְׁטֵעֵרֵטֵעַ וּוְאָנְדֵרֵעֵלֵן אֵינִי וּוִיסְמֵעֵנִי א , דֵּעֵר אוֹנְגְּעֵהִיִּיעֵר וּוְאֵהֲנֵנִי . (כג)
אֵיךְ וּוִיִּיס , אָ עֲוִינֵעֵר , דַּעַס מֵעֲנֵשֵׁעֵן וּוְאָנְדֵרֵעֵלֵט שְׁטֵעֵהֵט נִכְטֵט אֵינִי וִינֵעֵר מֵאָכְט ,
אֵינִי קִינֵעֵס מֵאָנְטֵס מֵאָכְט , וּוִיא עֵר וּוְאָנְדֵרֵעֵלֵן , וּוִיא זֵינֵעֵן שְׁרִיטֵט עֵר רִיכְטֵטֵעַ וּוְאָלֵלֵט .
(כד) צִיכְטִיגֵעַ מִיךְ , עֲוִינֵעֵר , דָּאָךְ מִיט מֵעֲסִיגֵנִי ; נִכְטֵט אֵינִי דִּינֵעֵס גֵּרִימֵמֵעַ ,
אוּיָה דָּאָס דוּא מִיךְ נִכְטֵט אוּיִפֿֿרִיִּיבֵעֵסֵט . — (כה) אָ גִּיס' דִּינֵעֵן צָאָרן אֵיִיָּהֵעֵנֵעַ
בִּאָרְבֶּאָרֵעֵן , דִּיא דִּיךְ נִכְטֵט קֵעֲנֵעֵן וּוְאָלֵלֵעַ , אוּיָה רִיִּיכֵעַ , דִּיא דִּיךְ נִכְטֵט אָנְדֵרֵעֵן !
זֵיא פֿֿעֵרֵשְׁלִיגֵנֵעֵן יֵעֶקֶב , פֿֿאָרֶצֶהֲרֵעֵן , פֿֿעֵרֵנִיכְטֵעֵן אֵיהֵן , פֿֿעֵרֵהֵעֵרֵעֵן וִינֵעַ וּוְאֵהֵ
גִּוִּנְגֵעֵן .

יֵא (א) פֿֿאָלֵט

ב א ו ר

לִמְעַן יִמְצָאוּ . וְאֵיִיק לִרְחֵק , בְּדִיל דִּיקְנֵלֵן פֿֿורֵעֵנוֹת חֲבוּיָהֵן . (הפֿֿסֿדִי) . (יט) אוּיִלֵּעַל
שְׁפֵרִי . אֵחֵר הַכְּבוֹד , לִפֿֿי שְׁדֵּכֵר בְּפֿֿורֵעֵנוֹת יִשְׁכֵּי הַחֶרֶץ , רִכְבֵּי־לִחְמוֹר , שְׁאֵר הַחֲמוֹת , הַעֲזִיזִה
לִכָּח , אֵחֵר , בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אֵיזֵעַל שְׁכֵרִי , כִּי־יִשְׂרָאֵל לִיקִיס תַּחֲלֵה . (רד"ק) . נִחֲלֵה
מִכְתִּי . הַיְסוֹת בְּשׂוֹף לִבְדוֹ , בַּחֲלֵה , פִּירִישׁ , נִכְחֶצֶת , כְּלוּמָר , מִכְּהִקְשָׁהִיִּים : וְחֲשַׁבְתִּי ,
טוֹב חֲלִי־שֹׁאֵל לִסְנוֹל חֲמוֹת , וְלֹא חֹבֵל . (הַכִּל) . (כ) אֵחֵלִי וְגוֹ' . אֵרְעִי חֲרוּבֵת ,
זִכְלִ קִרְוִי־חֲבוּיוֹת ; עֲמִי גִלּוֹ וְלִוְתֵכֵן , לִית דִּמְתָּה עִידֵמִשְׁכְּנִי יִמְקִיִּיס יִרְעֵתִי . (הַכְּסִדִּי) .
יִצְאֵנִי יִפְאֻמְמִי , כְּלוּמָר שְׁנוֹעֵס יֵהוּיָן , וְכֵן חֲזָקְתִּי וְיִזְכֵּל , חֲזָקֵת מִמֶּנִּי . (רד"ק) .
(כא) כִּי וכו' . אֵרְעִי חֲטָפֵס מִלִּשָּׁה . (הַכְּסִדִּי) . לֹא הִשְׁכִּילוּ . לֹא הִנְלִיחוּ , כִּמוּ וִיִּיִּי
דוֹר לִכָּל דִּלְכִּי מִשְׁכִּיל , וְהִדְמִיָּן לוֹ . וְיִהְיוּכֵן וְדִקְיִיִּי , בְּעִשׂוֹר שֶׁלֹּא דִרְשׁוּ אֶת־ה' , כִּמוּ
יִשְׁאִיִּי , עַל־כֵּן לֹא הִנְלִיחוּ בַּמִּלְכוּתִּים , כִּמוּ שֶׁהִנְלִיחַ הוּא . (רד"ק) . וְכִלְיוֹכוֹ' . וְכִלְ עֲמִיָּן
יִתְדֵרֵן . (הַכְּסִדִּי) . (כב) קוֹל שְׁמוּעָה . קֵל בְּשׁוֹרֵתִי . (הַכִּל) . (כג) לֹא־וְכוֹ' .
וְכֵן לֹא נִחֵשׁ הַנֶּגֶד בְּעוֹלָם , שְׁאֵלֶךְ בְּדֶרֶךְ , אֵינִי לוֹ דִּרְכּוֹ לִהְיוֹן כְּעִדּוֹ , כִּי לֹא יִדְעֵמִיִּיכּוּאֵנִי ,
וְאֵן הַכְּסִינָה בִּידּוֹ , כִּמוּ שֶׁאֵחֵר דוֹר , מִסֵּ' מִלְּעִדִּי גִבֵּר כּוֹנֵן , וְדִרְכּוֹ יִחְסֵן . (רד"ק) .
(כד) בְּמִשְׁפֵּט' בֵּדֵן חֲסֵךְ . (הַכְּסִדִּי) . וְכֵן תִּרְגַּמְתִּי אֲשַׁכְּנוּתִי . תִּמְעִיטֵנִי . תִּכְלִמִּי .
(כה) שְׁפֵד־וְכוֹ' . הַמִּקְרָא הוּא הַשְׁחִילוֹ הַמִּלִּין הַקְדוֹשׁ , בְּאִיזֵנִי לִשְׁן קִנְיָ , מִשְׁדִּי־חֲסֵךְ ,
(תִּהְיוֹת עֲשׂוֹ') . מִשְׁפָּחוֹת' מִלְכוּתִי־אֵי . (הַכְּסִדִּי) . וְכֵן מִתּוֹרַגִּי . וְיִכְלֵהוּ . וְשִׁיחֻסֵּן .
(הַכִּל) .

יֵא (א) הַרְבֵּי

הרגום אשכנזי

יא (א) פֶּאֶלְגַענְדֶּרֶס אִיזט דאָ וואָרט, וועלכעס פֶּאָם עוויגען אָן ירמיהו ערגינגע
(ב) הערעט דיא וואָרטע ריוועס בונדעס, פֶּערקִינדעט זיא דעם שטאַממע
 יהודה, אונד דען איינוואָהנערן ירושלים'ס • **(ג)** זאָגע איהנען! זאָ האָט דער עוויגע
 גאָטט ישראל'ס געשפּראָכען: פֶּערפֿלֹכט זייא דער יעניגע, דער דיא וואָרטע דעם
 בונדעס נִיכְט בעהערציגעט, **(ד)** דיא איך אָן איירע פֶּארעלטערן ערלים, אַלס איך
 זיא אויס מצרים, אויס יענעם אייווערן אָפֿען הערונג עפֿיהרט, אונד וועלכע אַלזאָ
 לויטען: געהאַרבעט מיינער שטיממע, האַלטעט אַללעס, וואָס איך איך בעפֿעה
 לען ווערדע, זאָ ווערדעט איהר מיין פֶּאַלֶק, אונד איך אייער גאָטט זיין; **(ה)** אויף
 דאָס דער שוואַהר פֶּאַללצאָנען בלייבע, דען איך אָן איירע פֶּארעלטערן געטהאָן,
 איהנען איין לאַנד איינצוגעבען, וואָ האָנג אונד מילך פֿליסט, וויא אויך ווירקליך
 געשעהן איזט. הירויף ערווידערטע איד אונד שפּראַך: **אמֵן**, הערר! **(ו)** אונד
 דער עוויגע פֿיהר פֶּאַרט: זאָ רופֿע דען ריווע וואָרטע אין דען שטערטען יהודה'ס אונד
 אין ירושלים'ס שטראַסען אויס; שפּריך! הערעט דיא וואָרטע דעם בונדעס • אונד
 האַנדעלט דאָרנאָך • **(ז)** דען, שאָן איירע פֶּארעלטערן האָבע איך געוואָרנט,
 אונד • וויט דעם איך זיא אויס מצרים הערויף געבראַכט בים אויף דען הייטיגען
 טאָג

ב א ו ר

יא (א) הדבר • ענין הקאפיטעל נכללו הוא: מפסוק ח' עד ט', זיו השם לנבוא
 להזכיר ליהודה וישראל דברי הנביא והאלות אשר ניה את אבותם, בהנביאם ממזרים
 ובנתיבות התורה; קיום הנביא מזדו יתנחך, והפדתו מזד ישראל שבאיתו דור ואבותם •
 מפסוק ט' עד י"ח תוכחה לישראל על שעז קשר נגד הנביא הזאת, לעבד עבודה זרה,
 ובזאת הפורענות, אחרי אשר אהב אותם השם והיטב עמם, לתת להם נחלת גוים •
 מפסוק י"ח עד סוף, מודעת השם לירמיה, איך בקשו אבני ענתות את נפשו, ונקמת ה'
 על האנשים האלה • לאמר • שיאמר כן לאיש יהודה, לכן מתחיל הפסוק הנא בלשון רבים •
(ב) שמעו את דברי הנביא • אשר המה כתיבים בספר תורת משה, הנרכות על קיום
 התורה והמכות, והקללה על הפרס, וישראל קימו וקבלו עליהם דברי הנביא, כמו שנאמר
(שמות כ"ד ז') ויקח ספר הנביא, ויקרא בלשון העם, ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע •
 ודברתם • אתה, ירמיהו, ונביאי האמת אשר אתך, כי היה נפיה שנתנבא בימי יאשיהו,
 ואולי היו עוד אחרים • **(דל"ק)** • ויתכן שגם מלת שמעו נאמרה בנביאים, והקב"ה השמיעם
 את דברי הנביא שידברום לאיש יהודה, כאמור למטה: ואען ואמר אמן • איש יהודה •
 אנשי יהודה, והיא על דרך קצק, כמו: ויהי לי שיר ומזמור • ועל יושבי ירושלים • כמוהו,
 ומכאן הרבה פעמים ח"יף אל עם על, כמו: וילך חלקה הרמיה על ביתו, ותתפלל
 על ה', במקום אל ביתו, אל ה', ודומיהם • **(ג)** ארור האיש • הזכיר להם דברי
 הקללות הנאמרים בנביא, אולי יפחדו וישנו • **(ד)** ביום • במקום, בעת חמון, כי דברי
 הנביא נאמרים בהר סיני חמשים יום אחר יציאת מצרים • ומכאן מלת יום גם על הלילה •
 כמו: יום צעקתי בלילה נגדך, פי' עת צעקתי בלילה • מבור הברזל • שהיו גם במקור
 בכסף והב כזה הצורף • **(ה)** למען הקים, לעולם, את השביעה וכו' • כיום הזה,
 כאשר היה עד היום • ואען ואמר אמן, הוא קיים הנביא והאלות, כלומר אמת יהיה זה,
 שיהיה ארור מי שלא שמע לדברי הנביא • וכן דרך הראשונים הזכרתו ברית יחדו, אחד
 משביעיהם יענה אמן, וזה קיים השביעה והנביא • **(ו)** ויאמר, הסיף עוד והזהירו
 לקרוא אליהם דברי הנביא ביותר גלוי וכפרה פיה, אולי ייראו וישנו • **(ז)** השכם והערר,
 שגלפתי

יא (א) הדבר אשר יהיה אלי ירמיהו מאת יהוה לאמר :
 (ב) שמעו את דברי הברית הזאת וברכתם אל איש יהודה
 ועל יושבי ירושלם : (ג) ואמרת אליהם כה אמר יהוה אלהי
 ישראל ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת :
 (ד) אשר צויתי את אבותיכם ביום תוציא אותם מארץ מצרים
 מכור הברזל לאמר שמעו בקולי ועשיתם אותם ככל אשר אצוה
 אתכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים : (ה) למען הקים
 את השבועה אשר נשבעתי לאבותיכם לחת להם ארץ זבת חלב
 ודבש ביום הזה ואען ואמר אמן יהוה : (ו) ויאמר יהוה אלי
 קרא את כל הדברים האלה בערי יהודה ובחצות ירושלם לאמר
 שמעו את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם : (ז) כי העד
 העדתי באבותיכם ביום העלותי אותם מארץ מצרים ערתיים
 הוה

ר ש י

יא (ה) חמן ה' • שיהא ארור : (ז) העד העדתי • לשון התראה :
 (ה) ואני

מכלל יופי

יא (ב) וברכתם • כנגד ירמיהו שאר כנבאי האמת שהיו בזמנו : אל איש יהודה, כן
 דרך הלשון לומר יסיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וממור ואיש ישראל נגש ורבים
 כמוהו : ועל יושבי • כמו ואל יושבי וכן וילך אל קנה הרמיה על ביתו כמו א ביתו ותתפלל על ה'
 כמו א ה' והדומים להם : (ד) ביום הוציא אותם, פירושו במקומות עת וזמן כמו ויהי ביום
 ההוא שרש יסיונא חפי בו ביום ההוא : מכור הברזל, כמו שטרפין הכסף והזהב בכור כן נכרפו
 במצרים בעבודה קשה ומה שאמר הנרזל והכורים לא יעשו אותם מברזל אלא מאדמה אמר הנרזל
 לחזק הנרזק שנכרפו שם : (ה) אמן ה', אמת יהיה שיהיה ארור מי שלא ישמע אל דברי
 הברית • וה' לשון קריאה ותפלה כלומר ה' כן יהיה : (ז) כי העד העדתי, לשון התראה
 ואזהרה וכן השכם והעד ולפי שהמתרה והמוהר כאחד מזהיר בפני עדים כדי שלא יכחיש אח"כ
 כאמר בלשון עדות : (ט) קשר • ענין מרד כלומר מרדו בואמר ששבו בימי יאשיהו : (יב)
 והלכו ערי יהודה, יושבי ערי יהודה וכן וכל הארץ באו מירמיה : (יד) ואתה אל תתפלל
 וגו', למעלה כי אינני שומע צעת קראש אלי : בעד רעתם • על רעתם וכן ובעד השלש יטולו
 והלומים להם רבים : (טו) מה לידידי בביתי • אהובי והם דברי הנביא כנגד השם ואומר לו
 כי מה לו עוד בבית המקדש : עשוחה המזמנה הרבים • ענין תועבה ומעשה רע והכפל לחזק
 הענין, וכן ישועתה עזרתה ופירושו אחר שכנסת ישראל עשתה התועבה את רבים, כלומר עם
 אלהים אחרים כמו שאמר למעלה כי מספר עריך וגו' : ובשר קדש • שם כלל כמו ויניח כל
 בשר וכן יבא כל בשר להשתחית לפני שפירושו בני אדם כלומר ואנשי קדש והם החסידים עברו
 מעליך ונפטרו לפיכך את עושה הרעות • ונפירושו קוור הנביא ומדבר לכנסת ישראל ואומר לה

ונש

ירמיה יא

הזה השכם והעד לאמר שמינו בקולי : (ח) ולא שמינו ולא דמו
 את־אזנם וירכו איש בשר־רוח לבם הרע ואביא עליהם את־כל־
 דברי הבריה הזאת אשר־צויתי לעשות ולא עשו : (ט) ויאמר
 יהוה אבי נמצא־קשר באיש יהודה וב־ישיבי ירושלם : (י) שבו
 על־עונת אבותם הראשנים אשר מאנו לשמוע את־דברי והמת
 הלכו אחרי אלהים אחרים לעבדם הפרו בית־ישראל ובית יהודה
 את־בריתי אשר כרתי את־אבותם : (יא) לכן כה אמר יהוה הנני
 מביא אידם רעה אשר לא־יוכלו לצאת כִּפְנֵה וועקו אֶל־יְרֵא
 אֲשַׁמֶּע אֲרֵיהֶם : (יב) והלכו ערי יהודה וישיבי ירושלם וועקו־אֶל־
 הַיְלָלוֹתֵי אֲשֶׁר הֵם מְקַטְרִים לָהֶם וְהוֹשִׁיעַ לֹא־יִשְׁעוּ לָהֶם בַּעַת
 רָעָתָם : (יג) כי מספר עריה רביו אלהיה יהודה ומספר חצות
 ירושלם שמהם מזבחות לבשת מזבחות לקטר לבצעל : (יד) ואתה
 אל־תהפקר בעד־העם הזה ואל־השא בעדם רנה ותפלה כי
 אֲנִי־נִי שֹׁמֵעַ בַּעַת קְרָאִם אֵלַי בְּעַד רָעָתָם : (טו) מה לִידִידֵי בְּבִיתִי

עשוהה

ר ש י

(ח) ואניא עליהם את כל דברי הברית • האלות האמורות בברית :
 על הדברים • אשר צויתי לעשות שלא עשו : (יב) ערי יהודה : הער יהודה :
 (יד) רנה ותפלה • בצעי וצללו : (טו) מה לִידִידֵי בְּבִיתִי • מה לעם
 סגולתי לנא עוד בנתי • עשותה המזמנה • לעשות היא מזמנה ענת חטאים
 שלה : הרצים • שבהם : ובשר קודש יעברו מעליך • חף המילה בטלו מזכרם
 שעל ידם היו מקודשים לי : כי רעתני אז תעלתי • בשחתם עובדים עבדים
 את

מבלל יופי

ובשר קדש והם קרבנות יעברו מעליך עובדים מעליך כאלו לא צויתה צהם ואינם מיטלים עליך
 לעשותם : בירעתני כי • היו דכוספת כיו"ד תחלתי כי כעורכי : אז תעלתי • פירוש כשהעשי
 הרצות אז תעלתי עבין השמחה והגילה ופירוש אחר בשרשו : [ובשרש עליו פירש רבנו יונה העלתי
 מענין רעדה כי אומר בערבי על"א ח"ל מו"ת והיא רעדה שאוסות המסקיף על המת ואוסות נס כן
 הכולה בעבור חלישת בשר וכן אוסות השכר בעבור חלישת גידיו ואוסות הרעדה היא כדרך השחק
 שיצא לקט המס' בפת המות ופירושו מכני רעתני שעשית מאז תעלתי עתה ל"ע] : (טו) וית
 דען • רבה לומר מספלי • באת רענן שכל ימות השנה עליו לחים : יפה פרי תחר • פירש
 יפה פרי תחר ויפה פרי תחר עומד במקום שם רנה לומר שפריו יפה ותפריו יפה ועתה לקול
 העולה

ס תרגום אשכנזי

טאג , דינע ווארנונג מיט יעדעס מארגען ערנייערט , געזמליך : געהאָרעט מיין
נער שטימע ! (ח) אלליין ווא געהאָרעטען ניכט , נייגטוויסיר קיין אָהר , אונד
יעדער פֿאָלגטע דעם דינקעל ווינעס בעזען הערצענס : דאָרום בראַכטע איד איבער
ווא דיא פֿליכע , דיא בייא דעם בונדע אויסגעשפראַכען וואָרדען . דען איד איהנען
צו האַלטען בעפֿאָהלען , אונד ווא עס אונטערלאָסען האַכען .

(ט) דער עוויגע שפראַך צו מיר : איד ענטדעקקע איינע פֿערשויעהרונג אונטער
דען לייטען יהודה'ס , אונד דען בירגערן ירושלים'ס . (י) ווא פֿערפֿאללען אין
איהרער פֿאָרעלטערן וינדען , דיא זיך ווינערטען , מיר צו געהאָרעטען . איד ווא
וואַנדלן נאָך פֿרעמדען געטטערן , אונד בעטען ווא אן : אַלואַ האַט דאָוויז ישראל
אונד דאָוויז יהודה מיינען בונד געבראָכען , דען איד מיט איהרען פֿעטערן ער
ריכטעט האַכע . (יא) דרום , שפריכט דער עוויגע , ווילל איד איין אונגליק איבער
ווא ברינגען . דעם ווא ניכט ענטרינגען וואַללען . אַלסדאָווערדען ווא צו מיר שריי
ען , אַכער קיין געהער פֿינדען . (יב) מענען דאָן יהודה'ס איינוואַהנער אונד
ירושלים'ס בירגער הינגעהן , אונד צו דען געטטערן רופֿען , דענען ווא גערייכערט
האַכען ; דינע ווערדען איהנען אין אונגליקסצייטען געוויס קיינען בייאשטאָנד לייט
סעען . (יג) וואַרליך ! דיינער געטטער מענגע , יהודה ! קאמסט דער צאָהל
דיינער שטערטע גלייך ; אונד נאָך אַנצאהל דער שטראַסען ירושלים'ס האַכט איהר
איד שטאנדאלטערע געבויעט , אַלטערע דעם בעל דרויף צו רייכערן . (יד) דרום
פֿלעהע יא ניכט פֿיר דינעס פֿאָלק , לאַס קיינען געוואַנג , קיין געכעטה פֿיר ווא אייפֿ
שטייגען , דען איד ווערדע ווא זעלכסט ניכט הערען , ווען ווא אין איהרער נאָטה
צו מיר פֿלעהען . (טו) וואס האַכען מיינע עהעמאָליגע פֿריינדע אין מיינעס הויזע

ב א ו ר

שעלמתי הנביאים להתרות להם מדי בקר בנקר . (ח) בשרירות , אחר מראה וחלית
לכם , ושרצו שור בכפילת ל' הפעל , יבתוספות דת לייסקל . (ט) נמצא קשר
התקשרו עמם למרוד בי' יראה מן הדומה כי נבואה ויכאמרה בימי יהויקים , וזה שאמר
נמצא קשר , כלומר מרדו בי אחר שצו בימי יאשיהו . (ד"ק) . ואפשר שמוסיף על הפס קים
שלפניו , ואמר קשר , לפי שהתקשרו עמם לבדית חדשה לעבוד זרה , כנגד הברית אשר הרת
עמהם אלהי האמת . (י) אבותם הראשונים , דוד אבן ומנשה ואחז , צו שני ישראל
באלילים . והמה , וגם הדור הזה אחז מעשה אבותיהם לעבד עבודה זרה , וזוה הפרונית
ישראל ויהודה את ברית אשר כרתי את אבותם . (יב) ערי יהודה , יושבי ערי יהודה ,
כמו וכל הארץ באו' (יד) בעת קראם , אשילו אס הם עמיס יקראו אל , ויתדשו אלו
שבו לי , איכני שומע איתם , לכן אל תתפלל איתם בעד . בעד רעהם , בעבור דתם
לא אשמע להם , וכן בעד השלח יפלו . (ד"ק) . ויונתן תרגם בעידן נישתרון , אס יקראו
אלי בעת צרתם , וכן תרגמתי . (טו) מה לירידי , הפסוק הזה הוא אחד מהפסוקים
קצי הכנה , מפני כחוי הגופים שונים ומינים ומספרים שונים הנבאים בתוכם בלי כושר ידוע
ובירש הד"ק שאמר , שהנביא מדבר כן על השכינה וזית העקש , הוא רחוק מאוד . וכן
זה פירוש רש"י ויונתן , שהקב"ה מדבר על ישראל , שהיו מקדש עם סגולתו , וכנה את
ישראל בעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה , פעם נוכח פעם נסתר , יסיד ודנים , כדרכו

תרגום אשכנזי

זו טהון? אונצוכט טרייבען זיא יא מיט איהרער פילגעטטערייא, שאפען דא
הייליגע אפפערפלייש אב, אונד פרייען זיך נאך איהרער באוהייט. (טו) איינע
גרינענדע, איינע אנטוהיגען אונד פרוכטבארען עהלכיים נאנטערדיך איינסט
דער עוויגע; אונד נון האט ער בייא דער שטייממע איינער טאכענדען מענע, פייער
אום דרך געלעגט, אונד דיינע האכפראנגענדע צווייגען צערשפליטטערט. (יז) ער
זעלבסט, דער עוויגע צבאות, דער דרך געפלאנצט, האט אונגליק איבער דרך
פערהייסען, ישראל'ס אונד יהודה'ס לאסטער וויללען, וועלכעס זיא בעגעהען,
אינרעם זיא צו מיינעם פערדרוססע דעם בעל רייכערן.

(יח) דער עוויגע האט מירם בעקאנט געמאכט, אונד מיך דעזשען איבערצייגט;
דא לעהרטע ער מיך רעכט איהרע טהאטען קענען. (יט) איך ווארד געהמליק
וויא איין שאף, וויא איין רינר צור שלאכטבאנק בעשטימט; אהנטע דען אג
שלאגניכט, דען זיא ווידער מיך אים וינע פיהרטען: „לאסט אונס דען בוים מיט
זיינע פרוכט פערדערען; לאסט אונס איהן אויסדעם רייכע דער לעבענדען פער
באנען

ב א ו ר

לרוב בלשון הנביאים. ומוסיף על הפסוק אשכנזי, אינני שומע אותם בקראם אלו בעת צרתם,
כי מה לישראל ולירידי בביתי? הלא אינם שנים אלו בכל לבם, כי יצאו מזה ברכים, פירוש
באלוים רבים, כאמר למעלה: כי מספר עריך היו אליהם וכו'. (המזמרה, המורה,
ונתחילף ה"א המשל לת"ה, וכה"א נוספת). ובשר קדש' בשר מזבח' שחיו קדש ועבדו
ויסירו מעליהם, ויקריבו קרבנות לעבודה זרה' וכן תרגם יונתן, סנקו פילחן בית מקדש
ונכדו עשה לחטאין סגיאין מערבין בשר שקיזין עם בשר קודשין. כי רעהו כי (בנוספת יו"ד
צסוף), בעת רעתך אז תעלו, פירוש תשמה לעשות רע. (טו) ויה רענן, כהיית
אחור וירידו קרא שמך ויה רענן, ופה פרי תואר, מלת ופה מושכת לפרי ולתואר, ופה
פרי ופה תואר. ועתה מרוב עונן הציות אש עליה, על היות הרענן הזה, ורעו דליותיו,
ונתרונו ענפי הצבאים, ואמר עליה ודליותיו, שהיה לשון זכר ונקבה' או שהיה משל על
כנסת ישראל הכנאיים פעם זכר ופעם נקבה, והיות תמיד לשון זכר במקרא' לקול המורה
גדולה, לקול שאון עם רב, הם האייבים הנקהלים להניח אש עליה, ומדיעים קול מרועת
מלחמה ונחמן. (דקדוק מלת המורה עיין במכלול.) (יז) וה' צבאות וכו', הושענו
הניטע את ויה רענן הזה, דבר עליך רעה, בגלל חטאת יהודה וישראל, האכעיים חות
לקטר לבשל. (יח) הודיענו, גלה את אזני מדבר הנאמר בפסוק הנא, ואדעה, ואדע
את הדבר בגבור' או הראיתני, אז הראה לי מעלליהם הקשים, וידעתי סבת חרון אפו
עליהם בגבור נשור. (יט) ואני כבש אלוף, רבו המפרשים בזה, והכסון פירוש רש'
בזה דונס ויהודה בן קידש, שהוא כמו כבש וכלוף, במסרון וי"ו הסגור, כמו שמש יכת
במדבולה, ואלוף הוא בקר, כמו שגר אלפיך. ואמר כבש ונקר הייתי מוכן להוביל למטבח,
גל ירי אש גנתות, ולא ידעתי המטבח אשר נכלו עלי לאמר: נשחיתה עץ כלחמו, עם
לחמו, מירוש את הנביא עם בנואמו אשר תמיד בפיו' והמפרשים פירשו: נשים עץ (והוא
עץ המות) בלחמו, כלומר בחן סם המות במאכלו, ולפיכך יהיה מקרא קצר, נשחיתה
לכל ירי אש עץ בלחמו מארץ החיים, מעולם הזה' ולפי פירוש נראה, שאמר:
בגבורתי גל יתגא עד ולא יהיה לו סם ושארית נאחז על ידי בנואמו הרבים, ופירוש מחרן
רבים. מנחן שום (שאן דער אונשטערבליכקייט) וקשאר: ושו לא יקר עד
(כז) ויה

עשוהה המזמחה הרבים ובשר קדש יעברו מעליך פי רעתהי אז
העלוי : (טו) זית רענן יפה פריהתאר קרא יהודה שגדך לקול
המולד רגשאה שורק גדלה הצית אש עליה ורעו דליותיו :
(יז) יהנה צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה בגלל רעת בית
ישראל ובית יהודה אשר עשו להם להקעסני להטיר לבער :
(יח) יהנה הודיעני ואדעה אז הראיהני מעלליהם : (יט) ואני
בכבש אלוף יובל לטבות ולא ידעתי כי עליי חשבו מהשבות
גשחיתה

ר ש י

אח' שמחים : (טז) לקול המולה • לשון שאון עם רב שיצא עליהם : ורעו
דליותיו • ורגנו זה ענפיו : (יח) וה' הודיעני • כך חמר הנביא הקב"ה
הודיעני את פורענותם : (יט) ואני כבש אלוף אשר יוכל לטבח : יוכל יוצא
לפי שחני מודיע הרעה הם חומרים להורגני כבש חלוק דול ויכודה בן קודים
פתרוהו כבש ופר חמר יוכל לטבח וחלוק כמו שגר חלפיד (דברים כ"ח) ואף
על פי שלח נחמר וחלוק יש לנו כיוצא בו שמש ירח עמד זבולה (חזקוק ג')
בסוס עגור כן חלפנף (ישעיה ל"ח) פתר כבש חלוק כבש גדול (עין בתלים
ג' א' צפרש"י) ויונתן מסייעו שחירג' בחימר צחיר : גשחיתה ען בלחמו גרמו
במח

מכלל יופי

ממולה : המולה • נכתב ב"ו עם הדגש ושרשו המל • ובמכלל שרשו מלל וענינו כמו מלה כמו כי
אין יפה בלשוננו קול המולה כקול מחנה ופירוש חניה הנעיר כמו ויכת אש בציון והדומים לו :
ורעו • פירוש ייסגרו כמו ירעך קדקד ורעו את ארץ אשר והוא פועל ונכח כחניני : דליותיו •
הגפרד דליה מן כוונות מובח • או יהיה הנפרד דלית ויסקל פעית וכן : גרמו דביותו • לבמסכה
ובדלית ובדקל בעל הבית מוריד ומחלק ופירוש • ענפיו מלשון כי דליתני שפירשו דומותני :
(יח) הודיעני • שלא לנכח : הראהני • לנכח כמו שמעו עמים כלם כי יבואו מאלים אשר
חמדתם וכן בפסוק זית רענן למעלה קרא ה' שמך לנכח ואחר כך הבית אש עליה כאלו אמר
עליך וכן דבים ופירוש להריק"ם בסיף שרש עליה [ונשרש עליה פירש הרי"קס הבית אש עליה
כלומר בעליה והוא כמו כאלה נוצלת עליה ל"ט] : (יט) בכבש אלוף • יונתן פירש ומענין
אלוף תימן שתרגס בחימר צחיר • או יהיה מענין שגר חלפיד ויחסר כאלוף כף הדמיון או י'
התוספות, וטעמו כבש פאלוף או כבש חלוף פירוש כבש ושור יוכל לטבח : ונשחיתה ען
בלחמו • פירוש בחרגמו נרמי סמא דמותא במיכליה, ואמר נשחיתה במקום נשימה כי התאמה
הזאת היתה הזחתה : בלחמו • בפרי : והרי"קס פירש במאכלו כי לחם כלל לכל מאכל ופירוש
הפך נשחית לחמו נען והען הוא הנקרא צערבי דפ"לא והוא סם המות ועליו נאמר ויורה ה' ען
והיה נס בחיך נס כדברי רבותינו ז"ל וכן תרגם יונתן נרמי סמא דמותא במיכליה :
גב (ב) גם נרמי • מבנין פועל מרובע וכן כל שרש נארץ נועם והקמן בעבור הזקף כי כלל
הזקף נשח כמו כונני חכם על יתר ואם אין שרש אחד נכנס אחד וענינו נתינת
השרש נארץ : גב) החיקם נארץ לטבח • בשו החיקו אותם מן העיר ואמר אלו השלום
קדשעים

ירמיה יא יב

בשחיתה עין בלחמו ונכרתנו מארץ חיים ושמו לא יזכר עוד :
 (כ) ויהיה צבאות שפט צדק בחן כליות ולב אראה נקמתך מהם
 כי אלקי גליתי את ריבי : (כא) לכן כה אמר יהוה על אנשי
 ענתות המבקשים את הנפש לאמר לא הנבא בשם יהוה ולא
 תמות בידיו : (כב) לכן כה אמר יהוה צבאות הנני פקד עליהם
 הפחיתים ימותו בחרב בגיהם ובנתיחת ימיהם ופרעב : (כג) ושארית
 לא תהיה להם כי אביא רעה אל אנשי ענתות
 שנת פקדתם :

יב (א) צדיק אמה יהוה כי אריב אליה אך משפטים אדבר אותך
 מדוע דרך רשעים צלחה שְׁלוּ כָל בְּגָדֶי בָּנָד : (ב) גִּטְעָתָם גַּם־
 שָׂרְשׁוּ יִלְכוּ גַם־עָשׂוּ פְּרִי קְרוֹב אֶתָּה בְּפִיָּהֶם וּרְחוֹק מִכְּלִיתֵיהֶם :
 (ג) וְאֶתָּה יְהוֹה יִדְעָתָנִי תִרְאֵנִי וּבְחַנְתָּ לִּבִּי אֶתָּה הִתִּיקָם כְּצֶאֱן
 לטבחה

ר ש י

במא דמותא במיכליה : (כ) אראה נקמתך מהם : את אנשי ענתות הים
 מוקלל : (כג) אל אנשי ענתות : כמו על אנשי ענתות :
יב (א) נדיק אתה ה' כי אריב אליך : כשחטווכח עמך ידעתי כי תנצח
 דברך אך חפץ אני לדבר משפטים אותך להודיעני דרךך : מדוע דרך
 רשעים נלחה : שנת גדולה לנצח נצח הרשע ותנליחו להסיר ביתך : דבר
 אחר על אנשי ענתות הים נועק וקורא תגר : שלו : לשון שלום : (ג) ואתה
 ה' ידעתי : גם על אנשי ענתות העומדים עלי עזרני כי אתה ידעתי : התיקם
 כצאן

ב א ו ר

(כ) וה' צבאות, אותך ה' צבאות, שפט צדק וכו', אבקש שתראני נקמתך מהם
 גליתי את ריבי, אין לי אס וקרוב לגלות להם את ריבי, כי הם בגדו בי ונקאו את כפשי,
 לכן אגלה אותם אליך : ודברה תורה כלשון בני אדם (רמ"ק) : ואפשר שהוא כמו גליתי
 משה גלל, כמו גל אל ה' ויפלטו, כלומר עליך אליך יהי וריני : (כא)
 לכן, לשון שנועה והנצחה, וכו' כן מלת לכן בפסוק שאחריו, ובתרגומי חביתים נקשר
 במכה והמסוכנ (קיוואלים) להמשך הענין : (כב) פקד, לשון עונש, כמו פוקד עון
 אבות על בנים : הבחורים וכו', גם בחורים מלומדי חרב ואנשי סיל ימותו בחרב, קל יחומר
 הוקנים והשישים : (כג) ושארית לא תהיה להם : לאנשי ענתות, והם לקוי יותר משאר
 ישראל, לפי שבגדו בקרונם ובן עירם : שנת פקדתם, שנת הסרבן שהיתה שנת תשע עשרה
 לנביא דנצר, שהסריב את הארץ, וגלו הנשאים האמיתים מן החרב ומן הרעב : ואמרו שבמימי

באנען, דאס ווין נאָהמען ניםמער מעהר געדאַכט ווערדע! (כ) אַכער דוא, עווס
גער צבאות! דוא גערעכטער ריכטער! דער דוא הערץ אונד בירען פרייטס, אַ
לאס מיר דינע ראכע איבער זיא זעהן; דען דור עמפֿעהלע איד מינע שטרייטזאָ
כע (כא) וואָרליך! זאָ שפּריכט דער הערר צבאות פֿאַן דען מעגנערן פֿאַן
ענחות — וויל זיא דיר נאך דעם לעבען טראַכטען, דיר דראַהען: „וויאָגעניכט,
זאָנסט שטירבסט דוא דורך אינזרע הענדע!“ (כב) דרום — זאָ שפּריכט דער
עוויגע צבאות — ווילל איד עס שוועהר אָן איהנען אהנדען. איהרע וינלונגע זאללען
דורכ'ס שווערט, איהרע קנאָבען אונד מערדען דען הונגערסמאָד שטערבען.
(כג) קיין איבערלייבזעל ווילל איד פֿאַן איהנען לאַססען, ווען אין איהרעם אַהג
רונגסיאָהר דאָן אינגליק איבער ענחות בעוואָהנער לאַזברעכען ווירד.

יב (א) צו גערעכט ביסט דוא, עוויגער! אַלס דאָס איד מיט דיר רעכטען זאלל.
טע; דאָך פֿערגענע מיר דיא פֿאַרשטעללונג: וואָרום וואָנדעלן דיא פֿערע-
לער איהרען וועג זאָ גליקליך? זאָ אונגעשטעהרט דיא טריילאָזען? (ב) וואָרום
האָסט דוא זיא איינגעפֿלאַנצט, איינגעוואַרצעלט, דאָס זיא זאָ געדייהען אונד
פֿריכטע טראַנען? נאָהע ביסט דוא יאָ נור איהרעם מונדע, איהרעם הערצען אַכער
פֿערן. (ג) מיך אַכער קעגנסט דוא, עוויגער! האָסט מיך דורכ־שויעט, אונד מיין
דיר ערגעבענעם הערץ געפֿרישט. — צעררייסע זיא דאָך וויל דאָן שלאַכטפֿיה,
בעשטיממע

ב א ו ר

ו'ל אף על פי שגזירה נזירה שלא תהיה שארית לאנשי ענחות, בכל זאת כשכחו האויבים את
בעיר ועשות תשובה, נתנטל הנזירה וכשאר מהם שארית מעט, וכן מצאנו נטות בכל שנו
גם כן יאה ועשרים ושמונה חלשי ענחות.

יב (א) ענין הקפידל בכלל הוא זה: מפסוק ה' עד ה' אלה הנביא על הכללת הרשעים
ורעת הנדקיס. פסוק ה' ו', תשיבת הקנ"ה לנביא על דרך משל, שלא נאה לו
להרהר אחר מדותיו ולחקור אחר עמקי עבותיו. מפסוק ז' עד י' דיכר הנביא בשם ה' הכרות
אעתידות לבוא על ישראל מרוב חטאתם, וכי נברתם לו כר כניבול. מפסוק י' עד סוף
הקאפיטל היא נבואה על העמים שכני ישראל, פירענותם וסבותם. ועתה נבאר כל פסוק
צפני עמנו. כי ארוב, מאשר ארוב, כלומר אם ארוב חליך מילא ידע כי אתה הוא הנדקיס
אך משפטים אדבר אוהך, כאדם הנטא ונתן בטעות הכדוני ורובה לדעת גם טענות
החייב, הנס שורע היטב בקת הזכאי, למען הנין טעית מתנודו, כן אחפך שתודיעני
דרך למען אדע שגגתי. מדוע דרך רשעים צלחה, שנתת גדולה לנכבד ונכרות כלליהו
להחריב ביתך. דבר אחר על אנשי ענחות היה נעק קורא חגור (הש"י). ולפי הענין נראה
פירוש האחרון עיקר שלושן שליו, ושרשו שלהי (ב) נטעחם וכו', מחובר אל
השאלה, מדוע נטעחם עד שגזרו וילכו (למעלה) ויעשו פרי? שרשו, אמר הרד"ק שהוא
מננין פעל הכבד על דרך מרובע (ר"ל מננין פעל ההולך על דרך מרובע כמו נסיע'
וכפילים) וכן כל שרש בארץ נעם. ולפי דברי יאה פועל עומד. אמנם לפי
מהדקיס האחרים (ראב"ח מאמר שני) לא נמצא בנן מרובע כי אם בנתי ע' וכפילים,
ופה הוא בננין פעל בתשלים הדגש לפני אות הגרון, ועכינו כמו נכרשו, וכן כל שרש בארץ
וכו' (ג) ואחרי ה' ידעתי ותרמתי ובחנתי לבי שהוא אהך, כלומר כאמן אתך
ולא כננס הרחוק ממך, אם כן למה הם בטיבו ואני ברע? החקים, פירש רש"י ורד"ק כמו
מד הקיטו אותם מן העיר, החקים ממקום רבננס למעטם כנאן גמנתה. ויתכן שהוא לאון
במיקה

תרגום אשכנזי

בעשטיממע איהרען ווירגעטאג • (ד) וויא לאנגע נאך זאלל דאן לאנד פערעדעט, פערדארט דעם פערלדעם קרייטער זיין? זאלל דער באוהייט זייער איינוואהנער וויללען, וועלכע שפרעכען, ער ויהט אונזרע צוקונפט ניכט, אללעס פיהע אונד געפליגעל אומקאממען? — — — (ה) ויהע! דוא העלטסט עם מיט פויסגענג גערן ניכט אויס, אונד וויללסט מיט ראססע אין דיא וועטטע לויפען! פערמאגסט ניכטס אים פרידליכען רוהיגען לאנדע, אונד וויללסט עם מיט דעם כרויענדען ירדן אויפנעהמען? (ו) וויססע! דיינע ברידער, דיינע גאנצע פאמיליע, אויך דיוע זינד דיר אונטרייא, אויך דיוע פרעדיגען אויפדוהר ווידער דין; טרוע איהנען ניכט

ב א ו ר

נתיקה ונתיקה, כמונכתקה את מוסרתימו, כאשר ינתקו, ור' לנתח הרשעים השלויס והשחכים האלה לנתחים כנאן לטבחא * והקדישם, והזמינס ליום הריגה, ליום שיהיה בו הרג רב, ולא יכלו ממנו, למען ידעו כלם כי רשעתם גרמה להם, אבל עתה ישמחו בהשלתם • (ד) ער מתי וכו', המשך הפסוק כן הוא: עד מתי תאכל (תסרב) הארץ ויינש כל עשב השדה יספתה בהמות ועוף מרעת יושביה, יען כי אמרו לא יראה (אלהים) את אחריטנו ולא ישגיט בנו, כלומר עד מתי יהיה לנו למוקש השלויס החטאים האלה, האומרים לא יראה יה' ולא יבין באחרית האדם אם טוב אם רע, שנעבדום תסרב הארץ ויינש וכו' וירע גם לעובדים? כל השדה, זה על דרך הפלגה, וכן ספתה וכו' (רד"ק) • ספתה • ענין בליין, כמו האף תספה זריק' ורש' פירש פונד' יא בלעז', (כל פניר, ענרע), וענינו אחת • עד כה שאלת הכניא • (ה) כי אח רגלים, פירש רד"ק בשם אביו כל זה הפסוק הוא תשובה לשאלת הנביא, שלא יכרהר אחר מדותיו של הקב"ה • אמר: על מה ששאלתני אני משיבך זה המשל: הנה ראיתיך רץ עם רגלים כמותך והלאה, ולא היה בך יכולת להשיגם, ואיך התחרה, תתערב עם הסוסים לרוץ עמהם • והנמשל הוא, הנה אתה בין בני אדם במותך ואיך יודע רעתם וסודם, שהרי אמרו להאכילך סם המות ולא הרגשת ולא ידעת לולא הודעתך, ואיך תרצה לדעת סודי ודעתי בהנהגת העולם, בהשלת הרשעים ורעת הכזירים בעולם הזה! לכן שים ירך למו פיד ואל תהרהר אחרי • ובארץ שלום אתה בוטח, אשה חשבת עצמך שם בטח • ויש מפרשים אתה בוטח, אתה מבקש בטחון (דוא ווכסט ויכערע דייט) • פירש לא היית בטח בין אנשי ענתות, שהיו קרובין ובני עירך, וראוי להיות לך שם ארץ שלום להיות בוטח בהם שיכילוך מיד המבקשים את נפשך, ואתה לא יכלת לעשות זה, כי הם מערימים עליך להמיתך, ואיך העששה בגאון הירדן • במקום שמתגאין גלי הירדן? והוא משל על שרי יהודה וירושלים, ולפי שהוא הכהן שנתן ארץ ישראל (כי הפרת הוא בגבול ארץ ישראל) • לכן קרא הכתוב לשרים האלה גאון הירדן • ובמשל הזה רמז האל ב"ה לנביא עוד מוסר ולמד, לבל יירא לדבר בשליחותו לשרי יהודה וירושלים, ולא ירך לבנו ממעשה אנשי ענתות הנעירים ממנם (מדברי הרד"ק) • התחרה, תתערב, (וועטטאייפערן) • והמלה הזאת זרה בדקדוק, כי הוא מבנין התפעל מבנין ל"ה, והיה ראוי התחרה, או התחרה בתסרון ה"א • ואין לאמר שגרסו חחר, עם ה"א טספית, והוא: • מבנין פערל, (ומלת התחרה בפסוק אל תחחר במרעים היא עתיד הקל), דאס כן פיה ראוי להנקד • בקמן הר' ולא בסגול, כדיט לפני ה"א טספת • (ו) בי גם וכו' • הפסוק הזה הוא יתר ביאור לפסוק שלפניו, ואמר גם אחיך ובית אחיך אשר בטחת בהם נגדו בך ובקשו את נפשך • מלא, קנן אנשים (רש"י ורד"ק), כלומר התקבצו אחריך להכחילך ולהפחידך אם תתנא להם • אל תאמן בהם אם יקרבוך נסלקקית שפתם, כי דעתם כדי שתקרב אלם ותנא לביתם לאכול ולשקות, למען יאכילוך סם המות • (ו) עובתי

למבחה והקדשם ליום הרגה : (ד) עד-מתי האבל הארץ ועשב
כל-השדה ייבש מרעת ישיביבה ספחה בהמות ועוף פי אמרו
לא יראה את-אחריתנו : (ה) פי את-רגלים ירצתה וילאוך ואיך
תתחרה את הסוסים ובארץ שלום אתה בוטח ואיך תעשה בגאון
הירדן : (ו) פי גם-אחיה ובית-אחיה גם המה בגרו כך גם-המה

קראו

ר ש י

כצאן למבחה • נחקם מן החיים נמות , דישטאקאלו"ש בלע"ז : (ד) ר"ל
דעטאשע לעם , Detache les. בל"א זונדרע זיח אב) כמו עד התיקנו
אותם מן העיר (יחושע ח') : והקדושם הזמינם : (ד) עד מתי האבל
הארץ ועשב כל השדה ייבש • ער כאן דברי הנביא • תחבל תחרב • ורוח
הקדש משיבתו מרעת יושבי בה ספת' בהמה ועוף ספתה פינר"א בלע"ז ,
Finira. (בל"א ונדר ענדיגן) כי אמרו ויושבי הארץ הזאת : לא יראה את אחריתנו
איך גלוי לפניו מה יסוף בסופינו : (ה) כי את רגלים רנתה וילאוך • קרוביך
הכבנים כמותך ואנשי עירך באים להורגך : ואיך תתחרה את הסוסים • לרוץ
עם הסוסים כלומר ומה קרוביך הכבנים באים להרגך כל שכן שיקומו להרגך
שרי יהודה וזהו קצפו עליהם וזו היא הנלחת האויב וכן תרגם יונתן דה תיובתא
וגו' כבעמוד ומדרש רבותינו אם על שבר שלש פסיעות שרץ נבוכד נגר לכבודי
זימי מרודך בללדן אתה תמה שהרבתי גדולתו כל כך מה תתמה עוד כשתראה
שילום שבר שאלם לנדיקים שרצו לפני כסוסים : את רגלים עם רגלים פיוחוי"ש
בלע"ז : (בכ"י רש"י פייטון , שהוא פיעטון Piéton בל"א פוס קנעכט)
תתחרה • אחטיר"ש בלע"ז : (הוא אחטעיר"ש , Hateras ווירסט
איינען וכן לועז הרב בתילים ל"ז ח') ובארץ שלום אשר אתה בוטח • שם הללך :
ואיך תעשה בגאון • שרי יהודה וגאון סירדן משל הוא לפי שהוא מקום אריות
וגמרים וכן לימדנו יונתן בהרבם מקומות זכאן תירגם ואבדן את מרמי לקבל
חיות ברא די ברום יריגא והנה בארים יעלה מגאון סירדן (לקמן ט') תירגם
יונתן בשני מקומות באריא דסליק מרום ירגא : (ו) קראו אחריך מלא •

קבוצת

מבלל ופוי

הרשעים התיקם מן החיים נמות : והקדושם • ענין הזמנה : (ד) ספחה •
ענין בליץ כמו האף תספה בדיק עם השע אצחיה פועל יוכא חז פועל עומד : (ה) רגלים •
כלומר זהו הולכי ברגלים : תתחרה • ענין הדמיות והתערבותה בן ארבע : בוטח •
כלומר בארץ גלים עליה לך לנשות בהסוהם אנשי ענתים ואתה בשבנה עמהם ומפתח מהם
כמי עזר על אדם ענתים האבקאים את נשך : ואיך תעשה בגאון סירדן • כלומר כשאלחך
אל ירישלים וכן אמר כי גם אחריך ובית אבך גם המה בגרו כך וגו' : (ו) מלא • ענין קבץ
כלומר לאסף ולקבץ אחריך וכן מלא רועים שיתקבצו אחרי הארים • ורבינו של"ל פירש שהוא

מן

ירמיה יב

קראו אחריה מלא אל תאמן בם כי ידברו אליה טובות : (ו) עזבתי
את ביתי נשייתי את נחלתי נתתי את ידידות גפשי בכף איבית :
(ח) היתרחלי נחלתי בארצה ביער נהגה עלי בקולה ער-פן
שנאתיה : (ט) העיט צבוע נחלתי לי העיט סביב עליה לכו אספו
כל חית השדה החיו לאכלה : (י) רעים רבים שחתו כרמי בססו
את חלקתי נתנו את חלקת חמדתי למדבר שממה : (יא) שממה
לשממה אכלה עלי שממה הט' בצרי נשממה פלדהארץ בי אין איש
שם על-לב : (יב) ער-כל-שפים במדבר באו שרדים פי הרב
להזה אכלה מקצה ארץ ועד-קצה הארץ אין שלום לכל-בשר :
(יג) זרעו

ר ש י

קבוצת אנשי : (ז) ידידות גפשי • עם סגולתי : (ח) נחש עלי בקולה •
עלטה לפני לעקת חמסים : (ט) העיט צבוע • הט' ח תמוסל לנך הוא
פתח הכי עוף צבוע מגולל בדם שאר העופות נאספי' עליו : העיט סביב
עליה • שחז עוף שמים הט' או דחילנות הגדולי' הקלים אשר סביבים • ד"ח
העיט צבוע עוף אחד שהוא צבוע וכל העופות נאספי' עליו לחוכלו שזנאים
אותו : החיו : צואו : (י) רועים רבים • רחשי גייסות של חיל צבוכד נזר
כמו שנחמר למעלה חלים יצאו רועים ועדרים (לעיל ו') : צוססו • לשון
מרמס וכן וסיו כגזירים צוסים צטיט חולות (זכריה י') : חלקתי • קנפני' ח'
צלע' : Campagne, (צל' ח פעלד, הקער, וכן ציסעי' מ'ג' וצפסחים ח' צ') :
(יא) חבלה

מכלל יופי

מן המלות שאפרשים אותם בהפכם כלומר קשר בכל דבר כמו שאמרנו לסומא סגיו כהור : (ו)
ידידות גפשי • חלבת גפשי : העיט • הט' ח בשניהם פתוחה היא לתמיכה ואמרנו כי העוף
הדורס הוא הנקרא עיט ופירושו להרו' קס בשלש ונקרא צבוע לפי שיש לו גוונים הרבה כחיו הוא
צבוע ואמרנו כי הוא עוף אחד שהוא צבוע וכל העופות נאספים עליו לחוכלו שזנאים אותו •
ויש מפרשים עוף צבוע מגולל בדם שאר עופות נאספים אליו • [ובשרש עיט פירש הר"קס
העיט צבוע מדס חללים יהיה סביב על נחלתי שנחמתי לי ואחר שצבע העיט יבא חית השדה
לאכול כמו שאמר לכו אספו כל חית השדה החיו לאכלה אמר לעופות אשר שזנעו חתם לכו
אספו כל חית השדה צבוע כי כן המנהג שהעופות יבאו על החללים תחלה והחיות רואות העוף
צבוע ו תורו מקום החללים • ואפשר שיהיה העיט רמו לצבוכד נזר והחיות משל לשאר החיות
שינאו עמו במית' להחריב את יחשלים ל"ג] : (ט) החיו • שרשי אתה ורח"ח תחורת
האל"ף באתי אקצה יין ובא בהראות ע"ן הפעל ינקדו ככר' יהיה משפטה בשא כמו בעי' חלל
שנא ככר' מפני שיהא אף הגרן ועניני כמו צואו : (י) רעים רבים • הט' חללים כי המלך
פשו הרעה לנאן וכן ת"י מלכין סגיון קטלו עמי : בססו • ענין הרמיס והגיוול : (יא) שממה

ניכט, ווען זיא אויך פריינדליך מיט דיר שפרעכען. — (ז) אַך! פֿערלאַסען מוס
 איך מיין הויז, פֿערצייכט אויף מיין ערבטהייל טהון; מוס, וואָס מיר אַם ליבסטען
 איזט, דעם פֿיינדע פֿרייז געבען! (ח) דעם לעווע אים וואָלדע גלייכט מיין אייגענ-
 טהום; וויגע געוואַלטטהעטיגקייט שרייעט צו מיר הערויף; דאָרום האָסטע איך
 עס. (ט) איזט דען אין מינעם ערבטהייל איין פֿאַם בלוטע טריפֿענדער, איין
 אומהער פֿלאַטטערנדער רויבפֿאַגעל? געהעט הין! פֿערואַממעלט אַללע טהירע
 דעם פֿעלדעס, לאָסט זיא קאַממען, דיא ערווירגטען צו פֿערצעהרען! (י) פֿילע
 הירטען האָבען מינען וויינבערג פֿערדאָרבען, מיין אייגענטהום צערטרעטען, אונד
 מיין געליבטעם ערבטהייל אין איינע איינעדע פֿערוואַנדעלט; (יא) האָבען עס
 גענצליך צו גרונדע געריכטעט — אַך! דיא צערשטעהרונג יאָממערט מיר! —
 פֿערעדעט איזט דאָ לאַנד, ווייל נימאָנד אין זיך קעהרט. (יב) איבער אַללע
 בערגע דער וויסטע קאַממען רייבער הער; שווערט דעם העררן וויטהעט פֿאַן איי-
 געם ענדע דער ערדע צום אַנדערן; קיין לעכענדעס וועזען גענייסט דעם פֿרידענס-
 (יג) זיא

ב א ו ר

(ז) עובתי את ביתי, אמר האל ב"ה כאלם הנוהם על אבדתי, מפני עונות בית ישראל
 הוכרחתי לעזוב את ביתי, זה בית המקדש, ולנטוש את נחלתי, זה ישראל, כמו יעקב חבל
 נחלתי. (ח) היתה לי נחלתי וכו', מוסר על הפסוק אלפניו, עונתי ונטשתי את נחלתי,
 כאלם העוזב את ריער ונס מפני הארץ האלונה. נחנה עלי בקולה, עלתה לפני בעקת
 העשוקים מפני חוסיהם (רש"י ורד"ק), לכן שנאתיה ועזבתיה. (ט) העיט צבוע
 וכו', שניהם הם"א נפתח לשאלה (ולא בחטף, כדינו לפני חות גלויות). והנה הפסוק
 הזה הוא קשי הכנה. ופירש רד"ק בשם אביו: העיט צבוע נדס חללים יהיה סביב על נחלתי
 לי, שנחלתי לי, ואחר שצבע העיט (מפני החללים) יביאו כל חיות השדה לאכול הנוטר,
 כמו שאמר: לכו אספו וכו', כי כן מנהג העופות יבואו על החללים תחלה, כי הם יראו
 אותם בעיפפם, והחיות האחרות את העופות צבועים מדם החללים ויתירו ממקומם. והחיות
 הן משל על האומות שצאו עם נבוכדנצר להחרב ירושלים, כאלו עשו (ישראל בעצמם) חות
 והריו להם נס שיבואו, וראו משל העיט הצבוע אשר הוא סימן לחיות, והוא דבר הנבואה.
 עכ"ל הרד"ק. ולפי דבריו נכפלה מלת העיט לתקף הדבור. ורש"י פירש שמלת העיט
 השניה תורה על כל שאר העופות הטורפות, כלומר העיט צבוע נדס נחלתי לי, שהעיט,
 הם שאר העופות, סביב לה? ואפשר לאמר, שמסר'ב' השמוש במלת נחלתי, ופירושו:
 העיט צבוע נחלתי שנחלתי לי? העיט סביב לה? וכפל הענין לחוק הדבור, כלומר שרבו
 בהם חללים כאלו עוף העירף בתוכה. לכו אספו וכו', לאכול פגרי החללים כנ"ל.
 (י) רעים רבים, הם מלכי גוים שצאו עם נבוכדנצר, והמלך כמו הרועה לאחז. והפסוק
 הזה הוא פתרון לפסוק אלפניו. ברמי, ישראל, כמו כי כרסה' נחלות וכו'. בססו,
 דמסו. (יא) שמה, במפיק ה"א, שם אותה, ועשו אותה לשמה גדולה. ואמר לאן
 יסוד על נבוכדנצר, לפי שהוא הראש לרועים רבים הנזכר מלפניו. אבלה עלי שמה,
 נחלתי השמה והחרבה אבלה עלי, כלומר פיר לי. נשמה וכו', כל הארץ שוממה, יפן
 כי אין חיים שם על לב דברי תוכחתי עלי ידו הנביאים. (יב) על כל שפיים, על הרים
 והנגיעות במדבר ומהר ויחיו השורדים לבוא לאחז. מקצה וכו', גם בשאר מקומות חוץ
 לארץ ישראל, כי כולם פשט יהיה נבוכדנצר, וחרבו היא לה', כלומר מנחת האם, כנאמר
 מרע זרעך. והנביא התנבא על כל חרובה טרם בואה לה הפורענות, כמו שכתוב בספר הזה,
 וזה אין שלום לכל בשר. (יג) ורעו וכו', פירשו הרד"ק על הנביאים, שזעזעו ולא
 קצרו

תרנום אישכני

(יג) ויא האבען ווייטצען אויסגעוועט אונד דארנען איינגעדרעס; נח קרענקס
זיא איהרע פֿערגעכליכע מיהע. — א שעהמט אייך איירעס ערטראגעס! — וָא
אויס רעס עוויגען צאָרן ענטבראָנט.

(יד) וָא שפּריכט דער עוויגע פֿאָן אַללען וויינען בעזען נאָכבאָרען, וועלכע האָנר
פֿאָן דאָן ערבט הייל געלעגט האָבען, וועלכעס ער וויינעס פֿאַלק ישראל צו געטהיילט
האַט: אייך ווערדע ויא אויס איהרעס לאַנדע יאָגען; צופֿאָר אַבער ווערדע אייך
יהודה אויס איהרער מיטטע בעפֿרייען. (טו) נאָכדעם אייך ויא אויסגעשטאַסען
האַבען ווערדע, ווילל אייך מייך איהרעל ווידער ערבאָרמען, אונד ויא צו איהרען
בעייט צוגען, אין איהרעס פֿאַטערלאַנדע, צוריק פֿיהרען. (טז) ווען ויא נון דיא
וויינע מיינעס פֿאַלקס לערנען ווערדען, בייא מיינעס נאָהמען, וָא וואָהר דער
עוויגע לעכט! צו שוועהרען, וָא וויא ויא פֿאַרהיין מייין פֿאַלק ביים בעל צו שוועה
רען געלעהרט האָבען: דאָן ווערדן ויא זיך אונטער מיינעס פֿאַלק אַנביינען קעננען.
(יז) געהאָרבען ויא אַבער ניכט, וָא שטאַסע אייך ריועס פֿאַלק אַיף איממער
אויס: וָא שפּריכט דער עוויגע.

(א) פֿאַלגענדעס שפּראַך דער עוויגע צו ליר: געהע! קיינע דיר איינען ליר
נענען גירמעל, אונד לעגע איהן אום ריינע לענדען; נור דירפֿסט דוא איהן
ניצט.

ב א ו ר

קָצרו, פֿלומד לא קבלו ישראל תוספתם. ובשם אביו הביא פירוש יותר נכון, והוא: זרעו
זרעל חטים, והוא משל על הכסף הרב שאלו למלכי מדינות זכורו לעזרתם מפני מלך בבל,
ובטחו על מעצנת קנה רכון, והו' וקוים קצרו. נחלו, הכטערו על רוב הממון שנתנו ללח
תועבת. ובשו, הוא כיווי, יא לכס ליכוס מתנאותיכם, שהם אף קינים, מה בא לכם
מחרון אף ה'. (יד) על כל שכנו וכו', על כל שכניו הרעים הנזעפים בנחלתו אשר הנחיל
את עמו ישראל אמר ה': הכני נותנס וכו'. ודרך המקרא לדבר כן. ומי הם שכניו הרעים?
שכנים עמון ומואב ואדום וכו' וכידן שהיו שכנים לארץ ישראל ומזיקין לה. ואח בית יהודה,
גם איתם גלו מתחלה חתום מתוכם, חגל מהם בשוכי את שבות עמי. (טז) אשוב
זרמתיים, כשם שכתב ירמיה על גלותם בנחגם כן על אום, כמו שכתב במקום אחר וכתבתי
את שבות מואב, ואמר ואחר כך אשיב את שבות בני עמון. ואמר כשישבו ישראל מגלות בבל
ישוטגם הם. (טז) אם למד וכו', אם לא ילכו בנעל רק בה' בה', הרי בטלו העבודה
זרה והם גירי בלדק, אף אם לא קבלו עליהם כל דת ישראל, ונבנו בחור עמי, אז יהיה
להם כבוד בניהם, כלומר עמידה וקום. (יז) נחשו אבר, יהיו נגדאים לעולם, ולא ישובו
צוד לאום, ומה שחומר בנבואת בני עמון ואחר כך אשיב את שבות בני עמון, היינו איתם
שלמדו דרכי ישראל, או עדיין לא שבו, כדבריר' יהושע במחלוקתו של ר' גמליאל, במסכת
ברכות.

(א) בה וכו', הקאמיטל ככללו הוא כנראה על האחת נאון תפארת יהודה וישראל,
ועל הגות העמידה הם על ידי מלך בבל. מפסוק ח' עד י"ב באה הנביאה הזאת במשל
האזר; מפסוק י"ב עד ט"ו במשל אחר, והוא ככל היין. אן ט"ו עד סוף הקפיטל יביר הנביא
החסד והנרות והנזון איהו לישראל ולמלכו עדי מלך בבל, ויעוררם תחלה למור וסובה
טרם יספיק עליהם חרון אפו. ולפי זה נראה נב אה זאת בימי יהויכין מלך יהודה,
(עין בחור פסוק י"ז) — אזור פשתים, משל על תפארת יהודה וישראל, לפי שאפסתיש

(יג) זרעו חטים וקוצים קצרו נחלו לא יועלו ובשו מחבואתיכם
 מחרון אף יהודה : (יד) כה אמר יהוה על כל שכני הרעים
 הנגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל הנני נהשם
 מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מחוכם : (טו) והיה אחרי
 נתישי אותם אשוב ורחמתי ושיבתים איש לנחלתו ואיש לארצו :
 (טז) והיה אם למד ילמדו את דרכי עמי להשבע בשמי חיי
 יהוה באשר למדו את עמי להשבע בפעל וגבנו בתוך עמי :
 (יז) ואם לא ישמעו ונתשתי את רגלי דהווא נהוש ואפר
 נאם יהוה :

יג (א) כה אמר יהוה אלי הלוך וקניתי לך אזור פשתים
 ושמתי

ר ש י

(יא) חבלה עלי לפני : (יג) זרעו חטים וקוצים קצרו * התפללו ולא נתקבלה
 תפלתם למה לפי שלא נרו להם ניר חסובה ומעשים טובים לכך זרעו א קוצים ספר
 שנקוד בו זרעו בחירי ק"הז"ן שיבוש הוא : נהלו לשון חולי נהלו במחלוצם ונעקתם
 לפני ולא יועילו : מתבואותיכם * מועשיכם : (יד) שכיני הרעיו * מנרים עמון
 ומוחצור וצידון שהיו שכיני ארץ ישראל ומחזיקין אותם : (טז) אשיב ורחמתי *
 כולן לקו סמוך לחורבן בית וכול' נאמר ושכתי את שנות בספר זה : (טז) אם
 למד ילמדו * אם יתגירו : וגבנו לשון בניין :

יג (א) אזור פורניק"ט בלע"ז : (ב) בלשון אשכנז גורט , עיין ש"ב ו"ד
 ובמים לא תניאסו * לבסוף בשיחא מלא זיעה כדי שימחר לירקב :
 (ז) לא

מכלל יופי

שמה * נבוכדנצר ואע"פ שלא זכרו הרי זכר רועים רבים והוא היה בראש והוא שם החלקה
 לשממה : שםמה * תאר והמ"ס בנר"י : (יב) שפים * הם המקומות הנבזים כמו הרים
 וגבעות : במדבר * מקום מרעה בהמת בקרא כן : אכלה * כמו אוכלת כי יאמר בזה ובזה
 כמו אם אוכלה אכל ברוב יאמר על משקל פועלת והאכילה היא ההריגה כמו וסרני תאכל בשר
 כזה וזה תאכל החרב : (יג) [זרעו חטים * הוא משל לתוכחות הנביאים שזרעו בישראל
 מדות הטובות והזכירו אותם ללכת בתורת ה' ולא הועיל להם כי לא נמחו כי אם קוצים
 מעשים רעים שדומין לקוצים ונחלו הנביאים על זה כי לא הועילו מעשיהם והיה להם נשת
 מתבואותיהם שהיו מיללים שיהיו חטים והיו קוצים * והרי"קס פירש שהוא משל על הממון הרב
 שהיו שולחים למלבי מפרים שיבאו לעזרתם אבל היה בטחונם על משענת קנה רנון זהו וקוצים
 קצרו ונחלו מרוב ממון שנתנו ולא היה להם צד שום תועלת ופירש בזה מתבואותיכם כו' כלומר
 יא לכם ליבוש מתבואותיכם שהם קוצים * ל"ט : נחלו * החי"ת בשוא לבדו : (יד) הנגעים

וַיִּשְׁמְעוּהוּ עַל מַתְנִיף וּבְמִים לֹא הִבִּיאוּהוּ : (ב) וַאֲקַנְחָה אֶת־הָאָזוּר
בְּדַבַּר יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ עַל־מַתְנִי : (ג) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי שְׁנִית
לְאָמֹר : (ד) קַח אֶת־הָאָזוּר אֲשֶׁר קָנִיתָ אֲשֶׁר עַל־מַתְנִיף וְקוּם לֶךְ
פְּרָחָה וּטְמַנְהוּ שָׁם בְּנִקְיָה הַפֶּלַע : (ה) וְאֵלֶיךָ וַאֲמַנְהוּ בַּפֶּרֶת
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אוֹתִי : (ו) וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים רַבִּים וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלַי קוּם לֶךְ פְּרָחָה וְקַח מִשָּׁם אֶת־הָאָזוּר אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְטַמְנוֹ־שָׁם :
(ז) וְאֵלֶיךָ פְּרָחָה וַאֲחַפֹּר וַאֲקַח אֶת־הָאָזוּר מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
טְמַנְתִּיו שָׁמָּה וְהִנֵּה נִשְׁחָה הָאָזוּר לֹא יִצְלַח לְכָל : (ח) וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : (ט) כֹּה אָמַר יְהוָה כִּכָּה אֲשַׁחֲיֹת אֶת־גִּאֹן
יְהוּדָה וְאֶת־גִּאֹן יְרוּשָׁלַם הָרַב : (י) הָעַם הַזֶּה הִרְעוּ הַמַּאֲנִים ו
לִשְׁמוֹעַ אֶת־דִּבְרֵי הַהִלְכִים בְּשִׁרְרוֹת לִבָּם וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אַחֲרִים לַעֲבֹדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם וַיְהִי כֹאזוּר הַזֶּה אֲשֶׁר לֹא־יִצְלַח
לְכָל : (יא) כִּי כַאֲשֶׁר יִדְבֹק הָאָזוּר אֶל־מַתְנִי אִישׁ בֶּן הַדְּבֻקָּה אֵלַי
אֶת־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־בֵּית יְהוּדָה נֹאֵם יְהוָה לְהַיּוֹת לִי
לְעַם וּלְשָׁם וּלְהַלְלָהּ וּלְהַפְאֵרָתָהּ וּלֹא שָׁמְעוּ : (יב) וַאֲמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
אֶת־הַדְּבַר הַזֶּה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּל נֶכֶל יִכְלֹא־יִי

ואמר

५०५

(ז) לא יצלה לפל • אינו ראוי לכלום : (י) ויהי כחזור הזה • גאונם יהיה
כחזור הזה הנרקב : (יב) נבל • בלי חרם הוא ועשוי להכנים בו יין :
(יד) ונפגעים

מכלל יופי

פירוש להרע יכון כי רינגע זכס לטוגע באים הזה כתרנומו לינוק וכן לטוגעים ת"י למנוקין
(טז) אח דרכי • הר"ל"ח ועמדת נגעים יהישרת עליו לית נעים :
יג (ד) בנקיקה רכיל • טיטו חור הסלע או שנו : (ז) לא יכלח לכל • לשום דבר כח
כל מלאכה לא תעשו כל חלבוכל דם שום חלב ואוס דם : (י) המאנים • תאר מיקים
טורגים ינא במהל העבר כי האחד ממנו מאן וא"ל המאנים כשוא ופתם לפי שהאחד ממנו מא
צ"ר לפיך הקיץ באי כמון חרש חרשים : (יב) כל ככל • פירוש כאד העור או כד היונה
טי כן כתוב וסדרה כסדר כל יצרים יהוא בשנקודת י"ס במס נקודות : (יד) ונפצתים
ענינו פורעם השבר והרצוצה : (טז) כבוד • כלום שתכבדוהו בתהלתכם ובהתודותכם
עומותיכם לפניו : בטורם ימשיך • ימשיך עליכם השמש כלומר שילמה לכם היום לילה מלוח
המזרח

ניכט אינס וואססער קאממען לאססען. (ב) איך קויפטע, נאך דעם בעפעהלע
 גאטטעס, איינען גירטעל, אונד לענטע איהן מיר אן. (ג) דארויף ערהילט איך
 איינען צווייטען געטטליכען בעפעהל, וויאפאלגט: (ד) נים דען גירטעל, דען רוא
 געקויפט אונד אן האסט, מאכע דיר אויף, געהע אן דען אייפראט, אונד פער
 שטעקקע איהן אין איינער פֿעלזענריטצע. (ה) איך גינג, פֿערשטעקקטע איהן אס
 אייפראט, וויא מיר דער עוויגע בעפֿעהלען האטטע. (ו) נאך לאנגער צייט שפראך
 דער עוויגע צו מיר: אויף! געהע אן דען אייפראט, אונד האלע דען גירטעל ווי
 דער, דען רוא אויף מיינען בעפעהל דאזעלכסט פֿערשטעקקט האסט. (ז) איך
 גינג צום אייפראט, גרוב דיא שטעללע אויף, נאָהם דען דאזעלכסט פֿערשטעקק
 טען גירטעל ווידער, אונד זיהע דא! ער וואר פֿערדאָרבען אונד צו נישטס צוגע
 ברויכען. (ח) הירוויף ערגינג דאן ווארט גאטטעס אן מיר: (ט) זאָ שפריכט
 דער עוויגע: אויף עבען דיוע אַרט ווילל איך דיא שטאלצע מאכט יהודה'ס אונד
 יהושלים'ס פֿערדערבען. (י) דיועס בעזע פֿאלק, דאן מיר דען געהאָרואס פֿערוויי
 גערט, זיינעס הערצענס דינקעל נור פֿאלגט, נאך פֿרעמדען געטטערן וואַנדעלט,
 זיא אנבעטטעט, אונד זיך פֿאַר איהנען נידערווירפֿט, זאָלל דיועס גירטעל גלויך
 ווערדען, דער צו נישטס צו געברויכען זיוט. (יא) דען, פֿוהר דער עוויגע
 פֿאַרט, וויאדער גירטעל פֿעסט אויסדיא לענדען ליגט, זאָ האטטע איך גאנץ ישרא
 אונד יהודה פֿעסט מיט מיר פֿערבונדען, דאָס עס מיין פֿאלק זיין, צו מיינעם רוהם,
 צו מיינער עהרע אונד העררליכקייט; אָבער זיא געהאָרבען מיר נישט. (יב) זאָגע
 איהנען אויך דיועס שפריכוואָרט: זאָ שפראך דער עוויגע, גאָטט ישראל'ס: אַלע
 לע

ב א ו ר

פֿעצו נגדים היותר יקרים וחשובים בארץ קדם, כמו המשי שלנו, ופתרון המשל מבארובא
 בפסוקים שלאחריו. וכתב הר"ק: "ענין האזור אפשר שיהי ממש, ועשה כן ירמיה מה
 שכתב האל. והחכם הגדול, מורה נדק רמז'ס כתב, כי בחלוס של כנזואה היה כל המעשה
 הזה. " ובמים לא חביאהו, לכנסו כשיהיה מלא זיעה, כדי שימהר לרקוב (רש"י).
 ור"ק מפקפק על טעם זה, דאס כן היה לזמור: ובמים לא חבבסוהו, ואמר: אינני יודע
 טעם ובמים וכו'. אך לפי משפט הלשון אין כאן פקפוק כלל, כי כן מנאנו במקרא על רחיצה
 וכבוס לשון ביאה והעברה במים. (ד) פרתה, לפי שנהר פרת הוא גבול ארץ ישראל;
 ואמר, כשיכאז מארץ ישראל לגבול ישחם גאונס. (ז) לא יצלח לבל, אינו ראוי לשום
 דבר, ופירוש לבל, למאומה, כי כן דרך לשון עברית, כשיכאז מלת השלילה אין או לאו
 עסבל, פירוש: אין מאומה, אין כל, (גאָרניכטס), כמוכל מלאכה לא תעשו, כל
 חלב וכל דם לא תאכלו, שפירושם, אין מאומה ממלאכה, אין מאומה מסלב ודם. (י)
 המאנים, איננו זיכויי מבני פֿער, מלשון אס **כאן ימאן** וכו', דא"כ היה ראוי
 לכתוב, **המאנים**; אך הוא תאר, והיחיד **כאן**, ורבים **מאנים**.
 והי כאזור, ולא אמר יהי? לפי שמוסב על גאון יהודה וכו'.
 והי גאונס כאזור הזה הנרקב. (יא) כי באשר וכו'. מוסיף הכניא לבאר פתרון המשל
 מכל נד, למה אמר האל לקחת אזור ולא בגד אחר הנרקב באדמה? לפי שרמז בזה עוד
 כונה אחרת, והוא, כאשר ידבוק האזור וכו'. (יב) כל גבול, אמר להם גם כן זה המשל.
 והגבול הוא כלי קרש, והוא משל לשני דברים, האחד, כמו שהגבול ימלא יין, כלומר ימלא
 פתוכו

תרגום אשכנזי

לע פלאשען מיססען מיט וויין געפיללט ווערדען. וואו ווערדען אנטווארטען: ווער
ווייס דאן נישט, דאס מאן דיא פלאשען מיט וויין פיללט? (יג) אלסדאן זאגסט
דוא איהנען אין מיינעם נאמען: איך ווערדע אללע איינוואהנער דיוועס לאנדעס,
דיא קעניגע, וועלכע אויף דעם טהראן דוד'ס זיטצען, דיא פריסטער, פראפֿהע,
טען אונד אללע כירגער ירושלים'ס פאלל אונד מרוקען מאכען; (יד) אונד זיא
דא א איינאנדער ווערפֿען, דאס פֿעטער אונד קינדער זיך געגענווייט צערשמעט,
כען ואללען: איך ווילל — שפריכט דער עוויגע — נישט מיטליידיג ויין, נישט
שאנען, אונד זיא נישט איין בארמהערציגקייט דעם פֿערדערבען ענטגעהן לאססען.

(טו) הערעט אונד מערקט אויף! זיך נישט שטאלץ, דען דער עוויגע רעדעט.
(טז) געכעט דעם עוויגען איירעם גאטט, דיא איהם געכיהרענדע עהרע, בעפאר
פֿינסטערנים איינברייכט, עהע איירע פֿיסע אויף דען פֿאם אבענד איבערשאטטע;
טען כערגען אויסגלייטען, אונד איהר אויף ליכט ווארטעט, דער עס אבער אין
טאדטעס שאטטען, זיין דונקלע וואלדען פֿערוואנדעלט. (יז) וואללעט איהר
אבער נישט געהארבען, זאמוס איך וועגען דיוועס טראטצעס היימליך וויינען; אך!
מיין אויגע צערפֿליסט אין טהרענען, וויל דיא העערדע גאטטעס געפֿאנגען וועג
געפֿיהרט ווירד!

(יח) זאגע דעם קעניגע אונד דער פֿירסטין: זעטצעט איך טיף הערנידער! דען
איירע

ב א ו ר

במחבו, ושרוא נבלע בדופניו, כן יהיו מלאים שכרון, והוא שכורת צרה ויגון, כמו שהאכור
בבד ויין צו דעת, כן מי שתכפ כרות נבל ונדהם ולא ידע מה יעשה; השני, במשלו לנבל,
כי כשיה אדם נבל נבל ינפשו שבריו, כן יהיה מריבה ביניהם על רוב צרותיהם. וגם
האבות עם הבנים ינפשו איש באחיו (רד"ק). (יד) ונפצחם, אכה זה על זה עד שנספך
ובשבר איש מאחיו. ומלת נפץ באמרה על עצם דק וקשה המתפוצץ לכמה חתיכות בהשברו,
כמו בלי חרס וחוכית ודומיהם. ועל צד השאלה אמר גם כן לשון התפוצצת על בני אדם
הנהרגים רבים ביחד. ואפשר על שם נפץ עצם הגלגילת זה בזה, שהוא גם כן דק וקשה.
(טו) אל תגבהו, לא תתגאו ותחשבו כי המוסר והחכמה עמכם, ואינכם צריכים לשמוע
מוסר האל על ידי נביאיו, לא תעשו כן. (טז) חנו זכו, כבדו את ה' לשמוע מוסרו
וליהטו דרכיכם, בטרם יחשיך עליכם השמש, וידמה לכם היום כלילה מרוב הצרות,
ובטרם יתגשגש רגליכם על הרי נשף, על הרי חשך, הרים המעוטפים מקשכת לילה; והוא
משל על אשר נקשו עזר מחברים, כאשר הנס מפני רודכיו ומנקה מפלט לו על הרי שפוע,
מלאים סעיס חדים, באיזון לילה ואפלה, שכל רגע היו בסכנה לפול אל העמק, או
לנוף באזן רגלו, וזה כיוור על כפיתם לעזרת הנבל. וקויתם לאור, הוא עזרת מחברים,
ושמחה, והאל ישים אותה התקוה לכלמות. ישיה, כן הוא הכתוב, והקרי ושיה, מקור
במקום עתיד, רונה לומר שית אותה לערפל, וכפל הענין במלות שונות. (יז) ואם לא
חשמועו, אז אני רואה בכביא מפלת שראל, ושונות עדרה, ועל זה במספרים תנכה
כפז מפני גוה, מפני גלותם הזאת, שאינכם רוצים להשפיל עצמכם לשמוע מוסרה, כי
כן דרך הכדיקס לדחוף ולזכות בסתר על האחת מדות בני אדם, וגם דמוע חרמט, ותרד
עיוני דמעה בנפשו וכלי הפגות, כי אני רואה צרתכם, כי נשנה עדרה, הוא ישראל,
שהיה האב"ה רועה להם ומשגיח עליהם, ועתה נטשם והניחם ביד שוניהם. (יח) אמור,
הנביא

ואמרו אליה הידוע לא נדע כי כל-נבל ימלא יין : (יג) ואמרת
אלהם כה-אמר יהוה הנני ממלא את-כל יושבי הארץ הזאת
ואת הישבים לדור על-פסאז ואת-הכהנים ואת-הנביאים ואת
כל-יושבי ירושלם שפרון : (יד) ונפצתים איש אל-אחיו והאבות
והבנים יחדו נאס-יהוה לא-אחמור ולא-אחוס ולא ארחם
מהשחיתם : (טו) שמעו והאזינו אל-תנבאו פי יהוה דבר :
(טז) הנני ליהוה אלהיכם כבוד כבוד יחשך ובטרים יתנפפו רגליכם
על-הרי גשף וקויתם לאור וישמה לצלמות ישות ושותק לערפל :
(יז) ואם לא תשמעוה במספחים תבכה נפשי מפני גוה ודמע
תדמע ותדר עיני דמעה כי נשבה עדר יהוה : (יח) אמר למלך
ולגבירה

ר ש י

(יד) ונפצתים איש אל אחיו * אלה זה על זה עד שיצטרו חתיכות דקות כמו
ככלי יוגר חנפנים (תלים ב') ונפץ את עוללך (שם קל"ז) וכן כל ניפוך שמקרא :
והצנות והבנים * חנפן זה חנל זה : (טז) יתנפפו * יכשלו חנפי"ר בלע"ז,
(בל"ח חן שטחן, סטרויכלן, עיין תלים ט"א י"ב) הרי נשף * הרי חשך
בלכתם בגולה : ושית לערפל * כמו ונשית את האור לערפל : (יז) מפני
גוה * מפני גדולה שלכם שתצטל ד"ח מפני גאותם של מלכו' שמים שתנתן לפסילי' :
(יח) נמלך ולגבירה * יהויכין ואמו : ירד מראשתיכם * ווטר"י קחי"ך בלע"ז :
וואטר"ע

מכלל יופי

הצרות : על הרי נשף * כלומר על הרי חשך ולפי שהלילה חשך אמר נשף * ישות כתיב
פירוש כמו ימים וקרי וסית והוא מקור והענין אחד : (יז) גוה * כמו גאה ענין גאון והאל"ף
אומרת בו"ו : וחרד * כל כך תדמע עיני עד שתרד בדמע : (יח) אמר למלך ולגבירה *
הכוני הזה לא נח לאדם מיוחד אלא למי שיהיה והוא צד דרך מליצה וכן ראיה ריחבני קול שומר
קרא אמרו לנמהרי לב והדומים להם : השפילו שבו * כאלו אמר שבו בשפל והוא פועל עומד
כמו כי השפילו ותאמר גוה * או יהיה פועל ונפילתו השפילו כסאכם ושבו על הקרקע :
מראשתיכם * הראו בו האל"ף כלומר גדולתכם, ובמכלל האחד מראשה בפלס ממלכה והרבו
מראשתיכם בפלס ממלכותיכם * ובפירוש ואמר ירד ואמר מראשתיכם לשון רבים רוצה לומר
שם ראשית לא נשאר לכם אלא הכל ירד כי אף בגלותם לא נהנו מהם מכהג מלכים שהרי
נחטו יהויכין בבית הכלל באחד העם ואמר ירד לשון זכר ומראשתיכם ועטרת לשון נקבה ר"ל
דבר מראשתיכם וכן כי יהיה נערה יעשה מלאכה אשר כמותו לא נהיתה והדומים להם כזה
נוכל לתקן גם לשון רבוי אבל טוב הוא מה שכתבנו בו : (יט) ערי הנגב * יתכן פירוש המדבר
ומקום החרד והיבש * או פירוש דרום ופירוש אחר בשרשו * [ובשרש נגב פירוש ארץ מישור כי גם
במדבר הוא מישור והדרום ענינו נקרא על כן נגב לפי שיש נפאת דרום מדבר הרבה ואין בה ישוב
כמו

ירמיה יג

וּלְגִבְרִיהַ הַשְּׁפִילוֹ יָשְׁבוּ בִּי יָרֵד מִרְאשֵׁיכֶם עֲטַרְתִּי הַפְּאֲרָהֶכֶם :
 (יט) עֲרֵי הַנֶּגֶב סָגְרוּ וְאֵין פֶּתַח הַגִּלְתִּי יְהוּדָה כָּלֹא הַגִּלְתִּי שְׂרוּמִים :
 (כ) שָׂאִי שְׂאֵז קִרִי עֵינֶיכֶם וְרֹאִי וְרֹאִי קִרִי הַבָּאִים מִצָּפוֹן אֵיהֶם הָעֵדֶר
 גִּתְיָן לֶךְ צֵאן הַפְּאֲרָהֶךָ : (כא) מִה־תֵּאֱמָרִי כִי־יִפְקֹד עָלֶיךָ וְאַתָּה
 לְמַדְתִּי

ר ש י

(ווארט"ע שח"ע, Votre choix. בל"א אייערי איין ערוועהלטי, אויברה
 שויפטער), עלייתכם כמו שח" (מלכים ב' כ"ח) וינח חליו יהויכין הוא ואמו
 ועזריו וכולם הולכים בגולה : (יט) ערי הנגב סגרו. לפני הבחין עליהם
 מן הצפון ערי ארץ ישראל סגורות מחימת נבוכד נצר. הגלת שלומים לא ילחם
 יהויכין כי (לשלוש) ינח ויגלהו. ל"א שלומים גרדונחמינ"ץ בלע"ז. (מלשון
 איטלי' גווערדאנעמאל"ץ, Guerdonnemens. בל"א בלחהנונג, פערגעלטונג,
 כלומר תשלם עונש וכן ת"י איתקבלו תשלמת חוביהו : (כ) שח" עיניכם
 וראו. את הבאים עליכם מן צפון : איה העדר ניתן לך. אחר שיגלו יאמר לירושלם
 בן : (כא) מה תאמרי כי יפקוד. הקצ"ה עליך : גימדת אותם עליך אופים
 לראש. שלחתם אליהם מלאכים כשדיים להביא משם ע"א שלהם לעזרה כמו
 שנאמר (ביחזקל כ"ג) ותעגבה עליהם למראה עיניה ותשלח מלאכים עליהם
 כשדיים. ד"א למדת אותה עליך אלופים חזקיהו שהראה לשלוחי מורודך בלחזק
 את

מכלל יופי

שמו בשאר הפאות מפני החמימות ל"ש : הגלת. ענין גלות ואשפטו הגלתה כמו והרצת את
 שבתותיה והת"י הוא במקום ה"א הנקבה ולמ"ד הפועל כפלה וכן הגלת שלומים והם קמוצים :
 שלמים. שם מענין ושלמו ימי אבלך כי כלם גלו משלם וכן בפירוש שלומים כמו כלם ר"ל שלמים
 וכן מוסר שלומנו עליו כמו מוסר כלנו : (כ) שח" וראו. כתוב שח" וראו כנגד הכנסה כמו
 תכלית הפסוק ושני הפסוקים הבאים אחריו וקרי שח" וראו כנגד הרבים הפרטים : איה העדר.
 פירש רבי יונה כי אינו שאלה לדעת אבל הוא ע"ד הפלאה והפלגה ואין טורח רק הוא כמשמעו
 ופירשו ראי העדר שכן לך להיות רועה עליהם והיו כאן תפארתך איה הם עתה כי לא תרעם
 עוד : (כא) ופקד. ענין זכירה והשגחה : יאחזוך י החי"ת בחטף סגול והראוי בקמץ
 כחבריו : אשת לדה. תאר בפלס דעה ויהיה אשת מוכרת כמו אשת יפת תאר. ובפירוש ויתכן
 שיהיה שם כמו מלידה ואצטן ויהיה אשת סמוך : (כב) נחטמו. כלומר נתגלו והוכר הכסות
 שעליהם וכן ויחמום בן סכו ויגלה עיני שם. וכן כתב ר' יונה כי ענין החמם בלשון ערבי
 הסרת הדבר ממקומו : (כג) ונמר. היא חיה שעורה כתמים כתמים : חברברחיו. אש
 פירוש חבורה היא השריטה יהיה פירוש חברברחיו כתמי הנמר שדומין לכתמי חבורה, ואם
 פירשו כדעת רבותינו ז"ל, שהיא המכה שנזכר הדם בה, לפי שהחבורה היא בנשר כמו כתם
 נקראו כתמי הנמר חברברות : למדי, ענין הלימוד וההרגל כמו פרה למוד מדבר מורגל :
 הרע, מקור כמו ואם הרע תרעו : (כד) בקש עובר לרוח מדבר, פירוש כקש שהוא עובר
 מהרה בעבור הרוח שנישבת בו כן אפינכם במדבר והוא המדבר שנין ירושלים ובבל : (כה)
 מדריך, הנפרד מד' ונרשו מדד ענין מדה : (כו) ומצהלוהיך. ענין עליונות : לא תטהרו.
 פירוש לא תטהרו אחר שנטמאת ואם תאמרי שחזקיהו מתי עוד כיון שלא תטהרו קודם שחזקיהו
 יך (א) הבצרות

אמר ויירדע איוט געוונקען, געפאללען איירע סרעכטיגע קראנע. (יט) דייא זירליכען שטערטע (פאן יהודה) ויגד פערראממט, נזאנד וואגט עס, דייא טהארע צו עפנען; דאן גאנצע יהודה געהט אינס עלענד, געהט פרידליך (אהנע געגענווהער) אינס עלענד. (כ) העכט איירע אויגען אויף, זעהעט דייא, וועלכע פאן מיטטערנאכט אנקאממען! — ווא איוט דייא העערדע, דייא שענע העערדע, וועלכע דיר אנפערטרויעט וואר? — (כא) וואס ווירסט דוא (ירושלים) זאגען, ווען

ב א ו ד

אכניא אמר כן לכל עוברי דרך, לבוואמרו למלך ולגבורה, הסיחובין מלך יהודה ואמו אנבירה, שהם גלו ראשונים עם הגוים והמסגר, ככזוז נספרת מלכים ב' (כ"ד, ט"ו), גם כבא ירמיהו עליהם למטה (קאכטל כ"ב פסוק כ"ד עד כ"ו). ואם המלך המולכת עמו בקרחת גבירה, זה היה הענין אלל יהויכין לפי שזדט נעיר ימים כשנתו על כסאו. השפילו שבו, השפילו לשבת, שביבשפל לחץ. השפילו, פעל עומד, כמו כי השפילו ומאמר גיה (איוב כ"ג, כ"ט) או יהיה פועל יוצא, גפירוש, השפילו כשאדם ושבו על הקרקע (רד"ק). ירד מראש תיכם, המ"ס הראשית יין מראשיתכם אכנו מ"ס הלכותה, דא"כ היה ראוי לכתוב מראשיתכם, או ממראשיתכם; רק הוא שם אחד בפלס ממלכותיכם, והכפיר מראשיתכם, אשר שם מראשיתו (בראשית כ"ח, י"ח), ובכינוי ליחיד, ולרבים תתחלק השו"א לפתח, ונקד מראשיתכם, וענינו: ירד תשיבותיכם ועלייתכם (איירע ווירדע, אנזעהען), ירד עטרת תפארת. ואמר: תפארת, מלת ירד מושכת לשניהם, רד מראשיתכם, ירד עטרת תפארת. ואמר: מאוד הושפלתם ונפלה גדולתכם בגלותכם, כי לא כהנו בהם השונים מנהג מלכים, שהרי נתנו את יהויכין בבית הכלא באחד העם. ואמר ירד, שיהא זכר חיד, על מראשיתכם, שהוא רצות נקלה, ועל עטרת תפארת, שהיא נקבה יחידה? לפי הכלל בדקדוק, שכל פעל הקרס לשם, אינו עומד לא את המין ולא את המספר. (יט) ערי הגלב, ערי יהודה, אשר היו בדרום ארץ ישראל, וזכר אחס בזה הלשון, מפני הפסוק שלאחריו, שזכר נפין, הנאים מנפון להחריב הירץ ולהגלה יושביו. סגרו ואין פותח, ר"ל חרבו, שיושביה נסו ונגלו, ואין יוצא ואין בא בעיר, וכן אמרו הלשון נחרבן הארץ נכבדוה שעה: סגר כל בית מבוא. כן פירש רד"ק. ורש"י פירש, ערי הגלב סגרו, מאמת האויב הנאל עליהן מנפון, סגרוהם ערי הגלב, ויושביה באו במנזר, ואין פותח, כמו וירחשו סגרת ואסגרת, וכן תרגמתי. הגלת יהודה בלה, אף על פי שלא גלה יהודה בלה עד נדקיהו, אך יען שגלה מלכם, הוא יהויכין, הרי הוא כאלו גלתה בלה, כי סופה לגלות נקרו, כי הגדולים שבהם כבר גלו עם יהויכין (רד"ק). הגלת שלומים, פירש רד"ק כמו שלמים, הוצה נומר בלה גרש יגרשו לגולה. ורש"י פירש, לשון שלום, כי לא נלחם יהויכין עם חורביו, כי לשלום יצא לגלות, וכן תרגמתי. הגלת, משפטה הגלחה, כמו והרבת את שנת תיה, כמו הרגתה. (ב) שאי עיניכם וראי, הקרי שאו וראו, לפי הכתיב הוא כינוי לכניסת השרים אשר הם לעם כרועה לעדר, וכן בשני הפסוקים הבאים אחריו ירד לכניסה בלשון נקבה. ולפי הקרי ירד עם פרטי הכניסה, לכן יאמר גם כן עיניכם, נרבים זכרים. ואמר הכניא, שזועיניכם והביטו הכסדים הבאים מנפון להגלותכם. איה, וכן נתן לך, מושך לשני משפטי המאמר, והוא אחד ממשפטים המושלבים כידוע בדרכי שיר, וענינו: איה העדר כחן לך, איה נאן תפארתך כחן לך. ואמר זה לכניסת השרים, אחר שגלה ישראל. (כא) מה האמרו, ירד לכניסת ישראל, או מוסיף למעלה לגדוליה ושניה, מה תאמרו כי יפקד הקדוש ב"ה עליך. וזכה לימר כי ישלם גמול עונך להניא אויבים להחריב ארצך? ואח וכו', הלא אתה בעמך הרגת אותם אגלך, להיות לך לחלוץ וקאש, כי

תרגום אשכנזי

ווען ער ריך (מיט פיינרען) היימוכט ? צוערסט האבט דאס זיא אלס דיא ערשטע
סטען פריינדע צו דיר געוועהנט ; ווירד ריך אבער נישט יעצט אנגסטוועה ערגרייט
פֿען וויא איינער געכעהרערין ? (כב) רענקסט דאס עטווא אין דיינעם הערצען ;
ווארום בעגענגעט מיר דים אללעס ? וואו וויססט גור, וועגען דיינער פֿילען וינדען
אינעם דיינעם קליידעס וויס הערויף געצאגען, דאס מאן דיינע בלאסע פֿערוען ויהט
(כג) קאן איין מאהר ווינע הויט ווייס מאכען ? איין פארדעל ווינע פֿלעקקען ענע
דערן ? וואו עניג קענט איהר אייך פעססערן, דיא איהר דעם בעוען געוואהנט זייר.
(כד) איך ווילל זיא, וויא שפרייא פֿאם ווינדע, נאך דער וויסטע הין צערשטרייען.
(כה) דים זיא דיין לאָאן, דיין מאסגעבליך פֿאן מיר בעשטימסטער טהייל,
שפרייט דער עוויגע ; וויל דאס מיר פֿערגעסען, אונד ריך אויף ליגען פֿערלאָאס.
סען האָסט : (כו) דאָרום ענטבלעסע איך ריך, דאָס מאן דיינע שאַנדע ויהעט.
(כז) דיינע עהעכריכע, דיין וויהערן, דיינע אַבשייליכע אונצוכט אויף דעם פֿעלע
דעם היגעלן, אללע דיינע שאַנדטהאָטען האָבע איך געוועהן. וועהעריר, ירושלים !
דאס ווירסט ניא דיין ; דען, וואָן זאללסטע דים געשעהן ? —

ד (א) וואָרט גאָטטעס, וועלכעס אָן ירמיהו, בייא געלעגענהייט איינער רירט
רע

ב א ו ר

אחו שלח מלאכים אל מלך אשור לאמר: עבדך ובנך אני עלה אלי והושיעני וכו', ונמרת בעצמך
שיבואו ממרחק אליך, ומה תאמרי עתה, כי יבואו להסריב א־בְךָ (מדברי ד"ק). ורש"י
פירש ואת למדת וכו', שלחם מלאכים לכשדים להביא משם עבודה זרה, וז' א־פֿיס לראש
וחכם אחד מחכמי עמים פירש, ואת למדת אותם, אתה משכת אליך העונשים, אשר יפקוד
ה' עליך, בתבלי האהבה, והרגלת אותם אליך כאלופים וראש, כלומר עצמת תענוגי
הרגעיים מהחטאים, ולא זכרת כי מרה יהיו באתרוכה. הלא חבלים וכו', הלא לסוף יקשו
אליך היסורים כתבלי לידה האומרים את אשה יולדת. ולפירוש הרד"ק היא, הלא כתבליס וכו',
הלא כאשר תראי זאת, שנהפכו אוהבין, אשר סימכת עליהם, לך לחיובים, תבלי ותחרדי
באשה יולדת, אשר יאחזוה כתבלי לידה. לדה, שם, כמו מלדה ומבטן. ותהיה מלת אשת
סמך. או שהיא תואר, ומלת אשת מוכרת, כמו כפל אשת כלחם שם. (כב) נגלה
שליך, לשון חרפה היא באשה, שנהפכו שלי בנדיה ומשכו למעלה, עד שנראה ערותה.
נחמסו עקבך, נגזרה דרכך, כמו ויחמסו כגן שבו, שהיא לשון כריתה (רש"י). ורד"ק
פירש נחמסו, ויחמסו, שניהם לשון גלוי, ואמר פה: נהפכו שליך ונגלו עקבך. וזה הוסיף
משל על כנסת ישראל, שהיתה נסתרה תחת כנפי האל, ונכבדת בארצה, ועתה היא גולה,
והוסר סתרה מעליה. וחכם אחד פירש, נחמסו עקביה, נעכבו פעמיה בחזק וחמס, עד
שלא יכלה לעמוד וללכת, והושלכה לארץ, והעתיק (דאס ווירסט געוואלטוואס צו באַרען
געוואָרפֿען). (כג) היהפך, כשם שהיא נמנע בטבע להסיר השמירות מעור הכושי,
זה חכמות מנמר, כן אי אפשר להסיר הרשע מכס, כן היא טבעית בכס, כי למודי הרעה
אתם, ולא תוכלו להיטב. כושי, הוא אדם מארץ כוש (אנטיאפיען), שיושביה
שחורים, ויונתן תרגם הינדואה (איון אינדיאנער). (כד) ואפיעם, כרם המקרא,
ואפיעם מדבר, כקש עובר, לרוח, כמו קש העובר קל מרות הנושגת בו, כן אפיעם ממקום
מושגם למדבר, כי יש מדבר בין ירושלים לנגל (מדברי רד"ק). (כה) מנת טרדך, חלק
מדותיך המדר לך מאתי, ר"ל שלשתי לך מדה כנגד מדה, יען אשר שכת אותי, ותבטתי
בשקה, לכן גם אני חשפתי שליך וכו'. (כו) ומצהלותיך, כמזהלות סוסים טאפים,
כלומר וזרמת סוסים זרמתם. ומה ונוחך, הוזה והזכות אשר תעשה על גבעות שדה, וכל
סקובך

לַמִּדְתִּי יְהוָה אֱתָם עָלֶיךָ אֲלָפִים לְרֹאשׁ הַלּוֹא חֲבָלִים יֵאָחֳזֶךְ
בְּמוֹ אִשָּׁת לָדָה : (כב) וְכִי תֹאמְרִי בְּלִבְךָ כִּדְנוֹעַ קָרָאֲנִי אֱלֹהִי
בְּרַב עֲוֹנֶךָ נִגְלֹו שׁוֹלֶיךָ נַחֲמָסוֹ עֲקָבֶיךָ : (כג) הִיָּהֶפֶךְ כּוֹשֵׁי עוֹרֹו
וְנִמְרַח חֲבֵר בְּרִיתֹו גַם־אֲתָם תּוֹכְלוּ לְהִיטִיב לְמַדִּי הָרַע : (כד) וְאִפְּצִם
בְּקֶשׁ עֹיֵבֶךְ לְרוּחַ מִדְּבָר : (כה) זֶה גִּזְלֶיךָ מִנֶּת־כִּדְיֶיךָ מֵאֵתִי נֶאֱמַר־
יְהוָה אֲשֶׁר שָׂכַחְתָּ אוֹתִי וַתִּבְטַחִי בְּשֹׁקֶר : (כו) וְגַם־אֲנִי הִשְׁפַּתִּי
שׁוֹלֶיךָ עַל־פְּנֶיךָ וְנִרְאָה קְלוֹנֶךָ : (כז) נֶאֱפִיךָ וּמִצְהָלוֹתֶיךָ זִמְתָּ
זָנוּתֶךָ עַל־גְּבָעוֹת בְּשֹׁדֶדֶךָ הָאֵתִי שִׁקְנָצֶיךָ אוֹי לֶךְ יְרוּשָׁלַם לֹא
תִטְהַרִי אַחֲרֵי מָתִי עַד :

יָד (א) אֲשֶׁר הָיָה דְבַר יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ עַל־דְּבָרֵי הַבְּצֻרוֹת :
(ב) אַבְרָהָ

ר ש י

אֵת כָּל בֵּית גִּכְלָהֶם (יִשְׁעִיָּה ל"ט) : (כב) שׁוֹלֶיךָ • שִׁפּוֹלֵי הַצְנָדִים
ט"ס חֲוֹלָה־שֶׁ בִּלְע"ז : Tes ourles (בִּלְאִדִּין זִיִּם, וְכֵן לֹוֶעַ הַרֵב בְּעִירוֹזִין
ג'ו' ז') • כְּשִׁמְפִּשִׁטִּין אֵת הָאֵשׁ דֶּרֶךְ צוּזִין מִהַפְּכִין חֲנוּקָה מִלְמַטָּה לְמוֹעֵלָה :
נַחֲמָסוֹ עֲקָבֶיךָ • נִגְזָרוּ דְרָכֶיךָ נַחֲמָסוֹ כְּמוֹ וַיַּחֲמֹס כֵּן סוֹכּוֹ (חִיכָה ז') •
עֲקָבֶיךָ טְרַנִּי"ש בִּלְע"ז, Lares פֹּס טֹאפֶפִּין כְּמוֹ רַחֲשִׁית מ"ט י"ט, ש"ס
ח' ח') • פִּסְקוֹ עוֹבְדֵי דְרָכִים : (כג) כּוֹשֵׁי • שֶׁס־אֶדָם שְׁחֹר וְקוֹרִין מֵאֲחֶר
בִּלְע"ז : וְנִמְרַח • לִיחֲפֹר"ט בִּלְע"ז : תַּחֲבֻרוֹתֵי הַנִּמְרַח מִנּוֹמֵר הוּא וְהַס־תַּחֲבֻרוֹת
טק"ס בִּלְע"ז, (פִּלְעֻקִּין) • כְּמוֹ לַעֲיֹל ז' כ"ב, וְאִי אֲפֶשֶׁר שִׁהֲפֹו : הָרַע •
כְּמוֹ לַהֲרַע : (כה) מִנֶּת מוֹדֶךָ • הֶלֶק מוֹדוֹתֶיךָ מוֹדֶה כְּגַד מוֹדֶה : (כז) הִשְׁפַּתִּי
שׁוֹלֶיךָ • גִּלְיָתִי שִׁפּוֹלֵי צְנִיִּךְ לַהֲפֹכֶם עַל פְּנִיךָ : (כז) מִנְהָלוֹתֶיךָ • כִּנְהָלָה
סוֹסִים נוֹאֲפִים • אַחֲרֵי מָתִי • תִּטְהַר עוֹד :

יָד (א) דְּבָרֵי הַבְּצֻרוֹת שִׁבִּיחַ עֲלֵיהֶם רַעַב וּמִנְחָם חֲבָרוּ לֶשֶׁן מִצְרַיִם כְּמוֹ וּמִצְרַיִם
מִשְׁגָּב

ב א ו ר

שְׁקוּנֶךָ רִאשִׁי • אוֹי לֶךְ יְרוּשָׁלַם לֹא תִטְהַרִי, לַעֲלֹם • אַחֲרֵי מָתִי עוֹד, אַחֲרֵי זְמַן מָה
תִּטְהַרִי? הֲלֹא הוֹכַחְתִּיךָ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים יָמִים רַבִּים, וְאַתָּה לֹא שָׁנַת מוֹטֶתְךָ • וּפִירַשׁ רַד"ק
כָּל שֶׁכֵּן הֵנָּה מִשַׁל לַעֲבֹדָה זָרָה •

יָד (א) אֲשֶׁר, הַקֹּאֲפִישׁל בְּכָלֵל יִדְבַר מַעֲבִין הַבְּצֻרוֹת הַעֲתִידָה לְבֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּמִתְפַּלֵּת
הַנְּבִיא בְּעַד עַמּוֹ, וּמִתְפַּלֵּת הַקֹּב"ה לְנִבְיָא • אֲשֶׁר הָיָה דְבָרָה', כְּמוֹ דְבָרָה' אֲשֶׁר
פִּיה • עַל דְּבָרֵי הַבְּצֻרוֹת, עַל דְּבַר הַחֲרוֹב וְהַיִּקְרוֹת • וּמִנְחָמָה בְּמִשְׁקַל אַחֵר, וּבִשְׁנַת
בְּצֻרָתָהּ, וְהוּא לֶשֶׁן מִנְיָעָה, כְּמוֹ לֹא יִצְרָר, לְפִי שֶׁהַיִּקְרוֹת בָּאָה מִמִּנְיָעַת הַנְּשָׁמִים, וְפִיה
יֹאמַר לֶשֶׁן רַבִּים, בְּצֻרוֹת, רוֹנָה לְאִמָּה יוֹקֵר הַמַּעֲוֹת וְיוֹקֵר הַפִּירוֹת, (זֶה נֶרֶס
כְּפֹלָה

ירמיה יד

(כ) אכלה יהודה ושעריה אמללו קדרו לארץ וצווחת צ' ועירא
 ירושלם עלתה : (ג) ואדיריהם שלחו צעוריהם צעיריהם קרי
 למים באו על גבים לא מצאו מים שבו כליהם ריקם בשו והכלמו
 וחפו ראשם : (ד) בעבור האדמה חתה כי לא היה גשם בארץ
 בשו אפרים חפו ראשם : (ה) כי גם אילת פשרה ידדה ועיוב
 כי לא היה דשא : (ו) ופראים עמדו על שפים שאפו רוח כחנים
 כלו עיניהם כי אין עשב : (ז) אם עוגינו ענו בנו יהוה עשה למען
 שמה כי רבו משובתינו לך חטאנו : (ח) מקנה ישראל מושיעו
 בעת

ר ש י

משנב חומותיך (ישעיה כ"ה) : (ב) ושעריה ערים וצווחת ירושלים
 נעקת ירושלם כמו מראש הרים ינחו (שם מ"ג) : (ג) על גבים צורו
 מים משהתכנסין בהם : שבו כליהם ריקם שלח ירד מטר : (ד) אכרים
 צוביר"ש בלע"ז (לא ידעתי לכוונתו, בד"ה צ' כ' לו עז המפורש חרטור"א בלע"ז
 Artore. ז"א (מלשון חטאליה, חקערס מחן) והפ' לשון כסוי : (ה) ילדה
 ועוזב : חת וילדה לבקש לה מרעה : (ו) על שפיים יבלי מים, ריביר"ש
 בלע"ז Riviers. ז"א (ריוויער'ס, פליסע, בעבע, כמו בתילים ח'ג') :
 (ז) ענו בנו העידו בנו עשה למען שמה עשה מה שתעשה עמנו למען שם
 גדול שינח לך שאתה מושל בכל ואנחנו עמך ונאן מרעיתך לא גאה שתתן שם
 נחונך לפסילים ומדרש אגדה למען שמה המשותף בשמינו : (ח) מקום
 תחלת

מכלל יופי

יד (א) הבצרות האחד בצרה והוא מענין ועתה לא יצטר אהם מניעת הנשמים והעצמן
 וצאמרו הצצרות כלשון רבים ר"ל יוקר מעית ויוקר פירות : (ב) אכלה ענין
 הצחתה כמו אכל תירוש : קדרו ענין שפלות שהוא ג"כ ענין חסכה : וצווחת ירושלים עלתה
 ענינו נעקה על הרעה הנאה על האדם ובא על דרך ותעל שיעת העיר השמים ר"ל יושבי העיר
 יושבי ירושלים : (ג) ואדיריהם פירוש גדוליהם : צעוריהם כתבו והקרי ביו"ד ושניהם
 ככונים במשקל השמות אף שהקרי יותר מבוחר כי נמצא צעיר ביו"ד ולא נמצא צעור ביו"ד גבים
 חפירות כמין בוחות ופירוש בור גובה : שבו כליהם פירוש שבו עם כליהם או פירוש שבו על
 הכלים כלומר על ידי משבובן אפוד ירד בידו לכלתו באו הכלים : (ד) בעבור האדמה חתה
 צעור אדמה חתה : כי לא היה גשם בא מלרע שלא במנהגו לא היה דשא : אכרים
 הקוראים שבדי השדות בקראו קן על שם השדות שנקראו כרים כר נרחב והאל"ף נוספת : (ה)
 ועוזב : בא המקור במקום עבר כאלו אמר ילדה ועזבה וכן והחיות רבו ואזב כאלו אמר רבו
 ושבו : (ו) שפים מסרי"ד הרבים מהשתכח ופירוש המקומות הנבזים : שאפו רוח
 היא ההרסה ומשיכת הארץ אף ענין בליעה : (ז) אם עיננו מסר יו"ד הרבים : ענו
 גבנו העידו גבנו : (ח) מקנה ענין הסגר והתחלת : נטה פועל עומד : (ט) נדהם
 ענינו

רע , ערגינג • (ב) יהודה טרויערט , אללעס שמאכטעט אין דען שטערטען ,
ענטשטעללט אונד צורערדע געבייגט ; ירושלים'ס געשרייע שטייגט היטמעלאן •
(ג) פאָרנעהמע שיקקען גערינגערע נאך וואָסער אויס , דויע קאָממען צום
ברוננען , פינדען ניכט , אונד קעהרען מיט לערען געפֿעסען צוריק , בעשעסט ,
בלאָס אונד מיט פֿעהריללטעם הויפט • (ד) דען דער באָדען איזט פֿערלעצט עס
האָט לאַנגע ניכטס גערגענעט ; דער געטיישטע אַקקערסמאָן פֿעהריללט זיין
הויפט • (ה) ועלכט דער צאָרטע רעהט ווירפט אויף דעם פֿעלדע , אונד פֿערט
לעסט ווינע וינגען , אויס מאַנגעל אָן גרין • (ו) וואָלדעזעל שטעהן אויף דען אָג
העהן , שנייבען נאך וויר , דען שלאַנגען גלייך , האָרדען פֿאָרגעבענס , דען עס
גיכט קיין גראָז • (ז) הערר ! ווען אונזרע ווירדען ווירדער אונס צייגען , זאָ הילף
אינס דיתעס נאָמענס וויללען ! (וואָהר איזטס) אונזרע אויסשוויפֿונגען וויר
גראָס , צו דיר האָבען וויר געווינדגט • (ח) האָפֿנונג ישראל'ס ! אָ רוא , דער
דוא

ב א ו ר

כפולה , כי דרך העולם להיות כסף הרבה במכא , אם יוקרו הפירות , ויהי דבר'ה' אף
ירמיה קודם שנת הרעב , ואמר לי בכנזא שעתידה להיות (רד"ק) • (ב) אבלה , לשון
הסתה , כמו אבל תירוש (הכ"ל) • וינתן תרגום אמת לזו דברי יהודה , וכן תרגומי
שעריה , יושבי שעריה , הם הזקנים , אימללו , כמו שאמר זקנים משער שנתו (רד"ק) •
והא' פירש שעריה , עריה , וכן מבאט הרבה במקרא לשון שער , נוסף על כל העיר • קדרו ,
השערים , על דרך משל , אופירש יושבי שערים ; ועיניו התקדרו פניהם מזרה , וסחו לארץ
וצוחה , ובעקת ירושלים עלתה א' השמימה • (ג) ואדיריהם , הגדולים שלקו את הקטנים
לראות אם ימצאו מים , והמה נאול הגבים , הם הנזירות שהמים מתכנסין בתוכו , ולא
מצאו מים , ושבו עם כלים רקים , בנוזה וכלימה וחפזי ראש • כליהם , עם כליהם , או
פירושו שהכל' שבו דיקס ביד הנגלז' , ובזוהר'למי' וכו' מוס' על נעוריה' • (ד) בעבור ,
מוסיף על סוף הפסוק שלפניו , לא מלאו מים , בעבור שהאדמה חתה וכשברה מיוצא וחורב ,
כי לא היה גשם • או נמשך לסוף פסוק הזה , בעבור האדמה חתה , לכן נשאו אכזרים , הם
עובדי האדמה , ובזה היה להם שלא באה תוחלתם מורע השדה אשר זרעו , כמו שאמר (איוב
ו' כ"א) נשאו כי בטח באי עדיה ויחפרו • (ה) כי גם , אפילו האילת שהיא בעלת רחמים
בטבע , עתה כשתלד תעזוב את ילדיה בשדה , ואינה חוששת עליהם , יתלך להחיות את נפשה ,
וזה ממחסור המרעה , כי אין דשא בארץ • ועווב , מקור במקום עתיד , והוא מקרא קצר ,
תעזוב ילדיה • (ו) ופראים , הם חמורי הנר (ווילדע עזעל) , והיא הבהמה הרגילה
לגלות ראשון מעי נזים במקום כיה ומדבר , ואם היא לא תמצא אין זים מים בממלא • על
שפיים , הם מקומות הנזוהים , שם יעלו לבקש מרעה , אך לא ימצאו מאומה , ואין להם
אלא שאיפת רוח , כתנים , הפערים פיהם תמיד לשאוף רוח • ואף על פי שזה גם סגולת
הפרא , כאמור למעלה (ב' כ"ד) פרה למוד מדבר באות נפשה שאפה רוח ? בכל זה סמך
פה הסגולה הזאת לתנים , לפי שעיקר האחיפה היא בתנים (רד"ק) • כלו עיניהם , מיחל ,
כי אין עשב • ועיין כליון עינים ידוע , משל למכיר זמן רב אשר דברמה ואינו משיג •
(ו) אמוכו , הנביא מתפלל על צרת ישראל , ואמר אף אם עזיבו עניו , יעידו כנדרו על
כן באה עלינו עזירת גשמים הזאת , אשר איננה בשאר ארצות , בכל זאת ה' עשה למען שחך ,
הנקרא עלינו , שאנחנו נקראים עם ה' , לכן סלח לנו והושיענו מצרותינו • כי , אף גם כי
רבו משוכותינו , ולך חטאנו , הלא דרכך לסלוח • (ח) מקוה ישראל , תקית ישראל ,
הוסיף הכניא להתפלל , ואמר : אתה תקות ישראל , הרגיל להושיעם בעת צרה , למה תהיה
עתה כגר בארץ , דנה תורה כלשון בני אדם , כלומר כמו גר הנר בארץ נכריה , ודעמו
לשוב

תרגום אשכנזי

דוא איהם אין יעדער נאָטא בייאשטעהסט, וואָרום צייגסט דאָ דאָ אַינעם
פֿרעמדלינגע, יא, אַינעם וואָנדרער גלייך, דער נור איבער נאָכט אַינקעהרט?
(ט) וואָרום שיינט דאָ גלייך אַינעם בעטייכטען, אַינעם העלרען, דער ניכט
העלפֿען קאָן? דאָ ביסט יא אונטער אונס, עוויגער! נאָך דיינעם נאָחמען ווערדען
וויר גענאָנט, אָ, פֿערלאָס אונס ניכט! —

(י) וָ, וָ האָט דער עוויגע איבער דיועם פֿאַלן בעשלאָסען! וָ ליכטען ויא
אַינסט דאָו הערוםשטרייפֿען, איהרע פֿיסע דאָסטעטען ניכט. — דער הער
איזט איהנען ניכט האָלד, דרום דענקט ער איהנען איהרע ויגדען, אַהנדעט איה
רע פֿערגעהונגען.

(יא) דער עוויגע שפראך צו מיר: פֿלעהע ניכט פֿיר דאָו וואָהל דיועם פֿאַלקעס.
(יב) שטעללען ויא פֿאַסטטאָנע אָן, איך קעהרע מיך ניכט אָן איהרגעשריין;
ברינגען ויא גאַנצע אונד שפייזע אָפֿפֿער, איך אָכטע ויא ניכט, דורך שווערט,
הונגערסנאָטא אונד פעסט ווילל איך ויא אויפֿרייבען. (יג) איך אָנטוואָרטעטע:
אָהערר! אָ עוויגער! דיא פֿראַפֿעהעטען האָבען איהנען יא געווייזנאָנעט: איהר
ווערדעט קיינען קריג זעהן, הונגערסנאָטא ווירד איך ניכט טרעפֿען; איך שענקע
דיועם אָרטע פֿילמעהר אַינען דויערהאַפֿטען פֿרידען. (יד) דאָ ערוויידערטען
מיר דער עוויגע: אונזאָהרהייטען האָבען דיא פֿראַפֿעהעטען אין מיינעם נאָהמען
פֿערקוידעט.

ב א ו ר

לשונ מונה, אינו חושב במקרה הארץ מה יהיה בה, ובארח נשמה ללון, אך לינה אחת או
שנים, וזה פחות מנור, שחיו דואג כלל על פגיעת המקום, כן כניכול ב"ה אינו משגיח על
גרת ארץ ישראל. וינתן בן עוזיאל רנה להרחיק תחרי יחוסים האלה מהשם ב"ה, ותרגם
אותם על ישראל, למה יחול דונך עלגא ולחנכו כחותבין בארעא וכו', אך אין המקרא מתייבש
היטב בזה. (ט) נדרהם, רבו המפרשים בזו המלה. ולפי דעת כלם, וכמו שהענין מוכיח
עליו, הוא כמו נבהל, כאיש אשר מפחד ובהלת פתאום ישתאף ויאבד לב, ולא ידע מה
לעשות, ולא יעשה מאומה. ואבי רד"ק מפרש אותו משלן ערבי, בה נקרא מכוסה לב אפול, ו
מרהום. ואפשר שכתלמו האותיות, והוא כמו נדמה, כן נראה ליעקב. ואחא, הלל
אמה בקרבנו, ותראה נרותינו, ושמן עלינו נקרא, שאתה אלהי ישראל, מושיענו ונואלו,
לכן אל תניחנו ואל תעזבנו. (י) בה אמר וכו'. לא מאכנו ידינו ורגלינו בפירות המפרשים
בפסק הזה, כי הם יפרשוהו על הגלות, והנביא היה מתפלל על גרת הרעב. וגם דברי
הרד"ק, אשר הרגיש בקושי הזה, דחוקים הם ואינם עולים יפה. ונראה לי הנעיר בנעירים,
שכל הפסוק הזה הוא קיפת הנביא, ואמר: בה אמר ה' לעם הזה: רוצה לומר ככה חשב
וגזר עליהם. שיעזבו ויכו ברעב. כן אהבו לנוע, ככה נגזר עליהם שיהיו תואבים לנוע,
ללכת נע ונד לבקש אכל לנו להחיות נפשם, ואמר אהבו עבר במקום ביטני, כדרכי לרוב
בלשון הנביאים. או שהוא עבר ממז, ואמר, כן אהבו מתחלה לנוע בארצות אחרות
להתעורר עם הנזים, כאשר ינוע עתה לבקש מחיתם. רגליהם לא חשבו, לא יכלו לנוח
במקום אחד, אך צריכים ליסע ממקום למקום לבקש טרף לכל ימותו ברעב, וכן אמר למטה
(פסוק י"ט): והנה תחלו רעב כי גם נביא גם כהן סמרו אל ארץ וכו'. וה' לא רצם,
הוא ענין נפני עמו, יען כי לא רנה ה' צמעהם, לכן יזכור עונם, ויענישם ברעב ובטורת.
הפסוק אה הוא מאמר הפסק בין תפלת ירמיה לתשובת הקב"ה. ושני ידי התורני הזכר
השלים

בַּעַת צָרָה לָמָּה תִּהְיֶה כְּגֵר בְּאַרְצָךְ וּבְאֶרֶץ נִטְּה לָלוֹן : (ט) לָמָּה
תִּהְיֶה כְּאִישׁ נִדְרָם בְּגִבּוֹר לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ וְאַתָּה בִּקְרַבְנוּ יִהְיֶה
וְיִשְׁמַךְ עָלֵינוּ נִקְרָא אֶל־תִּנְחֲנוּ : (י) כֹּה אָמַר יְהוָה לָעַם הַזֶּה כֵּן
אֶהְיֶה לָנוּעַ רְגֵלֵיהֶם לֹא חֲשֻׁכּוֹ וַיִּהְיֶה לֹא רָצֹם עֲתָה יִכְרְעוּנָם
וַיִּפְקֹד חֲטָאתָם : (יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵי אֵל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם
הַזֶּה לְטוֹבָה : (יב) כִּי יִצְמּוּ אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֶל־רִנָּתָם וְכִי יַעֲלוּ עֲלֵיהֶם
וּמִנָּחָה אֵינֶנִּי רָצֹם כִּי בַּחֲרֵב וּבִרְעָב וּבִדְבָר אֲנֹכִי מְכַלָּה אוֹתָם :
(יג) וַיֹּאמֶר אֶתְהִי אֲדֹנִי יְהוָה תִּהְיֶה הַנְּבִיאִים אֹמְרִים לָהֶם לֹא תִרְאוּ
חֲרִיב וּרְעָב לֹא יִהְיֶה לָכֶם כִּי־שָׁלוֹם אֶמֶת אֶתֵּן לָכֶם בְּמָקוֹם הַזֶּה :
(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵי שֹׁקֵר הַנְּבִיאִים גִּבְּאִים בְּשִׁמִּי לֹא שְׁלַחְתִּים

ולא

ר ש י

תוחלת : (ט) נדהם • דקרו"ן בלע"ז Recrue (רוקרו"י, אנגעמאטט,
מידע) מוסך ידו מן המלחמה וי"א רקריאכ"ן : ושמך עלינו נקרא • לפיכך אין
כבודך בכך : תניחנו • פירש כמו תעצבנו : (י) כן אהבו לנוע • כן כמה
שגזרת עליהם גולה אהבו שם להיות גולים לעבוד עבודת חלילים החזקות :
(יד) ואלי

ב א ו ר

השם כהור"ר אליעזר ש"י מבית קאצענעללענבאגען שמעתי פירוש אחר נחמד על זה
הפסוק, והוא : הנה בפסוק שלפניו התפלל הנביא אל ה' בשם ישראל ואמר : ואתה בקרבנו
ה' ושמך עלינו נקרא, ובה הודיע, שישאל התפארו שהם נקראים עם ה', ושהשכי"ן שורה
בקרבתם, וכדמה כאלו נתנו לב לשון מדרכיהם הרעים ולהתדבק באל ב"ה, למען יוסיף להיות
להם לאלהים • לכן כה אמר ה' לעם הזה, כן אהבו לנוע, רוצה לומר הנה כן דרך העם
הזה לאהוב לנוע, כלומר כבוד קנה במים כן נוע תנוע דעתם ומחשבתם, היום נעת זר
להם יתפארו כי הם עם ה' ומנקשים אהבתו, ומחר כאשר ארפה את ידימהם, יכנידו לבם
ויסיפו לחטוא • רגליהם לא חשבו, אין להם עמידה נאמנה וקיימת (ובל"א זיא האלטען
גיא אייגען פֿעסטען פֿום), פעם יאמרו כה ופעם כה • וה' לא רצם, לא יספֿך עוד
הקב"ה בהבטחתם לשון, כאמר בפסוק הסמוך, כי יצמו אינני שומע רנתם וכו' • עתה •
כשיגיע זמן פורענותם, יזכור עונם ויפקוד חטאתם, ולא יחוש עוד אל דבריהם • ויתורגם
בל"א (זא שפריכט דער עוויגע פֿאן ריועם פֿאלקע : ויהי ! זא ליבען זיא דאז
שוואנקענדע, אונבעשטענדיגקייט איזט איהנען אייגען • אבער דער הערר אכז
טעט ניכט אויף איהרע ווארטע, יעצט דענקט ער נור איהרע זינדע, שטראַפֿט
איהרע פֿערגעוונגען •) (יא) לטובה, אל תתפלל בעד טיבת ישראל • (יב) ואמר
אהה וכו', הנביא התנבל את ישראל, ואמר : מה יוכלו לעשות אס הנביאים מטעים אותם,
לאמר להם לא תראו חרב וכו', שלום אמר, שלום כאמן וקיס, ומדוע יעוננו כמה • (יד)
(טו) ויאמר וכו', והשיב לו הקב"ה, הנביאים גבאול להם שקר שטות ורמיה, לא
של חתים

ירמיה יד

וְלֹא צוּיִתִּים וְלֹא דְבַרְתִּי אֲלֵיהֶם חַיִּין שֶׁקָּר וְקָסָם וְאֵלֹל וְאֵלִיל קָרִי
וְחִרְמוֹת וְחִרְמֵי קָרִי לִבָּם הִמָּה מִחֲנֻכָּאִים לָכֵם : (טו) לִבָּן כֹּה־
אָמַר יְהוָה עַל־הַנְּבִיאִים הַנְּבִאִים בִּשְׁמִי וְאֲנִי לֹא־שִׁלַּחְתִּים וְהִמָּה
אָמְרִים חֲרֹב וְרָעַב לֹא יִהְיֶה בָאָרֶץ הַזֹּאת בַּחֲרֹב וּבְרָעַב יִתְמוּ
הַנְּבִיאִים הַהֵמָּה : (טז) וְהָעָם אֲשֶׁר הִמָּה נְבִאִים קָהָם יִהְיוּ
מִשְׁלָכִים בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי הָרָעַב וְהַחֲרֹב וְאִין מִקְבֵּר לַהֲמָה
הָמָה נִשְׁיֵהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם וְשִׁפְכֹתִי עֲלֵיהֶם אֶת־רָעָהָם :
(יז) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה תִּרְדָּנָה עֵינִי דִמְעָה רַלְלָה
וַיִּמָּם וְאֶל־תִּרְמִינָה כִּי שֹׁבֵר גְּרוֹל נִשְׁבָּדָה בַּחוּלָה בַּהֲעָמִי מִכָּה
נִחְלָה מָאֵד : (יח) אִם־צִאֲתִי הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה חֲלָלִי חֲרֹב וְאִם בָּאתִי
הָעִיר וְהִנֵּה תַחֲלוּאֵי רָעַב כִּי גַם נְבִיא גַם־כֹּהֵן סָחְרוּ אֶל־אָרֶץ וְלֹא
יָדְעוּ : (יט) הֲמֵאֵם מֵאֵסֶת אֶת־יְהוּדָה אִם־בְּצִיּוֹן גַּעֲלָה נַפְשָׁךְ
מִדּוֹעַ הַכִּיּוֹתָנוּ וְאִין לָנוּ מִרְפָּא קוֹה לְשָׁלוֹם וְאִין טוֹב וְלַעֲת מִרְפָּא
וְהִנֵּה בָעָה : (כ) יָדְעֵנוּ יְהוָה רִשְׁעֵנוּ עוֹן אֲבוֹתֵינוּ בִּיהִטָּאנוּ לָךְ :
(כא) אֵל

ר ש י

(יז) וְאֵלִיל • לִשְׁקָא דְבַר שִׁינֵי : (יז) נִחְלָה מָאֵד • לִשְׁקָא חוּלִי : (יח) סָחְרוּ •
סָבְבוּ לִבְקַשׁ הַגָּלָה : חֵל חֶרֶץ וְלֹא יָדְעוּ • חֵל חֶרֶץ אַחֲרֵת וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין כִּי עַד
הַנֶּסֶם : (יט) חֵס בְּצִיּוֹן גַּעֲלָה נַפְשָׁךְ • עַל מַנְתָּ שְׁלֹא לִשְׁכּוֹת עֲלֵיהֶם כִּי חֵס דַּעֲתָךְ
לִשְׁכּוֹת

ב א ו ר

שְׁלַחְתִּים לֹא צוּיִתִּים וְלֹא דְבַרְתִּי לָהֶם מֵאֲמוּמָה, לִכְן אֲעַנְשֶׂם וְאִם־כֵּן בְּדַבַּר אֲשֶׁר זָדוּ, הֵם אֲמָרוּ
לֹא יִהְיֶה חֲרֹב וְרָעַב, וְהֵם יִתְמוּ בַּחֲרֹב וּבְרָעַב, וְגַם הָעָם הַשְׂכֵּלִים הַשּׁוֹמְעִים לְנְבִיאֵי הַשִּׁקָּר,
לְעַבְדֵי מִצְרַיִם וּלְנִבְלֵי יִרְאֵי מַחֲרֹן אִסִּי, יִמּוּתוּ בַּחֲרֹב וּבְרָעַב, וַיְהִיו מוֹשְׁלִים בַּחוּבוֹת וּכְוִי
וְאֵל יִשְׂרָאֵל הַשּׁוֹאֵל לֵאמֹר : אִיכָּה יָדַע הָעָם, אִם הַדְּבָר אֲשֶׁר נִבְּאוּ הַנְּבִיאִים חֲמַת, אִם לֹא ?
וְלִמָּה יַעֲזוּבֻּהֶם הַמֵּאֲמִינִים בָּרֶם ? תַּשׁוּבָה לְדַבַּר כַּמֶּלֶךְ בַּתּוֹרָה (דְּבָרִים י"ח, כ"א, כ"ב),
וְאִמְרָה (שֵׁם, י"ב, א' — ה') כִּי יִקּוּם בְּקֶרֶן כְּנִיָּא וְכו', וְנָא הַלֹּאֹת וְהַמּוֹפֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר
אֱלֹהִים, לֵאמֹר כֹּלכֶם אֲחֵרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְכו', לֹא תִשְׁמַע אֵל דְּבָרֵי הַנְּבִיאִים הַהֵם וְכו', אֲחֵרֵי
ה' אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכּוּ וְאוֹתוֹתֵיכֶם וְאוֹתֵי מִצְרַיִם תִּשְׁמְרוּ וְכו'. קָסָם, כַּתֵּב הַרְמָס ז"ל, כִּי יֵשׁ
אֲנָשִׁים שִׂשְׁפַע עֲלֵיהֶם הַכֹּחַ הַשְׂכֵּלִי בַכֹּחַ הַמַּדְמָה, עַד שִׂידְבְּרוּ עֲתִידוֹת וַיַּחֲלִמוּ חֲלוֹמוֹת בִּדְרוֹת,
וְנִזְוָה הַכֹּחַ הַזֶּה כְּנִיָּאֵי הַנֶּעֱל, וּמִפְּנֵי זֶה הָיוּ מֵאֲמִינִים בָּהֶם, וַיִּקְרָא זֶה קָסָם, וַיִּקְרָא בַעֲלִיו
קוֹסָם (פֶּאֶנְאָטִיקָס, שׁוֹעֵר־מַעַר) • וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים כִּי הַזֶּה נִכְוָכָם יִקְרָא
קוֹסָם (אַסְטֵר־אֶלְפָּגוֹס, שְׁטֵרֶן־דִּימְלֵעַר) • וְאֵלִיל, לִשְׁקָא אֵל, דְּבַר
שִׁינֵי

אין האבע זיא ניכט געוואנדט, איהנען ניכטט אויפגעטראגען, ניכטס מיט איהנען
געשפראכען, פאלשע געזיכטע, שווערמערדיא אונד טרוג ווייזאגטען זיא דעם פאל-
קע. (טו) דרום — זא שפריכט דער עוויגע פאן דען פראפעהעטען — ווייל זיא
אין מיינעם נאחמען געווייזאגטע, דא אין זיא גאר ניכט געזענדעט האבע; ווייל
זיא זאגטען: קריגעסשווערט אונד הונגערסנאטה ווערדען אין דיזעם לאנדע ניכט
זיין, זא זאללען דיא פראפעהעטען זעלבסט דורך שווערט אונד הונגער אומקאממען.
(טז) אויך דאז פאלק, דעם זיא געווייזאגט האבען, זאלל אין ירושלים'ס שטרא-
סען, פאן הונגער אונד שווערט אויפגעריכען, הינגעשטרעקט ליגען; נימאנד
ווערד ווערער זיא נאך איהרע ווייכער זעהנע אונד טעכטער צו גראבע ברינגען: זא
ווייל אין דיא שטראפע איהרעם לאסטערס איבער זיא אויסגיסען! (יז) זאגע
איהנען אויך פאלגענדע ווארטע: נאכט אונד טאג פליסען אונאויפהערליך טהרע-
זען אויס מיינען (דעם פראפעהעטען) אויגען; דען איין גראסעס אונגליק האט דיא
יונגפרייליכע טאכטער מיינעם פאלקס, איין אנהיילבארער שלאג זיא געטראפפען.
(יח) קאממע אין אויפס פערל הינויס, פינדע אין ערשלאגע, געהע אין נאך
דער שטאט, זעהע אין פעהונגערטע; פראפעהעט זא וואהל אלס פריסטער שטריי-
פען אויס לאנדע אומהער, וויססען ווערער אויס נאך איין.

(יט) פערוויירפסט דוא דען יהודה גאנץ? עקעלט דייך ציין זא זעהר אן? ווארום
האסט דוא אונס געשלאגען אהנע היילונג? ווארום האפפען וויר אויף פרידען,
אונד ניכטס גוטעס קעממען? אויף גענעזונג, אונד שרעקניססע ערפאלגען?
(כ) וויר קענגען, הערר! אונזרע פערפעל, קענגען אונזרער פעטער ווערען,
וויססען

ב א ו ר

שאינו, רק אפס ותוהו: וחרמית לבם, ורמיית לבם, שהיו מרמים את העם לנצר
עליהם טובות, ופתו אותם לבל ופחדו מפחד העתידות אשר כנא עליהם ירמיה. ובניהם
ובנותיהם, הקטנים, בעוכש אבותיהם, כי כן הוא המשפט מאת האל יתברך, שהוא אל
אמונה ואין עול (רד"ק). ואין להתפלל על זה, כי מי יביט בסתרי חכמתו הגדולה? כן
יעשה זאת מרחמים על הילדים הקטנים, אשר נעשו יתומים ועזובים במות אבותם ומשפחתם,
ויבחר מותם מחייהם. ואמרת, אמר אליהם זה הדבר, שאתה הנביא בוכה ומנטער על
שכרם, אשר אתה רואה להם בכנאות, חולי יכנעו לבם ויתורו בתשובה, ולדעת ידידי ר'
אליעזר הכ"ל יהיה מאמר: ואמרת אליהם את הדבר הזה, מוסיף על הכנאות שלפניו,
ומאמר תרדנה עיני וכו', הוא התחלת ענין אחר, והוא קינת הנביא. בחולת בה עמי,
בבתולה אשר לא ידעה איש כן היה גדמה עמי אשר לא כלכד חרבו עד הנה, ועתה הוא הולך
בגולה (מרד"ק). וכן יאמר עוד היום על מבצר שלא כלכד מעולם, שהיא בתולה: מכה
גחלה, מכה קשה, מלאה יסורים ופלי. (יח) סחרו, סבבו אל ארצות אחרות לבקש
הגלה מחרב ומרעב. (יט) המאם, חור הנביא להתפלל עוד, אף על פי שאמר לו האל,
אל תתפלל בעד העם הזה, על מקנת העם שב להתפלל (רד"ק), ומבקש על יהודה ויושבי
ציון, ואמר: המאם מאסת את יהודה, ונעלת בציון, ואין דעתך לשוב אליהם עוד? כי
אם היה דעתך לשוב, מדוע הכיתני, במכת רעב, ואין מרפא, כי אין מטר וימות הכל
ברעב? קוה, מדוע נקוה לאלים ואין טוב, נקוה לעת מרפא והנה בעתה? קוה, מקור
(כ) ידענו, הן אמנם ידענו ומתודים אנחנו, כי רשענו, ידענו גם כן עון אבותינו.

תרגום אשכנזי

וויססען, דאס וויר אַפֿט פֿעהלען. (כא) דאָך, אום דיינעם גאָהמענס וויללען,
צירנע ניכט, ענטווייהע ניכט דיינען עהרען. טהראָן; וויא אײנגעדענק דיינעם
בינדעס מיט אונס, אינר בריך איהן ניכט! (כב) קאן דער היידען טאָנדרענגען
לאַססען? (אָהנעדריך) דער היממעל שפּרייארעגען געבען? דוא ביסט יאָרער
עוויגע, אונזער גאָטט, אויף דיק טרויען וויר; נור דוא האַסט אַללעס דיס
געטהאָן. —

טו (א) אַבער דער עוויגע שפּראַך צו מיר: שטינדע איך משה אונר שמואל
בעטענר פֿאַר מיר, וָאָ קאָן איך דאָך דיוועס פֿאַלקע ניכט גינסטיג ווין. שאַפֿע
פֿעסס מיר וועג פֿאַן מיינעם אָנגעוויכט! (ב) פֿראַגען זיא דיק: וואָהין וואָללען
וויר געהן? וואָנטוואָרטע: ציר פּעסס! ווער צור פּעסס; צום קריגע! ווער צום
קריגע! צום הונגערסטאָד! ווער צום הונגערסטאָד; צור געפֿאַנגענשאַפֿט! ווער
צור געפֿאַנגענשאַפֿט בעשטיממט אײַזט. (ג) פֿיר גאָטטונגען פֿאַן שטראַפֿען ווילל
איך איבער זיא פֿעהרענגען, שפּריכט דער עוויגע; דאָושווערט, נירער צו מענט
אַעלן; הונדע, דוא לייכען אומהער צו שלעפּפען; פֿענעל אונר רויבטהירע, זיא
צו

ב א ו ר

הס הודיות, וכיחטאטי לך, הס האגנות, בכל זאת אל תכאן עלינו, עשה זאת לחטן שמך,
ואל תנבל, אל תבזה כסא כבודך, זה בית המקדש. ורד"ק פירש תנבל כמו תנפל בחליץ
בזמ"ק: זכר, זכור ברית אבות, ואל תפר ברית אשר שמת אמתנו, ותן לנו נשם וטל!
(כב) היש בהבלי גוים, היש כח וממש בהבלי חלילי הגוים להגשים, להוריד נשם? ואם
השמים יתנו מבלעדך רביבים? כי אף אם ירד הגשם והשלג מן השמים, אך בנשיתך הוא,
ובנשיך תוכל לעמוד את השמים ויהיו כרוז. הלא אחה ה' אלהינו, אלהי ישראל גואלו
ומושיעו, ולך נקודה בעת צרה. כי אחה לבדך עשית את כל אלה בידך הכחה והממשלה לעשות
הכל, ומפיד תלך הרעות והטוב, לכן מתפללים אנחנו לפניך. עד כה תפלת הנביא.

טו (א) ויאמר וכו', לקאפיטל הזה יש ארבע מחלקות, מראשיתו עד פסוק י"ד היא
תשובת הקב"ה לתפלת הנביא בעד ישראל, מאתו לשמוע אל הרכה ואל התפלה, תזוט
קשה לישראל ולירושלים: מן יו"ד עד י"ב יתרעם הנביא על מקרותיו, בהיותו שנוא ומורדף
מהעם בעבור תוכחותיו, והקב"ה משיבו תנחומים, מן י"ב עד ט"ו נבואה על אבדן ישראל,
וסי' וואונדערטיו ביד מלך בבל. מן ט"ו עד סוף הקאפיטל יוסיף הנביא להתרעם על כרותיו,
והקב"ה משיבו תוכחה ונחמה. אם יעמוד, אף אם יעמוד משה ושמואל, שהם גדולים
וממך, לפני, בתפלה, אין נפשי, אין לי רצון וספן לעם הזה, נפשי, רכיוני, כמו
אל תתנני בנפשי צרי. וזכר משה ושמואל, שהיו לזוט ונביאים, והגדול שבנביאים אחר משה
רבינו היה שמואל, וכן אמר: משה ואהרן נבדו ושמואל בקוראיו שמו, ואמר: כי נאמן
שמואל לנביא לה' וכו' (רד"ק). לכן אל תתפלל אתה בעדס, שגלה אותם מעל פני בבל
יבואו רמים חצרי, ויבאו. (ב) אשר למות, מיתת דבר, ואמר אשר היכן למיתת דבר,
ילך למיתת דבר, ואשר הוכן לחרב ילך לחרב וכו'. ואמר וכו' כל המאוסר בפסוק זה קשה
מחבירו, חרב קשה ממות, איבעית אימא סנרא, האי קא מכוול והאי לא מכוול, ואיבעית
אימא קרא, יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, רעב קשה מחרב, סנרא, האי קא מנטער
והאי לא מנטער, קרא, טובים הם חללי חרב מחללי רעב, שני קשה מכולם, כלהו חיתתהו
ציה. (ג) ארבע משפחות, חרבעה מיני עונשים. לסחוב, לגרר, כירך הכלבים
שגוררים הנבלה באלס, והוא בזיון גדול למת. לאכול ולהשחית, העופות איכלם והבהמות
ישתיתו אף מה שלא אכלו, וזה ארבע משפחות, הריגה, סחיבה, אכילה, השחתה.
(ד) לוועה

(כא) אל חנאין למען שמך אל הנבל כסא כבודך זכר אל תפר
בריתך אתנו : (כב) היש בהכלי הגוים מגשימים ואם השמים
יתנו רביבים הלא אתה הוא יהוה אלהינו ונקודה לך כי אתה
עשית את כל אלה :

טו (א) ויאמר יהוה אלי אם יעמד משה וישמואר לפני אין נפשי
אל העם הזה שלח מעל פני ויצאו : (ב) והיה כי יאמרו אליה
אנא נצא ואמרת אליהם כה אמר יהוה אשר למות ואשר
לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי : (ג) ופקדתי
עליהם ארבע משפחות נאם יהוה את החרב להרג ואת הכלבים
לסחב ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ לאכל ולהשחית :
(ד) ונחתים

ר ש י

לשון מדוע הכיתם צאין מרפא : (כא) למען שמך • שנקרא רחום • כסא
כבודך • בית המקדש ומדרש אגדה ישראל החקוקים ככסא כבודך : (כב) ואם
השמים יתנו רביבים • מחליהם אם לא על פיד בתמים כל תמיהא הכפולה
הראשונה כה"א והשנייה כה"א כגון הצמחנים אם צמחנים (מדבר י"ג) הטובה
היא אם רעה (שם) המאם מאסת אם צנין געלה נפשך (כאן) אף כאן היש
בהכלי הגוים ואם השמים :

טו (א) משה ושמואל • שניהם נזקקו לבקש רחמים על ישראל ומתחלה
החזירו למוטב ואחר כך התפללו עליהם ולא עלם בלגם להשיב אפי עד
שהחזירו למוטב • משה שימו איש חרבו וגומר (שמות ל"ב) ויזר על פני המים
וגו' (שם) ואחר כך העלה אל ה' חולי הכפרה : שמואל • צמחנים ויסירו צני
ישראל את הצעלים (שמואל ז') ואחר כך קצו את כל ישראל המנפחה והתפלל
עליהם (שם) אתה אינך יכול להשיבם חלי לכך אל תתפלל עליהם : נפשי •
רמוני : (ב) אשר למות וגו' • כל המאוחר בפסוק קשה מחזירו חרב קשה
ממות מיתת חרב מכולת ומיתת של מטתו אינה מכולת וכן הוא אומר (תלים
ק"ו) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב שזה מצטער וזה אינו
מצטער וכן הוא אומר טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי כולסו איתניהו צגוס :
(ג) ופקדתי • לשון מינוי ופקידות • לסתוב • לגרר וכן אם לא יסחבום
(לקמן מ"ט) : (ד) לעזים • מגזרת לא קס ולא זע (מגילה ה') וכמו גאוס

ירמיה מו

(ו) ונחתים לזועה לזועה קרי לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו מלך יהודה על אשר עשה בירושלם : (ה) כי מי יחמל עליך ירושלם ומי יגור לך ומי יסור לשאל לשלם לך : (ו) את בַּמִּשָּׁה אֲתִי נֶאֱסִיָּהוּ אַחֲזֵר הַלְכִי וְאִם אֲחֲדִי עֲלֶיךָ וְאֲשַׁחֲתֶךָ גִּלְאִיתִי הַנָּחַם : (ז) וְאֲזַרֵּם בַּמִּוֶּרֶה בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ שְׂבִלְתִּי אֲפֹדְתִי אֶת־עַמִּי מִדְּרָכֵיהֶם לֹא שָׁבוּ : (ח) עֲצֹמוֹ לִי אֲלֻמְנוֹתָו אֲלֻמְנוֹתָו ק' מִחוּלֵי יָמִים הֵבֵאתִי לָהֶם עַל־אֵם בָּחוּר שֹׁדֵד בַּצְהָרִים הִפְלִיתִי עֲלֶיהָ

פתאם

ר ש י

ונגזרת גאה מאד (ישעיה ט"ו) : לכל ממלכות הארץ • כל השומע רעה שזאה עליהם יזוע : (ה) יגוד • יקונן : ומי יסור • חליך לנטות מדרך עדיים • לשחוט לך לשלום : (ו) גליתני הנחם • כמה פעמים חשנתי להשחית על הרעה עתה גליתני הנחם הנחם דפורפנשי"ר בלע"ז De fair penser. בל"ח (ר"ל דע פאיר פאנס"ער בל"ח נאך צו דענקן , צו איצר לעגען) : (ז) צמורה • צפה שקורין וו"ץ בלע"ז Vanne. בל"ח (חיינע שווינגע , כמו ישע"ל כ"ד) כזה שהוא זורה שעורין שלא יהו כולן גולין למקום אחד : (ח) עצמו לי • רבו לפני אלמנותיו : על אם • על ירושלם שהיא עיר ואם בישראל : בצהרים הכל יבא גלוי לפני כל גזי מטמנים הפלתי עליהם פתאום עיר • השכנתי עליהם פתאום גייסות של עיר ובהלות רבות ויש פותרים עיר לשון שגאה כמו ויהי עריך (שמואל

מכלל יופי

ענינו כאד' מבוהל שלא יוכל להעזר בעת צרה • והרי"קס כתב כי מפרשי' אותו מן הערבי שקורין למי שהוא מכוסה הלב מחולי הלב מדהו"ס : (יב) אל רתם • פירוש על צעקתם כמו קומי רני בלילה ואמר אל רתם והוא לא הזכיר תפלה וצדקה לא היום לפי שאין צום בליל תפלה וצדקה : (יג) שלום אמת , שלום של קיימא : (יד) ואלול , כתוב ב"ו וקרי ב"ד והענין אחד ופירושו הכל ודבר שאינו מועיל כאד' בלע"ז : וחרמות , כתוב ב"ו וקרי ב"ד והענין אחד והוא ענין מרמה : (יו) סבה נחלה , תאר לנקבה והיא"ת בשוא לבדו ואמר על המכה בפעלת ואע"פ שהיא פועלת כי האדם הוא הנחלה והמכה היא המחלה על הסבה השנית כי הסבה הראשונה היא המצוי אותה אע"כ מרוב החלי"י אשר במכה ההיא היא נפעלת א החלי"ס ההם כלומר מלצה מהם וכן כי כלה ונחרנה כי נחרנה נעשתה כליון חרון כי כלה אך נבדלה על זה הדרך : (יח) חללי , הלמ"ד בשוא לבדו : החלואי , תאר על משקל ותעלולים ימשלו צם שרשו חלה והאל"ף תמורת ה"א למ"ד הפועל ובה על דרך כעלי האל"ף : סחרו אל ארץ • סבנו ללכת ולגלות אל ארץ אחרת : ולא ידעו , לא הרגישו בעצמם עד שגלו : (יט) קוח לשלום • מקור זה הפסוק נזכר למעלה בפרשת אבוף הכיפס ויש ביניהם שני מעט הראשון לעת זה ולעת הראשון מרפה בה"א זה מרפא בא"ף : (כא) אל תנבל • ענין נפילה וירידה כלומר א תפחיתו ואל תורידו מגדולתו : זכור , כלומר זכור ברית אבות ואותו הברית אל תפירט אתנו וכן תרגם יונתן יעל דוכרן קיים אנהחנ' קדמך לא תשניקיימך עמא : (כב) מגשמים , פועל מענין גשם ופירושו נותנים גשם : מו (א) נפשי

צו פערצעהרען אונד צו פערדערבען. (ד) אללען רייכען דער ערדע ווילל איך ווא
צום שרעקבילד מאכען, אונד צוואר וועגען דעססען, וואס מנשה, וואהן יחזקיהו'ס,
קעניג פאן יהודה, אין ירושלים געטהאן האט. (ה) דען, ווער קאן ריינער שאנען,
ירושלים? ווער מיטלייד מיט דיר האכען? ווער ויך צודיר ווענדען, דיר צו גריסען?
(ו) ווא האסט מיינער פערנעססען, שפרייט דער עוויגע, אונד ביסט צוריק
געוויכען, דרום שטרעקקע איך מיינע האנד געגען דיר אויס, דיר צו פערדערבען.
איך בין עס מידע, מיינען ענטשלוס צוריק צו געהען. (ז) נאך אללען גרענצען
דעם לאנדעס וואו דו שוויפעלטע איך ווא, מאכטע ווא קינדערלאן אונד אונגליקליך,
אכער ווא קעהרטען גיכט פאן איהרעס וועגע צוריק. (ח) אד! איהרע וויטטווען
שיינען מיר מעהר אלס וואנד אס מעערע צו ווין! אס העללען טאגע לאסעסע איך דען
רייכער איבער יענע מוטטער דער יינגלינגע קאממען; פלעצליך אונד שרעקקעני
פאלל

ב א ו ר

(ד) לוועה, ענין אחד עם לוועה, ושרו זעה, כמו נחמה מן גאה, (רש"י), והוא
התנועה והחרדה, כמו ולאקס ולא זע, לכל ממלכות הארץ, כל השומע נרות יחרד
ויוע. בגלל וכו'. מנשה הכהן את יהודה באעשים רעים, ודס נקי שפך הדבה עד שאל
ירושלים חללים, לכן תלה חטאת יהודה במנשה, ויוכתן תרגם על דלא תבו כמנשה וכו'.
(ה, ו) כיוכו', אמר הא: מי יכמור רחמי עליך, ירושלים! או מי יבוא לנוד לך ולנחמד,
ולשאל בשלומך! הלא איך כדאי לרחמים, כי את נטשת אותי, והלכת אחר, כלומר שבת
מאחרי ה', וגרמת בעצמך פורענותך, לכן ואט את ידי עליך, להכותך ולהשחיתך, ואין
לי רחמים עלך, כי נלאתי הנחם, לא אוכל עוד להנחם על הרעה אשר דנתי לעשות לך,
כאשר עשיתי עד הנה כמה פעמים. ויוכתן תרגם, על דהות יכול למתב ולא תבת, אפשר
שמפרש מלת נלאיתי כמו פעל עבר לנקבה נוכחת, בתוספת יו"ד, רוצה לאמור דבר נלאה
הוא לך להנחם על חטאתך. יגור, לשון נעווד, שהמנחמים נדים ממקומם זה מפניהם
מפה לנחם האב (רד"ק). ואפשר שהוא לשון תנועה וחרדה, שדרך האוהב להרגיש תנועה
וחרדה בלבו בשמיעו דבר אוהבו (טהייל געהמען, בעדויערן). (ז) ואורה במורה,
כמו שזרין התנועה במורה, כן הפסתי והשלכתי אותם הנה והנה בשערי הארץ, בכל ערי
ארצות אחרות, או יאמר שער ארץ על גבול ומבואי הארץ. ואמר זה על עשרת השבטים
שגלו. שבלתי, ענין שכל ידוע, לשון חסרון ואבידת הבנים, ואמר: חסרתי את עמי
מבנים, כי גליתי ממנחם עשרת השבטים, אבדתי אותם, ובכל זאת מדרכיהם לא שנו,
לא שב שבת יהודה הנשארים, מדרכיהם הרעים, ועודנו עומדים ברשעתם. (ח) עצמו
וכו', חלמותיו רבו לפני מחול ימים, כלומר כביכול נכמרו רחמי ומנער אני עליהם, ונדמה
לי כאומסר חלמותיו רבים מחול ימים, וזה היה בימי אחז, שהרג פקח בן רמליהו ביהודה
מזה ועשרים אף ביום אחד, ונשארו הנשים חלמות. עצמו, יבא זה הלשון בענין הכמות
(פיל, איינע מענגע) ובענין האיכות (שטארק, מעכטיג, בעטרעכטליך) (רד"ק).
על אס, רש"י פירש, על ירושלים, שהיא עיר ואס בישראל, הבאתי בחור שורד, והוא
האויב, ויאמר זה על נבוכדנצר, שהוא בחור, רוצה לומר גבור. ורד"ק מפרש ומחבר אס
עם בחור, קהלת בחורים, ופירוש אס הוא קהלה ומשפחה, כמו שנקראת אס או אומה,
ובחור הוא על דרך כלל, כמו שחיות. רב בחור. וענינו על קהלת בחורים, רוצה לומר
על עם גבורים, הנאתי את השודד בצהריום, באמצע היום, לא בלילה ובסתר, כי
אס נגלוי לאור היום, ולא הועילה לבחורים נבדתם. עיר, כפשוטו, הפלתי והפכתי את
העיר עליה פתאום ונבהלה. ויש מפרשים עיר לשון שוכא כמו ויהי עיריך (שמואל א' פ"ט,

תרגום אשכנזי

פֶּאֶלֶל דִּיא שְׁמָאֲדַט אִיבֶעֱר אִיהֶרֶעס הוּפֶטֶע צוואַמטען פֶּאֶלֶלֶען • (ט) יעצט וועלכעס
וּיא הֵיין, דִּיא קִינֶדֶרֶרֶיִלֶען חוּיכט אִיהֶרֶען גִּייסט אויס; אִיהֶרֶע זאָגט געהט בִּיא
שְׁמָאֲדַט אונטער; וועלכע שְׁמָאֲדַט! וועלכע שְׁמָאֲדַט! — אויך אִיהֶרֶע צוֹרִיקגעלֶאָט
סענען ווילל אַיך דעם שווערט דעם פֶּיינֶדֶס פֶּרִיז געכען, שפּרִיכט דער עוויגע •

(י) וועהע מיר, פֶּיינע מוטטער! דאָס רוא מיר געכאַהרען האָסט! אִיינֶגעגען
שְׁמָאֲדַט דעם צאָנקס אונד שטרייטס בין אַיך דעם גאַנצען לאַנדע • גימאַנד האָט
אִיך געליהען, פֶּאָן גימאַנד מיר געכאַרגט, אונד דעננאָך פֶּלֹכט אַללעס אויף מיר •
(יא) פֶּירוואָהר! שפּרִיכט דער עוויגע, רוא זאָלסטעס אין דער פֶּאָלגע בעססער
האַכען; זיכערליך! צוֹר צייט דעם אונגליקס אונד דער נאַטה ווילל אַיך דען פֶּיינע
דיר ערביטטליך ווערדען לאָססען •

וואָהל

(יב) קאָן מאַן

ב א ו ר

(ט"ו) רֹכֶז לומר הפלתי עליהם אויב ובהלות • (ט) יולדת השבעה, אשה רבת בנים,
אומללה ושמלה מבניה, והוא משל לכנסת ישראל, שנתמעטו אנשיה • ואמר שבעה על
הרבו ועל השבון בלתי מכוס, כמועד עקרה ילדה שבעה, שבע יסול נדיק וקס, שבע
בשטאטיכס, כן פירש רד"ק, וכן נראה עיקר • גפחה נפשה, תפח נפשה מאפה, כלומר
תמות, והמפרשים פירשוהו מלאן ומפח נפש, לשון דאבון • והוא ללא טורח • באה וכו' בוישה
ומפרה, תבא שמה בעוד היום, רוכה לאומר תמות בלא עתה בנשה וכלימה • ושאריתם,
השארית אשר לא ילכו לגולה, לחרב אתן • ורד"ק מפרש שאריתם, בנים, כמו שם ושאר •
(י) או ליוכו', אחר שנבא המלך הקדוש חזות קשה ותוכסה מרה על ישראל, התעוררה
רוחי לזכור השנאה והמרון אשר יתהוה לו על ידי זה מהעם, והתחיל לקונן: אמי! אוילי
כי ילדתי, כי איש ריב, בעל ריב, וכן איש מדון, רוכה לומר לריב ומדון אהיה לכל הארץ •
לא נשיתי, בהם, שאהיה תובע הלוואתי, אשר על כן ישנאוי, ולא נשוי, לא כתבתי
הלוואה שינאוי על אשר לא שלמתי, כלומר אין לי ריב עמהם על עסקי מוות, ואף על פי כן
כלם מקללוני, אחר הרד"ק על דקדוק מלה זאת, שהיא מורכבת מן קלל, לשון קללה, ומן
קלה, לשון קלון ובוז • ונתאחדו שני שרשים האלה במלה אחת לקצר הלשון ולנחותה •
ונתחלפה ה"ח ב"ו וכלרכה, ובאה ב"ו נעה, שתהא ניכר בקריאתה, עד כאן לשון
בקרה • ובאמת גם בשרש קלל, בלי הרכבה, ככלל הוראת קלון ובוז • (יא) אם לא,
לשון שביעה, שרוחך, כמו שאריהך, בחסרון אל"ף, ובפירוק התי"ו תחת סגול, ור"ל
שאריתך ואחרית ימך תהיה לטוב, והקצ"ה השיב זה לנביא, אשר היה מתרעם על מקרותיו,
ואמר לו: אחר הזמן בנא עליהם רעה וצרה, תהיה אחריתך לטוב, ואין מניח לך (מדברי
רד"ק) • וכן תרגם יונתן • ורש"י ומנחם פירשוהו לשון פעל, כמו השארתוך • הפגעתיו,
פעל יוצא, אעשה שיפגע וינקש האויב ממך בקשות, ר"ל בעת צרה ורעה יפגע האויב ממך,
שחשכה הישר בעיניך, אם לשבת אם ללכת, ככתוב בספר הזה (רש"י ורד"ק) • ואף גם יא
קצת קושי בפירוש הזה, נבחר הוא מכל אשר הפירושים בזה הענין • ואנכי תרגמתי: (דען
פיינער ערביטטליך מאכען,) לנחות לשון אשכנזית, וקריב הוא לענין שלפניו • (יב)
הירוע וכו', דברי רש"י בפירוש הראשון לפסוק הזה נראים כסותרים, ונרובין ביאור •
ורד"ק מפרש: הירוען ברזל אחד את ברזל אחר, הנא מנפון ומעירב עם נחושת, והוא הברזל
החזק • רוכה לומר ח"ך יאסנו שהם יוכלו לעמוד בפני כבודנפר, הלא אם הם ברזל
נבדלנפר הוא ברזל עם נחושת, וחזק מהם • ואמר מנפון, על צבל, שהיא צפופית לארץ
ישראל

פֶּתַח אֶם עִיר וּבְהִלּוֹת : (ט) אִמְלִלָּהּ יִלְדֶּת הַשְּׁבָעָה נִפְחָה נִפְשָׁה
בָּאָה בֹּא קִרִי שְׁמִשָּׁה בְּעֵד יוֹמָם בּוֹשָׁה וְחִפְרָה וּשְׁאֲרֵיהֶם לַחֲרֹב
אֲחֵן לִפְנֵי אֲבִיהֶם נָאִם יְהוָה : (י) אֹיֵלִי אֲמִי כִי יִלְדֶנִי אִישׁ רִיב
וְאִישׁ מָדוֹן לִי לִי לִי אֶרֶץ לֹא נִשְׁתִּי וְלֹא נִשְׁוִי בִּי כָּלָה מְקַלְלִנִי
פָּתַח בִּסֵּם : (יא) אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי שְׁרוּתָהּ שְׁרִיתִיד קִרִי לְטוֹב אִם
לֹא הִפְנֵעִתִי בָּהּ בָּעֵת רָעָה וּבָעֵת צָרָה אֶת־הָאִיב : (יב) הִירָע
בְּרוֹל

ר ש י

(שמואל א' כ"ח) ופִּשְׁרָה לַעֲרִיךְ (דניאל ג') : (ט) אִמְלִלָּהּ יִלְדֶּת הַשְּׁבָעָה
שׁוּמְרוֹן וּכְנַסְיָהּ שֶׁל עֶשְׂרֵת שְׁבָטִים שְׁעִמְדוֹ מֵהֶם ז' מִשְׁפָּחוֹת מַלְכִּים רַשָּׁעִים כְּבֹד
אִמְלִלָּהּ וּגְלָתָהּ : וּשְׁאֲרֵיהֶם אֵלּוּ יִסְדֹּד וּקְנֵת בְּנִימִין שְׁנֵתִיירוּ בִּישְׂרָאֵל : לַחֲרֹב אֲזָן
אֵלּוּ הֵן שְׁבַע מִשְׁפָּחוֹת יִרְבְּעִם בֶּן נְצַטּוּבִיתוֹ זַעֲשָׂא וּבִיתוֹ עֲמָרִי וּבִיתוֹ יִהוּא וּבִיתוֹ
מִנְחֵם וּבִיתוֹ סָקָה וּבִיתוֹ הוֹשֶׁעַ וּבִיתוֹ : נִפְחָה נִפְשָׁה : לִשְׁקוֹן דָּאֲבָה נִפְשָׁה מִתְּרַגְמִינָן
וְדָאֲבָן נִפְשָׁה (דְּבָרִים כ"ח) וּמִפְחָן נִפְשָׁה : צַעֲדוּ יוֹמָם : בְּלֹא זְמַנָּה מִהֲרֹ לִיפּוֹל
כֶּךְ נִדְרָשׁ בְּמַסְכַּת גִּיטִין וּבִמְדַרְשׁ רַבִּי תַנְחוּמָא דְרֵשׁוּ כִלְפֵי יְרוּשָׁלַם וּמוֹנָה שְׁבָעָה
רַשָּׁעִים יִסְדֹּד יִסְדֹּד אֲחִי מִנְשָׁה אֲמוֹן יִסְדֹּד יִסְדֹּד אֲחִי יִסְדֹּד יִסְדֹּד יִסְדֹּד יִסְדֹּד יִסְדֹּד יִסְדֹּד
אֲבִיבִים אֲמִינִים אֲחִיזִים : וְחִפְרָה : לִשְׁקוֹן בּוֹשָׁה : (י) אֹיֵלִי אֲמִי : יִרְמְיָהּ הִיא
אֲחִיזִין עַל עֲנָמוֹ שְׁחִיבִין אֲחִיזִין בְּנֵי עִירוֹ עַל דְּבָרֵי תוֹכְחוֹתָיו : אִישׁ מָדוֹן : אִישׁ
מְרִיבָה כְּמוֹ לֹא יִדּוֹן רוּחִי (רַחֲשִׁית ו') : לֹא נִשְׁתִּי : כְּמוֹ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנִישָׁה
(שְׁמוֹת כ"ג) כּוֹלֵם מְקַלְלוֹנִי : אִינִי רַב־עַמְמָם עַל עַסְקִי מִמּוֹן שִׁים לִי עֲלִיהֶם
וְלֹא לֵהֶם עֲלִי וְהָרִי כֹל הָעָם מְקַלְלִנִי : (יא) שְׁרִיתִיד : הַשְּׁאֲרִיתִיד לִשְׁקוֹן שְׁאֲרִית
וְכֵן פָּתְרוּ מִנְחֵם אֲבִל דּוֹגֵשׁ פָּתַר אֲחִיזִין לִשְׁקוֹן הַתְּרָה וְשִׁירִיתִיד כְּמוֹ (דְּנִיאל ה') :
מִשְׁרֵי קִטְרִין וּפְתָרוֹן שִׁירִיתִיד כֵּן הוּא שְׁנֵאֲמַר הֵנָּה פְּתַחֲתִיד הַיּוֹם מִן הָאֲזִיקִים
(לְקִמּוֹן מ') כְּלוּמַר בְּיוֹם אֲשֶׁר הָקִים ה' אֶת דְּבָרֵי נְאֻמָּה לֹא וְעַתָּה הֵנָּה פְּתַחֲתִיד
הַיּוֹם מִן הָאֲזִיקִים אֲשֶׁר עַל יְדִיד אִם טוֹב צִיעִיךְ לְבֹאֹת אֲתִי בְּבִלָּה וְגַם יִשְׂרָאֵל בְּקִשׁוֹ
מוֹמְנוֹ שִׁתְּפַלֵּל בְּשִׁבְלֵם בְּאֶשֶׁר נְאֻמָּה לֹא שִׁתְּפַלֵּל בְּעֵדֵנוֹ אֵל ה' אֱלֹהֵינוּ כִּי נִשְׁאֲרָנוּ מֵעַתָּה
מִהֲרָבָה (לְקִמּוֹן מ"ג) : אִם לֹא : לִשְׁקוֹן שְׁבָעָה הַפְּנֵעִתִי כֶךְ צִעֵת רַעָה אֶת הָאִיב
כִּשְׁתַּבַּח עֲלֵיהֶם הִרְעָה יִפְגְּעוּ כֶךְ שִׁתְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים עֲלֵיהֶם כְּגוֹן דְּדָקִידָה אֲמַר לוֹ דְּרוֹשׁ
נָא בְּעֵדֵנוֹ אֶת ה' וְגו' לְקִמּוֹן כ"א : ד"א גְּבוּרָה אֲדִין יִבְקֵשׁ מֵאֲחֵךְ אִם טוֹב צִיעִיךְ
לְבֹאֹת אֲתִי בְּבִלָּה (לְקִמּוֹן מ') : (יב) הִירָע בְּרוֹל בְּרוֹל מִנְפִּין : אֲמַר אֵלֵי בְרוֹל
הִבָּא מִנְפִּין קֶשֶׁה מִשְׁאֵר בְּרוֹל וְכֵן פְּתָרוֹנוֹ הֵם נִמְשְׁלוּ לְפָתַח הַסּוּלָמִי רַכִּיל נִחְשֵׁת בְּרוֹל
(לְעִיל ז') וּבִירְמְיָהּ נְאֻמָּה כִּתְתִיךְ לַעֲמוּד בְּרוֹל וּלְחֻמַּת נְחוּשָׁת (לְעִיל ח') וְשֵׁנוֹ
חֻזַּק מִשְׁלָהֶם כִּי גְבוּרָה נִגַּד מִנְפִּין שְׂבָה עֲלֵיהֶם : הִירָע הִירָע בְּרוֹל שְׁלֵהֶם
אֶת שִׁלְךְ : ד"א הִירָעָן פְּרַעָה הִבָּא בְּעִזְרָתָהֶם שְׁהוּא קֶשֶׁה בְּרוֹל אֶת גְּבוּרָה נִגַּד
שְׁהוּא

בְּרוּל מִצָּפוֹן וְנִחֲשָׁה : (יג) חִלָּף וְאַצְרִיתִי לְבֹז אֶהְיֶה רֹא
בְּמַחִיר וּבְכָל־חַטָּאתִי וּבְכָל־גְּבוּלִי : (יד) וְהֶעֱבַרְתִּי אֶת־אִיְיָ
בְּאַרְץ לֹא יְדָעָה כִּי־אֲשַׁקְרָחָה בְּאִפִּי עָלֵיכֶם חֹקֶר : (טו) אֶת־הָ
יְדָעָה יִהְיֶה זִכְרִי וּפְקֻדֹתַי וְהִנֵּקְס לִי מִרְדְּפִי אֶל־לֶאֱרֹךְ אֶפְרַיִם הַקָּהֵן יִדַּע
שְׂאֵתִי עָלָיו חֶרֶף : (טז) נִמְצְאוּ דְּבָרַי וְאֶכְלָם וַיְהִי דְּבָרִי דְּכִידָן
לִי לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחַת לִבִּי כִּי־נִקְרָא שְׁמִי עָלַי יִהְיֶה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת :
(יז) לֹא־יִשְׁכַּתִּי בְּסוּד־מִשְׁחָקִים וְאֶעֱלֶה מִפְּנֵי יָדָה בְּדֶרֶךְ יִשְׁכַּתִּי כִּי־
זַעַם מִלֵּאֲתָנִי : (יח) לָמָּה הָיָה כְּאִבִּי נֶצַח וּמִפְתִּי אֲנוֹשָׁה מֵאֲנָה

הרפא

ר ש י

שְׂהוּא בְּרָזַל הַבָּא מִצָּפוֹן וְנִחֲשָׁה • תִּרְגֹּם וּנְתָן מוֹטָה לְדָזָה : (יג) חִלָּף לְשׁוֹן
מִזָּמִן : וְאֲזַחְתִּיךָ • לִישְׂרָאֵל הוּא אֲזַחְתִּיךָ • וּבְכָל חַטָּאוֹתֶיךָ וְלִמְעַן כָּל חַטָּאוֹתֶיךָ
תִּהְיֶה זֹאת לְךָ : וּבְכָל גְּבוּלֶיךָ • אֲשֶׁר הָעֵמֶדֶת עָלָיו בְּכוֹלָן : (טו) אֵל לֶאֱרֹךְ
אֶפְרַיִם תִּקְחֵנִי • תִּירְגֹּם יוֹנָהֵן לֹא תִתֵּן אֶרְבָּא לְעַלְבָנִי אֵל תִּקַּח אֶת רִיבִי לְהַנִּיחוֹ
לֶאֱרֹךְ אֶפְרַיִם אֵלָּא מֵהָר וְהִנֵּקְס לִי : שְׂחָתִי • כִּמוֹ סִבְלָתִי : עָלֶיךָ • בְּשִׁבְלֶיךָ :
(טז) נִמְצְאוּ דְּבָרַיךָ וְאֶכְלָם • לְתַחֲוָה מִתְחַלֵּה • וְהִיוּ לִי לְשׁוֹן כִּי דְמוּתִי שִׁישְׁמֹעוּ
אֵלַי • עֵתָה • (יז) מִפְּנֵי יָדָה • מִפְּנֵי נְבוּזָה הַבָּאָה לִי מֵאַחֶךָ : יִשְׁכַּתִּי •
יִחִידִי וּמִשְׁמֹם בְּאֲזָלוֹת כִּי נְבוּזָאוֹת זַעַם מִלֵּאֲתָנִי בְּחֹרֶבֶן בֵּיתְךָ : (יח) אֲנוֹסָה •

חולה

מכלל יופי

מו (א) נִפְשִׁי רוּחָה לֹמֵר רְצוֹנִי כִּמוֹ אֵל תִּתְּנֵנִי בְּכַפְּזָרִי : (ג) וּפְקֻדָּתִי • עֵינִי מִנִּי
וְנִזְכָּרוֹת : מִשְׁפָּחוֹת • עַל דֶּרֶךְ הַשְּׂאֵלָה כְּלִימֵר אֶרְבַּע מִינֵי פִירְעָנוּת : לְסַחֲבִי
עֵינִי הַנִּרְדֵּה וְהַמְּסֻכָּה בְּקֶרֶקֶע : (ד) לִזְוָעָה • כְּתוּב יִקְרִי לְזְוָעָה וְהַעֲבִין אֶחָד אֵלָּא שֶׁהֵם
שְׂנֵי שְׂרָשִׁים וְהֵם עֵינֵי הַתְּנִיעָה : (ה) וְיָמִי יִגּוֹד לְךָ • כִּמוֹ לְנוֹד לֹא וְלִנְחֻמוֹ עֵינֵי נַחֲמַת הָאֵל
וּפְקֻדֹת הַנִּזְכָּרוֹת עִמּוֹ וְכֹא בֹזָה הַלָּשׁוֹן לִפִּי שֶׁהַמְּנַחֲמִים נָדִים מִמִּקְוִים זֶה מִפְּנֵי זֶה מִפְּנֵי לִנְחֻמוֹ הָאֵל :
(ו) הַנֶּחֱם • מִקּוֹר מִנִּי כִפְעַל עֵינֵי תִנְחֻמוֹת • וּנְפִירוֹשׁ כִּמֵּה פְעֻמִּים נַחֲמָתִי עַל הָרָעָה אֲשֶׁר
דְּבַרְתִּי לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשִׂיתִי כְּלָאִיתִי עַל־זֶה לֹא אֶכְלָם עוֹד לְהַנְחִים אֵלָּא אֶפְרַיִם מֵהֶם : (ז) וְאֲזַרְם
בְּמִזְרָה • כִּמוֹ שְׁזָרִים הַתְּנִיעָה בְּמִזְרָה : כְּשַׁעְרֵי הָאָרֶץ • בְּשַׁעְרֵי הָאָרֶץ כִּי דֶרֶךְ הַשְּׂעָרָה נִכְנָסִים
וְיוֹצֵאִים בְּשַׁעְרֵי וְכֵן אֲמַר לְכָל בָּאִי שַׁעַר עִירוֹ כֹּל יוֹצֵאִי שַׁעַר עִירוֹ וְכֵן תִּרְגֹּם יוֹנָהֵן בְּכָל קְרוֹי אֶרְעָא
וְכֵן תִּרְגֹּם מִמִּקְוִמוֹת רַבִּים בְּשַׁעְרֵי בְּקֶרֶקֶע : (ח) עֲצָמוֹ • יָבֹא זֶה הַלָּשׁוֹן בְּעֵינֵי הַכְּמוֹת וְהַיְכָלוֹת
אֶלְמִנּוֹתוֹ • כְּתוּב בְּלֹא יוֹד וְקָרִי בְּיוֹד וְרַבִּים כְּמוֹהוּ : עַל אֵם • פִּירַשׁ יוֹנָהֵן כְּמוֹ קְהֵלָה אִלּוּ
מִשְׁפָּחָה כְּמוֹ שֶׁנִּקְרָאת אִם וְאִמָּה שֶׁתִּרְגֹּם אִתִּיתִי עַל סִיעֵת עוֹלָמִיתוֹן בְּזִיזִין כִּד בְּטִי הָרָא : בְּחֹרֶב
עַל דֶּרֶךְ כָּלָל כְּמוֹ בְּחֹרֶב וְכֵן שֶׁמֶלֶךְ רַבִּי בְּחֹרֶב וְפִירוֹשׁ עַל קְהֵלָת בְּחֹרֶב הַנִּבְאִתִּי שׁוֹדֵד בְּנִזְכָּרוֹת
עוֹד • עֵינִי הָעֵרָה כְּלִימֵר הַמִּיָּה וְחִנּוּעָה כֵּן כְּתוּב רַבִּי יוֹנָה וְכְתוּב עַל־יוֹדֵד ק' וַיִּפֶּה פִּירָשׁ • וְלִהְיוֹת
פִּירוֹשׁ אִלּוּ כְּמוֹהִי עוֹד : (ט) יוֹלֶדֶת הַשְּׂנֵעָה • אִינוּ דוֹקָא אֵלָּא הוּא סֶךְ שֶׁנִּבֵּן כִּי כֵּן דֶּרֶךְ
הַכְּתוּב כְּשִׁירְכָה לֹמֵר רַבִּים יֵאֱמַר שְׂנֵעָה לִפִּי שֶׁהוּלָם בְּמִסְפָּר שְׂנֵעָה שְׂנֵעָה כְּכִנִּים מִשְׁתִּים
שְׂנֵעָה יְמֵי הַשְּׂנֵעָה וְכֵן בְּתַפְלַת חֶסֶד עַד עֶקְרָה יִלְדָה שְׂנֵעָה שְׂנֵעָה יִפּוֹל דְּקִיקָס שְׂנֵעָה כְּחַטָּאתִיכֶם :

[וירביתו]

וְאֵהָל אִיזְעָן צַעֲרֵבְרַעֲכֵן ! אִיזְעָן אִוִּים נֶאֱרָדֵעַן אֹנֶר מַעֲטָאֵל ? —
 (יג) אָהֵנֶּע עֲנִשְׁשֶׁר־יִנְגָּו וְיִלָּל אִיךְ דִּין פֶּרֶמֶעֱגֵן, דִּינֵע שְׁעִטְצֵע צוֹר בִּיטֵע
 הִינְגֵעֲכֵן ; דִּינֵער זִינְדֵען וְאָלְבֵער וְאָלְלֵדִים אִין אָלְלֵען דִּינֵעֵן גִּרְעִנְצֵען גִּעֲשִׁעֵהֵען *
 (יד) דִּינִסְטִבֶּאָר וְיִלָּל אִיךְ דִּין דִּינֵעֵן פֿינְדֵען אִין דִּיר אֹנֶבְקֶאָנְטֵען לֵעֲנֵדֵערֶן
 מֶאָכֵען . דֵּען אִיין פֿייעֶר עֲנִשְׁצִינְדֵעֵט זִיךְ אִין מִינֵעֵס צֶאָרֶן, וְעֵלְכֵעס אִיךְ פֶּרֶבְרַעֲנֵט .

(טו) דוֹא ווִיטֵט אָלְלֵעס, הֶעֱרָר ! — אָ דֵּעֲנֵקֶע מִיין, נִים דִּין מִינֵער אָן, אֹנֶר
 אִיבֵער אָכֵע אָן מִינֵען פֶּרֶפֶּאָלְגֵערֶן אִוִּים * פֿיִהֶרֶע מִינֵע וְאָכֵע נִיכֵט מִיט דִּינֵער גֵּע *
 וועהנליכֵען לֶאָנְגִּמִּיטֶהִיגִקִּיט ; עֲרוּעֵנֶע, דָּאָס אִיךְ דִּינֵעִטִּיעֵנֶען גִּעֲשִׁמֶעֱהֵעט טֵעֶר *
 דֵּע . (טז) עֲרֵהִילֵט אִיךְ דִּינֵע וּוְאָרְטֵע, זָא פֶּרֶשְׁלֶאָנְג אִיךְ זִיא גִירִיב, זִיא וּוְאָרְעֵן
 מִינֵע וּוְאָנְגֵע, מִינֵעֵס הֶעֱרִצֵעֵנִס פֿרִידֵע, דֵּען אִיךְ ווערדֵע נֶאָךְ דִּינֵעֵס נֶאָמֵען
 גִּעֲנֶאָנְט, טוּוִיגֶער, גֶּאָטֵט צִבֵּאֹות ! (יז) נִיא זָאָס אִיךְ פֶּרֶהֲלִיד אִין דֵּער שְׁפֶעטִּטֶער
 גִּעוּעֵלְשֶׁאָט ; וועגֵען דִּינֵער אָפֶּפֶעֲנֶבֶאָרֻנְג מוֹסֵטֶע אִיךְ אִינְזָאָס וִיטְצֵען, דֵּען דוֹא
 גִּיבֵסט מִיר לִוִּטֶער דֶּרֶאָהֻנְגֵען אִיין * (יח) וּוְאָרוֹם וְאָלְל מִיין שְׁמֵרֶךְ עוּוִיב
 דוּיעֶרֶן

ב א ו ר

וְיִתְרוֹס : (קאן גִּעֲמִינֵעֵס אִיזְעָן נֶעֱרֵדִילֵעֵס, מִיט עֶרֶךְ גִּעֲמֵעֲנִטֵעֵס אִיזְעָן
 צַעֲרֵבְרַעֲכֵן ?) * וְיִתְסֵס אֶחָד מִחֲכָמֵי עַמִּים פִּירֵשׁ מִלֵּת בְּרוּל קִשְׁנִיה כִּמוּ בִּיחֹר לִמְלֵת בְּרוּל
 הַרְאִשִׁיכָה, וְאִמֶּר : הִידוּע בְּרוּל, הַאֲסָא לִרְיוֹן אֵת הַנְּרוּל ? בְּרוּל מִצָּפוֹן וּנְחוּשָׁה, אִס
 הוּא בְּרוּל הַבֵּא מִסָּפֵן וּמִשׁוּרֵב בְּנִסְחֹת, שְׁהוּא בְּרוּל הַיּוֹתֶר חֹזֶק, וְעִנְיָנוּ, לֹא תוּכְלוּ לַעֲמֹוד
 בְּגַד מֶלֶךְ בְּבֵל הַבֵּא מִסָּפֵן וְקִסָּה בְּרוּל וּנְחוּשָׁה, וְכֵן תִּקְנִמְתִּי * וּפְסוּקֹה הוּא עֵינִן בְּפִנֵּי עַמִּי,
 וְהוּא כְּנֹאכָה עַל מַפְלֵת יִשְׂרָאֵל בִּידֵבִיבִיכָא, כֹּאֲשֶׁר יַעֲיִדוּ הַפְּסוּקִים הַבֵּאִים * (יג) חִילֶךְ
 וְכו', לִישְׂרָאֵל הוּא אֹמֶר, חִילֶךְ וְאֹנֶרֶתֶיךָ אֶתֵּן לְבִנִי לְאִיבִיד, לֹא בְּמַחִיר, שִׁקְחוּ הַכֹּל מִמֶּךָ
 בְּחִנֶּס, לֹא יִתְנֶלֶךְ מַחִיר תַּחֲתָיו * וּבְבֵל מִטְּאֵתֶיךָ, רֹכֵב לֵאמֹר אִיךְ בְּמַחִיר מִטְּאֵתֶיךָ יִכְוֹוּ
 הַכֹּל מִמֶּךָ, וּבְבֵל גְּבוּלֶיךָ, הַבִּיזָה תִּהְיֶה בְּכֹל גְּבוּלֶיךָ, כִּי מִטְּאֵת בְּכֹל הָאָרֶץ, שְׁהַעֲמַדְתָּ בְּמֹות
 לַעֲבֹדָה זֹרָה בְּכֹל מְקוֹם : וְרַד"ק פִּירֵשׁ, לֹא בְּמַחִיר, כֹּל כֵּךְ יִהְיוּ בְּחוּסֵי רַבִּים, שְׁכֹלֵס יִכְוֹוּ
 מִמֶּךָ, וְאִין אֶחָד קוֹנֵה נֶכְסֶיךָ מִסְבִּירוּ, כִּי כֹל אֶחָד יִבֹּז לַעֲמֹוד דִּי צִרְכּוֹ * (יד) וְהַעֲבַדְתִּי
 כֵּן הִיֵּה קוֹרָא יוֹכֵתִן בֶּן עֲחִיאל, כִּי תִרְגֵּם : וְתַשְׁתַּעֲבָדוּן לְבַעֲלֵי דְבַנְיָכִין, וְכֵן כִּמְנָח בְּחִיזָה
 סְפָרִים וְהַעֲבַדְתִּי בְּדִל"ת, וְסִפֵּר כ"ף הַכִּינּוּי, וְהַעֲבַדְתִּי * וְרַד"ק קִרָא, וְהַעֲבַרְתִּי בְּרִי"ס,
 וְכַתֵּב כִּי כֵן כִּמְנָח בְּסְפָרִים הַמְדוּקִים הַרְאִישׁ לְסִמִּיךְ עֲלֵיהֶם, וּפִירֵשׁ : אֶעֱבִיר מִתֶּךָ אֶל אִיבִיד
 בְּאָרֶץ לֹא יִדְעַת, וְיִהְיֶה לְפִי זֶה אֵת בְּמִקְוֵס אֵל, וְהוּא זֶר וּמִתְנַגֵּד לְקִרְיַת הַרִי"ס, וְהַרְאִישׁ
 שְׁקִירְיַת הַרִי"ס כְּנֹכַח תִּרְאָה לְמַטָּה (קִאֲפִיטֵל י"ז, פְּסוּקֵי ד') * (טו) אַחֶה יִדְעַת וְכו',
 חֹזֶר הַכְּבִיד לְדַבֵּר מֵעַמּוֹ וּמִנְחֹתָיו אֶשֶׁר סָבַל מִיִּשְׂרָאֵל, עַל כִּי הוֹכִיחַ אֹתוֹס, וְאִמֶּר : אֵתֶה ה' יִדְעַת
 מִקְדָּשִׁי, אֵל תִּקְחֵנִי וּתְבַחֲרֵנִי לְהִיטֵי סִיבֵל עַל יְדֵי אֶרֶץ חֶפֶז לְשׁוֹכָאֵי וְרוּדְפֵי, יִבְלֵא (לֶאֱס')
 מִיךְ נִיכֵט דֵּער לִידֵעֲנֵדֶע גִּעֲנֵעֲנִשְׁטֶאָנֶר דִּינֵער לֶאָנְגִּמִּיטֶהִיגִקִּיט וִוִּין ! וְרַד"ק וִוִּינְכֵתֵן
 פִּירֵשׁ אֵל תִּקְחֵנִי, אֵל תִּקַּח אֶת רִיבִי בְּאֶרֶץ חֶפֶז * וְרַד"ק פִּירֵשׁ, אִס תִּאֲרִיךְ חֶפֶז עַל הַס' אֵל
 תִּקְחֵנִי מִן הַעוֹלָם, אֵל תִּמְחִינִי, כִּדִּי אֶרְאֶה נִקְמַתְךָ מֵהֶם * דֵּע, זְכוּר שְׁאִי אֵלֵךְ הַחֲרָפָה
 וְזוּיִן רַק בְּעִבּוּךְ, בַּעֲבוּר תּוֹכְחָתִי אֶשֶׁר אֶדְבֵר לְעַס הוּא בְּשִׁמֶךְ * (טז, יז, יח) נִמְצָאוּ
 וְכו', הוֹשִׁיף הַכְּבִיד לְהַנְטִיךְ אֶת עַמּוֹ, וְאִמֶּר סְבִלְתִּי נְרוּת עַל חִנֶּס, כִּי צַעַת נִשְׁחָזוּ דְבָרֵי
 בְּנוֹתֶיךָ אֵלֵי, וְאִבְלֵם, רַבָּה לֵאמֹר לְקַחְתִּי אֹתוֹס בְּתִלְוָה וּמִסָּן, כֹּאֲדֵס הַשְׁתִּיחוּ לְמַעַדְנִי
 אִיבֵל, וְדִבְרֶיךָ הִיוּ לִי לְשִׁנְיָה לְשִׁמְחַת לֵב, וּתְבַחֲבִדְתִּי כִי נִקְרָא שֵׁם ה' בְּנִסְחֹת עֲלֵי ; לֹא יִשְׁכַּחְתִּי
 בְּסוֹד

תרגום אשכנזי

דיווערן? מיינע וואונדע געפעהרליך, אנהיילבאר ויין? ווארום ביסט דוא מיר
איינע פערזענלעך קוועללע, איין אויסבליבענדער שטראם? — (יט) ווארלד!
ווא שפרייט דער עוויגע, קעהרסט דוא פאן דיינעם איררוועגע צוריק, ווא געהמע
איך דיר ווידער צו מיינעם דינער אויף; מאכסט דוא פערעכטליכע ווערטהער, ווא
בלייבט עס ביים מיינעם פערשפרעכען; זיא וואללען זיך צו דיר ווענדען, דוא
אבער נישט צו איהנען. (כ) איך ווילל דיר דיוועס פאלקע צור עהרנען, אונער
שיטטערליכען מויער מאכען; זיא ווערדען דיר בעקריגען, אבער נישט איבער
ווינדען, דען איך בין מיט דיר, שטעהע דיר ביים, רעטטע דיר, שפרייט דער
עוויגע; (כא) רעטטע דיר פאן דער בעזען האנד, פאן דער מעכטיגען געוואלט.
מז (א) דעם עוויגען ווארט ווארד מיר ווא פאלגט: (ב) הייראטהע קיינע

פרייא

ב א ו ר

צמוד משחקים, ולא עלותי עמהם, אין לי שום שמחה בעולם כי אם שמחת דבר ה', וגם
היא תהפך ליגון לי, כי מפני דרך, היא הנבואה המושפעת לי, ישנתי בדר, ואנכי
צמחתי, כי ועם מלאכתי, רונה לומר תהן לי נבואת ועם וחזות קשה על ישראל; למה
יהיה כאני נכח, ולמה אהיה נענה ומורדף תמיד מהעם, ומכתי אנושה, מלאה מכאוב
ויסורים, ובלי רפואה? הוי תהיה וכו', ולמה תהיה לי כמו אכוב, מקור כוז הנפסק
מלהביע, והוא ענין אחד עם מים לא נאמנו, ר"ל כמו מקור מים הנגוד ונפסק לפרקים.
ואמר זה המשל כנגד האל ב"ה, שאמר לו למעלה (א', י"ח) ואני הנה נתתיך היום לעיר
מבצר ולעמוד ברזל וכו', והנה הם מפרשים ומכים אותי. ואף על פי שאמר לו (סס) ונלחמו
אלך, היה דעתו שהמלחמה לא תהיה תמידית, ושהיה לה הפסק, כמו שאמר: ולא יכלו
לך. ועתה נתרעם הנביא ואמר, למה תהיה כאני נכח (מדברי ד"ק). אכוב, האל"ף
נוספת, והוא תואר, כמו כוז, על אשקל ארבע, ואמר התואר במקום המתואר (נכוב),
כמו ובאכלו בריאה. (יט) לכן וכו', אמר לו האל, חטאת לפני, כי הרהרת אחרי
מדותי, באמרך כי אהיה כמו אכוב, ועתה אם תשוב ותתחרט על זה, ואשאל לך, ואשיבך
לעמוד לפני בתפלה, ותהיה נביאי כנתחילה. וכל לשון עמידה נביאית, היא תפלה, כמו
ואברהם עומד ועומד, אם יעמוד משה ושמאל. יקר מוולל, אם תוביא הטוב מרשע, כי
הטוב הוא יקר, והרשע הוא זלות וקלון; ור"ל אם תחזיר ישראל למוטב, ותעשה מוולל איש
יקר, אז כפי תהיה, תהיה כפי עממי, ותגזור אומר ויקס לך (רש"י ור"ק) ויש מפרשים
כפי תהיה, אז יהיה הדבר כמאמרי, כמו שאמרתי, ונתתיך לעיר מבצר, וכאשר ישנה
הא צפסוק הבא (עיין באדור), וזה הפירוש נראה עיקר, וכן תרגמתי. ושוב וכו', אם תעשה
שיבוי ישראל לצדקותיך, ואתה לא תשוב לרשעתם, אז ונתתיך וכו'. ויש מפרשים, שזה
הוא תשובת המלאך, אם תוביא יקר מוולל, אז ישוב, רונה לאמר המה יפנו אלך ויבקשו
תשועתך, ואתה לא תשוב אליהם. (ב) ונתתיך, אקיים הכתוב אשר נתתי לך בתחילת
שלחי אותך לנביא, לתת אותך לעם הזה לחסות נחשת, ולא אהיה כמו אכוב, רק אתך אהיה
להושיעך ולהצילך מיד רעים ומכף עריצים. והקט"ה באר בו דבריו הראשונים, ואמר לנביא:
לא הביטת דברי, כי לא אמרתי שמלחמות אתך תהיה אך לזמן, כי אם ילחמו אתך תמיד,
כל זמן שתוכיח אותם, אך לא יכלו לך. ואתה צריך לסבול בזיונם וטרחם עד שתשיבם אלי
ותחזירם למוטב, אם לא כלם הלא תשיב מקצתם, כמו שמאנו באמת, כשרנו להמיתו אמרו
השרים אין לאיש הזה משפט מות, כי נשם ה' אלהינו דבר אלינו (מדברי ד"ק).
מז (א) ויהי. כלל הקאפיטל, מן פסוק א' עד י"ד נבואת פורעניות שעתידים למות
קטנים וגדולים במיתת רעב ודבר, בלא הספד וקטורה, ותשנות כל שמחה וששון,
בעבור חטאת ישראל ועון אבותם; מן י"ד עד ע"ז דברי נקומים, מן י"ז עד י"ט בשורת העונם

עבור

הִרְפָּא הָיָה תְּהִיָּה לִי כִּמּוֹ אֶכְזָב מַיִם לֹא נֶאֱמָנוּ : (יט) לִבִּי כֹה־
אָמַר יִהְיֶה אִם־תָּשׁוּב וְאִשִּׁיבָה לִפְנֵי תַעֲמֹד וְאִם־תִּחְצֵא יִקָּר מוֹלֵל
כִּפִּי תִהְיֶה יִשְׁבוּ הַמָּה אֵלַיָּה וְאַתָּה לֹא־תָשׁוּב אֲלֵיהֶם : (כ) וְנִתְּחִיָּה
לָעַם הַזֶּה לַחֲוִמַת נְחֹשֶׁת בְּצוּרָה וְנִלְחֲמוּ אֵלַיָּה וְלֹא־יִכָּלְוּ לָהּ כִּי־
אַתָּה אֲנִי לְהוֹשִׁיעָהּ וְלִהְצִילָהּ נֶאֱמַר־יְהוָה : (כא) וְהִצַּלְתִּיהָ מִיַּד
רָעִים וּפְדִיתִיהָ מִכַּף עֲרִיצִים :

טז (א) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : (ב) לֹא־תִקַּח לָךְ אִשָּׁה
וְלֹא

ר ש י

חֹלָה כִּמּוֹ וַיֵּאָכֵז וַיִּחַלֵּשׁ בְּזָנָהּ שֶׁל בַּת שֶׁבַע : הָיוּ תַסִּים לִי • אֶתֶּם הִוֵּה לִי :
כִּמּוֹ אֶכְזָב • כְּאֶדָם שֶׁמִּבְטָחוֹ נִפְסַק מִמֶּנּוּ שֶׁאֵתָּה מִיָּחֲנִי לִהְשָׁעָה בִּידָם אֶכְזָב
מִקּוֹר פּוֹסֵק פִּי לִי וְצָלַעַי : פִּעֲלָעַר הָאֵפֶט , עֵינַי יִשְׁעִי ג' ו' מִיֵּם לֹא
נֶאֱמָנוּ • (לִכְמוֹךְ) עֲלִיהֶם : (יט) לִכֵּן • בַּעֲבוּר שְׂאֵנִי סוּבַל הַגְּרוֹת הָאֵלֶּם :
כֹּה אָמַר ה' • לִי : אִם תִּשָּׁב • אֶתֶּם יִשְׂרָאֵל עַל יָדֵי וְאִשְׁרָךְ חֲנִי חֲלִי אָמַר לִי •
לִפְנֵי תַעֲמֹד וְאִם תִּחְצֵא יִקָּר מוֹלֵל • אִם תִּחְצֵא אֶדָם הַגֵּן מֵאֶדָם הַשֶּׁעִי שֶׁתִּחְצִירֵנוּ
לְמוֹטָב : כִּפִּי תַסִּים • שְׂאֵנִי גֹזֵר גֹּזֵר וְאֶתֶּם מִבְטָלָה : יִשְׁוֹנֵה־מֵמֶה חֲלִיךְ וְאֶתֶּם
לֹא תִשׁוּב חֲלִיהֶם • יִתִּיצוֹן חֲיוֹנָן לִפְתַּגְמָךְ וְאֶת לֹא תִתּוֹב לְמוֹטָעִי בַת־רִיחָן :

טז (ה) בֵּית

מכלל יופי

[וְכִנּוּיֵינוּ] לִפְדּוֹת וְלִדְתֵּי הַשְּׁבָעָה עַל מַלְכוּת עֲשֵׂרֶת הַשְּׁבָעִים שְׁעִמְדוֹ מֵהֶם שְׁבָעָה מִשְׁפָּחוֹת
מַלְכִּים רַשָּׁעִים וְהֵם יִרְבְּעוּ וְנִתְּנוּ בְּעֵשׂא וְנִתְּנוּ עֲמָדֵי וְנִתְּנוּ יְהוּא וְנִתְּנוּ מִנְחָם וְנִתְּנוּ פִקֵּחַ וְהוֹשֵׁעַ
הָרִי שְׁבָעָה וְשִׁאֲרֵיהֶם הֵם בְּנֵי יְהוֹדָה וְכִנְיָן שְׁנֵי יִירוֹ • וּבַמִּדְרָשׁ תִּנְחַמֵּם דְּרָשׁוּ הַפְסוּק הַזֶּה עַל
יְרוּשָׁלַם וּמִנּוּ שְׁבָעָה מַלְכִּים רַשָּׁעִים יְהוֹרָם יְהוֹאָחָז אֲחָז מִנְחֶם אֲמֹן יְהִיכִן כְּדָקִיָּהוּ ל"ג • נִפְחָת
נִפְשָׁה , עֲנֹן דָּאֲבֹן וְדָאֲנָה כִּמּוֹ מִפֶּתַח נִפְשָׁה וּמִיֵּשֶׁשׁ לוֹ דָּאֲבֹן נִפְשָׁה כִּי־לֹא נִפְשָׁה וּיִוֹאָחָז מִמֶּנּוּ :
בָּאָה , כְּתוּב בָּא קָרִי וְהַשְּׁמַשׁ יִמְנָא לִשָּׁן זָכָר וְלִשָּׁן נְקֵבָה : בּוֹשָׁה , מַלְעִיל : (י) כִּי יִלְדַתְנִי ,
הִתִּי לִנְקֵבָה הַנְּמַלֵּאת : מִדּוֹן , כְּמוֹרִיב : לֹא נִשְׁתִּי , עֲנֹן חִיב פִּירוּשׁ לֹא נִשְׁתִּי מֵהֶם וְלֹא
נִשְׁתִּי אֲנִי כֹהֵם וְהֵם לֹא נִשְׁתִּי וְעֲנֹן הַכֶּפֶל שֶׁלֹּא בִקְשָׁתִי אֲנִי מֵהֶם וְגַם הֵם לֹא נִתְּנוּ לִי מֵעֲמָם • אִן לֹא
נִשְׁתִּי אֲנִי כֹהֵם וְהֵם לֹא נִשְׁתִּי כִּי־הִמְלִיךָ הוּא קָשׁוֹר בְּנִי־תִּי וְהִלֵּךְ בְּלֹא בִי־תִי : כֹּלֵה מִקְלָלִי ,
אָמַר שֶׁהוּא מִשְׁנִים פְּעֻלִּים מֵהֶנֶם תִּר וְהַמִּדְבָּר בַּעֲדוֹ כִּי עַל הַנִּסְתָּר הִיָּה אָמַר מִקְלָלוֹ וְעַל הַמִּדְבָּר
בַּעֲדוֹ מִקְלָלִי • וְהַנִּסְתָּר בְּעֵינֵי שֶׁהוּא מוֹרֵכֵב מִשְׁנִים שְׂרָשִׁים מִן קֶלֶל וְקֶלֶה כִּי־הֵם שְׁנֵים עֶשְׂרִים
הַקֶּלֶה הוּא הַפֶּךְ הַגְּדֻלָּה וְהַקֶּלֶן הוּא הַפֶּךְ הַקְּבוֹד וְכֵן אָמַר הִנֵּה אֲנִי מִקְלָלִי וּמִקְלָלִי וְהִרְכִּיבוֹ
שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד וְאָמַר בְּמִלָּה אֶחָד שְׁנֵי עֲנִינִים לִקְרֹךְ הַלָּשׁוֹן וְלִנְחֹתוֹ וְהוֹמִירָהּ "א קֶלֶה בְּרֹכְמִנְהָ
הַתַּחֲלָפָה בְּמִקְוִמוֹת וְלִי שֶׁהַחֲלִיפָה וְהִרְאִי לִי הַפּוֹעֵל בְּקִרְיָאָה לֹא הִיָּה נִכְרַ בְּמִלָּה עֲנֹן קֶלֶה :
(יֵא) אִם לֹא , עֲנֹן שְׁבָעָה כִּמּוֹ אִם לֹא אֲנִי וְדוֹמָמִתִּי כִּפְשִׁי אִם לֹא כְּאֶשֶׁר דְּמִיתִי כֵן הִיָּתָה
אִם לֹא שְׂרוּתִיךְ , כְּתוּב בְּרֹקֵדִי בִּירוֹד וְהַעֲמִין אֶחָד וְאֲנִי אֲנִי מִתַּחֲלָפוֹת וְשָׂרָשׁוֹ שֶׁאֵר וְהִיָּה
דְּרָשׁוֹ שֶׁאֲרִיתִךְ וְכֹה הִתִּי בְּחִירָה קֶלֶה לֹא כְּמִנְהָ וְהַנִּסְתָּר בְּנִי־תִי וְכְּמִיָּהוּ בְּחִירָה קֶלֶה וְתַפְכוּתִיכֶם
הַחִירָה קֶלֶה וְכֹה שֶׁאֵר כְּעֵלֶם מֵהַמִּכְתָּב וְגַם כֹּל שְׂרִית יִשְׂרָאֵל כִּמּוֹ שֶׁאֲרִית וְעֵינֵינוּ
אֲחֵרִיתִךְ

ירמיה מז

וְלֹא יִהְיוּ לָךְ בָּנִים וּבָנוֹת בַּמָּקוֹם הַזֶּה : (ג) כִּי כֹה יֹאמַר יְהוָה
עַל־הַבָּנִים וְעַל־הַבָּנוֹת הַלְלוּיִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־אַמְתָּם הַיְּהוּדוֹת
אוֹתָם וְעַרְאֲבָתָם הַמּוֹלִדִּים אוֹתָם בָּאָרֶץ הַזֹּאת : (ד) מִמּוֹתַי
הַחֲלָאִים יִמָּתוּ לֹא יִסְפְּדוּ וְלֹא יִקָּבְרוּ לְדָמֶן עַרְפְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ
וּבְחֶרֶב וּבְרָעָב יָכֻרוּ וְהָיְתָה גְבֻלָּתָם לִמְאֹכֶל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכַהֲמַת
הָאָרֶץ : (ה) כִּי כֹה יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הַבּוֹא בֵּית מְרוֹחַ וְאֵל הַלֵּךְ
לְסִפּוֹד וְאֶל־תִּגְדֹּד לָהֶם כִּי־אֶסְפְּתִי אֶת־שְׁלוֹמִי מֵאֵת הָעַם הַזֶּה הַזֶּה נֶאֱמַר
יְהוָה אֶת־הַחֲסִיד וְאֶת־הַרְחָמִים : (ו) וּמָתוּ גְדֻלִּים וְקִטְמִינִים בָּאָרֶץ
הַזֹּאת רֹא יִקָּבְרוּ וְלֹא־יִסְפְּדוּ לָהֶם וְלֹא יִתְגַּדְּדוּ וְלֹא יִקָּרַח לָהֶם :
(ז) וְלֹא־יִפְרְסוּ לָהֶם עַל־אֶבֶל לְנַחֲמָם עַרְמָה וְלֹא־יִשְׁקוּ אוֹתָם

כוס

ר ש י

מז (ה) בֵּית מְרוֹחַ • מִשְׁתֵּה בְּסִפְרֵי צַפְרֶשֶׁת בֵּית פַּעוֹר רִאֲשִׁית חֲזָרוֹ לַעֲשׂוֹת
לָהֶם מְרוֹזִיתָן אֶבֶל רְבוּתִינוּ פִּירָשׁוֹ מְרוֹחַ אֶבֶל : תְּנוּד תְּקוּן : כִּי אֶסְפְּתִי אֶת
שְׁלוֹמִי וְגו' • כִּשְׁהִיָּה אֲזַרְהֶם אֲזִיחֶם עוֹשֶׂה נְדָקָה וּמִשְׁפַּט נִתְּחִי לִזְרַעוֹ חֶסֶד וּרְחֻמִּים
וּמִמֶּה ה' אֲלֹהֶיךָ לֵךְ וְגו' (דְּזָרִים) וְנָתַן לָךְ רְחֻמִּים (שֵׁם י"ג) הֵם הַפְּכוּ לַלְעִנָּה
מִשְׁפַּט וְנָדָקָה לֵאמֹר הַנִּיחוּ (עֲמוּס ה') אֵף אֲנִי חֲזַרְתִּי וְאֶסְפְּתִי אֶלֶּי אֶת חֲסִדִּי
וְאֶת רְחֻמִּי אֶסְפְּתִי אֶטּוֹאִי"ש בְּלַע"ז Ottes. (אֲטַעֵם, בֵּל"א וְעַקְנֵעֵנִי אֲמִין)
כִּמוֹ אֶסֶף אֲלֵהִים אֶת חֲרַפְתִּי (רִאשִׁית ל') : (ו) וּמָתוּ גְדֻלִּים וְקִטְמִינִים •
וְאַחֵר שֶׁהִכֵּל מִתִּים מִלֵּךְ לְסִפּוֹד : וְלֹא יִתְגַּדְּדוּ וְלֹא יִקָּרַח לָהֶם • דֶּרֶךְ הַאֲבֵלִים
לְהִתְגַּדְּדוֹת וּלְשִׁרְטֵי בָּשָׂר וּלְקִרְוֹת קִרְחָה בְּרֹאשׁ וּמִכָּל מָקוֹם לְיִשְׂרָאֵל אֲסוּר וְלֹא
הַזְכִּירוּ כֵּחַן אֶלֶּל לְדוּגְמַת אֶבֶל : (ז) וְלֹא יִפְרְסוּ • לִשׁוֹן שְׂבִירָה כִּמוֹ (דְּנִיחָל ה')

מנח

מכלל יופי

אֲחֵרִיתֶךָ כְּלוּמָר מִה שִׁשְׁאֵר לָךְ מִהוֹמֶן בְּבֹא רַעַתָּם וְכֵן אֲמַר הַתְּרַגְּמוֹס • אִם לֹא סוֹפֵךְ יִהְיֶה לְטוֹב •
וְדוֹכָה פִּירָשׁוֹ מִן מִשְׁרָא קִטְרִין וְשִׁרְיָתֶךָ הִיָּה דְּגוֹשׁ לִלִּי הַר"ש כִּמוֹ צִיִּיתֶךָ עֲנִיתֶךָ וְעִנִּינוּ כִּמוֹ
פִּתְחֶיךָ וְכֵן כִּתְּבוּהוּ רַבִּי יְהוֹדָה וְרַבִּי יוֹנָה • וּפִירָשׁוֹ הַפְּסוּקָה בֵּן הוּא אֲמַר לוֹ הָשֵׁם לְנִבִּיאָה אִם לֹא
אֶפְתָּח אֶתְּךָ מִמִּשְׁכַּךְ וְאֶפְנִיעַ בְּךָ נֶעֱתַת בְּרַתְּם עַל יִשְׂרָאֵל אֶת הַאֲוִיב כִּי הוּא יִפְנֶעַ בְּךָ לִשְׁבַת בָּאָרֶץ
אִלּוּ לִלְכַת עִמּוֹ וְלִהְיוֹת עִם בְּכֹרֶד וְהוּא מִה שֶׁאֲמַר רַב הַטְּבַחִים לִירְמְיָהוּ הִכָּה פִּתְחֶיךָ הַיּוֹם מִן
הָאֲוִיבִים אֲשֶׁר עַל יָדֶךָ אִם טוֹב בְּעִינֶיךָ לְבֹא אוֹתִי בְּכָל בּוֹא וְאִשִּׁים אֶת עֵינִי עֲלֶיךָ וְאִם רַע בְּעִינֶיךָ
לְבֹא אֲמִי בְּכָל חֵדֶל רֹאשׁ כָּל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ וְגו' : הַפְּנֵעִתִי, לְדַעַת רַבִּי יוֹנָה • עֵינִי תִּתְּנֶה וְנִקְשָׁה
וְהוּא פוֹעֵל יוֹנָה כְּלוּמָר שֶׁאִשְׁמַנּוּ שִׁבְקָה וְיִתְחַנֵּן לָךְ וְיִבְקַשׁ מִמֶּךָ שֶׁתַּעֲשֶׂה אֵיזָה דְּבַר שְׂתַרְבֵּת וְכֵן
דַּעַת רַב הַמְּפִרָּשִׁים וְכִנְיָד הַנְּבִיא וְדַבָּר • וְלַדַּעַת רַב"ק הוּא עֵינִי פְּנוּשָׁה הַחֲרָב וְכִנְיָד יִשְׂרָאֵל
יְדַבֵּר כִּמוֹ שֶׁאֲמַר חֵלֶךְ וְאוֹכְרוֹתֶיךָ לְבֹא אֵתָּן : (יב) הִירַע בְּרָזֶל, מִן מְרוֹעֵם בִּשְׁבַט בְּרָזֶל עֵינִי
שֶׁנֶּר פִּירָשׁוֹ הִירַע בְּרָזֶל וְנִקְשָׁה מִכֶּסֶף כְּלוּמָר בְּרָזֶל וְנִקְשָׁה וְהוּא הַקָּרֶ"א וְיִזְרוּ הוּא נִבְכָּדְנֶסֶר

הבא

פרויא , אונד צייגע קיינע קינדער אין דיוועס ארט : (ג) דען , זא שפריכט דער
 עוויגע פאן דען זעהנען אונד טעטערן , וועלכע היר געבאָהרען ווערדען , פאן דען
 מיטטערן , דיא ויא געבעהרען , אונד פאן דען פֿעטערן , דיא ויא אין דיוועס ארט
 צייגען : (ד) אן לאנגוירריגען קראַנקהייטען זאָללען ויא שטערבען ; ניכט בע
 טרויערט , ניכט בעגראַבען , צום דינגער דעס פֿעלדעס ווערדען ויא ווערדען . אויך
 דורך פעסט אונד הונגער ווילל איך פֿילע אויפֿרייבען , אונד איהרע לייכען דען פֿע
 געלן אונד רויבטהירען צור שפּייע געבען . (ה) דער עוויגע פֿוהר פֿאָרט : געהע
 ניכט אין דאָז לייכענהוין , ניכט צור טרויער , אונד בעצייגע איהנען קיין מיטלייד ;
 דען איר האַבע פֿור ויא קיין וואָהלוואָלען , קיינע גנאָדע אונד באַרמהערציגקייט
 מעהר , שפּריכט דער עוויגע . (ו) פֿאַרנעהמע אונד גערינגע זאָללען אין דיוועס
 לאַנדע שטערבען , אָהנע בעגראַבען , אָהנע בעטרויערט צו ווערדען ; מאַן ווירד
 איהרענטוועגען ויך קיינע איינשניטטע מאַכען , קיינע קאָהלען בלאַטטען שעערען ;
 (ז) קיינע טרויערמאָהלצייט צום טראָסט דער לייטמאָרגענדען געבען , ביים אָב
 לעבען

ב א ו ר

עבור חילול הארץ ; מן יטעד סוף כנראה , שעתידים הנזים להכיר אמתת האל ב"ה .
 (ב, ג) לא תח וכו' , יען גורתי על הילודים במקום הזה שמותי ה' , לכן לא תקח
 אשה לכל תוליד פה בנים ובנות . והרד"ק האריך בתמיה , האל הקטנים לא מטאו , ומתים
 רק בעון חבותם , ולמה לא ינכלו ילדי ירמיה שהיה צדיק ? ועוד , האל לא נגזרה גזירת בחרב
 ורעב ימותו על כל ירושלים כ"א על מקבתם , כמו שאמר בנבואת יחזקאל והנה נותרה בה
 פליטה וכו' , ולמה לא יהיו ילדי ירמיה מהפליטים האלה ? והשיב : כי במקום הזה הנאמר
 פה , הוא עכמות , ועליה אמר למעלה ושאריות לא תהיה להם וכו' , ומה האל לנבוא
 שלא יקח אשה בעמות , רק ילך לירושלים , ואם יהיה פליטה . עכ"ל הרד"ק בקצרה , כי
 הוא מאריך בענין הזה בדברי טעם , ופה אין מקומו . הילודים , הם תאר , וכן הילודים
 במדרש , ואיננו כמו הנולדים . (ד) ממותי תחלוואים , מיתת רעב ימותו , כמו שאמר
 למעלה (י"ד , י"ח) והנה תחלוואי רעב . ממותי בתוספת מ"ס המשקל , וראו כמו מביאי
 עיר . (רד"ק) . ולי נראה , ממותי תחלוואים , בתחלוואים קאים וארובים ימותו , ר"ל לא
 ימותו מהר רק יסבלו זמן רב תחלוואים ומכאובים , לכן אמר ממותי , שהוא נגזר מבינוני בנין
 הכנר ממות . וזה ההפך שכן ממותה וכן המות , כי המית נאמר על כלל העברה
 מועמד החיים למעמד המות , אפילו אם תהיה העברה הזאת אך ברגע ופתאים ; אמנם ממותת
 מנאי תמיד כמו שכבר חלה למות , וימות אחת אחת , כמו : ונשא כליו ממותת אחריו (אחרי
 שאמר : ויפלו לפני יחזקאל) . וכן עמוד נא ומותתני כי אחוזי השבן , וכן : עליך חרבך
 ומותתני (אחרי אשר תרון הפלח רכב את גלגלתו) . ולפי דברי האלה יתכן גם כן כפירוש
 הרד"ק שהיא מיתת רעב , אגם המת ברעב לא ימות מהרה רק אחת אחת ככ"ל . לא יספרו
 ולא יקברו , כי כל אחד יהיה טרוד בעצמו , ולא יהיה לופכאי לספיד ולקבור . (ה) מרוח ,
 פירשו חז"ל בית האבל , ואבי רד"ק פירש לשון הרמת קול , בין לבני בין לשמחה , וכן הוא
 בלשון ערבי מרוח . ואמר האל לנביא לא תספיד אותם ולא תכיר להם , כי אספתי (לשון
 לקיחה והסרה , כמו אסף אלהים את חרפתו) לקחתי ממנס השלום והחסד והרחמים אשר
 נתתי להם , לכן אל תשאל אותם בשלום . (ו) ולא יתגודדו , הם מטאו ועשו מנהג הנזים
 להתגודד ולעשות קרחה למת , עתה לא יהיה להם פנאי למעשים האלה . (ז) ולא יפרשו ,
 פירשו רד"ק כמו לא יפרשו , והוא כמו פרשה ציון בידים , כאדם המכה כף אל כף נעת צרתו
 (הענדערינגען) , ואמר לא יפרשו על המת , ולא ינקמו את החיט . ורש"י ואבי רד"ק

הרגום אשכנזי

לעבדן פֿאַן פֿאַטער אונד מוטער איהנען ניכט דען טראַסטבעכער רייכען • (ח)
 וואָהנע אויך ניכט איהרען נאָסטמעהלערן בייא, זיטצע ניכט מיט איהנען צעכען •
 (ט) דען, זאָ שפּריכט דער עוויגע צבאות, דער גאָטט ישראל'ס, פֿאַר אייערן
 אויגען אונד אין אייערן טאָגען מאַכע איך אין דיועם אַרטע שווייגען יעדע שטיממע
 דער פֿריידע אונד דער לוסטבאַרקייט, דאָ ליד דעם ברייטיגאָמס אונד דער ברויט •
 (י) ווען דאָ איהנען אַללעם דיועם אַנצייגסט, אונד וואָ דייך פֿראַגען: וואָרום
 דראַהט אונס גאָטט זאָלכעם גראָסע אונגליק? אונד וואָרין בעשטעהען אונזרע גראָסע
 סען זינדע אונד פֿערגעהונגען געגען דען עוויגען אונזערן גאָטט? (יא) זאָ אַנט-
 וואָרטע: ווייל איירע פֿעטער מיך פֿערלאָסען האָבען, שפּריכט דער עוויגע, ווייל
 זיא נאָך פֿרעמדען געטטערן געוואָנדעלט, זיא אַנגעכעטעט, אונד זיך פֿאַר איהנען
 נידערגעוואָרפֿען, מיך אַכער פֿערגעססען אונד מיין געזעטץ ניכט בעאָבאַכטעט
 האָבען; (יב) איהר עס אַכער נאָך ערגער אַלס איירע פֿעטער מאַכט, נאָך אימ-
 מער איירעם בעזען הערצענס דינקעל פֿאַלגט, אונד מיר ניכט געהאַרט • (יג)
 דרום ווייל איך אייך אויס דיועם לאַנדע אין איין לאַנד הינשליידערן, וועלכעם ווע-
 דער איהר נאָך איירע פֿעטער געקאָנט האָבען • דאָרט ווערדעט איהר טאָג אונד
 נאָכט פֿרעמדע געטטער אַנבעטען, ווייל איהר בייא מיר קיינע גנאָדע מעהר פֿינ-
 דען ווערדעט •

* * *

(יד) פֿירוואָהר! שפּריכט דער עוויגע, דעראיינסט ווירד איינע צייט קאָממען,
 וואָ מאַן ניכט מעהר שוועהרען ווירד: „זאָ וואָהר דער עוויגע לעבט, דער ישראל
 אויס מצרים געפֿיהרט!“ (טו) זאָנדרען: „זאָ וואָהר דער עוויגע לעבט, דער
 ישראל אויס מיטטערנעכטליכען אונד דען איבריגען לענדערן, אין דיאער זיא צער-
 שטרייעט, צוריקגעפֿיהרט האָט!“ דען איך ווייל זיא אין דאָ לאַנד צוריקבריינגען,
 וועלכעם איך איהרען עלטערן איינגעגעבען האָטטע •

* * *

(טז) יעצט, שפּריכט גאָטט, יעצט ווייל איך פֿילע פֿיאַער זענדען, דיא זיא אויפֿ-
 פֿישען

ב א ו ר

פֿירטו לשון פֿרוסת וצניעת הפֿת, וכו' לשון סעודה, שמצוין את האכל בעת שמחמיוס לו,
 זכן תרגומי • (ח, ט) ובית משה לא תבא, איננה אזהרה כי אם נבואת העתידות,
 לא תבא לאכול ולשתות בבית משה • כי הנביא משה וכו' קול שזין וקול שמחה קול חתן וקול
 בלה • (יג) והטלתי, והשלכתי, כמו וינטלם וינשאם, כי נטל עליו • ועבדהם וכו'
 אשר לא אתן להם חניכה • המפרשים נשתקו מבאר המאמר הקשה הזה, וכראה לי שזה פירוש
 יען כי לא אתן להם חניכה, לכן ישגו ברוחה לאמר, מכלתי יכולת ה' להושיע לכן עזובני,
 ויעזבו עבודה זרה • אי הטעם יען לא ימצאו עזרה כי ילכו לשאול עבודה זרה, כמו שהלך שאול
 לדרוש צלוב, כאשר סר ה' מאתו • (יד) לכן, לשון שנועה, ופה יתחיל הנביא לדבר נחמה
 אחרי נבואת הפורענות, ואמר: כשיגיע עת קץ אחרי שסבלו צרות, יקנצם וינאלס מארץ
 צפון, ואז לא ישבעו עוד ה' אשר העלה את בני ישראל וכו' • (טז) הנני, חזרה הנבואה
 לפורענות ישראל, ואמר משל הדינים על אותם הנהרגים במדב, כמו הדינים שמתים מיד
 כשנבדו

כֹּסֶם תִּנְחֹמִים עַל-אֲבִיו וְעַל-אִמּוֹ : (ח) וּבֵית-מִשְׁתָּה לֹא חֲבוּא
 לִישְׁבַּת אוֹתָם לֹאכֹל וְלִשְׁתּוֹת : (ט) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מִשְׁבִּית מִן-הַמָּקוֹם הַזֶּה לְעֵינֵיכֶם וּבִימֵיכֶם קוֹל
 שִׁישׁוֹן יִקוֹל שִׁמְחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל כְּלָה : (י) וְהָיָה כִּי חֲגִיד לָעַם
 הַזֶּה אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ אֵלֵיךְ עַל-מָה דִּבֶּר יְהוָה עָלֵינוּ
 אֶת כָּל-הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וְכֹה עֲוִנָנוּ וְכֹה חָטֵאתָנוּ אֲשֶׁר חָטֵאתָנוּ
 לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ : (יא) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם עַל-אֲשֶׁר-עֲזָבוּ אֲבוֹתֵיכֶם
 אוֹתִי נָאִם יְהוָה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעֲבְדוּם וַיִּשְׁתַּחֲווּ
 לָהֶם וְאִתִּי עֲזָבוּ וְאֶת-הַתּוֹרָתִי לֹא שָׁמְרוּ : (יב) וְאַתֶּם הִרְעַתֶּם
 לַעֲשׂוֹת מַאֲבָתֵיכֶם וְהִנֵּכֶם הַלֹּכִים אִישׁ אַחֲרֵי שְׂרָרוֹת לְבוֹ-הָרָע
 לְבַלְתִּי שָׁמַע אֵלַי : (יג) וְהַטַּלְתִּי אֹתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת עַל-
 הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתֶּם אֹתָם וְאַתֶּם וְאַתֶּם וְעַבְדֵּיהֶם שָׁם אֶת-אֱלֹהִים
 אֲחֵרִים יוֹמָם וּלְיָלָה אֲשֶׁר רָא-אַתָּן לָכֶם חֲנִיכָה : (יד) לָכֵן הִנֵּה
 יָמִים בָּאִים נָאִם יְהוָה וְלֹא-יֹאמַר עוֹד חִי-יְהוָה אֲשֶׁר הֵעֲלָה אֶת-
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם : (טו) כִּי רָא-חִי-יְהוָה אֲשֶׁר הֵעֲלָה
 אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹן וּמִכָּל הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר הָדִיתֶם שָׁמָּה
 וְהָשִׁיבוֹתִים עַל-אֲדָמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאֲבוֹתָם : (טז) הִנְנִי שִׁלַּח
 לְדֹגִים לְדִיגִים קְרִי רַבִּים נָאִם יְהוָה וְדִיגִים וְאַהֲרִיכָן אֲשַׁלַּח לְרַבִּים

צִידִים

ר ש י

מנא מנא חקל ופרסין שמברין את האבלים ברחצם ופורסין להם ברכת המזון
 כי הוא יברך הזבח (שמואל ח' ט') תירגם יונתן חרי הוא פרים על מזונא :
 ולא יסקו אותם וגו' • הרי טעם למה שמרתי אל תלך לספור : (ח) וזית
 משה • אשר אמרתי לך למעלה לא תבא זה הטעם הנני משבית מן המקום
 הזה וגו' : (יג) ועבדתם שם אלהים אחרים • ת"י ותפלחון תמן לעממיה פלתי
 טעותא יומא ולילי : (יד) לכן • לשון שבועה חף על פי שבגדתם בי שבועה
 היא בידי שחגחול אתכם • לא יאמר עוד וגו' • רבותי דרשו לא שתעקר יציאת
 מצרים ממקומה לא גחול אתרונם עיקר ויציאת מצרים טפל לה (טז) ודיגים •
 מה דיג שולחן מתוך מקום גדול חף או ילכדו אותם בתוך העיר ומה עסקי של

ירמיה טז

צִידִים וְצָדִים מֵעַל כָּרְהֵר וּמֵעַל כָּל־גִּבְעָה וּמִנְקִי־הַסִּלְעִים :
 (יז) כִּי עֵינִי עַל־כָּל־דְּרִכֵּיהֶם לֹא נִסְתָּרוּ מִלִּפְנֵי וְלֹא־נִצָּפָן עֲוֹנָם
 מִנְּגִד עֵינַי : (יח) וְשִׁלְמֹתַי רֹאשׁוֹנָה מִשְׁנֵה עֲוֹנָם וַחֲטָאֵיהֶם עַל־
 חִלְלֵם אֶת־אֶרֶצִי בְּנִבְלָת שְׁקִיצֵיהֶם וְהוֹעֲבֹתִיהֶם מִלְּאוֹת גִּחְלֹתַי :
 (יט) יְהוָה עֲזִי וּמִעֲזִי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי
 אֶרֶץ קִמְצָן בּוֹק וַיֹּאמְרוּ אֲדָם שָׁקֵר נִחְלוּ אֲבוֹתֵינוּ הִבְלִי וְאִין־בָּם מוֹעִיל :
 (כ) הִי־עֲשֶׂה־לוֹ אֲדָם אֱלֹהִים וְהִמָּה לֹא אֱלֹהִים : (כא) לִכֵּן הִנֵּנִי
 מוֹדִיעַם בַּפֶּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעַם אֶת־יָדֵי וְאֶת־גִּבְרֹתַי וַיִּדְעוּ כִּי־

שְׁמִי יְהוָה :

יֵן (א) חטא

ר ש י

דג משנלכד הוא מת כך חזיא עליהם הורגים ואח"כ חשלת ציידים לגשאים
 ולבורחים מן החרב אל ההרים והגבעות ונדום להגלותם בשבי : (יח) משנה
 עונם • את ששנו על עונם לעשות עונות חבותיהם וי"ת כן וחשלת לחניינין
 קדמאי על הד תרין : (יט) ה' עוזי ומעוזי ומנוסי • חגיטפויימח"נט בלע"ן
 Ente mon fuiement. (כל"ה ציח דיר חזט מיינר טו פלובט) ומנחם חזרו
 לשון פלא כמו נתת לידיחך גם להתנוסס (ת לים"ס) וכן ה' נסי (שמות ז')
 ודוגם פתר אותו לשון מנוס ממש : חליך גוים יצאו • סוף האומות לשון חליך
 ולעבדך שכם אחד ועמך חיד עשו להם חלשים והמה לא חלשים : מאפסי • כמו
 מוקנה : נחלו לשון נחלה : מועיל • לשון תועלת : (כא) כי שמי ה' • שאני
 מושל ושליט לקיים גזרתי :

יֵן (א) צעט

מכלל יופי

הנא מפני הירוע גדול שלהם הלא הם חזקים ונא להם יותר חזק מהם לשנרם ולכתתם :
 (יג) ובכל חטאותיך, ובעבור כל חטאתיך והם נמותיך שהם בכל גבולך : (יד) והעברתי
 צרי"ש פירוש אעביר אותך אל אויביך בארץ אשר לא ידעת : את אויביך, כמו אל אויביך וכן
 והראה את הכהן כמו אל הכהן : קדחה באפי, פועל עומד פירוש בערה : (טו) אל לארץ,
 שם • ופירש הרי"ק כי כל זמן שתהיה ארץ אפיס עליהם אל תמיתני כמו שאמר חראה נקמתך
 מהם ואמר כל זמן שתאריך אפק עליהם תאריך חיי : שאחי, סבלי : (טז) גמצאו,
 בשנמאזו ויהי דברך, כתיב ביו"ד וקרי דברך בלא יו"ד לשון יסיד כמו שאמר ויהי והכתוב
 דרך פרט והקרי דרך כלל : (יז) בסוד משחקים, רוצה לומר בעצתם כשמתחברים יחד
 לשחק ולהנלי העולם : ירך, רוצה לומר מפני יד הנבואה כמו היתה עלי יד ה' וכן ת"י מן קדם
 מימך פריש יתיבית וכן תרגם כי זעם מלאחתי ארי נבואה דלווט מליחתי • ויש לפרש מכתך
 כמו הכה יד ה' הויה ולפי שהבת והגבורה ביד אחר על המכה כן והמכה והזעם והכאב הוא
 בותם אותו וקללם אותו עד שהיו מכים אותו כמו שכתוב : זעם, ענינו כעס : (יח) למה
 היה, בדגש ומלעיל על הה"א והוא אחד מן החמשה : נצח, חזק והוא תאר • ובפירוש עולמי
 ותמיד של יפסק : אנושה, כמו אנושה מביתיה וכאב אנוש רוצה לומר חזקה וכנדה : אכזב,
 שם

תרגום אשכנזי

פ

אישען, אונד פילע יענער, דיא אויף בערגען, היגעלן אונד פֿעלוען, העהלען יאגד
אויף ויא מאכען ואללען. (יז) דען מיינע אויגען זינד אויף אללע איהרע וועגע גע-
ריכטעט, ניכטס בלייבט מיר פֿערבארגען, איהרע זינדען ענטגעהן מיינען בליקען
ניכט. (יח) צופֿערערסט ווילל איך ויא צוויאפֿאך פֿיר דיא זינדע אונד דאז פֿערגעהן
שטראפֿען, וועלכע ויא דורך ענטווייהונג מיינעם לאנדעס בעגאנגען האבען; דען
מיט איהרען אבשיליגקייטען אונד גרייטשאפטען האבען ויא מיין אייגענטהום ער-
פֿיללט.

(יט) הערר! מיינע שטערקע! מיינע פֿעסטע אונד צופֿלוכט צור צייטער נאָטה!
היירען ווערדען נאָך איינסט אויס אללען ענדען דער ערדע צו דיר קאָממען, אונד
שפרעכען: פֿאלשע געטטער האָבען אונס אונזרע פֿעטער פֿערערבט; אייטעלן
טאָג, דער צו ניכטס פֿראָממעט. (כ) האָ! וויא קאָנגטע זיך דאָך דער מענש
אייגען גאָטס מאַכען, דער קיין גאָטט איזט! — (כא) יא, איך ווילל ויא בעלעה-
רען, ווילל מיינע מאַכט אונד שטערקע ויא לעהרען, אויף דאָס ויא וויססען, דאָס
מיין נאָהמען עוויגעס וועזען איזט.

ב א ו ר

כשנודו, ומשל הנדדים ואמר על אחת גגלו, כמו הקיות הנכודות חיים וכלואים בכלוב.
(ר"י ורד"ק) וענינו, אין מניס ובתרימפני, כי גם בהרים וגבעות ונקיקי כלעים אשר
יתחבאו שמה, אשלח לדינים ולנדיים שיכירו אותם. (יז) כי עיני וכו', כאשר לא נסתד
מנגד עיני כל חטאתם אשר הם עושים במסתרים, כן לא יוכלו להתחבא מפני העונם.
(יח) ושלמתי ראשונה, בתחלה אפרע ממכם חילול הארץ, משנה עונם, העונות שגנו
עליהן, רנה לומר עונותם ועונות אבותיהם, כמו שאמר פוקד עון אבות על בנים, והוא
בשאלות מעשי אבותיהם בדיהם. (רד"ק). והרי הוא כאלו שגנו בעונם. ויוכתן תרגם;
ואשלם לתיבין כקדמאין על חד תרין, ופירושו משנה, כפלים. והטאחם, הוא ביאור
לרש"י דקרא, רנה לומר איזה העון אשר שלמתי ראשונה? היא חטאתם על אשר חללו את
ארצי. וחכם אחד מחכמי עמים פירש, ושלמתי משנה עונם וחטאתם וכו', אשלם להם חטא
חילול הארץ שתי פעמים, בשני זמנים, אחד בימי יהויקים ובני יכניה, ואחד בימי בדקיהו.
(יט) ה' עיני וכו', אמר הנביא דרך קריאה, אתה ה', שאתה מעוז לי כנגד הכלממים
עמי, אשר חליך אנוס ביום נרה! אלה שאני מוכיח על עבודה זרה אינם רנה מדרכס
הרעה, וידעתי כי יבא זמן שאף הגוים החזקים ישובו ויבואו אליך מאפסי ארץ, ויאמרו איך
שקר נחלו אבותינו וכו' (מדברי רד"ק). (כ) היעשה, הגוים האלה בעצמם יתפללו על
טעיתם הראשונה, ויאמרו, איך עלה על דעתנו בתחלה שיעשה האדם לו אלהים, והמה לא
אלהים, אין בהם ממש, לא יועילו לא ישיעו. (כא) לכן, בפעם הזאת כשישובו האומות
אלי, אודיעם את ידי וגבורתי, למען ידעו כי שמי ה', שאני לבדי תקיף ובעל יכולת וחי
עולמים.

יז (א) חטאת

מכלל יופי

שם נתיספות אל"ף. ובפירוש והוא תאר כמו כזנבהו בשקל ארבע ופירוש תהיה כנגד השם
יתברך כי היה מתרעם הנביא על שהנעיתו ואמר לו וכתתיד לעיר מבצר והם היו מקללים
ומכים אותו ופירוש כמו אכזב כמו מקור כזב. ובאמרו אכזב וזכר התארו ולא זכר המתואר כן
דרך הכתוב במקומות כמו כעדר הקטנות ומאכלו נריאה: לא כאמרו, ענין קיום: (יט) לפני
תעמד, העמידה לפני ה' היא התפלה וההודאה לפניו וקטל הכנאות כמו אם יעמוד משה וסמך
לפני ואברהם עמדו עומד לפני ה' ולא יאמר זה הלשון לא בנביא; מזולל, ענין קלות ובזיון:

תרגום אשכנזי

ו [א] מיט איינערנער גריפֿעל אונד שפיציגעס דעמאָנר איוט יהודה'ס זינדע
אנגעשריבען. איינגעגראָבען אויף איהרעס הערצענס טאָפֿעלן, אונד מערקבאַר
אָן דען עקקען איהרער אַלטערע. [ב] אונפֿערגעסליך, וויא איהנען איהרע קינד
דער זינד, בלייבען איהנען אויך איהרע אַלטערע, איהרע האַינען בייא גרינען ביי
מען, אונד אויף האַהען היגעלן. [ג] אַ בערגיגטעס געפֿילדע! דיין פֿערמעגען
אונד אַללע דייןע שעטצע געבעאיד צור בייטע הין, וועגען דייןער זינד'גען אנהעהען
אין אַללען דייןען גרענצען. [ד] אונגעבויעט ווירטט דוא דיין אייגענס ערבט הייל,
דאָן איך דיר גענעבען האַכע, פֿערלאַססען, אונד דייןען פֿיינד אין איינעם דיר
אונגעקאָנטען לאַנדע דיהנען; דען דאָן פֿייער מיינעס צאָרנס איוט ענטצינדעט,
אונד ווירד עוויג לאַרערן.

* * *

[ה] וָא שפּריכט דער עוויגע: פֿערפֿלוכט איוט דער מאַן, דער זיך אויף מענשען
פֿערלעסט, אויף דער שטערבליכען מאַכט רעכנעט, אונד זיין הערץ פֿאָס עוויגען
וועגוענדעט! [ו] ער ווירד איינעם איינצאָמען בויעט אויף ערעס באַדען גלייכען,
דער זיך דעם

גוטען

ב א ו ר

ו [א] חטאת. לקאפּטל הזה יס חמס מחלקות. מפסוק א' עד ה' תוכחה על עבודה
זרה ונבואת השמטת ישראל מהארץ, מן ה' עד ט' מוסר שישים אדם בטחוננו על ה' ולא
על בני אדם. מן ט' עד י"ב ידבר מרעת יהוקים. מן י"ב עד י"ט חפלה כנגד עונותיה ורודפי
הנביא. מן י"ט עד סוף תוכחה על חילול שבת. בצפורן שמיר, בשפוע האבן החוק הנקרא
שמיר (דעמאָנט), כמו כשמיר חזק מנור וכו'. וקראו כפורן, כלומר סד ושפוע ככפורן.
חרושה, ענינו חריתה, והוא מלשון חורש, כמחרשת הקוקקת בקרקע; ואמר: חטאת
יהודה כתובה על לוח לבס בעט ברזל וכפורן שמיר, ר"ל לא יוכלו להכחיש חטאתם, כי
חרותים הם על לב עצמם, ולקרנות, ובקרנות המזבח (ויבא למ"ד במקום ב' השמוש),
ואמר דס הזבחים אשר זרקו על המזבח לעבודה זרה יעיד גם כן על חטאתם. (ב) כזכור,
כאשר חזיב להם זכירת בנייהם לאהבתם איתם, כן חזיב להם זכירת מונקותם ואזיזיהם על
עץ רענן, סמוך לעץ רענן, כמו ועליו מטה מנשה (רד"ק). על גבעות, חסד וי' והחבור
(ג) הררי בשרה, רש"י פירוש על ירושלים, היושבת בהר המישור, כי כל סניב העיר מישור,
ר"ל שדה. ואף אמנם כי ירושלים הריס סניב לה, ולא יתכן לאמר עליה שהיא יושבת במישור?
אפשר שפירוש שדה מלא הררים, והוא שס הקבץ, קטנות הררים, לכן תרגמתי (געבירגע),
כי לשון שדה נוכל גם כן על הררים. ורד"ק מתברר מלת בשדה אל חילוף וכל אוצרותיך וכו'
(אף על פי שהוא כנגד הנגינה), ואמר הררי! (הוא ירושלים) בשרה יתלקו האויבים את
הבירה מכל חילוף ואוצרותיך. ויונתן תרגם על דפלתין על טוריא נחקלא וכו'. במוותיך
בחטאת, הרי זה מקרא הפוך, והוא כמו בחטאת במוותיך, רצה לומר אתן חילוף לבו בעבור
חטאת במוותיך אשר עשית לעבודה זרה בכל גבולך (מדברי המפרשים). (ד) ושטמחה,
בכל פירושי המפרשים לא ידענו היטב לכיין מלת ובך, ותרגמתי לפי הענין: אתה תשמיט ירך
מעבוד נחלתך אשר כתתי לך (ואפשר שהוא כונת ובך, שתשמיט ממך, כלומר מנכסי עמך)
ותעבוד את חייביך באהבות אחרות אשר לא ידעת. (ה) בה, היא תוכחה על בוטחם
במזרים ובאשור. ורועו, מחקו ומבטחו, כמו ורוע לא עו. רצה לומר וסומך על בשר ודם
שיהיה מחקו. יסור לבו, אמר רד"ק כי הוא על דרך תנאי, אם יסור מה' לבו, שיבטח
דק באדם ולא בזה, אז הוא ארור, אך אם לא יסור לבו מה', יכול לבטוח בעזרת אדם, כי
האדם הוא שליט אלוה לעזור את האדם. ודגריז נבותים ויפריס למשכילי. (ו) כערער,

פען

יז (א) השאת יהודה כהונה בעט ברזל בצפרן שמיר חרושה
 על-לוח לבם ולקרנות מזבחותיהם : (ב) כזכר בניהם מזבחותם
 ואשריהם על-עין רענן על-גבעות הגבהות : (ג) הררי בשדה
 חילך כל-אצרותיה לבו אתן במחיה בחטאת בכל-גבוריה :
 (ד) ושמטתה ובה מנחלתה אשר נתתי לך והעבדתה את-איביה
 בארץ אשר לא-ירעת כי-אש קדחתם באפי עד-עולם הנקד :
 (ה) כה אמר יהוה ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר
 זרעו ומן-יהוה יסור לבו : (ו) והיה כערער בערבה ולא יראוה

כי

ר ש י

יז (א) בעט ברזל • משל הוא כלומר חקוקה בשיקוע ואין נוחה לימחק •
 חרושה • חקוקה כזה שהוא חורש בעומק : על לוח לבם • שאינם שוכחין
 ע"א שלהם : (ב) כזכר בניהם מזבחותם • כזכירת בניהם כן היתה להם
 זכירת מזבחותם כאדם שיש לו גיעגועין על בנו • ומדרש אגדה בעט ברזל בצפרון
 שמיר ע"י ירמיה שנקרא עמוד ברזל וע"י (יחזקאל ג') שנאמר לו כשמיר חזק
 מנור נתתי מחך : ואשריהם אשר על עץ רענן על עץ כמו חלל וכתוב תחות כל
 חילן ענוף : (ג) הררי בשדה • ירושלם היושבת בהר המישור כל סביב העיר
 מישור שדה ולשון הררי כמו ערבי (ישעיה י"ג) על שם שיושב בערבה חונטיינדש
 בלע"ז יושבים ההר : חילך • כמו ממונה : במוותך בחטאת • במוחק עשויות
 בחטא לשם ע"א בכל גבולך : (ד) ושמטתה • על כרחך תשמוט את חרנך
 את אשר לא שבתה בשבתותיכם שאמרתם לכם ושבתה הארץ (ויקרא כ"ה) :
 ובך • אנקם מחמת נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רצוני להשמיטה • ד"א ובך
 מנחלתך ובך אנקם מנחלתך שאגלה אותך ממנה : כי אש קדחתם באפי • יקדחם
 בנחירי : (ה) אשר יבטח באדם • בחרישו וקצירו לומר אזרע בשביעית וחובל •
 זרועו • כמו עזרו וכת"י רוחנייה : ומן ה' יסור לבו • (שם) וטויתי את ברכתי
 לכם כך שונעתי : (ו) כערער • כעץ יחיד לשון ערירי (ראשית ט"ו) ויש

אומר

מכלל יופי

טז (ג) הילודים • תאר לנולד, וכן הילודים במדבר : טמותי • קצון מות בנות הו
 ותוספות מ"ס, והוא שם בפלס כמבוא עיר מבוקעה, רוכה לומר, מיתת תחלואים
 ומותו, ותחלואים רוכה לומר, בחולי רעב ימותו כמו שאמר למעלה : ואם באתי העיר והכח
 תחלואי רעב • וכן תרגם יונתן, מורעי כפן ימותו • (ה) פרוח • פירושו בית אבל, וכן וסר
 פרוח פרוח • ואל תנוד • בחולס, ענין הנענוע והטכטול, ובא בענין נחמת האבל וספור
 הכרות עמו, לפי שהנחמים נדים ממקומן, זה מפה וזה מפה, לנחם האבל, ויטלטלו
 בעצורו • (ז) ולא יפרסו • כמו פרש לין בידיה, ובא הלשון הזה בפריקת הידים והגוף
 באבל

י ז יא א

ירמיה יז

כִּי־בֹא טֹב וְשָׁכֵן חֲרִירִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מִלְחָה וְלֹא תֵשֵׁב :
 (ו) בָּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטָחוֹ : (ח) וְהָיָה
 כְּעֵץ יִשְׁחָל עַל־מַיִם וְעַל־יֹבֵל יִשְׁלַח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרָא יִדְאָה קִרְיָה
 כִּי־בֹא חֹם וְהָיָה עָלֶיהָ רֶעַן וְכִשְׁנָת בַּצֹּרֶת לֹא יִרָאָה קִמְצָה בּוֹ
 וְלֹא יִמָּשַׁם מִעֲשׂוֹת פָּרִי : (ט) עֲקֹב הַלֵּב מִכָּל וְאִגֹּשׁ הוּא מִי־יָדָעֵנוּ :
 (י) אֲנִי יְהוָה חִקְרֵי לֵב בִּחֵן פְּלִיּוֹת וְלִתְתָּה לְאִישׁ פְּדִרְכּוֹ כִּדְרָכָיו קִרְיָה

כפרי

ר ש י

אומר דגאשטי"ה בלע"ז (פער דארבן כמו לעיל צ"ו) ומנחם פירש שם עץ מעני
 היער וערער שמו וכן פי' כערער במדבר עץ אחד, מעני היער : בערבה לשון
 מיסור . חרירים יובש כמו חרה מני עובר (חיוצ ל') : ארץ מלחה . ארץ
 שהיא מליחה ולא תסא מיושבת . (ח) ולא יראה . העץ כי יבא חם : בצורת
 לשון רעב פחמינ"ח בלע"ז : Famine (בל"ח הונגרם נחט) . ל"ח בצורת
 לשון מצור וכן חדרו מנחם : לא ידאג . לא יפחד : (ט) עקוב הלב . מלא תוחלת
 ועקובה מכל רעה : ואגוש . לשון חולי וחליו הוא זה : מי ידענו . הוא

סבור

מכלל יופי

באכל מרוב הצער, ובכחצ צמח"ך, והמסרת כל לשון פריסה כתוב צי"ן צר מן שנים כתיבין
 בסמ"ך, הלא פרס לרעב לחמך, ולא יפרסו להם . ופירוש ולא יפרסו להם, ולא יבואו
 לכחמו על מת, כלומר לא יספדו על העתים ולא ינחמו הקיים . והמפרשים פירשו, ולא יפרסו
 להם, ולא יפרסו על אכל, כמו שפורסין לאכל ובזעזעים לו הלחם כשמזכרין אותו, והוא שאמר
 לכחמו על מת . על אביו ועל אמו . ריבה לומר כל אחד על אביו ועל אמו, וכן תרגם יונתן
 גבר על אביו ועל אמו . (י) על מה . בסגול, והוא אחד מארבע ועשרים מ"ה שהם בסגול,
 וכל דמיון לח"ע דכותיה, בר מן שבעה . עוננו . בלא יו"ד וכן קטחתינו . בלשון יחיד .
 (יג) והטרחי . ענין הסעה והשלכה . ועברתם שם אלהים אחרים . כחרגומו ותפלתה
 תמן לעממיה פלטיטעותא . חנינה . ענין קן . [יד] ולא יאמר עוד חיה' , אשר
 העלה את בני ישראל מארץ מצרים . רבותינו ז"ל אמרו, לא שתעקר ויבא את מצרים ממקומה,
 אלא גאולה אחרונה עיקר, ויבא את מצרים טפלה . ויתכן שזאת כוונת הכביא, שבני אדם
 הנשבעים זה לזה בעסקיהם, ישבעו עתה תמיד, חיה' , אשר העלה את בני ישראל מארץ
 מצרים, לפי שזו היא הפליאה, היותר גדולה, שעשה עמנו עד עתה, אבל לימות המשיח
 ישבעו קן, אלא יזכרו בשנועות ענין קבץ גליות, לפי שתהיה פליאה יותר עצומה מיבוא
 מצרים לימות המשיח, כמו שדרשו רבותינו ז"ל, למען תזכור את יום נחתך מארץ מצרים כל
 ימי חייך, להביא לימות המשיח . [טז] לדוגים . כתוב צ"ו, כמו (יחזקאל מ"ז) עמח
 עלי דגים, וקרי לדוגים צי"ד, והענין אחד, והוא תאר לצדי הדג, ובא צי"ד תמורה
 הו"ו . ומלת ודיגום, פועל מבין הדגש, ומשפטו ודיגום, בהראות הו"ו דגושה, ונרפפה
 כמו שרפפו רבים אחרים . ויתכן שהיא מבין הפעיל . ותחסר פ"א הננין, והרמז
 והדיגום, כמו (חיוכל"ג) מדוע אליו ריבות, שמשפטו הריבות, קן דגים משפטו
 הדיגום . (יח) בגבלת שיקוציהם, כי עור . גילוליהם, ועל

הדרך

בוטעו ניכט ערפרייעט; דער אין דיררער וויסטע, אין איינעם פֿערבאָנגטען, אונט
בעוואָהנטען לאַנדע רוהעט. [ו] געזענגעט איזט אַבער דער מאַן, דער אויף דען
עוויגען טרויעט, דער עוויגע ווירד דאָן ווינע שטיטצע ווין. [ח] ער ווירד איינעם
אַם וואָסער געפֿלאַנצטען בויע גלייכען, דעססען וואַרצעלן וויד צו קוועללען הינט
שטרעקען; דעם קיינע היטצע שאַדעט, דעססען כלעטטער שטעטט גרין בלייט
בען; דער קיינע דיררע פֿירכטעט, אונד ניכט אויפֿהערט פֿריכטע צו טראָגען.

[ט] בעטריגערישען הערצענס איזט ער, מעהר אַלס אירגענד איינער; ער איזט
איינשוועכלינג, ווער קענט איהן? [י] איך, דער עוויגע, ערפֿאַרשע-דאָס הערין,
פריפֿע דיא גירען, אום יעדעס נאָך ווינעס וואַנדעל, יעדעס דיא פֿריכטע ווינע
האַנדלונג

ב א ו ר

כען יחידי, לשון עירי (רש"י), וכן תרגמתי. ורבו המפרשים במלך הזאת, וחסד אחד
אחיי עמי (אין פֿערלען), והיא התרגומה הנמצאת במדברות, וכן תרגם פנה
אל תפלת הערער, בתהלים (ק"כ י"ח), ויכתב תרגם כעכוכיתא במדברית, ופירש רב
האי גאון, עככית הוא קין מבחן, ופרי כאלל מנפנים, ונקרא ערער; ולא ידענו איז פרי
הוא? ונמצא גם במדינתנו פרי כמוהו הנקרא (וואָסערנוס), והוא קין חד ומשולש,
ונתוכו פרי שטעמו כטעם אנו. אך מזה הפרי לא יכול לדבר כי הוא גדל במים ולא בארץ
יבשה. בערבה, במישור במדבר, ולא יראה, אמר על כד השאלה, העץ לא יראה ולא
יהנה כי יבא טוב, הוא המטר, כי לא יפול במדבר. ולפירוש יחזקאל, לפי שנתן קין הקשה
לא יכנסו טפות הגשמים. ושכן חררים, יאמר על הערער שהוא שכן חררים, כלומר במדבר
שם לא יכול המטר מרוב החום. וענין חררים הוא שריפה ודליקה מרוב הקמיות, מן
ועמי נחר מני חרב, נחר מפות, וכהנה, (חררים, שם נשקל חצרים, והנפרד
חרר). ארץ מלחה, ארץ נזירה וכדומה. מבלי יושב, וכן ברית
מלח, ברית כרותה. והמשיל בואת הנוטע באדם, שלא יהיה לו תקוה ופרי, כען
הזה שאינו מתלחח רק עומד ביום בכל עת, ואף על פי שאינו מת; כן האדם הזה יהיה ברע
כל ימיו, וטוב מותו מחייו. (רד"ק). (ח) ועל יובל, ועל פלגי מים יתפשו שרשיו,
ולא יראה, על כד השאלה, אפילו אם יבא חום ויהיה חורב עלי ארץ לא יראה אותו, רצה
לומר לא יירא וידאג, לפי שהוא עומד על האים, ועליהו יהיה רענן תמיד ולא יבול, ובשנת
בצורה, בעת מניעת הגשמים (ראה למעלה י"ד א') לא ידאג, ולא ימוש ויחלל מעשות
פרי; כן האדם הטוב הנוטע בה' לא יסור הטוב ממנו לעולם, אפילו בשעה שיהא פורענות
בעולם. (ט, י) עקוב. לפי שהיה מוכיח במלחה על הנטחון, שהוא דבר שכלב, יאמר
עתה, עקוב הלב, רצה לומר הלב מלא ערמה (מלשון ויעקבני, כל אשעקוב יעקוב),
כובל, יותר מכל דבר מרמה מסוגל הלב לרמיה, כי ידבר בפה ויעשה מעשים ולבנו לא כן
ידמה (מדברירד"ק), ורש"י פירש, עקוב הלב מכל, הלב עקוב מכל רעה. ואנוש,
וחלוש הוא, מוידענו, מי ידע סתרי לב? בלתי אלהים החופש חדרי בטן וכוונת כליות להח
לאיש כדרכו וכו'. — וחסד אחד מפרש הפסוקים האלה על יהויקים מלך יהודה, אשר
אותו הוכיח ירמיה כמה פעמים בספר הזה בתוכחת קשה ומרה. ולפי שהתנבא תחת מלכותו
לא הזכיר את שמו, מפני כבוד המלכות, ואמר בלשון נסתר: עקוב הלב, רצה לומר לב
המלך יהויקים, מכל, פירושו יותר מכל אדם, ואנוש הוא, חלוש דעת, אך מי ידענו?
כי אם אני ה' הקוקר לבוכי. והפירוש הזה נראה נכחר, והכתוב שלאחריו מוכיח עליו, וכן
תרגמתי. (יא) קורא, שם, והוא העוף שקורין (קוקוק). (רש"י). ויש מפרשים,
תרגומה. דגר, פעל, והוא רביעת העופות על הנבים, והפסוק שמתפסין בהנביאם
האפרושים

תרגום אישכנזי

האנדלונג צו בעצאהלען • [יא] דא העננע בריטטעט יונגע אויס, דא זיא ניכט
געבאָהרען, ער זאממעלט שעטצע, אבער ניכט מיט רעכט • אין דער מיטטע
זיינעם לעבענס ווירד ער זיא פֿערלאַססען, אונד אַם ענדע איין ניכטסווירדיגער
הייסען.

* * *

[יב] טהראן דער מאיעסטעט! איבער אַללען אַנפֿאַנג ערהאַכנער! אַרט אונזערס
הייליגטהומס! [יג] אַ דא האַפֿנונג ישראל'ס! עוויגער! דא דרך פֿערלאַססען
פֿיססען צו שאַנרען, דא פֿאַן מיינער לעהרע ווייזען צום עוויגען אונטערגאַנג פֿער
דאָסמט ווערדן; דען זיא האַכען דא קוועללע דעם לעבענס פֿערלאַססען • [יד]
היילע מיך, עוויגער! אונד איך ווערדע געהיילט; הילף מיר! אונד מיר אונט גע
האַלפֿען, דען דא ביסט מיין רוהם • [טו] זיהע! יענע זאגען צו מיר: וואָ בלייבט
דא

ב א ו ר

האפרותים • ואמר: שהקורא רובן על בנים אחר אשר לא ילד הוא, וזה משל על העושה עושר
ולא במשפט, (עושה, לשון קנין, כמו זאת הנפש אשר עשו בחרן), וזה גם כן תוכחה על
יהויקים, כאשר נראה כזה בפירוש למטה (קאפיטל כ"ג) • בחצוימיו, יעזוב את עשרו,
ובאחריתו יהיה נבל, כלומר יהיה פחות ודל באחריתו, ולא יחרוך רמיה צידו • וזה היה
מקרה יהויקים, שעלה עליו נבוכדנצר בהיותו בן ל"ו שנה, והיה לו עבד שלש שנים ומת •
(יב) בסא כבוד, פירש רש"י, שכל הפסיק הזה עד כל עוזבך נפסקו על אחריו הוא דרך
קילוס וקריאה לאל ב"ה, ואמר הנביא: אתה שהוה כסא כבוד, ומרום מראשית כל בריאה,
ומכוון נגד מקדשנו (לפי מאמר חז"ל), אתה תקות ישראל! ה'! כל עוזבך יבוא, רובה
לומר יבוא ויחפרו כי עזבו אותך קדוש ומוכתר באיכותים הנביאות האלה • זה תוכן דברי רש"י
ז"ל, וכוננים הם לפי כלל והמשך הכתובים • ואני לא באתי כי אס לבאר מאמר מאמר בפני
עצמו, להסיר הקושיים אשר בהם, ואשר נעברו הלכו המפרשים בדרכים אחרים • בסא
בכור, הוא כינוי לעצמותו יתברך, לפי שהוא מקומו של העולם ואין העולם מקומו • מרום
מראשון, רם וגבש על כל התהלה וראשית הזמן, כלומר לא יכילך הזמן, כי אין לך ראשית •
ואמר ראשון במקום ראשית? כדרכו לרוב לכתוב התואר במקום המתואר, וכן להיפך •
כאשר זכרנו במקומות רבים • מקום מקדשנו, הוא ענין אחד עם בסא בכור, ואפשר שזה
בוכת חז"ל באמרום בית המקדש של מטה מכון כנגד בית המקדש של מעלה, והכן •
(יג) מקיה ישראל, תקות ישראל, אתה ה'! היה הוה ויהיה לעולם, נעלה על כל מקום
וזמן! יבוא כל עוזבך, אשר אטום לבס מהשכיל עשם רם וגבש כמך • יסורי בארץ יכפרו,
הקרי וסורי • פירש רש"י ורד"ק, וכן משמעות תרגום יונתן, וסורי, אותם הסרים
מתוכחתי, יכתבו לטובע ולאכזר בתחמיות הארץ • ורד"ק הסיף עוד ואמר: יבואו עפר
בנהמר, ולא יהיה להם חלק בשמים, לפי שעזבו מקיר מים חיים, על כן לא יחיו וימותו
בנהמר • ואם אמנם לא נח דעתי בפירוש הזה, כי אינו מכון על מלות וסורי בארץ,
בכל זאת תרגמתי לפיהו, ממשסור פירוש אחר נבחר • ותבס אחד מחבמי עמים פירש לפי
הכתוב וסורי, רובה לומר היסורים אשר התנבאתי עליהם, יכתבו, רובה לומר יהיו נגזרים
לבא בארץ • ולולא הפסיק המאמר כי עזבו וכו' בין וסורי בארץ יבין פסוק הבא, הייתי חומר
שהם מחוננים יחדיו, רובה לומר יסורים אשר סבלתי בארץ (מאנש ענתות ואחר רודפי)
יכתבו, רובה לומר יהיו נגד פניך למען תרפאני ותושיעני, והוא כמו: נדיספרתי שימה
דמעתי בנאדך • (יד) רפאני, הנביא התפלל שירפאהו האל מן המכה והכאב אשר לו,
כחומר למעלה, למה תהיה מחתי אנושה, כי תהלהי אחת, שאני מתהלל בך שמתילני
מידס • (טו, טז) הגה, הם ילעגו ליוסויקני לכביא שקר, ויאמרו אלי: איש דבר ה'?
יבוא כל הפירענות שאתה מתנבא עלינו • ואני לא אצתי, לא מהרתי לדרך להביא העונש
עליהם

ירמיה יז

פג

כפרי מעלליו : (יא) קרא דגר ולא ילך הספדו עשה עשר ולא במשפט בחצי ימיו קרי יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל : (יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו : (יג) מקוה ישראל יהודה כל עזבך יבשו יסורי וסורי קרי בארץ יבבבו כי עזבו מקור מים חיים אריתוה : (יד) רפאני יהוה וארפא הושיעני ואישעה כי תהלתי אתה : (טו) הנה המה אמרים אלי איה דבר יהוה יבוא

נא

ר ש י

סבור מי ידענו אנה חוקרו : (יא) קורא דגר • קוקו גלוצנט בלעז : Cucu gloufsant. (בל"א דער קוגוג גלוקסעט עיין ש"א כ"ו כ"ח) ולא ילך • הקורא הזה מושך אחריו אפרוחים שלא ילך • דגר • הוא גיפנאק שמוצנאק העוף נקולו למשך אפרוחין אחריו ואו שהקורא דגר לא ילכו אחריו משיגדלו שאינם מינו כך עושה עושר ולא במשפט : יהיה נבל • מתקרי רשיעא : (יב) כסא כבוד וגו' לפי שכל לומר כל עוזבך יבשו יסורי מתחיל בקילוסו של עקום ומדבר לפניו אתה שכל כבוד ומרום מראשית בריות עולם ומכוון כנגד מקדשו : (יג) מקוה ישראל • יושב עליו לפיכך כל עוזבך יבשו יסורי בארץ יבבבו • חותם שסרים מדברי שאינם שומעים שליחותי בקצרות תחתיות ארץ יבבבו : (יד) כי תהלתי אתה • כך אני מתהלל ומתפאר לומר שאתה מושיעי תהלתי וונטנא"ל בלעז Vanteit. (בל"א רוסס) : (טו) איה דבר ה' • הפורעות שאתה מתנבא : (טז) ואני לא

מכלל יופי

הדרך הזה באמר (נחום ג') : והשלכתי עליך שקצים ונבלתיך, כי עבודת השקק דבר צעור ומונחה הוא : ומנוס • עם הכינוי בא"ל המ"ס ובשורק הנו"ן, ועל כן טעו האומרים בבקשת ארץ עולם, והוא כיסי ויבנוכי, בקמן המ"ס • מועיל • ענינו לתת המועלת • וז' (א) בצפורן • ידוע • ולפי שחזר אדם בצפורן קרא לעט ברזל החומר, כפורן לפיכך אמר בצפורן שחיר, כי שחיר הוא הברזל החזק, וכן במדרש, כעל צפורן של ברזל • שחיר • מנור החלמים (דברים ח') תרגם ירושלמי, שחיר טיכרא • ויש מפרשים, הברזל החזק, וקראו כן לענין חזקו, כמו שנקרא הברזל החזק שחיר • חרושה • פירוש, חריתה, מן חרות על הלחות (שמות ל"ב) • ולקרנות • הלמ"ד במקום ב"ת, כלמ"ד לפניכם לזרע (ויקרא כ"ו), הרגתי לפנעי (בראשית ד'), ונחת לבסא (תהלים ט'), והלומים להם • מנחתו יכם • כ"ק • (ב) כוכר • על דעת רבים ענין ריח, כמו (ויקרא א') איבדתה לה, כלומר שהיו מקריבים בניהם על מנחתם • ויתכן לפרשו, ענין זכירה, ופירוש, כן ערב עליהם זכירת מנחתם, וספורם תמיד בעיני קרנניהם כמו זכרם בניהם שהם אלהים להם מאל ובפירוש זה כתיב ופירוש יונתן מסיפק לשנים הפירוש • ועיין בשרש זכר • על עץ רענן • טעמו דבק עם מנחתם, לא עם אשריהם, כי עץ רענן הוא האשרה, ופירוש על סמוך, כמו ועליו מטה מנחה (במדבר ב'), ונחת עליו את שולותיך (שמות כ'), והלומים להם, כי האשרה היא העץ שהיו נוטעים לעבדו, או שהיו מניקים הטורה שהיו עובדים תחת

האילן

נא : (טו) ואני לא אצתי מרעה אחריק ויום אנוש לא התאויתי
אתה ידעת מוצא שפתי נכח פניך היה : (יז) אלהיהי בצידי
לי למחלה מחסי אתה ביום רעה : (יח) יבשו רדפי ואל אבשה
אני יחתו המה ואל אחלה אני הביא עליהם יום רעה ומשנה
שברון שברים : (יט) כה אמר יהוה אלי הלוך ועמדת בשער
בני עם העם קרי אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו וככל
שערי ירושלם : (כ) ואמרת אליהם שמעו דבר יהוה מלכי יהודה
וכל יהודה וכל יושבי ירושלם הבאים בשערים האלה : (כא) כה
אמר יהוה השמרו בגפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת
והבאתם בשערי ירושלם : (כב) ולא תוציאו משא מבתיכם ביום
השבת וכל מלאכה לא תעשו וקדשתם את יום השבת כאשר
צויתי את אבותיכם : (כג) ולא שמעו ולא הפיו את אזהרם ויקשו
את ערפם לבלתי שומע שמוע קרי ולבלתי קחת מוכר : (כד) והיה
אם שמע השמעון אלי נאם יהוה לבלתי הביא משא בשערי
העיר הזאת ביום השבת וקדש את יום השבת לבלתי עשות
בה בו קרי כל מלאכה : (כה) ובאו בשערי העיר הזאת מלכים
ושרים יושבים עד כפא דוד רכבים ברכב ובסוסים המה ושריהם

איש

ר ש י

לא אצתי • לא מהרתי לזרז להביאם מהיות רועה טוב מחזר אחריו לבקש עליהם
רחמים : ויום אנוש • חולי של פורענות לא התאויתי וי"ת ואנא לא עכז' על
מימדך מלאתנאות עליהן לאתנאותהן לדחלתך ולפי התרגום יסיה אצתי לשון
עכז כלומר לא עכזתי מלומר להם שליחותיך ולהשיבם אליך אם היו שומעי' אי :
מוצא שפתי נכח פניך היה • להשיב את חמתך מהם : (יז) אל תהיה לי
למחלה • אל יהי שליחותיך למחלה : (יח) יבשו רדפי • אנשי ענתות לבדם :
(כג) ולא שמעו אצותיכם למוה שצויתם : (כו) ונא כמו ולנא :

יח (ג) על

מכלל יופי

האילן , ועליו כאמר בכל מקום : תחת כל עץ רענן (דברים י"ב) , והיו צונים מצבותם
סמוך לאיתו אילן שהיו מקריבים עליו קרבנות לעבודה זרה , הנעבדת תחת האילן , אולאילן
נצח

דיא פערקנידגונג גאטטעס? לאס ויא האך קאממען! [טז] איך אכער דרינגע ניכט
הרויף, אויס טרייער הירטען פֿעליכט; ווינשערען אונגליקסטאג ניכט הערבייא,
רוא ווייסט עס, יעדע בעוועגונג מיינער ליפפען איזט דיר בעקאנט. [יז] אָבער
שעהמע רוא מיד ניכט, דער רוא מיינע צופלוקט צור צייט דעס אונגליקס ביסט.
[יח] מענען מיינע פֿערפֿאלגער צו שאַנדען ווערדען, ניכט איד. מענע אָנגסט
זיא איבערפֿאללען, ניכט מיד. ברינגע איכער ויא דען טאג דער שטראַפֿע, איין
צוויאפֿאַכעס אונגליק טרעפֿע ויא.

[יט] דער עוויגע שפראַך: געהע שטעללע דרך אינס טהאר דער לאַנדסלייטע,
וואַ אויך דיא קעניגע פֿאַן יהודה אויס אונד איינגעהן, אונד אין דיא איכרינען טהאַ
רעירושלים'ס, [כ] אונד שפּריך: הערעט דיא וואַרטע גאטטעס, איהר קעניגע,
רוא געוואסמטעס יהודה, אונד איהר בירגער ירושלים'ס, דיא איהר דורך ריוע
טהאַרע געהט! [כא] היטעט אייך, שפּריכט דער עוויגע, טראַגט אַם שכת קיינע
לאַסט. אונד ברינגט זיא ניכט אין דיא טהאַרע ירושלים'ס העריין. [כב] טראַגט
אויך קיינע לאַסט אַם שכת אויס אייערן הייזערן, אונד טרייבעט קיין געשעפֿט;
זאָנדערן הייליגט דען שבת. טאָג, וויא איך אייערן פֿעטערן געכאַטהען האָבע.
[כג] זיא [דיא פֿעטער] האַכען אַכער ניכט געהאַרכט, מיר קיין אַהר צוגעניגט,
זיא וואַרען זאָ האַלושטאַרריג, ניכט צו רעדען, קיינע לעהרע אנצונעהמען.
[כד] ווען איהר מיר אַכער געהאַרכט, שפּריכט גאטט, קיינע לאַסט אין ריוע
טהאַרע אַם שכת העריין צו ברינגען, ריוען טאָג צו הייליגען, אונד אייך אַללער גע
שעפֿטע אַן איהם צו ענטהאַלטען: [כה] זאָ זאָללען נאָך פֿערנער דורך ריוע טהאַרע
קעניגע אונד פֿירסטען, דיא אויף דעם טהאַרן דור'ס וויטצען, צו וואַנען אונד צו
פֿעדרע איין אונד אויסגעהן; זאָוואַהל זיא אַלס איהרע רעטהע, גאַנץ יהודה
אונד

ב א ו ר

עליהם, מרועה, בהיות רועה טוב, מחזיר אני אחריו לבקש רחמים
עליהם (רס"י). והמסוק שבין אצחיו ובין מרועה, יורה על נכונות הפירוש. ויום אנוש,
כולי הפורענות לא התאיות, אתה ידעת זאת. מוצא שפתי, תפילתי שהתפללתי אליך
להשיב אפך מהם, טובה פניך היא. ורד"ק פירש. ואני לא אצתי, לא דחקתי והתאמתני
להיות רועה אחריו, רצה לימר להיות נכח, ויום אנוש, יום הנבואה אשר הוא אנוש וכאב
לי, לא אציתי, מוצא שפתי שאמרתני: נער אכני לא ידעתי דבר, טובה פניך הוא. (יז)
אל תהיה לי למחחה, לא אצתיש על ידך, לשמוע תליות עס, שמחזיקים אותי לכניא
שקר, הלא מחסי אתה ביום רעה, לכן אל תחיתני. (יח) יבשו, חמר: אם אמנם לא
התאיתי יום אנוש לכלל ישראל, אך זאת חנקש שינוי הרשעים הרודפים אותי, החומרים
איה דבר ה'; ואל אנוש אני. ומשנה שברון, אין פירושו, ושבר כמל, כי אם ושבר שני,
דונה לימר שבר אחר שבר, כמו ומשנה כסף, משנה למלך, שפ דוא שני (רד"ק). דוק
דבריו, כי נכונים הם. (יט) כה וכו', ממסוק זה עד סוף הקאפיטל בכלל אזהרה על
קילול שבת, בשער בני עמ, אשר ינאו ויבואו גם כן מלכי יהודה, ואמר זה קרא גם כן בכל
שערי ירושלים, להוכיח יתר העם הנאים נשערים אחרים. (כג) ולא שמעו, אצתיכס.
(כד) עשות בה, בהכתיבוקריו, לפי שגנת משמש לשון זכר ולשון נקבה (רד"ק).
יח (א) הדבר

תרגום אשכנזי

אונד אללע איינוואהנער ירושלים'ס; אונד דיוע שטאָרט אָלל עוויג בלייבען. [כז]
אויס דען שטערטען יהודה'ס, אויס דער נאָכבאַרשאַפֿט ירושלים'ס, אונד דעם
לאַנדע בנימין; אויס דען נידערן, געבירגיגטען אונד דען זידליכען געגענדען
[יהודה'ס] ווערדען לייטע קאָממען, גאַנצע - שלאַכט - אונד שפּיזע - אָפּפֿער,
ווייהרנדיך אונד דאָנקאָפּפֿער אין גאָטטעס הויז צו ברינגען. [כז] געהאָרעט
איהר מיד אָכער ניכט, דען שבת - טאָג צו הייליגען אונטערלאָסעט איהר ניכט, אָן
איהם איינע לאָסט אין ירושלים'ס טהאָרע העריין צו טראָגן: זאָ ווילל איך איין אונד
אויסלעשכאַרעם פֿייער אין דען טהאָרען אַנצינדען, וועלכעס ירושלים'ס טהאָרע
פֿערצעהרען ווירד.

יח [א] פֿאָלגענדעס איזט דאָ וואָרט, וועלכעס פֿאָם עוויגען אָן ירמיהו ערגינג:
[ב] אויף! געהע איין דעם טעפּפֿערס הויז, דאָרט ווילל איך דיך מיינע וואָר-
טע פֿערנעהמען לאָססען. [ג] איך גינג אין דעם טעפּפֿערס הויז, אונד פֿאָנד איהן
אַרבייטענד כיים ווערקשטוהלע. [ד] אָכער דאָ געפֿעס, דאָ ער אויס טהאָן
פֿערפֿערטיגטע, מיסלאַנג איהם; ער אַרבייטעטעס אַל-אָ אום, מאַכטע איין
אַנדערס געפֿעס, וויא עס דעם טעפּפֿער גוטדינקטע. [ה] דאָ שפּראַך דער עוויגע
צו מיר וויא פֿאָלגט: [ו] קאָן איך ניכט מיט איך, איוראַעליטען! אויך זאָ וויא
יענער טעפּפֿער פֿערפֿאָהרען? זיהע! איהר זייד אין מיינער האַנד דאָ, וואָו דער
טהאָן אין דעם טעפּפֿערס האַנד איזט. [ז] יעצט דראָהע איך איינעם פֿאָלקע,
איינעם קעניגרייכע, עס צו צערשטעהרען, נידער צו שטירצען אונד צו פֿערניכטען;
[ח] ווען אָכער דאָ פֿאָלק, דעם איך געדראָהעט האָבע, פֿאָן זיינעם לאָסטער-
וועגע צוריקקעהרט: זאָ לאָססע איך דען געדאַנקע, איהם בעזעס צו טהון, ווידער
פֿאָהרען. [ט] יעצט פֿערשפרעכע איך איינעם פֿאָלקע, איינעם קעניגרייכע, עס
אַנצובויען, אונד איינצופֿלאַנצען; [י] ווען עס אָכער ווידער מיינען וויללען האָבן
דעלט, מיר ניכט געהאָרעט; זאָ געהמע איך מיין וואָרט, איהנען גוטעס צו טהון,
ווידער צוריק. [יא] זאָגע אַל-אָ יהודה אונד דען בירגערן ירושלים'ס: זאָ שפּריכט
דער

ב א ו ר

יח (א) הדבר. תוכן הקפּיטל מפּסוק א' עד י"ח, תוכחה לישראל על עונותיהם, ועל
נעשם את אלהים, אשר בידו הם כחומר ביד היוצר, להנביאם ולבנותם אם ייטב,
ולעשם ולהשפּילם אם ירעו, ומתחיל במשל היוצר. מן י"ח עד סוף, בקשת הנביא להאָל
שיענים הרשעים הרודפים אותו ומושכים עליו רעה. (ג) האבנים, הוא הכסא שיושב שם
היוצר לעשות מלאכתו (ווערקשטוהל), וכן וראיתם על האבנים (קרויסשטוהל), הוא
הכסא שיושבת עליו היולדת בעת לידה. (ד) ונשחת יכו' כחומר ביד היוצר, פירש רש"י,
שהוא מקרא מסורס, ונשחת הכלי שהוא ביד היוצר, אשר עשה מן החומר, ותמיה לישראל
קרא בחמר, ונסכריוס כמלא כחמר. (ח) מרעחו אשר דברתי עליו, מרעות דרכו אשר
צענורו דברתי עליו לנתיב ולנתיב [רש"י ורד"ק]. וחסם אחד מסדר את הכתוב, וסב העם,
אשר דברתי עליו, מרעחו, וכן מרגמתי. (י) להיטב אוהו, להיטב לו, ונחמלק היחס
שאליו (ראטיפּוס) ליחס הפעול (אַקקוואטיפּוס), כמו את מי הנדת מילין, תחת אל
מי? או למי? (יא) ועל יושבי ירושלים, כמו ואל, וכן המפלל על ה', תחת אל ה'.

יוצר

אִישׁ יְהוּדָה וַיֵּשְׁבוּ יְרוּשָׁלַם וַיֵּשְׁבֶה הָעִיר הַזֹּאת לְעוֹלָם : (כו) וּבָאוּ
מֵעִיר־יְהוּדָה וּמִסְבִּיכוֹת יְרוּשָׁלַם וּמֵאֶרֶץ בְּנֵי־מִן וּמִן־הַשְּׁפֵלָה וּמִן־
הַהָר וּמִן־הַנֶּגֶב מְבִיאִים עֲלֶיהָ וּזְבַח וּמִנְחָה וּלְבֹנָה וּמִבְּאֵי תוֹדֶה בֵּית
יְהוָה : (כז) וְאִם־לֹא תִשְׁמָעוּ אֵלַי קִקְדָּשׁ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וּלְבַלְתִּי
שָׂאת מַשָּׂא וּבֹא בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּשַׁעְרֶיהָ
וְאָכְלָה אֲדָמָנוֹת יְרוּשָׁלַם וְלֹא תִכָּבֶּה :

יח (א) הַדִּבֶּר אֲשֶׁר הִירָא אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר :
(ב) קוּם וִירֵדָה בֵּית הַיּוֹצֵר וְשָׁמָּה אֲשַׁמְיַעְךָ אֶת־דִּבְרֵי : (ג) וְאָרַד
בֵּית הַיּוֹצֵר וְהִנֵּהוּ וְהִנֵּה הוּא קָרִי עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל־הָאֲבָנִים :
(ד) וְנִשְׁחַתְּתָה כְּלִי־אֶשֶׁר הוּא עֹשֶׂה כַחמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר וְשָׁב וַיַּעֲשֶׂהוּ
כְּלִי אֲחֵר כַּאֲשֶׁר יֵשֶׁר בְּעֵינֵי הַיּוֹצֵר לַעֲשׂוֹת : (ה) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֵלַי לֵאמֹר : (ו) הַיּוֹצֵר הַזֶּה לֹא־אוֹכֵל לַעֲשׂוֹת לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל
נְאֻם־יְהוָה הִנֵּה כַחמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר כִּן־אַתֶּם בְּיַד־יִשְׂרָאֵל :
(ז) רַגַע אֲדַבֵּר עַל־גּוֹי וְעַל־מַמְלָכָה לְנַחֲשׁוֹת וּלְנַחֲשׁוֹן וּלְהָאֲבִיד :
(ח) וְשָׁב הַגּוֹי הַהוּא מִרְעָתוֹ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלָיו וְנִחַמְתִּי עַל־הָרָעָה
אֲשֶׁר חֲשַׁבְתִּי לַעֲשׂוֹת לוֹ : (ט) וְרַגַע אֲדַבֵּר עַל־גּוֹי וְעַל־מַמְלָכָה
לְבָנוֹת וּלְנָטוּעַ : (י) וְעֹשֶׂה הָרָעָה הָרַע קָרִי בְּעֵינֵי לְבַלְתִּי שְׁמַע
בְּקוֹלִי וְנִחַמְתִּי עַל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲמַרְתִּי לְהִיטִיב אוֹתוֹ : (יא) וְעַתָּה
אֲמַר־נָא אֶל־אִישׁ יְהוּדָה וְעַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה

הנה

ר ש י

יח (ג) על האבנים על סדנא פורמא"ש בלע"ז Formes (בל"א פארם)
(ד) אשר הוא עושה כחומר אשר הוא עושה מן החומר נשחת ביד היוצר
צעודולה ומהרא מוסורם הוא : (ח) מרעתו אשר דברתי עליו • מעבירות
שזירו אשר בשבילם דברתי עליו לנחוש ולנחוך אשר פורק"י בלע"ז Pourquoi.
(פורקע, בל"א דארום, דערא האלבן) ונחמתי • וחשתי מחשבה אחרת :

ואמרו

מבלל יופי

עצמו, וכן היו צובים מונחת על הסרס הרמים, ועל הגבעות הנבוכות, שהיו עובדים שם
אלהיהם, כמו שכתוב (דברים י"ב) • על גבעות • חסר ו"ו השמוש, כמו (סנכיקן')
שם

ירמיה יח

הנה אנכי יוצר עליכם רעה וחשב עליכם מחשבה רעה
 מדרך הרעה והטיבו דרכיכם ומעלליכם : (יב) ואמרו נואש כִּי-
 אחרי מחשבותינו גלג ואיש שררונו לבו הרע בעשה : (יג) לֵכָן
 כֹּה אָמַר יְהוָה שְׂאֵל־נָא בְּנֹוֹת מִי שִׁמְעַתְּ בְּאֵלֶּה שְׁעָרֶיךָ עֲשֵׂתָה
 מִאֲדַת כְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל : (יד) הִיעֹזֵב מְצוֹר שְׂדֵי שְׁלֹג לִבְנוֹן אִם
 יִנְתְּשׁוּ מִיָּם וְרִים קָרִים נוֹזְלִים : (טו) בִּי־שִׁכְחֵנִי עַמִּי לִשְׂוֹא יִקְטְרוּ
 ויכשילום

ר ש י

(יב) ואמרו נואש • וידעתי שהם יאמרו לך על דברך שאין חוששין להם :
 (יג) שערורית • דבר גנאי : (יד) היעזב מצור שדי שלג לבנון • היעזב אדם
 הסריך לשחות מים הגוזלים מצור שצדקות הבאים משלג לבנון שהוא נקי : או
 אם ינחשו מים זרים • או אם יעזבו מים חיים מוצעים שהם זרים עד הנה מכל
 אדם והם קרים זרים הם מוצעים וזה יוכיח אני קרתי ושתיתי מים זרים (ישעי'
 ל"ז) ומנחם חזרו זרים עם לא זורו ולא חובשו (שם ח') לשון מיומי תרופה ונתן
 טעם לדבריו ואמר כי אם נקש לדבר בלשון זרים הים מכפיל את הטעם והיה
 מוסיף יו"ד מ"ס והיה אומר זרימים לרבות המ"ס ולהיותם זרימים : זרים ללשון
 ראשון של רש"י הוא לשון זרם) ללשון שני הוא לשון זרות כלומר מים מאוסים •
 שדי • כמו שדה : קרים פריוודא"ש בלע"ז Froides. (ר"ל פראד"ע, בל"א
 קאלטע) נוזלים קורא"ן בלע"ז Courantes. בל"א (לויפענדי, וכן לועז
 הרב בשבת ע"ה צ', בד"ה ריטי מוכסא), ועוד יש לפתרו אם ינחשו להיות
 מים זרים נמחסים המים שהם קרים נוזלים : (טו) כי • קנעו עמי אשר
 שכחתי

מכלל יופי

שמש ירח, ראובן שמעון (שמות א'), והדומים להם • (ג) הררי • תאר • מענין הר,
 ולפי שהיו עובדים על ההרים, קרא ישראל הררי • ומלת בשרה, חף על פי שהעם עמד בה,
 פירושה היא דבוקה עם, חילך כל אוצרותיך לבו אתן, כלומר שיוניאו השוללים הבה בשרה,
 לחלוק שם הכלל • חילך • פירושו ממון ורכוש • כל אוצרותיך • חסד ו"השמוע, כמו :
 שמש ירח (חבקוק ג'), ראובן שמעון (שמות א'), והדומים להם • במוחך בחטאת •
 כמו הפוך, כאלו אמר, בעבור חטאת במוחך, שהם בכל גבולך, וכמוהו תיבות רבות שהן
 הפוכות בטעמן, כמו : מקום שם קצר (יחזקאל ל"ט), טעמו מקום קצר שם, ומספר א' יודעי
 נהי (עמוס ה'), כמו ויודעו נהי א' מספר, והדומים להם רבים • וכן ת"י הפוך, בחוביכו
 דהויתון פלסין לטעותא בכל תחומיכו • (ד) ושמת • ענין עזיבת הדבר וכשישתה,
 ופירושו, והשמה תהיה כך, שתשמת מכלתך, לפי שלא שמת אותה בהיותך בה, והוא
 עומד • והעברתיך • בל"ת, ולמעלה בפרשת או לי אמי, והעברתי, ברי"ש • קדחתם •
 העברתם, ולמעלה, קדחה • עד עולם • ולמעלה, עליכם • (ו) כערער • הוא עץ
 הגדל במדבר בארץ ניה, ואומרים שהוא הנקרא בערבי אל נה"ל, והוא עץ הנקרא בלע"ז
 מרב"י • ויש אומרים שהוא הנקרא בלע"ז יוככ"י • ויזכר תרגום, כעכביתא, ופירושו רבינו
 הא"י

דער עוויגע: איך בערייטע אייד איין אונגליק פֿאַר; נאָך אַיזטס אַבער איין בלאָס
סער געדאַנקע; קעהרעט אַלואַ יעדער פֿאַן זיינעם בעוען וואַנדעל צוריק, אונד
בעסערט אייך. [יב] אַבער וואו ווערדען אַנטוואַרטען: עס איזט פֿעדעגעבענעם!
ווי וואַללען פֿילטעהר אונזערן געדאַנקען נאָכהאַנגען, נאָך אונזערס בעוען הער-
צענס דינקעל האַנדעלן. [יג] וואַרליך! וואַ שפּריכט דער עוויגע, ערקונדיגט
אייך דאָך אונטער פֿעלקערן, אַב דערגלייכען יע ערהערט וואו ווערדען? דאָ וינגפֿריי-
ליכע ישראל פֿעדעלעלט אין ראַזערייאַ. [יד] אונטערלעסט וואַהל דער [צערלוי-
פֿענע] שנעע לבנונ'ס פֿאַן דען אומליגענדען פֿעלזען העראַב צו ריזעלן? אַדער
הערט פֿרעמדעס פֿרישעס קוועלל-וואַסער צו פֿליסען אויף? [טו] אַבער מיין
פֿאַלק

ב א ו ר

יוצר עליכם רעה, אכני צורא עליכם רעה מחדש. ואמר צורא קלסן, לפי שזכר בפרשה,
יוצר כלי חרש, שזרז מחדש את הכלים, ועשה כלי זה ואחר כך כלי אחר חדש שלל ידמה
לראשן, כן אחדש עליכם רעה אחר רעה [רד"ק]. וחושב אני עליכם מחשבות, להביא
עליכם פורענות, לכן שובנא איש מדרכו הרעה, למען אכנס על אשר דברתי עליכם, ולא
תנא מחשבתו מכח אל הפועל. (יב) ואמרו נואש, ידעת כשתאמר להם זאת, ואמרו
נואש, רנה לומר נואש וסר לבנו מהלך אחרי ה'; נואש, לשון הסרת הדבר מלב, והוא נפעל
מנחי כ"ח יו"ד, ומה נמנא השם יאוש (פֿעדעריכטלייטטונג) בלשון תלמוד. (יג)
שערורית, ענין לכלוך ומיאוס, רנה לומר בתולת ישראל עשתה דבר שלא כהוגן. ויגתן
תרנס שכן לשון סינוי, דבר משונה עשתה, והוא (יד) היעזוב וכו'. פירשו רש"י ורד"ק:
היעזוב אדם לשתות מים הנוזלים מן הכור שנשדות, הבאים משלג לבנון, והם נקיים, או
אם ינחשו וכו', היטוש איש מים זורמים אשר הם קרים ונוזלים, והם יפים וטובים, וישתה
מים עכורים? ואני לישראל כמים קרים על כפס עיפה, והם נטאנו ושכחתי. ונמלה זרים
דנו המפרשים [עיין רש"י]. ורד"ק פירש לשון זר וכחרי, לפי שהמים הקרים הטובים יביאום
בני אדם מרחוק דרך כטורות מתחת לארץ עד לעיר או קרוב לעיר. אמנם אין המקרא מתייב
היטב לפירוש רש"י ורד"ק, כי עיקר חסר מן הספר. והוא מלת לשחוח; ועוד כי מי שלג
הנמס אינם יפים לשתות, והם רע לבריאה. ונראה תרגום יונתן, האכמיא דלית אפשר
דיפסוק מי תלג על חקלי לבנון וכו', ופירושו [באיה תוספות לדבריו] היעזוב שלג לבנון את
צור שדי, רוצה לומר היפסוק שלג לבנון הנמס מלדת על צור שדי הסניב לבנון? או אם
ינתשו [כמו ינטשו בחלף דטלג"ת] מים זרים [מים אחרים] קרים נוזלים, רוצה לומר
היפסוק המעיכות להזיל מימיהם קרים נמלחם ממקורם? הלא חק שם להם הבורא שיהא כן
נטבע; וישראל שכחו את אלהים, ולא שמרו חקיו ומצותיו, ויקטרו לשוא. כן נראה לי עיקר
וכן תרגומי. (טו) ויכשילום, חסר הנושא, והם נביאי השקר המכשילים אותם על
דרכיהם

מכלל יופי

הא"י ז"ל הוא קין מבחן ומצפנים פרי באכל, ונקרא ערער. ולא יראה* על דרך משל, כאלו
לא יראה המטר, והטוב לעץ הוא המטר, וכן ולא יראה כי יבוא מים הוא על דרך משל כאלו
לא יראה המים ולא ייבש בעבור המים הנא לעולם כאלו אינו רואה אותו. חררים* שם בשקל
חררים (ויקרא כ"ה), וענינו, שריפה מרוב הקמיות, מן ועבמי חרה מני חורב (איוב
ל'), וחרה כחמה (יחזקאל כ"ד), נחר מפיח (ירמיהו'). מלחה* פירושו ארץ גורה
ושוממה, שלא תכמית, כלומר שגורה מן הישוב, וכן: ברית מלח (ויקרא ב'), ברית נגור,
וכן (תהלים ק"ו): ארץ פרי למלחה* (ח) יובל* פירושו, פלג מים* ישלח. ענין
התפשטות, לפי שמתפשטים השרשים קנה והנה, והוא קרוב לענין השטה. רענן* תאר,
ענין

תרגום אשכנזי

פֶּאֶלֶק פֶּעֶרלעסט מיך, רייכערטרעם טאגד. זיא [ריא פראָפֿהעטען] האָבען זיא
אויף דען אַלטען עכנען וועגען שטרויכעלנד געמאַכט, דאָס זיא נון אויף אונגעבאַהנ
טעם פֿאַדע וואַנדעלן; [טו] אום איהר לאַנד צור וויסטע, צום געגענשטאַנד
דעם אַללגעמיינען שטוינענס צו מאַכען; דאָס יעדער פֿאַראַיכערנעהענדע שטוינען
אונד דען קאַפּף שיטטעלן וואַלל. [יו] ווּיא פֿאַם אַסטווינד וואַללען זיא פֿאַם פֿיינדע
צערשטרייעט ווערדען; דען ריקקען שטאַטט דעם געוויסטס ווילל איך איהנען אַם
אונגליקסטאָג צווענדען. — [יח] אַכער זיא שפרעכען: לאַסט אונס ווידער
ירמיה אַנשלעגען שמידען, דען דאָ געזעטץ ווידר דאָך אונטער דען פֿריסטערן,
בוטער ראַטח אונטער דען וויווען, אונד דאָ וואַרט גאַטטעם אונטער דען פֿראָפֿהע
טען ניא אונטערגעהן. לאַסט אונס איהן מיט דער צונגע סערטען, אונד אויף אַל
לע ווינע רעדען ניכט אַכטען. [יט] אַכטע רוא, אַ עוויגער! אויף מיינע וואַרטע,
הערע דאָ טאָבען מיינער ווידערוואַכער! [כ] איוטס בילליג, בעזעס פֿיר גוטעס

צו

ב א ו ר

דרכים. שבילי עולם, חסר מלת לעזוב, רוצה לומר הנביאים הכשילום לעזוב שבילי
עולם, הם דרכים סלולים שדרכו בהם הראשונים מעולם, ללכת בנתיבות דרך לא סגולה.
ודרך המקרא לחסר מלים שיובנו ענינם מאליהם [ד"ק]. ונקרא אצל מדקדקים הלועזים
[עליפסא] ובל' רש"י: מקר' קצר. בכל זה אין דרך המקרא לחס' מלה אשר הוא עיק' בוכ' הכתו',
ואשר בלעדיה נעדרה הכונה. (טו) לשום, הם גורמים בדרכיהם הרעים, שאינם ארנס
לשמה ולשריקות עולם, כי אחריב אותה, וכל עובר עליה וכו'. (יו) כרוח קדים, כו
רוח קדים שהיא חזקה ומפיצה הקץ, כן אפיננס וכו'. ערך ולא פנים, כניכול אראה להם
עורף, כלומר אפנה מהם ולא אשמע לתפלתם ביום אידם. (יח) ויאמרו, אלה דברי
ירמיה שאמר כנגד האל, אני אוכיחם בדכריך, והם אומרים איש לרעהו, לכו ונחשבה על
ירמיה מחשבות רעות להמיתו, כי לא האבד וכו', מה אנו חסרים אם ימות, הלא לא תאבד
בעבור זה התורה, כי שאר הכהנים יודעים אותה וכן יש אתנו חכמים בעלי ענה, וכביאים
שיאמרו לכו דברי נבואה [ד"ק]. לכו ונכהו בלשון, שנלשין עליו למלך להמיתו, ולא
נקיב

מכלל יופי

ענין לחות. בצרת. מענין ועתה לא יבצר מהם (בראשית י"א), מכיעת הגשמים והענן.
לא ידאג. בוקף, והוא על דרך ההשאלה. ולא ימיש. פועל עומד, ענין הסרה. (ט)
עקב. שם תאר, ענינו התרמית והערמה. מכל. המ"ם מ"ס היתרון, כי אין דבר מרמה
צפה ובידים כמו הלב. ואנשי. ענין כאבוסר, כמו כאב אנוש (ישעיה י'), אנושה מכותיה
(מכה ח'), ויאמר על דרך ההשאלה בכאב הלב בינו או בדאגה או במחשבה, לפיכך אמר
ואנוש הוא, ואמר: חרפה שברה לבי ואנושה (תהלים ס"ט). ולחת. בל' ו'. כפרי. בל'
ו', ולמטה גפרסת חנאאל בן שלום (ירמיה ל"ב) בהפך, לתת, בל' ו', וכפרי, בל' ו',
והסימן וכל' ו'. כדרכו. לשון יחיד כתוב, וקרי לשון רבים, והענין אחד, כי זה דרך כלל,
וזה דרך פרט, או הוא גם כן בכתוב לשון רבים, וי"ד הרבים חסרה מהמכתב. (יא) קרא
הוא העוף הנקרא פירדיץ. דגר. ענין אסיפה וקבוצ, ודומה לתרגום חמרים חמרים (שמות
ח'), דגורין דגורין. ובשר קרא כתב, כי הוא מאסף ביני עוף אחד, ויובן עליהם כאלו
הם שלו, ועיין שם. [ובשר קרא, ויש מפרשים על הקורא הזכר, שהוא רובן על הניביט
שילדה הקורא הנקבה, וזהו ולא ילד, כי הוא לא ילה אותם. ואמת הוא כי הקורא זכר מנהגו
להיות רובן על הניביט כמו הנקבה, כמו שאמרו במשנה: קורא זכר רבי אלעזר מסייב וסכמים
פוטרין

וַיִּשְׁלֹם בְּדַרְכֵיהֶם שְׂבוּלִי שְׂבוּלִי קְרִי עוֹלָם לִלְכֶת נְתִיבוֹת דֶּרֶךְ
 לֹא סְלוּלָה : (טו) לָשׁוּם אֶרֶצָם לְשִׁמָּה שְׂרִיקוֹת שְׂרִיקוֹת קְרִי עוֹלָם
 כָּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשָּׁם וַיֵּנִיד בְּרֹאשׁוֹ : (יו) כְּרוּח־קָדִים אֲפִיצֵם לִפְנֵי
 אוֹיֵב עֲרָף וְלֹא-פָנִים אֲרָאִם בַּיּוֹם אֵיךְם : (יח) וַיֹּאמְרוּ לָבוּ וְנִגַּח שָׁבָה
 עַל-יִרְמְיָהוּ מִחֲשָׁבוֹת כִּי לֹא-תֵאבֹד הַזֹּהֶרָה מִכֶּהֱן וַעֲצָרָה מִחֲכָם
 וְדָבָר מִנְּבִיא לָבוּ וְנִגַּהּוּ בְּלִישׁוֹן וְאֶל-נִקְשִׁיבָה אֶל-כָּל-דְּבָרָיו :
 (יט) הַקְשִׁיבָה יְהוָה אֵלַי וְשִׁמְעֵ לְקוֹל יִרְיָבִי : (כ) הַיִּשְׁלֵם תַּחַת-

טובה

ר ש " י

שְׂכַחוּנִי וְלִשְׁוֹא יִקְטְרוּ : שְׂבוּלִי עוֹלָם • שְׂבוּלִים הַמְּחַוָּקִים אָמְרוּ שֶׁהֵם מִכְשׁוֹל
 כִּי לִלְכֶת דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה לֹא כְבוֹשָׁה : (טו) שְׂרִיקוֹת • הַעוֹבֵר עַל חֲרֻצוֹת
 שְׂחָאֵם כָּבֵד בְּבִינִים טוֹבוֹת רָגִיל לִשְׂרוֹק : יִשׁוּם • יִתְמָם : (יו) עוֹרָף וְלֹא
 פָּנִים • כְּשִׁיבָהּ מִפְּנֵי הָאוֹיֵב : חֲרָאֵם • וְלֹא חוֹשִׁיעִים : (יח) וַיֹּאמְרוּ לָבוּ
 וְנִגַּהּוּ • יִרְמְיָהוּ הֵם קוֹבֵל עַל אֲנָשֵׁי עֲנִיתִים וְחֹמֶר שְׂחֹמְרִים כֵּן : תוֹרָה מִכֶּהֱן •
 שֶׁעַל הַכֹּהֲנִים לְהוֹרֹת תוֹרָה שְׂחֹמְרִים יוֹרֵם מִשְׁפָּטִיךְ לִיעֶקֶב (דְּבָרִים ל"ג) : וְדָבָר
 מִנְּבִיא • דְּבָרֵי נְבוּאָה : וְנִגַּהּוּ בְּלִישׁוֹן • וְנִגַּהּוּ בְּלִישׁוֹן • וְנִגַּהּוּ בְּלִישׁוֹן • וְנִגַּהּוּ בְּלִישׁוֹן •
 (כא) וְהַגִּירָם

מכלל יופי

פִּטְרִין, אֲבָל מִשְׁמַעוֹת הַהִלְכָה שֶׁם נִרְאָה, כִּי הַקּוֹרָא, צִין זָכַר בִּין נִקְבָּה, רוֹנִים עַל צִיָּה
 אַחֲרִים. [יטו] • כְּתוּב בְּלֹא יוֹד הַרְבֵּים, וְקָרִי בְּיוֹד הַרְבֵּים, וְכִמְהוּ : יִתְּמוּ מְרִיבוֹת עַלֵּי
 צִמְיָם יִרְעֵם (שְׂמוּאֵל ב') • נָבֵל • הָאֵדֶם הַטּוֹפֵל וְהַפְּחוֹת נִקְרָא כֵךְ, מַעֲנִין, וְהַעֲלָה נָבֵל
 (יִרְמְיָהוּ ט') • (יב) בְּסֹא כְבוֹד • חֲסֵר כ"ף הַדְּמִיין, וְכֵן לֵב שֶׁמֶת יִיטִיב גֵּהָה (מַשְׁלִי"ו),
 בָּאֵלֹהִים אָמֵר, כְּכֹסֶף כְּבוֹד • מָרוֹם • הֵם הַשְּׂמִים הַעֲלִיּוֹנִים, וְכֵן אָמֵר (יִשְׁעִיהוּ) : יוֹשֵׁב עַל
 כֹּסֶף רֶם וְגִשָּׁא • מִרְאשׁוֹן • כְּלֹמֶר מִקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב : נָכוֹן כְּסֹאֲךָ מֵאֵל (תְּהִלִּים נ"ג),
 כְּלֹמֶר כֵּן מִקִּים מִקְדָּשׁוֹ, וּפִירוּשׁוֹ : כְּמוֹ שֶׁהַשְּׂמִים, שֶׁהֵם כְּסֹא ה', מַעֲרִידִים עַל מִכִּילָתוֹ וְכִבְדּוֹ,
 כֵּן מִקִּים מִקְדָּשׁוֹ מוֹרָה עַל הַשְּׂמִים בְּבִי אֵדֶם, לֵה"ר שְׂמוּאֵל צ' תְּבוּנָה ל" • (יג) מִקְוֶה • שֶׁם,
 עֵינֵי הַדְּבָרִים וְהַמְּחַלֵּת, וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן : סִבִּיר יִשְׂרָאֵל • וְסוּרִי • יִסּוּרֵי כְתִיב, כְּלֹמֶר אֹתָם
 שִׁסּוּרֵי מִדָּה, וְקָרִי וְסוּרֵי, רוֹנָה לִמְדָּה סוּרִים מִמֶּנִּי, וְהוּא תֹאמֶר, כִּי יֵבֹאוּ תֹאמְרֵי הַעִי"ן פִּעֲמִים
 צִדִּיק, כְּמוֹ (תְּהִלִּים נ"ג) וְתִבְט עֵינֵי בְּשׁוּרֵי, שׁוּבֵי לְמַלְחָמָה (מִיכָה ב') • וְכִמְהוּ כְּמוֹ
 וְסוּרִים, וְכִפְלָה הַמֶּם וְנִשְׁאַרָה הַיּוֹד, כְּמוֹ, וְקָרַע לוֹ חֲלוּבֵי (יִרְמְיָהוּ כ"ב), שְׂחֹא כְּמוֹ
 חֲלוּבִים, וְהַדְּמִים לָהֶם • וְכֵן נִפְתַּח בְּהִרְאוֹת הַיּוֹד, כְּמוֹ עֵם כְּנוֹ הַיִּחִיד, וַיִּשְׁלַח שְׂחֵי"ד
 לְכִנּוֹ, רוֹנָה לִמְדָּה, סוּרִים מִמֶּנִּי, וְהוּא מֵאֵמֶר הַכְּבִיא בְּדָבָר הָאֵל, כְּמוֹ שִׁמְעָא זֶה בְּדָבָר
 הַכְּבִיאִים • אוֹ יִהְיֶה מֵאֵמֶר הַכְּבִיא עַל עַצְמוֹ, כְּאֵלֹהִים אָמֵר, סוּרִים מִמֶּנִּי, רוֹנָה לִמְדָּה מִהַדְּרִךְ
 הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֵלֵי אִתּוֹ זֶה, וְכִמְהוּ, אֵל תְּבוּרֵי מִמֶּנִּי (יִרְמְיָהוּ א') • בְּאֶרֶץ יִבְחָבוּ • לִשׁוֹן עֵתֶר
 כְּבִרְמוֹת לֹא יִהְיֶה זֶה חֶלֶק כְּשֶׁאֵר שִׁכְתָּם בְּשָׂמִים מִבְּנֵי עֲלִיהֶם, לֵה"ר שְׂמוּאֵל צ' תְּבוּנָה • (טז) לֹא
 אֲצִתִּי • עֵינֵי מִהִירֹת, כְּלֹמֶר לֹא דִקְחִי עֲצָמִי וְלֹא דִאֲנִיתִי מִזֶּה הַדְּבָר שֶׁאֵלֵּיהֶם רוֹנָה אֲחֵרִיךְ,
 וְיִשׁוּם אֲנֹכִי לֹא תִּתְּנִי, כִּי יִדְעִתִּי כִּי יוֹם אֲנֹכִי יִהְיֶה לִי יוֹם הַנְּבוּאָה, אֲבָל אֲתָה הַכְּרַחֵת אִתִּי
 יוֹם אֲנֹכִי • עֵינֵי כֹאֵף וְשֶׁבֶר, וּבְפִירוּשׁ, יוֹם חֹק וְכִבְדָּה • (יח) וּמִשְׁנֵה שְׂבָרוֹן • תֹּאמֶר,
 וְהַגִּירָם

ירמיה יח

טובה רעה בִּירְכּוּ שוֹחָה לִנְפֹשֵׁי זָכָר וְעַמְדִּי לִפְנֵיךָ לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם
טובה להִשִּׁיב אֶת־חַמְתָּךְ מֵהֶם: (כא) לִכְתּוֹתָאֶת־בְּנֵיהֶם לָרַעַב וְהַגֵּרִם
עַל־יְדֵי חָרֵב וְתַהֲיֶנָּה נְשִׁיחַם שְׂפָלוֹת וְאַלְמָנוֹת וְאַנְשֵׁיהֶם יִהְיוּ
הֶרְגֵי מוֹת בַּחֲוָרֵיהֶם כִּבְי־חָרֵב בְּמִלְחָמָה: (כב) הִשְׁמַע זַעֲקָךָ
מִבְּתֵיהֶם בִּירְהִבֵּיָא עֲלֵיהֶם גְּדוֹד פְּתָאם בִּירְכּוּ שִׁיחָה שׁוֹחָה קְרִי
לְלַכְדֵּנִי וּפָחִים טָמְנוּ לְרַגְלִי: (כג) וְאַתָּה יְהוָה יָדַעְתָּ אֶת־כָּפָרִי
עֲצָחַם עָלַי לַמּוֹת אֶל הַכֶּפֶר עַל־עֵינָם וְהַטָּאָחֶם מִלִּפְנֵיךָ אֶל־הַכֶּחָחִי
וַיְהִי וַיְהִי קְרִי מִכְשָׁלִים לִפְנֵיךָ בָּעֵרָת אַפְּךָ עֲשֵׂה בָהֶם:

יט (א) כה

ר ש י

(כא) והגרים (סורידם ע"י חרב) לשון עיני נגרה (איכה ג') מים המוגרים
(מיכה א'): על ידי חרב • על ידי גייסות: ואנשיהם • של האלמנות יהיו
הרוגי מלחך המות: (כב) כי כרו שוחה • שחשדוהו מאשת איש שנאמר
(משלי כ"ג) כי שוחה עמוקה זונה: (כג) אל תמחי • אל תהי מהווה ולפי
שהוא נקבה נכתב יו"ד ואף היא יתרה כיו"ד של ותזי שם (יחזקאל):

יט (א) נקבוק

מכלל יופי

והראיה שהוא נכונל, ואלו היה שם היה ענינו סמוך, והיה נקוד צרי, אבל לפי שהוא סגול
אינו סמוך, ואם כן הוא תאר, רוצה לומר שברון שני, וכן: ומענה כסף (בראשית מ"ג):
כמו וכסף שני, ולא רוצה לומר שנים לבד, אלא שברון אחד שברון כמה פעמים, וכן: ושון
מול את בני ישראל שנית (יהושע ה'), רוצה לומר פעם אחת פעם עד שיגמר הדבר, וכן,
כסיל זונה באולתו (משלי כ"ו), עם שונים אל תתערב (שם כ"ד) • (יט) בני עם •
כתיב חסר ה"א הידיעה, וקרי העם • קחת מוסר • בפתח הקו"ף • (כד) עשוות בה
כל מלאכה • זה כתיב, וקרי בו, ושניהם נכונים, כי ימצא שנת לשון זכר ולשון נקבה,
לשון נקבה ברוך, ולשון זכר, כל שומר שנת מחללו (ישעיה כ"ו), עולת שנת בשבתו (במדבר
כ"ט) •

יח (ב) בית היוצר • עושה כלי החומר נקרא יוצר בסתם • (ג) והנהו • כתוב מלה
אחת, וקרי והנה הוא, והענין אחד • האבנים • כלי היוצר עושה עליו כלי החרס,
ידוע הוא אבל עושה המלאכה, ובלע"ז סיל"א, ואמרו שהוא כמין שתי רחים, לכך נקרא
אבנים בלשון שנים • ורבי יונה כתב כי זה הכלי שהוא שנים, והוא כדמות רחים, התחתון
גדול והעליון קטון ממנו, הם כלי יוצרי חרץ המזרח, ובארצות הללו אינו כן • (ד) באשר ישר •
פועל עבר, כי השי"ן פתוחה • (ז) לנחוש • ענינו העקירה • ולנחוש • ענינו ההריסה •
(ח) ונחמתי • מבנין כפעל, ועקרו נחמתי, והיתה החי"ת ראוי להדגש • (י) להטיב
אוהו • כמו להטיב לו, וכן את מי הגדת מילין (איוב כ'), כמו למי • (יא) ועל יושבי •
כמו ואל יושבי, וכן ותתפלל על ה' (שמואל א') כמו אל ה' • אנכי יוצר • בורא ומחדש •
(יב) גואש • ענין יאיש ידוע, כלומר גואש לבט מהלך אחר ה', כי אחרי מחשבותי כלך •
והמלה הזאת יש בה הסתר ענין, ולפי שנמצאת בזכר ונקבה ונרבים, נאמר כי המלה

המסותרת

תרגום אשכנזי פה

צו פערנעלטען? אונד זיא גראבען מיר איינע גרובע; א געדענקע, וויא איך בע-
טענר פאר דיר שטאנד, איהר בעסטעס צורעדען, אום דיינען צארן פאן איהנען
אב צו ווענדען. [כא] דרום גיב איהרע זעהנע דעם הונגער פרייז, מעגען זיא
פאם שווערר דורכבאָהרט, מעגען איהרע ווייבער קינדערלאז אונד וויטטווען, איה-
רע מעננער פאן דער פעסט וועגנערפאט, אונד איהרע יונגלינגע פאם קריגסשווערט
אויפגעריבען ווערדען. [כב] וועהגעשריא ערשאללע אויס איהרען הייזערן, ווען
פוינדליכע הויפּען זיא איבערפאללען; דען זיא האבען איינע גרובע געגראבען, מיך
צו פאנגען, אונד מיינען פיסען פאללשטריקקע געלעגט. [כג] דוא, עוויגער!
קעננטס איר דע מערדערשע אנשלעגע ווידער מיך, פערצייהע אינען איהרע זינדע
ניכט, לעשע איהרע שולד ניכט אויס, לאס זיא פאר דיינעם אנגעוויכט פאללען;
פאללפיהרע עם אום טאגעדיינעם צאָרנס!

יט [א] דער

באור

קאָפּי אל דערין. (כא) לכן, יען שהם משלמים דעה תחת טובה, לכן אני ראוי להתפלל
עליהם רעה, והגרם, והגר דמם על ידי חרב, כמו נגדה מים, לשון הולא [רש"י וד"ק].
ויוכתן תרגם משון מגרה, רוצה לומר מתוך אונס, וכן תרגמתי. (כג) אל המחי, כמו
אל המחה, בחילף יו"ד בה"א, והוא מבטן נפעל, ובא כסגול, כמו צור ילדך תשי.
[יד"ק]. בעת אפך עשה בהם, במתק תיפדם ותוכיחם.

יט (א) כה

מכלל יופי

המסמרת היא לב רכולל אותם. (יג) שערדית. שם, ענין לכלוך וטנוף. (יד) היעזוב
מצור. היעזוב מים מצור, ומענינו תנין חסרונ, ופירושו, היעזוב אדם המים היוצאים מצור
סדה. אם ינחשו. כמו אם ינטשו נטי"ת, כי הטי"ו והטי"ת ממוחל אחד, ויבאו בענין
אחד, כמו טעה ותעה, וכן ונטשתי אתכם ואת העיר (יחזקאל י"ג), כענין ונתשתי בתי"ו,
ענין עזיבה והנקה. ורים. פירושו באים ממקום אר ורחוק, כאלו הם זרים אל המקום אשר
נזלים שם. נזלים. ענין ההגרה, והוא פועל עומד. (טו) ויבשילום. ענין נגיפת
הרגל כמה שיפיעו בו. שבוילי עולם. כתוב בו"ו, וקרי שבוילי ביו"ד, והענין אחד, אבל
המשקלים אינם אחד, והוא הדרך. ובמכלל, שבוילי עולם, לעזוב שבוילי עולם, ומענינו
תנין חסרונ, וכן ויבשילום, חסר המשכילים, והם נביאי השקר, וכן ויגד ליעקב (ראשית
מ"ט), המגיד. ויתכן לפרשו בלי שום חסרון, והמשכילים הם שבוילי עולם, כלומר דרכי
טוב העולם העליון והתחתין הכשילו אותם בדרכיהם, לחשוב שכל טובתם היתה תלו' בכבדים
הפועלים בדברים השפלים, ולכן היו עונדים אותם. אוטעם שבוילי עולם, דרכי הנזים
ומנהגם לעבוד עבודה זרה, והמה הכשילו את ישראל ללכת בהם. [לא סלולה. ענינו
ההרמה וההנבחה, ופירושו שלא הורמו האבנים והמכשולות ממנה. והריק"ס פירש, שמרימין
הדרך באבנים שמרימין בה. (טז) שרוקות עולם. כתוב בו"ו וקרי ביו"ד, שריקות, רוצה
לומר ששרוק עליהם כל עובר, וזה יהיה לעולם, כלומר זמן רב. ישם ויגיד בראשו. יתמה
בלבו ויגיד בראשו כדאם התמה. (יז) אראם ביום אידם. כלומר מי אראם כשיבא יום
אדם, כי אפנה אליהם עורף ולא פנים, שהוא הסתרת פנים, והשליכה אחרי גו: (יח)
לבו ונחשבו. לשון רוח והומנה, ולפי שההליכה ורוח והישיבה עולה כאמר הרוח בלשון הליכה,
וכן לכו ונכחו, בלשון לכו נא ונכחה (ישעיה) א', לכה נא אנסכה בשמחה (קהלת ב'),
זהדומים להם. [וטעם לכו ונכחו בלשון, פירושו, בלשון אותו למלך בדברים רעים, כדי
שימותהו, וכן תרגם וכתן. ונסהידיניהם שהדומה דשקר. ואפשר לפרש, שחשבו עליו מחשבות

אין

תרגום אשכנזי

יט [א] דער עוויגע שפראך אלזא: קויפֿע דיר איינע איררדנע פֿלאַשע, נים
 אייניגע אויס דען עלטעסטענדעס פֿאלקס אונד דער פֿריסטער מיט דיר; [ב]
 געהע אינס טהאל דעם זאָהנס הנם פֿאַר דאָן טהאַר חרסית, אונד פֿערקונד:
 גע דאָזעלכסט דיא וואָרטע, דיא איך דיר אויפֿטראַגע. [ג] שפּרוד: הערעט דאָן
 וואָרט גאָטטעס, איהר קעניגע פֿאַן יהודה, אונד בירגער ירושלים! זאָ שפּריכט
 דער עוויגע צבאות, דער גאָטטישראל'ס: איך ווערדע אין אונגליק איבער דיוען
 אָרט ברינגען, וואָפֿאַן יעדעס, דער עס הערט, דיא אָהרען קלינגען ווערדען.
 [ד] ווייל דיא מיך פֿערלאַססען, פֿרעמדען גאָטטעס דינסט אין דיועס אָרט איינגע
 פֿיהרט, אָנדערן געטטערן, דיא זיא, איהרע פֿעטער אונד דיא קעניגע פֿאַן יהודה
 ניכט קאָנטען, גערייכערט, אונד דען אָרט מיט אונשולריגעס בלוט ערפֿיללט;
 [ה] ווייל דיא דעם בעל אַלטערע געבויעט, אונד איהם איהרע זעהנע אונד טעל
 טער ראָרויף צו בראַנדאָפֿערן געבראָכט האָבען, דינגע, דיא איך ניכט געבאָטען,
 ניכטס דאָפֿאַן גערעדעט האָבע, אונד זיא מיר ניא אין מיינען זין קאָטמען לאַססען:
 [ו] דרום שטעהען צייטען בעפֿאַר, שפּריכט דער עוויגע, אין דענען דיוער אָרט
 ניכט מעהר הפּת, ניכט דאָן טהאל דעם זאָהנס הנם, וואָנדערן דאָן מאַרד;
 טהאַל הייסען ווירד. [ז] אין דיועס אָרט ווילל איך דיא ראַטהשלעגע יהודה'ס
 אונד ירושלים פֿעראייטעלן, זיא דורכס שווערט איהרער פֿיינער אונד אין דיא
 הענדע איהרער גאָכשטעללער פֿאַללען לאַססען, דאָס איהרע לייכען דען פֿענעלן
 אונד דען טהירען צור שפּייזע דינען. [ח] איך ווילל דיוע שטאָרט צום ענטזעטצען
 אונד צום שפּאַטט מאָבען; ווער פֿאַראַיבער געהעט, זאָלל איבער איהרע נידער
 לאַגע שטוינען אונד שפּאַטטען. [ט] איך ווילל עס דאָהין ברינגען, דאָס זיא דאָן
 פֿלייש איהרער זעהנע אונד טעכטער, יאָ דאָס איינער דען אָנדרן אויפֿעססען זאָלל,
 אין

ב א ו ר

יט (א) כה. הקאפיטל נכללו הוא תוכחה למלכי יהודה ויושני ירושלים על עבודה זרה
 שעבדו, והוכיח אותם הכניא בניה בן הנס לפני שער החרסית, ואמר להם תוכחתו
 במלך בקנק יוצר חרש, אשר שגר לעיניהם, לרמוז על שגרן העיר. בקנק, הוא כלי
 שתחתיו רחב ופיו צר (פֿלאַשע בל"א), ונקרא בקנק על שם הקול הנשמע מן הטפות
 בשכדחקין מן הקנק הקטן, ועושה בק בק. ויש בקנק של עץ, של זכוכית ושל מתכות.
 ושל חרש יוצר חרש, בקנק של חרש מעשה יוצר [רס"י]. ורד"ק פירש, וקנית
 מיוצר בקנק חרש, וממר במלת יוצר מ"ס הלוקיה. ומוקני, מוסף על הלך, רוצה לומר
 לך וקח אתך מוקני העם וכו', למען ישמעו הכנזאה, ותשגר הבקנק לעיניהם למופת.
 (ב) גיא בן הנם, בקעת בן הנם, אשר הוא לפני פתח שער ההרסית, והוא שער
 האשפות הנזכר בגמיה (ב', י"ג), ונקרא חרסית, לפי שזרקין לשם חרשים הנזכרים.
 אשר ארבר אליך, עתה, והוא מן ואמרת עד והסך נסכים וכו' (פסוק י"ג). (ג)
 חצלנה אזניו, עכין תנועת הרעשה, והוא מבנין נפעל. וכאמר זה הלשון באזנים ובשפתים,
 כמו לקול כללשפתי [רד"ק]. ובשמואל א' נאמרה מלה זאת בבנין פֿעל, הצלינה שתי
 אזניו. (ד) וינבדו, עשו במקום הזה מעשים נכריים, כמו שכתוב.
 (ה) ובקוחי, ענין ריקות, כמו נוקק הארץ, כלומר לעשה ענתם הכל וריק. ואמר דש"י
 על

יט (א) כה אמר יהוה הלך וקניתי בקבוק יוצר חרש ומזקני העם ומזקני הכהנים : (ב) ויצאת אל גיא בן הנם אשר פתח שער החרסות וקראת שם את הדברים אשר אדבר אליה : (ג) ואמרת שמעו דברי יהוה מלכי יהודה וישיבי ירושלים כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הגני מביא רעה על המקום הזה אשר כל שמעה חצלה אנני : (ד) יען אשר עזבני וינכרו את המקום הזה וקטרו בו לאלהים אחרים אשר לא ידעום המה ואבותיהם ומלכי יהודה ומלאו את המקום הזה הם נקים : (ה) וכנו את במות הפעל לשרף את בנייהם באש עלות לפעל אשר לא צויתיו ולא דברתי ולא עלתה על לבי : (ו) לכן הגהימים באים באם יהוה ולא יקרא למקום הזה עוד התפת וגיא בן הנם כי אם גיא ההרבה : (ז) ובקתי את עצת יהודה וירושלם במקום הזה והפלתים בחרב לפני איביהם וכיד מבקשי נפשים ונחתי את גבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ : (ח) ושמתי את העיר הזאת לשמה ולשרקה פרעובר עליה ישם וישרק על כל מביתה : (ט) והאכלתים את בשרם ואת בשר בנותיהם

ואיש

החרסות קרי

ר ש י

יט (א) בקבוק כלוחית יוצר חרש : כלומר של יוצר שהיא של חרש : ומזקני העם : הולך עמך ומזקני העם מוסד על הלך ומזקני העם עמך : (ב) שער החרסות : שער האשפות ששם זורקין חרסים הנשזרים וכן תירגם יונתן תרע קילקלתא : (ג) תלנה : טינטינ"ר בלע"ז (בלינגען , עיין ש"ח ג' י"א) לשון מזלתיים (ד"ה ח' ט"ו) צלללי שמע (חלס ק') : (ד) וינכרו : עשאוהו נכרי לפני : (ז) ובקתי : ורוקנתי לשון צוקה ומצוקה (נחוס צ') ועל שם בקבוק שהוא מדבר בו לקח לשונו כן : (ט) ונמזוק : לשון נרה כמו צוקה

מכלל יופי

אין , לאבד ממנו השלש מעלות שהיו בו , כי הוא היה כהן חכם ונביא , ועל כן כוועזו לבי יחדי לזכרות את לשונו , ובה יאבד כהונתו , כי זהו בעל מוס , ולא יקשיבו עוד אל כל דבריו מדבריו העצה ותוכחות כבואיתיו אשר היה מוכיחם ומיעד עליהם רעות בלשונם : (יט) אל כלומר לתפלתו : (כא) וחגורם : כאמר לשון הגרה בחרב מפני הדם הנגר , וכן : יגורו עליה

יב א 12 1

ירמיה יט

וְאִישׁ בִּישׁוּר־רַעְהוּ יֹאכְלוּ בַּמִּצּוֹר וּבַמִּצּוֹק אֲשֶׁר יֵצִיקוּ לָהֶם אֲבִיהֶם
וּמִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁם : (י) וְשִׁבְרָהּ הַבִּקְבָּק לְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים
אוֹהֶה : (יא) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כֹּה־
אָשֶׁבֶר אֶת־הָעַם הַזֶּה וְאֶת־הָעִיר הַזֹּאת כֹּאֲשֶׁר יִשְׁבֹּר אֶת־כָּל־
הַיּוֹצֵר אֲשֶׁר לֹא־יִוָּכַל לְהִרְפֶּה ה' בַּמִּקְדָּשׁ עוֹד וּבְתוֹפֶת יִהְיֶה מִאֵין
מָקוֹם לְקָבוֹר : (יב) כִּן־אֶעֱשֶׂה לְמָקוֹם הַזֶּה גֵּאִס־יִהְיֶה וּלְיוֹשְׁבָיו
וְלָחַת אֶת־הָעִיר הַזֹּאת כְּחַפֹּת : (יג) וְהָיוּ בָתֵּי יְרוּשָׁלַם וּבְתֵי מִלְּמֵי
יְהוּדָה כַּמָּקוֹם הַחַפֹּת הַשָּׁמַיִם לְכָל הַבָּתִּים אֲשֶׁר קִטְּרוּ עַל־
גִּגְתֵּיהֶם לְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּף נִסְכִּים לָאֱלֹהִים אֲחֵרִים : (יד) וַיָּבֹא
יִרְמְיָהוּ מִהַחַפֹּת אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה שָׁם לְהִנָּבֵא וַיַּעֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית־
יְהוָה וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־הָעָם : (טו) כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מִבִּי מִבִּי קִרִי אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְעַל־כָּל־עָרֶיהָ אֶת־כָּל־
הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ כִּי הִקְשׁוּ אֶת־עַרְפָם לְבָלְתִּי שְׁמוֹעַ אֶת־
דְּבָרִי :

ב (א) וישמע

ר ש י

זוה : (יב) העיר הזאת כחופת : כולה מליאה הרועים כמו החופת
שהורגין שם את הילדים למולך :

ב (ב) המהפכת

מכלל יופי

על ידי חרב (תהלים ס"ג) שיחה • כתוב ביו"ד, וקרי ביו"ו, שוחה, וענינו כענין קצר
(כג) אל חמחי • ה"א, למ"ה הפועל, הומרה ביו"ד, ומשפטו, תמחה, כמו צור ילקח
תני (דברים ל"ב) • וכתב רבי יהודה ורוב שאר המדרקקים, שהוא מן הקל, אף על
שהתני' דסגול, הסגול מקום כרי • והנכון היותו מצנין הפעיל על המכהג לבא סגול באותיות
איתן, וכן כתב ר' יעקב בן לעזר, ובא בחירק כמכהג היו"ד • והיו מוכשלים, כתוב, וקרי
ויהיו, והענין אחד •

יט (א) הלוח • בא המקור במקום נזוי • בקבק • משקלו פפעל, והוא כלי חרש
וולתו, שפיו נר, ולפיכך נקרא בקבוק, כי כאשר שותה • ביו האדם, או שוק
ממנו עושה בקבוק, ובלשון לעז ויון וישמעאלים שמו : בוקאלי • יוצר חרש • חכר מ"ס
ופירושו, מיוצר חרש הקנה הבקבוק, כי יס בקבוק מעץ או מוכספית או משאר מתכות • וזונת
חרגס הפך המלות, שחרגס, דלוע דחסף פחר, וחסרון המ"ס ימנא כמהו : אלחנן בן דודו
בית לחם (שמואל ב' כ"ג), כמו מבית לחם • ומוקני העם • פירושו, תוליד עמך מוקני
עם וכן תרגם יונתן : ותדבר עמך מפני שמה' (ב) החרסות • ביו"ו כתיב, וקרי ביו"ד
ונקרא

תרגום אשכנזי

צ

אין דער גאט אונד דראנגוואל , דיא איהנען איהרע פיינדע צופיגען ווערדען . [י]
 דירויף ואללכט דוא דיא פלאשע פאר דען אויגען דער מעננער , דיא מיט דירגע
 מאנגען וינד , צערברעכען , [יא] אונד זאגען : דער עוויגע צבאות שפריכט : זא
 וולל איך דיוועס פאלק אונד דיוע שטאדט צערברעכען , וויא איין אירנעס געפעס
 צערברעכען , וועלכעס נימאנר ווידער גאנץ מאכען קאן . אין תפא ואללען ויא
 בענראכען ווערדען , ווייל וואנט קיין פלאטץ צום בעגראכען זיין ווירד . [יב] יא ,
 זא ווייל איך מיט דיוועס ארט אונד זיינען בעוואקסען פערפאהרען , שפריכט דער
 עוויגע , דיא גאנצע שטאדט ואלל תפא גלייך ווערדען . (תפא וואר דער ארט ,
 ווא פילע מענשען דען אכנעטטערן געאפערט וואירדען) [יג] דיא אונריינען
 דיווער ירושלים אונד דער קעניגע פאן יהודה ואללען תפא גלייך ווערדען , נעם
 לך אללע הייזער , אויף דערען דעכערן זיא דען היממעלס : הערען גרייכערט ,
 אונד פרעטערן געטטערן וויין געגאססען האכען . [יד] אלס ירמיה פאן תפא ,
 וואהין איהן גאטט צור בעקאנטמאכונג דיווער פראפעציייהינגשיקט האטטע , וועג
 גינג , שטעללטע ער זיך אין דען פארהאף דעם טעמפלעס , אונד שפראך צורעם
 זעמטליכען פאלק : [טו] זא שפריכט דער עוויגע צבאות , דער גאטט ישראל :
 איך וילל איבער דיוע שטאדט אונד אללע איהר אנגעהעריגען שטערטע , אללעס
 אונגליק , וועלכעס איך איבער זיא פעהרענגט האבע , קאטמען לאססען , ווייל
 ויא זיך מיט הארטנעקיגקייט געווייגערט האכען , מיינע ווארטע אנצוהערען .

כ (א) אלס

ב א ו ר

על סם שהיא מדבר בנקנוק לקח לשונו כן [ראה למעלה י"ח, י"א] . (יא) כאשר ישבור ,
 אס , והוא לשון קברה , וכן אס יחרו בנקרים . להרפא , [במילוף ה"א נחל"ק] הוא
 על נדשאלה , רוכה לומר לא יוכל להשלים הכלי הנסגר , וכן וירפאו את מוצח ה' ההרוס
 ובתפא קברו , תפא הוא מקום עבודה זרה , וטמאו יאשיה' . (יב) בתפא , שהורגין סם
 הולדים למולך , כן תמלא העיר כלה הרוגים . (יג) הטמאים , מיסכ על בתי ירושלים וכו' .
 לכל הבתים , למד לכל הוא פרט , כמו כל דס לא תאכלו לעוף ולבהמה . ורצונו לומר ,
 אשר חמרת : והיו בתי ירושלים וכו' , כאמר רק על אותן הבתים אשר קטרו על גנותיהם וכו' .
 (טו) אלהי ישראל , אף על פי שהם חוטאים לפני ועיבדים עבודה זרה , אלהיהם אנו .
 כי כלס לא פשעו בי , ומקנת הפושעים יסורו בהם [רד"ק] .

כ (א) וישמע

מכלל יופי

ונקרא כן , לפי שהיה מכון כנגד זריחת השמש , כמו : האומר לחרס ולא חרס (איוב ט') .
 (ג) חצלנה . מכין כפעל , ענין תנועת הדעס , טנדמ"ט בלע"ז , ונאמר זה הלגן
 בחזנים ובשפתים , כמו : לקול כנלו שפתי (חזקיק"ג) . (ד) וינברו . ענין ההכחשה
 והזרות , והוא הפוך ההכרה . (ז) ובקתי . פועל יוצא , ענין ריקות , כמו : נוקק הארץ
 (שעיה כ"ד) . (ח) ישם . לדעת ר' יונה שראש חס , ובכלע הפ"א הפועל בדגש . ויתכן
 לומר שהוא מחסר הפ"א מהיו"ד . מבתיה . חסר יו"ד הרבים מהמכתב . (י) ההלכים
 אותך . יבא עס המולס בענין עס , ופירושו , עמך . (יא) כאשר ישבר . פירושו , כאשר
 ישבר אס , ומענינו תנין חסרונו . וכן : אס יחרו בנקרים (מלכים י"ח) , חסור .
 להרפה . שראו רפא , ובכתב נה"א , ובא בדרך הקשאלה , כמו : וירפא את מוצח ה' ההרוס

הטמאים

יב ב

12 2

הרגום אשכנזי

כ [א] אלם פשחור דעם פריסטערס אמר ואהן, דער אבעראויפֿוועהער דעם טעמפעלס, דען ירמיה דיוע וואָרטע ווייזאָנען הערטע, [ב] שלוג ער איהן שטעללטע איהן אין דען פראַנגער, וועלכער אַם אַבערסטען טהאַר בנימין'ס אויס מ'גמפעל וואָר. [ג] דעם פֿאַלגענדען טאָגעס, אלם פשחור דען ירמיה אויס דעם פֿראַנגער לאַס לים, דאָ שפּראַך ירמיה צו איהם: ניכט פשחור (פֿאַר נעהם מער הערר) וואָנדערן שרעקקען פֿאַן אַללען ווייטען האַט דיר גאַטט גענענט. [ד] דען, וואָ שפּריכט דער עזינע, איך ווילל דיר דיר ועלבסט אונד אַללען דיינען פֿריינדען צום שרעקבילדע טאָכען. זיא וואָללען דורכ'ס שווערע איהרער פֿיינדע פֿאַללען, אונד דיינע אויגען ווערדען עס צוועהן. גאַנץ יהודה ווילל איך אין דיא האַנד דעם קעניגס פֿאַן בבל געבען, דאָס ער ויא נאָך בבל אינס עלענע פֿיהרע, אונד ויא דאָרט מיט דעם שווערסטע הינריכטע. [ה] אַללען רייכט הונד דיוער שטאָרט, אַללע איהרע מיט מיהע ערוואַרבענע גיטער, איהרע קאָסטבאָרע קייטען אונד אַללע שטעצער דער קעניגע פֿאַן יהודה ווילל איך איהרען פֿיינדען פֿירן געבען, ויא צו פלינדערן אונד נאָך בבל צו פֿיהרען. [ו] אונד דוא, פשחור, ווירסט מיט אַללען דיינען הויגענאָססען אין דיא געפֿאַנגענשאַפֿט געהן, נאָך בבל קאָממען אונד דאָרט שטערבען, דאָרט בענראַכען ווערדען, דוא וואָממט דיינען פֿריינדען, דענען דוא ליגע ווייזאָגעסס.

* * *

[ז] עזיגער! דוא האַסט מיך איבעררעדעט, אונד איך האָבע מיך איבעררעדעט לאַססען

באור

כ (א) וישמע, כלל הקאפיטל, מן א' עד ז' יסופר כי פשחור הכהן את ירמיה על אדות נבואתו הקשה, וישימהו על המהפכת, ותוכחת ירמיה לפשחור, ותחת קשה על ירושלים צבאתו מן המהפכת. מן ז' עד י"ג יקונן ויתרעם ירמיה על מקרותיו, כי בקה לו יה לנבוא המתנבא רק פורענות, אשר על ידו ירבו צרותיו ואויביו, ויתפלל לראות נקמה ברוחצו וברוח נבואתו מוכתש קיעתה האל לתפלתו, ופתח בשירה ותפלה, מן י"ג עד סוף דוד אומר התלכזה את ירמיה, אבדה תקותי, ומתוך גודל הצער פתח לקלל את יומו. פקיד נגיד הפקד הגדול, שהוא נגיד על כלם [ד"ק]. (ב) על המהפכת, יש מפרשים שהוא נב הסהר. ואני ד"ק פירש, כלי שהוא עשוי שני פנים, ועשין כנתיס בית טיאר ומכניסן פוארי האסורין [וכל"א שטאָק, האַלואויזן]. ויהיה לפי זה מלת על כמו אל. בשען וכו', הצער קום היה בחלק בנימין, כי בית המקדש היה מקפתו בחלק יהודה ומקפתו בחלק בנימין. (ג) לא פשחור, לפי שהוא היה מחזיק עמי כנביא, ואמר כי ה' קרא לי, ס' אל'ס יהיה בימי, לכן אמר לי ירמיה, לא פשחור שמך [שהוא לשון אדם גדול וכן חורין, ס' חר], כי אם מגור יסר ב, רבה לימר לא תהיה בטח כי אם פחד וצרה סביבותיך [מדגה ד"ר וד"ק]. (ד) לשגור לך, כלומר אשר התעברת וכוטע, זה ירבה סרדתך בימי צרה, ותהיה אתה מגור לעמך וכלל איחדיך, וכפלי פחרכ וכו'. (ה) חסן, ענין חזק ותיקף, חס האל ויחזקו, שה' חזק ויחזק לאדם בעת צרה, וכן יקראו במקום אחר (יחזקאל פ"ו, י"ב) עובין, שה' גס כן לשון חזק ומכבד [עין רש"י ס']. (ז) פתוחני, הנביא פועק חיים מתוך צער, לפי שהיה חיתוש פשחור, וכתן איתו על המהפכת; ואמר: אתה אלהים פתית אותי לשליקותך, אשרי שפאתי ואמרת כי צר אנכי לא ידעת דבר, ואפת וקייתי

(א) וישמע פשחור בן-אמר הכהן והוא פקיד נגיד בבית יהוה את-ירמיהו נביא את-הדברים האלה : (ב) ויבה פשחור את-ירמיהו הנביא ויתן אתו על-דמהפכת אשר בשער בנימין העליון אשר בבית יהוה : (ג) ויהי כמחרת ויצא פשחור את-ירמיהו מן-המהפכת ויאמר אליו ירמיהו לא פשחור קרא יהוה שמך כי אם-מגור מפני : (ד) כי-כה אמר יהוה הנני להך למגור להי ולכל-אחביך ונפלו בחרב איביהם ועיניך ראות ואת-כל-יהודה אתן ביד מלך בבר והגלם בכלה והבם בחרב : (ה) ונתתי את-כל-חכן העיר ואתה ואת-כל-יגיעה ואת-כל-יקרה ואת-כל-אוצרות מלכי יהודה אתן ביד איביהם ובזוים ולקחום והביאום בכלה : (ו) ואתה פשחור וכל-ישיבי ביתך תלכו בשבי ובכל תבוא ושם תמות ושם תקבר אתה וכל-אחביך אשר-נבאת להם בשקר : (ז) פתיתי יהוה ואפת חזקסני וחזקל הייתי

ר ש י

(ב) המהפכת * שם מקום בית הכסדרים ויונהן חרגם כופתא חרו לו"ר בלע"ז (חרקאוולד"ה כן נריך לסיות כמו בישעי' ט"ז ג', ובסוטה ל"ד ח' ד"ה כיפין, כל' גוועלז : שוויצאגן) : (ג) מגור * יראה : לא פשחור קרא ה' שמך וגו' * לא נקרא שמך פשחור חלל בשביל דבר זה כלומר פשחור שחזר כמו חילן שנפסח וכן ויפסחתי (חיסה ג') וכן אמר לו לא פשחור קרא שמך שלשון פשחור משמע חזר וכן חורין חלל לכך נקרא שמך פשחור פשחור שחור * פשחור רבים סביבותיך להרוג וללשון זה מגור הוא לשון חסיפה כמו מגורי חל הרפ (יחזקאל כ"ח) : (ה) חוסן ממון : (ז) פתיתי * ללכת בשליחותך חזקתני *

הכבדת

מכלל יופי

(עמוס ו') * (יג) השמאים * טעמו אל בתי ירושלים ובתי מלכי יהודה * לכל הכתים * פירוש בעבור כל הכתים * או על כל הכתים, כלומר זה שאני אומר, שהיו בתי ירושלים ובתי מלכי יהודה כמקום התופת, על הכתים אשר קטרו על נגותיהם אני אומר * (טו) פבי * חסרה האל"ף למ"ד הפועל מהמכתב * (ב) על המהפכת * יש מפרשים, שהוא בית הסהר והריק"ס פירש, כלו שהוא עשו שני עזים, ועוזים נכתים בית זיאר, ומכניסים שם ציורי האסורים * (ג) מגור * שם בחולם, ענין פחד * (ה) חסן * ענין חזק ותוקף, כמו : והיה חסון לנעורת * (ישעיה ח'), וחסן הוא באלוים (עמוס ב') * וחסן הוא האוצר המעולה, וכן : חסן ויקר

ירמיה ב

הייתי לישחוק כל־היום בל־היום כִּי־מדי־אֶדְבֵּר אֶעֱקֹשׁ כִּי־חָמָס וְשֹׁד אֶקְרָא כִּי־הָיָה דְּבַר־יְהוָה לִי לְחֶרֶף וּלְקֶלֶס כָּל־הַיּוֹם
 (ט) וְאָמַרְתִּי לֹא־אֶפְרָמוֹ וְלֹא־אֶדְבֵּר עוֹד בְּשֵׁמוֹ וְיִהְיֶה בְּלִבִּי כְּאִשׁ בַּעֲרֹת זָצָר בַּעֲצָמָי וּבְלֵאִיתִי בְּלֶפֶל הַכֹּהֵן רְגוּשׁ וְלֹא אוֹכֵל : (י) כִּי שִׁמְעֵתִי דַבַּח רַבִּים מְגוֹר מִסָּבִיב הִגִּידוּ וּבְגִידְנוּ כִּי אֲבוֹשׁ שְׁלֹמֹ
 שְׁמָרִי צִדְעֵי אוֹרִי יִפְתָּה וּבִזְכָּלָהּ לוֹ וּנְקָחָהּ נִקְמָתִינוּ מִמֶּנּוּ :
 (יא) וְיִהְיֶה אוֹתִי בְּגִבּוֹר עֲרִיץ עַל־כֵּן רָדַפְנִי יִכְשְׁלוּ וְלֹא יִבְלוּ בַשָּׁנָה
 מְאֹד כִּי־לֹא הִשְׁכִּילוּ בְּלִמְתָּ עוֹלָם לֹא תִשְׁכַּח : (יב) וְיִהְיֶה צִבְאוֹת
 בְּחֹזֶק יָדָיו רֹאֶה כְּלִיּוֹת וְלֹב אֶרְאֶה נִקְמָתָם מִיָּד אֶלֶיךָ גִּלְתִּי אֶת־
 רִיבִי : (יג) שִׁירוּ לַיהוָה הִלְלוּ אֶת־יְהוָה כִּי תִצִּיל אֶת־נַפְשׁ אֲבִיךָ מִיָּד

מִיָּד

ר ש י

הַכֶּזֶד' עָלַי יָדֶךָ הַחֲזָקָה לִלְכַּח עַל כְּרָחִי • וּתֹכֵל וּנְנַחֵת : כֹּלֵם כָּל הָעָם לֹעֲגֵי לִי :
 (ח) מִדִּי אֶדְבֵּר • זָכַל עַת שֶׁאֶדְבֵּר אֲלֵיהֶם אֲנִי נֶרֶךְ לַעֲשׂוֹק וּלְהַכְרִים קוֹל וְלֹא־
 קוֹרֵא אֲלֵיהֶם טוֹבָה כִּי אִם נִבְזָאוֹת חָמָס וְשׁוֹד : כִּי הִיָּה דְבַר ה' לִי • לִפְתֹּק
 דְּבָרוֹ לִי חֶרֶפָה שֶׁהֵם מִחֲרַפִּין אוֹתִי : וּלְקַלֵּם (וּלְדַבֵּר) כְּמוֹ וּקְלָסָם : (ט) וְאֶמְרָתִי
 לֹא אֶזְכְּרוּ • אִם אֶמַּר לִי לִבִּי שָׁלָח לִיכָךְ בְּשִׁלְחוֹתָךְ עוֹד : וְהִיָּה זִלְבִּי הַנִּבְזָאוֹת כֹּחַ
 בִּזְעֵרָתִי • וְעַל כְּרָחִי אֲנִי נֶרֶךְ לִיכָךְ : צִנּוֹר בְּעֵנִי מוֹתִי • וּכְנוֹס בְּעֵנִי מוֹתִי הָאֵשׁ
 כֹּלֵל • לִסְבּוֹל הָאֵשׁ : (י) כִּי שָׁמַתִּי אֲנִי אֶמְרָתִי שָׁלַח אֶזְכְּרוּ לִפִּי שִׁמְעֵתִי
 דְּבַח רַבִּים אֲלוֹ שִׁמְחָלָשִׁים עָלַי : מְגוֹר • לִשְׁקֹן אֲסִיפָה וְכַתִּי : הִגִּידוּ • עָלַי
 פְּדוֹת שָׁקֶר : וּבְגִידְנוּ • וּבְגִידְנוּ וּמִנַּחֵם פִּי הִגִּידוּ וּבְגִידְנוּ כְּמוֹ (דְּבָרִים י"ד)
 לֹא תִתְגַּדְּדוּ וְכֵן חֲזַר לַחֲלֹק יִגִּיד רַעִים (אִיּוֹב י"ז) לִשְׁקֹן הַשְׁחָתָה כְּמוֹ גִּדּוֹ חִלְחָלָה
 (דְּמִיָּחָל ג') וְדוֹנֵשׁ פֶּתֶר אֶת־לִשְׁקֹן הַגִּדָּה מוֹשֵׁשׁ וְכֵה פִתְרוֹנוֹ הִגִּידוּ עָלַי דְּבַר שָׁקֶר
 וּבְגִידְנוּ לְמַלְךְ וַיֵּשׁ לָנוּ כְּמוֹ נְגִידְנוּ דְּבָרִים רַבִּים בְּמִקְרָא אֲשֶׁר לֹא יִכּוֹן פִּתְרוֹנוֹ
 אִם עַד אֲשֶׁר יִחְלַקוּן לִשְׁתֵּי תִיבּוֹת אֲלוֹ לִשְׁלֹשׁ כְּמוֹ וְלֹא יִכְלוּ דְבָרוֹ לִשְׁלוֹם (רַאשִׁית ל')
 זִנִּי יִנְחֹנִי (לְעִיל י') : שׁוֹמְרֵי זֵלְעִי • מַלְפִּים שְׂבָרִי : אֲלוֹי יִפּוֹתֶה • לִשְׁמוֹת
 לָנוּ וּלְטַעוֹת אַחֲרֵינוּ : (יא) כִּי לֹא הִשְׁכִּילוּ • לֹא הִנְלִיחוּ בַעֲנַת־ם : (יב) אַחֲרֵי־
 הַיּוֹם

מכלל יופי

וַיִּקְרָא יִקְחוּ (יִחְזָקָל כ"ב) , וְכֵן הַנִּפְעָל מִמֶּנּוּ : לֹא יִלְכְּדוּ וְלֹא יִחַסְנוּ (יִשְׁעִיה כ"ג) , וְנִקְרָא כֵן
 לְפִי שֶׁהוּא חֲזָק הָאָדָם וְתִקְפִּי לַעֲתָה זֶרָה' (יז) וְאַפְחָ • מִכֵּיִן כִּפְעָל , מִשְׁפָּטֵי אִפְתָּה , עַל
 מִשְׁקַל אֲבָבָה (בְּרַאשִׁית ט"ז) , וּבְחִסְרוֹן לַמִּדָּה הַפּוֹעֵל אִפְתָּה , כְּמוֹ הַגִּבֹּר (עֲרוּךְ
 יִשְׁעִיה מ"ז) , וַיִּקְרָא אֲלֵיהֶם (בְּמִדְבָּר כ"ד) • חֲזָקָתִי • פִּירוּשׁוֹ , חֲזָקָה

מִמֶּנּוּ

לאססען ; דוא , מיר צו מעכטיג , האסט מיר איבערוואונדען — צום האהנגעלעכט
 מער בין איך דען גאנצען טאג , אללעס שפאטטעט מיינער . [ח] דען וואס איך
 רעדע איזט גלאנגעשרייא ; אונגליק אונד צערשטעהרונג רופע איך אויס ; שמאך
 אונד פערראכטונג ציהעט מיר דאן ווארט גאטטעס צו . [ט] נון דאכטע איך , ניכט
 מעהר ערוועהנען ווילל איך איהן (גאטט) , ניכט מעהר אין זיינעם גאמען שפרע
 כען ; אכער דא וואר עס (דאן צוריק געהאלטענע ווארט גאטטעס) אין מיר וויא
 איין ברענגענד פייער , גליהענד אין מיינען קנאכען , איך קאנטע עס ניכט לענגער
 ערטראגען , קאנטע מיר ניכט לענגער ענטהאלטען . [י] צוואר הערע איך אום
 מיר הער דאן אללגמיינע שרעקליכע געפליסטער ; געכט איהן ! וויר וואללען
 איהן אנגעבען ! מיינע טרוטעססען פריינדע ווינשען מיינען אונפאלל . פיללייכט ,
 זאגען ויא , פיללייכט לעסט ער זיך כעטהערען , דאס וויר איהם איינס פערזענען ,
 אונד ראכע אן איהם זעהן קענען . — אכער דער עוויגע שטעהט מיר צור ווייטע ,
 וויא איין געוואלטיגער העלד ; דאהער ווערדען מיינע פערפאלגער פאללען , אונד
 מיר ניכט בייאקאממען ; ויא ווערדען זיך שעהמען , דאס עס איהנען זא מיסלינגט ,
 עוויגע אונפערגעסליכע שמאך ווירד ויא טרעפפען . [יב] עוויגער צכאות ! דער
 דוא דען פראממען פריפט , הערץ אונד נירען דורכשוועסט , לאס מיר ראכע
 אן איהנען זעהען , דען דיר איבערלאסע איך מיינע רעכטסזאכע . — [יג] זיג
 געט

ב א ו ר

והייתי כפתה , והוא מבנין כפעל מבנין למ"ד ה"א בוי"ו ההיפוך , בתשלומי אפחה .
 חזקתני , היית חזק ממני על ידי החזקה . וחובל , ונכחתי ללכת ולהוכיח ,
 ועתה לשחוק הייתי כל היום , כלל , כל העם לועג לי . [ח] כי מדי , ככל עת שדבר
 אליהם אני כריך לזעוק חמם ושוד , כלומר לנצח עליהם פורענות ולא טובה , כאמור נצ
 למעלה (י"ו , י"ז) מפני ידך נדד ישתני כי זעם מלאחתי . וזה גורס לי , כי היה דבר ה'
 לי לחרפה ולקלם כל היום [מדברי רש"י] . [ט] ואמרתי , ואס אמרתי שלא אזכיר להם
 שם ה' , ולא אדבר להם דברי אלימות , והיודנך בלבי כאש נוערת , כמו שלהבת המכוסה
 ומבקש דרך לנאת , עצור , כנס בעצמותי , וכלאתי כלכל , לא יכולתי לנצח לעצור עוד
 בנפשי , כלכל , ענין סבל , משרש יכל , ונכסלו העי"ן והלמ"ד הפעל , וכן ומי יכלכל את
 יוס בואי (י) ביוכו , שמעתי רבים מדברים עלי לשון הרע , מגור מסביב , מפחדים
 אותי מסביב , ויאמרו איש אל רעהו : הנידו דבר שקר עליו ונגידנו למלך , כן פירש רד"ק
 ודונס . אנוש שלומי , גם אותם שהייתי חושב שהם חכמי שלומי הם שומרים ומצפים מתי
 אהיה צולע ונכשל . וחכם אחד פירש , שומרים ואורבים בצלעי , כלומר בצדי וסמוך לי .
 אולי יפתח , אולי יצא לנו שיהיה מפותה , לשאוב אותנו כאוהביו , ולאכול ולשתות עמנו ,
 למען נשקהו סס המות [רד"ק] . או למען יגלה לנו סודו וכלאנו למלך , ובה נקח נקמתנו
 ממנו . (יא) אותי , כמו אתי רוצה לומר הם חושבני להמיתני , אך ה' עמי כגבור עדין ותקיף ,
 וישמרני מהם , על כן יכשלו רודפי ולא יכלו לנצח מזמותם הרעה , ובושה היא להם , כי לא
 השכילו , לא הצליחו בנכליהם אשר נכלו עלי , כמוויהי דוד לכל דרכיו משכיל . ואמר הרד"ק
 כי הוא עבר במקום עתיד , רוצה לאמר יהיה להם בושה וכלימת עינם , כי לא יצליחו . (יב)
 וזה צבאות , הפסוק הזה פירשתי למעלה (י"ב , כ') . (יג) שירו וכו' , אמר זה לחסידים
 אשר היו בירושלים , ביהצילו , גלה את אחי שלא לאכול ולשתות עמם [רד"ק] . וכבר
 אמרתי בראש הקאפיטל , שהנביא הלביש רוח נחמה , ושובט שיעתר האל לחבולו , לכן

תרגום אשכנזי

געט דעם עוויגען, לאבעט איהן, דען ער רעטטעט דען עלענדען אויס דער רובלאַ
וען געוואלט. —

[יד] פֿערפֿלֹכט וויא דער טאג, אין דעם איך געבאָהרען וואָרדע! דער טאג, דאָ
מיינע מוטטער מיך צור וועלט בראַכטע, וויא ניכט געזעגנעט! [טו] פֿערפֿלֹכט
וויא דער מאָן, דער מיינעם פֿאַטער דיא באַטששאַפֿט בראַכטע: דיר איזט איין זאָהן
געבאָהרען! אונד איהן זאָ וועהר ערפֿרייעטע. [נז] דיזער מאָן גלייכע דען שטער
טען, דיא דער עוויגע אונדוידערדוֹפֿליך צערשטעהרט האָט; ער הערע דעם מאָר
גענס יאָמער, אונד דעם מיטטאָגס קריגעסגעשרייאָ. [יז] אָ דאָס ער (גאָטט)
מיך ניכט אים מוטטערלייכע טערטעטע, דאָס מיינע מוטטער מיין גראַב, אונד
איהרלייכע עוויג שוואַנגער געוועזען ווערע! [יח] וואָצו בין איך אויס דעם מוטטער
לייכע געקאָממען, אונגליק אונד ק ממער צו וועהען, מיינע טאָנע אין שטאָך צו פֿער
לעבען?

כא [א] פֿאַל

ב א ו ר

פתח נשירה • (יד) ארור היום • עתה התלכש הנביא רוח כהה, ובהפך עליו מדורות,
לכן קלל יום לידתו בדרך גזום, אף שלא תשיגהו קללה ליום הלידה אשר כבר עבר; וכן אמר
איוב, יאבד יום חולד בו • אל יהי ברוך, כפל הענין במלות שינות • והמאמר השני הוא
קללה פחותה, ואפשר שנתקרה דעתו של המליך הקדוש, ובפסוק שלאחריו חזר למדידתו •
וההתחלפות התפעלות נפשו מיגון לנחמה נשקפה על פניו כל הקאפיטל הזה כאשר פרשתי • —
ומקם אחד פירש פסיק זה ופסוקים שלאחריו מחובר לפסיק שלפניו, שירו וכו' כי הניל נפש
אכיון, אשר כבר אמר טאשומאס בחייו לאמור: ארור האיש וכו', אך פתחום בזה הכללו •
(טו) אשר בשר, תיהר הרד"ק איך קלל ירמיה את המבשר, אולי היה חיש טוב, ומחשבתו
לשמה את חביו, וכמלא עון לירמיה? והשיב: כי נודע לירמיה כי פשחור בן אשר הכהן היה
המבשר • ועל הרד"ק להביא ראיה על תשובה הזאת • שכח שמחהו, המבשר שמה את חביו,
ואלו ידע אבי שסופי להיות ימיעמל ויגון לא הירשומה בו • (טז) ולא נחם, ולא השיב
מחשבתו, ומרגמתי [אונדוידערדוֹפֿליך] • תרועה, תרועת מלחמה • (יז) אשר
לא מוחתני, אמר על האל בלשון נסתר, כמו שאמר איוב, כי לא סגר דלתי בטני, מי שב לו
לסגור, וכן פה מי שנידו להמית • ומקם אחד פירש, שמוסר על האיש המבשר, שהיה טוב
לו להמיתו מלהביא לאביו בשורת הלידה • ולפי מה שפרשתי למעלה [קאפיטל ט"ז, ד']
שהפעל ממותת הוא המיתה אחת אחת, יתכן גם כן פה מלת ממותת, שהילד נתמעך ברחם
אם אחת אחת • הרח עולם, הריון עולמית שלא חלד • ואמר בסמך הרת המין שגה שנת
שלומים • ובאמרו הרת לשון נקבה, ורחם זכר? עשם הנקבה על האר"ד"ק •

כא [א] הרבר

מכלל יופי

ממני • (ח) מרי • ענינו, בכל עת, וכן: מרי עברו (מלכים כ"ד), ויהי מרי
באחז (שמואל י"ח) • ולקלם • ענינו לעג ובוז, וכן: וקלסו לכל הארצות (יחזקאל כ"ב) •
(ט) ואמרתי • ואם אחשוב בלבי • ואמר בוערת ואמר עפיר, כי האש ימנח זכר ונקבה,
אז ליהט (תהלים כ"ב), כי אש יבא מחשבתו (במדבר כ"א), ובפסיק אחד זכר ונקבה:
תאכלהי אש לא טפח (איוב כ') • כלכל • בהכפל הפ' אהלמ"ד, ופירושו להחזיק ולסבול,
וכן: ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ב') • (י) מגור • פירושו, מפחדים אותי מסניב •
ויונתן תרגם לשון אסיה, דמחכנתין מסחור סחור, כמו: יגורו עליעזים (תהלים כ"ט) •
יגורוהו

מִיָּד מֵרָעִים : (יז) אָרֹר הַיּוֹם אֲשֶׁר יִלְדֵתִי בּוֹ יוֹם אֲשֶׁר יִלְדֵתִנִּי
אִמִּי אֶל־יְהִי בְרוּךְ : (טו) אָרֹר הָאִישׁ אֲשֶׁר בִּשְׁרֵי אֶת־אָבִי לֹא־כָר
יִלְדֵתֵהּ בֶּן זָכָר שְׁמִתָּ שְׁמִתָּהּ : (טו) וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא בָּעָרִים
אֲשֶׁר־הִפֹּךְ יִהְיֶה וְלֹא נָדָם וְשָׁמַע זַעֲקָה בְּבִקְרָה וְתִרְוַעָה בְּעַתְּ צָהָרִים :
(יז) אֲשֶׁר לֹא מוֹתֵתִנִּי מִרְחָם וְתִהְיֶה לִּי אִמִּי קִבְּרִי יִרְחֶמָה הֲלֹא מִפִּיק
הִרְתָּ עוֹלָם : (יח) לָמָּה זֶה נִרְחָם יִצְאֵתִי לְרֹאוֹת עָמָל וַיִּגּוֹן וַיִּכְרֹל
בְּבִשְׂרֵי יָמַי :

כא (א) דבר

ר ש י

היום אשר יולדתי בו • פוא"י איניינור"ט זלע"ז Fas angendree. זל"א (ר"ל פו"י
ענגענדר"ע זל"א גענייגט ווחרדן, הערפיר גנרזכט כמו רחמית ד"י"ח) הו"א
שעת הריון ועל ידי חונם שמש חלקיהו חזיו מטתו זיוס שהיו צורח מפני מנשה
שהיו הורג את הנביאים ושמש מטתו וזרח : (טז) כערוס אשר הפך • סדום
ועמורה : ולא נחם משגור עליהם חורבן לא חשב מחשבה אחרת לזטל גזרתו :
שומח • מ"ס דגושה שהוא לשון משמח אחרים ששמה את חזיו בצורתו :
(יז) אשר לא מותתני • מלאך המות מרחם והרי זה מן המקראות קצרי דיבור :
הדת עולם • הריון של עולמית : (יח) עמל ויגון • חורבן בית המקדש :
כא (ד) הגני

מכלל יופי

וגורלו בחרמו (חכיק א') • הגידו וגנידנו • פירוש, הגידו עליו דבר שקר, וגנידנו למלך,
פירוש, וגניד עליו, כמו שאמרו : לכו ונכהו בלשון (ירמיה י"ח) • צלעי • שם, ונקרא
הפסח בולע, לפי שהולך על צדו האחד, ולפי שהלעות שני צדדים, הימין והשמאל, כנה
זכ כל דבר בלשון זלע"ז • ופירוש, שומרים ומצפים, מתי אהיה בולע ונכשל בשים דבר •
(יא) וה' אותי • יבא עם החולס בענין עם • ובמכלל, וה' נתן אותי, ומענינו חסדו •
בגבור עריץ • הגבור החזק נקרא עריץ, לפי שיערצו וייראו ממנו : יבשלו • ענין נגיפת
הרגל כמה שיפגע בו • ולא יכלו, חסר ו', שהוא במקום יו"ד פ"א הפועל, מהמכתב • בשו
מאד בו לא השכילו • ענין הגלגלה, כמו : והיו דוד לכל דרכיו משכיל (שמואל י"ח),
והוא עבר במקום צמיד, פירוש, יבשו מאד שלא יצליחו במעשיהם • (טז) ותרועה,
השמעת הקול בתרועה לאבל, כמו (מיכה ד') למה תרוע דע, יכן תהיה לשמחה, כמו
(ישעיה ט"ז) לא יזונק לא ירועע, יתרועעו אף יזכרו (תהלים ק"ד) • [אמר דבוקינו זל"א
שקלל יראיה יום לדתו, שהיה יום השעה באב, גם קלל את האיש אשר נשר את חזיו לאמר :
יולד לך בן זכר, כי נודע לי, שהיה המבשר פשחור בן אמר, ולכן קללו, כי אין על המבשר
חטאת • כי הוא לא ידע מה ילד יום • (יז) מותתני • מבנין מרובע • ורחמיה • ה"א
נחה, ועיקרה במפיק • הרח • מאד בסמוך, ענין הריון, כמו מן שכה, גנת שלומים (ישעיה
ל"ד), שפה, שפת היאור (בראשית מ"א), ובאמרו הרח, לשון נקבה, ורחם מן הדומה,
לשון זכר, טעם הנקבות על האם שתהיה הרח עולם ממני, שהיה לעולם ברחמה, ולא
אלא ממנה •

כא (ב) נלחם

ירמיה כא

כא (א) הַדְּבַר אֲשֶׁר-הָיָה אֶל-יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בְּשִׁלַּח אֱלֹהֵי
הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת-פִּשְׁחוֹר בֶּן-מִלְכִּיָּהוּ וְאֶת-צַפְנִיָּה בֶן-
מַעֲשִׂיָּה הַכֹּהֵן לֵאמֹר : (ב) דַּרְשׁ-נָא בְעַדְנוּ אֶת-יְהוָה כִּי
נִבְכַּדְרָאצֵּר מֶלֶךְ בָּבֶל גָּלַחַם עָלֵינוּ אוֹלִי יַעֲשֶׂה יְהוָה אוֹתָנוּ כְּכָד-
נָפְלָאֲתֵינוּ וַיַּעַלֶּה מַעֲלֵינוּ : (ג) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֲלֵיהֶם כֹּה תֹאמְרוּן
אֶל-צִדְקִיָּהוּ : (ד) כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מִסַּב
אֶת-כָּלִי וְהַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בֵּינְכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם גָּלַחְתֶּם בָּם אֶת-
מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת-הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם מִחוּץ לַחוֹמָה וְאֶסְפֹּתִי
אוֹתָם אֶל-הַתּוֹךְ הָעִיר הַזֹּאת : (ה) וְגִלַּחְתִּי אֲנִי אֶתְכֶם בַּיָּד נְטוּיָה
וּבְזִרְעַת חֲזָקָה וּבְאֵף וּבְחִמָּה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל : (ו) וְהִפֵּיתִי אֶת-יוֹשְׁבֵי
הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת-הָאָדָם וְאֶת-הַבְּהֵמָה בְּדֶבֶר גָּדוֹל יִמָּתוּ :
(ז) וְאַחֲרֵיכֵן נֹאס־יִהְיֶה אֲתָן אֶת-צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ-יְהוּדָה וְאֶת-
עַבְדּוֹ וְאֶת-הָעָם וְאֶת-הַנְּשִׂאִים כָּעִיר הַזֹּאת מִן-הַדֶּבֶר מִן-
הַחֶרֶב וּמִן-הָרָעָב בַּיָּד נִבְכַּדְרָאצֵּר מֶלֶךְ-בָּבֶל וּבַיָּד אִיְכִיָּהוּ וּבַיָּד
מִבְקָשֵׁי נַפְשָׁם וְהָפִיחָרְב לֹא-יָחוּס עֲלֵיהֶם וְלֹא יִחְמֹל וְלֹא-
יִרְחַם : (ח) וְאֶל-הָעָם הַזֶּה תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן לַפְּנִיכֶם
אֶת-דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְאֶת-דֶּרֶךְ הַמָּוֶת : (ט) הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת
בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וְהַיּוֹצֵא וְנָפַל עַל הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם
יָחִיָּה

ר ש י

כא (ד) הגני מוסב את כלי המלחמה • יש צנע היודעים להשניע את השרים
של מעלה הממונים על פורענות להציל איש איש מן הרעה שהוא ממונה
עליה ובכך אתם בוטחים הגני מוסב את השרים של זה לזה ולא תדעו על מי
תשניעו : ואספתי אותם • כלי מלחמה אל תוך העיר הזאת שאשחית אתכם
בדבר על יד מלאך המות שהוא מן השרים העליונים וכן מפורש בענין בדבר גדול
ימותו : (ט) והיתה לו נפשו לשלל • כאדם השולל שלל וחוטפו והולך לו כן
תהיה

מכלל יופי

כא (ב) גלחם עלנו • קמץ כי הוא בינוני • (ג) כה האמרין • חסר ו' והמשך • (ט)

בא [א] פאלגענדעס ווארט ערגלנג פאס עוויגען און ירמיהו, אלס דער קעניג צדקיהו דען פשחור, וואהן מלכיה'ס, אונד דען צפניה, וואהן דעס פריסטערס מעשיה מיט דעם געווק צו איהם שיקטע: [ב] „ערווכע דען עוויגען אינזערטוועג גען, דען נכוכדנצר, קעניג פאן בבל, בעקריגט אים. פיללייכט ערצייגט דער עוויגע גע אונס ווינע געוועהנליכע וואונדערהילפע, דאס יענער פאן אונס אכציהען מוס.“

[ג] הירויף אנטווארטעטע איהען ירמיה: וואגעט ווארעס צדקיהו: [ד] איך ווערדע, שפרייכט דער עוויגע, גאטט ישראל'ס, דיא וואפפען אויס אייערן הענדען ווינרען, וואמיט איהר אייך געגען דען קעניג פאן בבל אונד געגען דיא כשרים, וועלכע אייך אויסערהאלב דער מויער בעלאגערן, פערטהייטיגעט, אונד זיא (דיא פיינרע) אין דיוע שטארט העריין פיהרען. [ה] איך זעלכסט ווילל מיט אויסגעש שטרעקטעס ארם, מיט צארן, מיט גרים אונד גראסער ראכניער קריג פיהרען; [ו] ווילל נעהמליך דיא איינזאנהער דיוער שטארט, מענש אונד פיהע שלאגען, אונד דורך אייגע שווערע פעסט שטערבען לאססען; [ז] אונד צולעצט דען צדקיהו קעניג פאן יהודה, ווינע דיהנער, דאן גאנצע פאלק אונד אללע, דיא אין דיוער שטארט פאן דער פעסט, דעם קריגע, אונד דעם הונגער איכער געכליכען וינד, אין דיא געוואלט נכוכדנצר דעם קעניגס פאן בבל, אונד אללער איהרער טאר פיינרע געבען. ערווינד זיא מיט דעם שווערטע, אהנע שאהנונג, אהנע גנאדע אונד בארמהערציגקייט הינריכטען. [ח] צו דיועם פאלקע אכער שפריך: זא וואגט דער עוויגע: איך צייגע אייך דען וועג צום לעכען, אונד דען וועג צום טארע. [ט] ווער אין דיוער שטארט בלייבט, ווירד דורך קריג, הונגער אונד פעסט שטערט גען. ווער אכער הינאויס אונד צו דען כשרים, דיא אייך בעלאגערן, איכער געהעט, ווירד

באור

בא (א) הרבר. כלל הקאפיטל הוי נבואה לצדקיהו המלך, בשלחו שלוחים לירמיה לדרוש את ה' בעד ישראל, בעת צרה, כי נלחם עליהם נבי כדנצר, והנביא מתנבא מות קשה, והוכיח את בית דוד לדון דין צדק. (ב) בבל נפלאותיו, לפי הנפלאות אשר גיב לעשות, ואשר לו הכח לעשות. (ד) הנני מסב, מסב לשון העברה מרשות אחד לרשות אחר, כמו ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה למטה. ואמר: כלי המלחמה אשר צידכם אעביר אל מלך בבל וכו', רוצה לומר אתן אתכם ואת כלי המלחמה ביד האויב, והוא מקרא קצר. ורש"י פירש דרך דרוש. ואספתי אותם, את מלך בבל וכשדים. וכסם אחד מחכמי עמים פירש, הנני מסב וכו', שהישראלים נלחמים עם הזרים את העיר נס מסין לחומת העיר, שהיו פיקדים שימרים בין ההרים אשר סביבות ירושלים, למנוע את האויב מלעבור דרך משעלים זרים. ואמר הנני מסב וכו', אעביר את כלי מלחמתכם מחומת לעיר אל העיר, רצונו לומר שתנוסו ותסגרו עמכם בעיר, עד ילכדה האויב נס אותה. (ה) ונלחמתי אני אתכם, מלכד סרב המלחמה מהאויבים, תהיה ידי עליכם להמיתכם במנפה, כמו שאמר בפסוק שלחוריו, בדבר גדול ימותו. (ז) מן החרב, הנשארין מן החרב בהלחמם על העיר, יוכה לפי סרב אחר שכבשה האויב. (ט) ונפל על הכשדים, תרגם יונתן וישמעאל, ר"ל ויכניע לכשדים; ואפשר שפירושו, כמו על פני כל אחיו נפל, כלומר יסכן אל הכשדים. או אפשר ונפל על הכשדים, יתנפל עמו עליהם. ואם כן יעשה יסיה, והיתה לו כפשו לשלל, לריוח כאלו שלל אותה ממות. ואפשר לומר שמלת לו מוסב על האויב ואמר

תרגום אשכנזי

ווירד אס לעבען בלייבען, אונד ער קאן זיין לעבען אלס איינע בייטע בעטראכטען.
 [י] דען איך האבע מיין אנגעזיכט צו דינער שטאדט, צו איהרעם אונגליק, ניכט
 צום גוטען געווענרעט, שפריכט דער עוויגע. וואו אללדעם קעניג פאן בכל אין
 דיא הענדע פאללען, אונד ער ווירד וואו פערברענגען. [יא] צום קעניגליכען הויז
 זע אכער שפריך: הערעט דאן ווארט גאטטעס! [יב] שפראכסען דעם הויזעס
 דור'ס! שפריכט דער עוויגע, ווירמעט יעדען מארגען דער געריכטבארקייט, רעט
 טעט דען בערויכטען פאן זיינעם אונטערדריקקער; אויף דאס ניכט מיין צארן איז
 בער איירע בעזע האנדלונגען, וואו איין פלייער אויסברעכע, אונד אונאויסלעשליך
 אויפלאדערע. [יג] איך קאממע איבער דין, דוא בעוואהנערין דעם טהאלס!
 דוא פלעג, אויס איינער עכנע ויך ערהעכענד! שפריכט דער עוויגע; טראטן דעם
 דאס וואו (יענע איינוואהנער) שפרעכען: ווער ווירד צו אונס הערנידער קאמ
 מען? ווער ויך אין אונזרע וואהנונגען וואגען? [יד] איך ווילל אייך נאך אייערן
 האנדלונגען שטראפען, שפריכט דער עוויגע, ווילל איין פלייער אין יענעם וואלדע
 אנלענען, וועלכעס אללעס הערוסליגענדע פערזענערען ואלל.

כב [א] דער עוויגע שפראך אלזא: געהע הינונטער אין דען פאללאסט דעם
 קעניגס פאן יהודה, אונד האלטע דאזעלכסט פאלגענדע רעדע: [ב] שפריך!
 הערע דאן ווארט גאטטעס, קעניג פאן יהודה, דער דוא אויף דעם טהראן דור'ס
 זיטצעסט, דוא, דייע דינער אונד דאן געזאממעט פאלק, וועלכעס אין דינע
 טהארע אויס אונד איינגעהט. [ג] וואו שפריכט דער עוויגע: איבעט גערעכטיג
 קייט אונד טוגענד אויס, רעטטעט דען בערויכטען פאן דעם אונטערדריקקערס
 האנד

כ א ו ר

[וואר בלשן יחיד על רבים כדרכו בשם הקב"ה], ופירוש: יסיה, אך יהי לשלל ולשני
 לחיוב. (יא) ולבית מלך יהודה, תאמר, שמעו וכו'; ומלת תאמר בפסוק ח' כמשך
 לפסוק הזה. (יב) בית דוד, זכר דוד לפי שהוא היה עושה משפט, כמו שאמר ויהי דוד
 עושה משפט וכדקה לכל עמו, וכן ראוי שיעשו גם בניו אחריו [רד"ק]. דינו לבקר משפט,
 לבקר קודם שמתעסקו באכילה ושתיה ונדברי ברכבם חשבו במקום דין לבקר המשפט.
 [ה"ל]. (יג) הנני, אבוא אליך להלחם בך, ויושבת העמק, היא ירושלים, אשר
 הרים סביב לה, והיא יושבת בעמק. צור המישור, הר סביב לה מישור, ואפשר שאמר
 זה למידת כען. האומרים, יושביה אמרו: מי יחת, ירד לנו אל העמק והמישור, ומי יבוא
 במעונתנו, ועתה אבי אומר לך הנני אליך. (יד) ביערה, הכניו לירושלים, ר"ל הערים
 אשר סביבותיה, המהלים ליער לענין האש, ובת"י ביערה בקרובא [רד"ק].

כב (א) כה, כלל הקאפיטל, מפסוק א' עד כ' תוכחת מוסר ליהויקים מלך יהודה,
 שידון דין דק ויעשה משפט וכדקה בישראל, ומזית קצה עליו, שימות בלא הספד
 וקדורה, יען כי בנה בתים ועבדותיו בלא משפט: מפסוק כ' עד כ"ד נבואה לירושלים,
 שיסגרו כל מאהציה, והיא תקינה ומספד, וכל ארמנותיה יהיו לחרבה. מפסוק כ"ד עד סוף
 מזית קצה ליכנותו בן יהויקים. רד בית מלך יהודה, בהר הבית תאמרה לו נבואה זו, לבן
 אומר רד. ואף על פי שנבואה הזאת כבר תאמרה למעלה (כ"א, י"ג), בית דוד דינו לבקר
 וכו'? אמר לו עוד שאמר להם כזאת בנתיבות, ושיבטיחם הבטחה טובה אם ישמעו (רד"ק).
 (ב) בשערים האלה, בשערי העזרה, כמו שאמר: בשערי הבית הזה. אופירוש בשערי
 בית המלך.

יְחִיֵּה יְחִיֵּה קְרִי וְהִיֵּתָה לוֹ נַפְשׁוֹ לְשַׁלֵּל: (י) כִּי־שָׁמַתִּי פָנַי בְּעִיר הַזֹּאת
 לְרָעָה וְלֹא לטוֹבָה נֶאֱמָר יְהוָה בְּיַד מַלְךְ־בָּבֶל תִּהְיֶה וְשָׂרְפָה בְּאֵשׁ:
 (יא) וּלְבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה שָׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה: (יב) בֵּית דָּוִד כֹּה
 אָמַר יְהוָה דִּינוּ לַבִּקֵּר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גִּזְלוֹ מִיַּד עוֹשֵׁק פֶּן־תִּצְאָה
 כְּאֵשׁ חֲמָתִי וּבַעֲרָה וְאִין מִכְכָּה מִפָּנַי רַע וּמַעֲלִילֵיהֶם: מַעֲלִילֵיכֶם קְרִי
 (יג) הִנְנִי אֵלֶיךָ יֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק צוּר הַמִּישֹׁר נֶאֱמָר יְהוָה הָאֲמָרִים מִי־
 יַחַת עֲלִינוּ וּמִי יָבוֹא בְּמַעוֹנוֹתֵינוּ: (יד) וּפָקַדְתִּי עָלֵיכֶם כְּפָרִי
 מַעֲלִילֵיכֶם נֶאֱמָר יְהוָה וְהִצַּתִּי אֵשׁ בִּיעָרָה וְאָכְלָה כָּל סְבִיבֶיהָ:
 כב (א) כֹּה אָמַר יְהוָה רֵד בֵּית־מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדִבַּרְתָּ שָׁם אֶת־
 הַדְּבָר הַזֶּה: (ב) וְאָמַרְתָּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב
 עַל־כִּסֵּא־דָוִד אַתָּה וְעַבְדֶּיךָ וְעַמָּךְ הַבָּאִים בְּשַׁעְרֵי הָאֵלֶּה:
 (ג) כֹּה אָמַר יְהוָה עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וְצִדְקָה וְהַצִּילוּ גִּזְלוֹ מִיַּד עוֹשֵׁק

וגר

ר ש י

חֲסִים לוֹ נַפְשׁוֹ שְׁלוֹם מִן הַמִּיתָה מִן הַסּוּרְגִים: (י) פָּנַי • כְּתַרְגוּמוֹ רוֹגִזִּי:
 (יב) מִיַּד עוֹשֵׁק • טַעְמוֹ לַמָּטָה שָׁחִינוּ שֶׁסְּדָר חָלָל שֶׁסְּהַלֵּן הַעוֹשֵׁק חַת
 אַחֲרֵים • וְחִין מִכְכָּה • שְׁלֹא יִמְלֹט לָכֶס שְׂרִיד: (יג) יוֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק • יְרוּשָׁלַם
 הִיא בְּתוֹךְ עֵמֶק • ד"ה שֶׁהַעֲמִיק הַקֶּב"ה בָּהּ עָלָה עֲלֶיךָ לְסַחְרִינֶךָ: צוּר הַמִּישׁוֹר
 הֵר שֶׁכָּל סְבִיבֵיו מִישׁוֹר • מִי יַחַת עֲלִינוּ • מִי יַחַת עֲלִינוּ כִּמוֹ כִּי שֶׁסְּאֲרֵם נַחֲתִים
 (מַלְכִים ב' ז')

כב (ג) חל

מכלל יופי

יְחִיֵּה • כְּתִיב, וְקְרִי וְחִיֵּה, וְהַעֲנִין אֶזְד • וְהִיֵּתָה לוֹ נַפְשׁוֹ לְשַׁלֵּל • לְרִיחַ, כֹּאֲלוֹ
 שְׁלֵל אֹתָהּ • (יא) וּלְבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה • חֲסֵר תַּחֲמַר, כִּמוֹ שֶׁאָמַר לַמַּעֲלָה: וְאֵל רַעֲס הַזֶּה
 תַּחֲמַר, וְסַמֵּךְ עַל הַמִּבְנֵן בְּחִסְרוֹנוֹ, וְהָ מִכְכָּה הַמִּקְרָא בְּמִקְוֵי חֲכִים, וּפִירוֹשׁ וּלְבֵית, לוֹ
 וּלְצִנּוֹ וְשָׂרִיו, שֶׁהֵם בְּנֵי מַשְׁפַּחְתּוֹ • (יב) דִּינוּ לַבִּקֵּר מִשְׁפָּט • רִיבָה לִמְדָה קוֹדֵם שֶׁתַּעֲסִקוּ
 בְּאִכּוּלָה וּשְׂתִיָּה וּבְדַבַּר מִזְכָּכִים • גִּזְלוֹ מִיַּד עוֹשֵׁק • לֹא שֶׁהֵסֵל אֶחָד, אֶל אֲבוֹדַתִּי הַגִּזְלוֹ עוֹשֵׁק,
 כִּי אֶחָד שִׁנְזוֹל חֲבֵרוֹ בְּתוֹקָה אֵין צָרִיךְ לִמְדָה שִׁנְזוֹנוֹ, אִם יֵבֵא מִמִּינֵי לִידוֹ, וּפִירוֹשׁ בְּלֹא תַעֲסִק
 אֶת רַעֲךָ וְלֹא תִגְזוֹל (וִיקְרָא י"ט) • מַעֲלִילֵיהֶם • כְּתוּב בִּה"ה, וְקְרִי בִּה"ה, מַעֲלִילֵיכֶם,
 לְכַמְצָאִים, כִּמוֹ שֶׁאָמַר, שָׁמְעוּ דִּכְוֹהֲכֵינוּ • (יג) הִנְנִי אֵלֶיךָ • כִּנְגַד יְרוּשָׁלַם אֶחָד פֶּן
 וְקִרְאָה יוֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק, לִפִּי הִיא גְבוּרָה, וּסְבִיבוֹתֶיהָ עֵמֶק, וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּעֵמֶק, וְכֵן קִרְאָה:
 צוּר הַמִּישׁוֹר, כִּי הִיא גְבוּרָה, וּסְבִיבוֹתֶיהָ מִישׁוֹר • מִי יַחַת עֲלִינוּ • עֲרֵשׁ נַחֲת, מִשְׁפָּט
 וְנַחֲת, וְלִילֵל הַחַי"ת הִיא דְּנוֹם, וּפִירוֹשׁ, מִי יִרְדּוּ וּמִיִּתְחַבֵּה, וְכֵן (תְּהִלִּים ל"ט) יִתְנַחַת עַל
 יָדָךְ, וְתַרְגּוּם וִירַד, וְנַחֲת, וְאָמַר בְּלִשׁוֹן יִירַדָה לַעֲבֹד הַמַּלְחָמָה שֶׁהִיא בְּעֵמֶק וּבְמִישׁוֹר, כִּמוֹ
 שֶׁאָמַר

ירמיה כב

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵל־הַחֲסִידִים נָקִי אֶל־תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם
הַזֶּה : (ד) כִּי אִם־עָשׂוֹ תַעֲשׂוּ אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה וּבָאוּ בִּשְׁעֵי הַבַּיִת
הַזֶּה מַלְכִים וְיֹשְׁבִים לָרֹד עַל־כִּסְאוֹ רֹכְבִים בְּרֶכְבּוֹ בְּכִסֵּי־סִיָּם הוּא
וְעַבְדּוֹ וְעַבְדֵי קְרִי וְעַמּוֹ : (ה) וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
בִּי־נִשְׁפָּעֵתִי נְאֻם־יְהוָה כִּי־לַחֲרָבָה יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה : (ו) כִּי־כֹה
אָמַר יְהוָה עַל־בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה גִּלְעָד אֶתְּרָה לִירָאֵשׁ הַלְבָנוֹן אִם־
לֹא אֲשִׁיתֶּךָ מִדְּבַר עָרִים לֹא נוֹשְׁבָה נוֹשְׁבֵי קְרִי : (ז) וְקִדַּשְׁתִּי
עָלֶיךָ כִּשְׁחָתִים אִישׁ וְכֻלּוֹ וּבְכָרָהוּ מִבְּחַר אֲרֻזָּה וְהִפִּילוּ עַל־הָאֵשׁ :
(ח) וְעָבְרוּ גוֹיִם רַבִּים עַל הָעִיר הַזֹּאת וְאָמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ עַל־
מָה עָשָׂה יְהוָה כֹּכָה לָעִיר הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת : (ט) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר
עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעֲבְדוּם :
(י) אֶל־תִּבְכוּ לָמָת וְאֶל־תִּגְדּוּ לוֹ בְּכֹו בְּכֹו לַהֲלֹךְ כִּי לֹא יִשׁוּב עוֹד
וְרָאֵה אֶת־אֶרֶץ מוֹלֶדְתּוֹ : (יא) כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה אֵל־שָׁלֹם בֶּן־

יאשיהו

ר ש י

כב (ג) אֵל חוּגוֹ • זוֹ אוֹנֶטֶת דְּבָרִים : (ו) גִּלְעָד אֶתְרָה לִי וְגוֹ' • חִילוֹ חַת
חֲזִיב קִדְמִי כִבִּית מִקְדָּשִׁי דָרִם בְּרִישׁ אֶשׁ לֹא חֲשׂוּיָךְ מִדְּבָרָא • גִּלְעָד בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ שְׁמִמְנוּ לְרִי וּרְפוּאָה לְכָל הָעוֹלָם : (ז) וְקִדַּשְׁתִּי • וְחִמְנִיתִי : וְכִרְהוּ
מִבְּחַר חֲרוֹץ לְפִי שְׁדִמְהוּ לְלִבְנוֹן נוֹפֵל כֹּחַ הַלְשׁוֹן הַזֶּה : (י) אֵל תִּבְכוּ לָמָת •
לִיחֻיָּקִים שִׁימוֹת לְפָנַי הַשַּׁעַר כְּשִׁיסְחָצוֹכּוֹ לִהְגִּלוֹתוֹ : בְּכֹו לִהְוֹלֵךְ • לִיחֻיָּקִין
וּלְנִדְקִיחֹו חֲמוּר מִעֵתָה חֲזִיבָה מִיתָתוֹ שֶׁל יִחֻיָּקִים שְׁנֵאמַר בּוֹ וּנְצַלְתּוֹ תִּהְיֶה
מוֹשַׁלְכָת לַחֲרָב בְּיוֹם וּלְקִרְחָה בְּלִילָה (לְקִמָן ל') מִחִייוֹ שֶׁל יִחֻיָּקִין שְׁנֵאמַר בּוֹ
וְאֶרְוַחְתּוֹ אֶרְוַחַת תַּמִּיד וְגוֹמֵר (לְקִמָן ג"ב) : (יא) אֵל שְׁלוֹם • הוּא נִדְקִיחֹו
וְכך

מכלל יופי

שְׁאֵמַר (שְׁמוֹא כ"ו) אִו בְּמִלְחָמָה יִרְדּוּ וְנִסְפָּה • (יב) בִּיעֲרָה • הַכִּינִי לִירוּשָׁלַיִם • רוּחָה
לְוֹמֵר הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהָ • הַמִּשְׁלֵם לִיעֵר לַעֲנִין הָאֵשׁ • כְּמוֹ (תְּהִלִּים פ"ג) כֹּחַ תִּנְעַל
יֵעַר • וְכֵן תִּרְגַּם יוֹנָתָן • בִּיעֲרָה בְּקִרְוֵהָ :

כב (ג) עֲשׂוּק • תֹּאֵר • בְּפֶלֶס קְרוֹב • גְּדוֹל • וְעִנִּינוּ כְּמוֹ עוֹשֶׁק • (ד) עָשׂוֹ • בּוֹי
בְּמִקְוִים הָיָה לַמֶּלֶךְ הַפּוֹעֵל • וְעַבְדּוֹ • כְּתוּב בְּלֹא יוֹד הַרְבִּים • וְהַעֲנִין אֶחָד • וְכִמְהוּ
דְּבִים • (ו) גִּלְעָד אֶתְרָה לִי • כְּגִלְעָד • וְהִיא עִיר גְּדוֹלָה • וְכָל אֶרֶץ סִיחֹון וְעוֹג וְכָל הַנֶּגֶד
הַיָּתִידָה נִקְרְאת עַל שְׁמָהּ • וְכֵן הִיטָה בֵּין וִירוּשָׁלַיִם רֹאשׁ לְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל • וְכֵן הִיטָה רֹאשׁ הַלְבָנוֹן
שֶׁנִּקְרְאת גַּם כֵּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם הַלְבָנוֹן • כְּמוֹ שְׁאֵמַר (דְּבָרִים ז') הַהָר הַעוֹב הוּא וְהַלְבָנוֹן •

אם

האנר; הינטערגעהט ניכט דיא פֿרעמדען, דיא וואַזען אונד דיא וויטטוען, טהום
 איהנען קיין געוואלט, אונד פֿערגיסעט קיין אונשולדיגעס כלוט אין דיועס אַרטע.
 [ד] בעאַכטעט איהר דיא ערמאָהנונג, וואַזאַללען נאָך פֿערנער קעניגע, דיא
 אויף דעם טהראָן דור'ס ויטצען, צו וואַגען אונד צו פֿפערדע, דורך דיא
 טהאַרע דיועס פֿאַללאַסטעס געהן; זיא זעלבסט, איהרעדינער אונד אונטערטהאַ-
 נען. [ה] אַכטעט איהר אַבער אויף דיוע עראינגערונג ניכט: זאָ שווערע איך
 אייך בייא מיר זעלבסט, שפּריכט דער עוויגע, דאָס דיועס הוויז צום שטיינהויפֿען
 ווערדען וואָלל. [ו] דען וואַ שפּריכט דער עוויגע פֿאַם פֿאַללאַסט דעם קעניגס פֿאַן
 יהודה: גיפֿעל לבנונים! דוא וואַרסט מיר איינסט וויא גלעד; יעצט אַבער מאַכע
 איך דיר צור וויסטע, דען אונבעוואָהנטען שטערטען גלייך. [ז] איך ווילל פֿער-
 דערבער מיט איהרען צערשטעהרענדען גערעטהשאַפֿטען איבער דיר בעשטעללען,
 זיא וואַללען דיינע בעסטען צערערן אַבהויען, אונד דאָן פֿייער (דיינעם ברענגענדען
 פֿאַללאַסטס) דאָמיט אונטערהאַלטען. [ח] אַלסדאָן ווערדען פֿילע פֿעלקער
 פֿאַר דיוער שטאַרט פֿאַראַיבער געהן, אונד פֿראַגען: וואַרום האַט גאָט זאָ מיט
 דיוער גראַסען שטאַרט פֿערפֿאַהרען? [ט] אונד מאַן ווירד אַנטוואַרטען: וויל
 זיא דען בונד מיט דעם עוויגען געבראָכען, זיך פֿאַר פֿרעמדען געטטערן גידער גע-
 וואַרפֿען, אונד זיא אַנגעבעטעט האַבען.

[י] כעוויינעט ניכט דען פֿערשטאַרבענען, בעטרויערט איהן ניכט; וויינעט פֿיל-
 מעהר איבער דען, וועלכער וועגגעגאַנגען איז; דען ער קאָממט ניא ווידער צוריק,
 אירד ניא זיין פֿאַטערלאַנד זעהען. [יא] דען דים שפּריכט דער עוויגע פֿאַן **שְׁלֹם**,
 דעם

ב א ו ר

(ו) גלעד אחלי, כמו גלעד אשר היתה עיר אחת בעבר הירדן, וכל הארץ ההיא ארץ
 סיחון ועוג וכל הבנן נקראת על שמה ארץ הגלעד, כי היא ראש להם, כן היתה את לי ראש
 ממלכת ישראל, כי כיון וירושלים ראש לכל חרץ ישראל, וכן היתה ראש הלכנון, שנקרא גם כן
 ארץ ישראל בשם הלכנון, כמו שאמר הדר הטוב הזה והלכנון, ועתה אשיתך מדבר, והערים
 אשר סביבותיך כאלו לא נאסדו (ד"ק). וחכם אחד מחכמי עמים קורא **גרלעד** תחת **גלעד**,
 וכירש, אחת ראש הלכנון תהיה גל אבנים, ועד ואזהרה לכל העוברים. ולולא
 ברתנו ברית עם הממור"ה להחזיק בקריאה אשר מסרה לנו, היה פירוש זה נבחר ומקובל לפי
 המשך הענין מאוד. אם לא, לשון שבועה. (ז) וקדשתי, וזמנתי. איש וכליו, וכלי
 השחתה, וכתרו מבחור ארזים מיער הלכנון, והפילו את הארזים על האש להגדיל תבועת
 הבית; אם כן יש פה השחתה בפולה, השחתת הלכנון ובית המלך. (י) אל תבכו כמות,
 ליהויקיס שמת בדרך כשהוציאו אותו מירושלים להגלותו, ואמר, אל תבכו ותכדו לו, כי טוב
 מותו משגילה ויחיה סיי נער כיהויכין בנו. בכו בכו להולך, למי שהולך בגלות, ולא ישוב
 עוד לראות ארץ מולדתו, וזה יהויכין, שהגלה לבבל והיה בבית הכלא ל"ז שנה ומת שמה.
 (ד"י ורד"ק). (יא) שלם בן יאשיהו, כחלקו המפרשים שלם זה מי הוא? ד"י פירש
 (על פי חז"ל) כי שלם הוא פדקיהו, ככתוב בל"א (ד' ת"ו) והרביעי שלם. ודקיהו
 השלישי ללידה היה רביעי למלכות בני יאשיהו (ראה ברש"י). ורד"ק אמר שהוא יהויכין,
 ושני שמות היו לו, ואף על פי שהיה בנו של יאשיהו ולא בן בנו? בני בניו הם כבנים. והביא
 דליה לפי שאמר: בכו להולך כי לא ישוב וכו' מי הוא ההולך ולא שז ומת בבבל? זה יהויכין.
 ונפילוש

תרגום אשכנזי

דעם זאן ויאשיהו'ס, קעניגעס פאן יהודה, דער ווינעס פאטער אין דער רעגירונג
פאלגטע, אונד דער פאן דיוועס ארטע וועגענאנגען איזט: ער ווירד ניע ווידער
צוריק קאממען, [יב] וואנדערן אן דעם ארטע, דאזין מאן איהן וועגענפיהרט
האט, שטערבען, אונד דים לאנד ניע ווידער זעהן: [יג] וועה דעם, דער ווין
הוין מיט אונדערשט בויעט, ווינע צימער אהנע גערעכטיגקייט אנלעגט, אומאנסט
זיינען נעכסטען ארכייטען לעפט, אינרעם ער איהם דען טאגנעלאהן פארענטהעלט;
[יד] דער דא שפריכט: איך ווילל איין הוין פאן גראסעס אומפאנג, מיט גערוי
מינען ציממערן בויען, ווילל עס מיט ווייטען פערנסטערן פערזעהן מיט צערערן בע-
לעגען, אונד מיט פארבען אנשטרויען לאסען. [טו] גרינדעסט דוא דאמט
דיינע רעגירונג, ווען דוא היך מיט דער צערער פראהלסט? דין פאטער גענאס
אויך דעם לעבענס, אבער ער איבער רעכט אונד גערעכטיגקייט אהיים, אונד עס
גינג איהם וואהל; [טז] ער פערשאפטע דעם ארמען אונד בעדרענגטען רעכט
דא פיהלטע ער ויד גליקליך. נור דאזין בשמעהט דיא ערקענטנים גאטטעס, שפריכט
דער עוויגע. — [יז] דינע אויגען אונד דין הערץ ונד אבער נור אויף אייגענע
נוץ

ב א ו ר

ובפירושי בד"ה' אחר, כי מדרך הכסף איכנו כמאמר חז"ל, ואין לאמר שלום הוא כן רביעי,
הלא קראוהו מלך, ולא מנאנוהו בן של יאשיהו מולך, לכן אין לפרש כי אם על יהויכין.
והחכם א"בן עזרא פירש, כי שלום הוא יחלואו, כי במצרים מת. ולא הביא הראב"ע ספק
לדבריו. ואפשר שנקרא שלום, לפי ששלום לורעתי מיד, כי אחר מלכו ג' חדשים ועשה הדע,
מיד בא סורענתו, כי אסורו מלך מצרים והוליכו בני למצרים, או מפני שלום העונש אשר
עס פרעה על הארץ, על כי לקחיהו עם הארץ למשחו למלך תחת אביו, כמאמר (מלכים
ב', כ"ג, ל"ג) ייתן ענש על הארץ מאה ככר כסף וככר זהב. (יג) הוי כונה ביתו,
תוכחה ליהויקים, כנראה למטה (פסוק ל"ח). ופעלו, וסכר פעולתו לא יתן לו, והיה
ראוי להקד פועלו, מן פעל ה', וינא זה מן הכלל, ורועו וחתארו מן בני אדם, תחת
ותארו מן תאר. ואבן הרד"ק פירש: שמי מלות, ופועל
היה לו, הנה לומר לאשה הים. פועל לו לא יתן שכר. (יד) האומר, אחר לבנות
ובנה (הר"ק). בית מדות, בית גדול מחזיק מדות הרבה, כמו אנשי מדות. מרוחים, ענין
הפסנה, כמו ורוח לו, שהוא ההפך מן כר לו, רונה לומר עליות גדולות ורמזות. וקדע
לו, ופתח לו חלונים, וקרא לפתיחה גדולה לשון קריעה. ואמר חלוני, כמו על דבר חוני,
תחת חושים, ואורגי חורי, תחת חורים, וכדומה להם. וספון בארז, ומקורה בלוחות
ארזים, וכן יספון את הבית גנים וסדרת בארזים (מלכים א', ו', ט). ומשימים בששר:
תרגם יונתן ומזייר בסממנין, וזכר אחת מהן, והוא שער, מין כנע ארום (צינאבער).
ואמר לשון משח על הנחת הנבע על הדבר הנכוע, לפי שהוא כמעשה משיחה. ופירוש הפסוק,
כי יהויקים מתנאה ומתנשא עצמו לבנות בניני תפארת ויהיכלי מלך לאמור אני ואפסו עמי.
(טו, ט"ו) החמלוך, היכון מלכותך באשר אתה מהתורה, מתערב (וועטטאייפערסט)
לבנות במבחר ארזים, להרבות הנאת הדירה? הלא אביך (יאשיהו) אכל ושתה, רונה
לומר גם הוא היה לו הנאת עולם הזה באכילה ושתיה, ולא בכניתי תפארת המאבדים כסף
הרבה, כאשר עשית אתה, והוא עשה משפט ודקה, ואז טוב לו, וכיתה הנאתו שלימה.
אמנם אתה חזיל כסף הרבה אשר קנית שלא במשפט, רק בגזל ועושק. ואם תרצה גם אתה
לקנות הנאתך שלימה, דן דין עני ואביון, הלא היא הדעת אותי, ר"ל זה עיקר דעת אלהים
ועקודתו, לעשות דקה ומשפט, אז טוב לך, ותשובה כפסך בהנאה קטנה יותר מבהנאות
ע"י עושק וגזל. (יז) כי וכו'

וַאֲשֶׁרֶהוּ מֶלֶךְ יִהְיֶה הַמֶּלֶךְ תַּחַת יְאֻשִּׁיהוּ אָבִיו אֲשֶׁר יֵצֵא מִן־הַמָּקוֹם
 הַזֶּה לֹא־יָשׁוּב שָׁם עוֹד : (יב) כִּי בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־הִגְלוּ אֹתוֹ שָׁם יָמוּת
 וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לֹא־יִרְאֶה עוֹד : (יג) הוּא בָּנָה בֵּיתוֹ בְּלֹא־צָדֵק
 וְגִלְיוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט בְּרִיעֵרוֹ וְיַעֲבֹד חַגִּים וּפְעָרוֹ לֹא יִהְיֶה־לוֹ :
 (יד) הָאֵמֶר אֲבָנָה־לִּי בֵּית מִדּוֹת וְעֲלִיּוֹת מִרוּחִים וְקִרְעֵה־לוֹ חֲלוּבֵי
 וְסַפּוֹן בָּאָרוֹ סֶמֶךְ בּוֹק וּמִשׁוֹחַ בְּשֹׁשֶׁר : (טו) הַתֶּמֶלֶךְ כִּי אֶתָּה מִתְחַרֵּה
 בָּאָרוֹ אָבִיקָה הַלּוֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצָדִיקָה אִם טוֹב לּוֹ :
 (טז) דָּן הִר' כִּסְמָן דִּין־עָנִי וְאָבִיוֹן אִם טוֹב הֲלֹא־הִיא חֲדָעָה אֹתִי נָאִם־
 יְהוָה : (יז) כִּי אֵין עֵינֶיהָ וּלְבָבָהּ כִּי אִם־עַל בְּצֻעָהּ וְעַל דָּם־הַנָּקִי

לשפוד

רש"י

וְכֵן נִקְרָא (בְּדִבְרֵי הַיּוֹמִים ח' ג') וְהִרְבִּיעִי שְׁלוֹם וּקְרָאוּ רִבְעִי לְמַלְכוּת בְּנֵי
יִשְׁרָאֵל שֶׁבְּחִילָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְחָכָם יִשְׁוִיקִים וְאַחֲרָיו יִשְׁוִיכִין וְאַחֲרָיו נִדְקִיחוּ •
אֲשֶׁר יֵלֵךְ • וְאֵע"פ שֶׁלֹּא יֵלֵךְ עֲדִיין מִתְנַבֵּא עָלָיו כִּאֲלוֹ יֵלֵךְ : (יג) הוּא בּוֹנֵה בֵּיתוֹ •
עַל יִשְׁוִיקִים הוּא חֹמֶר שֶׁהוּא הִיךְ רָשָׁע וְסוֹף הָעֵנִין מוֹכִיחַ לִכְן כֹּה אָמַר ה' אֵל
יִשְׁוִיקִים וְגו' : (יד) בֵּית מִדּוֹת • בֵּית גְּדוֹל כְּמוֹ אֲנָשֵׁי מִדּוֹת (מִדְּבַר י"ג) שֵׁשׁ
צֶהֱן מֵה לְמִדּוֹד : וְקָרַע לוֹ • וְהִרְחִיב לוֹ אַחֲרֵי הַגִּיטוֹ וְקָרַע לוֹ וּפָתַח לוֹ וְכֵן
תִּקְרָעִי בַּפּוֹךְ (לְעֵיל י"ד) קָרַעַת שָׁמַיִם יִרְדָּה (יִשְׁעִיה ס"ג) כּוֹלֵן לִשְׁוֹן
פְּתִיחָה : וְסִפּוֹן צֶהֱרָז • מִסְכָּךְ הִגַּג צֶהֱרָזִים : וּמִשׁוֹחַ צֶשֶׁשֶׁר • וּמִיִּיר צֶסֶמֶיִם
ח' צֶשֶׁשֶׁר צֶבֶע הוּא מִמִּין הַצִּוּרִים • ל' אֵל וּמִשׁוֹחַ צֶשֶׁשֶׁר כְּמוֹ חוֹט הַמִּשְׁחָה
אֲלֵינָה"ט אֲנִשְׁוִיכֵיפֶל"ח צֶלַע"ז Allignement en sinople.
אֲלֵינָה"ט אֲנִשְׁוִיכֵיפֶל"ח אֲנִשְׁוִיכֵיפֶל"ח אֲנִשְׁוִיכֵיפֶל"ח אֲנִשְׁוִיכֵיפֶל"ח אֲנִשְׁוִיכֵיפֶל"ח
פֶּה"רֶבֶע) : (טו) הַתְּמוֹלֶךְ • הַתְּחִלָּה יוֹמִים עַל שֶׁאֵתָּה מִתְחַרֵּה לְהַכְצִיד עַל
מִשְׁלַתְךָ לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵתָּה מֶלֶךְ : אֲנִיךְ יִשְׁאִי שֶׁהִתְנַהֵּג צֶעֱוָה הֵלֵךְ אֲחֵל וְשֶׁאֵתָּה
וְרָאִה טוֹב כֹּל יוֹמֵי חַיָּיו : (יז) עַל צֶנֶעֶךְ • לְגִזּוֹל מִמּוֹן : הַמְרוּזָה • רִיבֶץ
דְּלִים

מבלל יופי

אם לא • ענין שנוע, כמו (תהלים קל"ה) אם לא שית ודומותי, אם לא בתים רבים
 ודומים להם • נחשבה • כמו בה"א, על הארץ דרך כלל, וקרי נוסדו, על הערים •
 (ז) וקדשתי • לשון הזמנה • איש וכליו • דו"ה לומר כליו מוכני • (י) ואל חנדרו לו •
 ענין הכענוע והטלטול, ובא בענין נחמת האבל, וספר הזרות עמו, לפי שהנחמנים נדים
 ממוקמים, זה מפה זה מפה לנחם האבל, ויטלטלו בעבורו • בכו • מקור ברו' במקום ה"א
 למ"ד הפועל • (יג) ופעלו • שם, מן ואת פועל ה' לא יביטו (ישעיה ה'), ובא שלא
 במשפט בחולם, כי היה משפטו ופעלו, כמו מן תארמה הארץ, ובא זה בחולם הפ"א,
 בש שנת מן תאר והארץ מבני ^{ה' ד} אדם (שמו"ב כ"ח), ^{ה' ד} ופירושו, ושכר פעלו לא
 יתן

ירמיה כב

לשפוך ועל העוֹשֶׁק ועל המְרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת : (יח) לֵכֵן כֹּה־אָמַר
 יְהוָה אֱלֹהֵי הַיִּזְקִים בֶּן־יָאֲשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא־יִסְפְּרוּ רוֹ הוּא אֲחִי
 וְהוּא אֲחוֹת לֹא יִסְפְּרוּ רוֹ הוּא אֲדוֹן וְהוּא הוֹדָה : (יט) קְבוּרַת חֲמוּר
 יִקְבֹּר מְחֻזָּב וְהַשְׁלֵךְ מֵהַלְאָה לַשְּׁעָרֵי יְרוּשָׁלַם : (כ) עָלִי הַלְבֵנֹן
 וַיַּעֲקִי וּבִבְשׁוֹתַי קוֹלְדוֹעַקִי מַעֲבָרִים בִּי נִשְׁכְּרוּ כָל־מַאֲהֲבֵיךָ :
 (כא) דִּבְרַתִּי אֵלֶיךָ בְּשִׁלּוֹתַי אִמְרַתִּי לֹא אֲשַׁמְעֶנּוּ זֶה דִּרְבָּךְ מִנְעוּרֶיךָ
 בִּילֹא־שָׁמַעַתָּ בְּקוֹלִי : (כב) כָּל־רֹעֶךָ תִּרְעַה־רוּחַ וּמַאֲהֲבֵיךָ בְּשִׁמְי
 יִלְכוּ בִּיאֵי הַבָּשׂוּ וְנִכְלַמְתָּ מִפֶּלֶר רָעַתְךָ : (כג) יִשְׁכַּתִּי יִשְׁכַת קֹה
 בְּלִבְנוֹן מִקְנֵנִתִּי מִקְנֵנַת קֹרִי בְּאַרְזֵים מֵהַ נְחֻנְתִּי נִהַנַת קֹרִי בְּבֹא־לֶךָ
 חֲבָלִים

ר ש י

דלים ועוֹשֶׁק ויכוח עליו כי עשוק ורֹעֵץ תמיד סוֹכֵכִין בלשון מקרא וכן את
 עֲשָׂקִי ואת מי רָעַתִּי (שמואל ח' י"ג) : (יח) הוּא הוֹדָה : הוּא על תפארתו :
 (יט) קְבוּרַת חֲמוּר יִקְבֹּר : כמו דמִשְׁגְּרִין ית נבלת חֲמוּר אֵכֵן יִשְׁגְּרוּן ית נבילותיה
 יִשְׁגְּרוּן וסִחֲבִין : (כ) עָלִי הַלְבֵנֹן וַיַּעֲקִי : סָקִי לְבַיִת מִקְדָּשָׁא וְזוּחִי : וּבִבְשֵׁי
 חֲנִי קוֹלְךָ : על הַבֶּשֶׁן שִׁיחֲרַב ויוֹנָתָן תִּירָגַם וּבְתַרְעֵי טוֹר צִוָּתָהּ וְלִינִי יוֹדַע לַפֶּדֶס
 הַיָּאֵךְ נוֹפֵל לִשְׁוֹן וּבִשְׁוֹן בִּשְׁעָרֵי הַבַּיִת אֵסֵל לֹא בִשְׁבִי הַדְּלִתוֹת שְׁעוֹשִׁין מֵחֲלוּטֵי הַבֶּשֶׁן
 וְהוּא שֶׁם מִקּוֹם אֵל לִבְשֵׁן מִקּוֹם בָּקָעַת רַחֲבָה כֵּן הִיָּקֵף הָרֵה הַבַּיִת מִגֶּרֶשׁ רוּחַ
 לְצִ"ה : וַיַּעֲקִי מַעֲבָרִים : וְזוּחִי עַל מִגְדָּתָהּ : וְהֵסֵל לִשְׁוֹן מִקּוֹם : (כא) בִּשְׁלֹחֶךָ
 בִּשְׁחִיתָה בִּשְׁלֹחֶךָ : (כב) כָּל רוֹעֵץ : כָּל מִלְכִּיד : תִּרְעַם רוּחַ : רוּחַ קֹדֶם
 חֲרוֹנָס : (כג) מִקְנֵנַת בְּאֲרָזִים : שְׁמֹת קֶךְ בַּמְגְּדִלוֹת בְּתֵי חֲרוֹזִים לְבָנוֹת בְּתֵי
 מְדוּתָהּ : מֵהַ נְחֻנְתִּי : מֵהַ מִלְּחָת חֵן בִּשְׁבִיל גֹּבֶה מִגְּדִלִיךְ בְּעֵינֵי שׂוֹדֵדֶיךָ בִּבְחָל לֶךְ
 חֲבָלִים

מכלל יופי

יתן לו, והוא חסד אמת, וכן לא תלֵין פעולת שִׁיר (ויקרא י"ט), שֶׁכֶּר פְּעוּלָתוֹ : והרי"ק
 בַּחֲב, כִּי בֹא כְּמַשְׁפָּטוֹ, וְאִינְטֵס, אֵלֶּל פִּעֵל, וּפִירוּשׁוֹ, וּפִעֵל שֶׁכֶּד עִמּוֹ לֹא יִתֵּן לוֹ
 שְׂכִירָתוֹ, וְהַ פִּירוּשׁ הוּא הַנִּכּוֹן : (יד) בֵּית מְדוּחַ : פִּירוּשׁוֹ מְדוּחַ גְּדוּלָּה, וְכֵן (במדבר
 י"ג) אֲנָשֵׁי מְדוּחַ : מְדוּחִים : פֶּעוּל מִהֲדָנוֹס, מִן וְרוּחַ לִשְׁאֹל (שמואל ט"ז), וְעִינֵי הַרְוּחַ
 יִדְּעוּ, שֶׁהוּא הַסֵּךְ הַטּוֹק : וַיִּתֵּן לִפְרָעוֹעֲבוֹן רֹחַ, כְּלוּמָר שִׁכְנַס בֵּהֶן הַרוּחַ, עֲשׂוֹן לִימֵי
 הַקֵּץ : וְהוּא אִמֵּר, וְקָרַע לוֹ חֲלוּנֵי : וְקָרַע לוֹ : תִּרְגַּם יוֹנָתָן, וּפִסִּים לִי חֲרָכִין, כְּלוּמָר
 וַיִּתֵּן לוֹ חֲלוּנֵים : חֲלוּנֵי : כְּמוֹ חֲלוּנִים, וּנְפִלָה הַמַּסִּים וּבִשְׁאֵרָה הַיּוֹד, וְכֹא בַּפֶּתַח בְּהִרְאֹת
 הַיּוֹד, כְּמוֹ עַם כְּנִי הַיִּחִיד, וְכֵן (ד"ה ב' ל"ג), עַל דְּבָרֵי חֲזִי, כְּמוֹ חֲזִי, וְאִרְגִּים חֲזִי
 (יִשְׁעִיה י"ט), וְחֲזִי שֶׁת (ש"כ), וְהַרְוִיחַ לֵהֵם : וּסְפּוֹן : עֲנִיּוֹתֵיהֶם הַבָּתִּים וְכִסּוּיָן,
 כְּמוֹ (דְּבָרִים ל"ג), חֲלָקַת מִשְׁקָק סִפִּין : בֹּארוֹ : בְּקִץ הָא"ף בִּזְקָף : וּמִשְׁוֹחַ : בְּחֹלֶם,
 וְהוּא תִּפְלָס קְרוֹן, רִסּוֹק, וּפִירוּשׁוֹ, מְנוּיִר בְּמִיגֵי בְּנֵעֻסִים, וְזִכָּר אֶתֶּךָ מֵהֶם שְׁמִינִירָן
 צו

בטמן געריכטעס , נור אויפ'ס פֿערניסען אונשולדיגען בלוטעס , נור רויב אונד אונד
טעררדיקונג צו פֿעראייבען . [יח] דרום שפּריכט דער עוויגע פֿאן יהוויקיס זאָהן
זאָשיה'ס , דעם קעניג פֿאן יהודה : מאָן ווירד נישט דאָן קלאַגעליד : „ אַ ברודער !
אַ שוועסטער ! “ איבער איהן ווינגען ; נישט אויסרופֿען : „ אַ הערד ! אַ מאַיעס .
טעט ! “ [יט] ויין בעגרעכנים ווירד דעם איינעם עזעלס גלייך , ווייט אויסדען
שטאַרען ירושלים'ס הינוים ווירד ער געשליפֿט ווערדען .

[כ] שטייג דינויף אויף דען לבנון אונד שרייע , לאַס פֿאן כשן דיינע קלאַגשטיממע
הערען , אונד יאָממערע פֿאָס געבירגע עבדים העראַב ; דען אַללע דיינע פֿריינדע
וונד געשלאָגען . [כא] איך וואָרנטע דיר אין דיינעם וואָהלשטאַנדע , דוא
שפּראַכסט : איך געהאָרע נישט ; דוועס וואָר דיינע אַרט פֿאן ויגענד אָן , מיינע
וואָרטע נישט צו אַכטען . [כב] אַללע דיינע הירמען ווירד איין ווונד ווענטראַגען ,
דיינע פֿריינדע ווערדען אין דוא שקלאַווערייאַ געהן ; נור דאָן ערשט ווירסט דוא
עררעטהען , דיר דיינער לאַסטער שעהמען . — [כג] דוא דוא אים לבנון וואָהנסט ,
צווישען צעדערן גיסטעסט ! וואָס פֿראַטמט דיר דיינע צירערייאַ , ווען דיר אָנגסט
וועה

ב א ו ר

בילא כן תעשה , רק תשים עיניך ולבך תמיד על בצעך , על חמדת ממון . המרוצה , לרצון
דלים , כמו עשוק ורפֿץ , את מועקתי ואת מי רכיתי . ואף על פי שאינו משרשו , כיהס
מכפולים חו מנחי עיני . ? ככל זה נמצא הוראה זאת גם בנחי עיני , כמו לא יכה ולא ידון .
(רד"ק) . (יח) לכן , אמר על יהויקים , בעונש מטאתו לא יספדו לו קרוביו בשמו ,
ורמו זה בלשון הוי אחי ! וזהו אחות ! בדרך סתומים הקרובים על מות אח ואחות . אויחמר
אחות על אחת יהויקים . הוי ארון והוי הדא , כמו הדוד , הוד מפאת שלו , רוצה לאמר
גם הספד העם לא יהיה לי . (יט) קבורת חמור , כמו שהחמור לא יקבר , כן לא יקבר הוא ,
כי מה היא קבורת חמור ? שישתכח וישליכוהו לאשפה , כן יסחבו כבלת יהויקים , וישליכו
אותה מהללח לשערי ירושלים , כי מחוץ לירושלים מת , כשהוליכו אותו בגלות בפעם השנית ,
והכסדים לא הניחוהו לקבור (רד"ק) . (כ) עלי הלבנון , אמר כנגד כנסת ישראל הסומכים
עצמם על עזרת מזרים ואמר , עלי על הר הלבנון ועל הר הבשן והעבדים ובעקי , כי מן
ההרים כשמע קול יללה למרחוק , כלומר אין לך לעשות בי אס לצעוק , כי זאת תשועת מאהביך ,
ען כי מלך אשור כשבר , וגם מזרים כשברו על ידי נבוכדנצר , כמו שכתוב : ולא הוסיף עוד
מלך מזרים לנאת מארצו , כי לקח מלך בבל מזכר מזרים עד נהר פרת . (מדברי רד"ק) .
(כא) בשלותיך , אמר לשון רבים , הכוונה על ימיו שלמה , וכן כל שם מקרה הנא ברבים ,
הכוונה על מספר העצם אשר לו השגת האקרה , כמו גבורות , מעשי גבורה , חכמות ,
למודי חכמה , וכדומה להם , והבן זה , וכבר הערת עליו בפלגיו תורת לשון עברית (חלק א' ,
מאמר שני) . (כב) רועיך , מלכך שריך ושיפטיך , כתרוממו כל פרנסך , וזהו לומר מלכי
אשור ומזרים שהיו להם כפרנסים ודויעים , חרעה רוח , (לשון נפול על לשון) רוח חרעה ,
תרוצן את רועיך , ר"ל ישברו קל מהרה כאלו הרוח הציבה והדימה לוֹתֵם . ותירגם וינתן
יתבדרון לכל רוח . (כג) ישבתו , וכן מקננתו , נחנתו , בשלשון הוי"ו נוספת , והוא
כמו יושבת בלבנון , מקננת בארזים . ואמר גם זה לכנסת ישראל ויטבי ירושלים , הדריס בארץ
הלבנון , וסמו קן להם בנתיים מפוארים הספונים בארזים . מה נחנתו , פירשו הוב המפרשים
מלשון חן , ובא בבנין נפעל ; רוצה לומר מה קן היה לדעת בארץ מבלים כיולדה . ואמר
רד"ק , כי פירוש מה על גני פנים , אס על דרך הפלגה , כמו מה רב טונך ! מה אדיר שמיך !

תרגום אישכני

וועה וויא איינע געבעהרעדיין איבערפעללט ?

[כר] וואו וואהר איך לעבע, שפרייט דער עוויגע, ווען אויך כניחו, דער וואו
יהויקים'ס, קעניג פאן יהודה, איין זיגעלרינג אויף מיינער רעכטען האנד ווערע,
איך ווילל ריך דאך אברייסען, [כה] אונד אין דא געוואלט דערער געבען, דא
גאך דיינעם לעבען טראכטען, פאר דענען רואריך פירכטעס, נעהמליך אין דא
געוואלט נבוכדנאז'ס קעניגס פאן בבל, אונד אין דא דער כשרים. [כו] ווילל
ריך אונד דיינע מוטטער, דא ריך געבאהר, אין אויך לאנד הין ווערפען, דאך
איהר

ב א ו ר

וכן פה: מה רב חסן אשר היה לך בנבואה הנבלי! ועתה נמאסת ומבוערת את ע"י היסורים:
או פירוש מה, לשון אלה, מה העויל לך חסן בעת בלו הנבליס וחיל כוולדה? ובפנים זה
תרגומי. (כר, כה) חי אני וכו'. הפסיקים האלה עד סוף הפרשה. קאים להבין על
צוריא, וסתירות רבות גראו בנבואת מקרה יכניחו, ולא מתיסבה דעתי בכל פירוש מפרשי
הפסט, וכמעט המקראות האלה אומרים דרשוני. וינעתי ומנאחי, והנראה בעיני כחבתי
(ראה למטה פסוק למ"ד). כניחו, כיון שדיבר על יהויקים דיבר גם כן על יהויכין בנו,
וקראו כניחו לפחיתות (רד"ק). ואמר אף אם יהיה הניחו סתם על יד ימיני, רובה לומר
דבוק ונמוד על ידי כעצת שותמים בו, בכל זה אנתק אותו מזה, וכתתי ביד מבקשי נפשו
וכו'. אחקנך, שרש חתק, ודגש התי' ומשלים הנ"ל, והנ"ל אחרונה נוספת, כמו יסובבנהו
ינצרהו, והרי הוא כאלו נכתב אנהקך. ואל תפלא בעיניך על אמר: יהיה כניחו, בלשון
כסתר, ואמר כך אחקנך, ונהחיד וכו' לשון נוכח? כי כן דרך מליצת הנבואים במקומות
דבליס, לשנות דבורי הגוף בנפש אחד. ונראה לי כי זה המשל חותם על ידימיני, אף אם יבוא
במקדשי לעלות עליה ונח, כאלו קרבת אלהים יסבין, ויתראה כמלך נדיק, בכל זאת
אנתקתי בעבור רעת לבו ועוונות אשר עשה, ככתוב (מלכים ב', כ"ד, ט') ויעש הרע בעיני
ה' וכו'. (וידרש חז"ל על מלה אחקנך, ראה נרש"י). (כו) והטלתי, והשלכתי אותך ואת
אמך אשר ילדתך שכיח דומה לה במעשים רעים, לפיכך הוא אומר, ואם אמו במלכים, שהיא
הגן דומה לאם (רד"ק). והמה נשנו ממלך בבל, והנאלו בבלה, כנאמר (מלכים ב',
כ"ד

מבלל יופי

צו צדיו, והוא השער, ונקרא מעשה הצדור בזה הלשון, לפי שהוא נחשבת היד על הדבר כמו
המשיכה. בששור. פתח נסיף פסוק, ואמר התרגום: נסממנים, והוא אין מנבעו
הצדדים, ואומרים שהוא הנקרא זנפ"ר בערבי, ונקרא מיני בלע"ז, (טו) החמלך.
התי' נחשבת במאריך והמ"ס נשוא ופתח, ופירוש, החלמה להיות מלך, ותנאה להתחרות
בארץ, כלומר גדול ממך, כלומר אין המלכות לך, להנאות על גדול ממך. ובפירוש,
כלומר בנבין הארזים אזה מתערב וכאחז להנאחך. מתחרה. ענין הדמות וההתערב, והוא
בן הרבע. (יו) על בצער. חמדתך. המרוצה. שם, ענין שכירה, כמו (ישעיה מ"ב)
לא יכה ולא ידון, ועוסק במיוון, והמחנה צניף. (יה) הרה. כמו והדרו, רובה לומר
מלכותו, כמו שתרשם יונתן: וייעל מלכותיה, והיא לא במקום ו"ה הכני כה"א אהלה (בראשית
ט'), והדומים לו. (יט) קבורה חמור. רובה לומר כמו שהחמור לא יקבר כן לא יקבר
הוא. יסחוב. ענינו הגרירה והמשיכה בקרקע. [יסחב וסחף ענין אחד, מרוע נסחף
אנ רך, והבי"ת והפ"א מתחלפס, כי הם ממשוץ אחד, כמו נכס ינסף, כירוח ה"כ נכסה בו
בב"ת, נשפת צדוק נכ"ז] (כ) וצעקי. פ"א הסועל בקיץ חטף לתפארת, והע"ן
בקמן רחב מפני ההעמדה מעברים. מכל עבר ומכל צד. (כא) בשלוהיך. האחד
שלו

חבלים חיל פילדה : (כד) חראני נאסיהוה פי אסיהוה פניהו
 ביהוהיקים מלך יהודה חותם על ימיני פי משם אתקנך :
 (כה) ונתתיה פיד מבקשי נפשך וכיד אשר אתה יגור מפניהם
 וכיד נכבד ראצ מלך פכל וכיד הפשדים : (כו) והטלתי אתך
 ואת אמה אשר ילדתה ער הארץ אחרת אשר לא ילדתם שם
 ושם

ר ש י

חבלים של לידה ומנחם פתר נחנת לשון חניה חבל דונש פתר אותו לשון חן .
 (כד) חותם עני יד יומי . הקוק וחתום נחוך נשר זרועי . אתקנך . אתקנך
 לשון התיקס כחן לטחח (לעיל י"ב) עד התיקנו אותם (יהושע ח') והטו
 יתרה זו ומדרש חגדה במקום שנתק נחקו ששם חשונה נבבל ונשאל הקב"ה על
 שנשבע כתבו את החיס הזה ערירי (כאן) ונולד לו זרובבל נבבל ונחמר לו על
 פי הנביא ביום שהוא אתקנך זרובבל בן שתיאל עברי ושמתך כחותם (סוף מ"ג)
 כלפי שאמר לאביו חסי יהיה חותם על יד יומי אתקנך : (כו) והטלתי . לשון
 השלכה

מכלל יופי

שליה . (כב) כל רועיך . ענין מרעה , והוא יוצא לשנים פועלים . הרעה רוח . שחרות
 תרעם ותכלם : ויתכן להיותו ענין שר , כלומר שחרות שהם רודפים תשבר אותם . (כג)
 וישבתי . ביו"ד יתירה במכתב לא נכתב , ומנחת יתירה גם נכתב , איהבתי לדוש (הושע
 י') , מלאתי משפט (ישעיה י"א) , ישבת בלבנון . מלה מורכבת מן יושבת וישבת , ראיה
 לומר שיבנה וישבת עדיין . ויש אומרים שאינה מורכבת , אלא שהיא פועל עבר מנכין פועל
 מרובע , והוא השני אינו מתנועע , אלא הוא נח מפני דגש בית בלבנון . פקננת בארזים .
 מלה מורכבת מן מקננת וקננת , רוצה לומר שקננה ומקננת עדיין , והוא השני אינו
 מתנועע , אלא הוא נח מפני דגש ב"ת בארזים . מח נחנה . מענין חן ,
 ומלת מה לחסרין , כמו (תהלים ח') מה אנו כי תזכרנו , כלומר מה חן נשאר לך מכל אשר
 צנית וקננת בארזים , נבוא לך חבלים . ותוכן המלה מה נחנה , ובא חסר על דרך
 השלמה , ומשפטו נחנות , כי הוא נפעל עבר מן הכפולים . וכל בדרך תשלומו ,
 שהיה בתשלומו . נחנות , וברי הנו"ן תשלום הדגש , כי פעמים יבא נח תמורת
 הדגש , כמו ויזך יעקב . נזיר (בראשית כ"ה) . (כד) בניהו . הוא יהויכין ,
 ויקראו כניהו לפחיתות חותם . הטבעת שחותמים בה הכתובים נקראת חותם , וכן
 (שיר השירים ח') שימני כחותם , חותמך ופתילך (בראשית ל"ט) , והטבעת ההיא לפי
 תסור מיד האדם לא ביום ולא בלילה , לפיכך אמר כי אפילו יהיה כניהו כמו חותם על יד ימין
 שלא יוסר ממנה , משם חסירך ואתקנך ימיני . תאריך בדי הימין . אתקנך . שרש נתק ,
 ועקרו אתקנך . ונמכלל הנו"ן הראשונה נכלעת בדגש והנו"ן האחרונה נוספת , ואמרו , כי
 מנהג הלשון להוסיף נו"ן באחרונה , כגון (תהלים ע"ב) יברכנהו , יברכהו (דברים ל"ב) .
 ויש דרש על הנו"ן היתרה , אמרו שנמקום שנתק שם נתקן , כי בבית האסורים עשה תשובה ,
 וקבלו הקב"ה , ונולד לו בן בבית האסורים , ומשל בן בנו זרובבל בן שתיאל ביהודה , וישב
 על כסא דוד , ואמר לו : ושמתך כחותם , כנגד מה שאמר לאביו , אם יהיה כניהו חותם על
 יד ימיני . כי משם אתקנך . (כה) יגור . ענינו ירא . (כו) והטלתי . ענין הסעה
 והשלכה

ירמיה כב כג

וְשֵׁם הַמּוֹתוֹ : (כו) וְעַל־הָאָרֶץ אִשָּׁר הֵם מְנַשְּׂאִים אֶת־נַפְשָׁם לְשׁוֹמְרֵי שֵׁם שְׁמָה לֹא־יָשׁוּבוּ : (כח) הָעֵצָב נִכְוָה בַּפּוֹץ הָאִישׁ הַזֶּה בְּנִיחָהוּ אֶם־כָּלִי אֵין חֶפֶץ בּוֹ מִדּוֹעַ הוֹטְלוֹ הוּא וְזָרְעוֹ וְהַשָּׂרֵכָה עַל־הָאָרֶץ אִשָּׁר לֹא־יָדְעוּ : (כט) אָרֶץ אָרֶץ אָרֶץ שְׁמַעִי דְּבַר יְהוָה : (ל) כֹּה אָמַר יְהוָה בְּחִבּוֹ אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גִבֹּר לֹא־יִצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא יִצְלַח מְזִדְּעוֹ אִישׁ יֵשֶׁב עַל־כֶּסֶּא דָּוִד וּמוֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה :

כג (א) הוּא רָעִים מְאֹבְדִים וּמִפְצִים אֶת־צֶאֱן מִרְעִיתִי נָאִם־יְהוָה : (ב) לִכֵּן

ר ש י

הַשְׁלָכָה : (כו) מוֹנָשִׁים אֶת נַפְשָׁם • לִשְׁוֹן הַנְּחֻמוֹת שֶׁנִּפְשָׁם מִתְנַשְּׂאִים לַהֲנַחֵם וְלִמְדָה עוֹד נִשְׁוֹב לְאַרְצָם : (כח) הָעֵצָב נִכְוָה • תְּמוּנָה הוּא שְׁמָה דְמוּת נִשְׁבֵּר וְנִכְוָה הָאִישׁ הַזֶּה שֶׁהוֹטֵךְ מֵעַל פְּנֵי כְמִי שֶׁחֵן חֶפֶץ בּוֹ : נִפְוֹן • נִשְׁבֵּר כְּמוֹ כְּכֹל יוֹצֵר תְּנַפְּסָם (תְּלִים ב') וְאַחֲרֵים הַגִּיחוּ הָעֵצָב כְּמוֹ הָעֵצָבִים מִעֲצִיבֵין אֶת הַקֶּקֶן צִמְסִכָה שֶׁבֶת כְּלוֹמַר הָאֶתָּה נִכְוָה וְנִפְוֹן צִעִינִךְ כְּעוֹלָל קֶטֶן שֶׁמִּעֲצִיבֵין חוֹתָם מִלְּוִוִּילִי"ר בְּלַע"ז Mouler. בל"א (הוּא מוֹלַע"ר, פֶּאֶרְמֵן, בִּילְדֵן, בְּכ"י רש"י הַבְּלַע"לִיתָ) חֵן זֶה כְּדִי : הוֹטְלוֹ • הוֹטְלוֹ • לִשְׁוֹן הַשְׁלָכָה שֶׁחֵן לֹא הַקּוֹמָה כְּמוֹ כִּי יִפּוֹל לֹא יִטֵּל (סס ל"ז) : (כט) אָרֶץ אָרֶץ אָרֶץ • מֵאַרְצוֹ גִּלָּה אֶל אָרֶץ אַחֲרָת וְאֶת אָרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁמַעִי דְּבַר יְהוָה • ד"א אָרֶץ אָרֶץ אָרֶץ אָרֶץ שֶׁהִיא אָרֶץ שְׁבִיחָתוֹת מְשׁוֹכָה שֶׁכּוֹלֵן • ד"א אָרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא אֲרָצוֹת הֵן צֶה יִסּוּדָה וְעַבְרָה הִירְדֵן וְהַגִּלְגַּל : (ל) גִּבֹּר אִשָּׁר לֹא יִנְלַח צִיּוּנִי • כְּחִצּוֹ : **כג** (א) הוּא רָעִים • מַלְכֵי יִסּוּדָה : (ב) לֹא פִקְדָתָם חוֹתָם • לֹא מִהֲרַתָּם לְשׁוֹמְרֵם

מכלל יופי

וְהַשְׁלָכָה, כְּמוֹ (יִנְכָה א') וְיִטְלִי אֶת הַכְּלִים, וְכֵן הוֹטְלוֹ. וְאַחֲרָיו, אִשָּׁר יִלְדִּתִּיךְ, רוֹנָה לִמְדָה שֶׁהִיא דְמוּת לֹא בְּמַעֲשֵׂים רָעִים, לְפִיכָךְ הִיא אִשָּׁר וְשֵׁם אִמּוֹ בְּמַלְכִים, שֶׁהִיא הֵבֶן דְּמוּתָהּ לֹא־עַל הָאָרֶץ אַחֲרָת. בְּיָדִיעַת הַמַּחֲיָאֵר, בְּלֹא יָדִיעַת הַתֹּאֵר, כְּמוֹ (יִרְמְיָה ב') הַנֶּסֶן בְּכַרְיָה, הַכֶּסֶס אֶחָד (בְּמַדְבַּר כ"ח), הַדּוֹר אֶחָד (יִרְמְיָה כ"ד), וְעַל הָאָרֶץ כְּמוֹ אֶל הָאָרֶץ, וְרַבִּים כְּמוֹהֶם. (כח) הָעֵצָב • הַה"א הַשְּׁלָלָה, לְפִיכָךְ הִיא פְתִיחָה, וְנִקְרָא כֵן הַשְּׁלָלָה, כִּי הוּא דֹאנָה וְרוֹנָה לְמַתְעֵבֶק בּוֹ, וְיִמְרָגִין בּוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ. נִפְוֹן • בְּשׁוֹרֵק, מִעֲנִין וְנִפְוֹן הַכְּדִים (זִכְרִיתִים ז'), וְהוּא חֹמֶר, רוֹנָה לִמְדָה, כִּי בְּהַשְׁלִיךְ הָאֵדָם הַכְּלִי יִשְׁבֵּר וְיִתְנַפְּצוּ שְׂבָרָיו וְיִתְפַּסְּרוּ. (כט) אָרֶץ אָרֶץ אָרֶץ • מִנְהַג הַלִּשׁוֹן לְכַפּוֹל פֶּעַם בְּשֵׁם מַלְוֹת פֶּעַם בְּשֵׁלֶם, לְחֻזֵּק הָעֲנִין בְּשֵׁם מַלְוֹת, כְּמוֹ (בְּמַדְבַּר י"ז) כָּל הַקֶּרֶב הַקֶּרֶב, כְּחִמּוֹ כְּחִמּוֹ עִמִּי, וְהַדְּמִיּוּם לָהֶם, וּבְשֵׁלֶם מַלְוֹת כְּמוֹהֶם, וְכֵן (יִרְמְיָה ז') הִיכַל ה', הִיכַל ה', הִיכַל ה' הַמֶּה, עוֹה, עוֹה, עוֹה אֲשִׁימָנָה (יִחְזָקָאֵל כ"א), וְהַקְרִיאתָ לְאֶתְּ רוֹנָה לִמְדָה לְאֶתְּ הָאָרֶץ, שֶׁהִיא אִשָּׁר : כְּתוּב, וְכֵן (בְּרֵאשִׁית מ"ב) וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִזְרִימָה • (ל) כְּחָבוּ • זֶה הַנְּחִי אֵינוֹ לְאֶנְשִׁים מְוִסָּדִים, אֶלָּא לְמִי שֶׁהִיא, וְהוּא עַל דְּרֶךְ מַלְיָנָה, וְפֶן (סס כ"ז) רָאִה רִיחַ בְּנִי, סוֹלֵו סוֹלֵו (יִשְׁעִיהֶם ז') • עֲרִירִי • יָחִיד בְּלֹא בְנִים • גִּבֹּר • נִקְרָא הָאִישׁ גִּבֹּר, לְפִי שֶׁלּוֹ נִבְרָה עַל הָאֵשָׁה :

איהר ניכט געבאָהרען וואָרדעט, אונדראַ וואָללט איהר שטערבען; [כו] אין דאָז
לאַנד אַכער, וואָהין איהר אייך צוריק ווינשט, ניכט ווירער צוריקקאָממען. [כז]
אויס דען אַכער ריווער מאַן, אויס כנייהו איין פֿערעכטליכעס, פֿערוערפֿליכעס
געטצענבילד? איין אונברויכבאַרעס געשירר? וואָרום וואָללעך אונד ווינע נאָכקאָמ-
מען וועגעשמיסען, אין איין לאַנד הינגעוואָרען ווערדען, וועלכעס ויאַ ניכט
קענען? — [כט] אַ לאַנד, לאַנד, לאַנד! הערע דען אויסשפּרוך גאָטטעס!
[ל] וואָ שפּריכט ער: שרױבעט ריווער מאַן אַלס איינען קינדערלאָזען אָן, אַלס איי-
נען מאַן דער גיאַגליקליך וואָר; דען אויך פֿאָן ווינען נאָכקאָממען ווירד קיינער גליק-
ליך אויף דעם סהראַן רוד'ס וויטצען, אונד העררשער אין יהודה ויין.
כז [א] וועהע דען הירטען, דיא מיינע העערדע פֿערדערבען אונד צערשטריי-

ען

ב א ו ר

כ"ד, ש"ו) וינל את יהויכין ואת אס המלך וכו'. (כו) ועל הארץ, ואל הארץ, ויחלף
אל בעל מנאטו דבס. מנאטו את כפס, אל הארץ אשר הם מתפארים שיטבו שמה, לא
יטבו. אויתכן כמו ואליו הוא נושא את כפשו, לשון תפוח וספן, כלומר אל הארץ אשר התאו
לשוב שם, לא יטבו. (כז) העצב נבזה, אשר על דרך גלה ותימה, אס האיש כניחו
הוא כלס נבזה, (כח) ידך ענניו? נפוש, נשכר, כנפני כלי חרס, הנשכרים ונפוזים
מועזה תעתובים יליך אחו מידו? נפוש, נשכר, כנפני כלי חרס, הנשכרים ונפוזים
לכמה חתיכות כשמליכים אותם. והסיף ע"ד: הכי הוא ככלי אין ספן וערך לו? כי, אס
הוא חסוד אך מעט, מרוע הולך הוא מרעו אל חרן אשר לא ידעו? ואמר הועלו והושלכו, כפל
ענין במלות שונות לחוק. (כט) ארץ וכו', לחוק הענין כפל הקריאה פעם בשתי מלות
ופעם בשלש, וכמוהו היכל ה' היכל ה' היכל ה', עש עש עש אשימו. (ל) כתבו,
הצו הוא הוא דרך נומל, כמו שמו שמים, ראה ריש בני, וכנהג. ערירי, בלא דבס.
ואף על פי שאמר למעלה הועלו הוא מרעו? אמר הרד"ק אפשר שהיה לו דבס בנאמו בגלות
מתו בבל, ועזה הוא ערירי. (ולא ידעתי לכונן מלת אפשר, כי נודאי היו לו דבס, כנזכר
בד"ה א' ג', י"ח) ובני יכניהו אסיר שאלתיאל בנו ומלכירם ופדיה וכו'). לא
יצלח, בימיו כי כל ימיו היו בשבי. כי לא יכלח מורעו, לא יכלח שיהיה אחד מורעו יושב על
כסא דיד ומושל ביהודה. — והנה המפרשים לא בארו מלת כי לא יכלח וכו'. על כן אמרתי,
שמלת כי היא נתינת טעם על כתבו את האיש הזה ערירי, ובזה סרה סתירת ערירי עם הועלו
הוא מרעו, וכן פירשו: כתבו את האיש הזה ערירי, רוצה לומר קצוב הוא כלן הוא ערירי,
(אף על פי שהיו לו דבס), יען כי לא יכלח אחד מבניו לשבת על כסא אבותם ולעסול ביהודה.
(ודייק זה במלת כתבו, כלומר כתבוהו וחסבוהו כאלו הוא ערירי באמת). אמנם בכל זה
נאמר סתירה אחרת, כי הלא זרובבל שהיה בן דבס יכניהו היה מושל ביהודה, ככתוב בסג
(א', ו') אל זרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה? אפשר לאמר שהמושלים בבית שני אשר גלות
בכל איבס קרואים מלכים ומושלים, לפי שהיו ברשות מלכי גוים, (ובאמת לא היה כי אס פחת
(פאשא) והיה עומד תחת פקודת ורטון המלך כורש). לכן אמר כי לא יצלח מורעו וכו',
רוצה לומר לא יהיה להם הכלמה על כסא אבותם, בהיותם תלויים מדעת אחרים. בן נראה
לי לישב המקראות דרך פשוט. ומכמינו לדרשו שעה תשובה בבית האסורים, וגדולה תשובה
שמקרת גור דינו של אדם, שנאמר כתבו את האיש ערירי וכו'.

בג (א) הוי' תוכן הקאפיטל, מפסוק א' עד ט' תוכחה לרועי ישראל, ונבואה על
במח צדק העתיד לכמות מורע דוד. מן ט' עד סוף הפרשה תוכחה לבניאי שקר וחולמי
חלום, ואזהרה ועונש להקוראים את הנבואה משא על דרך שחוק. הוי רועים, על מלכי
יהודה ומכיהניו אחר, שמאבדים ומפזרים את כלן מרעית ה', הוא ישראל, בהיותם כוהנים
אותם

תרגום אשכנזי

ען, שפריצט דער עוויגע. [ב] פֿירנאָהר! שפריצט דער עוויגע נאָמען
 ישראל'ס פֿאָן דען הירטען, דיא ויין פֿאַלקווירען, איהר האַכט מיינע שאַפֿע צע
 שטרייעט, איררע געפֿיהרט אונד אָהנע אויפֿוויכט געלאָסען; איך אַבער ווילל אים
 רע בעזע האַנדלונגען שטראָפֿענד בעסערקען, שפריצט דער עוויגע. [ג] איך
 איך ווילל דיא איבערבלייבעל מיינער העערדע אויס אַללען לענדערן, דאָהין איך
 זיא צערשטרייעט האַכע, ווירער זאָממעלן, זיא אין איהרע ווירדע צוריקבריינגען,
 וואָ זיא פֿרוכטבאַר ויין אונד זיך פֿערמעהרען זאָללען; [ד] ווילל איהנען אַלסדאָן
 חורטען געבען, דיא ויא ווירען זאָללען; זיא ווערדען קיינע אָנגסט אונד פֿורכט מעהר
 האַבען, אונד זיך ניכט פֿערמינערען, שפריצט דער עוויגע. [ה] עס ווירד איינע
 צייט קאָממען, פֿעהרט ער פֿאַרט, אין דער איך איינע פֿראָממע שפראַססע דור'ס
 עמפֿאָרוואַכסען לאָסען ווערדע; ער ווירד אַלס קעניג רעגירען, גליקליך ויין,
 אונד רעכט אונד טונגענד אויסאיבען. [ו] אין זיינע טאָגען ווירד יהודה ערלעסט
 ווערדען, אונד ישראל ויכער וואָהנען; דים איזט דער נאָהמען, דען מאָן איהם
 געבען ווירד: **דער עוויגע איזט אונזרע גערעכטיגקייט**. [ז] פֿירנאָהר!
 עס ווירד איינע צייט קאָממען, שפריצט דער עוויגע, וואָ מאָן ניכט שוועהרען ווירד:
 „וואָ וואָהר גאָטט לעבט, דער ישראל אויס מצרים געפֿיהרט!“ [ח] זאָנערען:
 „וואָ וואָהר גאָטט לעבט, דער דיא נאָכקאָממען דעם הויזעס ישראל אויס דעם
 גערדליכען לאַנדע, אונד אויס אַנדערן לענדערן, דאָהין ער זיא צערשטרייעט
 האַטטע, הערויף געבראַכט האָט!“ אונד זיא זאָללען נונמעהר אים לאַנדע בלייבען.

[ט] אָ דיא פֿראָפֿעטען! — מיין הערץ ברייטט מיר, אַללע מיינע געביינע ערציען
 מערן, איך גלייכע איינעם טרונקענען, איינעם טאָגען, דעססען וינגע זיך דער ויין
 בעי.

ב א ו ר

איתם בדרך רעה. (ב) ולא פקדחם אותם, לא הגחתם עליהם, וזו אחת מהיראות שנת
 פֿאַר, לשון מינוי, הנהגה והשגחה, כמו פֿקד המלך פֿקידים. לכן הנני פֿוקד, הנני זוכר
 וימעניש את רוע מעלליכם, כמו פֿוקד עין אבית וכו'. (ד) ורעום, וירשו אותם, ולא
 יפקדו, לשון חסדיו, כמו לא נפקד ממונאִי. ולפי שדמה איתם לזאן מרעיש, אמר ולא
 יפקדו, לא יחסר כנס מהעדר. (ה) והקימותי לדור, לבית דוד, צמח דוד, זה המשיח
 וקראו צמח שיהיה צאתו בעולם כצאת צמח השדה, שהוא רבבה, כן בהיותו צדיק יהיו עשו
 צדיקים רוב העולם, כמו שנאמר יסרה בימיו צדיק, ואמר והוכיח עמים רבים (רד"ק).
 ובאור דבריו, מדלא אמר צמח צדיק, כי אם צדיק, פירוש צמח של צדיק, כאלו הצדיק
 הזה הוציא צמחים הרבה הדומים לו, יען כי כל בני דודו יהיו צדיקים. ומלך מלך
 הכפל לחזק, כמו בצוע בצע, ונצודי בנד, וידוד בדר, ורבים כמוהו חבור השם לפעל,
 אף על פי שחבר בכלל השם בהוראת הפעל. והשכיל, והגלית. ויש מפרשים שיעשה מעשו
 בהשכל וסכמה. (ט) לנביאים, בעבור נביאי שקר המתעים את ישראל לאמר להם שלום
 יהיה לכם, כאשר לבי בקרבי, כי לולא הם, אפשר שהיו ישראל שומעים לדברי נביאי אמת
 וקבלו תוכחתם. רחפו, לשון תנועה וחרידה, כמו מרחפת, על נחליו ירחף, שהיו תנועת
 כנפי העוף (רש"י ורד"ק). ויגיד עליהם סוף הקרא, הייתי כאיש שזור, וכגבר עברו יין,
 שצבר עליהם יין, ששה הדבה עד נכוח משכבותיו, ונדונו אבריו ולא יכול לעמוד ברגליו.

(ב) לכן כה־אמר יהוה אלהי ישראל על־הרעים הרעים
 את־עמי אתם הפיצתם את־צאני ויהרחקו ולא פקדתם אתם הנני
 פקד עיניכם את־רע מעלליכם נא־סִיְהוּהָ : (ג) אני־אקבץ את־
 שארית צאני מכל הארצות אשר־הדחתני אתם שם ויהשיבותי
 אתהן על־גויהן ופרו ורבו : (ד) והקמתי עליהם רעים ורעום
 ולא־ייראו עוד ולא־יִיְהוּהָ ולא יפקדו נא־סִיְהוּהָ : (ה) הגד ימים
 באים נא־סִיְהוּהָ והקמתי לדור צמח צדיק ומלך מלך והשכיל
 ועשה משפט וצדקה בארץ : (ו) בימי חושע יהודה וישראל
 ישכן לבטח ויה־שמו אשר־יִסְתָּאוּ יהוה י צדקנו : (ז) לכן הגד
 ימים באים נא־סִיְהוּהָ ולא אמרו עוד חִי־יהוה אשר העלה את־
 בני ישראל מארץ מצרים (ח) כי אס־חִי־יהוה אשר העלה ואשר
 הביא את־דור בית ישראל מארץ צפננה ומכל הארצות אשר
 הדחתים שם וישבו על־אדמתם : (ט) לנביאים נשבר לבי בקרבי
 רחפו כל־עצמתי הִייתי כאיש שבור וכגבר עברו יין מפני יהוה
 ומפני

ר ש י

לשומרים : (ד) ולא יפקדו • ולא יחסרו לשון ולא נפקד מוננו איש (מדבר
 ל"א : (ו) ה' צדקנו • ה' מדויק חותנו בימיו של זה • והשכיל • ויגלית :
 (ט) לנביאים נשבר לבי בקרבי • לדברי הנביאים הזמורים שלום יהיה לכם
 נשבר לבי : רחפו • הולכים וגעים כנגפי צפור המרחף על קנו • טנר צליר"ט צלע"ז
 Tremblirent. צל"א ציטרן , צענן) : מפני ה' • שאני שומע מוננו גזירה רעה :
 חלה

מכלל יופי

כג (ב) פקדתם • ענין זכירה והשגחה על הדבר • (ד) יפקדו • ענין חסרון, כמו
 (במדבר ל"א) ולא נפקד מוננו איש • (ה) ומלך מלך • הכפל לחזק הפעולה, כי
 בזכר הפעולה השם נזכר עמה, ובזכר אחריה השם הוא לחזק, כמו (יחזקאל כ"ב) למען
 צנע צנע, מהמטיר עליו מטר (ושעיה ה') כל בוגדי בגד (ירמיה י"ב), וכן ומלך מלך,
 כי באמרו ומלך ידענו שהוא מלך, ובהוסיפו מלך, הוא לחזק המלכות, שתהיה מלכותו בכל
 הארץ, לא בישראל לבד, כמו שאמר עליו : ומשלו מים ועד ים, ומנהר עד אפסי ארץ (זכריה
 ט') • והשכיל • והגלית, וכן תרגם יונתן : ויגלית, וכן (שמואל י"ח) ויהי דוד לכל דרכיו
 משכיל, ואחרים זולתו • (ו) יקראו • ישראל יקראו המשיח בזה השם : ה' צדקנו, לפי
 שנימיו יהיה צדק ה' לנו קיים, תמיד לא יסיר, וזו הקריאה על דרך הקריאה שקרא משה רבינו
 עליו השלום : למזבח ה' נסיו (שעתי י"ז), וקרא יעקב למזבח : אלהי ישראל (בראשית ל"ג),
 כל

ירמיה כג

ומפני דברי קדשו : (י) פי מנאפים מלאה הארץ כי מפני אלה
אכלה הארץ יבשו נאות מדברותיה מרוצחם רעה וגבורתם לא
כן : (יא) כי גם נביא גם כהן חנפו גם בביתי מצאתי רעהם
נאם יהוה : (יב) לכן יהיה דרכם להם כחלקלקות באפלה ידחו
ונפלו בה כיראביא עליהם רעה שנת פקדתם נאם יהוה :
(יג) ובגביאי שמרון ראיתי חפלה הנבאו בבועל ויתעו את עמי
אז יאמר : (יד) ובגביאי ירושלם ראיתי שערורה נאוף והלך
בשקר וחזקו ידי מרעים לבלתי שבו איש מרעתו הוילי כלם
פחדם וישביה פעמרה : (טו) לכן כה אמר יהוה צבאות על
הנביאים הנני מאכיל אותם לעננה והשקתים מיראש כי מאת
גביאי ירושלם יצאה חנפיה לכל הארץ : (טז) כה אמר יהוה
צבאות אל השמעו ער דברי הנביאים הנבאים לכם מהפלים
הנחה אתכם חזון לבם ידברו לא מפי יהוה : (יז) אמרים אמור
למנאצי דבר יהוה שלום יהיה לכם וכל הלך בשררות לבו אמרו

לא

ר ש י

אלם : (י) מפני אלם • שנועת שקר : חבלה • חרבה : מרוצחם • קודם
בלע"ז (לויף, כמו לעיל ח'ו) וי' לשון רעון : (יא) גם נביא גם כהן • חשילו
אלו שהכל למידין מס' גם צנתי מנאמי רעתם • שהעמידו דמות בסיכל : לא כן •
לא כדון : (יב) כחלקלקות • חרץ חלקה שהרגל מחלקת בה והאדם נוכל
חלקלקות בחפלה כשגון על כשגון חלקלקות באור יש כשגון חפלה בלא חלקלקות
יש כשגון : (ג) ובגביאי שמרון ראיתי חפלה • קודם שגלו : (יד) ובגביאי
ירושלים • אני רואה עתה שערורה דבר מוגונה : וחזקו ידי מרעים • חומרים
לרשעים שלום יהיה לכם : לבגתי שבו • שלא ישובו המרעים חיש מרעתו :

(יז) וכל

מכלל יופי

כל אחד לפי ענינו הנמצא בו, וכן (יחזקאל מ"ח) ושם העיר איים ה' שמה • (ט) לנביאים
בעבור נביאי השקר • רחפו • ענין כדוד ותנועה, וכן מן הכנע (בראשית ח') מרחפת
על פני המים • עברו יין • פירושו : עבר עליו היין והשכירה • או עבר אותו, כלומר שהיה
יותר חזק ממנו • מפני ה' • שהוא מחולל על ידי הנביאים האלה • (י) אכלה הארץ • ענינו :
בשפתה • נאות מדבר • מקום מרעה הנהמות • לא כן • לא טיב, רוצה לומר אינה לבד
אמת, כמו (במדבר כ"ז) כן בנות כלפחד דונרות • (יא) חנפו • בגריו, לגזרת פועל,
ענין

בעמעלטיגט, וועגען (דער ענטהיילונג) גאטטעס אונד ווינער הייליגען ווארטע.
 [י] דער דאז גאנצע לאנד איזט פאלל פאן עהעכע עכערן, אללעס קלאגט איבער
 מיינאיד; פרוכטבארע פלוצען וינד דיררע; שנעלל איזט מאן צום בעזען, טאפער
 צור אונגערעכטיגקייט. [יא] אללעס ארטעט אויס, פראפעט וואואהל אלס
 פריסטער; ועלכסט אין מיינעם טעמפל פֿינדע איך איהרע וינדען, שפריכט דער
 עוויגע. [יב] דרום ווירד איהר וועגוויי שלופֿפֿריגע שטייגע ויין, אים פֿינסטערן
 ווערדען זיא אומגעשטאמען ווערדען, אונד פֿאללען; דען איך ווילל אונגליק איבער
 זיא כרינגען, ווען איהר שטראפֿיאהר קאמסט, שפריכט דער עוויגע. [יג] בייא
 דען פראפעטען שומדונ'ס וואה איך אונזן, זיא ווייוואגטען אים נאָהמען בעל'ס,
 אונד פֿיהרטען מיין פֿאלק ישראל איררע; [יד] בייא דען פראפעטען ירושלים'ס
 אבער ועהע איך אבשייליכקייטען, עהעכרעכען, אונד אויף ליגען אויסנעהן; זיא
 פֿלעסען דען לאסטעדראפֿטען מוטה איין, פֿאן איהרעם וועגע ניכט צוריק צו קעה
 דען; אללע וינד זיא מיר וויא סדרום, איהרע (ירושלים'ס) בעוואָהנער וויא
 עמורה. — [טו] פֿירואַהר! זאָ שפריכט דער עוויגע צכאות פֿאן דען פראפעט
 טען, איך ווילל איהנען וועהרמוטה צו עססען, אונד דען גיפֿטכעכער צו טרינקען
 געכען; דען פֿאן דען פראפעטען ירושלים'ס ריהרט היא שעגדליכקייט דעם גאנצען
 לאנדעם הער. [טז] הערעט ניכט דען פראפעטען צו, שפריכט דער עוויגע, ווען
 זיא אייך ווייוואגען! טהאָרהייטען שוואַטצען זיא אייך פֿאָר, לויטער ערדיכטונגען,
 דיא אויס מיינעם גאטטעס מונדע ניכט געגאנגען וינד. [יז] עס ווירד אייך וואָהל
 געהן, דער עוויגע האַט עס געשפראַכען "זאָגען זיא צו דענען, דיא מיך ערצירנען;
 גקייין אונגליק ווירד צייך טרעפֿען" שפרעכען זיא צו דענען, דיא נאָר איהרעם
 הערצענס

כ א ו ר

מפני ה', מפני חלול שמו על ידו נביאי שקר, ומפני דברי קדשו המסוללים על ידיהם.
 (רד"ק) ויש מפרשים מפני ה', מפני כבוד ה' ודברי קדשו, כלומר כבוד אלהי רוח
 נבואתי, כבוד לבי על נביאי השקר. (י) כי, לכן אני חרדונעק על נביאי השקר, כי
 על ידי פתוי שלהם מלאה הארץ מנאפים, ואכלה הארץ מפני אלה, רבה לאחר שבעת שקר,
 כי אין איש כותש ברעהו וכשנעתי, וכעונש זה יבא נאום מדבר. ויהי מרצחם, זריחות
 אך לרעה, וגבורתם לא בן, איננה לדבר אמת, כמו כן בנות כלפחד דוברות. ויונחן חרנס
 מרובתם לשון רכון, רבה לומר כל רעונם ומחשבתם לרעה. (יא) גם נביתי, כינס נבית
 המקדש היו מונחים ומקטרים לאלהים אחרים (רד"ק). (יב) בחלקלקות, זכר של
 סבות הנפילה, חלקלקות, אפילה, ודמיה (וכמוהו נמצא בתהילים, יהי דרכם חשך
 וחלקלקות ומלאך ה' רדפם. ואמר כן יהיו כל דרכיהם מלא חשך וסכנה. (יג) ובנביאי
 שמרון, בתחלה בימי אחאב האיתי הפלה (לשון אוא ותפל, מחשבות הפוכות וכלי טעם, או
 לשון גדוף), יען כי התנבאו בנעל ויתעו את ישראל; (הפכאן חסר תי' התפעל והוא כמו
 התנבאו), ועתה נביאי ירושלים, שלא נבאו בנעל, ראיתי שערוריה, דבר
 מיואס ומנונה (ראה למעלה י"ח, פסוק י"ג), כאוף והלך נשקר, והחזקת יד מרעים לכל
 יסובו מרעתם, יען כי התנבאו להם טובה, על כן מאן העם לשון, וכלם כסדום וכו'. (טז)
 מזהבילים, יגידו להם דברי הכל, חזון לבס, חזונות שוא וחלומות נעלים, הנאיים להם
 על ידי כס המדמה, ולא מקי' (ראה מה שאפרט למטה פסוק כ"ה). (יז) וכל הולך
 כמו

תרגום אישכנז

הערצתם ויגדל ויגדל. [יח] ווער דען האט אים געהיימען ראטה גאטמעס
געשטאנדען, געזיכטע געהאכט, אונד ויין ווארט געהערט? — ווער וויינע ווארטע
פֿערנאטמען אונד בעפאלגט? — [יט] ויהע דען שטורם גאטמעס! ויין צאָרן
ברייכט אויס, ציהעט זיך וויא איין אונגעווייטער צוואַסמען, אונד שלעגט אים
קאָפּף דער פֿרעפֿלער איין. [כ] ניכט עהער ווירד דער צאָרן גאטמעס צוריקקעהן
דען כּיס ער (גאטט) וויינען ענטשלוס פֿאללצאָנען האַבען ווירד; אין דען שפעטען
טאָגען ווערדעט איהר עס פֿעלליג איינזעהען. [כא] איך זאָנדטע דיא פראָפֿעטען
ניכט, אונד ויא ליפֿען; רעדעטע ניכט מיט איהנען, אונד ויא וויינזאָנען. [כב]
האָבען ויא אין מיינעם ראטהע געשטאָנדען, זאָ לאַסט ויא דאָך מיינעם פֿאלקע מוין
וואַהרעס וואָרט פֿערקינדיגען, אויף דאָס עס זיך פֿאָן וויינען בעזען וועגען אונד
האַנדלונגען בעקעהרע. — [כג] בין איך דען עטוואַ, שפּריכט דער עוויגע, נור
איין גאטט דער נעהע, אונד ניכט אויך גאטט אין דער פֿערנע? [כד] סאָן זיך
דער מענש היימליך פֿערברענגען, דאָס איך ניכט זעהע? שפּריכט דער עוויגע.
אויס דען ניכט, פֿעהרט ער פֿאָרט, היממעל אונד ערדע פֿאָן מיר פֿאלל?

[כה] איך הערעס, וויא דיא פראָפֿעטען, דיא אין מיינעם נאָמען ליגען פראָ
פֿעצייען, זאָנען

ב א ו ר

במו ולכל הולך, והלמ"ד למנאצו עומדת במקום שנים. (יח) כי וכו', איך יאמרו לעס:
ה' דבר שלום יהיה לכם, מי מהם עמד בפּוֹד אלהים, וירא, במראה הנבואה, ושמע את
דבריו? אך אותם יעמדו בסוד ה' המקשיבים ושמעים לדבריו, הוצה לומר יקבלו דבריו לעשותם.
אך מי (מנביאי שקר) הקשיב דברו ושמע, להיות זוכה לנבואה? כן תרגם יונתן, וכן
פירש רש"י. ולפיהם נכון הוא מה שכתוב וישמע הראשון כשיא הו"ו, שהוא עתיד המשיח גם
כן כלשון הוה, והשני בפתח הו"ו שהוא העבר. (יט) הנה, חמת ה' כסערה יצאה,
והסער הזה יסכון על ראש רשעים. ואמר מתחולל ויחול (שניהם לשון שכן) הכפל לשון.
(כ) לא ישוב וכו', מרון אף ה' לא ישוב עד אשר עשה והקיס ה' כל מחשבות לבו, והנה
מאוד עמקי מחשבותיו, זאת לא מדעוהו עתה, הלא תביטוהו באחרית הימים. תחבוננו בה
זיכה, כמו ועבדו טבח, וינס נוס, (ראה למעלה פסוק ה'). (כא) והם רצו, משרש
דוך, מהרו ללכת, (כב) ואסוכו. ואם כדבריהם כן הוא, שהם עמדו בסודי, היו להם
להשמיע את העם דברי האמתיים, להשיבם מדרךם וממעלליהם הקשים (רש"י ורד"ק).
והו"ו במלת וישמעו היא וי' תשובת החנאי, כמו אם במקומו תלכו ונתתי גשמים בעתם.
(כג, כד) האהי. הכי אלהים הוואה אך בקרוב ולא ברמקו אני? אם יסתראיש במסתרים
לא אראנו? הלא את השמים והארץ אני מלא, ורואה אני בכל סתר. כן פירש רש"י, ולדבריו
תהיינה שתי האלות כמעט אחת, והכפל לחזק. ור"ק פירש האלהי מקרוב, האני אלהים
אחרים, חדשים מקרוב באו, ולא אלהים מרמקו, מוזמן רמקו, מימי הנביאה? אם יסתר
וכו', ולדבריו הן שתי אלות, הראשונה על הזמן, והשניה על המקום. (כה) שמעתי,
הפסוק הזה עם הפסוקים שלאחריו צריכים ביאור, ורגו בהם המפרשים. ואני טרם אסוה
דעתי הקצרה, אקדים לך, ידידי הקורא! ההבדל שבין נביא השקר ובין מולח מלום, כפי
הנראה מפסוקי תורה ונביאים. הנביא השקר מתנבא בדרך וברמיה דברים הבדויים מלבו כנגד
התורה והמוסר, ויעשה זאת לתועלתו או לתועלת המלך והמושל אשר יסניף איתו, ויניד דבריו
באם הנעל או שאר עבודה זרה, ולמען לא יקשה בעיני העם להאמין דברים אשר לא כדת
התורה

לא יחבוא עליכם רעה : (יח) כי מי עמד בסוד יהוה וירא וישמע
את דברו מי תקשיב דברי רבו קרי וישמע : (יט) הנה יסערת
יהוה חמה יצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחוג : (כ) לא
ישוב אחי יהוה עד עשתו ועד הקימו מזמות לבו באחריות הימים
תחבוננו בה פינר : (כא) לא שלחתי את הנבאים והם רצו לא
דברתי אל יהם והם נבאו : (כב) ואם עמדו בסודי וישמיעו דברי
את עמי וישכום מדרך הרע ומרע מעלליהם : (כג) האלהי
מקרב אני נאם יהוה ולא אלהי מרחק : (כד) אם יסתר איש
במסתרים ואני לא אראנו נאם יהוה הלא את רשעים ואר-
ץ ארץ אני מלא נאם יהוה : (כה) שמעתי את אשר אמרו הנבאים
הנבאים

ר ש י

(יז) וכל הולך בשירות לבו וגו' . ולכל הולך בשירות לבו וגו' : (יח) מי עמד
בסוד ה' . וישמע את הנגזר מלפניו אותו שהקשיב דבר הודתו וישמע למנותיו
ולא רשעים האלה שמיעה הראשונה שבמקרה זה שמיעה ממש שמיעה האחרונה
קבלה : (יט) מתחולל . משתכן מהזק לשכון ועל ראש רשעים ישכון :
(כ) מזמות . לשון מחשבה : (כב) ואם עמדו בסודי וישמעו דברי וגו' . הים
להם להשמיע דברי ותורתי את עמי ולא להטעותם זה מעלי : (כג) האלהי
מקרב . שאני רואה חלל בסמוך לי ואין בי כח לשפוט את התחתונים שהם
רחוקים ממני ואני יודע במעשיהם : (כד) אם יסתר איש זהו כפל תמיהה
האלהים

מכלל יופי

ענין רשע וכשוא פנים . (יב) כחלקלקות באפלה . כמו דרכים חלקלקות , שתמעל
דגל ההולך בהם , כל שכן בשתיים חפלה שלא ירא אדם יפמך ויאנה ילך . ירחו . שרש דחה ,
וכא נפתח ומלעיל שלא כמנהג נתי ה' . ובמכלל נתי ה' . כמו (ירמיה ל"ג)
עוד יקבנו בתים , הגל עריתך (ישעיה מ"ז) , ודומיהם . אבל כמנא מנתי ה' עס
שהעין שלו . חית פתח , ירחו ונפלו זה . בדרך חסר ימך שם , ובא ירחו
מלעיל שלא כמנהג . (יג) הנבאו : מבנין . התפעל , משפוט התנבאו . (יד) שערורה .
שם , פירושו רשע ולכלוך . לבלתי שבו . שלא שבו , בלימוד הם נרמו להם שלא שבו , וכן
(במדבר ט') לביתו הקרוב , שלא להקריב , ולבלתי ראו (יחזקאל י"ג) , אומרים מה
שלא ראו . בסודם . כאנשי סודם , וכן בעמורה . (טו) ולכל הארץ . לכל יושבי ארץ
יהודה . (טז) על דבריו . כמו אל דברי , וכן (שמואל ב') וילך אלקנה הרמיה על ביתו ,
ותן הספר על אשר לא ידע ספר , כמו אל . (יז) אומרים אמור . המקור הוא ברוב קודם
לפועל , וכאשר יבא אחרי הפועל הוא לחזק הפעולה , כמו (יהושע כ"ד) ויברך ברוך אתכם .
והדומים לו . וכל הלך . תפטר הלך וכל הולך , ולמ"ד למנאני שזכר עומדת בנזקים שנים ,
(יח) כי

ירמיה כג

הנבאים בשמי שקר לאמר חלמתי חלמתי : (כו) עד מתי חלמתי
בלב הנבאים נבאי השקר ונבאי חלמה לבם : (כו) רחשבים
להשכיח את עמי שמי בחלומתם אשר יספרו איש לרעהו כי אשר
שכחו אבותם את שמי בפעל : (כח) הנבאי אשר אתו חרום
יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את דברי
נאם יהוה : (כט) הלא כה דברי פאש נאם יהוה וכפטיש יפצץ
סלע : (ל) לבן הגני עד הנבאים נאם יהוה מגנבי דברי איש
מאת רעהו : (לא) הגני על הנבאים נאם יהוה הלוקחים לשונם

וינאמו

ר ש י

האלהים מקרוב בדרך כל תמימות הכפולות : (כו) עד מתי ינבאו שקר וי
יש בלבם של הנבאים הללו הניצחים שקר לקיים מהשנות שהם חושבים להשכיח
את עמי שמי וגומר . תרמית לשן מרמה : (כח) יספר חלום . יספר
לשון הבאי כשאר חלומות ולא יחזקנו בדברי נבואה . מה לתבן את הבר . מה
ענין שקר חלל אמת : את הבר עם הבר : (כט) הלא כה דברי פאש . לא
היה להם לטעות ולרמות חלומותם לומר שהם נבואה . כי דבר נבואה כשנבאה
מפי הנביא בגבורה היא באה בו כאש זווערת כענין שנאמר ותהי בלבי כאש זווערת
(יחזקאל ג') ואומר ויד ה' עלי חזקה (לעיל כ') : וכפטיש . פי"ק בלע"ז Pic.
(בל"ח שטיין סוואר , שפיץ האמער , כמו ברכות כ"ח ז', שנת ק"ב ז') —
ויש אומר מרטי"ל בלע"ז : (בל"ח האמער כמו לעיל י' ד') : (ה) מגנבי דברי
איש מרעהו . איש מאת רעהו יש להם מרגלים אלל נבאי האמת ושומעין סגנון
שלהם שהם מתנבאים בו ואומרים נבואת שקר באופו לשון כמו שעשה חנניה בן
עוזר שמע את ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם והוא ניצח
בשוק התחתון שברתי את עול מלך בבל (לקמן כ"ה) כמו שאמרו רבותינו
בסנהדרין : (לא) הלוקחים לשונם . המלמדים לשונם לומר שקריהם בלשון
נאם

מבלל יופי

(יח) בן מי עמר . פירושו , כי מי מהם עמר בסוד ה' . וישמע . הראשון נבואה הו' והשני
בפתח הו' . (יט) חמה יצאה . עבר במקום עתיד , ופירושו , בחמה תבא איתה הסערה .
מחולל . נופל וסונה , וכן יחול , יפול ויחנה , וכן (שמואל ב' ג') יחולו על ראש יואב .
תקימו . נשאו ופתחו . תחבנו בבה בינה . אמר בינה אחר תבוננו , לתוספות ביאור ולחזק
הפעולה , כמו (זכריה א') קנף ה' על אבותיכם קנף , ויכס דוד נוס (שמואל ב' י"ב) ,
למען טוב טעם (יחזקאל כ"א) , והדומים להם . ובאמרו תבוננו , ולא אמר יתבוננו ,
דמו לתחית המתים בימות המשיח . (כא) וישמיעו . הו' כו' וטמאה שבעים כנדרתה
(ייקרא י"ב) , ופתח גמתיכם נעתם (שם כ') , והדומים להם , שהוא לתנאי , כלומר אם
יהיה

גאגש: מיך האט געטריימט! מיך האט געטריימט! [כו] וויא לאנגע
 גאך (דיס אונזעסען) ? איינערלייא ! אב וואהנוויטן , אדער אכ שענדליכער
 בעטרוואוים דעם הערצען דער פראפעטען שפריכט ! [כו] דיאיעניגען , ווארור
 ערצעהלונג איהרער טרויע מיניען נארהמען בייס פאלקע אין פערגעססענהייט
 ברינגען , בעווירקען דאז , וואס בייא איהרען פעטערן דורך בעל בעווירקט וואור
 דע . [כח] דער פראפעט , וועלכער איינען טרוים האט , ערצעהלע איהן אלס טרוים ,
 ווער אבער מיין ווארט האט , דער זאגע מיין ווארט אלס וואהרהייט ! וואס וואלל דיא
 שפרייא בייס קארן ? שפריכט דער עוויגע . [כט] איזט'ס ניכט אן דעם ? מיין ווארט
 איזט וויא איין פייער שפריכט גאטט , וויא איין האממער , דער פעלזען צערשפלייט
 מערט . — [ל] דרום , שפריכט דער עוויגע , ווילל איך דיא פראפעטען שטראפען ,
 דיא מיין ווארט איינאנדער שטעהלען ; [לא] ווילל דיא פראפעטען שטראפען ,
 שפריכט ער , דיא איהרע צונגע קינסטליך

צו

ב א ו ר

המורה הנתונה מאלהי אמת , אשר לא כן נבאו הנביאים הקדושים בשמות צדק , לכן יכחיש
 הנביא השקר באמיתותו בכלל , ויגיד דבר נשם עבודה זרה . והכת הזה הם רשעים ופושעים
 מוחלטים , מכיתים ומדיקים . אך חולמי חלום המה אינם עושים על פי רוב מרשעת לבם כי
 הם מסכלותם והבלי דעיוניהם , כי בהתנער עליהם כח דמיונם , יעלו בהם רעיונות ומחשבות
 נטויות , הן בהקיק וכן בחלום נמש , והמה בסכלותם יחשבו , כי הושפעו להם דברי אלהים
 חיים , ורומי דבר נשם , ויגלו חלומותם לעם , ויקראו אותם נשם ה' . אמנם גם הם מהבילים
 ומשחיתים דעת העם , כי לא האמת יגידו , אך הכל ורעות רוח , וגורמים חילול השם על ידי
 התנבאותם דברים בשמו אשר לא יקומו ולא יהיו , וכמנא שם שמים מתחלל על ידיהם . ואחרי
 הנשה הזאת יוכנו הפסוקים החלה בקל . אמר : שמעתי אשר אמרו הנביאים הכבאים בשמי
 לאמור : חלמתי חלמתי ! ר"ל כשיגלו השקר אשר נבאו נשם ה' , יתנבלו לאמור , הלא כן חלמנו ,
 ואנחנו הגדנו אשר ראינו בחלום באמת ואין בנו אשם : והשיב הקדוש ב"ה (כו , כז , כח)
 עד מחי , יהיה מוקש זה , שמהבילים את העם בחלומותם ? היש , אחת היא , אם יש בלב
 הנביאים נבאי שקר , נבואת שקר , והם חלומות אוא והרהורי הכל אשר בכליותם , או אם
 הם נבואי תרמית לבס , הכודים דברים מלבס בודון ורמיה (והו"י במלת ונביאי , היא כמו
 או , כמו ומכה אביו ואמו) , כי החושבים להשכיח את שמי בחלומותם אשר יספרו איש
 לרעהו , באשר (הרי הוא) כאשר שכו אבותם את שמי בצעל , ר"ל מה זה עושה , אם
 ישכחו את שמי על ידי חלומות אועל ידי נבואת הבעל ? הלא שכיחם איה לגרום חילול השם .
 (ואמר החושבים , נגד אותם אשר להם מחשבה רעה בספור חלומותם) . הנביא אשר אתו
 חלום יספר חלום , רוצה לאמור וכי תאמר מה פשע באיש ההוא החולם חלום , הלא יספר מה
 שראה בחלום באמת ? היה לו לספר חלומו בדרך חול , כאשר בני אדם , ולא להחזיקי בדברי
 נבואה ולדברו בשמי . אמנם הכביא האמת אשר דברי אתו , הוא ידבר דברי אמת בשמי ,
 מה להבין את הדבר , מה ענין המון עם הדגן ? כלומר מה להם להחליף חלומות הכל בנבואות
 אמת ? — (כט) הלא כה דברי , הלא ככה היא סגולת דברי , שהם כאש , רצה לומר לא
 בחלומות אוא דברי האמתיים , המה בטלים ומעופפים כרגע , ודברי חזקים ולוהטים כאש
 צוערת , וכפטיש יפיכן סלע . וראיתי באיזה מפרשי עמים , שמפרשים מלת כה כמו כוה ,
 ואומרים שהוא המקור בחסרון ו"ו השורש , ר"ל דברי כוויס כאש , אמנם לא מכאנו שרש כוה
 על אש הבער כי אש על ענף הנכוה מהאש , ולא יתכן לאמר שדבר ה' , שהוא כאש עצמו ,
 נכוה . (ל , לא , לב) לכן הגני (נא) על הנביאים , לענוש איתם , כי מגנבי דברים
 הם איש עולת רעהו . אמר הרד"ק שלשה פסוקים האלה , אשר נהם יאמר הנבי , הם כנגד
 שלשה מיני נביאי שקר נאותו הזמן . המין הראשון הם השומעים נבואה על אומות העולם חפי

נביאי

תרגום אשכנזי

צו פראָפּעטישען אויסדריקקען אַבריקטען; [לב] ווילל דיא פראָפּעטען שטראָפּען,
 דיא פּאַלשע טרייטע ערצערלען, אונד מיין פּאַלק, דורך איהרע ליגען, איהרע
 לייכטזיניגקייט, פּערפֿיהרען, דאָ איך ווא ניא געזענדעט, איהנען ניא איינען אויפֿ
 טראָג געגעבען האָבע, אונד ווא דיוועס פּאַלקע קיינען נוטצען ברינגען, שפּריכט
 דער עוויגע. — [לג] ווען דיר דיס פּאַלק, אָדער איין פראָפּעט, אָדער פּרויסטער
 פּראָנט: וואס איזט דיא לאסט גאטטעס? (אין אויסדרוק, דער איינע פּאַרע
 הערפֿערקיינדיגונג בעדיידעט, וועלכען דיא זונדער אָבער שפּעטטיש אויסשפּראַ
 בען) זאָאָנטוואָרטע: דיא לאסט וויר אַהר זעלבסט, איך ווילל איך אָבווערפֿען,
 שפּריכט דער עוויגע. [לד] דען פראָפּעטען, דען פּרויסטער אָדער דאָ פּאַלק, זאָ
 זיך דעס אויסדרוקס לאסט גאטטעס בעדינט, ווילל איך בעשטראָפּען, דען
 טאָן נעכסט ווינעם הויזע. [לה] זאָ מיספעט איהר פֿילמעהר איינאָדער פּראָגען:
 וואס האָט דער עוויגע געאָנטוואָרטעט? וואס האָט ער געשפּראַכען? [לו] אָבער
 לאסט גאטטעס ערוועהנעט ניכט מעער; דיווער אויסדרוקקע צייטט נור ווינען
 פּערעהרען; איהר אָבער פּערדרעהט דיא וואָרטע דעס לעכענדיגען גאטטעס,
 דעס

באור

נביאי האמת, והלכו להגידה לעם בשם ה' כאלו נגלה הוא יתברך אליהם, ואמרו כה אמר ה'
 לעמיו וכו'. ועצו זה כדי שיאמינו להם ישראל גם כן כשיאמרו שלום יהיה לכם, ועל המין הזה
 יאמר הנביא וכו' מנבי דברים וכו'. המין השני הם בעלי לשון כח ומתק שפתים, המכונים
 לאמר לעם שלום יהיה לכם, ועל ידי לשון למודם הניעו לב העם להאמין בהם, ועל זה נאמר:
 הלוֹקָחִים לְשׁוֹנֵם ויִנְחָמוּ כֹחֹם. והמין השלישי הם נביאי חלומות שקר, שהיו אומרים, כי
 חלומותם נבואה (וכמו שפירשתי למעלה), ועל זה יאמר הנביא על נביאי חלומות שקר וכו'.
 הלוֹקָחִים נאֻמִּים, המשתמשים בלשונם לנאום כחֹס נבואה, או פירוש כמו לקח טוב נתתי
 לכם, כלומר המרגילים לשינם לדבר בלשון הנביאים. ובפחיתותם, ונקליות דעתם, כמו פח
 פנים, והוא לשון נמהר, הממהר לעשות דבר טרם ישקלוהו גפלים שכלו (לייכטזיניגקייט).
 והוא הדבר אשר כתבתי למעלה, שרוב פעמים לא מרע לב ינבאו חלומותם, כי אם מסכלותם
 ופחיתותם. והועיל לא יעזבו ואף אם לא יזקי, הלא לא יעזילו בקלימיתם הכל, וראוי לעגשם
 על דברי שקר והכל אשר בפה הם. (לג עד סוף הפרשה) ובי שאלך. הלא יאמר לירמיהו, כי
 שאלך העם או הנביא יכרן לאמר מה משא ה' ? כי הנביא תכונה גם כן לשון משא, כמו
 משא ככל, משא מואב (על שם נביאת הדברים וקבוצם יחד צוואמטענטראַג), ואפשר
 שהוא כמו משא פנים, כשיאות פנים לנביא בחירו לגלות לו סוד העתידות, והוא יתברך,
 חוקר לב ונוחן כליות, יודע שהם יאמרו כוזב על דרך שקר וליגנות, ויקראו את הנביא משא
 לשון כבדות ועזרות. תשיב על

מכלל יופי

ויהיה זה יהיה זה • ושיבוים • הו' במקום אם, והיא מורה לתשובת התנאי ומענהו, ואם
 עמדו בסידי וגו' המענה ישיבוס מדרכם הרעה • (כג) האלהי • נפלה המ' • וגשורה
 היו' דכלתי הסמיכות, ויתכן שהיה שאך על אות השמש • (כד) מלא • תאר, כמו וכבוד
 ה' מלא את המשכן (שמות מ') כלומר שהיה מלא את המשכן • (כה) חלמתי חלמתי •
 הכפל לחזק הענין, והיו אומרי' שה' שלט של נבוא' • (כו) ונביאי חרמית לבם • כמו חרמה,
 כלומר הם נביאים מהתרמית שחשבים בלבם, לא שזכה אליהם הנבואה • (כז) ידבר
 דברי אמת • ידבר דברי שהם אמת • (כט) ובפטיש • הוא המקנה הגדולה • יפוצץ סלע •
 אחר

וַיִּנְאֲמוּ נָאָם : (לב) הִנְנִי עַל־גִּבְאֵי חֲלָמוֹת שֶׁקֶר נֶאֱמָרְיָהוּ וַיִּסְפְּרוּם
וַיִּרְעוּ אֶת־עַמִּי בַּשִּׁקְרִיהֶם וּבַפְּחִזוֹתָם וַאֲנֹכִי רֹאֶה־שֶׁל־חֲתִים וְלֹא־
צִוִּיתִים וְהוֹעִיל לֹא־יֹעִילוּ לָעַם־הַזֶּה נֶאֱמָרְיָהוּ : (לג) וְכִי־
יִשְׁאַלְךָ הָעָם הַזֶּה אוֹ הַגִּבְיָא אוֹ כֵּהֵן לֵאמֹר מַה מִּשְׁאֵי יְהוָה וְאִמְרָה
אֲלֵיהֶם אֶת־כִּמְרֵי מִשְׁאֵי וְנִמְשִׁיתִי אֶתְכֶם נֶאֱמָרְיָהוּ : (לד) וְדִבְרֵי
וְהִכְהִין וְהָעָם אִשֶּׁר יֹאמַר מִשְׁאֵי יְהוָה וּפְקַדְתִּי עַל־דָּאִישׁ הָרֹאֵה
וְעַל־בֵּיתוֹ : (לה) כֹּה תֹאמְרוּ אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶל־אָחִיו מִרֵּד
עֲנֵה יְהוָה וּמִרֵּד דְּבַר יְהוָה : (לו) וּמִשְׁאֵי יְהוָה לֹא תִזְכְּרוּ עוֹד כִּי
דִּמְשָׁא יִהְיֶה לְאִישׁ דְּבָרוֹ וְהִפְכֶתֶם אֶת־דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים יְהוָה

צבאות

ר ש י

נֶאֱמָר ה' כְּנִבְיָאֵי הָאֲמַת לְמַעַן יִחְיִינוּ בָּם : (לב) וּבַפְּחִזוֹתָם • לִשְׁן תַּמְהוֹן
חִסְטוֹרְדִי"זֶן צִלְע"ז Etourdissant (צ"ל צעטייגער , כְּמוֹ רַחֲשִׁית ח' צ') :
(רג) מִה מִשְׁאֵי ה' • לִשְׁן שְׁחֹק לִפִּי שֶׁנִּבְאֲתוֹ לְהַסְ לִמְשָׁא : וְהִמְרַת אֱלִיהֶם אֲחַת
מִה מִשְׁאֵי וְנִטְשִׁיתִי וְנִטְשִׁיתִי • וְעִזְצִיתִי : חֹמְרִים לִכְס • מִה הַמִּשְׁאֵי אֲחַת לִמְשָׁא
לְהַקְבִּי"ס וְהִכָּה חֹמֶר שִׁטוּשׁ יִשְׁלִיךְ אֶתְכֶם מֵעַל זְרוּעוֹתָיו מִשְׁמִים חֵדֶךְ כֶּךְ שְׁמַעֲתִי :
(רו) כִּי הַמִּשְׁאֵי יִהְיֶה לְחַיִּים דְּבָרוֹ וְהַעֲפִי שֶׁאֲחַת מִהֶפְכִּין אֶת הַמִּשְׁאֵי לְגִבְאֵי מִשְׁאֵי
דְּבַר ה' לְחַיִּים דְּבָרוֹ וְלֹאִים עֲנָתוֹ הוּא מִגְלִהוֹ וְאֲחַת מִהֶפְכִּין חֹתוֹ לְלִשְׁוֹ מִשְׁחָיו א'
לֹא שְׁמַעֲתִי כֵן וְהו' עִיקַר אֲבָל כֶּךְ שְׁמַעֲתִי כִי הַמִּשְׁחָיו יִהְיֶה מִשְׁחָיו שֶׁל פּוֹרְעֵנוֹת לְמִי
שֶׁאֲמַרְוֹ הַשּׁוֹאֵל מִה מִשְׁאֵי • ע"א מִשְׁאֵי ה' לִשְׁן נְבִיאָה הוּא וְהִיא הַנְּבִיאָה הַשֶּׁקֶר
שׁוֹאֵל לְנְבִיאָה הָאֲמַת לֵאמֹר לוֹ אֶת דְּבַר הַקְבִּי"ס צִלְע"ז שֶׁנִּבְאֲתוֹ הַסִּיגְנוֹן חֲלִיוֹ וְהַסִּיגְנוֹן
לֹא הִיא מִפְרֵשׁ הַדִּיבּוֹר כֹּל כֶּךְ וְהִיא הַנְּבִיאָה הַשֶּׁקֶר מִהֶפְכִּי אֶת הַפִּירוּשׁ לְגַד אַחֵר
וְהִיא

מכלל יופי

אֲחֵר בַּשְּׁבִירַת הַסְּלֵעִים כֵּן , שֶׁנִּבְאֲתוֹ הַסְּלֵעִים יִתְפַּנְּנוּ שֶׁנִּבְרִי הַסְּלֵעִים הַגְּבוּהָה , וְהִיא עֵינִן
פּוֹרֵר • (לא) הַלִּקְחִים • עֵינִן מִתֵּק הַמִּאֲמֵר , כְּעֵינִן (תְּהִלִּים ה') לְשׁוֹנֵס יִחְלִיקוֹן , וְיִן
(עֲלִי"ז) הַעֲתוֹ בְּרוֹב לִקְחָה , כְּמוֹ שֶׁאֲמַר : צִלְע"ז שְׁפִתַּי תְּדִיחִנוּ (סֵפֶר שֵׁם) • וַיִּנְאֲמוּ נָאָם •
עֵינִים מִמִּמֶּנּוּ , וּמִלֵּת כֹּחַ שֶׁסֶּפֶל זָבֵל (מַלְכִּים ח') • (לב) גִּבְאֵי • מִנְכִּין נִפְעִי •
וּבַפְּחִזוֹתָם • שֵׁם , עֵינִן קְלוֹת , וְכֵן : (שׁוֹפְטִים ט') אֲנָשִׁים רַקִּים וּפְחִזִּים • (לה) עַל
רַעְיוֹ • כְּמוֹ אֲלֵרַעְיוֹ , וְכֵן (שְׁמוּאֵל ב') וַיִּלֶךְ אֶלְקָנָה הַרְמָתָה עַל בִּיתוֹ , כְּמוֹ אֲלֵרַעְיוֹ • מִה
עֲנָה • תַּמְלֵת הַדְּבָר , וְכֵן מִה עֲנָה , כְּמוֹ (דְּבָרִים כ') וְעֵינִי וְאִמְרַת , וְעֵינִי אִי־ב (אִי־ב
ב') הַדָּאִשָּׁן , עֵינִן הַדְּבָר • (לו) כִּי הַמִּשְׁאֵי יִהְיֶה לְאִישׁ דְּבָרוֹ • הַנְּבִיאָה נִקְרָאת כֵּן ,
שֶׁהִיא נִשְׁאֵת בְּפִי הָאָדָם , וּפִירוּשִׁי , כִּי לִכְלֵלִי אִישׁ מִהֶם יִהְיֶה הַמִּשְׁאֵי דְבָרוֹ , כְּלֹמֶר דְּבָרוֹ לְבַד
יִאֲמַר מִשְׁאֵי שֶׁשְׁמַעְנוּ בְּנִיבְאָה , אֲךְ בְּלִבּוֹ הוּא לִשְׁן הַדְּבָר , כְּמוֹ (שְׁמוֹת ב') תַּמְלֵת מִשְׁאֵי ,
שֶׁנִּבְאֲתוֹ בְּנִיבְאָה (בְּמִדְבָר ד') , וְהוּא שֶׁאֲמַר : וְהִפְכֶתֶם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים , כְּלֹמֶר בְּלִבְנִיבְאָה

ספד

14 י י א

ירמיה כג כד

צבאות אלהינו : (לו) כה האמר אל הנביא מרענן יהוה ימרה
 דבר יהוה : (לח) ואם משא יהוה האמר לכן כה אמר יהוה יען
 אמרכם את הדבר הזה משא יהוה ואשלח אליכם לאמר ראו
 האמרו משא יהוה : (לט) לכן הנני וגשיתי אתכם נשא וגטשתי
 אתכם ואחר העיר אשר נתתי לכם ולאבתיכם מעל פני :
 (מ) ונתתי עליכם חרפת עולם וכלמות עולם אשר לא תשכח :
כד (א) הראני יהוה והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל
 יהוה אחרי הגלות נבוכדראצר מלך בבל את יכניהו בן
 יהויקים מלך יהודה ואת שרי יהודה ואת התרש ואת המסגר
 מירושלם יביאם בבל : (ב) הדוד אחד תאנים טבות מאד כתאני
 הבפרות והדוד אחד תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה מרע :
 (ג) ויאמר יהוה אלי מה זאת ראה ירמיהו ואמר תאנים התאנים

הטבות

ר ש י

והיה מדבר בדוגמת נביא האמת כדי שיאמינו בו וכן עשה חנניה בן עזריאל
 הוא אומר אל תשאלו משא ה' לשון הסגנון אלא מה דבר ומה ענה חת פירוש
 הדבר שאלו לנביא האמת לאמר לכם מה הקצ"ה אומר ולהיכן נוטין חת דבריו :
 כי המשא יהיה לחיט דברו : סיגנון סתום הקצ"ה אמרו סתם לחיט ענתו שחיש
 חשוד להפכו ואתם שואלים אותו כדי להפכו והפכתם חת דברי הקצ"ה והסו שאלו
 למעלה מנגבי דברי חיש מאת רעכו (כאן) גם זה לשון מיושר : (לו) כה תאמר
 אל הנביא : כשאתם באים לשאול דברי מאת הנביא : (לט) וגשיתי : לשון
 גיד הנשה (ראשית ל"ב) ולשון ונשתה גבורתם (לק"ג) קופץ ומטלטל ומקוס
 למקום :

כד (א) דודאי קדרות : מועדים : מוכנים : החרש והמסגר : תלמידים
 חכמים שגלו עם יכניה וכבר פירשתי בספר (מלכים ב' כד) : החרש
 והמסגר לימייטר"ה אה ליפורטי"ר בלע"ז Le maitre & le portier (בל"ז)
 דער העיר, אונד דער טייר היטר (ל"א החרש והמסגר לשון סגור כלומר
 חכמים גדולים בתורה שכשהיה אחד מהם מדבר הכל שותקים מסגר שהיו סוגרים
 ואין פותח : (ב) כתאני הכרות : שבישלו כל נרנן בתחלת צכורי תאנים

שסס

מבלל יופי

מפכו אותה מנבואה לכבדות : (לט) וגשיתי : נשא : בל"ז, ושרשו נשא
 ענין שכתה : וגטשתי : הוא בענין ונשתה בתי"ו, כי התי"ו והטי"ת ממוכל אחד הן, ונתן
 צענין

רעם עוויגען צבאות, אונזערן גאטטעס: [לו] זאָ וואָללט איהר צום פראָפֿעטען
שפּרעכען: וואָס האָט דיר גאָטט געאַנטוואָרטעט? וואָס האָט ער געשפּראָכען?
[לז] שפּרעכט איהר אַבער פֿערנער לאַסטגאטטעס, זאָ שפּרעכט דער עוויג-
געצו אייך: ווילל איהר אייך דיוועס אויסדרוקס בעדינעט, נאָכדעם איך צו אייך
געשיקט, אונד דיוועס פֿערבאַטען האָבע, [לט] הרום ווילל איך איירער פֿערגעס-
סען, ווילל אייך אונד דיא שטאַרט, וועלכע איך אייך אונד אייערן פֿעטערן געגע-
בען האָבע, ווייט פֿאַן מיינעם אַנגעוויכט וועג ווערפֿען; [מ] ווילל עוויגע שאַנדע
עוויגע אונפֿערגעסליכע שטאַך אויף אייך לעגען.

כד [א] נאָכדעם נבוכדנצר, קעניג פֿאַן בבל, דען יכניה זאָהן יהויקים'ס, קע-
ניגס פֿאַן יהודה, געבסט דען רעטהען יהודה'ס, דען ציטמערלייטע אונד
דען שמידען, אויס ירושלים וועג נאָך בבל אינס עלענד געפֿיהרט האָטטע, צייגטע
מיר דער עוויגע צווייא קערבע פֿאַלל פֿייגען, ווערלכע פֿאַר דעם טעמפלעל בערייט
שטאַנדען. [ב] אין דעם אייגען קאַרב וואָרען זעהר שעהנע פֿייגען, וויא דיא
פֿרויהגערדייטען פֿייגען צו זיין פֿפֿלעגען; אין דעם אַנדערן קאַרב אַבער וואָרען זעהר
שלעכטע פֿייגען, דיא מאַן ניכט געניסען קאָנטע. [ג] דיא פֿראַגטע מיך דער עוויג-
גע: וואָ זיהעסט דוא, ירמיהו? איך אַנטוואָרטעטע: פֿייגען; דיא גוטען וינד
זעהר

ב א ו ר

שאלת: אַת מה נשא, כלומר אַס תרבו לדעת מה הוא המשא, ונטשתי אתכם, דבר לומר
אַתם בעמכם משא עלי, ואני אטוש אתכם ולא אוסיף לשאת אתכם, רק אשיבכם מעל זרועותי
(מדבריש' בחוספית ציור). ואמר עוד, אפקוד על הנביא ורכהן ורעם, אַס יאמרו
לשון משא, ואעניש את האיש ואת ביתו. אַך כה תאמרו בשאלכם על דבר הנבואה: מה ענה
ומה דבר ה'? ולא תזכירו עוד לשון משא, כי המשא יהיה לאיש דברו, תרגם יונתן ארי
נבואת תהי לנבדרא דמקיים פתגמי רעותיה, רוכה לומר בלשון משא יכול לדבר אַך איש דברו,
האיש דמקיים דברו, אַתם אַתם מהפֿיים דברי שאֿים קיים, ונטשתי וצִנן תאמרו מלח משא.
וכן פירשם כן רש"י וכן תרגמתי. ואשליח אליכם, אַחרי כי שִׁנְחתי אליכם לנזות לכם שלא
תאמרו לשון משא, ובכל זאת אַמרתם אותו, לכן הנני אליכם ונשית אתכם נשא, ושִׁנְחתי
אתכם, כלומר אַתם שִׁנְחתם אותי ומאַתם נבואתי, אַךְ אני אשכח אתכם, ונא אשליח עוד
לכם נבואה להיות למשא עליכם, ינטשתי אתכם ואת העיר, ואעביר אתכם מעל פני, ונתתי
עליכם חרפה וכלימות עולם.

כד (א) הראוני אַחרי אשר הגלה כ"א את יכניה מלך יהודה ושריו והחרש והמסגר מירושלים
לבבל (כזכר במלכים ב', כ"ד, י"ג — ט"ו) הדחה האֿ לירמיה במרחק הנבואה שני סלי
תאנים, בכל האחד תאנים טובות מאוד, ובסל השני רעות עד מאוד. הטובות סימן טוב לגולי
בבל שישובו לארץ ישראל, כי הטובים שבהם נגלו, ובתוכם חנניה, מישאל ועזריה, דניאל,
נחמיה ושאָר דניקים מאַנשי כנסת הגדולה. והתאנים הרעות לסימן רע לצדקיהו מלך יהודה
ושאריו והשארית אשר נשאָר בירושלים (כי הם החזיקו ידם עם שונאי ישראל, וכן נבא עליהם
דעה למטה, כ"ט, י"ז — י"ט), ולאֿתם היושבים בארץ מצרים, שהלכו לשם עם יוחנן
בן קרח. דודאי תאנים, תרגם יונתן תרין סלי מיכין, וכן פירש רד"ק, ואמר האל"ף של
דודאי נוספת, כי הנפרד דוד, כאמר בפסוק הנא, ורגיס דודים, ובסמכות דודי.
פוערים, מזימנים וקבועים, משרש יעד' (ב) כחאני הבכרות, אמר רד"ק הסמוכות
לענים, כאלו אמר כתאני עני הבכרות. ור"ל כתאני ענים הט' צים אשר כרים מנכרים כל

תרגום אשכנזי

זעהר שעהן, דיא שלעכטען אבער זא שלעכט, דאס מאן זיא ניכט געניסען קאן.
 [ד] הירויף שפראך דער עוויגע צו מיר: [ה] זא שפריכט דער עוויגע, גאט
 ישראל'ס: גלייך דען גוטען פייגען ערקעננען איך דיא געפאנגענען אויס יהודה
 וועלכע איך צו איהרעם בעסטען אויס דיועם ארט אינס לאנד דער כשרים געשיקט
 האבע. [ו] איך ווערדע מיינע אויגען צו איהרעם וואהל אויף ויא ריכטען, אונד
 זיא אין דיועם לאנד ווידער צוריקבריינגען; ווערדע ויא ווידער אויפבויען אונד ניכט
 לעהר נידערייסען, איינפלאנצען אונד ניכט געהר אויסראטטען; [ז] ווערדע
 איהנען איין הערץ געבען, מיך צו ערקעננען, דאס איך דער עוויגע בין; זיא זאל
 לען אימסער מיין פאלק, אונד איך ווערדע איהר גאטט זיין, ווען זיא פאם גאנצען
 הערצען זיך בעקעהרען. [ח] אבער גלייך דען שלעכטען אונגעניסבארען פייגען
 ווילל איך — זא שפריכט דער עוויגע — דען צדקיהו, קעניג פאן יהודה, וויינען
 רעטהע אונד דען איבעררעסט ירושלים'ס ווערדען לאססען, זא וואהל דיא יעניגען
 דיא אין דיועם לאנד געבליבען, אלס אויך דיא, זא ווי אין מצרים נידערגעלאזט
 סען האבען; [ט] איך ווילל זיא אללען קעניגרייכען דער ערדע צום שרעקקליכען
 אונד אונגליק, אונד אין אללען ערטערן, דאהין איך זיא פערשטאסען ווערדע,
 צור שמאך, צום בייאשפיל, צור ווארונג אונד צום פלוג ווערדען לאססען; [י]
 ווילל קריג, הונגערסנאטה אונד פעסט הינטער איהנען הערשיקען, ביס זיא אויס
 דעם לאנדע, וועלכעם איך איהנען אונד איהרען פעטערן געגעבען האבע, פעללען
 אויפגעריכען זיין ווערדען.

כה [א] פאלגענדעס ווארט, דאז גאנצע יהודה בעטרעפֿענדיג, ערגינג אן ירמיהו,
 אים פֿירטען יאהרע יהויקים'ס, זאהן יאשיהו'ס, קעניגס פאן יהודה, וועל
 כעס דאז ערסטע יאהר נבוכדנאצר'ס, קעניגס פאן בבל, וואר. [ב] אונד דער
 פראפעט ירמיהו פֿערקינדעטע עס דעם גאנצען פאלק יהודה, אונד אללען בירגערן
 ירושלים'ס, אונד שפראך: [ג] פאם דרייאצעהנטען יאהרע דעם קעניגס יאשיהו
 זאהן

ב א ו ר

צדיק, וכן אמר במקום אשר בכורה נתאנה וכו'. (ה) בן אכיר, אכיר לטובה את גל
 יהודה וכו', רצה לומר לטובתם שלמים א ארץ כשרים, לכל יאברו בין הכשרים בירושלים.
 (ט) לשגינה, למוסר ואזהרה, מלשון ושננתם לבניך, הרצה לתת מוסר לאחרים יאמר
 עשה את הטוב וסור מרע לכל יקרה כאשר קרה לאנשים האלה בעבור חטאותם.
כה (א) הדבר. תוכן הקאפיטל: מן פסוק א' עד י"ב תוכחה לישראל על אשר לא
 שמעו לדברי הנביאים לעשות תשובה, וכבואת עובד על זה, שיבוא נבוכדנצר מלך
 בבל להחרוב הארץ ולהוליכם לגולה, ושם יהיו שבעים שנה. מן פסוק י"ב עד ט"ו נבואת
 פורענות על מלך בבל ואשר עמים ככלות השבעים שנה. מן פסוק ט"ו עד סוף הפרשה יוסף
 לנבא פורענות על מלך בבל ועל כל עמי ארץ הנזכרים בפרשה, וידבר הנבואה הזאת במלך
 שתיית כוס יין החמה. על ירמיהו, אל ירמיהו, והסילוף הזה נמשא לרוב בזה הספר.
 בשנה הרביעית ליהויקים וכו', היא שנה הראשונה לנבוכדנצר, והנה כתוב בתחלת ספר
 דניאל בשנת שלש מלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר מלך בבל לירושלים ויצר עליה
 אך נאמר כי בשנת שלש ליהויקים המליכו פרעה נבוכדנצר לירושלים ויצר עליה, ובשנה הרביעית
 ליהויקים, בתחלת השנה נתן ה' בידו את יהויקים, והיא שנה ראשונה לנבוכדנצר (ד' ק').
 (ג) זה

הטובות טבות מאד והרעות רעות מאד אשר לא תאכלנה מרע :
 (ד) ויהי דבר יהוה אלי לאמר : (ה) כה אמר יהוה אלהי ישראל
 בבתאים הטבות האלה בן אביר את גלות יהודה אשר שלחתי
 מן המקום חזרה ארץ פשרים למזכרה : (ו) ושמתי עיני עליהם
 למזכרה והשבתים על הארץ הזאת ובגיתים ולא אהרס ונטעתי
 ולא אחוש : (ז) ונתתי להם לב לדעת אתי כי אני יהוה ודעו לי
 לעם ואנכי אהיה להם לאלהים כי ישובו אלי בכל לבם :
 (ח) וכתאנים הרעות אשר לא תאכלנה מרע פי כה אמר יהוה
 בן אתן את צדקיהו מלך יהודה ואת שריו ואת ישראל וירושלם
 הנשארים בארץ הזאת והישיבים בארץ מצרים : (ט) ונתתם
 לועזרה לוועה קרי לרעה לכל ממלכות הארץ לחרפה ולמשך
 לשנינה ולקללה בכל המקומות אשר אדיחם שם : (י) ושלחתי
 בם את החרב ואת הרעב ואת הדבר עד חמם מעל האדמה
 אשר נתתי להם ולאבותיהם :

כה (א) הדבר אשר היה על ירמיהו על כל עם יהודה בשנה
 הרביעית לירמיהו בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה
 הראשונה לנבוכדראצר מלך בבל : (ב) אשר דבר ירמיהו הנביא
 על כל עם יהודה ואל כל יושבי ירושלם לאמר : (ג) מן שלש

עשרה

ר ש י

שש חציות על מנחיים בראשיתם : (ה) כן אכיר את גלות וגו' . הריזם
 מקרא מסורם כן אכיר לטובה את גלות יהודה שהגליתו כבר יכניה וגלותו :
 חתום . לשון עקירה : (ט) ולשניה . שיסכנו וידברו נפורענותם : לעוה
 לרעה לכל מולכות הארץ . שיסמנו הרעה הבאה עליהם וחזעו :

כה (א) בשנה הרביעית . שנה שנתחתם גזר דינם שיגלו ושישאו כוס
 החמה כמו שאמר בענין קח את כוס וגו' וקודם גזר דין אמר לנביא
 להוכיחם אולי ישובו ולא יתחתם גזר דינם : (ג) שלש ועשרים . יאשיהו מלך
 שלשים וחמשה מהם שנים עשר שנה נשאו חסע עשרה וארבע של שלו הרי
 שלש ועשרים . אשכים ודבר . לשון סוה הייתי משכים ומדבר תמיד : (י) קול
 רמים

ירמיה כה

עשרה שנה ליאשיהו בן אמן מלך יהודה ועד היום הזה
 שלש ועשר שנה היה דבר יהוה אלי ואדבר אליכם אנשים
 א' במקום ה' ודבר ולא שמעתם: (ד) ושלח יהוה אליכם את כל
 עבדיו הנבאים השם ושלח ולא שמעתם ולא הטייתם את
 אזניכם לשמע: (ה) לאמר שבו נא איש מדרך הרעה ומרע
 מעלליכם ושב על האדמה אשר נתן יהוה לכם ולאבותיכם למך
 עולם ועד עולם: (ו) ואל תלכו אחרי אלהים אחרים לעבדם
 ולהשתחית להם ולא תכעיסו אותי במעשה ידיכם ולא ארע
 לכם: (ז) ולא שמעתם אלי נאם יהוה לטען הכעסוני יהי
 במעשה ידיכם לרע לכם: (ח) לכן פה אמר יהוה צבאות
 אשר לא שמעתם את דברי: (ט) הנני שלח ולקחתי את כל
 משפחות צפון נאם יהוה ואל נבוכדראצר מלך בבל עבד
 והביאתים על הארץ הזאת ועל יושביה ועל כל הגוים האלה
 קב ויהרמתי ושמתי לשמרה ולשרקה ולחרבות עולם
 (י) והאברתי

מכלל יופי

בענין אחד, וכן טעם צו"ת ותעה צו"ת ענין אחד הוא, וכן (ירמיה י"ח) אם ינתן שום
 דבר, צו"ת, כמו ינטשו צו"ת, ענין עקירה. (מ) וכלימות. שם בשורק הו"ו וטעם
 סמ"ס, נפלים פתיוות (מל"ט).
 כר (א) הראני. בחירק ה"א. : דודאי. נוספת ביה"א, כאל"ף חתמי
 לולאית (שמות כ"ז), וכן אמר אחריו: הודי, בלא אל"ף, וענינס, סל"ס, וס
 תרגם יונתן: סל"ס. מועדים. ענין זמן. ואת החרשוואת המסגר. יועזים וחסד
 היו, וכן תרגם יונתן: וית אומניא וית תרעיא. (ב) כחאני הבכרות. הסמוכות לענין
 כאל"ף אמר, כתאני ענין תאנה המכרות. הבכרות. בפסח הני"ת, והוא תאני למ
 המוכר, פרימי"ראש בלע"ז. (ה) ובחאני הרחות. כאל"ף אמר, והכאניס יהיו תאני
 הרעות, ואחר כך פירש ואמר: כי כהאמר ה'. (ט) לוועה. כתיב, וקרי לוועה, והע
 אחד, כמו כבשוכש (ויקרא ד'). לחרפה. בלא ו"ו. לשנינה. בלא ו"ו. (י) א
 הרעב. בלא ו"ו.

כה (א) על ירמיהו. כמו אל. הראשוניות. תאר לנקה. על כלעם יהודה. מ
 אל. (ג) אנשים. ישאומרים, כי הוא מקיר, ובא באל"ף תמורת ה"א, ונח
 צו"ד המסך בלא כמנהג עם הגוי ברוב. ויש לומר שהאל"ף בו למדבר, וכתב בו יו"ד המס
 אף על פי שראו בברי, לפי שאחד הוא בחירק ובברי. (ה) למן עולם. מוזן רב נח
 לאבותיכם. ועד עולם. יתננה לכם ולבניכם אם תרני, ולמ"ד למן עולם לא בלא על
 הדבר, אלא לאמת ענין הדבר, ויספיק הענין ולתה, וכמוהו (ירמיהו') למן היום
 יבאו אבותיכם אחרך ינכרים, למתי אעתיך לך (שמות ח'), והדומים לזה. (ז) ל
 הכעיסוני

ואתה אמנול'ס, אן כיס אויף דיועס טאג, אלוף דרייא אונד צוואנציג יאהרע, ער
 גינג אן מיך בעשטענדיג ראן אארט גאטטעס, אונד איך טרוג עס אייך מיט יעדעס
 מארגען פאר, אבער איהר געהארבטעט ניכט. [ד] אללע זייגע דינער, דיא
 פראפעטען, האט דער עוויגע פאם פריהען מארגען אן צו אייך געשיקט, אבער
 איהר געהארבטעט גיכט, גייגטעט קיין אהר צו צו הערען. [ה] מאן זאגטע אייך:
 איין יעדער קעהרע פאן זיינעס בעזען וועגע אונד זיינען איבעלן האנדלונגען צוריק,
 זא ווערדעט איהר אויף דעם באדען, דער דער עוויגע אייך אונד אייערן פעטערן פאן
 לאנגע הער געגעבען, נאך לאנגע בלייבען; [ו] וואנדעלט ניכט נאך פערמערן
 בעטערן, ויא אנטזוכעטען, אייך פאר איהנען גידערצווערפען; קרענקט מיך ניכט
 דורך איירע האנדלונגען, זא טהוע אייך אייך גיכטעס בעזעס: [ז] אלליין איהר גע-
 הארבטעט מיר ניכט, שפריכט דער עוויגע, אונד לעגטעט עס דרויף אן, מיך צו
 קרענקען, צו אייערם אייגענען אונגליק. [ח] דרום, זא שפריכט דער עוויגע
 צו איהר, ווייל איהר מיינע ווארטע ניכט הערען וואלטעט, [ט] ווייל איך הינשי-
 קען, שפריכט גאטט, אללע נערדליכע פעלקערשאפטען, אונד מיינען דינער נבוכד-
 נצר קעניג פאן בבל, צו האלען, אונד ויא איבער דיועס לאנד, זיינע איינוואהנער
 אונד אללע בענאכבארטע פעלקער הערצופיהרען; ווייל דיא זעלבען פערבאנגען,
 ויא צום ענטזעצען, צום שוידער אונד צו עוויגען טרימטערן טאכען; [י] דאס קיין
 פריידען

ב א ו ר

(ג) זה שלש ועשרים שנה, יאשיה מלך שלשים ואחת שנה, ובי"ג למלכו התחיל ירמיהו
 להתנבא, כחצא נבא עד מות יאשיהו י"ט שנה, וארבע שנה בימי נבז, הרי שלש ועשרים
 שנה. אשכנז ודנר, השכם ודנר, מדיוס ביומי נהשכמה (והאלף במלת אשכנז תורת
 ה"א בחילוף אהו", והיו"ד אחר הכ"ר במקור ההפציל שלא כמנהג) (ה) לאמר, מיסב
 על פסוק שלפניו, ואלה ה' אליכם וכו' לאמר שבו כל איש מדרכי הרעה. למן, למ"ד היחס
 אליו בל לפעמים גם במלת השמוש הנקשרה עס שם המיוחס באליו, כמו שאל נא לימים
 הראשונים וכו', למן היום אשר ברא וכו', וכן למחי אעחיר לך, אל איה יוס תהיה
 מפלתי בעדך? וכן פה: אשר נתן ה' לכם, למן היום וכו'. וד"ק אמר שהיא גוספת לגמרי,
 ואינו כראה כן. העולם, מלת עולם תורה גם כן על זמן רב. חף על פישאיו נכחי, כמו
 ועבדו לעולם; ופירוש הפסוק: אשר נתן ה' לכם ולאבותיכם מוזמן רב, וגם לבני יתן
 עד זמן רב, אם תשובו מדרכיכם. (ט) ואל כבודנר, מוסב על הנביא שלם וכו', ואלה
 גם אל כבודנר: או יהיה ואל תמורת ואח, ופירושי: ולקחת את כל משפחות כפון יאח
 ב"ב. עבדי, למטה (כו', ו') פירש רש"י, עבדי שיעשה רבובי ליפרע משיכא"י. (י)
 קול

מכלל יופי

הכעיסוני. כתיב, רוצה לומר, בעבור שהכעיסוני, וקרי הכעיסוני, למען הכעיס אותי
 עושים העבודה זרה להנאה איש להם בה. (ט) ואל נביכרנצר. טעם ואל אל שם, לא
 אל ולקחתי. או יהיה ואל במקום זאת, כמו (תהליס ב') אסברה אל חק, וירדפו אל מדין
 (שופטים ט') (י) קול רחים. שטותין תכלין לס גודת שמחה. ואורנר. שדליקין כרת
 דנות בבית המשה. לשמסות עולם. שם מקובץ מן שמחה, והוא סמוך. (יג) אחבל
 הכתוב. עם כל הכתוב, כלומר אביא על ארץ בבל את כל זה הדבר, כמו שאבוא על כל
 העמים את כל הכתוב בספר הזה, אשר נבא ירמיהו (יד) כי עבדו. ע רבמקום עתיד.
 (טו) הוין

תרגום אשכנזי

פרידען. אונד וואָנענע שריווא, קיין ליד איינעם ברויטפאַאַרס אונטער איהנען ער.
טענע, קיין קלאַפּפערן איינער מיהלע געהערט, אונד קיינע ערלייכטונג געזעהען
ווערדע. [יא] דים גאַנצע לאַנד וואָלל צערשטעהרט אונד צור וויסטענייא ווערדען
אונד ריוע פֿעלקער זיכענציג יאָהרע דעם קעניג פֿאַן בבל דינסטבאַר זיין. [יב] נאָך
פֿערלויף דער זיכענציג יאָהרע ווילל איד דען קעניג פֿאַן בבל, זיין פֿאַלק אונד דאָ
לאַנד דער כשרים, וועגען ווינער זינדע שטראַפֿען, אונד עס צור עוויגען וויסטע
מאַכען; [יג] ווילל איד איכער ריועס לאַנד אַללעס, וואָס איד איהם געדראָהעט האָט
בע, קאָממען לאַססען, אַללעס, וואָס אין ריועס כוכע שטעהט, וואָרין ירמיהו איבער
אַללע פֿעלקער געוויזנאָגעט האָט. [יד] דען גראָסע אונד מעכטיגע פֿעלקער ווערדען
איד ויאַ דינסטבאַר מאַכען, אונד וואָ בעצאָהלע איד איהנען גלייכעס מיט גלייכעס.

[טו] וואָרליך! וואָ שפּריכט דער עוויגע, גאָטט ישראל'ס, צו מיר: נים פֿאַן מיר
ריוען קעלד פֿאַלל וויין דער שטראַפֿע, אונד רייכע איהן אַללען פֿעלקערן, צו דענען
איד ריך וענדע, [טז] דאָס ויאַ טרינקען אונד טוימעלן אונד זינגלאַס ווערדען,
טעגען דעם שווערטעס, וועלכעס איד אונטער ויאַ שיקקע. [יז] איד נאָהם דען
קעלך אויס דעם עוויגען האַנד, רייכטע איהן אַללען פֿעלקערן, צו דענען מיך דער
עוויגע

ב א ו ר

(י) קול רחמים ואור נר, קול רחמים שטומחין תבלין לסעודת שמחה, וכן מדליקין נרות רבות צות
המזמרה (רד"ק). ואפשר שהיה להם כלי נגן המכליל ושמיע קול כרחים, והיו מעליקין
אותו בידיהם עם נרות דילקות לפני חתן וכלה. ויכול להיות שזה כונת יונתן בחרנומו קל
סיען דמשבחין בנהור כוכבין. (יב) כמלאכת שבעים שנה וכו'. כי עלה כורש מלך פרס על
העיר בבל ולכדוה והרג את מלכה, והכניע יושביה תחת שטנו, כנמלך נדברי הימים למלכי
בבל. והרד"ק הביא חשבון שבעים שנה ואמר: נבוכדנצר מלך מ"ה שנה, כי אויל מרודך נט
מלך גשנת ל"ז לגלות יהויכין, כמו שכתוב בסוף ספר מלכים ובסוף ספר זה, ויהויכין נלה
בשנת ח' לנבוכדנצר, הרי מ"ה. ואויל מרודך מלך כ"ג שנה, שהרי מבואר לבלשצר נבוכדנצר
ג' שנים, נשארו כ"ג שנתיים, והשלש לא שלמו לו לבלשצר, כי בשנה השלישית נהרג, הרי
מ"ה וכו', הרי כ"ס, ושתיים לבלשצר הרי ע', לפיכך אמר כמלאת: כי שלמים היו להם ע'
שנה, כי לא מת בלשצר עד שנה שלישייתו. (ותמה אנו על הרד"ק, שיצא ללמד וכמבוא למד,
כי רצא ללמוד משנות המלכים שהחשבון מתחלת מלכות נבוכדנצר עד סוף בלשצר עולה שבעים,
ואין לו ראיה ציוחדת אויל מרודך מלך כ"ג שנה, כי אם מחשבון שבעים שנה הנזכר בפירוש
בנביא? — אמנם בש"ס מנילה דף י"א ע"ב נמלך החשבון הזה, ואם באמר: תלת עשרה
שנין לאויל מרודך נמרא, ריבה לומר קבלה היתה בידם אויל מרודך מלך כ"ג שנה. (יג)
והבאתי וכו', אביא על ארץ בבל כל אשר דברתי עליה, כאשר אביא על כל הגוים כל הכתה
צספר הזה אשר נבא ירמיהו. (יד) כי עברו, עבר במקום עתיד, ופירושו: יעברו בהם
גוים רבים ומלכים גדולים, והם מלכי מדי ופרס, כאשר עברו הם בבל הגוים, ובה נאלם
להם כפעלם, מדה כנגד מדה. (טו) היין החמה, חסר הנסמך, ומשפטי היין יין החמה,
וכמוהו העם המלחמה, הספר המקנה והדומים להם (רד"ק), כי לא באה"א הידיעה נסם
הנסמך, אם לא שנאמר חסר הנסמך ככ"ל. ויין החמה, כמו כוס התרעלה, והוא סימן
לפורענות, ואמר לו הקב"ה זה במראה נבואה, שיקח כוס וישקה לישראל ולכל הגוים יין החמה.
(טז) והרנגעשו, ענינו כמו והתהוללו, מלשון ותתנעש ותרגש הארץ, כדרך הרעש
וההוללות שעושים השכורים. ונקוד ההתפעל הזה שלא כמנהג, ודינו והתנעשו. (יז)
ואקח

(י) וְהֵאֲבֹדְתִי מֵהֶם קוֹל שִׁשּׁוֹן וְקוֹל שִׁמְחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל כְּלָה
 קוֹל רֵחִים וְאוֹר נֵר : (יא) וְהָיְתָה כָּל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְחֶרֶב
 לְשִׁמָּה וְעִבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה : (יב)
 וְהָיָה כְּמֵלְאוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְמֹד עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל וְעַל־הַגּוֹי
 הַהוּא נֶאֱסִי־הוּרָה אֶת־עוֹנָם וְעַל־אָרֶץ כְּשָׁדִים וְשִׁמְתִי אֹתוֹ
 לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם : (יג) וְהִבֵּאתִי וְהִבֵּאתִי קִרִי עַל־הָאָרֶץ הַהִיא אֶת־
 כָּל דְּבָרֵי אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ אֵת כָּל־הַבְּתוּב בַּסֶּפֶר הַזֶּה אֲשֶׁר־
 גָּבֵא יִרְמְיָהוּ עַל־כָּי־הַגּוֹיִם : (יד) כִּי עִבְדוּ כֶּם גַּם־הַמֶּלֶךְ גּוֹיִם
 רַבִּים וּמַלְכִּים גְּדוֹלִים וְיִשְׁלַמְתִּי לָהֶם כַּפָּעֶלָם וְכִמְעֵשֶׁה יְדֵיהֶם :
 (טו) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲרִי כֹחַ אֶת־כּוֹס הַיַּיִן הַחֲמָה
 הַזֹּאת מִיָּדִי וְהִשְׁקִיחָהּ אוֹתוֹ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אֲנִכִּי שִׁלַּח אוֹתָהּ
 אֲלֵיהֶם : (טז) וְשָׁתוּ וְהִתְגַּעְשׁוּ וְהִתְהַלְּלוּ מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אֲנִכִּי
 שִׁלַּח בֵּינָתָם : (יז) וְאָקַח אֶת־הַכּוֹס מִיַּד יְהוָה וְאֶשְׁקָה אֶת־כָּרִי־
 הַגּוֹיִם

הגוים

ר ש י

רחים • סימן הוא לסעודת צדית מילה על שם שטוחטן ושזקקן לה סמומין
 לרפואה : אור נר • סימן עשתה כך שנינו בסנהדרין : (יג) חת כל הכתוב •
 על צבל : בספר הזה • בסופו : (יד) כי עבדו צם • כמו כי יעבדו צם צבני
 צבל • גם היום גוים רבים • מדי ופרס : (טו) כוס היין החימה • נזואת
 הפורענות : והשקית איתו • ניצח להם שלא תשוב עוד צסום תשוב :
 (טז) והתגעשו • וישתגעו : והתהוללו • לשון הוללות ישתטו : (יח) כיוס
 הזה

מכלל יופי

(טו) היין החמה • צאה ה"א הידיעה על מלה נסמכת • ולדעת רד"ק צא נשתי ידיעת
 לרוב ההודעה • ואף על פי שאין היין סמוך כדרך הסמוכים • מפני ה"א ההודעה צא כן •
 ויתכן שיהיה ספר הנסמך • ומשפיעו היין החמה • וכמוהו (יהושע ח') העם המלחמה •
 הספר המקנה (ירמיה ל"ב) והדומים להם • ובסימן ק"ז וצא נסמך על דרך המוכרת •
 (טז) והתגעשו • התפעל מורכב עם פועל שלא נזכר פועלו • וענינו התגודס והרעשה •
 וכן (תהלים י"ח) ותגעש ותרגש הארץ • והתהלל • ענין הוללות • והוא התפעל מורכב
 עם פועל הדומה למרובע • (יח) אח שדיה • צלא ו"ו • לשרקה • צלא ו"ו • (כ) הערב •
 הוא עם מקובץ מעמים רבים • כמו (שמות י"ג) וגם ערצ רג • והמסירת אומים ורמסא צלא
 נקדות • ערוב ומטוה צסתי נקדות • (כב) ואת מלכי האוי • אין צו כל בספר מונה •
 (כג) קצועי פאה • האוכפים בקנה העולם נפאתו • כי הפאה הוא קן הדג • (כד) ערב •
 הס

ירמיה כה

הגוים אשר שלחתי יהוה אליהם : (יח) את ירושלים ואת ערי
יהודה ואת מלכיה את שריה לתת אתם לחרבה לשמה לשרקה
ולקללה ביום הזה : (יט) את פרעה מלך מצרים ואת עבדיו
ואת שריו ואת כל עמו : (כ) ואת כל הערב ואת כל מלכי
ארץ העוץ ואת כל מלכי ארץ פלשתים ואת אשקלון ואת עזה
ואת עקרון ואת שארית אשדוד : (כא) את אדום ואת מואב
ואת בני עמון : (כב) ואת כל מלכי צור ואת כל מלכי צידון ואת
מלכי האי אשר בעבר הים : (כג) את דדון ואת תימא ואת בון ואת
כל קצוצי פאה : (כד) ואת כל מלכי ערב ואת כל מלכי הערב
השוכנים במדבר : (כה) ואת כל מלכי זמרי ואת כל מלכי עילם
ואת כל מלכי מדוי : (כו) ואת כל מלכי הצפון הקרבים והרחקים
איש אל אחיו ואת כל הממלכות הארץ אשר על פני האדמה
ומלך ששך ישתה אחריהם : (כז) ואמרת אליהם כה אמר יהוה

צבאות

ר ש י

הזה • כאשר הם היום לאחר החורבן כתב ירמיהו ספרו : (כ) ואת כל הערב •
כל סומכותא אשר ערובת פרעה ומשענתו עליה לעזרה הערב גרנטיא"ה בלע"ז
(ביארתי נס"א י"ז י"ח) : (כב) ואת מלכי האי • כל אלו שמה עד כאן
שכיני א"י הם : (כג) קצוצי פאה • המוקנים בקצה אותה הרוח : (כד) מלכי
ערב • ערביא ואת מלכי הערב סומכותא של ערביא : (כו) ששך • הוא בבל
בני של א"ת ב"ש : (כז) וקיו • כהם ששמה יותר מדאי שמקיא : החרב •

התגר

מכלל יופי

הם הערביים השוכנים במדבר , וכן כל מלכי הערב • (כו) הממלכות הארץ • בא הסמיכות
עם ה"א הידיעה שלא כמנהג צרוב , וכן באו כמוהו (יחזקאל מ"ו) הלשכות הקדש , היתר
הארנ (שיפטיס ט"ז) , והדומים להם מעטים • ומלך ששך • מלך בבל , וכן תרגם יונתן •
וששך הוא בבל בלש"א בית א"ת ב"ש • (כז) וקיו • הנסין להיות שרשו קאה , והומרה
הא"ף ביו"ד , או קיה , ובה על דרך כתי הלמ"ד כמשפטו • (ל) הירד , מלה שהיא קריאת
הדורכים כך לזרז עצמם • יענה • ענין בעקה • (לא) נשפט • מתוכן בדין • (לז)
והתפלושו • ענין התגלגל והתכסית בעפר ובאפר • וחפוצותיכם • ענין פזר , ובה הפ"א
בחולס והת"ו בחירק שלא כמנהג • ובמכלל , שם , והת"ו בחירק , ומשפטה בברי , כי הוא
מן תפילה , והקבץ תפלות , בסקל תפלות , תפלות , תפלות , ועם כני הנמצאים ,
תפלותיכם , בבלם ותפלותיכם נשאר מעל (ליוז כ"א) , ובה הת"ו בחירק , כמו (ירמיה
ט"ו)

עווינע געווענדעט האטטע, [יח] נעהמליך ירושלים אונד דען שטערטען יהודה'ס,
ווינען קעניגען אונד רעטהען; אום ויא צור צערשטעהרונג, פֿערוויסטונג, צום
שפאטט אונד פֿליך צי מאכען; וואהר אונד געוויסליך! [יט] (רייכטע איהן)
פרעה, דעם קעניג פֿאן מצרים, ווינען דינערן אונד רעטהען, דעם גאנצען פֿאלק,
[כ] אונד דעם פֿערמישטען געווינדעל; אללען קעניגען דעם לאנדעס עין, אללען
קעניגען דער פֿלשתיים, אשקלון, עזה, עקרון אונד דעם איבערלייבער פֿאן
אשרוד; [כא] פֿערנער: אדום, מואב אונד דען קינדערן עמונס; [כב] אל-
לען קעניגען פֿאן צור אונד צידון, אונד אללען קעניגען דער לענדער יענסווייטס דעם
טעערס. [כג] זא וויא דרן, תימן, בון, אונד דענען מיט דען רונדאום אבגע-
שניטטענען קאפּהאָרען; [כד] אללען קעניגען אַראַביענס, אונד דען אין דער
וויסטע וואָהנענדען פֿעלקערגעמישע; [כה] אללען קעניגען זמרי'ס, אללען קעניג-
גען עילם'ס, אללען קעניגען פֿאן מדי; [כו] אללען נערדליכען קעניגען, דיאנאה'
אַדער פֿערן פֿון אַנאָדער וואָהנען, אונד אללען איבריגען קעניגרייכען אויף דעם
ערדבאָדען; — אונד דער קעניג פֿון ששך (בבל) זאלל צו לעצט טרינקען. [כז]
זאנע איהנען דאָבייא: זא שפּריכט דער עווינע צבאות, דער גאָטט ישראל'ס;
מרינ.

ב א ו ר

(יו) ואקח וכו' ואשקה וכו', כל זה במראה הנבואה. (יח) אח ירושלים, היא שמה
תחלה את כוס המה, כי כל אלה הנזכרים לקו על ידי נבוכדנצר, ושנה ראשונה שמלך בא על
ירושלים. ואת מלכיה, יהויקים יהויכין ונדיקיהו. כיום הזה, אמר רש"י, כאשר הם היו, ו
לאחר המורכב בתנ ירמיהו ספרו. ואינו מן הדרך לאמר כן, כי יכול להיות שהוא כמו מסרה
כיום, שהוא לשון הנבואה וקיום דבר, וכן תרגמתי. (כ) כל הערב, תרגם יונתן וית כל
מלכי סומכיותא, ופירש רד"ק עם מקובץ מעמים נתעברו יחד (איון געמיש פֿאן פֿעלקער-
שאַפּטען). ורש"י פירש אשר ערבו פרעה ומשענתו עליוס לעזרה (גאָראַנטיא בלע"ז).
ונראה לי שהוא כמו ערבו רב אשר היה מימי קדם במצרים, ויש למלה זאת שני משקלים,
ערב וערב. ואת אשקלון, הו"ו של ואת היא וי"ו המבאר, הנקראת גם כן וי"ו הפרט
(נעהמליך), רונה לימר ואת כל ארץ פלשתיים, דהיינו את אשקלון וכו'.
ראה בספרי פורת לשון עברית, (חלק שני משרש אות וי"ו). ורד"ק אמר: ואת כל מלכי
פלשתיים, שאר ארץ פלשתיים, לנדר מערים המזכרות פה. ותמה אני עליו, שהוא בעצמי שאל,
מדוע לא זכר גם? והאב"י, כי נת היתה לישראל, כי דוד לקחה מיד פלשתיים כמו שכחב
בדברי הימים ויקח את נתא; בנתיב מיד פלשתיים, והיא מתג האמה המזכר בספר שמואל.
והנה לפי דבריו הראשונים אין פה שאלה, שנוכל לאמר, שנת בכלל כל מלכי פלשתיים. ואת
שארית אשרוד, נראה בשלכד נבוכדנצר מצאה נחרבה מקנתה על ידי מלך מצרים או עלתו
(רד"ק). (כג) קצוצי פאה, תרגם יונתן מקפי פחא (ראה מה שכתב המבאר למעלה
קאפיטל ט', כ"ה, ודבריו נכונים). (כד) מלכי ערב, הם הערביים יושבי ארבלים,
כאמיר: ולא יהלם ערבי. וגם בתוכם היו שכנים במדבר קנון מאומות שונות, וזה ואת
כל מלכי הערב וכו'. (כי) הממלכות הארץ, באה ה"א הידיעה בשם הנסמך שלא במנהג,
וכן הלשכות הקדש, היחד הארץ והדומים להם מעשים. ומלך ששך, תרגם יונתן ומלכא
דבבל, ואמרו המפרשים שהוא כן נאלפא ביתא דא"ת ב"ש. וחכם אחד מחכמי עמים אמר
שהוא נחשט בלשון ערבי, וקראו העיר בבל כן, על שם שערי נחשט שהעמיד שם נבוכדנצר.
ישתה אחריהם, אחרי שהחריב הנזים האלה ישתה גם הוא את כים התרעלה, ואחריתו עדי
אונד. (כז) וקיו, וקאו, משרש קאה (ונתח"ף האל"ף ביו"ד נער) בדרך השכוריר
המקראים

תרגום אשכנזי

טרינקעט, ווערדעט טרונקען, שפייט, פאללעט פאר דעם שווערדע, וועלכעס
איך אונטער איך שיקקע, אונד שטעהעט ניכט ווירער אויף! [כח] ווייגערן ווא
ויר, דען קעלך פאן דיר אנצונעהמען אונד צו טרינקען, זא זאגע צו איהנען, איהר
מיססעט טרינקען, בעפיהלעט דער עוויגע צבאות. [כט] ויהע! פאן דער שטארט,
דיא נאך מיינעם נאָהמען גענאָנגט איזט, לאַססע איך דאָ אונגליק אנפאָנגען,
אונד איהר וואָללעט פֿערשאַנעט בלייבען? איהר ווערדעט עס ניכט בלייבען! דען
איך רופֿע קריג איבער אַללע בעוואָהנער דיוועס לאַנדעס, שפּריכט דער עוויגע
צבאות. [ל] אַללעס דיוועס ווייזאָגע איהנען אונד שפּריך! דער הערר ווירד פאָן
יענער העהע העראַב שרייען, פאָן ווינער הייליגען וואָהנונג וינע שטיממע ערטענען
לאַססען; ווירד איבער וינע העערדע בריללען, אונד איבער דיא איינוואָהנער דעם
לאַנדעס דאָ יובעלליר דער קעלטערטרעטער אַנשטיממען. — [לא] טומלט פֿער.
ברייטעט זיך בים אין דאָ ענדע דער ערדע, דען דער עוויגע האַרערט מיט דען פֿעל
קערן, רעכטעט מיט אַללען שטערכליכען, דיא פֿרעפֿלער גיכט ער דעם שווערדע
פּרייז; זאָ שפּריכט דער עוויגע. [לב] אונד דער עוויגע, גאָטט צבאות פֿעהרט
פֿאָרט: אונגליק געהט פאָן פֿאָלק צו פֿאָלק, איין גראַסער שטורם ערהעכט זיך
פֿאָם ענדע דער ערדע. [לג] אין דיוועס טאָגע ווערדען דיא פֿאָן גאָטט ערשלאָגע
נען פֿאָן איינעם ענדע דער ערדע בים צום אַנדערן ליגען; ניכט בעקלאַגט, ניכט
וועגנערייטט, ניכט בעגראַבען ווערדען, זאָנדרען דינגער דעם פֿעלדעם ויין. —
[לד] יאָממערט, איהר הירטען! שרייעט אונד וועלצט איך אים שטויבע, איהר
מעכטיגסטען דער העערדע! דען דיא צייט דעם שלאַכטענס אונד דער צערשטריי
אינג איזט ערשינען; איהר ווערדעט פֿאללען וויא קעסטליכעס געפֿעס. [לה] קיי
נע צופֿלוכט ווערדען דיא הירטען, קיינע רעטונג דיא מעכטיגסטען דער העערדע
פֿינדען;

ב א ו ר

המקראים מרוב שתייתם. (כט) כי הנה וכו'. גס צעיר אשר הכינתי לשכן שמישם,
אכני מתחיל להרע לה, ואחס גויי ארץ הכנתינקו! בתמיה! לא תנקו וכו'. (ל)
ממרום ישאג, כביכול ישאג וטהם מתוך הצער על גורו, זה בית המקדש הנחרב, או הוא
כמו טה הרועים, ושאג על ישראל הגולים. אחנס יקרא הידר כדורכי גת, והוא קריאה
לזרז ולחזק, אל כל יושבי ארץ, כלומר שזרז לאויבים שיבואו על יושבי אשר ארצות. ור"ק
פ' שאג ישאג על גורו, ישאג לאויבי שיבואו על גורו, אמר הוראת שרש שאג איכ"ל קריא לבא,
וכהפך הוא, לשון יללה כשאגת אריה, והיא מחריד את אחריים מלבוא. — (לא) בא
שאג וכו', שאג ומחמה יהיה בכל קצוי ארץ, כי ריב וכו'. נשפט, אמר לשון נספול, כלו
הוא יתנחך נכנס לדין עם כל גזר; והיוכאים רשעים בדין יתן לחרב ביד מלך נבל. (לב)
ועור, יתעורר, והוא עתיד הכפעל מכחי פ' וזכרי ור"ה האית"ן לתשלום הדגש. (לד)
הילילו, הרועים הם מלכי ישראל, ואדירי הבאן משל לצמירי עם ועשירי, ואמר:
שהרועים והאדירים וילילו ויזעקו, ויתפלשו באפר, כי מלאו ימיהם להיות מוכנים לטבח.
ותפוצותיכם, כמו ולתפוצותיכם, מלאו ימיהם לטבח, ולהיות נפוצים. (דקדוק מלת
ותפוצותיכם ראה במכלול). ככלי חמדה, אתם שהייתם כלי חמדה בשלזתכם, עתה
תפוצותיכם (רד"ק), וכן תרגם יונתן. ורמק הוא ממשמעות הכתוב. ורש"י פירש, ככלי
חמדה של זכויות הנפול ומשתבר, כן תשברו גם אתם אף על פי שחשובים אתם. וגם זה
רמק

צבאות אלהי ישראל שותו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו מפני
החרב אשר אנכי שלח ביניכם : (כח) והיה כי ימאנו לקחת
הבוס מידך לשתות ואמרת אליהם כה אמר יהוה צבאות שותו
תשתו : (כט) כיהנה בעיר אשר נקרא שמי עליה אנכי מהל
להרע ואהם הנקה תנקו לא תנקו כי יחרב אני קרא על כל יישי
הארץ נאם יהוה צבאות : (ל) ואהה תנבא אליהם את כל
הדברים האלה ואמרת אליהם יהוה ממרום ישאג וממעון קדשו
יתן קולו ישאג על גוהו הידר כדרכים יענה אל כל יישי
הארץ : (לא) בא שאון עד קצה הארץ כיריב ליהוה בגוים נשפט
הוא לכל בשר הרשעים נתנם לחרב נאם יהוה : (לב) כה אמר
יהוה צבאות הנה רעה יצאת מגוי אל גוי וסער גדול יעור מירכתי
ארץ : (לג) והיו חללי יהוה ביום ההוא מקצה הארץ ועד קצה
הארץ לא יספרו ולא יאספו ולא יקברו לדמן על פני האדמה
יהיו : (לד) הילילו הרעים וזעקו והתפלשו אדירי הצאן כי מלאו
ימיהם למבוח ותפוצותיכם הפ' בחולם ובחירק הח' ונפלתם ככלי
חמדה : (לה) ואבד מנוס מן הרעים ופליטה מאדירי הצאן :
(לו) קול

ר ש י

החגר של מלחמה : (כט) מחל . מתחיל : (ל) על נוה . מתחבל על חורבן
זיתו : הידר . לשון הוי שזעקין עושי מלאכה בצדק בקול רם לזרז זה חח זה
להתחזק ודורכי גיתות רגילין זה : יענה . כל לשון ענייה נעקת קול רם הוא :
(לא) נשכט . מתוכה צדין : (לב) מגוי אל גוי . שאני מסכסין זה בזה :
מירכתי . כהרגומו מסיפי : (לד) הלילו לשון יללה התפלשו התגלגלו צעפר
ויטרליי"ר בלע"ז (ר"ל וואטרע , Vincoloa בל"א זיך וועלנין) ותפוצותיכם
הרי זה המקרא קצר כלומר ותפוצותיכם תקרצנה לבא : ככלי חמדה . כלומר
אם תאמרו חסובים אנחנו הרבה יש כלי חמדה של זכויות נופלים ומשתברים
ואובדים

מכלל יופי

ט"ו) אם לא שריתך לטוב , שראוי שריתך , ובזה גם כן הפ"א בחולם , ומשפטה בשורק : אצל
בא כן הפ"א בחולם לזוג התנועות , כמו תהומות יכסימו (שמות ט"ו) , ופירושו למה שאמר ,
כי

ירמיה כה כו

(לו) קול צעקת הרעים ויללת אדירי הצאן כי שדד יהודה את-
 מעיותם : (לו) וגדמו נאות השלום מפני חרון אף יהודה :
 (לח) עזב כפפיר סבו כי היתה ארצם לשמה מפני חרון היותה
 וכפני חרון אפו :

כו [א] בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה
 הדבר הזה מאת יהוה לאמר : [ב] כה יאמר יהוה עמד בחרצ
 בית יהוה ודברת על כל ערי יהודה הבאים להשתחורת בית-
 יהוה את כל הדברים אשר צויתיה לדבר אליהם אל תגרע
 דבר : [ג] אולי ישמעו וישבו איש מדרכו הרעה ונחמתי אל-
 הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם מפני רע מעלליהם :
 [ד] ואמרת אליהם כה אמר יהוה אם לא תשמעו אלי ללכת
 בתורת אשר נתתי לפניכם : [ה] לשמע על דברי עבדי הנבאים
 אשר אנכי שלח אליכם והשכם ושלח ולא שמעתם : [ו] ונתתי
 אתהבת הוה כשלה ואזהעיר הואתה יתיר ה' אתן לקללה לכל
 גוי הארץ : [ז] וישמעו הכהנים והנבאים וכל העם את ירמיהו
 מדבר אתהדברים האלה בבית יהוה : [ח] ויהי ככלות ירמיהו
 לדבר את כל אשר צוה יהוה לדבר אל כל העם ויתפשו אתו
 הכהנים והגוים וכל העם לאמר מות תמות : [ט] מדוע גבית
 בשם יהוה לאמר כשלו יהיה הבית הזה והעיר הזאת תחרב מאן
 יושב ויקהל כל העם אל ירמיהו בבית יהוה : [י] וישמעו שרי
 יהודה אתהדברים האלה ויעלו מבית המלך בית יהודה וישבו

בפתח

ר ש י

ואזכרים : (לז) וגדמו לשון חורבה לשון סדיומו (לעיל ח') וגדמה שם :
 (לח) עזב כפפיר וגומר • גלג מלכא מכרכים כפפיר העוזב את סוכו : הוונס
 משתכרת ביין כן תירגס יונתן דבר אחר לשון חונאס :

כו (א) בראשית ממלכות • פרשק זו תחתונה קדמה לעליונה ארבע שנים :
 (י) בפתח שער בית ה' החדש • אחרים הגיהו בשגלה יהויכין וקלת כלי

בית

[לז] ניכטס אס וועהגשרייא דער הירטן, אונד יאממערן דער מעכטיגסטן דער העער. דען דער עוויגע האט איהרע ווידע פֿערוויסטעט. [לז] פֿערניכטעט איזט דיא פֿירליכע ווידע, וועגען דעם ברענגענדען צאָרן גאָטטעס. [לח] ער פֿערלעסט ווינע היסטע, וויא איין לעווע (ווינע העלע), דען איהר לאַנד איזט איינע וויסטע. צייא, וועגען דעם איבערוועלטגענדען שווערטעס, אונד ווינעס (גאָטטעס) גרימ. מיגען צאָרנס.

כו [א] אים אנפֿאנגע דער רעגירונג ירהויקיס'ס, זאָהן יאשיהו'ס, קעניגעס פֿאן יהודה ערגינג פֿאם עוויגן פֿאלגענדעס וואָרט: [ב] זאָ שפּריכט דער עוויגע: טריסט אין דען פֿאָרהאָף דעם טעמפעלס, אונד רעדע צו דען בעוואָהנערן דער שטערע יהודה'ס וועלכע הערקאממען, גאָטטעס דינסט צו האַלטען, אַללע דיא וואָרטע, דיא איך דיר אויפֿטראַגע, אָהנע עטוואַס אויסצולאָסען. [ג] פֿילליכט אַכטען זיא דרוף, אונד קעהרען פֿאן איהרעם בעזען וועגע אום, אַלס. דען ווילל איך מיך דעם איבעלס גערייען לאָסען, וועלכעס איך איהנען וועגען איה. רער בעזען טהאטען צו געדאכט האַבע. [ד] זאָגע איהנען אַלזאָ: זאָ שפּריכט דער עוויגע: ווען איהר מיר גיכט געהאָרצט, נאָך דעם געזעטץ צו וואַנדעלן, וועל. צעס איך אייך פֿאָרגעלעגט האַבע, [ה] אונד גיכט הערעט דיא וואָרטע מינער דינער, דער פֿראַפֿעטען, דיא איך פֿאן דעם פֿריהעם מאַרגען אָן צו אייך געזענדעס האַבע, אונד דענען איהר ניא צוגעהערט: [ו] זאָ ווילל איך דיווען טעמפעל גלייך שילה מאַכען, אונד דיא שטאָרט אַללען פֿעלקערן דער ערדע צום פֿלוך ווערדען לאָסען. — [ז] אַלס דיא פֿריסטער, דיא פֿראַפֿעטען אונד דאָן גאנצע פֿאָלק דען ירמיהו דיוע וואָרטע אים טעמפעל רעדען הערטען, [ח] אונד קוים האַטטע ער דאָן, וואָן איהם דער עוויגע אָן דאָן פֿאָלק אויפֿגעטראַגען האַטטע, אויסגערע. דעט, ערגריפֿען איהן דיא פֿריסטער, דיא פֿראַפֿעטען אונד דאָן פֿאָלק, אונד שפּראַכען: דוא מוסט שטערבען! [ט] וואָרום ווייזאָנעסט דוא אים נאָמען נאָט. טעס, דאָס דיוער טעמפעל גלייך שילה, אונד דיוע שטאָרט צערשטעהרעט אונד אונבעוואָהנט ווערדען ווירר? אַלזאָ ליף דאָן גאנצע פֿאָלק געגען ירמיהו אים טעמפעל צוואַממען. [י] אַלס דיא רייכערעטהע פֿאן יהודה דיס הערטען, בעגאָבען זיא זיך אויס דעם קעניגליכען פֿאללאַסט אין דען טעמפעל, אונד זעצטען זיך אין דען נייען

באור

רחוק, ולא ידעתי פירש נבחר. (לז) וגדטו, ונכרתו, כמו שדר ער מואב נדמה. (לח) עוב, הקב"ה, ככפיר סכו, ככפיר העוז סכו מאחסור הטרף, כן עוב הוא יתברך את בית מקדשו ממחסור עובדי עבדתו, כי היתה ארצו שממה וישראל גלה. מפני חרון היונה, פירשו המפרשים, מפני חרון חרב האויב האונם, כמו ולא יוכו נשיאי עוד את עמי, וכן כל לאן יונה לאן עזק וריצון יחמם. ומפני חרון אפי, של הקב"ה.

כו (א) בראשית. פרשה זו הנאמרה ארבע שנים קודם לפרשה שלפניה, כוללת תוכחת ירמיה לישראל שיצאו, ואזהרה אס לא ישובו יחרב הבית והעיר; ואיך תפאזוה הכהנים והנביאים וכל העם להמיתו, אך שרי יהודה, ונפרט אטיקס בן אפן הצינו עליו והצילוהו. ופסוקי

תרגום אשכנזי

נייען גאטטעסטהאר . [יא] נון טרונגען דיא פרישטער אונד פראפעטען איהרע קלאגע דען רייכערעטהען אונד דעם פאלקע פאר , אונד שפראכען : דיזער מאן האט דען טאד פערשולדעט , ווייל ער געגען דיא שטאט דאן געווייזאנט האט , וואס איהר מיט איירען אייגענען אהרען געהערט האבט . [יב] ירמיהו אבער פערראנט ווארטעטע זיך פאר דען רייכערעטהען אונד דעם פאלקע אלזא : דער עוויגע האט מיך געזענדרעט , געגען דיזען טעמפעל אונד דיזע שטאדט דאן צו ווייזאגען , וואס איהר געהערט האבט . [יג] כעסערט אלזא איירע וועגע אונד האנדלונגען , געהערט דער שטיממע דעם עוויגען איירעם גאטטעס , זא ווירד ער זיך דעם איבעלס גערייען לאססען , וואס מיט ער אייך געדראהעט האט . [יד] וואס מיך כעטריפט , זא בין איד אין אויערן הענדען , פערפאהרעט מיט מיר וואס עס אייך גוט אונד וואהל דינקט . [טו] גור וויססעט ! ווען איהר מיך טערטעט , זא לאדעט איהר אויף אייך , אויף דזע שטאדט אונד איהרע איינוואנהער אונשולדיגעס כלוט ; דען עס איזט וואהרהייט , דאס מיך דער עוויגע געזענדרעט , אייך יענע ווארטע פארצוטראגען . [טז] הירויף זאגטען דיא רייכערעטהע אונד דאן גאנצע פאלק צו דען פריסטערן אונד פראפעטען : דיזער מאן איזט ניכט דעם טאדעס שולדיג , דען ער האט אים גאמען דעם עוויגען אונד דעם גאטטעס צו אונס גערעדעט . [יז] אויך טראטען אייז ניגע פאן דען עלטעסטען דעם לאנדעס אויף , אונד שפראכען : צו דער גאנצען פערט זאממלונג : [יח] מיכה דער מורשתי ווייזאנטי צור צייט חזקיהו'ס , קעניגס פאן יהודה , אונד שפראך איינסט צו דעם גאנצען פאלק יהודה : זא שפריכט דער עוויגע צבאות : ציון זאלל וויא איין פעלד געפאלגט , ירושלים איין שטיינהויפען , אונד

ב א ו ר

ופסיקי הפרשה הזאת הם קלי הנכה , ואינם זריכים באור , וכן שתי פרשיות שלאחריה . (ה) על וכו' , א דברי הנביאים . (ז) בשלה , כשלקחו פלשתים את ארץ האלים במלחמה כסדר משכן שלה . (יח) לעיים , לנלים , לתלי עמר . ובמכה (ד' יב) כאמר עיין , במלויף

מכלל יוסי

כי מלאו ימיכם לעבוד , ומלאו גם כן ימיכם לבא תפוצותיכם , כלומר באו ימיכם לטובות ולגלות . (לו) ויללח . בשוא הו' וזכירק הו' ד בקריאת בן נפתלי , ובחירק הו' וגו' הו' ד בקריאת בן אשר , וכן במכלל בן הוא , לקריאת בן אשר הו' ד בחירק וזכירק נחה , והניחו הו' ד אף על פי שאינא שואית , והטילו תנועתה על אות השמש , שמפשו ויללח , ובמקנת הכוכבאות מבחתי בהפך , כמו שקורא גם כן בנפתלי ובחירק (תהלים מ"ה) , בנח הו' ד וזכירק צי"ת , וכן קורא בן נפתלי בכל יו"ד מינעת בחירק , ומה שלפניה נשא , שמניח הו' ד ומטיל החירק כמה שלפניה , כמו (דברים י') ליראה , לירעאל (מלכים כ"א) , בירעאל (שם) , מניח הו' ד ומניע הלמוד : יחב"ת בחירק . אדירי . פירשו , הרועים הגדולים . מרעיתם , הוא שם לצאן ענמן , או יהיה על מקום המרעה . כמו שאמר אחריי : וכדמוכאות השלים . (לו) וגדמו . מנכין נפעל , ענין שתיק או כריתה , כמו (ירמיה מ"ח) גם מדמן תדמו . גאות . שרשו טה , והומרה הו' ד באל"ף . (לח) סכה . הראו סכתי , כי הנפרד סכה . או יהיה הנפרד סך , בפלס , יאמר ממנוסכו , בשקל עונו . היונה . ענין האונאה ידוע , והוא ענין קצת מיון אחרים

בפתח שער יהודה החדש : [יא] ויאמרו הכהנים ודבכאים אל-
השירים ואל כל העם לאמר מישפט מות לאיש הזה כי גבא אל-
העיר הזאת כאשר שמעתם באזנכם : [יב] ויאמר ירמיהו אל-
כל השירים ואל כל העם לאמר יהוה שלחני להנבא אל הבית
הזה ואל העיר הזאת את כל הדברים אשר שמעתם : [יג] ועתה
הוסיבו דרביכם ומעלליכם ושמעו בקול יהוה אלהיכם וינחם
יהוה אל הרעה אשר דבר עליכם : [יד] ואני הנני בידכם עשוי
לי כטוב וכישר בעיניכם : [טו] אך וידע חדעו כי אם ממתים
אתם אתי כי ידם נקי אתם נחנים עליכם ואל העיר הזאת ואל-
ישבירה כי באמת שלחני יהוה עליכם לדבר באזניכם את כל-
הדברים האלה : [טז] ויאמרו השירים וכל העם אל הכהנים
ואל הנביאים איך לאיש הזה משפט מות כי בשם יהוה
אלהינו דבר אלינו : [יז] ויקמו אנשים מזקני הארץ ויאמרו אל-
כל קהל העם לאמר : [יח] מיכיה יתיר המורשתי היה גבא בימי
חוקיהו מלך יהודה ויאמר אל כל עם יהודה לאמר כה אמר
יהוה צבאות ציון שדרה התחרש וירושלים עינים תהיה והר הבית
לבמות

ר ש י

צית אלהינו עמו שדרו חילו של נבוכד נר שער המזרחי וחור נדקיהו ותקנו וחדשו
לכך נקרא חדש : וישמעו שרי יהודה : שהפסו נביאי השקר והכהנים את
ירמיהו : (יח) מיכה המורשתי : דמן מרישה : עינים גלים : (יט) ויחל-
לשון

מכלל יופי

דרך מקדש וממכר, אי צולתו, מדעת ואלא מדעת וחדעת כמו זה, ופירושו, חרב האויב
האויסת אותם, וכן ולא ונועד כסיו את עמי (יחזקאל ל"ה).
בו (ה) על דברי עבדי הנביאים. כמו אל דברי, וכן (שמואל ב') וילך אל קנה
הרמיה על ביתו, כמו אל ביתו, והדומים לו. גבות. בלא אל"ף ונכתב ביו"ד כבעלי
ה"א. בשלו. הרשון תוכנה"א, וזה ב"ו, ושניהם חסרים. (יח) עינים. שרשו עין
בפסל אף כרי יטריח עב (איוכל"ז), מן רוח, עין חרבה ושמה. או פירושו גלים, והכל
אחד, כי החרבה לגלים. ותרנס יונתן והיתה בכל לגלים : ליגרין, ותרנס לעי השדה :
ליקרא חקלא. (כ) וגם אישה היה מתנבא. דברי העם, שרבו להמית את ירמיהו, כלומר
מה א ש י

ירמיה כו כו

לְבָמוֹת יַעַר׃ [יט] הִהְמַת הַמֶּתֶהוּ חֻקֵּיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְכָל־יְהוּדָה
הֲלֹא יֵרָא אֶת־יְהוָה וַיַּחַל אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיִּנָּחֶם יְהוָה אֶל־הָרָעָה
אֲשֶׁר־דִּבֶּר עֲלֵיהֶם וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים רָעָה גְדוֹלָה עַל־נַפְשׁוֹתֵינוּ׃
[כ] וְגַם־אִישׁ הָיָה מִתְנַבֵּא בְשֵׁם יְהוָה אֹמְרִיהוּ בֶן־שִׁמְעִיהוּ מִקְרִית
הַיַּעֲרִים וַיִּנָּבֵא עַל־הָעִיר הַזֹּאת וְעַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת כָּל־דְּבָרֵי
יִרְמְיָהוּ׃ [כא] וַיִּשְׁמַע הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וְכָל־גְּבוּרָיו וְכָל־הַשָּׂרִים
אֶת־דְּבָרָיו וַיִּבְקֹשׁ הַמֶּלֶךְ הַמִּיתוֹ וַיִּשְׁמַע אֹמְרִיהוּ וַיֵּרָא וַיִּכְרַח וַיָּבֵא
מִצָּרִים׃ [כג] וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים אַנְשִׁים מִצָּרִים אֶת־אַלְנָחָן
בֶּן־עֲכָבוֹר וְאַנְשִׁים אֲחֹא אֶל־מִצְרַיִם׃ [כד] וַיֹּצִיאוּ אֶת־אֹמְרִיהוּ
מִמִּצְרַיִם וַיָּבִיאוּהוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וַיִּכְרֹהוּ בַּחֶרֶב וַיִּשְׁלַח אֶת־
גְּבֻלָּתוֹ אֶל־קִבְרֵי בְנֵי הָעָם׃ [כז] אַךְ יֵר אַחִיקָם בֶּן־שָׁפָן הַיִּתְחָה
אֶת־יִרְמְיָהוּ לְבִלְתִּי הַת־אֲחֹז בִּיד־הָעָם לְהַמִּיתוֹ׃

כו [א] בְּרֹאשִׁית מַמְלַכַת יְהוֹיָקִם בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה

היה

ר ש י

לשון תפלה׃ ואנחנו עושים רעה גדולה • אם נהרוג אותו׃ (כ) וגם אם
סיה מתנבא • מי שאמר זו לא אמר זו עד כאן דברי נדיקים ועמודו רשעים שהיו
שם ואמרו וגם אם מתנבא וגומר כשם שאוריה נהרג יסרג ירמיה כך מפורש
בספרי׃

כו (א) בראשית ממלכות יהויקים • שלש שנים לפני שמואל נבוכד נצר מתנבא
עליו

מכלל יופי

מה עדות זו, הנה גם איש היה מתנבא וגו' • (כא) וירא • ביו"ד איתן, ויו"ד השרש כעלמח
מהמכתב • (כב) אלנחן • מלה אחת היא • [והרד"א כתב, שגם אלו דברי חזקוני שרבו
להגיל את ירמיהו, והביאו שני משלים, האחד ממיכה המורשתי, שניבא רעות לפני חזקיהו
ולא המיתו חזקיהו, אבל חלה פני אלהיו, וינחם ה' על הרעה, ומפני זה שלום ואמת היה
בימיו • והמשל השני עשו מאוריה, שנבא גם כן רעות בימי יהויקים, והוא לא חלה פני אלהיו,
ולא שנכתבה, אבל רדף אחרי הנביא, עד שהרגו בחרב, ולכן היה תכלית חזקיהו למלך
שנים רבות ולמות בכבוד והצלחה • והיה סוף יהויקים, שקצר ימים במלכותו, והגלה בבבל
ומת בדרך, וקבורת תמור נקבר סחוב והשלך מהללוא לשערי ירושלים, ולכן ראוי שנקח מזה
לימוד ולא נרע לירמיהו אבל נשוב כתשובה כדבריו • ויתכן לומר, כי כל זה הענין היה בימי
יהויקים, וחזקוני עשו טענה להגיל את ירמיהו, ממיכה המורשתי שנבא בימי חזקיהו ושה
שאמר וגם איש היה מתנבא, הוא ספור דברי הנבואה מענין אחר, כמו זה שאירע גם כן בימי
יהויקים, ואמר, שבימיו נבא ירמיהו רעות, ותפשו אותו הכהנים והנביאים וכל העם לאמר
מות

אונד דער טעמפלעכער אונד וואלדיגע אנהעהע ווערדען. " [יט] האט איהן
 חזקיהו, דער קעניג פֿאַן יהודה אונד גאַנץ יהודה דעס וועגען געטערטעט? פֿירכֿ
 פֿעטע ריזער זיך ניכט פֿילמעהר פֿאַר דעם עוויגען, אונד פֿלעהטע צו איהם? דער
 עוויגע האַטטע זיך אויך דעם איהם גערהאַטען איבעלס גערייען לאַססען, אונד
 וויר וואַלטען נון איין זאָ גראַסעס לאַסטער אויך אונזרע זעלע לאַרען? [כ] איין
 אַנדערער סאָן (ענטגענטען אייניגע), נאָהמענס אוריהו וואָהן שמעיהו'ס, אויס
 קרית יערים, ווייזאָגטע איינסט אים נאָמען גאָטטעס, אונד פֿראַפֿעציהטע פֿאַן
 דיווער שטאַרט אונד ריזעס לאַנדע עכען זאָ וויא ירמיהו; [כא] אונד אַלס קעניג
 יהויקים, וויינע העלדען אונד רעטהע עס ערפֿוהרען, וואַלטע איהן דער קעניג טער־
 טען; אוריהו, דער ריזעס ערפֿוהר. פֿירכטעטע זיך, אונד פֿלאָה נאָך מצרים.
 [כב] דאָ שיקטע קעניג יהויקים לייטע נאָך מצרים, נעהמליך אַנהאָן עכבר'ס,
 אונד נאָך אייניגע מיט איהם, [כג] ריזע בראַכטען דען אוריהו אויס מצרים צום
 קעניג יהויקים צוריק, וועלכער איהן מיט דעם שווערר הינריכטען, אונד וויינען
 לייכנאָם אין דיא גרעכער דעם געמיינען פֿאַלקס ווערפֿען לים. — [כד] אַלליין
 אחיקם וואָהן שפּו'ס הילט עס בייא ירמיהו, אונד פֿערהיטעטע עס, דאָס ער ניכט
 דורך דיא דאָנר דעם פֿעכעלס אומגעבראַכט וואורדע.

כו [א] אים אַנפֿאַנגע דער רעגירונג יהויקים'ס, וואָהן יאשיהו'ס, קעניגס פֿאַן
 יהודה

ב א ו ר

במלך מ"ן. (ב) וגם איש וכו'. כן השיב המתנגדים, אתם מביאים ראיה מחזקיהו מלך
 יהודה שלא הרג מתנבא רעה, מדוע לא תביאו ראיה מיהויקים שהרג את אוריה בן שמעיה.
 כו (א) בראשית. כנראה זו נאמרה לירמיה באתה השנה שנאמרה לו כנראה שלפניה,
 ואמר לו האל, כשימלך בדקיהו אחר ממלכת יהויקים ויהויכין, יעשה לו מוסרות
 ומיטות, וישלחם למלכים הנזכרים בפסוק, ביד שלוחיהם הבאים לירושלים לדקיהו, ויעשה
 זאת לסיומן שיכנעו כלם תחת עול כנזכר הנר העתיד למלך אחר שלם שנים. וגם יאמר לשלוחי
 המלכים האלה, כי כן הנני גם כן לדקיהו מלך יהודה, שיכנע וישתעבד לכנזכר הנר, ולא
 ישמע לדברי נביאים המסיחים. ואמר דק"ק: כי נראה שהמלכים הנזכרים שלחו לדקיהו
 שישכים עמם וימרדו כלם במלך בבל, לפיכך טעם האל לירמיהו שיאמר למלכים, אחר
 שיכלו דברי שלוחיהם יאמרו להם: ואל דקיהו מלך יהודה דברתי וכו', וכלכם תביאו
 כואריכם

מכלל יופי

מות תמות, והזקנים הליצי בעדי, והכילו אותם מידם, וגם צימים ההם היה איש מתנבא בשם
 ה' ככל דברי ירמיהו, ולא נכול, כי המ' הרג אותם בסרב. ואם כן היה כל זה בראשית
 ממלכות יהויקים, אבל כנאות המוטות והמוסרות שזכו ה', ששלחם אל מלך ארם וגו',
 ביד מלאכים הבאים לירושלים, אל דקיהו מלך יהודה, באמת שעשה הדברים ההם צימי
 לדקיהו, אלא שנראה לו הכן אה על זה בראשית ממלכת יהויקים, לעשות צימי לדקיהו.
 כו (ב) מוסרות ומיטות. רמזות וגידים, שקושרים בהם העול על נואר הבהמה.
 (ה) ישרי. פועל עבר, מצי קמן ומצי פתח. (ו) עבריו. שיעשה דבני בניו.
 וגם את חיות השרה נחתי לו לעברו. על דרך, ומית השדה השלמה לך (זכר ה'). (ח)
 אותו ארץ כנזכר בצר. בא ה"א הידיעה אחר הכנוי שלא כמנהג צרוב, אלא שפעמים בא כן,
 כמו (שמות ב') ותרצהו את הילד, יביאה את תרומת ה' (שם ז"ה), והדומים להם.
 חמי' מקור שהוא פועל יוצא. ובמכלל, ובא המקור יוצא, אף על פי שבינוני עומד, לפי
 שהוא

תרגום אשכנזי

יהודה , ערגינג פאלגענדעס וואָרט גאָטטעס אָן ירמיהו : [ב] זאָ שפּראַך
דער עוויגע צו מיר : מאַכע דיר שטריקע אונד יאָכע , אונד לעגע זיא אום דינען
האַלז . [ג] שיקע דאָסאָן דען קעניגען פֿאַן אדום , מואב , עמון , צור אונד צידון
דורך דיא געזאָנדטען , וועלכע נאָך ירושלים צו צדקיהו , דעם קעניג פֿאַן יהודה קאָמ
מען ווערדען ; [ד] אונד טראָגע איהנען פֿאַלגענדעס אָן איהרע העררען אויף : זאָ
שפּריכט דער עוויגע צבאוח , דער גאָטט ישראל'ס : זאָגעט איירען העררען אַלזאָ
[ה] איך האָבע דיא ערדע , דיא מענשען אונד טהירע , וועלכע דרויף וואָהנען
דורך מיינע גראָסע מאַכט אונד מיינען אויסגעשטערקטען אַרם ערשאַפֿען , אונד
געבע זיא וועם איך ווילל . [ו] יעצט האָבע איך אַללע דיזע לענדער אין דיא גע
וואַלט מיינעס דינערס נבוכדנאָרס קעניגס פֿאַן בבל נעגעבען , אויך דיא ווילדען טהיר
רע איהם אונטערוואָרפֿען . [ז] אַללע דיא פֿעלקער זאָללען איהם , זיינעם זאָהנע
אונד זיינעם ענקעל דינען , ביס איינסט דיא רייזע אָן ווין לאַנד קאָממט , אונד
מעכטיגע פֿעלקער אונד גראָסע קעניגע איהן אונטעריאָכען ווערדען . [ח] דאָ
פֿאַלק אָדער קעניגרייך , וועלכעס דעם נבוכדנאָר קעניג פֿאַן בבל ניכט דינען , דען
האַלז ניכט אונטער דיזעס קעניגס יאָך ביינען ווילל , ווערדע איך מיט קריג , הונד
גער אונד פּעסט שטראַפֿען , ביז איך עס , שפּריכט דער עוויגע , דורך זיינע האַנד
אויפֿגעריכען האָבע . [ט] הערעט ניכט אויף איירע פּראָפֿעטען , וואָהרזאָגער
טריימער , וואָלקענבעפֿראָגער אונד צויבערער , דיא אייך זאָגען , איהר ווערדעט
דעם קעניג פֿאַן בבל ניכט דינסטבאַר ווערדען . [י] דען ליגען ווייזאָגען זיא אייך
אום

ב א ו ר

צואריכם בעול מלך בבל . (ב) מוסרות ומוטות , מוסרות הן רצועות , ומוטות הן העל
עץ עקום הנחן על העורף למעלה מנזאר , מלשון וישארו צמות , ויתכן שהוא משרש נטה , לפי
שהוא עקום ונטוי . ורד"ק אמר שגם מוטות הן רצועות , וידחק עצמו למטה (כ"ח , י"ג)
צפירוש מוטות עץ ומוטות ברזל , ולא ידעתי על מהו למטה ? (ז) ועברו צו , ויעבדו אותו
רובה לומר עד כוא עמו ויכניעו גם אותו גויים רבים ומלכים גדולים , כאמור למעלה (כ"ה
י"ד) . וזה ההבדל שבין עבד הנקשר בבית , ובין הנקשר עם מלת אח , הראשון הוא מע
יבא לשלישי (דינסטבאר מאַכען , צור אַרבייט אָנהאַלטען) , והשני הוא פעל יבא לש
(יעמאָנד דינען) . (ט) חלומותיכם , חלומי חלומותיכם . כשפיכם , והוא שם נפלא

גנב

מכלל יופי

שהוא כדמות השם . (ט) ואל חלומותיכם , פירוש חלומי חלומותיכם , וכן תרגם יונתן
ומן חלמי חלמיכון , ואל כשפיכם . שם תאמר למכשפים . **כישף** , נפלא **גנב** . (י"ד)
צואריכם , הו"ו כשא , וכשירה האל"ף , ואף על פי שאבד ב' והמשך , ושרשו מור
יפגעו ענין תחנה ובקשה . לבלתי באו . הוא עבר במקום עתיד לגזרת פעול , כמו באו
והוא במשקל מה טובו (במדבר כ"ד) , כי אורו עיני (שמי"א י"ד) . ואמר : באו , על הכלים
ואף על פי שזינן מבלי הנחה , כמו (שם כ"ג) אפוד ילד בידו , שבו כליהם ריקס (ירמיה
י"ד) . ובית מלך יהודה , כמו ובנית , ובי"ת בנית ה' אבך עומד במקום שנים . (י"ט)
אל חלומותיכם , כמו על , או פירושו בעבור , כמו (בראשית כ') ויאמר אברהם שרה אשתי
(כ) בגלותו . כמו בהגלותו , וכשנפלה הה"א להקל הקריאה כשירה תנועתה על בית
השם

יהיה הדבר הזה אלי ירמיהו מאת יהוה לאמר : [כ] כה אמר
 יהוה אלי עשה לה מוסרות ומטות ונתתם על צווארך :
 [ג] ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני עמון
 ואל מלך צר ואל מלך צידון ביד מלאכים הבאים ירושלם אל-
 צדקיהו מלך יהודה : [ד] וצוית אתם אל אדניהם לאמר כה
 אמר יהוה צבאות אלהי ישראל כה תאמרו אל אדניכם : [ה] אנכי
 עשיתי את הארץ את האדם ואת הבהמה אשר על פני הארץ
 בכחי הגדול ובזרועי הנטויה ונתתיה לאשר ישר בעיני : [ו] ועתה
 אנכי נתתי את כל הארצות האלה ביד נבוכדנאצר מלך בבל
 עבדי וגם את חית השדה נתתי לו לעבדו : [ז] ועבדו אתו כל-
 הגוים ואת בניו ואת בני בניו עד בא עת ארצו גסה הוא ועבדו בו
 גוים רבים ומלכים גדולים : [ח] והיה הגוי והממלכה אשר לא-
 יעבדו אתו את נבוכדנאצר מלך בבל ואת אשר לא יתן את-
 צוארו בעל מלך בבל בחרב ובדבב ובדבר אפקד על הגוי ההוא
 נאם יהוה עד חמי אהם בידו : [ט] ואהם אל השמעו אל-
 נביאיכם ואל קסמיכם ואל חלמתיכם ואל ענניכם ואל-
 כשפים כס אשר הם אומרים אליכם לאמר לא תעבדו את
 מלך בבל : [י] כי שקר הם נבאים לכם למען הרחיק אתכם
 מעל

ר ש י

עליו שיוגד • (ב) מוסרות • הם רצועות העול שקורין קווינגל"ש
 Vincelos. (מלשון איטאליא ווינקאל"ס, כל"א באנדען, ובכת"י
 רש"י כתוב קוראויים כלע"ז Courroies. כל"א ריהמען, עיין תילים ב' ג' :
 (ג) ושלחתם אל מלך אדום • זימית דקיהו בשנים הרביעית למלכו שעשאו נבוכד
 נצר שליט על המשה מלכים • מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון וגו' • חלו
 המשה מלכים נתן נבוכד נצר תחת ידו של דקיהו • חמש עשרה שנה היו על
 צוארו משנה אחת ליסויקיס עד השנה הרביעית לדקיהו ששברס היומנו הנטיה
 בן עזור : (ו) עבדי • שיעשה רצוני לפרע משוגאי • (ז) ואת בני • חויל
 מרודך • ואת בני בני • כלשאר : עד בא עת ארצו • שיצאו דריוס המדי וכורש
 יחרגו

ידמיה כז

מעל אדמתכם והדחת אתכם ואבדתם: [יא] והגוי אשר יביא
 את צוארו בעל מלך בכל ועבדו והנחתו על אדמתו נאם יהוה
 ועבדה וישב בה: [יב] ואל צדקיה מלך יהודה דברתי בכל
 הדברים האלה לאמר הביאו את צואריכם בעל מלך בבר
 ועבדו אתו ועמו והיו: [יג] למה תמותו אתה ועמך בחרב ברע
 יבדבר כאשר דבר יהוה אל הגוי אשר לא יעבד את מלך בכל:
 [יד] ואל תשמעו אל דברי הנבאים האמרים אליכם לאמר ראו
 תעבדו את מלך בכל כי שקר הם נבאים לכם: [טו] פירא
 שלחתים נאם יהוה והם נבאים בשמי לשקר למען הדיחי אתכם
 ואבדתם אתם והנבאים הנבאים לכם: [טז] ואל הכהנים ואל
 כל העם הזה דברתי לאמר כה אמר יהוה אל תשמעו אל דברי
 נביאיכם הנבאים לכם לאמר הנה כלי בית יהוה מושבים מבבל
 עתה מהרה כי שקר המה נבאים לכם: [יז] אל תשמעו אליהם
 עבדו את מלך בכל וחיו למה תהיה העיר הזאת חרבה: [יח] ואם
 נבאים הם ואם ייש דברי יהוה אתם יפגעו נא ביהוה צבאות
 לבלתי באו הנזירים הנזירים בבית יהוה ובית מלך יהודה
 ובירושלם בכלה: [יט] כי כה אמר יהוה צבאות אל העמדים
 ועל הים ועל המכונות ועל יתר הכלים הנזירים בעיר הזאת:
 [כ] אשר לא לקחם גבוכדנאצר מלך בבל בגלותו את יכוניה
 יחיר בן יהויקים מלך יהודה מירושלם בכלה ואת כל חרי יהודה
 וירושלם: [כא] כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל על
 הכלים הנזירים בית יהוה ובית מלך יהודה וירושלם: [כב] בכלה

יובאו

ר ש י

אשרגו את כל שאר: (יב) ואל נדקיהו מלך יהודה דברתי וגו' כל זה חזון
 ידמיה אל שלוחי המלכים: (טז) הנה כלי בית ה' שגלו עס יכנים:
 (יט) המכונות ת"י בסיסא כמו את הכיור ואת כנו (שמות ל"ה)
 (כ) חזרי כמו שרי: נגלותו כמו כסגלותו: (כב) עד

אזים אייך אויס איירעם לאַנדע צו פֿערטרייבען, דאָס איך אייך פֿערשטאַטע אונד
אומבריינגע. [יא] דאָז פֿאַלק הינגענען, וועלכעס זיינען האַלו אונטער דאָז יאָך
דעם קעניגס פֿאַן בבל כייגען, אונד איהם דינען ווירד, ווילל איך אויף זיינען באַ-
דען לאַססען, איהן צו בויען אונד צו בעוואָהנען, שפּריכט דער עוויגע. [יב] אויך
צדקיהו, דעם קעניג פֿאַן יהודה, האַבע איך עכענדאָוועלכע געזאָגט: ברינגעט
אירען האַלו אינס יאָך דעם קעניגס פֿאַן בבל, דינעט איהם אונד זיינעם פֿאַלקע,
זאָ ווערדעט איהר אַם לעבען בלייבען. [יג] וואָרום וואָללט איהר, דוא אונד
דיין פֿאַלק, דורך קריג, הונגער אונד פעסט אומקאָממען, וויא דער עוויגע דעם
פֿאַלקע דראָהט, וועלכעס זיך ניכט דעם קעניג פֿאַן בבל אונטערוויכט? [יד]
הערעט ניכט אויף דיא וואָרטע דער פּראָפֿעטען, דיא צו אייך זאָגען, איהר ווער-
דעט ניכט דעם קעניג פֿאַן בבל אונטערטאָן ווערדען; דען ליגען ווייזאָגען זיא
אויך [טו] איך האַבע זיא ניכט געזאָגט, שפּריכט דער עוויגע, אונד זיא ווייז-
זאָגען ליגען אין מיינעם נאָהמען, דאָמיט איך אייך פֿערשטאַטע, אונד איהר
געבסט דען פּראָפֿעטען, דיא אייך ווייזאָגען, אומקאָממען: [טז] אויך צו דען
פּריסטערן אונד צו דיזעם גאַנצען פֿאַלק זאָגטע איך: זאָ שפּריכט דער עוויגע: העי-
דעט ניכט אויף איירע פּראָפֿעטען, דיא אייך ווייזאָגען, דיא גערעטהע דעם טעמ-
פעלס ווערדען נון באַלד פֿאַן בבל צוריק געבראַכט ווערדען, דען ליגען ווייזאָגען
זיא אייך. [יז] אָ הערעט איהנען ניכט צו, דינעט פֿילמעהר דעם קעניג פֿאַן בבל,
זאָ ערהאַלטעט איהר דאָ לעבען; וואָרום זאָלל דיזע שטאַדט פֿערערעט ווערדען?
[יח] וינר זיא פּראָפֿעטען, האַכען זיא ווירקליך דאָז וואָרט גאָטטעס, נון זאָ לאַססעט
זיא צום עוויגען צבאית פֿלעהען, דאָס ניכט אויך דיא, אים טעמפעל, אים פֿאַל-
לאַסט דעם קעניגס פֿאַן יהודה אונד אין ירושלים צוריקגעבליבענען גערעטהע נאָך
בבל געבראַכט ווערדען. [יט] דען זאָ שפּריכט דער עוויגע צבאית פֿאַן דען ווילען,
דעם קופֿפֿערנען טעערע, דעם וואָשבֿעקקען אונד אַנדערן אין דיזער שטאַדט צוריק-
געבליבענען גערעטהען, [כ] זעלכע נבוכדנצר קעניג פֿאַן בבל ניכט מיטגענאָממען
האַט, אַלס ער יכניה, זאָהן יהויקים'ס, דען קעניג פֿאַן יהודה, געבסט דעם אַדעל
פֿאַן יהודה אונד ירושלים, אויס ירושלים נאָך בבל פֿיהרטע, [כא] זאָ געהטליך
שפּראַך דער עוויגע צבאית, דער גאָטט ישראל'ס, פֿאַן דען אים טעמפעל, אים
פֿאַללאַסט דעם קעניגס פֿאַן יהודה אונד אין ירושלים צוריקגעבליבענען גערעטהען:
[כב] זיא זאָללען נאָך בבל געבראַכט ווערדען, אונד דאָזעלכסם בלייבען, ביס איך
זיא

ב א ו ר

גנב. (יז) כלי בית ה', הנלקחים לבבל עם גלות יכניהו, ונבאו כנזאי השקר שישיבו
מהרה מבבל לירושלים. (יט) אל העמודים, כמו על, או פירוש בעגור, כמו ויחזיק
אברהם אל שרי אשתו (רד"ק). והט עמודי נחשת אשר עשה שלמה בנת ה', ועל
הים, הוא ים הנחשת, ועל המכוניות של הכיור (וכלים האלה מוכרים במכס ב', כ"ה,
י"ג, ובסוף זה הספר כ"ב, י"ז). (כ) חורי יהודה, שרי יהודה, ויתכן שיקראו חורי
ע"ש שפטים הם מלתת מם ומלעזות עבודת המלך (פרייאהערדען).

כח (א) ויהי

תרגום אשכנזי

וְיִאָדְעַר בְּעֶרְעֻנְקֵנָּהּ, אֲנִי נֶאֱדָר רִיזֵם אֶרֶץ צוֹרִיק־כְּרִינְגֵּן וּוְעֶרְדֵּה, שְׁפִרְיֵט דֶּע
עוֹיִנֵּה .

כח [א] אין דעמועלכען יאהרע, אים אנפאנגע דער רעגירונג צדיק'הו'ס, קע
ניגס פאן יהודה, אים פינפטען מאנאטה דעם פירטען יאהרעס, זאגטע דער
פראפעט חנניה, זאהן עזור'ס, אויס גבעון, אים טעמפעל, פאר דען פריסטערן
אונד דעם גאנצען פאלקע צו מיר: [ב] זא שפריכט דער עוויגע צכאיה, דער
גאטט ישראל'ס, איך האבע דאן יאד דעם קעניגס פאן בבל צערבראכען: [ג]
אין צווייט יאהרע ווילל איך אללע גערעטהע דעם טעמפעלס, וועלכע נבוכדנצר,
קעניג פאן בבל, אויס ריוועס ארטע נאך בבל הונגענאממען האט, ווידער הייהער
צוריק ברינגען: [ד] אויך יכניה, זאהן יהויקים'ס, דען קעניג פאן יהודה, אונד
אללע נאך געפיהרטע יהודים אין ריווען ארט צוריקפיהרען, דען, שפריכט
דער עוויגע, איך ווילל דאן יאך דעם קעניגס פאן בבל צערברעכען: [ה] הייהר
זאגטע דער פראפעט ירמיה צום פראפעטען חנניה, אין געגענווארט דער פרי
סטער אונד דעם גאנצען פאלקס, וועלכע אים טעמפעל אנוועזענד ווארען, [ו]

באר

כח (א) ויהי. בפרשה הזאת יספר א'ך כבד סנניא בן עזרי בשנה הראשונה לדקיה
שנעוד שנים ימים ישובו בלי הקדש, וגם יהיו יושבי העולם ישובו מבבל לירושלים,
ושבר מוטות עץ אשר על יאר ירמיהו, ודמו בזה סימן נחלה, אך ירמיהו עמד בגדו לאמור כי
שקר בפיו, ויעש מוטות ברזל תחת מוטות עץ, והתנבא רעה על סנניה, אשר מת באותה
השנה. בשנה הזאת, רשעה שעשה ירמיהו המישרות והמוטות לשלחם למלכים, וכתן חת
מתן על יאר עמנו. בראשית ממלכת דקיהו, אשר בראשית מלכותו, ואחר כן חזר בשנה
הרביעית? פירש רש"י שהיתה בשנה הרביעית, וקראו ראשית מלכותו בתפלה שהשליטו כבוד
כזר על חמשת המלכים, כי בשנה הזאת ירד לקבל פני מלך בבל, ושניהם השטותה עמו,
הנאמד בסוף זה הספר (כ"א, כ"ט), ושם השליטו כבודו על המלכים. וקדו בזה פירש
גם בעל סדר עולם, (ואינו כי חס אומדנא, כי לא נזכר בכתוב שנבדל כבוד השליטות
דקיהו בבואו לקבל פניו). ורש"י אמר שהיתה בשנה הראשונה למלכותו כמשמעו, ובשנה
השביעית הנאמר פ' אינה שנת ד' למלכותו, כי אם רביעית לשמיטה; כי הוא מלך י"א שנה,
והנה קבלו ד' עממיהם שביעית חרב הבית, והוא סוף מלכותו, כמא' התחילו שנות השמיטה
האחרת בשנה הרביעית למלכות דקיהו, הרי שנה ראשונה למלכותו שנה רביעית לשמיטה
שלפני האחרונה. — ואנכי לא ידעתי מה כל החרדה הזאת בעיני המפרשים? הלא לא
נאמר פ' בשנה הראשונה למלכותו, כי אם בראשית מלכותו; ודקיהו מלך י"א שנה,
כמא' בין שנה חמישית לשישית הוא חני מלכותו, ולפני חמישית ראשית מלכותו, וזה היה בשנה
רביעית למלכותו כמשמעו.

מכלל יופי

השמות. חורי יהודה, גדולי יהודה, כמו ישעיה ל"ד חוריה ואין שם, ואריבה את החורים
(כתמים ה') * ורבי יונה פירשו מענין חור כרפס (אסתר א'), כי השמים והגדולים יכנס
בלשון ישמעאל בלשון לובן.

כה (א) בשנת הרביעית: כן כתוב, וקרי בשנה, והעבין אחד, אל שרכחוב כסמך
אל-רמספר, כמו (אסתר א') בשנת שלש למלכו, והקרי מוכרת כמספטו. (ז)
אמן. אמת! יהיה כן, וכן יעשה ה'! המוטה' בד עץ, ואמר: ושנרהו, כנגד העול,
כי

יִרְמְיָה כו כח קיז

וַיָּבֹאוּ וַיִּשְׁמְרוּ יְהוֹי עַד יוֹם פָּקְדֵי אֲהֵם נְאֻם יְהוָה וְהָעֲלִיתִים
וְהַשְׁבַּתִּים אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה :

כח (א) וַיְהִי בַשָּׁנָה הַהִיא בְּרֵאשִׁית מַמְלַכְתָּא צְדַקְיָה מֶלֶךְ־
יְהוּדָה בַּשָּׁנָה בִּשְׁנַת בִּשְׁנָה קָרִי הָרַב־עֵית בְּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי אָמַר אֵלַי חֲנַנְיָה
בֶּן־עֲזַרְיָה הַנָּבִיא אֲשֶׁר מַגִּבְעִין בְּבֵית יְהוָה לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וּכְלֵה־הָעַם
לֵאמֹר : (ב) כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר שְׁבַרְתִּי
אֶת־עַל מֶלֶךְ בָּבֶל : (ג) פְּעוּרֵי שְׁנָתִים יָמִים אֲנִי מוֹשִׁיב אֶל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה אֶת־כָּל־כְּלֵי בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר רָקַח נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל מִן־
הַמָּקוֹם הַזֶּה וְכֵן אִם בָּבֶל : (ד) וְאֶת־חֲנַנְיָה בֶּן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וְאֶת־כָּל־גָּלוּת יְהוּדָה הַבָּאִים בָּבֶלָה אֲנִי מוֹשִׁיב אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
נְאֻם־יְהוָה כִּי אֲשַׁבֵּר אֶת־עַל מֶלֶךְ בָּבֶל : (ה) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא
אֶל־חֲנַנְיָה הַנָּבִיא לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וּלְעֵינֵי כָל־הָעַם הָעֹמְדִים בְּבֵית
יְהוָה

ר ש י

(כב) עַד יוֹם פָּקְדֵי אֲהֵם - צִיּוּי כּוֹרֶשׁ כּוּן שִׁמְפּוֹרֶשׁ בְּסִפְרֵי עֲזָרָא :
כח (א) וַיְהִי בַשָּׁנָה הַהִיא - כַּשֶּׁהֲגִיעַ אֲחֻזַּת הַזֶּמֶן שֶׁהִשְׁלִיט נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת
לְדָקִיחוֹ עַל הַחֹמֶה מַלְכִּים שֶׁהִיוּ יִרְמְיָה אֹמֵר שְׁלִיחוֹתָיו וּמַשְׁלֵם הַמּוֹסְרוֹת
וְהַמּוֹטוֹת אֶל הַמַּלְכִּים צִיד מַלְכִּים : בְּרֵאשִׁית מַמְלַכְתָּא צְדַקְיָהוּ - בְּתַחֲלֵה
שֶׁהִשְׁלִיט עַל הַחֹמֶה הַמַּלְכִּים וְאִ"ל לֹמֵר בְּתַחֲלֵת מַלְכוּתוֹ שֶׁהָיָה נֹאמֵר בַּשָּׁנָה
סְרִבְעִית אֲחֻזַּת שָׁנָה יָרַד לְהַקְצִיל אֶת פְּנֵי נְבוּכַדְנֶצַּר בְּבֶלְעֶשְׂרֵי שָׁר הַמַּמְכָּה עִמּוֹ
כַּמֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּסוֹף הַסֵּפֶר וְהִשְׁלִיט עַל הַמַּלְכִּים : חֹמֶר אֵלֵי וְגוֹמֵר - אֲמָרוֹ רַבּוֹתֵינוּ
מִי הִטְעָה אֶת חֲנַנְיָה שֶׁהָיָה יִרְמְיָה מִתְנַבֵּא בְּשׁוֹק הַעֲלִיּוֹן הַנָּבִיא שׂוֹבֵר אֶת קֶשֶׁת
עֵינָם (לְקִימָה ט) - וְנִבְּאָה זֶה בְּסוֹף הַסֵּפֶר וְנִאֲמָרָה בְּרֵאשִׁית מַמְלַכְתָּא צְדַקְיָהוּ
כּוּן שִׁמְפּוֹרֶשׁ שֶׁסְּעִילָם סְמוּכָה לְבֶלְעֶשְׂרֵי הוּא בְּשׁוֹק הַחֲחֻתָּן וְדָרֵשׁ וְדָן קַל
וְחֹמֶר וְזֶה עֵינָם שֶׁלֹּא בָּאוּ לְעֹזֵר אֶת הַכַּשְׁדִּים כּו' כּוּן שֶׁהָיָה בְּסִנְהֶדְרִין :
(ו) יַעֲשֶׂה

מבלל יופי

כִּי הַמּוֹטָה הִיא הַעֲלִי - (ח) הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵי וּלְפָנֶיךָ וְנִ"ל - כְּתֹב הַרְמַנְבִּי שֶׁהִיטָא
כּוֹכַב יִרְמְיָהוּ - שְׂבִיעֵי הַטּוֹב יִבְחַן הַנְּבִיאִים שֶׁאֵינוֹ חֹזֵר , לֹא בִישׁוּד הַרֶעֱ , וְאִם יִרְמְיָהוּ אֲנִי
מִנְבֵּא רַעוּת אִם לֹא יִבְאִי אֵינִי שֶׁקֶר , שֶׁהַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כִּיחַם עַל הַרֶעֱ , אִתָּה מִתְנַבֵּא הַטּוֹבָה
וְאִם לֹא יִבְאִי דְבַר כִּדּוּעַ שֶׁאִתָּה שֶׁקֶר - וְהַרְדֵּי"ל פִּירֵשׁ : הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵי וּלְפָנֶיךָ מִן
הַעֲלִים , וְיִבְאִלוּ לְמַלְחָמָה - לַרֶעֱ וְלַדָּגֵר יִמִּי הַיּוֹם , וְכֹה נִבְּאָה אַחֵר אֲשֶׁר יִכְבֵּא לְשִׁלִּים כְּנַגְדָם
הַמִּיָּךְ עִמִּי , הִנֵּה לֹא הָיוּ מַאֲמִיכִים בּוֹלְהֵימוֹ מִנְבֵּא טוֹבוֹת , אֲבָל בְּנוֹא דְבַר הַנְּבִיאִים וּבַהֲתַקִּימוֹ ,

ירמיה כח

יהוה : (ו) ויאמר ירמיה הנביא אמן בן יעשה יהוה יקם יהוה את דבריה אשר נבאת להשיב כלי בית יהוה וכל הגולה מבבל אל המקום הזה : (ז) אך שמענא הדבר הזה אשר אנכי דבר באזניך ובאזני כל העם : (ח) הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם וינבאו אל ארצות רבות ועל ממלכות ודלות למלחמה ולרעה ולדבר : (ט) הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו יהוה באמת : (י) ויקח חנניה הנביא את המוטה מעל צואר ירמיה הנביא וישברהו : (יא) ויאמר חנניה לעיני כל העם לאמר כה אמר יהוה ככה אשוב את-עלי נבכרנאצר מלך-בבל בעוד שנתיים ימים מעל צואר כל הגוים וילך ירמיה הנביא לדרפו : (יב) ויהי דבר יהוה אל ירמיה אחרי שבור חנניה הנביא את המוטה מעל צואר ירמיה הנביא לאמר : (יג) הלוך ואמרת אל חנניה לאמר כה אמר יהוה מוטה עץ שברת ועשית תחתיהן מטות ברזל : (יד) כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל על ברזל נתתי על צואר כל הגוים האלה לעבד את נבוכדנאצר מלך-בבל ועבדהו וגם את-חית השדה נתתי לו : (טו) ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא שמענא חנניה לא שלחך יהוה ואתה הבטחת את-העם הזה על-שקר : (טז) לכן כה אמר יהוה הנני משלחך מעל פני האדמה השנה

אתה

ר ש י

(ו) יעשה. פאל"ע בלע"ז (הוא פאים. Faifse. כל"א דם עד עז טוהע) : יקם לשון תפלה. (ז) אך שמענא וגומר. על הנביא אשר ינבא לשלום. חמר אני מתנבא פורענו' אם לא יבוא חיי שקר שהקב"ה נחם על הרעה אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגומ' בנא דבר הנביא יודע וגומר אבל אם לא יבא דברו שקר הוא שנאמר לא חיש אל ויכז וגו' (מדבר כ"ג) כך דרש רבי תנחומא : (יד) את חית השדה נתתי לו. שרכב על ארץ וקשר תנין בראשו : (טז) השנה אתה מת. ובשנה הבאה תקבר. (יז) בשנה הסיא בחדש השביעי. והלא אין חודש שביעי מן השנה אלא מת ער"ה וזהו שיקברוהו לאחר ר"ה ולא קודם ויעלימו את מיתתו חותו פיוס כדי לעשות נזואת ירמיה שקר : כמ (ב) והגבירה

אונד שפראך : אמן ! דער עוויגע טהוע דיוועס ! מעגע ער דיווע פראפעציהווער
 פיללען, דיא גערעטהע דעס טעמפעלס, ואוויא אללע וועגענעפיהרטען, אויס בל
 אין דיווע ארט צוריקבריינגען ! [ז] אלליין הערע דאן ווארט, וועלכעס איך דיר
 אונד דעם גאנצען פאלקע הירמיט זאגע ! [ח] דיא עלטערן פראפעטען, מיינע
 אונד דיווע פארגענגער, האבען אויף דיווע לענדער, אויף דיווע גראסע קעניגרייך
 זע, קריג, אינגליק אונד פעסט פראפעציהעט ; [ט] דעריעניגע פראפעט אלוא,
 וועלכער גליק ווייזאגעט, קאן נור דאן, ווען עס ערפיללט ווירד, אלס אייוואה
 רער, פאן גאטט געוואנדטער פראפעט ערקעננט ווערדען. [י] דיא נאחס דער
 פראפעט חנניה איין יאך פאם האלוע דעס פראפעטען ירמיה'ס, אונד צעבראך עס ;
 [יא] אונד שפראך דאכייא איין געגענווארט דעם גאנצען פאלקס : עבען זא,
 שפריכט דער עוויגע, ווילל איך דאן יאך נכוכדנצ'ר'ס, העניגעס פאן בבל, אין
 צווייא יאהרען פאן דעם האלוע אללער פאלקער נעהמען אונד צעברעכען. ירמיהו
 גינג שווייגענד וועג. [יב] נאכדעם אכער דער פראפעט חנניה דאן יאך פאם
 האלוע דעם פראפעטען ירמיהו גענאממען אונד צעבראכען האטטע, ווארד דעם
 ירמיהו פאלגענדעם ווארט גאטטעס : [יג] געהע היין, זאגע דעם חנניה, זא
 שפריכט דער עוויגע, דיא האסט איין העלצערנעס יאך צעבראכען, אונד דאפיר
 איין אייווערנעס ציבערייטעט. [יד] דען זא שפריכט דער עוויגע צבאות, דער
 גאטט ישראל'ס : איין אייווערנעס יאך לעגע איך אויף דען האלוע אללער דיווער פאל
 קער, נכוכדנצ'ר, דעם קעניג פאן בבל צו דינען ; יא דינען זאללען זיא איהם, דעם
 איך וערכסט דיא ווילדען טהירע אונטער ווארפען האכע. [טו] נין שפראך דער
 פראפעט ירמיהו צום פראפעטען חנניה : הערע חנניה ! דער עוויגע האט דיר נישט
 געזענדעט, אונד דיא האסט דיוועס פאלקע פאלשע פערויכערוגען געגעכען. [טז]
 דרום, זא שפריכט דער עוויגע, דיר ווילל איך אויס דער וועלט שאפען ; נאך אין
 דיוועס

ב א ו ר

חנניה בן עוזי, נביא שקר היה. (ו, ז) אמן כן יעשה ה', ה"ל גם אבני אמת בכל
 לבי סיקומי דברך, ומי יתן ויבא טוב לישראל ! אך צר לי כי שקר נפיד, אך שמועתי,
 פנאת פורענות אשר לי היא אמת, ואמת הוא נביא שקר. (דברי האנדה במסוקים האלה
 כעמים הם לשמוע, ראה ברש"י) (ט, י) הנביאים וכו'. פיראויפרשעס על פי הדרש
 של תנחומא, שהנביאים המתנבאים פורענות, יכול להיות שהם נביאי אמת אך על פי שלא
 באה נבואתם, כי אפשר שהקב"ה הוא ארך אפים ורחם סדר נחם על הרעה כשעשו תשובה,
 כמו שעשה באנשי נינוה ; אמנם הנביא המתנבא טובה יבחן על ידי אחרים הדבר, אם בא
 תבוא נבואתו, הוא נביא אמת, אך אם לא תבוא הוא נביא שקר, לפי שהאל יתברך לא יסבה
 דבריו לטובה אפילו על תנאי. כן הוא על דרך דרש. אמנם לפי פשוטו נראה שזה פירושו :
 הנביאים אשר היו לפני ולפניך, ורם יעזיה, מיכה ושאר נביאים שנאמרו היצון, נבאו
 על ארבות רבות מלחמה דבר ורעה, והנביאים האלה היו עומדים לכשרים כסדרים בעיני
 העם, לכן אם יקום נביא אחד אשר יבא לשלום, כנגד נביאים האלה, עליהם נבוא רעה,
 ויבחנו דבריו על פי האחרית, אם בא יבואו דבריו, יודע כי הוא נביא אמת, ואם לא הוא
 נביא שקר. (יד) וגם את בית השדה, על דרך הכתוב וסית השדה השלמה לך (זכר ה')

תרגום אשכנזי

דיועם יאהרע ואללסט דוא שטערבען, דען דוא האסט אכטרינגיקייט אונטערם
נאמען נאטטעס געשפראכען. [יז] אין דעמועלכען יאהרע, אים זיבענטען מאָנאט
נאָטטעס, שטאַרב דער פראָפֿעט חנניה.

כט [א] דים איזט דער בריף, וועלכען דער פראָפֿעט ירמיהו פֿאַן ירושלים אויס
אַן דיא איבריגען, אין דער געפֿאַנגענשאַפֿט בעפֿינדליכען עלטעסטען,
אַן דיא פֿריסטער, פראָפֿעטען אונד אַן דאָן זעממטליכע פֿאַלק, וועלכעס נכבֿר
נצח אויס ירושלים נאָך בכל געפֿיהרט, שריב. [ב] נאָכדעם דער קעניג יכניה,
דיא רעגענטין, דיא האַפֿטעדינטען, דיא רעטהע פֿאַן יהודה אונד ירושלים, אונד
דיא צימערלייטע אונד שמירע אויס ירושלים וועגגעפֿיהרט וואָרען. [ג] (ער
שיקטע דיוען בריף) דורך אַעשה, וואָהן שפֿן'ס אונד גמריה, וואָהן חלקיה'ס, וועלכע
זע צדקיה, קעניג פֿאַן יהודה, אַן נכבֿרנצער, קעניג פֿאַן בכל, נאָך בכל אַבונאַנד
טע. [ד] וואָ שפֿריכט דער עוויגע צבֿאות, דער גאָטט ישראל'ס, צו אַללען גע-
פֿאַנגענען. דיא פֿאַן ירושלים נאָך בכל געפֿיהרט וואָרדען: [ה] בויעט הייזער
אונד בעוואָהנעט זיא, לעגעט גערטען אַן אונד געניסעט איהרע פֿריכטע; [ו] הייראַ-
טעט ווייבער אונד צייגעס זעהנע אונד טעכטער, נעהמעט פֿרויען איירען זעהנען,
אונד געכעט איירע טעכטער מעננערן, דאָס זיא ווידער זעהנע אונד טעכטער געבע-
רען, אונד איהר אייך אויף דיוע אַרט דאָרט פֿערימערט אונד ניכט פֿערמינדערט.
[ז] זוכעט דאָן בעסטע דער שטאָרט, דאָהין איך אייך פֿערוויזען האָבע; בעסטע
פֿיר זיא צום עוויגען, דען בייא איהרעס וואָהלוין האָבט איהר עס אויך גוט. [ח]
דען וואָ שפֿריכט דער עוויגע צבֿאות, דער גאָטט ישראל'ס, לאָסט אייך ניכט פֿאַן
איערן פראָפֿעטען אונד וואָהרזאָגערן, דיא אונטער אייך וינד, פֿערפֿיהרען;
זערעט דיא טריימע ניכט אַן, דיא זיא אייך פֿאָרגווקעלן, [ט] דען ליגען ווייז
זאָגען

ב א ו ר

כ"ג. (יז) בשנה ההיא, שנה לנבואה, לכן ככן הוא מה שאמר בחודש השביעי, שהיא
שנה חמרת לשנת עולם, אך חודש שנת של הנבואה. והדרש תדרש.
כט (א) ואלה הקאפיטל כולל דברי הספר אשר שלח ירמיה לגולי בבל, בו הורה אותם
שהיו שאלנים וסקטים בגלותם, ושיבנו בתים וישעו נזות, וישנושם בשלום עם שוביהם,
וזיתפללו בעד שלום העיר עד כא עת קן שבעים שנה, אז יגאלו וישבו לירושלים. ויגיד הנביא
סוד קסה לארצית ישראל הנשארים בירושלים, גם הזהיר לגולי בבל שלא ישעו לכבדו שקר
אשר שם בגל המתנבא' להם גאולה במהרה, ובפרט הזהירם מפני אחאב בן קוליה וצדקיהו
בן שמעיה; ונבואת פורענות על שמעיה הנחלמי אשר כתב שטנה לירושלים כנגד ירמיהו.
(ב) והגבירה, אם המלך, והסרסים, עבדי המלך, ולא כתרנס יונתן וצדכיה. (ז)
ורדשו וכו'. מוסר השכל גדול הוא לעם הנכבד, ובפרט אם הוא יושב בתוך עם המושל עליו,
שלא יתראה לו כאויב, או כגד ובארח הטובה ללון, אשר לא יסור לבו על מקרה הארץ ופגועה,
כי, אם כן יעשה יתחר שנת עם המושל, וילכד בכח גאונו. אך ידרוש בשלום אותה העיר,
ויפעל לטובת יושביה, ויקיים חקי ארץ ומצות המלך. — ואם יען הנביא כן לגולי בבל,
המונחם עת קנס במלאת שבעים שנה, על אשת כמה וסמה אכחזו בגלותו הארוך, שאין
אנו יודעים קן הנאולה, שראוי לנו לקיים ענת הנביא הזאת. (ח) מחלמים, משפטו
מחלימים, ופירושו אשר אתם גורמים שיהיו הם חולמים, שאם לא הייתם שומעים חלומותם,
לא

ירמיה כח כט

אתה יתת פירסרה דברת אל יהוה: (י) וימת חנניה הנביא בשנה
ההיא בחדש השביעי:

כט (א) ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה הנביא מירושלם
אל יתחזק וקני הגולה ואלה הפהנים ואלה הנביאים ואל כל העם
אשר הגלה נבוכדנאצר מירושלם בכלה: (ב) אחרי צאת יכניה
המלך והגבירה והסריסים שרי יהודה וירושלם והחרש והמסגר
מירושלם: (ג) ביד אלעשה בן שפן וגמריה בן חלקיה אשר
שלח צדקיה מלך יהודה אל נבוכדנאצר מלך בבל בכלה לאמר:
(ד) כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל לכל הגולה אשר הגלית
מירושלם בכלה: (ה) בנו בתים ושבנו ונטעו גנות ואכלו את פריה:
(ו) קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבנים נשים וארצ
בנותיכם חנו לאנשים ותלדנה בנים ובנות ורבו שם וא המעטו:
(ז) ודרשו את שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה ותתפללו
בעדה אל יהוה כי בשלומה יהיה לכם שלום: (ח) כי כה אמר
יהוה צבאות אלהי ישראל אל ישיאו לכם נביאכם אשר בקרבכם
וקסמיהם ואל השמעו אל חלמותיהם אשר אתם מחלמים: (ט)

כי

ר ש י

כט (ב) והגבירה • חס המלך: (ח) ישיאו • לשון הסתה כמו הנחש
השיחני

מכלל יופי

אז יורע שלחו ה' באמת, ואם כן לא תתפאר בנבואתך, להיותה טובות, כי לא יאמינו דברך
עד שיתקיימו. (יג) מוטות עץ • בדיעין, ומה שאמר מוטות עץ, ואנחנו פירשנו מוטות,
רצועות, כן הוא, כי המוטות רצועות או גידים שקושרים בהם העול, והעול הוא מעץ, לפיכך
סמך המוטות אלעץ, וכן מוטות ברזל, אין אומר שהמוטות יהיו מברזל, אלא העול יהיה
מברזל, והמוטות, רצועות או גידים שקושרין אותו בהם.

כט (ב) והגבירה • חס המלך • הסריסים • כחגומו: רבנא • (ג) אלעשה •
מלך אחת • (ח) מחלמים • הראוי מחלמים, כמו חס מעזרים אותם
(ד"ה ב' כ"ח), כי חס • מכנין הפעיל, ופירוש, שהיו אומרים
להם, שישאלו בחלום, כמו אלו שעושין שאלת חלום, כמו שאמר בשאל! ולא עכני עוד גם
בחלומות (שמואל ב' כ"ח) • ובפירוש אשר אתם מחלמים, שאתם גורמים שיהיו חס חלומים,
שחס לא הייתם שומעים א טלמותיהם, לא היו חלומים, חס כן אתם מחלמים אותם, לפיכך
אמר

ירמיה כט

כִּי בִשְׁקָרָהֶם נִבְּאִים לָכֶם בְּשֵׁמִי לֹא שְׁלַחְתִּים נְאֻם יְהוָה: (י) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה כִּי לִפִּי מָלֵאת לְכָבֶד שְׁבָעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם וְהִקִּמְתִּי עֲלֵיכֶם אֶת־דִּבְרֵי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה: (יא) כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת־הַמַּחְשְׁבוֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי הֹשֵׁב עֲלֵיכֶם נְאֻם יְהוָה מַחְשְׁבוֹת שְׁלוֹם וְלֹא לָרָעָה לְתַחֵל לָכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה: (יב) וְקִרְאתֶם אֹתִי וְהִלַּכְתֶּם וְהִתְפַּלַּלְתֶּם אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי אֲלֵיכֶם: (יג) וְכִסּוּתֶם אֹתִי וּמִצְאֶתֶם כִּי תִדְרָשׁוּ בְּכָר לְבַבְכֶם: (יד) וְנִמְצְאתִי לָכֶם נְאֻם יְהוָה וְשָׁכַנְתִּי אִתְּכֶם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם וּמִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּי אֶתְכֶם שָׁם נְאֻם יְהוָה וְהִשְׁבַּחְתִּי אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הִגַּלְתִּי אֶתְכֶם מִשָּׁם: (טו) כִּי אָמַרְתֶּם הַקִּים לָנוּ יְהוָה נִבְּאִים בְּכָל־הָ: (טז) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב אֶל־כִּסֵּא דָוִד וְאֵל כָּל־הָעָם הַיּוֹשֵׁב בְּעִיר הַזֹּאת אֲחֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ אִתְּכֶם בְּגוֹלָה: (יז) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַגּוֹי מְשַׁלַּח בָּם אֶת־הַחֶרֶב אֶת־הָרֶעֶב וְאֶת־הַדָּבָר וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּחַאֲזֵי הַשָּׁעָרִים אֲשֶׁר לֹא־תִאָּכְלָה מִרְעֵ: (יח) וְדִדְפַתִּי אַחֲרֵיהֶם בְּחֶרֶב בְּרֶעֶב וּבְדָבָר וְנָתַתִּים לַזֹּעֵה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ לְאֶלֶּה שְׁבוֹתֶכֶם ק' לֹעִיָּה ק' וְלִשְׁמָה

ר ש י

הַשִּׁיחִי (רַחֲמִיתָג') : (יב) וְקִרְאתֶם אוֹתִי וְסִלַּכְתֶּם • דְּרָכֵי וְכִי זֶה מִקְרָא קָדֵר : (טז) חֵל הַמֶּלֶךְ • דְּרָכֵי וְכִי לֹא גִלָּה : (יז) כְּתָבִים הַשְׁעָרִים • לִשְׁן שְׁעָרֵי (יִסְעוֹ) : (יח) וְלִחְרָפָה • שִׁחְרָפוֹ אוֹתָהּ , דִּשְׁטֵרוֹ וְ"ר בִּלְע"ז (הוּא דִּשְׁטֵרוֹ וְ"ר , Detruire בִּלְע"ז פֶּעֶרְנִיכֵטֵן , חֵין פֶּעֶרְאֲכֵטוֹנֵק

מכלל יופי

אמר : חלומותיכם , כי שלכם הם החלומות שהם חלומים (יא) אחרית . השכר נקרא כן לפי שהיה סוף המעשה * ובפירושו אחרית ותקוה , אחרית טובה כמו שאתם מקוים • (יב) והלכתם • פירוש , דרכי • (טז) אל כסא • כמו על כסא • (יז) כתובים השערים • בקמן העי"ן , כפלם כוכבים , כיבועים , והוא תאר , ענין לכלוך וטמא , כמו (ירמיה י"ח) שערוריית עשתה • (יח) אשר הדחתם , ענה במקום עתיד , כמו אדיתם • (כב) ובאחב • הקטין שם לגנאי , ויש תוספות לגנאי גם כן , האמינו אחר (שמואל ב' י"ג) • אשר קלם • שד"ק ליה , ענין שריפה , מן קלוי בלש • (כג) הוידעו ועד • כל ועד כגול , אבל זה כרי , שם ש ענין עדות • הוידע כמו שבהפך האותיות הוידע • (כד) הנחלמי • אפשר שנקרא כן , לפי שהיה

ואנען ויא אייך אונטער מיינעם נאמען; איך האבע ויא ניכט געזענרעט, שפריכט
 דער עוויגע. [י] וואהרליך! ווא שפריכט דער עוויגע, ווען דיא זיבענציג יאהרע
 דער באבילאנישען געפאנגענשאפט אום ויין ווערדען, ווילל איך אייך בערענקען,
 אונד מיינע גנעדיגע פֿעהר הייסונג ערפֿיללען, אייך אין דיוען אָרט ווידער צוריק צו
 פֿיהרען. [יא] דען נור איך ווייס, וועלכע געדאָנקען איך געגען אייך העגע, שפריכט
 דער עוויגע; עס זינד געדאָנקען דעם גליקעס, אונד ניכט דעם אונגליקס; איינע
 האָפֿנונגספֿאללע צוקונפט איזט אייך בעשירדען. [יב] ווען איהר מיך אנדוּפֿען,
 ווען איהר הינגעהן אונד צו מיך פֿלעהען ווערדעט, ווערדע איך אייך ערהערען.
 [יג] איהר ווערדעט מיך זוכען, אונד מיך פֿינדען, ווען איהר מיך פֿאָם גאָנצען
 הערצען זוכעט. [יד] יא איך ווילל מיך פֿינדען לאָספֿען, שפריכט גאָט, ווילל
 מיך איידער ווידער אננעהמען, אייך אום אַללען פֿעלקערן, אום אַללען ערטערן,
 דאָהין איך אייך צערשטרייעט האָבע, ווידער אויפֿוואַממעלן, שפריכט דער עוויגע
 גע, אונד אייך נאָך דעם אָרטע ווידער צוריק ברינגען, פֿאָן דעם איך אייך פֿער
 טריבען האָבע. — [טו] ווען איהר אָבער גלויבט, דער עוויגע האָבע אייך אין
 בבֿל פֿראָפֿעטען ערוועקט, (זאָ בעטריגט איהר אייך). [טז] (הערעט דיא ריינע
 וואַהרהייט) ווא שפריכט דער עוויגע פֿאָן דעם קעניג, דער יעצט אויף דעם טהראָן
 דוד'ס זיטצט, אונד פֿאָן דעם פֿאָלקע, דאָ אין דיוער שטאָרט וואַהנעט, פֿאָן איינע
 רען ברידערן, דיא ניכט מיט אייך אינס עלענד געגאָנגען זינד: [יז] איך שיקע,
 שפריכט דער עוויגע צבאות, קריג, הונגער אונד פעסט אונטער ויא, מאָכע ויא
 דען שוואַרצען פֿייגען גלייך, דיא מאַן, וועגען איהרעס איבערלֿגעשמאַקס, ניכט
 געניסען קאָן. [יח] יא מיט קריג, הונגער אונד פעסט ווילל איך ויא פֿערפֿאָלגען,
 ויא אַללען קעניגרייכען דער ערדע, אונד אַללען פֿעלקערן, אונטער וועלכע איך ויא
 צער

ב א ו ר

לא היו חולמים, לפיכך אמר חלומותיכם (רד"ק). (יא) אחרית ותקיה, טובה.
 (יב) והלכתם, בדרבי, והרי זה מקרא קצר. ויש מחזירים אותו לזה פללתם, רוצה
 לומר ותלכו להתפלל המקום אשר הכינתי להתפלל לי. (טו) כי אמרתם וכו'. הפסוק
 הזה הוא חזי התנאי, ואין לו חבור עם מה שלפניו ולאחריו, וכמשך לפסוק כ"א, כה אמר
 וכו' א אחאב בן קוליה וכו', וכל הפסוקים שנתיים הם כתי מזהמים מוסגרים, ופירושו:
 אם אמרתם שהקים ה' לכם נביאים בבבל, דעו נא איפוא כי לא כן הוא, כי נביאי שקר הם
 אחאב וכדקיהו ושמעיה המתנבאים בבבל. ולקושי חבור הענין הנספתי בהעתקתי איזה מלים.
 ורד"ק מחבר פסוק זה עם מה שלפניו, וז"ל: "כי אמרתם, זה שאני אומר לכם כי לשבעים
 שנה חסדוד אתכם הוא אמת, אבל כשאתם חומרים הקים לנו ה' נביאים בבבל, שאומרים
 לכם מעתה תשובו, אינו כלום, כי שקר הם נבאים לכם". — אמנם אם נעשה ממנו מקרא
 קצר מוטב הוא לחבור למטה. כי אמרתם שהקים ה' לכם נביאים בבבל, המזכירים טובה,
 שתשובו מהר לירושלים לשבת שם במנוחה, דעו כי לא כן הוא, כי ליושבי ירושלים אגזר עוד
 רעות רבות, ואין שלום ומנוחה בירושלים, ונביאי בבל הם נביאי שקר. וזה מחובר פסוק זה
 עם כל הפסוקים עד סוף הפרשה. (טז) אל כסא, כמו על כסא. (יז) כתאנים
 השעירים, תאנים נבזים וגרועים, כמו שערוריה עשה. וכן המשיל למעלה (כ"ד, ח')
 שארית יהודה היושבים בירושלים לתאנים רעות. (יח) הדרחמים, עבר במקום עתיד.
 והוא

תרגום אישכנזי

צערשטרייען ווערדע, צום ענטזעצן, צום פֿיך, צור פֿערוויסטונג, צו שפּאַטע
אונד צו שאַנדען מאַכען, [יט] ווייל זיאַ מינע וואַרטע נישט געהערט, שפּריכט
דער עוויגע, ווייל איך מינע דינער, דיא פּראָפּטען, פֿאַם פֿריהעז מאַרגען אָן
זאָנדטע, אונד איהר נישט דערטעט, שפּריכט דער עוויגע. — [כ] איהר
אַבער, דיא איך אויס ירושלים נאָך בבל אינס עלענד פֿיהרען לויס; הערעט איהר
דאָ וואַרט גאָטעס! [כא] זאָ שפּריכט דער עוויגע צכאוח, דער גאָט ישראלס,
פֿאַן אחאב, דעם וואָן קוליה'ס, אונד פֿאַן צדקיהו, דעם וואָן מעשיה'ס, דיא
איך אינטער מינעם נאָהמען ליגען ווייזאָנען: איך ווייל זיאַ אין דיא האַנד נכוכד
נצ'ר'ס, קעניגס פֿאַן בבל געבען, דאָס ער וואַ פֿאַר אירען אייגען טערטע. [כב]
אַללע געפֿאַנגענע יהודים אין בבל זאָללען זיך איהרער צום פֿלך בעדינען, אונד
שפּרעכען: דער עוויגע מאַכע דין גלייך צדקיהו אונד אחאב, וועלכע דער קעניג
פֿאַן בבל אַללמעה ליג פֿערבראָנטע! [כג] ווייל זיאַ איין בוכענשטיק אין ישראל
בעגאָנען, עהעברוך מיט פֿרעמדען ווייבערן געטריבען, אונד אינטער מינעם
נאָהמען ליגען פֿערברייטעט, דיא איך איהנען נישט אויפֿגעטראָגען האָבע; איך
ווייס עס, אונד בון צייגע, שפּריכט דער עוויגע. — [כד] אונד צו שמעיה, דעם
נחלמי, זאָנע פֿאַלגענדעס: [כה] זאָ שפּריכט דער עוויגע צכאוח, דער גאָט
ישראל'ס: ווייל דאָ אונטער דינעם נאָהמען בריפֿע אָן דאָ פֿאַלך צו ירושלים,
אַן דען פֿריסטער צפּניה, זאָן מעשיה'ס אינד אָן דיא איבריגען פֿריסטער געשריבן
בען האַסט, דעם אינהאַלטס: [כו] „דער עוויגע האַט דין, שטאַטט דעם פֿרי
„טערס יהוידע, צום פֿריסטער געגעבן, אינד איך צו אויפֿהערן אים טעמפל
„געמאַכט, געגען יערען וואָהנוינגען אונד ווייזאָנענדען, דאָס דאָ איהן איין
„געפֿענגניס אונד אין דיא פֿאַלסטערבאָנק שטעקען זאָלסט; [כז] אונד וואָרום
„ניכטט וואַרעם ירמיהו אים ענתה, דער אינטער איך ווייזאָנעט, קיינען פֿער
„וויי, [כח] ווייל ער צו אונס נאָך בבל געשריבען האַט: עס ווערדע נאָך לאָנגע
„דייערן, בויט הייזער אונד בעיאָהנעט זיאַ, לעגעט גערטען אָן אונד גויסעט
„איהרע פֿריכטע. “ [כט] (דווען בריף לאָר דער פֿריסטער צפּניה דעם פֿראָפּע
טען פֿאַר; [ל] דאָ ערגינג דאָ וואַרט גאָטעס אָן ירמיהו: [לא] שרייבע אָן
דיא זעמטליכען געפֿאַנגענען: זאָ שפּריכט גאָט פֿאַן שמעיה, דעם נחלמי, ווייל
איך

ב א ו ר

וואָל כמו אַזר אַרדחס אַמא. (כב) כאַחב, לנגאִי הקטין את שמו, כמו כנייה תחת
יכניה, ויס חוספת נגנא, כמו האַמינון אחיך, תחת אַמנון קלם, שרפס ושראקלה,
והוא לשון חרוץ ופליה, וכן קיינאש. (כג) יען אַזר אתה וכו', תשובת התנאי כמנאש
בפסוק ל"ב, לכן הכני פיקד כל אַמעה וכו'. ולפסוקים האלה אָן חבור יפה, ופסוק כ"ט
עד ל"ב הוא מאמר מופנך בשמחה, בשמך, והה"ח נוספת. (כו) להיות פיקדים
אתה והכהנים אַזר עמך בית ה', כנית ה', לבל חז, בעבור כל אים. המהפכה,
הוא בית הסדר, הצינוק, כלי מסנר לידים (ר"ק). (כח) ביעל כן, כמו ענ אַזר,
רוכה לאַזר למה לא גערת בירמיה על אַזר כתנססר לבבל והתנכא אורך בגלות.
ל (א) הדבר

וְלִשְׁמָהּ וּלְשִׁרְקָהּ וּלְחִרְפָּהּ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הוֹדוּתִים שָׁם: (יט)
 תַּחַת אֲשֶׁר־לֹא־שָׁמְעוּ אֶל־דְּבָרֵי נְאֻם־יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּי אֲלֵיהֶם
 אֶת־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים הַשֹּׁפֵם וְשָׁלַח וְלֹא שָׁמְעוּהֶם נְאֻם־יְהוָה: (כ)
 וְאַתֶּם שָׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כָּל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־שְׁלַחְתִּי מִירוּשָׁלַם
 בְּבָלָה: (כא) כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲחָאב בֶּן־
 קוּלִיָּה וְאֶל־צִדְקִיָּהוּ בֶן־מַעֲשִׂיָּה הַנְּבִיאִים לָכֶם בְּשָׁמִי שִׁקֵּר הִגִּידוּ
 נָתַן אֲתֶם בֵּיד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִפֵּם לַעֲיֻנִּיכֶם: (כב) וְלָקַח
 מֵהֶם קָלָה לְכָל גִּלּוֹת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר יִשְׁמָךְ יְהוָה
 כִּצְדָקִיָּהוּ וְכֶאֱחָב אֲשֶׁר־קָלָם מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּאֵשׁ: (כג) יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ
 נִבְלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּנָּאֲפוּ אֶת־נָשֵׁי רַעֲיָהֶם וַיִּדְּבֵרוּ דְּבַר בְּשָׁמִי שִׁקֵּר
 אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִים וְאֲנֹכִי הוֹדַעְתִּי וְעַד נְאֻם־יְהוָה: (כד) וְאֶל־שְׁמַעְיָהוּ
 הַנַּחֲלָמִי תֹאמַר לֵאמֹר: (כה) כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר יַעַן אֲשֶׁר אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם בְּשִׁמְכָה סִפְרִים אֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
 בִּירוּשָׁלַם וְאֶל־צַפְנִיָּה בֶן־מַעֲשִׂיָּה הַכֹּהֵן וְאֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר:
 (כו) יְהוָה נִתְנַקֵּה כֹהֵן תַּחַת יְהוֹדָע הַכֹּהֵן לַהֲיֹת פְּקָרִים בֵּית יְהוָה
 לְכָל־אִישׁ מִשְׁגָּע וּמִתְנַבֵּא וְנִתְּחָה אֹתוֹ אֶל־הַמִּהְפֹּכֶת וְאֶל־הַצִּיֵּנֶק:
 (כז) וְעַתָּה לָמָּה לֹא גַעַרְתֶּם בִּירְמְיָהוּ הָעֹנֶה תִּי הַמִּתְנַבֵּא לָכֶם: (כח)
 בִּי עַל־כֵּן שָׁלַח אֲלֵינוּ בָּבֶל לֵאמֹר אֲרַפָּה הִיא בְּנוֹ בְּהִים וְשָׁבוּ וְנִטְעוּ
 גִּמְזוֹת וְאָכְלוּ אֶת־פְּרִיָּהֶן: (כט) וַיִּקְרָא צַפְנִיָּה הַכֹּהֵן אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה
 בְּאָזְנֵי יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא: (ל) וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר:
 (לא) שְׁלַח עַל־כָּל־הַגּוֹלָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אֶל־שְׁמַעְיָהוּ

הנחלמי

הודע קרי

ר ש י

עזראכטונג דרענגן כמו יחזקא'ס'י'ד): בן כל חרפה שזמק'ר: (כב) אשר
 קים • לשון קלוי שחש (ויקרא'ב'): (כג) ויאנפו את נשי רעיהם • כמו
 שפורש בסנהדרין כה חמר הקנ"ה שגני עם חבירו: ועד • לשון עדות:
 (כד) הנחלמי • שם מקום: (כו) נתקד כסן • אל צפניה כתב כן:
 פקידים • ממונים: מהפכת • כיפה • נינוק • סדן ניפ"ש צלע"ז Ceps. (בל"ח)
 פעסל 16 א

ירמיה כט ל

הנחלמי יען אשר נבא לכם שמעיה ואני לא שלחתי ויבטח אתכם
 על שקר: (לכ) לכן כה אמר יהוה הנני פקד על שמעיה הנחלמי
 ועל זרעו לא יהיה לו איש ו יושב ו בתוך העם הזה ולא יראה
 בטוב אשר אני עשה לעמי נאם יהוה בירסה דבר על יהוה:
 ל (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר: (ב) כה
 אמר יהוה אלהי ישראל לאמר כחבלך את כל הדברים אשר
 דברתי אליך אל ספר: (ג) כי הנה ימים באים נאם יהוה ושכתי
 את שבות עמי ישראל ויהודה אמר יהוה והשבתים אל הארץ
 אשר נתתי לאבתם וירשוה: (ד) ואלה הדברים אשר דבר יהוה
 אל ישראל ואל יהודה: (ה) כי כה אמר יהוה קול חרדה שמענו
 פחד ואין שלום: (ו) שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי
 כל

ר ש י

פעל, שטאק, וכן לועז הרב זרכות כ"ח צ', צד"ה צאסדאי (כח) כי
 על כן שלח • כי יש לך לגעור בו על אשר שלח אלינו צלל לחמר ארוך' היא גלות' •
 שם • על כן כמו על אשר:
 ל (ג) כי הנה ימים באים • ולא תחמר למה אכתבנו כי יאזדו כולם ואין
 קורא צו ואין זוכר ועוד כי הנה ימים באים וגומר: (ה) קול חרדה
 שמענו

מכלל יופי

שהיה חולם חלומות, והיה מתפאר שהיה חולם חלומות נבואה, והיה מבטח ישראל על שקר
 ויונתן תרגם הנחלמי: דמן חלם • (כה) בשמחה • כתוב בה"א, כמו (שמות כ"ט) אשר
 פויתי אותה, ומסור' ברכוכה (תהלים מ"ה), והדומים להם • (כו) פקידים • ענין ממו
 ומכרות • בית ה' • כמו בבית ה', וכן (מלכים ב' י"ב) הנמצא בית ה', והדומים להם •
 לכל איש משוגע • צעבור כל איש, ולכנא היו קורים משוגע לגנאי, וכן (ס"ט) מדוע
 צא המשוגע הזה • אל המהפכת • הוא בית הסוהר, וכן תרגם יונתן: כיפתא, ונדבר
 דבותינוז"ל, כונסין אותו לכיפה, וכן הציניק • והריק"ס פירש, שתי המלות האלה בכלום
 המהפכת הוא כלי מסגר, והוא שני ענבים, ופי' שני צנתיים בית נואר, שיכנסו שם האסורים,
 וצינוק כלי מסגר לידים • (כח) ארובה היא • פירוש הגלות • את פריהן • הראשון
 פריהן, וזה פריהן •

ל (ב) אל ספר • כמו בספר, וכן (שמות כ"ה) ול הארון תתן את העדות, כמו ובארץ •
 (ג) ושכתי • ענין השקטה והנחה, כאשר כתב רבי יהודה, שיהיה כל פועל הקל
 מענין השנה פעלים עומדים, ואין אחד מהם יוכל • שבות • ענין שנה, וכן הנני שם
 שנות אהלי יעקב, ועיין בשרש טוב • (ה) קול חרדה שמענו, דברי האומות לימות המשיח •
 (ו) אם יולד זכר • הקל מזה הפועל נדב על האשה, אף על פי שהוא לפעמים על הזכר
 אמר

תרגום אשכנזי קכב

אויך שמעיה געווייזאנעט, דא איך איהן ניכט געוואנדעט האבע, אונד ווייל ער אייך פאלשע האפנונג געמאכט; [לב] דרום, ווא שפריכט דער עוויגע, ווייל איך שמעיה, דען נחלמי, אונד וויינע נאכקאממען שטראפען; קיינער פאן דען ווייניגען וואלל אונטער דיועם פאלקע וואהנען, קיינער דאן גוטע ערלעבען, וועלכעס איך מיינעם פאלקע ערווייזען ווערדע, שפריכט דער עוויגע, דען ער האט שטרעפליך כע ווארטע געגען מיך גערעדעט.

ל [א] פאלגענדעס ווארט ערגינג פאם עוויגען אן ירמיהו: [ב] ווא שפריכט דער עוויגע, גאטט ישראל'ס, שרייבע דיר אללעס, וואס איך מיט דיר גע- רעדעט האבע, אין איין בוך אויף: [ג] דען עס ווערדען צייטען קאממען, שפריכט דער עוויגע, ווא איך מיך מיינעם פאלקעס, ישראל'ס אונד יהודה'ס, ווידער אנ- געהמען, אונד עס אין דאן לאנד צוריקבריינגען ווערדע, וועלכעס איך איהרען פעטערן געגעבען האבע, דאט ווא עס בעזיטצען וואללען. — [ד] דים ויגד דיא ווארטע, דיא דער עוויגע איבער ישראל אונד יהודה געשפראכען: [ה] וואנעהמליך שפראך גאטט: מאן הערט שרעקענס שטיממען, לעכט אין אנגסט אונד אין אונפרידען: [ו] פראגעט דאך נאך, ערקונדיגט אייך, אב איינע מאננספער- זאן

ב א ו ר

ל (א) הדבר. הקאפיטל הזה כולל נבואות צרות ודברי נחמה, הצרות בעת גלות בבל, והצדקה ביום המלחמה בעת הנאולה, והנחמה שיגאלו ישראל לקץ צ' שנה, וישבו על ארמם. (ב, ג) כחב לך וכו', אמר שיכתבם בספר, כי הם דברים העתידים לבוא באחרית הימים, ואמרם לו סמך לפורענות אשר למעלה, לפי שזאת הפרשה נחמה לישראל שהיו באלות הדור, כי כמו שידאו שתקיים הפורענות בקרוב, כן ידעו שתקיים הנחמה הגדולה באחרית הימים. כי הנה ימים באים וכו', לעתיד לימות המשיח (רד"ק). ולפי שאנו נראה כל הפרשה היא נבואה על שנות גלות בבל. ואמר שיכתבם בספר בבל ישכחו משך השנעים שנה. (ה) קול חדרה שמעני, כן יאמרו ישראל וישבו בבל, נבוא כורש מלך פרס להלחם על העיר בבל. (ו) שאלו וכו', אמר על דרך משל, כי בעת צרה ומהומה, יהיו לזכרים חבליים חבלי לידה (אשר הנילה היוולדת לשם ידית על חלציה כשיגבר עליה הכאב), וישתנו פניהם לירקין. (ז) ועת צרה לעקב, לפי שפחדו, אם ילכדו הפרסיים את העיר בבל, לא יאמלו על שוביהם, וימיתו כל אשר נמצא בעיר בקרב, וגם ישראל עמהם. וממנה יושע, כי כורש מלך פרס חמל על ישראל ביותר, והשיבם אל ארצם. ומדרש אגדה דרשו על מלחמת גוג ומגוג. ולפי הו פירש גם כן הרד"ק. (ח) אשבר עלו, עול מלך בבל אשר על ישראל, ומוסדותיו, המוסדות אשר עליך. (ט) ואחר דוד מלכם, כנר מזרע דוד, והוא זרובבל

מכלל יופי

אמר על הריבאס יולד זכר, כלומר כי הזכר מוליד יולד, והאשה היא היוולדת, ויולדת בחבליים, א"כ מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיוולדת? וכי נקב' הוא שיש לה חבליים? ולפי שחבלי יולדה חזקים מחבליים אחרים, לפיכך אמר זה. ונהפכו. בסגול הה"א, וקל הפ"א. לירקון. שם, והוא, כי בהתבלה האדם, ובבא אליו הצרה פתאום, ישבו פניו ירוקות. (ו) מאין כמוהו. בנוע היו"ד. ומ"ס מחין יראה בתחלת העיון שהיא יתירה, ופירושו ממה שראינו ידענו שאין כמוהו. (י) ושאונו. פועל עבר, כי הוא פתוח, וגם פ"א השועל פתח, והס' על פי המפרת ארבע, וזה אחד מהם. והתאר הנו"ן קמורה, וענינו השקט ושלוה

הרגום אשכנזי

ואן געבעהרט? ווארום זעהע איך אללער מענער הענדע אויף איהרען לענדען,
גלייך איינער געבעהרערין? ווארום אללע געוויכטער זאגלכ? [ו] וועהע! דים
איזט איין גראסער, אונפֿערגלייכליכער טאג; איינע צייט דער גאטע פֿיר יעקב!
אבער עס זאלל דארויסגערעטעט ווערען: [ח] אן יענעם טאגע, שפּריכט דער
עוויגע צבאות, ווילל איך זיין יאָד פֿאַן איירעם האַלע צערברעכען, אונד דיינע
פֿעססעלן צעררייסען, דאָס דרך פֿרעמדע ניכט מעהר אונטעריאָכען. [ט] זיא
(ישראל) זאָללען נור דעם עוויגען איהרעם גאָט, אונד איהרעם קעניג דוד דען
איך איבער זיא זעצען ווערען, דינען. [י] אונד דאָ, פֿירכטע דאָ ניכטס, מיין
דינער יעקב! לאָס דיר ניכט באַנגע ווערען, ישראל! דען איך העלפֿע דיר אויס
יענען פֿערנען, אונד דיינע גאָקאָממען אויס דעם לאַנדע איהרער געפֿאָנגענשאַפֿט
העררויס. אַלסדאָן ווירד יעקב רוהיג, ויכער אונד אַהנע שרעקען זיין. [יא] דען
איך בין מיט דיר, שפּריכט דער עוויגע, דיר בייאָצושטעהען. אַללען פֿעלקערן,
אונטער וועלכע איך דרך צערשטרייעט האָבע, ווילל איך איין ענדע מאַכען, דיר
אַבער ניכט. — אים געדיכטע מוס איך דרך דענאָד ציכטיגען, גאָנץ אונבע-
שטראַפֿט קען איך דרך ניכט לאָססען. — [יב] דען זאָ שפּריכט דער עוויגע:
געפֿעהרליך איזט דיינע וואונדע, שמערצהאַפֿט דיין שלאָג. [יג] נימאָנד פֿער-
שטעהט דיינע וואונדע צו היילען, מאָן פֿינרעט קיין ווידקענדעם היילמיטטעל פֿיר
דיך. [יד] אַללע דיינע פֿריינדע פֿערגעססען דיינער, בעזוכען דרך ניכט; דען
איך

ב א ו ר

זוכבֿל. ולפי הדרשה הוא משיח בן דוד. (י) ושאנן, פעל ענרעס ו"וההפך, לפי שהנ"ך
פתיסה, והתאחר בקמן. (יא) למשפט, הלא"ה במקום ב'. והוא כמו במשפט, רונה
לומר אם אכזב במשפט עמך, איסרך, אך לא אעשך כלה. ונקבה לא אנהך, פירא המפרשים
מלשון כריתת והשמדה, וכן תרגם יונתן, ושיכיתה לא אשיכך. ונראה לי שהוא כמשמעו
כמו ונקבה לא ינקת, ואמר: אך על פי שאמרתי שלא אעשך כלה, בכל זאת איסרך במשפט
גל חטאתיך ולא תנא נקי לגמרי. ולפי זה יפה מחזירים לו הפסוקים שלאחריו. (יב) אנוש
לשברך (הלא"ה במלת לשברך ניספת, כמו לאמות איש, הרנו לאכנר ודומיהם) אמר:
איסר אותך ביסורי גלות ושביה, והיה שברך גדול ואנוש, מלא כאב, וכן נחלה מכתך.
(יג) אין דן דיך למזר, כ"כ תהיה מכתך נחלה ואכזשה עד שאין רופא יוכל וידין היטב נמה
להמיתך למזר, ורכויות תעלה, לשון תועלת, כל' רפוא' טיבו' ודוקות (יד) כל מאהבך,
אשר ומגרים שקראת לעזרה. ואני הרה"ק אמר: שהוא דבק עם משל
מכלל יופי

וגלותי (יא) ויסרהיך למשפט. ענין התק והדת והתכונה, כלומר כשיעור שתוכל לסבול
לא כפי חסי וחמתי, כמו שפירשני (יחמיה י) יסרהי' ה' אך במשפט. וזהו אמר למשפט,
בפתחות הלא"ה, להורות הדיעה, רונה לומר לאותו משפט שבהנתי עמך מקדם, כמו שאמר
ישעיה (כ"ו): הכמכת מכהו הכהו. ונקבה לא אנהך. ענין כריתת, כמו (ישעיה ג')
ונקתה לארץ משג, כי כל הנוכח מזה כמותו נקה (זכריה ה'). גם הסענין נקיות, כי
הנכרת מן העולם, העולם נקי ממונו, וכן בשמים. ונקבה לא אנהך, כלומר לא אנהך מן
העולם, שיאחר העולם נקי ממך, מענין נקי כפיים (תהלים כ"ד), נקיון שנים (עמים ד')
(יב) אנוש. פירשנו למעלה. לשברך. הלא"ה מורה על העשם עכמו, כמו מלת את
ויספיק הענין אלתה, וכן לא"ה לאמות חמס (דברי הימים ב' ג'), הרנו לאכנר (שמש ב' ג')
והדומים

כָּל־גִּבּוֹר יָדָיו עַל־חֲלָצִי כִּי־לָדָה וְגַהֲפָכוּ כָּל־פָּנִים לִירְקוֹן: (ו) הוּא
 כִּי־גָדוֹל הַיּוֹם הַהוּא מֵאִין כִּמְהוֹרַעַת־צָרָה הִיא לִיעֲקֹב וּמִמֶּנָּה יוֹשִׁעַ:
 (ח) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נָאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָלוּ מֵעַל צִוְּאֵרֶיךָ
 וּמִסִּדְּוֹתֶיךָ אֲנִי־קֹלֵךְ וְלֹא־עֲבָדוּךָ עוֹד זָרִים: (ט) וְעָבְדוּ אֹתִי הַיּוֹה
 אֱלֹהֵיהֶם וְאֹת־הַיְּהוּד מִלִּפְנֵי אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם: (י) וְאַתָּה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל
 עָבְדִי יַעֲקֹב נָאֻם יְהוָה וְאֶל־תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי־הִנֵּנִי מוֹשִׁיעַךָ מִרְחוֹק
 וְאֶת־זֶרְעֶךָ מֵאֶרֶץ שָׁבִים וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקֵט וְשָׁאֲנָן וְאִין מִחֲרִיד: (יא)
 כִּי־אַתָּה אֲנִי נָאֻם יְהוָה לְהוֹשִׁיעַךָ כִּי־אֶעֱשֶׂה כָּל־הַגּוֹיִם וְ
 אֲשֶׁר הִפְצִיתִיךָ שֵׁם אֲדָ אֶרֶץ לֹא אֶעֱשֶׂה כָּל־הַיּוֹסֵרֶיךָ לְמִשְׁפָּט
 וְנִקְהָ לֹא אֲנַקֶּךָ: (יב) כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה אֱנוֹשׁ לְשִׁבְרֶךָ נִחְלָה
 מִכְּתֶךָ: (יג) אִין־דָּן דִּינֶךָ לְמוֹזֵר רַפְּאוֹת תַּעֲלֶה אִין לָךְ: (יד) כָּל־
 מֹאֲהַבֶיךָ שִׁכְחוּךָ אוֹהֶב לֹא יִדְרֹשׁוּ כִּי־מִכָּת אוֹיֵב הַפִּירְתִּיךָ מוֹסֵר
 אֲבוּרִי

ר ש י

שמענו • יש פותרין על שמיעות צבל שהיו חרידים ממנה חותם שגלו סם ומדרש
 חגדה על מלחמות גוג ומגוג: (ו) חס יולד זכר • חס דרך לזכרים נלדת
 שיחזו חבלי כולדה: חלצו • כמו מתניו: ושחקן • כמו ושקט: היום
 שהוא • יום הריגת בלשאר ומפלת צבל • ע"ה יום מפלת גוג: (ח) חשבר
 עליו יסיר עול החומות מעל ישראל: (י) ואתה אל תירא • מכל הרעות אשר
 תראה צאה על צבל אשר חתם בתוכה: (יא) ויסרתך למשפט • דין חסוך •
 ונקם לא חנקך • לשון טיחוט השמר: (יב) חנוש לשברך נחלה • שברך
 חנפ"ש צלע"ז (חנפערעס) Eufettes פערזוואונגן: (יג) למזור •
 רפואה חן חדס סבור שתהא לך תשועה: תעלה • רפואה לשון הועיל:
 (יד) מוסר

מכלל יופי

והדומים להם • נחלה מכתך • אמר על המכה בפעלת, ואף על פיה היא פועלת, כי האדם
 הוא הנחלה, והמכה היא המעלה על המכה השנית, כי המכה הראשונה היא המכה השנית,
 אף על פי כן, מרוב החליים אשר במכה ההיא, נפעלת אל החליים, כלומר מלאה מהם • [ויש
 מפרשים, נחלה מכתך, כמו נחלה לא יהיה לו, ענין ירושה, ופירושו, מכתך נחלה וירשה
 הוא מאבותיך] (יג) למזור • כאשר על הרפואה כן, לפי שהרפואה תגא על ידי הסרת
 המכה • רפואות תעלה • תעלה פירושו, רפואה, ובכל הענין לתקן, וסדר וירושם,
 כמו (תקן'נ) שם ירח, ראובן שמעון (שמות א'), והדומים להם, וענינו רפואה ותעלה •
 (יד) מוסר אבורי • פירושו מוסר אדם חבורי, כי מוסר סמוך, כי הוא פתח, יכן אומר: מכת

ירמיה ל

אֲכֹרִי עַל רֹב עֹנֶגְךָ עָצְמוֹ חֲטֹאֲתֶיךָ : (טו) מִה־חֲזֹעֶק עַל־שִׁבְרֶךָ
אָנוּשׁ מִכְאוּבֶךָ עַל רֹב עֹנֶגְךָ עָצְמוֹ חֲטֹאֲתֶיךָ עָשִׂיתִי אֱלֹהֵי לָךְ :
(טז) לָכֵן כָּל־אֲכִלֶיךָ יֵאָכְלוּ וְכָל־צָרֶיךָ כָּלֶם בְּשִׁבְיִי לָכוּ וְהָיוּ שְׂאִסְיֶיךָ
לְמִשְׁפָּה וְכָל־בְּזִיֶיךָ אָתָּן לָבוֹ פָּחַח בְּסוּף : (יז) כִּי אֶעֱלֶה אֲרֻכָּה לָךְ
וּמִמְכֹּתֶיךָ אֲרַפֶּאֶךָ נֶאֱמַר יְהוָה כִּי נִדְחָה קִרְאָה לָךְ צִיּוֹן הִיא דִּרְשׁ
אֵין לָהּ : (יח) כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי שָׁב שְׁבוּיָה אֶהְיֶי עֲקֹב מִלֹּא
וּמִשְׁכְּנוֹתַי אֲרַחֵם וְנִבְנְתָה עִיר עַל־הַלְּהָ וְאַרְמוֹן עַל־מִשְׁפָּטוֹ יֵשֵׁב :
(יט) וַיֵּצֵא מֵהֶם הַזֹּרֶה וְקוֹל מִשְׁחָקִים וְהִרְבֹּתִים וְלֹא יִמָּעְטוּ
וְהַכְּבֹדִתִּים וְלֹא יֵצְעֲרוּ : (כ) וְהָיוּ בָנָיו כִּקְקֹם וְעֵדֻתוֹ לִפְנֵי הַכּוֹן
וּפְקֻדָּתִי עַל כָּל־לִחְצָיו : (כא) וְהָיָה אֲדִירוֹ מִמֶּנּוּ וּמִשְׁלֹו מִקִּרְבּוֹ
יֵצֵא וְהִקְרַבְתִּיו וְנִגַּשׁ אֵלַי כִּי מִי הוּא אֲזָה עֵר אֶהֱלֹבוֹ לְגִשְׁתִּי אֵלַי
נֶאֱמַר יְהוָה : (כב) וְהִיָּיתִם לִי לְעָם וְאֲנִכִּי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים :
(כג) הִנֵּה סַעֲרַת יְהוָה חֲמָה יֵצֵאָה סַעֲרַת מִתְּגֹרֶר עַל רֹאשׁ רִשְׁעִים
יָחוּל : (כד) לֹא יָשׁוּב חֲרוֹן אַף־יְהוָה עַד־עֲשֹׂתוֹ וְעַד־הִקְיָמוֹ מִזְמוֹת
לָבוֹ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים הַחֲבוּנִנּוּ בָּהּ :

לא (א) בעת

ר ש י

(יד) מוסר חזרי • ייסורי חזירות המוסר חזרי הוא : (טז) לכן •
שנועה : שאסיד למססה • לשון ציח וכת"י ויהסן עדך לעדי : (יז) חרוכה •
רפואה : (יח) וארמון • המקדש : (יט) וסכצדתיס • שיהו עם כצד :
ולא יצערו • כמו ימעטו : (כא) אדירו • שר שלו : לגשת אלי • להלחמה
למחות בידי : ערצ את לבו • ל' ערבון פרוולאסהטינ"א Pour vouloir hutine.
(מלה נושנת בלשון, בל"א חוס צאנקנצו וואללן) : (כג) על ראש רשעים •
על ראש עבודת כוכבים ומזלות : מתגורר • חונה ודר • לשון חרץ מתגורר
דוגמתו וסער מתחולל (לעיל כ"ג) האמור במקרא האחר הוא זה ששניהם
לשון חנייה :

לא (ב) מנח

מכלל יופי

אויב • (טז) שאסיד • שרש מססה, ושרש משסה שסס, ונכתב באל"ף במקום ו"ו המשך •
עכין נזה, וכן באל"ף במקום ו"ו המשך במלת צלאתיו ונבאיו (יחזקאל מ"ו), כי שרש נכץ :
(יז) ארכה, רפואה • (יח) על חלה • עכין חזק, ונפירוש, כתרנומו, ותתנני קרתא
דירושלים

אין האבע דיר איינען פיינדעליגען שלאג פערועצט, האבעדיך הארט געציכטיגט,
אבעדיינער פילען זינדען, אָב דיינעם שוועהרען פֿערגעהנס. [טו] וואָס קלאַגסט
דוא איבער דיין אונגליק, איבער דיינע שמערצהאַפֿטע וואונדע? וועגען דיינער
פילען זינדען אונד דיינעם שוועהרען פֿערגעהענס, פֿערפֿוהר איך וָאָ מיט דיר. —
[טז] אָבער וואָהרליך! אַללע, דיא דרך פֿערצעהרט האָבען זאָללען פֿערצעהרט,
אַללע דיינע פֿיינדע געפֿאַנגען, דיא דרך געפֿלינדערט, זאָללען געפֿלינדערט ווער־
דען, אונד דיינע רייכער געבע איך דעם רויכע פֿרייז. [יז] דען איך שאַפֿע דיר
אין היילמיטטעל, אונד היילע דרך פֿאַן דיינען וואונדען, שפּריכט דער עוויגע;
אָב וואָ דרך נלייך: **דיא פֿערשטאסענע, דיא אונבעזוכטע ציין געננטען.**
[יח] וָאָ שפּריכט דער עוויגע: איך געהמע מיך דער געזעלטע יעקב'ס ווידער אָן,
ערבאַרמע מיך זיינער וואָהן געען. דיא שטאַרט זאָלל ווידער אויף איהרען גרונד
געבויעט, דער טעמפעל אין זיינע פֿאַריגע אָרדנונג געבראַכט ווערדען. [יט]
דאַנק אונד פֿריידענליכער זאָללען ווידער אויס איהנען ערטענען; איך ווילל וואָ
פֿערטעהרען אונד ניכט פֿערמינדערן, פֿערשטערקען אונד ניכט שוועכען. [כ]
זיינע ועהנע זאָללען ווידער זיין, וואָס וואָ עהמאַלס וואָרען, זיינע געמיינדע פֿעסט
פֿאַר מיר שטעהן; זיינע בעדריקקער אָבער ווילל איך בעשטראַפֿען. [כא] זיין
מאַכטהאַבער, זיין בעהערשער זאָלל אויס איהם זעלבסט ענטשטעהן; איך ווילל
איהן מיר געהער ברינגען? דען ווער דאַרף עס זאָנסט וואָגען, זיך מיר צו נאָהען?
שפּריכט דער עוויגע. [כב] איהר ווערדעט מיין פֿאַלק, אונד איך אייער גאָט
זיין. — [כג] זעהט דען שטורם גאָטטעס! זיין צאָרן בריכט אויס, ציהעט זיך
וואָ איין אונגעווייטער צוזאַמען, אונד שלעגט אים קאַפּף דער פֿרעפֿלער איין.
[כד] דער ברענגענער צאָרן גאָטטעס ווירד ניכט עהער ווייכען, ביס ער (גאָטט)
דיא ענטשליסע זיינעם הערצענס פֿאַללבראַכט אונד ערפֿיללט האָבען ווירד. אין
דען שפּעטען טאָגען ווערדעט איהר עס איינגעהן.

לא [א] אום

ב א ו ר

החולי, כי בדרך העולם אהבתי החולה בלו לבקרו, אמכם אם יראו כי יגבר החולי והוא כעס
למות, יתיאשו ממנו ולא ידרשוהו עוד. מכת אויב וכו', כמו אויב ואכזר הכייתך וישרתיך.
(טו) מה חזק על שניך, ועל מאוכזב האנוש? הלא על רוב עוונת וכו'. (טז) לבן, לשון
שנועה והבטחה. ואפסוק הזה יתחיל הכניא דברי נקמה על הנרות הנזכרות לפניו. שאסיד,
האל"ף במקום וי"ו המשך, ושרש שמה (רד"ק). ואפשר שהוא מהכפולים והאל"ף לתשלוש
הדגש. (יז) ארכה, רכואה, ושרש רכך, מלשון ולא רכבה בשן, והאל"ף בראש,
והה"א בסוף לסיומן המשקל. כי נדחה וכו', האויבים קראו לך נדחה, ואמר ציין היא עיר
אשר אין דורש לה. (יח) על חלה, על מכונה ומקומה הראשון, ואמר חלה לפי שהיא
גבוה מכל ארץ ישראל, והתל גבוה (רד"ק). (יט) חודה, קול תודה. והכברתים
ולא יכערו, כמו והרבותים ולא ימעטו, ר"ל יהיו עם כבוד, וכן יכבדו בניו ולא ידעו, וכפל
הענין בעלות שונות. (כא) והיה אדיר, מלכותא ממכו, כמו שאמר ומושלו מקרבו
יבא. והקרבתיו וכו', את המלך אקריב ואניש אלי, כי מיוז ערב לבו לגשת אלי, אם לא
אקריבהו לי. (כג, כד) הנה סערת וכו', פרשת למעלה. (כ"ג, י"ט, י"ד).
לא (א) בעת

תרגום אשכנזי

לא [א] אים ריוע צייט, שפריכט דער עוויגע, ווילל איך דער גאטט אללער געשלעכטער ישראל'ס, אונד זיא ואללען מיין פאלק ויין. — [ב] זא שפריכט דער עוויגע: אין דער וויסטע פאנד עס גנאדע, דאן פאלק, דעם שווערד ענטראנען; ישראל, ווינעם רוהעפלאטצע נעהער ציהענד; — [ג] פאן פער נע הער האטטע איך ריוע געטטליכע ערשיינונג — איך בין מיט עוויגער ליבע ריך האלד, דרום ציהע איך ריך גנאדענפאלל אן מיך. [ד] נאך פערנער ערבויע איך ריך, יונגפרייליכעם ישראל! אונד ערבויעט ואללסט הוא בלייבען; געשטיקט טרענסט רוא ריינע פויקע ווידער, ציהעסט אים קאהר דער טענצער אויס. [ה] וויינגערטען ווירטט רוא נאך פערנער אויף שומרו'ס געבידעגן אנלעגען, זיא פאלאנג צען אונד איינלאזען. — — — [ו] איינסט קאממט דער טאג, וואו וועכטער אויף אפרים'ס בערגע רופען ווערדען: קאממט! לאסט אונס נאך ציין, צום עוויגען אונזערס גאטט הינויפציהען! [ז] דען זא שפריכט דער עוויגע: יוכעלט יעקב פריידע

ב א ו ר

לא (א) בעת ההיא, מיסנ על דברי נחמה האמורים בפרשה שלמניה, כל הקאפיטל ידבר תנחומים מאהבת ה' לעמו, משבת גלות בבל, מטובת ישראל בארץ וכו', הפסיקים האלה קאים בחיבורם; וינחמן ורד"ק חלקים במענה ותשובה. ה' אמר: מצא חן במדבר וכו', והשיבה כנסת ישראל (וינחמן תרגום ואימת ירושלים) מרחוק ה' נראה לי, רצוני לומר אמת כי מנחת חן בעיניך, אך זה היה בזמן רחוק, אולם עתה הסתרת פניך ממני; והשיב הקדוש ברוך הוא: ואהבת עולם אהבתיך, כלומר יסתיך אך לפי שעה, אמנם עוד אבנך וכו'. והנה לפי פירוש זה אין לכוין וי"ו הסוד במלת ואהבת עולם, גם העוקר הלוח להרגיעו אינו עולה יפה. וכאלה פירוש המבאר בהפסרה (החכם ר' יואל בריל ז"ל) שאמר: כי המאמרים הלוח להרגיעו ישראל, מרחוק ה' נראה לי, הם מאמרים מוטגרים, ומה דברי הנביא, והמקראות מסידים, ובה חסודם: כה אמר ה' (מרחוק ה' נראה לי הלוח להרגיעו ישראל) מצא חן במדבר עם שרירי חרב ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד עוד אבנך וכו'. ופירושו: ה' נראה לי מימי קדם, בעת הלכו להרגיע את ישראל, להמציא להם מרגוע, ולתור להם נחלה ומנוחה, כלומר האל הטיב אשר הרבה חסדו לחבותינו בנאחם ממצרים, בא לי במראת ואמר לי, כאשר מצא עמי השרירים מחרב מצרים חן בעיני במדבר, כן אהבת על להנתיך על כן משכתיך חסד יעוד אבנך וכו'. ויהיה לפי זה וי"ו ואהבת מחיבת עם מצא חן, והמקור הלוח הוא כמו מאמר, כלומר בעת היה הולך להרגיע את ישראל (וכפול כנו הפעיל במלת להרגיעו עם השם כדרכו לפעמים) ובתרגומי הלכתי אחר סידור המאמרים ככתבם, שלא לבלבל התלמידים. משכתיך חסד, מלכתיך חסד; ובלשון הש"ס מאן עליה חוט של חסד. (ד) תעדי תפיד, מרוב הטובה חלתי ותשמחי בתמים ובמחולות, והתמים יהיו לך כעדי. (ד"ק), ר"ל תתקשטי בתמים ואפשר שהיו מקשטים את התוף בפרחים ואחר קשטים בנאחם במחול משחקים, וזה תעדי תפיד. (ה) עוד חטעי וכו', תשבי נאניסה ושלום, ותוכלי לעטת כרמים בהרי שומרון, וזכר שומרון, לפי שהיא ראש הממלכה, ורגילים האויבים להציקה. ונטעו טעשים, את הכרמים ויחללו פריהם בנכה הרביעית כמשפט פדיון הפירות, כלומר הכל ילך כמשפט וסדרו בשלום ושלום. (ו) כי ישיום, יש יום שעתיד לבוא, שיקראו נוצרים (נוטרים), והם הנופים שהיו עומדים שם לקרוא ליושבי הכפרים לעלות לציון, להודות לה' על רוב הטובה. ויום, פירש עת חמן (ד"ק). (ז) רגו, ציווי, השמיעו רנה ושמחה ליעקב, וקראו בקול צהלה וסדוק

ירמיה לא הכה

לא (א) בעת ההיא נאם יהוה אלהים לכל משפחות ישראל ויהי עלי לעם: (ב) כה אמר יהוה מצא חן במדבר עם שרידי חרב הלוח להרגיעו ישראל: (ג) מרחוק יהוה נראה לי ואהבה עולם אהבה על פני משכתי חסד: (ד) עוד אבנך ונבנית פחולת ישראל עוד העדי תפיד ויצאת במחול משחקים: (ה) עוד תטעי פרמים בהרי שמרון נטעי נטעים וחללו: (ו) כי ישירים קראו נצרים בהר אפרים קימו ונעלה ציון אל יהוה אלהינו: (ז) ברכה אמר יהוה רגו לעקב שמחה וצחיה בראש הגוים

השמיני

ר ש י

לא (ב) מצא חן בעיני דור המדבר: שרידי חרב: ישרים והעמלק והכנענים: הלוח להרגיעו ישראל: צהובים לנהל ארץ רגועים: (ג) מרחוק: בזכות אבות: נראה לי: אני הנביא ואמר לי להמור לבנות ישראל אהבת עולם אהבה: (ד) עוד אבנך ונבנית בנינים שנים היו לך על ידי אדם לכך חרבו עוד אבנך אני בעצמי בנין שלישי ונבנית לעול: תעדי: תתקשטי: (ה) וחללו: בשנה הרביעית יחללו את פרים לפדותו בכסף: (ו) נגרים נופים ברחשי מגדלים גבוהים להביא קול נשמע למרחוק ל"ח נגרים כמו נגור חסד לחלפים (שנות ג') לשון שמירה כגומר יום שיקרחו חותם ששמו התורה וכת' ארי אית אריכות וזוהי יסגי טובא דעתיד לזיתו ללדיקים דנטרו אוריתו מלקדמין: (ז) ונהלו בראש הגוים: במגדלות גבוהי כדי שישמעו למרחוק

מכלל יומי

דיווחם באחרים - ואמר על תלה, לפי שהיה גבוה מכל ארץ ישראל, והוא גבוה, וכן (יהושע י"א) העומדת על תלם, ואותו תרגם יונתן: תיקפיון: וארמון: שריו ארם, ואפשר שהיה משרד רוס, ומענינו לפי שהוא בנין גבוה נקרא כן: על משפטו: בנין החק והתבונה: (יט) והכבודים: פירוש, שיהיה להם יומן רב וכבוד: ולא יצטערו: ענין מיעוט: ובפירוש והכבודים, כמו והרבותים, כלומר יהיו כבוד, וכן (איוב י"ד) רבו בניו ולא ידע: ולא יצטערו: כלומר ולא ימעטו, וכן (שם) ויצטערו ולא יצין למו: (כ) אדירן: מלכי, וכן אמר: ומשלו: ערב אח לבן: כלומר מי הוא זה, אשר הטיב את לבו, והכשירו לנשת אליו ולא הקרבתי: (כג) הגה סערת ה': זאת הפרשה כתובה למעלה (כ"ג) ויש ביניהם שינוי מעט, כי למעלה וסערתו, וזאת סערת בלל"ה, ולמעלה מתחולל, וזאת מתגורר, למעלה אף ה', וזאת חרון אף ה', למעלה מתגורר בה בינה, וזאת מתגורר בה לבד: מתגורר: ענין חמיה ודירה, ויש לפרשו ענין אסיפה, וכן תרגם יונתן: מתבגש: ואמר בו המסרה שנים בתרלישני, והאחר (מלכים י"ט) אשר אבי מתגורר עמה, שהוא לשון דירה, כך פירש בשרש גור: ובשרש גרר פירשו ענין כריתה: לא (ב) הלוח: מקור במקום ענבר, כמו ילדה וענבר, כן הלוח ענינו כמו הלך

ירמיה לא

הַשְׁמִיעוּ הַלֵּלוּ וְאָמְרוּ הוֹשִׁיעַ יְהוָה אֶת־עַמָּה אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
 (ח) הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבְּצָתִים מִיִּרְכַּת־אֶרֶץ קִמְחַן
 בַּסּוּלְחָא בָּם עוֹר וּפְסֹחַ הָרָה וְיִוְלְדָת יַחְדּוֹ קָהָל גְּדוֹל יִשׁוּבוּ הִנֵּה׃
 (ט) בִּבְכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילִם אוֹלִיכֶם אֶל־נַחְלֵי מִים בְּדֶרֶךְ
 יִשְׂרָאֵל יִפְשְׁלוּ בָּהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וּלְאִמָּה בְּכָרִי הוּא׃
 (י) שְׁמָעוּ דְּבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהִגִּידוּ בְּאֵיִם מִמֶּרְחֶק וְאָמְרוּ מִזֶּרֶחַ
 יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ וְשִׁמְרוּ כְּרַעַה עֲדָרוֹ׃ (יא) כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב
 וַיִּגְאֹלוּ מִיַּד חֹזֶק מִכָּפָיו׃ (יב) וַיָּבֹאוּ וְרִנְנוּ בְּמִרוֹם־צִיּוֹן וַיִּהְיוּ אֶל־טוֹב
 יְהוָה עַל־דָּגֶן וְעַל־תִּירוֹשׁ וְעַל־יֵצֶהָר וְעַל־בְּנֵי־צֶאֱן וּבִקְרָה וְהִיתָה
 גִּפְשָׁם כִּגְן רִיָּה וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְרַאֲבָה עוֹד׃ (יג) אִזּוֹ תִשְׁמַח בְּתוֹלָהּ
 בְּמַחּוֹל וּבַחֲוִירִים וּזְקָנִים יַחְדּוֹ וְהִפְכָּתִי אֲבָלָם לִשְׁשׁוֹן וְנַחֲמָתִים
 וְשִׂמְחָתִים מִיָּגוֹנָם׃ (יד) וְרוּחִי גִפְשׁ הַכֹּהֵן יִסְדֹּשׁ וְעַמִּי אֶת־טוֹבִי
 יִשְׁבְּעוּ גַּם־יְהוָה׃

(טו) כה

ר ש י

למרחוק : (ח) צם עורופסח • אפילו הנחשלים שזהם לא חמאם :
 (ט) צככי יבאו • על ידי תפלה ותשובה : (י) מזרה • ספריינ"ט בלע"ן
 (ספרחנ"ט Separant. בל"א דער טרענער אבזונדרר) : (יב) ונהרו יחסן
 כמו

מכלל יופי

הלך, כלומר האל הלך לפניהם במדבר, להמציא לו מרגוע, כמו שאמר (במדבר
 י') לתור להם מנחה • ואמר ישראל אשר להרגיעו לתוספות ביאור, כי כבר זכר עס, וידוע
 הוא, כי אותו עס שמאל סן במדבר הוא ישראל • [ויחכן לפרש במדבר כמו המדבר הייח
 לישראל • ופירושו, העם אשר היה במדבר במקום שמים ומרב, כעיס וכדיס בגלות, מנח
 בעיני ה', זה העם הנשאר מחרב האויבים, והלך להרגיע ולנאן, להיותו ישראל חבל כחלתו.]
 להרגיעו • ענין המנוחה וההשקט • (ג) משכתיך • תחסר הכי"ת במסד • או פירושו,
 משכתי אליך חסד • (ד) במחול משחקים • נשקל מעוז, לא שנשתנה במיכות, ואפוא
 שהוא מנחי העי"ן • (ה) חטעו • בדגש הטי"ת • נטעו • עבר במקום עתיד • (ו) נוצרים
 ענין שמירה, והם הנזופים שעומדים במנדל, ופירושו, הנזופים והשימרים יקראו : קו
 ונעלה ציון! ויום פירושו, עת וזמן, כמו (ישעיה"א) ביום ההוא שרש ישי, ביום הטוב
 כל זכור (במדבר ח') • (ז) כי כה אמר ה', רנו ליעקב שמחה • כאלו אמר : כו
 אמר ה', ליעקב רנו שמחה, ופירושו, בשמחה, וכמוהו המוקדם מאוחר (ישקאל ל"ט)
 מקום שם קבר, כמו מקום קבר שם, כל רבים עמיס (תהלים פ"ט) כמו כל עמיס רבים
 והדימוס להם • וצהלו בראש הגוים • כמרגומו, ודפו בריש גלי לעיני עממיא, ענין שמחה
 (ח) מירכתי ארץ • ארץ בקמן בסגולתא, והוא אשר מארבעה עשר שהם קמנין צוק
 ובסגולתא

פֿרױדע צו, פֿראָהלאַקקעט איבער דאָן הויפט דער פֿעלקער! לאַסט ערטענען,
לאַבלידער ערטענען, שפרעכט: הילף, עוויגער! דיינעם פֿאַלקס, דעם איבער-
רעסט ישראל'ס! [ח] איך ברינגע וואָס דעם פֿערנען נאָרדען, זאָמלע וואָ
פֿאַן דער ערדע ענדען; זעלבסט בלינדע אונד לאַהמע, שוואַנגערע אונד געבעהרע-
ריגען אונטער איהנען, אַללע זאָללען וואָ אין גראַסער פֿערוואַמלונג היהער צוריק-
קעהרען. [ט] מיט פֿריידענטרעהנען ווערדען וואָ הערציהען, מיט גנאָדע ווילל
איך וואָ לייטען, נאָך וואָססערבעכען וואָ לייטען, אויף געראַדעס וועגע, דאָס וואָ
ניכט שטרויכעלן; דען איך בין ישראל איין פֿאַטער, אפרים איזט מיין ערשטגע-
באָרנער. — [י] הערעט, פֿעלקער! דאָן וואָרט גאָטטעס; פֿערקינדעט עס
אין פֿערנען אינוועלן, אונד שפרעכט: דער ישראל צערשטרייעטע, זאָמלעט עס
ווידער, אונד בעוואַכט עס, וואָ איין הירט ווינע העערדע. [יא] דען דער עוויגע
ערלעזט יעקב, בעפֿרייעט עס פֿאַן מעכטיגערן. [יב] וואָ קאָממען יויכצען אויף
ציון'ס העהע, שטרעהמען דעם גוטע גאָטטעס הינצו, צו קאָרן אונד מאָסט אונד
עהל, צווינגען שאַפֿען אונד רינדערן. וואָ גלייכען אוינעם געווסערטען גאָרטען,
קיינע זאָרגע קוועהלט וואָ מעהר. [יג] דאָן ווערדען יונגפֿרויען זיך אים טאָנען,
ינגלינגע אונד ברייטע געמיינשאַפֿטליך פֿרייען; איהרע טרויער ווילל איך אין וואָנע
פֿערוואַנדעלן, ווילל וואָ טרעסטען, נאָך ערליטטענען שווערצע וואָ ערפֿרייען.
[יד] מיט וועגען זעמטיגע איך דיא פֿריסטער, מיין פֿאַלק זאָלל דעם גוטען געניס
סען, שפֿריכט דער עוויגע. —

[טו] זאָ

ב א ו ר

ומדוע בראש גוים, תרגם יונתן ברישגלי לעיני כל עממיא. או פירוש, צהלו ושמחו על ישראל
שהם ראש גוים, וכך תרגמי' השמיעו הללו ואמרו הושע וכו', השמיעו רנה ותהלה לאמר:
כמו שהשמענו כבוד הנאולה, כן הושע עוד את עמך שארית ישראל. ויהי' מלת הושע ציווי
(ולא כמו שפירשו המבאר בהפטרס לזון עבר). ואמר זה על תחלת הנאולה בנבוא קוב הבשורה
כי פקד ה' את עמו, ירוכו ויתפללו הושע וכו'. (ח) מארץ צפון, כי רוב הגלות בצפון.
עור ופסח וכו', כל כך יצאו בנחת והשקט, שאפילו עור פסח והרה וילדת, יצאו עמהם
בלי כשלק, כמו שאמר בפסוק הנא: אוליכם בדרך ישר לא יכשל בה. (ט) בכבי יצאו,
בכבי של שמחה, ובחחוננים, ענין תהלה וחניכה, כמו בלתי היות להם תחנה מאת ה'
אלהינו: ואפרים בכורי, וזכר אפרים, כי רוב ישראל, והם עשרת השבטים היו במלכות
אפרים תחלה כשנחלקה המלכות, ואחר כך נקרא בשם אפרים (רד"ק), (י) מורה ישראל,
מי שורה והפין את ישראל בארצות, הוא יקבצו, וישמרהו כרועה השומר את עדו. ואמר
ואת לגוים ולחיים ומררן, למען ידעו כי לא בכחם הלך ישראל לגולה, כי אם ברצון האל,
ובעל כרחם יקבצו ויוציאו מרשותם, וזה שאמר בפסוק שלאחריו: כי פדה ה' את יעקב וכו',
כלומר אך לה' הגאולה והתשועה. (יב) ובאו, אז כשנתקנו ויגאלו יוצאי רכנו במרום
ציון, תרגם יונתן בטיד בית מקדשא דתבני בנין. ונהרו, ויאספי לבוא במרובה כמינהר,
כמו ונהרו אליו גוים. אל טוביו, היא ארץ ישראל, המזכרת בדגן תירוש ויבהר וכו'. כגן
רוה, כגן משקה, לראבה, לדאוג ולהענג, והוא מקור נתיספת ה"א. (יד) ורויחי
וכו', שתשוב עבודת בית המקדש במקומה, וישבעו הכהנים מדגן הקרבנות, וגם עמי ישבעו

תרגום אשכנזי

[טו] וְאֵל שְׁפִירֵכֶם דַּעַר עוֹוִיגַע: אִינַע שְׁטִימַמַּע ווִירַד צוּרְמָה גַּעְהֶרַט, אִינַע קְלֶאגַּענְדֶּרעֶ בִּיטְטֶר ווִינַענְדֶּרעֶ שְׁטִימַמַּע; רַחֵל בַּעוֹוִינַט אִיהֶרַע קִינְדֶּרַע, אִינַט אִיהֶרַע רַענְטוֹוִעַנְגַּען אונְטֶרעֶסְטִלִּיךְ, דַּעַן ווִיאַוִיר נִיכְט מַעְהָר. [טז] אַכֶּר דַּעַר עוֹוִינַע שְׁפִירֵכֶם: הָאָרְט אִיין מִיט דִּינַעַר קְלֶאגַּענְדֶּרעֶ שְׁטִימַמַּע, לֶאָס דִּינַע אִוִּיגַען נִיכְט טַהֲרַענְגַּען, דַּעַן דִּינַע טוֹגַענְדֶּר פִּינְדֶּרַעט בַּעֲלֶאָהֶנְגַּע, שְׁפִירֵכֶם דַּעַר עוֹוִיגַע, — ווִיאַ קַעְהֶרַען צוּרִיק אִוִּיט דַּעַס פִּינְדֶּרַעס לֶאָנְדֶּר. [יז] דִּינַע צוֹקוֹנְפֶּט אִינַט הָאָפֶּפֿלֶנְגַּעס פֶּפֿאַלל, שְׁפִירֵכֶם דַּעַר עוֹוִיגַע, דִּינַע קִינְדֶּרַע קַעְהֶרַען גַּאךְ אִיהֶרַען גִּרַענְצַען צוּרִיק. — [יח] אִיךְ הֶעֱרַע שְׁאָן אַפִּרִים רִייעֶפֿאַלל יֶאָמַמַּעֶרן: „דוּא הָאָסְט מִיךְ גַּעצִיכְטִיגַע, אונְדֶּר אִיר, פֶּאָרְהִיין אִיין אונְגַּעֲרִיעֶרִיגַעס קֶאָלֶב, הָאָבַע צוֹכְט אַנגַּענֶאָמַמַּען. אַ בִּרִינְגַע מִיךְ צוּרִיק, אִיךְ פֶּפֿאַלְגַע גַּעֶרן, דַּעַן דוּא בִּיט דַּעַר עוֹוִיגַע, מִיין גַּאָטט! [יט] דַּעַן אִין מִיךְ גַּעקַּעְהֶרַט, עַמֶּפִּֿינְדֶּרעֶ אִיךְ רִייע, גַּאךְ מִינַעַר בַּעסְעֶרן אִינַטִּיכְט, שְׁלֶאָגַע אִיךְ מִיךְ אִוִּיךְ דִּיא הִיפֶטַע, שְׁטַעְהַע בַּעשְׁעֶמַט אונְדֶּר עֶרְרַע טַהֲעַנְדֶּר דַּא, טֶרַאָגַע דִּיא שְׁטַאךְ מִינַעַר יוֹגַענְדֶּר. — [כ] אִינַט דַּעַן אַפִּרִים מִיין הָאָלְדֶּרַע וָאָהן? מִיין לִיבֶלִינְגַּסְקִינְדֶּר? דַּאָס וָאָ אָפֶט אִיךְ פֶּאָן אִיהֶם רַעַדַע, אִיךְ מִיךְ ווִינַעַר גַּעֶרן אִימַכֶּר טַעְהָר עֶרֶאִינַעַרַע? מִיין אִינַעַרֶסְטַעס גַּעֶרַעטַה אִין בַּעוֹוִעַנְגַּע

ב א ו ר

טִיב, ווִירַבּוּ בַּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׁרוֹת לַכֹּהֲנִים וְלוֹחִים. (טו) קוֹל בְּרַמְהָ נִשְׁמַע, רַמָּה הִיא עִיר צִחְלֹקָן שֶׁל בְּנֵימִן, קְרוֹב לַקֶּבֶר רַחֵל, כִּכְרָחָה בַּשְּׁמוּאֵל א' (י', ב'), וְשִׁנְיָהּ סְמוּכִים לְהַר תְּבוֹר אֶלֶף יְרוּשָׁלַיִם. וְכַשֶּׁהֲגִלָּה נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת יִשְׂרָאֵל הַעֲבֹרֶם דֶּרֶךְ זֶה, וְגַם כַּשֶּׁהֲנִיחָה אֶת הָעִיר בְּמַצוֹר מִטּוֹ חֵיל הַחַיִּיבִים בַּמָּקוֹם זֶה חָלַל קְבוֹרַת רַחֵל וְעוֹד שָׂאֵר נְכוֹת הַבָּאִיִּת לִיִּשְׂרָאֵל מֵאִיִּיבֵיהֶם הָיוּ סְבִיבוֹת זֶה הַמָּקוֹם. וְהָעִיר אֶת רוּחַ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹם לְדַמּוּת וּלְבִיִּיר כְּאִלּוּ קָמָה רַחֵל מִקְבְּרָהּ לִבְכוֹת עַל בָּנֶיהָ, וְחִמִּין לְהַנְחִים בִּי אִינַט, וְהַקָּדוֹם בְּרוּךְ הוּא הַשִּׁיב לָהּ דְּבָרֵי תַחֲנוּמֶיהָ, מַכְעִי קוֹיִךְ מִבְּכִיכִי כִּיִּי שָׂכַר לִפְעֻלָּתְךָ וְתַקִּיָּה לְאַחֲרִיתְךָ וְשָׂכַר בָּנִים לְגִבּוֹלָם. בִּי אִינַט, אִמַּר לֶאֱשֶׁן יִקְרָא? עַל כָּל אֶחָד מִבְּנֵיהָ, רַכּוּנִי לִמּוֹר עַל שֶׁנֶּט בְּנֵימִן וְאַפִּרִים וּמַכְעִי. וְהָרִי "אִפִּירַשׁ מִבְּכֶה עַל בָּנֶיהָ, עַל יוֹסֵף וּבְנֵימִן אֶנְלֹו נִשְׁתִּי הַמַּלְבִּיּוֹת, וְאִינַט, הִיא יוֹסֵף שֶׁנִּגְלָה עִם עֲשֶׂרֶת הַשְּׂבָטִים, וְלֹא נִשְׁמַע מִמֶּנּוּ דְּבַר, כִּי לֹא שָׂכַר צוֹד לֶאֱרֹנוֹ, אִף בְּשׂוֹב יִשְׂרָאֵל מִנְּלוֹת בָּבֶל. (יז) לִפְעוּלָתְךָ, לְבָדְקֶתְךָ, לְמַעֲשֵׂים טוֹבִים שֶׁהָיוּ לְךָ בַּחַיִּיךְ, וְרַחֵם מִפְּרֶשׁ לִפְעוּלָתְךָ בְּנִיךְ. שְׁכֻלֹת הַנְּלוֹת כִּמּוֹה שֶׁנִּי, וְלֹא שָׁכַחְתָּ אֶת שְׁמִי, וְלֹא עָבַרְתָּ אֶת בְּרִיתִי. וְדְבָרֵי אֲנִידָה בְּזֶה רַבִּים הֵם. (יז) לְאַחֲרִיתְךָ, לְאַחֲרִית בְּנִיךְ, כִּמּוֹ וְאַחֲרִיתְךָ בַּחֲרַב תִּפְּלוּ (יִתְקַאֵל ס"ג). אִוִּיפִירֹשׁוּ כִּמּוֹ אַחֲרִית וְתַקִּיָּה, וְכֵן תִּרְגַּמְתִּי. (יח, יט) שְׁמוּעָה וְכוּ', גַּם זֶה נִחְמָה לְרַחֵל, שְׁעִתִּידִים בָּנֶיהָ לִשְׂכּוֹב וּלְהִיטֵב דְּרָכֵיהֶם, וְאִמַּר: שְׁמַעְתִּי אַפִּרִים מִתְנוֹדֵד וּמִקוֹן לְאִמּוֹר: יִסְרַתְנִי אֱלֹהִים שְׁנִים רַבּוֹת בְּגִלּוֹת, וְאִיִּסֵּר, וּקְבַלְתִּי מוֹסֵר, כַּעֲגֹל לֹא לִמֹּד, כִּי עֲגֹל אֲשֶׁר לֹא לִמּוֹד לְמַצוֹךְ נַעוֹל, וְכִרְיִךְ לִכְהֻנָּה עַל יְדֵי הַכֹּהֵן, כֵּן סָבַלְתִּי יָם רִים וְלִמְדִיתִי לִשְׂכּוֹב אֵלֶיךָ, לִכֵּן הִשִּׁיבִנִי וְאִשִּׁיב, כִּי אַחֲרִיִּי אֲנִי בַחֲמִתִּי, נִתְחַרְטִיתִי עַל חֲטָאִתִּי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּתַחֲלָה, וְאַחֲרֵי הוֹדַעִי, אַחֲרֵי שְׁנוּדַעְתִּי בַּעֲצוּמִי וּחֲשַׁנְתִּי מַעֲשֵׂים רָעִים שְׁעִשִׂיתִי, סִפְקִיתִי עַל יֶדְךָ, לֶאֱשֶׁן חֲרַטָה, כְּאִלֶּסֶם אִתְּחַרְטֶם וּמַנְשֶׁעֶר עַל מַעֲשֵׂי מַכָּה נִכְסוּ עַל יֶרֶכוֹ אוֹ עַל מַצְחוֹ לְאִמּוֹר: מַה עָשִׂיתִי! וְאַפְשַׁר לִפְרֶשׁ הוֹדַעִי, לֶאֱשֶׁן ווִירַדַע בְּהֵם אֲנִי סָכִיתִי, כְּלוּמַר אַחֲרֵי שֶׁהוֹכַחְתִּי עַל עוֹנִי, סִפְקִיתִי עַל יֶדְךָ לְהִתְחַרְטֶם עַל שְׁנוּנִי, וְנִשְׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי עַל חֲרַפְתִּי כַּעֲוִירִי. (כ) הֵבֵן וְכוּ', הֵם דְּבָרֵי הַקָּדוֹם בְּרוּךְ הוּא, רַכּוּנִי לִמּוֹר אַפִּרִים מִתְנוֹדֵד וּמִתְחַרְטֶם עַל חֲטָאִיו, וְיִחַן לִבִּי לִשְׂכּוֹב, וְאִנִּי גַם לִבִּי כִּרְפָךְ עָלֶיךָ וְנִכְמַרְוִי רַחֲמֵי עַל כְּרוֹתִיךָ; וְאִמַּר בְּנִשְׁיָן שְׁחַלְהָ עַל דֶּרֶךְ מַלְיָנָה, וְכִי הוּא בֶן יִקְרִי לִי? אִם יִלְדֶּה שְׁעִשְׂוִים הוּא לִי, כִּי מְרִי דְּבָרִי

ירמיה לא

קבו

(טו) כהו אמר יהוה קול ברמה נשמע נהי
בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה פי
אנני: (טו) כהו אמר יהוה מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה פי
יש שכר לפעלךך נאם יהוה ושבנו מארץ אויב: (יז) וישתקוה
לאחריהך נאם יהוה ושבנו בנים לגבולם: (יח) שמוע שמעתי
אפרים מתנודד יסרהני ואוסר כעגל לא למד השיבני ואשובה פי
אתה יהוה אלהי: (יט) בראחרי שובי נחמתי ואחרי הנדעי ספקתי
על ירך בשרי וגם נכלמתי פי נשאתי חרפת געורי: (כ) הבן יקיר
לי אפרים אם ילד שעשועים פי מדי דברי בו זכר אפרני עוד על-

כן

ר ש י

כמו נהר: (יד) דשן שמן: (טו) קול צהמה נשמע קול צרום עלמא
אישתמע בית ישראל דצקן על ירמיה כביח כד שלח יתיה נבחר חזן מרמחא
לשוב מאחרי הגולי אל גדליהו בן אחיקם כמו שאמר בספר זה (לקמן ל"ט):
רחל מבכה על בניה מדרש אגדה אמר שכלנו אבות ואמוסות לפיוס את הקב"ה
על שהעמיד מנשה דמות כהיכל ולא נתפיים נכנסה רחל אמרה לפניו רבנו של
עולם רחמי מי מרובים רחמיך או רחמי אשר ודס הוי רחמיך מרובים והלא
אני הכנסתי צרתי בחוך ביתי שכל עבודה שעבד יעקב את אבא לא עבד אלא
בצבילי וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי לא די ששתקתי אלא שמסרתי
לה סימני חף אתה אם הכניסו צניך צרתך צביתך שתוק להם אמר לה יפה למדת
בניגוריא יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך: (יח) מתנודד
קומפלליכ"ט בלע"ז (עיין לעיל ח' ו') לשון מי יגור לך (לעיל י"ט) יסרתיני
ביסורין אתה הקב"ה: כעגל לא לומד, פוס אגוויילוני"ץ בלע"ז. Fus aiguillones.
(בל"א מיט דעם שטאכל גוועהנט, עיין שופטים ג' ל"א) לשון מלמד הצקר
(שופטים ד') הייתי בתולה לכך חטאתי לך: (יט) נחמתי אני מתחרט
על חועבותי: הודעי שהתנננתי בעלמי שמעלתי, אפרינו"י בלע"ז,
Apprenui. (מ"ג בל"א ערפארהונג), חרפה געורי שיכולים חויצי לחרפני
על חטאת געורי: (כ) הבן יקיר לי חפרים: הן דברי שכינה כלומר הוא

מתנודד

מכלל יופי

ונסולתא. (ט) בבכי יבאני יש כבי של שמחה, כמו (צראשית כ"ט) וישק יעקב לרחל,
וישק את קולווייך, ויבך על טאריני עיד (ס"ג מ"י), והדומים ל"ס, כן כבי זה מרוב שמחה
שיבאו לארצם יבשו, כי כמה שנים יש שגלו ממנה ובהחנונים אובילם ענין חמלה ורחמים,
כמו (מלאכי) סלו בא פניאל ויסקנו, לבלתי היות בהם תמנה (יהושע י"א), היתה תמנה

מאת

ירמיה לא

בן המומעי לו רחם ארחמנו גאם יהוה: (כא) הציבי לך צינים
שמי לך תמרורים שרתי לבך למסלה דרך הלכתי הלכת ק' שובי
בתולת ישראל שבי אל עריך אלה: (כב) עדמתי תהחמקין תפת
השיבבה פירא יהוה חרשה בארץ נקבה הסובב גבר: (כג)
כודאמר יהוה צבאות אלהי ישראל עוד יאמרו אתה הדבר יהוה
בארץ

ר ש י

מתגודד ואני לבי נהפך עלי לרחם ש וז' זנו יקירו • הוא כמו שאין לו אלא
אחד שהוא עושה לו כל רצונו שעושים • איש צנוימי"ץ בלע"ז (ביארתו בישעי'
ס"ו י"ג) • מדי דבריו • בכל עת שאני מדבר בו ומדרש ויקרא רבה די דיבורי
שנתי בו שלמדתי תורתו לרחם עליו: (כא) הציבי לך צינים • סימנים
בדרכי חבותיך הטובים: תמרורים • תמרס קטנים נטועים לסימן בדרך ופשוטו
של מקרא עשי סימנים לרעת הדרך שהלכת בה מארץ ישראל לבבל שתחזרי באותו
דרך כלומר כי ודאי תשובו משם: דרך הלכתי • הלכתי כתיב וכל מקום
שהלכת הלכתי אני עמך ויוגתן תירגס שימי לך תמרורי' התפלל צמר נפשך:
(כב) תתחמקין • תסתרי ממי שאת בוש לשוואלי מפני דרכך הנה חדשה
בבראת בארץ שהנקבה תחזיר אחר הזכר לבקש שישאנה לשון ואסובבה בעיר
אבקסה וגומר ומשם רבי יהודה הדרשן שמעתי נקבה מסובב להיות גבר אני
בתחך כבת הנוטלת עיסור נכסים שצעה אומות משצעים סוף שתטלי הכל כן
זכר

מכלל יופי

מאח' אלהינו (עזרא ט'), ענין חמלה ורחמים • ובזרעים ובתחנינים, אף על פי שפירוש
קרום לענין חמלה, פירוש קרום לענין מתנה • אל גחלי מים • כמו על גחלי מים, כמו
(שמואל י') ויד את הפלשתים אל מצחי, כמו על מצחו, אל ההרים לא אכל (יחזקאל ט'),
כמו על, והדומים להם • (יב) ונהרו • ענינו ענין מריבה אל החפץ, וכן (ישעיה ב')
ונהרו אליו כל הגוים • לראבה • מקור, ופ"א הפועל בפתח, בשקל לאהבה את ה' אלהיך
(דברים ל'), וענינו העכנון והדאגה • (יג) או השמח בחולה • רוצה לומר כל בחולה
ובחולה • מיוגנם • היו"ד היא נסה • (יד) ורוחי • הטעם מלרע בתי"ו • (טו) ברמה •
פירוש בגבעה רמה להשמיע הקול למרחוק • בכי תמרורים • שבוכה במרירות לב, על דרך
אמר בכי (ישעיה ט') • וזכו אליך צמר נפש (יחזקאל כ"ז) • רחל מבכה • יבא הפועל
מפועל הדגוש לרוב הכבי • להנחם • ענין תנחומין, מבנין כפעל • כי איננו • פירוש העם •
(טז) לפעלהך • לפעולת בניך שפלו הנלות כמה שנים, ולא שכתו את שמי, ולא עברו על
בריתי, וכן יש תקוה לאחריתך, לאחרית בניך • (יח) מתגודד • ענין הכענוע והטלטול,
כלומר מספר קורותיי ביטו לבין עמי • לא למד • ענין הלמוד וההרגל • (יט) כי אחרי
שובי • פירוש, אחרי ששנתי מעוונתי, ויש מפרשים ענין מרד • ואחרי הודעי • פירוש
אחרי שהכרתי בעצמי, והכרתי המעשים הרעים שעשיתי, נחמתי בי, וספקתי על ידך,
וענינו הכאה על ידך • [יחזקאל לפרש הודעי, כמו ויודע גם את אכשי סבות, ענין שברו ויסורין,
והטעם אחרי שנאכרתי ונתיסרתי בגלות ספקתי על ידך, ונתפרעתי מעוונתי] וגם נבלמתי •
הכלימה

תרגום אשכנזי קבט

בעוועגונג ; ערבארמען , ערבארמען ווילל איך מיך ווינער , שפריכט דער עוויגע .

[כא] שטעללע דיר וועגוויזער אויף , מאכע דיר מערקמאלע , גיב אויף דיא שפיהר דעם וועגעס אכט , אויף וועלכעם רוא הינגעגאנגען ביזט , אונד קאממע ווידער צוריק , יונגפרייטליכעם ישראל ! קאממע אין דיוע דיינע שטערטע צוריק . [כב] וויא לאנגע ווילסט דוא דיר פערבערגען , דוא ווילדע טאכטער ? — וויססע , דער עוויגע שאפט איין נייעס אים לאנדע ; דא ווייב בעווירכט זיך אום דען מאן . — [כג] וא שפריכט דער עוויגע צכאות , דער גאטט ישראל'ס , איינסט ווירד מאן ווידער

ב א ו ר

דבריו , בכלעת אדבר ממנו , אחפץ לזכרו עוד ? כאדם האוב את בנו , וימלא עונג בדברו ממנו . על כן המומעי עליו , יען כי אהבתי גברה אליו ואכבי לזכרו תמיד , לכן יהמו מעי על כריתיו , ורחם ארחמנו . (כא) הציבי , אמר דרך נחמה להולכי גולה , שיעז להם סימנים , ושימולבס על הדרך אשר ילכו בה לבבל , למען יכירו איתו באונס אל עריהם , כי אס ישובו . ציונים , סימנים , על ידי הקמת גלי אבנים , או עשיית צוירט וחקיקות בקרקע ובעצים אשר על הדרך , וכן גמלא בלשון הנמרא ציון המערה . המורורים , אמר ד"ק : כפל ענין במלות טובות , כי תמורורים כמו ציונים , כי הוא לשון גובה , כמו ויתמרמרו אליו , ר"ל גלים גבוהים . ורש"י פירש תמורים קטנים כטועים לסיומן בדרך . ואכבי תרגמתי לפי הענין . (כב) תחממקין , תשתמרי ותחבאי (כמו חמק עבר , תמוקי ירכיך) רטנו לומר את בת האובנה , שסרת בתולה מאחרי איך , למה תבואי עתה בכחמך על מעשיך , לשב אליו ? הלא ברא ה' חדשות , נקבה תסובב גבר , ר"ל דרך העולם הזכרים חוזרים אחרי הנקבה , ועתה הנקבה תסובב ותחזור אחר הזכר . ומאל הוא לישראל , בתולה אהב ובקש ה' אותם , נזבות אבותם , ואלק לפדותם ממזרים , ולקח אותם לו לעם , ועתה יברא חדשה , ששראל יבק אחריו ה' , ויורו לשב אליו , באמור למעלה (פסוק י"ח) השיכני ואשבה , כי אתה תלכי . (כג) בה אמר ה' וכו' , הפסוק הזה והפסוקים שלאחריו הם נבואה על יהודה , שחלקו

מכלל יופי

הכלימה היא יותר מבגשת , לפיכך אמר : וגם , וכן (ישעיה מ"ה) באונס נכלמו . ועוד כי כלמה לעולם מדרך גנאי , והבשת פעמים מדרך השבח , מזה הענוה . (כ) כי מרי . ענינו , בכל עת , וכן (שמואל י"ח) ויהימדי באתם , מדי עברויקח אתכם (ישעיה כ"ח) , ענינס , בכל עת . מעי . על הלכ אמר כן , שהוא בעל המחשבה , ולותכון ההמיה . ואמר : המומעי , בלשון רבים , לפי שהלכ עקר המעים , תלה המעים בו , כי הוא עקר חיי הגוף , אף כי האברים הפנימיים סמוכים אליו . (כא) ציונים , שראוין , בפלס חבק (משלי ו') , וענינו מכנה שמיין אותה לא על הדרכים , המורורים . לשון גובה , כמו (דניאל י"ח) ויתמרמרו אליו , הם הציונים הגבוהים . תחממקין . תסני , כמו (שיר השירים ה') חמק עבר . נקבה תסובב גבר . המשיל כנסת ישראל לנקבה המנקזה בעלה , כמו שאמר במקום אחר : וקשו את ה' אלהיהם , ואת דוד מלכם (הושע י') . [ויש מפרשים , שהוא משל על ישראל , שגלותם תש כחם כנקבה , ובעלם אדונים קשים , ובזמן הגאילה יהיו כזכר הגבור , וימשלו באומות . ורש"י כתב בשם ר' יהודה הדרשן , נקבה תסובב לקיות גבר , כלומר אני בתתיך כבת הנוטלת עיטור נכסים שבעה אומות משנעים סוף שטלי הכל כנן זכר שהוא יורש הכל . והנראה צעיקי , כי גבר הואשם כ"ל , כמו ואיש ישראל התפקדו , ופירושו , עד מתי תתחמקין , כלומר תהיי משובבת בגליתך הכה האובנה , שנענור היותך משובת תלכי בגלות על רוב עוונך , והעיר דנתי עם ישנה בדר , היתה כאלמנה , ומבלי בניה היא וזבת , חכלזה לא יהיה לעולם , כי הנה

הרגום אשכנזי

ווידער אים לאנדע יהודה אונד אין ווינען שטערטען, ווען איד מיד איהרער ווידער
אננעהמע, דיא ווארטע אויסשפרעכען: דער עוויגע זעגנע דין, א וואהר
בינג דער גרעכטיגקייט! א הייליגער בערג! [כד] יהודה ואלל
אין לאנדע אונד אין אללען ווינען שטערטען וואהנען, דער אקקערסמאן וואו וואהל,
אלס דיא, וואו מיט דער העערדע הערומציהען. [כה] דען איד ערקוויקע דען
פערשמאכטעטען, ערהייטערע יערעס בעקימערטע געמיטה. — [כו] דארום
ערוואכע איד, זעהע מיט דערעהליך אום, אונד מיין שלאף איזט מיר זיסע געווען
זען. — [כז] עס ווירד איינע צייט קאממען, שפרייט דער עוויגע, אין וועלכער
איד דען וואמען אים הויזע ישראל'ס אונד יהודה'ס אויסשטרייען אונד איהן אן מענ
שען אונד פיהנעגדיהען לאססען ווערדע. [כח] אונד וואו פערדערזאם איד ביים
נידעררייסען, צערשטעהרען, אומשטאסען, פערניכטען אונד פערדערבען וואו,
וואו פערדערזאם ווערדע איד ווידערום ביים אויפבויען אונד איינפלאנצען ווין,
שפרייט דער עוויגע: [כט] אלסדאן ווירד עס ניכט מעהר הייסען: דיא פערטער
האכען אונרייפע פרייכט געגעסען, אונד דער קינדער צעהנע וואללען שטופן גע
ווארדען ווין! [ל] וואנערען יעדער וואלל וועגען ווינער אייגענען וינדע שטער
בען, ווער אונרייפע פרוכט איסט, דעססען צעהנע וואללען שטופן ווערדען. —
[לא] עס ווערדען טאגע קאממען, שפרייט דער עוויגע, אין וועלכען איד מיט
דעם הויזע ישראל אונד יהודה דען בונד ערנייערן ווערדע; [לב] ניכט וויא יענער
בונד

ב א ו ר

שנחלקו היה בית המקדש, וקראו נוח הדק, הד הקודש, ואמר יברכך ה', כלומר שלא
תחרש על (ד"ק). (כד) אברים גסעו בעד, יחד האבר, עונד האדמה, זכרונה
זאן הטוב ממקום למקום, ישנו בטח בערי יהודה. (כה) מלאהי, כל טוב, והוא מקרא
קצר, כן תרגם יונתן וכן פרש ד"ק. (כו) על ואח, הנביא אומר כן, על הנבואה
הטובה זאת הנבואה לנחלים, ערבה לי שנת ואקין בשמחה, ואראה, אחרי אשר
רציתי מלאהי טובה; והוי"ש ואראה הוראתה כמו אחרי, כמוהן אתה קצפת
ובחטא, ר"ל אחרי אשר בחטא (ד"ק). ואפשר לפרש ואראה, בטוב, ר"ל הקיבותי ולבי
שמח. (כז) וורעתי וכו', אפרה וארבה אותם, ואברך פרי בטנם ופרי בהמתם, וזה
זרע אדם וזרע בהמה. (כח) שקדתי, ענין זריות והשתדלות בדבר, כלומר כאשר זריתי
בהצניעם לנחש ולנחש וכו' כן אזרו לנחש. (כט) בסר, הוא פרי שלא בכר כל זרכו,
המקרה את אן אוכליו. ומשל הוא לבנים הסובלים עין אבותם, כנמצא גם כן ביוזקאל (י"ח
ב) מושלים את המשל וכו' אבות אכלו בסר וגמי בניס תקדיח. ואמר הנביא פה, כי לא
יאמר עוד המשל הזה, כי לא ילקו עוד בעין אבותם. ואמר הד"ק: "ואמת הוא כי ממות
י"י הבורא יתברך פוקד עין אבות על בנים, וזה באיחזין מעשי אבותיהם, וזה אינו לא בחטא
עמה זרה וכו' וכו' בן חטא גדול. והוא הנביא את ישראל, כי לעתיד יהיה לבנם שלם עס ה'
ומלאהי הארץ דעת ה' וימעטו החטאים, ואף החוטאים בזמן ההוא, לא יחטאו חטא גדול
שיפקד עליהם עין אבותם. (זה לאינו בקצרה). (לא) בריח חדשה, אחדש להם הנבית
הפאזונה שתהא קיימת ביותר, ולא תיפר עוד כמו שהופרה הנבית אשר כרתי עמם כמזכרים,
רק אתן תורתי בקרבם, ועל לוח לבם אכתובה, כמו שפירש ובה בפסוקים שלאחריו.
(לב) ובעלתי, אף על פי שבעלתי אותם והייתי להם לאלהים, הפריהם את בריתי
ובטח אביו פירש הד"ק, כל לשון בעילה שהיא קשורה בבית היא לשון נאפי, ופירש בעלתי
כמו

בארץ יהודה ובעריו בשובי את שבויהם יברכה יהוה נה צדק
 הר הקדש: (כ) וישבו בה יהודה וכל עריו יחדו אפרים ונסעו
 בעדר: (כא) כי הרותי נפש עפה וכל נפש דאבה מלאתי: (כו)
 ער זאת הקיצתי ואראה ושנתי ערבה לי: (כז) הנה ימים באים
 נאם יהוה וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע וזרע
 בהמה: (כח) והיה כאשר שקדתי אליהם לגחוש ולגחון ולחרס
 ולהאביר ולחרע כן אשקד עליהם לבנות ולנטוע נאם יהוה:
 (כט) בימים ההם לא יאמרו עוד אבות אכלו בסר ושני בנים
 תקהינה: (ל) כי אם איש בעינו ימות כל האדם האכל הפסר
 תקהינה שני: (לא) הנה ימים באים נאם יהוה וכרתי את בית
 ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה: (לב) לא כברית אשר

ברתי

ר ש י

נדרה הוא יורש הכל: (בי) על זאת הקיצותי • כך אמר ירמיה כל מה שהייתי
 זן ונדרס בנבואת פורענות הנבואה הזאת הקיצותי מתרדמתי: ערבה •
 נעמה: (ב) זרע חדס וזרע נהמה • הטובים והסכלי' שבהם אני אזרעם
 כולם להיות זרע שלי זרע חדס וזרע נהמה תירגס ונתן לקיימון כזני אינשא
 ואנליחינן כבעירא שאין עונתיה נפקדין עליהם: (כט) בוסר • פרי שלא נגמר
 וכו

מ כ ל ל יו פ י

הנה ה' ברא חדשה בארץ, כי הנקנה משל לארץ והוא ישראל תסובב גבר, כלומר תמלא מאכזיה
 וישו בנים לגבולם, וכן אמר ישעיהו על זה הדרך: כי חלה גם ילדה לך את בניה, ופירות
 הנמשל בפסוק הנא אחריו, כה אמר ה' נבואתי, עוד יאמרו את הדבר הזה בארץ יהודה ובעריו
 צמיחי את שבותם יברכה ה' נה צדק, הר הקדש, וישבו בה יהודה וכל עריו יחדו, וזה בוא
 שהנקנה הוא ארץ יהודה, נה צדק, הר הקדש, אשר תסובב גבר, הוא יהודה, שישבו בה
 וישבו לעד עליה: [כד) וכל עריו • פירות וכל עריו, ובי"ת בה עומדת במקום שנים •
 אפרים • החורשים עובדי השדות נקראו כן על שם השדות שנקראו כן כר נרחב, והא"ף נוספת,
 ופירושו, וישבו בה אפרים ועובדי השדות, ורועים עדריהם יסעו בהם ממקום למקום, ולא
 יפחדו: (כה) דאבה • ענינו עזבון ודאבה, והוא פועל עפר, רוצה לומר שדאבה ודאבה
 לרוב הצרות • מלאתי • פרוש, מלאתי אותה כל טוב שתשמח, הפך הדאבון • (כו)
 הקיצותי • ה"א נשוא וסגל • ואראה • הו"ו כו"ו הן אתה קצפת ונחטא (ישעיה ס"ד) •
 דנה לומר וכבר חטאת לפניך, לביך קצפת • וכן הקיצתי ואראה, וכבר ראיתי בחלום
 הנבואה זאת הנחמה, ומתוכה הקיצתי ושמחתי, ובשינתי אשר כך שנתי ערבה לי, מתוך
 השמחה, הפך ושנתי נהיית עלי (דניאל ב') • ערבה • ענין הנאה • (בז) זרע אדם
 וזרע בהמה • רוצה לומר שיהיו רבים האדם והבהמה, על דרך (דברים כ"ח) ברוך פרי בטן

ופרי

י א

17

יִרְמְיָה לֹא

כִּרְחִי אֶת־אֲבוֹתָם בַּיּוֹם הַזֶּה וְיִזְכְּרוּ כִּי־לֹא בָּרָא אֱלֹהִים אֶת־יִשְׂרָאֵל מִצִּדְּיָם
אֲשֶׁר־הִמָּה הִפְרוּ אֶת־בְּרִיתִי וְאֶנְכִּי בָּעַלְתִּי בָּם נְאֻם־יְהוָה : (ל ג) כִּי
זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אָכַרְתָּ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם נְאֻם־
יְהוָה גָּתִיתִי אֶת־הַזֶּה בְּקֶרֶבְכֶם וְעַתָּה לִבְכֶּם אֶכְתֹּב כְּתָבָה הַחַיִּים בְּקֶרֶב וְהָיִיתִי
לָהֶם לֵאלֹהִים וְהִמָּה יְהוָה לִי לְעַם : (ל ד) וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת־
רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־אָחִיו לֵאמֹר דַּע אֶת־יְהוָה כִּי כֹלָם רָגַשׁ אַחֵר שׁוֹרֵק
יֵדְעוּ אוֹתִי לְמַקְטָנִם וְעַד־גְּדוּלָּם נְאֻם־יְהוָה כִּי אֶכְלַח לְעוֹנֵם
וְלַחֲטָאִים לֹא אֶפְרֹעַ עוֹד : (ל ה) כֹּה אָמַר יְהוָה נָתַן שְׁמִשׁ לְאוֹר
יָמָם חֶקֶת יָרֵחַ וְכֹכָבִים לְאוֹר לַיְלָה רָגַע הַיָּם וַיִּהְיוּ גִלְיָו יְהוָה
צָבָאוֹת שְׁמוֹ : (ל ו) אִם־יִמָּשׁוּ הַחֻקִּים הָאֵלֶּה מִלְּפָנַי נְאֻם־יְהוָה גַּם
זֶרַע יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּחוּ מִהַיּוֹת גִּי לִפְנֵי כָל־הַיָּמִים : (ל ז) כֹּה אָמַר
יְהוָה אִם־יִמְדוּ שְׁמַיִם מִלְּמַעַל וַיַּחֲקֵרוּ מִן־דִּי־אָרֶץ לְמַטָּה גַם־אֲנִי
אֶמָּאֵס בְּכָל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַל־כָּל־אִשׁ עֹשֵׂה נְאֻם־יְהוָה : (ל ח) הֲנִי
יָמִים * בְּאִים ק' נְאֻם־יְהוָה וְגִבְיֹתָהּ הָעִיר לִיהוָה מִמֶּגְדֵּל חֲנָנִל עַד־
שַׁעַר הַפֶּנֶה : (ל ט) וַיֵּצֵא עוֹד קוֹה קִי קִי הַמִּדְּבָרָה נִגְדָּו עַל גִּבְעַת גִּרְגֵּז

וְגַם

ר ש י

וְהוּא מִקְדָּשׁ חַת הַשָּׁמַיִם : וְשֵׁנִי צִנִּים חֲקִיעִיָּה , הַצִּנִּים יִלְקוּ צִעוֹן חֲצוֹת :
(ל ה) לְאוֹר , חִיקְלֶאֱרֹזִי' צִלְע' (ח עֶקְלֶאֱרֹזִי' ר , A eclairfir , לו עֵק
לִיכְטֵן) , וְכֵתִי לֶאֱנֶה־רֹא * רֹגַע הַיָּם * שׁוֹכֵר הַיָּם מִיָּדוֹ וּמִרְחִיתוֹ וְנִעֲשֶׂה
קִמְטִים קִמְטִים כְּמוֹ עוֹרֵי רָגַע (חִיּוֹב ז') : (ל ו) יִמְשׁוּ * כְּמוֹ לֹא יִמְשׁוּ :
(ל ז) חֹס יִמְדוּ שְׁמַיִם * כְּמוֹ גֹבֵהֶם : גַּם חֲנִי חֲמוֹס בִּישְׂרָאֵל כְּלוֹמַר כֶּסֶם

שֶׁהֵם

מִכְלָל יוֹפִי

וּפְרִי־בִהְמַתָּךְ וְגו' . (כ ח) שְׁקִדְתִּי * עֲנִיטֵי הַמַּסִּירוֹת וְהַתְּמָדָה עַל הַדְּבָר * לְנַחֲוֹשׁ * עֲנִי
הַעֲקִירָה , וְכֵן לֹא יִבְתָּשׁ * וְלִנְחֹץ * עֲנִיטֵי הַצִּדִּירָה וְהַרְסָה * (ל) חֲקִיעִיָּה שְׁנִי * עֲנִיט
מִוִּלְשַׁת הַכְּרִיתָה בַּצִּנִּים * (ל ב) הַחֲזִיקִי * מִקִּיר בְּסֻגֹּל הַ"א עִם אוֹת גְּרוּכִית תַּחַת פֶּתַח
וְכֵן (מַשְׁלִי י"ט) שְׂכַל אֵלֶם הָאֶרֶץ חֲמו * [הִנֵּה מֶה שְׁאֵמֶר הַנְּבִיא , שִׁכְרוֹת ה' אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאֵת בְּנֵי יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה , לֹא בְּכִרְיִת אֲשֶׁר כָּרַת אֵת אֲבוֹתָם כִּשְׁחִיבֵי־אִם מִמְּנִירִים , אֵין הַכֹּהֵן
אֵיתָן לֹהֵם תִּירָה חֲדָשָׁה חֲלִילָה וְחֹס , כִּי תוֹרַתוֹ אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ בִּיד מֹשֶׁה לֹא תִשְׁתַּנֶּה בְּשׂוֹם זְמַן
וְהִיא מוֹרָשָׁה לְגַם כָּל הַיָּמִים , כְּמוֹ שְׂכֹכֶר בְּתוֹרָה בְּאֶךְ מוֹת רַבִּים , וְלֹא־כִי קִיתִים הַנְּבִיאִים חֲמו
בְּסוֹף כְּבוֹאָתוֹ : וְכֵן תוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדִי , אֲשֶׁר־נָתַתִּי אוֹתוֹ בְּמִדְבָּר עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים ,
וְכָל

תרגום אשכנזי

קל

בונד, דען איך מיט איהרען פֿעטערן מאַכטע, אַלס איך איהרע האַנד ערגריף, זיא
אויס מצרים צו פֿיהרען, איין בונד, דען זיא געבראַכען, אונד זיך דאָרדן מיינען
אונזיללען צוגעצאָגען האַכען, שפּריכט דער עוויגע; [לג] זאָנדרען דיס זאָלל
דער בונד זיין, דען איך מיט ישראל קינפֿטיג מאַכען ווערדע: איך פרעגע מיינע גע-
זעטצע אין איהר אינגערסטעס איין, שרייבע זיא אויף איהרעס הערצענס טאָפֿעלן,
אונד זאָ ווערדע איך איהר גאָטט אונד זיא מיין פֿאָלק זיין. [לד] קיין פֿריינד זאָלל
דעם אַנדרען, קיין ברודער דעם אַנדרען צו עראינערן נעטהיג האַכען: ערקעננע
דען עוויגען! דען זיא אַללע, פֿאָם קליינסטען ביס צום גרעסטען, ווערדען מיך ער-
קעננען, שפּריכט דער עוויגע; דען איך ווערדע איהרע זינדע פֿערגעבען, איהרע
פֿערגעהונגען ניכט מעהר ערוועהנען. — [לה] זאָ שפּריכט דער עוויגע, דער דיא
אָננע צום טאָנעסליכט איינזעצטע, אונד דיא געזעצטע דעם מאַנדעס אונד דער
שטערנע צור בעלייכטונג דער נאַכט געגעבען; דער דאָ מער ערשיטטערט, דאָס
זיינע וועללען בריווען; ער, דעססען נאָמען עוויגער צבאות איז: [לו] ווען
דינע געזעצע (דער נאָטור) פֿאָר מיר ווייכען ווערדען, שפּריכט דער עוויגע, דאָן
זאָללען אויך דיא נאָכקאָממען ישראל'ס אויפֿהערען, איין עוויגעס פֿאָלק פֿאָר מיר
צו זיין. [לז] דער עוויגע פֿוהר פֿאָרט: זאָ וועניג מאָן אָכען דען היממעל אויס-
זעססען, אונד אונטען דען גרונדשטאָף דער ערדע ערגרינדען קאָן, זאָ וועניג ווער-
דען איך דיא נאָכקאָממען ישראל'ס פֿערווערפֿען, ביא אַללעס דעם, וואָס זיא גע-
טהאָן האַכען, שפּריכט דער עוויגע. — [לח] אין קינפֿטיגען צייטען, שפּריכט
גאָטט, זאָלל דיא שטאָרט, דעם עוויגען צו עהרען, פֿאָם טהורס חננאָל'ס ביס צום
זיינקעלטהארע אָנגעבויעט אונד פֿערגרעסערט ווערדען. [לט] דאָן זאָלל דיא מעס-
שנור ווייטער פֿאָרט געצאָגען ווערדען, זיך איבער דען היגעל גרב ביס נאָך געח
ווענדען

ב א ו ר

צוונדל'ס, וענינו קצתי כס. (לד) כי אסלח לעונם, שענדו בעודם בגלות, ויטהרו,
ואתן להם לב חדש לדעת אותי. (לה) בה וכו', מלת נחן כמשך לשני המאמרים ינותן שמש
לאור יומם, וינחן חקות ירח וכוכבים לאור לילה. והיא הכתובה גדולה וטובה לישראל, אמר:
כמו הכרואים הגדולים האלה קיימים ונאמנים, ולא ימוש חקם לעולם, כן לא ישבות זרע ישראל
מהיות גוי לפני כל הימים. רוגע, כמו בוקע, וכן עורי רגע, אך זה פעל עומד, ופה פעל
יוצא, ופירוש שבקע היס לבני ישראל. ואף על פי שהמו גליו, הוא השקיטס (רד"ק). ורש"י
פירש סיבר היס, מכידו ומרתיחו וכעסו קמטיס קמטיס, כמו ערי רגע (פאלטען בל"א)
ונראה פירושו. (לז) אם ימרו, הוסיף להנטיח קיום ישראל לעם עולם, ואמר כאשר לא
חמדו השמי', ולא יחקרו מוסדי ארץ, כן לא חמאם בכל זרע ישראל, ואע"פ שנפלו מהם מקצת,
בכל זאת ישאר העם לעלם, ולא יובלע באומות. (לח) חנה ימים באים וכו', הכביא
יבשר שבנאולה העמידה ירחנו גדולי עיר ירושלים, ויבא תוספות מקום לעיר, ממגדל חננאל,
הוא מגדל הנקוב בשם ידוע אללם, וינתן תרגום מגדל פקים, ולא ידעתי שינוי השם הזה.
ער שער הפנה, תרגום יונתן ועד תרגו זוייתא, ואפשר שנקרא כן, לפי שהיה הרחוב אשר
צוה השער כונית בולט חן לעיר, ולעתיד יבנה החלל, עד ישוב השער הזה בשטח שזה עס
מגדל חננאל. (לט) קוה המדה, (קיתוספות ה"א) ומגדל שער הזה יומאך קו המדה על
גבעת גרב, וכסב הקו עד געה (והסמות למקומות ידוע אללם): ובכל השטח הזה יבנו

בתי

תרגום אשכנזי

ווענדען, [ט] איבער דאן גאנצע לייכענטהאל, דען אשענפלאץ, אונד דיי
איכריגען רארטיגען געפילדע בים צום באך קדרון, אונד געסטליך בים אן דען ווייט
קעל דעם פערדעטהארעם, אללעס דיוועס ואלל דעם עוויגען געהייליגט, אונד
ניא ווידער נידערגעריסען אונד צערשטעהרט ווערדען.

לב [א] פאלגענדעס ערגינג פאם עוויגען אן ירמיהו, אים צעהענטען דענירונגס
יאחר צדקיהו'ס, קעניגס פאן יהודה, אעלכעס דאן אכטצעהענטע יאהר
נבוכדנצר'ס וואר. — [ב] דאן העער דיינס קעניגס פאן בבל בעלאגערטע דאן
מאהלם ירושלים, אונד דער פראפעט ירמיהו בעפאנד זיך איינגעשפערט אים
קערקעהאפע, אים פאללאסט דעם קעניגס פאן יהודה; [ג] וואהין איז צדקיהו
קעניג פאן יהודה, ברינגען לים, וויל ער געוויינאנעט האטטע; , ווא שפרייט דער
עוויגע: איך געבע דיע שטארט אן דא געוואלט דעם קעניגס פאן בבל, וועלכע
זא עראכערן ווירד. [ד] צדקיהו, קעניג פאן יהודה, ווירד דער מאכט דער
כשרים

ב א ו ר

צמים לעיר. (מ) וכל העמק, כל המקומות הנזכרים בפסוק זה יהיו תוספות לעיר
ויהיו קדש לה. העמק הנזכרים, פיראמפריס, עיוק אנפלו שם פגרי מחנה סכרנ
ואפסר לפיראמפריס שהם לים שם פגרי הנחיות, כמו שער האשפות והחרס, שורק
לשם האשפה ושברי כלי חרס. והרשן, נסמך להעמק, עמק הרשן, מקום שסך הרשן שגשג
מעל המזבח. ואל תתמה על ה"א הידועה הנחה בעלת העמק שהיא נסמך, כי בן מנחם
הממליכות האדן, ועוד רבים נזה הספר. וכל השדרמות, וכל אשר השדות אשר בסביבה
הזאת עד נחל קדרון ועד פנת שער הסוסים, כלם יהיו תוספות העיר וקדש לה. שרמות
כתיב ברי"ש וקרי כל"ת.

לב (א) הדבר. כלל הקאפיטל הוא, האל ינוח לירמי' שיקנה השדה בחתומה ועדים
מן חמאל בן דודו, אף על פי שהיוונים נרים בעת ההיא את העיר,
וקרובים ללכדה, ואין יתרון לקונה מהשדה, בכל זאת יקנה ויתן שטר המכירה למשמרת,
לרמו נזה הנאמרה ושנות גלות בבל, שלעתיד יבנו בית על אדמתם, ויקנו שדות ויטעו כרמים
כמשפטם וכמנהגם. אשר היה אל ירמי', הנבואה הזאת מתחלת למטה פסוק ז', והיא
חמאל וכו', וכל הפסיקים שלפניהם ספורי הזמן, אשר היתה בו הנבואה, ויספר ישינת
ירמי' במצר המטרה וסנת ישינתו. (ב) בחצר המטרה, במצר שהיו כשורים שם האסורים,
מטרה

מכלל יופי

וכל אותה הפרשה היא לעתיד, כמו שחתם: הנה אבני שלח לכס את אליה הנביא, אנן
אמיתת הענין הוא, שנימות המשיח יכרות ה' את בני ישראל ברית חדשה, שתהיה קיימת, לא
תופר כמו שהופרה הברית שכת את אבותם בהר סיני, לפי שאותן ה' את תורתו, היא תורת
משה, נקרבם, ויכתובה על לבם, שלא תשכח מהם לעולם. בעלתו בם. פירוש בעלתו
משה, רובה לומר אף על פי שאני בעלתי נס והייתי להם לחלום, המה הפרו את בריתי, וכן
תרגם יונתן: אחרעיתי. והריק"ס פירש, כי כל לשון בעילה שהוא דבק עם ב' הוא לשון
גכא, וריכה לומר קנתי, ופירוש בעלתי, כמו בחלתי, שנינו קנתי, כמו (זכריה י"א)
וגם נפסם בחלה בני (לג) אכתבנה. שוא ופתח לנן נפתלי, ולכן אשר אכתבנה
בקין חטף. (לד) כי כלם. צ"ע עס הדגש. (לה) נתן שמש. וידע
טעם נתן על שמש ועל חקת ירח וכוכבים, כאליאמר, חקת ירח וכוכבים לאור לילה. רגע
הים. כמו בוקע, וכן עמי רגע (איוג)

ירמיה לא לב קרא

ונסב געתה: (מ) וכל העמק הפגרים ו והדשן וכל השרמות
השדמות קרי עד נחל קדרון עד פנת שער הסוסים מזרחת קדש
ליהוה לא ינחש ולא יקרא עוד לעולם :

לב (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה בשנת כשנה קרי
העשירית לצדקיהו מלך יהודה היא השנה שטנה עשרה
שנה לנבוכדראצר : (ב) ואז חיל מלך בבל צרים על ירושלים
ירמיהו הנביא היה כלוא בחצר המטרה אשר בית מלך יהודה :
(ג) אשר כלאו צדקיהו מלך יהודה לאמר מדוע אחת נבא לאמר
בה אמר יהוה הנני נתן את העיר הזאת ביד מלך בבל ולכדה :
(ד) וצדקיהו מלך יהודה לא ימלט מיד הפשדים כיהנתן ונתן

ביר

ר ש י

הם לא ימדו ולא יחקרו כד ישראל לא ימאסו בכל אשר הטאו : (מ) העמק
הפגרים . עמק שנפלו שם פגרי נחמה סנחרב : והדשן . נקום שפך הדשן
הוא חוף לירושלם וסיפוע על העיר ויכניסו כל זה לתוך חומותיה ונבואה זו עתיד
ללא נחולה חרונה שהרי לא היתה בצית שני : השדמות . קנפניו"א בלע"ז
(עיין לעיל י"ג י') , נרים . לשון מנור :

לב (ב) חצר המטרה . לשון בית המשמר : (ה) עד פקדי
אותו

מכלל יופי

(חוב כ') אבל הוא פועל עומד , וזה פועל יוצא , ופירושו שבקע הים לבני ישראל , ואף על
פי שהמונח הוא השקיע , ונכחו מי הים כחומה מימנים ומשאל , ועברו ישראל . וזו ויהיו
כיווירד מעשות השטח (ויקרא ט') , והדומים לו , שפירשו , אחר שירד , כן פירש זה ,
אחר שהמו . (לח) הגה ימים באים . באים קרי ולא כתב . הנגאל . שם ידוע אללם .
עד שער הפנה . עכיוזיות , וכן אמר בנבואת זכריה (י"ד) : עד שער הפנים . (לט)
קומרה . כתוב קורא בה"א , כי נמצא זה השם בלשון נקבה , כמו (יהושע ב') חקית חוט
הנני , וקרי קי על הרוב . גרב וגעתה . שמות למקומות ידועים אללם בירושלם או סמוך לה .
ונסב . נפעל עבר מן הכפולים לגזרת פעל , ומשפטו נסבב . (מ) וכל העמק הפגרים והדשן .
פירוש מקום שפך הדשן , שהיה חץ לירושלים אומר שיהיה אותו המקום נוסף בעיר לעתיד ,
יסתק וכל העמק הפגרים תרגם יונתן : וכל מישרא , אתר דכפלי תמן פגרי משרית אתירא ,
רנה לומר כי כל אותו העמק יהיה תוספות העיר , וכל השדמות עד נחל קדרון . והנה לא
תרגם הדשן , או תרגם אותו משרית אתירא , לפי שהיו דשנים ושמנים , כמו שאמר עליו :
ומשכן בשיר ירצה (ישעיה ט"ז) . וכל השדמות . כתוב דרי"ט וקרי בדל"ת , כמו (מלכים
ב') בשדמות קדרון , שתרגמו במשרי דקדרון , ואף על פי שגם בזה תרגום אחר . ונפירוש
ולפי פשוטו השדות , רוצה לומר רוב השדות הסמוכות לעיר .

לב (ב) המטרה

ירמיה לב

בִּיד מֶלֶךְ כָּבֵל וּדְבַר פִּי עִם פִּי וְעֵינִי קִרִּי אֶת־עֵינִי הִרְאִיתִי
 (ה) וּכְבֵּל יוֹלִיד אֶת־צַדִּיקֵהוּ וְשֵׁם יְהוָה עַד־פָּקְדֵי אֹהֶוּ נֶאֱמַר יְהוָה
 בִּי תִלְחַמּוּ אֶת־הַבְּשָׂדִים לֹא תִצְלִיחוּ : (ו) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ הִנֵּה
 דְּבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : (ז) הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן־שָׁלֹם דָּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ
 לֵאמֹר קְנֵה לָךְ אֶת־יָשְׁדֵי אֲשֶׁר בְּעֶנְתוֹת הַבָּיִת בְּקִמָּץ בִּי לָךְ מִשְׁפֹּט
 הַגָּאֻלָּה לְקִנּוֹת : (ח) וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן־דָּדִי בְּדִבַּר יְהוָה אֵלַי
 חָצַר הַמִּטְרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא אֶת־יָשְׁדֵי אֲשֶׁר בְּעֶנְתוֹת אֲשֶׁר
 בָּאָרֶץ בְּנִימִין בִּי לָךְ מִשְׁפֹּט הַיָּרֶשָׁה וְלָךְ הַגָּאֻלָּה קְנֵה־לָךְ וְאָדַע
 בִּי דְבַר־יְהוָה הוּא : (ט) וְאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן־דָּדִי
 אֲשֶׁר בְּעֶנְתוֹת וְאֲשַׁקְלֶה־לוֹ אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וְעִשְׂרֵה
 הַכֶּסֶף : (י) וְאֶכְתֹּב בְּסֵפֶר וְאַחֲתָם וְאָעֵד עֲדִים וְאֲשַׁקֵּל הַכֶּסֶף
 בְּמֵאזְנִים : (יא) וְאֶקַּח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־הַחֲתוּם הַמִּצּוּהָ וְהַהֲקִים
 וְאֶת־הַגָּלוּי : (יב) וְאַחֲן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בְּרוּךְ בֶּן־נְרִיָּה בֶּן־
 מַחֲסִיָּה לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דָּדִי וְלְעֵינֵי הָעֲדִים הַפְּתֻבִּים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה
 לְעֵינֵי כָּל־הַיְּהוּדִים הַיּוֹשְׁבִים בַּחֲצַר הַמִּטְרָה : (יג) וְאַצּוּהָ אֶת־

ברוך

ר ש י

אותו • פקדת כל האדם היא המיתה : (ו) ויאמר ירמיה וגו' • לא לנדיקיה
 אמר כן אללא פי' הכתוב למה כלחו וחזר לדיבורו הראשון לפרש מה הדבר אשר
 היה אל ירמיהו : ז • בא אליך • על פי הדיבור : (יא) את ספר המקנה
 שטר המכירה : ואת החתום וגומר • עם חתימתו כשהוא חתום כדת וחוק •
 ואת הגלוי • שהחזק בבית דין על פי עדיו וכתבו וחתמו כדיינין אשרתח' דדייני
 הוא קיום השטרות לעשות הדבר גלוי ומפורס' פן ימותו העדי' ורבותינו פרש'
 לענין

מכלל יופי

לב

(ב) המטרה • שראונטר, ענין שמירה, שהיו השומרים עומדים שם, כמו (ירמיה
 ג') הינטור לעולם, ומרגום וישמור : ונער • (ד) הנחן • מקור בחולם, וכן (שם
 ל"ח) הכתין חנתן • ואם האכול יאכל (ויקרא י"ט) • (ה) עד פקדי אותו • ענין זכירה
 והשגחה על הדבר, ופירושו שאזכרנו ואקם כשמתו ממנו • (ט) ואשקלה לו • הקו"ף בשא
 ופתח • שבעה שקלים ועשרה הכסף • השקלים הם מנים, והכסף הוא סלעים, ו
 תרגם יונתן : שבעה מנים ועשר סלעין דכסף • (י) בספר • ענין כתיבה • ואחת
 הספר בחותם • (יא) החתום • דוכה לומר כפר המקנה החתום, כמו שאמר : ואחת
 המצוה

כשרים ניכט ענטקאממען, זאנדערן אין דעם קעניגס פאן ככל הענדע פאללען,
 פאם מונדע צו מונדע מיט איהם שפרעכען, אונד איהם אונטער דא אויגען טרע-
 טען. [ה] ריוער ווירד דען צדקיהו נאך ככל פיהרען לאססען, וואועלכסט ער
 בלייבען ווירד בים איך איהן אבפארדערן ווערדע, שפרייכט דער עוויגע; דען עס
 ווירד אייך אים קריגע מיט דען כשרים ניכט געלינגען. — [ו] דאמאלס שפראך
 ירמיהו: אן מיך ערגינג פאלגענדעס ווארט דעם עוויגען: [ז] ויהו! חנמאל,
 דינעם אהיימס שלם וואהן, ווירד צו דיר מיט פאלגענדעם געווד קאממען: קויפע
 דיר מיין פעלד, וועלכעס צו ענתות ליגט; דען דא האסט דאן ווידעראיינלעזונגס-
 רעכט. [ח] דא קאם חנמאל, מיינעם אהיימס וואהן, אין דען קערקערהאף צו
 מיר, וויא דער עוויגע געשפראכען האטטע, אונד זאגטע צו מיר: קויפע דאך
 מיין פעלד צו ענתות, אים לאנדע בנימין, דען דא האסט דאן ערב: אונד ווידער-
 איינלעזונגסרעכט; קויפע עס דיר! איך מערקטע נון, דאס דיר דער געטטליכע
 וויללע וואר; [ט] קויפטע דאן צו ענתות בעלעגטע פעלד פאן מיינעם אהיימס
 וואהן חנמאל, אונד וואג איהם דאן וילכער דאפיר צו, געהמליך זיבען שקל, אונד
 צעהן וילבערשטיקע. [י] ערסט זעצטע איך איינען שריפטליכען פערטראג אויף,
 פערזיגעלטע איהן, נאחם צייגען, אונד וואג פאר איהנען יענעם וילבער אויף דער
 וואגע! [יא] נאחם דען קויפבריו, — איינע נאך געזען אונד רעכט געשריבענע
 אונד פערזיגעלטע, אונד איינע אפגע אבשריפט — [יב] גאב דענוועלכען דעם
 ברוד, וואהן גריה, וואהן מחסיה, אין געגענווארט מיינעם פערטערס חנמאל, אין
 געגענווארט דער אים קויפבריו אונטערשריבענע צייגען, אונד פאר דען אויגען אל-
 לער יהודים, וועלכע אים קערקערהאפע זאסען. [יג] אין איהרעס בייאויין טרונ

איך

ב א ו ר

מטרה שראו נטר. (ה) עד פקרי אותי, פקודת כל האדם, דנונו לומר עד אקח כשמת
 (רש"י ורד"ק). (ז) בא אליך, חזר לו בנבואה שיבא חנמאל לאמור לו, שיקנה השדה
 אשר בענתות, כמסכת הגאולה, כנאמר (ויקרא כ"ה, כ"ה) וכי ימוך אחיך ומכר מאחזתו
 ובא גאלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו; וחנמאל כבר מכר מאחזתו לאחר. ורד"ק פירש
 שלא מכרו עדיין, רק אמר לו, אם מכרתיו לאחר, לך מסכת הגאולה, ועתה דאזי שחקנה
 מידי. (ח) כי דבר ה', כי מן השמים הוא שאקנהו, יען כי הוא גאל לי שיבא חנמאל.
 (ט) שבעים שקלים ועשרה כסף, תרנס יונתן שנעל מנין ועשר סלעין דכסף. (י) ואשקל
 הכסף, האמור בפסוק שלפניו, וחזר ואמר פה שאקנהו בכסף עדים. (יא) ספר המקנה,
 שטר קנין, את החתום המלוה והחקים, ספר המלוה והחקים החתום, דנונו לומר שטר
 הנכתב כמסכת השטרות, וחתום: ושני שטרות כתב. אחד נכתב במזוזה וזקוק השטרות, עס
 כל תנאי המכירה והנוסחאות הנהגות, ושטר הזה היה חתום, ואחד היה גלוי, לראות בו לעת
 הצורך לנב"ל שטרך להפסד החתום, ובו לא היה נכתב כי אם תנאי המכירה הנזכרים לעת
 להכדדים. כן נראה לי. (יב) הספר המקנה, כתן לו ממנו שני ספרים, החתום והגלוי.
 כמו שגראה פסוק י"ד, ואמר בלשון יחיד ספר המקנה, על דרך כלל, כי הוא המוכן והעיקר,
 ברוך בן נריה, הוא היה אחד מהסופרים, ואיש ברית ירמיהו (ראה למטה קאפיטל ל"ו).
 חנמאל דודו, רבה לומר בן דודו, כמוואת לוט אחיו, ר"ל בן אחיו, ואפשר שקראו גם
 לבן דוד. דוד. ויש אומרים ששני חנמאל היו אחד דוד ואחד בן דודו; ואינו מן הצורך.
 (טו) עוד

תרגום אשכנזי

אִיךְ דַּעַם בְּרוּךְ פֶּאָלגענדרעם אויף: [יד] וְאֵן שפּרִיכְט דער עוויגע צבאות, דער
גאָטט ישׂראל'ס: נים דיווען קייפּכריף, וואָוואָהל דיא פֿערזיגעלטע, אַלס אָפֿנע אָפֿט
שריפֿט, אונד לעגע זיא אין איין אירדנעס געפֿעס, דאָמיט זיא זיך לאָנגע ערהאַל
טען מענען. [טו] דען וְאֵן שפּרִיכְט דער עוויגע צבאות, דער גאָטט ישׂראל'ס:
נאָך פֿערנער ווערדען הייזער, פֿעלדער אונד וויינבערגע אין דיוועס לאָנדע געקויפֿט
ווערדען. [טז] נאָכדעם אִיךְ דַּעַם בְּרוּךְ, וואָךְ נריה, דען קייפּכריף איבערגעבען
האָטטע, פֿלעהטע אִיךְ צום עוויגען אַלואָ: [יז] אָהערר! אָ עוויגער! דוא האָסט
מיט דיינער גראָסען קראַפֿט אונד אויסגעשטרעקטעם אָרם היממעל אונד ערדע גע
מאַכט; ניכטס קאָן דיר פֿערבאַרגען בלייבען; [יח] דוא ערצייגסט גאָדע ביט
אינס טויענדסטע געשלעכט, פֿערגילטסט אָבער אויך דיא וינדע דער פֿעטער אים
שאַסע איהרער נאָכקאָמען; אָ גראָסער, מעכטיגער גאָט! דוא, דעססען נאָ
מען עוויגער צבאִית אַיזט; [יט] דער דוא גראָס אים ראָטהעלעססע, מעכֿ
טיג אין דער אויספֿירונג ביט; דוא, דעססען אויגען איבער אַללער מענשען
וואַנדעל וואָכען, אים יעדעס נאָך ווינעס וועגע, אונד דיא פֿרוכט וויינער האַנדלונג
גען צו פֿערגעלטען; [כ] דער דוא אין מצרים, אָן ישׂראל וואָוואָהל, אַלס אָן אַנ
דערן מענשען בים יעצט בעקאָנטע וואַונדער אונד צייכען געטהאָן, אונד דיר איי
נען וְאֵן גראָסען רוהם ערוואָרבען; [כא] דער דוא מיט וואַונדער אונד צייכען, מיט
שטאַרקער האַנד אונד אויסגעשטרעקטעם אָרם, אונד מיט פֿורכטבאַרער מאַכט
ישׂראל אויס מצרים געפֿיהרט, [כב] אונד איהנען דיוועס לאָנד, וועלכעס דוא
איהנען איינצוגעבען איהרען עלטערן צוגעשוואָרען האָסט, איינגעגעבען; איין
לאַנד, וואָ מילך אונד האָניג פֿליסט. [כג] אַלס זיא אָבער דאָהין געקאָממען וואָ
דען

ב א ו ר

(טו) עוד יקנווכו', אמר: סימן תהיה שמירת ספר המקנה הזה, שנימים הנאים, ומו
הגמולה, ישבו לחמתם, ועדיקו בתים ושדות וכרמים בלחץ, אשר לא יכלו לעשות משך ומו
הגלות. (טז עד כו) ואהפלווכו', כונת התפלה והמשך הפסוקים האלה היא זה: הגבול
מתפלל אל ה' ואמר: אתה הוא בעל כל ויכולת, ויודע כל, אם כן מדע שהכשדים נרים את
העיר ושפכו סוללה ללכדה, ואתה עשה סוד לחלפם, אם כן תזכור לנו זכות ראשונים
להכילנו, ואף על פי שמדתך לשלם עון אבות אל חוק גביהם, כשאוחזין מעשי אבותיהם,
ככתוב במקום אחר לשונאי, והדור הזה עושים מעשים רעים, ואתה תפקס על מעללי אים,
ותדע חטאתם, כי כפי אונתך, כי הוצאתם מארץ מצרים, ותתן להם ארץ זבת חלב ודבש,
והמה לא שמעו בקולך, ובחורבתך לא הלכו, בכל זאת יש לי מקום לקנות תשובתך, וען כי אחרת
לי לקנות הסדה, ואם תנתן העיר ביד הכשדים, למה לי סדה? גדל העצה, ענותי גמולות
ועמוקית, ולא ישיגם אדם. העליליה, המעשה, רכזנו לומר מעשיו רבים וגבוהים מהשיגם.

ובאדם

מכלל יופי

המצוה והחקים. הוצה לומר ספר המצוה והחקים, וספר שזכר עומד במקום שנים, וספר
זה הוא תנאי המכירה, כמו (ויקרא כ"ה) מספר שני תבואות, שהיו מצוה בתורה. והחקים
מכנהים שהיו כוהנים נזמן ההוא בענין המכירה, וכל זה כתיב בספר אחד. ואח הגלוי. הוא
השטר, שהוא גלוי לכל, כי שני ספרים כתב במקנה, האחד היה חתום, והאחד היה גלוי,
כשירצו

ברוך לעיניהם לאמר: (יד) כה אמר יהיה צבאות אלהי ישראל
לקחת את הספרים האלה את ספר המקנה הזה ואת החתום ואת
ספר הגלוי הזה ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים: (טו)
כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל עוד יקנו בתים ושרות
וכרמים בארץ הזאת: (טז) ואחפלל אל יהוה אחרי חתי אר-
ספר המקנה אל ברוך בן גרייהר אמר: (יז) אהה אדני יהוה
הגדו אתה עשית את השמים ואת הארץ בכלחך בגדור ובכורעך
הנטייה לא יפלא ממך כרדכר: (יח) עשה חסד לא לפים ומשלם
עון אבות אל חיק בניהם אחריהם האל הגדול הגבור יהוה צבאות
שמו: (יט) גדל העצה ורב העלילה אשר עניף פקחות ער-כר-
דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעל ליו: (כ) אשר
שמת אתות ומפתים בארץ מצרים עד היום הזה וכישראל ובאדם
והעשה לה שם ביום הזה: (כא) והצאת את עמך את ישראל
מארץ מצרים באתות ובמופתים ובכיד חזקה ובאזרוע נטויה
ובכורא גדור: (כב) ונתת להם את הארץ הזאת אשר נשבעת
לאבותם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש: (כג) ויבאו וירשו אותה
ולא

ר ש י

לענין גט פשוט ומקושר בצבא צהרא: (יד) כה אמר וגו': אל תאמר לחנם
אני מניע' שהרי הכל גולים: (טו) כי כה אמר ה' סופו לקנות צהרים לעיני
חנמאל דודי ועד עכשיו קראו בן דודי שמה שנים היו ואם חן זאת לא ידעתי
מהו ויש נוטים לומר דודי וכן דודו הים חנמאל לירמיה כגון ראובן נשא את בת
שמעון אחיו וילד לו ימואל וכבר הוליד שמעון ימין דודו לימאל שכן אחי
אמו הוא וגם בן דודו שהוא בן שמעון אחי אביו של ימואל ואינה היא המדה שאל
מנינו בכל המקרא אחי האם קרוי דוד: (יז) לא יפלא לא יבקר וידע אתם
שסופנו לגלות ולמה אמרת לי לקנות שדה: (יח) ומשלך עון אבות חל חיק
הדור הזה הסולכים אחרי אבותיהם בדרך הרע: הגדול הגבור ולא אמר
והכורא אמר גוים מרקדין בהיכלו הים נוראותיו במסכת יומא: (כ) ובאדם
ובשאר חגשים: ד"א חותו' שהיו שקולין לישראל ולמצרים כיצד ויהי הענין והחשך
ויאר הלילה (שמות י"ד) חותו' מול שמים חשך למצרים שימש אור לישראל מדרש
אגדה

ירמיה לב

וְלֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי וּבַתְּרוּתִי וּבַחֲרוֹתִי קִרִי לֹא־הִלְכוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִהֶם לַהֵם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ וַתִּקְרָא אַתָּם אֶת כָּל־הָרַעָה הַזֹּאת׃
 (כד) הִנֵּה הַסְּלִלוֹת בְּאוֹהֶעִיר לְלִכְדָּה וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַפְּשָׁדִים הַגְּלָחִמִּים עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדָּבָר וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהִנֵּה רוֹאֶה׃ (כה) וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יְהוִה קִנְיָה־לָּהּ הַשָּׂדֶה בְּכֶסֶף וְהָעֵד עָרִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַפְּשָׁדִים׃ (כו) וַיְהִי דִבְרֵי־יְהוִה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ (כז) הִנֵּה אֲנִי יְהוִה אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר תִּמְכְּמוּ וַיִּפְּלָא כָרִיד־כָּר׃ (כח) לֵכֵן כֹּה אָמַר יְהוִה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד הַפְּשָׁדִים וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכְדָה׃ (כט) וּבָאוּ הַפְּשָׁדִים הַגְּלָחִמִּים עַל־הָעִיר הַזֹּאת וְהִצִּיתוּ אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ וַיִּשְׂרְפוּהָ וְאֶת הַבָּתִּים אֲשֶׁר קָטְרוּ עַל־גִּגּוֹתֵיהֶם לַבַּעַל וְהַסְּכוֹ נִסְכִּים לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים לִמְעַן הַכְּעִיסֵנִי׃ (ל) כִּי־רָוִיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אֶדְ עֲשִׂים הָרַע בְּעֵינַי מִנְּעֲרַתֵּיהֶם כִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶד מַכְעִסִּים אֹתִי בַּמַּעֲשֵׂה יְדֵיהֶם נֹאֵם־יְהוִה׃ (לא) כִּי־עָל־אֲפִי וְעַל־חֲמִתִּי הִיָּתָה לִי הָעִיר הַזֹּאת לְמֶן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָהּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה לֹא־הִסִּירָהּ

מַעַל

ר ש י

אֲגִידָה וַיּוֹנֶתֶן תִּירְגַּם וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבַדַת פְּרִישָׁן בְּגוֹ בְנֵי חִינְשָׁא׃ (בג) וַתִּקְרָא חוֹתֵם • הקִרְיָת חוֹתֵם לִשׁוֹן מִקְרֵס׃ (כד) וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ • רַעָה עָלֶיהָ הִיא וְזֹאת׃ (כה) וְהָעִיר נִתְּנָה • וְלֹמֶה לִי שָׂדֶה׃ (כו) הַמִּמְנִי יִפְלֵ • וְכִי הִעֲתִידוּ עֲלוֹמוֹ • וּמִנִּי׃ (לא) לִמֶן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּנוּ חוֹתֶה • בְּיוֹם שֶׁהוֹסֵד הַבֵּית נִשָּׂא שְׁלֹמֶה

מכלל יופי

בְּשִׁירָתוֹ לְרִאשׁוֹנוֹ וּלְקִרְוָתוֹ • כִּדּוּ שְׁלֹא יִפְתָּקוּ הַחֲתוּם • וְהִנֵּה הֵם שְׁלֹשָׁה סְפָרִים עִם סֵפֶר הַמִּצְוֹת וְהַסְּפָרִים • וְהַרְיָקֶס פִּירֶס • הַגְּלוֹי • סֵפֶר שְׂכַתֵּנָּה בּוֹ שְׁלֹשָׁה חוֹזֵן הַנּוֹאֲלִים הַאֲחֵרִים אִם יִרְצוּ לִקְנוֹת • כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ בְּזֶה • וְאֵלֶּי אֲמַרְתִּי אֲגִלָּה אֲזַנְךָ (רִית ד') • (יב) אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה • בֹּא בֵּה"א הַיְדִיעָה עִם הַסְּמִיכוֹת • כְּמוֹ (יִרְמְיָה כ"ה) הַמִּמְלָכוֹת הָאֵרֶץ • וְהַדּוּמִּים לוֹ • חֲנַמְאֵל דּוּדִי • דּוּבָה לְיִמֵּר בֶּן דּוּדִי • כִּי כֵן דֶּרֶךְ הָעֶבְרִים • כְּמוֹ שֶׁאֲמַר • וְגַם אֶת לוֹשׁ אֲחִיו (בְּרֵאשִׁית י"ג) • דּוּבָה לְיִמֵּר בֶּן אֲחִיו • וְאֲפֶשֶׁר שֶׁהִיא חֲנַמְאֵל אֲשֶׁר שֶׁהִיא דּוּדִי • וְהִיא שֶׁם נִצְתָה הַמִּקְנָה • כִּי חֲנַמְאֵל הַמּוֹכֵר הִיא בֶּן שְׁלֹמֶה • וְשְׁלֹמֶה הִיא דּוּדִי יִרְמְיָה • וְזֶה חֲנַמְאֵל אֲשֶׁר הִיא שֶׁם נִצְתָה הַמִּקְנָה הִיא דּוּדִי אֲחִי אֲחִיו • וְכֵן תִּרְגַּם יוֹנָתָן • לְעֵינַי חֲנַמְאֵל אֲחִי אֲבֹא • (יד) לְקוֹח • מִקּוֹר בְּמִקּוֹס טוֹי • כְּמוֹ (שְׁמוֹת כ') וְזִכּוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת • הַלֹּךְ וּקְרֹאת (יִרְמְיָה א') • וְהַדּוּמִּים לֵהֵם • וְאֶת הַחֲתוּם •

ספר

רען, עם אין בעוויץ גענאָממען, אַבער דייןער שטיממע ניכט געהאַרעט, נאָך דייט
 נעם געזעטצע ניכט געוואַנדעלט, אונד ניכט געטהאָן האַטטען, וואָס דוא איהנען
 צו טהון בעפֿיהלסט; דאָ פֿערפֿיגטעסט דוא אַלל דיזעס אונגליק איבער זיא. [כד]
 זיהע. מאָן האָט באַללווערקע אום דיא שטאַרט געמאַכט, זיא צועראַכערן; זיא
 שטעהט יעצט אויף דעם פונקט, וועגען דעם שווערטס, הונגערס אונד דער פֿעסט,
 זיך דען זיא בעקריגענדען כשרים צו ערגעבען; וואָס דוא געשפראַכען האָסט,
 טריפֿט איין, אונד דוא זיהסט עם מיט אַן; [כה] אונד דוא, הערר! עוויגער!
 זאָנסט מיר נאָך: קויפֿע דיר דאָ פֿעלד פֿיר געלד, אונד נים צייגען דאָצו? יעצט,
 דאָ דיא שטאַרט דען כשרים איבערגעבען ווערדען זאָלל? — — — [כו] הירויף
 ערגינג דעם עוויגען וואָרט אַן ירמיהו, זיא פֿאַלגט: [כו] זיהע, איך בין דער
 עוויגע, דער גאָטט אַללעס פֿליישעס, קאָן מיר עטוואָס פֿערבאַרגען בלייבען?
 [כז] דרום, זאָ שפּריכט דער עוויגע: איך געבע דיזע שטאַרט אין דיא געוואַלט
 דער כשרים אונד נבוכדנצר'ס, קעניגס פֿאַן כבל, דאָס ער זיא עראַכרע; [כט]
 דיא כשרים, וועלכע יעצט דיא שטאַרט בעקריגען, ווערדען איינדרינגען, אונד
 זיא אין כראַנד שטעקען, דאָס אַללע הייזער, אויף דערען דעכערן זיא דעם בער
 גערייכערט, אונד פֿרעסדען געטטערן, צו מיינעם פֿערדרוססע, טראַנקאָפֿער
 גענאָססען האַבען, פֿערברענגען מעגען. [ל] דען ישראל אונד יהודה האַבען פֿאַן
 איהרער יוגענד אַן נור מיר מיספֿעלליגעס געטהאָן; ישראל האָט מיר כעואַנדערס
 דורך זיינע הענדעווערקע געקרענקט, שפּריכט דער עוויגע. [לא] מיר צום ערש
 גער אונד פֿערדרום האָט דיזע שטאַרט, זייט איהרער ערבוואונג ביס יעצט געשטאַנען
 דען

באור

ובארם, ובשאר בני אדם יושני האדמה. וחקרא, כמו ותקרה, ונחלף הה"א באל"ף.
 כמו וקראת אתכם באחרית הימים. ואמר הר"ק: "אמר כן להודיע כי המקרה הרע הזה
 להם איכנו מקרה גמור (אין בלינדער צופאַלל), כי אס הוא יתבדק קרה או —
 ובאמת אין לשון עברית מלה לשמן כונת המקרה המחלט, אשר יקרא הלועז. צו פֿאַלל,
 (Accidentia), יען שלפי חמיכת בעלי ענר אין דבר כתיבה מזלנו בלתי אס אנה אותו
 ה', וכבר העיר על זה החכם הפילוסוף רמ"ד ז"ל בספרו מועדו שחר' (כו עד סוף הפרשה)
 יהי וכו', תשובת הקדוש ברוך הוא היא: אמת כי אני אלהי כל בשר, ואין דבר נעלם ממני,
 ידעתי כי הכשדים פלחמים על העיר גם ילכדוה ויביתוה באש, בעין אשר עבדו ישראל עבודה
 זרה, ועשו הרע מנעוריהם להכעיסני, ולא קבלו עושר כשאלתי אליהם רכב אים ה' אס
 ושלוח ללמד אותם דרך הטוב, יבנו ביות, והעבירו את בניהם ובני יחס למיך,
 מעשים אשר לא ביותי, לכן תכתן העיר ביד הכשדים, ויבואו ושניה בחרב וברעם ובדבר
 אך לקץ שבעים שנה הנני מקבץ את שארית ישראל, והושבתים לבטח בארץ הזאת, וביתי להם
 לב אחד ליראה אותי וכו', וכרתי להם ברית עולם, ואז שדות בכסף יקנו, בקתימה ועדים,
 כלומר אז תהיה המחשלה בידכם, לעשות ולקיים דין ומשפט. על כן אבית לך לקנית האדס
 בעדים, לסיומן לומי הגאולה, כנאמר למעלה (פסוק ט"ו). מנעירו ותיהם, ממ כעורים,
 והם ימי המדבר, שטטאוישראל בעגל ובפסעור. כי בני ישראל אך מכעיסים אותי, חור
 וזכר ישראל לבדו, כי הם החלו לעבוד עבודה זרה בימי ירכעם, ואחר כך בני יהודה. למך
 היום אשר בנו אותה, כי בימי שלמה שבו את העיר והבית, החלו לזכות בבמות, וכפי שלמה

תרגום אשכנזי

דען; אימער וואָללטע איך זיא פֿאַן מיר וועגשאַפֿען; [לב] אונד דים וועגען אַלל
דער באַזעהייט ישראל'ס אונד יהודה'ס, דיא זיא בעגאַנגען, מיך צו קרענקען, זאָ
וואָהל זיא, אַלס איהרע קעניגע, פֿירסטען, פֿריסטער אונד פֿראַפֿעטען, אַללע
איינוואָהנער יהודה'ס אונד ירושלים'ס אינס בעזאָממט. [לג] דען ריקקען, ניכט
דאָ אַנגעזיכט, קעהרטען זיא מיר צו, טראַץ מיינעם פֿלייסיגסטען עראיננערן
וואָללטען זיא ניכט צוהערען, ניכט לעהרען אַנגעהמען; [לד] זיא זעצטען איהרע
אַבשייליכע געטצען אין דען טעמפל, דערנאָך מיינעם נאָמען גענענט אונד, איהן
צו פֿעראונרייניגען; [לה] בויעטען דיא אַלטערע בער'ס אים טהאַלע בן הנם,
אום איהרע זעהנע אונד טעכטער דאָרט דעם מולך צו אַפֿפֿערן; דינגע, דיא איך
גיא בעפֿאַהלען, דיא מיר גיא אין דען זין געקאָממען! זאָלכע אַבשייליכקייטען אויס
צו איבען! זאָ יהודה צו פֿערוינדיגען! — [לו] אַכער דענאָך שפּריכט דער
עוויגע גאָטט ישראל'ס פֿאַן דיוער שטאָרט, דיא איהר אין דיא האַנד דעם קעניגס
פֿאַן בבל, דורך שווערט, הונגער אונד פעסט (אויף אימער) געפֿאַללען צו זיין
גלויבט: [לז] איך ווילל זיא (איהרע בעוואָהנער) אויס אַללען לענדערן, דאָהין
איך זיא אין מיינעם שטאָרקען גריסמענדען צאָרן צערשטרייעט האַבע, ווידער זאָמ
מעלן, זיא נאָך דיועם אָרט צוריקבריינגען, אונד זיא היר ויכער וואָהנען לאַססען.
[לח] זיא זאָללען אַלסדאָן מיין פֿאָלק, אונד איך ווילל איהר גאָטט זיין: [לט]
ווילל איהנען איינערלויא זיין געבען, מיך בעשטענדיג אויף איינער זיא אָרט אָן צו
בעטען

ב א ו ר

ענדו ענדו זרה, ולמן היום הוא היתה העיר קיימת על אפי ועל חמתי, כי באפי היה
להסירה, והחכתי חפצי עד היום הזה ולא אחריך אותו עוד (ד"ק). וישמו שקויהם,
זה מעשה אחז ומנשה. אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי, דכתיב לומר עשומעשה עבדה
למולך, אשר לא נתיי לעשות עבדות כאלה לשמי. ופירש רש"י ז"ל למעלה (ז"ל) לא
צויתי שיקריבו בניס לקרבן, וכשדברתי לאברהם לשחוט את בנו, לא עלתה על לבי לא לנסותו
ולחודש נדקתו. החטי את יהודה, זכר יהודה, לפי שהיתה ארץ היות קדושה, שנחלקו
היה בית המקדש. ויתר דברי הפרשה מבוארים מאלהם.

לג (א) ויהי

מכלל יופי

ספר המלכות והחקים, וגם הוא היה חתום. למען יעמדו יתקיימו. (יח) אל חיק. יש
ספרים מסר. (יט) ורב העלילה, כלומר רב המעשה. ר"ח לאיש בדרכיו ובהפרי
מעליו, ואמר בפרשת ה' עזי למעלה (י"ז) ולתת כפרי, והלתת וכפרי, והסימן וכל'ו.
(כ) ובישראל ובארם. ר"ח לומר ובישראל עשה אותות ומופתים ובארם בני אדם, כלומר
בעבור ישראל באומות. וזאת תרגום: ולישראל עבדת פרישן נגו בני אכשא. (כא) ובאזרועי.
ה"ף נוספת. (כג) וירשו אותה. ב"ד האיתן לנדר, וכעדרה היו ד"פ הפועל מהמכתב,
והוא אחד מארבעה חסדים בלשון ירושה על פי המסורת. ובתורתך, כתוב, יהי דרך פרט
על התורה, וקרי ובתורתך דרך כלל, כי כל התורה אחת. ותקרא. ענין מקרה. מן פי
הקרה ה' אליך לפני, וכתוב באל"ף במקום ה"א, ואמר כן להודיע כי המקרה הרע הנא להם
איכנו מקרה גמור הבא מאליו, לא הוא יתברך הקרה אותו. (כד) הסללות. ענין הגבהה
והדמה, והעץ שמרימים עליו האבנים ומשליכין תוך העיר נקרא סוללה, כמו שאמר (ירמיה

(י')

מֵעַל פָּנָי : (לב) עַל כָּל־רַעַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ
 לְהַכְעִיסַנִי הִמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם כְּהִנִּיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם וְאִישׁ יְהוּדָה
 וַיֹּשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם : (לג) וַיִּפְּנוּ אֵלַי עֶרְף וְלֹא פָנִים וְלִמַּד אֹתָם הַשָּׁמַיִם
 וְלִמַּד וְאֵינֶם שֹׁמְעִים לְקֹחַת מוֹסֵר : (לד) וַיִּשְׁמְעוּ שְׁקִיצֵיהֶם בְּבֵית
 אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי־עָלָיו לְטָמְאוֹ : (לה) וַיִּבְנוּ אֶת־בָּמֹת הַבַּעַל
 אֲשֶׁר־יְבִיגָא בֶן הַנֶּם לְהַעֲבִיר אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בָּנוֹתֵיהֶם לְמִלָּךְ
 אֲשֶׁר לֹא צוּרִים וְלֹא עֵיטָה עַל־לְבִי לַעֲשׂוֹת הַהוּעֵבֶה הַזֹּאת
 לְמַעַן הַחֲטִי הַחֲטִי־אֲדֹרִי אֶת־יְהוּדָה : (לו) וַעֲתָה לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֲמָרִים נְתָנָה בְּיַד מִלָּךְ
 בָּבֶל בַּחֲרֹב וּבְרָעַב וּבְדָבָר : (לז) הִנְנִי מִקְבָּצֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת
 אֲשֶׁר הִדְרַחְתִּים שָׁם בְּאֶפִי וּבְחִמָּתִי וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וְהַשְׁבַּתִּים אֶל־
 הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהַשְׁבַּתִּים לְבִטָּח : (לח) וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה
 לָהֶם לֵאלֹהִים : (לט) וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְדֶרֶךְ אֶחָד לִירְאָה

אוֹתִי

ר ש י

שלמה את צת פרעה : (לג) ולמד אותם לשון פעול , אפרנ"ט בלע"ז .
 Apprenant. (בל"א לערננט) : (לז) הנני מקבצם . ברהמים מכל אשר
 סדחתי שם בחפי :

לג (א) עמור

מכלל יופי

(ו) : כרתו עצה ושפכו על ירושלים כוללה . ויכתן תרגום : הא מליתא נברו על קרתא למכבשא ,
 ומליתא הוא תלעפר בדברי רבתינו ז"ל , שקל מליא ושדא נכנא חרעתא דארעא , ובתנ
 ד"ק יכבון הוא פירוש , ובענין זה אמר : ויבדור עפר וילכדה (חנניק א') . (בט) והסיכו .
 ענין ויבדור ויבדור . (ל) אך עשים הרע . טעמו לאמת הדבר , כמו (בראשית כ"ט) אך
 ענינו ובשרי אתה , אך לשקר שמרתי . (שמואל ב') , והרומים להם . מנערו חיהם . שם
 בקבוצ הנקבות . (לה) אשר לא צויתים , בשלשה מקומות כאמר זה הענין במלות שונות
 צויתים מעט , והענין אחד , הראשון בפרשת נזיכור , אשר לא צויתי , ולא עלתה על לבי ,
 (ירמיה') , והשני בפרשת וקנית בקנוק , אשר לא צויתי , ולא דברתי ולא עלתה על לבי (שם)
 י"ט , השלישי בפרשה הזאת , אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי , לעשות התועבה הזאת .
 [והטעם אשר לא צויתי , זה בתורה , ולא עלתה על לבי , כשאמרתי לאברהם : והעלה שם
 לעולה , כי לא היתה כונתי ורצוני שישרוף את בני באש , כי תועבה היא לפני .] החטאי .
 פססרון האל"ף למ"ד הפועל , וכן (מלכים ב') י"ג) אשר החטאי את ישראל בה הלך , דרך לא
 סרוסר אל"ף למ"ד הפועל .

לג (ב) עשה

ירמיה לב לג

אֹתִי כָּל־הַיָּמִים לְטוֹב לָהֶם וּלְבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם : (ט) וְכִרְתִּי לָהֶם
בְּרִית עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא־אָשׁוּב מֵאַחֲרֵיהֶם לְהִטִּיבִי אוֹתָם וְאֶת־יִרְאָתִי
אֲחֵן בְּלִבָּבָם לְבִלְתִּי סוּר מֵעָלַי : (מא) וְשִׁשְׁתִּי עֲלֵיהֶם לְהִטִּיב אוֹתָם
וְנִטְעַתִּים בְּאֶרֶץ הַזֹּאת בְּאֶמֶת בְּכָל־לִבִּי וּבְכָל־נַפְשִׁי : (מב) כִּי־כֹה
אָמַר יְהוָה פֶּאֶשֶׁר הִבֵּאתִי אֶל־הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה
הַזֹּאת כִּן אֲנִכִּי מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲנִכִּי דָּבַר
עֲלֵיהֶם : (מג) וְנִקְנָה הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר וְאַהֲבָה אֲמָרִים
שְׂמֵמָה הִיא מֵאֵין אָדָם וּבְהִמָּה נִתְּנָה בִּיד הַפְּשָׁדִים : (מד) שָׂדוֹת
בְּכֶסֶף יִקְנוּ וּבְכֶזֶב בְּכַפֵּר וְיַחְתּוּם וְהָעֵד עֲדִים בְּאֶרֶץ בְּנִימִין וּבְכִסְיִי
יְהוֹשִׁלָּם וּבְעָרֵי יְהוּדָה וּבְעָרֵי הַיַּרְדֵּי וּבְעָרֵי הַשְּׂפֵלָה וּבְעָרֵי הַגִּבְעָה
כִּי־אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּתָם נָאִם־יְהוָה :

לג (א) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ שֵׁנִית וְהוּא עֹדֵנּוּ עֲצוּר בַּחֲצַר
הַמִּטְרָה לֵאמֹר : (ב) כֹּה־אָמַר יְהוָה עֲשֵׂה יְהוָה יוֹצֵר אוֹתָהּ
לְהַכְיִנָּה יְהוָה שְׁמוֹ : (ג) קְרֵא אֵלַי וְאֶעֱנֶךָ וְאֶגִּידָה לְךָ גְּדוּלוֹת
וּבְצֻרוֹת לֹא יִדְעוּם : (ד) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל־
בְּתִי הָעִיר הַזֹּאת וְעַל־בְּתִי מַלְכִּי יְהוּדָה הַנִּתְּצִים אֶל־הַסְּלָלוֹת וְאֶל־
הַחֲרָב : (ה) פָּאִים לֶחֶם לָחֶם אֶת־הַפְּשָׁדִים וְלִמְלָאִם אֶת־פְּגָרֵי הָאָדָם
אֲשֶׁר

ר ש י

לג (א) עֲצוּר • צְבִית הַכֹּלֵל : (ב) כֹּה אָמַר ה' עֲשֵׂה • הַעוֹשֶׂה זֹאת :
(ג) קְרֵא אֵלַי וְאֶעֱנֶךָ • לְהוֹדִיעַךְ הַעֲתִידוֹ וּבְנִירוֹ • שְׁמוֹת בְּלִבִּי
לַעֲשׂוֹתָם : (ד) הַנִּתְּצִים אֶל־הַסְּלָלוֹת • לַעֲשׂוֹת מֵהֶם סוּלָלוֹת תַּלְמִים שְׁנִינִים
לַמַּעֲלָה אֲשֶׁר בּוֹנִים בְּנֵי הָעִיר לַעֲלֹת אֶל־הַסְּלָלוֹת לֶחֶם מֵעֲלֵיהֶם חֵל הַכַּשְׂדִּים :
וְאֶל־הַחֲרָב • לְתַקְפָּא שׁוֹרָא מִן־קֹדֶם דְּקִטְלִין בַּחֲרָבָא : (ה) וְלִמְלָאִם חַת פְּגָרֵי
הָאָדָם

מבלל יופי

לג (ב) עֲשֵׂה • כְּנוֹי, עוֹשֶׂה לִירוּשָׁלַם שׁוֹכֵר לַמַּעֲלָה, וּפִירוּשׁ עוֹשֶׂה, מַגְדֵּלָה, כְּלוּמַר
שֶׁהַגְּדִיל אוֹתָהּ עַל כָּל־הָאֲרָצִית, וְכֵן (שְׁמוּאֵל י"ב) אֲשֶׁר עָשָׂה חַת מִשֶּׁהוּא חַת־הָרֶקֶן • יוֹצֵר
אוֹתָהּ לְהַכְיִנָּה • מִקְדָּשׁ אוֹתָהּ לְהַכְיִנָּה לַעֲלֹם, וְכֵן (יִרְמְיָה י"ח) הִנֵּה אֲנִכִּי יוֹצֵר עֲלֵיכֶם
רָעָה, וְכִלְיִיכָה הוּא מוֹבִיָּא הַדָּבָר לַמַּעֲשֵׂה • (ג) וְאֶגִּידָה לְךָ גְּדוּלוֹת • כַּחֲמוֹת גְּדוּלוֹת •
וּבְצֻרוֹת

בעטען, דאמיט עס איהנען אונד איהרען נאכקאממען וואהל געהע; [ט] אינד
 איין עוויגעס בינדנים מיט איהנען מאכען, דאס איך ניא אונטערלאסען ווילל,
 איהנען וואהל צו טהון; מיינע פֿורכט ווערדע איך אין איהר הערץ לעגען. דאס ויא
 ניא פֿאן מיר ווייכען. [מא] איהנען וואהלטהון ואלל מיינע פֿריידע ויין מיט טרייע,
 פֿאן גאנצעם הערצען אונד גאנצער זעלע, ווילל איך ויא אין דיועס לאנדע איינע
 פֿאלאנצען. [מב] דען וא שפּריכט דער עוויגע: וא וויא איך אללעס דים גראסע
 אונגליק איבער דיועס פֿאלק געבראכט האבע, וא ווערדע איך ווידער אַלל דאן,
 איהנען פֿערשפּראכענע גוטע, איהנען צוקאממען לאססען. [מג] אַקקער וואל
 לען אין דיועס לאנדע געקויפט ווערדען, פֿאן וועלכעס איהר גלויכט, עס וויא איינע
 וויסטע, אַהנע מענשען אונד פֿיהע, דער געוואלט דער כשרים איבערגעבן. [מד]
 אַקקער וואלל מאן דארין פֿיר געלד קויפֿען, מיט פֿערויגעלטען שריפטליכען פֿער
 טרענען, אונד מיט צייגען פֿערוועהען; אים גאנצען לאנדע בנימין, אין דער אומל
 גענרען גענענד ירושלים, אין דען שטערטען יהודה'ס אונד דער געבירגע, אין
 דען שטערטען דעס נידערלאנדעס אונד דעס זידלאנדעס; דען איך נעהמע מיך איה
 דער ווידער אן, שפּריכט דער עוויגע. —

לג [א] פֿערנער ערגינג דאן ווארט גאטטעס אן ירמיהו, וועלכער נאך אימער
 אים קערקעהאפֿע איינגעשפּערט וואר, וויא פֿאלגעט: [ב] וא
 שפּריכט דער עוויגע, דער ויא געגרינדעט, דער עוויגע, דער ויא נייא שאפֿט
 אונד בעפֿעסטיגט; ער, דעססען נאמען עוויגעס וועזען איז: [ג] רופֿע
 מיך אן, איך ווילל דיר אַנטווארטען, דיר גראסע אונד מערקווערטיגע דינגע פֿער
 קינדען, וועלכע דא נייכט ווייסט. [ד] דען וא שפּריכט דער עוויגע גאטט ישראל'ס
 פֿאן דען הייזערן דיוער שטאדט, אונד דען פֿאללעסטען דער קעניגע פֿאן יהודה,
 דיא דורך מויערברעכע אונד עקסטע נידערגעשטירצט ווערדען, [ה] (אינדעם
 טאן זיך געגען דיא כשרים פֿערטהייריגט, אום ויא (דיא הייזער) מיט לייכען
 אַנ

ב א ו ר

לג (א) ויהי, בקאפיטל הזה יוסיף לדבר נחמה, וסבות ישראל מגלות בבל, ומצנין
 סבות והעיר כבדאשונה, והכנסת גדולה וטובה לישראל, כי כל ימי הארץ
 לא יסבותו מכות לגוי. שניה, י"ל תוספות נבואה על הענין הנאמר בפרשה אפניה. (ב)
 עשה, אלהים העושה אותה, את ירושלים. ופירוש עושה, שהגדיל אותה וכן אשר עשה
 את משה ואהרן (ד"ק). וי"ו יוצר אותה להכינה, מחדש אותה להכינה לעולם. והמשך
 הפסוק כן הוא. אלהים אשר עשה והגדיל את ירושלים, והמחדש אותה להכינה עד עולם,
 ואשר עשה, הוא אמר לי. קרא חלי ואענך וכו'. (ג) קרא חלי, אם תקרא חלי אענך
 ברנך, הפך מה שאמר למעלה, ואל תשא נעדם דכה ותפלה (הנ"ל). וכצורות
 דברים גבוהים וקדושים. שלא ידעת, ויונתן תרגם ונטורין, והוא היה קורא ונצורות נטין,
 וכן קרא רש"י. (ד) הנהוצים אל הסוללות וכו', הנשברים על ידי סוללות ומרכ. ופירוש
 מרכ, כשל הפיל את המגדלות, וכן ומגדלותיך יתן בחרבותי (ד"ק). והש"י פירש
 הנביאים יתנו לעשות מהם תל צבורי לסוללות. אמנם חזק הורא' מלת אל, דק זו הוראת
 למ"ד השימוש, כמוהו נדס, ויהיו לנחש, ובתחברותם לאחים, והוסיף. אך מילוף
 על נחל, ולהיפך, כמא' לרוב בזה הספר. (ה) באים להלחם, הכי זה מקרא קצר
 וענינו

תרגום אשכנזי

אנצויללען, דיא איך אין מיינעם צאָרן אונד גרים טערטעטע, דא איך מין אַנ
געזיכט פֿאַן דיוער שטאַרט, איהרער באַהייט וויללען, וועגוענדעטע: [ו] איך
שאַפֿע איהר גענעוונג אונד היילונג, זיא זאלל ווידער הערגעשטעללט ווערען;
ערעפֿנע איהר מיינען פֿריינדליכען אונד וואַהלמיינענדען גרוס; [ז] נעהמע מיך
ישראל'ס אונד ווהדרה'ס אַי, ערבויע זיא וואַ פֿאַרהין, [ח] רייניגע זיא פֿאַן אַללע
זינדען, דיא זיא געגען מיך בענאָנגען, ערלאַססע אַללע איהרע פֿערגעהונגען,
דערען זיא איך לייבט ווינניגער אַרער פֿרעווענטליכער ווייזע געגען מיך שולדיג געמאַכט
האַכען. [ט] זיא זאלל מיר צום רוהם, צור פֿריידע, צור עהרע אונד הערדליכע
קייט בייא אַללען פֿעלקערן דער ערדע ווין; דיוע זאללען, ביא דער נאָכריכט פֿאַן
דער איהר ערצייגטען גוטען, איכער דוועם גליק אונד רוזע גונסטבעצייגונג ער
שטינען אונד ערבענען. — [י] ואַ שפֿריכט דער עוויגע: נאָך פֿערנער זאללען
אין דוועם אַרטע, וועלכען איהר פֿעלליג פֿערוויסטעט, אונד לעער אַן מענשען
אונד פֿיהע וועהנגעט, ואַ וואַ אין דען שטערטען אונד דען שטראַסען ירושלים'ס,
וועלכע וויסטע, אַהנע מענשען, אַהנע איינוואַהנער אונד פֿיהע זינד, [יא] אַ
שטיממען דער פֿריידע אונד דער וואָנגע, שטיממען דעם ברייטיגאַמס אונד דער
ברויט ערשאַללען, שטיממען דערער, וועלכע זינגען: **דאנקעט דעם עווי**
גען צבאות, דען דער הערר איזט גיטיג, עוויג וועהרעט זיינע
גמלאַרע, אונד וועלכע דאָנקאַפֿער אין דען טעמפלע גאָטטעם ברינגען; דען איך
ווערען מיך דעם לאַנדעס ווידער, וואַ פֿאַרהין, אַנגעהמען. [יב] דער עוויגע
צבאות פֿעהרט פֿאַרט: אין דוועם וויסטען אַרט, וואַ ווערער מענשען נאָך פֿיהע
זינד, אונד אין אַללען אומליגענדען שטערטען, זאללען פֿערנערדיק וואַהנונגען
דער הירטען ווין, דיא רוהיג איהרע שאַפֿע ווידען; [יג] אין דען שטערטען דעם
געברעס, דעם נידערלאַנדעס, דער זיכליכען געגענדען, איס לאַנדע בנימין,
אין

ב א ו ר

וענינו, הכתובים הנחמדים נעת צא ישראל להלחם עם הכנענים הנחמדים אולם
ולמלאם, וצבאות ונחמדים למלאות הכתובים הנחמדים, ואשר הכתובים
הנחמדים: כל העיר הזאת אשר בתיה כתובים על ידי סוללות ומרכבאוינים, בהלחם ישראל
עמם, ואשר הכתובים פני מנחה על אדות דעת יושביו, אל העיר הזאת חמרה', הכני
מעלה לה חרבה וכו' (ו) וגלית להם, לפי שהיה דבר הקן מכוסה עד יום הגאולה, חמרה
ונחית (דל"ק). עהרשלוס, ברכת שלום (ל"י) וכן ככן, כי עתה (לשון תפלה)
ובלבה קרובים במזון, לפי שהינך מתפלל. ודל"ק חמרה: כל לשון עתה כמו רוב, והכין
דחיה מן העתרתם עלי דכריכם. ואפטר שנס שמה לשון תפלה, וכידוע, הונחתם מלין
מפיהם בלי מחשבה וכונה, כאלם המתפלל בדבר שפתים ולבו בלי עיון, וכן יאמר הנועם
החשכו' ד' ד' ווארטע הערבעטען. ילפי דעתי האשאל ממנו נס ונעדרות נשיקות שונא,
ד' לנשיקות שונא הם כוזבומרה, וחינם ינחיתם מלכ' (ט) אשר חכמי עושה אותם, כמו
עמם, עם ישראל. ופחדוורגו, הגויס ירגו על הטובה והשלום, אשר חכמי עושה לה,
לירושלים, או לכנסת ישראל. (יב) מרביצים כאן, בכל מקום בלי פחד, כי שלום ושלום
עקיה כארץ. (יג) עוד העבודרה הכתוב על ידי אופה, ישראל נמשל לכאן, והרעה הוא המלך,
ודרך

וַאֲשֶׁר-הִבִּיתִי בְּאִפִּי וּבְחִמָּתִי וְאֲשֶׁר הִסְתַּרְתִּי פָנַי מִהָעִיר הַזֹּאת עַל-כֵּן-רָעָתָם: (ו) הִנְנִי מַעֲלֶה-לָּהּ אֲרֻכָּה וּמִרְפָּא וּרְפָאִים וְגִלְיָתִי לָהֶם עֲתֶרֶת שָׁלוֹם וְאַמֶּת: (ז) וְהִשְׁבַּחְתִּי אֶת-שִׁכּוֹת יְהוּדָה וְאֶת שִׁכּוֹת יִשְׂרָאֵל וּבְנֵיהֶם כְּבָרָאשֻׁנָּה: (ח) וּסְתַרְתִּים מִכָּל-עֵינִים אֲשֶׁר חֲסָאוּ-לִי וְסִלַּחְתִּי לְכֹל-יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל עֲוֹנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חֲסָאוּ-לִי וְאֲשֶׁר פָּשְׁעוּ בִּי: (ט) וְהִירָתָה לִּי לֵשׁ שִׁשׁוֹן לְתַהֲלָה וּלְהַפְאֶרֶת לְכָל גִּוֵּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּ אֶת-כָּל-הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲנִכִּי עֹשֶׂה אֹתָם וּפָחַדוּ וּרְגָזוּ עַל כָּל-הַטּוֹבָה וְעַל כָּל-הַשָּׁלוֹם אֲשֶׁר אֲנִכִּי עֹשֶׂה לָּהֶם: (י) כֹּה אָמַר יְהוָה עוֹד יִשְׁמַע בְּמָקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים חֲרֵב הוּא מֵאִן אָדָם וּמֵאִן בְּהֵמָה בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם הַנִּשְׁמֹת מֵאִן אָדָם וּמֵאִן יוֹשֵׁב וּמֵאִן בְּהֵמָה: (יא) קוֹל שִׁשׁוֹן וְקוֹל שִׁמְחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל כָּלָה קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת-יְהוָה צְבָאוֹת בִּיטוֹב יְהוָה כִּי-לֹעֲלוֹם חֲסָדוֹ מִבְּיָאִים תִּזְדַּח בֵּית יְהוָה כִּי-אָשִׁיב אֶת-שִׁכּוֹת-הָאָרֶץ כְּבָרָאשֻׁנָּה אָמַר יְהוָה: (יב) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד יְהוּדָה בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהִחְרֵב מֵאִן-אָדָם וְעַד-בְּהֵמָה וּבְכָל-עָרָיו גִּוֵּי רָעִים מִרְבָּצִים צֹאן: (יג) בְּעָרֵי הַחֵרֶב בְּעָרֵי הַיְּשָׁפָלָה וּבְעָרֵי הַגֶּגֶב וּבְאֶרֶץ בְּנֵי-מִן ר' ש' י' ובסביבי

האדם • ואלה הבתי אשר נתנו עושים קברות לפגרים שנהרגים בתוך העיר: ואשר הסתרתי ונימתי • כה אמר ה' הנני מעל לה וגו' : (ו) עתרת שלום • צרכת שלום, של"ד בלע"ז Salut. (בל"א גליק, וואהלפארט): (יב) נוס דועים • מדור דועי: (יג) עוד תעברנה האלן וגומר • ינחו ויבאו ישראל ע"י

מבלל יופי

זבצורות • תאד • ענין חזק • לא ידעם • שלא ידעם • (ד) הגחצים • ענין ההרס והסבירה • אל הסוללות ואל החרב • כמו בסוללות ובחרב, וכן (שמות כ"ה) ואל הארון חתן את העדות, כמו זבצרון, חלל שאלות הבית הכלי, ואלת בית העזר • אל הסוללות • ענין בפרט הקדמת לוח, בפסוק, הנה הסוללות בלי העיר ללכדה, ומרגום יונתן: דמתרעין להון ובכדין מליחא לתקפא אורא מן קדם דקטלין במרחא, כלומר שאנשי העיר היו נותנים הנתיים, ועשים מהחבנים תלים תלים סמוכים לחומה מבפנים • וכתב רד"ק ובכון הוא פירוש • ואל החרב • כקרא כן הכשיל, שמפילים בו הבנינים, וכן (יחזקאל כ"ז) ומגדלית יתן בקרבותם יח א 18

ירמיה לג

ובסביבי ירושלים ובקערי יהודה עד העברנה הצאן על ידי מזנה
אמר יהודה: (יד) הנה ימים באים נאם יהודה והקמתי את
הדבר הטוב אשר דברתי אל בית ישראל ועל בית יהודה: (טו)
במים יהם ובעת ה' היא אצמיח לדור צמח צדקה ועשה
משפט וצדקה בארץ: (טז) במים יהם חושע יהודה וירושלם
ושכונן לבטח וזה אשר יקרא לה יהודה צדקנו: (יז) כי כה
אמר יהודה לא יפחת לדור איש ישב על כסא בית ישראל:
(יח) ולפניהם הלויים לא יפחת איש כלפני מעלה עולה ומקטיר
מנחה ועשה זבח פר תמים: (יט) ויהי דבר יהודה אל ירמיהו
לאמר: (כ) כה אמר יהודה אם תפירו את בריתי היום ואת בריתי
ורלילה ורבלתי היות יומם ולילה בעתם: (כא) גם בריתי חפר
את דוד עבדי מהיות לו בן מלך על כסאו ואת הלויים הכהנים
משרתי: (כב) אשר לא יפחד צבא השמים ולא ימור חור הים כן
ארכה את דור עבדי ואת הלויים משרתי אתי: (כג) ויהי דבר
יהודה אל ירמיהו ראבד: (כד) הלא ראית מה העם הזה דברו
לאמר שתי המשפחות אשר בחר יהודה בהם וימאסם ואת עמי

ינאצון

ר ש י

ע"י מלך הולך בראשם: (יד) לא יכרת כרית עולם אלא אם יפסיק סופו
לחזור: (יח) כל הימים לא יכרת נהם זרע הרחוי להעלות עולה ובהקטיר
מנחה: (כ) אם תפרו את בריתי היום אם תוכלו להפיר את בריתי אשר
כרתי את היום ואת הלילה להיותם נעתם אשר כרתי לנח וצניו ויום ויללה לא
ישבותו: (כד) שתי המשפחות המלכות והכהונה ואת עמי ינאצון
וגדברים האלה הם גורמים לעמי לנחן מהיות גוי לי: לפניהם לפי
דבריהם

מכלל יופי

בחרבותם • [ופירוש הפסוק, כי היו הנתיים נתונים, לפי שהיו באים עמי הנתיים להלחם
עם הכשדים, ולא פתחו להם, לפיכך התחזקו הכשדים, והכו הנתיים בסוללות ובחרב עד
שכלכו העיר, ומלאו הנתיים את פגרי האדם או פירושו, שהפילו ויחרב היו באים עם
הכשדים להלחם על העיר, ולמלאות את הנתיים מפגרי האדם שהרגו] (ה) ולטלאם
הכנוי על הנתיים אשר זכר • (ו) שחרת, שם, ענין כנוי ומפלה, ויזמן תרגם: ואגלי
נהן

תרגום אשכנזי קרה

אין דען געגענדרען ירושלים, אונד אין אללען איבריגען שטעטען יהודה'ס זאללען
נאך פערנער דיא שאפע רודך דען, דער ויא צעהלט, געטריבען ווערדען, שפריכט
דער עויגע. — [יז] עס ווערדען צייטען קאממען, שפריכט דער עויגע, אין
וועלכען איך אלל דאז גוטע, וועלכעס איך דעם הויזע ישראל אונד יהודה פערהיי-
טען האבע, געשעהען לאסען ווערדע. [יח] אלסדאן אונד אין דיוער צייט לאס-
טע איך פאם שטאם דוד אינע פראממע שפראסע אויפשיסען, איינען, דער גע-
רעכטיגקייט אונד טיגענד אים לאנדע אויסאיבען ווירד. [יט] צו דערועלבען צייט
אירר יהודה הילפרייך ויין, אונד ישראל ויכער וואהנען. אונד זא ווירד מאן ויא
(דיא שטארט) נעננען, דער עויגע, אינזרע גערעכטיגקייט. [יז]
דען זא שפריכט דער עויגע: ניא ווירד דעם שטאם דוד אין מאן מאגעלן, דער
אויך דעם צהראן ישראל'ס ויצט, [יח] ניא דער פריסטערליכע שטאם לוי אויף-
הערען, איינען מאן אין מיינעם דינסטע צו האבען, וועלכער מיר בעשטענדיג
בראנד = מעהל = אונד שלאכט = אפפער דארריכט. — [יט] פערנער ער-
נינג דאז ווארט אן ירמיהו, ויא פאלגט: [כ] זא שפריכט דער עויגע: ווען איהר
מיינען בונד וועגען טאג אונד נאכט אינפעהעכען קענט, זא דאס טאג אונד נאכט
איהרע בעשטימטע צייט ענדערן, [כא] זא זאלל אויך מיין בונד מיט מיינעם
דינער דוד אויפהערען, דאס קיינער פאן ויינען נאכקאממען מעהר דען קעניג-
טהראן בעוויטצע, זא ויא מיין בונד מיט דען לויס, דאס קיינער פאן איהנען אלס
פריסטער מיר דינע. [כב] זא אונזעהלכאר ויא דיא העערע דעם היממעלס, זא
אונערמעסליך ויא דער זאג אס מעערע, ווילל איך דיא נאכקאממען מיינעם די-
נערס דוד, אונד מיינע דינער, דיא לויס, פערמעהרען. [כג] פערנער שפראך
דער עויגע צו ירמיהו: [כד] האסט דוא נילט בעמערקט, וואס ריס פאלק אונטר איינ-
אונדער שפריכט, נעהמעליך: „דער עויגע האבע דיא ביידען פאמיליען, דיא ער-
איינעם ערקאהרען האטטע, פערווארפען?“ מיין פאלק ווירד דאדורך פערעווענט-
ליך

ב א ו ד

דרך הירעה לאנית זאנו, אס פארה אסת מכן. או יאמר זה הענין לבלות הפשעים מישראל
בנאחם מהגלות, כמו שפירש בספר יחזקאל, והעברתי אתכם תחת השנא (ד"ק). * (טו)
יקרא לה, לירושלים. ולעולה (כ"ג ה') אשר: זה שמו אשר יקראו, על מלך המשיח.
וד"ק בשם אביו פירש: זה אשר יקרא לה הקדוש ברוך הוא, שהוא ה' גדלו, ר"ל הקב"ה
יקרא לירושלים בשיר טובה הזאת. (כ, כא) אבתפרו וכו', כמו שלא תוכלו להפך צדתי
אשר כרתי את היום והלילה, להיותם נצחם תמיד, כמו שאמר לנח, יום ולילה לא יסבטו,
כן לא תופר צדתי את דוד עבדי וכו'. נאם הלויים, ואת צדתי עם הנוס תופר מהיות
כהנים משרתים חותי. (כב) אשר לא יספר, כאשר לא יספר, וחסר כ' הדמיון, וכשוהו
אשר דאיתם את מזרים היום, תחת כאשר דאיתם (ד"ק). משרתי חותי, נא הפסוקות
לכתי הנך שלא כמנהג. (כד) שתי המשפחות, משפחת דוד למלכות, ומשפחת אהרן
לכהונה; ועכונ, דאית מה שדבר העם לחמוד: ה' מאס בשתי המשפחות האלה אשר נמר
בהן, ולא יבקש עוד עבודתם, ועל ידי זה ואה עמי יחזק, כלומר המלשינים גורמים שכל
עמי יחזק, ומנוס חותם, מהיות גוי לפניהם, לפני שתי המשפחות, לעשות פקודתם
ומשפח

תרגום אשכנזי

ב"ר אבנעהאלטען, איינע איהנען ערגעכנע נאכטאגן צו ווין. [כה] אבער נאך
שפרייט דער עוויגע: ווען איך קיינען בונד וועגען טאג אונד נאכט, ווען איך דיאנע
זעצט דעם היממעלס אונד דער ערדע ניכט נעכאכט האבע, [כו] זא ווילל איך
אויך דיא נאכקאממען יעקב'ס אונד מיינעם דינערס דוד פערווערפען, אונד פאן
איהנען קיינען כעהעררשער איבער דיא אבקעממלינגע אברהם, יצחק אונד יעקב'ס
וועהלען, ווען איך זיא איינסט אויס דעם עלענד היהער צוריקברינגע, אונד מיך
איהרער ערבארמע.

לד [א] פאלגענדעס ווארט ערגינג פאם עוויגען אן ירמיהו, אלס נבוכדנצר,
קעניג פאן בבל, מיט ווינעם גאנצען העערע, אונד אללען הילפספאלקערן
אויס דען איהם אינטערווארפענען קעניגרייכען, ירושלים אונד דיא בענאכבארטען
שטערטע בעלאגערטע. [ב] זא שפרייט דער עוויגע גאטט ישראל'ס: געהע הוי,
דערע מיט צדקיהו, דעם קעניג פאן יהודה, אונד זאגע איהם: זא שפרייט דער
עוויגע: איך געבע דיוע שטארט אין דיא געוואלט דעם קעניגס פאן בבל, דער זיא
אין בראנד שטעקען ווירד. [ג] אויך דוא ווירסט ווינער האנד ניכט ענטגעהען,
זאנדרען ערגריפען אונד איהם איבערליפערט ווערדען; דיינע אויגען ווערדען דען
קעניג פאן בבל זעהן, מינדליך ווירסט דוא מיט איהם שפרעכען אונד נאכהער נאך
בבל.

ב א ו ר

וואס פירט מ'היינט נילי ע"ה דבריהם: וחסד אחד מחכמי עמים פירט לפניהם,
למנו בעיניהם, רצונו לימד על ידי זה יסודות עמי מהיות נוי, לפי שחשבו שגם הם פסקו מהיות
נבילי. (כה, כו) אמר לאברהם וכו', אס לא ידעתי בריתי עורעם יוס וילילה, אס לא ידעתי
מקום שמים וארץ אס שמי, גם זרע יעקב ודוד אלאס מקום מהם מושלים על זרע אברהם
יחזק ויעקב. ר"ל כיון שחוק טבע הנריאה לא יפסק, כן לא אלאס כורע יעקב ודוד מהיות
מושלים לעולם, ולא כמו שאמרו המלכיים, כי מחסתי בנתי המספחית. זרע יעקב ודוד,
בית ר' יונה האדוק, כי יעקב במקום אחר, לשיטת שמי המספחות. וכן חומר בשלש
ושתים מדות של ר' אליעזר בריה של ר' יוסי הגלילי במדת המדבר, גאמר בזה, ואין ענין לו,
אלא הוא ענין לחכמו, כמו חמת ליהודה, שאינו ענין ליהודה, שרר' נאמר שמי ר'
קול יהודה, תנהו ענין לשמעון. והחסד הראב"ע פירש, אך מי שהיה מורע יעקב, שהיה
ראוי למשול בישראל, לפי שאמרה תורה, שלא יהיה מלך מושל עליהם כי אם מיעקב, ועוד
שהוא מחשבת דוד, והן שתי מעלות, בלא אלאס. ישחק, זה אחד מחרגה כתובים
שכתב יצחק בנ"ן.

לד (א) הדבר, ענין הקאפיטל בכללו, מפסק ח' עד ח' נבואה על ירושלים שתחזק
בזמן כלל הנזרים חותה, ושיחפז רמ"ך בדקיהו ביד מלך בבל, אשר ביאה
לבבל, ושם ימות בשלום ובכבוד; מפסק ח' עד סוף הקאפיטל, תיכזה לישראל על שמה
לכבוש עבדיהם ושפחותם. אחרי אשר כרת בדקיהו ברית לשלום בשג ויובל כמאס ישראל,
ובנאות

מכלל יופי

להקטרע תיובתא, ואחיינו ליהבון בלחם שלם וקאטע. ובכידוש עתרת פירוש, רוב, כי
כל לשון עתרת הוא ענין רבוי מה שהיה בענין תפלה, כמו (בראשית כ"ו) ויעתר יצחק, הוא
ענין רבוי תפלה, וכן (יחזקאל ל"ה) והעתרתם עלי דבריהם, רבוי דבריהם. (ט)
(ושרדו ורגזו) פירוש, שיפחדו ושראו מאו, ויפחדו אליו ואל שוכו. אשר אנכי עשה לה.

פירוש

ירמיה לג לד קרט

וַיֵּצֵאוּ מֵהָיוֹת עוֹד גִּוִּי לִפְנֵיהֶם : (כה) כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲסִירָא בְּרִיתִי
וְיָמָם וּלְיָלֵדָה חֲקוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ רֹא-שְׁמַתִּי : (כו) גַּם-זֶרַע יַעֲקֹב
מֵלֹא' וְדוֹד עַבְדִּי אִמָּאם מִקְרָא מִזֶּרַע מִשְׁלִים אֶל-זֶרַע אֲבֹרָהֶם
יִשְׁחָק וַיַּעֲקֹב בִּי-אֲשׁוֹב אֲשִׁיבִקְרִי אֶת-שְׁבוּתָם וְרַחֲמָתִים :

רד (א) הַדְּבָר אֲשֶׁר-הָיָה אֶל-יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה וְנִבְּוֹכָרְנָאצִּיר
מֶלֶךְ-בָּבֶל וְכָל-חֵילוֹ וְכָל-מַמְלָכוֹת אֶרֶץ מִשְׁלַת יָדוֹ וְכָל-הָעַמִּים
נִלְחָמִים עַל יְרוּשָׁלַם וְעַל-כָּל-עָרֶיהָ לֵאמֹר : (ב) כֹּה-אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַלּוֹד וְאִמְרָה אֶל-צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאִמְרָה אֵלָיו
כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹחֵן אֶת-הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ-בָּבֶל וְיִשְׂרָפָהּ
בְּאֵשׁ : (ג) וְאַתָּה לֹא תִמְלֹט מִיָּדוֹ כִּי תִפֶּשׂ תִּתְּפֶשׂ וּבִידוֹ תִּתְּנֶנּוּ וְעֵינֶיךָ
אֶת-עֵינֵי מֶלֶךְ-בָּבֶל הִרְאֶנָּה וּפִיהוּ אֶת-פִּיהָ יִדְבֹּר וּבָבֶל תִּכְוֹן :

(ד) אַךְ

ר ש י

וְנִרְיָהֶם חָלָא שְׁמַלְמֵדִין חוֹתֵן לוֹמַר לֹא יִשׁוּב הַקִּבֵּץ אַחֲרֵינוּ עוֹד וְלֹא תוֹעִיל לָהֶם
תְּשׁוּבָה : (כה) חֹס לֹא בְרִיתִי וְגו' . חִי חֶפְשׁ סֵלֶא יִתְקִיִּים הַבְּרִית שְׁכַרְתִּי
לְיוֹם וּלְלַיְלָה לְהַיּוֹת זַעֲתָם וְחִי חֶפְשׁ לְחֻקוֹת שְׁמַיִם וְחֹרֶץ לִיבְטֹל כְּחֵילוֹ לֹא שְׁמַתִּי גַם
אֲנִי יַעֲקֹב וְגו' וּרְבוּתִינוּ דְרַשְׁוִיָּה לְעַנְיֵין בְּרִית הַתּוֹרָה וְהַנְּוִיל' לְלִמּוּד מִכָּאן שֶׁזַּעֲזַנִּיל'
נִבְּרָחוּ שְׁמַיִם וְחֹרֶץ חֵךְ חֵין הַמּוֹדֵר מִיּוֹשֵׁב עַל סֹדֶר הַמִּקְרָאוֹ :

(ה) בְּשָׁלוֹם

מכלל יופי

פִּירוּשׁ לִירוּשָׁלַם . (י) חֶרֶב הוּא . תֵּאֵר . (יג) בְּעָרֵי הַהָר בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה . בָּלֹא וְיֹ ,
וְהַבָּאִים אַחֲרָיו בִּי"ו . (טו) וְזֶה אֲשֶׁר יִקְרָא לָהּ צִדְקָנוּ . הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יִקְרָא לִירוּשָׁלַם :
ה' בְּדִקְנוּ . וְלִמְעַלָּם חֹמֶר עַל מֶלֶךְ הַמַּשָּׁח : זֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ , ה' בְּדִקְנוּ (רמיה כ"ג) ,
וְגַם פִּירְשָׁנוּ . (כ) אֵת בְּרִיתִי הַיּוֹם . אֵת בְּרִיתִי בְּרִית הַיּוֹם , וְכֵן יֵאָדָּם בְּרִיתִי הַלַּיְלָה , בְּרִיתִי
בְּרִית הַלַּיְלָה . בְּעַתָּה . עַל פֶּדֶר הַתְּקִיפּוֹת . (כב) אֲשֶׁר לֹא יִסְפֹּר . כְּמוֹ כֹּאשֶׁר , חֶסֶד
כִּי"ף הַדְּמִיוֹן , וְכֵן (שְׁמוֹת י"ד) כִּי אֲשֶׁר רָאִיתָם אֵת מַנְרֵים הַיּוֹם , כֹּאשֶׁר . כִּן אֲרַבָּה . עַד
שֶׁלֹא יִסְפֹּר וְלֹא יִמָּד , נֹפֵל עַל חוֹל הַיָּם , וְלֹא עַל זֶבֶח הַשָּׁמַיִם , וְהַמִּסְפָּר נֹפֵל עַל זֶה וְעַל זֶה .
מִשְׁרַתִּי אוֹתִי . נִפְלָה הַמַּשְׁאֵלָה הַיּוֹד בְּלֵתִי הַסְּמוּכִית , כִּי פַעַמִּים יִפְלֹא מִ"ס הַרְבּוּי ,
וְיִסְתַּק בִּי"ף הַרְבּוּי , כְּמוֹ (יִשְׁעִיה י"ז) כְּעֵצִי נִצְמָנִים , מִי הַמְרִים (בְּמִדְבָּר ה') , מֵאִלְכִּי
רַעִים (תְּהִלִּים מ"ז) וְהַדְּמוּיִם לָהֶם . וְיִתֵּן שְׁהִיָּה סִיחָךְ עַל אֹתֵת הַמַּשָּׁח . (כד) שְׁרָיו
הַמִּשְׁפָּחוֹת . מִשְׁפַּחַת דָּוִד וּמִשְׁפַּחַת אֶהֱרֹן . (כו) אֵל זֶרַע אֲבֹרָהֶם . כְּמוֹ עַל , וְכֵן (יחזקאל
י"ז) אֵל הַהָרִים לֹא אֵבֶל , כְּמוֹ עַל הַהָרִים . יִשְׁחָק . כְּמוֹ בְּנֵי"ן כְּמוֹ בְּנֵי"ן , כִּי שְׁנֵי הַזֵּרִשִׁים
שִׁים זַעֲנִין , וְשֵׁתִי הַאֲוִתִּיּוֹת מִמּוֹלֵא אֲחֵד . וְהָיָה אֲחֵד מֵאֲרַבְנֵיהֶם הַכְּתוּבִים בְּשִׁי"ן , כְּנוֹי לִינְחָק .
כִּי אֲשׁוּבִי . כְּמוֹ בְּנֵי"ן וְקִרְיָ אֵלֶיךָ בִּי"ד , וְהַעֲנִין אֲחֵד , כִּי כְּמִלְאָן הַקֵּל יִנְכָּא בֹהֵם הַעֲנִין , כְּמוֹ
(דְּנִרִים ל') וְשֵׁתִי אֵלֶיךָ אֵת שְׁנוֹתֶךָ , וְחִילָמוֹ .

לד(ח) ובמשפחות

ירמיה לד

(ו) אֵךְ שָׁמַע דְּבַר יְהוָה צִדְקִיָּהוּ כֹלֵךְ יְהוּדָה כֹּה־אָמַר יְהוָה עָלַי
 לֹא הָמוּת בְּחָרָב: (ה) בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּבְמִשְׁרָפּוֹת אֲבוֹתַיִךְ הַמְלָכִים
 הָרַאשׁוֹנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנַי בֶּן יִשְׂרָאֵל לֵךְ וְהָיוּ אֲדוֹן יִסְפְּדוּ לָךְ
 כִּי־דָבָר אֲנִי דֹבֵר תִּנָּאֵם יְהוָה: (ו) וַיִּדְבֹּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־
 צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה אֵחָד כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּירוּשָׁלַם: (ז) וְחִיר
 מֶלֶךְ־בָּבֶל גָּלַח מִיָּם עַל־יְרוּשָׁלַם עַל־כֵּן יְהוּדָה הַנּוֹתְרוֹת אֶל־
 לְכִישׁ יֵאֱעֻזָּה כִּי הִנֵּה נִשְׁאַרָה בְּעַרְיֵי יְהוּדָה עַרִי מִכְצָר: (ח) הַדְּבָר
 אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כִרְתֵּי הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית
 אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם לֵקְרָא לָהֶם דְּרוֹר: (ט) לְשַׁלַּח אִישׁ
 אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ וְהָעֲבָרִיָּה חַפְשִׁים לְבִלְתִּי
 עֲבֹד־בָּם בִּיהוּדֵי אֶהְיֶה אִישׁ: (י) וַיִּשְׁמְעוּ כָל־הַזָּרִים וְכָל־הָעָם
 אֲשֶׁר־בָּאוּ בְּבָרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ
 חַפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבֹד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיֵּשְׁלָחוּ: (יא) וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרָיו
 כִּנּוּיָשְׁבוּ אֶת־הָעַמָּדִים וְאֵת הַשִּׁפְחוֹת אֲשֶׁר שָׁלְחוּ חַפְשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם
 וַיִּכְבְּשׁוּם ק' לְעֲבָדִים וּלְשִׁפְחוֹת: (יב) וְהָיוּ דְבַר־יְהוָה אֶל־רִיָּה מִיָּהוּ
 מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: (יג) כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי כִרְתִּי
 בְּרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים
 לֵאמֹר: (יד) מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תִּשְׁלָחוּ אִישׁ אֶת־אֲחִיו הָעֲבָרִיָּה אֲשֶׁר
 יִמְכֹּר לָךְ וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשָׁלַחְתוּ חַפְשִׁי מֵעַמְּךָ וְרֹא־שְׁמִי
 אֲבוֹתֵיכֶם

ר ש י

לד (ה) בְּשָׁלוֹם תָּמוּת. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁמֶת בְּכּוֹרֵד נָצַר בַּיּוֹם שֶׁכָּ' יוֹם בְּכּוֹרֵד
 נָצַר לֹא יֵנָחוּ אֲסִירוֹת וְאֲסִירֵיהֶם וְכַשֵּׁם בְּכּוֹרֵד נָצַר יֵנָחוּ לְדָקִיכוֹ מִבֵּית הַחֲסוּדִי
 וּלְמַחֲרַת מָה וּקְדוּשָׁתוֹ בְּכּוֹרֵד: וּבְמַשְׁרַפּוֹת חֲבוּתֶיךָ כִּי הֵיךְ דְּרָכָם לְשִׁרְיָן עַל
 הַמֶּלֶךְ מִטְּהָן וְכָלִי תִשְׁמִיעַן: (ח) אַחֲרֵי כִרְתֵּי הַמֶּלֶךְ בַּשָּׁנָה הַשְּׂבִיעִית נִמְלָכוּ
 כִּי שָׁנִינּוּ בְּסֹדֶר עוֹלָם וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׂבִיעִית בָּאוּ חֲנֻכִּים מִמִּצְרַיִם לְדִרְתָּ
 חֲנֻכִּי אָמְרוּ לִיחֻזְקָאֵל עֲבָד כִּסֵּן שֶׁמִּכְרוּ רַבּוֹ מִהוּ שִׁיחֲלָל בְּתֵרוֹמָה כְּלוֹמַר לִפִּי שֶׁהָיוּ
 דּוֹנִין לִמְוֶר לֹא נִעְנַשׁ עַל הַמּוֹתָה עַל שֶׁחֲזָרוּ אֶת הַעֲבָדִים: (יז) הַגִּנִּי קוֹרָא
 לָכֵן דְּרוֹר מֵחֲמֵי שֶׁחֲנִי אֲדוֹן לָכֵן לִפְנֵי וְהָיוּ הַכֶּק' חָל הַחֲרֹב וְחָל הָרַע:
 (יח) הַעֲנָל

בכל געבראכט ווערדען. [ד] ואלליין הערע דאן ווארט גאטעס, צדקיהו, קעניג
פאן יהודה! ווא שפריכט דער עויגע פאן דיר; הוא ואללסט נישט דורך דאן שווער
אימקאטמען; [ה] ווארערן איינעס נאטירליכען טאדעס שטערבען, אונד אין
דער ארט, ווא מאן ביים טאדע דיינער פעטער, דער עהעמאליגען קעניגע, צייט
ערוועקע אנגעשטעללט, ווירד מאן אויך ביים דיינעם טאדע אנשטעללט, אונד
אך הער! איבער דיר קלאגען; דען איך האבע דאן ווארט געשפראכען, וואנט
דער עויגע. [ו] אללעס דיינעס בעשטעללט דער פראפעט ירמיהו אן צדקיהו,
דען קעניג פאן יהודה, אין ירושלים. [ז] דאן הער דעם קעניגס פאן בכל בעלא
נערטע דאמאלס, ירושלים, אונד אללע, נאך אין יהודה איבריגען שטערטע, נעמט
ליך לכיש אונד עזקה, דען דיינע ווארען דיא נאך אונערקאכערטען פעסטונגען אונטער
דען שטערטען יהודה'ס.

[ח] ריס איזט דאן ווארט, וועלכעס פאם עויגען אן ירמיהו ערגינג, נאכדעם
דער קעניג צדקיהו מיט דעם גאנצען פאלק צו ירושלים איינען בונד געמאכט, איינע
אללגעמיינע פרייאלאס אונד צו רופען. [ט] דאס געהטליך יעדער דיינען עכס
רישען קנעכט. אונד ווינע עב יישע מאנר פרייט ציהען לאסען, אונד נומאנד אלא
מיט ווינעס ווידישען ברודער קנעכט צו ארבייטען ואלל. [י] דיא פארגעהטען אונד
דאן וועמסטליכע פאלק, וועלכע אין דען בונד איינגעגאנגען ווארען, יעדער ווינען
קנעכט אונד ווינע מאנר צו ענטלאסען, אונד ווא נישט צור דינסטבארכייט צו
צווינגען, בעפאלגטען דיס אנפאנגס, אונד ענטלאסען ווא. [יא] נאכהער אבער
ווארדען ווא אנדערע ווינעס, פארגערטען איהרע פרייאנעלאסענע קנעכטע
אונד מעגדע וועדער צוריק, אונד צוואנגען ווא, איהרע לייכטיינע צוויין. [יב]
דא ערגינג דאן ווארט גאטעס אן ירמיהו, ווא פאלגט: [יג] ווא שפריכט דער
עויגע גאט ישראל'ס: איך האבע מיט אייערן פעטערן, אלס איך ווא אויס דעם
לאנדע מצרים, אויס דעם שקלאווען-הויז געפיהרט, פאלגענדעם בינדינס געט
פאכט: [יד] נאך פעררויף יעדעס ויבענטען יאהרעס ואלל יעדער ווינען עכרישען
ברודער, דער זיך בייא דיר פערקויפט, אונד וועקס יאהרע געדינט האט, פרייא
פאן זיך וועגצען לאסען; איידע פעטער ווארען אבער אונגעווארעם, אונד
גיינטען

ב א ו ר

תבאח פורענות על עין הזה. ממשלת ידו, אשר תחת ממשלתו. (ב) בשלום תמות,
ואף על פי שנקרו עיניו? כיין שלח ימות נחמך אך על מטתי, ויעזלו כבוד כמו שנישן
למלכס, אמר בשלום תשית (ד"ק). ורבותינו ז"ל אמרו מה בשלם? שמת כבוד כבוד
ביומיו ובמשפחת אבותיו, וכמנהג אשה כהנו נזות אבותיו לשרוף על מטתם בשמים,
חכים ונחמדים, כמו שנאמר באסא (הנ"ל). ורבותינו ז"ל פירשו שהיו אורפים עליהם מטתם
וכלי תשמישם. ויש אומרים שהיו אורפין עממות המת, כוכן יינה בני קדם לשרוף גוית המת,
אס הוא גדול וחסיד. (ח) אחרי כמות המלך וכו', הנביאה זאת קודמה לנבואה שלפניה,
והיתה כנסת השבע שלפניה דרך הו, כמו שזכרנו בסדר עולם. אזכרת צדקיהו ברית עם
כל העם אשר בירושלים לקרוא להם דרור, פירוש להם, לעבדים ושפחות אשר להם, כמו
שנאמר

תרגום אשכנזי

גייגטען מיר קיין אור צו. [טו] איהר אבער בעסערטעט איך נילל, טהאט
טעט, וואס מיר געללגאזט, ליסעט פרייהייט פיר איירע ברודער אויסרופען,
אינר מאכטעט דריבער איין כינרנים פאר מיר, אין דעם הויזע, וועלכעס נאך מיי
נעם נאמען גענענט אונז. [טז] אונד נון פערוואנדעלט איהר איך, ענטהערעט
מיינען נאמען, פארדערט איירע פרייאגעלאסענען קנעכטע אונד מענדע ווידער
צוריק, אונד צווינגט ויא, איירע לייבאייגע צו ויין! [יז] דרום זא שפריכט דער
עוויגע, וויל איהר מיר נישט געהארט, יעדער ווינעם ברודער אונד נעכטען
דיא פרייהייט צו געבען, זא ווילל איך פיר איך איינע פרייהייט אויסרופען, שפריכט
גאט; פרייא זאללט איהר דעם שווערט, דער פעסט, אונד דעם הונגער הינט
געגעבען ווערדען; צום שרעקקילד ווילל איך איך אללען קעניגרייכען דער ערדע
מאכען. [יח] דיא איבערטערטער מיינעם בונדעס, דיאיעניגען, וועלכע דיא
בערינגענען דעם בונדעס, וועלכעס ויא דאדורך געמאכט האבען, אינרעם ויא
אין קאלב אין צווייא שטיקע צערשניטען, אונד צווישען דען שטיקען דורכגינג
גען, נישט ערפיללט האבען, [יט] נעהמליך, דיא פארגעהמען יהודה'ס אונד
ירושלים'ס, דיא פערשניטענען, דיא פריסטער אונד דאז געמיינע פאלק, וועלכע
זע צווישען דען שטיקען דעם קאלבעס דורכגינגען, [כ] ווילל איך אין דיא
הענדע איהרע פיינדע אונד אללע דערער געבען, דיא נאך איהרעם לעבען
טראכטען; איהר לייבנאם זאל איינע שפיווע דער פגעל אונד רויבטהורע ווער.
דען. [כא] אויך צדקיהו, דען קעניג פאן יהודה, אונד ווינע רעטהע ווילל איך
אין דיא האנד איהרע פיינדע אונד נאכשטעללער געבען, אונד אין דיא געוואלט
דעם העערס דעם קעניגס פאן בבל, וועלכעס יעצט אבגעצאגען אונז. [כב] איך
בעפעהלע

ב א ו ר

אמר כמסיק הכא. (ט) ביהודי אחיהו'איש, הפוך במקדא, איש ביהודי אחיהו. (יז)
הנני קורא לכם דרו, שאתן אתכם הפקר לדבר ומרוב רעב, רבוט לומר לא יחיל לכם לדון
המגין עליכם להניח אתכם, ולדאוג בימי בנרה. (יח) העגלוכו, זה היה דרך טרתי
צדית, וכן צדית חכמהם אבינו בין הצדדים. ואמר: שרי יהודה וירושלים וכו' אשר עשו
הצדית הזאת לשלח עבדיהם חפשי, ועברו על הצדית הזאת, אתן ביד איביהם וכו'. (כא)
העולים מעליכם, כמו שכתוב בזה הספר (למטה לז, ה') וסיל פרעה ינח ממנו וכו',
וישעו הכסדים ויעלו מעל ירושלים, ועתה (כב) הנני מזה, שישוב קיל פרעה, והכסדים
ישבו

מכלל יופי

לר (ה) ובשרפורה אבותך. הוא שורפים על המלכים מטחן וכלי פשמיין, וכן
בדברי רבותינו ז"ל, שורפין על המלכים, ולא מדרכי אומרי, שאלמר: רשלים חמות
ובשרפות אבותך וגו', מכאן שרפין על המלכים, ומה הם שורפין עליהם? מטחן וכלי
פשמיין. ויש מפרשים שהרפה לשון הקטרה, יעשו למת כדי שלא ישריח בשרו, וכן כתוב:
ושכיניהו במשכב אשר מלא בשמים חנים מדוקחים (דברי הימים ב' ט"ז). (ו) אל לכוש
ואל עזקה, כמו על לכוש ועל עזקה, וכמהורנים. (ח) לקרא להם דרו. פירוש
להם, לעבדים ולשפחות, כמו שאלמר: לשלח איש את עבדו וגו'. ונא הכני קידם הידיעה,
כמו

אבותיכם אלי ולא הטי את-אזנם : (טו) ורשבו אחם היום העשו
את-הישר בעיני לקרא דרור איש לרעהו והכרתו ברית לפני
בבית אשר-נקרא שמי עליו : (טז) ורשבו ותחללו את-שמי והשבו
איש את-עברו ואיש את שפחתו אשר-שלחתם הפשים לנפשים
ותקבשו אותם להיות לכם לעבדים ולשפחות : (יז) לכן פה-
אמר יהוה אחם לא שמעתם אלי לקרא דרור איש לאחיו ואיש
לרעהו הנני קרא לכם דרור נאם-יהוה אל-החרב אל-הדבר וא-
הרעב ונתתי אתכם לזועה לזועה קלכל ממלכות הארץ : (יח) ונתתי
את-האנשים העבדים את-בריתי אשר לא-הקימו את-דברי
הברית אשר כרתו לפני העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין
פתריו : (יט) שרי יהודה ושרי ירושלם הפרטים והפדנים וכל
עם הארץ העבדים בין בתרי העגל : (כ) ונתתי אותם ביד איביהם
וביד מבקשי נפשם והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת
הארץ : (כא) ואת-צדקיהו מלך-יהודה ואר-שריו אתן ביד
איביהם וביד מבקשי נפשם וביד חיל מלך בבל העלם מעלכם :

ככ הנני

ר ש י

(יח) העגל אשר כרתו לשנים • כשחזרו וכשאו' כרתו כולם ברית למרוד במקום
וברתו עגל לשנים ועברו בין בתריו למרוד זו וכיא היתה ברית חזקה וצמודה
לאמר ככה יבחר ויחלק העובר עליה : (כא) העולים מעליכם • מפני חיל
פרעה שינא מוצרים כמו שמפורש בספר זכ (ל"ז) : (כב) הנני מנא •
ושל חיל פרעה לחזרו והכשדים ישובו עליה :

(כג) אל

מבלל יופי

כמו (שמות ב') ותראו את הילד, והדומים לו • (ט) העברי והעבריה • ואחר כך
הוסיף ביאור ואמר : ביהודי אפיהו אים, והוא כמוהפך, לבלתי עבוד איש ביהודי את הו'
וכן מקים שם קנר (יחזקאל ל"ט), מקים קנר שם, והדומים להם שהמקדש מאוחר •
(יא) ויכבישום, כתיב, ויכנסום קרי, והענין אחד, אלא שזה מן הניסוף, וההפך-קל •
(יב) מקץ שבע שנים • תזילת שנה שבעים, כי הראשונה סוף קרא קנה • (יז) לזעזע •
לזעזע כתיב, וקרי לזעזע, והענין אחד, ענין חנוכה ומנוחה, אלא שהאיתות הפוכה, כמו
(ויקרא ל') שש כשבו, והדומים להם • (יח) בין בתריו • חלקי • (יט) הסריסים •
הם שרי בית המלך, כמרגמו : רכריא •

לה (ר) הסף

ירמיה לר לה

(כב) הנני מצוה נא ביהודה ויהושפט ואלה עמך הוזה וגלחמו עליהם
ולכרוה ושרפה באש ואת ערי יהודה אתן לשממה מאין ישב :

לה (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה בימי יהויקים בן
יאשיהו מלך יהודה לאמר : (ב) הלוך אל בית הרכבים
ודברת אותם ויהביא אותם בית יהוה אל אחת הלשכות והשקית
אותם יין : (ג) ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה ואת אחיו
ואת כל בניו ואת כל בית הרכבים : (ד) ואבא אותם בית יהוה
אל לשכת בני חנן בן יגדליהו איש האלהים אשר אצל לשכת
השרים אשר כמעל ללשכת מעשהו בן שלם שר הסף : פרח
בס"ף (ה) ואתן לפניו בני בית הרכבים גביעים כלאים יין וכסות
ואמר אליהם שחיו יין : (ו) ואמרו לא נשמה יין כי יונדב בן רכב
אבינו צוה עלינו לאמר לא תשחיו יין אתם ובניכם עד עולם : (ז)
ובית לא חכנו וזרע לא הורעי וקרם לא חטענו ולא יהיה לכם
כי כהלים תשובו כל ימיכם למען תחיו ימים רבים על פני האדמה
אשר אתם גרים שם : (ח) ונשמע בקול יהונדב בן רכב אבינו
לכל אשר צונו לבלתי שחוח יין כל ימינו אנחנו נשינו בנינו
ובנהינו : (ט) ולכלת בנות בתים לשבתנו וקרם ושרה זרע לא
יהיה לנו : (י) ונשב באהלים ונשמע ונעש ככל אשר צונו יונדב

אבינו

ר ש י

לה (ב) אל בית הרכבי • בני יונדב בן רכב ונצני יתרו היו : (ד) איש
האלהים • נביא דה' : שומר הסף • אמר כלית טרשורי"ר זלע"ז ,
(טרעסאריער , Tresorier , טאזניסטור) : (ז) כהלים חשבו •
אמדרות אשר חתם גרים שם לא היה להם חלק בחרן שני גרים היו :

מכלל יופו

לה (ד) הסף • פתח כסוף כסף , והוא כלל כל המטות וכל ההין חולתם • (ה)
בפיעים • איש כמי כוס , כלל הוא עשוי במכונה אחת , והוא שאמר : ובסותי
(יא) בעלות נבוכדראצר , נבית • באו ונבוא • לשון זרע , כמו (שמואל ב') לכו ונלכס
הנלל

בעלעלה, שפירצט דער עוויגע, אינר ברינגע ויא ווידער פאר דויע שטארט צו
רוק, דיאועלבע צו בעקריגען, צו עראכערן אונד אין בראנד צו שטעקקען. אייך
דיא איבריגען שטערטע יהודה'ס ווילל איך צור וויסע אונד אונבעוואהנבאר מאכען.

לה [א] דים איזט דאן ווארט, וועלכעס פאס עוויגען אן ירמיהו ערגינג, צו דען
צייטען יהויקים'ס, זאָהן יאשיהו'ס, קעניגס פאן יהודה: [ב] געהע צו דער פא-
טליע דער רכבים, רעדע מיט איהנען, פיהרע זיא אן איינעס דער וויטענציממער
דעס טעמפעלס, אונד ביטע איהנען וויין אן. [ג] איך נאָהם אַלץ דען יאזניה,
זאָהן ירמיהו'ס, זאָהן חבצניה, נעכסט ווינען ברודערן אונד אַללען ווינען זעהנען,
אונד דיאנאנצע פאמיליע דער רכבים, [ד] פיהרטע זיא אין דען טעמפעל, אינס
ציממער דער זעהנע חנ'ס, זאָהן דעם געטטליכען מאַננעס יגדליהו, וועלכעס נאָהע
אן דעם פירשטען ציממער, אונד איבער דעם ציממער מעשיה'ס, זאָהן שלם'ס
דעם טהירהיטערס, ליגט, [ה] זעצטע דען זעהנען דער רכבים גראַסע אונד
קליינע בעכער פאָלל וויין פאָר, אונד נעטהיגטע זיא צו טרינקען. [ו] זיא אַבער
אַנטוואַרטעטען: וויר טרינקען קיינען וויין, דען אונדער שטאַמפּפּאַטער יונדב,
זאָהן רכב'ס, האָט אונס פאָלגענדע געכאַטע הינטערקאָסען: „איהר אונד איי-
דע נאָכקאָממען בים עוויגע צייטען זאָרלט קיינען וויין טרינקען, [ז] קיין הויבונג
ען, ניכט אויסזאָען, קיינען וויינבערג פאָלאַנצען אַדער האַכען, זאָנדרן בע-
שטענדיג אין געזעלטע וואָהנען, אויף דאָס איהר לאַנגע לעבעט אין דעם לאַנדע,
וואָרין איהר פֿרעמדלינגע זייד.“ [ח] וויר געהאָרטען דער שטיממע אינזרעם
שטאַמפּפּאַטערס יונדב, זאָהן רכב'ס, אין אַללעס, וואָס ער אונס בעפאָהלען האָט,
טראַנקען אין אונזערעם נאָנצען לעבען קיינען וויין, וועדער וויר, נאָך אונזרע זעהנע
אונד טעכטער; [ט] בויעטען אונס קיינע וואָהנהיזער, האַטטען קיינע וויינבער-
גע, נאָך אַקקער אונד זאָאט, [י] זאָנדרען וואָהנטען אין געזעלטען; וויר בעפאָל-
גען נאָך יעצט אַללעס, וואָס אונס אונזער שטאַמפּפּאַטער יונדב בעפאָהלען האָט.
[יא] אַלליין

באור

ושיבו ללחום על ירושלים, ללכדה ולשרפה.
לה (א) הדבר, הקאפיטל הזה כולל משל מוסר לישראל מנעשה בית הרכבים, שהיו
שומרים פקדית יונדב אביהם, לבלי שחית'ין, ואלא לדור צערים ונבתיים,
וסמרו מנחת אביהם דור אחר דור, וישראל לא שמעו מוסריה הנשלה להם חמדה. הנביאים.
(ב) הרכבים, מנחת חובת חותן משה, ונקראים רכבים, על שם רכב אבי יונדב, שהיה
גדול המשפחה, וכן אמר בדברי הימים, כמה הקנים רבאים מחמת אבי רכב (יד"ק).
והשקית. הן לפניהם כוס יין לשחית' כי נאמח לא שחית' וימיו זרבים הם, האם ענדו
על מנחת אביהם. (ג) גביעים וכו' וכוסי, נראה שר' גביעים הם הגדולים, ורכוסות
הקטנים; וחיבורו גביעים וכוסות מלאים יין, כמירעז חסוני חמד, (ז) וביה לא חבטו
וכי, כחן להם יונדב מוסר, שלא ישחית'ין, כן צווא לשכרות וסודוק הדעת, כי כל שנה
צו לא יחס; ושלא ישנו בחזרה, למען לא למדידות ברעות מאחרים, ינס לשנוע ררעב
והדבר והמלחמה. הרגילים במקום קנק אגסים הרבה, לבן צוק איתם שלא צנו בחיסוסדות
וכראים, שהם מעכבים את האדם על מקום אחד, רק ישכנו בחללים ובעי ממקום למקום.

תרגום אשכנזי

פֶּאן יְהוּדָה, עֲרֻנָּה פֶּאָלְגֶענֶדֶס וואָס פֶּאָס עוויגען און ירמיהו : [כ] נים
דיר איינע ביכער ראָללע , אונד שרייבע דרויף אַללעס , וואָס איך מיט דיר איבער
ישראל אונד יהודה געשפּראַכען האָבע , פֶּאָן דער צייט אָן , דאָ אַך אונטער יאשיהו'ס
רעגירונג מיט דיר צו שפּרעכען אָנגעפֿאַנגען , ביס אויף דווען טאָג . [ג] פֿיללייכט
ווייז דאָן הויז יהודה אויף דאָן אונגליק אויפֿמערקזאָם , וואָס מיט איד דאָוועלכע בע
דראָהע , אינר קעהרעט דאָרויך פֶּאָן זיינעם בעזען וועגע צוריק , אונד איד זיינע
ניגדען אונד פֿערגעהונגען אַלס דאָן פֿערציהע . [ד] ירמיהו לויס דען ברוד , זאָהן
נריה , קאָממען , אונד דיר זיך שרייב אַללע וואָרטע גאָטטעס , אויס דעם מונד
ירמיהו'ס , אויף איינע ראָללע נידער . [ה] הירויף בעפֿאַהל ירמיהו דעם ברוד
פֶּאָלגענדעס : איך בין איינגעשפּעררט , אונד קאָן ניכט און דען טעמפעל געהן ;
[ו] געהע דאָ אַלזאָ היין , אונד לוי אויודויער ראָללע דאָ וואָרטע גאָטטעס , דאָ
דאָ אויס מיינעם מונדע נידער געשריבען האָסט , דעם פֶּאָלקע אָם פֿאַסטאָנע אים
טעמפעל פֿאַר ; אויך אַללען יהודים , וועלכע אויס דען לאַנד שטערטען דאָהין קאָמ
מען . [ז] פֿיללייכט קאָססען זיאַ איין דעמיטאָיגעס געבעט פֿאַר דעם עוויגען הע
דען , אונד קעהרען פֶּאָן איהרעם בעזען וועגע צוריק ; דען דער צאָרן אינר דאָ
שטראָפֿע , וואָס מיט דער עוויגע דוועם פֶּאָלקע דראָהעט , אויס גראָס : [ח] ברוד ,
זאָהן נריה , טהאָט אַללעס , וואָס איהם דער פּראָפֿעט ירמיהו אויפֿגעטראָגען האָט
טע , אונד לאָז דאָ וואָרטע גאָטטעס אויס דעם מונד אים טעמפעל פֿאַר . [ט]
אַלס געהמליך דאָן פֶּאָלק און ירושלים , אונד אויך אַללע אויס דען לאַנד שטערטען
דאָהין פֿעקאָממען לייטע , אים ניינטען מאָנאָטה דעם פֿינפטען רעגירונגס איהרעם
יהויקים'ס איינען פֿאַסטטאָג פֿאַר דעם עוויגען אָנוועזטען , [י] דאָ לאָז ברוד אויס
דעם מונד דאָ וואָרטע ירמיהו'ס אים טעמפעל , אונד צוואָר אים צימער גמריהו'ס
דעם זאָהנס שפּן , אים אָבערסטען פֿאַרהאָפֿע אָם גייען טהאָרע דעם טעמפעלס ,
דעם פֶּאָלקע פֿאַר . [יא] אַלס מכיהו , זאָהן גמריהו , זאָהן שפּן , אַללע וואָרטע
גאָטטעס

נאור

אִיבָה) • וַיִּרְמֵי הָיָה עֲצוֹר בְּבֵית הַכֹּהֵן, וַיִּשְׁלַח אֶת בָּרוּךְ לִקְרֹא אֶת הַמַּגִּילָה לִפְנֵי כָל הָעָם, וְאַחֵר כִּךְ שָׁלַח הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים לִקְחַת אֶת הַמַּגִּילָה וּלְקַרְאָהּ לִפְנֵי, וּבְשֵׁמוֹת הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא יִאֲרָבֶנּוּ דְלִמְנוּת מִמֶּנּוּ קִרְעָה וְהַשְׁלִיכָהּ בָּאָר. • אַחֵר כִּךְ בָּרַח ה' לִירְמְיָהּ לְכַתּוּב מַגִּילָה זֹאת שְׁנֵית, וְלֹא סִיף צֶה דְבָרִים, וַיִּבְשֹׁר רַעַה לְמֶלֶךְ יְהוֹיָקִים • (ב) מַגִּילָה סֵפֶר, מַגִּילָה יִלְיוֹן יִקְרָא הַקֶּלֶךְ חֵן הַגִּילָה שִׁכְתִּיב אֲדָם עָלָיו (וְשֶׁרָשׁ גִּלָּל, לְפִי שְׁטֵלְיוֹן חֲזוֹת), וּבְשֵׁמוֹת הַמַּגִּילָה לְסֵפֶר, הָלַל שִׁכְתִּיב עָלֶיהָ, וְאוֹתָקְרָא סֵפֶר (רִד"ק) • וּבַחֲבֹת אֱלֹהִים, עָלֶיהָ • (ה) אֲנִי עֲצוֹר, בְּבֵית הַאֲזוּרִים, כִּי גַם בְּיָמֵי יְהוֹיָקִים קָרָא לוֹ כֹּאשֶׁר קָרְאוּ בְּיָמֵי דְדָקִיּוֹ, אֲדָם יְהוֹיָקִים הָיָה יִרְמְיָהּ בְּרִדְקָה מִלְּמֶלֶךְ עָמֹי, וְהָדוּר בְּזָרִים, וּבְיָמֵי דְדָקִיּוֹ הַמֶּלֶךְ כֹּאשֶׁר הָיָה בְּרִדְקָה חֲזוֹת (רִאשׁ קִרְעָה לְמַטֵּה לְז'ל') • (י) בְּיוֹם עוֹם, בְּיָסָר קִרְיָן, קִשְׁתָּא אֲדָם הַקֶּלֶל לְהַשְׁמִיעַן רַעַל לְהָיִית לְהָם

מכלל יופי

(ו) ביום צום * ביום תענית * והריק"ס פירש, ביום קטן, ואינו לשון תענית כי אם לשון קטן

ירמיה לו

היה הדבר הזה אל-ירמיהו מאת יהוה לאמר : (ב) קח-לך מגלת-ספר וכזבת-אלה את כל-הדברים אשר דברתי אליך על-יש-אל ועל-יהודה ועל-כל-הגוים מיום יאשיהו ועד היום הזה : (ג) אולי ישמעו בית-יהודה את כל-הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם למען ישובו איש מדרך הרעה וסגחתי לעונם ולחטאתם : (ד) ויקרא ירמיהו את-ברוך בן-נריה ויכתוב ברוך מפי ירמיהו את כל-דברי יהוה אשר דבר אליו על-מגלת-ספר : (ה) ויצוה ירמיהו את-ברוך לאמר אני עצור לא אוסל לבוא בית יהוה : (ו) וכאת אתה וקראת במגלה אשר-פתח מפי את-דברי יהוה באזני העם בית יהוה ביום צום וגם באזני כל-יהודה הבאים מעריהם תקראם : (ז) אולי תפל תחנתם לפני יהוה וישבו איש מדרך הרעה כגדול האף והחמה אשר דבר יהוה אל-העם הזה : (ח) ויעש ברוך בן-נריה ככל אשר צוהו ירמיהו הנביא לקרא בספר דברי יהוה בית יהוה : (ט) ויהי בשעה החמשית ליהויקים בן-יאשיהו מלך-יהודה בתודש החשעי קראו צום לפני יהוה כל-העם בירושלם וכר-העם הבאים מערי יהודה בירושלם : (י) ויקרא ברוך בספר את-דברי ירמיהו בית יהוה בלשכת גמריהו בן-שפן הספר בהצר העליון פתח שער בית-יהוה החדש באזני כל-העם : (יא) וישמע מביהו

בן

רש"י

לו (י) פתח שער בית ה' החדש • הוא פער המזרחי כן תירגם יונתן :

(יז) בגד

מכלל יופי

אחרו כן עם הפועל לבדו לתוספת ביאור , והקדמו הפועל לפעול • ובפירוש , לשון יחיד על רבים , כי מלת את כוללת רבני • (טו) ושוב אל הארמה • כמו על , וכן (יחזקאל ט"ז) אלה הרים לא אכל • (יח) על מצות יהונדב • כמו אל , וכן (שמואל ב') וילך אקנה הרמחה על ביתו , כמו אל ביתו • (יט) יונדב • כלל ה"א נפרשה שלשה , וסימן ויאמרו , וכשב , לא יכרת •

יז (ב) מגלת ספר • מגלה וגלית יקרא הקלף או הגליל שיכתוב אדם עליו , ובסמפו המגלה

תרגום אשכנזי

פֶּאן יְהוּדָה, עֲרֻנָּה פֶּאָלְגֶענֶדֶס וואָס פֶּאָס עוויגען און ירמיהו : [כ] נים
דיר איינע ביכער ראללע, אונד שרייבע דרויף אללעס, וואס איך מיט דיר איבער
ישראל אונד יהודה געשפראכען האבע, פֶּאָן דער צייט און, דא אד אונטער יאשיהו'ס
רעגירונג מיט דיר צו שפרעכען אנגעפאנגען, ביס אויף דויען טאג. [ג] פֶּיללייכט
ווייז דאן הויז יהודה אויף דאן אונגליק אויפֿמערקזאם, וואָס מיט איד דאָוועלכע בעי
דראָהע, אינר קעהרעט דאָרויך פֶּאָן זיינעם בעזען וועגע צוריק, אונד איך זיינע
ניגדען אונד פֶּערגעהונגען אַלס דאָן פֶּערצייטע. [ד] ירמיהו לויס דען ברוד, זאָהן
נריה, קאָממען, אונד דיר זיך שרייב אללע וואָרטע גאָטטעס, אויס דעם מונד
ירמיהו'ס, אויף איינע ראללע נידער. [ה] הירויף בעפֿאהל ירמיהו דעם ברוד
פֶּאָלגענדעס: איך בין איינגעשפערט, אונד קאן נישט אין דען טעמפל געהן;
[ו] געהע דא אלזאָ הין, אונד לוי אויף דער ראללע דא וואָרטע גאָטטעס, דא
דא אויס מיינעם מונד נידער געשריבען האָסט, דעם פֶּאָלקע אַם פֶּאָסטאָנע אים
טעמפל פֶּאָר; אויך אללען יהודים, וועלכע אויס דען לאַנד שטערטען דאָהין קאָמֿען.
[ז] פֶּיללייכט קאָסטען זיא איין דעמיטאָיגעס געבעט פֶּאָר דעם עוויגען הע
דען, אונד קעהרען פֶּאָן איהרעם בעזען וועגע צוריק; דען דער צאָרן אינר דא
שטראָפֿע, וואָס מיט דער עוויגע דויעם פֶּאָלקע דראָהעט, אויט גראָס. [ח] ברוד,
זאָהן נריה, טהאָט אללעס, וואָס איהם דער פֶּראָפֿעט ירמיהו אויפֿגעטראָגען האָט
טע, אונד לאָז דא וואָרטע גאָטטעס אויס דעם מונד אים טעמפל פֶּאָר. [ט]
אַלס געהמליך דאן פֶּאָלק אין ירושלים, אונד אויך אללע אויס דען לאַנד שטערטען
דאָהין פֶּנקאָממען לייטע, אים ניינטען מאָנאָטה דעם פֶּינפֿטען רעגירונגס איהרעם
יהויקים'ס איינען פֶּאָסטטאָג פֶּאָר דעם עוויגען אָנוועזטען. [י] דא לאָז ברוד אויס
דעם מונד דא וואָרטע ירמיהו'ס אים טעמפל, אונד צוואַר אים צימער גמריהו'ס
דעם זאָהנס שפן, אים אָבערסטען פֶּאָרהאַפֿע אַם גייען טהאָרע דעם טעמפלעס,
דעם פֶּאָלקע פֶּאָר. [יא] אַלס מכיהו, זאָהן גמריהו, זאָהן שפן, אללע וואָרטע
גאָטטעס

נאור

אִיבָה) • וַיִּרְמֵי הָיָה עֲצוֹר בְּבֵית הַכֹּהֵן, וַיִּשְׁלַח אֶת בָּרוּךְ לִקְרֹא אֶת הַמַּגִּילָה לִפְנֵי כָל הָעָם, וְאַחֵר כִּךְ שָׁלַח הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים לִקְחַת אֶת הַמַּגִּילָה וּלְקַרְאָהּ לִפְנֵי, וּבְשֵׁמוֹת הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא יִאֲרָבֶנָּה דְלִמְנוּת מִמֶּנָּה קִרְעָה וְהַשְׁלִיכָהּ בָּאָר. אַחֵר כִּךְ נִזְכָּר ה' לִירְמֵי לִכְתּוֹב מַגִּילָה זֹאת שְׁנִית, וְלֹא סִיף צֶה דְבָרִים, וַיִּבְשָׁר רַעַה לַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים • (ב) מַגִּילָה סֵפֶר, מַגִּילָה יַגְלִיּוֹן יִקְרָא הַקֶּלֶךְ חֵן הַגִּילָה שִׁכְתִּיב אֲדָם עָלָיו (וְשֶׁרָשׁ גִּלָּל, לִפְנֵי שְׁטֵלְלִין חֻזִּי), וּבְשֵׁמוֹת הַמַּגִּילָה לִסְפֵּר, הַלֵּל שִׁכְתִּיב עָלֶיהָ, וְאוֹתָקְרָא סֵפֶר (רִד"ק) • וּבַחֲבֹת אֱלֹהִים, עָלֶיהָ • (ה) אֲנִי עֲצוֹר, בְּבֵית הַאֲזוּרִים, כִּי גַם בְּיָמֵי יְהוֹיָקִים קָרָא לוֹ כֹּאשֶׁר קָרְאוּ בְּיָמֵי דְדָקִיּוֹ, אֲדָם יְהוֹיָקִים הָיָה יִרְמֵי בִרְדָּף מִהַמֶּלֶךְ עִמּוֹ, וְהַדּוֹר בְּזָרִים, וְנִזְכָּר הַמֶּלֶךְ כֹּאשֶׁר הָיָה בִרְדָּף חֻזִּי (רִאשׁ קִדְשִׁי לְמִטָּה ל'ז'ד') • (י) בְּיוֹם עוֹם, בְּיָסִי קִדְשִׁי, כֹּאשֶׁר אֲדָם הַקֶּלֶל לְהַשְׁמִיעַ רִגְלֵי לְהִיטֵל לָהֶם

מכלל יופי

(ו) ביום צום * ביום תענית * והריק"ס פירש, ביום קטן, ואינו לשון תענית כי אם לשון קטן

תרגום אישכנזי

באטטעס אויס דיוועס בוכע הערטע, [יב] גינג ער אין דען קעניגליכען פאללאטס
הינזיטער, אינס צימער דעם שרייבערס, וואָזעלכסט דיארעטהע, דער שרייבער
אישטע, דליהו, וואָהן שמעיה'ס, אנתן, וואָהן עכבור'ס, גמריהו, וואָהן שפן'ס,
צדקיהו, וואָהן חנניה'ס אונד מעהרערע פאָרגעהמען אַנוועזענדיג וואָרען, [יג] אונד
זאגטע איהנען אללעס, וואָס ער פאָן ברוד אויס דעם בוכע דעם פאָלקע האָט פאָר
לעזען הערען. [יד] הירויף שיקטען דיווע הערען צו ברוד דען יהודי וואָהן נחניהו,
וואָהן שלמיהו, וואָהן כושי, אונד ליסען איהם זאָגען: גים דיא ראָללע, אויס
וועלכער דיא דעם פאָלקע פאָרגעלעזען האָסט, מיט דיר, אונד קאָסטע צו אונס!
ברוך, וואָהן נריה, נאָהם דיא ראָללע אונד גינג צו איהנען. [טו] זעטע דיר,
זאָסטען זיא צו איהם, אונד לויאונס פאָר! ברוד טהאָט דיוועס. [טז] אַלס זיא
דען איגהאלט הערטען, פֿרעכטעטען זיא זיך אַללעזאָסטע, אונד זאָסטען צו ברוד:
ווי מייסטען דעם קעניגע אַללעס דיוועס אַנצייגען. [יז] אַבער, פֿראַגטען זיא
דען ברוד, זאָגע אונס דאָך, וויא האָסט דיא אַללע דיווע פאָן איהם מיגדליך גע
הערטען וואָרטע נידערגעשריבען? [יח] ברוד אַנטוואָרטעטע: ער האָט מיר אַל
לעס וואָרט פֿיר וואָרט פֿאָרדוקטירט, אונד איך שרייב עס בלאָס מיט דינטע אויפֿס
בוך נידער. [יט] געהע, זאָסטען דיא הערען צו ברוד, אונד פֿערברידג דיר, דיא
זאָוואָהל, אַלס ירמיהו, דאָמיט נישטאָנד איידען אויפֿענטהאלט ערפֿאָהרע. [כ]
דירויף גינגען יענע צום קעניגע אין דען פֿאָרהאָף, נאָכדעם זיא דיא ראָללע אים
צימער דעם שרייבערס אלישמע פֿערוואָהרט האָסטען, אונד צייגטען דעם קעניגע
אַללעס אָן, וואָס זיא געהערט האָבען. [כא] דער קעניג שיקטע דען יהודי, דיא
ראָללע צו האָלען. — יהודי האָלטע זיא אויס דעם צימער דעם שרייבערס אישמע,
אונד לאָז זיא דעם קעניגע אונד אַללען אום איהן שטעהענדיג דעם פֿאָר. [כב]
דער קעניג זאָג אין ווינעס ווינטער צימער. — עס וואָראים ניינטען פֿאַנאָטה —
אונד פֿאָר איהם שטאַנד אין ברענגענדיג פֿייערטאָפֿן. [כג] אַלס יהודי דרייא

ביס

ב א ו ר

לחם מעניתי, לכן נקרא צום. (טז) פתרו איש אל רעהו, איש את רעהו, כלומר יחדיו,
כמו וינתעבו החכמים איש את רעהו. (יז, יח) איך בחבתיכו, מפרשי הפשט ישתקו
שנבאלי סופת השחטה והתאכזה הזאת. ובעל מנחה גדולה המריך לבאר אותה בכמה פנים.
ואחד מהם אבנר, והוא: השמים שאלו איתו: איך היה אפשר לך לכתוב את כל הדברים האלה
אשר שמעת מפיו, ר"ל כי לא בדרך אמירה בעלמא דרך הכתיבה, כי בדרך הכתיבה יסדר
אדם את דבריו, ולפעמים יוסיף או יגרע. לפי הנחות לענינו, וישנה מה שמע בעלפה
מאחר, וייען כי הדברים האלה יקרים, מן חלפת דברי ירמיהו? והאיך ברך: מפיו יקרא
אלי את כל הדברים האלה, הונו לומר ירמיהו קרא לפני הדברים כסדרם, ואני כמתמים
אלה נמל העל הספר גדול, ולח הוספתי ולא גרעתי. ועל מלת בדיו חמר בעל מ"ג, שרצה
לרמז בה, שגבר חקק ירמיהו הדברים על ספר צעט ונפוקן, אך ברוך העביר עליה נקל לחום.
חומס כי גרסה, שה ספה הזאת לנח ברוך היא, כי אפשר שדייק עם בדיו, כלומר לא חדשתי
מחומס על הדברים רק הכתיבה בדיו על הכפר. (יט) הסתר, מן יסרה חף המלך עליכם
צמחו הדברים וירע לכם (דל"ק). (כב) ואח האח, כלי שמדייקין בואש, ואמר
מנוערות

קמה

יקרעה

רש"י

65

א י 19 א

לֹא־אֶסֶם
יִיבֶעֱהָ
פִּנְסִים,
אֹנֶה
פֶּאֶרֶה
נִיְהוּ,
אֹוִס
אֹוִנִם!
דִּיד,
זִיד
בְּרוּךְ:
זִיד
דִּגֶּה
דִּאֵל
אֹוִיָּס
דֹּא
[כ]
עֵאִים
עֵנִיגֶה
דִּא
שִׁמֶע,
[ככ]
זֶה
דִּרְיֹא

חדריו
 ישתקו
 ננים
 ש האה
 יסדר
 געל פה
 ויקרא
 תנחית
 שרצה
 לחום
 חדשתי
 עליכם
 ואמר

ירמיה לו

יִקְרַעַה בְּתַעַר הַסֵּפֶר וְהַשְׁלִךְ אֶרֶץ-הָאֵשׁ אֲשֶׁר אֶל-הָאֵחָ עַד-הֵם
כָּל-הַמְּגִלָּה עַל-הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל-הָאֵחָ : (כד) וְלֹא פָחַדוּ וְלֹא קָרְעוּ
אֶת-בְּגָדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל-עַבְדָּיו הַשְּׂמָעִים אֶת-כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה :
(כה) וְגַם אֲלִנְתָן וְדַלְיָהוּ וְגַמְרִיָּהוּ הִפְגְּעוּ בַּמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי שַׂרְף אֶת-
הַמְּגִלָּה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם : (כו) וַיִּצְוֶה הַמֶּלֶךְ אֶת-רַחֲמֵאֵל בֶּן-
הַמֶּלֶךְ וְאֶת-שָׂרְיָהוּ בֶן-עֲזַרְיָא וְאֶת-שַׁלּוּמִיָּהוּ בֶן-עֲבַדְיָא לְקַחַת אֶת-
בְּרוּךְ הַסֵּפֶר וְאֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא וַיִּסְתַּרְם יְהוָה : (כז) וַיְהִי דְבַר-
יְהוָה אֶל-יִרְמְיָהוּ אַחֲרָיו שַׂרְף הַמֶּלֶךְ אֶת-הַמְּגִלָּה וְאֶת-הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר כָּתַב בְּרוּךְ מִפִּי יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר : (כח) שׁוּב קַח-לָךְ מְגִלָּה
אַחֶרֶת וְכָתַב עָלֶיהָ אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הָיוּ עָרִי-
הַמְּגִלָּה וְהָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ-יְהוּדָה : (כט) וְעַל-
יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ-יְהוּדָה תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה אֱתָה שָׂרַפְתָּ אֶת-
הַמְּגִלָּה הַזֹּאת לֵאמֹר כִּדּוּעַ כְּתֻבָּתָה עָלֶיהָ לֵאמֹר בֹּא-יָבוֹא מֶלֶךְ-
בָּבֶל וְהִשְׁחִית אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁבִּית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה :
(ל) לָכֵן כֹּה-אָמַר יְהוָה עַל-יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ-יְהוּדָה לֹא יִהְיֶה-לּוֹ יוֹשֵׁב
עַל-כִּסֵּא דָוִד וְנִבְלָתוֹ תִּהְיֶה מִשְׁלַכַת לַחֲרָב בַּיּוֹם וּלְקֶרַח בַּלַּיְלָה :
(לא) וּפָקַדְתִּי עָלָיו וְעַל-זָרְעוֹ וְעַל-עַבְדָּיו אֶת-עֲוֹנוֹ וְהִבֵּאתִי עֲלֵיהֶם
וְעַל-יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְאֶל-אִישׁ יְהוּדָה אֶת כָּל-הָרָעָה אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי
אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁמְעוּ : (לב) וַיִּרְמְיָהוּ לְקַח מְגִלָּה אַחֶרֶת וַיִּתְּנָה אֶל-

ברוך

ר ש י

לֹא הָיָה אִמֹר חָנִי מִיָּד עַל הַנּוֹתָרִים כִּיֹּן שָׁקַר הָיוּ צָרִים לְרֹאשׁ אִמֹר מִעֲבָשׁ
חָנִי מִלֵּךְ מִיָּד וַיִּקְרַע בְּתַעַר הַסֵּפֶר : יִקְרַע : כְּמוֹ קָרַע : (כה) הַפְּגִיעַ
פָּחַדְנוּ : (לב) דְּבָרִים רַבִּים כִּהְמָה : מִתְחַלֵּס הָיוּ שֵׁשׁ חֲלָפָה בֵּיתָן חִיכָה יִשְׁנָה
חִיכָה

מ כ ל ל י ו פ י

קָדוֹךְ מִלֵּשׁן כּוֹמֶת הַגִּידִין מִן הַתְּלִמּוֹד וְכֵן כָּל קְרִיאַת צִים שֶׁאֵינוֹ זֶעֱכֵן תְּשׁוּבָה : (י) בְּחֻצְרֵי
בֵּית גִּלְשָׁן זָכַר : (יא) מִעַל הַסֵּפֶר שֶׁהָיוּ כְּתוּבִים עַל-הַסֵּפֶר : (יב) עַל לִשְׁכַת : כְּמוֹ
לֹא לִשְׁכַת : (יג) אֲשֶׁר שָׁמַע : לְגִזְרֵי פֶעֶל בְּכָרִי : (יד) הַגִּיד : בְּכָרִי וְכִיֹּד הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא
כְּמוֹתָהּ

ביום פיר פערזע געלעזען האטטע, שניטט ער (דער קעניג) דיא ראָללע מיט איי-
נעם פֿעדערטעסער ענטצווייא, אונד וואָרף זיא אינס פֿייער, וועלכעס אים פֿייער-
טאָפֿע וואָר, בים דיא גאַנצע ראָללע איין רויב דער גלוט דוועס טאָפֿעס וואָרדע-
[כד] ווערער דער קעניג, נאָך ווינע דינער, וועלכע דען אינהאַלט געהערט האָט-
טען, געריטהען דעס האָלב אין פֿורכט, אונד זיא צערריסען ניכט איהרע קליידער.
[כה] אלנהן, דליהו אונד גמריהו כאַטען צוואָר דען קעניג, דיא ראָללע ניכט א-
פֿערברענגען, אָבער ער אַכטעטע ניכט דרויף; [כו] זאָנדרען בעפֿאַהל פֿילטעהר
דעם ירחמאל, דעם קעניגס וואָרן, דעם שרייה, זאָהן עזריאל'ס, אונד שלמיהו,
דעם זאָהן עכראל'ס, דען שרייבער ברוך אונד דען פראָפֿעטען ירמיהו צו האָהלען;
אַלליין גאָטט נאָהם ויא אין ווינע אָבהוט. — [כז] נאָכדעם דער קעניג דיא ראָל-
לע, וואָרויף דיא פֿאָם ברוך אים דעם מונדע ירמיהו'ס געשריבענען וואָרטע שטאַנ-
דען, פֿערבראַנגט האַטטע, ערנינג דעם עוויגען וואָרט אַן ירמיהו, וויא פֿאַלגט:
[כח] נים דיר איינע צווייטע ראָללע, אונד שרייבע עכען דיא וואָרטע דרויף, וועל-
כע אין דער ערשטען, פֿאָן יהויקים, קעניג פֿאָן יהודה, פֿערברענגטען ראָללע
שטאַנדען. [כט] זאָנע אָבער דעם יהויקים, קעניג פֿאָן יהודה, פֿאַלגענדעם:
זאָ שפּריכט דער עוויגע: דוא האַסט דיא ראָללע פֿערבראַנגט, אונד געשפּראַכען:
„וואָרום שטעהט דאָרין געשריבען, דאָס דער קעניג פֿאָן כבד קאָמטען ווערדע,
דוועס לאַנג צו פֿעררערבען, אונד מענשען אונד פֿירע דאָרין אויסצוראָטטען?“
[ל] דרום, שפּריכט דער עוויגע פֿאָן יהויקים, קעניג פֿאָן יהודה, קיין נאָכ-
קאָמטען פֿאָן איהם זאָלל אויף דעם טהראָן דור'ס זיטען; זיין לייבנאָם זאָלל הינגע-
וואָרפען, דער טאָגעס היטצע אונד דער נעכטל'ען קעלטע פרייזגעגעבען ווערדען.
[לא] איך ווילל אַן איהם, אַן ווינען קינדערן אונד דינערן, איהרע זינדע אַהנדען,
אונד איבער זיא, איבער אַללע איינוואָהנער ירושלים'ס אונד גאַנץ יהודה דאָן
אונגליק ברינגען, וועלכעס איך איהנען פֿאַרהער געזאָגט האָבע, דאָ ויא ניכט
הערען וואָלטען. [לב] ירמיהו נאָהם אַלזאָ איינע אַנדערע ראָללע, גאָב זיא
דעם

ב א ו ר

מזכרת מפני העצים המזכירים בה (ד"ק). • וכדנדר"ל, מה אה? דבאמר אחוכא
(פֿייערטאָפֿה) זאָמאל אַמר ענ'ס הנדלקים באחיה. (כג) שלש דלהות, לפי פשוטו
הן ש רות המכתב. ולפי פירוש רז"ל שאמרו שהיתה מגילת חיה וקרא לפניו חיה כסויקים,
אפסר שקרא דלת לכל חרוח משרי קינות הכל, וארבעה, אחר שלש, לשון נקבה, וארבעה
לשון זכר? לפי שהוא שם מישאל, ודלת לשון נקבה (ד"ק). • יקראה עתיד במקום עבה,
והשלך מקור במקום עתיד. אל האח, על האח. (כד) ולא פחדו, הכונה מקרא הפך,
וכיך להיות, והמידך וכל עבדיו הזומעים וכו' לא פחדו ולא קרעו בגדיהם, וענינו,
ששמעו התוכחה, הכתיבה במגילה ולא פחדו ולא קרעו בגדיהם לשון בתשובה.
(כה) וגם, פירושו כמו אף על פי, כלומר אף גם כי הפניעו (התחננו) אלנת ודליהו
וגיריהו את המלך לכלתו שריף וכו', לא שמע אליהם. (כו) ויסתורם יי, ת"י וחנין עליהן
ה'. (כז) אתה המגילה ואת הדברים, לא ידעתי פירושו. ורבתינו דרשו שהדושה ספר
מורה שנסרק חייב לקרוע שתי קריעות, על הגויל ועל הכתב, שנאמר את המגילה ואת הדבר.
(ל) לא יהיה לוי ושב על כפא, כימלכות ייחיון לא נחשבה לכלום, כי לא מלך רק מלכה

תרגום אשכנזי

דעם שרייבער ברוך, זאָהן נריה, אונד דיזער שרייב דרויף וואָס איהם ירמיהו דיק
טירטע, נעהמליך אללע וואָרטע דעם ערשטען, פֿאַן יהויקים פֿערברענגטען בוכעס;
אויך וואָרדע מעהרערעס פֿאַן גלייכעס אינדראָלט הינצוגעפֿיגט.

לז [א] צדקיהו, זאָהן יאשיהו'ס, רעגירטע אַלס קעניג אָן דער שטעללע
כניחו'ס זאָהנס יהויקים; נכבדראַצער. קעניג פֿאַן כבל, האַטטע איהן צום
קעניג איבער יהודה געזעצט. [ב] אַבער ווערער ער, נאָך ווינע דינער אונד דאָן
געמיינע פֿאַלק געהאַרטען דען וואָרטען גאָטטעס, דוא ער דורך דען פֿראָפֿעטען
ירמיהו זאָגען לויס. [ג] איינסט שיקטער דער קעניג צדקיהו דען יהוכל, זאָהן שלמיהו,
אונד צפניה, זאָהן דעם פֿריסטערס מעשיה, צום פֿראָפֿעטען ירמיהו מיט פֿאַלגענע
דעם געוויס: פֿלעהע דאָך פֿיר אונס צום עוויגען, אונזערס גאָטטע! [ד] ירמיהו
גינג דאָמאָלס פֿרייאַנטערס פֿאַלקע אויס אונד איין, אונד נימאָנד זעצטע איהן
אינס געפֿענגניס. [ה] פֿרעה'ס העער וואָר אויס מצרים אויפֿגעבראַכען; אונד
אַלס דיא כשרים, וועלכע ירושלים בעלאַגערטען, דינע נאָכריכט הערטען, זאָ
גען זיא פֿאַן דיזער שטאָרט אַב. [ו] גון ערגינג דאָן וואָרט גאָטטעס אָן דען פֿראָ
פֿעטען ירמיהו: [ז] זאָ שפּריכט דער עוויגע, דער גאָט ישראל'ס: זאָ זאָללע
איהר

ב א ו ר

חדשים * (לג) ועוד נוסף וכו', לפי פשוטו הדבר לנוצר עליהם פורעמות יותר מאשר נגזר
עליהם במגילה הראשונה. ומכאן זכרונם לברכה דרשו הוסיף. איזה אלפ"א בית"א
בקיטת איכה *

לז (א) וימלך, בקאפיטל הזה יסופר, כי נזרים חיל כשדים את ירושלים בימי צדקיהו
המלך, וחיל פרעה יבא ממצרים לעזרת ישראל, וכשמוע כשדים הדבר הזה עלו
מעל ירושלים, וירמיהו מתנבא שיצאו חיל פרעה למצרים, והכשדים יצאו להלחם על
ירושלים, ללכדה ולשרפה; ואיך תפס יראייה פקיד השער את ירמיהו, הרוצה להשתמש מתוך
העם, וימסרהו לשרים, אשר הכוהו ונחנכוהו בנתי האסור, והמלך צדקיהו שלח להוציאו
משם ונתנהו בחצר המטרה, וכלכלהו בככר לחם ליום. וימלך מלך, כפל השם עם הפעל,
כמו ידור נדר, לאסור אסר, בוגדי בגד ורכים כמוהם. ואפשר שיאמר וימלך מלך, לפי
שצדקיהו היה המלך האחרון בימי בית ראשון וממלכות בית דוד, כי זרובבל לא היה כי אם פחת;
ופירוש וימלך ממלכת מלך, כמו לפני מלך מלך בישראל. ור"ק אמר: לפי שמלכות יהויכין
לא עמדה אלא שלשה חדשים, אמר י"ד צדקיהו וימלך מלך, כי יהויכין לא נחשב
למלך. (ראה ברש"י). אשר המליך נכבדנכר, את צדקיהו, כי הוא המלך אותו,
והשביעוהו באלהים שיעזרו לו בתמים, ובתחלה היה שמו מתניה, ונכבדנכר הסיב את שמו
צדקיהו (מלכים ב' כ"ד, י"ז). (ג) ההפלה לא בעדני, בעת זאת חיל פרעה ממצרים
לעזור את ישראל, ושמוע הכשדים הנזרים על ירושלים ויעלו מן העיר, כנזכר פסוק ה', הו
שלח צדקיהו אל ירמיהו להתפלל אל ה', שלא יצאו הכשדים, והיו דבר ה' אלו לאמר: חיל
פרעה יאב לאדני, והכשדים יצאו להציר על העיר; כן נראה המסך התיכונים; והעד: כה
חאמרו אל מלך יהודה השולח אחכס אל לדרשני (למטה פסוק וי"ו). אמנם לא כן דעת רש"י
ז"ל בפירושו לפסוק י"ב. (ד) באויצא בתוך העם, כי יצאו נתנו יהויקים בנתי הכלא לא
יבא משם בימי מלכותו, ובמלכות ג' חדשים של יכניהו, אך צדקיהו ה' יצאה למירות, ולא
הושם בנתי הכלא עד שתפשו יראייה, כי צדקיהו היה צדיק ודורו רשעים. (ה) יצא
במצרים, לעזור אל צדקיהו, כי הוא מרד בשאן בבל, אשר השביעוהו באלהים כשקמליכו,

ונמרדו

ירמיה לו קמו

ברוך בן נביאיהו הספר וכתב עליה מפי ירמיהו את כל דברי הספר אשר שרף יהויקים מלך יהודה באש ועוד נוסף עליהם דברים רבים בהמרה :

לו (א) וימלך מלך צדקיהו בן יאשיהו תחת כניוהו בן יהויקים אשר המליך נבוכדנאצר מלך בבל בארץ יהודה : (ב) ולא שמע הוא ועבדיו ועם הארץ אל דברי יהוה אשר דבר ביד ירמיהו הנביא : (ג) וישלח המלך צדקיהו את יהויכל בן שלמיה וארת צפניהו בן מעשיה הכהן אל ירמיהו הנביא לאמר החפל לך גא בעדנו אל יהוה אלהינו : (ד) וירמיהו בא ויצא בתוך העם ולא נתנו אחו בית הבליא הכלוא קרי : (ה) וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם : (ו) ויהי דבר יהוה אל ירמיהו הנביא לאמר : (ז) כזה

אמר

ר ש י

חוכה יעצ חוכה יועם והוסיף עליה חגי הנזר שכל אות משולשת זה : לו (א) וימלך מלך . לפי שמעתי זה לספר ולומר שנתקיימו הפורעניות שנבא עד הנה התחיל לומר כן ובזה עת הפקודה שיקרבו הימים להתקיים הדברים וימלך מלך אחר על יסודה תחת כניוהו בן יהויקים וגו' (ד) וירמיהו זה ויוצא בתוך העם . כשמלך צדקיהו זה והוסיפו מזית הכלל שכלאו יהויקים שצדקיהו היה צדיק ודורו השעים ויהויקים רשע ודורו צדיקים : (ה) וחיל פרעה ינא ממזרים לעזרה ליסודה : (ז) שז לארזו מזרים . בספינות

מכלל יופי

כמנהג כרוב . (יח) על הספר . על שם סופו , כי לא יקרא ספר עד שיכתוב בו . (הדיו , הוא שכותבין בו . יט) איפה . נכתב בה"א על פי המסורת והקבלה . (כ) חצרה . מלעיל , הזקק נכד , והה"א כיספת , והוא כמו חצר , רוצה לומר חצר המלך . (כא) רחוקו . ענין גניזה והנחה . (כב) ואה האח . פירש רבי יונה : מסתה , ויתכן לפרש כי האש עצמו כשהוא גדול יקרא אח , והיא המדורה , וכן תרגם יונתן , וית כורא קדמויה מדליקין , ותרגם על האש אשר על האש , לכורא דילגומרין . ובדברי רבותינו ז"ל , מאי אח ? רב אמר אחווא , פירוש , עני ערבה , ושמואל אמר עניס הנדלקים באסיה . ובפירוש , כלי שמדליקין בו האש . ואמר : מבערת , מפני העניס המפוערים בה , כאלו היא מיבערת . (כג) שלש דלחות וארבעה . פירוש , הפין , כלומר דפי המגלה , ונקראים דלחות , לפי שנתחסיס יגסגרים כדלחות , ובאו בפסוק זכר ונקבה , שאמר : שלש וארבעה , ואמר כן , לפי שהוא שם מושאל , כי דלת לשון נקבה . [ורבותינו ז"ל פירשו , שלש דלחות וארבעה , שלש פסוקים וארבעה .

מפי

ירמיה לו

אמר יהוה אלהי ישראל כה תאמרו אל מלך יהודה השלח אתכם
 אלי לדרשני הנה יחיל פרעה היצא לכם לעזרה שב לארצו
 מצרים : (ח) ושבו הפשדים ונלחמו על העיר הזאת ולכדה
 ושרפה באש : (ט) כה אמר יהוה אל השאו נפשתיכם לאמר
 הלך ילכו מעלינו הפשדים כילא ילכו : (י) כי אם הביתם כל
 חיל פשדים הנלחמים אתכם וגשארובכם אנשים מרקרים איש
 באהלו יקומו ושרפו את העיר הזאת באש : (יא) והיה בהעלות
 חיר הפשדים מעל ירושלם מפני חיל פרעה : (יב) ויצא ירמיהו
 מירושלם ללכת ארץ בנימן לחלק משם בחוף העם : (יג) והיה
 הוא בשער בנימן ושם בעל פקדת ושמו יראיה בן שלמיה בן
 חנניה ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הפשדים אתה נפל :
 (יד) ויאמר ירמיהו שקר אינני נפל על הפשדים ולא שמע אליו
 ויתפש יראיה בירמיהו ויביאהו אל השרים : (טו) ויקצפו השרים
 על ירמיהו והכו אותו ונתנו אותו בית האסור בית יהונתן הספר
 כיראתו עשו לבית הפלא : (טז) כי בא ירמיהו אל בית הבור
 ואל החנניות וישב שם ירמיהו ימים רבים : (יז) וישרח המלך
 צדקיהו ויקחהו וישאלהו המלך בביתו בסתר ויאמר ה'יש דבר

מאת

ר ש י

בספירות היו באי' ורמו הקב"ה לים והניף עליו כמו נודות ואובו' (כלומר
 נפוחת דויות לעורו' בני אדם אמרו זה לזה מה זאת אמרו חלו חבתינו שטבעוס
 חבתיכם של חלו שאנו הולכים לעזרהם בים מיד שבו לארצם : (יב) לחלק
 משם בחוף העם - לכלגא חסמחא דילס בגו עמא ובעוד הכשדים צרים עליה
 לה סיה יצא ימונה שחתפלל על העיר שלא תלכד : (יג) ושם בעל פקידות
 ממונה לשמו' שלא יצא חס מן העיר להשלים אל הכשדי' : בן שלמיה בן חנניה
 הוא חנניה בן עוזר בן בנו סיה זה ולכך יחסו הכתוב ללמד שכל המוהניף לרשע
 סוף גופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה החניף לו שאמר לו חמן יקיס
 ס' את דברך (לעיל כ"ח) - ומדרש אגדה שזו חנניה את בנו ראה שאני מת
 על ידי ירמיה והעמידני שקר בנבואתי חס תוכל להכשילו הכשילו ובנו זוה
 גם הוא לבניו כך וכשהגיע שעה הכשילו : (טז) ואל החנניות - תירגס יונתן

לני

איהר דעם קעניג פֿאַן יהודה, וועלכער אייך מיט יענעם געזוך צו מיר געשיקט האט,
אנטוואַרטע: זייערע, פרעה'ס העער, וועלכעס אייך צור הילפֿע אויפֿגעבראַכען
אויס, קעהרט נאָך זיינעם לאַנדע מצרים צוריק; [ח] דיא כשרים ווערדען ווידער
צוריקקאָממען, דיזע שטאָרט צו בעקריגען, ווערדען וואַרענען אונד פֿערברענגען
נען. [ט] וואַ שפּריכט דער עוויגע: בעטדערט אייך זעלבסט ניכט, אַלס אַב דיא
כשרים פֿאַן אייך גענצליך אכציהען ווערדען; דען דיזעס ווירד ניכט נישטען. [י]
אונד שלונגעט איהר אויך דאָגאַנצע כשרישע, אייך אַנגרייפֿענדע העער, וואַ דאָס
נור אייניגע פֿערוואַנדעטע איכדיג בליבען, וואַ ווירדען דיזע זיך אויס איהרעם
געזעלטע אויפֿמאַכען, אונד דיזע שטאָרט פֿערברענגען. — [יא] אַלס דאָס
העער דער כשרים, אויס פֿורכט פֿאַר דעם העערע פרעה'ס, פֿאַן ירושלים אַכגע
שאַגען וואַר, [יב] גינג ירמיהו אויס ירושלים, אום נאָך דעם לאַנדע בנימין צו
דיזען, אונד וואַללטע זיך אונטער דער מענגע וועגשליפֿען. [יג] אַלס ער אַכער
אַם טרהאַרע בנימין וואַר, פֿאַנג איהן איין אויפֿזעהער, נאָמענס יראייה, וואַהן
שלמיה, דיזער ערגריף דען פֿראַפֿעטען ירמיהו מיט דען וואַרטען: דוא וויללסט צו
דען כשרים איבערלויפֿען! [יד] ניכט דאָך! ערווידערטע ירמיהו, איך ווילל ניכט
צו דען כשרים איבערגעהן; אַלליין יראייה אַכטעטע ניכט דרויף, הילט דען ירמיהו
פֿעסט, אונד פֿיהרטע איהן צו דען געהיימעווערטעהן. [טו] דיא רעטהע וואַרען
אויב צו ירמיהו אויפֿגעבראַכט, ליסען איהן שלאַגען, אונד אינס געפֿענגניס, אים
הויזע דעם שרייבערס ידוונתן, ווערפֿען, וועלכעס זיא צום געפֿענגניס געטאַכט
האַטטען. [טז] נאָכדעם ירמיהו אין דען קערקער, הונטער דיא קויפֿלעך, גע
בראַכט וואַרדע, אונד לאַנגע צייט דאָזעלכסט געזעסען האַטטע, [יז] שיקטע
דער קעניג צדקיהוהין, ליס איהן האַלען, אונד פֿראַנטע איהן אינס געהיים אין ווי
נעם

ב א ו ר

ובמרדו שלח למלך מצרים לעזרו, ובשלח מלך בבל חילו מבני שמרד צו, יא חיל פרעה
ממצרים. (רד"ק). (ט) אלחשיאו, לשון הסתה, כמו הנסח השיאני, וענינו כמו אל
תדמי בנפסכם. (י) כי אם הכיתם, אף גם כהיתם כל חיל כשרים, וכשזרו בהם חך
אזיה אנשים מדוקרים, יקומו כמעטים הנשארם האלה מתוך הכתים ישרפו העיר באש.
פדקרים, בדקירות חרב, אך לא למות, כי אם הכה ופגוע לחלי. (יא) לחלוק משם,
כמו לחלוק, ופירושו להחליק עמו משם, שהיה בתוך העם, והיה ירא שמה יתנוח לבית
הכלא, לפי שאמר: כי אם הכיתם את כל חיל כשרים וכו'; וענין לחלוק, לשון השמטה,
שהוא קרוב לענין חילוקות, כלומר היה רוצה להיות נשמט משם (רד"ק), וכן תרגמתי.
ויונתן תרגם לפלגא אחסנתא דאית ליה תמן גנו עמא, וכן פירש רש"י; וכדרכו לחלוק, לטול
חלק עם הכהנים שהיו בענות. (יב) בעל פקדת, נעל מינוי (אמטמאן, בעאמטער)
שמו אותו באותו השער, כי היו אנשים ממונים לשמור, שלא יבא איש משם אל הכשרים.
(רש"י ורד"ק). והיה מלת פקדת שם מקרה, מהתואר פקיד. כן חנניה, דברי
אגדה בזה דחה בראש"י. אהה נפל, אהה נופל ממנו. להתחבר אל הכשרים,
וכן יומנשה נפלו אל דוד, לכו ונפלה אל ארס; ויש מפרשים כמו על פני כל אשוינפל, לשון
שכן. (טז) כי בא, והיה אחר בוא ירמיהו אל הכור וכו', ויש שם ימים רבים, ואל החנויות,
תרגם יונתן ולגיו מן חנותא, כלומר בית האסור הזה לפני מן החנויות, שהיו שם לפני בית
האסורים

תרגום אשכנזי

נעם פאללאסטע, אָב ער איינען געטשליכען אויפֿשפרוך ערהאַלטען האָבע? יא! אַנטוואָרטעטע ירמיהו, אונד ריווער לויטעט: דאָ ווירפט אַין דיאָ געוואָלט דעם קעניגס פֿאַן בבל געראַטדען. [יח] דאָרויף זאָגטע ירמיהו פֿערנער צום קעניג צדקיהו: וואָס האָבע אַיך דען געגען דיך, אָדער געגען דייןע רינער אונד ריווער פֿאַלק פֿערבראַכען, דאָס איזער מיך אַין איינען קערקער געוואָדפֿען האָבעט? [יט] וואָ וינד איירע פֿראָפֿעטען, דיאָ אייך געווייזן זאָגטע האָבען, דער קעניג פֿאַן בבל ווערדע ניכט איבער אייך אונד ריווער לאַנד קאָממען? [כ] הערע נון, מיין הערר! אָ קעניג! לאָס מיין פֿלעדדען ביאָ דיר איינגאַנג פֿינדען, אונד שיקע מיך ניכט ווידער אינס דיווי דעם שרייבערס יחונתן הין, דאָמיט אַיך דאָרט ניכט שטערבע! [כא] זאָגלייך בעפֿאַהל דער קעניג צדקיהו, דאָס מאַן דען ירמיהו אַין דען פֿאַה האָף דעם קערקערס זעטצען, אונד איזערס זאָ לאַנגע טעגליך אַיין לאַיבען בראַד איזער דער בעקערשטראָסע רייכען זאָלל, ביס קיין בראַד מעהר צו האָבען זיין ווירר. אַלס זאָ בליב ירמיהו אים פֿאַרהאַפֿע דעם קערקערס.

לח [א] אַלס פֿשחור, זאָהן סתן, גדליהו, זאָהן פֿשחור, יוכל, זאָהן שלמיהו, אונד פֿשחור, זאָהן מלכיהו דיאָ וואָרטע דערטען, וועלכע ירמיהו פֿאַר דעם

ב א ו ר

האָסוריס. (כא) בחצר המטרה, בית המשמר הזה היה טוב מבית האסור, כי בנות האסור היו הנחפסים אסורים בכללים, ופה היו אך משומרים לכל יבואו, לכן נקרא מטרה. מהוין האופים, משוק הנחתומים. ובמדרש שהיו נותנים לו פת קיבר, שהיא נמכרת חוץ לפלטרס, ופירש פת קיבר, פת סוכין (רד"ק).

לח (א) וישמע, בקאפיטל הזה יספר, איך הפילו שרי ירושלים את ירמיהו לבדו, על דבר נבואתו הקשה, והמלך נדקיהו שלח להעלותו משם, וישלחו בסתר על דבר ה', וירמיהו נבא לו מהפכת העיר, ויעצוהו לבאח מן העיר ולפול אל הכשדים, אז תנצל נפשו

מבלל יופי

מאי שנא שלש דלתות וארבער? אמרו ליה ליהויקיס, כתב ירמיה כפר קטות. אמר להו, מאי כתיב ביה? איכה יסבה בדר העיר. אמר להו, ואנא מלכא? בכה תנכח. אמר להו, ואנא מלכא. גלתה יהודה. אמר להו, ואנא מלכא. דרכי ציון חבלות. אמר להו, ואנא מלכא. היו נכיה לראש, אמר, מעכשיו אינו מלך, אמר להו, מאן אמריה? כי ה' הונה. מיד קדר כל האזהרות שבה וטרפה באש. והשלך. מקור. אל האש אשר אל האח. כמו על, והראשונים אל, והאחרונים על, ופסוק חד סימן, ואל על יקראוהו (הושע יב). (בה) הפגיעו במלך. ענין תחנה ונקזה, וכן (ישעיה כ"ט) וישתומם כי אין מפניע.

לז (ד) בית הכליא. כתיב ב"ד, וקרי הכלוא ב"ד, והוא בית האסורים, ענין מניעס ועצירה, מענין וכלא הגשם (בראשית ז'). (ט) אל רשיאו. ענינו ההסתה והפתוי. כי אם הכיהם. מלת העעס לרבות. (יב) לחלוק. משפטו להחליק, והסרה הה"א, והוטלה תביעתה מחת הלמ"ד, וכן (ישעיה כ"ג) לשמיד מעוזניה, והס"ת בשא לבדו, וענינו ענין השמטה, שהוא קרוב לענין חלקלקות, רוצה לומר שהיה רוצה להיות נשמט משם. ויש לפרשו מענין חלוק נחלה. (יג) בעל פקידת. שם, ענין מנינו ונזכרות, ופירושו בעל מניו. וראייה. בשני יודין, הראשונה נקראת ונקודה נקמן ודגושה, והשנית ח"ה נקראת, וכן (בראשית ד') ומחייאל ילד את מתושאל, וכן ישכר לקריאת בן אשר. [ואמרו]

מאת יהוה ויאמר ירמיהו יש ויאמר בנך מלך בבל הנחן : (יח)
 ויאמר ירמיהו אל המלך צדקיהו מה חטאתי לך ולעבדיך ולעם
 הזה בירגלתם אותי אל בית הבלא : (יט) ואיו ואיה קרי גביאכם
 אשר נבאו לכם לאמר לא יבא מלך בבל עליכם ועל הארץ
 הזאת : (כ) ועתה שמע נא אדני המלך תפלגא תחפתי לפניך
 ואל תשבני בית יהונתן הספר ולא אמות שם : (כא) ויצוה המלך
 צדקיהו ויפקדו את ירמיהו בחצר המטרה ונתן לו כפר לחם ליום
 מחוץ האפים עד תם כל הלחם מן העיר וישב ירמיהו בחצר
 המטרה :

לח (א) וישמע שפטיה בן מתן וגדליהו בן פשחור ויוכל בן-
 שלמיהו ופשחור בן מלכיה את הדברים אשר ירמיהו מדבר אל-
 כל

ר ש י

לגיו מן חנוכת חנויות היה לפני אותו בית הכלל : (כא) מחץ האופים
 משוק נחתומים כמו וחונות תשים לך בדמשק (מלכים א' כ') :
 לח (ב) וסיתס

מכלל יופי

[ויאמרו רבותינו ז"ל, שהיה בן בני של חכמה בן עזר, ובשיל שהכחישו ירמיהו דכנאיתו ונצח
 לו במיתה. וזה את דנו שאל יוכל להכחיל את ירמיהו יעשה, וכן שלמיהו דכנאיתו לירמיהו דכנא,
 ועכשיו כשנצח לו עילה תפשו. א הכשרים אתה נופל. ר"ל מתחבר ונשיע אליהם, וכן
 ת"י : משתמע, ומענין זה וממנה נפלו על דור (דברי הימים י"ב), לכו ונפלה אל עמנה
 ארס. (יד) אינני נופל על הכשרים. זה על, והראשון אל, וס מן ואל על יקראו
 (הושע י"ב). (טו) בית האסור. שם, בפלס אנוס בעליו (ישעיה א'). לבית הכלל.
 ענין מביעה ועזירה. (טז) ואל החנויות. הלשון הזה ידוע בדברי רבותינו ז"ל, חנות של
 ישראל, ונקראת כן לפי שחונים שם האכסניא, ותרנס יונתן : ולגו מן חכמה, כלומר זה
 בית האסור היה לפני מן החנויות, שהיו שם לפני בית האסורים. והנפחד חנוות, ונשחנה
 חנוות החי"ת לשוא, לרוב התנועות, גם יתכן כי חנויות מקובץ מן חנוות, בשוא ופחת
 החי"ת, כי לא במכא חנות במקרא, כי אס דברי רבותינו ז"ל, כמו : שכתבנו, לפי כך לא
 נתבררה קריאתו אס בקמן אס בשוא, ויהיה חנות בשקל פדות, שכות, ראונה, ית"ו
 חנות כהפכה יו"ד, לפי שהי"ו והה"א שוים, ופעמים רבות החי"ו : תמורת ה"א, וזה
 הי"ד, שהוא מקום הה"א בקצון, תמורת החי"ו, כמשפטה לבא תמורת הה"א. וכן ברנו בקצון
 גלות, גלות, וכן אמרו במשנה מן א מכות ג' אמוניות עושים מלאכה בערנו פסחים עד
 חנות. (יט) ואיה נביאכם. ואיו כתיב, רוכה לומר חיו הדגדג אונטחתם
 בו מביניאכם. (כא) ויפקדו. ענין נגידה והכחה. מחץ האופים. פירוש, שוק.
 לח (ב) יחיה, כתיב, וסיה קרי, והענין אחד. לשלל. לריוס, כלומר כאלו שללה
 שהעילה

ירמיה לח

כָּל־הָעָם לֵאמֹר : (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה הַיֹּשֵׁב בְּעִיר הַזֹּאת יָמוּת
 בַּחֶרֶב בָּרֶעַב וּבדָּבָר וְהִיצֵא אֶל־הַכַּשְׂדִּים יְחִיָּה וְחִיָּה קָרִי וְהִיתָה לוֹ
 נַפְשׁוֹ לְשִׁלְיָהּ : (ג) כֹּה אָמַר יְהוָה הַנֶּחֱן הַנֶּחֱן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד
 חֵיל מֶלֶךְ־כַּבְלָן וּלְכָדָה : (ד) וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל־הַמֶּלֶךְ יוֹמֹת נָא
 אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה כִּי עַל־כֵּן הוּא מֵרַפָּא אֶת־יָדַי אֲנִישׁ הַמִּלְחָמָה
 הַנִּשְׁאָרִים בְּעִיר הַזֹּאת וְאֵת יָדֵי כָל־הָעָם לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם בְּדַבָּרִים
 הָאֵלֶּה כִּי יְהִי אִישׁ הַזֶּה אֵינְנוּ דֹרֵשׁ לְשָׁלוֹם לָעָם הַזֶּה כִּי אִם־לְרָעָה :
 (ה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ הַנֶּהֱדָהוּא בְּיָדְכֶם כִּי־אֵין הַסֵּלֶךְ יוֹכֵר
 אֶתְכֶם דָּבָר : (ו) וַיִּקְחוּ אֶת־יֶרְמְיָהוּ וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר וּמָלְכִיהוּ
 בֶן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בַּחֲצַר הַמִּטְרָה וַיִּשְׁלְחוּ אֶת־יֶרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וּבַבּוֹר
 אֵין־מִים כִּי אִם־טִיט וַיִּטְבַּע יֶרְמְיָהוּ בְּטִיט : (ז) וַיִּשְׁמַע עֶבְד־הַמֶּלֶךְ
 הַכּוּשִׁי אִישׁ סָרִיס וְהוּא בְּבֵית הַמֶּלֶךְ כִּי־נִהְנֶה אֶת־יֶרְמְיָהוּ אֶל־הַבּוֹר
 וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בִּישְׁעַר בְּנִימָן : (ח) וַיֵּצֵא עֶבְד־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ

וידבר

ר ש י

לח (ב) והיתה לו נפשו לשלל : והיו לו חיוו הצלה כאילו שלל נפשו כאדם
 השולל שלל ומסתכר כך יסתכר זה נפשו : (ד) על כן הוא מרפא ,
 אלחאק"ץ צלע : (אלחשאכ ט , Alacheant. צל"א שלחאף מאכ"ן) , ל' רפיון :
 (ה) יוכל : כמו יכול על אשר הוא מרפא את ידי וגו' : (ו) הבור מלכיהו .
 של מלכיהו : (ז) עבד מלך ברוך בן נריה : הכושי : נדקיהו מה כושי משונה
 בעורו חף נדקיהו משונה בנדקו מכל דורו ויש מדרש דורש הכושי על ברוך .
 (ט) וימת

מכלל יופי

שהבילה מן החרב ומן הרעב : (ד) יומת נא את האיש : כשהנפול לבדו לא הוצרכו
 למלת את , אלא שפעמים אמרו כן עם הפועל לבדו לתוספת ביאור , והקדמו הפועל לפעול .
 ובפירושו בזה מלת את על הפועל לבדו לתוספת ביאור , וכן (במדבר כ"ז) יחלק את הארץ .
 מרפא . שרפא , ובתוב צל"א תמורת ה"א למ"ד הפועל , ענין רפיון , וכן תרגם יונתן :
 מרש . (ה) כי אין המלך יוכל אחכם דבר : מלת אין לא תאמר על העונדים ועל
 העתידים , כי לא תאמר אין פעול ואין יפעל , אך תאמר לא פעל ולא יפעל , ואם בזה כאן על
 העתיד לפי שמלת יוכל חף על פי שהוא עתיד הוא במקום ביטוי שהוא תואר , כמו שנאמר רבים מן
 העתידים במקום הביטויים , ולפיכך נקשרה בו מלת אין , כי הוא כמו שיאמר , אין המלך יוכל
 אחכם דבר , וכן תרגם יונתן : לית מלכא יכול לאתבא יתבין פתנמא , ואף על פי כן לא נהגו בזה
 השמוש , כדי שלא יטעה האדם להשיג שום אי שהוא עתיד לגמרי . גם יתכן לומר שאמר
 עס , לפי שנקשרה מלת אין

דעם גאנצען פאלקע רעדעטע, געהטליך: [ב] „יא שפריט דער עויגע: ווער
אין דיווער שטאדט בלייבט, ווירד דורך שווערט, הונגער אונד פנסט אומקאממען;
ווער אבער צו דען כשרים הינויסגעהט, אים לעבען בלייבען, אונד דים לעבען קאן
ער אלס איינע בייטע בעטראכטען. [ג] „יא שפריט דער עויגע פערנער: דיווע
שטאדט ווירד אין דיא געוואלט דעם העערס פאן בבל פאללען, וועלכעס זיא עראש
בערן ווירד. [ד] „יא שפראכען דיא דהערדען צום קעניגע: מעכטע מאן דאך
דיווען מאן אומבריינגען, ווייל ער אללע, אין דער שטאדט נאך איבריגען קריגסלייט
טע אונד דאן זעממטליכע פאלק אונטהעטיג מאכט, אינדעם ער וואלכע ווארטע צו
איהנען שפרייט; דען דיווער מאן ווינשט נימאלס דעם פאלקע גליק, וואנדערן אימ
מער אונגליק. [ה] דער קעניג צדקיהו אנטווארטעטע: זעהעט! ער איזט אין איי
רען הענדען, דער קעניג קאן אייך ניכטס ענטגעגען ועטצען. [ו] הירויף נאחמען
זיא דען ירמיהו, אונד וואלכען איהן אין דיא ציסטערנע דעם פרינצען מלכיהו, וועל
לע אים פארהאפע דעם קערקערס וואר; אין דיווע ליסען זיא איהן מיט שטריקען
הינגעטער. אין דער ציסטערנע וואר אבער קיין וואססער, וואנדערן שלאס, אונד
ירמיהו פערואנק בייאנאהע אים שלאטמע. [ז] אלס עכר מלך, איין פערשניט
טענער כושי, דער אים קעניגליכען פאללאטע וואר, הערטע, דאס מאן דען
ירמיהו אין דיא ציסטערנע געווארפען האט, — דער קעניג וואס דאמאלס אים
טהארע בנימין — [ח] דא גינג עכר מלך אים דעם פאללאטס, אינד וואנטע צום
קעניג

ב א ו ר

נפשו, וגם העיר לא תשרף. (ב) לשלל, לריוח, כאלו שללה, שהגילה מן החרב והרעב
אשר בעיר. (ג) יומה נא את האיש, באה מלת אח, שהיא סימן לענס הפעול, עס
הפעול, כמו וייש את משה ואהרן, יתק את הארץ; אמנס תמיד נמנח באופן זה הפעול
קודם לשם. מרפא, ענין רפיון, ויחלף את האיש באלף, כדרכו לרוב, נפרט
בשרש הזה, וחרנס יונתן מרש, ואמרו: יומת בל ירמיהו, יעני הוא מרפה דיאנשי
המלחמה, מלהלחם נגד אויביו, כי צוית כי ינשר להם מחלד העיר באין תקוה,
תרפיה ירמיהו, יאמר נא, ולא יאזרחו חיל להלחם. (ה) אין המלך יוכל לתכס דבר,
אין מנהג לשון הקדש לבוא מלת אין עם פעלי העברים והעמידים (רק לפני תאר אוביטוני,
ומלת יוכל היא עמיד) אם כן פירש: אין המלך יוכל לתכס דבר, כלומר אינו כדאי שיוכל
לעשות דבר כנגדכם (רד"ק), ויתורגם לפי זה: (עם איזט דעם קעניגס וואכע ניכט,
אייך ענטגעגען צו שטרעבן). ויונתן חרנס כמו יוכל, נביטני, לית מלכא יכול לאתבא
ימכון פתנס, וכן פירש רש"י, וכן תרגמתי. (ו) רבו מלכיהו, נור של מלכיהו, ונא
בסמיכות ב"ה הידיעה, כמו העם המלחמה, הספר המקנה, ורגנס כמוהם נספר הזה,
אך כהלם נס הנסמך ב"ה הידיעה אשר לא יכון כן במלת מלכיהו, לפי שלא נא ב"ה הידיעה
נאס עם פתני. וישלחו את ירמיהו נחבלים, שלשלו אותו חוץ הכור נחבלים, כי היה
עמוק (רד"ק). (ז) עכר מלך הכושי, מלת הכושי היא תאר לעכר, רכוש לומר וז
האיש היה כושי ועכר של מלך צדקיהו, וכן חרנס יונתן ענדא דמלכא צדקיהו, והוא היה גס
כן איש סרים, כמנהג מלכי קדש שסרסו עבדיהם. ואמר חרד"ק: והככון בעיני, כי זה
הכושי עכר מלך היה שמו, כמו שזכרנו אבימלך, אחימלך, כי לליוה, למה אמר בכל
מקום עכר מלך, ולא עכר המלך? ועוד למה לא זכר שם האיש הזה? דבריו נראים, כי גס
נסמך תמיד עכר עם מלך נמקף, כמנהג בשתי שמות שש פרטי המיוחדים לאיש אחד
(ט) הריון

חרגום אישניו

צ

קעניג אלוא: [ט] אָ הערר! אָ קינג! דינע לייטע האַבען מיט דעם פראַפּעטען
 ירמיהו געהר איבעל פֿערפֿאַהרען, דאָס וואָ איז איהו אין דיא צייטערנע וואַרפֿען. ער
 ווערע יאָ שאַן אין ווינעם פֿאַרגען אַיטע דיונגערס געשטאַרבען, ווייל קיין בראַד
 אין דער שטאָדט צו האַבען איזט. [י] זאָגליך בעפֿאַהל דער קעניג דעם כושי,
 עבד מלך, דאָס ער דרייסיג מענגער מיט זיך געהמען, אונד דען ירמיהו, ערוע
 ער שטירבע, אויס דער צייטערנע דעררויסציהרען זאָלל. [יא] עבד מלך נאָהם
 דינע לייטע מיט זיך, גינג אין דען פֿאַללאַסט הינטער דאָן קליידער. בעהעלטניס,
 זוכטע הערפֿאַר אַלטע לומפען אונד אַבעטראַגענעס צייג, אונד רייס וואָ מיט
 שטריקקען אין דיא צייטערנע הינגעטער. [יב] לעגע, שפראַך עבד מלך, דער
 כושי, צו ירמיהו, דינע לומפען אונד דאָן אַלטע צייג אונטער דינע אַקסעלגעלעג
 קע

באור

(ט) הרעו וואָ, הפסוק הזה הוא קאי הכנה, אמר: הרעו לעשות כי השליכוהו בבור,
 והוסיף: וזאת תחתיו מפני הרעב, כי אין הלחם עוד בעיר; אם כן מה יועיל לו אם יוכלוהו
 מהביר? הלא גם בעיר ימות ברעב? ועוד מה וימרח לשון עבד? ופירש רש"י: אלו הכינוהו
 במקומו היה מת מחליו ברעב, והם הרעו... לקרב מיתתו. אך לא ידעתי, מה
 הרצונה? הלא טובים חללי חרב מחללי רעב? ורד"ק פירש: כי אין הלחם עוד בנמנא כי
 אם בקיץ, ואם היו מביאים אותו בחצר המטרה. היו רואים אותו ומרחמים עליו, לתת לו
 מהמשע הנמנא, אך אם הוא בביר, אין רואים ואין מרגיש נערו, והוא ימות תחתיו בבור.
 ומפי דברי הנחור המושגם כ"ה משה בן הרב מהרר מענדל פ"פ שטעתי ביאור אחר; אמר:
 כי יחזק וקוב הוא על המלך והמועלים לפרנס את אסיריהם, כל זמן שהם אסורים ומשומרים,
 וזו שצדק הכושי, הלא אין לחם בעיר, וימות ירמיהו בבור מפני הרעב, ויהיה האשם עליו;
 לכן הניחיהו ללך לו, ויבקש מחית נפשו מאשר ימצא, ואתה תנקח. ודבריו דבריו, אך
 מה יועיל המלך נזה כי שמהו בחצר המטרה? ולמה לא צדק הכושי כואת ערס השליכוהו בבור,
 בעדני בחצר המטרה? והנה מבלעדי זה עדיין לא זה קושי במקרא זה, כי מה ירצה במלת
 כל אשר עשו לירמיהו? ומדוע כתוב את אשר השליכו, ולא השליכוהו? לכן נראה לי,
 שכוונת המדרש איננה על השליכת ירמיהו בבור לבד, כי אם על כל הרעות אשר עשו לו מימינו על
 דגור בבואו הקשה, ואמר: כל אשר עשו לירמיהו (לאיש הזה) את אשר השליכו בבור, היה
 רעה גדולה, הלא אין עול ועון בידו, כי גם תחתיו, כלומר במקום אשר היה בתולה, היה
 מת ברעב, כי אין לחם בעיר, אם כן אמת נבא שישני עיר הזאת ימותו ברעב, והוא נבית
 אמת, ולמה עשו לו כל המעשים הרעים הנזכרים בספר הזה? והנה הודיע עבד מלך בזה,
 שהשליך ירמיהו לבור, ויצו המלך להעלותו משם, להקל ממנו מכאובו. ולפי דברי לא תהיה
 מלת את אשר השליכו וכו' כצו המאמר הרעו האנשים וכו', כי אם יחוס המנערף לירמיהו
 הנביא, רצוני לומר ירמיהו אשר השליכו אותו אל הבור; ומלת וימת בלשון עבד, הוא עבד
 צלתי מחלט (קאנינקטיף) ר"ל היה מת. והמנון יבין, ואלימהר לשפט. (י) שלשים
 אנשים, להציל מיד המו נגדים, המונעים להעלותו מן הבור. והמפרשים פירשו מפני
 שיש כחם ברעב, והוכרחו בלם להעלותו; ואיכנו מן הבור לאמר כן. (יא) בידו, עמו,
 בראותו, לעשות מכות ולמסך את ירמיהו מן הבור, וכן אבשי העלמיה אשר בידיו. או פירש
 בידו, כמשמעו, כי ימך כל אחד בידו ללכת אתו, כי היו מסרבין מפני תשות כחם (רד"ק).
 בלוח, הם נגדים ימים, אך אם הם שלמים, כמו שקיס בלום, ונעלות בלות, הסחבות
 הם חתיכות וקרעים, על שם שנסחבים ברגלים; אמנם יש חתיכות קרעים מנגד קדש
 ובלוח הסחבות, הם חתיכות וקרעים ימים. מלחים. נשחמים, כמו ארץ עלמה, ארץ
 נשחמה. (יב) אצילות, בתו השמי, וכן בלשון זכרים על כל אבילי ידיו (הכ"ל). ואפשר

שנקרא

וידבר אל המלך לאמר : (ט) אדני המלך הרעו האנשים האלה
את בר-אשר עשו לירמיה הנביא את אשר השליכו אר-הבור
וימת תחתיו כפני הרעב כי אין הלחם עוד בעיר : (י) ויצוה
המלך את עבד-מלך הכושי לאמר קח בידך מזה שלשים אנשים
והעלית את ירמיה הנביא מן הבור בטרם ימות : (יא) ויקחו
עבד-מלך את האנשים בידו ויבא בית-המלך אל-תחת האוצר
ויקח משם בלוי הסחבות סחבות קרי ובלוי מלחים וישלחם
אל-ירמיהו אל הבור בתכלים : (יב) ויאמר עבד-מלך הכושי אל-
ירמיהו שים נא בלואי הסחבות ותחת אצילות ידך מתחת
לחבלים

ר ש י

(ט) וימת תחתיו וגו' • אלו הניחו אותו במקומו היום מת מחליו דרעז והם
הרעו לקצצותיו : איש סרים גבר רב : (י) שלשים אנשים • מתוך סכחן הש
דרעז נכרכו כולם : (יא) בלוי הסחבות • בלוי נגדי הסחבות : (יב) וכמנחים •
לשון רקבון כמו כעסן נמנחו (ישעיה ל"ח) : תחת חלילי ידיך • שלח ויקד
החבלים

מכלל יופ

עם המלך, לא עם יוכל, רוצה לומר, אינו העלך שוכל אתכם דבר, כלומר אינו כדאי
שוכל לעשות דבר כנגדכם ואלא כנגדכם • (ו) אל הבור מלכיהו בן המלך • כל בסמכות
עם ה"א הידיעה, כמו (יהושע ח') העם המלחמה, הארץ הנדית (ס"ג) ויחזקיהו לכה,
וכן תרגם יונתן : סמוך לגיבא דמלכיהו בר מלכא • וישלחו את ירמיהו • שלשנו חיותי חן
הבור, כי היה עמוק • (ז) עבד מלך הכושי • שם אל עבד, כל מרשע היה כושי שהיה
עבד המלך • ויונתן תרגם : עבד דמלכא דקריה • ובפירושו והנכון בעיני עיר, כי זה הכושי
עבד מלך היה שמו, כי לולא זה למה אמר בכל מקום עבד מלך ולא אמר המלך באחד מהם אם
הוא אומר מלך על דקריה, ועוד למה לא זכר שם האיש הזה באחד המקומות, חלף שמו היה
עבד מלך, כי מבאני אחימלך (שמואל ב' ח'), ואבימלך (בראשית כ') • סרים • הוא המסורם
וידוע הוא, ויונתן תרגם : גבר רב, (ט) וימת תחתיו • קרוב למות • תחתיו • במקומו •
(יא) בידו • עמו נכדו, לעשות מנחתו ולמסוך ירמיה מן הבור, וכן (במדבר ל"ח) אנשי
המלחמה אשר בידיו • בלוי סחבות • ענינו הנדירה והמשיכה בקרקע, ורצה לומר סחבות
הנגדים הנלוים, שנסחבים בקרקע ובחשפה • הסחבות, כח"ב, וקר' סחבות, והענין
אחד, אין ביניהם אלא ה"א הידיעה • ובלוי מלחים • שניהם כתובים בירמיהו אחד לבד שהוא
ויד' למ' הפועל, ויד' הרבים וימ' הרבים מסרים מהמכתב, ונחזרו ביד' נמבעא,
בפניית שני יודין, והם שמות • ובפירושו שמות התאר, ובפירושו מלחים, בלויים ושנים • ובפירושו
נשחיתים מפני בלייתם, וכן (ירמיה י"ז) ארץ מלסה נשחית • (יב) בלואי, ענין בלוי
ידוע, והוא בא"ק תמורת ה"א למ' הפועל • אצילות, נתי השמי, וכן בלשון זכרים (יחזקאל
י"ג) על כל אצילי ידי • (יד) א הכחד : ענין ההסתרה והעלמה • (טו) את אשר עשה •
כתיב את ולא קרי, והוא שדמן שמה דכתיב ובלא קריין' (יט) אני דואג את ההורים •

להבליים ויעש ירמיהו כן : (יג) וישבו את ירמיהו בתבליים ויעלו
 אתו מן הכור וישב ירמיהו בתצר המטרה : (יד) וישלח המלך
 צדקיהו ויקח את ירמיהו הנביא אליו אל־מבוא השלישי אשר
 בבית יהוה ויאמר המלך אל־ירמיהו שאל אני אתה דבר אל־הכח
 ממני דבר : (טו) ויאמר ירמיהו אל־צדקיהו כי אניד לך הלוא
 המלך המיתני וכי איעצה לא תשמע אלי : (טז) וישבע המלך
 צדקיהו אל־ירמיהו בפסח לאמר חזי יהוה את כתיב ולא קרי אשר
 עשה־לני את־הנפש הזאת אם־אמיהך ואם־אתנה ביד האנשים
 האלה אשר מבקשים את־נפשך : (יז) ויאמר ירמיהו אל־צדקיהו
 כה־אמר יהוה אלהי צבאות אלהי ישראל אם־יצא תצא אל־שרי
 מלך־בבל וחיתה נפשך והעיר הזאת לא תשרף באש וחיתה אתה
 וביהך (יח) ואם לא־תצא אל־שרי מלך־בבל ונתנה העיר הזאת
 ביד הבשדים ושרפוה באש ואהיה לא־תמלט מידם : (יט) ויאמר
 המלך צדקיהו אל־ירמיהו אני דאג את־היהודים אשר נפלו אל־
 הבשדים פן־יתנו אתי בידם והתעללו בי : (כ) ויאמר ירמיהו לא
 יתנו שמע־נא בקול יהוה לאשר אני דבר אליך ויטב לך וחתו
 בנפשך : (כא) ואם־מאן אתה לצאת זה הדבר אשר הראני יהוה :
 (כב) והנה כל־הנשים אשר נשארו בבית מלך־יהודה מוצאות

אל

ר ש י

החבלים : אגילות, אישילא"ש בלע"ז, (אקסל, שולר, עיין יסעי' מ"ט
 כ"ב) : (יד) מבוא השלישי. לא ידעתי סיכן הוא ושמו עז' ישראל היא
 לומר שהחיל ועז' נשי' נפכה : (יט) דואג. ירא : פן יתנו חותי.
 הכסדים ביד הכסודים לומר מלכס. יחי עזכם על שקדמת' להשלים עמנו :
 והתעללו בי. היהודים, אנגברונ'ט בלע"ז (ר"ל חפרונ'ט Affrontes.
 בל"א שומפסן שפאטטן) : (כב) חנשי שלומך. נביחי הסקר שהמרו כך לא

תלכד

מכלל יופי

אני מפתח מן היהודים * פן יתנו * פירוש * פן יתנו הכסדים אותי בידם. והתעללו בי.
 הכסודים בלע"ז נקמה וכו' : (כא) הראני * בחרק * (כב) הסיחוך. הדגש תמורה
 הנח

קע, אינר טהוע דיא שטריקקע דארויף. ירמיהו כהן דיועם. [יג] אונד ווא צא-
געו ווא דען ירמיהו מיט שטריקקען אויס דער ציסטערנע הערריס. פאן דיווער צייט
אן בלייב ירמיהו אים פארהאפע העם קערקערס. — [יד] איינמאל שיקקטע דער
קעניג צדקיהו הין, אונד ליס דען פאפעטען ירמיהו נאך דעם דריטטען איינגאנג
צום טעמפל גאטטעס צו זיך קאממען. היר שפראך ער צו איהם: איד האדע איינע
פראגע אן דיר, פעהעעלע מיר ניכטס! [טו] ירמיהו ערווידערטע דעם צדקיהו:
אבער ווען איך דיר'ס וואגע, ווירסטו ווא מיר דען ניכט אומכרינגען לאססען? ווען
איך דיר אויך ראטהע, פאלגסטו ווא מיר דאך ניכט. [טז] הירוויף שוואהר דער
קעניג צדקיהו דעם ירמיהו אינס געהיים צו: ביים לעבע דעם עוויגען, דער אינזרע
וועלען ערשאפען! איך טערקע דיר ניכט, געבע דיר ניכט אין דיא געוואלט דער
מעגער, דיא נאך דיינעם לעבען טראכטען. [יז] נון שפראך ירמיהו צו צדקיהו:
זא שפריכט דער עוויגע, גאטט צבאות, גאטט ישראל'ס: געהעסטו ווא צו דען
גענעראלען דעם קעניגס פאן בבל איבער, זא בלייבסטו ווא אס לעבען, אונד דיווע
שטארט ווירד ניכט פערבראנגט; ווא אונד דין גאנצעס היין בלייבט דאן אס לע-
בען. [יח] געהעסטו ווא אבער ניכט צו דענועלבען איבער, זא פעללט דיווע שטארט
אין דיא הענדע דער כשרים, וועלכע זיא פערברענגען ווערדען, אונד ווא ענט-
קאמסטו איהנען ניכט. [יט] דער קעניג צדקיהו אנטווארטעטע אבער דעם ירמיהו:
איך שייע מיר נור פאר דען יהודים, וועלכע בערייטס צו דען כשרים איבערגעלויפען
זינד; דיווע מעכטען מיר יענען אין דיא דענערע ליפערן, וועלכע איהרען שפאטט
מיט מיר טרייבען ווערדען. [כ] ירמיהו אנטווארטעטע: זיא ווערדען עס ניכט
טהון. געהארכע ווא נירדער שטיממע גאטטעס, אין אללעם וואס איך דיר וואגע,
זא ווירד עס דיר וואהלגעהן, אונד ווא בלייבסטו אס לעבען. [כא] ווייגערסטו ווא
דיר אבער היינט צו געהן, זא צייגט מיר דער עוויגע דין שיקואל אין פאלגענדער
געשטאלט אן. [כב] אילע דיינע ווייבער, דיא אים פאללאסט דעם קעניגס פאן
יהודה איבערגעבליבען זינד, ווערדען צו דען גענעראלען דעם קעניגס פאן בבל היי-
אויס

ב א ו ר

פנקרא בית השמי אצילות, לפי שמקום הזה הוא רך וענו, יעליל להרגשה, מלשון ואל אצילי
בני ישראל. (יד) מביא השלישי אשר בבית ה', רש"י מסופק הוא, מדר זה היכן הוא?
ואמר: שם עזרת ישראל הוא, ונקרא מבוא השלישי, לפי שהחיל ועזרת נשים לפניה. ור"ק
פירש: "חוק כשהיו נאים מבית המלך לבית ה'". וזה קנר את דבריו; ואפשר שכיין, שגלשה
מכותות היו לעזרה, אחד למלך, אחד לכהנים, ואחד לעם, והמבוא השלישי האמור פה
הוא למלך. (טז) אשר עשה לבי את הנפץ, תרגם יונתן דקיים לנא ית נפשתא האלין.
(יז) אני דואגת היהודים, ר"ל אנכי מפני היהודים, אשר נפלו אל הכשדים בתחלה, נגד
דבוכי, פן יתנו, הכשדים חותי ביד היהודים, והתחללו ביה היהודים, יבזוני ויחרפוני,
וישימו ביד, לפי שהם השלימו את הכשדים בגנבה, שאם הייתי יודע הייתי הורגם, ועתה
אם אפול אחי בעבמי אל הכשדים יונקמי ביי. (כב) והנה אמרת, הנשים תלשינה עליך,
ותאמרנה נגדך לאויב: הסיתך ויכנולך אחי שלומך, הם נביאי הסקר והשרים שאתה מאמין
בהם, הסיתו אותך לבג תשליש עם מלך בבל, ואתה אך במרד ובמעל לא נפלת אל הכשדים,
ולא

תרגום אשכנזי

אזם געפיהרט ווערדען. דינע ווערדען אויסוואגען: דינע פריינדע האבען דורך פער
לייטעט אונד איבערוואונדען, אונד דארוך וינד דינע פיסע אים שלאסמע שטעקען
געבליבען, אונד צוריקגעלייטעט. [כג] יא, אללע דינע ווייבער זאממעט דינען
קינדערן ווירד מאן צו דען כשרים הינויספיהרען, אונד אויך דא ווירסט דענוועלבען
ניכט ענטקאמען, זאנערען פאן דער האנד דעם קעניגס פאן בבל ערגריפפען ווער
דען, אונד שולד דראן האבען, דאס דינע שטאדט פערבראנטט ווירד. — [כד]
צדקיהו זאגטע הירוויף צו ירמיהו: נימאנד דאך פאן דווער אינטעררעדונג עטוואס
וויסען, זאנסט ביסט דא דעם טאדעם. [כה] ווענדרא רעטהע ערפאהרען,
דאס איך מיט דיר געשפראכען האבע, אונד צו דיר קאממען זאללען, דיר צו פראג
גען: זאגע אונס דאך, וואס האסט דא מיט דעם קעניגע געשפראכען? אונד וואס
האסט דא צו איהם געזאגט? וויר וואללען דיר אויך ניכט אומברונגען; [כו] זא
אנטווארטע דא איהנען: איך האבע בלאס מיינע ביטטע אן דען קעניג ערגערען
לאסען, דאס ער מיר ניכט צוריק אין דעם שרייבערס יחונתן חיוו שיקע, דאמיט
איך הארט ניכט שטערבע. [כז] ווירקליך קאמען אויך אללע רעטהע צו ירמיהו,
אונד בעפראגטען איהן דעם האלב, עראנטווארטעטע אבער, וויא איהם דער קע
ניג בעפאהלען האטטע; וויא בראכען דא פאן אב, אונד זא וואורדע ניכטס פאן דער
זאכע לויט. — ירמיהו בליב זא לאנגע אים פארהאפע דעם קערקערס בים ירושלים
עראבערט וואורדע. פאלגענדעם טרונג זיך ביזא דווער עראברונג צו *

לט [א] אים צעהענטען מאנאטה דעם גיינטען העגירונגס יארהעס צדקיהו'ס,
קעניגס פאן יהודה, קאם נבוכדראצר, קעניג פאן בבל, זאממעט ויינעם גאנצן
צענדענערע נאך ירושלים, אונד בעלאגערטע עס. [ב] אים איילפטען יארהעס
צדקיהו'ס, אים גיינטען דעם פירטען כאנאטאס וואורדע דא שטאדט ערשטירמט.
[ג] דא דראנגען אללע גענעראלע דעם קעניגס פאן בבל איין, אונד מאכטען האלט
אים מיטטעלטהארע, נעהמליך: נרגל, שראצר, סמנר נבו, שרסכים, רבסרים,
נרגל

באור

ולא מדאנה נדבר כאשר אמרת. הטבעו בבזק, נטבעו בטיט, כמו בלא בזה, נצאחי
ונבאחי, כלומר על ידי דבריהם נפתית לעמוד במקומך, כאלו הטבעו רגליך בבק, ונסונו
אחור. (כג) מוצואים, יוצאו, חיל הכשדים שיגשו לעיר, יוצאו אותם אל הכשדים אשר
מתחל לעיר. חשרף באש, אתה תהיה גורם שחשרף העיר. (כח) והיה כאשר נלכדה
ירושלים, נמשך לפרשה אחריו, כאשר נלכדה העיר, וזה היתה בשנת י"א לצדקיהו, ויבואו
כל שרי מלך בבל וכו'.

לט (א) בשנה, נקאפיטל הזה יסופר, כי לכד נבוכדנצר את ירושלים ב"א לצדקיהו,
ושחט בני צדקיהו וחורי יהודה, ועור עיני צדקיהו, והביא אותו בבליה, ושרף בית
המלך ושאר בתי, והגלה את העם לבבל, והשאיר מדלת העם בארץ, וטה לנבוכדנצר להיטע
עם ירמיהו. ובסוף הקאפיטל נבואה טובה לעבד מלך. (ג) בשער החור, שער שהיה בין
שני שערים, או פירש שער החומה התיכונה; ודעותינו לסיפרא שהוא שער בעורה, והיה
מזרחי, ושבעה שמים נקראו לו, ונקרא שער התוך, שהיה בין שני שערים. והנכון שהיה
מערבי ירושלים, שנאמר ויבואו וישבו, בכניבתם לעיר, אחר שהונקעה; וזה שנא ירמיהו,
ובאו

ירמיה לח לט קנג

אֶל־שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וְהֵנָּה אָמַרְתָּ הַסִּיתוּהָ וַיְכַלּוּ לָהּ אֲנָשֵׁי שְׁלֹמֹה
הַמִּבְעִי בִּבְיָן רִגְלָהּ חֹסֶר י' נָסְגוּ אַחֲוֹר : (כנ) וְאֶת־כָּל־נָשִׁיָּהּ וְאֶת־
בָּנֶיהָ מוֹצֵאִים אֶל־הַכַּשְׂדִּים וְאֶתָּה לֹא־תִמְלֹט מִיָּדָם כִּי בִיד מֶלֶךְ־
בָּבֶל תִּתְּפֹשׁ וְאֶת־הָעִיר הַזֹּאת תִּשְׂרֹף בְּאֵשׁ : (כד) וַיֹּאמֶר צִדְקִיָּהוּ
אֶל־יִרְמְיָהוּ אִישׁ אֶל־יָדַע בְּדִבְרֵים־הָאֵלֶּה וְלֹא־תָמוּת : (כה) וְכִי־
יִשְׁמְעוּ הַשָּׂרִים כִּיד־בְּרָתִי אִתָּךְ וּבָאוּ אֵלֶיךָ וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ הַגִּידָה־
נָא לָנוּ מַה־דִּבְרָתְךָ אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־תִּכְחַד מִמֶּנּוּ וְלֹא נִמְיָחָךְ וּמַה־
דִּבַּר אֵלֶיךָ הַמֶּלֶךְ : (כו) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם מִפִּיל־אֲנִי תַחֲנֹתִי רַפְּנִי
הַמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי הַשִּׁיבֵנִי בֵּית יְהוֹנָתָן לְמוֹת שָׁם : (כז) וַיָּבֹאוּ כָּל־
הַשָּׂרִים אֶל־יִרְמְיָהוּ וַיִּשְׁאַלוּ אוֹתוֹ וַיַּגֵּד לָהֶם כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיַּחֲרֹשׁוּ מִמֶּנּוּ כִּי לֹא נִשְׁמַע הַדָּבָר : (כח) וַיָּשָׁב
יִרְמְיָהוּ בַּחֲצָר הַמִּטְרָה עַד־יוֹם אֲשֶׁר־נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלַם * פִּסְקָא
בַּמַּצֵּעַ פֶּסוּק וְהָיָה כְּאֲשֶׁר נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלַם :

לֹט (א) בַּשָּׁנָה הַחֲשֵׁעִית לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בַּחֹדֶשׁ הָעֲשָׂרִי
בָּא גְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְכָל־חִילוֹ אֶל־יְרוּשָׁלַם וַיִּצְרוּ עָלֶיָּהּ :
(ב) בַּעֲשֵׂתִי־עֲשָׂרָה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בַּחֲשֵׁעָה לַחֹדֶשׁ
הַבִּקְעָה הָעִיר : (ג) וַיָּבֹאוּ כָּל־שָׂרֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל וַיֵּשְׁבוּ בְּשַׁעַר הַתְּהוֹם
נִרְגַל שְׂרָאצַּר סַמְגַר־נָבו שְׂרָסְכִים רַב־סָרִיס נִרְגַל שְׂרָאצַּר רַב־

מג

ר ש י

תִּלְכֹּד : צָנֹךְ טִיט * לִשְׁוֹן הַיִּגְאֵס גּוֹמֵל בְּלִי צֵלָה : (כנ) וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת
תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ * הָרִי אֶתָּה כִּלְיוֹ שׁוֹרְפָה צִדְקִיָּה שֶׁאֵתָּה גּוֹר' לָהּ :
לֹט (ג) וַיָּבֹאוּ כָּל־שָׂרֵי מֶלֶךְ צָבָל וַיֵּשְׁבוּ בְּשַׁעַר הַתְּהוֹם וְגו' * מַגִּיד שְׁנֵתִּיקוּמָה
כֹּחַן נְכוּאָה עֲלִיז' וְבָחוּ וְנָתְנוּ חֵם כִּסְאוֹ פֶתַח שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם וְגוֹמֵר *
(לעיל)

מבלל יופי

לֹט (א) בַּשָּׁנָה הַחֲשֵׁעִית לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בַּחֹדֶשׁ הָעֲשָׂרִי
בָּא גְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְכָל־חִילוֹ אֶל־יְרוּשָׁלַם וַיִּצְרוּ עָלֶיָּהּ :
(ב) בַּעֲשֵׂתִי־עֲשָׂרָה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בַּחֲשֵׁעָה לַחֹדֶשׁ
הַבִּקְעָה הָעִיר : (ג) וַיָּבֹאוּ כָּל־שָׂרֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל וַיֵּשְׁבוּ בְּשַׁעַר הַתְּהוֹם
נִרְגַל שְׂרָאצַּר סַמְגַר־נָבו שְׂרָסְכִים רַב־סָרִיס נִרְגַל שְׂרָאצַּר רַב־

כא

א

לש (ג) נרגל

ירמיה למ

מג וכל שאריות שרי מלך בבל : (ו) ויהי כאשר ראם צדקיהו
 מלך יהודה וכל אנשי המלחמה ויברחו ויצאו לילה מן העיר
 בדרך גן המלך בשער בין החמתיים ויצא דרך הערבה : (ה) וירדפו
 חיל פשדים אחריהם וישגו את צדקיהו בערבות ירחו ויקחו אתו
 ויעזבוהו אל נבוכדנאצר מלך בבל רבלתה בארץ חמת וידבר
 אתו משפטים : (ו) וישחט מלך בבל את בני צדקיהו ברבלת
 לעיניו ואת כל חרי יהודה שחט מלך בבל : (ז) ואת עיני צדקיהו
 עור ויאסרוהו בנחשתיים לביא אתו בבלה : (ח) ואת בית המלך
 ואת בית העם שרפו הפשדים באש ואת חומת ירושלם גתצו
 (ט) ואת יתר העם הנשארים בעיר ואת הנפלים אשר נפלו עליו
 ואת יתר העם הנשארים הגלה נבוכדנאצר רב טבחים בבל
 (י) וכד העם הדלים אשר אין להם מאומה השאיר נבוכדנאצר
 רב טבחים בארץ יהודה ויהן להם פרטים ויגבים ביום ההוא
 (יא) ויצו נבוכדנאצר מלך בבל על ירמיהו ביד נבוכדנאצר רב
 טבחים לאמר : (יב) קחנו וענינו שים עליו ואל העש לו מאומה
 רק ריש דגושה כי אם כחוב ולא קדי כאשר ידבר אליך בן עשה
 עמו : (יג) וישלח נבוכדנאצר רב טבחים ונבוכדנאצר רב
 טבחים ונבוכדנאצר רב טבחים וכל רב מלך בבל : (יד) וישלחו

ויקחו

ר ש י

(לעיל א') : בשער ההוק * בחדעס מלעזאז שער העזר' שער טקטור המזרח
 וסוה בין שער שזרה נשים ובין ההיכל ורגותינו חמרו שער ההוק שער שזרה חזק
 זו הלכות עליהם הוא חומר מקו' המשפט שמה הרשע (קסלג) : (ד) דרך
 גן המלך * מערה ביהם לו מצינו עד ערבות ירחו ויחל ללך דרך המערה חס
 עשה הקצ"ה נקיים ופרשתי חת רשתי עליו (יחזקהל י"ג) זמן גבי לפני
 הכשדים מלך על גג המערה חוק לעיר ודלו חמרו לחפשו והוא רץ עד פתח
 המערה ורחו חת נדקו יוצא מן המערה : (ח) וידבר אהו משפטים
 למה עזרה על השנועס : (ו) וחת כל חורי יהודה * חלו הסנהדרין על
 שכתרו לו חת שנועמו : (ח) וחת בית העס חת כנסיות : כלמים ויגדים
 שדות

נרגל, שראצר, רב מג, אונר דא איבריגען העער פיהרער דעם קעניגס פאן ככל.
 [ג] אלס צדקיהו, קעניג פאן יהודה, אונר אללע קריגסלייטעניא אנוכטיגוואר.
 דען, פלאהען ווא געכטליכער ווייזע אויס דער שטאדט, דורך דען קעניגליכען גאר.
 טען, צום טהארער דער דאפפעלמויער הינויס, אונר גינגען איבער דא עכנע וועג.
 [ה] דאן העער דער כשרים וועטע איהנען נאך, אונר האלטען דען צדקיהו אין
 דער עכנע פאן יריחו איין; דאזעלכסט ערגריפען ווא איהן, אונר פיהרטען איהן צו
 נבוכדנאצר, קעניג פאן ככל, נאך רבלה, אים לאנדע חמח, וועלכער געריכט איי-
 בער איהן האלטען לים. [ו] אלסדאן לים דער קעניג פאן ככל צו רבלה דא קינדער
 צדקיהו'ס פאר דעםסען אויגען שלאכטען, איין גלייכעס געשאהרען פרייהערען
 פאן יהודה. [ז] דען צדקיהו אבער לים ער בלענדען, אונר אין קעטטען געשלאסן.
 סען נאך בבל פיהרען. [ח] דען פאללאסט דעם קעניגס אונר דאן פאלקסהויז
 פערבראנגטען דא כשרים, אונר דא מויערן פאן ירושלים ריססען ווא נידער. [ט]
 ווא איבערדעסטע דעם אין דער שטאדט איבריג געבליבענען פאלקס, ווא, ווא
 דא איבערלייפער, וועלכע צו דען כשרים איבערגינגען, אונר אנדרע דעסטע דעם
 פאלקס טריב נבואראדן, דער אבערסטע דער לייבואכע, נאך ככל. [י] אייניגע
 פאן דעם ערסערן טהייל דעם פאלקס, וועלכע נאך ניכטס אים פערטענען האטטען,
 לים נבואראדן, דער אבערסטע דער לייבואכע אים לאנדע יהודה צוריק, אונר גאב
 איהן איינכטוויילן ווייניגערע אונר אקקער. — [יא] וואס ירמיהו בטרופ, ווא בע-
 פאל נבוכדנאצר, קעניג פאן ככל, דעם אבערסטען דער לייבואכע, נבואראדן, פאל-
 גענרעם: [יב] נים איהן אונטער רייגען שוין, לאס איהם ניכט דאן מינדעסטע
 ליד געשעהען, זאנדערן פערפאהרע מיט איהם ווא, ווא ער דיר זאגען ווירר.
 [ג] דעם צופאלגע שיקטען נבואראדן, דער אבערסטע דער לייבואכע, נבוארובן,
 רב סריס, נרגל, שראצר, רב מג, אונר אללע גראכע דעם קעניגס פאן ככל,
 ליםען

ב א ו ר

ונאז וכתבו אים כפאז פתח שערי ירושלים (רד"ק). רב סריס, וכן רב מג אס שמות אישים
 כרעיים, וגם יונתן לא תרגום. ובספרי עמים נחמא רב סריס, כמו סר הסמים, ורבי יג
 הוא דאס המכשפים, הנקראים (מאגיקער). ועל השמות השמות נרגל שראצר כעמים,
 אמר הרד"ק, אולי אחרים היו. השוים בשמותם. (ר) בין החמשים, היו קומה סניב
 לחומה, לכן יאמר ברכים חומה חמשים, והשער עבר בין חומה לחומה. (ה) ויעלה הוא
 פטוכדנאצר רבלתה, והלא נא. נבוכדנאצר לירושלים? אלא שחרכו לוימי המבור,
 והלך לו (הכ"ל). וירבר אמו משפטים, על שמד בו, והפך בליתו ועבר על שבעת.
 (ו) חורי יהודה (ראה באורי למעלה כ"ו, ה'). (ז) בנחשתים, תרגם יונתן בשלשון
 דנחש. לבוא, כמו להביא, שאות הגרון מתכלעה בקריאת אות שלכניה הנקודה בשוא,
 והתנועה נפתקה לאותה האות, כידוע בדקדוק. (ח) ואח בית העם, פירש רד"ק כמו
 צמי העם, על דרך כלל. ומז"ל דראו זה צמי כנסיות. ויתכן שהיה בית מיוחד בירושלים,
 שבו התאסף העם, להתייען, או לשמוע מצות המלך. (י) ויגבים, שדות, וכן נקראו
 עובדי השדות, יונבים, לבורמים וליוגבים (רד"ק), וכן ת"י, למהוי מפלחין במקלין
 ובכרמין. ביום ההוא, לא נח להם לנחיתות, כי אס לפי שעה, לכן אמר, ביום ההוא,
 ותרגומתי (איינשטוויילן). (בא) וישלחו ויקחו את ירמיהו, זה הפסוק הוא בסדר מה שבו
 בסוף

תרגום אשכנזי

[יד] ליטען דען ירמיהו אויס דעם פֿאַרהאַפּ דעם קערקערס האַלען, אונד איבער
גאַבען איהן דעם גרליהו, וואָהן אחיקם, וואָהן שפּן, דאַס ער איהן אין ווינעס הויז
וואָהנען לאַסכען זאָלל. אַלזאָ וואָהנען ער ווידער מיטטען אונטערס פֿאַלקע.
[טו] אַלס ירמיהו נאָך אים פֿאַרהאַפּע דעם קערקערס וואָר, ערגינג אַן איהן
פֿאַלגענדעס וואָרט גאָטטעס: [טו] געהע, וואָגע דעם כושי, עכר מלך, וואָ
שפּריכט דער עוויגע זכאָות, דער גאָטט ישראל'ס: איך לאַססע איבער דיוע שטאַדט
אַללעס וואָ קאָסמען, וויא איך גערעדעט האָבע, אונגליק אונד נישט גוטעס; דיועס
זאָלל פֿאַר דיינען אויגען געשעהען. [יו] ריך אַבער ווילל איך אַן דיועס טאָע
רעטטען, שפּריכט דער עוויגע, דאַס דוא נישט דען לייטען אין דיא דהענר פֿאַל
לעסט, פֿאַר וועלכען דוא ריך פֿירכטעסט. [יח] יא, רעטטען ווילל איך ריך
דאַס דוא נישט דורכס שווערט אומקעמטסט; דיין לעבען זאָלל דיר צור בייטע זיין,
ווייל דוא אויף מיך פֿערטרויעט האָסט, שפּריכט דער עוויגע.

מ [א] וואָרטע דעם עוויגען אַן ירמיהו, פֿאַן דער צייט אַן, דאָ נכווראדן, אַבער
סטער דער לייבוואָכע איהן צו רמה פֿרייאַ לים, וואָהין ער איהן אונטער אַנדער
פֿער.

ב א ו ר

בסיף הענין, כי קודם שנתנוהו אל גדליהו, דבר עמו כנזרחין, שישאו בתוך הגלות אשר
בויקים כשאל גדליהו, כמו שנאמר למשה (מ', א'), אשרוהו הכהנים שכתבו לעיר, והם
לא ידעו דבר בירמיהו, מה נזה עליו נכודנדר, כי לנזרחין נזה. ומה שאמר בחצו
המטרה, רצונו לומר כי משם לקחוהו הזונים, כי שם היה עד שנלכדה ירושלים (ד"ק).
להוציאוהו אל הבית, להוציאוהו מן הגלות והתפיסה, ולהכניסו אל הבית, שהיה שם
גדליהו. (יו עד סוף הפרשה) הלך ואסרתו וכו', כמן הבטחה טובה לעבד מלך הכוש
אשר השתדל להוציאו מן המצור, ולא ירא מפני השמים החפזים דעת ירמיהו, דא
בטח בה'. ואמר לו הנביא, שיבטיחוהו האל להמלט מכל רעה אשר תבוא על העיר, ודא
לפניך, הרעות תתקיימה לפניך, כלומר אתה תראה אותן, ולא תקרננה אליך, וגם לא
תגור מפני הקמים עליך, כי מלט ומלטך ה', יען אשר בטחת בו.

מ (א) הדבר, בקאפיטל הזה יסופר, איך שלח כנזרחין את ירמיה' מתוך גולי יהודה
וירושלים, ומסרוהו אל גדליהו, ונתן לו מתנות, וכי נחמסו ארי החיילים הכפזים
בשדה, ובאו אל גדליהו, אשר הופקד מן מלך בבל על יתר העם, וגם יוחנן בן קרח וסילון
שבו אל גדליהו ושמעו לקולו, ויוספן גלה את אלו, שמלך בני עמון שלח את ישמעאל בן נתניה
להכותו.

מכלל יומי

לט (ג) גרגל. מלה חדא. שראצר. מלה חדא. סמגרבנו. מלה חדא. ויש ספרים
שכתובם גרגל-גבו, תרחין מל ומוקף ביניהם, ויש ספרים נכו באורק. שרסבום
מלה חדא, וכתוב בא' ויבמ"ס. רב סורים. תרין מלין. רב מג. תרתין מלין, ומהשג
כרגל שראצר פעם אחת, אולי חסרים היו שם כשם. [הנה בזה נתקיימה נבואת ירמיה',
שאמר, ובאו ונתנו אים כסאו פתח שערי ירושלים, כי חסרי שהבקעה העיר בלו כל השנים
האלה, וישנו בשער התוך. (ד) דרך גן המלך. אמרו רבותינו ז"ל: מערה היתה
מבית עד ערבות יריחו, דרך המערה ברת, וימן הקדוש ברוך הוא בני אחד, ורבו אחריו
כשדים לתפסו, והוא רץ עד פתח המערה, וראו את נדקיה ויבאו מן המערה, ותפסו אותו.
(ו) הוריה הורה. קביני יהודה שרי. (ז) כנחשתיים. באורק, והם הכנענים. וקרא
בן לפי אעשין אותם מנחשת או מגרול חוק הנקראת נחשת, וכן אמר התרגום: בשלשין לנחש
ואשר

ירמיה למ מ קנה

ויקחיו את ירמיהו מחצר המטרה ויהני אחו אל גדליהו בן אחיקם
 בן שפן להוצאתו אל הבית וישב בתוך העם : (טו) ואל ירמיהו
 היה דבר יהוה בהיותו עצור בחצר המטרה לאמר : (טז) והלוח
 ואמרת לעבד מלך הכושני לאמר כה אמר יהוה צבאות אלהי
 ישראל הנני מבי מביא קרי את דברי אל העיר הזאת לרעה ולא
 לטובה והיו לפניך ביום ההוא : (יז) והצלתיך ביום ההוא נאם
 יהוה ולא תנתן ביד האנשים אשר אחתה יגור מפניהם : (יח) כי
 מלש אמלטה ובחרב לא מפל והיתה לה נפשך לשלל כי בטחת
 בי נאם יהוה :

מ (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה אחר ושלח אתו
 נבואראדן רב טבחים מן הרכה בקחתו אתו והוא אסור באזקים
 בחור

ר ש י

שדות לעבדם כל יגיעה לשון חפירה חפשי צלע , (הוא ח פאסער ,
 A fo (ser. לו גראדן) : (יג) רבי . כמו שרי : (יד) א גדליהו בן אחיקם .
 שכל אל הכשדים ע"פ ירמיהו ונשכלדה העיר מינהו שליט בנשאים שם .
 (טו) והיו לפניך ביום ההוא . והיו הדברים לפניך שחרה חותם מתקיימים :
 (יז) ציד האנשים . ציד הכשדים :

מ (א) הדבר אשר הים . מה שנא' בסוף הענין (מה) ויהי מקץ עשרת
 ימים ויהי דבר ה' וגומר אלא שכתב תחלה על מה נאמר לו ומדרש אגדה
 נארכה רבתי מה הים הדבר ושונה אל גדליהו אמר לו או את נחות עמהו
 ואנא

מכלל יומי

ואמר נחשתי , כלשון שנים , לפי שעושים אותם לשני הרגלים . לביא . כמו להציא , וכן
 (דברי הימים ב' ל"ח) . מהחל התרומה לביא בית ה' . (ח) ואח בית העם . כמו צמי העם
 דרך כלל . (ט) נבואראדן . מלה חדא , וכן כל נבוכדנצר ונב דרצר מלה חדא . (י) ויגבים .
 שדות , וכן נקראו עובדי השדות יוגבים , לכורמים וליוגבים (מלכים ב' כ"ה) , וכן תרגם
 יונתן : למחי פלסין נקלין ובכרמין . (יב) מאומה רע . כל הרי"ש בדגש צמלה זעירא ,
 בנא עליה מלה מלעיל , רובה לומר שום רע בעולם לא תעשה לו . כי אם , אם כחובל קרי .
 (יג) ובבשושן . בנ"ז זעירא , והוא אחד משלשה בנ"ז זעירין . רבי מלך בבב . כמו על
 כל רב ציתו (אסתר א') . (יד) להוצאתו אל הבית . אל הבית שהיה שם גדליהו , וכן
 עשה . וישב בתוך העם . הוא מה שאמר בסוף הענין : וישב אותו בתוך העם . (טז) הנני
 מבי . חסר אל"ף למ"ד הטעם . (יח) לשלל . לרועה , כלומר כאלו שללת אותה .
 מ (א) באזקים . האל"ף נחה , והיא נוספת , וכן האזיקים , וענינו טבעות כנאים
 שיאסרו

ירמיה

בחוץ כל גלות ירושלם ויהודה המגלים בבבלה : (כ) ויקח רבי
 וטבחים לירמיהו ויאמר אקיו יהוה אלהיך דבר את הרעה הזאת
 אל המקום הזה : (ג) ויבא ויעש יהוה כאשר דבר בירחמאם
 ליהוה ולא שמעו בקולו והיה לכם דבר הדבר ק' יהוה : (ד) ועתה
 הנה פתחתיה היום מן האזקים אשר על ידיך אם טוב בעיניך
 לבוא אתי בבבל בא ואשים את עיני עליך ואם רע בעיניך לבוא
 אתי בכל חדל ראה כר הארץ לפניך אל טוב ואל הישר בעיניך
 ללכת שמה לך : (ה) ועודני לא ישוב וישבה אגדליה בן אחיקם
 בן שפן אשר הפקיד מלך בבל בערי יהודה ושב אתו בחוף העם
 או אל כל הישר בעיניך ללכת לך ויתן לו רב טבחים ארחה
 וישא את יושל ההו : (ו) ויבא ירמיהו אגדליה בן אחיקם הכפפה

וישב

ר י ש י

ואנא מסובר הכא או את סובר הכא ואנא נחות עמסון אמר חן אנה נחית
 עמסון מה אנה מהני להון חלא יחות ברייהון עמסון דסגין הוא מהני להון :
 מן הרמה . שהיה גולה מעמנו עמסון הים דואס כה שלולים דקולרין הים מכנים
 נחיתו ביניהם כו' כדחיתא בפסיקתא דאפטריתא דברי ירמיהו ש"א לומר שנהנו
 נחיתרין באזיקי שהרי נוסו נבוכדנצר חל תעש לו מזומה רע (לעיל ל"ט) :
 באזיקים , נז"א ש' בלע"ז (נכ"י רש"י יפ"ס בלע"ז כמו לעיל כ"ט כ"ו) :
 (ב) ה' אלהיך דבר וגו' . למה אתה מלטער עליהם והלא אתה נבאת להם
 ולא שמעו כדחיתא בפסיקתא : (ד) פתחתך . לשון ופתח הגמלים כדחיתא
 כ"ד) וכת"י ה' כאן שריהך ומנחם פתר כלם לשון פתיחה ממש : (ה) ועודט
 לא ישוב . בכל זאת לא היה חפץ לשוב אמר לו הקב"ה ושובה אל גדליהו אשר
 הופקד על העניים הגשורים גם הם גריכין לך בשאר הגולים : ארוחה ומשאלם

מתגן

מבלל יופי

שיאסו בהם הידים . (ג) דבר הוה' כתיב , וקרי הדבר . (ה) לא ישוב . ענין
 הסבר , והוא עומד כמשפטו , פירושו , ועוד ירמיה לא אמר בדעתו ששוב , והוא רב הטובות
 הבין כי דעמו כן , ואמר לו לך ושובה . אשר הפקיד . ענין מני וגזירות . ומשאלה . שם
 בתורה ונזרי האל"ף . יצארום , ארוחה ומשאלת שניהם ענין מנחה , והכפל רובה לומר שני
 ימיו מנחה : (ו) אשר בשרה . ענינו מדבר לא שדה זריעה , ובפירושה רובה לומר בכפרים .
 (ז) וקין . פירוש , פירות קין , שמינשים אופס כמותאנים תולתם . והראשון יקין בש"א הו'
 ויבא יקין הרבה בקיץ הו' . אשר הפשחם . שפסחם פותח לשבת כס : (יד) בעלים .
 בשע"י (טו) אל העש . כתיב , אל העש קרי , והענין פסד

כא (א) וימי

פערטריבענען אויס ירושלים אונד יהודה, וועלכע נאך ככל געפיהרט וואורדען, און
קענטען געשלאססען געבראכט האטטע.

[ב] דער אבערסטע דער לייבוואכע לים ירמיהו פאר זיך ברינגען, אונד שפראך
אלוא צו איהם: דער עוויגע, דיין גאטט, האט דים אונגליק איבער יענע שטאדט
פערדייטען, [ג] אונד אללעס אין ערפיללונג געהן לאססען, וויא ער עס פאר-
הער געזאגט האטטע; ווייל איהר געהמליך געגען גאטט געווינדגט, אונד זיינער
שטיממע ניכט געהאָרנט האבט, דרום טראץ אללעס דיוועס איין. [ד] יעצט מא-
כע איך זיך פאן דען קענטען לאס, דיא דוא אן דיינען הענדען טרענסט. בעליבט
עס זיך, מיט מיר נאך ככל צו געהן, זאקאטמע מיט, אונד איך ווילל זארגע פיר
זיך טראגען; מיספעללט עס זיך אבער, נאך ככל צו רייזען, זאקאנטסט דוא עס
אונטערלאססען. ויהע! דאן גאנצע לאנד שטעהעט זיך אפגען; ציהע דין, וואָ
עס זיך אס בעסטען געפעללט. [ה] (ירמיהו וואָר נאך אונשליססיג) —
וואָהל! זאָ געהע דין צו גדליהו, זאָהן אחיקם, זאָהן שפן, דען דער קעניג פאן
בבל צום שטאדטהאלטער איבער דיא שטערטע יהודה'ס געזעצט האט; בלייבע ביא
איהם, וואָהנע אונטער דעם פאלקע; אדער וועהלע זיך איינען אויפגענטהאלט.
וואָ עס זיך וואָהלנעפעללט. — דער אבערסטע דער לייבוואכע גאב איהם פער-
טירענע געשענקע, אונד ענטליס איהן. [ו] ירמיהו גינג אלוא צו גדליהו, זאָהן
אחיקם, נאך טעפה, בליב ביא איהם, אונד וואָהנטע אונטער דעם איבריגען
אים

ב א ו ר

להכותי כפם, ורצה יוחן להפית את ישמעאל, אך גדליהו לא האמין לדבריו, וימנעו
מהכותו. הדבר אשר היה וכו', תמוה הוא, כי לא נמצא בכל הקאפוטל דבר ה' אל
ירמיהו? ופירשו מפרשי הפסוק, שמיסב על פסוק' שבפרשה השלישית שלאחריו, אחר נמר
בפרשה הענין, ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' וכו'; ורד"ק הסיף לבחור ואמר: "לפי
שלאמר בפרשה שלפניה, ואל יחמיהו היה דבר ה' בחבר המטרה, יאמר עתה: הדבר וכו',
דבר לימור שלא היה דבר ה' אליו עוד עד אחר כל הענין הזהלך ומסבר, בדבר כבודאדן שלחו
מן הדמה, ובדבר גדליהו עד סוף כל הענין." ובדרש, איה דבר היה אל ירמיהו אחר
שלוח איתו בנחמאדן? הוא מה שאמר (פסוק ה') וסיבה אל גדליהו, ויא דבר ה'. כי לא
ידע ירמיהו מה לבחור, אם ילך אל בגולה, או אם יאמר, עד שהיה לו דבר ה' ויזכיר וכו'.
והוא אסור באזיקים, הכסדים הנכנסים לעיר לא היו יודעים צווי כבודאדן, ולקחו גם
אותו, כאשר זכרתי למעלה בשם הרד"ק. באזיקים, הוא כלי מאסר שבוכלים בהם הידים,
כמו ולאסור מלכיהם באזיקים, ופה האלף נוספת. (ד) פחהחיד, תרגום אונקלוס הח פרימך
ימא דין מן עוקא; ובדומה לו ויפתח את הנמלים, תחת יפתח את המחסים מעל הנמלים.
(ה) ועורנו לא ישוב, ועוד לא אמר לו ירמיהו, שדעתו לשוב (רד"ק). או אפשר שהוא
לפן מענה ותשובה, ושוב הוא עתיד במקום עבר. והבין כבודאדן כי דע בעיניו ללכת בבגלה,
ואמר לו דרך עזה: וסיבה אל גדליהו, כי הוא הופקד על יתר העם בירושלים, ואכלו תיבול
מן ומחסה, או אל אשר ישר בעיניך ללכת, לך. כן הוא פאטוי. וינתן תרגומו כלי מאמר
כבודאדן, ואם לית את כבי למיתב ותוכלת גדליהו. ומדרשו הקידוש ברוך הוא אמר לו ויזכר
וכו', כאשר זכרתי למעלה. ארחיה ומשאח, שניהן לפן יתבה, ות"י מתנן וכו' כלימור
מתנות שנית. ויש אומרים שארועה היא מתנה קטנה לשנה או לשנה, כמו וארועתי ארועת

תרגום אשכנזי

אִם לֹא־נָדַע גַּעֲלִיכֵנֶען פֿאַלקע. — [ו] אַלס דיא הערפֿיהרער, וועלכע נאָך
אִם פֿעלדע וואָרען, מיט איהרען לייטען ערפֿוהרען, דאָס דער קעניג פֿאַן כּבֿל דען
גדליהו, וואָהן אחיקם, צום שטאַדט־ראַטער אִם לֹא־נָדַע געזעצט, אונד איהרם
טעגנער ווייבער אונד קינדער פֿאַן דעם ערמסטען טהייל דעם פֿאַלקס, וועלכע
ניכט נאָך כּבֿל געפֿיהרט וואָרדע, אַנפֿערטרויעט האָט, [ח] קאָמען ויא נאָך מצפה
צוגדליהו; געהמליך ישכעא, וואָהן נחניהו, יוחנן אונד יוחנן, דיא זעהנע קרח'ס,
שריה, וואָהן חנחמח, דיא קינדער עיפי דעם נטפתי, אונד חניהו, וואָהן מעכתי,
זיא מיט איהרען לייטען. [ט] גדליהו, וואָהן אחיקם, וואָהן שפן, שוואוהר איהר
נען אונד איהרען לייטען איינען איד, אונד שפראך: פֿירכטעט אייך ניכט, אייך
דען כשרים צו אונטערווערפֿען, בלויבט אִם לֹא־נָדַע, דינעט דעם קעניג פֿאַן כּבֿל,
וואָ ווירד עס אייך וואָהל געהן. [י] איך אָבער ווערדע צו מצפה בלייבען, אום
דען כשרים, וועלכע הערקאָסטען, צו געבאָטע צו שטעהן; אונד איהר זאָממעלט
וויין, טראָקנעס אָכסט אונד אָהל, בעוואָהרעט עס אין געפֿעסען אויף, אונד
וואָהנעט אין דען שטערטען, אין דערען בעוויץ איהר וויר. [יא] אַלס אויך אַללע
איבריגען, אין מואב, עמון, אדום אונד אין אַנדערן לענדערן צערשטרייעטע
יהודים ערפֿוהרען, דאָס דער קעניג פֿאַן כּבֿל יהודה איין איבערבלייבען געלאָסטען,
אינד איבער זיא דען גדליהו, וואָהן אחיקם, וואָהן שפן, צום בעפֿעהלס־אָבער גע
זעצט האָט, [יב] דאָ קעהרטען אַללע ריוע ירודים פֿאַן דען ערטערן, וואָהן ויא
צערשטרייעט וואָרדען, צוריק, אונד קאָמען צו גדליהו נאָך מצפה, אִם לֹא־נָדַע
יהודה, אַללוואָ ויא זעהר פֿיל וויין אונד געטראָקנעטעס אָכסט אויפֿוואָממעלטען. —
[יג] נאָכדעם יוחנן, וואָהן קרח, מיט דען איבריגען אִם פֿעלדע געוועזענען העער
פֿיהרערן צו גדליהו נאָך מצפה געקאָממען וואָרען, [יד] שפראַכען זיא צו איהרם:
ווייסט דוא עס אויך, דאָס בעלים, דער קעניג פֿאַן עמון, דען ישמעא, וואָהן נחניהו,
אויסגעשיקט האָט, דרך צו ערפֿאָרדען? דים וואָללטע איהנען אָבער גדליהו,
וואָהן אחיקם, ניכט גלויבען. [טו] היימליך זאָגטע נאָך יוחנן, וואָהן קרח, צו
גדליהו אין מצפה: ערלויבע, דאָס איך הינגעהע, ישמעאל, וואָהן נחניהו, אומצו
ברינגען; קיין מענש וואָלל עס ערפֿאָרדען! וואָרום וואָללטע ער דרך ערפֿאָרדען,
דאָס גאָנץ יהודה, וועלכעס זיך בייא: רגעוואָממעלט האָט, ווירדער צערשטרייעט
ווערדע, אונד ריוער לעצטע איבעררעסט פֿערלאָהרען געהע? [טז] אָבער גדליהו,
וואָהן אחיקם, אַנטוואָרטעט דעם יוחנן, וואָהן קרח: סחוע ריועס ניכט; דען
עס איזט ניכט וואָהר, וואָס דוא פֿאַן ישמעאל שצריכסט.

כא [א] אִם

ב א ו ר

תמיד: ואין ראיה. (ו) אשר בשדה, הם המיילים שנתפסו הנה והנה במלחמה, כשנעו
מפני הכּסדים, ונפילו בשדות וכרמים סביב לירושלים, והקימו להם שרים להתנהג על פיהם
(מרד"ק). (י) ואני הנני יושב במצפה, אותו המקום בחר לשנת זס, לעמוד, לשמ
את הכּסדים, כשיבואו לתנועם מן הארץ, והוא יין וקץ ושמן, שפירות האלה משובתים
בארץ ישראל, ולא מנאזבנבל; ואמר להמילים שחסיהו, להת לשלוח מלך בבל, ולאו ושב
בעריכם

וַיָּשָׁב אֵתוֹ בְּתוֹךְ הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בְּאֶרֶץ : (ו) וַיִּשְׁמְעוּ כָל־שָׂרֵי
הַחֵילִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה הַמָּה וְאֲנָשֶׁיהֶם כִּי־הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־
גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם בְּאֶרֶץ וְכִי־הִפְקִיד אֹתוֹ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וּמָן
וּמִדֹּלֶת הָאָרֶץ מֵאֲשֶׁר לֹא־הָגִלוּ בְּבָלָה : (ח) וַיָּבֹאוּ אֶר־גְּדַלְיָה
וְהַמִּצְפָּתָה וַיִּשְׁמַעְאֵל בֶּן־נְתַנְיָהוּ וַיּוֹחֲזֵן וַיּוֹנָה בְּנֵי־קָרֶחַ וַיִּשְׂרִיָּה בֶן־
הַנְּחֻמָּת וּבְנֵי עֹפִי עֹפִי קָרִי הַנְּטַפְתִּי וַיּוֹנָהוּ בֶן־הַמַּעֲכָתִי הַמָּרָה
וְאֲנָשֶׁיהֶם : (ט) וַיִּשָּׁבַע לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וְלֹאֲנָשֶׁיהֶם
לֵאמֹר אֶל־חֵירָאוֹ מִעֲבוֹד הַכַּשְׂדִּים שָׁבוּ בְּאֶרֶץ וְעַבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ
בָּבֶל וַיֵּטֵב לָכֶם : (י) וְאֲנִי הִנְנִי יֹשֵׁב בַּמִּצְפָּה לַעֲמֹד לִפְנֵי הַכַּשְׂדִּים
אֲשֶׁר יָבֹאוּ אֵלֵינוּ וְאַתֶּם אֲסַפּוּיָן וְקִיץ וְשִׁמּוֹן וְשִׁמּוֹן בְּכַלִּיכֶם וְשָׁבוּ
בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר־הִשְׁתַּחֲוִיתֶם : (יא) וְגַם כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר־בְּמוֹאָב
וּבְנִי־עַמּוֹן וּבְכַדּוּם וְאֲשֶׁר בְּכָל־הָאֲרָצוֹת שָׁמְעוּ כִּי־נָחַן מֶלֶךְ־
בָּבֶל שְׂאֲרִית לַיהוּדָה וְכִי־הִפְקִיד עֲלֵיהֶם אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם בֶּן־
שָׁפָן : (יב) וַיָּשָׁבוּ כָל־הַיְּהוּדִים מִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר נִדְּחוּ־שָׁם
וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ־יְהוּדָה אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּתָה וַיֹּאסְפוּיָן וְקִיץ הַרְבֵּה
מְאֹד : (יג) וַיּוֹחֲזֵן בֶּן־קָרֶחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֵילִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בָּאוּ
אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּתָה : (יד) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִירָע הַדָּעָה כִּי־בָעֲלִים
מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן שָׁלַח אֶת־יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־נְתַנְיָה לְהַכְתֹּךָ נַפֶּשׁ וְלֹא־
הָאֵמִין לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם : (טו) וַיּוֹחֲזֵן בֶּן־קָרֶחַ אָמַר אֶל־
גְּדַלְיָהוּ בְּסֹתֶר בַּמִּצְפָּה לֵאמֹר אֵלֶיךָ נָא וְאַכֶּה אֶת־יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־
נְחֻמָּה וְאִישׁ לֹא יָדַע לָמָּה יִכְבֶּה נַפֶּשׁ וְנַפְצוּ כָל־יְהוּדָה הַנִּקְבָּצִים
אֵלָיֶךָ וְאַכְדָּה שְׂאֲרִית יְהוּדָה : (טז) וַיֹּאמֶר גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם
אֶל־יּוֹחָזָן בֶּן־קָרֶחַ אֶל־תַּעַשׂ הַעֲשֵׂה ק' אֶת־דְּבַר הַיְּהוָה כִּי־שָׁמַר
אֶתָּה דְּבַר אֶל־יִשְׁמַעְאֵל :

מא (א) ויהי

ב א ו ר

בעריכם, תוכלו לשנות נטח נערים אשר תפשתם, אשר אחזתם לשנת דהן וקין, הם
הפירות שמיכס אותם נקין, כמו תאנים חולתם, ונקראים דגלים.
מא (א) ויהי

כע נאף
בכל דע
אידם
ועלפער
ד מצפה
קרח'ס
מעכתי
הר איה
איד
בבל
אום
מסעלט
אונד
יד אלע
טרייעטע
אססעו
בער גע
אהיווא
לאנדע
טען
נו העער
אידם
נחניה
גדליהו
קרח
אומצו
וארעו
שטרייעט
גדליהו
ט
דע
יס
כשכרו
נעל כיהם
דר לשרת
חשובים
ואז ושב
ז

ירמיה מא

מא (א) ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נחניה בן אלישמע מצרע המלוכה ורבי המלך ועשרה אנשים אתו גרליהו בן אחיקם המצפתה ויאכלו שם לחם יחדו במצפה : (ב) ויקם ישמעאל בן נחניה ועשרת האנשים אשר היו אתו ויכו את גרליהו בן אחיקם בן שפן בחרב וימת אתו אשר הפקיד מלך בבל בארץ : (ג) ואת פר היהודים אשר היו אתו את גרליהו במצפה ואת הכשרים אשר נמצאו שם את אנשי המלחמה הקה ישמעאל : (ד) ויהי ביום השני להמית את גרליהו ואיש לא ידע : (ה) ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים ומתגדרים ומנחה ולבונה בידם להביא בית יהוה : (ו) ויצא ישמעאל בן נחניה לקראתם מן המצפה הלך הלך ובכה ויהי כפגש אתם ויאמר אליהם באו אל גרליהו בן אחיקם : (ז) ויהי כבאם אל תוך העיר וישחטם ישמעאל בן נחניה אל תוך הכור רגא והאנשים אשר אתו : (ח) ועשרה אנשים נמצאו בם

ויאמרו

ר ש י

מתקן ונזקק : (י) וקץ דבלה :

מא (א) ורבי המלך ושרי המלך נתקנאו בו שגטל גדולה : (ה) להביא בית ה' כשנסעו מבייתם לח היו יודעים בחורבן הבית ובדרך שמו וקרעו בגדיהם וגלחו זקנם ונחגודו לשון שריטה : (ט) אשר הכה ציד גדליהו

מכלל יופי

מא (א) ויהי בחדש השביעי כמו מחר חדש ובראש השנה נהרג גדליה בן אחיקם וקבעו התענית במוצאי ראש השנה אפני שזא יום טוב ורבי המלך האדם הכבד והחשוב יקרא בן לפי שרבו מעלותיו וענינו : מקנת שרי המלך נדקיהו כי לא חלבו כלם עמו : (ב) אשר הפקיד פירוש שקנא בו בעבור שהפקדו מלך בבל בארץ : (ה) מגלחי זקן בא על דרך כליה נובלת עליה כי נקראת האלה טובלת לפי שעליה נובלים ופירושו : נובלת מצד עליה וכן מגלחי זקן שקנס מגילח ומחגורדים ענין שריטה כנמר : (ט) ביר גדליהו כלומר האנשים אשר היו על ידו ונעצתו ובסבתו בארץ כי נעצרו כל למצפה להכות וכוון שהרג גדליהו הרג גם כן לאנשים אשר היו עמו והבאים אליו וכן היר יואב אחד כלומר סבתו אם הוא סבב את הדבר ויש לפרשו כמי מקום כלומר במקום שהיה בו נמצאה וכן ויד פהיה לך איש על ידו פירושו מקום ורבותיו ו' ל' פירשוהו כאלו על ידו נעצתו ונהרגו כיון שהיה לו לחם בדבריו מתקן בן קרם ולא

חרגום אשכנזי קנה

מא [א] אים ויבענטען מאנאט קאם ישמעאל, ואהן נתניה, ואהן אלישמע, וועלכער פאם קעניגליכען געבליטע, אונד איינער דער גראסען דעם קעניגס נועווען וואר, אין בעגלייטונג פאן צעהען מעננערן, צו גדליה, ואהן אחיקם, נאך מצפה. אונד ויא שפייטען צוזאמען אין מצפה. [ב] פלעצליך שטאנדען ישמעאל אונד זיינע צעהען מעננער אויף, היבען מיט דעם שווערטע אויף גדליהו, ואהן אחיקם, ואהן שפן, אונד טערטעטען איהן, דים געשאה, ווייל איהן דער קעניג פאן בבל צום שטאדטהאלטער אים לאנדע געזעצט האט. [ג] אויך אללע ירוודים, ויא ביא גדליהו אין מצפה, ואוויא דיא כשרים, וועלכע דאזעלכסט ווארען, אונד ויא ואלראטען ערמארדעטע ישמעאל. [ד] אים צווייטען טאג נאך דער ערמארדונג דעם גדליהו, וואפאן נאך גימאנד וואוסטע, [ה] קאמען אכציג לייטע אויס שכם, שילו אונד שומרון, מיט אבנעשניטטענעם בארטע, צערריסענען קליידערן אונד איינשניטטען אין איהרעם פליישע, אונד פיהרטען פעהלאפער אונד ווייהרויך מיט זיך, אויסעם אינס הויגאטטעס צוברינגען; [ו] דיווען גינג ישמעאל, ואהן נתניה, אויס מצפה ענטגעגען, געהערטע זיך איהנען וויינענד, אונד אלס ער גאהע ביא איידענען וואר, שפראך ער צו איהנען: קאמט מיט מיר צו גדליהו, ואהן אחיקם. [ז] אלס ויא אין דער שטאדט אנקאמען, ערמארדעטע ויא ישמעאל, ואהן נתניה, מיט הילפע זיינער לייטע, אונד ווארף ויא אין איינע גרובע. [ח] צעהען לייטע אונטער דענוועלבען שפראכען אכער צו ישמעאל: ברינג אויס גיבט אים, דען וויר האבען

ב א ו ד

מא (א) ויהי, בקאפיעל הויסיסר, כי הרג ישמעאל בן נתניה את גדליהו היהודים אשר אתו, ושאר אנשים מישראל הבאים משילה ומשומרון, וכי עלה יוחנן בן קרח למלחמה עם ישמעאל, וישמעאל ברח אל בני עמון, וגם יוחנן הלך לבית לחם ללכת מנרים, מפני יראת הכשדים. בחדש השביעי, כמו מחר חדש (ד"ל שראש חדש בקרא חדש), ובראש השנה נהרג גדליה, וקבעו התענית במוצאי ראש השנה מפני שהוא יום טוב. (ד"ק). מורע המלוכה, מלכות בית דוד, וקנא גדליה שהפקידו מלך בבל על הארץ (הנ"ל). ורבותינו ז"ל דרשו, כי ישמעאל זה היה בן גרים, כי ירחמאל לקח אשה עטרה, כמו שכתוב בברייתא (ב"ב כ"ו), ואמרו עטרה זו היתה נזירה, ונת מלכים היתה, ולקחה ירחמאל להתעטר בה, לפיכך קרא שמה עטרה; ואמרו, אל תאמן בנרעד כ"ד דורות, ומעטרה עד ישמעאל זה כ"ד דורות, כמו שכתוב שם, וסנה הרג גדליהו. ורבי המלך, כמו ומרבי המלך, פירוש הוי מורע המלוכה ומרבי המלך נדקיהו. ואין לאמר ורבי המלך היו אתו, כי מה ענין לעטרה אנשים וכו' (ב) אשר הפקדו, יען כי הפקידו כו', כי נתקבל בו (ה) מגלחי וקנו כו', היו סופדים על חרבן בית המקדש. ומה הוא אומר: ומנחה ולבנות בידם להביא בית ה'. פירשו המפרשים, שלא היו יודעים בחרבן הבית, והביאו מנחה, ונדרך שמוע השמועה הרעה, וספרו. ורד"ק תמה, הלא נחדש החמישי חרב הבית, ואיך אפשר שלא שמעו בשילה ובשכם ושומרון עד חדש השביעי? ואמרו: יש לפרש כי שמעו מכניס הארץ ומגלחי ירושלים, אך חשבו, כיון שהשליח נבחר ארן דלת הארץ, שהאירגם בית ה', שלא נתנו ושרפו כלו, כי אם מקמתו, והביא ויקוס להקריב קרבן, וכיון שמעו בדרך שסרף בית ה' כלו, קרעו בגדיהם. ובשמעם ביוסף בבל הפקיד את גדליה בארץ, היו באים אליו. (ו) הלוד ובכה, שנה את טעמו, והיה מראה עצמו נוכח, למען ילבסם נפש מוקשו. (ט) ביד גדליהו, במסג גליה, על ידי קנאת גדולתו. וזו"ל דרשו, שהיה לו לחוש לענת יוחנן ולא

תרגום אשכנזי

האבן שעטצע אים פֿעלדע פֿערשטעקט, בעשטעהענד אין ווייטצען, גערשטען,
 אָרש אונד האָניג. דיועס שיעטע זיא, דאָס זיאניכט מיט איהרען ברודערן אומקאָ-
 מען. [ט] דיא גרובע, וואָריין ישמעאל דיא לייכען דער ערמאָרדעטען, וועלכע
 וועגען גדליהו אומקאָמען, וואָרף, איזט דיאזעלבע, וועלכע דער קעניג אסא,
 אויס פֿורכט פֿאַר בעשא, קעניג ישראל'ס, מאַכען לים; דיוע גרובע פֿיללטע ישמעאל,
 זאָהן נתניה, מיט ערשלאָגענען. [י] הערגאָך פֿיהרטע ישמעאל דען איבעררעסט
 דעס פֿאַלקס צו מצפה, דיא טעכטער דעס קעניגס, אונד אַללע אַנדערע אין מצפה
 צוריקגעבליבענען לייטע, וועלכע נבזראדן, דער אַכערסטע דער לייכוואַכע, דעס
 גדליהו, זאָהן אחיקם, אַנפֿערטרויעט האַטטע, געפֿאַנגען וועג, אונד וואָללטע
 זיא מיט זיך צו דען קינדערן עמון פֿיהרען. [יא] אַלס אַכער יוחנן, זאָהן קרח,
 אונד דיא העערפֿיהרער, וועלכע מיט איהם וואָרען, דאָן אונגליק ערפֿוהרען,
 וועלכעס ישמעאל, זאָהן נתניה, אנגעריכטעט האַטטע, [יב] נאָהמען זיא איהם
 דע מאַנשאַפֿט צוזאַמען, צאָגען געגען ישמעאל, זאָהן נתניה, איהן אַנצוגריי-
 פֿען, אונד פֿאַנדען איהן ביא דעס גראָסען טייכע, אונווייט גבעון. [יג] אַלס דיא
 לייטע, וועלכע ביא ישמעאל וואָרען, דען יוחנן, זאָהן קרח, אונד דיא איהם
 פֿאַלגענדען העערפֿיהרער ערבליקטען, פֿרייעטען זיא זיך, [יד] ליפֿען פֿאַן ישמעאל,
 דער זיא אויס מצפה וועגשלעפטע, פֿאַרט, אונד גינגען צו יוחנן, זאָהן קרח, אי-
 בער. [טו] ישמעאל, זאָהן נתניה, אַכער ענטקאָם, מיט אַכט זיינער לייטע
 דעס יוחנן, אונד גינג צו דען קינדערן עמון. [טז] הירויף נאָהם יוחנן, זאָהן קרח,
 אונד דיא העערפֿיהרער, וועלכע מיט איהם וואָרען, דען איבעררעסט דעס פֿאַל-
 קעס, וועלכען זיא דעס ישמעאל, זאָהן נתניה, נאָכדעם דיזער דען גדליהו, זאָהן
 אחיקם, ערמאָרדעט האַטטע, ווידער אַבגעיאַגט האַטטען, מעננער, קריגסלוי-
 טע, ווייבער, קינדער אונד פֿערשניטטענע, אַללעס וואָס זיא פֿאַן גבעון צוריק-
 בראַכטען, [יז] אונד זעצטען זיך איינסטוויילען אין גרוח כּמהם, ביא בית לחם
 נידער, אום פֿאַן דאָ נאָך מצרים צו ריווען, [יח] אויס פֿורכט פֿאַר דען כּשדים,
 ווייל ישמעאל, זאָהן נתניה, דען גדליהו, זאָהן אחיקם, וועלכען דער קעניג פֿאַן
 בבל

ב א ו ר

חש, מעלה עליו הכתוב כאלו הוא הרגם בידו. אשר עשה המלך אסא מכני בעשא, לא נזכר
 זה הכור רק במקום הזה. ויונתן תרגמו דעבר מלכא אסא כד נר עלוהי בעשא מלכא דישראל;
 והיה זה כשכנה אסא מאבני הרמה ומעניה את גבע בכימין ואת המצפה (מלכים א' ט"ו,
 כ"ב). (י) את בנו המלך, כילא הכה ישמעאל רק אנשי המלחמה שהיו במצפה, אבל
 העם שלא היו אנשי המלחמה, והנשים והטף שבה ישמעאל, וישבה גם בנות המלך שנשארו עם
 גדליה, ולא הגלם כבזראדן, רק השאירם עם דלת העם, ולא ידענו אם היו בנות המלך
 כדקיהוא ויהויכין או יהויקים? (דל"ק). וכדברי הימים א' (ג') לא נמצאו בנות ליהויקים
 וליהויכין, אבל נמצאו בנות בניס ליהויכין, כמו שנאמר: וכן זרובבל משלם ויחזקיה ושלמית
 אחותם, ומשיבה וזהל וכו'. (יב) אל מים רבים, על מים רבים, ותרגם יונתן על צריכת
 מים סגי'ין די גנצען, וכן תרגמתי. (יז) בגרוח כמהם, תרגם יונתן בנרות דיהב דוד
 לכמהם בר ברזילי גלעדא.

מב (א) ויגשו

וַיֹּאמְרוּ אֶל־יִשְׁמַעְאֵל־אֶל־הַמַּתְנִי כִּי יֵשׁ־לָנוּ מַטְמָנִים בַּעֲדָה חֲשִׁים
וְשִׁעְרִים וְשָׁמֶן וְדִבְשׁ וַיַּחְדֵּל וְלֹא הִמִּיתָם בַּחוּץ אַחֵיהֶם: (ט) וְהַבּוֹר
אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמַעְאֵל אֶת־כָּל־פְּגָרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְּיָד־
גְּדָלְיָהוּ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אָסָא מִפְּנֵי בַעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
אֹתוֹ מִלֹּא יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־נְתַנְיָהוּ חָלָלִים: (י) וַיֵּשֶׁב יִשְׁמַעְאֵל אֶת־
כָּר־שְׂאֵרֵית הָעָם אֲשֶׁר בַּמִּצְפָּה אֶת־בָּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת־כָּל־הָעָם
הַנִּשְׁאָרִים בַּמִּצְפָּה אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים אֶת־גְּדָלְיָהוּ
בֶן־אֲחִיקֶם וַיֵּשְׁבֻם יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־נְתַנְיָה וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹד אֶל־בְּנֵי עֲמוֹן:
(יא) וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן־קֶרַח וְכָר־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אֹתוֹ אֶת־כָּל־
הָרֵעָה אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־נְתַנְיָה: (יב) וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־
הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ לַהֲלָחֵם עִם־יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־נְתַנְיָה וַיִּמָּצְאוּ אֹתוֹ אֶל־
מִים רַבִּים אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן: (יג) וַיְהִי כִּרְאוֹת כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אֹתוֹ
יִשְׁמַעְאֵל אֶת־יוֹחָנָן בֶּן־קֶרַח וְאֶת־כָּל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אֹתוֹ
וַיִּשְׁמְחוּ: (יד) וַיָּסֹבּוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־שָׁבָה יִשְׁמַעְאֵל מִן־הַמִּצְפָּה
וַיֵּשְׁבוּ וַיֵּלְכוּ אֶל־יוֹחָנָן בֶּן־קֶרַח: (טו) וַיִּשְׁמַעְאֵל בֶּן־נְתַנְיָה נִמְלֹט
בַּשָּׂמֶן אֲנָשִׁים מִפְּנֵי יוֹחָנָן וַיֵּלֶךְ אֶל־בְּנֵי עֲמוֹן: (טז) וַיִּקַּח יוֹחָנָן
בֶּן־קֶרַח וְכָר־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־אֹתוֹ אֶת־כָּל־שְׂאֵרֵית הָעָם אֲשֶׁר
הָשִׁיב מֵאֵת יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־נְתַנְיָה מִן־הַמִּצְפָּה אֶת־הַכָּהֵן אֶת־גְּדָלְיָה
בֶּן־אֲחִיקֶם גְּבָרִים אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְנָשִׁים וְטַף וְסֹרְסִים אֲשֶׁר הָשִׁיב
מִגִּבְעוֹן: (יז) וַיֵּלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּגִירוֹת כְּמוֹהֶם כְּמֹהֶם קְרִי אֲשֶׁר־אֶצֶּל
בֵּית לָחֶם לִלְכָּת לִבְּוֹא מִצָּרִים: (יח) מִפְּנֵי הַכַּשְׂדִּים כִּי יִרְאוּ מִפְּנֵיהֶם
כִּי־הִכָּה יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־נְתַנְיָה אֶת־גְּדָלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקֶם אֲשֶׁר־הִפְקִיד

מלך

ר ש י

גדליהו מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש העלה עליו כחילו נהרגו
על ידו: (יב) חל מים רבים * על צריכת מיון סגיאין: (יז) צגרות
במהם * צגרות דיהב דוד לכמהם * צג צולי גלעדחי כשצב ממלחמת חנבלום
כמו שנאמר בספר (שמואל ב' י"ט) אחי ועבר כמהם וגומר:
(יז) וקול

ירמיה מב

מלך בבל בארץ :

מב (א) ויגשו כל שרי החילים ויוחנן בן קרח וינצו בן הושעיה וכל העם מקטן ועד גדול : (ב) ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל מא חתנתנו לפניה והתפלל בעדנו אל יהוה אלהינו בעד כל השארית הזאת כי נשארנו מעט מהרבה באשר עינינו ראות אתנו : (ג) ויגד לנו יהוה אלהינו את ההרדף אשר נלך בזה ואת הדבר אשר נעשה : (ד) ויאמר אליהם ירמיהו הנביא שמעתי הנני מתפלל אלי יהוה אלהיכם בדבריכם והיה כל הדבר אשר יענה יהוה אתכם אמר לכם לא יאמנע מכם דבר : (ה) והמה אמרו אל ירמיהו יהי יהוה בנו לעד אמת ונאמן אמר לא ככל הדבר אשר ישלח יהוה אלהינו אלינו בן נעשה : (ו) אם טוב ואם רע בקול יהוה אלהינו אשר אנחנו קרי שלחים אתה אליו בשמע למען אשר יטב לנו כי נשמע בקול יהוה אלהינו : (ז) והיו טקן עשרת ימים והי דבר יהוה אל ירמיהו : (ח) ויקרא אל יוחנן בן קרח ואל כל שרי החילים אשר אחו ולכל העם למקטן ועד גדול : (ט) ויאמר אליהם כה אמר יהוה אלהי ישראל אשר ישלחם אתי אליו להפיר חתנתכם לפניו : (י) אם שוב תשובו בארץ הזאת ובניתי אתכם ולא אהרס ונשעתי אתכם ולא אהוש כי גזמתי אליהם אשר עשיתי לכם : (יא) אל תיראו מפני מלך בבל אשר אתם יראים מפניו אל תיראו מפניו נאם יהוה כי אתכם אני להושיע אתכם ולחציל אתכם מידו : (יב) ואחין לכם רחמים ורחם אתכם והשיב אתכם אל ארצתכם : (יג) ואם אמרים אתם

לא

מבבל יופי

סג , מעלה עליו הכתוב כל מהרגו על ידו : אשר עשה המלך אסא מפני בעשא : תרגם יונתן : הוא דעבד מלכא חסא בד כר עליוני בעשא : (י) ושוב ישמעאל : בעבור שחלה דבק : אל חל כבדה תביע הארץ השני ומקדשנו כח דק כתובעת היו : ויש שקוראים כל שם שוים : כסוף המלה נחיס והפסק , הוא טעית : לעבור אחבני עמון : כמו חל בני עמון , וכן והרסה חל הסקן , כמו חל הסקן , חס מן הגדת מלך , כמו חל מלך : (יא) אלפים רבים

בכל צימ' כעפ'ה להאכער דעם לאנדעם געזעצט האטטע, ערמאדעט האט
מב [א] אללע העער פיהרער, יוחנן, זאָהן קרח, יונה, זאָהן הושעיה, אונד
 דאָן גאנצע פאָלק, גראָם אונד קליין, טראַטען [ב] פֿאַר דען פראַפֿעטען
 ירמיהו, אונד זאָטען צו איהם: לאַס דאָך אונזרע ביטטע בייא דיר איינגאנג פֿינג
 דען, אונד פֿלעהע צום עוויגען, דיינעם גאָטטע, פֿיר אונס, דיווען איבערדעסט;
 דען וועניגע זינד וויר פֿאָן איינער מענגע איבעריג געבליבען, וויא דוא אונס היר זי
 העסט. [ג] מעכטע אונס דער עוויגע, דין גאָטט, לעהרען, וועלכען וועג וויר
 צו געהן, אונד וואָס וויר צו טהון האָבען. [ד] דער פֿראַפֿעט ירמיהו אַנטוואַרטעט
 טע איהנען: דים זאָלל געשעהען; איירעם פֿערלאַנגען נאָר ווילל איך צום עוויגען,
 איירעם גאָטטע, פֿלעהען, אונד אייך אללעם, וואָס דער עוויגע אַנטוואַרטען ווירד,
 אָהנע ריקהאַלט הינטערבריינגען. [ה] הירויף זאָטען וואָס צו ירמיהו: דער עוויגע
 וויא צייגע, איין וואָהרער אונטרגליכער צייגע, דאָס וויר אללעם טהון וואָללען,
 וואָס ער, דער עוויגע דין גאָטט, דורך דין אונס זאָטען לעסט. [ו] עס וויא פֿיר
 אונס גוט אָדער שלעכט, וויר געהאָרען דער שטיממע דעם עוויגען, אונזערן
 גאָטטעס, צו דעם וויר דין זענען, אונד האָפֿען, דאָס עס אונס וואָהל געהן
 ווירד, ווען וויר איהם פֿאָלגן. — [ז] נאָך זעהן טאָגען ערהילט ירמיהו דוא
 געטטליכע אַנטוואַרט. [ח] ער לים זאָגלייך דען יוחנן, זאָהן קרח, אללע איהם
 פֿאָלגענדע העער פיהרער, אונד דאָן גאנצע פאָלק, גראָם אונד קליין, צוואַממען
 רופֿען, [ט] אונד שפראַך צו איהנען: זאָ שפּריכט דער עוויגע, גאָטט ישׂראל'ס,
 צו דעם איהר מיך געזענדעט, פֿיר אייך צו פֿלעהען: [י] ווען איהר אין דיוועם
 לאַנדע בלייבט, זאָ ווילל איך אייך ערבויען, אונד ניכט נידעררייסען, איינפֿלאַנג
 זען, אונד ניכט אויסרייסען; דען דאָן אונגליק טהוט מיר ליד, וועלכעם איך איי
 בער אייך פֿערהענגט האָבע. [יא] פֿירכטעט אייך ניכט פֿאַר דעם קעניג פֿאָן בבל,
 פֿאַר דעם איהר זאָ זעהר ציטטערט; פֿירכטעט אייך ניכט פֿאַר איהם, שפּריכט דער
 עוויגע, דען איך שטעהע אייך בייא, העלפֿע, רעטטע אייך אויס ווינער האַנד,
 [יב] געבע (ווינעם הערצען) פֿיר אייך ערבאַרמען, דאָס ער מיטליידען מיט
 אייך האָבע, אונד אייך אין איירעם לאַנדע וואָהנען לאַססע. [יג] שפּרעכט איהר
 אָבער

באור

מב (א) ויגשו, בקאפּיטל הזה יסופר, שיוחנן בן קרח ושרי חילים אשר אתו בקא
 מירמיהו סיפּלל בעדס אל'ה', שיירה להם מה יעשו; והגיד להם ירמיה' דבר ה' והוא
 אזהרה גדולה שיזכו בארץ, ולא ילכו למצרים. (ו) אשר אנו שולחים, אתו כמוב, וקרי
 אכחטו, והענין אחד, חלא שאלת אנו לא כמנא במקרא עוד, חלא זה, חבל הוא כהוג בלשון
 משסה ותלמוד (רד"ק), וגם פה אנו מנוקד אָנָּה, כי אס בגקודות אנהנו. (י) שוב
 חשבו, המקור הזה הוא זר, וראוי ושוב תבנו. וד"ק מביא ריע לו, כי כל חוכל,
 תחת יכול תוכל; ואיני ראי', כי למלת כל ז' הוראת כלילה (אללעם). (יב) והשיב
 אחכם וכו' אל חדמתכם, אמר זה על כל הגולים, וכלל עמם המעטים הנשארים האלה. חו
 יתן שיאמר זה רק מהמעטים הנשארים, ואמר, שיתן ה' רחמים בלב מלך בבל, שיכניס לשבת
 על חדמתם; ואמר והשיב, לפי שהיו גלויים ממנה בהיותם בשדה; וכן תרגמתי. (יד) וקול
 שופר

תרגום אשכנזי

אָבער: וויר וואָללען נישט אין ריוועס לאַנדע בלייבען, געהאָרעט איהר נישט דער
שטיממע דעם עוויגען איירען גאָסטעס, [יד] אינד בעהאָרדעט אויף דען פֿאַרזאָן,
וויר וואָללען דורכאויס נאָך מצרים געהן, אַללזאָ וויר קיינען קריג זעהען, קיינען
פֿאַרזאָן שאלל הערען, אונד קיינען בראָדמאַנגעל ליידען; דאָרט מיססען וויר בליי-
בען: [טו] זאָ הערעט דען אויסשפּרוך גאָסטעס, איהר איבערבלייבעל יחודה'ס!
זאָ שפּריכט דער עוויגע צבאָות, דער גאָסט ישראל'ס: ווען איהר אייך נאָך מצרים
ווענדעט, דאָהין רייזעט, אונד אייך דאָרט נידערלאַזט: [זו] זאָ ווירד דאָן
שיוערט, וועלכעס איהר היר בעפֿירכטעט, דאָרט אין מצרים אייך טרעפֿען; דער
הונגער, דען איהר היר בעזאָרגט, דאָרט אייך איינהאַלען, אונד איהר ווערדעט
אַלזאָ דאָרט אייערען טאָד פֿינדען. [יז] יא, אַללע דיאיעניגען, וועלכע זיך נאָך
מצרים געווענדעט, אינד זיך דאָ עלבסט נידערגעלאַססען האָבען, ווערדען דורך
קריג, הונגער אונד פעסט אומקאָממען, אונד קיין איינציגער פֿאַן איהנען דעם איג-
גליק ענטגעהן, וועלכעס איך איבער זיאָ ברינגע. [יח] דען, זאָ שפּריכט דער
עוויגע צבאָות, גאָסט ישראל'ס, זאָ וויר זיך מיין צאָרן אונד מייע ראָכע איבער
ירושלים'ס איינוואָהנער ערגאָססען האָט, זאָ ווירד זיך אויך מייע ראָכע איבער אייך
ערגיסען, ווען איהר נאָך מצרים געהעט; איהר ווערדעט צום שוואַהר, צור פֿער-
ווינשונג, צום פֿלוק אינד צור שטאָך ווערדען, אונד ניאָר דיווען אָרט ווירדען זעהען.
[יט] דער עוויגע האָט אייך, איבערבלייבעל יחודה'ס! פֿערבאָטען, נאָך מצרים
צוגעהען. וויסעט עס! איך האָב'ס אייך היימע בעצייגט. [כ] אייך זעלבסט
בעטריגט איהר, דאָ איהר מיך צום עוויגען, איירעם גאָסטע, מיט דען וואָרטען
געזענדעט: „פֿלעהע פֿיר אונס צום עוויגען, אונזערס גאָסטע, אונד וויר וואָללען
אַללעס טהון, וואָס רואַ אונס אין זיינע גאָסטען נאָמען זאָגען ווירסט;“ [כא] אונד איהר
טראָץ דעם דען וואָרטען גאָסטעס נישט געהאָרעט, דיאָ ער אייך דורך מיר זאָגען
ליס. [כב] וויסעט אַלזאָ! דאָס איהר אין עכען דעם אָרטע, וואָזעלבסט איהר
אייך נידער צו לאַססען זאָ גראָסע לוסט בעצייגט, דורך קריג הונגער אונד פעסט
אומקאָממען ווערדעט.

מב [א] אַלס ירמיהו אַללע וואָרטע דעם עוויגען גאָסטעס, וועלכע דיווער איהם
אָן דאָן פֿאַלק, וויר אָבען געמעלדעט וואוירדע, אויפֿטרוג, אויסגערעדעט
האָטע, [ב] זאָגטען עוריה, זאָהן הושעיה, יוחנן, זאָהן קרח, אונד דיאָ איב-
דיגען אונפֿערשערהמטען צו ירמיהו: רואַ שפּריכט ליגע! דער עוויגע, אונזער
גאָסט

ב א ו ר

שופר, של מלחמה. (כ) כי התעתם בנפש שוחים, אחס תחזו את עצמכם, כי שלחתם
אותי להתפלל בעדכם אלהי, להגיד לכם עמתי, והבטחתם לעצות כרצוני, ואחס לא תשמעו
בקולי; כי הכיר ירמיהו בהם, שדעתם ללכת מכריזה, כאשר עשו בחמת.
מב (א) ויאמר, בקצפֿיטל הזה יפֿיר, איך לא שמע יוחנן בן קרח וארי המייליס לדבר
ה' על פי ירמיהו, ללכת ללכת מכרים, ויקח כל שארית יהודה, וירמיהו עמם,
ויוליכום מצרימה, ואם תיתם נבואה לימתי, שיבוא מן נבלי ויכנוס את מכריס. (ו) את
גדליהו

לא יושב בארץ הזאת לכלתי שמע בקול יהוה אלהיכם: (יד) לאמר
לא בי ארץ מצרים גבוא אשר לא נראה מלחמה וקול שופר לא
נשמע וקלחם לא נרעב ושם נשב: (טו) ועתה לכן שמעו דבר-
יהוה שארית יהודה כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל אם אתם
שום השמון פניכם לבוא מצרים ובאתם לגור שם: (טז) והיתה
החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים
והרעב אשר אתם יראים ממנו שם ידבק אחריכם מצרים ושם
תמותו: (יז) ויהיו כל האנשים אשר שמו אחד פניהם לבוא
מצרים לגור שם ימותו בחרב ברעב ובדבר ולא יתה להם שריד
ופליט מפני הרעה אשר אני מביא עליהם: (יח) כי כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל כה נקד אפי וחמתי על יושבי ירושלם
בן החמד חמתי עליכם בבאכם מצרים והייתם לאלה ולשמה
ולקללה ולחרפה ולא תראו עוד את המקום הזה: (יט) דבר
יהוה עליכם שארית יהודה לא תבאו מצרים ידעו כי העידתי
בכם היום: (כ) כי התעתים התעיתם קרי בנפשותיכם בראתם
שלחתם אתי אל יהוה אלהיכם לאמר הפלר בעדנו אל יהוה
אלהינו וככל אשר יאמר יהוה אלהינו בן הנוג לנו ועשינו:
(כא) ואגד לכם היום ולא שמעתם בקול יהוה אלהיכם ולכל אשר-
שלחתי אליכם: (כב) ועתה ידעו כי בחרב ברעב ובדבר
תמותו במקום אשר הפצתם לבוא לגור שם:

מג (א) ויהי ככלות ירמיהו לדבר אל כל העם את כל דברי
יהוה אלהיהם אשר שלחו יהוה אלהיהם אליהם את כל הדברים
האלה: (ב) ויאמר עזריה בן הושעיה ויוחנן בן קרח וכל האנשים
הזרים אמרים אל ירמיהו שקר אתה מדבר לא שלחך יהוה אלהינו

ר ש י לאמר

מב (יד) וקול שופר • שתוק עין הצופים להזכיר את העם: (ט)
מג (ט) כא א 21 2

דער
ואין
וייגע
כלי
ה'ס!
מצרים
דאן
דער
רדעט
ד נאך
דורך
ס אינע
ס דער
איבער
איין
פערט
עהען
מצרים
גלכסט
ארטען
אללען
איהר
זאגען
איהר
פעסט
איהר
רעדעט
א אינע
אונזער
שלחתם
תשמע
ס לרנר
עמס
ו) את

לאמר לא תבאו מצרים לגור שם : (ג) כי ברוך בן נריה מסת
 אחך בנני למען תת אחנו ביד הפשדים להמת אחנו ולהגלות
 אחנו בכל : (ד) ולא שמע יוחנן בן קרח וכל שרי החילים וכל
 העם בקול יהוה לשבת בארץ יהודה : (ה) ויקח יוחנן בן קרח
 וכל שרי החילים את כל שארית יהודה אשר שבו מכל הגוים
 אשר נדחו שם לגור בארץ יהודה : (ו) את הגברים ואת הנשים
 ואת הטרף ואת בנות המלך ואת כל הנפש אשר רובו נבון ארן
 רכטבחים את גדליהו בן אחיקם בן שפן ואת ירמיהו הנביא
 ואת ברוך בן נריהו : (ז) ויבאו ארץ מצרים כילא שמעו בקול
 יהוה ויבאו ער תחפנחם : (ח) ויהי דבר יהוה אל ירמיהו
 בתחפנחם לאמר : (ט) קח בידך אבנים גדלות וטמנתם במלט
 במלכן אשר בפתח בית פרעה בתחפנחם לעיני אנשים יהודים :
 (י) ואמרת אליהם כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הגני שלח
 זלקחתי את נבוכדראצר מלך בבל עבדי ושמתו בסאו ממער
 לאבנים האלה אשר טמנתי ונמטה את שפרורו שפרירו קרי עליהם :
 (יא) ובאה ובא קרי והכה את ארץ מצרים אשר למית למות ואשר

לשבי

ר ש י

מג (ט) וטמנתם במלט * מ"ס זויסוד נופל היא בחיזה כמו מקו' תעמד
 מעשה ויסודו לט כמו וילט פניו (מלכים א' י"ט) לאט הותה שתך
 הטיט במלכן במלט , חטולוסמכ"ט בלע"ז Envelopement (חיין וויקלונג
 חום שלאג) : (י) שפרירו * חכלוודוגמתו ברוחו שמים שפרה (חיוב כ') :
 (יב) ועטה

מכלל יופי

כמו על , וכן אל ההרים לא אכל , כמו על * וכן תרגם יונתן על כרסן מ"ן סג"ל * (טז)
 וסריסים * תרגם יונתן וסריסים * (יז) בגרות * שם , והוא ענין דירה * במהם * במקום
 שגשם כמהם בן גדולי , ודוד נמכה לו * וכן תרגם יונתן : בגרות דיהב דוד לכמהם נר
 גדולי גלעדלה *

מב (ו) אשר אגור שלוחים * את כתוב וקרי אנטו , והענין אחד , אלא שחלת אגור
 כמחל במקרה עוד אלא זה , אבל הוא כהג בלשון משנה ובתלמוד , ולכן האומרים אכ
 פשתקים פשלים לשנת חיתם פושקים * (י) אם שוב תשוב * אמר דני יהודה כי נהפך פ"ה
 הפועל

גאטט, האט דיר נישט אויפגעטראגען, אונס דא נידערלאססונג אין מצרים צו
 פערביטען; [ג] זאנדערן ברוך, זאָהן נריה, העצט דיר געגען אונס אויף, אום
 אונס אין דא הענדע דער כשרים צו ליפערן, דאס ווא אונס אומבריינגען אָדער נאך
 בכל פֿיהרען קעננען. [ד] יוחנן, זאָהן קרח, דא העערפֿיהרער, אונד דאָן פֿאַלק
 געהאָרטען אַלזאָ דעם בעפֿעהלע גאָטטעס, אים לאַנדע יהודה צו בלייבען, נישט.
 [ה] פֿילמעהר נאָמען יוחנן, זאָהן קרח, אונד דא העערפֿיהרער דען גאַנצען איבער.
 דעם פֿאָן יהודה, אַללע, דא אַויס דען פֿעלקערן, אונטער וועלכע ווא צערשטריי.
 עט וואָרען, צוריקקאָמען, אום ויך אין יהודה נידערצולאָססען, [ו] מעגנער,
 ווייבער, קינדער, דא טעכטער דעם קעניגעס, אונד אַנדערע פֿערוואַנען, וועלכע
 נבווראָדן, דער אַבערסטע דער לייכוואַכע, דעם גדליהו, זאָהן אחיקם, זאָהן
 שפֿן, איפֿערלאָססען האָטטע, זאָ ווא אַויך דען פֿראָפֿעטען ירמיהו אונד ברוך,
 זאָהן נריה, [ז] צאָגען מיט איהנען, דעם בעפֿעהלע גאָטטעס צו ווידער, נאך מצרים,
 אונד קאָמען אין חפֿנחם אָן. — — [ח] צו חפֿנחם ערגינג דאָ וואָרט גאָטטעס
 אָן ירמיהו, ווא פֿאַלגט: [ט] נים גראָסע שטיינע, אונד פֿערשטעקע ווא, אין
 געגענוואָרט אייניגער יהודים, אונטער דען קאַלק בייא דער קאַלקברענגערייא,
 וועלכע פֿאַר דעם איינגאַנג צום הויזע פרעה'ס אין חפֿנחם ליגט, [י] אונד שפֿריך:
 זאָ זאָגט דער עוויגע צבאות, דער גאָטט ישראל'ס: איך שיקקע הין, לאָססע מיי.
 נען דינער נכוברנצ, קעניג פֿאָן בכל, קאָממען, אונד עטצע ווינען טהראָן איבער
 דיוע שטיינע, וועלכע דא פֿערשטעקט האָסט; איבער דיוע זאָלל ער ווין פֿראַכט.
 אַעלט אַויס שפֿאַנגען. [יא] ער ווירד הערקאָממען, אונד מצרים שלאָגען; דורך
 דא פֿעסט שטערבע, ווער צור פֿעסט; אין געפֿאַנגענשאַפֿט געראַטהע, ווער צור
 גע.

ב א ו ר

גדליהו, עס גדליהו. ואח ירמיהו, מוסב על ויקח יוחנן, כולקם גם את ירמיהו ואת בן
 נריה עמו* (ט) במלך, מלך הוא החומר שעושים ממנו הלכנים, או חומר אחד מוסד
 וחול, במלכין, במקום שבת הלכנים, או במקום שעושים אותם (ד"ק). ויומכן תרגם
 בטפיל כניא (נעבענעביידע), ולא ידעתי לכונן תרגומו על המלות מנט ומלכין. (י)
 שפיריו, אהלו, והאהל הכא נקרא שפיריו, ליזפיו, מן אמרי שפר. ושפיריר בשקל
 סגריה

מכלל יופי

הפועל לעי'ן במלת טוב, כי היה משפטו ישוב, והנכון שהו' בשב הוא ו'ו' ההמשך, ופ"א
 הפועל כנרעה, כדרך חביריו כמי הפ"א. אמר המחבר, לא הניח במכלל כי אם אחד, וזה
 לאו: ואף על פי שאין המנהג בן במקור שהוא מזה המשקל כמי הפ"א, הנה מלאכו כמוהו
 ידעתי כי כל הוכל, שהו' מקי' כמו יכול, אבל אם חסר, ומשפטו בתשלומי ישוב, כדרך
 חביריו, הוא מיושב: ולא אחוש. ענינו העקירה: (טז) שם ידבק.
 ענין רדיפה והשגה. (יז) כאשר נהך. ענין הנקה והרקה, וכן כן מתך. לאלוהי.
 פירוש לשנועה, וכן תרגם יונתן: למומי, והוא על דרך והנחת' שמכס לשנועה לבחירי.
 (כ) כי התעחם. בנהו העי'ן. בנפשותיכם. בנפשותיכם, כמו אם יש את נפשכם, ופירוש
 התעחם אותי בנפשותיכם, כלומר לא הראיתם לי נפיתם מה שהיה בלנפשותי, כי הכיר מהם
 ירמיהו

תרגום אישכנז

געפאנגענשאפט; דורכס שווערט פאללע, ווער צום שווערט בעשטימט איז.
 [יב] איך ווילל איין פלייער און דען טעמפעל דער געטצען פאן מצרים אנלעגען; ער
 ווירד זיין פערברענגען, אדער אלס בייטע וועגפיהרען; ווירד נאנץ מצרים אים זיך
 הילללען, וויא איין הירט ווין טוך אים זיך היללען, אונד אינגעשטעהרט דאפאן
 געדון. [יג] ער ווירד דיאווילען צו בית שמש, אין מצרים, צערברעכען, אונד
 אללע טעמפעל דער געטטער מצרים פערברענגען.

מד [א] פאליגענדעס איזט דאן ווארט, וועלכעס ירמיהו, אין בעטערעך אללער
 אין מצרים, געהמליך צו מגדול, חפנחם, נוף, אונד אין דער פראפינץ פחרום
 ו אהנענדען יהודים, ערנינג: [ב] זא שפריכט דער עוויגע צבאות, דער גאטט
 ישראל'ס: איהר האבט אלל דאן אונגליק געווען, וועלכעס איך איבער ירושלים
 אינד דיא שטראפען ד ודרה'ס געבראכט האבע; פערעדעט, אונגעוואנהט זינד
 זי ע ט, [ג] וועגען דער זינדע איהרער בעיוואהנער, דיא זיא בעגאנגען האבען,
 ס'ד צום טראטן אכגעטטערן צו רייכערן אונד זיא אונזוכעטען; געטטער, דיא זיא
 ניכט קאננטען. זא טהאטען זיא, זא איהר אונד איירע פעטער. [ד] איך שיקטע
 אללע מינע דינער, דיא פראפעטען. יעדען מארגען מיט ערמאדנהונג צו אייך:
 בניעהט דאך ניכט דיע אכשייליכקייט, דיא מיר פערדראסט איזט. [ה] אלליין
 זיא געהארטען ניכט, נייגעטען מיינער עראינגערונג קיין אהר, קעהרטען פאן איהר
 רעם לאסטער ניכט צוריק, אונד אינטערליסען ניכט, פערעדען געטטערן צו ריין
 כערן. [ו] דא ערגאס זיך מיין ברענגענדער צאן, פערצעהרשטע דיא שטערטע
 יהודה'ס אונד ירושלים'ס שטראסען, זא דאס זיא יעצט צערשטעהרט אונד ערעלע
 גען. [ז] אונד נון, זא שפריכט דער עוויגע, גאטט צבאות, גאטט ישראל'ס,
 ווארום האנדעלט איהר געגען אייך ועלכסט זא איבעל, אונד מאכט, דאס מאן אונד
 פרויא, קינד אונד זייגלינג פאן יהודה גענצליך אויסגעראטטעט ווערדע, דאס גאן
 קיין

ב א ו ר

סנדר (ד"ק), ותרנמתי (פראכטצעלט). (יב) ושכם, את אלהי כסף ואהי וכו',
 ויאמר עליהם לשון שניה על דרך שחוק. אויחור ושכם, על עיבדיהם. ועשה וכו', יכרך
 כל שלל ארץ מצרים, כאשר יכרך הרועה את עממו בגדו, וזכר הרועה, לפי שהוא עומד
 יומם ולילה במדבר עם הנאן, ויתעטף בגדו היטב מפני קרח הלילה (מדברי הכ"ל).
 ובגם אנו פירש, כמו הרועה שנוסע ממקום למקום, וכשנוסע מן המקום עושה בגד האה
 שטב בו, והליך לו ולא יאזיר דבר באותו מקום, כן יכרכו כל שלל מצרים.
מד (א) הדבר, כלל הקאפיטל, מן א' עד ט' וזכר ירמיהו את אלהי יהודה אז
 במצרים, על דבר קטרם לאילנים, וזכר להם רעות אבותיהם, אשר על ידן חרבה
 ארצם, ורמה בלוב בגולה, ויבשר להם פורענות אס לא שובו; מן ט' עד ד' הנשים תענינה
 עזות, ותאמרנה כי אך בענין חלול לקטר לעבודה זרה בלא לתן חרעה, ותעמודנה בודותיהן;
 מן ד' עד סוף הפרשה יכבד ירמיהו עונש פורענות על אלהי יהודה, לבלותם בארץ מצרים,
 ולאות כי יקומו דבריו, כיבד כי יבוא נביא דבר מלך דבליבתי את חפרע מלך מצרים. (ג)
 מפני רעם, דעת יושביו. המה אחם ואבותיהם, המה, יושני הערים אשר, וגם
 אתם יאבותיהם לא ידעתם אלהים אחרים האלה. א' ויפסד על אשר עשו להכעיסני וכו',
 כלומר המה עשו כן, וגם אתם ואבותיהם. (ט) ואת רעות נשיו, נאיכל מלך יונד, וכן
 דאיו

לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב : (יב) והצתי אש בכתי אלהי מצרים ושרפם ושבם ועטה את ארץ מצרים באשר עטה הרעה את בנהו ויצא משם בשלום : (יג) ושבבר את מצבות בית שמש אשר בארץ מצרים ואת פתי אלהי מצרים ושרף באש :

מוד (א) הדבר אשר היה לירמיהו אל כל היהודים הישבים בארץ מצרים הישבים במגדל ובתחפנחם ובנף ובארץ פתרום לאמר (ב) כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל אתם ראיתם את כל הרעה אשר הבאתי על ירושלם ועל כל ערי יהודה והנכם חרבה היום הזה ואין בהם יושב : (ג) מפני רעתם אשר עשו להכעיסני וללכת לקטר לעבד לאלהים אחרים אשר לא ידעוים הטה אתם ואבתיכם : (ד) ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים השבים ושלח לאמר אל נא תעשו את דבר התעבה הזאת אשר שנאתי : (ה) ולא שמעו ולא הטו את אזנם לשוב מרעתם לבלתי קטר לאלהים אחרים : (ו) ותהפך חכתי ואפי ותבער בערי יהודה ובחצות ירושלם ותהיינה להרפה לשממה ביום הזה : (ז) ועתה כה אמר יהוה אלהי צבאות אלהי ישראל למה אתם עשים רעה גדולה אל נפשותיכם להכרית לב איש ואשה עולל ויונק מתוך

יהודה

ר ש י

(יב) ועטה את ארץ מצרים • יכרוך כל שלל ויצא כאשר יכרוך ויגלו הרועה את בנהו וישליכו מעל כתיפיו כשהוא מוליך צאנו לפניו : (יג) את מנצו בית שמש מזבח שמש שם אותם שנתגירו ציני חזקיהו שבוי סנחריב שהולך מכוש וממצרים לפני ירושלים ביום מפלתו כמו שחמ' (ישעיה ט') ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה' לצאות עיר ההרם יחמ' להם ותירגס יונתן עיר קריאתם בית שמש דעתיד למוחרב יתאמר דהיא חדא מנהון :

מוד (י) לא

מכלל יופי

ירמיהו כי דעתם ללכת מצרים, לפיכך אמר להם, ואניד לכם היום ולא שמעתם, כי עדיין לא כלו דבריו ולא ענו אותם.

מג (ו) את

ירמיה מו

יהודה לכלתי הוֹתִיר לָכֶם שְׁאֵרִית : (ח) לְהַכְעִיסֵנִי בְּמַעֲשֵׂי יְדֵיכֶם
 לְקַטֹּר לֵאלֹהִים אֲחֵרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר־אַתֶּם בָּאִים לְגוֹר שָׁם
 לַמַּעַן הַכְרִית לָכֶם וּלְמַעַן הִיחָכֶם לְקַלְלָהּ וּלְחַרְפָּהּ בְּכָל גִּוֵּי הָאָרֶץ :
 (ט) הַשְׁכַּחְתֶּם אֶת־רַעוֹת אֲבוֹתֵיכֶם וְאֶת־רַעוֹת מַלְכֵי־יְהוּדָה וְאֶת־
 רַעוֹת נָשָׂיו וְאֶת רַעֲתֵיכֶם וְאֶת רַעַת נְשֵׁיכֶם אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּאֶרֶץ
 יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם : (י) לֹא דָבָאנוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּלֹא־יָרְאוּ
 וְלֹא־הָלְכוּ בְּחֹרְתִי וּבְחֻקֹּתִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם וּלְפָנֵי אֲבוֹתֵיכֶם :
 (יא) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי שָׁם פָּנֵי בָכֶם
 לְרַעַת וּלְהַכְרִית אֶת־כָּל־יְהוּדָה : (יב) וּלְקַחְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית יְהוּדָה
 אֲשֶׁר־שָׁמוּ פָנֵיהֶם לְבֹא אֶרֶץ־מִצְרַיִם לְגוֹר שָׁם וְחָמוּ כָל בְּאֶרֶץ
 מִצְרַיִם יִפְּלוּ בַּחֲרֹב בַּרְעָב יִחָמוּ מִקָּטָן וְעַד־גָּדוֹל בַּחֲרֹב וּבַרְעָב
 יָמָתוּ וְהָיוּ לְאֵלֶּה לְשִׁמָּה וּלְקַלְלָהּ וּלְחַרְפָּהּ : (יג) וּפְקַדְתִּי עַל־
 הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר פְּקַדְתִּי עַל־יְרוּשָׁלַם בַּחֲרֹב בַּרְעָב
 וּבַדָּבָר : (יד) וְלֹא־יִהְיֶה פְּלִיט וְשָׂרִיד לְשְׁאֵרִית יְהוּדָה הַבָּאִים לְגוֹר־
 שָׁם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלָשׁוּב אֶרֶץ יְהוּדָה אֲשֶׁר־הִמָּה כְּנִישָׁאִים אֶת־
 נַפְשָׁם לָשׁוּב לְשִׁכַת שָׁם כִּי לֹא־יָשׁוּבוּ כִּי אִם־פְּלִטִים : (טו) וַיַּעֲנוּ
 אֶת־יִרְמְיָהוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַיִּדְעִים כִּי־מִקְטָרוֹת נָשִׂיָּהֶם לֵאלֹהִים
 אֲחֵרִים וְכָל־הַנְּשִׁים וְהַעֲמֻדוֹת קָהָל גָּדוֹל וְכָל־הָעָם הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ־
 מִצְרַיִם בִּפְתָרוֹם לֵאמֹר : (טז) הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ בְּשֵׁם
 יְהוָה אֵינָנוּ שֹׁמְעִים אֵלֶיךָ : (יז) כִּי עָשָׂה נַעֲשֶׂה אֶת־כָּל־הַדָּבָר
 אֲשֶׁר־יֵצֵא מִפִּינוּ לְקַטֹּר לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם וְהַסִּיד־לָהּ נִסְכִּים כַּאֲשֶׁר
 עָשִׂינוּ אֲנַחְנוּ וְאֲבֹתֵינוּ מִלְכֵינוּ וְשָׂרֵינוּ בְּעֶרְיֵי־יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם
 וּנְשַׁבַּע־לָחֶם וּנְהָיָה מַזֹּבִים וְרַעַת לֹא־רָאִינוּ : (יח) וּמִן־אֵז חָדְלָנוּ
 לְקַטֹּר

ר ש י

מֹד (י) לֹא דִזְכָּאוּ - לֹא נִדְכָּה לְנֶם מִרַעַתָם : כִּי אִם פְּלִיטִים - יִרְמְיָהוּ
 וּבִרְוֹךְ חֲזָרוּ מִשָּׁם שֶׁהִגֵּלָם נִבְכַּד נֹר כַּשְׁתַּנָּה אֶרֶץ מִלְרִים כִּדּוּ צַעֲשִׁירִים
 וְשָׁנָע

תרגום אשכנזי קמך

קין איבער בלייבועל פֿאַן איהם וויע? [ח] וואָרום קרענקט איהר מיט איירען
הענדע ווערען, אונד רייכערט פֿרעמדען געטטערן אין מצרים, וואָ איהר אייך ניס
דערנעלאָססען האָבט; אַלס וואָללט איהר'ס האָבען, דאָס איך אייך פֿערטיגנע,
דאָס איהר אַללען פֿעלקערן דער ערדע צו פֿלוק אונד שמאַך ווין וואָללט? [ט] האָבט
איהר דיא איבעלטהאַטען איירער פֿעטער, דיא דער קעניגע פֿאַן יהודה אונד איהר
דער ווייבער, הייזר איירע אייגע אונד איירער ווייבער איבעלטהאַטען, וועל
זע וואָ אין יהודה אונד אין ירושלים'ס שטראָסען בעניגען, פֿערגעססען? [י] נאָך
ביס יעצט האָט עס זיך קיינער צו געמיטערט געזאָגען, נימאָנד פֿירכטעט זיך,
נימאָנד וואָנדעלט נאָך מיינען לעהרען אונד געזעטען, דיא איך אייך אונד איירען
פֿעטערן גענעבען האָבע. [יא] דרום, וואָ שפּריכט דער עוויגע צכאָח, דער גאָט
ישראל'ס: איך ווילל מיין אָנגעוויכט צו איירעם אונגליק אונד צור פֿערטילגונג דעם
גאַנצען יהודה, צו אייך ווענדען. [יב] איך ערגרייפֿע דיא איבערדעסטע יהודה'ס,
וועלכע זיך נאָך מצרים געווענדעט, אונד אַללדאָ נידערגעלאָססען האָבען, אונד
לאָססע וואָ זעמסטליך אומקאָממען; אין מצרים וואָללען וואָ פֿאַללען, דורך שווערט
אונד הונגער אויפֿגעריבען ווערדען; קליינע אונד גראָסע וואָללען דורך שווערט אונד
הונגער שטערבען, אונד צו פֿלוק אונד ענטוועטען, צור פֿערוויינישונג אונד שטאַך
ווערדען. [יג] דיא יעצט אין מצרים וואָהנען ווילל איך, גלייך ירושלים, מיט קריג,
הונגער אונד פֿעסט היימוזכען. [יד] פֿאַן דעם איבערדעסטע יהודה'ס, וועלכער
אין דער אַבויכט נאָך מצרים גינג, זיך אַללדאָ נידערגעלאָססען, וואָלל קין איינציג
גער פֿליכטלינג איבריג בלייבען; קיינער וואָלל פֿאַן איהם נאָך יהודה צוריקקאָממען,
אַללואָ וואָ זיך ווידער צו בעזעטען איינכילדען; ניין, דאָהין קאָממען וואָ, ביס
אויף אייניגע גערעטטעטען, ניכט ווידער. — [טו] הירויף אָנטוואָרטעטען דעם
ידמיהו אַללע מעננער, דיא עס וואוסטען, דאָס איהרע ווייבער פֿרעמדען געטטערן
רייכערן, אונד אַללע ווייבער, דיא אין איינעם גראָסען הויפֿען אום איהן שטאַנדען,
וואָ וואָ דאָ גאַנצע, צו מצרים, געהמליך אין פֿחרום וואָהנענדע פֿאַלק, אונד
שפּראַכען: [טז] וויר געהאָרען דעם ניכט, וואָס רוא אונס אים נאָמען דעם עווי
גען געזאָגט האָסט; [יז] וואָנדערן בלייבען דעם וואָרטע טרייא, וועלכעס וויר גע
שפּראַכען האָבען, געהמליך, דער קעניגין דעם היממעלס צו רייכערן, איהר
טראַנקאָפֿער צו גיסען, וואָ וואָ וויר, אונזרע פֿעטער, אונזרע קעניגע אונד פֿיר
סטען, עס אין דען שטעדטען יהודה'ס אונד אין דען שטראָסען ירושלים'ס אימער
געטהאָן האָבען; וואָכייא וויר כראָד צור גניגע האָטען, אונס וואָהל בעפֿאַנדען,
אונד קין אונגליק קאָנטען. [יח] נור דאָן, אַלס וויר עס אונטערליסען, דער קעניגין
דעם

באור

דאָס צאָל אַזוי געזעטען וואָהלען (ד'ק). (יז) למלכת שמים, דאָס צאָל
למעשה השמים, וואָס הכיכבים מלאכת האל יתבונן, וואָס האָל'ס צאָלען. וואָס מפרשים
למלכת, מפרש מלך, כלומר כוכב גדול אשר בשמים, שיהא מלך על אחרים, יהא השמש
(הנ"ל)

הרגום אשכנזי

דעם היממעלס צו רייכערן, אונד איהר טראנקאפפער צו גיסען, ליטטען וויר אן
אללעס מאַנגעל, אונד קאמען דורך שווערט אונד הונגער אופ. [יט] אונד וויא?
(וואַנטען דיא ווייכער, טחון וויר עס דען אָהנע אונזערע מעננער וויססען, ווען וויר
דער קעניגין דעם היממעלס רייכערן, אונד איהר טראנקאפפער גיסען? אָדער ווען
וויר זיא אין פֿאַרמען אַבבילדען, אונד (דעם בילדע) טראנקאפפער גיסען? —
[כ] ירמיהו ערוויידערטע דעם פֿאַלקע, דען מעננערן אונד דען ווייכערן, דעם
גאַנצען הויפֿען, דער איהם יענע אַנטוואַרט גאָב, אונד שפראַך: [כא] איזט עס
ניכט אָן דעם, דאָ אַבגעטטישע רייכערן, וועלכעס איהר, איירע פֿעטער, איירע
קעניגע אונד פֿירסטען אין דען שטעדטען יהודה'ס אונד אין ירושלים'ס שטראַסען
געטריבען האָבט, בעמערקטע דער עוויגע, אונד געדאַכטע עס אייך. [כב] דער
עוויגע קאָנטע ניכט לענגער נאָכזיכט געגען איירע בעזע טהאַטען, געגען איירע
אַכשייליכקייטען, דיא איהר בעגאַנגען, האָבען. אייער לאַנד איזט דאָהער צום
שטיינהויפֿען, צור וויסטענייא, צום פֿלוק אונד אָרזנע איינוואַהנער געוואָרדען.
[כג] נור דאָרום, ווייל איהר (אַבגעטטערן) גערייכערט, געגען גאָטט געוויס
דיגט, זיינער שטיממע ניכט געהאָרכט, אונד נאָך זיינען געוועטצען, פֿאַרשריפֿטען
אונד ערמאָהנונגען ניכט געהאַנרעלט האָבעט, טראַף אייך דאָ אונגליק, וויא עס
געשעהן איזט. — [כד] ירמיהו שפראַך פֿערנער צום גאַנצען פֿאַלקע, בעזאָג
דערס צו דען ווייכערן: הערעט דאָ וואָרט גאָטטעס, איהר אין מצרים וואָהנענער
יהודים! [כה] זאָ שפריכט דער עוויגע זכאוח, דער גאָטט ישראל'ס: איהר אונד
איירע ווייכער האָבט אין דער טהאַט ערפֿיללט, וואָס איהר געשפראַכען האָטטעט;
איהר שפראַכטע: וויר וואָללען אונזער געליכדע, וועלכעס וויר געטהאָן, דער קעניג
ניגין דעם היממעלס צו רייכערן, אונד איהר טראנקאפפער צו גיסען, האלטען, אונד
איהר האָבט עס ערפֿיללט, האָבט אייער

ב א ר

(הנ"ל); וכפירוש האחרון חרגמתי. (יט) וכי וכו', המאמר המבלעדי אנשינו נמשך על
כל מאמרי זה הפסוק, המבלעדי אנשינו אכחנו מקטרים וכו' ועשינו כוננים להעניבה, והסך
לה נסך. כוננים להעניבה, נראים דברי רש"י שמפרש כוננים, דפוסים, להעניבה, להדפיס
בהם דמות עננים; וכן מנאנו הפעל מוטו בפסוק ידך עננוני. ומלת כוננים הוראתה לשון
מכון (או מכון בדברי חז"ל), פירוש הדפוס שמכון בו החקיקות כשיעור האזנים של הפסל
וכורתו, הנדפס בדבר אשר נחך בו. ולרד"ק נאמר מפרשים דרכים אחרים בדבור מלות האלה
ולפי פירוש רש"י נכון הוא מה שחזרו ובפלו: והסך לה נסכים, דכינו לומר אכחנו מנסכים גם
לפני דמות תמונת מלכת שמים, כמו לפניה עזמה (עיין רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק א').
(כא) הקטור, מעשה הקיטור, והוא שם גפלים ויהי דבר אין בהם, לי נקם ושלם.
אחם וכו' ה', אותה הקיטור, ואמר לשון רבים על שם רבוי.
הקיטור, ואחר כך לשון נקמה יחידה וחעלה וכו' על שם הקטורת. (כב) ולא יוכל, עתה
במקום עבר, תחת ולא יוכל, לשאח, את חטאתם, מפני שהיו מעליהם ותועבותיהם רעים
מאוד. (כג) מפני וכו' על בן קראח וכו', לא כאשר אמרתם: ומן אז חדלנו וכו', רק על
אשר קטרתם לעבודה זרה נאה עליכם הרעה. (כה) ותדברנה וכו', הוי' של ותדברנה
ענינו כמו כאשר, ומינורו: אתם וכשיכס אשר מלאתם בידכם כאשר דברתם בפיכם; ואמר
ותדברנה לשון נקמה, לפי שהנשים היו העיקר במעשה הקיטור. הקים חקיסנה, ענינו כמו
ונידכס

לְקַטֵּר לְמַלְכַּת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּף לָהּ נִסְכִּים חֲסֵרָנוּ כָּל וּבַחֲרָב וּבְרָעָב
חָמְנוּ : (יט) וְכִי־אֲנַחְנוּ מִקַּטְרִים לְמַלְכַּת הַשָּׁמַיִם וְלַהֲסֵף לָהּ
נִסְכִּים הַמִּבְלָעִי אֲנִשְׁנוּ עֲשִׂינוּ לָהּ בָּנִים לְהַעֲצִבָהּ הַחַיִּים וְהַסֵּף לָהּ
נִסְכִּים : (כ) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם עַל־הַנְּבִירִים וְעַל־
הַנָּשִׁים וְעַל־כָּל־הָעָם הָעֲנִים אֹתוֹ דָּבָר לֵאמֹר : (כא) הֲלוֹא אֲתֹ-
הַקַּטֵּר יִשְׂרָאֵל קִטְרֹתָם בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבַחֲצוֹת יְרוּשָׁלַם אֲתֹם
וְאֲבוֹתֵיכֶם מִלְּכִיכֶם וּשְׂרִיכֶם וְעַם הָאָרֶץ אֲתֹם זָכַרְיָהוּ וְתַעֲלָה עַל־
לְבָבוֹ : (כב) וְלֹא־יִוָּכַל יְהוָה עוֹד לִשְׂאֹת מִפְּנֵי רָע מַעַלְלֵיכֶם מִפְּנֵי
הַתּוֹעֲבוֹת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם וְתִהְיֶה אֶרְצְכֶם לְחֶרֶב וְלִשְׂמָה וּלְקַלְלָהּ
מֵאִין יוֹשֵׁב בְּהִיּוֹם הַזֶּה : (כג) מִפְּנֵי אֲשֶׁר קִטְרֹתָם וְאֲשֶׁר חָטְאוּתָם
לַיהוָה וְלֹא שִׁמְעֹתָם בְּקוֹל יְהוָה וּבַחֲדָתוֹ וּבַחֲקָרָתוֹ וּבַעֲדוּתוֹ לֹא
הִלַּכְתֶּם עַל־בֶּן קָרְאֹת אֲחֵכֶם הִרְעָה הַזֹּאת בְּיוֹם הַזֶּה : (כד) וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וְאֶל־כָּל־הַנָּשִׁים שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה
אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם : (כה) כֹּה־אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר אֲתֹם וּנְשֵׁיכֶם וְתַדְבַּרְתֶּם בְּפִיכֶם וּבִידֵיכֶם מִלֵּאֲתֶם וְלֹא־אֲמַר
עֲשֵׂה נַעֲשֶׂה אֶת־נְדָרֵינוּ אֲשֶׁר נִדְרָנוּ לְקַטֵּר לְמַלְכַּת הַשָּׁמַיִם
וְלַהֲסֵף לָהּ נִסְכִּים הֵקִים תְּקִימָנָה אֶת־נְדָרֵיכֶם וַעֲשֵׂה הַעֲשִׂינָה

את

ר ש י

וּשְׁבַע לְמַלְכוֹ (יחזקאל כ"ט) כִּךְ שְׁמוֹנִיִּים בְּסֹדֶר עוֹלָם : (יט) הַמִּצְלָעִי
אֲנִשְׁנוּ שֶׁלֹּא מִדַּעַת : כוֹנִיִּים לְהַעֲלִיבָהּ דְּפוּסִי כְדוּמוֹת עֲלִיבָהּ (עֲנָבָה
דְּמוֹ עֲלִיבָהּ כְּמוֹ לְעִיל כ"ב) : (כב) וְלֹא יִוָּכַל עוֹד לִשְׂאֹת כְּמוֹ וְלֹא יִכּוֹל :
(ג) פִּרְעָה

מכלל יופי

מג (ו) אֶת־גְּדַלְיָהוּ עַם־גְּדַלְיָהוּ (ט) כְּמִלֵּט פִּירוּשׁוֹ חֲמֵשׁ עֶשְׂרִים מִסִּיד וּמִחֹל
וְעִיִּין בְּשֶׁרֶשׁ מִלֵּט בְּמִלְבָּן בְּמִקְוֵי שְׁעוֹת הַלְּבָנִים (י) שְׁפָרוֹרוֹ כְּתִיב־נֹרָא
וְקָרִי בִּי' דְּוָה עִיִּין אֶחָד וְאֹתוֹת אֲרִי מִתְחַלְּפוֹת וּפְרוּשׁוֹ אֶחָד וְהַאֲהֵל הַנֶּאֱמָר נִקְרָא
שְׁפָרוֹר לְיוֹסֵף מִן־חֲמֵרֵי שֶׁמֶר וּשְׁפָרוֹר בְּשֶׁקֶל סָגִיר (יא) וְכֹאֵה כְּתוּב וְכֹאֵה לֶשֶׁן
בְּקֶבֶד עַל־הַמִּסְכָּה וְקָרִי וְכֹא לֶשֶׁן וְכֹד עַל־כֹּדֶנֶד (יב) וְעֵטָה כְּלֹמֶר יִבְחָת כָּל
שְׁלָלָה כְּאִשֶּׁר יַעֲטָה הַרְעוּתָה אֶת־בְּגָדוֹ וְעֵינֶיכֶם עִיִּין הַעֲטִיפָה בְּכִסּוֹת (יג) בֵּית שֶׁמֶשׁ
שֶׁהֵיוּ עוֹבְדִים שֶׁם לְשֶׁמֶשׁ

ירמיה מר מה

אֶת־נְדָרֵיכֶם : (כו) לֵכֶן שָׁמַעְנִי דְבַר־יְהוָה כֹּל־יְהוּדָה הַיֹּשְׁבִים
בָּאָרֶץ מִצְרַיִם הִנְנִי נִשְׁבַּעְתִּי בְּשֵׁם־יְהוָה אֵם־יְהוָה עוֹד
שְׁמִי נִקְרָא בְּפִי וְכֹל־אִישׁ יְהוּדָה אָמַר חִי־אֲדֹנִי יְהוָה בְּכֹל־אָרֶץ
מִצְרַיִם : (כז) הִנְנִי שֹׁקֵד עֲלֵיהֶם לְרַעָה וְלֹא לְטוֹבָה וְחֲמוּ כֹל־
אִישׁ יְהוּדָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִצְרַיִם בַּחֲרֹב וּבְרָעָב עַד־כָּל־וָתָם :
(כח) וּפְלִיטִי חָרַב יִשְׁבּוּן מִן־אָרֶץ מִצְרַיִם אָרֶץ יְהוּדָה מִתִּי מִסְפָּר
וַיִּדְעוּ כֹל־שְׂאֵרֵי יְהוּדָה הַבָּאִים לְאָרֶץ מִצְרַיִם לְגֹר שָׁם דְּבַר־מִי
יָקוֹם מִמֶּנִּי וּמֵהֶם : (כט) וְזֹאת לָכֶם הָאוֹת נָא־יְהוָה כִּי־פָקַד אֲנִי
עֲלֵיכֶם בְּמָקוֹם הַזֶּה לְמַעַן תִּדְּעוּ כִּי קוֹם יָקוּמוּ דְבַר־יְהוָה עֲלֵיכֶם לְרַעָה :
(ל) כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־פְּרַעְיָה חֲפָרַע מֶלֶךְ־מִצְרַיִם בְּיַד
אֲבִיו וּבְיַד מִבְּקָשֵׁי נַפְשׁוֹ כַּאֲשֶׁר נָחֲתִי אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אִיְבוּ וּמִבְּקָשׁ נַפְשׁוֹ :

מה (א) הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־בְּרוּךְ בֶּן־נְרִיָּה
בְּכַתְּבוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַד־סֵפֶר מִפִּי יִרְמְיָהוּ בַּשָּׁנָה הָרְבַּעִית
לְיְהוֹשִׁיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר : (ב) כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ בְּרוּךְ : (ג) אָמַרְתָּ אוֹיֵב־נָא לִי כִי־יִסַּף יְהוָה יָגוֹן

על

ר ש י

(ל) פֶּרַע הַפְּרַע • פֶּרַע תְּצִירָא חִי"ז מִשְׁמַשֵּׁת בְּמִקְוֵה ה"א :
(ג) וּמִנְחָה לֹא מִנְחָתִי • לֹא שְׂרָתָה עָלַי שְׂכִינָה לְהַנְחִיל בָּנוּ וְתַנַּח
עֲלֵיהֶם הַרוּחַ (מִדְּבַר י"א) מִה נִשְׁתַּנִּיתִי מִתְּלִמִּידֵי הַנְּבִיאִים יְהוֹשֻׁעַ

מה

שימש

מכלל יופי

מר (ט) הַשְׂכַּחְתָּם • הַשִּׁי"ן קָלָה, וְהַה"א בְּלֹא גִעּוּל, וְצִמְקָתָם סְפָרִים הַה"א בְּנִיעִיָּה •
וְאֵת רַעוּת גִּשְׁיוֹ • נָשִׁי כָל־מֶלֶךְ וּמֶלֶךְ • (יז) לְמַלְכָּה • שָׂרָא לֹאֵךְ, וְהוּא חֲסֵר ש"ף,
עֲנִין מִלְּאֲכָה, רוּחָה לְוֹמֵר לְמַעַשֵׁה הַשָּׁמַיִם, וְהֵם הַכּוֹכָבִים, שֶׁהֵם מִלְּאֲכַת הָאֵל יִתְנַדֵּךְ • וְיֵשׁ
מִפְרָשִׁים הַמֵּ"ס שָׂרָא, לְשׁוֹן מְלֻכָּה, רוּחָה לְוֹמֵר לְכַבֵּד גְּדוּלַּת שָׂמַיִם, וְהוּא הַשָּׁמַיִם, וְיוֹנָתָן
תִּרְגַּם : לְכּוֹכְבַּת שָׁמַיָא • וְנִהְיָה טוֹבִים • כְּלֹמֶר עֲשִׂירִים וּמֵלָאִים • (יט) מִקְטָרִים • בֵּא
קִנְיָן הַזְכָּרִים לְנִקְטוּת, כִּי הוּא מֵאֲמַר כָּשִׁים, כְּמוֹ כָּשִׁים, פְּלִגְשִׁים, לְבָנִים, חֲטִים, שְׁעוּרִים
וְדוּמִיָּה • כּוֹנִים • פִּירוּשׁ מִיַּעַן מֵאֲכָלִים, שֶׁהֵיוּ מְכִינִים וּמוֹנִישִׁים לְמִלְּאֲכַת הַשָּׁמַיִם וּלְגַלְמֵיהֶם •
וְאוֹלֵי קֶרֶאֶס כּוֹנִים, לְכוּיִן דַּעַתָּם וְלֹגֶם עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹתָם וּלְתַקְנָם כִּיטַב • וְיוֹנָתָן תִּרְגַּם כּוֹכָבִים :

כרדושין

איינער געליכדע ווירקליך ערפיללט. [כו] דרום הערעט דאן ווארט גאטטעס, איהר אין
 מצרים וואהנענדרע יהודים! איך שווערע עס ביא מיינעם גראסען נאמען, שפריצט
 דער עוויגע. מיינ נאמען וואלט נישט מעהר אין מצרים פאן דעם מונדע איינעם יהודי
 אויסגעשפראכען ווערדען, וועלכער, ווא וואהר דער הערר אונד עוויגע לעבט! "ע
 צו וואגען פפלעגט. [כז] איהר אונגליק, נישט איהר בעסטעס ווילל איך בעפער
 דערן; גאנץ יהודה, וועלכעס אין מצרים איזט, וואלט אויפגערימען, דורך שווערט
 אונד הונגער אויפגעריבען ווערדען. [כח] נור אייניגע וועגנ גע דעם שווערט ענט
 ראנגענע ווערדען פאן מצרים נאך דעם לאנדע יהודה צוריקקעהרען. מעגע יענער
 איבעררעסט יהודה'ס, וועלכער אין דער אבויכט נאך מצרים גינג, זיך דא נידער
 צו לאססען, ערפאהרען, וועססען ווארט איינטרופט, דאן מיינע, אדער דאן ווי
 גע? [כט] דים דינע צום צייכען, שפריצט דער עוויגע, דאס איך אייך אין דיועם
 ארטע בעשטראפען ווערדע, דאמיט איהר וויססעט, דאס מיינע, אייך אונגלייך
 פערקינדענדען ווארטע אין ערפיללונג געהען ווערדען: [ל] זא נעהמליך שפריצט
 דער עוויגע. איך געכע דען פרעה חפרע, דען קעניג פאן מצרים, אין דיא הענדע
 ווינעס פיינדעס אונד פערפאלגערס, ווא וויא איך צדקיהו, דען קעניג פאן יהודה,
 אין דיא הענדע נבוכדנאצר'ס, ווינעס פיינדעס אונד פערפאלגערס, געגעבען האבע.
 מה [א] איין ווארט, וועלכעס דער פראפעט ירמיהו צו ברוך, וואהן גרויה,
 שפראך, אלס דיוער אים פירטען יאהרע יהויקים'ס, וואהן יאשיהו'ס, קע
 ניגס פאן יהודה, אללע דיוע ווייזונגונגען אויס דעם מונדע ירמיהו'ס אין איין בוך
 נידערשריב. [ב] ווא שפריצט דער עוויגע, גאטט ישראל'ס, פאן דיר, ברוך!
 [ג] דוא קלאגסט: "וועהע מיר! דער עוויגע הייפט מיר שמערצען אויף שמערע
 צען

ב א ז ר

ונידכם מלאהם, ונא העתיד צמקום עבר, וכפל ועשה תעשינה לחם הענין. (כה) ארץ
 יהודה, לארץ יהודה; ופליטי חרב האלהים ירמיהו וברוך ומעטים גדולים אחרים שהיו
 צהם שחורו לארץ ישראל, שהגלום נבוכדנצר לשם נכנשו את ארץ מצרים נכ"ל לנלכותו, כמו
 ששנינו בסדר עולם (מדברי המפרשים). ממנו ומהם, כלומר דברי או דבריכם. (כט)
 וזה לכם האות, כשתראו בקרבן שנבוכדנצר יכה את פרעה, כאשר נבאתי, תדעו כי גם
 נבאתי, שבוכם לכלות במצרים, היא אמת. (ל) פרעה חפרע, פרעה הוא שם לכל
 מלכי מצרים, כמו סולמאן למלכי טורקיא, וחפרע הוא שם פרטי לאותו פרעה הנכנס
 מנבוכדנצר. וינתן תרגם פרעה תבירא, והוא היה קירא הפרע כה"ל.
 מה (א) הרבר. ענין הקאפיטל, נחמה לברוך דן נדריה, שהיה דואגומצטער על צרות
 יהודה וירושלים, אשר נבא עליהם ירמיהו, והוא היה כותב על פיו תמיד. בכתבו
 את הדברים האלה וכו', דברי תוכחות ונבואות השנים, הנזכרים למעלה מראש הספר עד
 השנה הרביעית ליהויקים. (ב) אמרה אוי כל לי וכו', המכרשים ביארו תלכות ברוך
 (ע"פ דרש חכמינו ז"ל עיין דש"י) על אשר לא תגיע אלנו דבר הנבואה, כמו שהגיע לשאר
 תלמידי הכנאים הגדולים; ופירשו ומנוחה לא מצאתי, ונכבואה, ונס למלת גדולות (בפסוק
 ה') הוראתה נבואה וכהאס דרשה היא תדרוש; אך אין המקראות מתיישבות היטב על ככון,
 לפי פירוש זה. כי מה זה אמר: יספה'גון על מכאובי, יגעת באנחתי וכו'? מה זה המדרש
 הגדולה כפולה ומכופלת על אשר לא זכה למעלת הנבואה, אשר אך מעטים מבחירי אל זכו
 לה

תרגום אשכנזי

עו; איך ערמירע פֿאַר זיפֿצען, פֿינרע קיינע רורע. [ר] זאָגע איהם: וואָ
שפּריכט דער עוויגע: זיהע! וואָס איך געבויעט, רייסע איך זעלבסט נידער; וואָס
איך געפֿלאַנצט, ענטוואָרצעלע איך זעלבסט; — דאָ ערדע בלייבט אים גאַנצען
וויא זיא איוט. — [ה] אונד דאָ פֿערלאַנגסט עטוואָס אויסער אַרדענטליכעס?
פֿערלאַנגע עס ניכט! — דאָך ווען איך דאָ אונגליק איבער אַללעס פֿליישליכע וועזען
ברייגע, שפּריכט דער עוויגע, שענקע איך דיר, אין אַללען אָרטען, וואָהן דאָ
געהסט, דיין לעבען אַלס איינע בייטע.

כו [א] וואָרט גאָטטעס אָן ירמיהו, אין בעטרעף פֿערמערע פֿעלקער. [ב]
איבער מצרים, בעטרעפֿענדיג דאָן העער פרעה נכוס, דעס קעניגס פֿאָן
מצרים, דאָן אַם אייפֿראָט ביא כרכמיש שטאָנד, אונד וועלכעס נבוכדנצר, דער
קעניג פֿאָן בבל, אים פֿירמען יאָהרע יהויקים'ס, זאָהן יאשיהו'ס, שלונג.
[ג] ריסטעט

ב א ו ר

לה? הלא כמעט לנאח יחשב. ומה ענין לפסוק דל"ט: הנה אשר נבית וכו'. הנעבור
יהושע ה' אשר נבנה לא תניע נבואה אל ברוך? ואם כדברי הדרש: אם אין כרם אין סייג וכו',
למה הגיעה הנבואה אל ירמיהו? לכן נראה לי פשוט, הנה ברוך כתב אפי' ירמיהו חות קצה
ונבואת פורענות הרבה על ישראל, לכן היה צורך ואמר: יסף ה' עון על מכאובי, כי חדשים
לנבקים אנכי שומע וכותב צרות לישראל, ולא אמנא מניחה ונחמה; כמו שצחק ירמיהו בעצמו
(למעלה ט"ו) מפני ידך בדה ישנתי כי זעם מלאחתי. ויתכן ג"כ לפרש ונחמה לא מנחת,
כי גם נדרף היה מבני דורו, כמו שאמר משה ויחנן בן קרח והאנשים הודים (למעלה מ"ג)
כי ברוך בן נריה מסית אותך בנו למען תת איתנו ביד הכהנים להמית וכו'. (ד) הנה אשר
נבית וכו', והשיב לו הקדוש ברוך הוא תנחומים, הנה אנכי הוא הנונה וההורס, הנושע
והנחש, רבנוגלימר א' תדאוג בעבור הדבר הזה, כי אני בחכמתי יודע עת לבנות ועת להרוס,
כמוס הוא עמדי, חתום באזכרותי. ואח כל הארץ היא, פירש רד"ק, כל הארץ כמו שהיא,
כלה אהרוס ואתוס. ולפי באורי גראה, וכל הארץ היא, כמו שהיא, כמו והארץ לעולם עומדת,
כלומר אני אהרוס יאכנה, זה עולה חזק יודע, והארץ בכללה תשאר מה שהיא (ומלת ואת
כל הארץ וכו', הוא פה ימים לביטא העומר, כאשר מכתובו עיד ביחוד זה במקומו אחרות).
(ה) ואח, בן אדם, חבקש לך גדולות, רבנוגלימר חבקש לדעת גדולות ונפלאות.
אל חבקש, במיפלא ממך אל תדרוש, כי אין אדם עביט בסתרי אלוה, ובסוד אלוה לא
יבוא. ואם אתה דואג בעד עמך, דע כי הנני מביא רעה על כל בשר, אך אימך אלוה, ונתת
לך נסך לשלל, כאלי שללת אימה לך, כי תמלט מכל שאר בשר ההולך לבטין. בן גראה לי
פירוש הקאפיטל לפי פשוט.

כו (א) אשר. מן הקאפיטל הזה עד כ"ב ינבא ירמיהו על שאר הגוים, ובפרשה הזאת
יתחיל בנבואה על מצרים בדברי מליצה ושיר, שילקח חיל מצרים ע"י נבוכדנצר פעמים,
על נהר פרת, ובמצרים עמה; ויסיים בנחמה למצרים ולישראל. (ב) למצרים, נבא
תחילה על פורענות מלך מצרים הנאה לו מחץ לארצו, והוא, כאשר הלך על נהר פרת
בכרכמיש, אחר שלכדה מלך אשור ומלך ארם, כמו שאמר (ישעי' י"ד, ט') הלא בכרכמיש
פלנו וכו', והלך שם פרעה נכו בימי יאשיהו, וארכו לו ימי המנוח שם עד השנה הרביעית
ליהויקים, ועלה עליו נבוכדנצר, וכאמר עליו נבואה זו; ואחר כך נבא על ארץ מצרים,
שיכנעה

מכלל יופי

כדוטיין, ותרגם חנור אכור צד, כדווע דבן, בנות המלך הכתולות מעליס כדוטיין.
להעציבה

על־מכאבי יגעתי באגחתי ומנוחה לא מצאתי : (ד) כה־האמר
אליו כה אמר יהוה הנה אשר־בניתי אני הרס ואח־אשר־נטעתי
אני נחש ואח־כל־הארץ היא : (ה) ואח־התבקש לך גדלות אל־
התבקש כי הנני מביא רעה על־כל־בשר נאם־יהוה ונהתי לך את־
נפִשֶׁךָ לִשְׁלָל על־כָּל־הַמְקֻמֹּת אֲשֶׁר הִלַּךְ־שָׁם :

מז (א) אֲשֶׁר הָיָה דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־הַגּוֹיִם :
(ב) לַמְצֻרִים עַל־חֵיל פְּרֻעָה נָכוּ מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר־הָיָה עַרְגָּד־ר
פָּרַת בְּכַרְכֶּמֶשׁ אֲשֶׁר רָחֲבָה וְכוּכַדְרָאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בַּשָּׁנָה
הָרְבִיעִית לַיהוֹנָקִים בֶּן־אֲשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה :

(ג) עֲרֹכוּ

ר ש י

שימש את משה נחם עליו רוח הקודש אלישע שימש את אליהו נחם עליו רוח
הקודש חגי מה נשתניתי : (ד) ואת כל החרץ היא הגדונת צנתים וסריסס
ז : (ה) תבקש לך גדולות נבואות כמו ספרים כל לי את כל הגדולות וגו'
(מלכים ב' ח') קרא אלי ואגידה לך גדולות וגו' (לעיל ל"ג) אמר לו הקב"ה
אם אין כרם אין סייג ואם אין גן אין רועה חגי נגלה על הנביאים חלל
צוּכֹת' שֶׁל יִשְׂרָאֵל כִּךְ שְׁנוּיָה בְּמִכְלֵלָה בְּתַחֲלָתָה :

(ג) מִגֵּן

מכלל יופי

להעציבה • כלומר לעשית לה עצבים, והם הפסילים • או יהיה להעציבה על דרך הכינוי,
רובה לומר לשמחה, וה"ל להעציבה רפה, ומשפטה מפיק, כי היא לכינוי, והכינוי למלכת
השמים, כי בלשון נקבה זכר אותה, כמו שאמר לה • (יא) הקטר • שם נפלים וההדבר
אין בהם, לי נקם וישלם • אותם זכרה' • כל הקטרים שקטרתם, כי
רבים היו האלוהות, כמו שכתוב : כי מספר עשרה היו אלהיך יהודה, וכל אחד היה לו
קטר מיוחד, כי הקטר שם כלל • וחעלה על לבו • אותה הקטרת, כי קטרת וקטר אחד
הוא, ואמרו בלשון זכר ובלשון נקבה • (בג) ובעדוהיו • בשוא הדלית ונחולס הו', ונהפכה
בזע"ן הפועל ללמ"ד הפועל כמו שנהפכה ועולתה קפנה פיה, על בני עולה, ולא יתכן לומר
שהיה הו' הכרית בעדותיך ו' הרבות, כו' ערוותיה הנחה, כי לא מלאכו' הרבות
נראית • (כה) וחדבנה בפיהם • בלה הו' • בענין כאשר כו' אם לא ישמעו
וילכו, ושפתי רכנותיהם • וביריכם מלאתם • כלומר כן מלאתם ביריכם, ואמר כך
פירוש הדבור והמעשה • מלאתם • מלאת המלה הזאת להורות על הנקבות הנמצאות • (כח)
מי יקום • יעמיד ויחקיק • (כט) קום יקומו • יתקיימו, וקום נחולס מקורו • כמו שזכר
אלי • (ל) פרעה חפרע • בחי"ת, וכן היה כתי' שם אותו פרעה, שהיה בימים ההם •
[ויש אומרים כי החי"ת בחקיס ה"ל, והוא פרעה בהקד' הא' תיית, וקראו כן לגבאי, רוצה
לומר, כי יהיה פרוע, מן כי פרע אחרן • ויזכרן תרגם : פרעה תבירא •]
מה [ג] ומנוחה לא מצאתי • כמו ותבקש עליהם הרוע, כלומר ופוטאה לא מצאתי,

כי

ירמיה מו

[ג] ריסטעם אייך מיט שילד אונד פאג
 ברעכעט אויף צום קאמפף!
 [ד] וואס מעלט איירע ראססע! וויטצעט
 אויף, אריסטער!
 קאמפט מיט איירע העלמען, וועטצעט
 דיא לאנצען,
 לעגעט איירע הארניש אן! — —
 [ה] וואס זעה' איך? יענע צאגען דארט,
 אונד ווייזען! איהרע העלרען זונד גע-
 שלאגען!
 וועלך איינע פלוכט! עס וואגט זיך קיינער
 אוסצוהען!
 פאן אללען וויטען שרעקען! שפריכט
 דער עוויגע.

(ג) ערכו מגן וצנח
 וגשו למלחמה:
 (ד) אפרו הסוסים ועלו הפרשים
 והתיצבו בכובעים מרקו
 הרמחים
 לבשו הקרינות:
 (ה) מדוע ראיתי המה חתים
 נסוגים אחור וגבוריהם יפחו
 ומנוס נסו ולא הפיו
 מגור מסכיב נאם יהוה:

[ו] עם פליהע ניכט דער שנעללע,
 דער העלר פערטהייריגע זיכט;
 אל-ימלט הגבור
 אל-יגוס הקר
 צפונה

ר ש י

מו (ג) מגן • של עור הוא והוא שלוק וכשיוצא למלחמה מוסיף צמח:
 צמח • של עץ דמות הרים • שלט: (ד) מרקו הרמחים • כמו ווערן
 ושוטף (ויקרא ו'), פורבי'ר בלע' Fourbir (רייטיגען, פאלירין, כמו
 תילים ז' י"ג): (ה) המה חתים • מזרים: ולא הפיו • עוד לעמוד במלחמ'
 ולא היה להם פנאי: (ו) כיחור יעלה שהיה רגיל להעלות גייסות סביביו
 כמו נהר לשטף סביביו: יתגעשו מימיו • דמטרפין מוסיף: כיחור יעלה •
 היה רגיל לעלות בארץ צפון שהלך פרעה על נבוכדנצר בכרכמיש ושם נפל ונהרגו
 גבוריו והוא ברחמן המלחמה: (ח) אובידה • כמו חאבד: (ט) והתחוללו •
 לשון

מכלל יופי

כי היה דואנ ברוך על שלא שרתה עליו רוח נבואה, וכן אמרו רבותינו ז"ל שאמר ברוך,
 יהושע שמש את משה, ושרתה עליו רוח הקדש, אלישע שמש את אליהו, ושרתה עליו רוח
 הקדש, מה כשתבית יראי מכלת למידי הנביאים? איך נא לי כי יספ' יגון על מכאובי, ומיטחה
 לא מנחתי, ואין מיטחה אלא נבואה, שאמר כמות עליהם הרוח. ומה המקום משיבו? הנה
 אשר בנית יאחי הורם, ואתה תבקש לך גדולות, ואן גדולות אלא נבואות, שאמר ספרה נא
 לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע, ואומר ותגדל לך גדולות ונבואות, אמר הקדוש ברוך
 הוא: אם אין כרם סייג למה? נאן אין רועה למה? ומפני מה? כי הנני מביא רעה על כל
 בשר, איני כנלה על הנביאים אלא בזכותן של ישראל. וכן תרגם יונתן, ומיטחה לא מנחתי:
 ונבואה לא תשכסית. וטעם ואת כל הארץ היא כלומר, כל הארץ, כמו שהיא, כלה אהרן
 ואתה • ויונתן, תרגם: וית כל ארעא דישאלא דילי היא: [

צפונה על-יד נהר-פרת
כשלו ונפלו:

אם איפראט שטרעם, דארט געגען
מוס אללעם שטרויבעלן, פאללען! —

(ו) מי זה ביאור יעלה
בנהרות יתגעשו מימיו:
(ח) מצרים ביאור יעלה
ובנהרות יתגעשו מים
ויאמר אלה אבסה-ארץ
אבידה עיר וישיבי בה:

[ו] ווער שטייגט דארט וויא דער ניל
דערויף?
אונד וויא דער שטרעמע ברויענפאללע
פלוטהען?
[ח] מצרים שטייגט וויא זיין גיל הער
רויף,
אונד וויא דער שטרעמע ברויענפאללע
וואגען?
איך טרעט אויס, שפרייט עס, איבער
שוועט' דיא ערדע,
פערדערבע שטערטע אונד בעוואענער.

(ט) עלו הסוסיס

והתהללו [ט] א קאמטט, אידור ראססע!

עם

ב א ו ר

שיכשנה כבודכנר (רד"ק). (ג) ערכו וכו', המליך הקדוש יאמר על דרך מליצה לשני
החילות שיאזרו חיל, ויערכו מנן ויכנה לגשת למלחמה, מערכה מול מערכה, למען יספוט
ויוכיח הכיבוש בין שניהם על דבר כרכמיש כנ"ל; או יאמר זה ביחוד לחיל פרעה, שיערכו
למלחמה נגד חיל מלך בבל, הנא עליהם, אך לפי זה מלת המה בפסוקה' אינו עולה יפה,
וראוי אהם. מנן, הוא נגד של עור, להגן בעד הלוחם לכל יכנוס בזהחן, ורגילים למשקו
בזמן, לקסמן ממנו חן השטן. צנה, גם היא מין מנן, אלא שעשויה מן עץ; כמו צנה
וסוחרה. ואמר, שיתלבו תחלה כלי מלחמה המגינים על עצמם, טרם ימרוקו הרמסים
וכו' להכות אחרים. (ד) אפרו, כמו ויאסר את רכבו, ועלו הפרשים, אתם הפרשים,
הרוכבים, תעלו על הסוסים שתאסרו, והתלבו על אדה המערכה בכופעים שעל ראשיכם.
מרוקו הרמחים, שנטו הרמסים, תנקו אותם מן החלודה, למען יברקו ברק החרב; מלשון
ומרוקן שטף במים. הסרונונה, הם לבושי הכרזל שעושים טבעות טבעות (רד"ק). (ה)
מדוע וכו', אמר זה לחיל מכרים, שאחזק פחד וסתם, וכסנו אסור, ונגוריהם יכחו, לשון
שבר וכתיתה; ושאל על דרך מליצה: איה איפוא גבורת הנגורים האלה, כי יסתו ויסוגו
אסור, ויכנסו מים גדול, ולא הפנו, את פניהם כנגד הרודפים אחריהם, מפחד ומגור
מסביב? ויוכתו רגס ולא מתפנן ימקם מן קדם דקטלין בחרבא דמתכנסין עליהן מסחור
פחור; ומפרש בג' ענין חסיפה. (ו) אל ינוס הקל, משהוא קל בגליו אל ינוס, כי
זוהי יהיה מנוסו, כי יסגורו הרודפים, ולא יסלט הנגור, ולא ימשיב הנגור שימלט, אם
יעמוד להלחם כנגדם, כי לא תועיל לו נגורתו; צפונה וכו', בפאת צפון לכרכמיש, כי שם
היתה המלחמה, או כרכמיש היתה צפונית למכרים, שם יכשלו ויפולו (רד"ק). (ז) מי זה
ביאור יעלה, אמר על פרעה דרך לעג: מי זה יעלה מן ארצו כמו היאור, והוא כחל כליש
הנחל במכרים, ומתפשט לעתים ידועים על כל השדות להשקותם, כן התפשט פה חיל אחד על
הרבה ארצות, ובנהרות יתגעשו מימיו, תי' דמטרפין מוהו, כלומר כנהרות אשר מימיהם
יתגעשו וירעשו, כן עשה החיל הזה רעש גדול בארץ; ואמר מימיו בכני יסיד על כהרות? לפי
שהוא מלא על פרעה יחילותיו; והנה תחילה עלו בגבורה ורעש, ועתה כשלו ונפלו לפני כבוד
נגד. (ח) מצרים וכו', כפל הענין לחוק, והיא התשובה לשאלת מי זה ביאור יעלה
וכו'

עם ראאלע ווילד דיא וואגען!

אידער העלדען, ברעכעט אויף!

קאממט, כוש אונד פוט, מיט איירען שילדען!

אידער לודים! באגענשיטצען!

[דעם העררן עוויגען צבאות וויאדויער טאג

איין טאג דער ראכע, ראכ' צו וויגען פיינדען!

זאמט פֿרעססע ויך דאן שווערט!

בערוישע ויך פֿאן איהרעם בלוטע;

דעם העררן, עוויגען צבאות, גילט דיא שלאכט,

אין מיטטערנעכטליכעם לאנדע דאָרט, אַם אייפֿראַט - שטראָם -

וההחללנו הרכב

ויצאו הגבורים

כוש ופוט הפשי מן

ולודים הפשי דרכי קשת:

(י) והיום יהוא לאדני יהוה צבאות

יום נקמה להנקם מצרי

ואכלה הרב ושבעה

ורוהה מדמם

כי זבח לאדני יהוה צבאות

בארץ צפון אלהיה רפרח:

(יא) עלי

ב א ו ר

וכו' מלכים הוא העלה כחור, ויגעש וירעם כמו כהרות, ויאמר: אשלה ואכסה אכן להחניד עיר ויושבינה (ט) עלו הסוסים, דבר עם הסוסים על כל האלה, וכן וההחללנו הרכב, דבר עם הרכב, וסוס נמקו רוכבי הסוסים, ויושבי הרכב, כמוש מחות רכב בחור; ואמר אל מלכים, חתם חסד יכאזם בנא ורעש, עתה יצטח עיניכם סיל כנודנדר, עלו כסוסים ורכב, וברחם נכרותכם וההחללו, לשון הוללת וסגנון, יהוה מרעם הסוסים ורכב הניא וסוב, הגה וסבה, ווצאו הגבורים, אשר נחלכם, ועמם כט ופוט תוספי מן, ויודעם תוספ קי, שמעמים האלה יצאו חילות לעזור את מלכים: כן פירש רד"ק: אף חזק האשך המקראות מתשכ היטב לפי פירושו זה; כי בפסוקים הקודמים יספר, כי כנרעלה פרעה כחור וכו', ואיך יעירדם העולין אחר זה לעלות בסוסים, ונכחת הנגזר? וכן הפסוק הזה אחריו: זה היום יהוה וכו' יום נקם מלכיו וכו' חינו מכוהיטב קריית העווררת האת. לכן נראה לי שהקריאה: עלו הסוסים וכו' נאמר על סיל מלך נבל, ופירושו: הנה מלכים יצאו בנא ורעש לקראתכם למלחמה, ועתה אתם בני נבל, עליכם אתם כסוסים, ויצאו גבורים, להנחם עם הנאים האלה - וכוש ופוט ילוד הוולפי זה בל מלך נבל, כי כן נמלכו נחילות הגנים האלה, שיצאו לעזור אל כל השוכרים חותם, כילם צחל מלך נור היו, בכתוב צחוק אל (כ"ז, י"ד) פרוס ילוד ופוט היו צחיך אנשי מלחמתך ונמשך היטב הפסוק הזה: וזכור היום נקמה להנקם מצרי, והם סיל מלכים אשר הוכוהו פהר פרת (י) להנקם מצרי, נקמת יחזיהי המלך, שהמיתו פרעה נבי במדבר (ד"ק) (יא) עלי גלעד וכו', אף אסתעלי, בתולת מלכים! לגלעד, לקחת משם כרי, בשא חרם רפוחך, כי לא יועילו לך - העלה, לשון רפואה (ה"ל) - ויוכתן תרגם לא סנקת לך ויהא לשון תועלת - (יב) גבור בגבור בשלו, בנוסם יכסלו הגבורים אים בחסיו, ויחד יפא שניהם - (יג) לבוא נבוכדנצר וכו', התנבא שיבוא נבוכדנצר אחרי הכות את סל פרעה על כהר פרת, ויכה את מלכים במלכים, וזה היה בשנת עשרים ושבע למלכו, כך שנייה נסחו עולם. (יד) הגידו וכו', זכרת חסיה מלכים נבל, ואמר כך ממוחית, ויכה מגדול, סן - להנחם - והבן לך, לערוך מלחמה נגד קרב האויב, האוכלת סניבותיך - (טו) נסחך אבירך

(יא) עלי גלעד וקחי צרי

בחולת בתי מצרים

לשוא הרבית הרבית ק' רפאות

העלה אין לך :

(יב) שמעו גוים קלונך

וצוחתך מלאה הארץ

כיגבור בגבור כשלו

יחדיו נפלו שניהם :

(יג) הדבר אשר דבר יהוה

אל ירמיהו הנביא לבוא

נבוכדראצר מלך בבל להכרות

את ארץ מצרים : (יד) הגירו

[יא] הינוף נאד גלעד , האלע באלואם

א יונגפרווא , טאכטער מצרים'ס !

אלליין פערגעבענס הייפסט דוא ארצע

פיר דין איוט קיינע דוילפע מעהר .

[יב] עם הערען פלקער דיינע שאנרע ,

דיין קלאנגעשרייאערפיללט דיא ערדע ,

דען דעלר שטירצט איבער העלר ,

צו באדן פאללען ביידע הין .

[יג] ווארט גאטמעס אן דען פראפעטען

ירמיהו , דיא אנקונפט נבוכדנצר'ס ,

קעניגס פאן בבל , מצרים צו איבערוויי

דען , פארהער זאגענד .

[יד] פער

ר ש י

לשון סכלות : (י) ורותה . ל' שובע . ל"א לשון שכרון כמו שכר דמחרגמין

מרוי : (יב) גבור בגבור כשל . כשהיו בורחים היו נכשלים ונתקלים זה

בזה : (יג) לבא נבוכד נצר . זו מכה שנייה שהחריב נבוכד נצר את מצרים

בשנת עשרים ושבע למלכו (יחזקאל כ"ט) כמו ששנינו בסדר עולם :

(יד) התיכב

מכלל יופי

מז (ב) בשנת הרביעית . מנהג הלשון לבוא סמוך על המספר , וכן בשנת שלש למלכו ,

ואחרים זולתו : פרעה נכו . מרגם יונתן : פרעה סגירא : (ג) וצנה . כמו מנן ,

אלא שהוא עשו בתכונה אחרת . (ד) ואסרו הסוסים . כמו ויאסור את רכבו . ועלו

הפרשים . אתם , הפרשים ! עלו על הסוסים שחאסרו . והחיצבו בכובעים . התיצבו על

הסוסים נכונעים שגראשיכם . בכובעים . הוא כלי מנן על הראש , קאפאס'טי בלע"ז .

מרקו הרמחים . מרקו אותם מהחלודה ונחכו אותם . הסרונות . שרז סרה , והס לבושי

הנזל שעושים טבעות טבעות . (ה) נסוגים . ענינו ההתאחרות והסתנכרות . יבחן .

ענין שברוכתית . ומגום . שם בפלס מקום . ולא הפנו . לא החזירו להם פניהם . מגור .

ענין פחד . ויוכתן תרגמו ענין אפיפה . (ו) יתגעשו . מבנין התפעל , והשני יתגעשו ,

בחולס הנימ"ל , מורכבת מן התפעל והדומה למרובע , וענינם התכודה והתנועה בחוק .

(ח) אעלה . מפנין הפעיל , ופירושו : אעלה חילותי . ובמכלול אעלה בקל האל"ף

בסגול , זה שהוא נפתח אומרים כי הוא מבנין הפעיל , ואע"פ שידמה . שהוא פועל

עומד . ונכון הוא שיהיה מבנין הקל , כי הוא פועל עומד , ואינו רחוק שיהיה זה פתח מן

ירמיה מז

[יד] פֶּעַרְקִינְדַּעַט עִם אֵין מִצְרִים, רוֹפֵט
(יד) הִגִּידוּ בְּמִצְרַיִם וְהִשְׁמִיעוּ
עִם צו מַגְדוֹל,

בְּמַגְדוֹל

וְהִשְׁמִיעוּ בְּנֶף וּבְתַחֲפִנָּה

אָמְרוּ הַתִּיצֵב וְהִכֵּן לָךְ

פִּי־אֲכָלָה חֶרֶב סְבִיבֶיךָ :

(טו) מִדּוּעַ גָּסַחַף אֲבִירֶיךָ

לֹא עָמַד

כִּי יִהְיֶה הַדָּפוּ :

(טז) הִרְבָּה בּוֹשֵׁל

גַּם גָּפַל אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ

וַיֹּאמְרוּ קוֹמָה וּנְשָׁבָה אֶרֶץ־עַמֵּנוּ

וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ

מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה :

(יז) קִרְאוּ

רוֹפֵט עַל צוֹנוֹף אוֹנֵד הַחֲפִנָּה אִוִּים ;

שְׁפָרַעְכֶּם ! הֶאֱלַמְעַ פֶּעַסְטֵעַן שְׁטֹאֵנֵד ;

שְׁאֵן פֶּרִיסְטֵדָאָו שְׁוֹעֵרְט אִוִּם דִּךְ הָעַר !

[טו] וּוְאִרֹּם זִיגֵד דִּיִּנְעַ שְׁטֹאֲדִקֵּעַן וּוִיאַ

פֶּאָם שְׁטֵרֶאָמַע וּוְעִגְגֵּרִיסְסֵעַן,

אֹנֵד הֶאֱלֶטֵעַן קִיִּנְעַן פֶּעַסְטֵעַן

דַּעַר הָעַרֵד הָאָט זִיאַ גַּעוּוֹאֲרֶעַן !

[טז] זִיאַ שְׁטִירְצֵעַן הוּיֶפֶעַנוּוִיִּיעַ הֵין,

אוֹנֵד טֶאָן פֶּעַלְלֵט אִיבַעַר טֶאָן ;

אוּיָף ! שְׁפָרַעְכֶּעַן וּוִיאַ, צוּרִיק צוֹ אוֹנוֹעַרִם

נֶאָךְ אוֹנוֹעַרִם פֶּאָטֵעַרְלֶאֵנֵד צוּרִיק,

אָכְדַּעַם וִיגִרִיכֶעַן שְׁוֹעֵרְטֵעַם ! —

ר ש י

(יר) הַתִּיצֵב וְהִכֵּן לָךְ • לַגִּד הַמִּלְחָמָה : וְהִכֵּן וְהַתִּכֵּן : (טו) גָּסַחַף • גָּסַחַף

וְהַחֲלִיקוּ גִבּוֹרִיךָ כְּמוֹ מִטְרַ סוּחַף (מַשְׁלִי כִית) גָּסַחַחַפָּה שְׂדֵהוּ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה

וּמִנְחָם חֶזֶק לֶשׁוֹן כְּלִיּוֹן וְכֵן חֶזֶק מִטְרַ סוּחַף וְדוּגֵשׁ פֶּתֶר מִטְרַ סוּחַף כְּמוֹ מִטְרַ

וּסִיעַף כְּמוֹ מִסְעָף פּוֹרֵם בְּמַעֲרָה (יִשְׁעִיה') : (טז) הִרְבָּה כּוֹשֵׁל • הַקִּבֵּה

שֶׁהִדְפוּ הִרְבָּה נוֹ מַכְשׁוֹל : גַּם גָּפַל נִתְקַבְּצוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ לֵאמֹר נִקּוּמָה וְנִשְׁבָּה

אֶל עַמֵּינוּ מִמּוֹקִים שִׁיֵּאֲנוּ מִשֵּׁם לִהְלֵחַם : חֶרֶב הַיּוֹנָה • חֶרֶבָה דִּסְנָה דְּהִי

כְּחֶמֶר מְרוּיָה הַיּוֹנָה לֶשׁוֹן יִין לֵאמֹר הִנֵּה : (יז) קִרְאוּ שֵׁם • בְּמִלְחָמָה הִכְרִיז

מִשַּׁל שַׁל חֶרֶפָה : פֶּרַעַה מֶלֶךְ מִצְרַיִם שֶׁאֵין • שֶׁהִים מַגְבִּיהַ קוֹל שֶׁאֵינוֹ תִּשְׁוֹאֵת

לִהְתְּהַלֵּל בְּחַיִּילוֹתָיו : הַעֲבִיר הַמוֹעֵד • שִׁיעַד הַיּוֹם מִלְחָמָה קִבּוּעַ לִנְחֹת וּלְהִלָּחֵם

וְלֹא יֵנָח וְעֵבֶר זֶמֶן הַמוֹעֵד : (יח) כִּי פִתְחוּ בְּהֵרִים • כִּי כֹאשֶׁר דִּבֶּר חֲמַת

הוּא הוּא שֶׁחֲזָר קִבּוּעַ בְּהֵרִים וְהֵר הַכְּרֹמֶל עַל הַיָּם כֵּן בִּחְמַת יֵצֵא הַדִּבֶּר הוּא

עַל מִצְרַיִם : (יט) כְּלִי גֹלֶה • אִדָּם יוֹצֵא לְדֶרֶךְ מִתְקַן לוֹ חֲמַת וּמִקְדָּה עַל

חֶרֶם לִשְׁתוֹת בָּהּ : וְנִחַתָּה • לֶשׁוֹן עֵיט : (כ) עֲגָלָה יִפִּיפִיהַ • מַלְכוּתָהּ

וְאִיֵּה

מַכְלָל יוֹפִי

מִנְכִּין הַפְּעִיל, וּמַשְׁפֵּט אֲחִידָה, אֵלָּא שֶׁנֶּאֱמַר כֵּן לִהְיוֹת עַל הָאֵלֶּף כַּמִּשְׁפָּט • (ט) הַסּוּסִים,

הַהֵאֱלֵה הַקְּרִיָּאָה, וְכֵן הִרְבָּה, וְהִרְבָּה שֵׁם כֻּלָּל, כְּשֶׁנֶּאֱמַר מִתּוֹת רִכְבּ בַּחֹדֶר (שְׁמוֹת י"ד)

וְהַתְּהוֹלָלוּ

(יו) קראו שם פרעה
מלך מצרים שאון
העביר המועד :

[יו] דאָרט רופֿען זיא : אַ פרעה !
אַ מצרים'ס פראָהלענדער קעניג!
פֿערשווענדעט האָט ער דיא צייט . —

(יח) חִירָאֲנִי נָאִם הַמֶּלֶךְ
יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ
כִּי כְתוּב בְּהָרִים
וּבְכַרְמֵל בָּיִם יָבוֹא :
(יט) כָּלִי גוֹלָה עָשִׂי לִךְ
וְיִשְׁבַּח בְּתִמְצָרִים
בִּירְנָה לְשִׁמְהָ תַּהֲיֶה
וְנִצָּתָה מֵאֵין יוֹשֵׁב :
(כ) עֲגִלָּה יִפְהַדְפִּיה מִצָּרִים
קָרִין מִצָּפוֹן בָּא בָּא :
(כא) גַּם

[יח] כִּיִּיא מִיִּינעם וִיין! שפּרִיכֶט אַללער
רעס נאַמען עוויגער צבאות איוט,
זאָ צופֿערלעססיג וויא דער חבור אינטער
בערגען,
וויא כרמל אַם מעערע ווירד ער קאַמט
מען . —
[יט] שאַפֿט פֿילגערצייג דיר אַן,
אַ טאַכטער, בירגערין מצרים'ס!
דען נוף ווירד איינער וויסמע גלייך,
פֿערערעט אונד מענשענלעכער וויי .
[כ] מצרים! רוא אַנמוטהיגע קאַלכע!
דיין אומשטורץ קאַמט, קאַמט פֿאַן
נאָרדען הער .

ב א ו ר

אביריך, כסחף לשון שטף, כמו מטר סוחף, כלומר אביריך היענדרו, ולא עמדו, כאלו
מחפס זרס מטר. ואמר נסחף לשון יחידעל אביריך, כלומר כל אחד מאביריך; או כפי
הכלל הידוע, לפי שהפעל קדם לשם. (טו) הרבה, ה' אשר הדפס, הרבה בהם כושל.
גם נפל, כמו נפל א הכסדים, רכנו לומר התקנן והתקבר איש אל רעהו, לאמר: קומרה
ונשובה אל עמנו וכו', פירש רש"י, ממקום שיכאומסם להלחם; ולפי דבריו יאמרו זה החיל
מאחר העמים אשר נבנה מצרים. ורד"ק פירש, הנריס במצרים מארצות אחרות, כי כשהיה
רעב, באו לגור במצרים, כי ברוב השנים יש שבר במצרים יותר מבארצות אחרות, וכשבא חיל
נבוכדנצר פארו איש אל אחיו, קומה ונסובה אל עמנו. חרב היופדה, האוכסת, וכן והאכלתי
את מוניך, לא יוכו עוד כשיאית עמי. (יו) קראו שם, קריאה של לעג, והיא: פרעה
מלך מצרים, שהוא מלך שאון, שעשה כל כך שאון ורעש, העביר המועד, אישר הזמן אשר
יעד להלחם עם מלך בבל, מפחדו ממנו. (יח) כתבור בהרים וכו', תרגם יונתן כמה דינב
פתגמא דתבור בטוריות, וככרמל בימא כן ייתי תביריה. ופירוש וככרמל בים, כמו הר
הכרמל אשר ממנו נשקף על פני הים האמצעי, ויש מפרשים יבוא, על נבוכדנצר, רכנו לומר
כמו שהוא אמת, שתבור הוא הר בהרים, וכרמל עומד כמדף לים, כן אמת נכון היא שיבוא
נבוכדנצר על מצרים. (יט) כלי גולה וכו', את בת מצרים! שהיית יושבת, כלומר יושבת
לבעט, והיית חושבת שתשכי זמן רב בארצך, עתה עשי לך כלי גולה, כי תגלי ממנה;
וזכר נוף. שהיית עיר ממנה (רד"ק). ונצחה, פירש המפרשים, לשון כיה ושמחון, כמו
ערו ונצחו. ויתכן גם כן שהוא מלשון וינת אש נכיון, ופירושו כשרפה. (כ) עגלה יפהפיה,
מצרים, אשר היית מלכות יפה (ודמה אותה לעגלה יפהפיה דרך מליצה, כמו אילת אהבים
ויעלת

יִרְמְיָה מו

[כא] ועלבסם זיינע זעלבדנער, געמע (כא) געשכריר, בקרבה
סטעמען קעלבערן גלייך,

כִּיעֲגִלִּי מִרְיָם

כִּי-גַם הַמֶּלֶךְ הַזֶּה הוֹפֵנוּ

בְּסוֹ יְחִידוֹ לֹא עָמְדוּ

כִּי יוֹם אִדָּם בָּא עֲלֵיהֶם

עַתָּה פְּקִדְתָּם :

(כב) קוֹלָה פִּנְחָשׁ יִלָּה

כִּי־בָחַר יְלֵכּוֹ וּבִקְרָדֹמוֹת

דען ריקקען ווענדען יעצט איך ווא ,

פלידה'ן אללעזאממט , אונד קיינער
שטעהט ;

ערשינען איזט איהר אונגליקסטאג ,

בעקאממען איהרער אדלונג שטונ
— דע —

[כב] הערם! איינע שטיממע דיישט וויא
— של אנגען געציש —

פאלל מוטהעם ציהען ויא הערצן,
אונד

באר

ויעלת חן, דעיתא כי קרן, כלומר שגד (לאן חתך וגו' ויריה, כמו מחומר קרנתי) מצפון
 מכלל שהיא נפוכית דא, ופסל מלת בא למסוק הענין. (כא) גם שכיריה, גם חיל עמים
 אחרים, אשר שכרה מזרים לעזרה, ואשר היו בעגלי מרבק, כעגלים פטומים, מרוב
 הטובה אשר בארץ, גם המה הפגו עתה צורך לחיוב, ונסיון דיוולא יעמוד, כי בא עליהם
 יום אירס ועת פקודתם. (כב) קולה, קול נעקת מזרים ילך למרחוק כקול נחש (רד"ק)
 ויונתן תרגם קול ניקס ויזיהן כחן וזלון, ולפי דבריו מורה כנוי הנקבה במלת קולה על חל
 בכל, וכן תרגמתי. (כג) ברחו יערה, עבר במקום עמיד, ודרכו למר יכרתו יער
 צקדומות אשר בהם יצואו עליה. ונקבת ספרים **ברתו** בניו. ואמר יערה, חסל על
 מזרים, על גדולים, וכן תרגם יונתן ש' כד נבדח. כי לא יחקר, אין חקר למסר
 חיל כל, כי רבו מאדנה וכו' (מדברי הכ"ל). (כד) אלהי ישראל, לפי שהפירוש
 הבאה למזרים, היא לעינם שהרע שישק מלך מזרים לישראל, וכן פירש נכרס המות יאשיהו
 (הכ"ל). אמון מנא, פירש רד"ק, אמון הוא מלך העיר הנקראה נוא, והיא במלכות מזרים.
 ויונתן תרגם הא אנה מסער על אחרונות חלכס נהריס, ופירש אמון כמו המון, הנחש
 אהו, ומרגם נוא שס העיר חלכס נהריס. אמנם בספרו עמים נבאחי, כי אמון הוא אלה
 מזרים הנקרא בלשונם (Iupiter Amon), ונוא היא העיר הנקראה (טהעבען),
 השוכנות אל נהר נילוס, ונתוכה היה היכל האליל הזה. ואמר: הנני פוקד על זה האליל,

מכלל יופי

וההוללו הרכב. הוללות הרכב הוא מרובת הסוּסִים רצוא ושוב ומהירותם, שידמה הוללות
ושגשגון. ויצאו הגבורים. בנידי היו"ד, והוא א"ת"ן, ולית כותיה, ושארם ויגלו נקד
היו"ד. הפשי דורבי קשת. סמוך על סמוך, כמו (איונב') נהרי כחלי דבש ומחל
חכמי יועני פרעה (ישעיה"ט), ואפוני טמוני חיל (זכריה"ג). (י) ורוחה (י)
הקל, ולית כותי, ושארם רוחה מן הדגש. אל נהר פרת. כמו על, וכן אל ההרסינ
אכל (יא) עליגלעד. ואם תעלי ותקחי זריח יועילך. צרי. בקמן חטף, ויא
בטף שחזיר הכתוב בסמוכי הקטרת, וכן בדברי רבותינו ז"ל, הצרי איני אלא שרף הנש
מעלי הקטף, שרשמן בעץ יונח מעט הנרי, והוא הנקרא כלסמ"ו כלע"ו. לשוא. נ
לר"ה, שכת הועילולך. הרבתי. כתוב ביו"ד, רובת לומר שהם יאמרו כן בעת מכלתם
פרת קרי, שומר הנביא כנגד פתולת בת מנרים. העלה. כמו רפואה. (יב) וצוהתך
ענין

ירמיה מז

קעא

אונד פאללען איבער מצרים מיט
עקסטען הער ,
אלס וואללטען ביימע זיא פאללען .

[כג] צערהויען ווערדען זיא דען וואלד ,
שפרייט גאטט ,
אונאיבערזעהבאר , מערהר דען הייט
שרעקען ,
צאהללאס איזט איהרע מענגע .

[כד] מצרים'ס מאכטער איזט בעשעמט ,

נעפאללען אין דיא דזענרע יענעם
נאָרד'שען פאלקס ! —

ובקדמוה באו לה
בחטבי עצים :

(כג) פרחו יערה נאסיהוה

כי לא יחקר כי רבו מארבה

ואין להם מספר :

(כד) הבישה בתמצרים

בתנה ביד עם צפון : (כה) אמר

ר ש י

ואיח : קרן . עומין קטולים קרן לשון סמוך וכן מחומר קורנתי (חיוז ל"ג) :
מנפון . מבבל : (כא) שכרים . שרים כמו בתער השכירים (השע ז') :
מרבק , קופל"א צלע"ז Couple . (בל"א געפארט , געיוחט) , הפנו .
פנו עורף לבקש לנוס : (כב) קולה כנחש ילך . הרי הנחש צח ללמדעל
מזרים ונמנח למד למדנו עורף לנוס מכאן שכשומר הקצ"ס לנחש על גחונך תלך
(ראשי"ג) וקטע את רגליו והלך קולו צסוף העולם כך שנויים בשלשים
וסתים מדות דרבי חליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי : כי צחיל ילכו . חלים :
(כג) כרתו יערה כה יש צהן לכרות כל יערה כי לא יחקר מספר צבאם :
(כה) אל

מבלל יומי

ענין צעקה על הרעה הנאה על האדם , וכן (ישעיה כ"ד) צוה על היין . (טו) נסחף .
ענין הולכה גרופא והדיפה , כי צרם המטר גורף ומוליך העצים והזרעים מן מטר סורף .
ואמר נסחף לשון יחיד ואמר אבירך לשון רבים , רוכה לומר כל אחד ואחד מאבירך , וענין
הפסוק , מדוע נסחף אבירך לא עמד , והתשובה , כי ה' הדפו והרצה בושל וגו' . (טו)
איש אל רעהו . כמו שאמר למעלה נבור בנבור כשלו . היונה . ענין ההוכחה ידוע , וענינו
קחת ממון אחרים שלא מדעת ומדעת בענין אונס , וכן זה פירוש , האונסת , כלומר כי אין
מי שיעמוד כנגדה , והאכלתי את מוניך (ישעיה מ"ט) אונסך , וכן (יחזקאל מ"ו) ילך
יוני עוד כשיא את עמי . (יז) קראו שם . במצרים קראו על פרעה מלך מצרים שהיה מלך
שארן והמון רב , ומלך עו ד מקום שנים מלך מצרים מלך שאן . (יח) כי בחבור בהרים . כיצ
כתבור שהיא מיוחד צהרים לפרוש שם דשנות לצוד שם עופות , כמו שאמר (הושע ה') ורשת
פרושה על תבור , כן יטודו איתם . וכברמל . עני הכרמל שגניאזים ציס , כן יביאו איתם
בגניה . (יט) ונצחה . תשם , כמו (ירמיה צ') עריו נצחו , נצתה כמדבר (שם ט') .
וכן תרגם יונתן : ותנדי . (כ) יפה פיה . בהכפל העין והלמ"ד , ומסקלו **פער על**
יפה פי , ולקבה יפהפיה , וכפל צו העין והלמ"ד לרוב היופי , ואף על פי
שנכתב צתי מלות ענינו מלה אחת : וכן (ישעיה ס"א) פקח קוח , הננו לגאיונים
(תהלים קכ"ג) הוא יבהנו על מות (שם מ"ח) . קרן . ענין כריתת וגזירה , כמו (חיוז
ל"ג) מחומר קירנתי גס אני . (כא) גם שכיריה . תאר , כמו (שמית כ"ג) אס שכיר
הוא בא בשכרו , ופירושו אפילו החיינות ששכרו להלחם בשבועה היו כעגלי מרבק , שלא יכלו
להלחם , כי גס המה הפנו נפו ימדיו , ודמה אותם לעגלי מרבק כי השמן והמתעדן באכלים
ובתענוגים

ירמיה מז מז

(כה) אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד אֶל־אֲמוֹן מִנָּא
וְעַל־פְּרָעָה וְעַל־מִצְרַיִם וְעַל־אֱלֹהֵיהֶם וְעַל־מַלְכֵיהֶם וְעַל־פְּרָעָה וְעַל
הַבְּטָחִים בּוֹ : (כו) וַיִּנְתְּחִים בְּיַד מִבְקָשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד עֲבָדָיו וְאַחֲרֵיהֶם תִּשְׁכַּן בְּיָמֵי קָדֶם נְאֻם־יְהוָה :
(כז) וְאַתָּה אֱלֹהֵי־תִירָא עֲבָדֶי יַעֲקֹב וְאַל־תִּחַח יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעַ
מִרְחוֹק וְאַתָּה זֹרְעָה מֵאֶרֶץ שָׁבִים וְשָׁבִי יַעֲקֹב מִלֹּא וְיִשְׁקֹט וְשָׁאֵן
וְאֵין מַחְרִיד : (כח) אַתָּה אֱלֹהֵי־תִירָא עֲבָדֶי יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה כִּי אַתָּה
אָנֹכִי כִּי אַעֲשֶׂה כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְחַתִּיךָ שָׁמָּה וְאַתָּה לֹא־
אַעֲשֶׂה כָּל־הַיְּסֻרֹתֶיךָ לְמִשְׁפָּט וְנִקְּהָ לֹא־אֲנַקֶּךָ :

מז (א) אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא אֶל־פְּלִשְׁתִּים
בְּטָרֶם יָבֶה פְּרָעָה אֶת־עֹזָה : (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה־מַיִם עָלֶיךָ
מִצִּפּוֹן וְהָיוּ לַגַּחַל שׁוֹטֵף וְיִשְׁטְפוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עֵיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ וְיִצְעְקוּ
הָאָדָם וְהַיֵּלֶל כָּל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ : (ג) מִקּוֹל שִׁעֲמֹת פְּרָסוֹת אֲבִירָיו

מַרְעֵשׁ

ר ש י

(כה) אֵל אֲמוֹן • עַל הַשָּׂר אֲמוֹן יֵשׁ שְׂהוֹא ל' גְּדוֹלָה כְּמוֹ הַתְּצִי מִנָּא אֲמוֹן
(חֲלָכְסִנְדְרִי רִבְחָה , לַחֲשִׁינְוִירִי"ה דַּחֲלָסְנִדְרִי"ה בִּלְע"ז) בִּלְאֵל דִּיחַ הַעֲרֵן פֶּן
חֲלָכְסִנְדְרִי : (כו) וְאַחֲרֵי כֵן מִקֵּץ חֲרָבִיעִים שָׁנָה כְּמוֹ שְׂחֹמֶר (יִחְזָקֵאל כ"ט) :
(כז) וְאַתָּה אֵל תִּירָא לְדִיקִים שִׁבְחוֹךְ מִזְרִים שָׁגְלוּ שָׁם עַל כְּרַחֲם :
(כח) לְמִשְׁפַּט דִּין חֶסֶד מִעַט מִעַט : וְנִקְּהָ • לְשׁוֹן טִיחֹט וְהַשְׁמַט וְכֵן
תִּירְגְּמוּ וְיִנְתֵּן לְשׁוֹן כְּלִיָּה :

מז (א) אֵל פְּלִשְׁתִּים • עַל פְּלִשְׁתִּים : בְּטָרֶם יָבֶה פְּרָעָה אֶת עֹזָה •
כִּשְׁהִיָּה נְבוּכַדְנֶצַּר עַל יְרוּשָׁלַם בְּשָׁנָה הַעֲשִׁירִית לְנִדְקִיהוּ יֵאֵל חֵיל פְּרָעָה
מוֹחֲרִי וְיַעֲלֹ הַכַּשְׁדִּים מֵעַל יְרוּשָׁלַם שְׁמַע פְּרָעָה שְׁטָף אֶת עֹזָה וְשָׁבִלְחָרְצוּ בְּסִדְר
עוֹלָם : (ג) שְׁעֵטָה • אֵין לוֹ דְּמִיוֹן וְיִנְתֵּן תִּירְגְּמוּ מִפְּנֹעִיָּה : מַרְעֵשׁ לְרַכְּבוֹ •

מַרְעֵשׁ

מַבְלָל יוֹפִי

וּבְתַעֲבוֹנִים אֵינוֹ יִכּוֹל לְהַלָּחֵם • וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים , גְּדוֹלָה וְנִכְבְּדִיָּה , כְּמוֹ (יִשְׁעִיָּה ז') בְּתַעֲר
הַשְׂכִּירָה , שְׁפִירוֹשׁ גְּדוֹלָה , וְכֵן אָמַר הַתְּרָגוֹם : אֵף רַבְּרִבְחָה בְּגוֹה־ מַרְבֵּק • עֵינֵין פְּטוֹס ,
וְכֵן (שְׁמוּאֵל כ"ח) עוֹל מַרְבֵּק , וְכֵן בְּדַבְרֵי רַבּוּתֵינוּ ז"ל , הַכְּסִיָּה לְרַבְּקָה וְדִשָּׁה • הַפְּנֹי
פִּירוֹשׁ , הַפְּנֹעִיָּה • (כב) קוֹלָה כְּנַחֲשׁ יֵלֵךְ • פִּירוֹשׁ קוֹל זַעֲקַת מִזְרִים , כִּי בַחֲלִיל יֵבֹאוּ
אֵלֶיהָ , וּבְקִרְדּוֹמֹת לְהַשְׁחִיתָהּ , וְאָמַר כְּנַחֲשׁ כְּמוֹ קוֹל הַנָּחַשׁ שֶׁהוֹלֵךְ לְמַרְחוֹק , וּמִנְּאֻט הַלִּיכָה
בְּקוֹל

תרגום אשכנזי קעב

[כה] איך אהנדע, שפריכט דער עוויגע צבאות, דער גאטט ישראל'ס, דען אמן
צו בא, פרעה אונד גאנץ מצרים, ואממט ווינען געטטערן אונד קעניגען; פרעה
אונד דיא, זא אויף איהן פערטרויען; [כו] געבע זיא אין איהרער פערפאלגער
הענדע, נעהמליך אין דיא הענדע נבוכדנצר'ס, דעם קעניגס פאן בבל, אונד זיי
נער דינטער. — נאכהער אבער זאלל מצרים אין רוהע לעבען, וויא אין פאריגען
צייטען, שפריכט דער עוויגע. — [כו] דוא אבער, מיין דינער יעקב!
פירטע דיר ניכט, צאגע ניכט ישראל! דען איך העלפע דיר הערויס אויס יענען
פערנען, אונד דיינע קינדער אויס דעם לאנדע איהרעם עלענדס; יעקב זאלל צו
ריקקאממען, זאלל היר רוהיג, ויכער אונד זארגענלאז לעבען. — [כח] פירטע
דוא דיר ניכט, מיין דינער יעקב! שפריכט דער עוויגע, דען איך בין מיט דיר!
ווען איך אויך אללע פעלקער, אונטער וועלכע איך דיר צערשטרייעט האבע, אונד
טערגעהן לאססע, ערהאלטע איך דיר, ציכטיגע דיר מיט מעסיגקייט; גאנץ אונד
בעשטראפט קאן איך דיר יעראך ניכט לאססען.

כז [א] ווארט גאטטעס אן דען פראפעטען ירמיהו, איבער פלשחים, עהע
נאך פרעה עזה געשלאגען האטטע. [ב] זא שפריכט דער עוויגע: איין וואס
סער בריכט פאס נאָרדען אויס, אונד ווירד צום רייסענדען שטראם, איבער
שוועממט דאן לאַנד, אונד וואס דרינען איזט, דיא שטעדטע ואממט איהרען בע
וואנהערן. לויט יאממערט דיא מענשהייט, עס קלאגען אללע עררבעוואהנער, —
[ג] פאר דעם געטראכע שטארקער פעררע הופען, פאס געריישע דער וואגען,
פאס

באור

כזו מזכר ועל מצרים ועל אלהים. (כה) ואחרי כן חשכון וכו', כמו שגבא יחזקא: מקן
ארבעים שנה אקנן את מצרים וכו'. (כו) ואחיה אל תיראוכו, נאמה לדיוקני ישראל, אשר
גורשו למצרים בעל כרחם; ויכס ק זה ושל אחריו כבר בארתי למעלה (למ"ד, יו"ד—י"א).
כז (א) אשר, הקאפיטל ידבר ממפלת פלשתיים על ידי הכשדים, כי נבוכדנצר היה
הולך וכוונש כל הארצות, וגם פלשתיים באחת מין. בטרם יבנה וכו', הנביאה הזאת
היתה ק דס שזכה פרעה את עזה, ועזה היא אחת מחמשת מחוזי פלשתיים, ופרעה הכה אותה
בשנה העשירית לזדקיהו, נבאת חיל פרעה ממצרים לעזור את ישראל, בעת צרים חיל כשדים
את ירושלים, וכשעלו הכשדים מעל ירושלים, שב פרעה עם חילו, והלך לחלה אעזה
ושטף אותה, ושב לארצו; ונאיתו זמן היה דבר ה' אל ירמיה שיבוא חיל כשדים להכות את כל
ארץ פלשתיים (רד"ק ע"פ שדר עולם). (ב) הנה מים עולים מנפתן, המים משל על חיל
כשדים, שהם מנפתן, וישטפו את ארץ פלשתיים, ארץ ומלאה וכו', כי פרעה הכה את עזה,
ונבוכדנצר יחריב את הכל (הכ"ל). והיה לנחל שוטף, המים הקשנים יתרבו ויהיו לנחל
שוטף, כי בתחלה היה חל נבוכדנצר קטן, ואחר כך בכבשו מלכים הכריחם לנאת עמו
למלחמה, עד שרבה חילו מאוד. (ג) מקול שעתח וכו', תרגם יונתן מקל מפסועים פרסת
גבורה; והיא הכאת הסוס בארץ בגלוי כשיחפו ללכת; יחקר צס כן דהרה, כמו מדהרות
דהרות חביהיו (שפטיס ה', כ"ב), סוס דהר (נחום ג', ב'). אמנם אין מלת שעתח
דיע במקרא, ומוכן פה לשיענינו. אביריו, פירש רד"ק סס ס חזקים. והרמ"ד בדיקתו
לשירת דבורה פירש על הנגורים הפרשים, הלוחמים את הסוס ללכת בחזקה. המון גלגלונו,
מהמון

הרגום אשכנזי

פֶּאָם ראָססעלן דער רעדער; אויס מוטלאָזיגקייט, זעהן ווי דעם פֶּעטער נאָך איהרען קינדערן ניכט אום; — [ד] וועגען רעספּאָנסעס, דער צו פלשחים'ס פערשטעהן רונג אַנברייכט, צור אויסראָטטונג צור אונד צירוף'ס אונד יעדעס רעספּעס דער הילפספֿעלקער; דען דער עוויגע פערשטעהרט פלשחים, דען גאַנצען רעספּעס דער אינוועל כסחור. [ה] עזה אונט קאַהל, אשקלון אונד ויינעס טהאַלעס איבער רעספּעס פֿערניכטעט. — וויאָלאָנג וורסט דוא דיר נאָך איינשניטטע מאַכען? — [ו] אַ שווערט גאַטטעס! וויאָלאָנגע וויללסט דוא זאָאונדוהיג בלייבען? צוריק אין ריינע שיידע! רוהיג אונד געסאָך! — [ז] אַבער וויאָ קאַנגסט דוא רוהיג ווין, דאָ דער עוויגע רירט בעפֿאַהלען האָט? צו אשקלון אונד דער קיסטע, דאָרטען האָט ער דיר בעשטימט!

מח

[א] איבער מואב

וַא שפּריכט דער עוויגע צבאות, דער גאָטט ישׂרא'ס, וועהע דיר נבו! דוא ביסט איבער.

ב א ו ר

מהמון גלגליו, והמים של מרעש עומדת במקום שנים. לא הפנו וכו', מרפיון ידים של האבות, שאין בהם כח לעמוד לפני אויביהם, לא יפנו אל בניהם להגילם. (ד) על היום הבא, מוסב על פסוק נ', יועקו אדם ויילל כל יושב ארץ על היום הבא וכו'. לצר ולצידון, שהיו עוזרים לפלשתיים, כי הם בגלילות פלשתיים, כמו שאמר: אתם צר וצידון וכל גלילות פלשתיים (רד"ק). כל שריר עוזר, להפריט כל שריר מעוזרי פלשתיים. שאריות או כפתור הם הפלשתיים, הבאים מאי כפתור לארץ פלשתיים, כנראה מפסוק (דברים ב', כ"ג) והעוים היוצאים מבצרים וכו' ואם ידבר מגלילות פלשתיים. כפתור, תרגם יונתן קטוקאלי. וזו מפרשים שהיא הארץ (ציפערן). (ה) בא קרחה וכו', נזכר נזכר עזה נה קרחה, דעט לומר כריתת נחמה, כמו השער הנטול מראש, ונעשה קרחה. נרמחה, נכרתה. שאריות עמקם, הנפרד מן עמקם עמק, רטנו לומר נכרתה כל שאריות מן עמק שלהם, שהיונה יושבי עמק (רד"ק בפירושו "השני"). עד כתי התגוררי, אמר זאת על פלשתיים בכללה, עד מתי תעשי שריטות בנצרך לסטוד על מתוך? רטנו לומר רבים הם מתוך, ולא תוכלי לעשות די שריטות עבורם. (ו, ו) הוי חרב וכו', ידבר עם החרב על דרך מליצה, ואמר: את חרב לה' (ר"ל שהקדוש ברוך הוא מביא אותה לענוש העולם) עד אנה לא תשקוט? האספי אל תער, והרגעיו דומי, מלשטך דם אדם. והשיב המליץ הקדוש בעצמו: איך תשקטו, הלא ה' צוה לה' (ישנה דבריו מנכח לנצח) שחלך אשקלון ואל סוף הים, הוא יס פלשתיים. שם יערה, וימן את החרב להכרית ולהשמיד שם.

מח

(א) למואב. כל הקאפיטל ידבר ממפלת מואב בכלל, וערה בפרט, ויניחאים ט כמה פסוקים הנכחנים גם בישיבה, באזה שניוים, כאשר העירותי במקומה, וסיים בנחמה למואב. ולא הודיע הנביא על ידי מייחרב מואב, ולא ידענו מדברי הימים למלכי קרח, מתי נחרב. והנה בנבואת ישעי' על מואב (קאפיטל ט"ו) פירש הרד"ק: "נחמה ישעיהו שיבא סנחריב מלך אשור על מואב, כמו שנאמר (ס"ט, י"ד) בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב". ואש כדברי המפרשים שפירשו בשלש שנים, מיום נבואת ישעי', והיה חרבן מואב על ידי שלמנאכר מלך אשור, או על ידי סנחריב בימי חזקיהו מלך יהודה, אם כן אין מקום לנבואת ירמיה על מואב, שהרי הוא חי כמה דורות אחר חזקיהו. אמנם לפי פירש הרד"ק (ס"ט) כשני שכיר שלש שנים, נגזר עליהם לאורך זמן, אבל מנומכמים יהיו ולא תאמר הפירענות כאשר ידקדק השכיר כשני שכיריו לנמנם. "אפשר שגם ירמיה כיוון לנבואת ישעיה הזאת, והיא נבואה עתידה להיות, אם על ידי נזכר נזכר, או על ידי אחר אשר לא נזכר בפסוק

ירמיה מזו מח

קעג

מרעש לרכבו המון גלגליו לא הפנו אבות אל בנים מרפיון יודים :
 (ד) על היום הבא לשחרר את כל פלשתיים להכרית לצור
 וקצירון כל שריר עזר כי שרר יהוה את פלשתיים שארית אי
 כפתור : (ה) באת קרחה אל עזה נדמחה אשקלון שארית עמקם
 ערמתי התגודדי : (ו) הוי חרב כיהוה עד אנה לא תשקמי האספי
 אל תערך הרגע יודמי : (ז) איך תשקמי ויהוה צוה לה אל אשקלון
 ואל חוף הים שם יעדה :

מח (א) למואב בה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הוי אל נבו

כי

ר ש י

מרעש אשר לרכבו : גלגליו • אופני מרכבותיו : לא הפנו אבות על צנים •
 להניס : (ד) להכרית לצור ולצידן • פלשתיים היו עוזרים אותם מחויביהם •
 אי כפתור , חזל"ש בלע"ז (חיזל כמו לעיל ז' י') : (ה) נדמחה • נחרצה •
 התגודדי • תשרטי צאכל וצככי : (ו) חרב לה' • שהקב"ה מציא לעולם •
 הרגעו • לשון מרגוע :

מח (ח) המשגב

מכלל יופי

צקול (בראשית ג') קול ה' אלהים מתהלך בגן • ויכתן תרגס : נקוש זיכרון כחיון וסלין •
 (בג) כרתו יערה • יש עטלוות בקריאת המלה הזאת , יש שקורין אותה בקמ"ץ חטף ,
 ואומרים שהוא נווי , כמו (ירמיה ג') חרבו מאד , כלומר מדבר כנגד החיל , ויש שקורין אותה
 בהעמדה , כמו (תהלים נ"ט) שמרו עדותיו , וכן מכאן בהספרים מדויקים הכ"ף מעמדת
 בנעיל , ויהיה עבר במקום עתיד , יכרתו יערה • יערה • רצה לומר עני יערה , והוא משל
 על עם מזרים או גדוליה , וכן תרגס יונתן : רבבהא • (כד) הובישה • פועל עומד ,
 וכן הבישו אחרים (יאל א') חולסם , ויש יואל , כמו (שמואל ב' י"ט) הובשת היום את
 פני כל עבדיך • (כה) אל אמון • כמו על אמון , והוא מלך העיר הנקראת כא , והיא
 ממלכות מזרים • ויכתן תרגס אמון כמו המון , ותרגס כא אלכסנדריא , שכן תרגס הא אכא
 מסער על אתרגסות אלכסנדריא • (כו) ושאנן • פתח הנו"ן , והוא פועל עבר , והס
 ארבעה על פי המסרת , וזה אחד מהם •

מז (א) אל פלשתיים • כמו על , וכן א' הריס לא אכל חולמו • (ב) עולים מצפון •
 מתנבאים • וכן (מלאכים כ"ב) ותעלה המלחמה , וכדומה לענין זה אמרו רבתינו ז"ל
 מקצר ועילה , פירוש הולך ונומר בכל כמו תפלתו • והיכל • הלמד בחירק , והוא חסר יו"ד
 המשך • (ג) מקול שעטת • פירשו מקול שאן פרסות סוסיו , רוצה לומר סוזק הכותש
 בפרסותיהם הארץ ברוש , וכן תרגס יונתן : מקול מפסעית פרסות גברוהו , רוצה לומר
 פסיעתם והליכתם בחוזק • ובפירוש , הכות הסוס בארץ ברגליו תקרא שעטת ומקדא דהרה ,
 ואביריו אמר על הסוסים החזקים • המון גלגליו • מהמון , ומ"ס מרעש עומדת במקום שנים •
 לא הפנו • לא החזירו להם פניהם • (ד) כי שודרה' אח פלשהים • אין זו מלת כל ,
 אכל לשדוד יש בו מלת כל • שארית אי כפתור • פלשתיים וכפתורים אחים היו , כמו שכתוב
 (בראשית

כִּי שָׁדְדָה הַבִּישָׁה גִּלְכָּדָה קִרְיָתִים הַבִּישָׁה הַמִּשְׁגָּב וְחָתָהּ: (ב) אֵין
 עוֹד תִּהְיֶה מוֹאֵב בְּחִשְׁבוֹן חֲשָׁבוּ עָלֶיהָ רָעָה לָכֵן וְנִכְרִיתָנָהּ מִגּוֹ
 גַּם־מִדְּמֵן תִּדְמֶי אַחֲרֶיהָ חֵלֶךְ חָרֵב: (ג) קוֹל צִעָקָה מִחֻרָנִים שָׁר
 וְשָׁכַר גָּדוֹל: (ד) נִשְׁפָּרָה מוֹאֵב הַשְּׁמִיעוּ וְעָקָה צִעוּרֶיהָ: צִעוּרֶיהָ
 (ה) כִּי מַעֲלָה הַלְּחֹת הַלּוֹחִית קִרִי בְּכִי יַעֲרֹד־כִּי כִּי בְּמוֹרֵד
 חֻרָנִים צָרִי צִעָקָה־שָׁכַר שָׁמְעוּ: (ו) גָּסוּ מַלְטוֹ נַפְשָׁכֶם וְתִהְיֶנָּה
 בְּעָרוֹעַר בְּמִדְבָּר: (ז) כִּי יַעַן בְּמַחֲדָּה בְּמַעֲשֵׂיךָ וּבְאֹצְרוֹתֶיךָ גַּם־

את רש"י

מ"ח (א) המִשְׁגָּב • שם מקום: (ב) חִשְׁבוֹן וּמִדְּמֵן • שם מקום ולפי
 שמוֹתָם הוּא מִזְכִּיר פִּרְעוֹנוֹתָם: תְּדִמִי • תַּחֲרָנִי (ר) צִעוּרֶיהָ • שְׁלֹטְנֶיהָ הַצִּעוּרִי
 מִן הַמַּלְכִּים: (ה) מַעֲלָה הַלּוֹחִית • שם מקום הוּא מַעֲלָה הַר: (ו) כְּעָרוֹעַר • מַגְדֵּל
 עָרוֹעַר עָשׂוּ בְּמִדְבָּר וְאֵין סְבִיבוֹ יֵשׁוּב כִּי אִם שׁוֹכְנֵי אֱהִלִּים וּמַגְדֵּל הָעוֹמֵד בְּאֵין
 יֵשׁוּב

מכלל יופי

(בְּרֵאשִׁית י') אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֵת כְּפֻתֵיכֶם וְכִפְתוֹר דְּמִי־אֵשׁ
 (ה) גִּרְמָחָה • עֵינִי כְּרִיתָהּ, כִּמוֹ נִדְמָה נִדְמָה מֶלֶךְ וְשֹׁרֵף • תַּחֲנוּרֵי • עֵינִי שְׂרִיטָה
 בְּנֶגֶד, כִּמוֹ לֹא תִתְגַּדְּלוּ • וְיוֹנֵתִי תִרְגַּם: עַד אֲמַתִּי תִתְהַמָּוֶן, כִּמוֹ שֶׁתִּרְגַּם אֶנְקֵלוֹס לֹא
 תִתְגַּדְּלוּ: לֹא תִתְהַמָּוֶן: (ו) אֵל הָעֶרֶךְ • הוּא הַכֶּדֶן, וְהוּא תֵּיק הַחֶרֶב • הַרְגֵעוּ • נִפְעַל
 עֵינִי הַמְנוּחָה וְהַהֲשֵׁק • וְדִמִּי • עֵינִי דִמְיוֹ • (ז) שֵׁם יַעֲרָה • שֵׁם הַחוּמִּינָה •
מ"ח (א) קִרְיָתִים • בִּלְשׁוֹן שָׁנִים, וְעֵינִי עִיר, וְתִרְגֹּם עִיר קִרְיָת • וְתִתֵּן שֶׁהוּא שֵׁם
 עִיר מִעֲרֵי מוֹאֵב, וְכֵן זָכַר אֶת־הַבְּשָׁר מוֹאֵב, וְעַל קִרְיָתִים לְמֹטֶה • יִכְפִּירוֹת וְאִפְסָר
 שֵׁם שְׁנֵי מַגְדֵּלִים בְּעִיר, לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ בִּלְשׁוֹן שָׁנִים • הַבִּישָׁה הַמִּשְׁגָּב • הַעִיר הַנִּקְרְאוֹת
 מִשָּׁנִים • (ב) בְּחִשְׁבוֹן חֲשָׁבוּ • לֵאמֹר כִּיפֹל עַל הַלָּשׁוֹן, וְהוּא נְחוּת הַלָּשׁוֹן, וְכֵן (בְּכִיבֵיבֵי)
 וְעִקְרוֹן תַּעֲקָר • הַדְּמִי • שְׂרָדוֹס, מִרְכָּב מִהַתְּפַעַל וְהַמְרוּבֵּעַ, וּמִשְׁפָּעוֹ תַּחֲדוּמִי, וְיִפְרֹזוּ
 תַּחֲתָקִי לְרֵבִיזָהוּדָה • אוֹיְבֵי הַמְּנִינִין כִּפְעַל לְנוֹרַת פְּעוֹל מִן הַכְּפוּלִים, וְשָׂרָדוֹ דָּמָה • וּבְמַכְלָל
 וְהַנִּכּוֹן הַיּוֹתוֹ מִפְּעוּלֵי הַכְּפַל מִבְּנִין כִּפְעַל אוֹ הַתְּפַעַל, כִּי לֹא תִפְּעַל הַנִּפְעוּלָה בְּנָחִי הַעִיִן
 אַחֵר שֶׁהוּא לְתַשְׁלוֹם עִיִן הַתְּפַעַל הַנּוֹפֶלֶת, וְהוּא לֵאמֹר כִּיפֹל עַל הַלָּשׁוֹן דֶּרֶךְ נְחוּת, כִּי מִדְּמֵן שֵׁם
 עִיר לְמוֹאֵב • (ר) צִעוּרֶיהָ • עֵינִי מִיעֵשׂ, וְיוֹנֵתִי תִרְגַּם שְׁלֹטְנֵיהֶן, וְאִפְסָר שֶׁהִיא דְּעָתִי,
 שִׁכְנָה הַגְּדוֹלִים בִּלְשׁוֹן צִעוּרִים, עַל דֶּרֶךְ נִכְאֵל, וְכִתּוּב צִעוּרֶיהָ צִוּ וְקִרְיָתֵיהָ בִּיִיִי, וְאִחֵר
 הוּא • (ה) הַלְּחֹת • כְּתִיב, וְקִרְיָתֵיהָ, וְצִוּ וְיִתְּנוּ מִתְּחַלְּפִים כְּמִשְׁפָּע • בְּכִיבֵי יַעֲרָה
 בְּכִי • הַכְּפַל לְחֹזֶק הָעֵינִי • חֻרָנִים • שָׁנִים הֵם, חֻרָן עֲלִיּוֹן וְחֻרָן תַּחְתּוֹן • צָרִי • כִּמוֹ
 צָרִים, וְכֵן (מַלְכִּים ו') חֻרָנִים שְׁקוּפִים אֲטוּמִים, כִּמוֹ חֻרָנִים, וְרִנָּה כְּמוֹהֶם • (ו) כְּעָרוֹעַר
 בְּמִדְבָּר • כִּמוֹ (יִרְמְיָה י"ז) כְּעָרוֹעַר בְּעֶרְבָה, כְּלִמָּר אַחֵר שֶׁתִּתְּנֶה עֲרִיבָה וְתִתְּנֶה, תִּהְיֶנָּה
 עֲרִיבָה כִּמוֹ הָעָרוֹעַר בְּמִדְבָּר, וְהוּא עֵץ גָּדֹל בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ צִיָּה • וְנִשְׂרָשַׁר עֲרֶעֶר כְּתֵב, וְאִפְסָר
 לְהִיטֵן כִּמוֹ כְּעָרוֹעַר בְּעֶרְבָה, וְהוּא עֵץ הַגָּדֹל בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ צִיָּה, וְאִמְרוּ שֶׁהוּא אֶל־נֶהֱלֵל,
 וְהוּא עֵץ הַנִּקְרָא בְּלַעֲזָ מִרְכָּי • וְיֵשׁ אִמְרוּ שֶׁהוּא עֵץ הַנִּקְרָא בְּלַעֲזָ יוֹכֶכֶר • וְיוֹנֵתִי תִרְגַּם:
 וְהוּא כְּמַגְדֵּל עָרוֹעַר, דֶּרֶךְ כְּשִׁכּוֹן בְּמִדְבָּר • (ז) בְּמַעֲשֵׂיךָ • הַנֶּאֱמָר וְהַנִּקְרָא, וְכֵן (שְׁמוּאֵל
 כ"ח)

תרגום אשכנזי קער

איבערוואונדען! צו שאַנדען אונד עראַכערט אױס קריתים, צו שאַנדען אונד צער-
שטעררט **משגב**. [ב] דאָהין אױס דער רוהם מואב'ס; — איבער חשבון
ווערדען בעזע אַנשלענע געשמידעט; „קאַממט! עס אױס דער פֿעלקערדייגע צו
פֿערבאַננען“; אױך דוא, **מדמן**! ביסט פֿערניכטעט; דאָן שווערט פֿערפֿאַלגט
דיך. [ג] אײנע קלאַגעשטיממע ערשאַללט אױס חרנים, איבער צערשטעהרונג
אונד גראַסעס אונגליק. [ד] מואב אױס פֿעראונגליקט, לױט טהעניט וײנער קינע
דער יאָמערגעשרייא. [ה] מיט ביטערליכעס וײנען כעשטייגט מאַן דיאָהענע
פֿאַן לחית, אין דער טיפֿע פֿאַן חרנים הערט דער פֿינר אַנגעסטגעשרייא. —
[ו] פֿליהעט, רעטטעט אױך! לאַסט זיא (דיא שטערטע) וױא אײנע אײנוידעא
לױא אין דער וויסטע. [ז] וױל דוא אױף דײנע גיטער, דײנע רײכטײמער פֿערט-
טרוי

ב א ו ר

בפסוק. והנה בפרשה הזאת יזכור הכבוד גם פירענות מואב אשר היתה לה מומי קדם, כי גם
יזכור מפתחם על ידי סיחון, לכן אין אמתו יודע על זמן מה נאמר הכבוד הזה (ראה נאורי
בפסוק י"א). המשגב, לפי פירש רוב המפרשים היא שם עיר, כמו נבו וקריתים, ושאר
שמות הסוכרים בפרשה, וכן תרגמתי [א] אך יונתן תרגם בהיותו מבית דוחאנהון, ותרגם לפי
זה משגב לשון חזק ומצוד. (ב) אין עוד ההלח מואב, הלכה ועברה ההלכה והתפארת
ממואב. בחשבון חשבוכו, לשון נופל על לשון (ווארט שפיל) וכן מדמן תדמי, ועקרון
תעקר; ואמר: האויבים חשבו על חשבון רעה, נאמרם, לבו וככריתנה מנוי. הרמי,
תהיי נכרתה, כי אחר כך תלך החרב. מחרנים, שמים הן, חירון עליון וחירון תחתון, לכן
יאמר ברבים הזוני" (מרד"ק), והוא מקרא קצר, וענינו: קול צעקה נשמע מחרנים, קול
שוד ושבר גדול. (ד) צעיריה, תרגם יונתן שלטיהן, ואמר רש"י שהלטינים הם צעירים
מן המלכים. אמנם אין דרך המקרא לדבר כן, אך יקראו משנים, שלוישים וכדומה, אבל
צעירים הם פחותים. ורד"ק אמר: אפשר שבה הכתוב הגדולים בלשון צעירים על דרך
גנאי. וכדאף לי כששמעו, הצעירים הם הילדים הקטנים, המה יזעקו ויתנו קול ככה בשבר
העיר (ואחר כתבי זאת מנא יכי כן פירש גם כן האברב"נאל). (ה) מעלה הלחית,
לחית היא שם עיר, והיתה במקום גבוה, לכן ואמר מעלה העיר, וחרנים היתה במקום
שפל, ואמר עליה במורד חרנים. בבכי יעלה בכו, בעלי הלחית יעלו למעלה העיר בבכי,
כשינסו מפני חיל האויבים וימלטו צעיר. וכפל מלת בכו לחזק הענין. במרד חרנים,
כשינסו בעלי חרנים מן הסדה לרדת לעירם, צרי צעקה שבר שמעו, ישמעו הצעירים צעקת
שבר. וצרי כמו צרים, וכן מלוי שקופים וכו' כמו מלויים שקפים, והדושים להם רבים.
(רד"ק). ונכנאות ישעיה נאמר גם כן בפסוק זה בשינוי מעט, כי שם נאמר: כי מעלה
הלחית בבכי יעלה בו, כי דרך חרנים וצקה שבר יעוערו. (ו) נסו וכו' אמר על דרך
מליצה ליושבי ערי מואב, שינסו מעריהם הנחרבות וימלטו נפשם, וההיינה, עריכם,
בערווער, כמו בערער בערבה (רד"ק), וראה מה שבארתי למעלה (י"ז, י"ח) על מלה זאת,
ופה תרגמתי לפי הענין. וכתב הרב דון יצחק אברבנאל: „למה יען הכבד לאמר, כמו
מלטו נפשכם? והוא שפעמים רבות האדם כהול לשאור ממונו, ולא ינאל בדת אין הרעה,
ואנד העושר ההוא ותאבד נפשו, לכן אמר: נסו וכו' ותהיינה עריכם חרבה, כי יען בטח
צמעשך ובאכזרותיך גם את תלכדי וכו', רצוני לומר לא לבד יאבד ההון כי תאבד גם נפשך,
לכן נוסו וימלטו נפשכם“. (ז) במעשיך ובאוצרותיך, תרגם יונתן באוצרך ובכתי גנוזך.
ומפרש מלת מעשיך לשון מוקצה וקנין, כמו וואיש צברמל ומעשהו צמעין. ויתכן לפרש גם כן
במעשיך בעדי עדיים ובמלבושי תפארת אשר לך ואשר תתנאי בהם (אויפֿוואנד) כמו ארס
סחרתך כרוך מעשיך כנפך ארגמן וכו' (יחזקאל כ"ו, ט"ז). ומכאן אסד מחבתי עמים מפרש
בם נשיך

תרגום אשכנזי

שרויסט, ווירסט אויך דא עראבערט. אויך כמוש וואנדערט אין איין פֿרעמדעם
לאַנד, אונד ווינע פֿריסטער, ווינע פֿריסטען מיט איהם. אין אַללען שטערטען
דרינגט דער צערשטעהרער איין, קיינע בלייבט פֿערשאַנט; פֿערלאָהרען איז
דאָ טהאַל, פֿערטילגט דיא עכנע; — וָא האָט עס דער עווינע בעשלאָסען. —
[ט] געכט מואב פֿליגעל, דען שנעלל מוס עס פֿליהען; ווינע שטערטע ווערדען
צור וויסטע, נימאָנד בעוואָהנט זיא. [י] פֿערפֿלוכט, ווער גאָטטעסגעשעפֿט
מיט לעססיגקייט בעטרייבט; פֿערפֿלוכט, ווער ויין שווערט פֿאַם בלוטפֿערגיסען
צוריקהעלט! — [יא] וואָרלאָז וואָר מואב פֿאַן ווינער יוגענד אָן, רוהיג (וויא
איין וויין) דער אויף ווינער העפֿען בלייבט, נישט פֿאַן פֿאַם צו פֿאַם געלעערט ווירד;
ניא וואָרד מואב אין פֿרעמדע לענדער געפֿיהרט, דאָהער בעהילט עס ווינען גע
שמאַק, אונד ויין גערוד פֿערגינג איהם נישט. [יב] דרום קאָסטט דיא צייט,
שפֿריכט

ב א ו ר

במעשיך במצריך (פֿעסטונגסווערקע). גס אח חלכדי, כמו אַר צמים אַר אין להם
חוכות תלכדי גס אַר, כי לא יועיל לך חוכותיך, וגם כמוש, הוּא אַליל מואב, לא יועיל
לך, כי הוּא יבא עמך בגולה, ושריווכהניו עמו (מדברי ד"ק). (ה) אשר אטר, כאשר
אמר, וחסר כ"ף הדמיון. (ט) חנו ציץ למואב, תנו כנף למואב, כי תרטס סנפיר,
צוכין, ואמרו רבותינו ז"ל אלו הם סנפירים שסורסים באויר. ואמר: תנו למואב כנף שימכה
לעוף מארצו, וזה שאמר, כי נצא חצא, ונצא הוא המקור, והאל"ף במקום ה"א, וכן
תבא, והוראתה כמו טבה, כעוף הפורח בכח כוחה, כן ימהר מואב לבאת מארצו. והיה
דאוי להקד הציץ בדגש, אלא שכל הגז תמורת הדגש, כדרכו במקומות רבים (מדברי
ד"ק) וכן פירש"י וכן תרגמתי; אמנם ליונתן ואר מפרשים דרכים אחרים בזה.
(י) ארור וכו', אמר כן על דרך נוס, שהמחריב את מואב, שהיא מלאכת ה', כי מאת
יתברך יבאה הגזירה שיספת, יהי ארור, אם יעשה מלאכתו ברמיה, ולא יסחית מואב כלל.
וכפל ואמר ארור מונע מרבו מדם, לחזק הענין. (יא) שאנן מואב וכו', מנעירי, מיום
היה לגוי, היה מואב שאנן ושקט, כיון על שריו, והוא היין הטוב, שעומד על חקומו, ולא
הורק מפני אל כלי, כן היה מואב כשאר במקומו, ובגולה לא הלך, על כן עמד טעמו בו,
כטעם היין הנשאר טוב, אם יעמוד במקומו, ור"ס לא נמר, פירש המפרשים מלאן תמורה
(וכמה הוא הנפיל מכח עי"ן), ור"ל לא נתחלף היחוס וטעמו. ואמר הד"ק: אי פירש ענין
רפיון וחלישות, כתרגומו לא פנ, וכן על כן תפוג תורה, אל תחני פוגת לך ויבא לבו וכו',
ור"ל לא נחלש כח היין. ואמר על מואב, כי גס הוא טעם עד הגה טוב ולא רע, לכן הגה
ינעם באים וכו' ושלמתי לו נועים וכו'. שאלתי את פי החכם התורני האלם כמה ירר לוב
פ"פ ש' (אחד מתושבי האמבירג): איך יאמר הכתוב פה, שמנעוריו היה מואב שאנן ואקט,
ובגולה לא הלך וכו', והלא כבשוהו סיחון, ובאמר עליו (במדבר כ"א, כ"ט) איו לך מואב
אנדת עם כמוש כחן כנוי פליטים ובנותיו בשבית וכו', וגם הזכירו הנביא בפרשה הזאת עזמה
(פסוק מ"ו)? והלא גס דוד הכה את מואב, כמו שכתב (שמואל ב', ס"ב, ב') וך את מואב
וכו' וימהד שני קבלים להמית וכו', ותהי מואב לדוד לעבדים? וזאת תשיבת החכם הנ"ל:
ידוע שכל אותו תחום שגתייטבו שם עמון וגם מואב היה נקרא מיושת עולם ער, ואמר
שיבשוהו אותן שתי אומות היה נקרא תחום עמון ארץ בני עמון, ותחום מואב פֿעמים
ארץ מואב סתם, ופעמים ער מואב, כדי לחלק בין שם תחום עמון לשם תחום מואב.
וגבול זה של מואב נתפסע הרבה משני עברי ארצו, וכשכלתם סיחון במלך מואב הראשון לקח
מיד כל החלק שמעבר הארצו כפוכה, ולא נשאר למואב כי אם עבר דרומי של ארצו, והחלק
קדמי אבד מידו מאן כללם בו סיחון והלואה, ושראל לקחוהו מסיחון, שכן אמר יפתח (שופטים
י"ד)

את תלכדי ויצא כמיש כמוש קרי בגולה כהגיו ושריו יחזק : יחזק
(ח) ויבא שדר אל כל עיר ועיר לא תמלט ואבד העמק וגשמד
המישר אשר אמר יהוה : (ט) הנור ציץ למואב פי נצא תצא ועריה
רשמה תהיינה מאין יושב בהן : (י) ארור עשה מלאכת יהוה
רמיה וארור כגע חרבו מדם : (יא) שאגן מואב מנעוריו ושקט
הוא אל שמריו ולא הורק מפלי אל פלי ובגולה לא הלך על פן
עמד טעמו בו וריחו לא נמר : (יב) לכן הנה ימים פאים נאם

יהוה

ר ש י

ושב נח' כחורבן בן ת"י וונתם פי' כערוער שם עץ מעצי היער : (ט) חנו
צץ למואב • חנו כנף למואב כל דבר תלחי התולה וכולט מן האדם ומן הכחמה
קרוי צץ כמו והיה לכם לצינית • (ו מדבר ט"ז) ויקחני צינית ראשי (יחזקא
ל"ה) : כי ננח תנח • כי במעופה וחפזון תנח בגולם ויהיה ננח מגזרת נולה
כן חברו מנחם וכן כי נלי גס נעו (איכה ד') ויונתן תירגס אעדו כתר ממואב
חנו לאחרים צץ הנזר אשר למואב : (י) מלחכת השחתת מואב
שהיא שליחתו של מוקס : (יא) לא נמר • לא נתלף : (יב) צועים מריקים

וכן

ב א ו ר

י"ר, כ"ו) בשנת ישראל בחשבון וכו' , ובכל העדים אשר על יד ארנון וכו' . אבל גבול הדרומי
באר למואב אפי' בכל המלחמות שכלם דוד במואב , ובכל מה שהרע להם לא כמנח שהשמידם
וירש את ארצם ; ואחר כך בימי יחזקיה וסמוך לו , כשהחריב סנהריב וכלכל ונתש אומות
רבות , נראים הדברים שהניח את מואב על מקומו ; וגם חז"ל רמזו זה , לא בן עמון , כנראה
ממעשה דיהודא נר עמוכי במס' ידים . ועל ארץ מואב ההיא אמר ירמיה שהוא שאגן מנעוריו ,
כי הארץ שלכד סימון כבר נשכח מעולם . ועוד שלפי פשיטת המקראות לא היה אותו הגבול ביד
מואב רק ימים מספר , שהרי המלך הראשון כבר אבד זכותו בו * וזהו מה שנראה מעיקר
פשוטו , ושלוס . " ודברי פי חכם חן וקדושים לאמת . אך ישאל השואל : אם כדבריו , מדוע
וזכיר הנביא בפרשה הזאת שמות הערים הנזכרים גם כן בחלקי של ראובן וגד (והם בחלק אשר
לקח ישראל מסיחון) כמו חשבון , נבו , קריתים , ודיבין ועוד ? אמנם על זה יש תשובה ,
כי הלז יזכור הנביא גם כן מפלת מואב על ידי סיחון . לכן אחר שהנביא הזאת איננה כלה
ממקרה מואב העתיד לבוא לו , כי גם ישוב הנביא לימות קדם , ויספיד על שרד וזכר הנא
למואב מתחלה ועד סוף . ולפי זה יתכן מה שאמר : שאגן מואב מנעוריו וכו' , הוא מיום הוסד
עד מלחמות סיחון . — והנה בספר נתיבות השלום לרמ"ד מנחתי בבאור (במדבר ל"ב , ל"ח)
שקריב לדעת המבאר , שאחר שהגלה תגלת פלאסר מלך אשור את ראובני וגדי מעבר הירדן ,
חזרו מואב ויבנו בארצם ובעריהם , ויקראו להם שמותם כאשר היו בתחלה , וגם ברד ק בפירוש
הפסוק ל"ב בפרשה הזאת הוצאה דעה הזאת . ולפי זה יותרו שאלות רבות ; אך הדברים האלה
אינם ברורים , ולמקדם נריך עיון רב ; ופה קצרה היריעה לזה * (יב) צועים וציוהו , פירש
רש"י לשון חרקה , וענינו כמו מריקים וירוקהו , וכן מהר נעה להפחם , הוא הילך המעיים
בשלוש

ירמיה כח

יהוה ושלחתי לרועים וציעה וכליו יריקו וגבליהם ינפצו :
 (יג) ובש מואב מממוש באשר בשו בית ישראל מביתם :
 (יד) איך האמרו גבורים אנחנו ואנשי חיל למלחמה : (טו) שדר
 מואב ועריה עלה ומבחר בחייו ירדו לטבח נאם יהוה
 צבאות שמו : (טז) קרוב איד מואב לבוא ורעהו מהרה באר :
 (יז) גדו לו פל סביביו וכל ידעי שמו אמרו איכה נשבר מטה עז
 מקל הפארה : (יח) רדי מבור ישבי ישיקרי בצמא ישובת בת
 דיבון כי שודד מואב עלה בק שחרת מבצריך : (יט) אל דרך
 עמדי וצפי יושבת ערוער שאליהם וגמלטה אמרי מה נהיתה :
 (כ) הביש מואב כי חתה הלילו קרי וזעקי וזעקי קרי הגידו
 בארגון כי שדר מואב : (כא) ומשפט בא אל ארץ המישר אל
 חלו ואל יהצה ועל מפעת : מיפעת קרי (כב) ועל דיבון ועל גבו
 ועל בית דבלתים : (כג) ועל קריתים ועל בית גמור ועל בית
 מעון : (כד) ועל קריות ועל בצרה ועל כל ערי ארץ מואב
 הרחקות והקרבות : (כה) נגדעה תרן מואב וזרעו נשברה נאם
 יהוה

ר ש י

וכן מהר צועה להפתח (ישעיה נ"ח) הוא הילוך המעיי בשלשול : וגבליהם
 חביוהם של מואבים : ינפצו יסדרו כמו חיה נחשבו לנצלי חרש (חיה ד') כל
 נכל ימלא יין (לעיל י"ג) : (יג) ממוש אשר צטח זו : מציתא עגל הזכב :
 (יז) גדו לו לשון קניה כמו חל תגוד לו : (יט) שאלי גם וגמלטה : שאלי
 מן הגיסים והגמלטה ממואב : מה נהיית : חס גמלט כלום מתהיית : (כא)
 ומשפט

מכלל יופי

כ"ח ואיש במעון ומעשהו בכרמל , ולפי שהאדם המתעסק בקנין האין כל מעשהו ומלאכתו
 עליהם אומר עליהם מעשה : (ח) אשר אמר ה' כמו כאשר , וכן תאכל מצות אשר בויתך ,
 כמו כאשר : (ט) ציץ כנף שיפרח בו , ומרטט הנפיר ציץ , ואחר רבותיו ו' לספירין
 שפרח בהן . כי נצא מקיר , ושרש נזה , וכן תנא ענין נזה , ובא האל"ף תמורת ה"א ,
 והיה ראוי להיות תנה , בפלס תטה , ובא הנח תמורת הדג במנהג , וענינו כי עוף העוף ,
 מן כי נבו גסנעו , שענינו מן המלא הטובה , כי בכח הטובה יעוף העוף , לפיכך ממלא הטובה
 המהירה לטובה , כלומר שילכו במהרה ויעופו כלל הים להם טובה . (יא) שאנן פועל
 ענה , כי הוא פתוח , וגם פ"א הפועל פתח , והם על פי המסורה ארבעה , והאחד מהם ,
 יענינו

שפריכט דער עוויגע, דא איך איהם אויסלעערער שיקקע, דיא איהר אונד ווינע
געפעסע לעערען, אונד דיא פלאשען צערשמעטערן ווערדען. [יג] מעגע זיך
מואב ווינעס געטצען כמוש שערמען, וויא ישראל זיך איינסט בית אל'ס, ווינעס
צופלוקטסארטס, שעהמען מוסטע. [יד] וויא קעננעט איהר דאך זאגען, איהר
ווייער העלדען, ווייער טאפפערע קריגסמעננער? [טו] געפלינדערט איזט יא מואב,
ווינע שטערטע פאם פיינדע איבערפאללען, ווינע יינגלינגע צור שלאכטבאנג גע-
פיהרט; זא שפריכט דער קעניג, דעססען נאמען עוויגער צבאות איזט. [טז]
מואב'ס פאלל איזט נאָהע, ויין אונגליק איילעט הערבייא. [יז] בעמיטליידעטעס,
אללע ווינע נאכבארען, אללע, דיא איהר ווינען נאמען קעננט! שפרעכט: אַך!
וויא איזט דער שטאכדער מאכט, וויא דער שטאכ דעס רוהמס צערבראכען! [יח]
שטייג הערונטער פאן דיינעם עהרענויטץ, אונד וואָהנע אין דער דיררע, דיא
טאכטער, בעוואָהנערין דיבון'ס! דען מואב'ס צערשטעהרער קאממט איבער דרך,
צערטרימערט דיינע פֿעסטונגסווערקע. [יט] שמעללע דרך אויף דיא העער-
טראסע, שויע דרך אום, דיא איינוואָהנערין ערווער'ס! פראָגע יעדען פֿליכטלינג,
יעדע ענטראַנגענע, שפריד: וואָס איזט פֿאָרגעפֿאללען? — [כ] אַך! מואב
שעהמט זיך ווינעס אונגליקס; אַ קלאַנגעט, יאממערט, פֿערקינדעט עס אַם אַרנון,
דאָס מואב צערשטעהרט איזט! [כא] פֿאללצאָגען איזט דאָן שטראַפֿנעריכט אַן
דער עכנע, אַן חולון, יהצה אונד מיפעח; [כב] אַן דיבון, נבו אונד בית דבלחים;
[כג] אַן קריחים, בית גמול אונד בית מעון; [כד] אַן קריות, בצרה, אונד אַן
אללען נאָהען אונד פֿערנען שטערטען מואב'ס. [כה] מואב'ס האָרן איזט אַבגע-
שטומפֿט

ב א ו ר

בצלאל. ורד"ק פירט לשון גלות, כמו צעה נרב כחו, וענינו מגלים ומסיעים אותם ממקומו.
ויוכתן תרגם בוחין ויבזוכין, ותרגם לפי הענין. ונבליהם, הנבליים שבהם היין, כמו ונבלי
היין ינסתי וינסרו. והמלך הקדוש הוסיף במלך היין שפתח בו. והנמל, שכל איגרות מואב
יריקוהאויבים, ויחריבו בתיים וטיירות; וכן ת"י ונכסיהון יריקונו. (יג) ובוש וכו',
המיואבים יבשו על כי נטחו בכוש אלילם, כאשר בוש ישראל על כי שמו מנטקס נבית אל, והוא
העגל הזהב אשר עשה שם ירבעם, כמו שנאמר (מלכים א' י"ב, כ"ט) וישע את האחד נבית
אל וכו'. (טו) ועריה עלה, רבו המפרשים במאמר הקשה הזה, והנכון מה שפירש הרד"ק
בשם אביו, שהוא כמו ולעריה עלה השודד, והריזה מקרא קצר. (יח) רדי מכבוד, רדי
מהכבוד שהיית בו, שלא היית חסרה דבר, ושבי בגמא, ר"ל בגלות שיהי נמאה לכל טוב.
(רד"ק). ויתכנס כן לפרש מכבוד, כמו את כל הכבודה שהוא העשירות ומלוא כל טוב.
(יט) אל דרך וכו', כמו על דרך. אמר על דרך מליצה ליושבי ערוער, שיעמדו על אס
הדרך, מקיס העוברים, וישאלו אל גם ונמלטה, אל כל איש ואשה הנסים ונמלטים ממואב
לאחור: מה כהיית? מה קרה למואב ולעריה? ולפי שערוער היתה בקצה גבול מואב מורחה,
כיו שנאמר מערוער אשר על שפת כחל ארטון וכו', והאויב בא מגבול שכנודו, לכן לא ידעו
עוד בערוער מה שקרה למואב, ואמר הנביא ישאלו לעוברי דרכים. וכן הוא בארסון בפסוק
הבא. (כא) ומשפט בא, משפט עונש על חטאותיהם. (כה) ונגדעה קרן מואב,
ת"י אחתקפת מלכות מואב; ואמר הרד"ק, לפי שהקרן היא גבוהה על כל אברי הבהמה נקראת
המלכות קרן, שהיא גבוהה במעלה על כל העם וזרועו, הוא הכח והעוז אשר לו ייהם השמים
והקיילות

הרגום אישכנוי

שטומפֿט, זיין אַרם ציירבראַכען, שפּריכט דער עוויגע. [כו] מאַכט מואב
טרונקען, דען עס האָט זיך געגען גאָטט עמפּערט; עס כעוורלע זיך מיט זיינעם
אויסוואורף, אונד ווערדע אויך צום געלעכטער. [כז] וואָר דיר נישט ישראל צום
געלעכטער? אונד וועס האָלט? האָט מאַן עס עטוואַ אונטער די בען ערטאָפּט, דאָס
דוא שפּעטטיש דען קאָפּף שיטטעלסט, זאָ אָפּט דוא פֿאַן איהם שפּראַכסט? —
[כח] פֿערלאַססטע דיא שטערטע, זעטצט אייך אויף פֿעלזען, איהר איינוואָה
נער מואב'ס! זייד דער שוויבע גלייך, דיא אויס דיא מינדונג דער העהלען נישטעט. —
[כט] וויר האָבען (שפּרעכען פֿעלקער) דען שטאַלץ, דען גראַסען שטאַלץ מואב'ס,
זיינען האַכמוטה, עהרגייך אונד זיינע האַפּפֿאַרט ערפֿאַהרען. [ל] איד קענע
אויך, שפּריכט דער עוויגע, זיין אויפֿברויען; אָבער עס איזט אונגערעכט; עס
ערדיכטעט דינגע, דיא נימאָנד געטהאָן. — [לא] דרום מוס איך איבער מואב
יאַמפּערן, איבער דיוועס פֿאַלק איין קלאַנגעשרייא ערהעבען, אונד וויטמערן איבער
דיא איינוואָהנער פֿאַן קיר חרש. [לב] פֿאַן דער טרויער יעזר'ס קאָממע איך אויך
דיר איינע טהרענע צו ווייהען, דוא וויינישטאַק שבמה'ס! דיינע רעכען ערשטרעק
טען זיך ביים אַנס מעער, בעריהרטען דאָן מעער יעזר'ס, אונד איצט פֿעללט דער
דייבער

ב א ו ר

והחילות, נשברה, כמו שתרשם וכתן ושלטוניהן את חברי. (כו) השכירה, אמר לאויזים
בדרך משל, השכירוהו כוס התרעלה, כי עלה הגדיל, דיבר גבור וסרה על ה', כשראה
זרות ישראל, ואמר, מבילתי יכלת ה' להגילם, קרה להם מהשקרה. וכפך מואב בקיאו,
פירש הרד"ק: „המו שהסכור מתגלל ויתפך מזה אל זה בהקיותו היין שמה, וכפך בגופו
לארץ, כן יעשה מואב מריב צרותיו.“ ולפי דבריו נראה שהוא לשון הכאה, כמו ויספיק את
כפיו, ורחוק הוא. ונראה לי שהוא לשון ספוק ודי צורך (והרבה משמשים ח"ל בלשן זאת),
כמו אם יספך עפר שמרן; ואמר: השכירו למואב ויהיה לו די להקיא. והיה לשחוק גם
הוא, כמו שחק ולעג הוא על ישראל, יסחקו לו על שבורתו והקלתו. (כז) ואם לא השחקו
וכו', אמר בדרך שאלה, הלא היה לך ישראל לשחק? האם בגגנים כמנא ישראל, כי מדי
היו דברך בו התנודד? היית מניד בראשך, ולעגת ושקת על תשנתי? לכן תהיה לשחק
גם אתה. (כח) תקנן בעברי פי פחת, כמו היונה שחשם קנה צללי הפחתים, כדי שלא
יקחו בני אדם אותה ואת חפצותיה, כי מפני הפחת לא יוכלו לעבור אליה, ופחת היא חפירה
ושמה עמוקה (רד"ק). ופירש פי פחת, כמו פי הבאר. אמנם לא נמצא ביוני ארצנו שהם
מקננים בסלעים ובפי פחת. ואפשר שה' איזה מין יונה בארץ קדם אשר שמו שם קנן, ולא
כודע מין הזה לחכמי תולדות הטבע. (כט) שמענו וכו', הנביא אמר כן בלשן החומות,
שאמר על מואב, שמענו גאונו נבהו וכו', וכפל גאות מואב בארבע מלות שונות, לפי שהיא
גאה מאוד מאוד. (ל) אני ידעתי וכו', אמר האל: גם אנכי ידעתי גאותו ועברתו, שהתקנף
על הגוים שכניו (הכ"ל). ורש"י פירש עברתי, שנאתו לישראל. ולא כן, ולא בדרך וישר
קנף על הגוים (כמו כן בנות בלפחד דוברה). בדיו, לשון כוז, דבר הבירה עלב, כמו בדרך
מתים יחרישו, ורצונו לומר העליל עליהם עלילות, לא כן עשו, והם לא עשו כן כאשר העליל
הוא עליהם, כן נראה לי. והמפרשים הלכו בדרך אחר ורמיק. (לא) על כן וכו', הנביא
מדבר על לשון עם מואב (רד"ק). קיר חרש. היא עיר בארץ מואב, וביסעיה נאמר קיר
חרשת. והגה, המילל יפסוף בקול ויללה על שבר קיר חרש, וכן אהבה כיונה. (לב) מבכי
יעזר, יעזר כנר חרב, ואמר שאר עם מואב, כנכיות יעזר אככה גם לך, הגפון שבמה,
והוא הנסן הטוב הגדל בעיר שבמה (רש"י ורד"ק). ואמר מבכי, ר"ל מקינותי והספדי עליו
אניא

יהוה : (כו) ה'שבידהו פי על־יהוה הגדיל וספק מואב בקיאו והיה
 לשחק גם־הוא : (כו) ואם לוא השחק היה לך ישראל אם
 בגנבים נמצאה נמצא קרי פירמדי דבריה בוחנוךד : (כח) עזבו
 ערים ושכנו בסלע ישבי מואב והיו כיונה תקנן בעברי פירחת :
 (כט) שמענו גאון־מואב גאה מאד גבהו וגאוננו וגאותו ורם לבו :
 (ל) אגני ידעתי נאם־יהוה עברתו ולא־כן בדיו לא־כן עשו .
 (לא) על־כן על־מואב איליר ולמואב פלה אזעק אר־אנשי קיר־
 חרשי־הגה : (לב) מבכי יעזר אבכה קך הגפן שבמה נטישתך

עברו

ר ש י

ומשפט בא . פורענות בא : (כו) הסכירוהו . השקוהו תרעלה עד שיסתפר :
 גם הוא . פמו שהיה ישראל שחוק לו : (כו) תתנודד . היית מניד בראשך
 ומתלונן על חרבנו ל"א כי מדי דברך זו שהיית מתרונן על חרבנו אתה מתנודד
 לזאת בגולה וכת"י על דאסגיתון עליהון פתגמיכון תיטלטלון : (כח) בעברי
 פי פחת . מוקס שהמים כורין תחת גידודי שפת הנחל הגזוסים וכשהנחל מתמעט
 נמנחת הגומא ריקנית והיונה מקננת בלחת מעברי הגומא וכשהנחל רבס שוטף
 את הקן והיונה נודדת משם כך שמעתי . ויונתן לא תרגם בן והיו כיונה דשנקה
 פוס שזכרה וגתה ושריא בארעי' גובא : (ל) עברתו ולא כן . שנאתי לישראל
 לא באמת ולא במשפט : בדיו . גזוריו : לא כן עשו . לא כגומל השיבו לזרע
 אברהם שנלחם עם המלכים והניל את לוט אביהם : (לא) קיר הרש .
 עיר מואב : יהגה . גונח כיונים הונים : (לב) מבכי יעזר אבכה לך .
 כשנאמר גבואה זו כזר חרבה יעזר ויהא סמוכה למואב : אבכה לך . אבכה
 בשבילך

מכלל יופי

וענינו השקט ושלוה . אל שמריו . כמו על שמריו . לא נמר , שרומרר כענין לא כתחילת ,
 או פירוש ענין רפיון וחלישות כח , כתרוממו לא פנ , וכן על כן תפוג תורה לא תחני פוגת לך
 ויפגלבו , וכן בדברי רבותינו ז"ל , וניחוש דילמא פייגא דעתיהו דכזורא , כלומר שמו
 חקלש דעת הכזור , וכן אמרו גוף קשה יין מפירו , כלומר מחלישו ומחיש כחו , וכן פירוש לא
 כמר לפיתרגומו , כלומר שלא נחלש כח היין וריחו . (יב) צעים וצעהו . כלומר אשלח לו
 מנלים המסייעים אותו והסייעו ממקומו והגלהו , וצעים מן הקל , וכן (ישעיה' ג) צעה
 צרוב כחו , אך וצעהו מהכנין הכבד הדגש , ושרשו צעה . ונבליהם . כד הוצר יקרא נבל ,
 ולפי שהמשיל אותו ליין שלא הורק מכליא כלי אמר וכליו יריקו ונבליהם ינפלו , נבליהם שנהם
 היין , כמו ונבל יין (שמואל ב') . ונפצו . ענינו פוזר עם השנר ורצין . והריק'ס פירש ינפלו
 כמו יריקו , מתרגום ותער כרה (צראשית כ"ד) , ונפצת , והוא כפל דבר לחזק . (יג)
 מבטחם . שם בסגול . (טו) ועדיה עלה . בא כאן בלשון זכר , כי פירוש ועדיה עלה כפסק
 כל אחד ואחד מעדיה . ובפירוש רובה לומר , המין עדיה כפסק , וכן יפיעי עלה (שם מ"ט) ,
 כעלות

ירמיה מו

עֲבְרוּ יָם עַד יָם יַעֲזֹר נִגְעוּ עַל־קִצְצָה וְעַל־בְּצִירָה שָׂדֶה נָפַל :
 (לג) וְנִאֲסַפָּה שְׂמִיחָהּ וְגִיל מִכְרָמָהּ וּמִאֲרָץ מוֹאֵב וַיֵּין מִיִּקְבִּים
 הַשְׂבֵּתִי לֹא־יִדְרֹךְ הַיֵּדֶד לֹא הַיֵּדֶד : (לד) מִזַּעֲקַת חֲשָׁבוֹן
 עַרְאֲעֵלָה עַד־יֶהֱזֵן נָתַנוּ קוֹלָם מִצֹּעַר עַד־חֲרָנִים עֲגִלָּה שְׁלִישִׁיָּהּ
 כִּי־גַם־מִי נִמְרִים לְמִשְׁמֹת יִהְיוּ : (לה) וְהַשְׂבֵּתִי לְמוֹאֵב נֶאֱסַפְיָהוּ
 מִעֵלָה בְּמָה וּמִקֹּטִיר לֹאֱלֹהֵיו : (לו) עַל־כֵּן לְבִי־מוֹאֵב בַּחֲלָלִים
 יִהְיֶה יָרֵבִי אֶל־אֲנָשֵׁי קִיר־חָרָשׁ בַּחֲלָלִים יִהְיֶמָה עַל־כֵּן יִתְרַח עֲשֵׂה
 אֲבָדוֹ : (לז) כִּי כָל־רֹאשׁ קָרְחָה וְכָל־זָקֵן גִּרְעָה עַל כָּל־יָדַיִם
 גִּדְּדָה וְעַד־מִתְנַיִם שָׁק : (לח) עַל כָּל־גִּגּוֹת מוֹאֵב וּבְרַחֲבֹתֶיהָ כָּלָה
 מִסֶּפֶד כִּי־שָׁבַתִּי אֶה־מוֹאֵב בְּכָל־אֵין־חֶפֶץ בּוֹ נֶאֱסַפְיָהוּ : (לט) אֵיךְ
 חָתָה הִלִּילוּ אֵיךְ הִפְנָה עֶרְךָ מוֹאֵב בּוֹשׁ וְהָיָה מוֹאֵב לְשֹׁחַק
 וְלִמְחָתָה לְכָל־סְבִיבָיו : (מ) כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנֵּה כִנְשֶׁר יִדְאָה

וּפְרַשׁ

ד ש " 9

צִנְיָלֶךְ דּוֹגְמַת אוֹתוֹ צִנִּי כִי גַם אֶת תַּחֲרָצֵי כְמוֹתוֹ : הַגֶּפֶן שִׁצְמָה • אֶרֶץ כְּרִמִּים
 כִּיתָה : נְטִישׁוֹתֶיךָ • לְפִי שְׂרִימָה אוֹתוֹ לַגֶּפֶן דִּימָה אֶת גִּבּוֹרִים לְנְטִישׁוֹת הַגֶּפֶן :
 עֲבָרִים • הִלְכִי בְּגוֹלָה : קִינֶךְ • לֶשֶׁן קֶץ תֹּאכִים וְקֶךְ שֶׁהוּא לֶשֶׁן קֶץ חֲיוֹנֵי
 יוֹדֵה וְהַדְרִיק דְּגוּשָׁה : (לג) וְנִאֲסַפּוּ • וּכְלָתָה שֵׁלָה תִרְאֶה : לֹא יִדְרוּךְ • עֲנָזִים
 צְקוֹל עֲנֹת הַיֵּדֶד צִמְחָה כְּאֶשֶׁר הִיוּ עוֹשִׂים : הַיֵּדֶד לֹא הַיֵּדֶד • שֶׁהַיֵּדֶד שֶׁנֶּעְקוֹלָה
 יִכָּא הַיֵּדֶד הַרְחֵשׁוֹן כִּי אִם הַיֵּדֶד שֶׁל מְנוּסַת חֶרֶב : (לד) עֲגִלַת שְׁלִישִׁיָּה • מְדִינָה
 גִּבְרַחְתִּית : (לז) עַל כֵּן יִתְרַח עֲשֵׂה־עַל־אֲשֶׁר גִּחֹזֶה עֲשֵׂה לֶכֶךְ אֲבָדוֹ : (לז) גִּדְּדוּ •
 שְׂרִיטוֹת : (לט) אֵיךְ חָתָה הִלִּילוּ • הִלִּילוּ עֲלֶיהָ וְאִמְרוּ חֵךְ חָתָה : (מ) כִנְשֶׁר
 יִדְאָה

מַכְלָל יוֹפִי

יְכַלּוֹת גִּדִּים (אִינְדִּי) • וְהַרִיקָם פִּירָשׁ, וְלַעֲרִיבָה עֲלֵה הַשּׁוֹרֵד • וְנִמְכַּלְל, כֹּא לֶשֶׁן יִחִיד עַל
 יְרֵכִים דְּרֶךְ קִרְחָה • וַיִּתֵּן כִּי אָמַר לֶשֶׁן זָכַר עַל הָעֵם אֲשֶׁר צִעִיר • (יו) גִּדְּדוּ לוֹ • עֲנִין הַפּוֹעַ
 וְהַטְלָטוּל, וְכֹא צִעִין כְּחֶמֶת הַאֲבֵל וְסִפִּיר הַצִּדּוֹת עֲמוּ, לְפִי שֶׁהַמְּנַחֲמִים נָדִים מִמְּקוֹמָם זֶה מִפֵּה
 זֶה מִפֵּה, לִנְאֻשׁ הַאֲבֵל, וַיִּטְלָטְלוּ בַּעֲבוּרוֹ • מִקָּל • צִרִי • (יח) וְשָׁבוּ • יֹשְׁבֵי כְּתִיב, וְקִרִי
 וְסִבִּי, הַכְּתִיב רוֹכֵה לִימֵר שֶׁתִּהְיֶה מִיּוֹשְׁבֵי צִמְחָה • (יט) וְצִפִּי • עֲנִין הַנְּטָה, וְכֹה הַנְּכִין הוּא
 קָרוֹב לַעֲנִין תִּחֲלָה, כִּי הַמִּיחָל לְאַחַר מִבִּיט לוֹ • שְׁאֵלִי גַם וְנִמְלָטָה • פִּירוּשׁ אִם אִישׁ וְאִם
 אִשָּׁה, וְנִמְלָטָה הוּא מִלְּעִיל, וְהָיָה דִּינֵי מִלְּרַעֲכֵי הוּא בִּיטוּנִי, אֲוִיָּהּ עֲבָר, וּפִירוּשׁוֹ : כֵּן
 הָיָה אֲשֶׁר כֹּס וְהָאִשָּׁה אֲשֶׁר נִמְלָטָה • (כג) וְעַל קְרִיטִים • שֶׁם עִיר מַעֲרֵי מוֹאֵב, וְכֵן וְעַל
 קְרִיטֵי • (כה) קָרוֹן מוֹאֵב • מַלְכוּת מוֹאֵב, וְלִפִּי שֶׁהַקֶּץ הוּא גְבוּהָה עַל כָּל אֲנָרֵי הַנְּהַמָּה
 וְקָרְחָה הַמַּלְכוּת קָקֵן, שֶׁהִיא גְבוּהָה בַּמַּעֲלָה עַל כָּל הָעֵם, וְכֵן תִּרְגָּם יוֹכֵתֵן מַלְכוּת • (כו) וְהַשְׂבִּירוּהוּ

רייבער איבער דיין אבסט דער, אונד שטעהרט דיינע וויינלעזע. [לג] הינוועג
 איזט יעדע פריידע, יעדע וואָננע פֿאַן כרמל אונד מואב; דען קעלטערן ענטזיהע
 איך דען וויין; עס יויכצע קיין קעלטערטרעטער, עס ערטענע קיין פֿרעהליכעס יוכיא!
 [לד] קלאַנגעשרייא ערשאַללט פֿאַן חשבון בים אלעלה, פֿאַן דאָ בים יהין, פֿאַן צער
 בים חרנים — דיועס פֿייסטע קאלב —; אויך נמרים'ס געוועסער טיססען פֿער-
 זיגען: [לה] איך ווילל, שפּריכט גאטט, יעדען, דער אויף אַנהעהען אַפּפֿערט,
 אונד דען געטצען רייכערט, פֿאַן מואב וועגשאַפֿען. [לו] דרום שטימט מיין הערין,
 גלייך איינער פֿייפֿע, טרויערטענע איבר מואב אָן; טרויערטענע שטימט מיין הערין
 גלייך איינער פֿייפֿע, איבער דיא בעוואָהנער פֿאַן קיר חרש אָן. וויל עס זאָ גראַס
 געטהאָן, דרום געהס עס אונטער. [לז] קאהל איזט יעדעס הויפט, יעדער באָרט
 אַבגעשניטען, אויף אַללען הענדען זינד טרויערמעלער, אינד זעקקע אויף יע-
 דער לענדע. [לח] אויף אַללען דעכערן מואב'ס, אין אַללען איהרען שטראַסען
 איזט טרויער, דען איך צערברעכע מואב וויא איין אונברויכבארעס געשירר,
 שפּריכט דער עוויגע. [לט] קלאַגעט: אָד, וויא איזט מואב געפֿאַללען! וויא מוס
 עס בעשעהמט דען ריקקען ווענדען! צום געלעכטער, צום שרעקקען איזט מואב
 אַללען זיינען נאָכבארען געוואָרען! [מ] דאָ שפּריכט דער עוויגע: וויא איין
 אַדלער

ב א ו ר

אבוא לבנות גם עליך. נמישוהוין, הם פארות הנפן המתפשטות עדין, ומבאר והולך,
 עד יס יעזר נגעו, ועתה אל קיניך, הם תאיני הקין, ועל ציריך עוד נפל. ולפי פשוטו יקונן
 על הנפן ופירות טובים אשר בארץ הזה, הנחריים עלי ידי אודים, וכן נראה מפסוק שלאחריו.
 והמפרשים פרושהו על דרך משל יושבי ארץ וגבוריה. (לג) מכרמל, היא היתה ארץ גבוהה
 בשדות וזרעים ועצי פרי, לא ידרך הירד, הדורך גנת, שקורא הידד; לא ידרך עוד
 ממחסור הנפן. הירד לא הידרד, הככון כמו שפירש"י, שהירד יצטקו, אך לא שלטמה,
 כי אם הידרד של מנוסת חרב, ויהיה לפי דבריו מלת הקריאה (אינטערקיאן) הירד
 קריאת קול בין לשמחה ובין למרדה. (לד) מועקת וכו', חנורו כן הוא: משבין עד
 אלעלה, ומשם עד יהן כתבו קול זעקה, וכן הלוא מנער עד חרנים. עגלה שלשיה, פירש
 רש"י מדינה גברתנית, וכנוה בדרך משל כעגלה גדולה בת שלש שנים, וי"ת עגלה תלמא רבתא,
 וכנה כן את חרנים, ולפירוש רש"י הוא כנוי לכל מואב. ויש מפרשים שהם שמות ערי מואב,
 הנקראים עגלה שלשיה. מי נמרים למשמות יהיו, נמרים הם מקום מואב, ואמר
 שיהיו מימיו למשמות, כיון שאין שם יושבים, כאלו אין שם מיס ואין ירק ועשב, כי יושביה מהם
 נהרגו ומהם נרחו (רד"ק). (לה) מעלה במה, מעלה קרנן על הנמהי (לו) על כן
 יחרת עשה, כמו כי על כן, יען אשר בגאולה עש, הן לכן אצדו (רש"י), וכן תרגמתי.
 ויתרה היא סמיכות במקום נפרד, כדרכו לפעמים, וכן עגלה במקום עגלה, בפסוק
 שלפניו, ובישע' (ט"ו, ט') נאמר: על כן יתרה עשה, ופקודתם על נחל הערבים ישאום;
 ומשמעות פירושו שם לשון מקנה ורכוש. ורד"ק פירש על כן השני כמו הראשון, ר"ל על כן לבני
 כחלילים יהמה, כי יתרת (אשר) עשה, והוא יתרה המון אשר היה בתוכה (כמו הכפש אשר
 צחרן), אבדו. (לז) קרהה, מתוך זעזע תלשו שער ראשם וזקנם. גרועה, גלות, ואמר
 גרועה עליך גנאי (רד"ק). וכוננו, כי גלות הזקן היה גנאי לבני קדם. גרדות, שריטות,
 כמו לא תגודדו, והוא שם נפלים בגבורה. (לט) איך חתה הילולו, ככה תיללו: איך
 חתה, איך הפכו עורף וכו'. בוש, והם נחבישו כשהפנו עורף; והוא פעל עבר על
 משקל הבקר אור (מרד"ק). (מ) כנשר ידאה, האויב יעוף כנשר, וימחר לבוא
 לפרוש כנפיו, על מואב, ללכדה. (מא) נלכדה הקריות, ת"י ותתכניש כרכא. ואמר

הרגום אשכנזי

אדלער פליגטער איינער, אונד ברויטעט ווינע שווינגען איבער מואב אויס. [מא]
שטערטע אונד צימאדעללען ווערדען ערשערט, דאן הערן דער העלדען מואב'ס
גלייכט דעם הערצען איינער פרוי און קינדעסנעטהען. [מב] מואב ווירד אויס
דער פֿעלקער רייחע פֿערבאָנט, וויילעס זיך ווירדען גאָטט עמפערט. [מג] שרעק-
קען, גרובע אונד שלינגע זינד פֿיר דין בערויטעט, דא איינוואָהנערין מואב'ס!
שפּריכט דער עוויגע. [מד] ווער פֿאַר שרעקקען פֿליהעט, פֿעללט אין דיא גרובע;
ווער אויס דער גרובע שטייגט, ווירד אין דער שלינגע פֿגרשטריקט; דען איך רופֿע
איבער מואב ויין אָהנדונגסאָהר הערליי, שפּריכט דער עוויגע. [מה] אונטערס
שויטע חשבונ'ס שטאַנדען דיא פֿליהענדע פֿאַן איהרען קרעפטען פֿאַללענדס אָב;
דען איין פֿייער קעממט פֿאַן חשבון, איינע פֿלאָממע אויס דער מיטטע סיחון'ס,
פֿערצעהרט דיא האַאָרצעפֿע מואב'ס, אונד דיא שייטעל דינער גראָספּראָהלער.
[מו] וועהע דיר, מואב! פֿערלאָרען ביסט דא פֿאַלקרעס געטצען, כמוש! דינע
זעהנע ווערדען געפֿאַנגען, דינע טעכטער אינס עלענד וועגנעפֿיהרט. — [מז]
אבער אין קינפֿטיגען צייטען, שפּריכט דער עוויגע, לאָססע איך עט מואב ווירדען
וואָהלגען. — זאָ ווייט דער אויסשפּרין איבער מואב.

מט [א] איבער דיא עמוניטען.

זאָ שפּריכט דער עוויגע: איזט ישראל דען קינדערלאָן? האָט עס קיינען ערבען?
וואָרום

ב א ו ר

נלכרה לזן יחיד, על כל אלה מהקריית, וכן והמדרות נתפסה (ונתחלפו הנקודות, וראו
[הקריית]). ויש מפרשים מלת הקריות גם עיר פרוט, ואינו נראה, דאס בן לא יתכן לביא
בה ה"א הידיעה, וצוד למה זכרו הנביא עוד הפעם, אחר שכבר הזכירו בפסוק
כ"ד? וגם גם הכללי והמצדית הנא אחריו אינו מוכיח כן. אשה מצדה, ת' דעקא לה
נחלה. (מנ) פחד ופחה ופח, פחד הוא נהלח אף (פאנישער שרעקקען), שמנהל
ואינו יודע ממי? ופחת, היא חפירה ונסתה, ופח, רשת. ואמר הנס מפני פחד יפול
בפחת וכו'. (מה) בצל חשבון עמדו מבח נסים, רנו המפרשים בפסוק הזה, ונכלם
לא ידעתי לכיין המשך המאמרים יפה. והנכון בעיני פירוש האברנאל, וז"ל: שלא יכלו
להלך עבד, ועמדו גם מבח, מסנת העדר כח שלהם לטוס עוד, ולא יכלו להמלט בחשבון,
לפי שאם ילא מחשבון, להבה מנין סיחון ותאכל פאת מואב וכו', ר"ל שיצאו משם אויבים שגללו
וגזים אחתם הנסים שהם פאת מואב. ולדבריו יהי עמדו מבח כמו בפסוק מבח; והמשך
דמלות בן הוא: כלל חשבון עמדו הנסים מבח. ואמר בצל חשבון, כלומר גם נקצו מנן
וסתר, לפי שהיה עיר חזקה ואנשיה גבורים, אך גם מנצחו מפלתם ואבדות כל כחם, וכן
חרגמתי. פאה מואב, פאת ראש וקנס אכלה האש. וקדקד, לפי שזכר פאה זכר גם
בן קדקד. בני שאון, בני הומיה וגאיה, לפי שמאמרים דברו גבוה, כנזכר בפסוקים
שלפניו. והנביא חזר והזכיר הפסוק הזה ואלאחריו הנמצא בפרשת בלק, ועשה בהם שינויים.
זכר זכרתי בביאור פסוק י"א, שהנביא קינן על כל צרית מואב, אשר היו להם גם בדורות
ראשונים, לכן הזכיר פה גם כן מפלתם על ידוסי חין. (מו) בשבוי, אחת היא עם בשביח,
ולתפארת המליכה לקח הנביא מלות שינית בהוראה אחת. (מז) באחריות הימים, פירש
דר קשה ימי הנאולה לעתיד, ולא תשוב כל אומה ואומה בארצה, וכן תהיינה תחת ממללת
ישראל, כמו שזמר (זשעי' י"א, י"ד) אדום וימאכמליות ילס וכני עמון משמעם.

מט (א) לבני, הקאפיטעל הזה כולל גנוסת פורענות על עמון, אדום, דמשק ו
קדר

וּפָרַשׁ כִּנְפָיו אֶל־מוֹאָב : (מא) נִלְכְּדָה הַקְרִיּוֹת וַחֲמִצְרוֹת נִחַפְשֻׁהָ
וְהָיָה לֵב גְּבוּרֵי מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא כְּלֵב אִשָּׁה מִצְרָה : (מב) וְנִשְׁמַר
מוֹאָב מִעַם כִּי־עַל־יְהוָה הִגְדִּיל : (מג) פָּחַד וּפָחַת וּפָחַח עָלֶיהָ יוֹשֵׁב
מוֹאָב נָאֻם־יְהוָה : (מד) הַגִּים הַגִּים קְרִי מִפְּנֵי הַפָּחַד יִפֹּל אֶל־
הַפָּחַת וְהָעֵלָה מִן־הַפָּחַת יִלְכֹּד בַּפָּח כִּי־אָבִיא אֵלֶיהָ אֶל־מוֹאָב שְׁנַת
פְּקֻדָּתָם נָאֻם־יְהוָה : (מה) בְּצֵל חֲשַׁבּוֹן עָמְדוּ מִלַּח גָּסִים כִּי־אִישׁ
יֵצֵא כִּצֹּל מִחֲשַׁבּוֹן וְלִהְבֵּה מִבֵּין סִיחֹן וְתֹאכַל פֶּאֶת מוֹאָב וְקִדְקֹד בְּנֵי
צֹאזֹן : (מו) אוֹר־לָהּ מוֹאָב אֶבֶד עִם־כְּמוֹשׁ כִּי־לָקְחוּ בְנֵיהָ בַּשָּׂבִי
וּבְנֵיהָ בַּשָּׂבִיָּה . (מז) וְשִׁבְתִּי שְׁבוֹת־מוֹאָב בְּאַהֲרִית הַיָּמִים נָאֻם־
יְהוָה עַד־הֵנָּה מִשְׁפַּט מוֹאָב :

מט (א) לִבְנֵי עַמּוֹן כֹּה אָמַר יְהוָה הַבְּנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל אִם־יִנְרֹשׁ

אין

ר ש י

יִדְאֵה . הַאֲוִיב אֶל מוֹאָב . יִדְאֵה . יַעֲוֹף . וּמֵאָ (הקריאות שם העיר : (מג)
פָּחַד וּפָחַת . חֲלוּ שְׁנֵי דְבָרִים קָשִׁים זֶה אֶל זֶה שֶׁהַפָּחַד גּוֹרֵם לוֹ לָנוֹס וְהַפָּחַת מוֹקֵן
לִיפּוֹל כִּי פָחַת פּוֹשֵׁא בִלְע"ז Fose. (גרוע) : (מה) בְּצֵל חֲשַׁבּוֹן . שְׁחִיחַ גְּבוּסִים
וְיֵשׁ לֵסֶל : עֲמַדוֹ . הַנְּסִים לָנוֹחַ בְּצֵל מֵאֶשֶׁר לֹא הָיָה בָּהֶן עוֹד כֹּה לָנוֹס : מִבֵּין
סִיחֹן . מַעֲיִר סִיחֹן כְּמוֹ כֵּן רִאזֹן (בִּיסוּעַ ט"ו) : וְקִדְקֹד . חֲטִיפִירֶנְד"א
בִלְע"ז (וּבכ"י רש"י פִּירֶנְד"א , שְׁחִיחַ פֶּעֶרְדֶּעֶקס , Vertex בִלְא"ש שִׁיטְעֵל ,
וְיִרְבֵּל) וּמִנַּחֵם חֲזָרוּ לָשׁוֹן מִקִּיר וי"ת וּיְקִירִי לָשׁוֹן יְקִיר : בְּנֵי שֹׁאֵן . אֹתָהּ שְׁחִי
מִגְבִּיִּים קוֹל תִּפְאֶרֶת :

מט (א) הַבְּנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל צִי"ה רֶפְסוֹס"א חֲטָף פָּחַח שְׁחִיחַ לָשׁוֹן

המיקח

מכלל יופי

הַשְּׁכִירוֹהוּ . עַל דְּרֹךְ מֶשֶׁל אִמֶּר לְאֲוִיבִים הַשְּׁכִירוֹהוּ כּוֹס הַחַיִּמָּה . וּסְפֵק . פּוֹעֵל צִדֵּק כְּלוּמָר
יִתְנַלֵּל וְיִתְהַפֵּךְ וּסְפֵק בְּנוֹטוֹ לֶאֱרֹץ . (כו) חֲתָנוּדֵד . פִּירוֹשׁ כְּאֵדָם הַמַּתְנַדֵּד וּמִכְרֵכֵר לְשִׁמְחָה .
(כח) וְהָיוּ בִּיוֹנָה חֲקֵנָן בַּעֲבָרֵי פִי פָחַח . כְּמוֹ הַיּוֹנָה שְׁתִּישׁ קָהָה בְּגֵדֵי הַפָּחַחִים , כִּי
שֶׁלֹא יִקְמוּ בְּנֵי אָדָם אֹתָהּ וְאֵת אֲפִרְוֹתֶיהָ , כִּי מִפְּנֵי הַפָּחַח לֹא יִכְלִי לַעֲבוֹר אֲלֵיהָ . וּפָחַח הָיָה
חֲפִירָה וְשׁוֹמֵה עֲמוּקָה , כִּי כְרוּ שָׁחַ אֲרִי , כְּרוּ פָחַח . (ל) בְּרִיו . כְּזִיּוֹ . (לב) הַנֶּפֶץ
שְׂבִימָה . חֲסֵד הַנֶּסֶם , כְּמוֹ הָאֶרֶץ כִּנְעָן . וּפִירוֹשׁ : הַנֶּפֶץ גֶּפֶן שְׂבִימָה , וְהַנֶּפֶץ מֶשֶׁל עַל הָעֵץ
שִׁהְרָנוּ הַאֲוִיבִים מִקְצָתָן וְיִוְלִיכוּ בְּגוֹלָה מִקְצָתָן , וְכֹה שְׂאֵמֶר , כְּטִישׁוֹתֶיךָ עֲבָרִים . וְהַנֶּפֶץ
הֵם פִּאֲרוֹת הַנֶּפֶץ הַמִּתְפַּשְׁטוֹת , וְהֵם מֶשֶׁל עַל הַגִּים . (לג) הַיֶּדֶד הַיֶּדֶד לֹא הַיֶּדֶד . הַיֶּדֶד
הָיָה קְרִיאַת הַדּוֹרְכִים בַּעַת הַדְּרִיכָה , אִמֶּר הַיֶּדֶד שֶׁהִיא מִנְהַג הַדּוֹרְכִים לְקִרְאוֹ עִתָּהּ לֹא יִקְרָאוּ .
(לד) בְּנִמְרִים . שֶׁם נִקְרָא שֶׁם מִקֵּים בְּאֶרֶץ מוֹאָב . (לה) מַעֲלָה בְּמָה . מַעֲלָה בְּהִמָּה קִינָן

ירמיה מט

אין לו מדוע ירש מלכם אתגד ועמו בעריו ישוב : (ב) לכהנה
 ימים באים נאסיהוה והשמעתי ארבת בני עמון הרועת מלחמה
 והיתה לתל שממה ובנתיה באש תצתנה פחה באחנה וירש ישרא
 אירשיו אמר יהוה : (ג) הילילי חשבון פי שדדה עי צעקנה
 בגות רבה חגרנה שקים ספדנה והתשוטטנה בגדרות כי מלכם
 בגולה ילך כהגיו ושריו יחדיו : (ד) מהתהללי בעמקים וב
 עמקד הבת השובבה הבטחה באצרתיה מי יבא אלי : (ה) הנני
 מביא עליך פחר נאסאדני ידוה צבאות מכרסביבין ונדרחם
 איש לפגיו ואין מקבץ לגדר : (ו) ואחרירכן אשיב את שבות בני
 עמון

ר ש י

תמים : מלכם • ע"א של בני עמון (מלכים ב' כ"ג) לשון מולך : (ג) כי שדדה
 עי • הסמוכה לה ומארץ עמון היא : בנות רבס • רבת בני עמון : והתשוטטנה
 בגדרות • תרגמו יונתן ואית הממון בסיען התגודדו בחיילות פתר והתשוטטנה
 לשון חיילות משודדים וגדרות לשון גדרות נאן המלאים עדרים • ויש לפתור
 והתשוטטנה והתעוללנה בצל גדרות נאן לשון בזיון ויזז עשו (בראשית כ"ה) ושט
 עשו : (ד) תתהללי : תתפארי , וונט"ר בלע"ז (זך ריהמען כמו לעיל י"ז
 י"ד) : בעמקים • שארנך ארץ עמקים ואין עזירה גשמים קסה לה שאין חמה
 שולטת בה : זכ עמקך מכת רוב גשמים בזה עד שזכו המים בעמק ושטפו
 שרשי התצואה כך פירש מנחם : (ה) איש לפגיו • כל אשר יכול למחר ולגוס :
 לנודד

מכלל יופי

על הבמה • (לו) יתרח • בת"ו תמורת ה"א וקמון, על משקל עזי וחמרת יה • (לו) על
 כל ידים גדרות • מלת כן מסתמרת עמו, כי היה לו לומר כל ידים גדודות לבר בלא מלת על
 אלא שאלת כן מסתמרת עמה, ופירושו על כן כל ידים גדודות, וכן הוסיף בו יונתן שתרנס :
 על כן כל סיען מתהמין • (מא) נלכדה הקריות • נא לשון יחיד על רבים דרך קצרה,
 וכן והמגדודות נתפסה • ונפירוס כי כל הקריות ילכדו מהרה כעיר אחת, וכן והמגדודות נתפסה •
 ונפירוס כי כל הקריות ילכדו מהרה כעיר אחת, וכן והמגדודות נתפסה על זה הדרך • אשה
 מצרה • פועל עומד, מן ובהצר לו (ד"ה ב' ל"ג), כלומר כואבת ועומדת בדוחק, ונזרה
 בחבליה כשכרעת לילד, וכן תרגם יונתן : דעקא לה בחבלהא • (מד) עליה אל מואב •
 הכניו קודם הידיעה, כמו ומראהו את הילד • (מה) מכח נסים • הריק"ס פירש, הנסיס
 מכח אזיניהם עמדו בלל חשבין • בני מואב • פירוש שהיו אנשי שאין והמיה ומדברים גבוהות
 וכן תרגם יונתן ויקרי בני ארנשותא • (מו) משפט מואב • ענינו גזרה הנאה עליהם בדין
 ובמשפט •

מט (ג) בנות רבה • הם הכפרים של רבת בני עמון • והתשוטטנה • הכלל בבנין
 התפע : שתקדם תי"ו לפ"א הפועל זולתי אזהות זש"ן שתקדם הפ"א לתי"ו, ונמלטה
 מלה

ווארום בעמעכטיגט זיך מלכם דעם לאנדעם גר? ווארום וואהנט זיין פאלק אין
 ריווען שטערטען? [ב] דרום, שפריכט דער עוויגע, וואללען צייטען קאממען,
 ווא איד געגען רבת דער עמוניטען קריגסלערעם ענשטעהן לאססען ווערדע. רבה
 וואלל איין וויסטער שטייגהויפען, אונד זיינע לאנדשטעדטע איין רויב דער פלאסמע
 ווערדען; ישראל וואלל דיאיעניגען פערטרייבען, פאן דענען עס פערטרייבען וואו
 דע, שפריכט דער עוויגע. [ג] קלאגע חשבון! דען עי איז פערטהערט; שריי
 עט, איהר טעכטער רבה'ס! לעגט זעקקע אן, טרויערט, אירדעט אין דען
 הירדען אומהער; דען מלכם ווירד אינס עלענד געפיהרט, אונד זיינע פריסטער,
 זיינע פירסטען מיט איהם. [ד] וואס פראהלסט דוא מיט דיינען טהעלערן? דיינ
 טהאל צערפליסט, דוא אויסגעלאססענע טאכטער! דא דוא אים פערטרויען אויף
 דיינע שעטצע זאגסט: ווער ווילל זיך אן מיך וואגען? [ה] איד ווילל, שפריכט
 דער הערר, דער עוויגע צבאות, שרעקען פאן אללען זייטען איבער איך קאממען
 לאססען, איהר וואללט צערשטרויעט ווערדען, ווא דאס יעדער זיינען אויגענען וועג
 פליהען, אונד נישטאנד דא פליכטלינגע זאממעלן קענען ווירד. [ו] דעראיינסט
 לאססע

ב א ו ר

קדח ומשלכות חזור, ועילס, שכולס נחזבו על ידי כבודנכר. ובכפואה על עמון ועילס
 סייס בכחמה, ושנתי את שבות וכו', לא כן בשאר אומות הנזכרות. הבנים וכו', שאל על
 דרך מליצה הכי אין בני ישראל, כי ירש מלכם, של בני עמון, את גד, ועמו יסב
 בעריו? כי כשגלו בני גד ובני ראובן מעבר הירדן מזרח, באו בני עמון ומואב שכיב' וישבו בה:
 ואמר מלכם, כי אפשר שבה מלך בני עמון פארן גדערי מלוכה (מדברי דד"ק). ורש"י פירש
 מלכם הוא עבודה זרה של בני עמון, כמו שכתוב ולמלכם תועבת בני עמון; ופסוק' יעיד על
 דבריו (ראה סס). (ב) וירש ישראל וכו', באחרית הימים, כי כשלק בני עמון על ידי
 כבודנכר, כבד היו ישראל בגלות. (ג) הילילי חשבון וכו', תשבון היסעיר מואב, ועי
 היתה לבני עמון, ואיכני העי אשר בארן כנען. ואפשר שחזר עמון קידם למואב, ואמר לתשבון
 שת ליל, לפי שכתב עי העיר בגירה גדולה, תלכדנס היא. בנוח רבה, נקות של הער
 רבת בני עמון. והחשושטנה, מלשון משוט בארן ומהתהלך בה, ר"ל שוטטנה הכה והכה
 בגדרות, בגדרות כאן אשר בכפרים, שאין תומה לכפרים, אך גדרות שבו שמוות האלן לכל
 יצריו. ואמר בהיות כי אינכם יושבים בטח בערים. אף על פי שהם נקודות בקומה נרית
 ודלתים, לכן התשטטנה בגדרות (מדברי דד"ק). כי מלכם וכו' וכהניו ושריו וכו', דד"ק
 פירש על מלך בני עמון, אונס קרוב הוא לפירוש רש"י שהיא עבודה זרה, וכן אמר למעלה (מ"ק
 ז') ויבא כמוש בגולה כהניו ושריו וכו' (ד) מהתהלילי בעמקים וכו', מהתפארי את
 צה השוכנה! בעמקים שלך, שהם רבות תבואות, לפי שאין עזרת נשמים קשה להם, ועין כי
 אין תומה שלשת בהם. וב עמקך, הלא עתה יזוב אותה העמק בהם מלילך; כן פי' דד"ק:
 ורש"י נשם מנחם פירש זב עמקך מכת רוב נשמים באו בה עד שזבו המים בעמק, ושטפו ארצי
 התבואה. הבטחה, אה הנוטקס באוצרותיך לאמר: מייבא אלי. (ה) ונדרחם איש
 לפנונו, תהיו נדחים ונגרשים, שתנוקו איש כנגד פניו, לאוזה נד ימים, כלומר שאין להם
 ענה ודעת אנה יצרכו, רק נבהלה ירון כל אחד לפניו; לכן און מקנן למודך, כי זכ פוכה
 לכאן וזה לכאן, ובדרכים רבים יטסו. (ו) לארום, כבואה זו עתידה, כבואת יאעיה
 עובדים ויחזקאל על האומה הזאת; ואדום הוא עשו, ונאמר ועלו מושיעם בהר ציון לשטן
 את הר עשו וכו'. האין עוד חכמה בחימון, אדום נדרומה של א"י היא, כמו שכתוב ויהיה
 לכם פאת נגב מחדכר ציון על ידי אדום, וקיוו בה חכמים, כמו שכתוב גם כן בעובדי ויהיה נדתי
 חכמים

תרגום אשכנזי

לאססע איך עס דען עמוניטען ווידער גוט געהן, שפריכט דער עוויגע.

[ז] איבער אדום:

וואָ שפריכט דער עוויגע צבאות: איז דען קיינע ווייהייט מעהר אין אדום? איזט
גוטער ראטה אונטער דען פֿערשטענדיגען פֿערלאָהרען גענאָגען? אַללע איהרע
ווייהייט פֿאָדע געוואָרדען? [ה] פֿליהעט! — שאָן ווענדען זיך דיא בעוואָהנער
דאָס אים, אונד זיכען אין דער טיפֿע איינען אויפֿענטהאַלט. דען איך פֿיהרע
עשו'ס אונגליק דערבייא, צור צייט דער שטראַפֿע [ט] קעמען ווינצער איבער דיר,
וויירדען זיא ניכטס צור נאָכלעזע לאַססען? ברעכען רייכער נעכטליך איין, וויירדען
זיא ניכט נור איהרע רויכגיר בעפֿרידיגען? [י] איך אָבער ענטבלעסע גאנץ עשו,
ענטהיללע אַללעם פֿערבאָרגאנע, דאָס ניכטס פֿערשטעקט בלייבע. אויך ויינע קינע.
דער, ברידער אונד נאָכבאָרען ווערדען איהם גערויפט, אַללעם פֿערשווינדעט. —
[יא] פֿערלאַס ריינע ווייזען, איך ווילל זיא ערנעהרען; דיינע וויטווען קעננען אויף
מיך פֿערטרויען. — [יב] דען וואָ שפריכט דער עוויגע: זיהע! דיא, זאָ עס ניכט
גאנץ פֿערדינט האָבען, דען בעכער צוטרונקען, מיססען איהן טרינקען; אונד דוא
וויללסט פֿערשאַנט בלייבען? דוא זאָללסט עס ניכט בלייבען! דוא מוסט פֿילמעהר
טרינקען! — [יג] בייא מיר זעלבסט געשוואָרען! שפריכט דער עוויגע, בצרה
זאָלל צום שרעקבילד, צור שמאץ, צור שאַנדע אונד צום פֿלוק, אונד אַללע איהם
אָנגעהעריגע שטערטע עוויגע טריטמער ווער.

דען

ב א ו ר

סכמים מאדום. ואמר על דרך מליצה: האין עוד חכמה בחימן? אם אבדה עזה מכנים?
כי לא ידעו להשמיר מרעה. מבנים, פירש רש"י מדורות. ויד"ק פירש מפעל בון, והוא
הביטוי מבנין הקל, כמו בנתי לרעי, והביטוי **בין בנה בנים** וכו', וענינו ממבנים.
נסדרה, ת"י חתקלקלת, לטון הפסד ומחרון, כמו טפה סרוחה בלשון
חכמים וכו'. (ה) נסו וכו', נסו הוא צווי, הפנו עבר מבנין הפעל, כי אין צווי בבנין
זה, וכן העמיקו הוא עבר, ופירש רד"ק בנס אביו, כאשר יאמר האב ליוסבי דדן:
נסו! מיד הם הפנו והעמיקו לשנת במסתרים, מפחד ומורא שלא תשיגיד האב. וידן
הוא מאדום, וכן אמר בנבואת יחזקאל על אדום, ודדנה במרס יפול. (ט, י) אם בצרים
וכו', ואמר על דרך משל, איך נשחת אדום כלה; אם היה צירים נאז עליך, הלא השאירו
עוללות, ואם נגבים בלילה, הלא השחיתו דים, והנחיתו שאר הנעלה מעיניהם, ואני
חשפתי, גלית את כל מסתריי, עד שהטודים לקחו את הכל, ושדד זרעו ואחיו. ובסגנון
הזה נבא גם עובדיה. ונחבה לא יוכל, כמו ונחבה לא יוכל, והה"א במקום אל"ף, ומנאכנו
מקור הנפעל בנו, כמו בכסוף נכספת. (יא) עובה, צווי בחוספת ה"א, כמו זכרה לי
אלהי לטובה; ר"ל אחר שדד זרעו ואחיו אין מי שיאמר נגד החלל עוז יתומיך ואני אחיה
אותם, ואלימותיך עלי תבטחו, כי בלש מחס, ולא יהיה להם שריר (יד"ק). וי"ת אחת
בית ישראל לא תסתפקין יתמיכון וכו'. וכמו זה פירש רש"י יתומיך, יתומים שעשית בנשרא,
אחיה, וכן ואלמנותיך, ומוסר הדבור על אדום. (יב) אשר אין משפטם, ר"ל הן
שאר הגוים, אשר אין משפטם כל כך לשמות כוס החימה, כי אף אם הרעו לנשקאל, לא היו
אחיהם, וכל זה שתיהם; ואחיה שהרעת לישראל אחיך, שהיה לך לרסם עליו לפי שהוא
אחך, נקד תנקה, בתמיה! לא תנקה, כי שמו תשחת כוס החימה (רש"י ויד"ק). (יג)
בצרה, היא עיה מלוכה באדום (יד"ק), וגם פירש שהיא העיר בצרה בארץ מואב, ומפני
שהעמידה מלך לאדום, כמו שנאמר וימלך תחתיו יונבן בן זרח עבדו, היא לוקה עמו (יד)
שמועה

עמון נאם יהוה : (ו) לא־אֶדְרוֹם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הָאֵין עוֹד
 חֲכֵמָה בְּתוֹמָן אֲבִדָה עֲצָה מִבְּנִים נִכְרָחָה חֲכָמָהּ : (ח) גִּסּוֹ הִפְנוּ
 וְהַעֲמִקוּ לַשֶּׁבֶת יִשְׁבִי דָדָן כִּי אִיד עֲשׂוּ הִבְאֵתִי עָלֶיךָ פִּקְדוֹתַי :
 (ט) אִם־בְּצָרִים בָּאוּ לָךְ לֹא יִשְׁאִירוּ עוֹלָלוֹת אִם־גִּנְבִים בְּלִילָה
 רַחֲשִׁיתִי דָיִם : (י) כִּי־אֲנִי חֲשַׁפְתִּי אֶת־עֲשׂוֹ גִלְתִּי אֶת־מִסְתָּרָיו
 וְנִחַבְתָּ לֹא יוֹכַל שְׂדֵד וְרָעוּ וְאֶחָיו וְשִׁכְנָיו וְאֵינְנוּ : (יא) עֲזָבָה יִתְמִיךָ
 אֲנִי אֲחִיָּה וְאֶלְמָנוּתֶיךָ עָלֶי תִבְטָחוּ : (יב) כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנֵּה
 אֲשֶׁר־אֵין מִשְׁפָּטָם לִשְׁתוֹת הַכּוֹס שְׁתוּ וְאִתָּהּ הוּא נָקָה הַנִּקְיָה
 לֹא תִנָּקֶה כִּי שְׁתֵּה תִשָּׁתֶּה : (יג) כִּי בִי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־לִשְׁמָה
 לַחֲרָפָה לַחֲרֹב וּלְקַלְלָהּ תִּהְיֶה בְּצָרָה וּכְל־עֲרִיָּה תִהְיֶינָה לַחֲרָבוֹת
 עוֹלָם

ר ש י

לְנוֹדָד • לֶשׁוֹן נָע וְגַד : (ז) בְּתוֹמָן • אֲדוֹם צְדָרוֹמָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא כְמוֹ
 שְׂנֵאֲמֵר וְהִיא לְכֵס פֶּאֶת נֶגֶב מִמְדָּר לֵין עַל יְדֵי אֲדוֹם (מִדְבַּר ל"ד) : מִצְנִים •
 מִדּוֹר זֶה : גִּסְרָפָה • חִתְקִלְקֵלָה : (ח) הִפְנוּ • הִתְצַעְרוּ מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה לֶשׁוֹן וּפְנוּ
 אֶת הַצִּיָּת (וִיקְרָא (י"ד) : הַעֲמִיקוּ לַשֶּׁבֶת • לַחֲצֹא צַעֲמִקִי מִסְתָּרִים נוֹסוּ
 הִפְנוּ הַעֲמִיקוּ כוֹלֵם לֶשׁוֹן צוּוֹי הֵם : (ט) לֹא יִשְׁאִירוּ עוֹלָלוֹת • בְּתוֹמָהּ וְהַשּׁוֹדְדִים
 שְׂבָאוּ עֲלֶיךָ לֹא הַשְׁאִירוּ לָךְ כְּלוֹם : (י) חֲשַׁפְתִּי • גִּלְתִּי כְמוֹ מַחֲשׁוֹף הַלֶּבֶן
 (רַחֲשִׁית ל') וְאִתָּהּ הַסִּגְרָת שְׂרִידֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹעֵן לֹא יִשְׁאֵר מִהֶם אִישׁ כְּמוֹ שְׂנֵאֲמֵר
 אֵל תִּסְגֵּר שְׂרִידוֹ (עִזְבִּיָּה ח') : וְנִחַבְתָּ לֹא יוֹכַל • וַיִּנָּקֶשׁ לַחֲצֹא וְלֹא יוֹכַל :
 (יא) עֲזָבָה יִתְמִיךָ • שִׁתְמוֹת בִּישְׂרָאֵל • (יב) אֲשֶׁר חֵין מִשְׁפָּטָם לִשְׁתוֹת • שֶׁלֹּא
 הִיוּ אֲחִים לִישְׂרָאֵל וְהֵם הִרְעוּ לָהֶם חֵין לָהֶם מִשְׁפָּט מוֹת כְּמוֹתָךְ : (יג) לַחֲרָפָה
 וּלְקַלְלָהּ תִּהְיֶה בְּצָרָה • בְּצָרָה מַעֲרִי מוֹאֵב אֵלֶּה מִפְּנֵי שֶׁהַעֲמִידָה מֶלֶךְ לְאֲדוֹם כְּעִנְיָן
 שְׂנֵאֲמֵר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתּוֹ יוֹצֵב בֶּן זֶרַח מִבְּצָרָה (רַחֲשִׁית ל') הִיא לֹקֶה עִמּוֹ : אִשׁ
 בְּצָרִים

מכלל יופי

הַמֶּלֶךְ הַזֶּה הָיָה שְׂקִדְמוֹת הַמֶּלֶךְ לְשׁוֹן פ"א הַפְּעֵל, וְהִיא כֵן לַחֲרָפָה הַמֶּלֶךְ דְּנוֹשָׁה מִשְׁנֵי הַעֲמִי, וְ
 וְעִנְיָנוּ כְּעִנְיָן וַיִּחְדְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, מִעֵין מִשְׁנֵי בְּאֶרֶץ • (ד) זֶב עֲמִקָּךְ • פִּירוֹשׁ יוֹצֵב אוֹתוֹ
 הַעֲמִיק מִדֶּם חֲלָלִים • (ז) מִבְּנִים • עֵין תְּבוּנָה הַבִּינְיוֹת מִן הַקֵּל, כְּמוֹ (תְּהִלִּים קל"ט) בְּנֵת
 לְרָעִי, שֶׁהוּא מִן הַקֵּל, וְכֵן אֲמַר בְּנֵיאוֹת עִזְבִּיָּה (ח') וְתְבוּנָה מִכֵּר עֲשׂוּ, אֲבָל יוֹנָחַן תְּרַנֵּן
 מִבְּנִים • (ח) הִפְנוּ • מִהַפְּעֵל עֵין הַבִּטָּה, וְאֵינְנוּ צוּוֹי, כֹּאֲשֶׁר תִּצְבּוּ אֲנָשִׁים, כִּי לֹא יִתְכַן
 צוּוֹי מִזֶּה הַבִּנְיָן, רַק הוּא עֵבֶר, וְכֵן הַעֲמִיק עֵבֶר, כִּי הֵיאֵל בְּסִגְלוֹ, וְאֵלֶּה הֵיאֵל הִיא בְּפִתָּח
 וּפִירוֹשׁוֹ כֵךְ, אֲמַר כְּנַגֵּד עֲשׂוּ טוֹסוּ יוֹשְׁבֵי דָדָן, כִּי כִנֵּר הִפְנוּ אוֹיְבֵיהֶם לֹא עֲלִיכֶם וְהַעֲמִיקוּ
 בְּאַרְבָּעִים וְלִנְגָה אֲתֶכֶם וְלִהְיוֹתֶכֶם, וְלַחֲרִיק"ס פִּירָשׁ אֲמַר בְּצָרָה • (י) וְאֵינְנוּ • דִּבְק עַם
 הַפְּסוּק

ירמיה מז

עולם : (יד) שמועה שמעתי מאת יהוה וציר בגוים שלוח התקבצו
 ובאו עליה וקומו למלחמה : (טו) כי הנה קטן גתהיה בגוים
 בזוי באדם : (טז) הפלצהה ושיא אתה ודון לבך שכני בחגוי
 הפלע הפשי מרום גבעה כי תגביה כנשר קנה משם אורידה
 נאם יהוה : (יז) והיחת אדום לשמה כל עבר עליה ישם וישרק
 על כל מכותה : (יח) כמה פכת סלם ועמדה ושכניה אמר יהוה
 לא ישוב שם איש ולא יגור בה בן אדם : (יט) הנה באריה יעלה
 מגאון הירדן ארנה איתן כי ארגיעה אריצנו מעליה ומי בהור
 אליה אפקד כי מי כמוני ומי יעידני ומי יזהר רעה אשר יעמד לפני :
 (כ) לכן שמעו עצת יהוה אשר יעץ אל אדום ומה שבו חיו אשר

חשב

ר ש י

צדריס באו לך וגו' * השפתי את עשו וגו' שמועם שמענו וגו' כל כעין דוגמא זו
 נבא עובדים על אדום ולפי סגנון אחד עולם לכמה נביאים ואין שני נביאים
 מתנבאים בסגנון אחד במקלם הדברים משחקין : (טו) קטן נתתיך * שאין בהם
 מלך בן מלך לא היה דרכם להעמיד מלך בן מלך : (טז) תפלגתך * לשון זהלם
 שהיית ממהר ונזהל לעורר שטימהך לחיך ויש לו עזין לשון פלגות ויש לו עזין לשון
 מפלגת : השיח חותך * להרע להם : שכני * שוכן : חפשי * כמו תופש והיו"ד
 יתירם בו : (יט) כאריה העולם מגאון הירדן * שהוא מקום אריות כהרגומו
 של יונתן בן יעלה האויב אל טס איתן : ארגיעה * אקרב את הרגע : אריצנו
 מעליה * פחאם ובהללם יחריצנה וישב לו כרגע קטן אל מקומו ואני אומר
 אריצנה מעליה ממעל לה שהיא מהנבא עליה ועליון לה וכן ממעל לרקיע וכן ימעל
 לו (ישעיה ו') מעל למדיו (שמואל ה' י"ב) : ומי בחור * אותו שצתרת לנקום
 נקמתי עליה אפקוד : ומי יעידני * למלחמה להלחם אחי : רועה * מלך : (כ)
 חס

מכלל יופי

פסוק הבא אחריו, עזבה יתומך, כלומר אחר שזרעו ואחיו ושכניו אין מי שיאמר כנגד
 החלל אם אתה נופל אל תחיש על הנשואים אחרך אנו אחיה אותם כי כלם ימותו, ולא יבוא
 להם שריד כמו שאמר בנביאם עובדיה ולא יהיה שריד לבית עשו. (טו) כי הנה קטון * פירו'
 שכל ונזהר, כמו קטונתי מכל החסדים. (טז) הפלצהך * ענין אימה ורעדה, ובא בדרך
 כנוי ללעג הפסילים, כמו עבדים אימים * בחגוי, פירושו מן קוף הארץ, תנה וסוג בענין
 חד, כלומר סניב הסלע, ריבה לומר ראש הסלע, והוא המנדל הבנוי עליו, ואמר זה על
 שציר. (יט) אל נזהר איתן * פירושו אל הנזהר מקום איתן, והוא הר שער, וכן ותשכ
 איתן קשתו (בראשית מ"ט), במקום איתן * ומי יעידני * בא בסגול הדלית וכדגש הנון
 של

תרגום אשכנזי קפב

רען. — [יד] איינען אויסרוף האבע איך פֿאַם עוויגען געהערט, איין באַטע איזט
אן פֿעלקער אויסגעשיקט: פֿערזאממעלט אייך! ציהעט געגען בצרה, ברעכט אויף
צום קריגע! [טו] אונבעדייטענר לים איך דיך אונטער פֿעלקערן, פֿערדאכטעט
אונטער מענשען ווערדען. [טז] דאָך האָט דיין לייכטזין, דיין מיטהויללען דיך
בעטהערט, דיך, דער רוא אויף פֿעלדען קליפּפֿען וואָהנסט, אונד העהען דער הי
געל אינגע האָסט! ערהעכסט רוא אויך וויא איין אַדלער דיין נעסט, איך שטירצע
דיך הערונטער, שפּריכט דער עוויגע. [יז] אדום זאָלל צום שרעקבילד ווערדען;
ווער פֿאַראיבער געהט, זאָלל איבערזאָללע זיינע נידערלאַגען ענטזעטצען אונד רען
קאָפּף שיטטעלן. [יח] עס זאָלל, שפּריכט דער עוויגע, דער צער
שטעהרונג פֿאַן סדום אונד עמורה אונד איהרער נאָכבאַרען גלייכען; ניםאַנד ווירד
דאָרט וואָהנען, קיין פֿרעמדלינג זיך דאָ אויפֿהאַלטען. [יט] זעהט! וויא איין
לעווע ערהעכט ער זיך פֿאַם שטאַלצען ירדן, דרינגט אין דיא וואָהנונג דער מעכטיגען
אין; איך ווילל זיין פֿאַרהאַבען בעשליינגען, אונד איהרן באַלד ווידער אַבציהען
לאַסען; ווילל יעדען העלדען (געגען אדום) בעשטעללען. רען ווער גלייכעט
מיר? ווער קאָן מיר איין ציעל זעטצען? וועלכער הירט זיך מיר ענטגעגען שטעל
לען? — [כ] פֿירוואָהר! — הערעט דען ראַטהשלוס גאָטעס איבער אדום,
אונד

אונד

2 -

ב א ו ר

שמועה וכו', הוא מאמר הנביא, שמע מאת ה', וכאלו מלאך שלום בנזים שיחקצו למלחמה
על צרה ועדיה. (טו) קטן נההיך בגוים, כי עס מעט היה אדום, וגם ארצם איננה רחנת
ידיים (הראב"ע). ורד"ק פירש, קטן שכל ונכזה נההיך, כמו אחתך, כולא יחשו עליך
שאר הנזים, אס תאנד; וכן ת"י. חלשיהנתיך. (טז) תפלצחק, רבו המפרשים במלה
הזאת, יס פותרים אותה לשון בהלה ומהירות (איבעראיילונג), ויס פותרים לשון פלצות
ר"ל אימה וסדרה, וכן היא דעת הרד"ק, ואמר: אימתך שהיית מטיל על שכינד בעת הנלחמתך
היא השיא אותך. וי"מ עבודה זרה, כמו אשר עשתה מפלצת לאשרה. ויוכתן תרגם טפסוחך,
ואפשר שפירש גם הוא לשון מהירות, כאויל ובער אשר עושה הכל במהירות בלי ענה ותחבולה,
וכן תרגמתי. והמשך הכתוב כאן הוא: תפלצתך ודון לנך השיאך, ומאלי חבור כדומה לו
צלצון המקרא, כמו פסד אחזני ורעדה. ומפרשים מחכמי עמים משיכים מלת תפלצתך לפסוק
שלפניו, בזוי אתה באדם, אשר תפלצתך וסדרתך עליהם, ודון לנך השיא אותך; והנגונה
מסכמת לפירושם. שכני, וכן הפשי בשניהם היו"ד ניספת. בחגוי הסלע, ת"י דאח דמי
לכשרא די שרי בשני כיפא, ותרגם בחגוי הסלע כיוצן הסלע (אברהאנג איינעם פֿעלזענעם).
ואמר זה על: "אדום שהיו יושבים על הר שער. וענינו, אתה השוכן בחגוי הסלעים ומרומי
גבעה, תפלצתך ודון לנך השיא אותך להתנאה ולהרע לאחך, אמנם אף אס תגזיח כנשר,
משס אורידך. (יח) ושכניה, אדמה וצנזים ועוד אחרות. (יט) כאר ייה יעלה וכו', ת"י
הא מלך במשריתיה יסק עליהן כאר ייה רסליק מרום ירדנא, וכן פירשו רש"י ורד"ק. ואמר
בגאון הירדן, שהוא מקום אריות, כן יעלה המשחית. גוה איתן, א מושב המלך והגדולי.
ארגיעה, אקרב את הרגע (רש"י). אריצנה מעליה, המשחית ימיר מעשרו וימרוכנס
בהלמה, וישב מיד אל מקומו (רש"י בפירושו הראשון). ומי בחור, וכל מי שהוא נחור
למלחמה אפקוד ואמנה אותו אל ארץ אדום; כי דידי לפקוד, כי מי כמוני, שעמוד לנגד?
ומי יעידני, מי יתן לי זמן ומיעד למלחמה, ומי זה רעה, מי זה מלך באדום אשר יעמוד
לפני (רד"ק). ועוד פירושים רבים ושוטים בפסוק הזה, והיותר קרוב לפשוטו בחרתי. (כ)

לכן

תרגום אשכנזי

אונד דיא געדאנקען, דיא ער איבער דיא בעוואהנער דעם ~~אונד~~ הענט, פֿירוואהר! דיא יונגען שאַפֿע זאָללען זיין צערוויקען, זאָללען איהרע וואָהנונגען פֿערוויסטען. [כא] פֿאַסגערייט איהרעס פֿאַללעס זאָלל דיא ערדע ערבעכען, איהר וועהגעשרייא זאָלל ביים צור בינוען זעע ערטענען. [כב] זעהט! וויא איין אַדלער ערהעכט ער זיך, פֿליגט אויף, ברייטעט זיינע שווינגען איבער כצרה אויס. דאָו הערץ דער טאַפֿפֿערסטען אדום'ס זאָלל אַלסדאָן דעם הערצען איינער פֿרויא אין קינדעסנעטהען גלייכען.

[כג] איבער דמשק.

חמת אונד ארפר זינד בעשעהמט, איינע אונגליקליכע נאַכריכט מאַכט זיא פֿער צאגט. אין איין מעער פֿאַן זאָרגען פֿערוונקען, קעננען זיא קיינע רוהע. [כד] דמשק איזט ערשלאָפֿט, עס שיקט זיך צור פֿלוכט אָן; ענטזעטצען ערגרייפֿט עס, אַנגסט וועה אומפֿאַסט עס וויא איינע געבעהרערין. [כה] אַך דאָס דיזע בעריהמטע שטאַרט ניכט פֿערשאַנט בליב! דיזע וואָננעפֿאַללע שטאַרט! [כו] יא, איהרע יונגלינגע זאָללען אויף איהרען שטראָסען הינפֿאַללען, אַללע איהרע קריגסלייטע אויפֿגעריבען ווערדען, שפּריכט דער עוויגע צבאות. [כז] איך לעגע (פֿעהרט ער פֿאַרט) איין פֿייער אָן דיא מויערן דמשק'ס אָן, ווערלעכעס בן הַרד'ס פֿאַללעסטע פֿערצעהרען זאָלל.

[כח] איבער קדר אונד דאָו רייך חצור, וועלכע נבוכדנצר, קעניג פֿאַן בבל, איבערוואָנד.

זאָ

ב א ו ר

לכן, לשון אמנה, עצת וכו', שמעו העצה והמחשבה אשר יעץ האל וגמר בלבו לעשות ליושני תימן. אם לא, לשון שנועה. יסחבום, ענינו רמוס וגרור, כמו סחבוהם לך. צעירי הצאן, בזווי האומות (רס"י). ורד"ק פירש אלו ישראל, שהיו עד הנה צעירים וחלשים, כנגד שאר האומות; ואמר גם כן צעירי כנגד אדום, כי עשוה גדול, וכן אמר רב יעקב צעיר. ישים עליהם גויהם, האל יתברך יעשה בתיכם שמה; אויתכן שמוסב על צעירי פלון, ואמר לשון יחיד על כלל הצאן. (כא) מקול נפלו וכו', משל הוא, כדבר הנפיל ממקום גבוה לנמוך, שנשמע קול מפלמו, כן אדום לרוב גאותו וגבוהו ישיע קול מפלמו לרחוק כאלו דעשה האל. צעקה וכו', קול צעקה מאדום נשמע עד ים סוף ד"ה, ואמ' זה להפג' ולנחמ', אף על פי שמדבר גדול בין אדום לים סוף (רד"ק). (כג) חמת וארפר, ערי ארם המה, ודמשק היא ראש ארם, כמו שנאמר כי ראש ארם דמשק, לכן נזכר ונחמו חמת וארפר בשמעם שמועה רעה מדמשק (רס"י) ביום ראגה, גריבוי דאגתם לא יכלו להשקיט, ודרך המקרא לתאר הרבוי והגדול, כים או בשמים, כמו גדול כים שברך, גדולות ונצורות בשמים. (כד) ורטט, כמו רתת (במילוף דט"לנת) שהוא ענין רעד ופלגות האגרים (רד"ק). (כה) איך לא עוכה עיר תהלה, ת"י איכדין לא אשתכת קרתא משכמתא, ר"ל איך לא עובות והניחיה האויבים מלבוש שמה להלחם, וכן פירש רוב המפרשים; כי פעל עוב תורה על הסרת עין מדבר, אם לעזוב ברעה בלי לנאת לישעו (פֿערלאַססען), כמו כי לא אעזבך, אולתהניחו כמו שהוא בין לטוב ובין לרע (לאַססען), כמו ויעזב כל אשר לו בידו. ויש פותרים עוכה לשון כנף וחתך, כמו ויעזבו את ירושלים עד החומה, ועיניו איך לא נכנתה ונתחזקה היטב עיר תהלה, שלא יכול האויב לכבושנה. והנפיש מקינן בשם יאשי דמשק. קרית מוששי, קרית

חשב אל-ישיבתי תימן אם-לוא יסחבום צעירי הצאן אם-לא-ישים
עליהם גוהם: (כא) מקול נפרס רעשה הארץ צעקה בים-סוף
נשמע קולה: (כב) הנה כנשר יעלה וידאה ופרש כנפיו על-בצרה
והיה לב גבורי אדום ביום ההוא פלב אשה מצרה: (כג) לדמשק
בושה חמת וארפר כי-שמעה רעה שמעו נמגו בים דאגה השקט
לא יוכל: (כד) רפתה דמשק הפנתה לנוס ורטט החזיקה צרה
נתבלים אחותה כיולדה: (כה) איך לא-עזבה עיר תהלה תהלה ק'
קרית משושי: (כו) לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל-אנשי
המלחמה ידמו ביום ההוא נאם יהוה צבאות: (כו) והצתי אש
בחומת דמשק ואכלה ארמנות בן-הדר: (כח) לקדר ו לממלכות
חצור אשר-הפה גבוך דראצור יחיר ו' מלך-בבל כה אמר יהוה

קומו

ד ש י

אם לא • לשון צאמת: יסחבום • יגררום: צעירי הצאן • צווי האומות ורבותינו
דרשו פרס שהוא הצעיר צנני יפת: ישים • לשון שממה: (כג) בושה חמת
וארפר • ערי ארם כי שמעו שמועה רעה על דמשק שהיא ראש ארם כמה שנאמר
כי ראש ארם דמשק (ישעיה ז') לכך נמוגו: כים דאגה • דאגתם דומה לדאגת
הים: השקט לא יוכל • כל דאגה לשון יראת הוא: (כד) רפתה דמשק • רפו
ידיה מהלחם: ורטט • זיע: (כה) איך לא עזבה • לא נתמלאת עפר כציב
חומתה לחזק החומה כמו ויעזבו את ירושלים עד החומה (נחמיה ג') ויש עוד
לפתור למה לא נעזבת מן הרעה הזאת שלא תבא הרעה עליה: קרית משושי •
כך יתאבל מלכה עליה: (כו) לכן • לשון שבושה: ידמו • יחריבו ואינוזו מלשון
דממה שכל עיר חריבה אין קול נשמע בה: (כח) קדר • שוכני מדברות
צאכלם

ב א ו ר

קריה של שון ושמחה, והיו"ד במלת משושי כיספת • ורש"י פירשה כיו"ד מדבר בעדו, ואמר:
כך יתאבל מלכה עליה • (כו) לכן, לשון שבושה ואמנה, ידמו, יכרתו • (כו) בן
הדר, כן היה שם מלך ארם בזמן חרבנה ע"י נבוכדנצר, ורמז שם המלך בזמן חרבנה על ידי
סנחריב • (כח) לקדר, שוכני מדברות צאכלים הם, אין חימה ואין עיר (רש"י) • אשר
הכה גבוך דראצור, לא אמר כן באומות הקודמות? לפי שהוכיחו כבר ע"י אחרים, כמו צמון
ומואב שהוכיחו ע"י דוד, אבל קדר וממלכות חביר לא ראינו שלקו חלא על ידי כ"כ, לכן אמר אשר
הכה וכו' (רד"ק) • בני קדם, הם מבני ישמעאל, ככתוב יעיר נפיש וקדמה, ושכני
צאכלי קדר • וייתן תרגם פני מדיכחא, הכקראים (ואראשענען) • ורד"ק אמר: אפשר
שע"י אלה בני קדר שוכנים במורת • (כט) אתליתם וצאנכם, לפי שהם יושבי אהלום ובעלי
מקנה

ירמיה מז

קומו עלו אל-קדר ושרדו את-בני-קדם : (כט) אהליהם וצאנם
 יקחו יריעותיהם וכל-כליהם וגמליהם ישאו להם וקראו עליהם
 מגור מפביב : (ל) גםו גדו מאד העמיקו לשבת ישבי חצור נאם-
 יהוה פריעץ עליכם נכוכדראצר מלך-בבל עצה וחשב עליהם
 מחשבה : (לא) קומו עלו אל-גוי שליו יושב לבטח נאם-יהוה
 לא-דלתים ולא-ברית לו בדר ישכנו : (לב) והיו גמליהם לבו
 והמון מקניהם לשלל וזרחים לכל-רוח נצוצי פאה ומפל-עבריו
 אביא את-אידם נאם-יהוה : (לג) והיתה חצור למעון הנים שממה
 ער-עולם לא-ישב שם איש ולא-יגור בה בן-אדם : (לד) אשר
 היה דבר-יהוה אל-ירמיהו הנביא אל-עולם בראשית מלכות
 צדקיה כ"ל מלך-יהודה לאמר : (לה) כה אמר יהוה צבאות
 הנני שבר את-קשת עולם ראשית גבורתם : (לו) והבאתי אל-
 עולם ארבע רוחות מארבע קצות השמים וזריתם לכל הרחות
 האלה ולא יהיה הגוי אשר לא-יבוא שם נדחי עולם : עולם קרו
 (לו) והחתי את-עולם לפני איביהם ולפני מבקשי נפשם
 והבאתי עליהם ירעה את-חרון אפי נאם-יהוה ושלחתי אחריהם

את

ד ש י

צאנים הם אין חומה ואין עיר : (כט) מגור י אחאשמכ"ט צלע"ז Amasement.
 (פערזאממלונג, כן ביחזקאל י"ז ז') ל"א לשון יראה : (ל) כי יען עליכם
 וגו' . ומה היא הענה קומו עלו אל גוי שליו : (לא) בדר ישכנו . בטח ביחידות
 אין גריבין להחסף ולישב ברוח אדם שאין ירחים שיבא חויב עליהם : (לה) את
 קשת עולם . את תקות עולם : ראשית גבורתם . מוטב גבורותם : (לה)
 ושחתי כסאי . מוגור שלי :

(3) ושאו

מכלל יופי

שלא כמנהג, כי אין מנהג יו"ד כו"ן המדבר להיזהר דגושה, והוא ענין זמון, ופירושו מי יזמין לי
 כמותי, וכפרוש מי יזמן לי זמן ומועד למלחמה . יסחבום . כמו סחוב והשלך, ענינו הגדירה
 והמשיכה בקרקע . (כב יראה . יע"ף, וכן באשר יראה הנשר .) (כד) צדה וחבליה
 אחזקה . המנהג הוא, שבאשר הפיעל באחרונה, יפול הלשון על הדבק בו אם הראשון ואם
 אחרון . כמו (במדבר י"ב) ותדבר מרים וזלזלן, ותבתוב אשתר המלכה בת אביסיל ומרדכ
 ביקורי

תרגום אשכנזי / קבר

וְאֵשְׁפְּרִיכְט דער עוויגע : ציהעט הינויף געגען קרר ! פלינדערט דיאזעהנע קרם'ס !
 [כט] איהרע געזעלטע , קליינפֿיהע , טעפֿפֿיע , אַללע איהרע גערעטהשאַפטען ,
 קאַמעלע , אַללעס ווירד איהנען גענאַממען , אונד שרעקען פֿאַן אַללען וויטען צו-
 גערופֿען ווערדען . [ל] פֿליהעט , פֿליהעט ווייט וועג , פֿערשטעקט אייך טיף , איהר
 איינוואַהנער חצור'ס ! שפֿריכט דער עוויגע ; דען גבוכרנצר , קעניג פֿאַן בבל ,
 פֿאַסט מאַנפֿען אַנשלאַג , מאַנפֿען געדאַנקען געגען אייך : [לא] אויף ! שפֿריכט
 דער עוויגע , ציהעט הינויף געגען איין פֿרידפֿערטיגעס , זיך זיכער וועהנענדעס
 פֿאַלק , וועלכעס ווערדען טהאַרע נאָך יגעל האַט , אונד אַבגעוואַנדערט וואַהנט *
 [לב] איהרע קאַמעלע , איהר צאָהלרייכעס פֿיה ואַלל צור בייטע ווערדען , איך
 ווילל זיא נאָך אַללען געגענדען צערשטרייען , וואָ דיא רונד אום דאָז הויפט בעשאַר *
 נען לייטע וואַהנען ; פֿאַן אַללען וויטען אונגליק איבער זיא ברינגען , שפֿריכט דער
 עוויגע . [לג] חצור וואַלל איינע וואַהנונג דער שלאַנגען , איינע עוויגע וויסטע ווערדען ,
 נימאַנד ווירד דאַרינען וואַהנען , קיין מענש זיך דאַרט אויפֿהאַלטען .

[לד] וואַרט גאַטטעס אַן דען פראַפֿעטען ירמירח , אַם אַנפֿאַנגע דער רעגירונג
 צדקיהו'ס , קעניגס פֿאַן יהודה , עילם בעטרעפֿענד . [לה] וואָ שפֿריכט דער עווי-
 גע צנאוח : איך צערברעכע דען באַגען עילם'ס , זיינע פֿאַרציגליכסטע שטערקע .
 [לו] אַללע פֿיר ווענדע , פֿאַן אַללען פֿיר וועלטגעגענדען , ווילל איך איבער עילם
 שטירמען לאַססען , אונד זיא אין אַללע דאָז געגענדען צערשטרייען ; וואָ דאָס עס
 קיין פֿאַלק געבע , צורענען ניכט פֿליכטלינגע אום עילם הינקאַממען ווערדען . [לז]
 עילם וואַלל פֿאַר אַללען זיינען פֿיינדען אונד פֿערפֿאַלגערן בעבען ; אין מיינעם גרימ-
 מע ווילל איך אונגליק איבער זיא ברינגען , שפֿריכט דער עוויגע , אונד דאָז שווערט
 אינטער זיא הערשיקען , ביס איך זיא פֿעלליג אויפֿגעריבען האַבען ווערדע . [לח]
 איך

ב א ו ד

מקנה , ואין להם מקום מיוחד לשבת , דק כוסעים ממקום למקום עם יריעותיהם וכליהם *
 (לא) קמו עלו וכו' , האל יעץ לחיל כ"כ שיקומו ויעלו על גוי שליו , והוא יושבי מצור , אשר
 אין להם לא דלתים ולא גרזי וכו' , כן נראה לי לפי פשוטו . (לב) וזריתים , זנפֿתים ,
 לכל רוח קצוצי פֿאה , לכל רוח מהמדינה שדרים בתוכה קצוצי פֿאה , והם הערביים , כת"י
 מקפא פתא , וכן מונה למעלה (כ"ה , כ"ג) יושבי מדינה זו בין דקן ומלכי ערב ועילם וכו' ,
 (ראה באורישם) . (לד) אל עילם , אמרו דבותי וכו' כי עילם עזרו את הכשדים (כשגרו
 את ירושלים בראשית מלכות דדקיהו) וכו' עמהם להרע לישראל , לפיכך נאמרה עליהם
 נבואה קשה זו . (לה) קשה עליכם , ד"ל תוקם ותקפס , כמו שהקשת חזק הכושא אותי ,
 וכן ת"י תקוף עילם (רד"ק) . ורש"י פירש תקית עילם , ולא ידעתי מאין לזה ? וחכם אחד
 פירש קשת כושמעו , ואפשר שהיו בעלי רובה קשת , וזה שאמר ראשית גבורתם , ר"ל זו היתה
 עיקר גבורתם , וכו' ת"י (לו) והוצאתי וכו' ארבע דוחות . אמר על דרך משל כאלו ארבע
 דוחות הכושבות יכוס , וכל רוח מזהה אותם לרוח שכנגדה , כן יהיו מפתחים בכל מקום
 (מדברי רד"ק) . (לז) והחחתי , שראו חחתי , והוא בכין הפעיל , ותי"ו אחרונה דגושה
 לשפֿדון למ"ד הפעל , כדן כל שרש שלמ"ד הפעל שלו דומה לאות הגוף שלאחריו ; וענינו פחד
 ושנא

תרגום אשכנזי

אין ריכטע אלסראן מיינען טהראן אין עולם אויף, פֿערטרייבע דארויס קעניג אונד פֿירסטען, שפּריכט דער עוויגע. — [לט] דאָך לאַססט איהם אין קינפֿטיגען צייט טען עולם ווידער וואָהלגען, שפּריכט דער עוויגע.

ג [א] פֿאַלגענדעס איזט דאָ וואָרט, וועלכעס דער עוויגע דורך דען פֿראַפֿעטען ירמיהו איבער בכל, דאָ לאַנד דער כשדים, אויסשפּראַך: [ב] פֿערקוינרעט עס אונטער פֿעלקערן, רופֿט עס אויס, שטעקט דיא פֿאַהנע אויף, רופֿט אויס אונד פֿעררועלעט ניכטס; שפּרעכט: בכל איזט עראַכערט, כל בעשעהמט, מרדך גערעמיטהיגט; יא בעשעהמט יגד וינע געטצענבילדער, ערנידריגט זיי גע שיוואַלע. [ג] דען אויס נאָרדען קעממט איין פֿאַלק איבער זיא, מאַכט איהר לאַנד צור וויסטע, אונד אונבעוואָהנט פֿאַן מענש אינד פֿיה, אַללעס פֿליהעט דאָ רויס. [ד] אלסראן, אונד צוריוער צייט, שפּריכט דער עוויגע, ווערדען ישרא'ס קינדער, זיא, זאממט דען קינדערן יהודה'ס, ווידערקאממען, יוערדען וויינענד קאממען, אונד דען עוויגען, איהרען נאָטט ווכען, [ה] נאָך ציון פֿראַגען, אונד דאָהין איהר אַנגעוויכט ווענדען. „קאממט! לאַסט אונס דורך איינען עוויגען, אונס פֿערגעסליכען בונד, מיט דעם אונגענדליכען אונס פֿערבינדען.“ [ו] איינע צערש שטרייעטע העערדע וואָר מיין פֿאַלק, איהרע הירטען פֿיהרטען זיא איררע, ליסען זיא אויף בערגען הערומשווייפֿען; פֿאַן בערג צו היגעל פֿערלויף זיא ויך, אונד פֿערש לאַהר איהרע טריפֿט. [ז] ווער זיא פֿאַנד, פֿראַס זיא אויף; וויר ווערדען, שפּראַכען

ב א ו ר

ושמר. (לח) ושמתי בסאי בעילם וכו', כיון שאניד ממנה מלך ושרים, וינינו כי מאתי היתה להם זאת, הרי הוא כאלו שם כסאי ואמליק עליהם (ד"ק). אמנם לפי הנראה יש עוד אחר ונעלם בנביאה הזאת. ור"ל דרשוהו על דבר וסתי והמן ובניו.

ג (א) הדבר. כל הקאפיטל כולל נבואה על מפלת בבל ע"י כורש ודליו מלכו פרס, וידבר מזכות בני ישראל, אשר היו בתוכה נגלות שנים שנה. אל בכל, על בבל, שהיא ארץ כשדים. (ב) הגידו בגוים, לפי שנבוכדנצר החריב כל הגוים, לכן הגידו הנשורה הזאת בגוים שימחו בגידו; וכפ"ל ואמר השמיעו אל תכחזו וכו'. ושאו גם, להודיע לעמים במרחק, והוא סימן איהאספוי כל, וכן מרדך. הם שמות אליהו בבל, ואמר: כשנלכדה בבל. יבוא ויחתו האלילים, שלא יכלו להושיע ולהציל את עובדיהם. (ג) גוי מצפון, פרס ומדי, כי כורש מלך פרס לכד את העיר בראשונה, ואחר כך דליוס, מלך פרס ומדי. (ד) בימים ההמה וכו', כי לקן שנים מגלות בבל, בא כורש ולכד את בבל, והוציא משם את ישראל ושלחם לירושלים. ואמר: בני ישראל ובני יהודה יסדו, הם יהודה ובניאמין יסדו הגלו לבבל, ואמר המה על מעשים מעשרת השננים אשר היו בין יהודה מסופרים, וגו' עמיהם לבבל, כמו שכתוב בדברי חזקיהו ויאמרו, והם שנו עמיהם לירושלים (מדברי ד"ק). הלוך ובכו, נכי אל שמה. (ה) ציון וישראל, השנים עולה יסאליהדרך לציין דרך הגה פניהם, ישימו פניהם דרך שם, ר"ל דרך ציון. ואפשר שאמר הנביא, לפי שהנביא היה בירושלים באמרו נבואה זו. באוונלוו, כל אחד ואחד למקומו: באוונלוו אל ה'. ובלו, עבר ביקים נחוי, ונפעל הזה הוא בהוראת התפעל, וענינו כמו ההחברו, ועל דרך זה יתכן לבוא הכיוון בנבואה נפעל, כידוע למדקדקים. ברוח עולם, ת"י ויגדו להון קים עלם ללא יפסוק. (ו) צאן אברות הנביא הזכיר סנת הנרות והגלות אשר היה לישראל, ואמר: צאן אונדות היו, כי רועיהם, הם מלכיהם ושריהם, התעו אותם. הרים שובבים, כתיב שוכניט זקרי אוננוס, ר"ל המלכים הנמנו אותם ללכת שונב על ההרים, ומקר אל גבעה, כי

ירמיה מ"ט נ קפה

את־הַחֶרֶב עַד־בְּלוֹתִי אוֹתָם: (לח) וְשִׁמְתִּי בְּסָאִי בְּעַלְמִי וְהֶאֱבַדְתִּי
מִשְׁמִם מֶלֶךְ וְיִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר יְהוָה: (לט) וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אֲשׁוּב
אֲשִׁיב קְרִי אֶת־שִׁבּוֹת שְׁבוּתָי עִילָם נֶאֱמַר יְהוָה:

נ (א) הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־בָּבֶל אֶרֶץ פְּשָׁדִים בְּיַד
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא: (ב) הִגִּידוּ בְּגוֹיִם וְהִשְׁמִיעוּ וְשִׂאוּ גַם הַשָּׁמַיִם וְאַל־
תִּבְחָדוּ אֲמָרוּ נִרְפָּה בָּבֶל הִבִּישׁ בַּל חַת מֶרְדֶּךְ הַבִּישׁוּ עֲצָבֶיהָ חֲתוּ
גְלוּלֶיהָ: (ג) בִּירְעָלָה עָלֶיהָ גּוֹי מִצָּפוֹן הוּא יִשִּׁית אֶת אֶרְצָהּ לְשִׁמָּה
וְלֹא־יִהְיֶה יוֹשֵׁב בָּהּ מֵאֲדָם וְעַד־בְּהֶמָה גִּדּוּ הָלְכוּ: (ד) בְּיָמִים
הַהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא נֶאֱמַר יְהוָה יִבְאוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה וּבְנֵי־יְהוּדָה
וְיַחְדּוּ הָלֹךְ וּבָכוּ יִלְכוּ וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם יִבְקְשׁוּ: (ה) צִיּוֹן יִשְׁאָלוּ
הֵמָּה פְּנֵיהֶם בָּאוּ וְגָלוּ אֶל־יְהוָה בְּרִית עוֹלָם לֹא תִשָּׁכַח:
(ו) צֶאן אֲבֹדוֹת הָיָה הָיוּ קְרִי עָמִי רַעִיָהם הִתְעוּם דְּרִים שׁוֹבְבִים
שׁוֹבְבִים קְרִי מִהֵר אֶל־גְּבֻעָה הָלְכוּ שָׁכְחוּ רִבְצָם: (ז) כָּל־מִצְאֵיהֶם
אֲכָלוּ

ר ש י

נ (ב) וְשִׁאוּ נֶם פֹּרֶק"א בִּלְע"ז (פֹּרֶשֶׁע. Perche, אִינֶע שְׁטֶאנְגֶע, כְּמוֹ
בְּמִדְבַר כ"א ח') סִימָן חֲסִיפָה הוּא: צֶל וּמְרוֹדֶךְ שְׁמוֹת ע"א שֶׁל צֶל: (ג)
גּוֹי מִלְּפָנָיו מִדֵּי וּפְרִים: (ה) דֶּרֶךְ הַנֶּה דֶּרֶךְ הַמָּקוֹם הַזֶּה יְרוּשָׁלַיִם וְסָבּוּ
פְּנֵיהֶם כִּשְׁתַּחֲרַצ צֶל וּיִצְאוּ מִתּוֹכָהּ דְּרִשׁוֹן מֶלֶךְ פֶּרֶם: (ו) רֹעִיָהם הִתְעוּם
מִלְכֵיהֶם הִתְעוּם מִעַלִּי: הָרִים שׁוֹבְצִים אֶל הָרִים אֶל ע"א שְׁזָהִרִים שׁוֹבְצִים
אוֹנוֹוִיחָל"ק בִּלְע"ז (עֵיין לַעִיל ג' ו') שׁוֹבְצִים מִלְכֵיהֶם וי"ת הָרִים שׁוֹבְצִים
שְׁלֹטוֹנִיחָל בִּזְנוֹן: (ז) וּמִקּוֹה חֲבוּתֵיהֶם וְסָבֵר חֲבוּתֵיהֶם: (ח) נִדּוּ מִתּוֹךְ

צֶל

מכלל יופי

הַיְּהוּדִי (אֶסְתֵר ט'), הִנֵּה אִפּוֹ וְחִמְתִּי נִתְכַּת אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה (יִרְמְיָהוּ') כֹּאֲשֶׁר קִיִּים עָלֵיהֶם
מִרְדֵּכִי הַיְּהוּדִי וְאֶסְתֵר הַמַּלְכָּה (אֶסְתֵר ט'), וְהַדּוּמִּים לָהֶם וְהַשְׁמֵר בָּרִם וְחֲבָלִים חֲזוּתָהּ
פִּירוֹם נָרָה עִם חֲבָלִים, וְהוּא כְּמוֹ הוֹוִ"ם שְׁעִיפָם עִם, וְהִרְרָה הִיא הַעִיר, וְלִפְיֶכֶךְ כָּפֶל הַעֲנִין
עַל הַנֶּה: (כה) לֹא עֹזְבוּ עִיר פִּירוֹם אֵיךְ לֹא עֹזְבָה מִלְּהִלָּתָם עָלֶיהָ, וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹכָתֵן:
אִיכְדִין לֹא אֶשְׁתַּבֵּחַ: (כו) וְהַצִּיּוֹת עֵנִין הַדְּלָקָה, שְׂרָא יֵצֵת, וְכֵן לָמָּה הִצִּיתוּ עֲבָדֶיךָ:
(לא) שְׁלֹו תֹאֵר, וְהַשִּׁין בְּשׂוֹא, בְּפֶלֶם בָּאֵר, פֶּאֶר, זַעַר, וְהוּא כְּתוּב בִּי"ד הַמֶּשֶׁךְ
כְּמוֹ בְּזַעִיר: בֶּרֶד אִיכּוֹתֹאֵר, אֶבֶל הוּא שֶׁס הַיְּחִידוֹת, וְיִצָּא בְּעֵינֵי בְּטָחָא כִּי הַשּׁוֹכֵן בְּטָח
הוּא יוֹשֵׁב יִסְדִּי, אֵיין נֶרֶךְ לְהַרְבוֹת אֲנָשִׁים לְעוֹר שִׁיחֵי עַמּוֹ, לִפְיֶכֶךְ אֲמַר בֶּרֶד יִשְׁכּוּ: (לב)
קְצוּצֵי פֶאֶה יִהְיוּ קְנוּטִים לְכָל פֶּאֶה מִעֵינֵי קָן כִּי הִפְאֵה הוּא קָן וְסוּף: (לה) קֶשֶׁת

עִילָם

כר א

24 א

ירמיה ג

אֲכֻלִּים וְצָרִיהֶם אָמְרוּ לֹא נֶאֱשַׁם תַּחַת אֲשֶׁר חָטְאוּ לַיהוָה גִּדְּרוּ
צָדֶק וּמִקּוֹה אֲבוֹתֵיהֶם יִהְיֶה : (ח) גִּדְּרוּ מִחוּךְ בָּבֶל וּמֵאֶרֶץ פְּשָׁדִים
יֵצְאוּ צֹאן קָרִי וְהָיוּ כְּעִתּוּדִים לִפְנֵי-צֹאן : (ט) כִּי הִנֵּה אֲנִכִּי מֵעִיר
וּמִעֵלָה עַל-בָּבֶל קָהֳרֵ-גִוִּים גְּדֹלִי מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְעָרְכוּ לָהּ מִשָּׁם
הַלְכָה חֲצִי בְּגִבּוֹר מִשְׁכִּיל לֹא יָשׁוּב רִיקָם : (י) וְהִיחָה פְּשָׁדִים
לְשַׁלֵּל כָּל-שְׁלָלֶיהָ יִשְׁבְּעוּ נָא-יְהוָה : (יא) כִּי תִשְׁמָחִי תִשְׁמְרוּ קָרִי
בִּי תַעֲלֶזֶי תַעֲלוּ קָרִי שְׁסִי נִחַלְתִּי בִּי תַפּוּשִׁי תַפּוּשׁוּ קָרִי כַּעֲגֻלָּה דָּשָׁא
וְתַצְהֲלִי וְתַצְהֲלוּ קָרִי כְּאַבְרִים : (יב) בּוֹשָׁה אִמְכֶם מְאֹד תַּפְרֹחַ
יִוֹלְדְתְּכֶם הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְּבַר צִיָּה וְעֶרְכָּה : (יג) מִקְצָף יִהְיֶה
לֹא תֵשֵׁב וְהִיחָה שְׁמִמָּה בָּלָה כָּל עֵבֶר עַל-בָּבֶל יִשָּׁם וַיִּשְׂרַק עַל-
כָּל-מִבּוֹתֶיהָ : (יד) עָרְכוּ עַל-בָּבֶל סָבִיב כָּל-דֶּרֶכִּי קִשְׁרָה יְדִי
אֵלֶיהָ

ר ש י

בבל • מעתה נאז משם : כעתודים לפני לאן • דרך העתודים ללכת לפני העיר
בראש העזים : (ט) וערכו לה • ויסדרון עלה קרב : (יא) שסי נחלתי
בחזי נחלתי : כי תפשו • לשון שומן : כעגלה דשה • הדשה בתבואה ואוכלת תמזי
(יב) אומכם • כניסיותכם : אחרית גוים • אם ראשיתכם גדול אחריתכם יסיה
מדבר : (יד) ידו אליה • זרקו לה חננים כמו וידו חנן כי (איכה ג') (טו)
נחנה

מכלל יופי

עולם • ר"ל חוקם ותקפם, כמו שהקצת חוק הנושא, וכן תרגם יונתן תקוף : (לו) ארבע
רוחות, פירושו ארבע מלכויות, ודמה אותן לרוח, כמו שהרוח החזקה משחתת ומכלה הארזים
הגבוהים, ורונה לומר באמרו ארבע כי מכל עד ומכל פנה תבא להם הרעה • (לז) והחחתי
בפלס התשלוס, ודגש התי"ו האחרונה למסרון חיו"ל למ"ד הפועל שרשו חתת, ענין שבר
ג (ב) חת מרדך • פועל עבר בשקל תס עונך נת ציון (איכה ד'), ושרשו חתת • (ד)
הלוך ובכו • משמחתם בשונם לארצם, כי יש בכי של שמחה, כמו בכי יבאו (ירמיה
ל"א), וישקיעקב לרחל וישא את קולו ויבך (בראשית כ"ט), ויבך על זוארו עוד • (ה) דרך
הנה • מלה מורה על המקום, כמו (בראשית מ"ה) לא אתם שלחתם אותי הנה, והדומים
להם, ובמכלל בא בנו"ן לזכרים • (ו) הרים שובבים • כתוב ביו"ד וקרי בו"ג, ואותיות
אוי"ת מחלפות • ופירש' יונה ענין גירוש, כלומר אל ההרים גרשם, וכן כי שנים יהיה על
דעתו (ז) לא נאשם • האל"ף בשו"א לבדו, מענין אשם הוא (ויקרא ד') • גוה צדק
שהיה להם כיה צדק ומעון חמת כשהיו עושים רצונו • ומקוה אבותיהם ה' • וכן היה מקוה
אבותיהם, שהיו בוטחים בו, ומקוים אליו, הוא היה להם מקוה שהיו מונאים תקותם בו
(ט) משכיל • פועל יוצא, הגבור משכיל בהרגו, ואם כהרג שכול • (יא) תפושו • ענין
צוי, ר"ל רבו הנער ובריאתו, כמו ויאלתם ופשתם כעגלי מרגק • (יב) לא חשב • כל
לא

כען איהרע פיינדע, דאָפֿיר ניכט ביסען, דען ווא האַכען געגען גאָטט, געגען דיא
וואָהנינג דער גערעכטיגקייט, דיא האַפֿנונג איהרער פֿאַרפֿאַהרען, געגען דען עוויג
גען געזינדיגט. [ח] פֿליהעט אויס בבל, לויפֿט אויס דער כשדים לאַנד, וויר דיא
בעקקע פֿאַר דער העערדע. [ט] אויס מיטטערנאָכט ערוועקקע איך איינע מענגע
גראָסער פֿעלקער, אונד ברינגע ווא איבער בבל, ווא ווערדען עס אַנגרייפֿען, אונד
פֿאַן דאָרט ווירד עס עראָבערט ווערדען. איהרע פֿעילע וויר דיא איינעם העלדען,
דיא קינדערלאָזע מיטטער מאַכען, אונד ניא פֿעהל טרעפֿען. [י] דער כשדים
לאַנד ווירד צור בייטע, אונד דיא עס פֿלינדערן בעפֿרידיגט ווערדען, שפֿריכט דער
עוויגע. [יא] איהר האַכט אייך געפֿרייעט, האַכט געפֿראָהלאָקט, אַלס איהר מיין
ערבטהייל געפֿלינדערט, אונד אייך וויר פֿייסטע קעלכער דאָרין געמעסטעט האַט
טעט; וויר מיטהיגע ראָסע האַכט איהר געוויהערט; [יב] יעצט איזט איירע
מוטטער בעשעהמט; דיא אייך געבאָהרען, מיט שאַנדע בעדעקט. זעהט דאָ ענדע
דער פֿעלקער: וויסטע, דירדע אונד איינעדע. [יג] דער צאָרן גאָטטעס מאַכט
דיס לאַנד אונבעוואָהנט, צו איינער פֿעלליגען וויסטע; ווער פֿאַר בבל פֿאַראַיבער
געהט, שטוינט אונד ענטוועצט ויך איבער אַללע ווינע פֿלאַגען. [יד] שטעללט אייך
אויס בבל הערום, איהר באַגענשיטצען! שיסעט היניין, שאַנעט דער פֿעילען ניכט;
דען

ב א ו ר

עד כי שכו רבצם, מקום מרעה שלהם. (ו) לאנאשם, נוריקס אמרו: איך לנו אשם נזה
כי אכלנו אותם, כי כן ראוי להם, יען אשר חטאו לה', שהוא כזה הדק ומעין האמת, ומקוה
אבותיהם, תקות אבותיהם, כשנחנו נומאול תקותם. (ח) נדו וכו', אמר כן כנגד ישרל,
שיכא מנלות בבל. כעחורים לפני צאן, ננאחכס תהיו כעתידים הקולכים לפני הנאן, בלי
פחד ויראה. וי"ת כרנרין בריט עמיא. (ט) וערכו לה, מלחמה, ומשם, ר"ל ממקום
המערכה, תלכד בבל. חציו, של קהל גוים גדולים המוכר, יהיה כגבור משכיל, כחן
גבור המשכיל את אמות ההרנים, ולא ישוב ריקם, בלי לבוא למטרה ולהרוג, וכן ומרב
שאל לא תשוב ריקם. (יא) כי תשמחי, כל הפעלים נפסוקה הכתיב ביו"ד, והוא כנוי
נקבה, כנגד כנסת בבל, והקרי ביו"ד, והוא כנוי רבים זכרים, כנגד יושבי בבל. ואמר:
אתם שסי נחלתי! הייתם שמחים ועלזים כשנחתם נחלתי, כי חפוש, בעת הייתם פשים
ורבים מעוב ארצם (והוא לשון רנו, ושרא פשה, וענינו רנוי הנשר ובריאה, כמו ופשתם
כעגלי מרבק). כעגלה רשא, כעגלה שהיא רועה בדשא שהיא שמנה ובריאות בשם
והאל"ף במקום ה"א הנקבה, והאל"ף השגש כשמה, ותשלמו דשאה (רד"ק) וי"ת
פירש, כעגלה הדשה בחבואה ואוכלת תמיד. וכן כתוב במקנת ספרים דשה בה"א וי"ת
לפי הענין, כעגלי רבקה. וחצהלי כאבירים, והייתם נזילים ושמחים, כאבירים
המנאקים בהלחמה (רד"ק). ומכס אחד מפת באבירים, כסוסים גדולים, כמו דהרות
אביריו, פרסות אביריו, ואמר: ותחלו במנהלות הסוסים, וכ"ת. (יב) בושח
אמכם, כשיבוא אחרים ויחריבו ארצכם, תבוא אמכם ותספור יולדתכם. ואמר רד"ק:
כי אמכם ויולדתכם היא כנוי לכניסתם וקהילתכם הנה אחרית וכו', אחרית גו'
תהי' שתאמר ארצם מדבר בה וערבה, כי יושביה ישמרו מקרבה. (יג) מקאף ה', שקיף
על העיר, לא חשב, לא ישנו בה בני אדם, ומדבר על העיר כמו על יושביה, וכן
העיר היוצאת אלף, ר"ל אנשים שיוצאים ממנה (והכ"ל). (יד) ערכו, מלחמה, ירו
אליה, השליכו עליה חצים, וכן וידו און כי; ואל תחמלו אל חץ, כמו על חץ, לא
תאמרו

תרגום אשכנזי

דען עם האט געגען גאטט געווינדיגט * [טו] אומגעבעט ווא לערמענד , — זעהט ,
ווא רייכט דעמיטהיג דא האנד — איהרע גרונדפליילער זינקען , — איהרע מויל
ערן שטירצען איין , — דיועס איזט גאטטעס האכע , — רעכט אייך אן איהר ;
טהוט איהר , ווא ווא אייך געטהאן * [טז] ראטטעט יעדען זאך : מאן אויס בכל
אויס , אונד יעדען , דער דא ויכעל צור ערנדטע : צייט ערגרייכט ; דאן זיגענדע
שווערט פירטטענד ווענדעט זיך יעדער צו ווינעס פאלקע , פליהעט יעדער נאך זיין
געס פאטערלאנד * — [יז] איין פערלויפענעס לאס וואר ישראל , לעווען האבען
עס פערזאגט , דער ערסטע , דער קעניג פאן אשור , האט עס געפרעססען ; דער
לעצטע , נבוכדנצר , קעניג פאן בבל , האט ווינע קנאכען צערמאלט * [יח] ררום ,
זא שפריכט דער עוויגע צבאות , ישראל'ס גאטט , שטראפע איך דען קעניג בכל'ס
אונד זיין לאנד , ווא איך אשור'ס קעניג געשטראפט האבע ; [יט] פיהרע ישראל
צו זיינער טריפט ווידער צוריק , אין ברמל אונד בשן זאל עס ווידער ווידען , אויף
אפרים'ס בערג אונד אין גלעד זיך וואהל טהון * [כ] אלסדאן אונד צו דיוער צייט ,
שפריכט דער עוויגע , ווערדען ישראל'ס זינדען פערגעבענס געזוכט , אונד יהודה'ס
פערגעהונגען ניכט געפונדען ווערדן , דען איך פערגעבע דענען , דא איך ערהאל
טע * — [כא] ציהע אויס גענען דאן אונגעהארגאמע לאנד , אונד געגען דא איינע
וואהנער פקוד'ס ! צערשטעהרע , פערבאננע ווא ! שפריכט דער עוויגע ; טהוע ,
ווא איך דיר בעפאלען האבע * — [כב] קריגסגעשרייא ערטענט אים לאנדע ,
יאממער איבער גראסעס אונגליק * [כג] אך ווא איזט דער האממער צערבראכען ,
דער דען ערדבאלל צערשלוג ! ווא ליגט בכל אונטער פאלקערן זא צערשטעהרט !
[כד] איך האבע דיר איינע שלינגע געלענט , בכל ! דא ביסט געפאנגען , עהע דא

דיך

ב א ו ר

תאמרו פן כירה החן חנם , פן לא ישיגו , כי לא ישיב ריקס , כאמור למעלה ; וכל חן
שחשליכו יהונ אלס , כי לה' חטאה (מדברי הכל) * (טו) הרעו עליה סביב
להנהילס , כמו שעשו ביריחו * נחנה ירה , הוסיטה ידה לבקש רחמים ועזרה , כמו
מיריה נחנה (רש"י) ורד"ק פירש נחנה יד לאויבים ששלימו עמה , כי לא תוכל לעמוד
צפניה * אשוויה , יסודותיה , והיא מלה ארמית * כאשר עשהה , להרס חומות
ירושלים , כן תעשולה * (טז) הרב היונה , חרב האונסת , כאשר פרשתי למעלה (מ"ו) *
(טז) * איש אל עמו יפנה , כי היו בנבל גולים מעמים רבים , אשר שיכנו איש אל עמו ,
(יז) אריות הדיחו , הדיחו אותה , ואריות הן משל למלכי האומות האכזרים * הראשון
אכלו , אכל את הבשר , והשאיר את העצמות , והיא מלך אשור , שהגלה עשרת השבטים
והניח שנת יהודה ובנימין * האחרון עצמו , שכל העצמות , עד שלא נשאר בו דבר ,
זה נבוכדנצר שהגלה גם יהודה ובנימין , והקריב ירושלים וערי יהודה * (יט) ושובבתי ,
אשיבנו אל כוהו , והוא הפעל בכנין מרוב משרש שוב * ורעה הברמל וכו' , לפי שהמילה
לשה , אשר ורעה * (כא) מרחים , קרא כן מלכות בבל , ענין מרי (רש"י ורד"ק) ,
ר"ל ארץ מודר , וכן ת"י על ארעא דעמא סרבן * עלה עליה , צווי לריוס , שכתב
את נבוכדנצר אכזיה , פקוד , שם העיר בבל * וחסס חסד מחמי עמים פירש מרחים ,
ארץ אשר מרלה , ואמר ברבים , ר"ל מר לה מאד , ופקוד נקרא על שם שנקד עונה *
(כג) פטיש כל הארץ , בבל היה כפטיש לכל ארצות , ששבר ומספן הכל , ועתה נגדע

ופשבר

אֵלֶיהָ אֶת־חֲמֹלוֹ אֶל־חֶץ כִּי לִיהוָה חֲטָאָה : (טו) הֲרִיעוּ עָלֶיהָ סָבִיב
 נִתְּנָה יָדָהּ נָפְלוּ אֲשׁוּרֵיהֶּ אֲשׁוּרֵיהֶּ אֲשׁוּרֵיהֶּ קִרִי נִהְרְסוּ חוֹמוֹתֶיהָ כִּי נִקְמַת
 יְהוָה הִיא הִנֵּקְמוּ בָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשִׂתָּה עֲשׂוֹרָהּ : (טז) כָּרַתִּי זֹרַע
 מִבְּבִלִי וְהִפֵּשׁ מִגֵּל בָּעֵת קִצְוִר מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה אִישׁ אֶל־עַמּוֹ יָפְנוּ
 וְאִישׁ לְאָרְצוֹ יָנוּסוּ : (יז) שָׁה פֹּזְרָה יִשְׂרָאֵל אֲרֵיּוֹת הַדִּיחוּ הָרָאשׁוֹן
 אֶכְלוּ מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְזֶה הָאֲחֵרוֹן עָצְמוּ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל :
 (יח) לֵכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פֹקֵד אֶל־מֶלֶךְ
 בָּבֶל וְאֶל־אָרְצוֹ כַּאֲשֶׁר פִּקְדָתִי אֶל־מֶלֶךְ אֲשׁוּר : (יט) וְשִׁבַּכְתִּי אֶת־
 יִשְׂרָאֵל אֶל־נְהוֹרָעָה הַכְּרֵמֶל וְהַבָּשָׂן וּבְהָרִים אֲפִרִים וְהַגִּלְעָד תִּשְׁבַּע
 נַפְשׁוֹ : (כ) בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא נָאֵם יְהוָה יִבְקֹשׁ אֶת־עֵינִי
 יִשְׂרָאֵל וְאֵינֶנּוּ וְאֶת־חֲטָאֹת יְהוּדָה וְלֹא תִמְצָאֵנָה כִּי אֶסְלַח לְאֲשֶׁר
 אֲשָׂאִיר : (כא) עַל־הָאָרֶץ כִּרְתִּים עָלָה עָלֶיהָ וְאֶל־יוֹשְׁבֵי פָקוֹד
 חֶרֶב וְהַחֲרָם אַחֲרֵיהֶם נָאֵם יְהוָה וַעֲשֵׂה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ : (כב) קוֹל
 מֶלֶחֶמָה בָּאָרֶץ וְשֹׁכֵר גָּדוֹל : (כג) אֵיךְ נִגְדַע וַיִּשְׁבֵּר פְּטִישׁ כָּל־
 הָאָרֶץ אֵיךְ הָיְתָה לְשִׁמָּה בָּבֶל בְּגוֹיִם : (כד) יִקְשְׁתִּי לֶךְ וְגַם־
 נִלְכַּדְתִּי

ר ש י

נִתְּנָה יָדָהּ • כֹּה־סָאִין צוֹ כֹּה וּמוֹשִׁיט יָד לְכָל מִי שְׂרוּאֵס לִבָּקֶשׁ רַחֲמִים וְעֲזָרָה וּכְן
 מִזְרִים נִתְּנוּ יָד (שס"ה) הוֹשִׁטְנוּ יָד לְמִזְרִים לִבָּקֶשׁ מִסָּע עֲזָרָה : אֲשׁוּרֵיהֶם •
 חֲזָק יִסּוּדוֹתֵיהֶם וּכְן וְחֹשִׁיף יִחִיטִי (עֲזָרָה) וְזִלְשׁוֹן מִסָּע כְּגוֹן חֲלוֹ הַחֹפְרִים
 לְחֹשִׁין וּכְן וְהַחֲלוֹשׁוֹ וְהַחֲזָקוֹ : כַּאֲשֶׁר עָשִׂתָּה • לַעִיר ה' : (טז) כִּרְתִּי זֹרַע •
 שִׁינָא מִלְכָּא מִצְּלָל וְאֲחִיר חֲרָבָא צִעִידָן קִטוֹל : (יז) הִרְאִשׁוֹן אֶכְלוּ • שִׁהְגֵּלָה
 עֲשִׂיתָ הַשְׁבָּטִים : עַל־מִו • גִּרְמוֹ שְׂגִירִים עֲלֻמוֹתָיו שְׂגִמֵּר הַסִּידִים יִסּוּדֵם וְצִנִּימִין
 עַל־מִו דִּישְׁחֹשׁ "חַר צִלְע" (דַּעַסְחֶסֶר Defolser, עֲנִטְקִנְאֶכֶען, דִּישׁ קִנְאֶכֶען
 נַעֲרִמְאֶלְמֶען) : (יט) וְרַעַס הַכְּרֵמֶל • לִשְׁן מִרְעָה : (כא) מִרְתִּים • שִׁהְמִרְתִּי
 וְהַרְגִּזְתִּי : פָּקוֹד • שֶׁס מִדִּינָה וּכְן פָּקוֹד וְשׁוּעַ וְקוּעַ (יִחְזָקָאֵל כ"ג) חִירְגָס
 יוֹנָתָן שֶׁס מִדִּינֹת וַעֲשֵׂה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ • חֲתָס כִּרְשׁ בִּד יִשְׁעֵים הַנְּבִיאַת
 (מ"ה) : (כג) פְּטִישׁ כָּל הָאָרֶץ • שִׁהִים מִפּוֹנֵן וּמִכְתָּת חֵת הַכֵּל : (כד) יִקְשְׁתִּי

יקשתי

מכלל יופי

לֹא יִשְׁנוּ כֹּה־נִבִּי אֲדָם, וּמִדְבַּר עַל הָעִיר, כְּמוֹ עַל יוֹשְׁבֵיהָ, וּכְן (עֲמוֹס ה') הָעִיר הַיּוֹשֶׁבֶת
 אֶלֶף

ירמיה נ

גִּלְכָּדָה בְּבֶל וְאֵת לֹא יָדַעְתָּ נִמְצָאת וְגַם נִחַפְּשָׁה כִּי בִיהוָה הִתְגַּדִּיתָ :
 (כה) פָּתַח יְהוָה אֶת־אֹזְרוֹ וַיּוֹצֵא אֶת־כְּלֵי זָמְרוֹ כִּי־מִלְאָכָה הִיא
 לְאֹדְנִי יְהוָה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ כַּשְׁדִּים : (כו) בְּאוֹלָהּ מִקֶּץ פִּתְחוֹ
 מֵאֲכַסְיָה סָלוּהָ כְּמוֹ־עֲרֻמִּים וְהִחְרִימוּהָ אֶל־תְּהִי־לָהּ שְׂאֵרִית :
 (כז) חָרְבוּ כָל־פָּרִיָּה יָרְדּוּ לַטֶּבַח הָיוּ עֲלֵיהֶם כִּי־בָא יוֹמָם עַתָּה
 פִּקְדֹתָם : (כח) קוֹל גָּסִים וּפְלִטִים מֵאֶרֶץ בָּבֶל לְהִגִּיד בְּצִיּוֹן אֶת־
 נִקְמַת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נִקְמַת הִיכְלוֹ : (כט) הִשְׁמִיעוּ אֶל־בָּבֶל יְרֵבִים
 כָּל־דֹּרְכֵי קִשְׁתָּהּ חָנוּ עָלֶיהָ סָבִיב אֶל־יְהִי * לָהּ קָרִי וְלֹא כַחֲבִיב פְּלִיטָה
 שְׁלֹמֹה־לָּהּ בַּפַּעַלָּהּ בְּכָל אֲשֶׁר עָשְׂתָה עֲשׂוּ־לָהּ כִּי אֶל־יְהוָה וָדָה אֶל־
 קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל : (ל) לָכֵן יִפְּלוּ בַחֲוָרֶיהָ בְּרַחֲבֶיהָ וְכָר־אֲנָשֵׁי
 מִלְחָמָתָה יִדְמוּ בַיּוֹם הַהוּא נָאֻם יְהוָה : (לא) הִנְנִי אֲלִיקָה וְדוֹן נָאֻם
 אֹדְנִי יְהוָה צְבָאוֹת כִּי בָא יוֹמָה עַתָּה פִּקְדֹתֶיהָ : (לב) וְכִשְׁלֹ וְדוֹן וְנָפַל
 וְאִין לֹו מִמָּקוֹם וְהִצֵּיתִי אֵשׁ בְּעַרְיוֹ וְאָכְלָה כָּל־סָבִיבָתָיו : (לג) כֹּה־אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת עֹשֵׂה־קִיּוֹם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי־יְהוּדָה יַחְדָּו וְכָל־שְׂבִיֵּיהֶם
 הִחְזִיקוּ בָם מֵאֲנוּ שְׁלָחָם : (לד) גִּאֲלָם חֲזָק יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ רִיב

יריב

ר"ש " י

יְקוֹשְׁתִּי לָךְ • לֶשׁוֹן מוֹקֵשׁ : (כו) זָאוּ לָךְ מוֹקֵץ • מוֹסוֹף הַעִיר הִתְחִילוּ זֶה שֶׁלֹא תִדַע
 וְתִתְפַּשׁ פִּתְאֹם : פִּתְחוּ מֵאֲזוּסֵיהָ • תִּרְגַּם יוֹנָתָן חִיזוּלוֹהָ שַׁעֲרֵיהָ וְחִין לֹו דְמוּיוֹן
 וּמוֹנָחַם חֲזָרוּ לֶשׁוֹן חֲזוֹם • סָלוּהָ • דִישׁוּ אוֹתָהּ : כְּמוֹ עֲרֻמִּים • גִּרְנוֹת : (כז)
 כָּל פְּרִיָּה • שָׂרִים כֵּן דֶּרֶךְ הַנְּבִיאִים לְהַמְשִׁיל הַשָּׂרִים לַפְּרִים חֲבִירִים וְלַעֲתוּדִים :
 (כט) הִשְׁמִיעוּ אֶל צֶלֶל רַבִּים • לֶשׁוֹן וַיִּשְׁמַע שֶׁאֵל אֵת הָעָם (שְׁמוֹאֵל ט"ו)
 הִזְעִיקוּ לְהַאֲסֹף אֶל צֶלֶל מוֹרִים נִחְזָקִים כְּמוֹ יוֹסֵפִי עַל־רַבִּי (חִיז ט"ז) : (ל)
 לָכֵן • לֶשׁוֹן שְׂבוּעָה : (לד) הִרְגִיעַ אֵת הָאָרֶץ • כִּשְׁתַּפּוֹל צֶלֶל יְהִי מִרְגּוּעַ וְהִנָּחָה
 לְכָל

מכלל יופי

אֵלֶּיךָ, ר"ל אֲנִשְׁיָה שִׁינְאִים מִמֶּנָּה • (יד) אֶל חֵץ אֵל כְּמוֹ עַל, וְכִמּוֹהוּ רַבִּים • (טו)
 מִגֹּל • עֲנִינוֹת חֲרָמִים • (יז) עֲצָמוֹ, פִּירוּשׁוֹ שֶׁכֵּן עֲצָמוֹתָיו • (יט) וְרַעְהָ • עֲכִין מִרְעָה •
 (כא) יוֹשְׁבֵי פִקּוּד • עֲכִין זְכִירָה וְהַשְׁמָחָה עַל הַדְּבָר, וְהִיא בְּכָל וְקִרְאָהּ כֵּן, לִפְנֵי שֶׁנֶּאֱמַר עַתָּה
 לַפִּקּוּד עֹנֶה • (כג) פְּטִישׁ • כְּמוֹ וּכְפִטִישׁ יִפְיֹץ סֵלַע • (כד) הַחֲגִרִית • עֲכִין הַתַּעֲרָב
 הַרִיב, כְּמוֹ וְאֵל תִּתְּנֵה בָּם מִלְחָמָה (דְּבָרִים כ'), וְתִרְגּוּם וּפְסִכְסִכְתִּי מִזֵּרִים (יִשְׁעִיה י"ט) :
 וְאִיגְרִי

דיך פֿערזאָהסט, ביסט ערהאַשט, ערגריפֿפֿען; דען דוא האָסט מיט גאָטט געהאַט
דערט. [כה] דער עוויגע האָט זיין וואָפֿען. בעהעלטניס ערעפֿנעט, אונד זיין
שטראָפֿע ווערן גענוג גענוג; עס איזט דאָ ווערן דעם הערן, עוויגע
צבאות, וואָס אים לאָנדע דער כשרים פֿאַרגעהט. [כו] פֿאַללעט פֿאַן דער זיטע
איין, עפֿנעט איהרע שיערן, טרעטעט איבער דיאגעטריידע. הויפֿען וועג, פֿער-
דערבט אַללעס, לאָסעט ניכטס איבריג. [כז] ווירגעט אַללע איהרע שטיערע,
פֿיהרעט זיא צור שלאַכטבאַנק. וועהע איהנען! איהר טאָג איזט געקאָממען, ער-
שינען איהרע אַהנדונגס שטונדע. [כח] שטיממען דער פֿליכטלינגע, דער אויס
בבל ענטראָנגענען, פֿערקנידען אין ציון דיא ראַכע דעם עוויגען, אונזערס גאָטטעס,
דיא ראַכע וועגען זיינעם טעמפלעס. [כט] רופֿעט שיטצען איבער בבל הער, בע-
לאַגערט עס, אַללע, דיא איהר דען באָנען צו שפּאַנגען פֿערשטעהט! דאָס נימאַנר
ענטקאָממע; בעצאָהלט איהם נאָך פֿערדינסט; טהועט איהם, וויא עס געטהאָן;
דען געגען גאָטט האָט עס געפֿרעפֿעלט, געגען דען הייליגען ישראָל'ס. [ל] דרום
פֿאַללען זיינע יינגלינגע אויף זיינען שטראָסען הין, אַללע זיינע קריגסלייטע שטירצען
אַן דיוועס טאָגע, שפּריכט דער עוויגע. [לא] איך קאָממע איבער דיך, פֿרעפֿלער!
שפּריכט דער עוויגע, גאָטט צבאות, דיין טאָג איזט געקאָממען, ערשינען דיין
אַהנדונגס שטונדע. [לב] שטירצען, פֿאַללען ווירד דער פֿרעפֿלער, אונד נימאַנר
איהם אויפֿהעלפֿען. איך לעגע איין פֿייער אין זיינען שטערטען אָן, וועלכעס אַללעס
אומליגענדע פֿערצעהרען וואָלל. [לג] וואָ שפּריכט דער עוויגע צבאות; ישראָל
אונד יהודה וואָרדען ביידע געוואָלטזאָם וועגנעפֿיהרט, איהרע געפֿאַנגענע העמער
הילפֿען זיא פֿעסט, וואָללעטען זיא ניכט לאָזלאָסען. [לד] אַבער איהר ערלעזער

איזט

ב א ו ר

ונצבר הוא עזמו. (כד) יקשתי, שיתי לך ימוקש שלכדת צו; ואת לא ידעת, שאלו
ידעת טרם בא עליך הלוכד, שיהי היית בורחת, אבל עתה שלא ידעת, כי פתאום בא עליך
הרעה, נמצאת ותפסת (רד"ק). החגרות, התחרת צו"י חטאך; כמו ואל תחגור
צם מלחמה. (כה) פתח וכו' על דרך משל, כאילו פתח ה' אוזרות כלי נשק, ותנס
לאנשי מלחמה שילחמו עט בנל. כי מלאכה היא, כלומר המלחמה היא מלאכה ה',
כמו שאמר למעלה (מ"ח, יו"ד), אהר עושה מלאכה ה' רמיה. (כו) מקץ, מסוף
העיר התחילו צה, שלא תדע ותתפס פתאום (רש"י) וכן ת"י. ורד"ק מפרש מעת שצא
קץ שלה באו עליה. מאבסיה, אוזרות תבואותיהם, מענין אבוס, שהוא מקום שיתנו
בה אכל בהמה (רד"ק), וכן חצרו מכנס. ואפשר שכתבו כן דרך גנאי. סלוח
כמו ערמים, דרכו עליה כמו שדורכים על הערמים לדוש. (רש"י ורד"ק). וצטט
אביו פירש רד"ק, עשו משללה תלי תלים כמו ערמות תבואה, כי לדעתו כל לשון משלה
ענין הרמה. (כז) כל פריה, משל על גדוליה ונצורה, כמו סנצובי פרים. (כח) קול
נמים וכו', אמר הנביא כן רק ע"ד מליצה, לפי שישאל היו גלים בנבל, וכשנחרבה
ונאו מלטים ויבשרו לביון. אמנם באמת לא הי' כן, כי דריוש החריב את בבל, וחקן רב
לפניו כבר העביר כורש קול בכל מלכותו, מי נכס וכו' יעל. (כט) השמיעו, לשון
אסיפה כמו וישמע שאל את העם. רבים, כמו רוצים, והם יורי תבוס (רד"ק).
(לא) ורון, ת"י מלכא רשיעא, ואמר זה למלך בבל, וכשז' ורון, בפסוק הנא.

(לד) למען

הרגום אשכנזי

איוט שטארק; ער, דעססען נאמען עוויגער צבאות איוט, נומט זיך איהר
רער זאכע אן, אונד ווירד, צור בערוהיגונג דער וועלט, ככל'ס בעוואהנער ערשייט
טערן. [לה] קריגעסשווערט דען כשדים! שפריכט דער עוויגע; שווערט דען איינ
וואהנערן ככל'ס, איהרען פירסטען אונד ווייזען! [לו] שווערט דען וואהנערן
דאס זיא ראזענר, שווערט דען העלדען, דאס זיא צו שאנדען ווערדען! [לז]
שווערט דענען, דיא צו פפערדע אונד צו וואגען קאממען, אונד דעם געזינדעל,
וועלכעס אונטער איהנען איוט, דאס זיא צו ווייבערן ווערדען! שווערט! דאמיט
אללע איהרע שעטצע געפלינדערט ווערדען. [לח] טראקקענהייט איבער איהרע
וואססער, דאס זיא פערזיגען! דען דים איוט איין לאנד דער געטצען; דער זאכער
גלויבע מאכט זיא טאלל. [לט] דרום זאללען שלאנגען אונד מער קאטצען אין ריוועס
לאנדע וואהנען, שטרויסען דארין ניסטען; ניא זאללעס (פאן מענשען) בעוואהנט
ווערדען, בים אין עוויגקייט נישט. [מ] עס זאלל דער גראסען צערשטעהרונג סדום
אונד עמרה'ס אונד איהרער נאכבארען גלייכען, שפריכט דער עוויגע; ניא זאלל
איין מענש, ניא איין ערדענוואהן דארין וואהנען. [מא] זיהע, איין פאלק ערהעבט
זיך פאן נארדען, איינע גראסע נאציאן, מעכטיגע קעניגע ערוואכען פאן דער ערדע
ענדען; [מב] זיא ערגרייכען כאגען אונד לאנצע, זינד גרוואס, קענען קיין מיט
לייד, איהרע שטיממע גלייכט דעם מעערעם בריווען; צו פפערדע קאממען זיא,
ציהען מיט מענערמוטה געגען דרך צו פערלדע, טאכטער ככל'ס! [מג] דער קעניג
פאן ככל הערט פאן איהנען, אונד זיינע הענדע ערשלאפען. אנגסטוועה, ציט
טערן ערגרייכט איהן וויא איינע געבעהרערין. [מד] זעהט וויא איין לעווע ער
העכט ער זיך פאם שטאלצען ירדן, דרינגט אין דיא וואהנונג דער מעכטיגען איין.

איך

ב א ו ר

(לד) למען הרגיע וכו', כשירגנו על ככל יחי' מרנוע ומנוחה לכל הארץ (רש"י ורד"ק).
ו"ח לשון רנוע הים, כדיל למתנר דשיעי ארעהין. (לו) הרב אל הברים, הכוזבים,
והם הקוסמים וכנא"י שקר, כמו מפר אותות בדים, בדיק מתים יחרישו. ונאולו,
וכודעם כלותם, וכן אשר נואלו, כאלו שרי צען. (לז) ואח כר הערב, תערובות
אנשים נכרים, אשר היו כנבל (ראו באורי למעלה כ"ה, כ') או יהי' ענין סמורה כמו
ועורב מערבך, ר"ל אל כל אנשי הערב, כלומר סיחרים (רד"ק). והיו לנשים,
מלשי כח כנקבה, שלא ילחמי כנגד אויביהם. (לח) ארץ פסילים, ארץ שהיו בה
עובדי פסילים, מעשה ידי אדם. ובאימים יתהוללו, ישתגעו בעבודת האומים, והם
הענבים, לפי שגובדיהם יפחדו ממנס (רש"י ורד"ק). (לט) ציית אח אים, ציית
ואיים ישבו בה, ות"חמון בחתולין, והם מיני חיות השוכנים במקום זיה ומרבה. ולא
חשב, העיר ככל לא תהיה מיושבת מבני אדם לנצח (מ) כמהפכת אלהים, להפליה
סיוך עס אלהים להפכת, כמו עיר גדולה לאלהים, ותרגמתי לפי הענין. (מא) ומלכים
רבים, גדולים ומשובים, כמו על כל רב ביתו, והם דריוש וכורש; או פירש רבים במין,
כי באו עם הריוש מלכי אומות אחרות, כמו שאמר למטה: אררט מני ואשכנז (רד"ק).
יערו, יתעוררו. (מב) ועל סוסים ירכבו, בני קדם רגילים לרכוב על חמורים
ואתונות, רק השדים הגדולים, או גבורי מלחמה רכבו על הסוסים, לחשיבות או למר
המרובה. ערוך באיש למלחמה, כל אחד יהי' ערוך בכלי נשק, באומן רוס וגבורה
כאיש

יָרִיב אֶת־דִּיבָם לְמַעַן הִרְגִיעַ אֶת־הָאָרֶץ וְהִרְגִּיז לְיֹשְׁבֵי בְבֶר :
 (לה) חָרַב עַל־פְּשָׁדִים נָאֻם־יְהוָה וְאֶל־יֹשְׁבֵי בְבֶר וְאֶל־שָׂרֵיהֶ וְאֶל־
 חֲכָמֶיהָ : (לו) חָרַב אֶל־הַבָּדִים וְנָאֻלוּ חָרַב אֶל־גְּבוּרֵיהֶ וְחָתוּ :
 (לז) חָרַב אֶל־סוּסָיו וְאֶל־רֶכְבּוֹ וְאֶל־כָּל־הָעָרֵב אֲשֶׁר בְּחוּכָה וְהָיוּ
 לְגִשִּׁים חָרַב אֶל־אֹצְרוֹתֶיהָ וּבָזוּ : (לח) חָרַב אֶל־מִימֶיהָ וַיִּבְשּׁוּ כִּי
 אָרֶץ פְּסִילִים הִיא וּבָאֲמִים יִתְהַלְלוּ : (לט) לָכֵן יֵשְׁבוּ צִיִּים אֶת־
 אֲיִים וַיִּשְׁבוּ בָּהּ בְּנוֹת יַעֲנָה וְלֹא־תֵשֵׁב עוֹד לְנֶצַח וְלֹא תִשְׁכּוֹן עַד־
 דוֹר וָדוֹר : (מ) כִּמְהַפֶּכֶת אֱלֹהִים אֶת־סֹדֶם וְאֶת־עַמּוּרָה וְאֶת־שִׁכְנֶיהָ
 נָאֻם־יְהוָה לֹא יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־יִגּוֹר בָּהּ בֶּן־אָדָם : (מא) הִבֵּרָה
 עִם בָּאֵם צֶפֶן וְגוֹי גָּדוֹל וּמַלְכִּים רַבִּים יַעֲרִי מִירְכַּת־אָרֶץ : (מב) קִשְׁתִּי
 וְכִידִן יִחַזְקוּ אֲכֹרֵי הַמָּה וְלֹא יִרְחֲמוּ קוֹלָם בַּיָּם יִהְיֶה וְעַל־סוּסִים
 יִרְכָּבוּ עָרוֹךְ כְּאִישׁ לְמַלְחָמָה עָלֶיךָ בֶּת־בְּבֶל : (מג) שָׁמַע מֶלֶךְ־
 בְּבֶל אֶת־שִׁמְעָם וּרְפוּ יָדָיו צָרָה הִחַזְקָתָהּ חֵיל בְּיֹלְדָהּ : (מד) הִגִּיהָ
 כְּאִרְיָה יַעֲלֶה מִגִּבְעֹת הַיַּרְדֵּן לֵאמֹר אֵיכָן כִּי־אֶרְגָּעָה אֲרוּצִים אֲרִיצִם קִי

מעליה

ר ש י

לָכֵן : (לו) אֵל הַבָּדִים • אֵל הַקּוֹסְמִים שֶׁלֹּא : וְנֹאֲלוּ בַקְסָמִיּוֹס וְדוּמָה לֹא מִפֶּה
 חֹתוֹ בָּדִים (יִשְׁעִי מ"ד) וְכֵן תִּירָגַם יוֹנָתָן עַל שֵׁם שְׂבֻדִּים וְחֹמְרִים דְּזָרִי כִזָּב :
 (לז) הַעֲרַב • סוֹמְכוֹתָא גִּרְנִטִי "אֵה בִלְע"ז כִּמוֹ לַעֲלִי כ"ה כ" : (לה) וּבְחִימִים
 יִתְהַלְלוּ • יִשְׁתַּטּוּ ל"א פִּירוֹנוֹת "רוֹנֵט בִלְע"ז (זֶךְ רִישִׁמְעֹן , עֵינִן יִשְׁעִים מ"ה כ"ה)
 זִכְתִּי יִשְׁתַּחֲוֶה בְּחֹלָהּ הַעֲנָקִים שֶׁהָיוּ לָהֶם : (לט) צִיִּים אֵת אֲיִים • יַעֲרֵעוּן
 תַּמְיוֹן בַּחֲתוּלִין מוֹנֵי חַיִּים הַמְּנִיחִין בַּחֲזֹרָה : (מד) הִנֵּה כֹאֲרִים • אֲשֶׁר יַעֲלֶה

מגאון

מכלל יופי

וְאִינִרִי מִזְרָאִי • (כו) מֵאֲבוֹסִיָּה • בַּחוֹסֶפֶת מ"ס , וְהֵאֱלָף בַּחֲטָף פֶּתַח , וְהֵם הַמְּקוֹמוֹת ,
 שִׁאֲזָרוּ בָהֶם סְפִירוֹת • מַעֲנִין אֲבוֹס בַּעֲלִי (יִשְׁעִי א') שֶׁהוּא מִקּוֹם שִׁתְנוֹ בּוֹמֵאֲבֵל הַבְּרָמוֹת •
 (כט) הַמְּשִׁיעוֹ • פִּירוֹשׁ אֲסָפוֹ וּקְבֻצָּתוֹ , שִׁיָּהוּ נִשְׁמָעִים אֶל־כֶּסֶם לֵבֵא אֵל בְּבֶל , וְלִפִּי
 שִׁאֲסִיפֶת הָעַם עַל יַד הַשְּׁמַעֲתָ קוֹל , כֹּאמֶרָה בִּלְשׁוֹן שְׁמִיעָה , וְכֵן מִן הַדְּגוּשׁ , וַיִּשְׁמַע שְׁמוֹא אֶת הָעַם
 (שְׁמוֹאֵל ט"ו) רַבִּים • תֹּאֲרֵי , עֵינִן הַדְּרוֹת חֲסִים , כִּמוֹ (בְּרֵאשִׁית מ"ט) וַיִּמְרָדוּ וַיִּרְוּ , יִסּוּבוּ
 עַל־רַכְבּוֹ (אִיּוֹב ט"ז) • (לג) עֲשׂוֹקִים • הִנֵּה כֹתֵב אֶת פִּירוֹשׁ עוֹשֶׁק , שְׂרֹכָה לֹא־מֵרָא שֶׁבֵּא מִמֶּנּוּ
 חֲבִירוֹ לִידוֹ בַּפֶּקֶדוֹן אִי־בִהְיוֹתָ , אִי־מִשְׁחִיב לֹשְׁכָרוֹ , וְכִשְׁאֲלוֹ כֹנֵס הַמֶּמֶן וְאֹמֵר לֹא אֶחָדֵנוּ
 לָךְ • (לד) הִרְגִיעַ • עֵינִן הַמְּנוּחָה וְהַשְׁקֵט , וְהוּא מִקּוֹר בַּחֲרִיק הַ"א כִּמוֹ סַעֲנָה , וְכֵן

והרגיז

ירמיה נ נא

מַעֲלִיָּה וּמִי בַחֹר אֵלֶיהָ אֶפְקֹד כִּי מִי כְמוֹנִי וּמִי יוֹעִידֵנִי וּמִי־זֶה רָעָה
אֲשֶׁר יַעֲמֹד לִפְנָי : (מה) לָכֵן שָׁמַעַנִי עֲצַת־יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲזֹב אֶל־
בְּכָל וּמַחֲשַׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חָשַׁב אֶל־אֶרֶץ בְּשָׂדִים אִסְחָבוֹם
צִעִירִי הֵצֵאֵן אִסְרָא יִשִּׁים עֲלֵיהֶם נוֹה : (מו) מִקּוֹל נִתְפָּשָׂה בְּכָל
נִרְעָשָׂה הָאֶרֶץ וַיַּעֲקֶה בְּגוֹיִם נִשְׁמַע :

נא (א) כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מַעֲרִיר עַל־בְּכָל וְאֶל־יֹשְׁבֵי לֵב קָמִי
רוּחַ מִשְׁחִית : (ב) וְשִׁלַּחְתִּי לְבָבִי וְזָרִים וְזָרוּת וַיִּבְקְקוּ אֶת־אֶרְצָהּ
כִּי־הָיוּ עָלֶיהָ מִסְכִּיב בְּיוֹם רָעָה : (ג) אֶל־יֶדְרֹךְ יֶדְרֹךְ כַּחֲבִיב וּלֹא־קָרִי
הַיֶּדְרֹךְ קָשָׁתוֹ וְאֶל־יִתְעַל בְּסַרְיָנוֹ וְאֶל־תַּחְמָלוֹ אֶל־בַּחֲרִיָּה הַחֲרִימוֹ
כָּל־צִבְאָה : (ד) וַנִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּאֶרֶץ בְּשָׂדִים וּמִדְּקָרִים בַּחוּצוֹתֶיהָ :
(ה) כִּי לֹא־אֶלְמָן יִשְׂרָאֵל וַיהוָה מֵאִלְהֵיו מִיְהוָה צִבְאוֹת כִּי אֶרְצָם

מלאה

ר ש י

מִגִּזְאוֹן הִירְדֵן כֵּן יֵצֵא הַשּׁוֹדֵד חֲלוֹטִים חֵיתָן כִּךְ תִּירָגֶם יוֹנָתָן הֵא מֶלֶךְ זַמְשִׁרִייתִים
יִיֶּסֶק עֲלֵיהֶם כַּחֲרִיֵּא דְסָלִיק מִרוֹם יִרְדְּנָא לְמוֹדֵנוּ שְׂגִאוֹן הִירְדֵן מִקּוֹם חֲרִיֵּת הוּא וְאֵף
כִּךְ תִּירָגְמוּ יוֹנָתָן וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בְּגִזְאוֹן הִירְדֵן לְקַבֵּל חֵיתָן זָרָא זָרוֹם יִרְדְּנָא : כִּי
אֶרְגִּיעַם • כַּשֶּׁאִיֵּא הַשַּׁעַם : מַעֲלִים • מַמְעַל לָהּ : וּמִי יוֹעִידֵנִי • לְמַלְחָמָה :
(ה) צִעִירִי הֵצֵאֵן • פֶּרֶם צִעִיר לְבָנִי יִפֹּת :

נא (א) לְבָקְמִי • כַּשְׂדִּים בִּיג' דֹּא"ת ז"ש : רוּחַ מִשְׁחִית • חֵת רוּחַ מֶלֶךְ פֶּרֶם
וּמִדִּי סִהוּ מִשְׁחִית רוּחַ טַלֵּט זַלְע"ז (וּוִילְלֵעֵן, פַּעֲרַח־לִגְעֵן, כְּמוֹ לַעֲיַל
ד' י"ז) : (ב) חֲרוֹס • וּנְפִלוֹת : וַיִּבְקְקוּ • וַיִּרְקְקוּ : (ג) חֵל יֶדְרֹךְ הַדּוֹרֵךְ •
הַרְיֹז מִקְרָא קֶנֶר אֲשֶׁר חָנִי חוֹמֶר שֶׁס יֶדְרֹךְ הַדּוֹרֵךְ קָשָׁתוֹ : וְאֵל יִתְעַל בְּסַרְיָנוֹ •
אִירְפָּא : (ה) כִּי לֹא־אֶמֶן • לֹא שָׁכְחוּ מִלִּנְקוֹם נִקְמָתוֹ : כִּי אֶרְצָם • שֶׁל כַּשְׂדִּים :
(ו) נֹסוּ

מכלל יופי

וְהַרְגִּיז, וְכֵן צִאוּ כְמוֹתֶם גִּזְאוֹן וְהָיִל פֶּסוֹם וְכַמְלִיט, עַד הַשְׂמַדִּים אֲחִים • (לו) אֵל הַבְּדִים •
פִּירוֹשׁ הַכּוֹזִבִּים, מִן בְּדִיךְ מַתִּים וְחִרְשׁוֹ, וְהֵם הַקּוֹסְמִים, וְכֵן תִּירָגֶם יוֹנָתָן : קַסְמִיא • וְנִיֵּאֱלוּ •
עֵינֵי סִכְלוֹת וְטַפְשׁוֹת, וְכֵן טֹאֲלוּ שְׂרֵי צֵעֵן, אֲשֶׁר טֹאֲלוּ, וְכֵן תִּירָגֶם יוֹנָתָן : וַיִּשְׁתַּבֵּשׁ •
(לו) חֲרַב אֶל אוֹצְרוֹתֶיהָ ? אֲפֹרָה לְפָרֶם חֲרַב זֶה כְּמוֹ (שְׁמִית כ') כִּי חֲרַבֵּךְ הִנֵּפֶת עָלֶיךָ,
שֶׁהוּא חֲרַב הַבְּנִין וְהַדְּרִיסָה וְהַנְּתִיבָה • וַיּוֹנָתָן תִּירָגֶם דְּקַטְלָן בַּחֲרַבֵּא יִיתֵן עַל בֵּית גִּזְאוֹתָא
וַיִּתְבַּזּוּ • (לח) יַחְהוּלְלוּ • עֵינֵי הוֹלָלוֹת וְסִכְלוֹת, כְּמוֹ וַיִּתְהוֹלֵל בִּידָם (שְׁמוּאֵל כ"א) וְהַתְּהַלְלוּ
דִּרְכָב (יִרְמִיָּה מ"ה) • (לט) צִיִּים • חֵיתָה הַשּׁוֹכְנוֹת בְּצִיָּה, וְתִיתְמוּן • (מב) קָשָׁת וְכִידֵן •
תִּירָגְמוּ : קָשָׁת וְתִירָסִין, פִּירוֹשׁ כִּידֵן כְּלִי מִגֵּן • וְאֲפֹרָה שִׁיכָה כְּמוֹ רוֹמַח, כְּמוֹ (אִיּוֹב מ"א)
וַיִּשְׁקֹף לְרַעַשׁ כִּידֵן, לֵהֵב חֵיתָה וְכִידֵן (שֶׁס ל"ט) • (מד) אֶרְגִּיעָה י רָבִי יוֹנָה פִּירוֹשׁ
מַעֲנִין

תרגום אישכנזי קצ

איך ווילל ויין פארהאבען בעשלייניגען, אונד איהן שנעלל אפציהען לאססען; ווילל יעדען העלדען (געגען בכל) בעשטעללען. דען ווער גלייכט מיר? ווער קאן מיר איין ציעל זעטצען? וועלכער הירט זיך מיר ענטגעגען שטעללען? — [מה]. פֿיר וואָהר! — הערעט דען ראטהשלוס גאטטעם, דען ער איבער בכל, אונד וויינע געדאנקען, דיא ער איבער דער כשרים לאנד פֿאסט — פֿיר וואָהר! דיא ווינגען שאַ אַפֿע ווערדען עס צערויפֿען, אונד איהרע וואָהנונגען פֿערהעערען. [מו] פֿאם רוף, דאס. ככל ער אָבערט איזט, ווירד דיא ערדע ערבעכען; דאָ געשרייאַ וואָלל אונטער אַללען פֿעלקערן ערשאַללען.

בא [א] וואָ שפּריכט דער עוויגע: איך ווילל איבער בכל אונד וויינע בעוואָהנער, דיזע שטאַלצען געגנער, איינען פֿערדערבענדען גייסט ערוועקען; [ב] ווילל באַרבאַרען איבער בכל שיקקען, דיא (וויינע איינוואָהנער) צערשמרייען, אונד דאָ לאַנד לעער מאַכען וואָללען. פֿאָן אַללען ווייטען ווערדען וואַ איינדרייגען אַם טאַגע דעם אונגליקס. [ג] הירעהר צילע, דער וויינען באַגען שפּאַנגט, הירעהר ערהעבע ער זיך מיט וויינעם האַרניש. — שאַנעט נישט דער ווינגלינגע, פֿערניש. טעט ויין גאַנצעם העער; [ד] דאָס אַללעם אים לאַנדערדער כשרים ערשלאַגען, ער שטאַכען אַללעם אויף דען שטראַסען הייזיקע. [ה] דען ישראל אונד יהודה וינד פֿאָן איהרעם גאטטע, פֿאָם עוויגען צבאות, נישט פֿערלאַססען, — שוועהר האַט זיך

ב א ו ר

כאיש, למלחמה עליך בת צבל. (מר) הנה כאריוה וכו', כנר פרשתי הפסוק הזה והנאים אחרי, למעלה בפרשת אדום (מ"ט, י"ט עד כ"ב). (מה) צעירי הצאן, פירש רש"י פרס הוא הנעיר לגני יפת. ורד"ק פירש גם פה לגני ישראל, כאשר פירשהו בפרשת אדום, ודחק את עצמו מאור.

בא (א) כה, כלל הקאפיטל מספוק א' עד כ"ט תוספת כבואה על מפת צבל, ומן כ"ט עד סוף הפרשה יספר, איך נזכר ירמיהו לשריה בן נריה לכתוב דברי פנאמו על צבל על הספר, ולזרקו א' תוך פרט, לסימן שחשק צבל. לב קמי, כשדים בא"ת ב"ש. ויתכן שיהי' ארץ כשדים חסר, כאלו אמר יושבי ארץ כשדים, וסמך אותו על המנין, לפי שזכר צבל, וכן מנהג הכתוב בהרבה מקומות, ויהי' לב קמי כמשמעו, לב אויבי, ויהי' תכונת הפסוק כן: ואל לב קמי, יושבי ארץ כשדים הנני מעיר רוח משחית (רד"ק), וקרב לזה ת"י, הא אגא מיימי על צבל ועל ימני ארעא כסדאי עממין קטולין דרס לברין. ורבים המפרשים במלות לב קמי. וחכם אחד מפרש דברים כראים, אמר: כי יושבי לב, הוא כמו יושבים בלב, ר"ל בקרב הארץ, אשר יושביה הם קמי, ר"ל אויבי. (ב) זרים וזרוה, לשון טפל על לשון; ופירש וזרוה, ויפוזוה, כמו ואתכם אורה בנזים. ויבקקו, ענין ריקות. (ג) אל ידרך ידרך הדרך קשהו, (ידרך השני כתיב ולא קרי), הפסוק הזה הוא קשה מאוד, ובכל פירושי המפרשים לא מצאתי פירוש נחמך. ותפסתי פירוש דש"י שהוא היותר נבחר לעיני; הוא אמר, שזה מקרא קצר, וחסר אשר אומר, ר"ל אל המקום אשר אומר שם, ידרך הדרך קשהו, (זה כונת הכתיב, אל אשר אומר ידרך ידרך הדרך וכו'), ואל המקום אשר אומר, יתעל (הלום) בסרינו, וכן ת"י. יתעל, יתעלה ויתנאה בשרינו, שהוא לבוש הברזל (רד"ק). ורש"י אמר א' ירפא (מלשון תעלה) ולא הננתי דבריו נזה. (ה) כי לא אלמן ישראל, אינו כאלמנה העוזבה מבעלה, כי בעלו, הוא הקב"ה, חיוקים לעולם, והוא ינקום נקמתם בצבל (רש"י ורד"ק)

תרגום אשכנזי

וַיֵּךְ דָּיִם לְאַנְדֵּר גַּעגַעַן דַּעַן הַיִּלְיָעָן יִשְׂרָאֵל'ס פֶּעֶרְוִינְדִּיגֵט . — [ו] פִּלְהֵעֵט אוֹיִם
 בְּכָל , רַעֲטֻטֵּעַט אַיִיעֶר לַעֲכֵעַן , דָּאָס אִיהֶר נִיכְט דוֹרֵךְ וַיִּינַע וַיִּנְדַּעַן מִיט אומקאַממֵטע;
 דַּעַן דִּיא צִיִּיט דַּעַר רָאכֶע גאַטטעס אַיִזט דָּאָ , עַר כַּעצָאֵהֶלֶט בְּכָל נאָךְ פֶּעֶרְדִּינֵסֵט . [ז]
 אַיִין גאַלדנער כַּעצֶער וואָר בְּכָל אִין דַּעַס עוויגֵעַן הָאָנְדֵּר , דַּעַר אַללֵע לַענְדֶּער טֶרוֹנֵא
 קַעַן מַאכְטֵע ; פֿאַן וַיִּינַעס ווַיִּינַע טֶרַאנְקֵעַן פֶּעֶלְקֶער , אֹנְדֵּר וואָרדֵעַן אֹנְוִינִיג . [ח]
 פֿלֶעצֶלִיך פֶּעֶללֵט בְּכָל , אֹנְדֵּר ווִירד צַעֲרֶשְׁלֵאָגֵעַן . כַּעקֶלאָגֵעַט עַס , הָאָלֶעט בַּאָלֹאָס
 פִּיר וַיִּינַע וואָנְדֵּעַן , פִּיללִיכְט קאַן עַס גַּעֲהִילֵט ווערדֵעַן . — [ט] ווִירֵא הָאָכֵעַן עַס
 פֶּעֶרְזֹוכְט בְּכָל צו הַיִּילֵעַן , אָכֶער פֶּעֶרְגֶּעכֶענֵס . זאָ פֶּעֶרְלֶאָסֶסֶעט עַס ! גַּעֵהן ווִיר
 יַעֲדֶער נאָךְ וַיִּינַעס פֿאַטֶערֶלֶאָנְדֶּע ; דַּעַן בְּכָל'ס שְׁטֶרַאפֶּע רִיכְט כִּיס גַּעַן הִימֶטֶעל ,
 אֹנְדֵּר כַּעֲרִיהֶרֶט דִּיא וואָלְקֵעַן . [י] דַּעַר עוויגֵעַ הָאָט אֹנְדֶּערֶעכְטֵע וואָכֶעכֶע
 וועהֶרֶט ; קאַמֶמֶט ! לֶאָסֶט אֹנֵס אִין צִיִּין דָּאָ ווערֶךְ דַּעַס עוויגֵעַן , גאַטט יִשְׂרָאֵל'ס ,
 עֶרְצֶעֱהֵלֵעַן . [יא] שַׁעֲרֶפֶט דִּיא פֿֿיִילֵעַ , פִּיללֵעַט דִּיא קַעצֶער ; דַּעַר עוויגֵעַ הָאָט
 דַּעַן גִּיִּיסֵט דַּעַר קַעֲנִיגֵעַ פֿאַן מִרִיעֶרוואָכֵעַן לֶאָסֶסֶען ; וַיִּין עַנְטֶשֶׁלוֹס אַיִזט'ס : בְּכָל
 צוֹפֶערֶדֶרֶכֶען ; עַס אַיִזט דִּיא רָאכֶע גאַטטֵעס , רָאכֶע וועגֵעַן וַיִּינַעס טַעמֶפֶעלֵס .
 [יב] לֶאָסֶסֶעט דִּיא פֿאַהֲנֵע גַעגַעַן בְּכָל'ס מוִיעֶרֶן וועהֶען . פֶּעֶרְשְׁטֶערקֶט דִּיא וואָ
 כַּעַן , שְׁטַעֲלֵט פֿאַסֶטֶען אוֹיִם , מַאכְט אַיִינֵעַן הִינְטֶעֱרֶהֱאָלֵט . דַּעַר עוויגֵעַ הָאָט'ס
 בַּשְׁלֶאָסֶסֶען אֹנְדֵּר אוֹיִסֶגֶפִּיהֶרֶט , וואָס עַר אַיִכֶּער בְּכָל'ס כַּעוואָהֲנֶער פֶּעֶרְהִיִּיסֵעַן
 הָאָטֶטֶע . [יג] דִּיא דוּא אָם גֶּרָאָסֵעַן וואָסֶסֶער וואָהֲנֶעסֶט , אֹנְדֵּר פִּילֵע שַׁעֲטֶע
 כַּעזִּיטֶעסֶט ! דִּיין עַנְדֶּע

אִיזט

ב א ו ר

וַיִּרְדֹּף (ק) . כִּי אֶרֶצָא , שֶׁל כַּשְׂדִּים , מִלֵּאָה אֶשֶׁם , מִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל , כַּנֶּד קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל ,
 שְׁחָטוּ מֵהַ שְׁהֲרֵעוּ לַעֲמִי . אִו יִתֵּן שְׁמוֹכֵךְ עַל מֵאֲלֵהוּ , מֵהַ צְבָאוֹת , וְהֵמָּאֵר כִּי
 מִלֵּאָה אֶשֶׁם הוּא מֵאֵמֶר מוֹסֶנֶר . (ו) נִסּוּ וכו' , אֹמֵר לֵאנָשִׁים מֵאַרְצוֹת אַחֲרוֹת שְׁהִיוּ בָּהֶם
 לַסְּחֹרָה , שִׁכְסִיּוּ מִתּוֹכָהּ , שְׁלֵא יִסְכּוּבֵעוּן הָעִיר (רד"ק) . וְהֵשִׁיב פִּירְשֵׁהוּ עַל יִשְׂרָאֵל שְׁהִיִּיס
 בְּנִגְלוֹת . (ז) כּוֹס זָהָב וכו' , עַל פִּי שֶׁבָּנִל הִיָּיתָ מִטֵּה זַעַם בִּידֵה' , לַרַעֲבִים בָּהֶם כָּל אֶרֶץ ,
 לִכְן הִמְשִׁילָה לְכּוֹס מִשְׁכֶּרֶת , וְהוּא כּוֹס הַחַיִּים , כִּיִּזֶה דֶרֶךְ מַלְּכֵת הַנְּבִיאִים נִכְמָה מִקּוֹמוֹת .
 וְאֵמֶר זָהָב , דָּלֶחֶשׁ , לִפִּי שֶׁבָּנִל הִיָּיתָ מִדִּינָה גְדוֹלָה וְחֹסֶד . וַיִּרְדֹּף אֵמֶר שְׁהִיִּין הוּךְ
 נִקְרָא זָהָב , וְכֵן הִמְשִׁיל הַשֵּׁמֶן הוּךְ לִזָּהָב , כִּמוֹ הַמְּרִיקִים עֲלֵיהֶם מִזָּהָב וכו' . וְאִין רִאִיָּה ,
 (ה) אוֹלֵי תִרְפָּא , אֵמֶר כֵּן דֶּרֶךְ לַעֲנֵי . (ט) רִפְאָנוּ , (כִּמוֹ רִפִּינוּ מִזִּבְעֵלֵי הָאֵל ,
 וְנִתְחַלְפָה בָּאֵל"ף) דִּבֵּר עַל הָאֲנָשִׁים הַזֵּכֵּרִים אֲשֶׁר בָּהֶם (רד"ק) . מִשְׁפָּטָה , עֹנֵשׁ חֲטָאִים
 גְּדוֹל עַד שָׁמַיִם . (י) הוֹצִיא וכו' , אֵמֶר זֶה כַּנֶּגֶד יִשְׂרָאֵל . (יא) הִבְרִי , שָׂרְשׁוֹ בִּרְר ,
 כִּמוֹחֵן בְּרֹרֵה הוּא , וְהוּא לִשָּׁן מְרִיקָה וְלִנְיָן (הַנִּל) וְכֵן תִּיִּשְׁנִינוּ . וְאֵמֶר זֶה לֵאדוֹבִים הַנִּבְאִים
 לַהֲלָתָם עַם בָּנִל , שִׁמְרִיקֵי הַחַיִּים . הַשְׁלֵטִים , פִּירֵשׁ דָּשׁ אֲשֶׁפִּית שֶׁהַחַיִּים נִתְּנוּם בָּהֶם .
 (יב) אֵל חוֹמוֹת בְּבֵל שְׁאוֹנֵס , לַהֲרָאוֹת כִּי לִכֶּס הַנֶּחֱסוֹן , וְכֵן הִיָּה מִכָּהֵן בְּנֵי קִדָּס ,
 כַּשְׁכְּבֵי עִיר (רד"ק) . אֵמֶנֶס מִמַּשְׁמַעוֹת הַכְּתוּב נִרְאָה , כִּי יִדְבֵּר לִפְנֵי כְּבוֹשׁ הָעִיר . לִכְן
 נִרְאָה שְׁחֹרֹס הַמִּלִּין הַקְּדוֹשׁ לִמְהֵר לְבוֹא , וְלִשְׁאֵת נֵס עַל חוֹמוֹת בָּנִל ; אִו פִּירֵשׁ אֵל חוֹמוֹת
 בָּנִל ; כַּנֶּגֶד חוֹמוֹת וכו' . גַּם זֶמֶם וכו' גַּם עֲשֵׂה , כֹּאשֶׁר זֶמֶם כֵּן עֲשֵׂה ; וּמִזִּבְעֵלֵי מֶלֶת
 גַּם בְּמֵאֵמֶר אִו בְּנוֹשׁ אֶרֶשָׁן מִן הַחִינּוֹר , כִּמוֹנֵס בְּחִירָגֵס בְּתוֹלָה , נִסְלִיגֵס לָךְ , וְהוֹמִירֵס .
 (יג) אִמַּח בַּצֶּעַר , מִדֵּת חֶמֶסֶךְ , כְּלוֹמֵר נִשְׁלֵס לָךְ מִדֵּה כַּנֶּגֶד מִדֵּה , קִמַּסֵּת וְנִחַמַסֵּת .
 דָּשׁ

מִלֵּאָה אֲשֶׁם מִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל : (ו) גִּסּוּי מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמִלְטוֹ אִישׁ
 נַפְשׁוֹ אֶל־תְּדַמּוּ בַּעֲוֹנָה כִּי עַתָּה נִקְמָה הִיא לַיהוָה גָּמוּל הוּא מִשְׁלָם
 לָהּ : (ז) כּוֹס־זָהָב בָּבֶל בְּיַד־יְהוָה מִשְׁכַּרְתָּ בְּלִי־הָאָרֶץ מִיָּגֶה שְׁתוּ
 גוֹיִם עַל־כֵּן יִתְהַלְלוּ גוֹיִם : (ח) פֶּתָאֵם נִפְלָה בָּבֶל וְהַשָּׁבֶר הִילִילוּ
 עָלֶיהָ קָחוּ צָרִי לְמַכְאוֹבָה אוֹלֵי־תִרְפָּא : (ט) רַפְּאֵנוּ אֶת־בָּבֶל וְלֹא
 נִרְפְּתָה עֲזוֹבוּהָ וְנִגְלָךְ אִישׁ לְאַרְצוֹ כִּי־נִגַּע אֶל־הַשָּׁמַיִם מִשְׁפָּטָהּ
 וְנִשְׂא עַד־שָׁהֳקִים : (י) הוֹצִיא יְהוָה אֶת־צִדְקִיָּהוּ בָּאוּ וְנִסְפְּרָה
 בְּצִיּוֹן אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ : (יא) הִבְרֹנוּ הַחֲצִים מִלְּאוֹ הַשְּׁלֵמִים
 הָעִיר יְהוָה אֶת־רֹוּחַ מְלִכִּי מָדִי כִי־עַל־בָּבֶל מוֹמָתוֹ לְהִשְׁחִיתָהּ כִּי־
 נִקְמָת יְהוָה הִיא נִקְמַת הַכָּל : (יב) אֶל־חֹמֶת בָּבֶל שְׂאוֹר־גַּם
 הַחֲזִיקוּ הַמִּשְׁמָר הַקִּיּוֹ שְׁמָרִים הַכִּיּוֹ הָאֲרָבִים כִּי גַם־זֶמֶם יְהוָה
 גַּם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֶל־יֹשְׁבֵי בָבֶל : (יג) שְׁכַנְתִּי שְׁכַנַּת קְרִי

על

ר ש י

(ו) נוסו • ישראל מתוך צבל : (ז) כוס זהב • סיתה צבל עד הנה ביד ה' לשבר
 זה את כל הארץ יין החימה • על כן יתהוללו גוים • נשתברו ונשטתו : (ט) נגע
 אל השמים ונשפטים • גזה פורענותה עד אל השמים • (י) הוציא ה' צדקותינו •
 נזכרנו לפניו לזכות ונצחו נדקות אבותינו לפניו : (יא) הצרו לשון נקיון :
 השלטים • אשפות שהחטים נתונים בהם : (יב) גם זמם ה' • זה יומם רבים :
 גם עשה • את מצימתו דרך המקרא לרצור שני גמין זה אחר זה ועל ידי האחרון
 בא הראשון : (יג) בא קנד • קץ שלך : אמת צנעך • מדת חמסך : ל"א אמת
 צנעך

מכלל יופי

מענין רגע, שהוא הזמן המועט, כלומר כשיהיה מעט מהזמן הנרשם מעליה, וכן ת"י : ארי
 בזמן אייתיון עליה, והאל"ף נוספת כאל"ף אכזיב (מיכה א'), ופירוש אחר בשרש, ועיין
 בסמיון מ"ט למעלה • (מו) מקול נחפשה בכל נרעשה הארץ • מקול שנתפשה צבל, וכן
 ת"י : מקלא דאתחדת צבל זעת ארעא : וזעקה בגוים נשמע • בא לנקרה צלשון זכר, ולא
 שיהיה לשון זה כופל על זה, אלא יש בו דבר כסתר כפל, ולא פירש אותו דק ד' • ובפירוש וקול
 זעקה, וקול זכר עומד במקום שנים, והזכר כולו, לפי שזעקה לשון נקבה, וכשמע לשון
 זכר, וכן אשר כמותו לא נהייתה (שמות י"א), זכר, נעקה זכר ונקבה, ואע"י שלא זכר קול
 כי הנעקה הוא הקול.

נא [א] לב קמי • פירשונו שהם כסדים בא"ת ב"ש, כאלו אמר יושבי כסדים, וכן ומלך
 שך צבל בא"ת ב"ש • ויתכן לפרש שיהיה ארץ כסדים חסר, כאלו אמר יושבי ארץ כסדים
 ומלך

ירמיה נא

על-מים רבים רפת אוצרת בא קצף אמת בצעף : (יז) נשבע יהוה
צבאות בגפשו כי אם-מלאתיך אדם כילק וענו עליה הירד :
(יח) עשה ארץ בכתו מכין תבל כחכמתו ובהבונתו גמח שמים :
(יט) לקול התוהמון מים בשמים ויעל נשאים מקצה-ארץ ברקים
למטר עשה ויוצא רוח מאצרתיו : (יז) גבער כל-אדם מדעת
הביש כל-צורף מפשל כי שקר גסבו ולא-רוח בם : (יח) הבל
המה מעשה תעתעים בעת פקדתם יאבדו : (יט) לא-פאלה חלק
יעקוב מלא כי יוצר הבל הוא וישבט נחלתו יהוה צבאות שמו :
(כ) מפץ-אתה לי כלי מלחמה ונפצתי בקה גוים והישחתי בקה
ממלכות : (כא) ונפצתי בקה סוס ורכבו ונפצתי בקה רכב ורכבו :
(כב) ונפצתי בקה איש ואשה ונפצתי בקה זקן ונער ונפצתי בקה בחור
ובתולה : (כג) ונפצתי בקה רעה ועדרו ונפצתי בקה אפר וצמדו
ונפצתי בקה פחות וסגנים : (כד) ושלמתי לבל ולכל ויושבי
כשדים את פר-רעתם אשר-עשו בציון לעיניכם נאם יהוה :
(כה) הגני אליה תר המשהות נאם-יהוה המשהות את-כל-הארץ
ונמיתי

ר ש י

בצעך מדת סופך כמו כי יצא : (יז) בגפשו • אינשימיש"מוש בלע"ז (אנג סא"א
מהמ"ע En soi meme בל"א אין זיך זעלבסט, עיין תהלים ל"ה ג') : כי אם •
לשון צאמת : וענו עליך הירד • וירמון עלך בקלהון : מלאתיך אדם • אימלונך
משריית עממין דסגיאין כחלא : (יז) גבער כל אדם • העושה פסל לאלוה :
גסבו • לשון מסכה : (יח) בעת פקדתם • כשיפקוד הקב"ה עליהם ועל עובדיהם :
(יט) ושבט נחלתו • יעקב הנזכר למעלה ברחש המקרא : (כ) מפץ אתה לי •
עד הגה העמדתך לילמשהות ולמפץ את האומות שגזרתי עליהם גולה : (כד)
ושלמתי לבבל אחרי כל זאת שאגמור נקמתי על ידו באומות : (כה) קדשו • זמנו •
טפסר

מכלל יופי

וסמך על המבין, לפי שזכר בבל, וכן מנהג הכתוב בהרבה מקומות, ולב קמי כמשמעו לב
אויב • ויהיה תכונת הפסוק כן : ואל לב קמי יושני ארץ כשדים, ועל הדרך הזה תרגם יונתן
הפסוק כן : הא אנא מייתי על בבל ועל יתבי ארע כשדאי עממין קטולין דרס לנהון, הנה
הוסיף ארע כשדאי, ופירושו לב קמי כמשמעו לפי דעתי • (ג) אל ידרך הדרך קשתו ואל
יתעל

איוט געקאממען, דאז מאַס דיינער געוואלטטהעטיגקייט איוט פֿאַלל. [יד] ביא
 זיך ועלכער האָט דער עוויגע צבאות געשוואָהרען: וואָהרליך! זאָ פֿיל וואָ דאָ היי
 שרעקקען ווילל איך מענשען איבער דין קאָממען לאַססען, דאָ איבער דין טריומ־
 פֿירען זאָללען. — [טו] ער (גאָט) ערהעלט דאָ ערדע מיט מאַכט, בערײַ
 טעט דען ערדבאַלל מיט ווייזהייט, שפּאַננט מיט פֿערנונפֿט דען היממעל אויס.
 [טז] פֿאַן ווינען דאָנער־טענען בריווען וואָססערוואָגען אין דען ליפֿטען, שטייגען
 וואָלקען אויס דער ערדע ענדען; ער לעסט בליטצע דאָ רעגענניססע בעגלייטען,
 שטורמוינר ענטפֿעהרט זיינער פֿערוואָהרונג. [יז] בעטהערט, אונוויססענר איוט
 דער מענש. ווינעס בילדעס שעמע ויך דערגאָלרשמיד; טאָנר זינר דאָ געגאָססע־
 נען געטצען, קיין לעבענסגייסט וועבט אין אוהנען. [יח] ניכטיג זינר זיא, פֿער־
 פֿיהרערישע בלענדווערקע — פֿערלאָהרען, ווען גאָטט אויף זיא העראַבבליקט.
 [יט] ניכט זאָ יעקב'ס אַנטהייל, — עס איוט דעס וועלטאַללס שעפֿער, דער
 עס צום ערכשטאַם ערקאָהרען; עוויגער צבאות איוט זיין נאָמע. — [כ] דאָ
 וואָרסט מיין האַממער, מיין קריגסגערעטה, מיט דין צערמאַלמטע איך פֿעלקער,
 פֿערדאָרב איך רייכע; [כא] צערשטערטע איך דאָס אונר רייטער, וואָגען אונר דאָ
 דאָרויף זיטצען; [כב] צערשלוג איך מאַן אונר ווייב, גרייז אונר קנאַבע, יינגלינג
 אונר מעדען; [כג] ערדראָססעלטע איך הירט אונר העערדע, אַקערסמאַן אונר
 זיין געשפּאַן; צערמאַלמטע איך פּאַשאַם אונר שטאַדטהאַלטער. [כד] יעצט ווילל
 איך בבל אונר אָללען איינוואָהנערן דעס כשדים־לאַנדעס דאָ בעזע פֿערגעלטען,
 וואָס זיא פֿאַר איירען אויגען אין ציון געטהאָן, שפּריכט דער עוויגע. [כה] איך
 קאָממע איבער דין, דאָ פֿערדערבענדער כערג! שפּריכט דער עוויגע, דער דאָ
 דאָ גאַנצע ערדע פֿערוויסטעט; איך שטרעקקע מיינע האַנד געגען דין אויס, וועל־
 צע

באור

(רש"י ורד"ק). (יד) כי אם, כמו אם לא, לשון שבועה. מלאחיק, עבד במקום
 עתיד. (טו עד ד') עשה וכו', הפסוקים האלה מבוארים למעלה (י"ד, י"ב עד י"ז).
 ואמר רד"ק: ושנה הפרשה הזאת הכה (באזה שנייה), לענין אליהם שהיו ביטחים בהם
 בני בבל, והיו חושבים, כי צענודתם היתה הנלחמת. ולדעתו כראה, לפי שאמר בפסוק
 שלפניו: כשנע ה' נבואות בנפשו, אמר פה תאר יחוסיו האליתברך, להגיד תקפו וגדולתו,
 וכדי הוא לקיים שבועתו, (יז) נבער כל אדם מדעת, מדעת חכמתי, שפועה הדברים
 בחכמה (רד"ק), ר"ל האדם הוא בער ולא ידע חכמות אלהים בברואיו (והמבאר קאפיטל
 יו"ד לא העתיק לפי דברי רד"ק, הנס כי הבין דבריו בביאורו). (כ) מפץ, הוא כלי
 כמו קירנס, לנפץ בו אבנים. ואמר כנגד מלך בבל, עד הנה העמדת לבתי זעמי, לנפץ
 בך גוים וכו'. ונפצתי, כפל הפעל הזה פה ונפסקים הנאים תשעה פעמים, אשר לא
 כמנא כמוהו עוד בנביאים, וכל זה לחזק הענין על גודל החרבנות הנעשים ע"י מלך בבל.
 (כג) פחות, הם שליטי מדינות הנקראים בארצות מזרח (פאשאם) דאָה באור מגלת
 אסתר להחכם ר' אהרן וואלפסזאָהן. (כד) ושלמתי וכו', אחרי כלותי להיות מטה
 זעמי לנפחת גוים, אשלים להם רעתם. לעיניכם, אמר זה לישראל. (כה) הר המשיחית,
 קרא בבל הר, והוא בנקעה? ר"ל עיר בצורה, כמו אם היא יושבת בהר, וכן היתה בגלעד,
 ר"ל הערים הנכורות, וכן מן הסלעים ג"כ משל על המגדלים הגבוהים אשר נבבל (רד"ק),
 וכן

תרגום אשכנזי

צע דיק פֿאַן דען פֿעלזען הערונטער, אונד לאַססע דיק צו איינעם פֿייערבערגע ווער־
 דען, [כו] דאָס קיין שטיין פֿאַן דיר צו עק - אָדער גרונדשטיין געברויכט ווערדען
 קעננע, איינע עוויגע וויסעט וואָללסט דוא ויין, שפּריכט דער עוויגע. — [כז]
 שטעקקעט דיא פֿאַהנע אים לאַנדע אים, בלאַסעט דיא פֿאַווינע אונטער פֿעלקערן,
 בערייטעט נאַציאָנען פֿאַר, רופֿעט איבער כּבּל דיא קעניגרייכע אררט, מני אונד
 אשכנז צוואַממען, זעטעט איבער ויא איינען אַנפֿיהרער, כּרינגעט פֿע־דע הער־
 ביא וויא דיא היפֿפֿענדע היישרעקען. [כח] בערייטעט פֿעלקער פֿאַר, דיא קע־
 ניגע פֿאַן מדי, איהרע פּאַשאַס, אַללע איהרע שטאַדט האַלטער, אונד אַללע לענ־
 דער איהרער באַטמעסיגקייט; [כט] דאָס דיא ערדע ציטטערע אונד ערבעכע;
 דען דער ענטשלוס גאַטטעס, דאָס לאַנד כּבּל צור וויסעט אונד אוהנבעוואַהנט צו
 מאַכען, געהט אין ערפֿיללונג. [ל] כּבּל'ס העלדען הערען צו קעמפֿפֿען אויף,
 פֿערבערגען ויך אין פֿעסטונגען, נעזונקען איזט איהר מוטא, ויא זינד ווייבערן גלייך;
 איהרע וואָהנונגען אין בראַנד, דיא ריגעלן צערבראַכען. — [לא] איין לייפֿער
 קעממט דעם אַנדערן, איין באַטע דעם אַנדערן ענטגענען, אַללעס כּרינגט דעם
 קעניג דיא באַטשאַפֿט, דאָס איין מתייל דער שטאַדט עראַכערט, [לב] דיא אַנפֿ
 פֿורטען ערמעכטיגט, דיא ציטאָדעללען אין בראַנד, אונד דיא קריגסלייטע מוטא־
 לאַס זינד. — [לג] דען וואָ שפּריכט דער עוויגע צבּאוח, ישראל'ס גאַטט: דיא
 טאָכטער כּבּל'ס איזט וויא איינע דרעשטעננע, באַלד וואָלד ויא איינע ערנדטע פֿיר
 אַנדערע ויין. — [לד] פֿערזעהרט, צעררייטעט האַט מיך נבּוכדנצר, קעניג
 פֿאַן

ב א ו ר

וכן ת"י כרכא מחבלא, ועל מן הסלעים מרגם מן תוקפא. להר שרפה, פירשוהו חכמי
 עמים, שהיה ההר המקיף אש (וואולקאן); ורחוק שתהא זאת כוכב הכניא. ואפשר
 שזיון לרגל הארץ (ערדבעבען), שאזרגיל לבא אש מן הארץ וההרים. (כו) אבן לפנה,
 ת"י ולא יסבון מכך מלך למלכו, ושלטן לשולטנו. (כז) קדשו, הומינו. אררט מני ואשכנז,
 אומות הן מבני יפת, ובארעם דריוש להחריב את כנל. טפסר, שר, וכן וטמסריך כנזנזני,
 כולק סמר, כולק נורא ואיום, כמו סמר מפקדך בשרי, תסמר שערות ראשי, לבן חרדה
 ופחד, כאדם שעמדו שערותיו בכחלה (רש"י ורד"ק). וי"ת כוזלל דמכלהו, ואפשר שזמרה
 גם כן לבן סמר השערות, ר"ל הגבהת השערות, שהשערות יגביהו ויעמדו מלפד, וכ"ת.
 (ל) חרלו וכו', גבורי כנל חרדו מלהלחם בשדה, וישנו במכודותיהם, וגם שם נשחה
 גבורתם, פסקה גבורתם, וכן ונשתה מים מהים. הציתו, המציתים. (לא) רץ לקראת
 רץ וכו', היה לו לאמר: רץ אחר רץ, ומגיד אחר מגיד? אש פירשו, הכהילך הראשון ויגיד
 למלך, וישוב לו, וימנא רץ אחר בא לקראתו ג"כ להגיד למלך כי כלכדה העיר (רד"ק).
 (לב) והמעברות וכו', גם זה בשורת הרבים למלך: כלכדה העיר והמעברות נתפסו,
 ואח האגמים, פירש ר' יונה כי הם המצנרים בלשון ערב. ודבריו נראים, כי כן כתוב
 בספר הער אראט כיתב הדורות למלכי קדם, שנהר פרת שטף עבר דרך עיר כנל, ונמקום
 שהנהר נר עשתה המלכה סעמי ראמים גשר לעבור בו, ונשני קצות הגשר בנתה מצנרים ושם
 היו מעברות הספינות לעיר. (לג) בגרן עת הדריכה, מלאה היא עתה פגון בעת שדשו
 תבואתה שהיא מלאה, אלמנע עוד מעט ובאה עת הקציר, כלומר תדמה לגרן בתחילת הקציר
 שהיא רקנית (רש"י). ורד"ק אומר: המזיל כנל לגרן שהורבים בו, כן יתמסו האויבים על
 (ב), ואזר והמשיך לקציר, כלומר לנצח שחזון אותה האויבים. ואמר תחילה עת הדריכה.

וְנָטִיתִי אֶת־יָדַי עָלֶיךָ וְגִלְגַּלְתִּיךָ מִן־הַסִּלְעִים וְנִתְחַתֶּיךָ לְהַר שָׁרְפָה :
 (כו) וְלֹא־יִקְחוּ מִמֶּךָ אֶבֶן לִפְנֵה וְאֶבֶן לְמוֹסְדוֹת בִּי־שִׁמְמוֹת עוֹלָם
 תִּהְיֶה נֶאֱמָר־יְהוָה : (כו) שְׂאוֹנִים בְּאֶרֶץ הַקָּעוֹשׁוֹפָר בְּגוֹיִם קָדָשׁוֹ
 עָלֶיךָ גּוֹיִם הַשָּׁמַיִם עָלֶיךָ מַמְלָכוֹת אֲרֻט מִנִּי וְאֲשַׁכְנֶנּוּ פְקֻדוֹ עָלֶיךָ
 טַפְסָר הָעֶלְו־סוֹם בְּיֶלֶק סָמָר : (כח) קָדָשׁוֹ עָלֶיךָ גּוֹיִם אֶת־מַלְכִּי
 מִדִּי אֶת־פְּחוּתֶיךָ וְאֶת־כָּל־סִגְיֶיךָ וְאֶת־כָּל־אֶרֶץ מִמְּשִׁרְתּוֹ :
 (נט) וְתַרְעֵשׂ הָאֶרֶץ וְתַחֲלֵל כִּי קָמָה עַל־בָּבֶל מַחֲשָׁבוֹת יְהוָה
 לְשׁוֹם אֶת־אֶרֶץ בָּבֶל לְשִׁמָּה מֵאֵין יוֹשֵׁב : (ל) הִדְלוּ גִבּוֹרֵי בָבֶל
 לְהִלָּחֵם יֹשְׁבֵי בְּמִצְדוֹת נִשְׁתַּחֲוֶה גִבּוֹרֵתָם הֵיוּ לְנִשְׁיֵי הַצִּיּוֹן מִשְׁכַּנְתֶּיהָ
 גִּשְׁבְּרוּ בְּרִיחֶיהָ : (לא) רֵץ לְקִרְבֵּי אֶת־רֵץ יְרוּשָׁה וּמִגִּיד לְקִרְבֵּי מִגִּיד
 לְהַגִּיד לְמֶלֶךְ בָּבֶל בִּינְלִפְדָּה עִירוֹ מִקְצֶה : (לב) וְהַמַּעֲבָרוֹת
 נִחַפְּשׁוּ וְאֶת־הָאֲגָמִים שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ וְאֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה גִּבּוֹרֵי (לג) כִּי
 כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּתֹכָבֶל כְּגֹרֶן עַת הִדְרִיכָה עוֹד
 מֵעַט וּבָאָה עַת־הַקָּצִיר לָהּ : (לד) אֲכַלְנוּ אֶכְלֵנוּ ק' הַמִּמְנוּ הַמִּמְנוּ קרי

נבוכדראצר

ר ש י

טפסר • לשון חיל : סמר • הרי"ז ז"ל (Herifser, זל"ה אריכט, דיא
 האר לו צערג שטעקן, כמו תהלים קי"ט כ') כמו חסור שערך צשרי חיוצ
 ד') : (כט) ותחל לשון תחלה : (ל) נשתה • קפסה כמו גיד הנשה (ראשית
 ל"ג) שנה ממקומו : (לג) כגורן עת הדריכס • הרי היא עתה מלאה כגורן
 צעת שדשו תצוהתם שהיא מלאה חישין : עוד מעט • ותתרוקן ותדמה לגורן צעת
 תחלת

מכלל יופי

יחעל בסריונו • פירוש, אל הדורך שידרוך קשתו, ואל אשר יתעל בסריונו אומר אל תחמלו
 אל בחוריה • ידרך • ענין משיכת הקשת ונטייתו • ואל יתעל משפטו יתעלה, ופירוש : אל
 אשר יתעלה ויתגלה בסריונו שהוא לבוש : בסריונו • שראו סרה, והוא לבוש הנדל • (ו) א
 חרמו • ענין כריתה, כמו וכדמו כמות השלים • (ז) יתהוללו • מן הוללות וסכלות, ופירוש :
 צראותם מפלת בבל, כאלו הם משתגעים מרוב השמחה • (יא) הברו החצים • מן נרדף
 כמו למן ברור, פירוש מרקו חצים • וכן ת"י שנינו • מלאו • ענין קבץ, כלומר אספו אותם
 והכניסם למלחמה, וכן קראו אחריו מלא, ענין אסיפה וקבץ • השלטים • ענינו כמו
 מגינים, כמו כל שלטי הגבורים • (יג) אמה בצעך • פירוש זרוע בנעך, או פירוש מדת
 בנעך, כלומר במדה שמדת • בצעך • חמדה או עושק • ופירוש : ענין חתיכה, כמו מדלה
 ונכעני • (טו) עושה ארץ בכחו • זאת הפרשה כתובה למעלה אשר כדנא תאמרין להם,
 ויש

א כה א

ירמיה נא

גבו כדראצר מלך בבל הציגנו הציגנו קרי כלי ריק בלענו בלענו קרי
 פתגין מלא כרשו מעדני הדיחני קרי : (לה) חמסי ושאר
 על בבל האמר ישפת ציון ודמי אל ישיבי פשדים ותאמר
 ירושלם : (לו) לכן כה אמר יהוה הנני רב את ריבך ונקמתי את
 נקמתך וההרבהתי את ימה והובשתי את מקורה : (לו) והיתה
 בבל לגלים מעון תנים שמה ושרקה מאין יושב : (לה) יחדו
 כפפרים ישאגו נערו בגורי אדיות : (לט) בחמם אשיית את
 משתיהם והשפרתים למען יעלו וישנו שנת עולם ולא יקיצו נאם
 יהוה : (מ) אורידם ככרים לטבוח כאלים עם עתודים : (מא) איך
 נלכדה ששך ותהפש תהלת פר הארץ איך היתה לשמה בבל
 בגוים : (מב) עלה על בבל הים בהמון גליו נכסתה : (מג) היו
 עריה לשמה ארץ ציה וערבה ארץ לא יושב בהן פר איש ולא
 יעבר בהן בן אדם : (מד) ופקדתי על בבל ובבל והצאתי את
 בלעז מפיו ולא ינהרו אליו עוד גוים גם חומת בבל נפלה :

(סה) צאו

ר ש י

תחלת הקציר שהיא ריקנית : (לה) חמסי ושאר : נעקת חמסי ומזונותי אשר
 חכלו שארי : (לח) נערו : לשין חמור נוער : (לט) בחמם אשית את משהיהם
 איכיון שיהיו משחיהן צעת החוש כדי שישחקו : למען יעלו וישנו : וירדמו :
 שנת עולם : שנת עולמית וכן עלתה גם מחוך משחה ושכרות נחרבו ונהרגו
 ונלכדה העיר כמו שנאמר (דניאל ה') כלשאר אחר צטעס חמרא וגו' (סס)
 אשתי חמרא חמרא וגו' (סס) ציה כלילא קטיל כלשנר מלכא וגו' (סס)
 ודריוש מדאס קציל מלכותא : (מ) ככרים : כצסים כתורין : (מא) ששך : צבל
 צגי דא"ת צ"ס : (מב) עלה על צבל הים : חיל גדול כמו הים : (מד) על צל
 על ע"א של צבל : את צלעו : שהושפלו כל יושבי הארץ תחתיו : ולא ינסו : ולא
 יאספו וכן ונהרו אליו כל הגוים במימי נהרות (ישעיה צ') כולם ההולכים א הים :

(מו) צשמיעה

מכלל יופי

ויש ציניהם סיכוי מעט צמלות : למעלה ויעלה כשיחים והנה ויעל כשיחים : למעלה צקצה האר
 צה"א בקרי והנה מקצה ארץ כלל ה"א : למעלה וישראל שנט נחלתו והנה ושנט נחלתו : (נ)
 מפץ, צנני, והוא שם הכלי שמנפים בו : (ג) אבר : חורש : ונקרא כן על שם השדה
 שנקרא כן כר נחנ, והאל"ף נוספת : (כה) הר המשחית : ענינו עיר צורה כהר, כי
 צבל

תרגום אשכנזי קצר

פֶּאָן כַּבֵּל, מִיָּד צוֹם לַעֲרֵעַן גַּעֲפֶעס גַּעמָאכט, וויא איין דראַכע פֶּערשלונגען, זיינן בויך
פֶּאָן מיינען לעקקערביססען גַּעפִּיללט, אונד מִיך פֶּערדרענגט. [כה] דיא אָן מיינעם
צוט אונד בלוט געשעהנע געוואלטטהעטיגקייט קאָממע איבער בבל! שפּריכט דיא
בעוואָהנערין ציון'ס; דיא ראַכע מיינעם בלוטעם איבער דיא בעוואָהנער דעם כשרים=
לאַנדעם! שפּריכט ירושלים. [לן] דרום, שפּריכט דער עוויגע, ווילל איך דיינע
זאָכע פֿיהרען, דיינע ראַכע אויסאיבען; ווילל איהר מעער אויסטראַקנען, איהרע
קוועללע פֶּערזיגען לאַסכען. [לן] בבל זאָלל צום שטיינהויפֿען, צור וואָהנונג דער
דראַכען, ערע גרויזעפֿאַלל אונד אונבעוואָהנבאַר ווערדען. [לח] ווען זיא אַללע
וויא דיא לעווען בריללען, וויא דיא יונגען לעווען איהרע שטיימע הערען לאַסכען,
[לט] דאָן געכע איך איהנען אין איהרער היטצע איין מאַהל, מאַכע זיא טרונקען,
דאָס זיא אים פֶּראַהען טוימעלדען עוויגען שלאָף ענטשלאָפֿען, אונד זיא ווידער ערע
וואַפען, שפּריכט דער עוויגע. [מ] איך פֿיהרע זיא צור שלאַכטבאַנק וויא דיא גע=
מעסטעטען שאַפֿע, וויא ווידער אונד בעקקע. — [מא] אַך, וויא איזט
ש שך עראַכערט! עראַכערט דיא פראַכט דעם גאַנצען לאַנדעם! וויא איזט בבל
דען פֶּעלקערן צום ענטזעטצען געוואָרדען! [מב] איין מעער צאָג זיך איבער בבל,
בעדעקט עס מיט זיינען בריווענדען וואָגען. [מג] זיינע שטערטע וינד פֶּערהעערט;
איין דיררעם וויסטעם לאַנד, איין לאַנד, וואָ קיין מענש וואָהנעט, וואָ קיין ער=
דענוואָהן דרויף טריטט, איזט עס יעצט. [מד] איך אַהנדע דען געטצען בל אין
בבל, רייסע איהם דען ביססען אויס דעם מונדע; פֶּעלקער זאָללען איהם ניכט מעהר
עושרעהמען. אויך בבל'ס מויער זאָלל נידערשטירצען. [מה] געהע הערויס,
מיין

באור

אע"פֿי שקציר קידם" (לד) אכלני, (במשה פעלים בפסוק הזה בא וי' תמורת יו"ד)
מדבר בלשון ישראל, שניעקים חמם על אשר עשה להם כבודדנר מלך בבל. הממני, המס
אותי, כמו והמס גלגל עגלותי, והוא לשון מבוכה ובלבול. מלא ברשו מערני, מלא בטנו
מאעדני, ע"ד משל יאמר כן, לפי שהאויב מלא ארצו שטובי. הדיחני, הדיח אותי ממקום
למקום, וכן ת"י סלטני. (לה) חמסי, עינז החמם אשר עשה לי בנזות רכוש, ושאריו,
ואשר עשה לי בגופי, כמו אשר בשרי (רד"ק), ר"ל הצונש הזה יבוא על בבל, וכן חמסי
עליך. ודמי, ועונש דמי הנשפך יבוא על יושבי כסדים. (לו) לכן וכו', כן משיב הקב"ה
לישראל הנועקס חמם. (לח) נערו, ישאלו; וסכמינו ז'ל השתמשו בלשון הזה על החומר,
חומר נוער. ופסוק זה נמשך לאחריו, ואמר: כשישאלו כולם כאריות. להטיל פחדם על
אחרים, או (לט) בחמם, כשכתחמומו משאנתם ורעשם, אשית את משתייהם, למען ישתו
הרבה וישתכרו. יעלו, יהיו עלזים ושמים, ויעשו רעש, וזה משכר יומר, כידוע, וע"י
זה ישנו שנת עולם. ורד"ק הביא בשם רבינו, שקמלה הזאת היא מלשון ערבי, על חלמות
ורעדה החלומות מקצת החוליים בקרבם למיתה, ונראה כאלו ישחקו; וכן פירשו מזה (למעלה
י"ב, ט"ו) כי רעתכי אז תעלי. (מ) אורידם וכו', אמר המלך הזה למי שאליהם למות
בשכירתם, כמו כרים המורדים לטבח. (מא) ששך, בבל (ראה באורי למעלה כ"ה כ"ו).
(מב) היום, משל על חיל האויב, רבים כים, הנא על בבל. (מד) בלעו מפיו, משל למנחות
שהיו מביאים לע"ז בבל, שהוא איל בבל. ולא ינהרו, לא ורצו ליו הגוים כנהר, וכן נהרו
אליו כל הגוים. גם חומת בבל, אפילו החומה הנכונה והבטורה של בבל (שהיתה רחבה כל

תרגום אשכנזי

מיון פאלק! יעדער רעטטע זיין לעבען פאר דעם צאן דעם עוויגען; [מן] דאס
 איהר ניכט פערצאגעט, קיינע פורכט האבעט ביא דער נאכריכט, דיא אים לאנדע
 פערלויטעט. נאך אין דעמועלבען יאהרע ווירד דיא נאכריכט איינטרעפפען; אונד
 נאך דעם איינטרעפפען דיוועס געריכטעס ווירד געוואלט אים לאנדע פעראיכט ווערע
 דען, אונד העררשער מיט הערשער שטרייטען. [מן] וואהרליך! עס ווערדען צייט
 טען קאממען, דא איך כבל'ס געטצען אהנדען ווערדען; דים לאנד זאלל צו שאנדען,
 אין איהם זעלבסט ויינע איינוואהנער ערשלאגען ווערדען. [מן] היממעל אונד
 ערדע, אונד אללעס וואס זיא פיללט, ווערדען איבער בכל פראהלאקקען, ווען
 זיינע צערשטעהרער אויס נארדען קאממען ווערדען, שפריכט דער עוויגע. [מט]
 אויך בכל, וועלכעס זא פיל פאן ישראל ערשלאגען האט, אויך בכל זאלל זיין לאנד
 פאלל ערשלאגענען זעהען. — [נ] געהט, איהר דעם שווערט ענטראנגענע! זיי
 מעט ניכט, עראינגערט אייך דעם עוויגען אויס פערנען צייטען, דענקט אן
 ירושלים. — [נא] וויר שעמטען אונס, דא וויר דיא שמאך הערטען, שאאם דעקט
 טע אונזער אנגעזיכט; דען בארבראדען דראנגען אין דעם עוויגען הייליגטהום איין.
 [נב] דרום, שפריכט דער עוויגע, ווערדען צייטען קאממען, ווא איך זיינע געטצען
 בעשטראפען ווערדען; אין זיינעם גאנצען לאנדע זאלל מאן ערשלאגענע רעכעלען
 הערען

ב א ו ר

כך עד שהיה על שטמה למעלה רחוב אחד, כידוע בדברי הימים לעמים) גם היא תכול.
 (מן) ופן וכו', אמרת: לכס נא ומלטי מתוך בבל, לכל ירך לבנכם, וכל תיראיו בשמועה
 הכשמהת בארץ, כי בא אויב להלחם אל בבל, ובא בשנה השמועה, באותה שנה עצמה
 שכשמה השמועה יאל הדבר מבח אל הפועל, וזה שאמר ובא, ר"ל יתקיים, ואחריו בשנה
 השמועה, ואחרי בא האויבים בשנת השמועה עצמה, וחמס בארץ, יהיה חמס בארץ,
 והוא לכידת בבל, ומושל על מושל, שדיוש מלך מדי היה מושל בבבל על כורש מלך פרס
 חותנו. הנה ח"כ בשנה אחת בתחילה באה השמועה מהמדיים, שיבואו על מלך בבל, ובשנה
 ההיא עצמה באו המדיים במלכות כשדים להלחם עמם, ובשנה ההיא עצמה כלכדה בבל,
 וכשמה שמינה הפלתה בארץ, והיה בתוך בבל חמס הכשדיים, וכני מלכים מושלים זה על זה.
 ואמר מכל זה לא יפחדו ישראל, שהכל יהיה לטונתם (מדברי האברבנאל), וכ"ת. ולפי
 דבריו יהיה בשנה השמועה, כמו בשנת השמועה, וכן היה ג"כ לפירוש רש"י. ולרד"ק ושאר
 מפרשים דרכים אחרים בזה. (מן) יפלו בתוכה, כי לא יצאו חן לעיר להלחם. (מט) גם
 בכל, כותן טעם למה שאמר: וכל חלליה יפלו בתוכה, יען כי היא היתה סנת חללי ישראל
 וחללי כל הארץ, לפיכך יפלו חלליה (רד"ק). ולדבריו הוא מקרא קצר, ותשלומי: גם בבל
 אשר היתה סנה לנפול חללי ישראל, גם לבבל, אשר על ידה נפלו כל חללי ארץ, גם חלליה
 יפלו. והלמ"ד מן לבבל פירש הרד"ק כמו בעבור בבל; או פירוש בבל, והלמ"ד במקום ב"ת
 השמוע. ורש"י פירש חללי כל ארץ, כמו חללי כל ארצה, ואמר, בבל אשר על ידה נפלו
 חללי ישראל, עתה יפלו בה חללי ארצה, וכן תרגמתי. (נ) פלטים מחרב, ישראל,
 שנמלטו מחרב בנזיראדן, זכרו מרחוק, פירש רד"ק, מוזן רחוק, זה שנעים שנה, זכרו
 עבודת ה' אשר היתה קודם הגלות, וירושלים המרובה תעלה על לבנכם, ונא מתוך בבל.
 (נא) בשנויכו. מוסב על הפסוק שלפניו, ר"ל זכרו הנושא והמרבה אשר היתה לנו, בבוא
 ריש על מקדשי ה'. כי שפענו חרפה, שמענו בגלותנו, שאויבים מחרפים אותנו. מקדשי,
 אמר בלשון רבים על הדביר וההיכל ואולם, שכל אחד מקדש (רד"ק). (נב) יאנק חללי,
 הנביאה

ירמיה נא קצה

(מה) צאומהוּכָה עָמִי וּמָלְטוּ אִישׁ אֶת־נַפְשׁוֹ מִיַּד־יְהוָה :
 (מו) וּפֶן־יִרְדּוּ לְבַבְכֶּם וְחִירָאוּ בַשְּׁמִיעָה הַנִּשְׁמָעַת בְּאַרְצָן וּבָא
 בַּשָּׁנָה הַשְּׁמוּעָה וְאַחֲרָיו בַּשָּׁנָה הַשְּׁמוּעָה וְחָמֵס בְּאַרְצָן מִשָּׁל עַל־
 מִשָּׁל : (מז) לָבֵן הַגֵּה יָמִים בָּאִים וּפְקַדְתִּי עַל־פְּסִילִי בְּכָר וּכְל־
 אֶרֶצָה תִּבְוֶשׁ וּכְל־חֲלָלִיהָ יִפְּלוּ בַּחוּכָה : (מח) וְרַגְנִי עַל־בְּכָר
 שָׁמַיִם וְאַרְצָן וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם כִּי מִצְּפוֹן יִבְּאוּ לָהּ הַשּׁוֹדְדִים נֹאֵם־
 יְהוָה : (מט) גַּם בְּכָל לִנְפֹל חֲלָלִי יִשְׂרָאֵל גַּם־לְבָבָל גִּפְּלוּ חֲלָלִי
 כָּל־הָאָרֶץ : (נ) פְּלִיטִים מִחֶרֶב הֵלְכוּ אֶל־תַּעֲמֹדוֹ זָכְרוּ מִרְחוֹק
 אֶת־יְהוָה וִירוּשָׁלַם תַּעֲלֶה עַל־דְּבָבְכֶם : (נא) בִּשְׁנֵי כִי־שָׁמַעְנוּ
 חֲרָפָה בַּסֶּתֶה כְּלִימָה פָּגִינוּ כִּי בָאוּ יָרִים עַל־מִקְדָּשִׁי בִּירַת־יְהוָה :
 (נב) לָבֵן הַגֵּה יָמִים בָּאִים נֹאֵם־יְהוָה וּפְקַדְתִּי עַל־פְּסִילִיהָ וּבְכָר־

ארצה

ר ש י

(מו) בַּשְּׁמִיעָה הַנִּשְׁמָעַת בְּאַרְצָן • הַשְּׁמוּעָה הַזֹּאת שֶׁל בַּלְשָׁאֵר שְׁנֵה־רַג : וְזֶה
 בַּשָּׁנָה הַשְּׁמוּעָה • בָּאוּתָה שְׁנֵה עֲלֹמָה תִּבְּאוּ הַשְּׁמוּעָה שְׁחִרְבָה בְּכָל מֵאִה מִן הַשָּׁמַיִם
 שְׁחִרְבָה (שֶׁס י"ג) וְהִיתָה בְּכָל צָבִי מִמְּלָכוֹת תִּפְּאֶרֶת גִּאֲוֹן כְּשִׁדִּים כְּמוֹהֶפֶכֶת אֱלֹהִים
 אֶת סְדוּם וְאֶת עַמּוּרָה : וְאַחֲרָיו • בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה : הַשְּׁמוּעָה • הַטּוֹבָה לָכֵס כֵּה
 חֲמֹר כּוֹרֵם מֶלֶךְ פֶּרֶס (עֲזֵרָא א') מִי צָכַס מִכָּל עַמּוֹ : מוֹשֵׁל עַל מוֹשֵׁל • דְּרִיּוֹס הַמִּדִּי
 מֶלֶךְ שְׁנֵה אֶחָת וּבַשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה כּוֹרֵם הַפֶּרֶס : (מֵט) גַּם בְּכָל הִיתָה לִנְפֹל כֵּה
 חֲלָלִי יִשְׂרָאֵל גַּם לְבָבָל יִפְּלוּ חֲלָלִי כָל־אֶרֶצָה : פְּלִיטִים מִחֶרֶב • יִשְׂרָאֵל שְׁגָלוּ לַחוּכָה
 שֶׁפִּלְטוּ חֶרֶב בְּחִירָאֲדָן : (נא) כִּי שָׁמַעְנוּ חֲרָפָה • שִׁחִיו כְּשִׁדִּים חֲמוּרִים וּמִחֲרָפִים
 אֶתְּנוּ לֵאמֹר יָד אֱלֹהֵינוּ רָמָה שֶׁהַחֲרָבָנוּ אֶת צִיתוֹ • (נב) יִחַקֵּל חֲלָל • יִעֲקֹב חֲלָל
 בַּשְּׁחִירָגִים

מכלל יופי

בְּכָל לֹא הִיתָה הֵר כִּי אֵם נִקְעָה • (כו) שְׁאִי גַם • צִוּוּ שְׁאִינוּ לְאֶדֶם מִיּוֹדֵד וְלֹא לְאֶנְשִׁים
 מִיּוֹדֵדִים , לֹא לְמִי שִׁהִיָּה , וְהוּא עַל דֶּרֶךְ הַמִּלִּינָה , כְּמוֹ רֹאשׁ רִיִּם בְּכִי , אֲמֹר לְמֶלֶךְ וּלְנִבִּירָה ,
 חֻקּוֹ יָדִים רַפּוֹת , אֲמֹרוּ לְכַמְּהֵרוּ לָב וְהַדּוּמִים לָהֶם , וְכְמוֹהֶם שְׁאִינוֹס , תִּקְוֹשׁוּ שִׁפְר , קִדְּשׁוּ עֲלֵיהֶם ,
 הַשְּׁמִיעוּ עֲלֵיהֶם , תִּקְדּוּהֶם • טַפְסֵר • עֲנִינוּ הַקִּצֵּן וְהַשֶּׁר • סִמֵּר • עֲנִינוּ הַנְּעִירָה וְהַרְעָדָה •
 (כט) וְחֲחָל עֲנִין חִיל כִּיּוֹלָדָה • (ל) נִשְׁחָה • עֲנִין הַפֶּסֶק הַדָּבָר וְאֶנְדוּ • הָיוּ לְנָשִׁים •
 חֲלָשִׁים כְּמוֹ הַנָּשִׁים • חֲצִיתוֹ , עֲנִין הַדִּלְקָה וְהַנְּעִירָה • (לא) רֶץ לְקִרְאָתָה רֶץ יִרְדּוּן וְגו' •
 הִיָּה לוֹ לִמְרָ , רֶץ וּמִנִּיד אֲחֵר מִנִּיד ? אֵלֶּה פִירוּשׁוֹ : הֵנָּה יֶלֶךְ הַרְאָשׁוֹן וּמִנִּיד לְמֶלֶךְ וְיִשׁוּב לוֹ וּמִנִּיד
 רֶץ אֲחֵר בֹּא לְקִרְאָתוֹ ג' כִּלְהִיגִיד לְמֶלֶךְ בְּכָל כִּי בִלְכָדָה עִירוֹ • (לב) הַדְרִיכָה • עֲנִינוּ דְרִיסָה •
 (לד) הַטְמִינוּ • עֲנִין שִׁבְרָ • כִּרְשׁוֹ • יְדוּעַ בְּדִרְבָּרִי רִנִּיתִינוּ ל' , כֹּאמֶרֶם הַכֶּסֶם הַפְּנִימִית
 שֶׁנִּקְבָּה אִלּוּ שְׁנִקְרָעָה רִיב הַחִיבּוֹנָה • הַדִּיחָנוּ עֲנִין רִסִּיָּה • (לה) וְשִׁאֲרֵי עֲנִינוּ בִּשְׁבָר • וְדָבָר

אל

דאם
אנדע
אונד
ווער
אצייט
דען
אונד
ווען
מט
לאנד
! ווי
ט אן
דעק
אין
טצען
כעל

זכור
זמורה
עמיה
בשנה
ארץ
פרס
ובשנה
בבל
לזה
ולפי
ושאר
גם
ישראל
בבל
חלליה
בי"ת
הנפלו
זרעל
זכור
בבל
בבוא
ירדשי
חלל

ירמיה נא

אֶרְצָה יֵאָנֶק חָלָל : (נג) כִּי־תַעֲלֶה בְּכָל־הַשָּׁמַיִם וְכִי תִבְצֹר מְרוֹם
עוֹהָ מֵאֲחֵי יְבֹאוּ שׁוֹדְדִים לָהּ גָּאֵם־יִהְיֶה : (נד) קוֹל זַעֲקָהּ מִבְּבֶרֶךְ
וְשֹׁכֵר גָּדוֹל מֵאֶרֶץ בְּשָׂדִים : (נה) כִּי־שֹׁדֵד יִהְיֶה אֶת־בְּכֹרֶךָ וְאֶבֶר
מִמֶּנָּה קוֹל גָּדוֹל וְהָמוּ גְלִיָּהֶם כַּמִּים רַבִּים נָתַן שְׁאוֹן קוֹלָם : (נו) כִּי
בָא עָלֶיהָ עַל־בְּכָל שׁוֹדֵד וְנִלְכְּדוּ גְבוּרֶיהָ חֲתָתָהּ קִשְׁתוֹתֶיהָ כִּי אֵל
גָּמְלוֹת יִהְיֶה שָׁלֵם וְשָׁלֵם : (נז) וְהַשְׁפַּרְתִּי שָׂרִיָּה וְחֲכַמָּהּ פַּחוּתִיָּה
וְסִגְנִיָּה וְגִבּוֹרֶיהָ וַיִּשְׁנֻ שְׁנַת־עוֹלָם וְלֹא יִקְצֹוּ גָּאֵם־הַמֶּלֶךְ יִהְיֶה
צָבָאוֹת שְׁמוֹ : (נח) כֹּה־אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת חֲמוֹת בְּבֶרֶךְ הָרַחֲבָה
עָרָעַר הַתַּעְרָעַר וְשַׁעֲרֶיהָ הִנֵּבְהִים בָּאֵשׁ יֵצְאוּ פֶה־בָּאֲחִיחַ וַיִּגְעֻ
עַמִּים פְּדִי־רִיק וְלֹא־וָמִים בְּדִי־אֵשׁ וַיַּעֲפוּ : (נט) הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוִּיתִי
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶת־שָׂרִיָּה בֶן־גִּרְיָה בֶן־מַחֲסִית בְּלָכְתָּהּ אֶת־צִדְקִיָּהוּ

מלך

ר ש י

כַּסְהוֹדָגִים אֶת־הָאָדָם בְּחָן אוֹ צְרוּמָה וְהוּא גּוֹנֵחַ כְּשִׁמוֹנִיָּה הַרְוּמָה הוּא הַאֲנָקָה :
(נג) וְכִי תִבְצֹר • לִשׁוֹן מִבְּצֹר חֹזֵק : מֵאֲחֵי יְבֹאוּ שׁוֹדְדִים לָהּ מֵאֲחֵי מִן הַשָּׁמַיִם
הַגְּבוּרִים מִמֶּנָּה יְבֹאוּ לָהּ הַשׁוֹדְדִים : (נה) נָתַן שְׁאוֹן קוֹלָם • נִשְׁמַע קוֹל זַעֲקָתָם •
(נז) תַּתְּעָרַעַר • לִשׁוֹן חֲפִירָה לִשׁוֹן עוֹרוֹ עוֹרוֹ עַד הַיָּסוֹד (תַּלְמִים קִל"ו) : בְּדִי רִיק •
בְּהִרְבֵּה רִיק שִׁיבָא אֱלִיָּהִם : (נט) שֶׁר מִנּוּחָה • רַב תַּקְרוּבָתָהּ עַל יָדוֹ הָיוּ רוֹאִים
אֶת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַמְצִיאִים לוֹ תַּשׁוּרָה :

מכלל יופי

אֵל יוֹשְׁבֵי כְּשָׂדִים • הַהֲרוּגִים שְׁהֲרוּ • (לח) נִעְרוּ • פִּירוֹשׁ שְׁאֵנוֹ וְהָמוּ • כְּגוּרֵי • צְעוֹדִים
קִטְנִים יִקְרָאוּ כֵן • (לט) אִשִּׁית אֶת־מִשְׁתַּחֲוִיָּה • אִשִּׁית בָּרַע אֶת־מִשְׁתַּחֲוִיָּה • יַעֲלוּ • רַבִּי
יוֹנָה פִּירָשׁ אוֹתוֹ מַעֲנִין רַעֲדָה שְׁאוֹתָהּ מִקֶּצֶת הַחֹלִים בְּקִרְבָּם לְמִיתָה וְנִרְאָה שִׁשְׁחָקוֹ • וְכֵן כִּי
רַעֲתִיכִי אֶזְעַלְזֹו (יִרְמְיָהוּ י"א) • וְכַתֵּב דִּרְ"ק : וְאִינוּ נִזְרָק • כִּי הַשְׁכֹּר יִרְבֶּה לְשִׁמּוֹת וּלְשִׁחָק
וּלְהַשְׁתַּנֵּעַ • וּבְפִירוֹשׁ לְמַעַן שֶׁהָיוּ שִׁמְחִים וְעֵלְזִים בְּשִׁתּוֹתָם בְּכָל־בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְעֵינֵי הַפֶּסֶק עַל
בִּלְשָׁנָה • (מג) וְעִרְבָה • עֵינֵי מִדְבָּר • (מד) יִנְהַרְוּ עֵינֵי מְרוֹנָה אֶל הַחֶסֶן • נִפְיָה • עַל
יְדֵי הַמַּפְלִיָּס אוֹתָהּ • (מט) גַּם בְּכָל־לֵנֶפֶל גַּם בְּכָל־הַיָּתֶה סָנֶה לְנִפְלוֹתֵי יִשְׂרָאֵל • (נא)
עַל מִקְרָשֵׁי • הַדְּבִיר וְהַיִּכָּל וְהָאֹלָם כָּל־אֶמֶר מִקְדָּשׁ • (נב) יֵאָנֶק חָלָל • כַּתֵּב רַבִּי יוֹנָה
וְנִזְדַּמְנוּ בְּלִשׁוֹן הַעֲבָרִי בְּאֲנָקָה שֶׁנִּי עֵינִים • הַאֲמֵר הַיָּתֶה וְהַשְׁתַּחֲוִיָּה וְהַשְׁתַּחֲוִיָּה בְּלֹא
הַשְׁתַּחֲוִיָּה • וְהוּא מֵה שֶׁאֵמַר יֵאָנֶק חָלָל • כִּי הַחָלָל לֹא יִשְׁבֶּה הַנְּשִׁימָה אֲבָל מוֹצִיא אוֹתָהּ • (נז)
וְאֶבֶר מִמֶּנָּה קוֹל גָּדוֹל • שֶׁהָיָה עִיר הַיָּמִיָּה וְהָיָה נִשְׁמַע בָּהּ קוֹל גָּדוֹל מְרֹב הָעָם אֲשֶׁר בָּהּ •
(נח) חֲמוֹת בְּבֶרֶךְ • כָּל־אֶמֶת מִשְׁמוֹתֶיהָ הַפְּנִימִיָּה וְהַחֲסִיטוֹנָה שֶׁהָיָה רַחֲבָה לֹא יוֹעִיל לָהּ חֹזֵק
בְּנִיכָה • בָּאֵשׁ יֵצְאוּ • יִנְעֲרוּ בָּאֵשׁ • בְּדִי רִיק בְּדִי־אֵשׁ • לִי מֵלֶכֶת נִסְפָּת • כָּאֵלֹו אֶמַר • בְּרִיק
בָּאֵשׁ • (נט) שֶׁר מִנּוּחָה • יֵשׁ מִפְּרָשִׁים • שֶׁהָיָה רִיעַ הַמֶּלֶךְ • וְהָיָה עִם הַמֶּלֶךְ בַּעַת מִנּוּחָתוֹ לְחִנְרָה
וּלְשֹׁק וּלְהַתְרוֹתָיו • (סד) תַּשְׁקַע • לִשׁוֹן עִימָק וּמִצְלָה • וְלֹא חֲקוֹשׁ • וְלֹא תַּתְּקִיִּים • כְּלוּמָר
לֹא תִהְיֶה לָהּ תַּקְוָה •

הערען * [נג] שטיגע כבל אויך בים גען היממעל, בעפעסטיגטע עם זיך אויך אין
 יענער העהע, זאָ וואָללען פֿאַן מיר זיינע צעשטהרער קאָממען, שפּריכט דער עוויג
 גע * [נד] וועהגעשרייאָרטענט אויס בבל, יאָמער איבער אונגליק אויס דער
 כשדים לאַנד * [נה] דען דער הערר צערשטעהרט בבל; שטאַרט דעם גראָסען גע
 ריישעם זיינער פֿאַלקסמענגע, וואָללען וועללען וויאָ פֿירכטערליכע שטרעהמע ברוי
 זען, אונד שרעקקענסשטיסמען אין איהם ערשאַללען * [נו] דען דער צערשטעה
 דער קאָממעט איבער בבל, זיינע העלדען זינד איבערוואונדען, איהרע באַגען צער
 בראַכען; דען דער עוויגע איז גאָט דער פֿערגעלטונג, בעצאָהלט אונפֿעהל
 באַר * [נז] איך מאַכע זיינע פֿירסטען, וויזען, פאָשאַס, שטאַרט האַלטער אונד
 העלדען טרונקען, דאָס וואָ דען עוויגען שלאָף ענטשאַלען, אונד ניאַ ערוואַכען,
 שפּריכט דער קעניג, דעם נאָמען עוויגער צבאות איז * — [נח] זאָ שפּריכט
 דער עוויגע צבאות, בבל'ס דיקקע מויער וואָלל ערשיטטערט, זיינע האָהען טהאַרע
 פֿערבראַננט ווערען, דאָס פֿעלקער זיך פֿערגעבענס דאָראַן בעמיהעט, אונד נאָצ
 יאָנען איהרע קרעפטע פֿיר דיאָ פֿלאָממע אָנגעשטרענגט האַבען וואָללען *
 * * *

[נט] פֿאַלגענדעם בעפֿאַהל דער פֿראָפֿעט ירמיהו דעם שרייַ, זאָהן נריה, זאָהן
 מחסיה, אַלס דיוער מיט צדקיהו, דעם קעניג פֿאַן יהודה, אים פֿירמען יאָהר דעם

סען

ב א ו ר

הגניחה צעת מיתה, כשנאָל הקץ או הכנית את החלל נקראָ אנק (רעכעלן) * (נג) כי
 תעלה וכו', גם כי תעשה ככל בנינים גבוהים ונבירים בשמים, וכי חבצר, תחזק מרום
 עזה (וכן לכנר הקומה), כל זה לא יועיל לה, כי מאחי, מגורתי, יבואו שודדים לה, כי
 הוא יתברך העיר עליהם רוח כורש ודריש * ואבד פמנה קול גדול, שהיתה עיר הומיה, כי
 והיה כשמע בה קול גדול מרום המונה, ואיתו הקול יאבד ממנה, כי יתמעטו יושביה * והמו
 גליהם, תחת קול המונה, יהיו גליהם של האויבים כמים רנים, והמה יתנו שאן קולם
 בתוך העיר * (נו) החררה קשחותם, כמו קשת גבורים חתים, כלומר כשברים * ואמר
 החררה לשון יחיד, על כל אחת מקשותם * (נז) והשכרה וכו', אשכיר אותם בכוס החימה,
 למען יכנסו שבת עולם ולא יקימו, כמו שאמר למעלה (פסוק ל"ט) והשכרתם למען יעלו וכו' *
 (נח) חמות בבל, כל אחת מחומות בבל הרחובות, ערער החרעער, ענין חפירה תחת
 הקרקע, שתפול החומה, כמו עירור ארמכיתיה, ערו ערי עד היסוד בה, ושרצו עור,
 ונכפלה הפ"א והלמ"ד, כמו ותתחלחל, מברש חול * ויגעו עמים בדי ריק, ר"ל לריק יוגעו
 עמים להגיל נפסם, כי הגלת לאומים תהיה באש, כי מה שחשב להגלל, תבוא בהם אש
 ותרפסם, בדי ריק, וכן בדי אש, כמו בדיק, באש, ומלת די נוספת בהם, ומורה על
 התמדת הדבר גדולתו, וכן בדי שופר, בדי ארבה לרוב (רד"ק) ורש"י פירש ויגעו עמים בדי
 ריק, בהרבה ריק שיבוא עליהם, ייגעו, וכן ייפלו לאומים בהרבה אש שתבוא עליהם * ורד"ק
 הביא עוד פירוש אחר, והוא: אז, כשתערערו חומות בבל הרחובות, ושרצו יתנו באש,
 אז יכירו כי יגיעתם בנכין בבל לריק היתה, וסוף יגיעתם לאש; וכן נראה לי, וכ"ת * ומאבדו
 כדומה לו (בחנניק י"ב, י"ג) הוי צוה עיר בדמים וכו' קריה בעולה, הלא וכו' וייגעו עמים
 בדי אש ולאומים בדי ריק ייעפו * (נט) הדבר אשר צוה וכו', הדבר הנזכר בפסוק ס"א,
 כבואך בבל וכו' * בלכתו את צדקיהו, כתוב בסדר עולם: בשנה הרביעית לצדקיהו ירד
 הוא להקביל פני מלך בבל, ושריה שר מכותה עמו, וחור וצא לולמלכותו בירושלים * ולדעת

יונתן

תרגום אשכנזי

סען רעגירונג נאך בבל רייזטע. — שרירה וואר האַפּמאַרשאַלל. — [ס] ירמיהו שריב אללעס אונגליק, וועלכעס בבל בעפאַרשטאַנד, אין איין בוך נידער, נעמ-ליך אללעס, וואָס פאַרהיין איבער בבל געשריבען שטעהט, [סא] אונד שפראַך צו שריה ווען דאָ נאָך בבל קאַממסט, לויט אללע דיעזע וואָרטע מיט אויפּמערקזאַמקייט. [סב] אונד שפּריר: עוויגער! דאָ ראַסט איבער דיווען אַרט בעשלאַססען, איהן צו פערטיליגען, דאָס וועדער מענטש נאָך פֿיהר דאָרין וואָהנען, אונד ער איינע עוויגע וויסטע ויין זאָלל. [סג] זאָכאַלד דאָ דיעזעס בוך אויסגעלועזען האָסט, בינרעסט דאָס איינען שטיין דראָן, אונד פֿערזענקסט עס אין אייפֿראַט; [סד] אונד שפּריכסט: זאָ זאָלל בבל אונטערגעהן, אונד אונטער דעם אונגליק, וועלכעס איך איבער דאָס זעלבע בדינגע, זאָ זעהר ערליגען, דאָס עס גיא ווידער אויפֿקאַממען זאָלל. — בים הער דיא ווייזונגונגען ירמיהו'ס.

בב [א] איין אונד צוואַנציג יאָהר וואָר צדקיהו אַלט, אַלס ער צור רעגירונג קאַם, אונד איילף יאָהר רעגירטע ער צו ירושלים; זיינע מוטטער היס חמיטל, דיא טאָכטער ירמיהו'ס, אויס לבנה. [ב] ער טהאַט וואָס דעם עוויגען מיספֿיל, אונד אַהמטע גאַנץ יהויקים נאָך. [ג] ווייל דער עוויגע איבער ירושלים אונד יהודה זאָ זעהר ערגרימט וואָר, דאָס ער זיא פֿאַן זיך צו שטאַסן בעשלאַס, דרום מוסטע עס זאָ קאַממען, דאָס צדקיהו דעם קעניג פֿאַן בבל אַכפֿיל. [ד] אים גיינטען יאָהר וויי גער רעגירונג, אַם צעהענטען דעם צעהענטען מאָנאַטס, קאַם נבוכדנצר, קעניג פֿאַן בבל, ער מיט זיינער גאַנצען מאַכט פֿאַר ירושלים, בעלאַגערטע עס, אונד לויט רינגס אים דיא שטאַרט איינען וואָלל אויפֿווערפֿען. [ה] דיא שטאַרט וואָרדע ענג איינגעשלאַססען בים אינס איילפֿטע יאָהר דעם קעניגס צדקיהו. [ו] אַם גיינטען דעם פֿירטען מאָנאַטס, דאָ דער הונגער אין דער שטאַרט איבערהאַנד נאָהם, אונד קיין בראָד מעהר פֿירס געמיינע פֿאַלק פֿאַרהאַנדען וואָר, [ז] וואָרדע דיא שטאַרט פֿאַם פֿיינדע דורכבראַכען; אללע קריגסלייטע פֿלאָהן נון געכטליכער ווייזע דורך דאָ טהאַר

ב א ו ר

יונתן לאַ הלך עס צדקיהו, רק אַלס לשם שריה, כי כן תרגם, כד אול בשליחות צדקיהו. ופירש את צדקיהו, בעבור צדקיהו, באקומו זכשליחותו. שר מנוחה, שהיה ריע המלך, והיה עמו בעת מנוחתו לשון ולהתענג עמו (רד"ק) וי"ת רב מקרובתו, ופירש מנוחה לשון מנחה, על ידו היו רואים את פני המלך המניחים לו תשורה (האפמארשאַל), וכן פירש"ו וכו'. (סא) וראית, כמו וירא ויחן לקראתם, לשון הנגה, ר"ל מקרא הדברים האלה ומנינם, וכו'. (סד) ולא תקום לא תהיה לה תקומה. ויעפו, האכזים אשר בקרנה יהיו עיפיים, ולא יהיה להם כח להלחם נגד אייביהם. והמשך המאמר כן הוא: מפני הרעה אשר אנכי מביא עליהם, יהיו עיפיים כל כך עד בלתי תהיה להם תקומה. עד הגה דברי ירמיהו, עד פה הנבואה אשר נבא על בבל, כמו שאמר למעלה: עד הנה משפט מואב. או אמר עד הנה, לפי שמהלך ועד סוף הספר הוא ספור דברים, ולא נבואת ירמיה, אלא מי שכתב הספר כתב בסוף הספר הגלות והחרבן, כמו שכתוב בסוף מלכים (רד"ק).

בב (א) תדבר. הקפוטל הזה כולל ספור מעשה מלכידת ירושלים ע"י נבוכדנצר, ומגלות ישראל לבבל, ממקרה צדקיהו ובניו וכהנים ושרים, ומחרבן הבית; ויספר מעט מבנין העמודים

מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּבֶל בִּשְׁנַת הָרִבְעִית לְמַלְכוֹ וַיִּשְׁרֶיהָ שׁוּר מְנוּחָה :
 (ס) וַיִּכְתֹּב יִרְמְיָהוּ אֶת כָּל־הַרְעָה אֲשֶׁר־תָּבוֹא אֶל־בָּבֶל אֶל־סֹפֶר
 אַחֲרָהּ אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַכְּתוּבִים אֶל־בָּבֶל : (סא) וַיֹּאמֶר
 יִרְמְיָהוּ אֶל־שָׂרִיָּה בְּבֹאָהּ בָּבֶל וּרְאִיתָ וּקְרָאתָ אֶת כָּל־הַדְּבָרִים
 הָאֵלֶּה : (סב) וַאֲמַרְתָּ יְהוָה אֵתָּה דְּבַרְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַכְרִיתוֹ
 לְבִלְתִּי הָיוֹת־בּוֹ יוֹשֵׁב לְמַאֲדָם וְעַד־בְּהִמָּה בִּי שְׂמֻמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה :
 (סג) וְהָיָה כְּבִלְתָּהּ לִקְרֹא אֶת־הַסֹּפֶר הַזֶּה תִּקְשֹׁר עָלָיו אֶבֶן
 וְהִשְׁלַכְתָּו אֶל־תּוֹךְ פְּרֵת : (סד) וַאֲמַרְתָּ בְּכֹה תִשְׁקַע בָּבֶל
 וְלֹא־תִקּוּם כִּפְנֵי הָרְעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵבִיא עָלֶיהָ וַיַּעֲפוּ עַד־הַנְּהַר
 דְּבָרֵי יִרְמְיָהוּ :

נב (א) בֶּן־עֲשָׂרִים וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְּמַלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרִי
 שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ חַמְטִיל חַמּוּטִל קָרִי בֶּת־יִרְמְיָהוּ
 מַלְכָּנָה : (ב) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוֹנָקִים :
 (ג) כִּי־עַל־אֵף יְהוָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלַם וַיְהוּדָה עַד־הַשְּׁלִיכּוֹ אוֹתָם
 מֵעַל פָּנָיו וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ בְּמַלְךְ בָּבֶל : (ד) וַיְהִי בִשְׁנַת הַחֲשֵׁעִית
 לְמַלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְכוּבַדְרָאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
 הוּא וְכָל־חֵילוֹ עַל־יְרוּשָׁלַם וַיִּחַנּוּ עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דִּיק סָבִיב :
 (ה) וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עֲשֵׂת־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמַלְךְ צִדְקִיָּהוּ :
 (ו) בַּחֹדֶשׁ הָרִבְעִי בַּחֲשֵׁעֵה לַחֹדֶשׁ וַיִּחַזַּק הָרַעֲב בָּעִיר וְלֹא־הָיָה
 לָחֶם לָעָם הָאָרֶץ : (ז) וַתִּבָּקַע הָעִיר וְכָל־אֲנָשֵׁי הַמְּלָחָמָה יָבִרוּהָ

וַיֵּצְאוּ

ר ש י

נב (ג) כִּי עַל אֵף ה' הִיתָה. הַיֵּאֱגֵרְמָה לוֹ מֵרֵד נִדְקִיָּהוּ בְּמַלְךְ צִדְקִיָּהוּ
 תַּחֲלַת הַחֲרָבָן : (ד) דִּיק כְּרָקוֹס : (ז) יִבְרָחוּ כְּמוֹ צִדְקִיָּהוּ : דֶּרֶךְ שַׁעַר צִין
 הַחֲוֹמוֹתַיִם

ב א ו ר

הַעֲשׂוֹדִים וְשֹׁאֵר כָּלִי הַחַיִּית. וְכִנְר הַפְּרָשָׁה הַזֹּאת כְּתוּבָה בְּסוֹף מַלְכִּים ב' , וְכֹאֵה פֶה בְּאִיִּת
 שִׁנּוּיִם , כֹּאֵשׁ אֲעָרָה בְּמִקְוֹמָם * (ג) כִּי עַל אֵף וכו' , כְּמוֹ עַל אֵפִי וְעַל קִמְתִּי הִיתָה לִי הָעִיר
 הַזֹּאת כו

ירמיה נב

וַיֵּצְאוּ מִהָעִיר לִילָלָה דֶּרֶךְ שַׁעַר בֵּין־חֲמֹתַיִם אֲשֶׁר־עַל־גֵּן הַמֶּלֶךְ
וּבְשָׂדִים עַל־הָעִיר סָבִיב וַיֹּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֲדָבָה : (ח) וַיִּרְדּוּ חֵיל
בְּשָׂדִים אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁגּוּ אֶת־צִדְקִיָּהוּ בַּעֲרֶבֶת יָרְחוֹ וּכְל־חֵילוֹ
גָּפְצוּ מֵעָלָיו : (ט) וַיַּחֲפְשׂוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל
רַב־לַחָה בְּאַרְצָן חֲמַת וַיְדַבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּטִים : (י) וַיִּשְׁחַט מֶלֶךְ־בָּבֶל
אֶת־בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ לְעֵינָיו וְגַם אֶת־כָּל־שְׂרֵי־יְהוּדָה שָׁחַט בְּרַב־לַחָה :
(יא) וְאֶת־עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִיר וַיֹּאסְדוּהוּ בְּנֹחֲשֵׁתַיִם וַיְבִיאוּהוּ מֶלֶךְ־
בָּבֶל בְּבִלְהָ וַיִּתְּנֵהוּ בְּבֵית־כִּית קִרֵּי הַפְּקֻדָּה עַד־יוֹם מוֹתוֹ : (יב) וּבַחֹדֶשׁ
הַחֲמִישִׁי בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָיָא שְׁנַת הַשְּׁעֵעֲשָׂרָה שָׁנָה רַמְלֶךְ
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּא נְכוּרָאדָן רַב־טַבָּחִים עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ־
בָּבֶל בִּירוּשָׁלַם : (יג) וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית־יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת
כָּל־בֵּית־יְרוּשָׁלַם וְאֶת־כָּל־בֵּית הַגְּדוֹל שָׂרָף בָּאֵשׁ : (יד) וְאֶת־כָּל־
חוֹמַת יְרוּשָׁלַם סָבִיב נָחֲצוּ כָל־חֵיל בְּשָׂדִים אֲשֶׁר אֶת־רַב־טַבָּחִים :
(טו) וּמִדְּלוֹת הָעָם וְאֶת־יֵתֶר הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר וְאֶת־דְּנָפְלִים
אֲשֶׁר גָּפְלוּ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת־יֵתֶר הָאֱמֹן הַגָּלָה נְכוּרָאדָן רַב־
טַבָּחִים : (טז) וּמִדְּלוֹת הָאָרֶץ הַשְּׂאִיר נְכוּרָאדָן רַב־טַבָּחִים
לְכַרְמִים וּלְיִגְבִּים : (יז) וְאֶת־עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לְבֵית־יְהוָה
וְאֶת־הַמְּכֻנּוֹת וְאֶת־הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בְּבֵית־יְהוָה שִׁבְרוּ בְּשָׂדִים
וַיִּשְׂאוּ אֶת־כָּל־נְחֹשֶׁתָם בְּבִלְהָ : (יח) וְאֶת־הַפְּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים

ואת

ר ש י

החומות • מערה היחה לו מביתו עד ערבות יריחו וכבר פירשתי בספר הזה •
(ט) רב־לחָה • היא חנוכיָה • וידבר אִתּוֹ מִשְׁפָּטִים • על שֶׁעָזַר על השְׁבוּעָה :
(י) אֶת כָּל שְׂרֵי יְהוּדָה • סנהדרין שֶׁאֵמַר לָהֶם אֶתֶּם הַתְּרַתֶּם לִּי אֶת שְׁבוּעָתִי :
(יא) בְּבֵית הַפְּקוּדָה • בְּבֵית הַחֲסוּדִין • (יג) צִית הַגְּדוֹל • צִית כְּנִיסִיּוֹת
שֶׁמֶגְדִּילִין בָּהֶם תְּפִילָּה וַיֵּשׁ אֲדוּמִים צִיתֵי מִדְּרָשׁוֹת שֶׁמֶגְדִּילִין בָּהֶם אֶת הַתּוֹרָה מִחֲלוֹק'
הַחֲמוּדִים הֵיא : (טז) יֵתֶר הָאֱמֹן • כִּמוֹ הַחֲמוּן : (טז) וּלְיִגְבִּים • חוֹצְרִין
בְּאַרְצָן וּרְבוֹתֵינוּ חֲמוּרֵי מַלְחָמָה : (יז) וְאֶת הַמְּכֻנּוֹת • שֶׁל כִּיּוֹרוֹת : (יט) וְאֶת
הַסִּיפִים

תרגום אשכנזי קצה

טהאר צווישען דען דאָפּפּעל-מויערן, וועלכעס ביים קעניגליכען גארטען וואָר, אונגעאכטעט דיא כשרים אום דיא שטאָרט הערוםלאָגען, אונד נאָהמען איהרען וועג דורך דיא עכנע. [ח] דאָו העער דער כשרים וועצטע אַכער דעם קעניג צדקיהו נאָך, אונד האַלטע איהן אין דער עכנע פֿאַן יריחו איין, וואָ זיין גאַנצעס העער זיך פֿאַן איהם צערשטרייעטע. [ט] זיא כעמעלטיגטען זיך דעם קעניגס, אונד בראַכטען איהן צום קעניג פֿאַן בבל נאָך רבלה, אים לאַנדע חמה, וועלכער גריגסגערילט איבער איהן האַלטען לים. [י] דער קעניג פֿאַן בבל לים צדקיהו'ס קינדער פֿאַר דעם-סען אייגען הינריכטען, איין גלייכעם שיקואל האַטטען אויך דיא-פֿירסטען יהודה'ס אין רבלה. [יא] אַכער צדקיהו לים ער בלענדען, אין פֿעססעלן לעגען, אונד פֿיהר-טע איהן נאָך בבל, וואָ ער איהן לעכענסלענגליך אינס געפֿענגניס וועצטע. [יב] אַם צעהענטען דעם פֿינפֿטען מאָנאָטס דיוועס יאָהרס, — עס וואָר דאָו ניינצעהנטע רעגירונגס יאָהר נביכרנצ'ס, קעניגס פֿאַן בבל, — קאָם נכווראָדן, איינער דער פֿאַרנעהמסטען בעדינטען דעם קעניגס פֿאַן בבל, נאָך ירושלים, [יג] פֿערבראַנג-טע דען טעמפּעל, דען קעניגליכען פּאַלאַסט, אַללע הייזער אין ירושלים, אונד אַללע וואָהנונגען דער פֿאַרנעהמען. [יד] אַללע רינגמויערן פֿאַן ירושלים שלייפֿטע דאָו העער דער כשרים, וועלכעס דער אַכערסטע דער לייכטאָכע ביא זיך האַטטע, [טו] אייניגע פֿאַן דער נידערן קלאַססע דעם פֿאַלקס, אונד דען איבריגען טהייל, דער נאָך אין דער שטאָרט וואָר, זאָ וואָ דיא איבערלייפֿער, וועלכע צום קעניגע פֿאַן בבל איבערגינגען, דען גאַנצען רעסט דער פֿאַלקסמענגע, פֿיהרטע נכווראָדן, דער אַכערסטע דער לייכטאָכע וועג. [טז] דאָך לים נכווראָדן אייניגע פֿאַן דער נידערן פֿאַלקס קלאַססע צום וויין-אונד אַקקערבווי צוריק. [יז] דיא קופֿפֿערנען זיילען אים טעמפּעל, דיא געשטעללע, אונד דאָו קופֿפֿערנע מעער (דען גראַסען קופֿפֿערנען קעססעל) צערשלוגען דיא כשרים, אונד פֿיהרטען דאָו קופֿפֿער נאָך בבל. [יח] אויך נאָהמען זיא דיא טעפֿפֿע, דיא שויפֿעלן, דיא מוזיקאָלישע אינא.

באור

הואת (למעלה ל"ב ל"א) • וימרדוכו, ר"ל אף ה' בירושלים גרס כל אלה, שימרד צדקיהו במלך בבל, וע"זה החל המרגל (רש"י) • (ט) משפטים, על שער על שבעתו, ומרד פאשר פירשתי למעלה (ל"ט ה') • (יא) נבית הפקדות, נבית האסורים • (יב) עמר לפני מלך בבל, נכווראָדן עומד לפני מלך בבל, כמו היושבים ראשונה במלכות, כמו שאמר במלכים ב' (כ"ח) בא נכווראָדן רב טנחיס עבד מלך בבל ירושלים • בירושלים, לירשלים • (יג) בית הגדול, ת"י וית כל בתי רבניא, ר"ל בתי הגדולים אשר במדינה • (טו) ואת הנפלים, ת"י וית שמיציא דאשתמעו על מלכא דבבל, והם הכפרדים מישראל ויעברו אל מלך בבל, כשנרו הכשדים את העיר • האמון, ההמון, כמו שכתוב במלכים ב', ואת יתר ההמון ופה נתחלפה הה"א באל"ף • (טז) וליוגבים, לעובדי שדות, כאשר פירשתי למעלה (ל"ט יו"ד) • (יז) ואת המכונות, ת"י וית בס' סיא, והם הכנים אשר עליהם עמדו הכירות, כי עשר מכונות עשה שלמה לעשר כירות, כמו שכתוב (מלכים א', ז' ל"ח) • ואת ים הנחשת, הוא כמו דוד גדול סל נחשת, שבו היו מים רבים מכתיבים, וכולו ממנו מים לכירות, לכן נקראת ים • (יח) ואת דהשירות, ת"י וית דודא, הם היורות שמנשלים בהם נמר הבה • ואת העים

תרגום אשכנזי

אינשטרומענטע, דיא בעקקען, שאַאלען, אינר אַללע קופּערנע גערעטהע,
דיא צום גאָטטעס דינסט געברויכט וואָרדען. [יט] אויך דיא קאַנגען, רויכפּאַנע,
נען, בעקקען, טעפּע, לייכטער, שאַאלען, אינר רייניגונגס רעדערע, זאָ וואָהל
דיא גאָלדנען אַלס דיא וילבערנען, נאָהם דער אַבערסטע דער לייבונאַכע. [כ]
צווייאַזילען, איין מעער, צוועלף קופּערנע רינדער, וועלכע איהם שטאַטט גע-
שטעללע דינסטען, אַללע ריזע געפּעסע, דיא דער קעניג שלמה אין טעמפל מאַ-
כען לים, ענטהילטען אונערמעסליך פֿיל קופּער. [כא] יערע פֿאַן ריזען ווילען
וואָר אַכציג עללען האָך, האַטטע צוועלף עללען אים אומפּאַנג, אינר אינווענדיג
איינעהעלע פֿאַן פֿינף פֿינגערן ברייט. [כב] אַבען האַטטע זיא איינע אָרט קראָ-
נע; דיא קראָנע וואָר פֿינף עללען האָך, פֿאַנעקן ווערקאונר גראַנאַטעפֿעלן אים
געבען, אַללעס אים קופּער; וויא דיא איינע ווילע זאָ וואָר אויך דיא אַנדערע,

מיט

ב א ו ר

דויעים, ת"י מגרפיתא, והן המגרפית שנטלן בהם הדגן (ראה ברש"י פ' תרומה).
המזמרות, הם כלי זמר, המורקות, הכלים שמקלין בהם דם סקרנות, הכפות, אלו
הנזיכין שנתנו בהם שתי קומי הלבינה זכה. [יט] הספוס, ת"י וית קוליא, והם הכדים
שנתנו בהם השמן למאור. המהרות, שחיתים בהם נחלים מעל המזבח. ואת המורקות.
וכו', לא ידעתי למה חזר וכפל פה המורקות והסירות והכפות? ואפשר שהיו מהם כלים
שונים, למזבח החיכוך ולמזבח הפנימי. המנקיות, אלו הקנים, שמנקים את הלחם מעפוש
(ראה בבאור נתיבת השלום פ' תרומה). [כ] רעמודים שנים וכו', אחר שאמר למעלה
(פסוק י"ז) ואת עמודי הנחשת ואת הים וכו', פרש"ל פה כמה היו, ואמר: עמודים היו
שנים; והקנים שלהם לאלוהי הכיכל, וז"ל את עמוד הימיני יכון, ואת העמוד השמאלי
בעז, ככתוב במלכים א' (ו' כ"ח); והים הנחשת אחד, והבקר שנים עשר, הם היו מנחשת,
ולכל רוח פנו שלשה מהם, כמזכר במלכים א', ועליהם עמד הים הנחשת. אשר החת
המכונות, הלא תחת הים ולא תחת המכונות היו שנים עשר הבקר? פירש"ל שמלח הדת פה
הוראתה כמו אכל. ורד"ק אמר: אשר תחת אינו דבק עם המכונות, אלא רצה לומר אשר
תחת הים שזכר, ופירש המכונות ג"כ היו תחת, ולא זכר מה, ומקצר הענין, לפי שהוא
זכר במלכים. ומסדרן הזה רבים במקרא, במה שיוכל האדם להבין. ודבריו דחוקים
ורחוקים מאוד. ועוד רבים המפרשים אשר נדחקו בהתרת השאלה הזאת. ונראה לי הצעיר
כי מלת החת במקום הזה הוראתה כמו במקום (אנשטאדט), כמו התחת אלהים אכני,
תחת משפט מספח, ורבים דומיהם. ואמר הבקר שנים עשר, אשר היו לים הנחשת תחת
(במקום) המכונות, ר"ל כמו שהמכונות היו בסיסים לכירות, כן היו שנים עשר בקר
בסיסים לים הנחשת, כי עליהם עמד, כמו שאמר (מלכים א' ז' כ"ה) עמד על שנים עשר
בקר וכו', והדברים נראים לי ברורים, ושמחתי בהם מאוד. אשר עשה שלמה וכו',
מוסב על העמודים והים והבער. לא היה משקל, ר"ל אין לספר ולשער המשקל אשר לנחשת
כל הכלים. (כא) שמנה עשרה אמה קומה העמוד האחד, וכן העמוד השני, ככתוב
בפסוק שלאחריו ובדברי הימים ב' (ג' ט"ו) אמר עמודים שנים, אמות שלשים וחמשה ארץ?
פירש רד"ק במלכים א' (ז' ט"ו) שאומר כן על מדת שני עמודים כאחד בעת הוציאה, שהיו
שוכנים, לכן אמר שם ארץ, ופה אמר קומה, בשהעמידם. ואע"פ שמת שניהם היתה
שלשים ושש? אך אמר שלשים וחמש, לפי שאני אמה מכל עמוד נכנס לכותרת, ולא היה
נראה. ועביו ארבע אצבעות נבוב, העמוד היה חלל בתוכה, ועובי החלל (ר"ל מדת
החלל) היה ארבע אצבעות. ואין לחזר שובי כל העמוד היה ארבע אצבעות, הלא אמר
וקוט שמים עשרה אמה יסכנו, ומידת כל עגול שזביו אמה, הקיפו שלש מאות (פסוק לערך
חמישים)

וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת וְאֶת־הַכְּפֹת וְאֶת־כָּל־כְּלֵי־הַנְּחֹשֶׁת
 אֲשֶׁר־יִשְׂרָאוֹל בָּהֶם לָקְחוּ : (יט) וְאֶת־הַסִּפִּים וְאֶת־הַמִּחְהוֹת וְאֶת־
 הַמִּזְבְּחוֹת וְאֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַמִּנְדֹּת וְאֶת־הַמִּנְקִיּוֹת
 אֲשֶׁר־זָהָב וְזָהָב־אֲשֶׁר־כָּסָף כָּסָף לָקַח רַב־טַבָּחִים : (כ) הָעַמּוּדִים
 שְׁנַיִם הָיִם הָאֶחָד יִתֵּר ה' וְהַבֶּקֶר שְׁנַיִם־עֶשֶׂר נֹחֶשֶׁת אֲשֶׁר־תַּחַת
 הַמִּכְנוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית־יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל
 לְנֹחֶשֶׁתָם כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה : (כא) וְהָעַמּוּדִים שְׁמֹנֶה־עֶשְׂרֵה אֲמָה
 קוֹמַת קוֹמַת קרי הָעַמּוּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה אֲמָה יִסְבְּנוּ
 וְעָבְיוֹ אַרְבַּע אַצְבָּעוֹת נָכוֹב , (כב) וְכִתְרָתָם עָלָיו נֹחֶשֶׁת וְקוֹמַת
 הַכִּתְרָתָהּ הָאֶחָת חֲמִשׁ אַמּוֹת וְשִׁבְכָהּ וְרִמּוֹנֶיהָ עַל־הַכִּתְרָתָהּ כָּבִיב
 הַכֵּל

ר ש י

הַסִּפִּים • תִּירָגַם יוֹנָתָן קָלִיָּא וְלֹא יָדַעְתִּי אִם מוֹיִנִי כָּלִי זָמַר הוּא וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָן
 חֲגֻנוֹת לִקְבֹּל דָּם כְּמוֹ דָּם אֲשֶׁר בְּסֹף (שְׁמוֹת י"ג) וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים הַסִּפִּים לִשְׁוֹן כְּדֹם
 לְפִי תִרְגֹּם שֶׁל יוֹנָתָן שֶׁתִּרְגֹּם קוֹלִיָּא כִּי כֵן תִּרְגֹּם חוֹנְקִלוֹס וְכֵדָה עַל שְׁמוֹה (רֹאשִׁית
 כ"ו) וְקוֹלָתָהּ עַל כְּתוּבָהּ וְלִשְׁוֹן זֶה נִרְאֶה שֶׁהַסִּפִּים חֲנוּט מוֹיִנִי כָּלִי זָמַר חֲלָא הֵם
 כְּדִים : וּמוֹזְמָרוֹת • הֵם כָּלִי זָמַר : וּמוֹחָהוֹת שְׁמוֹתֵיהֶן בְּהֵם גַּחְלִים מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ :
 מִנְקִיּוֹת • סְגִיפִי הִזְכַּר שֶׁבְּהֵם מַעֲמִידִין לַחֵם הַפְּנִים כְּמוֹ שֶׁשְׁנֵינוּ בְּמִנְחוֹת : (ב)
 אֲשֶׁר תַּחַת הַמִּכְנוֹת • וְלֹא יָדַעְתִּי הֵיכָן שֶׁהָיוּ תַּחַת הַסִּים הָיוּ וְדוּמָה לִי שֶׁאֵין זֶה
 חֲלָא כְּמוֹ אֵלֶּל הַמִּכְנוֹת : (כא) יִסְבְּנוּ יִקְיָנָה עוֹגֵל הַיִּקְיָפוֹ : וְעוֹבְיוֹ : אֲרַבְּעָה
 חֲצֵצְעוֹת עֲבִיו חֲלָלוֹ : נָכוֹב • חֲלָלוֹ • (כב) וְשִׁבְכָהּ וְרִמּוֹנֶיהָ עַל הַכִּתְרָתָהּ • עֲשׂוּיָה
 כְּשֶׁתִּי חֲגֻנוֹת אֶחָת כְּדִרְכָּה כְּפֻיָּה עַל פִּי הַתַּחְתּוֹנִי וְהַעֲלִינָה קְרוּיָה שִׁבְכָה קוּיָּה
 בְּלַע"ז (עֵיין שְׁמוֹת כ"ח ד') וְרִמּוֹנֶיהָ תַּחְבּוּזִים הָיוּ בְּשִׁרְשֵׁרוֹת וּבְשִׁרְשֵׁרֵת שְׁנֵי רֹאשֵׁי
 קְשׁוּרִין יָחַד וְנִתְנוּס עַל הַשִּׁבְכָה מִלְּמַעַל מִקּוֹם שֶׁהַשִּׁבְכָה קָרָה מִלְּמַעַל וְהִיא
 יוֹרֶדֶת עַד מִקּוֹם דְּבַק הַשִּׁבְכָה

ב א ו ר

חֲמִישִׁית), כְּמֵלֶךְ הָיָה עוֹבֵי הָעַמּוּד אֲרַבְּעָה אַמּוֹת (פְּסוּת מַעַט) , (כב) וְכִתְרָתָהּ , הִיא כְּמוֹן
 שֶׁהִיָּה נִרְאֶה הָעַמּוּד , כְּמוֹ שְׁעוֹשִׁים בְּנִינִי תַּפְאֵרֶת שְׁלֹו • וְקוֹמַת הַכִּתְרָתָהּ שְׁלֹו אַמּוֹת • וְכִתְרָתָהּ הָאֶחָת חֲמִשׁ
 אַמּוֹת , וּבִסּוֹף מַלְכִּים ב' אֲמָה : וְקוֹמַת הַכִּתְרָתָהּ שְׁלֹו אַמּוֹת • חֲמִשָּׁה רִבּוּתֵינוּ ז"ל שְׁתֵּי אַמּוֹת
 תַּחְתּוֹנוֹת שֶׁל הַכִּתְרָתָהּ הָיוּ שׁוֹת לַעֲמוּד , שֶׁלֹּא הִיָּה בִּהְיוֹת נִירְאֶה וְכֵלָּה , וְשֶׁלֹּא הַעֲלִינָה הֵן נִפְרָדוֹת
 לַחֲוֹן , מִיִּקְפּוֹת שְׁכִינִים , לְפִיכָן לֹא מָנָה שֶׁסֶּרֶק שְׁלֹו אַמּוֹת הַעֲלִינָה שֶׁהִיָּה בִּהְיוֹת הַשִּׁבְכָה •
 וְשִׁבְכָה וְרִמּוֹנֶיהָ עַד הַכִּתְרָתָהּ סְבִיב , פִּירְשׁוֹ הַמִּפְרָשִׁים , שִׁבְכָה הִיָּה כְּמַעֲשֵׂה רֶשֶׁת , וְהוּא
 כְּמוֹן לִלְבִּין שֶׁל דָּקָל , קְלוּעִים אֶחָת סְבִיב לַאֲחֵת , וְכִלְעִים כְּכֹזֵב סְבִיב לַכִּתְרָתָהּ , וְאִמֵּר
 בְּמַלְכִּים א' (ז' י"ז) שֶׁהָיוּ שְׁנֵעָה לְכָל־כִּתְרָתָהּ ; וְאִמֵּר עוֹד שֶׁסֶּרֶק גְּדִילִים מַעֲשֵׂה שְׁרָשֵׁרוֹת ; וְכִמּוֹן
 רִמּוֹנִים

ירמיה נב

הכל נחשת וכאלה לעמוד השני ורמונים : (כג) ויהיו הרמנים
 תשעים ויששה רוחה כל הרמנים מאה על השבכה סביב : (כד)
 ויקח רב טבחים את שריה כהן הראש ואת צפניה כהן המשנה
 ואת שלשת שמרי הסף פחה בס"ף : (כה) ומן העיר לקח סרים
 אחד אשר היה פקיד על אנשי המלחמה ושבעה אנשים מראי
 פני המלך אשר נמצאו בעיר ואת ספר שר הצבא המצבא את
 עם הארץ ויששים איש מעם הארץ הנמצאים בתוך העיר : (כו)
 ויקח אותם נבואדנאן רב טבחים ויקח אותם אל מלך בבל
 רבלתה : (כז) ויבה אותם מלך בבל וימתם ברבלה בארץ חמת
 ויגל יהודה מעל אדמתו : (כח) זה העם אשר הגלה נבוכדראצר
 פחה באתנה בשנת שבע יהודים שלשת אלפים ועשרים ויששה :
 (כט) בשנת שמונה עשרה לנבוכדראצר מירושלם גפיש שמונה

מאות

ר ש"י

והכותרת שהוא הבטן הרהב שכותרת ושם עומדת והרימונים מכסים את מקום
 הדבק שתי פיות האגנות המדובקים יחד : (כג) תשעים וששה רוחה • ובסוף
 המקרא הוא אומר כל הרימונים מאה על השבכה ובספר (מלכים א' ז') הוא
 אומר והרימונים מאה טורים ארבע מאות לשתי השבכות אמור מעתה ארבע
 מאות היו לשתי השבכות על שני העמודים שני טורים לכל שבכה והטור מאה הוא
 שאמור כאן כל הרימונים מאה על השבכה לטור האחד ומאתים לשני הטורים הוא
 שאמור שם והרימונים מאה טורים סביב מאתי' לשני טורים סביב לעמוד הא' וכן
 לשני הרי ארבע מאות והעמודים העמודי שלמה באולם סמוך לבית • ההיכל
 והכותל מכסה ארבע רמונים מכל טור שאין גרדין מבחוץ הוא שאמור כאן ויהיו
 הרימונים תשעים וששה רוחה • רוחה כמו לרוח כל תיבה שגריבה למ"ד בתחילת
 הטל לה ה"א בסופה ולכך הטעם מלמעלה תחת הרי"ש כלומר תשע' וששה מהם
 נראים לרוחות העמד זו למדת צפר' שלשים ושתים מדות שאמר רבי אלעזר בנו של
 רבי יוסי הגלילי : (כד) כהן המשנה • סגן הכהנים הממונה תחת כהן גדול
 לשמש תחתיו ואם יארע צו פסול : שומרי הסף • אמרכלין שפותחות העזרה
 מסורות להן : (כה) ושבעה אנשים מרוחי פני המלך • ובספר (מ"ב כ"ה)
 אמר וחמשה אנשים השנים חס' צים ולא חסובי' כ"ב : המנצח את עם הארץ • יודע
 מניין של כל עיר ועיר כמה אנשים מיציאה ללחם : כח • בשנת שבע • הוא
 גלות יכניה ובספר מלכים אמר בשנת שמונה הא כינר שנת שמונה שמוך נבוכדנצר

היא

הרגום אשכנזי

ר

מיטאיהרען גראנאטעפֿעלן * [כג] דער גראנאטעפֿעל וואָרען זעקס אונד ניינציג
אן דער זיכטבאָרען ווייטע, צוואַממען אַבער וואָרען הונדערט אַם נעקווערקע הע-
רום. — [כד] דער אַבערסטע דער לייבואַכע נאָהם אויך דען אַבערפּריסטער
שריה, צפניה, איינען פּריסטער פֿאַם צווייטען ראַנגע, אונד דרייאַ טהיריהטער;
[כה] פֿערנער אויס דער שטאָרט: איינען האָפּבעדיהנטען, דער דיאָ אויפֿזיכטאָ
בער דיאָ קריגסלייטע האַטטע, זיכען פֿאַן דענען, וועלכע שטעטס אום דען קעניג
וואָרען, אונד יעצט אין דער שטאָרט אַנגעטראָפֿען וואָרדען, איינען שרייבער
דעם פֿעלדוויפטמאַננס, דער דאָ פֿאַלק צום קריגסלייטע אויסהאַב, אונד זעכציג
אין דער שטאָרט בעפֿינדליכע לאַנדלייטע * [כו] אַללע דיווע נאָהם נבּווראָרן, דער
אַבערסטע דער לייבואַכע, אונד פֿיהרטע זיאָ צום קעניג פֿאַן כּבל נאָך רבלה * [כז]
דיווער לים זיאָ אַללע צו רבלה אים לאַנדע חמת הינריכטען. זאָ מוסטע יהודה אויס
זיינעם לאַנדע אויסוואַנדערן! — [כח] דים איזט דיאָ אַנצאָהל דעם פֿאַלקס, וועלכע
כֶּעס נבּוכדנאָר וועגפֿיהרטע: אַם זיכענטען יאָהר (זיינער רעגירונג) דרייאַ טויזענד
דרייאַ אונד צוואַנציג יהודים * [כט] אים אַכטצעהענדען יאָהר דער רעגירונג נבּוכד
נצח'ם

באור

רמונים מקובלים בשרשרות, ומונחים על השכבה (ראה מה שפירש'י) * (כג) השעים ושבעה
רוחה וכו' (רוחה כמו לרוח, ה"ה בסוף במקום למ"ד בהחילתו, לכן הכניחה מלעיל).
ובמלכים ב' אומר: והרמונים מאתים טורים סביב על הכותרת השנית? ופירש שם חז"ק, הוא
הדין לראשונה, כי ארבע מאות רמונים היו בשני העמודים, והיו שני טורים סביב לכל כותרת,
בכל טור מאה רמונים. וזה שאמר בסוף הפסוק הזה, כל הרמונים מאה על השכבה, ר"ל
מאה על הטור האחד. ומה שאמר בראש הפסוק תשעים וששה רוחה, ר"ל לעבר אחד הכראה
היו כ"ט, וארבעה היו לעבר השני כ"ט סביב, אך היו לעבר הכותל, והכותל מכסה אותם;
וכן פירש גם כן רש"י. ויתר מעשה העמודים והכותרות, ושכבות ומעשה שזן וכו', ראה
במלכים א' ז', כי אין פה מקומם. (כד) כהן הראש, כהן הגדול, כהן המשנה, סגן
הכהנים הממונים תחת כהן הגדול, לשמש תחתיו אס יחרע בו פסול (הש"י). שמריהם,
אמרכלין שמתקפות העזרה מסורות להם (הכ"ל), וכן פירש רלב"ג במלכים ב'. ורד"ק
פירש שירי כלי בית המקדש. (בה) ושבעה אנשים מראי פני המלך, ובמלכים ב' אומר:
ומשה אכזבים מראי וכו'? פירש רש"י ורד"ק, השנים מהם לא היו גדולים, לכן לא נחשבים
שם * ובדברי רבותינו ז"ל: כתוב אחד אומר וחמשה, וכתב אחד אומר ושבעה? להביא שני
סופרי הדיוקין. המצביא וכו', שעל פיו יא העם לכבדו, כי הוא לקחם מתוך העם ומנאם.
(כח) וההעם, זה מספר העם. בשנת שבע, ובמלכים ב' כ"ה י"ג) אומר בשנת שמונה
למלכו? פירש רד"ק שם, סוף שבע ותחילת שמונה למלכות נבוכדנצר. ורש"י פירש (ע"פ
ספר עולם פרק ה') שנת שמונה לנבוכדנצר היא שנת שבע לכינוש יהויקים, כי בשנה
הראשונה לנבוכדנצר כבש את יהויקים. והיה זה צעת גלות יבניה, שאז נגלו מהיהודים שלשת
אלפים ועשרים וששה (ראה ברש"י). (כט) שמונה עשרה לנבוכדנצר, צעת גלות
צדקיהו. ולמעלה (פסוק י"ב) אומר: היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנצר? פירש"י
י"ט למלכו, וי"ח לכינוש יהויקים. ורד"ק פירש לפי דרכו, סוף י"ח ותחילת י"ט. ואז נגלו
שמונה מאות ושלשים ושנים יהודים. (ל) שלש ועשרים וכו', כתוב בסדר עולם (פרק ו')
כי בשנה ה' נתנה צור ביד נבוכדנצר, ונטף את כל היהודים שהיו בעמון ומואב ובסביבות
ארץ ישראל; ואז נגלו שבע מאות וארבעים וחמשה; והיו סך הגולים בשלשה הגליות האלה,
ארבעה

תרגום אשכנזי

נצ'ר'ם, אוים ירושלים אכטהונדערט צווייט אונד דרייסיג זעלען; [ל] אוים דרייט
אונד צוואנציגסטען יאהר דעס זעלבן דעגירונג, פיהרטע נכוורארן, דער אבער-
סטע דער לייבוואכע, זיבען הונדערט אונד פירציג וועג. צוואנציגסטען אלזא: פיער
טויזענד אונד זעקסהונדערט פערנאנען. —

[לא] אוים זיבען אונד דרייסיגסטען יאהר נאך דער וועגפיהרונג יהויכין'ס, דעם קע-
ניגס פאן יהודה, אס פיינף אונד צוואנציגסטען דעם צוועלפטען מאנאטס, ערהאב
אוילמרודך, קעניג פאן בבל, אלס ער אן דיא דעגירונג קאם, יהויכין, קעניג
פאן יהודה, לים איהן אוים דען געפענגניס נעהמען, שפראך זעהר גנעדיג מיט
איהם, אונד זעצטע איהן אין איינען דעהערן ראנג אלס אללע קעניגע, דיא בייא
איהם אין בבל ווארען. [לג] דיוער וועכעלטע ווינע קליידער, דיא ער אלס גע-
פאנגענער געטראגען, אונד שפייזטע לעבענסלענגליך אן דער קעניגליכען טאפלע.
[לד] אויך ווארדע איהם אין בעשטענדיגער געהאלט פאן דעם קעניג פאן בבל, צו
זיינען טעגליכען בעדירפניסען אויסגעזעצט, דען ער בים אן ווינען לעצטען אויגען.
בליק גענאס.

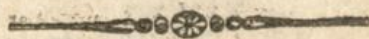
ב א ו ר

ארבעה אלפים ושל מאות. (לא) בעשרים וחמשה לחדש, ובמלכים נ' (כ"ה כ"ח)
אמר בעשרים ושבעה לחודש? פירטו דז"ל, ככ"ה לחדש מת נבוכדנצר, ככ"ו ונקבר, ככ"ז
היחילו אויל מרודך מקברו (כי ירא סן ישוב עוד, כמו שעה אחר שנטרד ורד עם הסוים, והמית
בן אחד מבניו שהמליכו תחתיו), ובו ביום נשא את ראש יהויכין, נשא, ר"ל הרים את
קרנו, ושהולמעלת המלכים, כמו וישא את ראש גר המעקים. בשנה מלכותו, בשנה
ראשונה, ר"ל בתחילת שנה ראשונה למלכותו. (לב) טובות, דברי נחומים.
(לג) ושנה וכו', והחליף בגדי אסורים אשר היו לו, כבגדים אחרים (לד) וארחתו,
דבר קצוב נתן לו מחר המלך לשאר כרכיו, כי מחית האכילה היתה לו שולחן המלך: ובמלכים
ב' פירש רד"ק מלת לפניו בפסיק שלפני זה, לת לפניו משע ועל שולחנו, שהרי אמר ארוחתו
תמיד כיתה לו וכו', ופירש לפי זה ארוחה לשון מאכל, כמו ארוחת ירק. וכן פירש
הרלב"ג שם, ואמר: "אחשוב כי הוא היה מאוכזלי שולחנו, ועם כל זה היה שולח לו
ארוחה ומשאית לבני ביתו, ואפשר שהוא לא היה מאוכזלי שולחנו, ואמר שהוא אוכל תמיד לפניו,
כי אכלו היה בביתו או סמוך לו. כל ימי חייו, בש"ס כחלקי רב ולוי, חד אמר ימי חייו
של אויל מרודך, וחד אמר ימי חייו של יהויכין, ואין לנו הכרע בזה, ומסתברא ימי חייו של
יהויכין, שהרי יהויכין זקן גדול היה באותו הזמן וקרוב לאמת שמת קידם אויל מרודך.

מאות שלשים ושנים : (ל) בשנת שלש ועשרים לנבוכדראצור
הגלה נבוכדראצור רב־טבחים יהודים נפש שבע מאות ארבעים
וחמשה כל־נפש ארבעת אלפים ושיש מאות : (לא) ויהי בשלשים
ושבע שנה לגלות יהויכין מלך־יהודה בשנים עשר חודש בעשרים
וחמשה לחודש נשא אויל מרדך־מלך־בבל בשנת מלכותו את־ראש
יהויכין מלך־יהודה ויצא אתו מבית־הכלא קרי : (לב) וידבר
אתו טבות ויתן את־כסאו ממעל לכסא מלכים המלכים אשר אתו
בבבל : (לג) וישבה את בגדי כל־אנא ואלכל לחם לפניו תמיד כל־ימי
חיו קרי : (לד) וארחתו ארחת תמיד נתנה־לו מאת מלך־בבל
דבר יום ביומו עד־יום מותו כל ימי חיו : חוק ונתחזק

ר ש י

היא שנת שבע שלש את יהויקים • ואמר מר שנה ראשונה כנש נינוה שניה
עלה וכנש יהויקים יהודים שלש אלפים ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי עשרת
אלפים הכתיב הזה שפירש יהודים שלש אלפים הכריע בין שני מקראות שבסוף
ספר מלכים אחד חומר עשרת אלפים (שס"ז כ"ד) ואחר חומר שבעת אלפים
(שס"ה) בא זה ופירש יהודים שלש אלפים ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי
עשרה : (בט) בשנת שמונה עשרה • הוא גלות נדקיהו ולמעלה הוא חומר
(כאן) שנה תשע עשרה למלך נבוכד נאצר תשע עשרה שנה שמונה עשרה
שכנש את יהויקים : (ל) בשנת שלש ועשרים • נתנה צר צידו ושטף יהודי
שבסביבות עמון ומואב שבע מאות וארבעים וחמשה כף מפורש בסדר עולם :
(לא) בעשרים וחמשה לחדש ובמקום אחר הוא חומר בעשרים ושבעה לחדש
בעשרי וחמשה לחדש מת שוטנו נבוכדנצר ובעשרי וששה נקבר והוליו אויל מרדך
מקברו ובעשרים ושבעה מלך וגשאל את ראש יהויכין : גשאו • וגשאו וגדלו • לישאל
אחריו מנאו עם שאר המלכים כמו שא את ראש בני ישראל : (לד) ארוחתו •
נוטל פרס מבית המלך לכל נרפיו :

בעריכטיגונג

ברך ע' עמוד א' חרגום אשכנזי שורה ז' לים שטאַטט דער צאַרטע רעהע

דאָ צאַרטע רעהע .

דאָ איבריגע פֿערצייכנים דער דרוקפֿעהלער ווירד ביא ספר יחזקאל ביאגעועצט

ווערדען .

